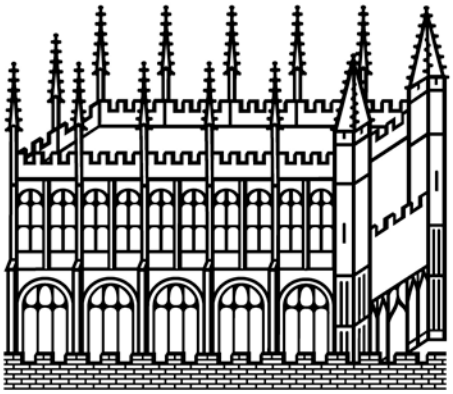

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

العلامة بدر الدين ابن اخت تفقه على شمس الائمة الكردري توفي سنة احدى وخمسين وستمائة
انتهى ذكر هؤلاء الفحول من العلماء الفخام والآن اذكر من تلمذهم من الفضلاء الكرام ذكر الحسن
بن علي الامام الملقب بحسام الدين اليصافي الفقيه شرح الهداية وسماه بالنهاية وفرغ من ذلك
سنة سبع مائة وكلما ذكر في شرح الهداية من لفظ الشيخ فالمراد به حافظ الدين وما ذكر من
لفظ الاستاد فالمراد به فخر الدين الماعرعري وله شرح التمهيد للمكحولي في مجلد ضخم وروى التمهيد
عن الامام حافظ الدين عن الكردري عن صاحب الهداية عن الامام محمد بن الحسن عن
الامام سيف الدين ابي المعين ميمون بن محمد المكحولي المصنف وله المسند والتمهيد وله الكلام
في شرح اصول الفقه لفخر الاسلام البزدوي ودخل بغداد ودرس بها بمشهد ابي حنيفة
رضي الله تعالى عنهما ثم توجه الى دمشق مات في سنة عشر وسبع مائة
تنبيه علامات الفتوى وعليه الفتوى وبه يفتى وبه يعتمد وبه ناخذ وعليه الاعتماد وعليه عمل اليوم
وعليه الائمة وهو الصحيح وهو الظاهر وهو الاظهر وهو المختار في زماننا وفتوى مشائخنا وهو الاشبه

خاتمة الطبع

المنة لله كه كتاب مستطاب منظور انظار ارباب الباب جامع مسائل حقه حنفيه
مفتى بها فتاوى برهنه تصنيف علامه نحرير عمدة العلما قدوة الفضلا محقق
دقائق دين متين مصطفوى شيخ نصير الدين بينائى حسب فرمائش تجار اتجار
ويارقند وسمرقند وافغانستان به تحشيه وتصحيح تام در مطبع نامى گرامى منشى نولكشور
مقام لكهنو ماه - دسمبر سنه ۱۸۷۴ع مطابق شهر ذى قعدة الحرام سنه ۱۲۹۱ هجرى
قدسى مطبوع طبع خاص وعام گرديد

كان اماما فاضلا مناظرا محاجا فيما يعلو الخلاف ماهرا فيه اشتغل على الشيخ الرضى الدين النيسا
وصنف ثلث تعاليق فى الخلاف اجمع عليه الطلبة بجمدان وتصدره من البلاد البعيدة والقريبة
الاستفادة وعلقوا تعاليقه واشتهر صنيعه فى البلاد مات فى سنة ست مائة والطاؤسى نسبة
الى طاؤس بن كيسان التابعى ايماني الجندل جولا فى الفقيه الامام توفى سنة ست ومائة حاجا ايماءة
قبل يوم التروية بيوم ولم يضحيا اخراج جنازة لكثرة الناس فتح وجه امير مكة بالمرس القدراى
عبد الله بن الحسن بن على بن ابى طالب رضى الله تعالى عنهم ووضع السرير على كاهله ذهبت
كانت على راسه وهرق رجاه من خلفه ملى حمل يمين كنيته ابو عبد الرحمن وصى لابنه ان ينظر اليه
الدفن لم يجد فى القبر فاشكر الله ولا فانا لله وانا اليه راجعون فلما نظر اليه بعد الدفن لم يجد
تعالى كذا فى الشواهد ذكر صاحب كنز دقائق عبد الله بن احمد بن محمود حافظ الدين ابو البركات النسفى احد
المتاخرين صاحب التصانيف المفيدة فى الفقه كالاصول المصطفى فى شرح المنظومة وله شرح النافع سماه
والكافى فى شرح الوافى وكنز الدقائق والمنار فى اصول الفقه والعمدة والعقيدة المحافظية وشرحه ومدارك
التنزيل تفقه على شمس الائمة الكردرى وروى الزيادات عن احمد بن محمد العتابى سمع منه الصغانى و
ليلة الجمعة فى شهر ربيع الاول سنة احدى وسبعين وستمائة ذكر محمد بن محمد بن نصير الامام حافظ الدين
البخارى ابو الفضل كانت ولادته فى حدود سنة خمس عشرة وست مائة تفقه على شمس الائمة الكردرى وقرا
عليه القران بروايه عاصم وتوفى ببخارا سنة ثلث وتسعين وستمائة ودفن بكل اباد عند الدوجار الامام
ابى بكر خان قال كان اماما عالما ربانيا صدرا زاهدا عابدا مفتيا مدرسا ناجيا وراعيا فقيها قاضيا مرتفقا
جامعا لانواع العلوم ذكر على بن محمد الاسشى البخارى الامام العلامة نجم العلماء المحققين حميد الملة والدين الضرير
سنة ست وستين وستمائة وصلى عليه الامام حافظ الدين ودفن عند ابى حفص الكبير ووضعه حافظ الدين
فى القبر بوصية له بالصلوة عليه قريبا من خمسين الف رجل ذكر محمد بن محمد عبد الكريم المعروف بخواهر زاده

فتاوى ابراهيم سفر دوم

٥٢ قوله ذكر محمد بن محمد الخ

امام حافظ الدين محمد بن محمد بن نصر بن نعيم
ولادت شمس صدر زاده بعد
كتاب اعلم قوله از شمس الائمه كردرى
حاصل كرد وهم از شمس الائمه كردرى
وفات الامام شمس صدر زاده
عرس او در مقام كل ابا دار دوهم
قبر او در مقام كل ابا دار دوهم
علم زمانه بود قاضى شهيد
ليد ١٢

٥٣ قوله ذكر على بن محمد الخ

الاشى البخارى الامام
فرزند او در بخارا مشهور
دفن شد نزد ابو حفص

٥٤ قوله ذكر محمد بن محمد الخ

عمر او از بيست زيادت كرد وهر شخصى بود از اكابرين كنيت ابو عبد الرحمن ابو الفضل سيد خود را گفته بود كه بعد من مرا در قبر بخراهى ويدر پسر را گفته خواهم بجوار آرامخان كرد وشكر خدا كه بسيار على ما احب

المعروف بامام زاده وسمع الحديث منهما وورع في معرفة المذهب واحياء علم اصول الفقه بعد
اندراسه ذكر زين القاضي ابي زيد دبوسي وشمس الائمة السرخسي وتفقه عليه خلق كثير منهم
الشيخ حميد الدين الضرير والعلامة محمد بن محمود الكروري المعروف بخواهرزاده ابن اخت مات ببخارا
يوم الجمعة سنة اثنتين واربعين وستمائة وكان مولده سنة تسع وخمسين وخمسمائة الكل في الطبقات
وناصر بن القاسم المطرزي المذكور الفقيه النحوي الاديب الحنفي كان ذا راي في الاعتزال متخلا
مذهب الامام ابي حنيفة في الفروع متصف شرح المقامات للحريري وكتاب المغرب تكلم فيه على
الالفاظ التي يستعملها الفقهاء من التغريب وهو كتاب الازهري للشافعية ويقال له خليفة
الزمخشري تفقه امام الكروري على الامام احمد بن محمود بن ابي بكر محمد الملقب نور الدين
صاحب البداية مات سنة ثمانين وخمسمائة وعلى الامام محمود بن احمد بن ابي الحسن الفاريابي ابو المحامد الملقب
حماد الدين مات سنة ثمان وستمائة ورايت له كتابا كبيرا سماه خالصة الحقائق يشتمل على خمسين
بابا من نيف وسبعين صحيفة انتهى ذكر هؤلاء العلماء الاعلام والان اكتب طائفة من تلامذتهم
الكرام ذكر محمد بن محمد ابو حامد العميدي الفقيه السمرقندي المنعوت بالركن اماما في الخلاف وكان
اشتغاله فيه على الشيخ رضي الدين النيسابوري وهو احد اركان الاربعة لانه كان من جملة
المشتغلين عليه اربعة اشخاص تميزوا وتبحروا في هذا الفن وكل واحد بالملقب بالركن وهم
ركن الدين الطاؤسي والعميدي هذا وركن الدين امام زاده ابو المحاسن محمد بن ابي بكر مفتي
اهل بخارا ونسيت الرابع مات العميدي سنة خمسين عشرة وستمائة كما في الطبقات كان اماما في
الخلاف وهو اول من افراده بالتصنيف ومن تقدمه كان يخرجه بخلاف المتقدمين ومن تصانيفه
كتاب النفاسين اختصره شمس الدين الشافعي الجوني وسماه عرائس النفائس وكان كريم الاخلاق
كثير التواضع طيب المعاشرة ذكر العلامة ابو الفضل محمد بن محمد العراقي الفردوسي ركن الدين المعروف بالطاؤسي الحنفي

يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت في الحيوة الدنيا وفي الآخرة خرجته زوجه عند فراغه
من قوله وفي الآخرة توفي سنة ثمان وسبعين وخمس مائة ودفن عند زوجته فاطمة داخل
مقام ابراهيم الخليل على نبينا وعليه السلام بظاهر حلب وكان ان كاشاني لم يقطع زيارة
قبرها في كل ليلة جمعة الى ان مات والدعاء عند قبرها مستجاب وذلك مشهور بحلب انتهى
ذكر هؤلاء العلماء الكبراء والآن اشرع في ذكر من اخذ منهم من الفضلاء ذكر جعفر بن عبد الله
الدامغاني ابو منصور بن ابو جعفر بن قاضي القضاة ابي عبد الله المشهور بالقضاء والعدالة والعلم
والرواية كان شيخا نبيلا حسن الاخلاق لطيف الكلام محمود السيرة مرضي الطريقة كان
صدوقا ولد سنة تسعين واربع مائة ومات سنة ثمان وستين وخمسمائة ذكر خلف بن احمد
ابو القاسم العزيز البلخي قرء عليه حتى برع في المذهب والخلاف والاصول والكلام وكان
يدرس بمشهد ابي حنيفة بباب الطاق وكان صاحب الرأي بالعراق توفي سنة خمس عشرة وخمسمائة
ذكر محمد بن محمد العلامة الملقب برضي الدين وبرهان اليقين مصنف المحيط الاول عشرون مجلدات
والمحيط الثاني عشر مجلدات والثالث اربع مجلدات والرابع مجلدان قبل قدوم الرضي السرخسي
حلب وذكر الدرس وكان في لسانه لكنة فضب عليه الفقهاء وكتبوا فيه رقاعا الى نور الدين محمد
بن زنكي يذكرون انهم اخذوا عنه تصحيفا كثيرا من ذلك انه قال في الجبائر الجنائز فعزل عن
التدريس فلما مرض اخرج ستمائة دينار واوصى ان يفرق على الفقهاء ذكر في المحيط في باب الوصية
بمثل النصب قال حكى استاذنا الامام الاجل حسام الدين عمر عن والده ان طريقة الخطاء بين عرفت
بالوحي ذكر محمد بن محمد عبد الستار بن محمد العمادي الكروري المنعوت بشمس الائمة كان استاذ الائمة على
الاطلاق والموفود اليه من الآفاق قرء بخوارزم على الشيخ برهان الدين ناصر بن ابي المكارم المطرزي
وتفقه بسمرقند على شيخ الاسلام برهان الدين صاحب الهداية والشيخ مجد الدين السمرقندي

ولا اوفر منه علما ولا اوسع منه صدرا ولا اعم من بركة لم يتلمذ له احد الا برز على اقرانه و
صار اوحد زمانه قرات عليه في هذا امري وحداثة سني فلم ازل اغترف من بحاره
واقتبس من انواره مات سنة ثلثين وخمس مائة ومنهم عثمان بن علي السكندري
البخاري كان اماما فاضلا زاهدا ورعا عفيفا كثير العبادة سليم الجوانب متواضعا
قانعا بايسر تفقه على الامام ابي بكر محمد بن ابي سهل السرخسي وسمع ابا محمد البخاري المعروف
ببكر خواهرزاده توفي سنة اثنتين وخمسين وخمس مائة ذكر احمد بن الحسن بن منصور بن
ابو القاسم اوزجندي الامام الكبير المعروف بقاضيخان تفقه عليه شمس الائمة الكردري
توفي سنة اثنتين وسبعين وخمسمائة قيل في مدحه هو سيدنا القاضي الامام والاستاذ
فخر الائمة ركن الاسلام بقية السلف مفتي الشرق والغرب ذكر ابو بكر بن مسعود بن احمد الكاشاني
ملك العلماء علاء الدين مصنف البدائع الكتاب تفقه على ابي بكر وقرء عليه معظم تصانيفه
التحفة في العفة وزوجيه الفقيهة العاملة قيل كانت من حسان النساء فطلبها جماعة
من الملوك فامتنع فجاء الكاشاني ولزم والدها حتى برع في العلم وصنف البدائع شرح التحفة
على شيخه فازداد به فرحا وزوجه ابنه وله غير البدائع من المصنفات السلطان المبين في
اصول الدين وكان الكاشاني ربما يخطأ في الفتيا فردته الى الصواب وتعرفه وجه الخطأ
فرجع الى قولها وكانت الفتوى اولا يخرج عليها خطها وخط ابيها فلما تزوجت بالكاشاني
يخرج الفتوى بخط الثلث ولما قدم الى دمشق حضر له الفقهاء وطلبوا منه الكلام معهم في
مسئلة فقال لا تتكلم في مسئلة له فيها خلاف اصحابنا فلان وفلان فلم يزل يقول كذلك
حتى انهم لم يجدوا مسئلة الا وقد ذهب اليها واحد من اصحاب ابي حنيفة رضي الله تعالى
عنه فانقضى المجلس على ذلك ولما اختصر شيء في سورة ابراهيم حتى انتهى الى قوله تعالى

تفقه على جماعة منهم الامام نجم الدين ابو حفص عمر بن محمد النسفي ورافق شيوخه واقرانه
واذعنوا له كلهم لا سيما بعد تصنيفه الكتاب الهداية وكفاية المنتهى ونشر المذهب و
تفقه عليه الجم الغفير وانتفع به الخلق الكثير وروى الهداية للناس عنه شمس الكروري
وقرء كتاب الترمذي على ضياء الدين ابي محمد صاعد وفرغانه من قرى فارياب وغينان
بفتح الميم من بلاد فرغانه مات سنة ثلث وتسعين وخمس مائة بسمرقند الكل في الطبقات
روى ان صاحب الهداية بقي في تصنيف الكتاب ثلث عشر سنة وكان صائما في تلك المدة
لا يفطر ليلا وكان يجتهد ان لا يظلم على صومه احدا فاذا اتى خادم بطعامه كان يقول
له قله ورخ فاذا اراح كان يطعمه احد الطلبة او غيرهم فكان ببركة زهده وورعه
كتابا مباركا مقبولا بين العلماء كما في العتابية والامام قاضيخان اسمه الحسن بن منصور
بن ابي القاسم الاوزجندي والامام العتابي اسمه احمد بن محمد بن عمر ابو نصر العتابي
البخاري وقيل ابو القاسم الامام العلامة الزاهد المتعوت بزين الدين من تصانيفه
الزيادات الجامعة منهم حافظ الدين الكروري وله جوامع الفقه اربع مجلدات وشرح
الجامع الصغير وكتاب التفسير وشمس الائمة لازمه مات سنة ست وثمانين وخمس مائة
ببخارا وقد تلمذ صاحب الهداية الكثير من المشائخ واستفاد منهم ومنهم الامام
بن محمد بن اسمعيل الاسحابي السمرقندي المعروف بشيخ الاسلام لم يكن احد بما وراء النهر يحفظ
مذهب ابي حنيفة رحمها الله تعالى ويعرفه مثله وظهر له كلا صحاب عمر العمر الطويلة في
نشر العلم ولد سنة اربع وخمسين واربع مائة وتوفي بسمرقند سنة خمس وثنتين وخمس مائة
قال اختلفت اليه مدة مديدة وحصلت من فوائد درسه ومحافل نظره نصائحا وافيا و
محمد بن محمد بن الحسن امام الائمة على الاطلاق منهاج الشريعة قال لو تر عيني اغر منه فضلا

صح چنانکه از وی علم آموخت و در سمرقند بود فوت شد در سنه و فات او با تصدیق و سخی ۱۲

اقتبست عن غرر فرائده فی محافل النظر وکان یکرمنی غایة الاکرام ویجعلنی فی خواص
تلامذته لکن لم یتفق لی الاجازة منه واخبر عنه غیر واحد من المشائخ ذکر احمد بن عبد العزیز
الملقب بتاج الدین الامام بن الامام احد مشائخ صاحب الهدایة قال اجازنی روایة
مسموعاته ومستجازاته مشافهة ببخارا وشرفنی بخط یده فمن جملة ما حصل لی منه کتاب
السیر الکبیر من طریق شمس الائمة السرخسی ذکر علی بن الحسن الجعفری المعروف بالبرهان
البلخی احد من نشر العلم فی بلاد الاسلام تفقه ببخارا علی الامام عبد العزیز وغیره حتی
برع فی الفقه وکان اذا خربه امر فزع الی الصلوة ویفتل ویغلق وصلی الصبح مرة فقرأ
ومنهم الآیة فاحتبس بالبکاء فرجع واتم الصلوة واغتسل ودخل منزله ثم لم یخرج حتی
مات فی شعبان سنة ثمان واربعین وخمسمائة ذکر عبد العزیز بن عثمان الفضلی امام دین فی
وقته من اهل الکوفة معروف بالقاضی النسفی تفقه ببخارا علی ابی المفاخر عبد العزیز بن
عمر البرهان سمع ابا الحسن نصر بن الحسن الامام المرغینانی بنیسابور اتصل بالقضاء
وطال عمره ومات اقرانه فصار مرفوعا الیه فی الفتاوی والوقائع ومن تصانیفه المنتقی
من الزلل فی مسائل الجدل فی مجلد وکفایة الفحول فی علم الاصول فی مجلد وتعلیق
الخلاف فی اربع مجلدات توفی سنة ثلث وثلثین وخمسمائة ذکر احمد بن عمر بن محمد
ابو اللیث شیخ الاسلام ابو حفص النسفی یعرف بالمجد من اهل سمرقند تفقه علی والده
وکان فقیها فاضلا واعظا کاملا حسن الصمت قتل سنة اثنتین وخمسین وخمسمائة
وابوه احد من مشائخ صاحب الهدایة وذکر ان احمد هذا اجل من سمرقند ذکر علی
بن ابی بکر بن الجلیل الفرغانی المرغینانی شیخ الاسلام برهان الدین العلامة المحقق صاحب
قرأ له اهل عصره بالفضل والتقدم کالامام فخر الدین قاضیخان والامام زین الدین العتابی

ذكر عمر بن بكر الزرنجري المنعوت بعماد الدين الملقب بشمس الائمة هو نعمان الثاني في وقته تفقه على والده وعلى برهان الائمة وتفقه عليه شمس الائمة الكردري انتهت اليه رياسة اصحاب ابي حنيفة رحمهما الله تعالى وبلغ تسعين سنة ومات سنة اربع وثمانين وخمس مائة انتقى ذكره هو لاء النجارا برالعظماء وكان احد بعض من تلمذ هو من العلماء وذكر محمد بن علي بن محمد بن الحسن الدامغاني الكبير ابو عبد الله قاضي القضاة والامام العلامة وتفقه على الضميري وسمع من ابي عبد الله محمد بن علي الصوري مولده في سنة ثمان وتسعين وثلثمائة ومات ببغداد سنة ثمان وسبعين واربعمائة قال الفضلي ومن مشائخي الطاهر اشائخ واجيل الراسخ ابو عبد الله الدامغاني وكانت انتهت اليه الرياسة في مذهب العراقيين وكان من الفضل سريري الراي وجرب مرة في حكمه على السداد وكان مثل القاضي ابي يوسف وجاها وسودا وعقارا وبقي في القضاء ثنتين سنة وتفقه ببغداد على القدوري ودفن في القبة الى جنب الامام ابي حنيفة وبنى العضد فيه عظيمة على قبر الامام ستة وخمسين واربعمائة واتفق عليها مولا جسمية قاله اليافعي والضميري اسمه الحسن بن علي ابو عبد الله احد الفقهاء الكبار عليه تفقه على الدامغاني وكان صدوقا واقرا الفقه جميل المعاشرة عارفا بالحقوق واهل حضر عند ابي الحسن الدارقطني وسمع منه بدمشق كان امام الحنيفة ببغداد ولد سنة احدى وخمسين وثلثمائة ومات سنة ست وثنتين واربعمائة وذكر عمر بن عبد العزيز بن فاره برهان الائمة ابو محمد المعروف بالصدر الشهيد حسام الدين الامام بن الامام بن الامام فقه على ابيه وله الفتاوى الصغيرى والفتاوى الكبيرى والجامع الصغير المطول استاذ صاحب المحيط تفقه عليه ابو محمد المحيقلي استشهد بسمرقند ونقل الى بخارا في سنة ست وثنتين وخمسمائة قال صاحب العقل

بمكة مدة فصار يقال له مجاور الله وهو حنفي الفروع والاصول قاله اليافعي وذكر الحسن
بن علي محمد النسفي البزودي ابو ثابت الامام بن الامام ولد بسمرقند وما ولد مات والده حمله عمه القاضي
ابو اليسر الى بخارا وتفقه على عمه ببخارا وكان حسن الصمت سالكا وقورا الا لازما لبيته حسن الصلوة ولد
سنة ستة وسبعين واربع مائة ومات سنة سبع وخمسين وخمسمائة وذكر احمد بن محمد بن الحسين بن عبد الكريم
بن موسى بن عبد الله بن مجاهد بن النسفي البزودي ابو المعالي بن ابي اليسر القاضي الصدر من اهل بخارا
الامام بن الامام مولده سنة اثنتين واحدى وثمانين واربع مائة ببخارا تفقه على والده حتى
برع في العلم وهو ابن اخي علي البزودي توفي في شهر سنة اثنتين واربعين وخمس مائة ترجمه
بخارا قال ابو سعيد امام فاضل مفتي مناظر حسن السيرة رضي الاخلاق من بيت الحديث والعلم وذكر
محمد بن ابي بكر السخي الصابوني البزودي ابو طاهر الزاهد من اهل بخارا من اصحاب ابراهيم الصفار
كان اماما عالما زاهدا سمع ابا نصر احمد بن عبد الرحمن القاضي ابا اليسر البزودي وتفقه عليه
وكتب عنه السمعاني ببخارا ولد سنة ثمان واربع مائة ومات سنة خمس وخمسين وخمسمائة وكان
ابراهيم بن اسمعيل بن احمد ابو اسحاق الفقيه الصفار تفقه على والده وتفقه عليه قاضيخان
وسمع الآثار بالطحاوي على والده وكان من اهل بخارا موصوفا بالزهد والعلم وكان كاتب قاضيخان
في الله تعالى لومة لائم توفي ببخارا سنة اربع وستين وخمسمائة وصلى عليه الجم الغفير وذكر
الامام محمد بن احمد السمرقندي ابو بكر مصنف التحفة شيخ صاحب البدائع الملقب بعلاء الدين تفقه
على الامام ابي المعين ميمون المكحول وتفقه عليه ضياء الدين محمد بن الحسن استاذ محمد بن
ابي بكر الواعظ عرف بامام زاده مفتي اهل بخارا امام فاضل فقيه واعظ اديب شاعر ورع
حسن السيرة من اهل الخير والدين سمع ابا الفضل بكر الزرنجري ولد سنة سبعين واربع
مائة كتب عنه السمعاني ببخارا ورايت له كتابا نفيسا كثيرا لفوائد سماه شرعة الاسلام

وسمع منه كلمتين وجب له جنتان عمل او لم يعمل وهما تفقها على والده عبد العزيز بن عمر بن فارة وكان
اماماً كبيراً وعالماً نحريراً انتفع به الجسم الفقير كل عن وصفه لسان التقرير **ذكر** محمد بن نصر بن
محمد ابو المعالي ابو بكر العامري المدني الخطيب من سمرقند قال السمعاني كان اماماً زاهداً تفقه على ابي الحسن
البزدوي وعمر وعاش حتى مات اقرانه ولم يبق في عصره من اهل العلم اكبر سناً منه قيل انه
جاوز المائة وسمعت عليه دلائل النبوة لابي العباس المستغفري بروايته عن ابي علي النسفي
وكان لا يغير الاجزاء ويصونها غاية الصون ولد في حدود سنة خمسين واربع مائة وتوفي
سنة خمس وخمسين وخمس مائة **ذكر** زياد بن الياس ابو المعالي ظهير الدين قال صاحب الهداية اختلف
اليه بعد وفات جدي وقرأت عليه الفقه وكان مع غزارة العلم ووفور الفضل متواضعاً جداً وحسن الخلق
ملاطفاً لاصحابه وكان من كبار المشائخ بفرغانة **ذكر** عمر بن محمد النسفي الامام الزاهد نجم الدين
ابو حفص روى عنه عمر بن محمد العقيلي وسمع ابا محمد اسمعيل النسفي وابا البر محمد البزدوي توفي
سنة سبع وثلثين خمس مائة بسمرقند وولد سنة احدى وستين واربع مائة حكي انه اراد
يزور جار الله العلامة الزمخشري فلما وصل الى داره دق الباب ليفتحوا له ويأذنوا له بالدخول
فقال من ذي الذي يدق الباب فقال عمر فقال جار الله انصرف فقال يا سيدي عمر لا ينصرف
فقال اذا نكر صرف وله كتاب طلبة طلبة والفقه والمنظومة في الفقه وكان فقيهاً مفسراً
محدثاً اديباً متفنناً عارفاً بالمذهب وصنف التصانيف في الفقه والحديث والشروط ونظم
الجامع الصغير وهو احد مشائخ صاحب الهداية والزمخشري اسمه محمود بن عمر بن محمد
الامام الكبير المضروب به المثل في علم الادب بقي الفضلاء وصنف التصانيف كالتفسير
وغريب الحديث والمفصل وغيرها وله ديوان شعر وشهرته يغني عن الاطناب
مات سنة سبع وثلثين وخمس مائة الكل في الطبقات عاش احدى وسبعين سنة جاور

وهفت عمر شریف هفتاد و یک گردید مجاور مکه شریف مدتی ماند ازینجهت جار الله میگویند ۱۲

ومن تصانیفه کتاب التجرید علی مذهب امام ابی حنیفة رحمهما الله تعالی فی بلاد غزنین وهی فی غایة الجودة وکثرة المسائل نحو ستین الف مسئلة ومات سنة اربع وعشرین واربع مائة انتهی ذکر فضائل هؤلاء الافاضل من الفقهاء والاعیان اتفق مناقب بعض من تفقه علیهم منهم ذکر احمد بن محمد بن جعفر الامام المشهور ابو الحسن بن ابی بکر الفقیه البغدادی المعروف بالقدوری صاحب المختصر المبارک مولده سنة اثنین وستین وثلث مائة تفقه علیه الفقیه ابو نصر احمد بن محمد وشرح المختصر روی عنه قاضی القضاة ابو عبد الله الدامغانی والخطیب وانتهت الیه بالعراق ریاسة اصحاب ابی حنیفة وعظم شانه قدره وارتفع جاهه وکان حسن العبادة جری اللسان دریما بتلاوة القرآن قال السمعانی کان فقیها صدرا وقاصدا من الکتب المختصر فینفع الله تعالی به خلقا کثیرا یحصون وشرح مختصر الکرخی والتجرید فی سبعة اشعار مشتمل علی مسائل الخلاف بین اصحابنا والشافعی نزع فی املائه سنة خمس واربع مائة وله التقریب فی مجلد کان له ابن فلم یبلغه الفصاحة وکان یقول دعوة بعیشی روحه فمات وهو شاب واسمه محمد بن احمد مات القدوری یوم الاحد الخامس عشر من رجب سنة ثمان عشر واربع مائة ذکر الامام المسعود الکشانی ابو سعید رکن الدین الخطیب روی عنه الامام صدر الشهید حسام الدین عمر بن عبد العزیز مات سنة عشرین وخمس مائة ذکر عمر بن حبیب النجاری ابو حفص القاضی الامام احمد بن عبد العزیز وکان من کبار اصحابه ثم درس الفقه بعده وفاته علی الشیخ الامام الزاهد شمس الدین محمد السرخسی وکان من اجلة العلماء والمتبحرین فی فن الفقه والخلاف صاحب النظر فی دقائق الفتوی والقضاء ورزق فی تعلمه مشارکة ناصر الامام الکبیر برهان الائمة قال وقفت فی حرثیا وانا صغیر فحفظه عنه وهو انه قال علیه الصلوة والسلام من مشی الی عالم خطوتین وجلس عنده ساعتین

قولہ ذکر احمد بن محمد بن جعفر المعروف بابو الحسن بن ابی بکر بغدادی القدوری صاحب المختصر المبارک تصنیف او سنه ولادت او سنه وفات او شهرت ودو استاد ابو الحسن بن ابی بکر کتاب استاد او در شهر قدوری نمود ۱۲ قولہ فی اسماء الرجال فی انتظام تصنیف قولہ ابن احمد ابن انتقال نمود ۱۲ قولہ ذکر الامام المسعود الکشانی ابو سعید رکن الدین الخطیب روی عنه الامام صدر الشهید حسام الدین عمر بن عبد العزیز مات سنة ۱۲ قولہ ذکر عمر بن حبیب النجاری ابو حفص القاضی الامام احمد بن عبد العزیز ۱۲ قولہ قال علیه الصلوة والسلام من مشی الی عالم خطوتین ۱۲

وکان یضرب به المثل فی حفظ مذهب الحنیفة رحمها الله تعالی وکان مصیبا فی القضاء
وجواب الواقعات وکان اهل بلده یسمونه ابا حنیفة الاصغر وکان الفقهاء اذا وقع
بعض اشکال فی الروایة یرجعون الیه ویحکمون قوله مات فی شعبان سنة اثنتا عشرة
وخمس مائة ومولده سنة سبع وعشرین واربع مائة وذکر علی بن عبد الله تفقه علی حمد
بن عبد العزیز الحلوانی وعلی بن محمد الناصحی وکان زاهدا متنسکا بلیغا لا اختلاط
له بالسلاطین معتکفا علی تدریس العلم اذا سمع قاریا یقرأ فاضت دموعه وبقی سبعة
عشر سنة یقوم اللیل ولا یضع جنبه علی الارض وحج وهو شاب روی انه صلی الصبح
فی یوم من سنة ست وستین واربع مائة فی اصفهان فاتته امرأة معروفة بالصلاح
فقالت بینا انا نائمة وقت السحر فی مدینة النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وقد تقدم
رجل فاذن فی مسجده وقام واصطف الناس وراءه فقیل له امانکبر تکبیرة الاحرام
فقال لا اکبر حتی یحضر ابو الحسن الخلیمی فلما سمع ذلک نهض عن سجادته ومشی حافیا
وتوجه الی قریة العلوی وهی علی سمة العراق فبلغ ذلک رئیس اصفهان فلحقوه
وسألوه ان یلبس مرانیا فلم یفعل حتی وصل القریة وقد اثر التعب فیه والامام
ابو محمد الناصحی اسمه عبد الله بن الحسن قاضی القضاة وشیخ الحنفیة فی عصره والمقدم
علی الاکابر والائمة فی دهره ولی القضاء عن السلطان الکبیر محمود بن سبکتکین
بجمارة له مجلس للتدریس والوعظ والفتوی والتصنیف وله الطریقة الحسنة فی الفقه
المرضیة عند الفقهاء توفی سنة سبع واربعین واربع مائة وکان ثقة دینا صالحا
وکان محمود بن سبکتکین ابو القاسم سلطان سیف الدین من اعیان الفقهاء فی عصره
فی الفصاحة والبلاغة وله التصانیف فی الحدیث والفقه وله شعر جید

و در مجلس آخر آمد و می در عدد مناقب امام شافعی در آمد و گفت امام ما در یک ماه حفظ قرآن
کرد و هر روز یک سیپاره میدید و شب در تراویح میخواند امام گفت که این سهل کاریست از آن
که قرآن بتمامی حلم ست و ما یاد نولیسیم بعده فرمود که دفاتر حساب بیارند و دخل و خرج
دو ساله را بر من بخوانید همچنین کردند امام بسلطان گفت که بر ین دفاتر مهر کنید تا تبدیل و تغییر
واقع نشود و آنها را در حجره کنید بعده امام بحج رفت و بعد از شش ماه باز آمد مجلس کردند
دفاتر بکشادند امام آنها را از بر خواندن گرفت و بآخر رسانید چنانکه حرف خطا نشد گویند که از آن
عالم از دو نور خجالت بگداخت و تمامی آب شد کذا سمع منقول ست که امام را با حجة الاسلام
زین الدین ابو حامد محمد بن غزالی که صاحب احیاء العلوم و جواهر القرآن و تفسیر یاقوت التاویل
چهل مجلد و مشکوة الانوار ست یکبار صحبت شد و در حرمت و حل گوشت اسپ مذاکره شد و یکی
که وی بر حلیت او اقامت میکرد امام او را نقض میکرد تا بغایتی که وی مفحم شد لکن اسمع تو فی
سنة تمس وخمس مائة و اخوه الشیخ احمد الغزالی سنه سبع عشر وخمس مائة لکن اقاله الیاقعی
وکان اخا الاسلام فخر الاسلام محمد بن محمد بن الحسین البزدوی صدر الاسلام
ابو الیسر شیخ اصحابنا بما وراء النهر وکان امام الائمة علی الاطلاق والمرجوع الیه من
الافاق ببلاد شرق والغرب له تصانیف فی الاصول والفروع وکان قاضی القضاة
بسمرقند تفقه علیه رکن الائمة عبد الکریم بن محمد مصنف طلبة الطلبة وابو بکر
محمد بن احمد السمرقندی صاحب التحفة شیخ صاحب البدائع توفی ببخارا فی رجب
سنة ثلث وتسعین واربع مائة وله ولد اسمه محمد بن محمد امام کبیر مات سنة ثنتین
واربعین وخمس مائة وذکر الامام بکر بن محمد بن علی بن الفضل الزرنجری ابو الفضائل
الملقب بشمس الائمة من اهل بخارا تفقه علی شمس الائمة الحلوانی وبرع فی الفقه

ذکر الامام بکر بن محمد بن علی بن الفضل الزرنجری ابو الفضائل الملقب بشمس الائمة من اهل بخارا تفقه علی شمس الائمة الحلوانی وبرع فی الفقه

این در سنه باقصد و چهل و دو ۱۲

گفت در تکبیر خللی هست گفت نه اما دست در آستین میداری گفت دست برآوردن سنت است
واگر برنیارم بنماز درآمده نشود خواجه گفت شود لیکن در آستین سنت زنان ست و مرا ننگ
آمد اقتدا کردن بکسی که بسنت زنان بنماز اندر آید گویند که خواجه هزار بار کاغذ املا کرد
هیچ حرف خطا نبود و طلبه از شهر می آمدند و بر سر چاه می نشستند تا روزی آواز یکی از آنها
شنید پرسید گفتند بطهارت ساختن رفته است او گفت من از جهت سردی نتوانستم وضو
کرد خواجه گفت عفاک الله تعالی شرم نداری که بدین قدر سرما وضو نمیکنی مرا در وقت طلب
علمی بنجارا عارضهٔ شکم بود و مرا چهل بار قضا حاجت شد هر باری طهارت ساختمی و از فرود رود
نشستمی باز بخانه آمدمی حجرهٔ من از سرما یخ بسته بودی بر سینه نهادمی تا بگداختی آنگاه چیزی
تعلیق کردمی ببرکات سنت بود که بعد از وفات ابیحنیفه رضی الله تعالی عنه چند کس بودند که
علم احیا کردند یکی از ایشان خواجه بود الکل فی المسعودیة ذکر الامام علی بن محمد بن الحسین المعروف
بفخر الاسلام البزدوی الفقیه الکبیر بما وراء النهر صاحب الطریقة علی مذهب ابی حنیفة
رحمهما الله تعالی ابو العسر اخو القاضی محمد ابی الیسر توفی فی سنة احدی او اثنتین وثمانین
واربع مائة وحمل الی سمرقند ودفن بها فی المسجد و بزد و قلعة حصینة علی ستة فراسخ
من نسف ومن تصانیفه المبسوط احد عشر مجلدا و شرح الجامع الصغیر ولد فی اصول الفقه
کتاب مشهور مفید کما فی الطبقات وله شان عظیم وکان عدیم النظیر فی زمانه تا می آید
که در زمانهٔ ایشان عالمی از شافعیه در دیار ایشان پیدا شد و وی متبحر بود در علوم با هر که مناظره
میکرد غالب می آمد تا بعضی از حنفیه میل بمذهب شافعیه کردند کار بر خلق سخت شد علمای شهر این
معنی را بحضرت امام علی رسانیدند و گفتند دریابید و اگر نه همه بمذهب شافعیه می شویم امام
فرمود من مردی گوشه نشینم مرا باین کارها چه کار آنگاه الحاح بسیار کردند امام اجابت کرد

والائمة الکبار کان اماما علامة حجة متکلما فقیها مناظرا لزم الامام الحلوانی حتی صار
نظر اهل زمانه واخذ فی التصنیف وناظر الاقران وظهر اسمه فی الآفاق والف المبسوط
نحو خمسة عشر مجلدا وهو فی سجن اوزجندی محبوس وعن اسباب الخلاص مایئس
کلمة کان فیها من الناصحین سالکا فیها طریق الراسخین تکون له ذخیرة یوم الدین
انما یتقبل الله من المتقین وهو یتولی الصالحین ولا یضیع
اجر المحسنین مات فی سنة تسعین واربع مائة الکل من الطبقات گویند کہ ظالمی خواجہ را
بند کرد و باوزجند فرستاد و در راہ چون وقت نماز در آمدی بندہا از خواجہ کشادہ شدے
طہارت ساختی یا تیمم کردی و بانگ و اقامت گفتی چون نماز شروع کردی موکلان جماعت
سبز پوشان دیدندی کہ بوی اقتدا کردندی بعد فراغ گفتی بیائید و این بندہا بر من نہید
ایشان میگفتند ای خواجہ ما کرامت شما را دیدیم در حق شما این معاملہ نمی توانیم کرد خواجہ
گفتے ما مور امر پروردگاریم جل شانہ امر او را بجا آریم تا بقیامت در نمانیم و شما مور این
ظلم اید امر وی را بجا آرید تا از ظلم او خلاص یابید و چون بگورستان شہیدان رسیدند خواجہ
آنجا توقف بیشتر کرد از خواجہ پرسیدند فرمود در اینجا خواجہ ایست کہ بروی ہیچ خطائے
ننوشتہ اند گفتند غیب میگوئی گفت والعیاذ بالله اما بحکم حدیث میگویم من احب العلوم
العلماء لم یکتب خطیئة فی ایام حیاته و این خواجہ دوستدار علم و علما بودہ است حضرت
پیغمبر فرمود علیه الصلوة والسلام المرء مع من احب یقامه مرد با دوست خود خیزد و چون باوزجند
رسیدند و در آمدند موذن اقامت گفت خواجہ اندر آمد تا نماز گذارد امام تکبیر گفت دست
در راستین خواجہ از آخر صفها آواز داد کہ تکبیر باز گوی امام تکبیر باز گفت ہم دست در راستین
تا سہ بار چہار م امام روی بگردانید و گفت ہمانا کہ شما خواجہ امام اجل سرخسی اید گفت بلی کہ

ابو علی فی البلاد واشتغل بالعلوم وکان نادر عصره فی علم وذکائه وصنف الشفا وغیره وتلمذ للامام ابی بکر احمد بن عبید الله الزاهد وله کرامات مشهورة وله شعر جید ولد فی سنة سبعین وثلثمائة وتوفی سنة ثمان وعشرین واربع مائة کما فی الطبقات ویختلف فی الفقه الی اسمعیل الزاهد تلمیذ محمد بن فضل الکماری یقرأ ویبحث ویناظر فی مدة اشتغاله لم ینم لیلة بکمالها ولا اشتغل بالنهار سوی المطالعة واذا اشکلت علیه مسئلة توضأ وقصد المسجد الجامع وصلی ودعا الله تعالی ان یسهلها ولم یستکمل ثمان عشرة سنة من عمره الا وقد فرغ من تحصیل العلوم باسرها قاله الیافعی

ذکر القاضی الامام الزاهد ابو زید الدبوسی عبید الله بن عمر بن عیسی صاحب کتاب الاسرار والتقویم للادلة والامد الاقصی کان من کبار فقهاء الحنیفة وکان ممن یضرب به المثل وهو اول من اخرج علم الخلاف توفی به بخارا سنة ثلثین واربع مائة ودفن بقرب الامام ابی بکر طرخان انتهی ذکر هولاء الاساتذة الکرام والان اسطر نبذا من تلامذتهم العظام ذکر الامام محمد بن یحیی بن مهدی ابو عبد الله الجرجانی الفقیه احد الاعلام تفقه علیه ابو الحسن القدوری مات سبع وتسعین وثلثمائة ودفن الی قبر ابی حنیفة رضی الله تعالی عنهما ذکر احمد بن محمد بن عمر ابو الفرج المعروف بابن المسلمة سکن بغداد ولد سنة سبع وثلثین وثلثمائة تفقه علی الجصاص وسمع ابا وکان احد الموصوفین بالعقل والمذکورین بالفضل کثیر البر والمعروف کان داره مألفا لاهل العلم وکان یصوم الدهر ویقرء فی کل یوم سبع القرآن فیقرءه نهارا ویعیده بعینه فی لیله فی ورده مات سنة خمس عشرة واربع مائة ذکر الامام الاجل محمد بن احمد ابو بکر السرخسی الامام الکبیر شمس الائمة صاحب المبسوط وغیره احد الفحول

امام اصحاب ابی حنیفة فی وقته حدث عن ابی عبد الله البخاری و تفقه علی القاضی
ابی علی الحسن النسفی و روی عنه اصحابه مثل ابی بکر المحمد السرخسی و ابی محمد النسفی و
ابی الفضل بکر محمد الزرنجری و عبد الکریم بن محمد ابی حنیفة الاندلی و من تصانیفه
المبسوط توفی سنة ثمان و تسع اربعین و اربع مائة کما فی الطبقات خرج الحلوانی و
ابو سهل الابی وردی استقبال خان بخارا و کان میسران معه فلما بلغ ارض العراء
و دخل فی بیته و دخل معه الحلوانی و لم یدخل الابیوردی فقال الامیر للحلوانی هل
تری کیف شنع علیک انه یعصی فقال الحلوانی انا ما بلغت بسیرته و زهده و ورعه
نفی الامیر الابیوردی فقال له اتری الحلوانی کیف اجترأ علی المعصیة و لم یبال
فقال انه بلغ من الفضل ما لیس له الیوم مثل فلعل له تاویلا صحیحا و الذی اخترته
منتهی علمی کما فی التتمیة گویند که چون عیینه بخاری را قاضی ساختند و او امامی بود کامل و ماهر
در علم کتاب و هر سجلی که می نوشت و استفتا میکرد در صحت آن امام حلوانی جواب میکرد که
این صحیح نیست چون این معامله بسیار شد قاضی بر امام آمد و پرسید امام گفت لان مجموعها
فاسد بعدم تفسیر الشهادة و ذوی الارحام حتی یتامل فی صحتها و موافقتها للدعوی
قاضی گفت ما سجلات سابقه را دیدیم در هیچ یکی تفسیر شهادت نه بود و آنها بجواب شما
و اوان شما موشح گفته گفت آری ما قبل از تو قاضی امام علی سغدی بود و موافقت بروی
پوشیده نبود و قبل از و استاد ما ابو علی نسفی قاضی بود و علم این از آن بیشتر بود بنابران
فتوی بصحت میدادیم و تو و امثال تو ازین قبیله نیئید که اعتماد بر وقوف شما توان
کرد کما فی سجلات المختار ذکره الحسین بن عبد الله بن سینا ابو علی الرئیس احد
حکماء المسلمین کان ابوه من اهل بلخ و انتقل الی بخارا و ولد الرئیس بها ثم انتقل

شاگرد ابو علی بود و در سنه سه صد و هفتاد ولادت اوست و در سنه چهار صد و هیجده وفات او ۱۲

ابو بکر احمد بن موسی الخوارزمی وابو عبد اللہ محمد بن یحیی الجرجانی الفقیہ
وابو الفرج احمد بن محمد بن عمر المعروف بابن المسلمة وابو جعفر محمد بن احمد النسفی
وابو الحسن محمد بن احمد الزعفرانی وابو الحسن محمد بن احمد الکمادی وله من المصنفات
احکام القرآن وشرح مختصر الطحاوی وشرح الجامع لمحمد بن الحسن وشرح کتاب السیر
الحسنی وله کتاب مفید فی اصول الفقه توفی یوم الاحد رابع ذی الحجة سنة
سبعین وثلثمائة عن خمس وستین سنة وکان الامام ابو سهل المذکور درس
علی الکرخی ورجع الی بلده وبها وکان اذ دخل مجلس النظر تغیر
وجوه المخالفین لقوة نفسه وحسن جدله وذکر الامام علی بن الحسین بن محمد السعدی
القاضی ابو الحسن الملقب بشیخ الاسلام سکن بخارا وکان اماما فاضلا فقیها مناظرا
سمع الحدیث من الائمة السرخسی ومن تصانیف النسف وشرح السیر الکبیر
الکل فی المطبقات وکان تلمیذا لابی الحسن الکرخی ببغداد وکان ابن الخلیفة
یقرأ ایضا فاتفقوا یوما للسبق فخرج فرغة فقال ابن الخلیفة وعنی حتی اقرأ
قبلک فقال له تقرأ او لا فی نوبتک فقال له اعطیتک کذا وکذا دینارا وخلنی
فابی علی ذلک وقرأ قبله فلما قام من بین یدیه قال له اصحابه لم لم تأخذ الدنانیر
ولم تخل عنه حتی تحصل لک الامران جمیعا وجعلوا یستهزؤن به ویرمونه
بالحشیش فکانت له جبة محشوة من لبد کانت قد تخرقت فقال رجل قد اخذنا
الدرهم علی خمسین دینارا فوجب علی رعایة حالة فدعاه واکرمه وهیأ له
البیت والمطعم والملبس حتی صار ذلک سببا لتعلمه کما فی النیمة وذکر الامام
رکن الاسلام عبد العزیز بن احمد بن نصر الحلوانی الملقب بشمس الائمة من اهل بخارا

وقال كان لي على جحتك زائرا لا متكلما توفي سنه اربع واربعين وثلثمائة وكان
ابو بكر الدامغاني درس على الطحاوي بمصر ثم قدم بغداد ودرس بها على الكرخي
فاقام بها دهرا طويلا يحدث عن الطحاوي ويفتي عنه وكان اماما في العلم و
الدين مشارا اليه في الورع والزهادة ذكر الامام محمد بن الحسن ابو عبد الله المعروف
بابن الداعي الفقيه ولد سنة اربع وثلثمائة تفقه على الكرخي وبرع في الفقه صنفا
عظيما قال السنوخي لم ار فيما علمت افضل منه في دين وعلم وعفة وعمل واجتهاد
ورع وكثرة صلوة وقد صحبته فما كنت اراه الا اكثر الليل الا مصليا قارئا واكثر
النهار الا مقيما بين صلوة ودرس القرآن والعلم توفي سنه تسع وخمسين و
ثلثمائة علي بن محمد السنوخي ابو القاسم وكان مقدما في العربية والشعر وتولى
الحكم فهجره ابو الحسن على عادته وقطع مكاتبه وكان يدخل بغداد فلا يمكنه
الدخول عليه الكل في الطبقات وكان من ازكياء العالم رواية عارفا بالكلام
ونحو وله ديوان شعر ويقال انه حفظ ستمائة بيت في يوم وليلة توفي سنه اثنتين
واربعين وثلث مائة قال له ابيا فعي ذكر شيخ الحنيفة احمد بن علي ابو بكر الرازي
الامام الكبير الشان المعروف بالجصاص سكن بغداد وعنه اخذ فقهاءها وانتهت
اليه رياسة اصحاب قال الخطيب امام اصحاب ابي حنيفة رحمه الله
تعالى في وقته كان مشهورا في الزهد والدين خوطب في ان يلي القضاء و
ابين عليه فلم تفعل تفقه على ابن ابي سهل الزجاجي صاحب كتاب الرياضة
وتفقه على الكرخي فانتفع به استقر المدرسين ببغداد وله انتهت الرحلة
اليه وكان على طريقه من تقدمه في الزهد والورع والصيانة تفقه عليه

فتاوی برہنہ از فتروم

قوله ذكر الامام محمد
بن الحسن ابو عبد الله المعروف
بابن الداعي ولادت او
سنه سعد وجهارصد گردكفي
بود سنوخي ميگويد كه نديدم
كسي را مثل او ورطهارت و
تقوى وزهد وكثرت صلوة
وتلاوت قرآن وشب بيدار
وقات او در كسنه سعد بود
بغداد ودفن از حالات سنوخي
است كه ديده شد از و
صورت حفظ فرمود

ذكر شيخ الحنيفة احمد بن علي ابو بكر الرازي
الجصاص سكن اول بغداد وعنه اخذ فقهاءها

گویند که وی یکبار برای تجارت روان شد در راه قطاع الطریق قافله را تاراج کردند و مالها بغارت بردند چون بارها بکشادند بعضی از انها پر کلوخ یافتند از اهل قافله استکشاف اینمعنی نمودند حواله بفقیه کردند فقیه گفت که این کلوخها برای استنجا بار کرده ام از زمین ملک خود تا استنجا بملک غیر واقع نشود چون قطاع ازین معنی واقف گشتند در دل ایشان هیبتی عظیم افتاد همه تائب گشتند و مالها را بصاحب اموال باز دادند کذا سمعت ولنا نقل اخر یقال له ابو اللیث الحافظ مقدم علی ابی اللیث الفقیه وهو الفرق بینهما وذکر عنه من اشتغل بالکلام محی اسمه من العلماء مات سنه اربع وتسعین ومائتین وحکی قاضی خان فی فتاواه عن ابی اللیث الحافظ قال کنت افتی ان لا یحل للعلم ان یاخذ الاجرة علی تعلیم القرآن وکنت افتی لا ینبغی لصاحب العلم ان یدخل علی السلطان وکنت افتی لا ینبغی للمتعلم ان یخرج الی القری فیذکرهم فیجعلوا له شیئاً فرجعت عن ذلک کله کما فی الطبقات للامام ابی اللیث الحافظ لم یفتح احد سمرقند الحوانیت شهرا فامرهم السلطان بفتحها بواب وکانوا اساءوا ان لا یفتحها الی شهرین کما فی الملتقط ذکر الامام احمد بن محمد بن اسحاق ابو علی الشاشی سکن البغداد ودرس بها تفقه علی الکرخی قال الخطیب صار الی التدریس بعد الکرخی الی اصحابه ابو علی الشاشی وکان ابو علی شیخ الجماعة وکان الکرخی فصل التدریس له حین قلم والفتوی الی ابی بکر الدامغانی وکان یقول ما جاءنا احفظ من ابی علی قال القاضی ابو محمد النعمان حضرت ابا علی الشاشی فی مجلس املائه وقد جاء جعفر الهندوانی فسلم علیه واخذ یمتحنه بمسائل کلها صعاب وکانا ابو علی عارفا بها فلما فرغ امتحن ابو علی ابو جعفر الشی من المسائل النوادر فلم یحفظها وکان ذلک سبب حفظ الهندوانی النوادر

باقی مانده انگاه حق تعالی شرابی در قدح مختوم بهر یکی بفرستد و بر قدح نوشته این
هدیه رب رحیم بسوی ولی کریم چون بنوشند همه گناهان را فراموش کنند و هذا معنی
قوله تعالی وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا کما فی المختصر ذکر علی بن سعید ابو الحسن
الرستغفنی من کبار مشائخ سمرقند له کتاب ارشاد المهتدی وکتاب الزوائد والفوائد
فی انواع العلوم وهو من اصحاب الماتریدی الکبار له ذکر فی ذکر الفقه والاصول والخلاف
بینه وبین الماتریدی فی مسئلة المجتهد اذا اخطأ فی اصابة الحق یکون مخطیا فی الاجتهاد
عند ابی منصور وعند ابی الحسن مصیب فی الاجتهاد علی کل حال اصاب الحق او لم
یصب وقد روی عن ابی حنیفة رضی الله تعالی عنه وعنهما وانه قال کل مجتهد
مصیب والحق عند الله تعالی واحد ای مصیب فی الطلب وان اخطأ المطلوب
قال ابو الحسن رایت الماتریدی فی المنام فقال الم ان الله تعالی غفر لامرأة لا تصلی
قط قلت بماذا قال لاستماع واجابة المؤذن ذکر الامام الشیخ الزاهد نصر بن محمد بن احمد
بن ابراهیم الفقیه ابو اللیث السمرقندی المعروف بامام الهدی وهو امام کبیر صاحب
الاقوال المفیدة والتصانیف المشهورة توفی لیلة الثلثاء سنة ثلث وسبعین وثلثمائة وله تفسیر
القرآن اربع مجلدات والنوادر فی الفقه وخزانة الفقیه فی مجلد وتنبیه الغافلین
وکتاب البستان الکل فی الطبقات وهو من علماء بلخ کما فی اول المضمرات وکان اماما
جلیلا فاضلا ورعا وکان یحفظ مائة الف حدیث وکان یقرأ کتب وکیع ومحمد بن
الحسن وکتب ابن المبارک وامالی تا ابو یوسف وغیرها من ظهر قلبه وکان یقول
لا یخرج فی کتابی یوم القیمة من العبث شیء وما کذبت منذ عرفت یمینی عن الشمال
وما اردت سوءا باحد مقدار ما یضرب الطائر راسه فی الماء ثم یرفع کما فی الحاوی

ولا يتبريه الوحدة والوحشة ذكر الامام الفقيه الحسن بن الخضر ابو علي النقي القاضي
تفقه عليه الامام الحلواني وكان ابو علي تفقه ايضاً على محمد بن الفضل الكماري
الامام العلامة الكبير استاذ الامام اسمعيل الزاهد الفقيه البخاري امام وقته
في الفروع والفقه ورد بغداد حاجاً مزاراً مات الكماري ببخارا يوم الجمعة سنة
احدى وسبعين وثلثمائة وهو ابن ثمانين سنة ومات اسمعيل الزاهد سنة اثنين
واربعمائة ذكر ابو جعفر بن عبد الله الاشتروشني القاضي الامام الفقيه استاذ
ابي زيد الدبوسي ثم ذكر هؤلاء الاعلام من العلماء والآن اذكر بعض تلامذتهم
الفضلاء ذكر الشيخ الزاهد اسحاق بن محمد بن اسمعيل ابو القاسم القاضي الحكيم الفقيه السمرقندي
روى عن عبد الله بن سهل الزاهد وعمرو بن عاصم المروزي تولى قضاء سمرقند
وحمدت سيرته ولقب بالحكيم لكثرة حكمة وموعظة مات يوم عاشورا سنة
اثنين واربعين وثلثمائة بسمرقند كما في الطبقات قالوا في وصفه لم يكن نظيره
من العرش الى الثرى الا الى الله تعالى وكان معاملة مع الخلق طلباً لحظوظهم دون
حظوظه كما في النفحات وي گفته هر كه غزوه كند درين زمانه ونماز از و فوت شود او
محتاج ست بصد غزوه تا جبر نقصان او شود كما في التسمية وحكي ان ابا القاسم الحكيم دعا
ابا احمد العياض الى بيته ليذوق شيئاً فلما اتى بيته قال له اذا توضأ الرجل بماء
مرة هل يجوز التوضي منه ثانياً قال لا لانه انتفع به مرة قال فكذلك العلم
اذا اخذت منفعة في الدنيا لم توجد في الآخرة اي انك استعملت فاخذت الدنيا
والرياسة ونحوها فاخذت نفع العلم في الدنيا فقام احمد ولم ياكل شيئاً كما في الحاوي
وي گفته كه چون حق تعالى بهشتيان را بيامرزد و تطهير ظاهر و باطن شان كند حياي گناه

احمد بن عبد الرحمن البوغزی وکان کبیر القدر اورعا صالحا عارفا بمذهب ابی حنیفة
یرحمها الله تعالی قال الخطیب کان احد العباد المجتهدین والعلماء المتقنین حافظا للحدیث
بصیرا بالاثر وکان متقنا فی الحدیث والروایة سکن بخاری وتوفی سنة سبع وسبعین
وثلث مائة ذکر الامام الفقیه عبد الله بن الحسین ابو الحسن الکرخی شیخ الحنیفة بالعراق و
انتهت الیه ریاسة المذهب ببغداد بعد ابی حازم وابی سعید البردعی وانتشر اصحابه
عنه احمد ابو بکر الرازی ابو علی الشاشی وابو القاسم السرخسی وکان فالغا متعففا صابرا
کثیرا الصوم والصلوة صبورا علی الفقر ولما اصابته الفالج اخر عمره کتب اصحاب
ابی سیف الدین یتفقون علیه فعلم ذلک بکا وقال اللهم لا تجعل رزقی الا من حیث عودتنی
فمات قبل ان یصل الیه صلة سیف الدولة وهی عشرة آلاف درهم وکان من تولی
القضاء من اصحابه هجراه وولد سنة ستین ومائتین وتوفی لیلة النصف من شعبان
سنة اربعین وثلثمائة اکل فی الطبقات وکان له طیر یانس به فاذا اراد ان یشتری
من السوق یشتری بنفسه ممن لا یعرفه لئلا یسامح معه کاهل العلم کما فی کراهة
مختار الفتاوی وکان یمشی فی سوق بغداد فینادیه الناس یا ابا الحسن یقال واجب
عن هذه المسئلة فکان یذهب الی الذین ینادیه فیجیبه ثم ینصرف کما فی التتمة
ذکر ابراهیم بن اسلم ابو اسحاق الشکالی فقیه فاضل تفقه علی ابی بکر محمد بن الفضل البخاری
وروی الحدیث عن ابی عیسی الله الرازی وابی محمد بن عبد الله المزنی مات
سنة ثلث وعشرین واربعمائة قال قد کنا فرغنا من تعلیق الفقه وکنا اهل الصدر
فی مجلس الامام ابی بکر محمد بن الفضل حتی جاء الفقیه ابو جعفر الهندوانی من بخ
فرخصنا الامام الیه للوانسة وقال ذاکروه بالمشکلات حتی یستانس بکم الفقیه

وكان شيخ تلك الديار في زمانه مات بخارا سنة اثنين وستين وثلث مائة كما في
الطبقات ومراة الجنان ثم حمل الى بخا كما في المنتقط وفي رواية قرأ على الفقيه على
بن احمد الفارسي تلميذ الامام لضير بن يحيى كما في اول المضمرات وكان اذا صلى
الضحى كل يوم دخل بيته ثم خرج بعد ذلك بعد الصلوة قيل له ذلك فقال كنت
ادخل كل يوم واقبل قدوم امي لقوله عليه الصلوة والسلام إِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ
اقدام الامهات فلما ماتت تركت ذكره في الحاوي وكان اذا دخل يقول لامه
اني قد ملك وكان يقبل اخمص رجليها وكانت تقول يا بني ان كنت تفعل هذا
رضائي فاني راضية وكان يقول لها انما افعل ذلك بوصية الله تعالى كما
قال الله تعالى وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا كما في المختصر گويند كه فقيه را
با امام كرخي مذاكره شد در انكه مقيمان در پس مسافر در دو سبوقانه خوانند يا نه امام
گفت كه چون مسبوق خوانند و فقيه ميگفت كه چون لاحقانه امام گفت كه شاگردان در
مذاكره رجوع باستاد كنند و استادان بكتاب فقيه خراسان توئي و امام عراق منم
هر چه كتاب گويد بران باشيم كتاب آورند در ان نوشته كه خواند فقيه قبول نكرد و امام گفت
كه مردم از كتاب يادگار تر باشد گفت باشد ولي چون مبسوط امام محمد آوردند اول كه كشيدند
بودند كه خوانند آن را پاك كرده در كتاب نوشته كه نخوانند فقيه گفت كه مسئله روشن شد
امام فقيه را شكرى داد فقيه برو نشست و امام مهارى كشيد چون ببازار بغداد رسيد
آواز كرد اى مسلمانان ذل شاگردى كشيد تا عز استادى يابيد كما في الترغيب وذكر الامام
احمد بن الحسين بن علي ابو حامد المروزي عرف بابن الطبري على تفقه على ابي الحسن
الكرخي ببغداد وعلى ابا القاسم الصفار ببلخ سمع احمد بن الخصر المروزي واباا العباس

الاشعریه وابو بکر الباقلانی ناصر مذهب قال مسعود بن شیبة کان حنفی المذ
متعزلی الکلام لانه کان ربیب ابی علی الجبائی ثم ما رزق منه شیء جری بینهما کلام
وانضم الی ابن کلاب واتخذ مذهبا لنفسه ورد علی المعتزلة وانتهی الیه جماعة
کالباقلانی وابن فورک وهما رؤس الاشاعرة وعنهما انتشر مذهبه ولد سنة ستین
ومائتین ومات سنة نیف وثلثین وثلث مائة ذکر ولداه ابو احمد بن ابی نصر العیاض
قال الحکیم ابو القاسم السمرقندی ما خرج من خراسان وما وراء النهر منذ مائة
سنة مثل الفقیه ابی احمد العیاض علما وفقها ولسانا وکذا اخوه وابو بکر محمد بن احمد
العیاض مات سنة احدی وستین وثلث مائة انتهی الیه علم الحساب قال الضمیری
کان عضد الدولة اخرجه من جماعة من الفقهاء الی بخارا فی رسالة یحدثنی اسمعیل
الزاهد قال رایت ابا بکر محمد بن الفضل وقد حمل الیه جزء وفیه مشکلات الکتب
فاملأ ابو بکر من ساعة بفضل الله تعالی وقال ما ظننت ان علی وجه الارض
مثلک وتفقه علی ابی احمد محمد الفقیه ابی سلمة صاحب کتاب جمل اصول الدین
الکل فی الطبقات گویند که ابو بکر بدر می آمد در ربیع از سمرقند با تلامذه برباط عسکری
روزے بران رباط دید که جوانان خمر میخوردند در دل او گذشت که ایشان مستند و
برویت من متفرق نشدند اسپ برانیها تاخت ایشان سیوف[1] وسکاکین[2] بروی کشیدند
وی بگریخته آمد نیت خالص کرد و بازگشت همه بگریختند کما فی المختصر ذکر الامام[3] الشیخ الزاهد فقیه
عصره وفرید دهره الفقیه محمد بن عبد الله بن محمد ابو جعفر الهندوانی امام کبیر من بلخ کان
من براعته فی الفقیه یقال له ابو حنیفة الصغیر تفقه علی ابی بکر الاعمش
تلمیذ ابی بکر الاسکاف حدث ببلخ وما وراء النهر وافتی[4] بالمشکلات وشرح المعضلات

ناگاه بباغ در آمد و در زمستان طبق زرد آلو تازه پیش شان آورد چون این کرامت
دیدند پرسیدند فرمود که من باین دست راست گناهی نکرده ام هرچه باو می طلبم می یابم انگاه
کمانی از گیاه ساخت و تیری از خاشاک و بجانب آن ظالم انداخت ایشان دریافتند که
او مقتول شد تاریخ نوشتند همچنان بود بعده شیخ تازه شلغم برداشت و بخانه آمد تا برای
ایشان آشی سازد اهل خانه بکمال درشتی پیش آمد آخر چون دید که ناچارست گفت برو آتش
کن رفت تا آتش کند لیکن هوا بغایت سرد بود و هیزم تر آتش در نمیگرفت زن برخاست
که چند لکد بر شیخ زد گویند که شش لکد بود بهر لکدی حجابی مرتفع گشتی شیخ آرزو برد که کاش
یکی دیگر زدی تا هر هفت حجاب مرتفع شدی گویند که آن حجاب هفتم بعد از دیری بمجاهده بسیار
برخاست هکذا سمعت گویند که آن شب که خواجه از دنیا میرفت هفتاد بار او را حاجت شد
هر بار که رفتی طهارت ساختی گفتند ای بزرگوار این چه رنج ست که بر تن خود نهاده گفت
همانا که از دنیا امشب بخواهم رفت یاری با طهارت باشم که رسول علیه السلام فرموده هر که
با طهارت بمیرد شهید مرده باشد و بخبر آمده که با طهارت باشد مومن و بی طهارت باشد منافق
امید آن وعده و از بیم این وعید طهارت میکنم بعد از وفات یکی امام را بخواب دید که
هفتاد براق استاده اند خواجه از براقی ببراقی سوار می شود وی ازین پرسید فرمود
که این جزای آن طهارت هاست که دوش ساخته ام هر طهارت را براقی یافته ام اما جزای
اعمال در پیش ست هنوز بمن نرسیده کما فی وضوء الترغیب ذکر الشیخ الامام ابو الحسن علی
بن اسمعیل الاشعری توفی سنة ثنتین وثلث مائة وقیل بعدها وکان مجدد السنة
علی راس ثلث مائة اما علی راس المائتین کان الامام الشافعی وعلی راس المائة
عشرین عبد العزیز قاله الیافعی وکان صاحب الاصول سب الیه الطائفة

صاحب تعرف تصوف وفات یافت اورا در گورستان نهادند صد هزار مار و کژدم ازان
مقبره برآمد و در گورستان دیگر درآمد امام گفت این مردی نیست که بلا از خود دور کند
و بدیگران دهد چون من بمیرم مرا دران گورستان نهند تا عجائب بیند چون امام وفات
یافت اورا دران مقبره نهادند صد هزاران مار و کژدم ازان گورستان برآمدند کما
فی حیرة الفقه وصلی علیه احمد بن محمد سنة ست وسبعین وثلث مائة وهو ابن
ثلث وستین سنة ذکره فی الطبقات فی ترجمة هذا وانا اذکر ههنا بعض مشاهیر اصحاب
هولاء الاجلاء من العلماء والصلحاء فمن تلامذة الامام ابو نصر العیاض علامة
الوری علم الهدی حجة الله تعالی علی الخلق اینما دار دار معه الحق الامام الجلیل
والعالی الحضیل الشیخ الناقد المحقق والامام المتحقق المدقق الشیخ محمد بن محمود وابو منصور
الماتریدی رئیس الحنیفة الیه انتهت ریاستهم کان من کبائر العلماء یخرج بابی نصر
العیاض کان یقال له امام الهدی کتاب التوحید وکتاب المقالة وکتاب رد
اهل الادلة للکعبی وکتاب شان وهم المعتزله وکتاب تاویلات القران وهو کتاب
لا یوازیه کتاب بل لا بد منه شیء من تصانیف من سبعة وفی ذلک الفن مات
سنة ثلث وثلثین وثلث مائة بعد وفات ابی الحسن الاشعری بقلیل وقبره بسمرقند
کذا وجدته بخط شیخنا ابی الحسن علی الحنفی الکل فی الطبقات گویند که در زمان شیخ بادشاهی
بود که بسیار ستم میکرد و خلق را به تیغ ظلم و جفا مجروح ساخت جماعت رعایا شکایت اورا
بحضرت بردند شیخ در خانه نبود اهل بیت بگمان آنکه مهمانند با ایشان درشتی نمود و سخنان
ناسزا گفت چون معلوم کردند که شیخ در باغ ست آنجا رفتند دیدند که شیخ کلیدی در دست
دارد باصلاح او می پردازد چون ایشان را دید گفت که سگ خانه شما را گزیده باشد

على داؤد بن علي صاحب الظاهر وكان يكثر حضوره
من اصحاب ابي حنيفة وقد ضعف في مدة الحنفي مجلس فسأله عن بيع امهات الاولاد
فقال يجوز فقال له لو قال لك انا اجمعنا على جواز بيعهن قبل العلوق فلا تزول عن هذا
الاجماع الا بالاجماع فقال له اجمعنا بعد العلوق قبل وضع الحمل انه لا يجوز بيعها فيجب
ان تتمسك بهذا الاجماع ولا تزول عنه الا بالاجماع مثله فانقطع داود وقال ننظر
في هذا وقال فعزم ابو سعيد على القعود ببغداد للتدريس لما راى من غلبة اصحاب
الظاهر فلما كان بعد ثلاثة مدة راى في المنام كان قائلا يقول فاما الزبد فيذهب جفاء
واما ما ينفع الناس فيمكث في الارض فانتبه وبرق الباب فاذا قائل يقول قد مات داود
بن علي صاحب المذهب فان اردت ان تصلي عليه فاحضر واقام ابو سعيد ببغداد
سنين كثيرة بدرس ثم خرج الى الحج فتوفي في دفعة القرمطة مع الحاج سنة سبع وستين
وثلثمائة وذكر الامام ابو بكر بن محمد الفضل البخاري شيخ الاسلام الكل في الطبقات چون اجازت
فتوى بخواجه ابو بكر بخاري ببخارا رسيد نزديك فقيه ابو جعفر هندواني آوردند گفت وي خورد
بسي حفظ ندارد از كجاست كه وي را اجازت فتوى داده اند با خود گفت بروم وحال او را
ببينيم چون به بخارا آمد بخانه خواجه فرود آمد شب خواجه بخواب نرفت بمطالعه مشغول بود
همين كه خواب آمدي برخاستي وطهارت ساختي باز مشغول شدي چون روز شد فقيه گفت
كه حق ست كه اين كودك را اجازت فتوى داده اند كما في طهارة المسعودي وي را چون
مهماني آمدي صحنك برگرفتي ودر زمستان زرد آلو تازه پيش وي نهادي وگفتي چهل
سال ست كه من بدست خود حرام نگرفته وبراهي حرام نرفته ام وحرام نخورده ام هر كه خواهد
كه چنين كرامت يابد چنانچه من كرده ام بكند گويند كه چون ابو بكر بن اسحاق بخاري كلاباذي

فتاوى برهنه فروختم

نسخه ١٢

نسخه ١٢ قوله فضل تقيد

نسخه ١٢ قوله الفضل البخاري قوله

نسخه ١٢ قوله

خلافا لابی حنیفة فلما سمع الطحاوی قام من بین یدی المزنی وقال لا اتبع رجلا لا یبالی بهلاك مثلی لان الطحاوی کان خرج من بطن امه بعد موتها بالشق فقال المزنی و الله کله تصییر فقیها فلما بلغ الطحاوی من فضله تعالی وتقدس فی العلم الفقه والحدیث ما بلغ کان یقول لو کان خالی حیا لحدث وتفقه بمصر علی ابی جعفر بن ابی عمران وخرج الی الشام سنة ثمان وستین ومائتین فلقی بها قاضی القضاة اما جازم عبد الحمید بن جعفر فیفقه علیه وسمع ایضا من ابیه محمد بن سلام وتفقه علیه ابو بکر احمد بن محمد بن منصور الدامغانی وغیره وصنف الکتاب فمن ذلك احکام القرآن فی نیف وعشرین جزء ومعانی الآثار وهو اول تصانیفه وبیان مشکل الآثار وهو آخر تصانیفه واختصر ابن الرشید المالکی والمختصر فی الفقه ولم الناس بشرحه فعلیه عدة شروح وشرح الجامع الکبیر والجامع الصغیر وله الشروط الکبیر والشروط الصغیر والشروط الاوسط وله کتاب المدن علی الکراسی والمختصر الکبیر والمختصر الصغیر وله تاریخ کبیر وله محمدیات فی مناقب ابی حنیفة رضی الله تعالی عنه وله فی القرآن الف ورقة حکاه القاضی العیاض فی الامالی والنوادر الفقه فی عشرة اجزاء والنوادر فی الحکایات فی الفقه المالکی فی نیف وعشرین جزءا وله کتاب فی حکم اراضی مکة المشرفة وقسمة الغنی والغنائم وله الرد علی عیسی بن ابان فی کتابه الذی سماه خطاء الکتب وله الرد علی ابی عبید فیما اخطائه فی کتاب النسب وله اختلافات الروایات علی مذهب الکوفیین فذکر الامام احمد بن الحسین ابو سعید البردعی احد الفقهاء الکبار واحد المتقدمین من مشائخنا تفقه علی ابیه ابی علی الدقاق وعلی الامام ابی الحسن علی بن موسی بن نصر وتفقه علیه ابو الحسن الکرخی وابو طاهر الدباس تقاضی ابو عمر الطبری وذکر انه دخل بغداد حاجا

قد ذکر احمد بن الحسین ابو سعید البردعی احد الفقهاء الکبار واحد المتقدمین من مشائخنا تفقه علی ابیه ابی علی الدقاق وعلی الامام ابی الحسن علی بن موسی بن نصر وتفقه علیه ابو الحسن الکرخی وابو طاهر الدباس تقاضی ابو عمر الطبری وذکر انه دخل بغداد حاجا

ویقابله فی البلاد بعلمه وورعه وکتابته وجلادته وشهامته الی ان استشهد نور الله تعالی
ضریحه حکی انه لما استشهد خلف اربعین رجلا من اصحابه کانوا من اقران ابی منصور
الماتریدی کما فی الطبقات نقل ست که ابو نصر امر میکرد بقرا و مشائخ و علما که هر جمعه سوار
شوند و باسواق و جز آن بگردند پرسیده شد گفت تا خلق اینها را مجتمع بیند و طمع نکند سلطان
در جور و نه مبتدعان در اظهار هوا کما فی التسمیة ذکر الامام محمد بن احمد ابو بکر الاسکاف البلخی امام
کبیر جلیل استاد ابی جعفر الفقیه الهندوانی وبه انتفع وعلیه خرج مات سنة اربعین وثلثین
وثلثمائة کما فی الطبقات وی سی سال روزه داشت چون وقت نزع آمد پاره پنبه بآب تر کردند
و پیش دهان او بردند آن را بینداخت و بروزه رفت کما فی النفحات منهم حجة الحق علی الخلق
الشیخ ابو القاسم الصفار البلخی تفقه علیه جماعة منهم احمد بن الحسن المروزی ونقل عنه
الفقیه ابو جعفر الهندوانی فی طبقته والکرخی مات سنة اثنین وثلثین وثلث مائة کما فی
الطبقات وکان یبیع اوانی الصفر فی السوق وکان تلامذه یقرأون الاسباق فی حانوته
وکان اذا حضر مشتر قام بنفسه واراه الاناء وکان یمنع تلامذه علی الاعانة فیه
کان یقول لانی ان فعلت ذلک عورة نفسی فی اموال الناس فاقول من یجیبنی بمندیل
ومن یجیبنی بظرف وانی تعلمت العلم بجهد فلا ادخل الفار بسببه کما فی الحاوی الامام
مناقب احمد بن محمد بن سلام انما روی المصری ابو جعفر الطحاوی الفقیه الامام
الحافظ الحنفی انتهت الیه ریاسة الحنفیة بمصر وکان ثقة فقیها اماما صاحب شرح الآثار
واختلاف العلماء ولد سنة تسع وعشرین ومائتین ومات سنة احدی وعشرین
وثلثمائة صحب خالة المزنی تلمیذ الشافعی وتفقه به ثم ترک مذهبه فان کان یقرأ
علیه فجاء فی حدیثه ان الحامل اذا ماتت وفی بطنها جنین حی لا یشق بطنها عند الشافعی

الفقيه البغدادي نزيل مصر استاد ابي جعفر الطحاوي تفقه على قاضي القضاة محمد
بن سماعة وعلي بن شفر بن الوليد وحدث بمصر عن علي بن عاصم وشعيب بن سليمان الرا
وعلي بن الجعد ومحمد بن صباح كان مكينا في العلم حسن الدراية بالوان من العلم
وكان ضرير النظر وحدث بحديث كثير من حفظه وكان ثقة وكان قدم به الى مصر
ايوب صاحب خراجه مصر فاقام بها وصنف كتابا يقال له الخ والمشهور انه من تصنيف
عيسى بن ابان وقد ذكر في ترجمة مولى القاضي ابي يوسف انه تفقه عليه احمد بن
ابي عمران المذكور ذكر بكار بن قتيبة بن اسد البصري الفقيه قاضي مولده بالبصرة سنة
اثنين وثمانين ومائة تفقه على يحيى بن جلال الرازي من اصحاب ابي يوسف وزفر
واخذ عنه علو الشروط روى عنه الطحاوي وكان من افقه اهل زمانه صنف
الشروط روى عنه الطحاوي وكان من افقه اهل زمانه صنف الشروط وكتاب الحا
والسجلات والوثائق مات سنة سبعين ومائتين بمصر وقبره مشهور يزار و
يتبرك به ويقال ان الدعاء مستجاب عند قبره ومات في التيه ولم يدفن الى ما
بعد العصر الكثيرة الزحام وصلى عليه محمد بن الحسن الفقيه ابن اخيه ذكر الامام
الفقيه ابو علي الدقاق كان اماما على الاطلاق تفقه عليه ابو سعيد البردعي ابنه
وعبد الله بن ابي حفص الامام بن الامام الفقيه المشهور ابي حفص الصغير الامام
ابو بكر والامام ابو بكر محمد بن الفضل البخاري الكل في الطبقات والامان اذكر بعض
مشاهير تلامذته هؤلاء الكبير او ساداتهم من اجلة العلماء ذكر الامام
احمد بن عباس الانصاري الفقيه السمرقندي ابو نصر العياضي تفقه عليه جماعة منهم
ولداه ابو بكر وابو احمد اسرته الكفرة فقتلوه جهرا في ديار الترك ولم يكن احد ايضا

بجنازهٔ او نرود و محکی است که ابو نصر بن سلام بعیادت او رفت قبل از موت او بیکروز
وصیت خواست فرمود که وصیت میکنم شما را بسه چیز زبان را از اهل قبله باز آرید و اگرچه
بد کنند و بدرهای سلاطین مروید و فقه را لازم گیرید و اگر دنیا خواهید خدای تعالی شانه و آخرت
نیابید و اگر خدایتعالی و آخرت خواهید دنیا و آخرت بیابید و خدایتعالی نیز بر شما راضی
خواهد بود کما فی التسمیة گویند که امام را با شیخ جنید بغدادی ملاقات افتاد گفت شنیدم
از حال و اعمال تو نمیدانی که دنیا فانی ست و شیطان برای مسلمانان دشمن نهانی ست
و امید نداری که جنت جای مسلمانان ست با عمل صالح و نشنیدهٔ که وعدهٔ خدایتعالی
بدخول او مومنان راست بعمل صالح و نظر نمیکنی در احوال مخلوقات رحمان و نمی ترسی
از موسولات شیطان و فهم نکردی بمامورات قرآن و شکر نیاری خدائرا عز و جل که ترا
گرانید داست از امت محمد صاحب قرآن علیه الصلوة و السلام بکدام سبب نومید میشوی
از رحمان و بکدام چیز میکنی عمل شیطان و بکدام عمل میخواهی مقام جنان و بکدام دین
بازگشتی از ادیان و بکدام چیز فراموش کردی ایمان و اسلام و بکدام امام یافتی
رخصت حل حرام شیخ جنید عرض کرد که بکدام عمل منهی عیب میکنی بفرما تا باز گردم امام
گفت که حاضر میشوی در مجلس رقص و شعر و دف یا مجلس سماع می شنوید و او را حلال میدانید
و او حرام کردهٔ صاحب شرع ست با کلیه اصل و فرع باز گرد ازین حرام تا بعث کند
خدائتعالی ترا از اهل اسلام شیخ جنید گفت یا استادی و شیخی و الله و الطالب الغالب
الملک المهلک و رجعت عنها و تبت عنها ادعنی حتی یغفر لی الله تعالی کما فی الحاوی
ذکر الامام الفقیه نصیر بن یحیی البلخی المدعو بشادان تفقه علی الجورجانی روی ابو غیاث
البلخی مات سنة سبع و ستین و مائتین ذکر احمد بن ابی عمران موسی بن عیسی ابو جعفر

الف حدیث ومات فی سنة احدی وستین ومائتین مات فیها الشیخ الکبیر ابو یزید
المسمی بطفور بن عیسی البسطامی کما قاله الیافعی هذا ما ذکر فی مناقب بعض تلامذة
اصحاب الامام الاعظم والمجتهد السابق المعظم ابی حنیفة نعمان بن ثابت الکوفی
رضی الله تعالی عنهم وعنه والآن اذکر بعض مناقب المشاهیر من اصحابهم
المجتهدین فی مذهبه والعلماء العالمین علی مشربه الذین فی شانهم علماء امتی
کانبیاء بنی اسرائیل اولئک الذین هدی الله فبهدیهم اقتده ذکر الامام احمد بن
اسحاق ابو بکر الجورجانی استاد ابی النصر احمد بن العیاض ذکر الامام بن محمد بن عیسی ابو العباس
البرنی الفقیه الحافظ من طبقة احمد بن عمران استاد الطحاوی روی کتب محمد بن الحسن عن
ابی سلیمان الجورجانی وروی عنه یحیی بن صاعد قال الخطیب کان ثقة حجة یذکر
بالصلاح والعبادة کان من اصحاب القاضی یحیی بن اکثم وکان الیه احد جانبی
بغداد والجانب الآخر ابی اسمعیل اشتغل بالعبادة حتی مات سنة ثمانین ومائتین
ذکر محمد بن سلمة الفقیه ابو عبد الله تفقه علی ابن ابی سلیمان الجورجانی وتفقه علیه
ابو بکر محمد الاشکاف مات سنة سبع وسبعین ومائتین وهو ابن سبع وثمانین سنة
وتفقه ایضا علی شداد بن حکیم روی عن زفر وهو شیخ احمد بن عمران استاد الطحاوی
قیل لمحمد بن سلمة کیف لم تاخذ العلم عن علی الرازی فقال لکثرة ما وجدت فی منزله
من الملاهی الکل من الطبقات وقد تلمذ علی بن محمد بن شجاع ببغداد مکث عنده
سبع سنین فلما استاذن قال لو دخلت خراسان وسئلت عن مسئلة کذا فکیف جوابک
عنها فتحیر ثم مکث بعده سبع سنین اخری عنده ثم رجع وی گفته مخوان این علم را
مگر از کسی که دکان خود را ضائع کند و بستان خود را ویران سازد و اگر اقرب وی بمیرد

یکے اورا دعوت کرد گفت مرا عادت نیست وی الحاح بسیار کرد گفت آیم ولی بہ شرط آنجا نشینم کہ خواہم و آن خورم کہ نخواہم و آن کنی کہ گویم پس در آمد و در صف نعال نشست گفتند این نہ جای شما گفت شرط کردہ ام چون سفرہ نہادند وی نان جوین از آستین کشید گفتند ازین طعام بخور گفت شرط کردہ ام چون فارغ شدند گفت آن سہ پارہ را در آتش نہ تا سرخ شود ہمچنان کرد حاتم برخاست پای بر دنہاد و گفت نان جوین خوردہ ام و بگذشت گفت اگر میدانید کہ صراط حق است و از ہر چہ کردہ باشید بران پرسیدہ شوید انکار مکنید کہ این سہ پارہ صراط است پای بر دنہید و حسام طعام امروزہ بمن دہید گفتند ما را طاقت این نباشد گفت پس مرا طاقت خواہید داشت قولہ تعالیٰ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ آن دعوت بر ہمہ ماتم شد کما فی التذکرۃ وی یکبار بر ابراہیم بن یوسف نقیہ در آمد وی بجا تم گفت وصیت کن مرا گفت بسہ چیز ترا اعلے می بینم بمال و علم دنیا پس سعی کن تا خود را بمال و علم از دنیا برہانے کما فی الملتقط ذکر امام اہل الحدیث ابو عبد اللہ محمد بن اسمعیل البخاری کما فی الطبقات وہو صاحب الصحیح اخرجہ من ستۃ مائۃ الف حدیث وقال ما وضعت فی کتابی حدیثا الا بعد ما اغتسلت قبل ذلک وصلیت رکعتین ولد سنۃ ابع وتسعین ومائۃ یوم الجمعۃ لثلث عشرۃ خلت من شوال وتوفی سنۃ ست وخمسین ومائتین لیلۃ عید الفطر صلوۃ العشاء ودفن بعد الظہر قالہ الیافعی گویند کہ از قبر وی رائحہ خوشبوی تر از مشک ظاہر شد و روز ہا بسیار ماند چنانچہ خلق متحیر شد کما فی فصل الخطاب وذکر ہو شیخ ابو عیسے محمد بن سورۃ السلمی الترمذی صاحب الشمائل النبویۃ ومات سنۃ تسع وسبعین ومائتین اخذ البخاری وابو داؤد وامام مسلم بن الحجاج النیسابوری من احمد بن حنبل وہما ایضا صاحب الصحیح اخرجہ من ثلث مائۃ

یکسال در صفاهان قاضی شد و در ان شبها دو ساعت بیش نخفتی و بر در سرای خانه
کرده بود بی در روز و شب آنجا نشستی که نباید شب کسی را مهمی بود و در بسته یابد یک روز
از برای خمیر مایه از خانه صالح گرفتند چون نان را پیش احمد آوردند گفت این نان را
چه بوده است گفتند خمیر مایه از ان صالح ست گفت او یکسال قضا کرده این نان مرا نشاید
گفتند چکنم گفت تا درویش بدر آید گویند خمیر از صالح ست و آرد از احمد حنبل چهل روز در
خانه بود هیچ سائلی بر در نیامد که آن را قبول کند انگاه بدجله انداختند پرسید گفتند که بدجله
انداختیم احمد پیش ماهی دجله نخورد وی شاگردی داشت قدیم او را مهجور کرد بسبب آنکه
دیوار خانه بگل بیندود گفت یک ناخن از شارع راه مسلمانان گرفتی ترا نشاید علم آموختن
و امام چون وفات کرد و جنازه برداشتند مرغان می آمدند و خود را بر جنازه میزدند چهل هزار
کبر و ترسا مسلمان شدند و زنارها می انداختند و میگفتند لا اله الا الله محمد رسول
الله یکی امام را بخواب دید پرسید گفت مرا بیامرزید و تاج کرامت بر سر من نهاد و نعلین عزت
در پای من کرد و گفت ای احمد این برای آنست که گفتی قرآن نامخلوق ست پس فرمود
که بخوان مرا بدان دعائی که بتو رسیده بود کما فی التذکرة ذکر الامام الجلیل والشیخ المکرم
العارف بالله تعالی ابو عبد الرحمن حاتم بن ابراهیم الزاهد اصم من اهل بلخ صحب
الشقیق البلخی له فی التوکل شان عجیب وکان بینه وبین عصام البلخی الامام
مناظرات اهدی عاصم الی حاتم مرة شیئا فقیل له لم قبلت فقال وجدت فی اخذه
ذلی وعزة وفی رده عزی وذلة فاخذت عزته علی غیری وذلی علی ذلة مات
سنة سبع وثلثین ومائتین کما فی الطبقات وی در جمله احوال خود از ابتدا تا انتها یک
قدم بر خلاف صدق ننهاده بود تا جنید گفت صدیق زماننا حاتم الاصم کما فی الکشف

پر در هم یافتند چنانکه همه خلق را بسایهٔ خود پوشیدند روز دیگر بر سر قبر نوشته یافتند چنانکه
بخط آدمیان نمی باشد ذو النون حبیب الله من الشوق قتیل الله هرگاه که آن نوشته
را تراشیدندی باز آن نوشته را یافتندی کما فی التذکرة آن شب که از دنیا می رفت
هفتاد کس حضرت پیغمبر را علیه الصلوة والسلام بخواب دیدند فرمود دوست خدایتعالی
ذو النون بخوالت آمد من استقبال وی آمدم کما فی الکشف ذکر حفص بن غیاث و یحیی
بن زکریا و یحیی بن سعید و عبد الله بن ادریس تلامذهٔ امام المحدثین فی عصره المعظم
المبجل فی دهره امام السنة والجماعة ابو محمد احمد بن حنبل الشیبانی کما فی الطبقات
کان یحفظ الف الف حدیث اخذ عن الحدیث الامام محمد بن اسمعیل البخاری و مسلم
بن حجاج النیسابوری و ابو بکر المروزی و سلیمان بن الاشعث و ابو داؤد
السجستانی و توفی ضحی نهار الجمعة اثنتی عشرة لیلة خلت من ربیع الاول سنة
احدی و اربعین و مائتین و حرز من حضر جنازته من الرجال و کانوا ثمان مائة
الف و من النساء و کن ستین الفا و قیل انه اسلم یوم مات عشرون الفا من
الیهود و النصاری و المجوس کما قاله الیافعی چون وی ببغداد آمد معتزله غلبه کردند
و گفتند او را تکلیف باید کرد تا قرآن را مخلوق گوید نگفت و اندران میان بند ازارش
بگشاد و دستهایش بسته بودند دو دست دیگر پدید آمد و بند ازارش به بست چون این
برهان دیدند بگذاشتند یکی از وی پرسید ما الاخلاص قال هو الاخلاص من آفات
الاعمال و ما التوکل قال الثقة بالله و ما الرضاء قال تسلیم الامور الی الله
و ما المحبة گفت این از بشر حافی بپرس که وی تا زنده است من نگویم کما فی الکشف وی
صاحب فراست و مستجاب الدعوات بود و پسری داشت صالح نام صائم الدهر قائم اللیل

میرسد بملائکه علیهم السلام که این کیست گفتند خداوندا تو داناتری فرمان آمد که این معروف
از دوستی ما واله شده است جز بدیدار ما هوش نیابد کما فی التذکرة توفی فی سنة
مائتین ذکر الامام محمد بن شجاع البلخی ابو عبد الله بقیة العراق وشیخ الحنیفة و
المقدم فی الفقه والحدیث وقرأة القرآن مع الورع والعبادة مات فجاة فی سنة
ست وستین ومائتین ساجدا فی صلوة العصر وله نحو من تسعین سنة وکان صاحب
التصانیف قرأ علی الترمذی وروی عنه وکیع وله کتاب المناسک فی نیف و
ستین خبرا کبارا رفیقا وکتاب تصحیح الآثار وکتاب النوادر وکتاب الرد علی
المشبه ذکر اسحاق بن بهلول حافظ محدث کبیر تولده بالانبار سنة اربع وستین و
مائة حمل الفقه عن الحسن بن زیاد عن الهیثم بن موسی صاحب ابی یوسف سمع اباه
وسفیان بن عیینه ووکیع بن الجراح واسمعیل بن علیة فی جمع عظیم قال الخطیب صنف
کتابا فی الفقه سماه المتضاد وکتابا فی القرأة وصنف المسند مات سنه اثنتین و
خمسین ومائتین ذکر عیسی بن یونس الکوفی سمع الاعمش ومالک بن انس امر له
المامون بعشرة آلاف درهم فردها فظن انه استقلها فامر له بعشرة آلاف
اخری فقال عیسی لا اهلیلجة ولا شربة ماء علی حدیث رسول الله صلی الله
تعالی علیه وسلم مات سنة سبع وثمانین ومائة وقد غزا خمسا واربعین غزوة
وحج خمسا واربعین حجة روی له الشیخان الکل فی الطبقات ذکر ابو الفیض شیخ ذو النون
ثوبان بن ابراهیم البصری وی مذهب امام مالک داشت وموطا را از وی سماع کرده
وفقیه وامام وقت ویگانه عصر بوده وسر این طائفه است وی از دنیا برفت در سنه
خمس واربعین ومائتین چون جنازهٔ وی می بردند گروهی مرغان بر سر جنازه وی

علی بن ری خادمته ابطاء الخادم فی الرجوع فاتهمته فقال شداد لم یکن بیننا شیء فطال الکلام بیننا الی ان قال لها شداد تعلمین الغیب قالت لهم فوقع فی قلب شداد شیء فکتب الی محمد بن الحسن فاجابه جرد النظام فانها عمرت مائة فی آخر سنة عشر ومائتین وکان معاصرا لخلق بن ایوب وروی هذه الواقعة عنه کما فی الطبقات گویند کہ اورا قضا پیش عرض کردند ابا آورد و بعد از مدتے خود طلبید اورا علامت کردند گفت دران وقت خیر از کسان من بودند کہ صلاحیت قضا داشتند و اکنون نماندند رسیدم کہ مواخذہ شود کما فی الملتقط و ابو عاصم ضحاک ملقب بہ نبیل بعد از امام ملازمت او کرد و فقہ از و گرفتہ بقضا بن عیاض آموخت کما فی المختار ذکر سلالہ سادات و مجموعہ کرامات ابو الحسن علی الرضا بن موسے الکاظم رضی اللہ تعالی عنہم وی گفتہ للفتی ثلث علامات وفاء بلا خلاف و مدح بلا جود و عطاء بلا سوال کما فی الکشف تولد او در سنہ ثلث و خمسین و مائتہ بود وفات او در سنہ ثلث و مائتین کما فی فصل الخطاب ذکر قطب وقت و وحید عصر ابو محفوظ شیخ معروف کرخی کما فی الصوفیہ وے از موالی علی بن موسی بود رضی اللہ تعالی عنہم ریاضت و کرامت او بسیار ست و در مقام قرب نہایت بودہ پدرش ترسا بود چون او را بر معلم کرخی استاد گفت بگو ثالث ثلثہ گفت لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ ہر چند کہ گفت فائدہ نکرد از انجا کوچ نمود و نزد امام علی رضی اللہ عنہما مسلمان شد روزی نجاری آمد گفتند بر کدام دینے گفت بر دین محمد علیہ الصلوۃ و السلام پدر و مادر او مسلمان شدند نگاہ بر امام نیکو کرد و ریاضت کشید و قتی صائم بود ببازار گذشت سقائی گفت خدائتعالی رحمت کند بر کسے کہ این سبز خورد آن را گرفت و بخورد و گفت تو روزہ داشتی گفت مدعای سقا رغبت کردم و بعد از وفات او را بخواب دیدند در زیر عرش و آلہ و مدہوش و از حق تعالی ندا

در حجره نشسته چون مرا دید برخاست و استقبال کرد و در انجا تختی بود من بالای او شدم
امام چون بکناره او رسید هنوز در پاس آن تخت بودند که مصافحه واقع شد بعده بالا برآمد
در برابر فقیر نشست می بینم که سر مبارک ایشان برهنه و پاره پاره از مویهای سر ایشان
رفته و محاسن ایشان دراز و سفید برنگ شیر و کتف مبارک ایشان نیز برهنه است و در ته
ازاری دارند از ناف تا زانو لیکن بغایتی تنگ ست که از کشف عورت ملاحظه نمیشود و در روی
منور ایشان نوری طالع است و صفائی ساطع که من در ان حیران مانده ام و در جمال ایشان
گم گشته ام بعده بسوی فقیر توجه نمودند و فرمودند که من در دین پنجم جای از امام اعظم هستم و
آن بخاطر افتاد که مقصود ایشان آنست که من نیز از معتقدان ایشان هستم مرا نیز در فاتحه یاد
آرید و من قبل ازین نام ایشان نمی بردم بعده دستاری آوردند و بر سر امام نهادند بیدار
گشتم و این فقیر را مهمی بود صعب ماندم بکفایت رسید بعده توفیق بجمع این مجموع یافتم
تولد او در یک صد و پنجاه بود روز فوت امام و زنده ماند پنجاه و چهار سال و روز جمعه سنه
اربع و مائتین وفات کرد و در مصر مدفون شد کما فی السراجیة وی علم را از مسلم بن خالد
و سفیان بن عیینه گرفته و یارانی که از و علم گرفته اند احمد بن حنبل و زعفرانی و کرابیسی و
ابو ثور و مزنی و نوبطی و حرمله و ربیعان قاله الیافعی ذکر محمد بن عبد الله بن المثنی بن
انس بن مالک الانصاری رضی الله تعالی عنه ولی القضاء بالبصرة فی ایام الرشید
ولد فی سنة ثمان و عشر و مائة و کان من اصحاب زفر و ابی یوسف روی عنه
البخاری فی الصحیح و روی له الائمة الستة فی کتبهم و وثقه ابن معین مات سنة
خمس عشر و مائتین ذکر الامام شداد بن الحکیم القاضی روی عن زفر و هو شیخ احمد
بن ابی عمران استاد الطحاوی کان من اصحاب الرای بعثت الیه امرأته سحوراً

وانچه از حقائق آیات و اخبار او فهم کرده فهم ما بدان نمیرسد وی بخواب بحضرت رسالت
صلی الله تعالی علیه وسلم مشرف شد حضرت پیغمبر علیه السلام آب دهن مبارک خود را در دهن
او ریخت فرمود برو که برکت خدایتعالی در تو باد و همان دم علی مرتضی کرم الله وجهه را بخواب
دید امیر انگشتری خود را روان کرد و در انگشت او در آورد و نقی ده هزار دینار را بروی
آوردند گفتند زمین باید خرید یا گوسفند وی بیرون مکه خیمه زد و آن زر بریخت و هر یکی
را از آن مشتی میداد تا ظهر هیچ نماند گویند که از روم هر سالی بهارون مالی می فرستادند
یکبار نفرستادند و گفتند که عالمان شما با عالمان ما مناظره کنند اگر عالمان شما غالب
آیند بفرستیم هارون با امام گفت و بر لب دجله اتفاق جمعیت کردند اهل بغداد حاضر
آمدند و امام گلیمی بر دوش افگنده بر کنار دجله رسید گلیم بر آب انداخت و گفت هر کرا با ما
مناظره است اینجا بیاید پای بر آب نهاد و بر گلیم نشست آن چهار صد مرد بیکبار زنار بریدند
خبر بملک روم رسید گفت الحمد لله که او اینجا نیامد و الا در روم زنار داری نماندی جماعتی
بهارون گفتند که امام قرآن یاد ندارد و چنان بود هارون برای امتحان در ماه رمضان
امامتش فرمود امام هر روزی یک سیپاره یاد کردی و شب در نماز خواندی تا همه قرآن
را در تراویح ختم کرد وی گفت اگر عالمی را به بینی که برقص و اویلات دست زند مشغول آن
گردد بدانکه از و هیچ نیاید ربیع بن سلیمان گوید شافعی را بخواب دیدم گفتم خدایتعالی با تو
چه کرد گفت بر کرسی نشاند و زر و مروارید بر من نثار کرد و هفتصد هزار چون دنیا بمن داد
الکل فی التذکرة و این فقیر در سنه تسع و ثمانین و تسع مائة بخواب می بیند که با طلبه در
حجره نشسته و از درس فارغ گشته گفتند که در حجرهٔ دیگر امام شافعی نشسته زیارت ایشان
می باید رفت گفتم بشرط آنکه نگوئید که این مرد طالب علم است آنگاه بر آمدم دیدم که مردی

سعادت دارین میخواهی لازم گیر سیرت شیخین را خلف و شداد رحمهما الله تعالی کما فی الملتقط
گویند که خلف را مرضی شد و داؤد امیر بعیادت او آمد وی روبدیوار کرد پس او زبان اعتذار
کشاد و گفت که او تمامی شب نخفته و اکنون آرام گرفته خلف بانگ زد ای پسر دروغ حرام است
خواب ندارم لیکن در اخبار یافته ام که سخن با امرار حرام ست و ندیده ام که نظر حلال ست
یا حرام ازان روبدیوار کرده ام که من چیزی که در و شک بدارم نمیکنم چون داؤد نومید
شد بگریست در وی بآسمان کرد و گفت الٰهی او تقرب میکند بنا کردن نظر بر روی من و من
تقرب میکنم بسوی تو بنظر کردن بسوی روی او پس بیامرز مرا بر جهت خود یا غفار چون داؤد
وفات کرد او را در خواب دیدند گفتند خدا یتعالی با تو چه کرد گفت بیامرزید مرا و خلف را بسبب
آن دعائی که کرده بودم کما فی زهرة الریاض و منهم ابن عم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم
الامام ابو عبد الله محمد بن ادریس الشافعی فی الحدیث لا تسبوا القرشیین فان عالمها یملأ
الارض علما قالوا المراد به الشافعی کما فی حیوات الحیوان وی نامبدنیه بود شاگرد امام مالک
بود چون بعراق آمد اختلاط با مام ربانی کرد و کما فی السراجیة و کشف المحجوب وی در مجلس امام محمد
مے آمد و فقه می آموخت روزی آمد و امام اندرون بود و یاران میان خود مذاکره میکردند
از امام شافعی پرسیدند که اگر کسی چشم بنده کشد چه واجب آید گفت نصف قیمت باز گفتند اگر چشم جهانیان
کشد گفت نصف قیمت بقوله علیه الصلوة و السلام فی العینین الدیة گفتند قیاس کردنی
دابه را بر بنی آدم و میان خود خندید وی از جهت حیا برآمد و باز در مجلس بنیامد کما فی الحاوی وی
در فراست و کیاست یگانه عصر بود و در مروت و فتوت محجوبه دهر هم کریم جهان بود هم جواد
زمان و هم افضل عهد بود و هم اعلم وقت و احمد حنبل که امام جهان بود دسی صد هزار حدیث
یاد داشت بشاگردی وی درآمد بروی اعتراض کردند گفت هر چه ما داریم او معانی همه

قوله عبارت یعنی از کما
قوله و منهم ابن عم النبی و
ابو عبد الله محمد ابن ادریس
الشافعی قدس سره از
قوله کما فی زهرة الریاض
قوله لا تسبوا القرشیین فان
عالمها یملأ الارض علما
یعنی فرمود اهل قریش
نگویند زیرا که عالم قریش
پر می نماید

بن ایوب اظهر علی علمه صلاحه وتفقه علی ابی یوسف ایضا واخذ الزهد عن ابراهیم
بن ادهم وصحبه مدة روی عن اسد بن عمرو وسمع من اسرائیل وروی عنه احمد
ویحیی توفی سنة خمس ومائتین وفی روایة عشرین الکل فی الطبقات یکبار شیخ
را مرض شد وچون وقت نماز شام می شد بیاران میگفت که تا بقیام وتکبیر مرا یاری کنید
بعده بگذارید همچنین میکردند وامام چون صحیحان نماز میکرد وبعد از سلام می افتاد از وی
پرسیدند گفت لا قوم للمرض مع الله تعالی گویند که یکبار زنبوری او را در نماز گزید خون
او روان شد پس پسر او بانگ برآورد که بابا وضو شکست بعده دید که خون در گرد او افتاد
گفت مرا شعوری نه بود تا تو فریاد کردی وی فرمود که بعد از نماز استغفار میکنم چنانکه کسی از
زاویه خمر برخیزد واین نه از آن جهت ست که نماز را معصیت می پنداشت بلکه از سبب تقصیراتی
که فلما تخلو العبادة عنها کما قال الله تعالی کلا لما یقض ما امره گویند که امام طعام خوب
میخورد ومرقه لذیذ می پخت تا بیماران را اشتهای طعام او می شد یکبار با کفار حرب افتاد
امام اسلحه پوشید وجنگ خوب کرد بعده از اسپ فرود آمد وابو حامد لفاف را که از زهاد بلخ بود
بوی گفت که اکنون نوبت تست وی سلاح پوشید اما بر کوب قادر نشد از سبب ضعف خلف
بخندید وگوش او بمالید وگفت طعام چربک خور تا امروز در نبرد دشمن خدا تعالی بکار آید
کما فی المختصر گویند که والی بلخ بسیار تمنای دیدن خلف میکرد ومیسر نمی شد روزی از خدمتگاری
بخدمت رسید خلف روی بدیوار کرد وجبهه برو نهاد والی سلام کرد وجواب نیافت چند بار
چنین کرد گفتند ای امیر او را مرنجان والی رو سوی آسمان کرد وگفت الهی این تقرب میکند
بتو ببغض من ومن تقرب میکنم بتو بحب او الهی اگر او را آمرزیده مرا هم بیامرز زاهدی بمحمد بن سلمه
وصیت کرد بسه چیز یکی آنکه طلب مبایعت مکن از کسی دیگر آنکه نهاد بر عادت پذیری مکن واگر

صنف كتبا في الفقه وصنف كتاب البيان في الفقه قد رد فيه على بن الحسن يحكي
كل مسئلة ثم يرد وكان احمد بن حنبل يكاتبه قال احمد بن حنبل اما اسحاق بن راهويه
فلم نر مثله واما اسمعيل بن سعيد فقيه عالم مات سنة ثلث ومائتين وقيل في سنة
ست واربعين ومائتين **ذكر** ايوب بن الحسن الفقيه الزاهد ابو الحسن النيسابوري تفقه
عن محمد بن الحسن مات سنة احدى ومائتين وكان من خواص اصحاب السيد الجليل
ابراهيم بن محمد بن سفيان وكان مجاب الدعوات **ذكر** سليمان بن شعيب من اصحاب
محمد بن الحسن وله النوادر عنه روى عنه الحافظ ابو جعفر الطحاوي مات سنة
ثمان وسبعين ومائتين **منهم** عيسى بن ابان الامام الكبير تفقه على محمد بن الحسن
قيل انه لزمه ستة اشهر كان حسن الوجه وحسن الحفظ للحديث قال الطحاوي سمعت بكار
بن قتيبة يقول سمعته هلال بن يحيى يقول ما في الاسلام قاضي تفقه من عيسى
بن ابان في وقته قيل كان لنا قاضيان لا مثل لهما اسمعيل بن حماد وعيسى بن ابان وله
كتاب الحج قال ابو حازم القاضي ما رايت قط فقيهين كل واحد منهما يوجب لصاحبه
كايجابه لنفسه غير محمد بن سماعة وعيسى بن ابان مات سنة ثلث عشر ومائتين **ذكر**
محمد بن مقاتل الرازي قاضي الري من اصحاب محمد بن الحسن روى عن ابي مطيع وحدث عن وكيعه وطبقته **ذكر** نصير بن زياد
ابو محمد قاضي نيشابور تفقه على محمد بن الحسن وسمع ابن المبارك وكان كوفي المذهب مات سنة ثلث وثلثين ومائتين وهو
ابن ست وثمانين سنة وكان يامر بالمعروف وينهى عن المنكر ويقوم الليل ويصوم الاثنين والخميس والجمعة
ذكر قدوة المجتهدين في عصره وعمدة المتورعين في دهره الشيخ الامام خلف بن ايوب البلخي
من اصحاب محمد وزفر وله مسائل منها لا اقبل شهادة من تصدق على السائل في
المسجد قال ابن سلمة لو جمع علم خلف لكان في زاوية من علم علي الرازي الا ان خلف

که در مجلس شما از جهت چهار سخن که از شما شنیده ام می آیم یکی آنکه از پیغمبر میگوئی علیه السلام[۵۱] الدعاء
والمتعلم فی الاجر سواء و دیگر آن[۵۲] مجلس العالم یتنزل فیه الرحمة من السماء و ینادی
منادی الله تعالی[۵۳] یقول انی قد غفرت ذنوبکم و بدلت سیئاتکم حسنات ارجعوا
مغفورین و دیگر النظر[۵۴] الی وجه العالم عبادة ابو حفص بگریست و گفت آری و همچنین ست
امانه در روی عالمی چون من بلکه در روی عالمی چون خلف بن ایوب وی از بخارا ابن بلخ
آمد و در مجلس خلف حاضر شدن گرفت چون مدت بسیار شد خلف از وی پرسید وی همان گفت
خلف زار زار بگریست و گفت آری امانه در روی عالمی چون من بلکه در روی عالمی چون
ابحفص یکبار خواجه خواست که خانه بنا کند و وقف سازد گفت که[۵۵] مئونت بنای او چند باشد
گفتند ده هزار درم وی بهمه او تصدق کرد و گفت می ترسم که[۵۶] متولی مخالفت شروط کند و در
آتش در آید و نیت من تقرب ست کمافی مختصر الشعبی محمد بن طالوت والی بخارا که زیارت خواجه
کند گفتند کن والا از هیبت او سخن نمی توانی وی رفت و خواجه میان ظهر و عصر مشغول بنماز
بود و بعد از فراغ در آمد و سلام کرد و پیش او نشست اما از هیبت زبان او بسته شد امام
گفت چه حاجت داری جواب نتوانست کرد و بعد برخاست و رفت از وی پرسیدند گفت
همچنان بود چون چشم بر من فراز کرد حیران و بیهوش گشتم یکبار در سنه سبع و تسعین و مائتین
فرمود اگر در این سال نمیرم نزد خدا تعالی هیچ خبر ندارم بعد در آن سال رحلت فرمود
رحمة الله تعالی کمافی مفصل الخطاب و ذکر[۵۷] اسمعیل بن ابی سعید ابو اسحاق الطری الاصل
الجرجانی یعرف بالسنانی من اصحاب محمد بن الحسن سمع عنه و عن ابی عیینه و یحیی القطان
و روی عنه الضحاک بن الحسین الاشرابادی الازدی الفقیه و ابو العباس احمد بن عباس
السعودی صنف فی فضائل ابی بکر و عمر و عثمان رضی الله تعالی عنهم قال السمعانی امام فاضل

فتاوی برهانیه دفتر سوم

۵۱ آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود

۵۲ آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود

۵۳ حدیث قدسی است

۵۴ آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود

۵۵ مئونت بنای او چند باشد

۵۶ متولی مخالفت شروط کند

۵۷ ذکر اسمعیل

وله اصحابه کثیرة لا یحصون ذکر السمعانی بخراخرمی قریة من بخاری فیها جماعة
من الفقهاء من اصحاب ابو حنیفة الکبیر قال شمس الائمة قدم محمد بن اسمعیل
البخاری صاحب الجامع الصحیح ببخارا فی زمن ابی حفص الکبیر وجعل یفتی فهناه
ابو حفص وقال لست باهل له فلم ینته حتی سئل عن صبیین شربا من لبن شاة
او بقرة فافتی بثبوت الحرمة فاجتمع الناس فاخرجوه الکل فی الطبقات نقل ست
که ابو حفص و خلف ابو سلیمان هر سه پیش امام ربانی تحصیل میکردند هرچه ایشان سالی یاد
میگرفتند ابو حفص بماهی یاد گرفتی و هرچه ایشان بماهی یاد میگرفتندی وی در هفته
یاد گرفتی و ایشان می نوشتند و خواجه نمی نوشت پرسیدند گفت که من در سینه می نویسم گفتند
همچنان ست اما اگر بنویسید از شما یادگاری ماند گفت مرا براه آبست می ترسم که مبادا در کشتی
آب آید و تر کند الحاح کردند خواجه نوشت چون ایشان اجازت فتوی یافتند خلف ببلخ
رفت و ابو سلیمان بسمرقند و خواجه بکشتی نشست چون از زبان خواجه رفته بود آب در کشتی
در آمد و کتب تر شدند و خواجه بلب آب آمد و کسی را به بخارا فرستاد و ساختگی آوردند خواجه
همه را بیاد نوشت چنانکه الفی و واوی مقدم و موخر نشد الا در سه مسئله یا در پنج
و در بخارا قحط سالی بود چنانکه خروار گندم بصد دینار میفروختند خواجه بخزینه دار بگفت که خزینه
بگشا و گندم بخر اهل بخارا زبان طعن گشودند خواجه فرمود تا ندا کردند که خواجه خروار به نود
نهاده است تا نرخ چنان یافت باز گندم بخرند و بهشتاد بفروشند و همچنین تا بده دینار
رسید خواجه بخازن گفت بیا تا به بینیم که سود چه شد خازن گفت که خزانه تهی شد خواجه گفت
اندیشه مکن که ما خزینه آخرت پر کردیم الکل فی المسعودی پیری در مجلس او بسیار حاضر
می شد اما از چیزی نمی پرسید خواجه بوی گفت مدت دراز شد که می آئی و نمی پرسی گفت

دخوله عليه وضع راسه وقال له قل له قد وضع راسه يظن انه قد نام كان
من اصحاب ابي يوسف رائي الامام وهو صغير وحضر جنازته وقال ما رائي باك
اكثر منه يوم مات ابو حنيفة سمع منه مسلم وروى عنه البخاري وابو داود
سنة ست وثلثين ومائة وتوفي سنه ثنتين ومائتين ببغداد وقال اسحق في جنازته
اخبرني على انه قد ختم سبعين سنة اوستين يصوم يوما ويفطر يوما الكل في الطبقات
ائمه حديث چون احمد بن حنبل ويحيى بن معين وبخاري وابوزرعه وابراهيم حرائي ويقوى
ازو حديث گرفته اند وتوثيق او كرده اند در دويست وسي وسه فوت شده ذكر ابو الفضل جعفر
بن يحيى بن خالد البرمكي كه جامع بود ميان فصاحت وبلاغت وسماحت وفقاهت كما
في الترصيف ذكر هلال بن يحيى الرازي البصري اخذ العلم عن ابي يوسف وزفر
والحديث عن ابي عوانه وعنه اخذ بكار بن قتيبة وله مصنف في الشروط وكان
مفتيا فيه وله احكام الوقف مات سنة خمس واربعين ومائتين ذكر ابراهيم
بن داود بن حازم الملقب بنجم الدين ابراهيم بن رستم ابوبكر المروزي اخذ الاصل
تفقه على محمد بن الحسن وروى عنه عن ابي عصمة نوح بن مريم المروزي واسد
بن عمرو البجلي وهما تفقها على ابي حنيفة تفقه عليه جم الغفير وسمع من مالك والثوري
وسعيد وحماد بن سلمه واسمعيل بن عياش قدم بغداد غير مرة وروى عنه
امام ائمة الحديث ابو عبد الله احمد بن حنبل وابو خيثمة زهير بن حرب عرض عليه
المامون القضاء فامتنع وانصرف الى منزله وتصدق بعشرة الاف درهم مات
بنيسابور قد مها حاجا سنة احدى عشرة ومائتين ذكر الشيخ الامام الاجل وحيد عصره
وفريد دهره احمد بن حفص المعروف بابي حفص الكبير الامام الشهير اخذ العلم عن محمد بن الحسن

بن المجد ابو نعیم الکیدی المصری القاضی ولد سنة خمس وثلثین ومائة اخذ العلم من
ابی یوسف القاضی وکان من کبار اصحاب مالك وروی له النسائی ومات بمصر
سنة اربع ومائتین **ذکر بشر** بن غیاث المریسی المعتزلی المتکلم اخذ الفقه عن ابی یوسف
وبرع فیه ونظر فی الکلام والفلسفة مات سنة ثمان وعشرین ومائتین وقیل سنة
تسع عشرة کما فی الطبقات وی قائل گشته بخلق قرآن تا در شب وفات او سال ۲۱۹
و درویست یکی جوانی را بخواب دید که پیر شده از و پرسید گفت چون بشر را دفن کردند در
بروے حمله کردو ما همه پریشیدیم کما فی فصل الخطاب **منصور بشیر** بن ولید الکندی القاضی
احد المشاهیر من اصحاب ابی یوسف خاصة اخذ الفقه عنه وسمع مالك بن انس
قال بشر کنا عند ابی عینیة فاذا اورد علینا مسئلة مشکلة یقول ههنا احد من
اصحاب ابی حنیفة فیقال بشر وکان جمیل المذهب حسن الطریقة دیانا حسنا فی الحکم وعن
الناس عنه من الفقه والنوادر والمسائل ما لا یمکن جمعها لکثرة وکان ینقد ما عن ابی
وروی عنه کتبه وکان یصلی کل یوم مأتی رکعة بعد ما شاخ قال السلمی سالت الدار
عن بشر فقال ثقة مات سنة ثمان وثلثین ومائتین وکان قاضیا بمکة فی زمن
المامون **ذکر علی** بن الجهد یوسف بن یعقوب القاضی استخلفه ابوه علی القضاء وکان
یقضی معه وهو خلیفة ابیه فی الجانب الغربی من بغداد فلما مات ابو یوسف
هارون ابنه یوسف علی القضاء الی ان مات توفی سنة اثنین وتسعین ومائتین
وروی کتاب الآثار عن ابیه عن ابی حنیفة رحمهم الله تعالی **ذکر فرح** مولی امیر المؤمنین
القاضی تفقه علیه وروی عنه احمد بن ابی عمران وکان ثقة قال الطحاوی حدثنا
ابن ابی عمران ثنا فرح قال کان ابو یوسف القاضی اذا استاذن علیه رجل

نگاه فرمود مذکور مرمود مذکر وقت وفات ابو حنیفه این شخص صغیر سن بود و جنازه او بسیار گریه نمود مگر یه نمود مگر یه نمود

فتاوی بزازیه جزء دوم

قوله ذکر الثلثین من غیاث
بیرون نیفتاد گردانی یوسف بود
وفات او در سنه دو صد و شش
است ۱۲ قوله ذکر بشر
بن ولید ابن ایام از اصحاب
ابو حنیفه بود و دوش ۱۲ و دانی یوسف
بود در علم فقه و نقل ست کر
بشر فی یوم دو صد رکعت
نماز میگذارد و شصت و دو وفات او
دو صد و سی و هشت و در ایام
قاضی بود در عهد مامون ۱۲
قوله ذکر علی

بن الجهد یوسف بن یعقوب
در الدر المختار قاضی ابو یوسف
بجانب بغداد و قاضی
ابو یوسف انتقال فرمود
یوسف قضا بجانب
ذکر فرح مولی
فرح الوضاء

گشته و اهل او رفته آنجا امام هر ظهری میرفت و بانگ نماز میگفت و فقهای شهر و زهاد او
آنجا ظاهر می شدند و نماز در پس او میگذاردند در ان زمان در بلخ خبر عالم فقیه را والی
نمیکردند یکبار در انجا امیر بلخ آمد و بفقها گفت که مرا چند مشکلی هست آمده ام تا از امام شما
بپرسم که او نزد من نمی آید گفتند که او نزد کسی نمیرود گفت من میروم گفتند ترا دستوری
نخواهد داد اما در وقت ظهر در ان مصلی برو و بعد از فراغ بگو رحمک الله تعالی که
وی سائل را بجز این التفات نمیکند وی همچنین کرد و بعد از جواب مشکلات عرض کرد که من
امیر بلخم هیچ حاجت ست وی بگریست و گفت بلی آب درون من خون شده است که من یکی
از لشکریان ترا دیده ام که باز بکبوتر انداخت و او زیر چنگل در خاک می غلطید و او رحم نکرد امیر
حکم کرد که بعد ازین هیچ یکی باز و سگ شکاری و جارحی از جوارح نگاه ندارد گویند که چون
برای نماز بدر می آمد مجره با خود میداشت تا اگر مستفتی در راه طلب فتوی کند درنگ نشود
و اگر وقت تنگ می بودی بعد از نماز فتوی میداد نقل ست که روزی امام با اصحاب خود نشسته
بود و حاتم زاهد نزد وی بود حاتم را گفت که نماز بسنت میدانی گفت آری فرمود چگونه اولا
دو طهارت میکنم طهارت ظاهره و باطنه و پاک میکنم دل را از حب دنیا و ریاست و ثنای
خلق و از بغض و حسد و بمسجد میروم پیاده و ذلیل و استاده میشوم بحضور حضرت جبار و می بینم
کعبه را امام خود و مقام خلیل را نزدیک سینه و بهشت را در راستا و دوزخ را در حیا و
صراط را در برابر و ملک الموت را در قفا و پروردگار را جل شانه مطلع بر خود و نیت نماز میکنم
و تکبیر تعظیم میگویم و نماز تا آخر یاد کرد الکل فی المختصر و جای نوشته که عصام از وی پرسید
که چند مدت ست که چنین نماز میکنی گفت که مدت سی سال ست انگاه عصام بگریست و گفت من
بانگ نماز چنین نگذارده ام توفی عصام سنة خمس وعشر ومائتین ذکر اسحاق بن الفرات

وهو الذی نقل فقه ابی حنیفة رحمه الله تعالی الی اصفهان واشتهر بمذهبه روی
مسلم فی صحیحه کان یدخله فی کل سنة مائة الف درهم فما وجبت علیه زکوة
قط وکانت جوائزه علی المحدثین والفقهاء واهل الفضل کلها مات سنة عشرة
ومائتین ذکر ابراهیم بن الجراح الکوفی القاضی نزیل مصر تفقه علی ابی یوسف
القاضی وسمع منه الحدیث وقد کتب الامالی عنه علی بن الجعد وغیره کان فقیها
بمصر فی الحرام سنة سبع عشرة ومائتین ذکر ابراهیم بن یوسف بن میمون الفقیه
اخو عصام ومحمد وهذا هو الامام الکبیر المشهور کبیر المحل عند اصحاب ابی حنیفة
رحمهم الله تعالی وشیخ بلخ وعالمها فی زمانه لزم ابا یوسف حتی برع وروی عن
سفیان بن عیینة واسمعیل بن علیا وحماد بن زید وروی عن مالک بن انس
رضی الله تعالی عنهما حدیثا واحدا عن نافع عن ابن عمر رضی الله تعالی عنه کل
مسکر خمر وکل مسکر حرام وکان شیخا جلیلا فقیها من اصحاب ابی حنیفة رحمهم الله
تعالی طلب الحدیث بعد ان تفقه فی مذهبه فادرک ابن عیینة ووکیعا وکان
ابو عصمة وعصام بن یوسف یرفع یدیه عند الرکوع وعند رفع الراس منه
وکان ابراهیم هذا لا یرفع یدیه فی شیء منهما وکان شیخا بلخ فی زمانه غیر مدافع
مات سنة احدی واربعین فی اولها وقیل سنة تسع وثلثین ومائتین وعصام
هذا یروی عن ابن المبارک وسعید والثوری وکان صاحب حدیث مات
سنة خمس عشرة ومائتین الکل فی الطبقات وی چون فقیه در دین شد
بعد نماز فجر گرد بلخ میگشت قبور خربه را تعمیر میکرد وطرق وتناطیر خراب را اصلاح میکرد
وتعاهد ضعفا میکرد وازار امل وجز آن ودر بلخ مسجدی بود ویران وگرد او ویران

عرض عليها المامون القضاء فلم يتقلد له وروى عن مالك وليث وحماد وابن
عيينة وروى عنه ابن المدني وابو بكر بن شيبة والبخاري في غير الجامع و
كان صدوقا صاحب راي وحديث وفقه مات سنة احدى عشرة ومائتين
وبلغ ابو سليمان ثمانين سنة ذكر محمد بن سماعة التيمي ابو عبد الله احد الثقات
حدث عن ليث بن سعد وابي يوسف القاضي ومحمد بن الحسن وكتب النوادر
عنهما وهو من الحفاظ الثقات توفي سنة ثلث وثلثين ومائتين وله مائة وثلث
سنين قال القاضي بلغ مائة وخمس سنين وهو يركب الخيل ويقضي الا بكاء
قال ابن معين لو كان اهل الحديث يصدقون في الحديث كما يصدق محمد بن
سماعة في الرائي لكانوا فيه على نهاية وكان يصلي في كل يوم وليلة مائتي ركعة
ولما مات قال يحيى بن معين مات اليوم رجل من اهل الرائي قال قمت اربعين سنة
لم يفتني التكبيرة الاولى الا يوما واحدا مات فيه اي فاتتني صلوة واحدة
مع الجماعة وقمت فصليت خمسا وعشرين صلوة فغلبتني عيني فاتاني آت فقال يا محمد
قد صليت خمسا وعشرين صلوة ولكن كفى لك ما بين الملوكلة وله كتب مصنفة في
اصول الفقه وله كتاب ادب القاضي والمحاضر والسجلات اكمل في الطبقات
يكبار روى روزه وصال داشت بعده وردو ركعت ختم قرآن كرد وهنگام سحر دختر دوشيزه
را جماع كرد واو را تيب ساخت ودر ابو قت نود ساله بود كما في الصوفية ذكر امام
فاضل حسن بن مالك تفقه على ابي يوسف القاضي وتفقه عليه محمد بن شجاع قال
الطبري ثقة في الرواية عزيز العلم واسع الدراية توفي سنة اربع ومائتين
ذكر الحسين بن الخضر ابو محمد الهمداني الاصفهاني تفقه على ابي يوسف القاضي

لاهل الورع والتقوی فهو المرجع للفریقین والمربی لاطفال الطریقین وویل لمن
طعن فیه او فی مشربه کما قیل الاولی فی مذهبه فان ما ذکرناه آنفا یبطله وسنذکر
ایضا ما یقلعه وکفاک شاهدا علی بطلانه ما اشتهر ان مشائخ دیار ما وراء النهر
والروم والسند والهند باسرهم کانوا مقلدین له وما تواتر ان ائمة المذاهب
باجمعهم ظلوا متلمذین له ولمن تلمذ له وناهیک دلیلا متینا علی مذهبه ما
تقرر ان عیسی علی نبینا وعلیه السلام اذا انزل من السماء حکم بمذهبه
و این کثیر المثالب را در اثنای کتابت این مناقب اشتیاق بسیار بدیدن جمال نامدار حضرت
امام باوقار بود تا در شب چهارشنبه سیزدهم ربیع الآخر سنه سبع وتسعین وتسعمائة بخواب
می بینم که در محلی استاده ام وتختی معلق در هوا پیدا شد و بالای آن مردی نشسته
جسیم وسخت روشن با محاسن سفید و لباس فاخر و سپید در زی مشائخ با فرحی و دستار
عظیم و جمعی کثیر بزیر آن تخت فراهم آمده هم باروی منور و عمامه کلان و من از عظمت و
شوکت آن حضرت متحیر گشته ملهم شدم باز گفتند که این امام اعظم ست و آن تخت بجانب
قبله متوجه شد چنانکه چون برق لامع از چشم غائب گشت رضی الله تعالی عنه وارضاه
وجعل فرادیس الجنان مسکنه وماواه واثبتنا فی اتباع نبیه بمتابعة شریف
اقواله ورزقنا جرعة من کاس محبته بکریم احواله ذکر ابو سلیمان موسی بن
سلیمان الجورجانی کان فقیها بصیرا بالمذهب سماع حدیث دارد از ابن مبارک
و ابو یوسف و محمد رحمهم الله تعالی ذکر معلی بن منصور الرازی ابو یعلی الحافظ روی
عن ابی یوسف ومحمد الکتب والامانی وشارکه فی ذلک ابو سلیمان الجورجانی
وهما من اهل الورع والدین وحفظ الفقه والحدیث بالمنزلة الرفیعة

اطلقوه ثم اوردوه فزجره ثم عاوده وقال ما اجد سببا اقوم به لله تعالی
افضل من مجاهدتك وانما جاهدتك بلسانی بسوء لیس لی قوة بیدی ولکن سرنی
الله تعالی وانا ابغضك فیه فقتله نعمت الله تعالی **ذکر** اسرائیل بن یونس بن
ابی اسحاق الکوفی ابو یوسف سمع من ابی حنیفة وجده وروی عنه وکیع وابن
مهدی وثقه احمد ویحیی ولد سنة مائة ومات سنة ستین ومائة وقیل احدی
وستین روی له الشیخان **ذکر** ضحاک بن مخلد ابو عاصم من اصحاب الامام هو المعروف
بالنبیل کان فقیها ثقة مات بالبصرة سنة اثنتا عشرة ومائتین وهو ابن تسعین سنة
ذکر زهیر بن معاویه ابو خیثمة الکوفی من اصحاب الامام سمع الاعمش وطبقته وروی
عن القطان سفیان میگفت که نیست در کوفه مثل او وثقه ابن معین مات سنة سبع و
اربعین وقیل اثنین وسبعین ومائة **ذکر** عمر بن میمون البلخی ابو علی قدم بغداد
جالس ابا حنیفة رحمهما الله تعالی وتفقه علیه وکان محمودا فی ولایته مذکورا
بالعلم والحلم والصلاح والفهم وهو ثقة روی عنه الترمذی حدیثا واحدا
مات سنة احدی وسبعین ومائة **ذکر** نعیم بن حماد الامام الکبیر روی عن ابی حنیفة
فریضة الوتر وهذا هو الخزاعی شیخ البخاری وابن معین کان من الثقات
ومن اعلم الناس بالفرائض مات سنة تسع وعشرین ومائتین الکل فی الطبقات
ذکر بدان این جماعت مذکوره اجلای اصحاب امام بودند وکبرای علمای امت سید انام
علیه الصلوة والسلام وعظمای مشائخ روزگار وکمل اولیای نامدار اما ذکر سائر تلامذه امام
پیش از ان ست که این رساله متحمل آن شود یا متکفل ذکر جمیع ایشان گردد فاما در امام جلیل
جمیل مکین رزین فهو کما کان استاذ الائمة العلم والفتوی کذلك کان شیخا

وبکمالات صوری ومعنوی آراستہ در جامع القراۃ گفتہ کہ روز آدمیان میخوانند
ودر شب جنیان الکل فی التصنیف ذکر زید بن ہارون الواسطی الامام الکبیر ابو خالد
سمع ابا حنیفۃ ومالکا والثوری والحمادین روی عنہ ابن معین وابو خیثمۃ
وثقوہ واثنوا علیہ وہو وہاشم معروفان بطول صلوٰۃ اللیل والنہار توفی
سنۃ خمس ومائتین ذکر عبد اللہ بن ادریس ابو محمد الاودی الکوفی سمع ابا یحیی
بن سعید والاعمش ومالکا وابن جریج والثوری والشعبی روی عنہ مالک
وابن المبارک واحمد وکان ثقۃ فی کل شیء روی عن ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی
چون موت بروی نازل شد دختر او بگریست گفت گریہ مکن کہ من در نیجا چہار ہزار بار ختم
قرآن کردہ ام مات سنۃ اثنین وتسعین ومائۃ ذکر شریک بن عبد اللہ القاضی
ابو عبد اللہ الکوفی ممن صحب الامام واخذ منہ وکان ابو حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی
یقول کثیرو العقل وسمع الاعمش وشیبۃ وروی عنہ ابن المبارک ویحیی بن سعید
ولی القضاء بواسط ثم بالکوفۃ ومات سنۃ سبع وثمان وسبعین ومائۃ ذکر
شعیب بن اسحاق القرشی الدمشقی من اصحاب ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی کان فی
طبقۃ الاوزاعی والولید بن مسلم روی لہ الشیخان وقال احمد ما اصح حدیثہ
ووثقہ روی عنہ اللیث توفی سنۃ ثمان وتسعین ومائۃ ذکر ابراہیم بن میمون
الصائغ المروزی روی عن ابی حنیفۃ وعطاء وروی عنہ حسان بن ابراہیم
وکان فقیہا فاضلا قتلہ ابو مسلم الخراسانی بمرو سنۃ احدی وثنتین ومائۃ
قال ابن المبارک لا ابکی ابا حنیفۃ قتلہ بکی حتی ظننا انہ یموت وسببہ انہ کلم
ابا مسلم بکلام غلیظ فاخذہ فاجتمع علیہ فقہاء خراسان وعبادہا حتی

قولہ ذکر عبد اللہ بن ادریس الخ ابن ادریس کہ نسبت او بکعب قرظہ میرسد ۱۲
قولہ ذکر شریک بن عبد اللہ القاضی الخ ۱۲
قولہ ذکر ابراہیم بن میمون الصائغ المروزی الخ ۱۲

فی زمانه ثم الی یحیی بن ابی زائدة فی زمانه وکان من اصحاب ابی حنیفة الذین
دونوا الکتاب ومات بالمدینة قاضیا **ذکر** یحیی بن سعید القطان کان یفتی بقول
ابی حنیفة رحمه الله تعالی سمع مالکا وابن عیینة وشعبة وروی عنه احمد
وابن المدنی وابن معین وی تا بست سال هر شبانروزی ختم قرآن میکردی
تا چهل سال از وی نماز زوال در مسجد فوت نشد وی نماز عصر میگذارد آنگاه بمنارهٔ مسجد
تکیه میکرد و در پیش او ابن مدنی و ابن خالد و احمد می استادند و از حدیث می پرسیدند تا
مغرب بکسی نمیگفت که بنشین و نه ایشان میتوانستند که بنشینند از هیبت و اجلال او
وکان مامونا ولد سنة مائة وعشرین وتوفی سنة ثمان وتسعین ومائة **ذکر**
الامام ابو زید حماد بن دلیل احد الاثنتی عشر من اصحاب الامام الذین اشار
الیهم انهم یصلحون للقضاء حدث عن ابی حنیفة رحمه الله تعالی والثوری
والحسن بن عمارة وروی عنه احمد بن الجوزی واسحاق واسد الکل فی الطبقات
چون از شیخ فضیل بن عیاض مسئله پرسیدندی فرمودی که از ابی زید پرسید **ذکر**
امام عالم ناصح عمر بن دار فقه از امام دارد و امام از وی روایت حدیث کرده وی وعظ
میگفت و امام بمجلس او حاضر میشد روزی این مناجات کرد اللهم ان کنا عصیناک
فقد ترکنا من معاصیک ابغضها وهو الاشراک بک وان قصرنا فی بعض طاعتک
فقد اتینا منها باحبها الیک وهو شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا عبده
ورسوله امام حاضر بود گفت ای عمر بعد از تو وعظ گفتن حرام ست و ازین مناجات
بسیار مسرور گشت **ذکر** شیخ فقیه ربانی عبد الکریم بن محمد جرجانی از امام روایت دارد
ذکر امام حمزهٔ قاری از قرای سبعه از امام روایت بسیار دارد بغایت بزرگ بوده و

تا امیر بگریست و گفت من با قوام لیکن جسارت نمی توانم کرد تو بگو و از من ایمن باش
امام بروز جمعہ بر منبر برآمد و ریش خود را گرفت و بگریست و گفت کسیکہ این سخن بغیر از
یحیی پیغمبر علی نبینا و علیہ السلام او کافر است ہمہ بگریستند و آنانکہ کتابت آوردہ بودند
بگریختند کما فی الطبقات ذکر آن ۵۱ تجسر مواج و اہل فضل را بنا بہ تاج ابو محمد فتوح بن یوسف
النخعی الکوفی الفقیہ در اوائل قاضی کوفہ بودہ بعدہ قاضی بغداد شد در فقہ شاگرد
ابو حنیفہ بود رحمہما اللہ تعالی و از ابن شبرمہ و ابن ابی لیلی نیز استفادہ کردہ کما فی المصنف
تفقہ ۵۲ علی الامام و غیرہ و روی عنہ عن الاعمش و سعید بن منصور سمات سنۃ
اثنتین ۵۳ و سبعین و مائۃ ذکر ابو عصمت نوح بن ابی مریم الملقب بالجامع لقب بہ لانہ
اول من جمع فقہ ابی حنیفۃ رحمہما اللہ تعالی و قیل لانہ کان جامعا بین العلوم
روی چہار مجلس داشت مجلس آثار و مجلس اقاویل ابی حنیفہ و مجلس نحو و مجلس اشعار مات سنۃ
ثلث و ثمانین و مائۃ کما فی الطبقات ذکر ۵۴ امام عالم عارف ورع ابو الحسن علی بن
طیسان العیسی الکوفی در اول قاضی شرقی بغداد بودہ بعدہ در ایام رشید قاضی القضاۃ
شد روی بر بوریا می نشست بوی گفتند قضاۃ سابقہ بر بستر می نشستند گفتند آری اما
من شرم میدارم کہ دو مسلمان پیش من بر بوریا نشینند و من بر بستر مات سنۃ تسعین
و مائۃ ذکر ۵۵ الامام ابو سعید یحیی بن زکریا بن ابی زائدۃ الکوفی الہمدانی ابو زکریا
افقہ و احفظ اہل زمان خود بودہ و در غایت ورع و دیانت شرف صحبت امام ابن
ابی لیلی یافتہ بود و در صدد و ہشتاد و سہ یا چہار وفات یافت کما فی التصحیف روی
عنہ احمد بن حنبل و ابن معین و قتیبۃ و ابو بکر بن ابی شیبۃ و الحسن بن عرفۃ
قال ابن معین انتہی العلم الی ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما فی زمانہ ثم الی الشعبی

۵۱ ذکر ابن ابی العوام فی ذکر ابو یوسف ابن یعقوب القاضی الکوفی ۱۲
۵۲ تفقہ علی الامام کما فی التصحیف ۱۲
۵۳ ذکر ابو عصمت نوح ابن ابی مریم الملقب بالجامع ۱۲
۵۴ ذکر ابو الحسن علی بن طیسان العیسی ۱۲
۵۵ ذکر ابو سعید یحیی بن زکریا بن ابی زائدۃ ۱۲

تحقیر غیره والامر فی الصواب ان یقال فی توجیهه ان السالک قد یضره
فی اوان سلوکه فعل بعض المباحات والتلذذ بالحلالات اما اذا بلغ النهایة
فلا یضره شیء من ذلک کما حکی ان شابا تاب فی حضرة الشیخ عبد القادر الجیلی
فامره بترک اللذائذ والمباحات فدخلت علیه امه یوما فوجدته تحیا
مصفرا من الجوع والسهر ووجدته یاکل قرصا من شعیر فدخلت علی الشیخ و
وجدت بین یدیه اناء فیه عظم الدجاجة فقالت لی یا بنیتی ما اکل لحم الدجاج
ویاکل اینی خبز الشعیر فوضع الشیخ یده علی تلک العظام وقال قومی باذن الله
الذی یحیی العظام فقامت دجاجته سویة وصاحت فقال لها ارجعی لبیتک هکذا
فلیاکل ما شاء فاله الیافعی وقد کان الامام ورعا صالحا بلغ ریاضته الی النهایة
کما مر فلعله صار ماذونا والشیخ نوافحهم وقال انی فی السلوک بعد ولم اصل الی
مرتبتک والله اعلم وعمده گفته که حق تعالی بدوزخ فرمود که ای آتش فرمان بردار
باشی واگر نباشی ترا بنور دل شقیق بلخی عذاب کنم واگر وی در آتش دنیا بدیدی
سرگشتی تو فی سنة اربع وتسعین ومائة قاله الیافعی وذکر الامام ابو مطیع البلخی
صاحب الامام الحکم بن عبد الله القاضی الفقیه راوی کتاب الفقه الاکبر عن الامام
وروی عن ابن عون وهشام بن حسان ومالک بن انس وتفقه به اهل بلده
وکان بصیرا علامة کبیرا کان ابن المبارک یعظمه ویجله لتدینه وعلمه مات
سنة ثمان وتسعین ومائة وکان قاضیا ببلخ محمد بن الفضل بلخی گوید که کتابتی از
خلیفه آمد ودر وجای والی نوشته واتیناه الحکم صبیا چون ابو مطیع شنید
والی در آمد وگفت از غطه دنیا بر تبه رسید که بکفر توجه کرد واین سخن چند بار تکرار کرد

فتاوی برهانپور دفتر دوم

۵۹۳ تحقیر غیره والامر فی الصواب ان یقال فی توجیهه ان السالک قد یضره فی اوان سلوکه فعل بعض المباحات والتلذذ بالحلالات اما اذا بلغ النهایة فلا یضره شیء من ذلک کما حکی ان شابا تاب فی حضرة الشیخ عبد القادر الجیلی فامره بترک اللذائذ والمباحات فدخلت علیه امه یوما فوجدته تحیا مصفرا من الجوع والسهر ووجدته یاکل قرصا من شعیر فدخلت علی الشیخ و وجدت بین یدیه اناء فیه عظم الدجاجة فقالت لی یا بنیتی ما اکل لحم الدجاج ویاکل اینی خبز الشعیر فوضع الشیخ یده علی تلک العظام وقال قومی باذن الله الذی یحیی العظام فقامت دجاجته سویة وصاحت فقال لها ارجعی لبیتک هکذا فلیاکل ما شاء فاله الیافعی وقد کان الامام ورعا صالحا بلغ ریاضته الی النهایة کما مر فلعله صار ماذونا والشیخ نوافحهم وقال انی فی السلوک بعد ولم اصل الی مرتبتک والله اعلم وعمده گفته که حق تعالی بدوزخ فرمود که ای آتش فرمان بردار باشی واگر نباشی ترا بنور دل شقیق بلخی عذاب کنم واگر وی در آتش دنیا بدیدی سرگشتی تو فی سنة اربع وتسعین ومائة قاله الیافعی وذکر الامام ابو مطیع البلخی صاحب الامام الحکم بن عبد الله القاضی الفقیه راوی کتاب الفقه الاکبر عن الامام وروی عن ابن عون وهشام بن حسان ومالک بن انس وتفقه به اهل بلده وکان بصیرا علامة کبیرا کان ابن المبارک یعظمه ویجله لتدینه وعلمه مات سنة ثمان وتسعین ومائة وکان قاضیا ببلخ محمد بن الفضل بلخی گوید که کتابتی از خلیفه آمد ودر وجای والی نوشته واتیناه الحکم صبیا چون ابو مطیع شنید والی در آمد وگفت از غطه دنیا بر تبه رسید که بکفر توجه کرد واین سخن چند بار تکرار کرد

۱۲ فقیه شدند آن ۱۲

۱۲ دوست واو قاضی بلخ بود ۱۲

ابو عمرو الفقیه المعروف بالنیشاپوری کان من افقه اصحاب ابی حنیفه روی عن اسرائیل
وحجاج بن ارطاة والثوری ولی القضاء ببغداد ثم ندم واقبل علی العبادة وکان
ابن المبارک اذا قام نیشاپوری لا یدع زیارته ذکر الشیخ العارف ذو الحکم المعارف
ابو علی شقیق بن ابراهیم البلخی قدس الله تعالی روحه روی عن الامام ابی حنیفة
واسرائیل وعبادة بن کثیر وروی عنه حاتم الاصم ومحمد بن ابان البلخی وابن مردویه
را سیصد و نه بود چون قدم در بادیهٔ توکل نهاد همه را از تصرف خود برکشید چنانچه وقت
وفات او چیزی نه بود که کفن شود صحب ابا یوسف القاضی وقرا علیه کتاب الصلوة
ذکره ابو اللیث فی المقدمة الکل فی الطبقات والتوصیف و در نفحات گفته که وی از
شاگردان امام زفرست و در صوفیه گفته از بتعمیه که شقیق و ابو یوسف هر دو یکجا علم خواندند و
بعد از جدائی یکبار شقیق بحج رفت و بزیارت امام ابو یوسف در آمد با جامها فرومایه امام بوی
گفت ای ابا اسحاق تو تا هنوز درین جامها هستی گفت آری من انچه طلبیدم نیافتم و تو
انچه طلبیدی یافتی پس کسوت دیگر کردی و در مختصر شعبی نیز این حکایت آورده لیکن در
امام ابو یوسف نگفت و تاویل این قول چنین کرده که مقصود تو دنیا بود آن را یافتی
پس مسح را انداختی و مقصود من خدایتعالی ست چون او را می یابم تبدیل کسوت میکنم
و در نفحات درین حکایت نام امام را برده و همین تاویل کرده لیکن فیه تشنیع عظیم
علی الامام لا یلیق هو بان یشنعه والشقیق البلخی وهو تلمیذه بهذا التشنیع و
هو امام اعالم مجتهد صالح لا یستوی معه احد من اصحاب ابی حنیفة رحمهما الله
تعالی وقد افتخر محمد بانه تلمیذ جاریة ابی یوسف کما فی آخر الجواهر ولا یلیق ایضا
بالشیخ شقیق فانه عالم زاهد عارف وکیف یقول کلمة یظهر فیها تعظیم نفسه

علی بن مشهر بضم المیم وسکون الشین وکسر الهاء من اصحاب ابی حنیفة رحمهما الله تعالی هو الذی اخذ
عنه سفیان علم ابی حنیفة رحمهما الله تعالی ونسخ من کتبه وکان نهاه عن ذلک سمع
الاعمش وهشام بن عروة وکان من جمع بین الفقه والحدیث وکان فقیه مات سنة
تسع وثمانین ومائة ذکر الامام ابو عبد الله مندل بن علی الکوفی اخو حسان روی عن
الاعمش وهشام وکان من اصحاب ابی حنیفة قال سعاد ادخلت الکوفة فلم ار احدا
اورع منه وکان خیرا فاضلا صدوقا وهو اقوی من اخوی من اخیه فی الحدیث
وتوفی بالکوفة سنة سبع او ثمان وستین ومائة ذکر الامام العالم الفاضل والفقیه الکامل
ابو خالد یوسف بن خالد بن عمر السمتی البصری نور الله تعالی تربته وی در رای وفتوی
بصیرت تمام داشت در اوائل شاگرد عثمان فقیه بصره بود بعد از تعلم حدیث وفقه بشرف
استفاده از امام موفق شد وی چهار هزار مسئله مشکل داشت که حل آنها را از امام یافت
وکان قدیم الصحبة للامام کثیر الاخذ عنه روی له ابن ماجة وروی عنه هلال
بن یحیی وابنه خالد قال الطحاوی سمعت المزنی یقول سمعت الشافعی یقول کان یوسف
بن خالد رجلا من الخیار مات سنة تسع وسبعین ومائة فی رجب وقیل فی سنة
تسع وثمانین ومائة ذکر قدوة المحدثین العالم المتورع النقی القاضی ابو عمرو حفص
بن غیاث المعروف بالنخعی القاضی الکوفی صاحب الامام واحد من خال الامام فیهم
انتم مسار قلبی وجلاء حزنی وهو احد الثقات روی عنه احمد وابن معین
وابن المدینی ویحیی القطان وروی عن الاعمش وابن جریج بن سعید الانصاری
وکان شیخا عفیفا حرسا ولد سنة سبع عشرة ومائة ومات سنة اربع وتسعین و
مات علی الصحیح وولی القضاء سنة سبع وسبعین وله ستون سنة ذکر حفص بن عبد الرحمن البلخی

ندیدم گفتند ابن مبارک گفت ابن مبارک افضل بود اما من از وکیع فاضلتر ندیدم وکان
یستقبل القبلة ویحفظ حدیث ویقوم اللیل ویسرد الصوم ویفتی یقول ابی حنیفة
قدس سرهما وقد سمع منه شیئاً کثیراً او مات سنه ثمان وتسعین ومائة
وذکره امام ابو محمد سفیان بن عیینه الهلالی کان یقول اول من افعدنی للحدیث ابو حنیفه
وروی عنه رحمه الله تعالی یکے بروی در آمد وپیش او دو قرص بود از جوروی گفت
انیها طعام من ست از هنگام جبل سالہ ولد سنه سبع ومائة ومات سنه ثمان وتسعین وما
الکل فی الطبقات رحمه الله تعالی وذکر الامام الهمام عاقبة بن زید بن قیس الازدی
الکوفی القاضی امام وتعظیم وی مبالغه بسیار کرده وکان رجلاً فطناً وکان ابو حنیفه
متعجباً به وکان لا یلحق بکتبه شیئاً الا یستشیر به وکان یقول لاصحابه لا تعجلوا
حتی یحضر عاقبة فاذا حضر واوافقهم قال اثبتوها وکان من خیار القضاة روی
عن الاعمش وحسام بن عروة وابن ابی لیلی توفی سنه ثمانین ومائة وذکر شریک
روایت وفقاهت وفرین سریر قضا وعدالت ابو المنذر اسد بن عمرو بن عامر البجلی
الکوفی القشیری صاحب الامام واجل الاعلام سمع اباحنیفة وتفقه علیه وروی
عنه الامام احمد وناهیک به وثقه یحیی بن معین وقال انه صدوق وهو اول
من کتب عن ابی حنیفة رحمه الله تعالی الدین ودون الکتاب اربعون رجلاً وقد
کان فی العشرة المتقدمین کابی یوسف ومحمد وکان قاضیاً ببغداد ابی یوسف
الرشید حج سنه روزے امام بر اصحاب خود مسئله القاء کرد هیچ یکی تجویز آن نکرد دیگر
وی امام زبان تحسین وی کشود وگفت احسنت مات فی سنه تسعین ومائة وقیل
فی ثمان وثمانین ومائة ذکر الامام العالم العامل صاحب الروایة الدرایة ابو الحسن

من بهتر میداند و چون پیش او میرفتی گفتی حدثنی عن ربی بلال خواص گوید که از خضر
علی نبینا و علیه السلام پرسیدم که در شافعی چه گوئی گفت او از اوتاد است گفتم که در
احمد حنبل چه گوئی گفت که او از صدیقان ست گفتم که در بشر حافی چگوئی گفت از پس او
مثل او نه بود گفتم ترا بچه سبب یافتم گفت از جهت برو احسان والده گویند او را چهل
سال آرزوی بریان بود و بهای آن نمی یافت و هرگز آب جوی که سلطانیان کنده بودندی
نخوردی گویند که تا وی زنده بود هیچ ستوری سرگین نینداختی در بغداد حرمت او را
که پای برهنه رفتی روزی ستوری سرگین افگند گفتند مگر بشر نماند تحقیق کردند چنان بود
بعده او را بخواب دیدند از و پرسیدند که حق تعالی با تو چه کرد گفت عتاب کرد و گفت در
دنیا از من چرا چندین ترسیدی اما علمت ان الکرم صفتی دیگری دید پرسید گفت مرا آمرزید
و گفت کل یا من لم یاکل واشرب من لا یشرب ضعیفه نزد امام احمد آمد و پرسید که بر
بام دوک میریسم و کسان خلیفه میگذرند و بروشنائی آن مشعله گاه چیزی میریسم روا بود
یا نه گفت بگو تو کیستی گفت خواهر بشر حافی احمد زار زار بگریست و گفت اینچنین تقوی بجز از
خاندان بشر نباشد و گفت ترا روا نه بود که برادرت چنان بود که هر کجا دست بطعام
شبهه بردی دست اطاعت نکردی و گفتی که مرا سلطانی ست و آن دل که همه اعضا
رعیت اویند من بی اجازت او دست بچیزی نمی برم الکل فی التذکرة توفی سنه
سبع وعشرین ومائتین رحمه الله تعالی قاله الیافعی الامام الفقیه البصیر العالم
بالعلوم والتقیه الورع النصاح ذکر ابوسفیان وکیع بن الجراح کما فی المختار
کان یصوم الدهر ویختم کل لیلة القرآن وقال احمد ما رأت عینی مثله کما فی
مرآة الجنان وهو استاد الشافعی کما فی الترصیف یحیی بن معین گوید کسی از وی فاضلتر

هاتفی آواز داد الا ان امان الارض قد مات خلق متحیر شد که آن چه باشد تا خبر آمد که
ابراهیم ادهم بلخی وفات یافت کما فی التذکرة وی در سنه احدی و اثنتین و ستین و
مات وفات کرد رحمه الله تعالی کما فی النفحات ذکر الامام الکامل المکمل العالم العامل المتوکل
الشیخ العارف المعروف بالحافی ابو نصر بشر بن الحارث الصوفی الصافی کما فی حاشیة
عین العلم وی صحبت فضیل یافته بود و مرید خال بود علی بن خشرم و بعلم اصول و فروع عالم
بود کما فی الکشف وی در فقه اعلی بود از ثوری قاله الیافعی ابتدای او آن بود که روزی
مست میرفت کاغذی یافت برو نوشته بود بسم الله الرحمن الرحیم عطری خرید و کاغذ را
معطر کرد و بتعظیم جای نهاد آن شب بزرگی بخواب دید که او را گفتند برو بشر را بگو طیبت
اسمنا فطیبناک و جللت اسمنا فجللناک و طهرت اسمنا فطهرناک فبعزتی لاطیبن
اسمک فی الدنیا والاخرة آن بزرگ گفت که بشر فاسق ست مگر بغلط می بینم طهارت کرد
و نماز گذارد و بخفت باز همان خواب دید چون سوم بار نیز دید برخاست و او را طلب کرد
گفتند بمحفل شراب ست رفتم و پرسیدم گفتند مست بیخبر ست گفتم بگوئید که فلان میگوید تو
پیامی دارم چون بوی گفتند گفت پیام که داری گفتم پیام خدای تعالی گفت آه عتاب دارد یا خطاب یا عقاب برآمد و شنید
و دردمند شد و با یاران گفت پدرود باشید که مرا خواندند رفت و توبه کرد و راه زهد
پیش گرفت و او را گفتند چرا کفش در پا نمیکنی گفت آن روز که آشتی کردم پا برهنه
بودم و نیز حق تعالی میفرماید که زمین را بساط شما کردم و بر بساط پادشاهان ادب
نه بود با کفش رفتن و امام احمد حنبل رحمه الله تعالی بسیار بروی رفتی تا تلامذه باوی
گفتند که تو عالمی در حدیث و فقیر و مجتهدی و در علوم نظیر نداری هر ساعتی پی شوریده
میروی چه لائق ست گفت آری این علوم را ازو بهتر میدانم اما او خداوند را از

در آمدند و گفتند اینجا حس آدمی ست یکی گفت این ابراهیم بن ادهم ست زاهد خراسان
دیگری گفت کسی ست که هر روز بآسمان عمل او مقبول میرود گفت آری اما سالی ست
که اطاعت او موقوف است و دعای او مستجاب نشده پرسید چرا گفت از جهت دو خرما
بعده ملائکه علیهم السلام مشغول شدند و ابراهیم قدس سره متفکر شد تا یاد آمد و مشغول شد
به نماز تا فجر بعده خادم آمد در را بگشاد و ابراهیم بدر آمد و نماز فجر در بیت المقدس گذارد
و متوجه مکه شد تا بآن دکان رسید در ان جوانی که خرما میفروشد بروی سلام داد و گفت
اینجا پیری بود گفت او پدر من بود وی از دنیا برفت ابراهیم قصه را بیان کرد جوان گفت
من حصهٔ خود را بتو بخشیدم و حصهٔ خواهر و والدهٔ من از انها بحلی خواه پرسید کجایند گفت
در خانه در سرای فلان در کوچهٔ فلان وی آنجا رفت و در بکوفت عجوزه برآمد ابراهیم
او را سلام کرد وی بعد از رد پرسید که چه حاجت داری وی قصه بیان کرد گفت بخشیدم
و دختر را طلبید آنهم بخشید ابراهیم قدس سره خوش شد و باز به بیت المقدس رفت و مخفی
شد چون شفق غائب شد ملائکه علیهم السلام فرود آمدند و در هوا استادند یکی از انها
گفت اینجا بوی آدمی ست دیگری گفت ابراهیم ادهم زاهد خراسانی او همچو ماست در
طاعت بل افضل باز دیگر گفت همان که عمل او مقبول نمی شد و دعای او مستجاب نمی گشت
گفت آری اما چون تمرتین ازو ساقط شدند حق تعالی طاعت او را قبول کرد و ازو
راضی شد و بدرجه سابقه رسید ابراهیم قدس سره از جهت خوشی بگریست و گفت
ای نفس طیب بخور تا خوش بزی و خوش بمیری و خوش مبعوث شوی وی بعد از ان
افطار نمیکرد مگر یکبار در هفته از طعام حلال بی شبه چون آخر عمر او شد و از چشم مردم
پنهان چنانکه شد خاک او پیدا نیست که کجاست چون ابراهیم را وقت وفات رسید

میفروشد و نان میخورد و بما میدهد روز حج ابراهیم طواف میکرد پسری خوبرو پیش آمد
تیز تیز در و دیدن گرفت یاران او بوی گفتند که ما را ازین منع میفرمودی گفت
پندارم که این پسر من ست یکی از یاران رفت تا تحقیق کند چون معلوم کرد بوی گفت
بیائید تا شما را بسوی ابراهیم برم چون آمد بر پدر سلام کرد ابراهیم در کنارش گرفت و
گفت بر کدام دینی گفت بر دین اسلام گفت الحمد لله پرسید از علم چیزی آموخته گفت آموخته ام
ابراهیم خواست که برود پسر باو آویخت و زنش فریاد کرد که ما را همان ابراهیم پسر را در کنار
گرفت و روی بآسمان کرد و گفت اللهم اغثنی پسر در کنار او جان داد گفتند ای
ابراهیم چه افتاد گفت مهر پدری در دلم بجنبید ندا آمد که یا ابراهیم تدعی محبتنا وتحب معه
غیرنا آنگاه دعا کردم الهی محبت او از محبت تو شاغل باشد جان او بردار یا جان من دعای
من در حق او مستجاب شد و این رباعی خواند رباعی هجرت الناس طرا فی هواکا +
وأتیمت العیال لکی اراکا + لئن قطعت اربا ثم اربا + فما حن الفؤاد الی سواکا
روزی هیچ نیافت گفت الهی شکرانه این چهار صد رکعت نماز کنم روز دوم چهار صد رکعت
پذیرفت تا بهفت روز رسید ضعفی قوی در وی ظاهر شد گفت اگر اکنون طعام دهد
شاید در حال جوانی در آمد و شیخ را بخانه برد چون درو نگریست نعره بزد گفت چه بود گفت
غلام توام و هر چه دارم از آن تست گفت آزادت کردم و همه را بتو بخشیدم مرا رخصت
ده و بعد از آن عهد کرد که الهی بجز تو از هیچکس نخواهم که آب و نان خواستم دنیا را پیش
من آوردی نقل ست که یکبار در مکه خرما خرید دو خرما پیش خود یافت تا دانسته
را برداشت و بخورد و بعده به بیت المقدس رفت و در قبه در آمد و روزی آنجا باشید
بعد از عصر خادم آمد و همه را بر آورد وی متواری شد و شب آنجا ماند ملائکه علیهم السلام

وی شنید زعفه بزد و جان بداد کما فی النفحات گویند که فضیل غی او را بسیار شفاعت
میکرد که شبی در رمضان با وی افطار کند و وی بابا می آورد تا چهار سال برین رفت
یکبار اجابت کرد چون نماز مغرب گذارد علی از مسجد شتابان بخانه شد و شتابان برآمد
و با پدر رفت و فضیل مائده پیش نهاد علی نان جوین از آستین برکشید و برو نهاد و از و
میخورد نه از مائده پدر و از مرقه او بعد از فراغ گفت ای فرزند مرا بقدوم خود خوش
کردی و بسبب امتناع حزینم ساختی گفت ای پدر این همه از شیر بز داری و وی پاره
او را و نان میگرفت و از پاره او مرقه پخت و این ترا حلال ست و مرا حرام که این بز
چهار سال ست که از زراعت یکی سیر خورده و من می ترسم از آنکه در شکم او قوت آن مائده
باشد فضیل بگریست و گفت ای پسر مرا با آتش میفرستی و باک نمیداری بعده آن بز را فروخت
و ثمن او را تصدق کرد و خود متوکل بی توشه بنشست ذکر السید الکبیر الولی الشهیر
ذوی السیرة الذاهرة والآیة الباهرة العارف بالله المقرب المکرم ابو اسحاق ابراهیم
بن ادهم البلخی قدس سره وی از اهل حدیث ست و از اهل کرامت و ولایت کما فی
النفحات مرید خضر پیغمبر ست علی نبینا و علیه السلام و با امام ابی حنیفه رحمه الله تعالی اختلاط
داشت و علم از و بیاموخت یک روز نزد امام در آمد اصحاب او را بچشم تصغیر دیدند
امام گفت سیدنا ابراهیم الادهم گفتند این سیادت بچه یافت گفت بدان سبب که او دائم بخدمت
رب العزت مشغول می باشد و ما بکارهای دیگر کما فی کشف المحجوب گویند که وی چون
بلخ را گذاشت او را پسری بود شیرخواره چون کلان شد از مادر پرسید که پدر من
کجاست گفت پدر ترا در مکه معظمه نشان میدهند آن پسر عزم حج کرد چون بمکه رسید
در مسجد حرام در آمد پرسید گفتند شیخ ماست بطلب هیزم بصحرا رفته هر روز هیزم می آورد و

عباس عم پیغمبر علیه السلام و رضی الله تعالی عنه پیش پیغمبر علیه السلام آمد و امارت طلبید فرمود
که ای او در امارت حسرت و ندامت باشد در روز قیامت پس اگر توانی امیر مباش هارون
باز زار زار بگریست و گفت زیاده کن فرمود این نیکو رو خوبرو را از آتش دوزخ نگاهدار
و بپرهیز از آنکه در دل تو غش رغبت باشد که پیغمبر علیه السلام فرمودش من اصبح لهم
غاشا لم یرح رائحة الجنة خلیفه بسیار بگریست بعده گفت بر تو هیچ دینی باشد گفت آری
دین خدا تعالی باز گفت از دین عباد گفت نه خلیفه هزار دینار پیش او نهاد و گفت بگیر و بر
عیال نفقه کن فضیل گفت سبحان الله من ترا راه نجات می نمایم و تو بمثل این مکافات میکنی
پس خاموش شد و ما بدر آمدیم بعده زنی او را گفت ای شیخ تو می بینی که در چه سختی میباشم
اگر قبول میکردی خوش می شدیم فرمود که این بدان ماند که قومی شتری می داشتند و
از کسب او می خوردند چون کلان شد او را کشتند و خوردند ای اهل بجوع میرید فضیل را
نکشید هارون چون شنید گفت شاید اکنون قبول کند باز در آمد فضیل برخاست و بر خاک
نشست هارون پهلوی او آمد و سخن میکرد و او جواب نمیداد و درین ناگاه داهی پیدا
شد و گفت شما امشب شیخ را آزرده کردید بروید از انجا برفتیم الکل من السراج الملوک
توفی سنة ثمانین ومائة والخلیفة سنة ثلث وسبعین ومائة وکان الخلیفة یصلی
فی الیوم مائة رکعة ویتصدق کل یوم من حل ماله بالف درهم وکان یخضع الکبار
ویتادب معهم والامام ابو محمد سفیان بن عیینه الهلالی سنة ثمان وتسعین
ومائة واخذ عنه الامام الشافعی وسمع منه ابو ثور کما فی مرآة الجنان نقل است
که فضیل را قدس سره پسری بود علی نام از پدر رتبه بود در زهد و عبادت و ترس روزی
در مسجد خوارزم خواننده برخواند ویوم القیامة تری المجرمین الذین الآیه

والولی الخصیل ابو علی الفضیل بن عیاض الامام الربانی المسمی الربوعی الزاهد احد صلحاء الدنیا
وعبادها اخذ الفقه عن ابی حنیفة رحمه الله تعالی وروی عنه الامام الشافعی اخذ من امام اعظم
واخذ منه امام اعظم وهو امام اعظم نفعنا الله تعالی بهم هبة الله میگوید که ما با فضیل
بر ابی قبیس بودیم وی گفت که اگر مردی در توکل صادق باشد پس باین کوه بگوید بجنب
هر آئینه بجنبد سوگند بخدا تعالی که کوه بجنبش در آمد فضیل گفت ای کوه من ترا مراد نداشته ام
پس ساکن شد روی له الشیخان واصحاب السنن وروی عنه القطان وابن المهدی کما فی
الطبقات ابن مبارک گفته نیست بر روی زمین افضل از فضیل قاله الیافعی وی در اوائل
رئیس قطاع الطریق بود چون اینها را میزدندی مال پیش آوردندی وی قسمت میکرد
وحصهٔ خود میگرفت لیکن از جماعت دست باز نداشتی وهر چاکری که جماعت نکردی او را
دور بکردی یکبار کاروانی بزدند ومالها بردند یکی ازینها از دزدان پرسید که مهتر شما کجاست
گفتند از ان سوی چشمهٔ آب ست وی آنجا بنماز مشغول ست گفت وقت نماز نیست گفتند نفل
میگذارد باز گفت با شما طعام نمیخورد گفتند صائم ست گفت رمضان نیست گفتند نفل میدارد
متعجب شد آنجا رفت دید که با خشوع وخضوع نماز میگذارد چون فارغ شد گفت الضدان
لا یجتمعان فضیل گفت واخرون اعترفوا بذنوبهم خلطوا عملا صالحا واخر سیئا
مرد متحیر شد شبی کاروانی میگذشت یکی از انها قرآن میخواند این آیه بگوش او رسید
الم یان للذین آمنوا ان تخشع قلوبهم لذکر الله ازین آواز بیفتاد وگفت آن
دخان انگاه رو بویرانه نهاد وتوبه میکرد ومیگریست واز خصوم بحلی مے طلبید تا بجهودی
رسید وی گفت اگر بحلی میخواهی این تل ریگ از پیش برگیر وآن بسیار بود وبر گرفتن
او دشوار می نمود وفضیل پاره پاره میگرفت وبیرون مے انداخت چون سخت درماند

از من بگریستن و الله هر آئینه دوست میدارم که هر مسئله که او را برای خود ثابت گردانیده
تازیانه بزنند کاشکے که من فتوی برای خود نمیدادم در سنه تسع و سبعین و مائة وفات
یافت و او را در بقیع دفن کردند کما فی مراة الجنان چون امام بمدینه رفت شبها امام
مالک با وی در مسجد پیغمبر علیه السلام مذاکرهٔ علم میکرد بی تعصب تا غایتی که نماز فجر در همان
مجلس میگذاردند و در بعضے اقوال امام مالک رجوع میکرد از قول خود و بقول امام می آمد
وی از تبع تابعین ست و وفات او در سنه سبع و سبعین و مائة بوده کما فی الملتقط گویند که
امام را بعد از وفات بخواب دیدند پرسیدند که خدا تعالی با تو چه کرد گفت بیامرزید
بسبب گفتن تسبیح که از ذی النورین منقول ست رضی الله تعالی عنه که بوقت دیدن جنازه
بگوید سبحان الحی الذی لا یموت کما فی طهارة القلوب و فی الحدیث یوشک ان یضرب
الناس اکباد الابل یطلبون للعلم فلا یجدون اعلم من عالم المدینة علما گفته اند که
مراد ازین عالم مالک بن انس ست رضی الله تعالی عنه و بقولی مراد ازین عالم خامس الخلفاء
الراشدین و اسوة الائمة المهدیین ابو حفص عمر بن عبد العزیز بن مروان الماموی ست
کما فی المفاتیح و مادر وی ام عاصم بنت عاصم بن عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنهم
وجدته هی البنیة التی سمعها عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه فی اللیل فی فضة اللبن
و عمر او چهل سال بود و مدت خلافت وی دو سال و پنج ماه و پانزده روز بوده است
بمقدار مدت خلافت صدیق رضی الله تعالی عنه و وفات او در سنه احدی و مائة بوده
ذکره الامام الیافعی و له مناقب مشهورة آورده اند که چون خاک بر وی ریختند از آسمان
کاغذی فرود آمد در وی نوشته بسم الله الرحمن الرحیم هذا امان من
الله تعالی لعمر بن عبد العزیز من النار کما فی الشواهد النبوة ذکر السید الجلیل

قوله در سنه تسع و سبعین و مائة الخ یعنی امام عبد الله در سنه یکصد هفتاد و نه هجری وفات یافت ۱۲

قوله تسبیح که از ذی النورین منقول ست الخ یعنی از حضرت عثمان بن عفان تسبیح خواندن وقت دیدن جنازه منقول است و آن تسبیح الحمد لله الذی لا یموت است ۱۲

اثنتین وتسعین کما فی الطبقات ذکر الامام مسعر بن کرام الہلالی الکوفی الحافظ رح
عن ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی وعطاء وقتادۃ وروی عنہ سفیان وکان شعبۃ وسفیان
اذا اختلفا فی شئ قال اذہب بنا الی المیزان مسعر بن کرام مات منہ سنۃ خمس
خمسین ومائۃ روی لہ الجماعۃ قال مسعر من جعل ابا حنیفۃ بینہ وبین اللہ رجوت
انہ لا یخاف ولا یکون فرط فی الاحتیاط لنفسہ کما فی الطبقات ذکر الامام ابو عبد اللہ
القاسم بن معن بن عبد الرحمن بن عبد اللہ بن مسعود الہذلی الکوفی وی کسی ست کہ امام
در شان وی گفتہ در نظر ہو مسارتقلبی وجلاء خرنی کان رجلا فقیہا قاضیا
بالکوفۃ کان یاخذ اجرا وہو مع تقدمہ فی الفقہ وتجراہ فیہ امام فی العربیۃ و
کان اروی الناس للحدیث والشعر مات سنۃ خمس وسبعین ومائۃ وہو من
اصحاب ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی روی عن محمد بن الحسن وحکی عنہ الفقراء
وکان اماما فی السخاء والمروۃ کما فی الطبقات **منہو** امام السنۃ وفقیہ الامۃ
رئیس المحدثین ورأس المجتہدین الامام ابو عبد اللہ مالک بن انس الاصبحی ولد سنۃ اربع
وتسعین وسبع من تابع دو الزہری واخذ القراۃ عن نافع وی چون میخواست کہ روایت
حدیث کند وضو میکرد وبر فراش می نشست وریش را شانہ میداد وبوقار تمام وہیبت
واجلال مے نشست انگاہ حدیث می فرمود از وی پرسیدند ازان گفت دوست میدارم
او را تعظیم وہم حدیث حضرت پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام وبود کہ سوار نمی شد در مدینہ با ضعف
بسر سن ومیگفت چگونہ سوار شوم در شہری کہ در ان جثہ رسول خدا یتعالی علیہ السلام
دفون باشد حافظ ابو عبد اللہ حمید می گوید کہ در آمدم بر مالک در مرض موت وسلام
وہم می بینم کہ گریہ میکند پرسیدم چرا گریہ میکنے گفت کہ چون نگریم وکیست سزاوارتر

ومائة كما فى المختار يكى ثورى را بخواب ديد پرسيد كه خدا تعالى با تو چه كرد گفت رحمت
كرد باز پرسيد كه حال ابن مبارك چون ست گفت كه هر روز دو بار بجند ايتعالى ورمى آيد كما
فى القشيرية ذكر الامام وو المناقب العالية والمناصب السامية الشيخ الجليل والسيد النبيل
ابو عبد الله سفيان بن مسروق الثورى الكوفى كما فى الترصيف كان سيد اهل زمانه علما
وعملا وورعا وزهدا وعمره ست وستون سنه روى عن عمرو بن مرة وسماك
بن حرب قال ابن المبارك كتبت عن الف ومائة شيخ ما منهم افضل من سفيان وهو
امير المؤمنين فى الحديث سمع من ابى اسحاق السبيعى والاعمش وسمع منه الجماعة
كمالك وسفيان بن عيينه وابن المبارك والاوزاعى وابن جريج ومحمد بن اسحاق
كما فى مرآة الجنان اخذ العلم عن ابى حنيفة ونسخ منه كتبه وابو حليفة نهاه عن ذلك
ولد سنة سبع وسبعين ومائة ورئى فى المنام فقيل ما فعل الله
تعالى بك فقال نظرت الى الرب كفاحا كما فى الطبقات چون رومى را بعد از مردن
غسل كردند وبر جسد وى يافتند نوشته فسيكفيكهم الله وكما فى المشواهد
وذكر شيخ الديار المصرية وعالمها ابو الحرث ذو المجد المشهور بالليث بن سعد وكان حنفى المذهب
كما فى طبقات الفقهاء روى عن عطاء وابن ابى مليكه ونافع وقال الشافعى الليث افقه
من مالك گويند كه دخل الليث در سالى هشتاد هزار دينار بود وى وبر وى زكوة واجب
نشدى هرگز وكان من الكرماء والاجواد وكان لا يتغدى كل يوم حتى يطعم ثلثة
وستين مسكينا وكان يتخذ لاصحابه الفالوذج ويعد فيه الدنانير ليحصل لكل من
اكل من اصحابه كثير توفى يوم الجمعة من نصف شعبان وله احدى وثمانون
سنة قاله اليافعى قال منصور بن عمار اتيت الليث فاعطانى الف دينار ولد سنة

وقیام اللیل والعبادة وکان حجة ثقة مأمونا کما فی الطبقات سمع مالک بن انس وروی
عنه الموطاء وکان کثیر الانقطاع محب الخلوة شدید التورع وکان ابوه کذلک
روی عن سفیان الثوری وودت ان عمری کله ثلثة ایام من ایام ابن المبارک کما فی
مرآة الجنان وروی روزی می آمد ثوری بوی گفت ای مرد مشرق فضیل گفت ازان
مغرب را نکه درمیان مشرق ومغرب ست وابتدای او چنان بود که وی بر کنیزکے عاشق
شد شبی در زمستان زیر دیوار او استاد ومعشوق بر بام تا اذان فجر گفته شد خیال کرد که اذان
عشاء است چون روز روشن شد دانست که همه شب مستغرق محبوبه بوده است ازین حال منتبه شد
گفت شرمت باد ای پسر مبارک که تمام شب از جهت هوای نفس خود بر پا داشتی را گر امام
سورة دراز تر خواندمانده شوی در حال توبه کرد وروی بعبادت آورد تا بدرجه رسید
که مادرش بر رباغ خفته وماری عظیم شاخ یکان در دهن گرفته مگس ازوی میراند وی یکبار
حج کردی ویکسال غزو کردی ویکسال تجارت ونفقش مر اهل بازار را تفرقه کردی یکبار در
منزل فرود آمد وبنماز مشغول شد اسب او در گشت سلطانیان شد از ان پس برو نه نشست
گویند که از مرو بشام رفت بجهت قلمی که از یکے خواسته بود وبا وی نداده رفت وباز
داد الکل فی التذکرة وی گفت هر که ترک کند اولی از آداب اسلام یا سنتے از سنن
پیغمبر علیه السلام می ترسم بر وی از سبب ایمان روزی خواست که انگور بخورد دانه ازان
بگرفت تا بچشد بعده یاد آمد که بے اذن او گرفته ام طلب صلح کردوی ابا نمود گفت بدرمے
قبول نکرد به درم هم ابا آورد تا به نهصد درم صلح کردند بقال خندید گمان برد که از
جهت یک دانه اورا فریب دادم امام گفت اگر هم ابا میکردی تا به پنجهزار درم میرسیدم
کما فی المختصر ولادت او در سنه ثمان عشر ومائة بوده وموت او در سنه احدی وثمانین

من طبیب ام قبول نمیکنم مگر عمل طبیب گفت آنی میدانی که فارر نبودم بر عمل طبیب اما گمان نیکو داشتم فرمود که چیزی آوردی گفتم انچه بود نهاده گفت بان مرا بیاموز کما فی المختصر وذکر امام[۵۱] علم ومجتهد اعظم افقه زمان ودر علم وعمل یگانه ابو علی حسن بن زیاد اللولوی قال الکفوی ازابتدای عمرش سی سال یا بست سال گذشته بود که تعلم[۵۲] علم فقه شروع کرد وچهل سال دران مشغول شد چنانچه درین مدت پشت[۵۳] بر فراش نه نهاد وچهل سال دیگر فتوی نوشته از سبط محمد بن احمد بن الحسن آورده اند که گفت وی در جواب مسئله خطا کرد ومستفتی[۵۴] را نمی شناخت منادی کردند که حسن فلان روز در جواب خطا کرد باید که مستفتی بیاید تا او را جواب صواب نماید فرمود وی بعلم قرأت وطرق آن نیز عالم بوده ودر راه قرأت که با مام ابو حنیفه رحمه الله تعالی منسوب ست بوی منتهی کما فی الترصیف وی حسن الخلق وقریب الماخذ بوده از نمر بن حداد پرسیدند که حسن بن زیاد فقیه تر ست یا محمد بن حسن گفت حسن بن زیاد والله که دیدم حسن بن زیاد را که سوال میکرد از محمد بن الحسن تا غایتی که محمد را در گریه میکرد از تخطیه وی خود گفت که من از ابن جریج دوازده هزار حدیث نوشته ام که محتاج اند فقها تمام آن کما فی المختار یحیی بن آدم گفته که فقیه تر از وی ندیدم وکان محبا للسنة واتباعها تا آنکه ممالیک خود را کسوت میداد چنانچه خود را از جهت متابعت قول پیغمبر علیه الصلوة والسلام[۵۵] البسوهم مما تلبسون وکان یختلف الی زفر وابی یوسف فی الفقه کما فی الطبقات وکان راسا فی الفقه توفی سنة اربع ومائتین وکان مولده بحران ذکر امام جلیل[۵۶] وسید خصیل زین[۵۷] زمان رکن امان الامام العالم العامل[۵۸] مقر المحاسن والفضائل ابو عبد الرحمن بن عبد الله بن مبارک[۵۹] المروزی کما فی المختار والترصیف سمع السفیانین ودوی عنه محمد بن الحسن وابن المبهد جمع الفقه والادب والنحو واللغة والزهد والشعر والقضا والورع والفقه

[۵۱] قوله ذکر امام اعظم وجمهد اعظم یعنی ذکر ابو علی حسن بن زیاد لولوی
[۵۲] قوله تعلم علم فقه شروع کرد یعنی بقصد تعلم
[۵۳] قوله پشت بر فراش نه نهاد یعنی مشغول شد
[۵۴] قوله مستفتی را نمی شناخت یعنی فتوی از غیر مستفتی
[۵۵] قوله البسوهم مما تلبسون یعنی بپوشانید ایشان را از انچه خود میپوشید
[۵۶] قوله ذکر امام جلیل یعنی ذکر ابو عبد الرحمن
[۵۷] قوله زین زمان یعنی زینت
[۵۸] قوله العامل یعنی بعلمه
[۵۹] قوله مبارک یعنی ابن عبد الله

که بداود بگو که خلیفه با فلان بزیارت تو آمد چون بوی گفت فرمود بخلیفه بگوئی که شغل کن
بکسی که او از من بهترست که من نیز مشغولم کسی بکسی که از تو بهترست امام گفت که بوی بگو بحق علمی
که ترا آموخته ام و وی تلمیذ امام بود گفت همان علم مرا باین امر نمیکند بعده امام بمادر او
گفت حیله کن که من ضمان خلیفه شده ام پس وی رفت و پیش او استاد و اشارت کرد
به پستان گفت بحق آن شیری که ترا داده ام داود سر بآسمان کرد و گفت الهی تو مرا امر کرده
بحق مادر و اذن داد چون در آمدند و سلام گفتند خلیفه کیسهٔ هزار دینار کشید و گفت این
میراث آبای من ست این را قبول کن گفت اگر از کسی چیزی میگرفتم از امام اعظم قبول میکردم
پس امام از مادر او پرسید که از کجا میخورد گفت از میراث پدر آن را پیش بقالی مانده و از آن
هر روز چیزی میگیرد و بسیار دعا میکند که الهی چون این مال تمام شود جان مرا بستانی امام آنرا
حساب کرد و نوشت در آخرین روز فنای مال بعد از نماز فجر بیاران گفت خبر وفات داود
بیارید یکی رفت و خبر آورد که امشب وقت سحر برحمت حق جل و علا پیوست الکل فی المختصر و آن
در سنه خمس و ستین و مائة بوده کما فی الطبقات و نفحات و بقولی در هفتاد و مائة در کشف المحجوب
آورده که مردم در ایام مرض او سه شب در منزل او بودند از خوف فوت جنازه بعضی گفته
اند که در سجده فوت شد بعد از فوت کثرت و ازدحام خلق بمرتبه رسید که ذوات الخدور نیز بیرون
آمدند امام محمد دست بر قبر وی نهاد و گفت یا داود سبحت نفسک قبل ان تسجن و حاسبت
نفسک قبل ان تحاسب فالیوم تری ما کنت ترجو بگریست و مردم را بگریه آورد و برگشت
کما فی الترصیف گویند که چون جنازهٔ او برداشتند چندان ازدحام شد که تا وقت غروب
آفتاب از روز دوم بمقبره رسید مع آنکه در نزدیک وی بود یکی امام را در خواب دید
پرسید که خدای عز و جل با تو چه کرد گفت که مرا پیش خود استاده کرد فرمودند ندانستمی که

بعده گفت که این صبر بکسی اکار سی ساله کرد پس بسبب بوی می آمد و کشاکش از و یافت و ترک
بریاضت نهاد تا بجدی که نان بشب یافتی نهادی و بیاشامیدی و گفتی تا نان خورم بنجاه آیه از
قرآن بخوانم چرا روزگار ضائع کنم بزرگے اورا دید که می خندد از و پرسید گفت سخرگان
مرا شرابی دادند که اورا اشراب گویند امروز عید کردم و شادی پیش گرفتم یکبار رسائے
که از همه بهتر بود برو گذشت امام چیزے میخورد پاره بوی داد شب بازن صحبت گرفت
معروف کرخے بوجود آمد کمافی التذکره گویند که کار او بجاے رسید که خلق در اوقات
نماز حاضر می شدند و از در او تا در مسجد صفها می بستند و انتظار او می کشیدند و بروایت
او تبرک می نمودند تا دعا کرد که الٰهی مرا مرضی ده تا ساقط شود از من فرض خروج بجماعت
تا مفلوج شد چنانچه انتقال از جاے خود نمی توانست و او خانه داشت خراب بعض او سایه
و بعض او آفتاب روزے مادر او را کارے بود که آفتاب بر سر او آمد و در گرمی افتاد
ماند تا نصف روز مادرش گفت چرا ازانور نرفتے بجانب سایه گفت اگر برین قادر بودمے
از جماعت تخلف نکردمی وی لبسیار تمنای مرگ کردی و گفتی کی ازین بند خانه خلاص یابم
روزے خواهر او نزد امام ابی یوسف رفت و گفت شفاعت کن به برادر من تا روزے
بادام اجابت کند که نمیخورد بجز نان خشک کوفته امام پیش او رفت و در خانه او بجز بوریائے کهنه
ندیده فرمود که از دنیا باندکی راضی شده گفت بحقیقت بکمتر ازین راضی شده آنکه بجمع
آن مشغول کرده امام گفت بمن میگوئی پس شفاعت ادا نه کرد گفت از حساب یک طعام می ترسم
چگونه جواب دو چیز خواهم گفت امام گفت چه باشد که نان با آبزن کنی گفت که حاجت بکاسه افتد
و از ذکر باز مانم روزے رشید گفت آرزوے داود دارم امام هیچ راهی باشد که او را
به بینیم امام گفت دبرمن برین آمد چون در او را کوفت مادر او بر آمد امام بوی گفت

وروی بطرف محمد و با ابو یوسف سخن کردی و گفتی استاد ما را تازیانه زدند و حاکم
نگرفت و در ان هلاک شد و تو خلاف آن کردی پس اگر قول محمد درست تر بودی گفتی
که قول اینست که محمد میگوید و اگر قول ابی یوسف درست تر بودی گفتی که قول اوست و نام
برزبان نبردی مصعب بن مقدام الحنفی گفته که شنیدم از امام که گفت ای ابو سلمان
جمع[۹۱] نمیکنم عقل خود را برای احدی مگر برای سخن تو دی چهل سال روزه داشت چنانکه
اهل و عیال او مطلع شدند و حرفت[۹۲] او خز[۹۳] بافی بود دی بست سال بسیصد درم نربیت
گفته اند که مبلغ چهار صد درم از مادر میراث بوی رسید قریب سی سال نفقهٔ او از ان شد
الکل فی الرصیف گویند که امام از طیب اموال خود بروی خیری فرستاد در حالتی که گاه
بروی از فاقه تنگ بود دی قبول نکرد و گفت که ابو حنیفه بمن علم آموخته و این مال حلال است
و اگر چیزی از کسی بگیرفتمی آنرا قبول کردمی و از ان چیزی نگرفت کما فی المختار محارب
بن دثار گفته که اگر داؤد در ایام ماضیه می بودی هر آئینه حق تعالی از اخبار دی بما اخبار
نمودی از اعمش و ابن ابی لیلی سماع کرد و ابن عیینه از وی روایت کرد و یحیی بن معین اورا
ثقه داشت محمد بن حسن گفته که پیش داود میرفتم و از و مسئله می پرسیدم اگر میدید که در ان
احتیاج دارم از جهت امر[۹۴] و نهی اجابت میکرد و اگر میدید که آن از مسائل ماست تبسم میکرد و
میگفت ان لنا لشغلا کما فی الطبقات وی بست سال شاگردی امام کرد و در اول کار در
دل او حزن[۹۵] فی بود که غالب و پیوسته از خلق[۹۶] همی رمید روزی او را امام متغیر دید پرسید
گفت که دنیا[۹۷] بر دلم سرد شده و در دل من چیزی پیدا شده که هیچ کتاب معنی آن نمی یابم
اوم اورا باعراض از خلق امر کردی بخانه نشست و روی از خلق بگرداند امام فرمود
این کار نیست کار آنست که در میان امة نشینی و بشنوی و هیچ نگوئی وی تا سال چنین کرد

بن انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ الکل من الترصیف وی از اصحاب حدیث بود یکبار
او را او یاران او را مسئلہ شد نزد امام رحمہ اللہ تعالی آمد و پرسید جواب یافت باز پرسید
کہ از کجا میگوئی فرمود از حدیث کذا و قیاس کذا بعدہ امام رحمہ اللہ تعالی چند سخن ازو
پرسید وی خود را نابینا یافت چون برفت رحمہ اللہ تعالی نزدیک یاران خود آمد و پرسید
نابینا تر از و بود ندپس اجوبہ ذکر کرد و علل گفت پرسیدند کہ از کجا گفت از امام بعدہ ملازمت
امام رحمہ اللہ تعالی اختیار کرد و نا از ان دہ چند بزرگ شد و فقہ اہل زمان خود گشت
ابن زیاد گفت ندیدم ہیچکس را کہ مناظرہ کردی با برسد الابروی رحم میکرد وی از
اصفہان بودہ و پدر او والی اصفہان بود کما فی المختار و در مرض موت بوی گفتند
کہ وصیت کن گفت چہ وصیت کنم نہ کسے را بر من خیری و نہ مرا بر کسے مگر یکدرم کہ در طاق
نہادہ ام و قبل ازین در مجلس امام رحمہ اللہ تعالی در موکب و حنایت می آمد و بعد از تعلم
بانیجالت رسید شکر اللہ تعالی سعیہ کما فی مختصر الشعبی ذکر السید الجلیل الولی الفضیل بن
المبارک فی العلم و العمل زہد او ورعا و عبادت اللہ عزوجل الامام ابو سلیمان داؤد بن نصیر
الطائی الکوفی رحمہ اللہ تعالی وی افضل زمانہ بود و در ورع و تقوی یگانہ در اوائل
تحصیل علوم غریبہ کرد و در ان راس و رئیس شد وی فن قرات را از امام اعمش گرفتہ
و حدیث بسیار کتابت کرد و نادر ان مفتد او مشار الیہ شد بعد از ان بصحبت امام رحمہ اللہ
تعالی پرداخت و بفقہ مشغول شد و در ان بدرجہ قصوی ترقی نمود چنانچہ ہیچکے از اصحاب
را بروی رتبہ تقدیم نبود و بعدہ عزلت گرفت و در زہد و ریاضت برتبہ علیا رسید
و کان افقہ اصحاب ابی حنیفۃ رحمہما اللہ تعالی و چون صاحبین را بہم اختلاف
مے افتاد وی را حکم کردندی و چون نزد وی آمدندی پشت بسوی ابی یوسف کردے

قولہ از حدیث کذا و قیاس کذا یعنی بیان کرد کہ این مسئلہ را بقوۃ حدیث ثابت کردہ ام و بقیاس کذا
چنین است و از قیاس کذا چنان است قولہ از کجا میگوئی یعنی این مسئلہ را از حدیث کذا و قیاس کذا
چنان است قولہ ذکر کرد و علل گفت یعنی جواب را بعلل جمع کرد قولہ ملازمت امام یعنی
در علم قولہ در طاق یعنی زاویہ قولہ در موکب و حنایت یعنی در ملازمت قولہ بعد از تعلم
یعنی بعد از تحصیل علوم قولہ در ان راس و رئیس شد یعنی در ان ریاست یافت قولہ فن قرات را
یعنی علوم قرآن قولہ مشار الیہ شد یعنی بانگشت بسوی او اشارہ کردند

چه میگوئی در ساهی که سهو کند در سجده سهو و سجده دیگر کند یا نه گفت نه فرمود چرا گفت
لان المصغر لا یصغر خطیب گفته که این قضیه امام را با فرا بود ابن خاله او پس امام گفت
چه گوئی در تعلیق طلاق گفت که واقع نشود قبل از وجود شرط فرمود چرا گفت سیل سابق
از مطر نمی باشد وی در سنه سبع و مائتین وفات یافته قاله الیافعی گویند که چون امام محمد
بریاض قدس خرامید بخوابش دیدند و از حال سکرات پرسیدند گفت در انحال متامل
بودم در مسئله از مسائل مکاتب بروجهی که حاضر نشدم برفتن روح و لوازم آن ذکر امام
مظفر ابو الهذیل زفر بن هذیل التمیمی العنبری روح الله روحه ولادت وی در سال
صد و ده بوده وفات او در سال صد و پنجاه و هشت و مراحل حیات او چهل و هشت کما
فی طبقات الفقهاء و تهذیب الاسماء و میزان الاعتدال و المواهب کان مقدما
فی حد القیاس و کان احد العشرة من الاکابر الذین نهی دونوا الکتب مع ابی حنیفة
یحیی بن معین او را بارها مدح کردی و نسبت کردی او را باشقان و صلاح زفر و داود طائی
برادر خوانده بودند و او ترک فقه کرد و روی بعبادت آورد و زفر رحمه الله تعالی جمع کرد در
فقه و عبادت و کان هو المقدم فی مجلس ابی حنیفة رحمه الله تعالی گویند که چون پیش وی
می نشستند ترک سخن دنیا میکردند و اگر ناگاه سخن دنیا بگفتی از مجلس بیرون رفتی و ما میگفتیم
که خوف حق تعالی او را هلاک خواهد کرد و ویرا تکلیف قضا کردند ابا نمود منزل او را منهدم
ساختند نیز قبول نکرد و در آخرش معذور داشتند و بقولی قاضی کوفه شد از امام پرسیدند
که بعد از تو بکدام از اصحاب تو تردد کنیم فرمود بزفر و از نفائس کلام اوست ما تمنیت البقاء
قط و لا مال قلبی الی الدنیا و کان اسناد شیخ الطریقة ابو علی شقیق بن ابراهیم البلخی
و ابی عاصم سهل و هلال بن یحیی البصری و عبد الله بن عبد المجید الحنفی و ابی عبد الله محمد بن المعن

گفت خواب از گرمی ست و آن از جامه است و در برابر طشتی داشتی پر آب هرگاه که خواب
آمدی بر تن آب ریختی و کثرت کتب از جهت آنست که علم ثقیل ست چون یکی گران میشود
دیگر میگیرم کما فی الحاوی گویند که اشتغال وی بعلم بحدی بود که جامه او ریمگین می شد
و از برای نزع او فراغ نمی یافت تا بشوید جامهٔ دیگری بر وی می انداختند و اولین را
بر آورده می شستند و او را در خانه خروسی بود بانگ میکرد گفت مرا مشغول میکند او را بکشید
پس او را کشتند کما فی التمنیة مرویست که چون سر از زانوی اجتهاد بر می آورد میفرمود
لذات الافکار خیر من لذات الابکار گویند که یکی از احبار نصاری بسیاری از علما
دریافته بود و مسلمان نشده چون امام جامع کبیر را تصنیف کرد وی آن را مطالعه کرد و
مسلمان شد پرسیدند گفت که اگر این دعوی پیغامبری کردی و معجزهٔ خود این کتاب
آوردی کسی مقاومت او نتوانستی و بر همه ایمان آوردن لازم شدی پس چه جای کسی
که این از احاد امت ویست قال الحصری کما فی شرح نام حق وی گفته که بر مالک سه سال
رفتم و از وی هفتصد و چندی از احادیث شنیدم وی روایت کرده از مسعر و ثوری
و عمر بن دینار و روایت کرده از و شافعی و لازم گرفت او را و منتفع شد از و و وی گفت
که شنیدم از و شتر باری کما فی الطبقات گویند که چون امام سواره رفتی شافعی رکاب
او میگرفتی کما فی ملفوظ الشیخ فرید الدین شکر گنج رشید امام را قاضی القضاة ساخت و همراه
خود بری آورد و هم در انجا وفات کرد در سنه تسع و ثمانین و مائة و در ان وقت هشتاد و پنج
ساله بود و امام ابو الحسن علی بن حمزة المعروف بالکسائی احد القراء السبعة نیز در ان روز
وفات یافت رشید گفت که فقه و نحو را در ری دفن کردیم کما فی المختار روزی در مجلس رشید
هر دو جمع شدند کسائی گفت کسیکه در علم متبحر می شود بهمه علوم راه می یابد امام پرسید که

هزار هزار و هفتاد هزار و سی مسئله است الکل فی مختار الاختیار گفته اند که زراعت کرد فقه
را ابن مسعود و آب داد او را علقمه و بدرود او را نخعی و بکوفت او را حماد و آرد کرد او را ابو حنیفه
و خمیر کرد او را ابو یوسف و نان پخت از و محمد مردم از نان او میخوردند و الاعتبار للوصف
الاخیر کما فی الحصر وی سماع حدیث کرده از امام ابی حنیفه و سفیان ثوری و مالک بن معول و
کتابت حدیث کرده از مالک بن ابی عمرو اوزاعی و ابو یوسف قاضی و در بغداد ساکن شد
و در حدیث از وی روایت دارد امام شافعی و هشام رازی و ابو عبیدة القاسم بن سلام
و اسمعیل بن لولت و علی بن مسلم و غیر اینها امام گفت اول نوبت که بخدمت امام آمدم پرسید
که قرآن یاد داری گفتم نه فرمود برو یاد گیر بعده بفقه مشغول شو برگشتم و بحفظ پرداختم بعد
از هفت روز باز آمدم فرمود نه گفته بودم که قرآن یاد گیر گفتم یاد گرفتم شافعی گفته ندیدم
هیچ جثه جسم عاقل تر از محمد بن الحسن وی در بیست سالگی در مسجد کوفه مجلس درس را منعقد داشت
و بر طلبه فتح باب افاده کرد گفته اند که مسائل او هزار هزار و صد و هفتاد هزار است و زیاده
در محیط گفته که از امام سوال کردند که تصانیف را فهرس کن همچنان کرد عدد آن بچهار صد
و بروایتی چهار هزار رسیده و مدت ملازمت او امام را دو سال بیش نبوده چنانچه در حقائق
منظومه و طبقات و مذهب تصریح کرده اند و در وقت فوت امام هژده ساله بود گویند
امام را بجهت قبول قضا بند کردند قریب ده ماه الکل من الترصیف و امام در لیالی
هرگز نمیخفت و می نشست و گرد او کتب و پیراهن از بر میکشید و نزد وی ده کنیزک
رومیه علم می خواندند تا خواب نیاید و در یک کرانه میدید و باز می نهاد و دیگر میگرفت
پرسیده شد که چرا نمی خسپی گفت چگونه بخسپم و چشم خلقی بتوکل ما خفته اند که اگر مشکل شود
از عالم خواهیم پرسید پس چگونه تضییع کار امت و تخریب دین کنم گفتند چرا برهنه می نشینی

و من اندرون شدم و می بینم که درگاه بلندست و دران انواع باغها و اجناس نعمتها موجود
و حور و غلمان و همه منتظر و او را آرایش و صفا داده اند پرسیدم که این از ان کیست گفتند که
امروز که امام ابو یوسف قاضی اینجا می آید گفتم سبحان الله بچه سبب مستحق این کرامت شده گفتم
بسبب تعلیم او مردم را و صبر کردن او بر ایذا کما فی الطبقات ذکر شمس العلماء المجتهدین و بدر
الفقهاء المتبحرین وحید عصر و فقیه دهر الملقب بالامام الربانی قاضی القضاة الامام محمد بن حسن
بن فرقد الشیبانی مولد الکوفی در ولادت امام اکثر بر انند که در سنه اثنین و ثلثین و مائة واقع
شده و در واسط و در کوفه نشو و نما یافته وی موصوف بود بکمالات و منزلت عظیم در کثرت
روایت و در آیه و دقت رای و تصنیف علوم و در نسب ابن عم امام ست شافعی گوید ندیدم مردی
عالمتر بحلال و حرام و ناسخ و منسوخ از وی هیچ کس فصیح تر از و نیافتم هرگاه که سخن میکردی گمان بردمی
که قرآن بلغت او نازل شده و هم وی گفته الحمد لله الذی اعانتنی فی الفقه بمحمد بن الحسن
و هم وی گفته که امام سخن میکند بقدر عقول ما و اگر سخن کند بقدر عقول خود هر آئینه فهم نتوانیم کرد
احمد بن حنبل را رحمه الله تعالی پرسیدند که این مسائل دقیقه را از کجا آوردی گفت از کتب محمد
بن الحسن امام گفته که از پدر من سی هزار درم مانده بود پانزده هزار را صرف نحو و شعر کردم و بقیه را
صرف حدیث و فقه محمد بن سماعه گوید که عیسی ابن آبان را دلالت میکردم بمجلس امام محمد او میگفت
که ایشان مخالفت حدیث میکنند الغرض یکبار او را در صحبت امام آوردم و گفتم این پسر برادر تو
آبان ست و او را معرفت حدیث بسیارست و میگوید که شما مخالفت حدیث میکنید امام فرمود ای
فرزند چه دیدی از ما که چنین گفتی گواهی مده تا نشنوی پس وی از بست و پنج نوع حدیث پرسید
و امام جواب میگفت و از منسوخ خبر میداد تا جواب تمام کرد چون از مجلس بر آمدم گفت میان
ما و تو ستری بود الحمد لله که مرتفع شد پس صحبت امام لازم گرفت تا فقیه شد گفته اند که مسائل امام

و من نتوانستم که خلیفه را بگویم که برابر جهود دشوار لیکن جهود را گفتم که با خلیفه برابر نشیند کمافی
حاشیة الکنز ابراهیم بن الجراح که یکی از کبار اصحاب عطاء بن رباح تلمیذ ابن عباس بود
رضی الله تعالی عنهما و مخصوص بود بعلم مناسک گوید که بعیادت امام درآمدم رضی الله تعالی
عنه و وی از غایت مرض بیهوش بود چون چشم فراز کرد مرا دید پرسید که رمی پیاده فاضلتر است
یا سواره گفتم پیاده وی مرا تخطیه کرد باز گفتم سواره هم تخطیه کرد پس فرمود آنچه بعد او دو فقه است
پیاده فاضلتر است والا سواره پس وداع گرفتم چون پیش درآمدم و آواز زنان شنیدم که امام
برحمت حق جل وعلا پیوست پس اگر چیزی از مذاکره علم فاضلتر بودی امام درین حالت آن را
برگزیدی وکمافی الظهیریة روزی که امام برحمت حق جل وعلا پیوست عباده بن العوام گفت
که امروز چنان سزاوار ترست که اهل اسلام میان خود تعزیت کنند کمافی الملتقط تعافی علی راس
سبعین سنة ببغداد یوم الخمیس وقت الظهر لخمس خلون من ربیع الآخر سنة احدی
او اثنین وثمانین ومائة کمافی الطبقات وذکر ابن مبارک الکوفی الواعظ المشهور فی سنة
ثلث وثمانین ومائة قال الیافعی یکی از احدای امام بعد از فوت او بنماز جنازه نرسید روز
دیگر او را مخزون ومتاسف دیدند پرسیدندش گفت در خواب دیدم بستانها را آراسته ومواضع
پاکیزه بکمال زینت پیراسته گفتم این کراست او را بچه سبب حاصل شد گفتند بسبب صبر وتحمل وی
بر مشقت تعلم علم کمافی الترصیف گویند که شیخ معروف کرخی بعد از نماز فجر کسی را تعیین کرد تا بخانه
حضرت امام ابی یوسف رود و خبر جنازه شریف ایشان بیارد آنکس چون بمنزل ایشان رفت
از دحام عجیب وغوغای غریب یافت و فرصت نبود که باز گردد و نماز گذارد و باز گشت چون خبر
رسانید شیخ بسیار متاسف ومتالم شد پرسیدند که آیا تاسف یکی بر مردی از اصحاب سلطان
که قاضی شده و رغبت در دنیا نموده گفت که شب بخواب دیدم که درهای بهشت کشاده اند

ابو یوسف مریض شد و با امام خبر فوت او کردند قبول نکرد بعده ظاهر شد که زنده بود از امام پرسیدند
فرمود که حق تعالی میفرماید مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً
طَيِّبَةً و او عمل صالح کرده و این را نیافته خلف بن ایوب گوید که در سفر حج میرفتم و چند مشکل
داشتم نزد امام رفتم و من هر مسئله که میگفتم وی حل میکرد تا عجوزی در آمد و در گوش او چیزی
گفت امام بسته شد گفتیم چه شد فرمود که در خانهٔ من دختری آمد و زن خشم گرفته و از جهت شدت دختر
را گذاشته رفت با من چهار درم بود باین عجوز دادم که از برای آن صبیه گوسپندی خرد و بشیر
آن پرورد اکنون آمد و گفت که یکم از پنج درم نمیدهد و من ندارم دل من مشغول شد پس من صرهٔ زر
را از کمر کشیدم و پیش وی نهادم و گفتم که این حلال طیب ست امام آن را گرفت و باز بعلم گوئی
مشغول شد و من از انجا بر آمدم و گفتم که حلال ست مرا که اکنون تعلم کنم و بحج رفتم و چون باز گشتم
یافتم که قاضی شده ما در گوشه استادیم که از سرای خلیفه بدر آمد و گفت يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ
يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ روزی خلیفه با امام بدر آمد در زینت و حشمت و آنجا کناسی بود مجوسی بیکی
گفت که با امام بگوئید که پیغمبر شما گفته اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِينَ وَجَنَّةُ الْكَافِرِينَ تو با این حشمت
و من با این تنگی امام فرمود که انچه حق تعالی برای کفار آماده این بنسبت آن گویا جنت ست و
انچه برای مومنان کرده این بنسبت آن گویا سجن ست چون امام محضر شد مناجات کرد الهی میدانی
که در حادثه نظر بکتاب تو میکردم و اگر در ان نمی یافتم نظر در حدیث پیغمبر تو میکردم و اگر نمی یافتم
نظر در اقوال صحابه میکردم و اگر نمی یافتم نظر در اقوال تبع صحابه میکردم و اگر نمی یافتم ابو حنیفه
را پل میکردم میان خود و میان تو الهی میدانی که هیچ ضعیف و قوی پیش من مخاصمه نکرده
اند مگر آنکه در ینها برابری کرده ام و دل من مائل نشده است بقوی الهی اگر چنین ست بیامرز
مرا الکل فی مختصر الشعبی و بروایتی فرمود مگر یکجا که جهودی را با خلیفهٔ هارون مخاصمت شد

گفته کان اماما عالما کبیر القدر فقیها فاضلا عظیم المحل فی الحدیث والفقه ویحیی
بن معین واحمد بن حنبل وعلی بن المدینی خلاف نکرده اند درانکه وی در نقل ثقه ومعتمدست و
کسے را بروی در علم وریاست وقدر رتبه تقدیم نبوده وی اول کسے ست که اورا قاضی القضاة
وافقه الفقها وسید العلما ملقب کرده اند در منتظم گفته که امام شهادت میکرد که ابو یوسف داناترین
مردم ست وامام غزالی که متابعت وی در حدیث از همه مردم بیش ست نقل ست که وی چون
در سخن آمدی آدمی بیهوش ومتحیر شدی از دقت کلام او گویند زبیده خاتون کنیزکی داشت در غایت
حسن وجمال وهارون بروی عاشق بود چون خاتون بروی مطلع شد سوگند کرد که این کنیزک را نه
ونه بفروشد چون بفقها رجوع کردند هیچ یکے حل آن نتوانست کرد تا ربیع امام ابی یوسف برادرش
آورد امام گفت نصف وی را ببخشد ونصف وی را آزاد کند همه تصدیق داشتند الکل من
ابن سماعه گوید که ابو یوسف بعد از قضا هر روز دویست رکعت نماز میگذارد وی گفت که هفده سال
مصاحب ابی حنیفه رحمه الله تعالی بودم که مفارقت نکردم در هیچ فطر واضحی وهرگز نمازی
نکردم نه فرض ونه نفل مگر که دعا کردم ابی حنیفه را رحمه الله تعالی حماد پسر امام گفت که روزے
امام نشسته بود ابو یوسف از یمین وزفر از یسار وی وبهم در مسئله مباحثه میکردند هر قولی که ابو یوسف
میگفت آن را می شکست تا بانگ نماز ظهر را گفتند انگاه امام دست بر زانوی زفر زد
وگفت طمع مبر ریاست شهری را که ابو یوسف آنجا باشد وحکم کرد برای ابو یوسف بر زفر کما فی مختار
الاختیار روزی خال او ابو طالب در حلقه امام آمد واصحاب او مذاکره میکردند ابو یوسف آواز
سخت بلند میکرد وی آمد بر سر این استاد چنانکه معلوم نکرد چون ساعتے برین رفت امام اورا
فرمود تعلم ما قبلها منک وی گفت تعجب می آید مرا از شدت صوت ونشاط وی در مذاکره
امروز سوم روزست که وی وعیال وی چیزی نخورده اند کما فی الحاوی گویند که یکبار امام

میمون در سنه دویست و دوازده کما فی الطبقات صنف الکتب الجامع فی الفقه عن جده
وله الرد علی القدریة ویختلف الیه ابو سعید البردعی من اصحابنا وی را جاری بود
طحان که رافضی بود او را دو اشتر یکی را ابو بکر گفتی و دیگری را عمر شبی او را یکی از ان دو لگد زد
و بکشت امام گفت که جد من مرا خبر کرده بود باین نظیر کنید که قاتل او عمر خواهد بود دیدند همچنان
بود قاله الیافعی ذکر بعضی از تلامذه امام چه استیعاب ایشان متعذر است و اگرچه بعضی تا نهصد
تصحیح کرده اند ذکر قاضی قضاة الاسلامیة و منبع الکمالات السنیة الامام الهمام و النحریر الفهام
ابو یوسف یعقوب بن ابراهیم القاضی الانصاری اویسی البجلی الکوفی روح الله تعالی روحه
و زاد فتوحه در مناقب ضمیری گوید از ابی یوسف رحمه الله تعالی جد مرا اسعد در روز خندق
آوردند بنظر مبارک آنحضرت علیه الصلوة والسلام وی را خورد شمرد سر وی را بدست مبارک مسح کرد اثر
آن مسح در میان ما خواهد بود تا قیامت و چون کسی با بی یوسف رحمه الله تعالی نظر کردی چنان
لامع نمودی که گویا روغن مالیده از اثر آن مسح ولادت او در سال صد و سیزده بود در کوفه
در زمان هشام بن عبد الملک کما فی الترصیف وی از فرزندان ابی دجانه انصاریست
رضی الله تعالی عنه و وی در علم تفسیر و معانی و اشعار بکمال بود خاصه در علم فقه که در متبحر بود و
منزل عظیم داشت تا عماد بن مالک گوید که در میان یاران امام کسی مثل او نه بوده وی دعا
حدیث یاد کسید داشت کما فی الحاوی وی اولا از اصحاب حدیث بود بعد از ان بفقه پیش عبد الرحمن
بن ابی لیلی شغل کرده بعده پیش امام آمد و بکمال فقاهت رسید گویند نه سال شاگردی ابن لیلی
کرد بعده ده سال بخدمت امام پیوست و امام او را بسبب تنگدستی مهره چهار صد درم
بعد از گذشتن وقتی صد درم بداد و همچنین در هر مدتی در مقداری انعام میکرد قبل از
اتمام اول و بالجمله اول کسی ست که تالیف کرد در اصول فقه بر مذهب امام صاحب جامع الاصول

که شافعی با چنین اعتقاد چرا مخالفت او کرد گوئیم که مجتهد را تقلید دیگر روا نیست از اکابر ایشان
که تقلید نکنم هیچیکی را از اصحاب و تابعین مگر ابی حنیفه را رضی الله تعالی عنه که حضرت عیسی علی نبینا
و علیه السلام بعد از نزول حکم بمذهب او خواهد کرد کما فی الفصول الستة و در مطالب گفته که واجب است بر همه
که تقلید کنند امام را که اورع و اعلم علما بوده و اقرب ایشان بحضرت رسالت صلی الله علیه و آله
وسلم و من اولاد الامام شیخ الزهاد العباد ابو اسمعیل حماد کان الغالب علیه الدین و الزهد و الورع
مع علمه و الفقه و کنایة للحدیث از والد خود روایت حدیث دارد و در فن فقه مهارت تمام داشت
علم کلام و جز آن در زیده و با شیخ داود عقد اخوت بسته وی از آن ده کس است که مدار حلقه درس
امام بوده اند و رتبه گفتگوی با وی داشته و در تدوین کتب فقه معاون بوده اند و کان علی
مذهب والده و تفقه علیه و افتی فی زمنه و کان فی طبقة ابی یوسف و محمد و زفر رحمهم الله
تعالی توفی فی ذی القعدة سنة ست و سبعین و مائة اهل من الترصیف و الطبقات
و من احفاده الامام ابو عبد الله اسمعیل بن حماد بن ابی حنیفة رضی الله تعالی
عنه ذو الفضائل الشریفة و الخصائل المنیفة کان اماما بلا مدافعة تفقه علی
ابیه حماد و الحسن بن زیاد و لم یدرک جده و سمع الحدیث من ابیه و مالک
ابن مغول و القاسم بن معن کان موصوفا بالزهد و العبادة و العدل فی الاحکام
ولی القضاء ببغداد ثم بالبصرة و کان بصیرا عارفا بالاحکام و الوقائع و النوازل
و الحوادث صالحا دینا عابدا محمد بن عبد الله انصاری گوید از گاه عمر بن خطاب رضی الله
تعالی عنهما تا امروز هیچ قاضی اعلم از وی نبوده گفتند و نه حسن گفت لا و الله با امام ابی یوسف
مختلط بوده و بعلم فقه از و نموده بآخر در فقاهت چنان ترقی کرد که با وی مزاحمت نمیکرد و
اگر بکبر سن رسیدی او را شانی عظیم پیدا شدی لیکن در جوانی بجوار حق جل و علا پیوست در خلافت

مظلوماً مأمرحوماً وصبرت عن الدنيا فراحت عنها وأوذيت بألوان العذاب
فصبرت ولو بكت بعدك من يقوم مقامك لما بكينا عليك وشمرده شد ند كنا
برو نماز گذارند بقولی پنجاه هزار و بقولی بیشتر والی نماز بروی شش بار اعاده کردند آخرین
حماد بود تا بست روز بر و نماز گذاردند و وصیت کرده بود که او را تنها بر مرزان دفن کنند بجانب
شرق که زمین او پاک ست صدقه گفته و او مستجاب الدعوات بود که بعد از دفن امام تا سه شب آواز
شنیده می شد ذهب الفقیه فلا فقه لکم فاتقوا الله وکونوا اخلافاً مات نعمان قمن
ذا الذی یحیی اللیل اذا ما سجی و جنیان دران شب گریستند و گفته اند که روایت کرده نشده
اند گزینندگان بیشتر از روز بیشتر از روز وفات امام کما فی الملتقط آبن مبارک بر سر گور امام استاد
گفت رحمک الله تعالی ابراهیم و حماد مردند و خلف ترا گذاشتند تو مردی و بر روی زمین
هیچ خلف نگذاشتی و بسیار بگریست یکی از امد ال محمد بن الحسن را بخواب دید پرسید که حق تعالی
با تو چه کرد گفت که فرمود ساختم اندرون ترا آوند علم و حال آنکه ترا عذاب کنم بعد از ابی یوسف
پرسید گفت او بالاتر ست از من بچند طبقه باز از ابی حنیفه رحمه الله تعالی پرسید گفت او در
اعلی علیین ست گویند که شافعی در روضهٔ منوره امام گاه شد انگشت حرکت می جست و دعا میکرد برای
قبولیت یکبار در آمد و نماز گذارد و دست در تکبیر رجوع برنداشت و بروایتی نماز فجر بود و قنوت
نخواند پرسیده شد گفت از جهت ادب این امام که بحضور او خلاف نکنم و بچنین بسمله جهر نکرد و نماز
و از ینجاست که شافعی در مدح او گفته والحق در انصاف راسفته لقد زان البلاد ومن
علیها طاماً مام المسلمین ابو حنیفة صیاناً و اسناد و فقه کایات الزبا سا علی الصحیفة
اما ما صار فی الاسلام نوراً مبیناً للرسول والخلیفة فما بالمشرقین له نظیر
ولا بالمغربین ولا کوفة و فلعنة ربنا اعداد رمل علی من رد قول ابی حنیفة اگر گوئید

فقاد حی بر بسر دفتر دوم
۱ فرد و الی در افتد
۲ افضا نه ۳ گشته ۴ قوله فقس
۵ این شنیده شهر ۶ آنقوم
۷ المسلمین ابو حنیفه ۸ قوله امام
۹ ۱۲ قوله بالمغربین
۱۰ قوله علی الصحیفه
۱۱ قوله رسول
۱۲ قوله بالمشرقین

پس بحبس امر کرد و آنجا رسالت کرد قبول نکردم پس حکم کرد که هر روز بدر آرند و ده تازیانه
بزنند و در بازار ندا کنند پس باز آوردند و سخت بزدند تا خون از عقب امام روان شد باز در
حبس بردند تا عدد اسواط بصد و ده رسید امام قبول نکرد تا آنکه بروی سخت کردند حتی الاکل و
الشرب تا ده روز بعده امام بگریست و دعا کرد و بعد از پنج روز وفات یافت و بروایتی قدح زهر آلود
بوی دادند تا بنوشد بگرفت و ننوشید و فرمود میدانم آنچه در ویست و خود را نمیکشم بعده بقهر در
دهن او ریختند چون از موت آگاه شد بسجده رفت و جان در سجده داد رضی الله تعالی عنه و رحمة رحمة
واسعة و اتفاق کرده اند که اندر سن نزدیک یکصد و پنجاه بود در رجب و بقولی شعبان و بقولی
در نصف شوال و بقولی در شب جمعه اول رمضان کما فی الترصیف من المواهب و جز حماد ولد
نگذاشت و بعد از وفات امام را پنج کس برداشتند و بمحل غسل آوردند و حسن بن عماره قاضی بغداد
او را غسل داد و ابو الرجا عبد الله بر دو آب ریخت ابن سماک گوید که بعد از غسل او یافتم سطری نوشته
بر جبهه او یَا اَیَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِی اِلٰی رَبِّکِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً فَادْخُلِی
فِی عِبَادِی وَادْخُلِی جَنَّتِی و بر دست راست او ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ و بر دست
چپ او اِنَّا لَا نُضِیعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا و بر شکم او بیشتر رَبُّکُمْ رَبُّکُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَ
رِضْوَانٍ و چون بر جنازه نهادند آواز آمد یَا قَائِمَ اللَّیْلِ یَا طَوِیلَ الْقِیَامِ یَا صَائِمَ الْیَوْمِ
یَا کَثِیرَ الصِّیَامِ اِبَاحَکَ السَّیِّدُ مَا تَبْتَغِی مِنْ جَنَّةِ الْخُلْدِ وَدَارِ السَّلَامِ و چون در
قبر نهادند آواز آمد فَرُوحٌ وَرَیْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِیمٍ کما فی القشیریة و پوشیده نماند که اهل
حال کشف چیزها می بینند و می شنوند که مخصوص ایشان ست شاید که این واقعه از آنجمله باشد
کما فی الترصیف و تا از غسل امام فارغ شدند چندان خلق جمع شدند که عدد آن نداند مگر حق تعالی
و از غایت کثرت و تقرب بجنازه وی چوب جنازه بشکست و منصور حاضر شد گفت قُتِلْتَ

شخصک من امۃ جدی مروی بزن گفت در رمضان اگر از فرمان من امتناع آری
بر من بسہ طلاق باشی امام او را السفر حکم کرد و گفت از شہر بیرون رفتہ افطار کنید بعد ازان
انچہ بخواہید بکنید گویند کہ میان منصور و زنش گفتگوی شد امام را حاضر کردند منصور گفت
حق تعالی بر ہر مردی چہار زن حلال کردہ و کنیزک انچہ میسر شود امام فرمود آری اما بران
تقدیر کہ عدل و قسم شرعی مرعی باشد وَاِنْ خِفْتُمْ اَنْ لَّا تَعْدِلُوْا فَوَاحِدَةً پس
منصور گفت اَتَاَدَّبُ بِاٰدَابِ اللّٰہِ وَلَا اَتَعَدّٰی اُنْجُدَّ اِرْجِعْ یا اباحنیفہ جزاک اللہ
تعالی خیرا از نش تحفہ ملوکانہ فرستاد امام قبول نکرد وقتی منصور سہ ہزار درم و دراز گوش
مصر و کنیزک حاضر کرد و در قبول آن الحاح کرد امام بضرورت قبول کرد و بعد از مدتی ہمہ باز
گردانید منصور گفت اَنْتَ مِنَ الْعُلَمَاءِ الَّذِیْنَ قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی فِیْ شَاْنِھِمْ وَقَالَ الَّذِیْنَ
اُوْتُوا الْعِلْمَ وَیْلَکُمْ ثَوَابُ اللّٰہِ خَیْرٌ لِّمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا یا اباحنیفہ لک ہمۃ عالیۃ
لا ترضی بالدنیا نیز وی گفت وقع الکل فی شبکتنا الا ابوحنیفہ روزی وی شخصی را
بقتل حکم کرد امام او را تاخیر رخصت کرد و گفت حَدَّثَنِیْ ابن ابی اوفی عَنِ النَّبِیِّ صلی اللہ
تعالی علیہ وسلم اِذَا کَانَ یوم القیامۃ نادی منادٍ من قبل العرش اَلَا فلیقم
من کان لہ علی اجر فلا یقوم یومئذ الا من قد عفی فیقال لہ ادخل الجنۃ
بغیر حساب قال اللہ تعالی وَجَزٰٓؤُا سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِّثْلُھَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُہٗ
عَلَی اللّٰہِ منصور گفت جزاک اللہ خیرا او را عفو کرد و آن ہمیرہ روزی بحضور امام
تعوذ از نار کرد امام فرمود از موجبات نار بپرہیز و در مظالم کن دی پنجاہ ہزار درم
طلبید و قبل از غروب آفتاب بفقرا داد و ضیاع خصبی بامکان رد کرد و در خیر الحسان گفتہ
کہ سبب وفات امام چنان بود کہ منصور خلیفہ او را برای قضا طلبید امام ابا نمود

آورده از امام غزالی که گفت بِاللّٰهِ الَّذِی لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ که معتقد من آنست که
ابوحنیفه غواص ترین امت حضرت مصطفی ست صلی الله تعالی علیه وآله وسلم بر حقائق معانی
فقه اما چون فهم ما در بعضی بر غور سخن او نرسیده بر ما لازم شده بحسب فهم خود بر موجب
اجتهاد خود عمل کردن در حاشیهٔ فصول آورده که چون امام بروضه مقدسه نبویه علی
راقدها السلام والتحیة آمد از دور بدو زانو بنشست وگفت السلام علیک یا سید المرسلین
از دیوار حظیرهٔ مقدسه جواب آمد وعلیک السلام یا امام المسلمین در مسند امام بلخی آورده
که چون امام بصحبت امام زاده زید بن علی بن الحسن رضی الله تعالی عنهم در آمد گفتند
که وی فقیه و عالم کوفه است پس متوجه امام گشت و پرسید که مفتاح نماز و استفتاح او
چه چیز ست گفت مفتاحها الطهور وافتتاحها التکبیر واستفتاحها فهم
مَنْ یَقُوْلُ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ الخ ونحن نختار سبحانک اللّٰهم آنگاه امام زاده
فرمود آنکه بفقیه نوبتی بخدمت امام جعفر صادق رضی الله تعالی عنهما رسید پرسید کدام
سورة ست که مفتتح وی تحمید و وسط وی اخلاص و آخر وی دعاست فرمود فاتحه
بعده پرسید که کدام کلمه است که اولش کفر و آخرش شهادت ست فرمود لا اِلٰهَ اِلَّا
اللّٰهُ باز پرسید قتل بناحق زیاده است در گناه یا زنا فرمود قتل پرسید پس چرا در
قتل بدو گواه بسنده و در زنا بچهار فرمود که در قتل ملحوظ احیای حق مردم ست و در
زنا مقصود پوشیدن منکر و دفع اشاعه فاحشه دیگر آنکه زنا گناهی ست میان خدای تعالی
و بنده و قتل حق بنده است باز پرسید که ذکر را مثل حظ الانثیین چرا باشد فرمود زن
عیال مرد ست پرسید که غائط انجس از منی ست پس چرا در آن استنجاست و در این
غسل فرمود دفعاً للحرج پس امام زبان مبارک به ثنا و دعا کشود و گفت لا عدمت

طلبد حیا او را مانع شد امام بفراست دانست چون وی برخاست امام از عقب وی
رفت و منزل او را معلوم کرد و شب پنجهزار درم گرفته در خانه وی را بر در وی نهاد و
اَیُّهَا الرَّجُلُ عَلٰی بَابِکَ شَیْئًا هُوَ لَکَ و برگشت تا خاطرش بذل گرفتن متالم نگردد
و در رعایت تعظیم والده بآن مرتبه میکرد که با او در یک کاسه طعام نمیخورد که شاید چشم
او بر موضعی افتد و بآن مائل شود و من آن را بردارم و تناول کنم و از وی عاصی
شوم و از ساحت رضای حق تعالی دور شوم اسد بن عمر که از اجله تلامذه امام ست که
گفت امام چهل سال بوضوی نماز خفتن نماز بامداد گذارد و تمامی قرآن را در یک رکعت
میخواند و آواز گریه او همسایهها می شنیدند و جعفر بن زیاد الاحمر گفته که عدد ختمات امام
در موضعی که رحلت کرده غیر سائر مواضع هفت هزار رسیده امام طریق صوم او در کشف
آورده که روزی روزه میداشت و روزی تناول میکرد و هر روز ختم میکرد و بعده پیش از
وفات صوم هر روز میداشت و هر روز ختم میکرد دو در روز رمضان دو ختم دو آخر
جواهر الفتوی گفته که امام هر سال احرام حرم محرم بسته اند چنانچه مدت عمر پنجاه و پنج حج گذارده
اند از عبد الجبار بن عبد العزیز مرویست که در خدمت امام جعفر صادق بودم رضی الله تعالی
عنه در موسم حج که امام ابو حنیفه رضی الله تعالی عنه بمجلس وی در آمد امام برخاست و تحیت
و سلام قیام نموده معانقه کرد و در پرسیدن احوال اکثار نمود تا از احوال خادمان او
پرسید بعد از مجلس یکی از امام پرسید می شناسی این مرد را گفت نادان تر از تو کسی
ندیدم می بینی که از احوال او و خدم او میپرسم و می پرسی که می شناسی او را بعده
لب بتحسین او کشاد گفت هٰذَا ابو حنیفة افقه بلده در کشف از عثمان بن زیاد
گفته ابو حنیفة افقهُ من حماد و من نخعی و من علقمه و اسود در فصول ستة

آن تکبیر گفتی و حاضران جمع وی بر موافقت امام تکبیر گفتندی آواز ایشان باهل کوفه
رسیدی اهل کوفه را معلوم شدی که ابو حنیفه رحمه الله تعالی مسئله وضع کرد که بآیه و اخبار
و اجماع راست آمده است ایشان نیز تکبیر گفتندی و ازینجاست که شافعی گفت جمله عالمیان
عیال امام ابو حنیفه اند در فقه یعنی زیر دست وی اند و بعضی گفته اند که مسئله از هشت تیر بیرون
آید آنچه اسوله اند چهار تیر اند و آن امام را مسلم ست اما چهار تیر اجوبه دو از ان نیز امام
را مسلم اند کسی وی را درین خلاف نکرده و در دو باقی که اختلاف کرده اند نیز بقسمت
یکی امام را آمد پس هفت تیر امام را مسلم شد و یکی باقی علما را و نصیبه زنان از میراث هشتم
حصه می باشد پس درست آمد سخن شافعی در ترصیف از کشف گفته که امام فرموده که وارد
نشد بر من وقت نمازی مگر آنکه بر وضو بودم و بطریق عمد هرگز دروغی نگفتم و از مناقب
ضمیری گفته که خاموشی امام دراز بودی و بسیار فکر و باریک نظر بود در فقه و لطیف و
استخراج در علم و بر عمل صابر بود و اگر فقیر بودی او را غنی گردانیدی و باصحاب خود
مواسات بسیاری کردی و در عیدها طریقه بر و احسان بجا آوردی حرفت وی صیغه
خرازی بود و ویرا خانه بود بزرگ در ان خرازی میکرد و چون آتش حسد این لیلی زوی
گفتی تحیرت من هذا الخراز و گاه باین لفظ که من هذا النساج و حال آنکه محترف
مرتبه محبوبیت حق تعالی دارد بحکم حدیث ان الله یحب المؤمن المحترف و امام با وجود
تجردی در علم جره میفروخت و از ان میخورد و از جهت قوت حلال ابراهیم بن عیینه برادر
سفیان را دین گران بود زیاده بر چهل هزار درم صاحب دین ویرا حبس کرد چون امام
را این واقعه استماع افتاد مبلغ مذکور ادا کرد و او را از ان حبس خلاص گردانید گویند یکی
از غنا بفقر فتاد و از سبب عیال بذل سوال مبتلا شد بمجلس امام آمد خواست که چیزی

که مخالفت احادیث جد من میکنی بقیاس امام گفت معاذ الله بنشین که ترا حرمتی ست
چون حرمت جد تو وی بنشست و امام پیش او بدو زانوی ادب بنشست گفت مرد
ضعیف ترست یا زن گفت زن گفت حصه او از میراث چندست فرمود نصف از مرد گفت
اگر بقیاس میگفتم حکم برعکس این میکردم باز گفت نماز فاضلترست یا روزه فرمود نماز
گفت اگر بقیاس میگفتم بر زن قضای نماز بودی نه روزه باز گفت بول پلیدست یا
نطفه فرمود بول گفت اگر بقیاس میگفتم غسل از ان بودی نه ازین معاذ الله که من
مخالفت حدیث میکنم بلکه خادم اویم انگاه حضرت امام برخاست و امام را در کنار گرفت
و بر روی مبارک او بوسه داد و در اول امام را برای آن سخت گفت که حساد چنان شنوانیده
بودند و هکذا کل ذی نعمة محسود الکل فی خیرات الحسان و در حاوی فقه از نوح گفته که ابن
جریج میگفت که ای نعمان هر مسئله که گفته او را نزد من حدیثی ست باسناد صحیح حق تعالی
ترا از جهت رحمت بر امت محمد علیه الصلوة والسلام آفریده حق تعالی معین تو باد وکیع
و علی بن المدنی میگفتند اگر خواهیم بدر آریم حدیثی از برای هر مسئله که ابو حنیفه رحمه الله تعالی
گفته هر آئینه بدر آریم و در مسعودی گفته که چون امام شبها بر دست راست بیاسودی
چند مسئله وضع کردی و بروایتی هزار مسئله و چون بر دست چپ گشتی همه را جواب گفتی
بامداد در مسجد آدینه کوفه رفتی اصحاب تفاسیر بر دست راست وی بودی و اصحاب اخبار
بر دست چپ وی و کبرا جمع وی در پیش وی بودی وی مسئله آغاز کردی اصحاب تفاسیر
بتفسیر باز گشتندی و اصحاب اخبار باخبار و کبرای جمع وی باجتهاد و انچه وی گفته بودی
بآیه و اخبار و اجماع ایشان راست آمدی گفتندی ای امام مسلمانان آن مسئله که
شما وضع کرده اید هم بآیت و هم باخبار و هم باجماع امت راست آمد امام از شادی

فتاوی برهنه فرد دوم

بند سالم از شبهه خرد و متاعی بشتر یک فرستاد و در ان جامه بود معیب گفت بفروشی و عیب او را بگوئی وی فروخت و نگفت چون خبر بامام رسید امام نخش خود را تصدق کرد و آن سی هزار درم بود گویند ان مخلوط شد ند بگویند ان مغصوبه پرسید که عمر گویند چند می باشد گفتند هفت سال تا این مدت نگذشت گویند نخورد و در ان ایام یکے گوشت خورد و فضله را در دریا انداخت پرسید که عمر ماهی چند است گفتند که چندین ماهی در ان مدت ترک داد این عاصم گوید اگر وزن کرده شود عقل ابیحنیفه را رحمه الله تعالی بعقل نصف زمین هر آئینه راجح آید حماد پسر امام گوید روزی امام در مسجد بود که ماری عظیم از سقف در کنار امام رفت و الله که از جای نجنبید و متغیر نشد و گفت لَنْ یُصِیبَنَا اِلَّا مَا کَتَبَ اللّٰهُ لَنَا و مار را بدست چپ گرفت و بر تافت شافعی گوید بر نخاسته هیچ زنی و مردی عاقلتر از ابی حنیفه رحمهما الله تعالی و در نظر است چنان بود که هر چه میگفت چنان میشد بداود طائی گفت تو خلوت میگیری برای عبادت و بابی یوسف گفت تو میل بدنیا خواهی کرد با امام گفتند که کودک مدینه را چگونه دیدی نظر مود اگر هیچ یکی از انها فلاح یافت مالک بن انس خواهد یافت و چنان شد که در عهد مالک کسی باو نرسید و امام علم قرأت را از امام عاصم رحمهما الله تعالی گرفت و از نیجاست که علمای ما اختیار کرده اند قرأت او را بروایت بکر یا حفص و علم حدیث را از چهار هزار ائمه شیخ از ائمه تابعین رحمهم الله تعالی اما چون شغل باستنباط کرد و ازین جهت حدیث از ایشان چندان ظهور نیافت چنانچه صدیق و فاروق رضی الله تعالی عنهما چون شغل بمصالح عامه کردند روایت حدیث از ایشان چندان ظاهر نشد

ورسے امام را با محمد بن حسن بن علی رضی الله تعالی عنهم ملاقات شد نظر مود تو

فتاوی برهنه فرد دوم

ملاقات شد با آنکه درین
بجا خواهی است کرای ضعف
بخیال نفس و ضعف ایشان
زیاده از آن است یا بایرین زن
مشقت است حصه او زیاده
حال آنکه حصه او دام و ضعف
پس قیاس مقتضی عکس این بود و علی
هذا القیاس بر زن کر ضعیف
قضای نماز فرض بود ی دارد
قضای نماز و صوم ۱۲ دو ۱۲

تا دل او مشغول نشود چراغ را همچنان گذاشتم و روغن او کم بود بعد از صبح آمدم
می بینم که امام استاده و ریش مبارک خود را گرفته و میگوید ای خداوندی که بذره ذره
خیر جزای خیر خواهی داد و بذره ذره بدی سزای بدی خواهی داد نعمان را تو بلطف
خود از آتش دوزخ پناه بخش و در رحمت واسعه خود برو باز کن می بینم که چراغ همچنان
روشن ست چون در آمدم فرمود که برای چراغ آمده گفتم بانگ نماز فجر گفته ام و چون
امام را مسئله مشکل می شد میگفت که این از جهت گناهی و استغفار میکرد و آن ظاهر
می شد و بسیار بودی که وضو میکردی و استغفار میکردی چون این خبر بفضیل رسید
بسیار سخت بگریست و گفت خدا تعالی رحمت کند ابا حنیفه را این از جهت کم گناهی او
بود و دیگران آگاه نمی شوند از جهت کثرت گناه روزی امام و این معتمر در مسجد سخن
پنهان میکردند و میگریستند چون بدر آمد پرسیده شد گفت یاد میکردیم زمان را و غلبه
اهل باطل را و امام چون بشب نماز میگذارد شنیده می شد دموع او بر بوریا گویا که باران
می بارد و آثار گریه او در چشم و خدا و ظاهر مینمود رَزَقَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی خُشُوْعَ الْقَلْبِ
وَدُمُوْعَ الْعَیْنِ بِبَرَکَةِ وَکِیْعٍ گوید که امام رحمه الله تعالی بمن گفت اکثر از چهار هزار درم
ندارم از مدت چهل سال و زائد را خرج میکنم و اینها را از جهت قول علی رضی الله تعالی
عنه نگاه میدارم که اَرْبَعَةُ اٰلَافٍ وَمَا دُوْنَهَا نَفَقَةٌ و اگر خوف احتیاج نبودی
یکدرم نماندمی مسعر گوید نخریدی برای خود و عیال هیچ کسوتی و فاکهه و جز آن مگر آنکه
برای علمای زمان نیز قبل از آن میخریدی و با هر یک مواسات میکردی و بقدر منزلت
و احتیاج هر کسی را میدادی ابن مبارک گوید بکوفه در آمدم از ازهر شهر پرسیدم گفتند
ابو حنیفه وی خواست که داهی گیرد ده سال و بقولی بیست سال توقف کرد تا از کدام

شبها را بقرائت قرآن در یک رکعت تا سی سال و احیاء میکرد بنماز و دعا و زاری
مسعر گوید دیدم که امام نماز فجر گذارد و بدرس نشست و ظهر گذارد و باز نشست تا عصر باز
تا مغرب باز تا عشاء گفتم که کی فارغ میشود برای عبادت چون مردمان رفتند بمسجد آمده عطر
آلوده مانند عروس و تا فجر استاده ماند پس در خانه در آمد و جامه پوشید برای نماز
فجر بر آمد و همچنان کرد گفتم که از وجدا نشوم مگر بمرگ پس ندیدم او را بروز مفطر و بشب
نائم و بود که قبل از ظهر اندکی می غنود و مسعر در مسجد امام در سجده نقل کرد فضیل گوید
بسیاری از تابعین و غیر آنها را دیدم اما کسی را ندیدم که نماز از امام خوب تر گذارد
و قبل از دخول در نماز میگریست و دعا میکرد تا گفتند و الله همین از خدا تعالی میترسد
چون امام حج آخرین گذارد نصف مال را بخادمان داد تا رخصت دهند که شبی اندرون
کعبه نماز گذارد گفتند که این قبل از تو کسی را میسر نشده اما چون تو اعلم و مقتدای
در باز خواهم کرد امام در میان دو ستون باستاد و نیمه قرآن را در یک رکعت بر یکپای
خواند و نیمه دیگر را در رکعت دیگر بر پای دیگر و بعد از نماز مناجات کرد یا رب عرفتک
حق معرفتک وما عبدتک حق العبادة فهب لی نقصان الخدمة بکمال
المعرفة آواز آمد از گوشه خانه که شناختی مرا و مخلص آمدی در شناختن من و خدمت
کردی و اخلاص ورزیدی آمرزیدم ترا و اهل مذهب ترا تا قیام قیامت الحمد لله تعالی
که ما در مذهب اوئیم اسد میگوید که شنیده می شد بکای او در شبها تا جیران او بر و ترحم
میکردند و شبی بمدینه باین آیه احیاء کرد بل الساعة موعدهم والساعة
ادهی وامر تردید میکرد و میگریست و زاری مینمود برید گوید که امام در نماز زلزله خواند و
امام پس او بود بعد از فراغ یافتیم که امام متفکر است و نفس سرد میکشد برخاستم

کند امید دارم که او ترسد ابن مبارک گوید دیدم مسعر را در حلقهٔ امام که می پرسید و استفاده
میکرد و میگفت که فقیه تر ازو ندیدم ابن مبارک روزی حدیث میگفت در ان روا
گرد از نعمان بن ثابت گفتند کدام گفت ابو حنیفه رح و علم ایشان از املا ماندند و او خاموش
شد و گفت چه جاهل تراید شما با ائمه و حکم معرفت آید بعلم نیست کسی سزاوار تر مقتدا شدن
از ابو حنیفه که او امامی بود تقی نقی ورع عالم فقیه مکشوف شد او را علم چنانکه کسی را
نشد و سوگند که تا ما شده ایشان حدیث نگوید حافظ عبد العزیز گوید میان ما مردم ابو حنیفه
رحمها الله تعالی کسیکه او را دوست میدارد میدانیم که سنی ست و کسیکه او را دشمن میدارد
میدانیم که مبتدع است خلف بن ایوب گوید علم از خدای تعالی بمحمد صلی الله تعالی علیه و آله و سلم
رسید و ازو بصحابه و از ایشان بتابعین و از ایشان بامام و یاران او رضی الله تعالی عنهم
هر که خواهد خوش شود و هر که خواهد خشم شود زاهد بن کیسان گوید که پیغمبر علیه السلام
را در خواب دیدم و پس او صدیق اکبر و فاروق اعظم رضی الله تعالی عنهما گفتم چیزی
پرسم گفتند بپرس اما آواز بلند نکنی پس از علم امام ابی حنیفه پرسیدم فرمود که این
علمی ست بر اندازهٔ علم خضر علیه السلام بزرگی گوید که حق تعالی را بخواب دیدم که میفرمود
اَمَّا عِندَ عِلمِ اَبِی حَنِیفَةَ ای بحفظ و قبول و رضاء و انزال برکت در وی در آخر
آن و لیکن در کشف المحجوب گفته که یحیی بن معاذ حضرت پیغمبر علیه السلام را بخواب
پرسید این اَطلُبُكَ فرمود عِندَ علمِ ابی حنیفة و امام از کثرت عبادت چون
سن بالی منمود و او را از جهت کثرت قیام شب وتد میگفتند گویند که بعد از وفات
امام دختری به پدر گفت بابا آن ستون چه شد گفت آن ستون نه بود امام المسلمین بود
ابن مبارک گوید که امام چهل و پنج سال پنج نماز را بیک وضو گذارد و اختیار کرد

واین خواب را باین سیرین بردند او تاویل کرد که رائی از سنت پیغمبر و تاویل آن خطی
باید که کسی نیافته و در علم بکمال رسد و امام بعد از کمال علم صوف پوشیده قصد از و اکرد
تا شبی پیغمبر علیه السلام را بخواب دید که میفرماید ای ابا حنیفه ترا برای احیای سنت من
پیدا کرده اند قصد عزلت مکن چون دانست که کار لابد است بدعوت خلق مشغول شد تا
مذهب او ظاهر شد و انتشار یافت گویند که بعد از موت حماد بن سلیمان پسر او را خلیفه
ساختند چون از وی نیازی ندیدند عالمی دیگر نشاندند بر و هم راضی نشدند و اتفاق بامام
کردند و امام قبول کرد و گفت دوست نمیدارم که علم بمیرد گویند که یکی پیش وکیع گفت
که امام خطا خورد وکیع او را زجر کرد و گفت کالانعام بل هم اضل سبیلا چگونه خطا خورد
کسیکه بادی باشند از ائمه فقه چون ابی یوسف و محمد و زفر و از ائمه حدیث چون یحیی
وحبان و سندل و خفص و از ائمه فقه چون قاسم و از ائمه ورع و زهد چون فضیل و داود
طائی و کسیکه اینها یار او باشند چگونه خطا خورد از مالک پرسیدند از امام گفت سبحان الله
مثل او ندیده ام با لله اگر میگفتی که این ستون از زر ست هر آئینه بدلیل ثابت کردی
شافعی گوید مردم عیال ابو حنیفه اند در فقه نمیدانم که کسی افقه از و باشد و کسیکه در کتب
او نمی بیند فقیه و متبحر در علم نمی شود و ابو یوسف گوید رحمه الله تعالی که سفیان ثوری
پیشتر متابعت ابو حنیفه رضی الله عنه میکرد از من و چون ثوری با امام بحج رفت جواب نمیگفت
امام را پیش میکرد و خود پس میرفت و چون از مسئله پرسیده می شد جواب نمیگفت
امام جواب او میداد احمد بن حنبل گوید که او در علم و ورع و زهد و ایثار آخرت بجلی
است که کسی نخواهد رسید سفیان بن عیینه گوید چشم من مثل او ندیده کسیکه فقه خواهد
فقه رود و ملازمت یاران او کند مسعر گوید کسیکه ابا حنیفه را میان خود و خدا تعالی

بن حمار رضی اللہ تعالی عنہ آوردہ کہ گفت امید میدارم کہ دعای آنحضرت درحق ما بموقع قبول رسیدہ و امام الخافقین در مجمع العلوم آوردہ کہ والد ابوحنیفہ از اولاد نوشیروان عادل ست و وی از فرزندان حضرت اسحاق بن حضرت ابراہیم خلیل الرحمن علیہما السلام ست و والدہ امام بنت دارا تقفی کوفی بودہ از اکابر تابعین وی اول کسے ست از صالحات قانتات عابدات کوفہ کہ حفظ کلام اللہ نمودہ و در ادای صلوۃ خمسہ ختم میکرد وعفت وی چنان بود کہ تا وقت وفات از منزل ثابت بیرون نیامدہ الکل فی الرصیف و فی الحدیث لو کان الایمان عند الثریا لتناولہ رجال من ابناء فارس و فی روایتہ لو کان العلم معلقا عند الثریا لنالہ و فی روایتہ رجل حافظ سیوطی گفتہ کہ درین بشارت ست بامام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالی و درین ہیچ شک نیست کہ ہیچ یکے از ابنای فارس در علم بمبلغ امام نرسیدہ و نہ بمبلغ اصحاب او قال علیہ الصلوۃ والسلام تؤخذ ثم نبیۃ الدنیا سنۃ خمسین و مائۃ امام شمس الائمہ کردری گفتہ کہ این مجہول ست بر امام کہ وفات او درین سال بود و امام بر قول اکثر و صحیح از عجم ست از اہل کابل و مولد او بر صحیح کوفہ است و تولد او بر قول اکثر سال ہشتاد م ست ہجرۃ وی بعد از عقل شغل بخز پدید و فروخت کرد چون امام شعبی کوفی در و نجابت و فطنت و ادراک العلم راہ نمود وی بازار گذاشت و بعلم پیوست تا در علم کلام مشار الیہ شد بعلم شد کہ اصحاب و تابعین چنین نبودہ اند بلکہ منع نمودہ اند و خوض نکردہ اند مگر در ضرورت و فقہ پس امام بفقہ شغل کرد و توغل نمود و امام را در خواب دید کہ گور پیغمبر علیہ السلام شکافتہ و عظام مبارک جمع کردہ بیرون آوردہ و آنہا را بر سینہ نہادہ و بر واعی عظام را جمع میکند و سقیم را از صحیح جدا میکند از ہیبت این خواب مرعوب شد تا یاران بعبارت

۱ قولہ صالحات قانتات این قیدات والدہ امام ابوحنیفہ اند ۱۲
۲ قولہ لو کان الایمان الخ اگر ایمان نزدیک ثریا باشد ہر آئینہ مردمان از فرزندان فارس بدان نایل شوند ۱۲ منہ
۳ قولہ لو کان العلم الخ اگر علم معلق بثریا باشد ہر آئینہ مردمان از فرزندان فارس بدان نایل شوند ۱۲ منہ

دید از وی پرسید پدر گفت یاریست از یاران پیغمبر علیه الصلوة والسلام هر سالی می آید و احادیث
بیان میکند امام گفت مرا در هوا کن تا به بینم وی امام را در هوا کرد تا وی حضرت انس را دید
اما کلام او را نشنید و گفت مرا در انداز تا در پیش او فرود آیم چون حضرت انس امام را دید
از نام و کنیت و مولد او پرسید چون بیان کرد انس گفت رضی الله تعالی عنه که بغلهای مرا
بگیرید و در هوا کنید وی را گرفتند و در هوا کرد و گفت ای عرفات گواه باش که من سلام رسول
علیه السلام بدین کودک میرسانم و امانت او را بوی میدهم هذا فی المسعودیة منقول است
که وقتی ثابت رضی الله تعالی عنه بحریم نهری وضو میکرد سیبی دید بر روی آب از وی
قدری خورد بعد از آن نادم شد و در بحلی آن سیب سعی بلیغ کرد تا بباغی رسید که دیوارش
افتاده بصاحب آن ملاقات کرد و گفت بفروش و یا ببخش چون صاحب حدیقه استشمام
رائحه ورع نمود داعیه عقد مصاهره کرد و گفت دختری دارم که گوشش کلمه نشنیده و چشمش
مردی ندیده و زبانش حرفی نگفته و دستش حرکتی نکرده و پایش راهی نرفته اگر باین معایب
اختیار کنی مقصود بحصول رسد ثابت چون نظر بخسران آخرت کرد اختیار نمود بعد از زفاف
چون نظرش بزوجه افتاد عروسی دید چون خورشید تابان از سر تا پای بری از عیب و
نقصان عروس گفت من حلال توام و قول پدر محمول بر ظاهر نیست بعده اتفاق کردند
که امشب بعبادت بگذرانیم چون شب بآخر رسید در مبدأ صبح قران سعدین و
التقای بحرین عذبین واقع شده نطفه وجود امام از صلب پدر ببطن ام قرار گرفت
در جامع الاصول و مذهب ذهبی محدث و فصول سته و جز آن گفته که ثابت را در کودکی
نزد حضرت امام الاولیاء و تاج الاتقیاء امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب رضی الله تعالی
عنه بردند آن حضرت ببرکت وی و اولاد وی دعا کرد و از سبط امام قاضی اسمعیل

وازابی هریره آمده رضی الله تعالی عنه که پیغمبر فرمود علیه الصلوة والسلام اِنَّ فِی اُمَّتِی
وفی روایة یکون فی امتی رجل اسمه نعمان وکنیته ابو حنیفة هو سراج امتی قاله ثلثا وفی المواهب
من عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم سیکون
من امتی رجل یقال له النعمان هو سراج امتی یبقی الله تعالی علی یدیه شریعتی وسنتی فمن
بقیه منکم فبشروه بالزلفی و بعضی شافعیه را درین سخن بچند وجه مردود است و در ملتقط از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما گفته که باشد بعد از پیغمبر علیه الصلوة والسلام مردی که کنیت
او ابو حنیفه باشد و کعب الاحبار گفته که امامی یابیم در توریت که حق تعالی میفرماید جل جلاله
در امت محمد علیه السلام مردی باشد که کنیت او ابو حنیفه باشد الکل من الترصیف مرویست
که پیغمبر علیه السلام در شب معراج مناجات کرد الهی در امت سابقه نعمان حکیم بود که حکمت بیان
میکرد در امت من که باشد خطاب در رسید که در امت تو نعمان بن ثابت باشد کنیت او ابو حنیفه
و مولد او کوفه علم بیان کند و هر مسئله علم او بحضرت ما قدر بیش از ان دارد که بیابانها را پر از حکمت
کند رسول علیه السلام فرمود هُوَ سِرَاجُ اُمَّتِی ثَلٰثًا حق تعالی چهار نیم دانگ علم او را مسلم کرد
چون رسول علیه السلام باز آمد انس بن مالک را رضی الله تعالی عنه طلبید و فرمود بعد از
من مردی باشد نام او نعمان بن ثابت و کنیت او ابو حنیفه و مولد او کوفه علم را بیان کند
تو او را دریابی و سلام من باو برسانی و امانت من بوی دهی بروایتی لقمه بگزید و بانس داد
و بروایتی خرما بگزید و بروایتی آب دهن مبارک خود را در دهان انس کرد انس گفت یا رسول الله
من او را کجا یابم فرمود تو در خانه کعبه نشسته باشی و احادیث من بیان کنی کودکی پیش تو از
هوا فرود آید نام و کنیت او بپرسی و سلام و امانت من بوی دهی انس رضی الله تعالی
عنه هر سال بر در کعبه می آمد و احادیث بیان میکرد و یکبار امام را پدر بحج برد و امام ابو

معتقد ما آنست کہ وی درین مسئلہ خطا کردہ واجب ست کہ بر معتقد خود جواب گویم تا
اگر پرسند چیست حکم شافعی واجب باشد کہ گویم روا ست نزد امام اعظم رحمہ اللہ تعالی
و سبا درت نکند بر جواب بحضور اعلم از خود در تقریر یا در تحریر و جواب ندہد استفتای
کہ بجہت ترک قیدی مستحق جواب نہ بود و باز دہد تا تکمیل کند و اگر بالتماس مستفتی قید نکند
باک نبود و در مسئلہ ذو قولی یا بیشتر فتوی بر یکے دہد و ہم دران حادثہ بر قول دیگر فتوی
ندہد تا متہم نشود و تعلیم حیل و تلبیس نکند تا مستحق حجر نشود و باک نیست اورا القبول ہدیہ الما
بعد از جواب اقرب ست بحل و بعد از رشوت باید کہ در امر فسرح بسیار احتیاط کند
در روایتی کہ مذیل باشد بلفظ ہو الاصح یا ہو الاولی یا ہو الایسر یا افتی بہ فلان یا باخذ
فلان یا علیہ فتوی فلان و مثل اینہا روا ست کہ بر مخالفت و فتوی دہد بخلاف علیہ الفتوی
و ہو الصحیح و ہو الماخوذ للفتوی و بہ یفتی کہ مخالف اینہا روا نہ و از مضمرات بعضی علامات
فتوی را گفتہ و آن این ست علیہ الفتوی بہ ناخذ و بہ نعتمد علیہ الاعتماد علیہ عمل الناس الیوم
علیہ عمل الامۃ ہو الصحیح ہو الاصح ہو الظاہر ہو الاظہر ہو المختار علیہ فتوی مشائخنا ہو الاحسن
ہو الاوجہ واصح مقتضی صحت غرست و صحیح عدم صحت غریب باب نسبت و ششم و ذکر
مناقب امام المسلمین و قبلۃ العارفین سید التابعین و سند المجتہدین شمع الملۃ الحنیفیہ
البیضا و سراج امۃ سید الرسل و الانبیای علیہ السلام امام اعظم صوفی ابو حنیفہ نعمان
بن ثابت کوفی رضی اللہ تعالی عنہما و ارضاہ و جعل فرادیس الجنان مسکنہ و ماواہ وی در عصر
صحابہ کرام رضی اللہ تعالی عنہم متولد شدہ و چہار دہ نفر را از اصحاب عظام دریافتہ چون
انس بن مالک و عبد اللہ بن ابی اوفی و عبد اللہ بن خرم و جابر بن عبد اللہ و واثلہ بن
اسقع و عائشہ زمنت عجرد رضی اللہ تعالی عنہم و ازیشان روایت حدیث بر وجہ اتصال کردہ

بسماع میدهد روا باشد اما عدالت و ضبط و عقل شرط است در کنز گفته نباید که قاضی و
و مفتی غلیظ و فض و جبار و عنید باشند و باید که ثقه باشند در عفت و عقل و صلاح
و فهم و علم بسنت و آثار و وجوه فقه و باید که عالم باشند بلغت و نحو کما فی کشف الغمة
در سراجی گفته که فتوی علی الاطلاق بر قول امام ست پس بر قول امام ابی یوسف پس
بر قول امام محمد پس بر قول امام زفر و حسن و بقولی اگر امام جانبی باشد و صاحبیه جانبی
مفتی مخیر ست و اول اصح ست چون مفتی مجتهد نباشد و در خزانة المفتیین گفته فقیه اگر
مجتهد نباشد بقول امام اخذ کند و روا نیست اخذ بقول صاحبیه مگر در مزارعت و معاملت
از جهت اتفاق متاخرین برین و در مختار گفته باید که جواب بر قول امام گوید مادام که نصی نباشد
که فتوی بر قول غیر ست و از ادب ست که اگر مفتی مجتهد باشد جواب از اصول کند که ایسر
و اقوی ست و الا از فروع که ایسر و احوط ست و جرأت نکند بر افتا بمجرد علم بلکه ملازمت
مفتیان کند و استفاده کند از ایشان تا بر بصیرت باشد و بعد از مطالعه تازه و تامل
بی اندازه جواب گوید تا بصفت ظهر المفتی جسر جهنم و القاضی حطبة متصف نگردد و شتاب
نکند گویند که امام بارها تا سال تاخیر میکرد و التفات نکند بالحاح سائل و ملول نشود از کثرت
سوال او در حالت تفرقه خاطر جواب نگوید و چون جواب گوید نگوید که من میگویم بلکه روایت
از علماست و در فلان کتابست و اختیار کند در عبادت وجه فساد را و در معاملات وجه
صحت را و در معتقدات مهما امکن فتوی بکفر ندهد و مژده نگیرد بر نفس افتا که طاعت ست
و اگر پرسند که حکم این مسئله بر قول مالک یا شافعی چیست گوید که حکم این بر قول امام اعظم
رحمة الله تعالی این ست تا اگر بکر بالغه شافعیه نفس خود را بزنی دهد بحنفی یا شافعی بی رضای
پدر نکاح او روا بود هر چند که نزد شافعی روا نیست و زوجین بر مذهب اویند که چون

که در محله باشد و با وی گواه دیگر نه بود اگر بر غاصب داه اقامت کرد او را حبس کند تا
رد کند و اگر چه قیمت و صفت نگویند هو الاصح و در عمادی گفته اگر در دو محله شهر دو قاضی
باشند و یکی را از اهل این با اهل آن نزاع شد و هر یکی از قاضی دیگر اما آرد اعتبار مدعی
راست نزد امام ابی یوسف و مدعی علیه را نزد امام محمد و علیه الفتوی و همچنین در قاضی
لشکر و شهر **باب بست و پنجم در افتاء** در کشف الغمه گفته در اول و آخر افتای
الف که واقع شده اشارتست بآنکه مفتی باید که در ابتدا و انتها بصفت راستی متصف باشد
و در قیام بامور دین منفرد و الف قطع در اول مشیر بقطع طمع ست دیگر عدد حروف از
افتار چهار صد و هشتاد و سه است و اشارت بر آنست که عدد کتب مفتی در اصول و فروع از این
کم نباید و انچه محققان تفحص کرده اند کتب ظاهر روایت بدین عدد میرسد در لبستان و
سراجی گفته که افتای اهل اور ا بر صحیح مکروه نه و نباید که فتوی دهد مگر چون اقاویل صحابه
و علماء را داند رضی الله تعالی عنه و داند که از کجا گفته اند و معرفت معاملات داشته باشد
پس اگر آن را میداند نه این را پس در مسئله که علما مذهب او متفق باشند باک نیست
که روا و نا روا گوید و اگر اختلاف دارند بیان کند و روا نه بود که اختیار قول بعضی
کند بی عرفان حجت و باید که مفتی و متولی مردم را رد نکنند قبل از قضای حاجت شان
مگر بعذر و رفق و علم پیشه کند و در تحفه خانی گفته حرام ست اجازت فتوی دادن نا اهل
را بغیر شرائط او و فتوی دادن بغیر استجماع شرائط صحت دعوی و در مطالب گفته شرط
فتوی آنست که مفتی حافظ باشد ترتیب و عدل را و میل نکند با غنیا و اعوان سلطان
بلکه جواب سابق نویسد و کتاب بحرمت گیرد و باید که عقب جواب والله اعلم و مثل او
نویسد و باید که عدل و عالم کتاب و سنت اجتهاد باشد و اگر چنین نه بود اما فتوی

بعده اعوان تفحص کنند گویند که بفاروق رضی الله تعالی عنه رسیده که در خانهٔ دو کس شراب
است امیر هجوم کرد در خانهٔ یکی یافت نه در خانهٔ دیگر و نیز هجوم کرد در خانهٔ نائحه بمدینه و او را
بدر آورد و بدره زد تا خمار از سر او افتاد و ازینجا گفته اند اگر آواز فساد از خانه شنود باک هجوم
نه بود اما عامه مشائخ روا نداشته اند در خزانه گفته اگر در مخدره اختلاف افتد در نبات اشراف
قول زنست مطلقاً و همچنین در اوساط اگر بکر باشد والا نه و در اسافل مخدره نباشد مطلقاً
و مخدره زنی ست که او را غیر محرم نه بیند بکر بود یا ثیب و زنی که برای حوائج بدر آید بمحکمه
طلبیده شود و مؤنت اعوان بر متمرد ست بر صحیح و مؤنت موکل که قاضی او را امر کند بملازمت
خصم برای اخذ مال برین ست لیکن بر اصح بر مدعی ست و اجرت رجال بر مدعی ست کما
فی المختار و این در شهر از نصف درم ست تا درم و اگر بر ستاق بدر آید برای هر فرسنگ
سه درم یا چار درم و گاه از کسی گیرند که کار او برای او میکنند و مزکی از مدعی گیرد
همچنین جلواذ که از شهود بترتیب می نشاند و اجرت قباله بر دائن ست بر حسب طاقت
الاشبه و قاضی که از بیت المال میگیرد وی عامل باجرت نیست بلکه عامل ست لله تعالی
و این حق اوست و همچنین فقها و علما و در خلاصه گفته روا ست قاضی را اخذ اجرت بر کتابت
محضر و جز آن از هر هزار پنج و همچنین از کم اگر در مشقت برابر باشد و بر مختار اجر مثل گیرد اما
بر نکاح نه اگر مباشرت آن برو واجب بود چون نکاح صغائر و الا روا ست و این مختار
دینار ست از بکر و نصف از ثیب مگر چون او را ولی نباشد کما فی البرجندی و مفتی را اجرت
کتابت حلال ست و کسیکه از سلطان مال حرام گیرد روز قیامت حق خصومت بر سلطان
باشد و بروی نیز اگر سلطان او را با مال خود خلط نکرده اگر قاضی محق و مبطل میداند روا نبود
که حکم بعلم خود کند اگر قبل تقلید علم آن دارد اما در خفیه او را بحسب طاقت بفهماند و همچنین بزرگی

بر غائب میکند سبب باشد مر چیزی را که دعوی میکند بر حاضر پس اگر دعوی سرای کند بر
حاضر که آن را از غائب خریده و حاضر تصدیق او کند حکم نکند و اگر انکار کند و اقامت بینه
نماید حکم کند و اگر سبب نباشد قضا نکند چنانچه یکی برای بنده گوید که خواجهٔ تو مرا وکیل ساخته
تا ترا بروی برم بینه بر اعتاق او اقامت کرد قضا کند بر حاضر که دست از وی کوتاه کند نه بر غائب
بعتق اگر گوید اگر تا ان زن خود را طلاق گوید ترا طلاق پس این اقامت کرد بر طلاق آن قضا
نکند بر طلاق غائب بر اصح آما اگر گوید اگر فلان در سرای در آید ترا طلاق و این اقامت کرد حکم کند
کند بطلاق که آن قضا بر غائب ست نه این آما بر غائب بعد از اقرار قضا کند اجماعاً و همچنین بعد
از اقامت نزد امام ابی یوسف و هو الاوفق و نزد امام محمد نه اما بعد توجه حکم نزد امام نکند و نزد
امام محمد سه روز بر در او ندا کند اگر بدر نیاید حکم کند و قضا نکند برای غائب و اگر کر و نزد شیخین ماند
است و اگرچه مخالف رای او باشد و علیه الفتوی تا قاضی دیگر او را باطل نکند در فصل دوم
خلاصه گفته اگر مدعی طلب احضار خصم کند اگر در شهر یا قریب او باشد طلب کند والا نه و بقول خصاف
اولاً از دو گواه طلبد اگر بیارد بوی نویسد و بقولی او را سوگند دهد و آن باز چون مردست و
اگر مریض باشد یا مخدره که بیرون نیاید مگر از جهت ضرورت تکلیف نکند و خلیفه فرستد یا خود
رود و اگر او را نیابند دو را گویند که پنهان شد و طلب خصم کند اگر اقامت کند بر رویت
سه روزه ختم کند و اگر متقاده باشد نه و این مفوض بقاضی ست نه بسه روز و اگر دو
بعد از ختم گوید که در خانه است بقول امام ابی یوسف رسول با دو گواه فرستد تا بزند او
سه روز هر روز سه بار گویند حاضر شو والا بجای تو وکیل ے گیریم و حکم میکنیم و از طرفین
نیز چنین آمده اما هجوم بعضے روا داشته اند و امام ابو یوسف نیز چنین میکرد و صورت وے
آنست که قاضی دو امین یا اعوان و زنان فرستد اعوان گرد خانه استند و زنان در آیند

قبول کند و اگر قبول نکند و آن حکم را پیش ثالث برند آن را قبول کند نه این را اگر چون مخالف
کتاب باشد یا سنت متواتر یا مشهوره با اجماع و اگر ائمه ثلثه بر حکمی متفق باشند بر قول غیر قضا
نکند و از نتف گفته که اگر قاضی بر قولی از اقاویل علما حکم کند روا باشد و هیچکسی را از قضاة
نقض او روا نه تا روز قیامت و به ناخذ کما فی ابراهیم شاهی و اگر نفس قضا مختلف فیه باشد اگر
قاضی دیگر او را امضا کند مجمع علیه شود و بعده ابطال او روا نه و اگر ابطال او کند باطل شود
بعده امضا روا نه و قضا بحل و حرمت بشهادت زور اگر دعوی بسبب معین باشد نافذ است
در ظاهر و باطن نزد امام و نزد صاحبیه در باطن نه و علیه الفتوی و آن سبب بیان قضا بحل
بشهادت زور بر دعوی بسبب معین یا عقد است چون نکاح و بیع چنانچه دعوی کند بر زنی
که زوجه وی است و قاضی بعد از اقامت حکم کند نزد امام وطی او حلال است و نزد صاحبیه نه و چنانچه
دعوی که فروخته ام این داه را بدست فلان یا خریده ام از و و اگر بائع اقامت نکند و مشتری
سوگند کرد و داه بروی مردود شد حلال است وطی او و اگر عزم کند در دل بترک خصومت و
در هبه و سائر تبرعات از امام دو روایت است بیان قضا بحرمت بدعوی بسبب معین و یا فسخ
چون طلاق و اقاله چنانچه حکم کند بگواهان زور که شوهر او را طلاق داده و بعد از عدت بدیگری
تزوج کرده پس نزد امام این را وطی او حلال باشد در ظاهر و باطن و اگرچه داند که آن طلاق
نداده و آن را نه مطلقا و نزد صاحبیه آن را حلال است نه این را اگر داند و اجماع کرده اند که
قضا در معتده غیر و منکوحه غیر نافذ نیست در باطن و همچنین اگر در دعوی داه بملک مطلق قضا کند
بشهادت زور نافذ نشود در باطن پس او را وطی او حلال نباشد و قضا نکند بر غائب از مجلس
شهر مگر بحضور نائب او حقیقی چون وکیل و پدر و جد و وصی و این دو و وصی وصی یا شرعی چون وصی
قاضی و مسخرای وکیلی که او را قاضی نصب کند برای سماع خصومت مختفی یا حکمی که آنچه دعوی

فتاوی خود فرو خته ادا کند و عرض و عقار را بفروشد این نزد امام ست و نزد امامین ست و بنا
و عرض را بفروشد و در عقار دو روایت ست و اگر او را اجاصا باشد که آنها را می پوشد و دوی
بکمتر از انها میتواند پوشید آنها را بفروشد و ما سوا را ما یحتاج را بوی او اگذارد و همچنین مسکن او را
در ظاهر روایت اجاره ندهد و از امام ابی یوسف آمده که اگر وی علمی سید اند کار کند و ما یحتاج
قوت خود و عیال بوی او اگذارد در خزانه گفته حبس کند مسلم را برای ذمی و شاتم را اول بار
وعظ کند و اگر نماند حبس کند اگر دو بر یکے اند ک و بسیار دین دارند آنرا ست که حبس کند و این
منع آن نه تواند و اگر باتفاق حبس کردند اگر یکے گذارد و دیگری نفی کند محبوس را مرض سخت شد
و خادمی نه غالب هلاک بود از وکفیل گیرد و گذارد و نزد امام محمد و علیه الفتوی و در جامع
گفته قاضی بر قضا خلیفه نگیرد و نافذ نیست قضای خلیفه او اگرچه مریض باشد و همچنین وکیل وکیل نگیرد
امام مفوض را روا ست که خلیفه و وکیل بگیرند و همچنین قاضی القضاة را و بقول امام نسفی نه و همچنین
وصی و امام جامع را و اگر ما ذون خلیفه گیرد او را اذن دهد رو ا بود که وی خلیفه گیرد و همچنین
شحنه و نائب بغزل مفوض منعزل نشود مگر چون عزل نیز بوی مفوض باشد و نه بموت او و نه بعزل
قاضی و وکیل اول و بقولے نائب قاضی منعزل شود و قاضی منعزل نشود مگر بعد از علم باو
و از امام ابی یوسف آمده که منعزل نشود مگر چون دیگرے را بجای وی نصب کند اما نائب بعزل
خود منعزل شود چون والی راضی باشد و دیگری را بجای وی اقامت کند و اگر غیر ما ذون
خلیفه گرفت و وی بحضور آن کار کرد یا بعد از بلوغ خبر اجازت کرد رو ا بود و قضا در مسئله
مختلف فیه بخلاف مذهب خود نافذ نیست و درین دو روایت ست و فتوی بر نفاذ ست اما
بو خانق مذهب خود مختلف را مجمع علیه گرداند عالم اختلاف باشد یا نه و به یقینی اما در خزانه گفته
که علم بر صحیح شرط است و در اجتهاد او دو قول ست پس اگر آن حکم را پیش قاضی دیگر برند

فاسق گردد پس آثم و منعزل شود و تعزیر کرده شود و الا کافر شود و اگر گوید دفعی دارم سه روز
مهلت دهد اگر بعد از اقرار یا حجت ایفا نکند حبس کند او را بطلب مدعی در جای و حبس بی فراش
و انیس نه در سجن دزدان مگر چون خوف فرار بود و همچنین ضرب و غل و تخویف و تجرید و تقیید بقدری
که مصلحت بیند بر صحیح اگر بعد از شش ماهی در دل او افتد که متعنت همچنان محبوس دارد و اگر
بعد از کم ازین داند که عاجز است او را بگذارد و همچنین اگر عسرت او ظاهر نشود لیکن ثقه از یاران
او یا جیران او خبر کند و دو احوط است و بعد از اطلاق منع نکند او را از ملازمت و بدر نیاید برای نماز
و حج و فطره و نماز جنازه و اگرچه یکی از اقارب او میرد مگر چون یافته نشود کسیکه غسل دهد والدین
یا والد او را و چون علم تعنت شود در را بگل محکم کنند و نان را از سوراخی بوی دهند و از تنعم و وطی
منع کنند و اجرت سجان و سجن بر رب دین است و قاضی خصم را از مال نپرسد بقولی پرسد و هو الصواب
عند الخصاف پس اگر اقرار کند حبس کند او را و الا بمدعی گوید ثابت کن تا او را حبس کنم و حجت بر
افلاس قبل از حبس صحیح نشود و بروایتی شنود بران فتوی عامه است و برین فتوی امام فضلی اما
بعد از حبس قبل از مدت نزد امام خصاف شنود لیکن در هدایه گفته که نزد عامه نه اینهمه در دینی است
که لازم شود بعقد چون کفالت و بدل اجاره و مهر یا بدل مالی باشد که او را حاصل شود چون
ثمن مبیع و بدل قرض و در نفقه زن و ولد نه در دین ولد ضمان و متلفات و ارش جنایت و بدل
کتابت و مهر مؤجل و نفقه اقارب و نه چون دعوی فقیر کند مگر چون مدعی بر غنا اقامت کند پس حبس
کند او را مدتی که غالب شود بر ظن او که اگر مالی میداشت او را ظاهر میکرد پس او را بگذارد چنانچه
بینه بر فقر خود اقامت کند و لیکن در مختار گفته اگر مدعی بینه بر غنا محبوس اقامت کند و محبوس
بر فقر خود کند بینه غنا باستماع اولیتر اگر محبوس غنی امتناع آرد از قضای دین پس اگر دین و
مال دراهم باشد قاضی از ان ادا کند اگر دین دراهم باشد و مال دنانیر یا عرض یا عقار او را محبوس دارد

مگر باعطای اما در بانی گیرد که مردم را بنوبت درآرد کما فی المطالب و خصمین را برابر نشاند
و اگرچه یکی یهودی باشد و اگر سلطان باشد خود بر زمین نشیند و او را در مجلس خود در پهلوی
وی نشاند اما اگر قاضی باشد از سلطان قاضی طلبد یا حکمی گیرند کما فی المختار بعده خصمین پیش
قاضی دو زانو نشینند بقدر دو گز نه مربع و محتبی و مقعی از جهت تعظیم قاضی و در اقبال و کلام
تسویه کند و اگرچه یکی عالم باشد و پرهیز کند از پنهان گفتن بیکی و از مزاح و خنده و تخصیص
ضیافت بیکی اما از برای هر دو باک نه و از تلقین حجت بیکی و لهذا فتوی ندهد یکی را در آنچه
مخاصمت کرده شود بوی و از تلقین گواه نزد طرفین و نزد امام ابی یوسف مستحسن ست و
اگر تهمت نباشد چنانچه ترک کند لفظ شهادت را باشاره یا بسته شود در سخن و باید که فتوی
برین داده شود که وی در مسائل قضا مهارت بیشتر دارد اما تلقین یکی از شاهدین مر شاهد
دیگر را باجماع مکروه نه و حکم نکند در حالت هم و نعاس و خشم و جوع و عطش و حاجت انسانیت
و اعوان خود را از خود دور دارد چنانچه نشنوند آنچه میان او و میان خصمین باشد
و روا ست که رد کند خصمین را از جهت طمع صلح در سراجی گفته که خصم سلام نگوید بر قاضی
و نه این بر آن و اگر گفت برو علیکم نیفزاید و بیع و شرا در آن مجلس نکند و حکم نکند در پیری
و جوان قبل از جلوس قضا وطی کند و اولی تر بتقدیم سابق ست مگر غربا و اگر بیشتر باشند
یا بشهریان ضرر رسد نوبت کند و چون مدعی سخن گوید مدعا علیه خاموش ماند و شنود و
و بعد از فراغ قاضی بطلب آن باین گوید چه میگوئی پس اگر اقرار کند حکم کند برو و الا از
مدعی بینه طلبد و اگر گوید ندارم سوگند دهد در جامع گفته که احضار خصم لازم ست و اگر
امتناع آرد از حضور تعزیر کند او را بهرچه رای او باشد و طلب حکم ادب ست نه شرط
و حکم بر تزکیه موقوف نه بمجرد شهادت حکم کند تا اگر برای وجوب حکم باشد و تاخیر کند

درس و عمل نکند بقول مغرول در حق محبوس بلکه باقرار او یا بحجت مدعی و اگر حاضر نشود
منادی کند بر وی چند روزی که مصلحت او باشد کیست طالب فلان محبوس و اگر پیدا نشود
از وی که اقالی گیرد اگر یابد و الا گذارد و نه در غلهٔ وقف بلکه باقرار واقف یا بینه و نه در ودیعت
مگر چون معزول گوید که دفع کرده ام بسوی او چندین از مال فلان و او اقرار کند باین
یا بدفع و گوید نمیدانم که از کیست قبول کرده شود قول او را و باشد آن مال از برای فلان
و قرض دهد مال یتیم را چون مستقرض شهری و نیکو معامله باشد و این آنگاه که مضاربت و
شرار نافع میسر نشود و الا اینها متعین اند و قاضی از برای خود نخرد و قرض نگیرد و قرض دهد
مال غائب و وقف را و جلوس قاضی از برای حکم در مسجد جامع اولیتر است و از امام فخر الاسلام
گفته این وقتی ست که مسجد جامع در وسط شهر باشد و الا همین اختیار کند و خصومت را و
معذوره را در مسجد قطع کند و چون بمسجد در آید مستحب ست که دو رکعت گذارد و چهار فاضل تر
و از حق تعالی توفیق حق طلبد و متوجه قبله باشد و درین زمانه پشت بجراب کند و با وی جمعی از
فقها و امنا را برای مشورت نشیند و باید که قاضی مردی مامون را پیش خود استاند
و چند اعوان را نگاهدارد تا بوی بسبکی نشود کما فی المطالب و مجلس را در از نکند و در روز
روز نشیند کما فی الخلاصه و حکم نکند در حالت قیام و مشی و انگاه از جهت تعظیم امر قضا را
اگرچه روا ست و قبول نکند هدیه را که چون هدیه از در در آید امانت از کوت برآید مگر از
ذی رحم محرم و کسیکه قبل ازین نیز میداد بقدر معهود مگر عند الخصومت یا آنکه از معهود زیاده
باشد و اگر گرفت رد کند اگر تواند و الا در بیت المال نهد و حاضر نشود بدعوت و اگرچه از
خویش باشد یا معتاد مگر بدعوت عامه که باخود نباشد از جهت او هو الصحیح و تزویج نکند
کودکان را اگرچون در منشور وی باشد کما فی الخزانه و در بان نگیرد که باغ باشد مردم را

کما فی الظهیریة یا مستحق عزل شود یعنی نیکو بود عزل او اینست ظاهر روایة وهو الصحیح وعلیه الفتوی
وبقولی منعزل شود وهو المروی عن العلماء الثلثة اما حکم او بعد فسق نافذ ست بقول امام بزدوی
و باطل ست بقول خصاف در آنچه رشوت گرفته نه در غیر او ماخوذ امام حلوانی و امام سرخسی اینست
لیکن در خلاصه گفته اگر رشوت گرفته قضا کند یا بعد از قضا گیرد یا پسر او بکسی که شهادت وی برای
او روا نه ستاند قضای او نافذ نه و اگر توبه کند و ماخوذ باز گرداند بر قضا ماند و همچنین اگر کاتب
یا اعوان او بامر و رضاء او گیرند کما فی المختار و کسیکه برشوت قضا گیرد قاضی نشود وهو الصحیح پس قضای
او در اجتهادیه نافذ نه و قاضی دیگر او را باطل کند چنانچه قضای قاضی بشفعاء نزدیک بعضی و واجب
ست که عالم باشد بفقه و ثقه بود و اجتهاد بر صحیح شرط اولویه ست و از امام ابی یوسف آمده
که متورع و عالم بفرائض بهتر ست از مجتهد و نخواهد قضا بزبان نه بدل و در نیاید در و مگر واثق
بعدل و فی الحدیث مَنْ جُعِلَ قَاضِیًا بَیْنَ النَّاسِ فَقَدْ ذُبِحَ بِغَیْرِ سِکِّیْنٍ گویند یکی از
قضاة بدین حدیث از وراء کرد و بعده حلاق را طلبید وی حلق او حلق میکرد ناگاه عطسه زد
موسی باو رسید و سر او را در پیش او انداخت کما فی الکفایة و فی الحدیث اَلْقُضَاةُ
یُحْشَرُوْنَ مَعَ السَّلَاطِیْنِ وَالْعُلَمَاءُ یُحْشَرُوْنَ مَعَ الْاَنْبِیَاءِ کما فی الخزانة گویند
که امام از قضا امتناع آورد تا چند تازیانه بخورد و امام محمد نیز تا پنجاه و چند روز مقید ماند و دخول
در و بر صحیح رخصت ست اگر ایمن باشد از جور و ترک عزیمت ست شاید که خطا خورد مگر چون
اهلیت در و منحصر باشد که اکنون بر وی فرض شد کما فی الخلاصة و چون اختیار کرد دیوان قاضی
سابق طلب کند تا عمل کند برو اما از خلاصه گفته که عمل برو نکند اجماعا و اگرچه مختوم بود و نه
بر دیوان خود نزد امام اگر ذاکر نبود و الا کند و نزدیک صاحبیه کند مطلقا و از امام آمده
که قاضی را بر قضای اکثر از سال ندارند تا علم فراموش نکند و قاضی شغل نکند بجز قضا و اگرچه

نگفت و گواهان گفتند شنود و همچنین در عکس بر صحیح **فصل سوم** در جامع گفته قبول ست
گواهی بر گواهی مگر در حد و قود بدو شرط یکی تعذر حضور اصل بموت یا بمرض که بآن نمیتواند
رفت و همچنین مخدره و مسجون والی اما در مسجون قاضی خلاف ست یا بسفر شرعی و علیه
الفتوی پس اگر اصل بعد از حضور شب بمنزل تواند رفت شهادت فرع قبول نه بود
اما از مضمرات گفته که قبول ست نزد اکثر و علیه الفتوی و دیگر شهادت عدد از هر اصل
نه تغایر فرعین این و آن پس گواهی دهند دو مرد از اصلی یکبار و از اصلی دیگر بار دیگر
و اصل نزدیک تحمل گوید گواه شو بر گواهی من بچنین و فرع نزدیک قاضی گوید گواهی
میدهم بر گواهی فلان بچنین پس احتیاج بدو کاف ست یا بدو شین مختار فقیه ابی جعفر و
فقیه ابی اللیث و امام سرخسی این ست و هو اسهل و ایسر و هو الاصح و روا ست تعدیل
فرع عدل اصل مستور او اگر اصل گنگ شود یا فاسق یا مرتد یا اعمی از فرع نشنود و تعدیل
یکی از فرعین عدل فرع دیگر مستور و انکار اصل مبطل شهادت فرع ست یعنی اصل گوید
مرا درین حادثه گواهی نیست پس بمرد یا غائب شد اما بحضور اصل شهادت فرع اعتبار
ندارد و اگرچه منکر نشود **باب بست و چهارم در قضاء** اهلیت قضا باسلام ست
و حریت و عقل و بلوغ اما عدالت اولویه ست در ظاهر روایت و روا ست تنفیذ
قضا از فاسق یعنی مسلمی که اقدام کند بر کبیره یا اصرار نماید بر صغیره لیکن واجب ست
که تقلید او کرده نشود پس والی آثم باشد در تقلید او و قاضی و مفتی آثم اند باعمال
روایت مرجوحه تا اگر در مسئله اصح و صحیح یافته شوند باعمال آن آثم گردد و کما فی فوائد
القاضی الامامی و فتوی فاسق قبول نه و بقولی هست و اگر قاضی عدل فاسق
شود باخذ رشوت یا زنا و مثل آن عزل کرده شود یعنی واجب شود بر والی عزل او

غالب باشد وی بر صحیح عدل بود تا اگر مجتنب کبائر صد حسنه دارد و نود و نه صغیره عدل
باشد و اگر یک حسنه و دو صغیره دارد ولیکن از قضاء خلاصه گفته که مختار آنست که مصر
نباشد بر کبائر تا اگر ارتکاب کند کبیره را چند بار شهادت او مقبول باشد و قبول نیست
گواهی بر جرح مجرد ای خارج که تفسیق او کند و اثبات نکند بر وی حقی را از شرع
یا بنده چنانچه گوید که این شاهد فاسق ست یا ربوا خوار اما اگر گویند که مدعی اقرار کرده
بفسق شهود یا باینکه اینها عبید اند یا قذفه یا شرکاء مدعی یا داده ام من بایشان مالی تا بر
بر من گواهی ندهند قبول باشد **فصل دوم** شرط قبول شهادت دو چیز ست
یکی موافقت او با دعوی در معنی پس در دعوی ملک مطلق شهادت بسبب شراء قبول ست
و در عکس اختلاف ست و اگر دعوی اجرا کند و گواهی دادند بصلح قبول ست اگر صلح بجنس
حق باشد و دیگر اتفاق شاهدین در لفظ و معنی نزد امام و نزد صاحبین اعتبار متفق راست
پس اگر یکی بیک هزار یا یک طلاق گواهی دهد و دیگر بدو نزد امام نشنود و نزد صاحبین اقل
لازم شود و صحیح اول ست اما در یک هزار و یک صد باتفاق اقل ثابت شود چون دعوی
اکثر باشد و اگر مدعی اقل باشد یا از زائد ساکت ماند گواهی شاهد اگر نشنود مگر چون توفیق
دهد بقضای زائد یا ابراء از و کرد دعوی دو هزار بیکی گواهی دادند باتفاق شنود در
هدایه گفته یکی از گواهان هزار میگوید که پانصد داده آن ثابت شود و این مسموع نه که
یکی ست مگر چون دیگری با وی گواهی دهد و می باید که وی بر هزار گواهی ندهد تا او بپانصد
اقرار نکند در عمادیه گفته اختلاف شهود در زمان و مکان در مانند بیع و شراء و طلاق
و عتاق و اقرار مانع قبول نه و در مانند غصب و نکاح مانع ست و کلیه آنست که در قول
مانع نیست و در فعل مانع است و همچنین قولی که فعل شرط صحت او بود در دعوی دین سبب

ونه از کسیکه بخورد در راه میان قومی خرسوقی و همچنین[۱] آنچه قادح مروت باشد چون
صحبت ارازل و کثرت مزاح و حرفت کمینه مانند و باعث وحیا که زحماست بی فرورش
و همچنین رفتن در بازار بسراویل تنها و نه از کسیکه[۲] ظاهر کند سب سلف را چون صحابه و تابعین
و مجتهدین رضی الله تعالی عنهم اما از شاتم[۳] اهل و ممالیک و اولاد قبول ست مگر آنکه در هر روز
و هر ساعت باشد و نه از حنفی که استحلال کند نبیذ تمیر و لو عالما و نه از راکب بحر هند که بی
نفس و دین خود را در خطر افگنده و بقولی گواهی راکب از جهت تجارت و جز آن قبول
است و هو الصواب و نه از ساکن دار حرب که مکثر سواد ایشان باشد و مشبه بدیشان
باشد تا حالی یابد و در خلاصه گفته و نه از تارک جماعت یا جمعه مگر چون وی امام را تفسیق
کند و اقتدا بوی مکروه داند و دفع آن نتواند و نه از مرتکب کبیره و این بر اصح انچه
میان مسلمانان قبیح باشد و نه از اجرای تلمیذ خاص اما از اجیر مشترک رد اولی و نه از
اجیر یوم یا ماه یا عام استحسانا تا اگر شهادت[۴] یکی از برای علتی رد کرد بعد از ذهاب آن
باز در ان حادثه گواهی داد نشنود مگر در رق و کفر و عمی و صغر و در مختار گفته و نه از شاعری
که هجو کند و اگر مدح کند اگر غالب صدق او قبول ست و الا نه در خزانة المفتین گفت
و نه از قماسیان و دلالان که کاذب می باشند و نه از بخیل[۵] و نه از مواظب فرض بعد از وجوب اگر
وقت او معین باشد چون نماز و روزه مگر بعذر و الا نه چون زکوة و حج و بر ماخوذ فقیه
ابی اللیث اگر تاخیر این بعذر باشد عدالت او ساقط باشد مدعی دعوی نمی تواند کرد قاضی
بدو کس گفت تا او را آموختند بعده معلمان گواهی داده اند قبول ست اگر عدل باشد
و قاضی را این کار رواست و در جامع گفته کسی که از کبایر[۶] پرهیز کند و بر صغایر
مصر نباشد و از کارهای دنارت و نامروت اجتناب نماید و حسنات او بر سیئات

[۱] گناه های صغیره تحقق نکند اگرچه مسوا صادر شده باشد ۱۲

نابینا شود قاضی حکم نکند نزد طرفین چنانچه گنگ یا دیوانه یا فاسق گردد که قیام اهلیه وقت
حکم شرط است بخلاف موت و غیبت کما فی الهدایة و نزد امام ابی یوسف حکم کند و هو الاظهر
کما فی شرح الوقایة و نه از بنده و مانند او و نه از محدود در قذف و اگرچه توبه کند اما اگر
بعد از حد چهار گواه بیارد بر صحیح مقبول شهادت گردد و اگر مقذوف توبه کند گواهی او قبول است
و همچنین محدود در شرب و مثل او و فاسق بعد از توبه و باید که آثار توبه در روی او
پیدا شود و این مفوض است برای معدل یا قاضی هو الصحیح و نه از دشمن بسبب دنیا
و اگر عداوت دینی باشد روا بود و عداوت عبارت است از فرحت بغم او و غم بفرحت
او و بقولی بعرف معروف شود و نه از نوحه گر در مصیبت غیر نه در مصیبت خود و همچنین بر
قوت متاع نه بر گناه کما فی البرجندی و نه از مصر بر شرب اشربه مسکره از برای لهو نه از
برای تداوی اما مصر بر خمر ساقط العدالت است و اگرچه به نیت لهو نکند و نه از جالس مجلس فجور
و نه از لاعب بطیور که بازی حرام است اما ممسک بی نظیر عدل است و همچنین اگر تخلیه
و بقولی نه که تصرف در ملک غیر خواهد کرد و نه از لاعب بملاهی و همچنین خروج از شهر
برای قدوم امیر نه از جهت تعظیم یا اعتبار لیکن در خزانه گفته اگر برای تعظیم غیر مستحق
بر آید نه از جهت اعتبار عدالت او ساقط شود و علیه الفتوی و نه از مغنی برای غیر
اما از مغنی برای خود از جهت دفع غم قبول است و نه از مغنیه و اگرچه شعری از حکمت
خواند مطلقاً که رفع صورت او حرام است کما فی البرجندی و نه از کسی که در حمام بجماعت
مردم بی آزار در آید اگرچه یکبار لیکن در برجندی گفته آنگاه که عادت گیرد و نه از
آکل ربوا لیکن در محیط گفته آنگاه که مصر باشد و نه از بازنده نرد و نه از شطرنج باز
بشرط قمار یا تفویت نماز یا اکثار حلف و نه از کسیکه بول کند در راه میان مردم

نه بر مسلم و کافر و از اقلف که بعذر کر و خوف هلاک مختون نشده مگر چون ترک کند از
جهت سبکی و از جهت خصی و از ولد زنا و از امرا و سلطان لیکن درین زمانه نه گفته اند اگر
صدول باشند قبول ست و الا نه هو الصحیح امام صدر شهید گفته که شهادت رئیس و جائی
در کوچه و شهر و صراف قبول کرده نشود و اما شهادت عمال وقف بر صحیح روانه گویند که زید
هارون نزد امام ابی یوسف گواهی داد امام فرمود گواه دیگر بیار وزیر گفت نزد خلیفه کرد
خلیفه فرمود که این وزیر عدل ست امام فرمود که از وی شنیده ام که ترا گفت که
من بنده توام اگر صادق ست گواهی بنده روانه و اگر کاذب ست شهادت کاذب
روانه کما فی الخزانة پس بخلیفه گفت اگر تو گواهی وی هم نشنوم پرسید چرا فرمود انا نعلم
بجماعت نمی آئی گفت اینجا بکا مسلمانان مشغولم فرمود که پیغمبر علیه الصلوة والسلام فرموده که
طَاعَةٌ لِلْخَلْوَقِ فِی مَعْصِیَةِ الْخَالِقِ پس هارون حکم کرد تا در سرای او مسجد بنا کردند
و آنجا نماز بجماعت گذاردن گرفت کما فی الترغیب و برای برادر رو اکما فی الکبیری
خال و ابوین رضاعی کما فی السراجیة و خشوعه در بیع و ختن و زن پسر و پدر کما فی
الخزانة و در و انیست قبول گواهی برای اصول و فروع و زوجین کما فی الکافی
و از برای بنده و مکاتب و ام ولد و نه از برای شریک در انچه شریک باشند
اما در غیر آن چون نکاح و وصیت و حدود و قبول ست و نه از مخنث که مشابه باشد بزنان
در تزئین و تمکین اما اگر در سخن اولین باشد و در اعضای تکسر و فعل بد از و منفید قبول
ست و او چون خنثی ست بمنزله یک زن و نه از زنا بینا و اگر گاه تحمل بینا بود اگر
مشهود منقول مقبول ست اجماعا و اگر دین یا زمین باشد نزد یک طرفین نه خلافا له
و این جائی ست که آنجا تسامح جاری نشود و الا باجماع قبول ست اما اگر بعد از ادا

بانچه از شاهد شنود مگر چون او را گواه گیرد و نه بانچه بخط خود نوشته یابد و حادثه یاد نباشد
نزد امام و نزد صاحبین روا بود و علیه الفتوی و امام خصاف گفته که شرط صحت شهادت
نزد امام آنست که یاد آید او را حادثه و مبلغ مال و جیفه او و تاریخ او و الا اگر گواهی دهد
کاذب باشد و نزد امام ابی یوسف آنکه خط مستودع باشد و الا نه و اگرچه تیقن کند که خاتم
اوست و نزد امام محمد آنکه یاد آرد که خط اوست و به یقینی و نه بتسامع مگر در نسب و موت
و نکاح و دخول بزن و ولایت قاضی چون دو مرد یا یک مرد و دو زن اخبار کند روا است که گواهی
دهند و عدالت شرط نه لیکن در هدایه شرط کرده و باید که اطلاق کند تا اگر گوید بتسامع گواهی
میدهم نشنوند اینهمه آنگاه که شاهد متهم نباشد چون وارث و موصی له و الا نه در خبر موت و حیات
اعتبار عدل راست و در عدلین موت را و روا است شهادت بر زوجیت کسی را که بیند مرد
و زن را در خانه بانبساط ازواج چون عتاق و تقبل و بر ملکیت کسی را که بیند چیزی را و
غیر از رقیق کبیر درست که او را بر وی و نام و نسب می شناسد و او در وی چون
مالکان تصرف میکند و با اینهمه شرط است بر ماخوذ که در دل او افتد که این از آن وی است
و اینجا نیز اطلاق کند و اگر گوید که بحکم ید گواهی میدهم گواهی او باطل شود بر صحیح و همین است
قول ائمه ثلثه و در هدایه گفته روا است گواهی او را بر بنده و داه که معروف برقبه باشند
و اگر معروف نباشند اما کودکان غیر معبر اند روا بود و الا نه و از ائمه ثلثه آمده که روا
بود و در برجندی گفته که تصرف باستخدام معتبر نیست که گاه حر نیز خدمت میکند **فصل**
اول روا است قبول گواهی از اهل اهواء چون اهوا بکفر نرساند و الا بر مسلم قبول نه
و از ذمی بر ذمی مطلقا و بر مستامن و از مستامن بر مستامن و در جامع گفته که آنگاه که
از یک دار باشند و الا نه چنانچه شهادت مستامن بر ذمی و کافر بر مسلم و کاذب

انزجار از محرمات دین پس قبول شهادت غیر عدل بر و واجب نه اما اگر قبول کند
و حکم کند روا بود کما فی شرح الوقایة لیکن آثم گردد و لفظ شهادت تا اگر اعلم و یا
اتیقن گوید قبول نباشد و حاکم بر ظاهر عدالت مسلم اکتفا کند نزد امام و از حال
گواهان نه پرسد تا خصم طعن نکند مگر در حدود و قصاص و نزد صاحبین چاره نیست که در سر و علن
پرسد در همه حقها از جیران و اهل بازار که عدل باشد نه طامع و فقیر و باید که وی
فقیه باشد تا اسباب جرح و تعدیل بداند اگرچه خصم طعن نکند و علیه الفتوی و درین
زمان بتعدیل پنهان اکتفا کند و علیه الفتوی پس بسوی مزکی رسولی یا کتابی پنهان
فرستد که در و نامهای شهود و انساب و حلی و محال ایشان باشد و وی زیر عادل و
مستور و فاسق عدل و مستور و الله اعلم نویسد و قاضی در غیر عدل بمدعی گوید در گواهان
بیفزاید و اظهار نکند و تزکیه یکی بسنده است و دو احوط نزد شیخین و نزد امام محمد رحمه الله
تعالی عدد شرط است و این در تزکیه سر است اما در علن اهلیت و عدد شرط است باجماع
چون عدالت و در ترجمه شاهد و خصمین و در رساله ای نقل کلام قاضی بمزکی یا عکس
یکی نزدیک آن دو کافی ست و دو نزدیک این یکی شرط است و تعدیل خصم روا است
مگر چون فاسق یا مستور باشد لیکن در هدایه گفته نزدیک صاحبین نه و از ایشان آمده
که قبول ست اگر چنین گوید که شهود عدل اند اما درینجا خطا خورده اند و فراموش کرده
اند و الا معترف بحق خواهد شد و اگر قاضی از جرح و عدالت آگاه باشد نپرسد و
چون شاهد در یک قضیه عدل شد در دیگر از و نپرسند مگر چون مدت دراز در میان افتد
و درین چند قول ست و صحیح دو قول ششماه و تفویض بقاضی در و است که گواهی
دهد بهر وجه که شنود چون بیع و اقرار و طلاق و قذف و بهر وجه بیند چون غصب و قتل

اقامت کرد قبول ست دعوی مالی میکند و وی بقاضی میگوید بپرس بچه سبب جبر
کرده نشود بر بیان سبب بر مختار باب بست و سوم در شهادت در جامع گفته
شهادت اخبار ست بحق یکی بر غیر و باک نیست بتحرز از تحمل اگر متعین نه بود و الا واجب
است و ادای او بطلب مدعی فرض ست پس اگر امتناع آرد از و بیعذر ظاهر آثم
گردد و اگر داند که حق او ضائع میشود فاسق گردد تا اگر بعده شهادت دهد قبول نباشد
مگر چون از سلطان یا غیری ترسد یا داند که وی اقرار بباطل کرده یا داند که از
قاضی عدل یا قبول شهادت نخواهد شد و اخفای او در حدود فاضل ترست و فی
الحدیث ومن ستر علی مسلم ستر الله تعالی علیه فی الدنیا والآخرة
کما فی الهدایة و در سرقه اخذ گوید نه سرق تا حق بنده ضائع نشود بقطع و نصاب او در زنا
چهار مرد و در سرقه و قذف و شرب و قصاص دو مرد ست و در بکارت و ولادت
و عیوب زنان که بران ذکور را اطلاع نباشد یک زن بسنده است تا اگر زنی
بر ثیابت مبیعه بشرط بکارت گواهی دهد مسموع باشد در حق ثبوت دعوی لیکن رد نکند
تا بائع از سوگند نکول نیارد که فسخ عقد بعد از قبض بحجت ضعیفه روا نه کما فی الهدایة
و اگر مردی به بکارت یا ولادت یا رتقا گواهی دهد بر اصح قبول باشد و در غیر اینها
چون نکاح و رضاع و طلاق و عتاق و بیع و وکالت و وصایت دو مرد یا
یک مرد و دو زن و در حوادث صبیان مکتب گواهی معلم قبول ست اما گواهی
کودکان بر جراحات و تمزیق ثیاب که در ملاعب باشد و گواهی زنان بر جراحت حمام
و زندانیان بر انچه در ینها در زندان افتد نه کما فی السراجیة الخلاصة و شرط
جواز قبول حریت ست و بلوغ و اسلام و شرط وجوب او دو چیز ست عدالت ای

ودیعت ست بی اقامت ساقط شود کما فی الهدایة **فصل سوم** حجت خارج ملک مطلق
احق ست از حجت ذی الید و اگرچه توقیت کند و نزد امام ابی یوسف موقت احق ست
و اگر خارجین اقامت کنند عین مشترک باشد و اگرچه یکی موقت باشد و نزد امام ابی یوسف
موقت احق ست و نزد امام محمد مطلق احق ست اگر دعوی کردند بنکاح زنی که در دست
یکی باشد و اقامت کردند خارج احق ست و بقول ذی الید و اگر در دست هیچ یکی نباشد
هر دو ساقط شوند و آن زن کسی ست که تصدیق او کند و اگر تاریخ گویند سابق احق ست
و اگر بینه ندارند و زن تصدیق یکی کند از آن او باشد پس اگر بعد ازین دیگر اقامت
کرد حکم کند برای وی و اگر هر دو اقامت کنند تاریخ گویند سابق اولی باشد و الا معدل
و الا حکم کند برای مقر له و اگر یکی از خارجین اقامت کند و حکم کرده شد برای وی بعده دیگر
اقامت کرد حکم نکند برای وی مگر چون ثابت کند سابقیت خود را و اگر بعد از اقامت
و حکم خارجی اقامت کند حکم کرده نشود برو مگر چون بر سابقیت اقامت کند اگر اقامت
کنند بر شراء چیزی از ذی ید هر یکی را نصف او باشد به نصف ثمن یا ترک او مگر چون
یکی مورخ باشد یا اسبق اینهمه آنگاه که تلقی ملک از یک جهت باشد و الا حکم کند میان هر دو
نزد امام و مر مورخ را نزد ربانی این مذکور شیخ الاسلام ست و امام سرخسی گفته که نزد
همه میان هر دو باشد و اگر یکی از ایشان زائد باشد اگر تلقی از یک جهت باشد مر ذی الید
را باشد و الا خارج را مگر چون تاریخ او سابق باشد و شراء احق ست از هبه و صدقه
و رهن با قبض و شراء و مهر برابر ست و ترجیح نیست بکثرت شهود در مختار الفتاوی گفته
دعوی دین کرد و او دعوی ایفای کرد حکم کرده شود بادای ثانیاً مختار فقیه ابی جعفر
و فقیه ابی اللیث این ست تا راه احتیال بند شود بر هزار اقامت کرد و او بر اداء یا ابراء

هرکرا خواهد اول سوگند دهد و تحالف نیست در اجل و شرط خیار و قبض ثمن بلکه منکر سوگند
کند و نه در قدر ثمن بعد هلاک مبیع بر صحیح بلکه مشتری سوگند خورد و نزد امام محمد هر دو سوگند
خورند و فسخ کنند بر قیمت او روز قبض و نه بعد از هلاک بعض او و اینجا نیز مشتری سوگند
خورد مگر آنکه راضی شود بائع ترک حصه هالک اگر اختلاف افتد در متاع خانه پس انچه
مختص باشد بزنان چون سوار و خمار و درع و ملات زن گیرد با یمین مگر چون شوهر صانع
یا بائع او باشد و انچه مختص باشد بمردان چون عمامه و کلاه و قمیص و تیغ و کتاب شوهر گیرد
با یمین مگر چون صانع یا بائع او باشد و همچنین نزد طرفین انچه صالح باشد برای هر دو چون
نقود و اوانی و فرش و مواشی و منازل و کروم و مزارع و نزد امام ابی یوسف زن
قدر جهاز خود گیرد و باقی شوهر گیرد با سوگند و اگر یکی از زوجین بمیرد پس مشکل مر زنده را
باشد با یمین نزد امام و شوهر را یا وارث او را نزد امام محمد و مر زن یا وارث او را قدر
جهاز او و باقی شوهر را یا وارث او را نزد قاضی اگر اختلاف افتد در میان پدر و شوهر بعد موت
دختر آن گوید که جهاز عاریت بوده و این گوید که ملک او بوده قول اوست بر مختار مگر چون
عرف برین باشد **فصل دوم** ساقط می شود نزد امام دعوی ملک مطلق باقامت ذی الید
بر ودیعت یا عاریت یا رهن یا موجر یا مغصوب از زید و اگرچه معروف بود بحیل بخلاف
امام ابی یوسف و همچنین بعلم قاضی و باقرار مدعی و باقامت بر اقرار مدعی و باقامت بر اقرار
بودیعت و اگر گوید ودیعت نهاده نزد من کسی که او را نمی شناسم باسم و نسب نه و اگرچه
گواهان او را می شناسند و اگر گوید نمی شناسم او را مگر بروی نزد امام ساقط شود
و نزد امام محمد نه مدعی میگوید از من دزدیده شده یا تو از من دزدیده یا غصب کرده و
ذو الید اقامت بودیعت کرده اگر آن میگوید از غائبی خریده ام و این میگوید از و پیش من

حرمت دهد و آیهٔ اِنَّ الَّذِیْنَ یَشْتَرُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَیْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِیْلًا بخواند
و روا است که تغلیظ او کند بصفات چنانچه بِاللّٰهِ الطَّالِبِ الْمُدْرِكِ الْمُهْلِكِ الْحَیِّ
الَّذِیْ لَا یَمُوْتُ اَبَدًا نه بزمان چون اول و آخر جمعه نه بمکان چون ممبر و مسجد و
سوگند داده شود بر حاصل چنانچه میان شما بیع یا نکاح[۱] اکنون قائم نیست در تو
اکنون رد لازم نیست و از تو اکنون باز نیست نه بر سبب چنانچه نفروخته و نکاح نکرده
و طلاق بائن نداده مگر وقتی که متضرر شود مدعی پس او را این زمان بر سبب داده شود
چنانچه در دعوی شفعه بجوار باسبب متکرر نشود چنانچه بندهٔ مسلم[۲] دعوی عتق کند بر خواجه
لیکن در اثنا و بندهٔ کافر سوگند بر حاصل دهد و سوگند داده شود بر علم کسی را که او را چیزی
ارث آید پس دعوی کند دیگرے او را بر ثبات اگر بخشیده باشد چیزی مر او را یا بخرد او را
بے بینه پس یکی دعوی کند بی بینه که آن چیز مر او راست پس موهوب له و مشتری سوگند خورند
که آن چیز ملک مدعی نیست و اگر منکر خدا یمین دهد یا صلح کند از و روا بود و ولایت استحلاف
نماند اما بیع بمین رد نه و پس ازین استحلاف روا است **فصل اول** اگر[۳] اختلاف افتد در
قدر مبیع یا ثمن حکم کند بدای مبرهن و اگر هر دو اقامت کنند برای مثبت زیاده و اگر
در هر دو اختلاف افتد بائع گوید یک بنده بده هزار و مشتری گوید دو بیکی و اقامت
کردند بحجت آن کس و بحجت این در مبیع معتبر است و اگر اختلاف افتد در یکی یا هر دو گواه
ندارند راضی شود هر یکے بزیادتی که دعوی[۴] میکند او را و دیگر والا هر دو سوگند خورند باید
بیکے نفروخته ام و بدو نخریده ام و این قبل از قبض مبیع ست نه بعد از و و سوگند دهد مولا
مشتری را در هر سه جای بر صحیح و فسخ کند بیع را بطلب یکی و الا ترک کند هر دو را بر
صلح کنند و کسیکه نکول کند ملزم گردد اینهمه در بیع عین بثمن ست اما در عین بعین و ثمن

انگاه که مکعب دومی مثل اول یا اجود ازو باشد و اگر ادون ازو باشد بی تکلف ازو نفع بگیرد
و کسیکه برج حمام گیرد بچه آنرا بر خود صرف کند اگر فقیر باشد والا بر فقیر و روا است که باز از
فقیر بخرد و در مطالب گفته امام حلوانی فرموده که شیخ ما چنین میکرد و باک نیست بهیزمی
که در آب یابد اگرچه او را قیمت باشد و نه بسبب و کمتری که در آب روان یابد و لو کثیرا
و در سراجی گفته لقطه که معلوم شود که از ذمی ست او را تصدق نکند و به بیت المال نهد
اگر لقطه از ملتقط کم شود و در دست دیگری یابد با وی خصومت نکند یکی در صحرا مرد و روا است
که مصاحب او شتر او را فروشد و باهل او برد غریبی در خانه یکی مرد و وی را وارثی معروف
نه و او فقیر ست روا بود که مال وی را بر خود صرف کند دابه یا صید را بله کرد اگر گوید برای
آخذ کردم آخذ مالک شود والا نه باب بست و دوم در دعوی در جامع گفته
که دعوی اخبار ست نزد قاضی یا حکم بحق معلوم که مخبر را باشد بر غیر حاضر و مدعی آنکه مجبور نباشد
بر خصومت و مدعی علیه آنکه مجبور بود و دعوی بر مدعی علیه دو گونه است صحیح ست که متعلق ست
بوی احضار خصم و مدعا و وجوب حضور و جواب و اثبات و حلف و فاسد که بوی این احکام
تعلق ندارد و دعوی صحیح نشود مگر بذکر آن چیز قدر و جنس او معلوم شود و بیان نوع و صفت
و سبب شرط است و در دعوی قباله قدر کاغذ و وصف و قدر مال شرط ست نه عدد خطوط
و بذکر آنکه مدعا در تصرف خصم بغیر حق و ید او در زمین ثابت نشود مگر بحجت یا علم قاضی نه بتصادق
خصمین اما در منقول باقرار نیز ثابت شود و بمطالبه مدعا مطلقا پس اگر گوید مرا بروی ده
درم ست دعوی او صحیح نباشد تا نگوید قاضی را که امر کن مر او را تا بمن دهد و بقولی صحیح باشد
و هو الصحیح و باحضار مدعی بعد از ثبوت ید در مجلس حکم تا اشارت کرده شود بوی در دعوی و
شهادت و حلف این انگاه که احضار او ممکن باشد بی مونت والا نه پس اگر توده باشد یا رمه

تا مدتے کہ گمان فساد او شود بی خلاف چون لحم و شیر و میوہ تر و چون مدت تعریف گذرد
تصدق کند اگر خواہد لیکن افضل آنست کہ نگاہ دارد او را یا ثمن او را پس اگر مالک او
پیدا شود اجازت کند و ثواب او را باشد یا از فقیر گیرد و اگر موجود باشد یا ضمان کشاند از
ملتقط یا فقیر اگر ہلاک شد و رجوع نکند ہر یکے بر دیگرے بعد از تضمین و آنچہ نفقہ کند بر وے
بے اذن حاکم تبرع ست پس رجوع نکند و الا دین ست پس رجوع کند لیکن بر اصح اگر
کہ بر مالک دین کند و اجازت دہد قاضی یا ملتقط بامر او چیزی را کہ در و نفعے باشد و ممکن باشد
اجارہ او و نفقہ کند بروی از دو الا اذن کند ملتقط را بانفاق بر و اگر صلح باشد دو الا
بفر و شد و ثمن او را نگاہ دارد و چون مالک بیاید نقض بیع نکند و اگر بامر قاضی نباشد مر او را
تنفیذ بیع در قائمہ و تضمین بائع یا مشتری ثمن در ہا لک و مر متفق را ست کہ حبس کند لقطہ را برائے
اخذ لقطہ پس اگر امتناع آرد فرو خستہ شود و اگر ہلاک شود بعد از حبس ساقط شود اما قبل از
حبس نہ و چون مدعی اقامت حجت کند و اجب ست دفع باو و اگر نشانی گوید رو ا بود کہ
بوی دہد و از و کفیل گیرد و جبر کردہ نشود بر دفع اگر تصدیق نکند و الا در جبر او اختلاف
ہست و اگر بعد از دفع بوی دیگری اقامت کرد و اگر موجود باشد از و بگیرد و الا ضمان
کشاند از ہر کہ خواہد و ملتقط رجوع کند بر اصح نہ اخذ و نفع گیرد و ملتقط با آن بعد تعریف
اگر فقیر باشد بی امر حاکم و الا تصدق کند بر فقرا و اگرچہ اصل یا فرع یا زن او باشد ملتقط
فقیر فرو خستہ بر خود خرج کرد بعد ہ غنی شد بر مختار تصدق نکند مثل او دو زن چادرہائے
خود با نہا دند یکے از نہا چادر دیگری را گرفت و رفت زن دومی از چادر دومی نفع نگیرد مگر
آنکہ تصدق کند بر دختر فقیرہ خود یا مثل او بعدہ این دختر مر او را بخشد پس این زمان انتفاع
از و رو ا بود و ہمچنین در مکیلی کہ دزدیدہ شود و بجای آن دیگر گذاشتہ شود و بقولے

او و تصرف در مال او و نه اجاره او بر اصح تا اجرت وی گیرد چنانچه عم را اجرت برادرزاده
روا نه اما مادر را روا ست باب بست و یکم در لقطه اخذ لقطه خوبتر ست و با خوف هلاک
واجب ست و این یا غیر مطلوب ست چون خسته و پوست انار و خوشهای باقیه بعد از رفع
غله و اینها را آخذ مالک شود بر مختار یا مطلوب و این امانت ست باتفاق ضمان نکشد بهلاک مگر بتعدی
یا منع بعد از طلب این آنگاه است که نزدیک اخذ یا وجدان گواهان گیرد که برای رد میگیرم
و الا ضامن شود مگر چون ترک اشهاد از جهت خوف ظالمی باشد و اگر اختلاف افتد در اخذ
برای رد و عدم آن ضمان کشد نزد امام هو الصحیح نزد امام محمد ضمان نکشد که قول
اوست با سوگند و همچنین نزد امام ابی یوسف بر اصح و اگر مالک او را تصدیق کند باتفاق ضامن
نشود و اگر اقرار کند که برای خود گرفته باتفاق ضمان کشد و اگر همانجا رد کند بعد از انتقال
از انجا ضمان کشد و قبل از ان نه و از امام محمد آمده اگر بعد از سه گام رد کند بری شود و بقول
اینهمه آنگاه که برای خود گیرد اما اگر برای رد گرفته ضامن نشود اصلا و واجب ست تعریف لقطه
باقیه در جای وجدان و مجامع تا گمان برد که بعد ازین طلبیده نخواهد شد هو المختار و هو الصحیح
و علیه الفتوی و تا سالی در ظاهر روایت نفیسه باشد یا خسیسه و از اصحاب ما آمده که تعریف کند دویست
و بیشتر را سالی و کمتر تا ده ماهی و تا سه ده روز و تا دانق سه روز و دانقی را روزی و از سرخسی
آمده که کمتر از درم را روزی و در مانند فلس نظر کند در یمینه و یسره بعده در دست فقیری
نهد و در مانند تمره همانجا تصدق کند یا بخورد و اگر محتاج باشد و در مثل عنب همان دم بخورد و اگر
غنی باشد و در صورتی که بسال تقدیر کرده اند تعریف کرده شود در هر جمعه و بقولی هر ماهی و
و بقولی هر شش ماهی و اگر تعریف کند غیر او بامر او روا بود و روا ست دفع او بسوی امینی
و مراد راست که از و باز گرداند و اگر از وی هلاک شد ضمان نه اما غیر باقیه را تعریف کرده شود

اگر تصید انداخت و عضوی از وجدا کرد صید حلال ست نه عضو چون دست و پا و ران
و اقل از نصف سر اما اگر حمید در او کند بطول یا بعرض باسه بخشش کند و اگر بمقابل بعجب
باشد یا نصف سر یا اکثر او را جدا کند هر دو حلال بود اما اگر یک بخش او بجانب عجز باشد
و دو بطرف سر نه کمافی الهندیه و او با و در جراحت تیر چون مذکور ست کمافی الهدایه

باب بستم در لقیط رفع لقیط فاضلترست و اگر خوف هلاک باشد فرض ست و این
حرست مگر آنکه اقامت بحجت کرده شود بر رقیت او یا کلان باشد و تصدیق کند و نفقه او در
در بیت المال ست و ملتقط بنفقه متبرع است مگر چون امام امر کند که این دین بر دست
پس رجوع کند بر او اگر کلان شود و در بیت المال اگر در صغر بمیرد و جنایت او در بیت المال
است وارث او نیز در دست مگر آنکه امام برای ملتقط دهد و او را از آخذ گرفته نشود مگر آنکه
باختیار خود دهد بعده رجوع نکند و نسب او از کسی ست که دعوی کند او را ملتقط باشد
باشد یا غیر او و قتی که دعوی نکند ملتقط و لقیط زنده باشد اما بعد از مردن او تصدیق کرده
نشود و غیر را اگر بحجت و اگر دو نفر دعوی کنند تصدیق کرده نشود و بقولی انگاه که او را اشتباه
باشد و الا ثابت شود و اگر دو مرد دعوی کنند از هر دو ثابت شود و اگر دو زن دعوی کنند از
هیچ یکے ثابت نشود بقول امامین و نزد امام اعظم از هر دو ثابت شود و اگر دعوی اکثر از دو
ثابت نشود و از هیچ یکے نزد امام ابی یوسف و نزد امام محمد از سه کس ثابت شود و نه از آن
و نزد امام از اکثر غیر ثابت شود و اگر یکے از دو با وی علامتی گوید از وی باشد و اگر هر دو
دعوی کنند یا ذمی ثابت شود دون حر و مسلم باشد مگر چون در دیه یا شهر یا معبد کفار یافته
شود و اگر بنده و حر یا ذمی و مسلم دعوی کند از ین باشد و مالی که بر و یا دابه او بود صرف
کند ملتقط بر و بامر قاضی او لیتر و ملتقط راست قبض هبه او صدقه او و تسلیم در حرفت او و نکاح

الکل فی الہدایۃ واگر باز از و بگریزد واجابت نکند پس انچہ بعد از رجوع شکار کند
خوردہ نہ شود اما تیر شرط ست در وسط الظ ذبح و تسمیہ نزد رمی تو حراحت تا اگر اورا
بدق کشند نہ و ترک قصد رامی یا مامور او از طلب او اگر از چشم او یا تیر او غائب شد و دے
پی او گرفت بی شغل دیگر او را یا تیر خود یافت بی اثر دہ خوردہ شود در استحسان و ہمچنین اگر تحایل نکردہ اما یقین میداند
کہ جرح بہ تیر او ست اگر از و نشستہ و او را مردہ یافت خوردہ شود و ہمچنین اگر در و جرح جرح خود یابد کما فی الہدایۃ و مذہب
امام اعظم مقدر ست بہ نیم روز یا شب تا اگر اکثر میطلبد از ین مدت خوردہ نشود اما از زیادات
گفتہ کہ اگر کم از روز میطلبد خوردہ شود و اگر او را زندہ یابد زود کشد و اگر بعد در نگ
کند تا مردہ حرام شود این انگاہ کہ وقت فراخ بود و بادی آلت ذبح باشد والا از ہمچنین
آمدہ کہ حلال ست و در ظاہر روایت نہ این انگاہ کہ در و حیات زیادہ از ذبح باشد
والا حلال ست باجماع کہ این در حکم مردہ ست تا اگر در ین حالت در آب افتد حرام نہ بود
چنانچہ بعد از موت او کما فی الہدایۃ و انچہ گزاور العرض کشد حلال نہ و اگر جراحت کند
حلال بود کشتہ بقول و سنگ گران نیز حرام ست اگر چہ جراحت کند و اگر سنگ تیز باشد
حلال ست و کشتہ عصا و چوب حرام ست مگر چون او را تیزی باشد و جراحت کند
کما فی الہدایۃ و اصل آنست اگر متیقن شود موت او بجراحت حلال بود و اگر متقبل حرام
بود و ہمچنین در شک احتیاط پس اگر بسوی او تیغی یا کاردی افگند پس اگر او را تیزی
جراحت کرد حلال بود و اگر او را قفا یا قبضہ رسید نہ اگر بصیدی تیر انداخت و او را جراحت
کرد پس در آب افتاد یا او لا بر بامی یا دیواری یا درختی افتاد و از انجا بر زمین حلال نہ
و اگر از ہوا بر بام یا زمین یا خشت مبسوط افتاد و مرد حلال باشد اگر بصیدی ارسال کرد
و غیر او را گرفت حلال بود و ہمچنین اگر بغیر مرے رسید یا از یکے ناخنہ شود و بدیگری رسد

کنند باتفاق حلال بود و او بار شرط نه بود و بقولی هست و بقولی آنگاه که جراحت صغیر
باشد و بشرط آنکه ارسال کند او را مسلم یا کتابی تسمیه گویان بر صیدی و اگرچه معین نباشد
پس اگر بیکی ارسال کرد و چندی از صیود گرفت خورده شوند مادام که در وجه ارسال
باشند و اقتران تسمیه بارسال شرط است پس اگر ترک کند تسمیه را بعمد در وقت ارسال
بعده زجر کرد او را بتسمیه و او منزجر شد و او را کشت خورده نشود و همچنین اگر مجوسی
یا مرتد یا کودک غیر عاقل ارسال کند بخلاف اخرس و همچنین اگر از دست یکی بجهد و صیدی
را بکشد چنانچه علم نباشد بارسال هیچ یکی اما اگر بظن آدمی یا شجر گذاشت و آن صید بود
حلال است کما فی البرجندی و شرط عدم شرکت آنچه صید او حلال نه بود چون غیر معلم
یا معلم نامرسل یا متروک تسمیه بعمد پس اگر شرکت او در جراحت صید باشد خورده نشود و اگر
در اخذ باشد نه در جراحت کراهت تحریمیه بود بر صحیح و بشرط آنکه مکث دراز نکند بعد از
ارسال برای استراحت تا اگر بعد از آن نانی خورد یا بول کند حلال نه و اگر یوز بعد از
کمین گیرد حلال بود و همچنین سگی که عادت او گیرد و همچنین باز و بشرط آنکه مرسل از طلب
نه نشیند و تعلیم سگ آنست که نخورد از و سه بار پیاپی نزد صاحبین و بروایتی از امام اعظم
پس رابع حلال باشد و بروایتی ازین ثالث نیز حلال است و هو المختار کما فی المختار اما
نزدیک امام اعظم مفوض است برای معلم و صیاد و در سائر سباع شرط است ترک و اجابت
در خواندن و فرستادن و یوز چون سگ است و اگر معلم خون صید خورد مضر نه بود و
تعلیم چنگل دار آنست که باز گردد بخواندن پس اگر معلم چیزی از و خورد خورده نشود و آنچه قبل
ازین صید کرده آنچه خورده حرمت در آن ظاهر نشود که محل رفت و آنچه در احراز او
او نیامده باتفاق حرام است و آنچه محرز است در خانه او نزد امام اعظم حرام است خلافا لهما

بوی گنده و غدود و ذکر و خصیه و مثانه و رگ گردن و زهره و قصیده و مکروه است
بتنزیه و همچنین خونی که از لحم و جگر و طحال بر آید اما خون روان حرام قطعی ست و حلال
نیست حیوانی آبی که توالد و معاش او در آب بود مگر ماهی که طافی نبود اما طافی
که در آب بی آفت بمیرد و بر روی آب ظاهر شود حلال نه و آنچه بآفت بمیرد حلال بود
چنانچه هلاک شود از جهت ضیق مکان و تراکم امواج یا گزیدن کژدم یا او را تیری رسد
یا بخورد دوائی را که در آب بیفگند یا یافته شود درست در شکم سگ یا یافته شود بر روی
زمین و پشت او بالا نه اگر شکم او بالا باشد کما فی المختار یا آب از و منحسر شود و اگر او را گرمی
یا سردی آب بکشد خورده نشود و نزد امام خلافا لمحمد رحمه الله تعالی و هذا اوفق و در مختار
گفته و علیه الفتوی و اگر بعض او در آب ست و بعض او بیرون اگر سر او بیرون ست حلال
بود و الا اگر اکثر او بر زمین باشد همچنین و الا نه و در جامع گفته حلال ست ملخ بهمه انواع
و اگرچه خود بمیرند و انواع ماهی چون مار ماهی و جریث و جز اینها بی زکوة تا اگر مجوسی
صید کند ملخ یا ماهی یا مسلمی تسمیه بعمد نگوید حلال بود و نزد امام محمد مکروه است بتحریم هو الاصح
و المختار و طحاوی گفته که سمک صغار که مرد و صلب از و جدا نشود و بقول امام اعظم مکروه است
و از محیط گفته که همه انواع ماهی حلال ست صغیر باشد یا کبیر **فصل دوم** در جامع گفته
که صید حیوانی ست ممتنع متوحش بطبع که ممکن نه بود اخذ او مگر بحیله نه ماکیان و نه بط و نه کبوتر
و نه اهلی متوحش اما آهو مالوف صید ست و این مباح ست و از برای تلهی مکروه و آن بحیوان
است یا به تیر و حلال ست صید هر حیوانی که شکار کند بیشک یا بچنگل بشرط آنکه معلم باشد و
جراحت کند تا اگر بخفه یا قعود بر سینه بمیرد حلال نه و علیه الفتوی و بقولی این نزدیک
ربانی ست و بقول شیخین حلال ست اما در باز و چرغ این شرط نه تا اگر اینها چنین

وگوزن و بط با جماع و تدرو و ننگ و آهو و حبارے یعنے تغدری بقول اکثر و کبک و کبوتر
و دراج و کلنگ الکل فی الصیدیہ در ظہیری گفتہ مکروہ است ہدہد اما موسچہ و فاختہ
و حکہ و لکلک و لمام حلال ست اما مستحب نہ کہ اکل اینہا مورث آفت ست و در کنز گفتہ
کہ مکروہ ہست خفاش و ہر طائر مردار خوار و ذبائح جن یعنے سرای خرید و ذبح کرد از
خوف آنکہ اگر نکند جن او را بیازارد و مانند این و گاوی کہ برای امیر کشند و زنده
را و مستحق را مکروہ نباید خوردن لیکن در ہدایہ گفتہ انچہ ذبح کنند برای قدوم سلطان
یا در بنای نو و لبیا و کشت و گورستان حرام ست و در مطالب گفتہ ذبح کرد در وقت
قدوم سلطان یا امیر یا رجوع لشکریان یا حاجیان یا پوشیدن تشریف بقول فضلے
حرام ست و بقول اسمعیل کرامیہ سخت ست و امام ابو حفص و ابو علے و عبد الصمد کاتب
و عبد الواحد و ابو الحسن ثوری فتوی داده اند بر کفر ذابح و حرمت ذبیحہ اگر بر سر گور
قریبے یا شہیدی یا مزار دروغ یا وقت نشاندن تہ در خانہ یا فرو بردن چک در چاہ
یا اجاد ان کردن دیہ بسبل کند کفر لازم آید و ذبیحہ حرام بود و مرغ خانگے کہ غالب
گرد نجاست میگردد و گوشت و بیضہ وی مکروہ ست شتر خمر خورد و در آن ذبح کرد
شدہ حلال ست و مکروہ اما از شرح طحاوی گفتہ گوسفندی خمر خورد و در آن ذبح
کرد حلال ست بی کراہیت و بعد از روزی یا اکثر با کراہیت در صیدیہ گفتہ کہ حضرت پیغامبر
علیہ الصلوۃ و السلام گوشت ہفت جانور خورده شتر و بقر و گوسپند و مرغ خانگے
و خرگوش و گور خر و حبارے در جامع گفتہ شتر و گاو و گوسپند حلال و ماکیان حلال
مکروہ اند بہ تنزیہ پس چہل روزے و ہفت و سہ روز حبس کرده شوند و علف از حلال
و مختار در ان دو وہ روز ست و در گوسفند چہار و در ماکیان سہ لیکن بر اصح تا ذبح

در شکم ذبیحه نزد امام اعظم هو الصحیح و نزد صاحبیه حلال ست اگر خلقت او تمام شده باشد
و همچنین اگر زنده برآمد و آنقدر وقت نماند که ذبح کرده شود کما فی البرجندی لیکن در ترغیب
گفته باتفاق نه و نه حیوانی که صید کند به پشک یا چنگل چون شیر و پلنگ و گرگ و یوز و سگ
و کفتار و پیل و روباه و گربه اهلی و دشتی و سوسمار و سنجاب و خوک و همچنین خوک آبی فی روایة
منه کما فی صیدیه و بوزنه و خرس و موش دشتی و راسو و شغال و چون عقاب و کرکس و چرغ
و باز و باشه و شاهین و زغن و بغات و نه حشرات چون موش و وزغه و کرفش و خارپشت و مار و کژدم
و غوک و زنبور و پشه و شپش و مگس و کنه و کیک و نه دراز گوش اما گور خر حلال ست و اگرچه اهلی
شود و اگرچه ازین دو آید حکم مادر است و نه استر نزد امام اعظم و همچنین نزد صاحبیه اگر
نر اسپ باشد و همچنین اگر خر باشد بر اصح و نه اسپ نزد امام اعظم و بقولی امام رجوع کرده
از حرمت او قبل از موت بسه روز و علیه الفتوی پس مکروه بود بی شبهه در ظاهر روایت
و هو الصحیح یا بتحریم و هو الاصح کما فی الخلاصة و الهدایة و هو الصحیح کما فی المحیط و المغنی و
قاضیخان و العمادی و نزد صاحبیه حلال ست بی کراهیت و حالانکه فتوی و عمل برین ست
کما فی الصیدیه و نه زاغ جیفه خوار اما زاغی که گاه جیفه خورد و گاه دانه نزد امام اعظم
حلال ست و هو الاصح و نزد صاحبیه مکروه است اما زاغی که همین دانه خورد حلال ست
بی کراهیت کما فی المختار و خزانة الفتاوی و باک نیست به فراشتک و قمری و کنجشک
سیاه و زرد و کنجشک و فاخته و موسیچه و شپرک و ریک رای لیکن در صیدیه گفته که باتفاق
حرام ست و عکه و بوم بروایتی از امام ابی یوسف لیکن در صیدیه گفته که او بهمه انواع
حرام ست و هدهد و همچنین هر طوق دار کما فی خزانة المفتین و لگلگ لیکن از نظم گفته که
فاخته و لگلگ و عقاب مکروه است و طاوس و شترمرغ و همچنین طوطی و علیه الفتوی

و در برجندی گفته که چنانکه تسمیه ذابح شرط است تسمیه معین او نیز شرط است چنانچه دست
بر مذبح نهد تا بترک یکی حلال نه اما اگر بعد تسمیه با کسی سخن کند یا آب نوشد یا لقمه خورد
یا کارد گیرد حلال بود و اگر سخن دراز شد و عمل بسیار افتاد مکروه بود و این بر قول عوام
مردم است در جامع گفته اگر فصل کند بعمل کثیر حلال نه بود چون تحدید کارد و تسمیه گفت
و ذبح کرد برای قدوم امیر و جز آن از بزرگان حلال نه اما از برای مهمان حلال
است که آن از برای تعظیم ویست و نه از برای خدا تعالی و لهذا پیش او برای خوردن
نمی نهند و بغیر میدهند و این از برای خدا تعالی است و لهذا پیش وی می نهند تا بخورد
و احسن گفتن بسم الله است و منقول از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما و متداول
بسم الله و الله اکبر است و نزد حلوای باد او مکروه است و سنت در شتر نحر است و
در گاو و گوسفند ذبح و عکس مکروه است و نحر کند شتر را استاده و ذبح کند گاو و گوسفند
را غلطیده و ادب آنست که غلطانیده شود بنرمی و بر یسار روی بقبله و بسته شود
سه قائمه او را و ذبح کند بیمین بکارد تیز و سرعت کند در ذبح و اجرای کارد بر حلق
و بسنده است جراحت در هر حیوان مانوس چون ماکیان و کبوتر و بز و شتر و اما هر
که وحشی شوند یا در چاهی یا در مغاکی افتند و ذبح ممکن نه بود تا اگر ماکیان بدرختی
او یزد و اخذ ممکن نه بود و او را به تیر زند حلال شود اما آنگاه که خوف هلاک او بود کما فی ذکوة
السراجیة و الصیدیة و همچنین اگر شتری بر یکی حمله کند و گرفتن او ممکن نه بود و او را نیت
بکشد حلال شود و همچنین اگر بر گاو ولادت دشوار شود پس یکی دست در فرج او انداخت
و ولد را جراحت کرد و ذبح او ممکن نه حلال شود و همچنین اگر بزی در چاه افتاد
او را به نیزه زد حلال شود خلافا للحسن رحمه الله **فصل اول** حلال نیست جنین میت که یافته شود

و در رو مستحب اگر دو گوسفند بیک تسمیه کشد دومی حلال نه اما اگر یکے بالای دیگر غلطانید و
هر دو بیکبار کشت هر دو حلال اند در خزانة المفتین گفته اگر عصا فیر در دست جمع کرد و تسمیه
گفت صیدے را ذبح کرد پس دیگر را ذبح و تسمیه نگفت این حلال نبود و اگر بر همه کارد را مد
بیک تسمیه روا بود و اگر از شکم بزے بچه کشید بشق و کشت بعده بزرا کشت اگر حیات
او بعد از کشیدن بچه ممکن بود حلال ست و الا نه در مختار الجوابات گفته که صید و مریضه
که در آنها حیات ذبیحه باشد قابل ذکوة نیست نزد صاحبین و نزد امام اعظم قابل ست پس
مذکوة حلال شود و علیه الفتوی و همچنین بزی که گرگ شکم او درید و در و حیات ذبیح باشد
و همچنین موقوذه و متردیه و نطیحه و ماکول سبع اگر می جنبد بذبح حلال شود نزد امام اعظم
کما فی المختار و در خزانه گفته گرگے رگهای گوسفند را برید قابل نماند و اگر چه زنده باشد
همچنین اگر گربه سرماکیان را جدا کند قابل نماند و اگر چه می جنبد کما فی الکنز و در جامع گفته
حلال ست کشته کتابی و اگر چه جنبی یا زن معذوره یا جنب یا زبان بریده یا کنگ یا دیوانه یا کودک
بشرط آنکه عاقل و ضابط باشند عاقل مسلم آنست که تسمیه داند و بقولی حل او بتسمیه و بقولی حل او بالقطع کما
و ضابط آنست که قادر باشد بر قطع رگهانه کشته مجوسی و دشتے و مرتد و در هدایه گفته و تسمیه
که او را محرم کشد در حل باشد یا در حرم و نه صیدی که او را در حرم کشند حلال باشد یا محرم
اما اگر محرم ذبح کند غیر صید را یا در حرم غیر صید کشند حلال باشد و نه کشته تارک تسمیه
بعمد اما بفراموشی حلال ست و این شرط ست در ذکوة اختیاری و در ذبح نزد ذبح و در
صید نزد ارسال و رمے تا اگر گوسفندے را غلطانید و تسمیه گفت و غیر آن را کشت حلال
نه و اگر تیر انداخت یا ارسال کرد بسوی شکاری با تسمیه و بغیر آن رسید حلال بود و اگر
بعد از اضطجاع و تسمیه بکارد دیگر کشت حلال بود و اگر بر تیری تسمیه گفت و غیر او انداخت

عرس و اجرت عمل دهد و اگر شرط کند که میوه یا درخت درمیان باشد روا بود
خواه آن عرس صاحب زمین را باشد یا عامل را **باب نوزدهم در ذبائح**
بدانکه ذکوة اضطرار جراحتی ست بر تن چون قدرت بر جراحت حلق نباشد و ذکوة
اختیار ذبح ست میان حلق و لبه ای از گره تا سینه و بقولی از گردن پس بالای گره
روا نبود و بقولی روا ست و امام حافظ الدین بخاری فتوی برین میدارد کما فی
خزانة المفتین و البرجندی و عروق چهار اند حلقوم جای نفس و مری مجری آب و
طعام و دو شهرگ مجری خون و حلال می شود بقطع هر سه ازین چهار نزد امام
هو الاصح و بقطع آن دو یکی ازین دو نزد امام ابی یوسف و بقطع اکثر هریکی نزد امام محمد
پس بقطع نصف کراهیت تحریمه بود و بروایتی ازین بقطع اولین و اکثر آخرین قالوا
هو الاصح و شرط نیست خروج خون و حرکت اما اگر علم بحیات نبود یکی ازینها شرط
است پس بوجود یکی باتفاق خورده شود و علیه الفتوی کما فی المختار و از امام محمد
سلمه آمده دهن یا چشم ضم کرده حلال ست و اگر گشاده نه یا قبض کرد پای حلال ست و اگر
دراز کشیده نه موی برخاست حلال ست و اگر خواب کرد نه هذا ایضاً فی المختار و مکروه است
نخع ای ایصال کارد بنخاع این رگی ست سفید در استخوان گردن و بقولی کشیدن سر
از جهت ظهور مذبح و بقولی شکستن سر قبل از سکون آواز اضطراب و حاصل آنست
که انچه در و تعذیب حیوان باشد بی فائده مکروه است چون جبر بمذبح و ذبح از جانب
گردن و قطع سر یکبار و احداد کارد برابر او بعد از خلطانیدن و سلخ او قبل از سکون
و ابانت عضوی قبل از ان و همچنین ذبح نزدیک مذبوحه کما فی الکنز و ذبح مشرف
بولادت کما فی النصاب و در تحفه گفته که کشتن روی بغیر قبله و ذبح در شب تنزیهاً است

فاسد ست و از امام احمد روایت کرده که صحیح ست و هو مختار اکثر مشائخ بلخ و این شرائط مذکوره حکم دیانت ست که حلال مائفتی به و طیب آنست که در کسب او گناه نیفتد و بحیوانی ایذا نرسند تا اگر محافظت بکند بر نمازها در مواقیت بجماعت اما یک نماز را تاخیر کند بواسطهٔ اشتغال بزراعت طیب نباشد و همچنین اگر کشت بی طهارت کند یا تاخیر کند اجرت را از جفاف عرق یا ثمن را از حلول اجل یا استغراق دهد بی رضای بائع و مستحب ست که تخم با وضو باشد و در گوشه دو رکعت نماز گذارد و گوید اللّٰهُمَّ اِنَّا عَبْدٌ ضَعِیْفٌ وَ سَلَفٌ هٰذَا اِلَیْكَ فَسَلِّمْهُ لِیْ وَ بَارِكْ لِیْ فِیْهَا پس درود گوید آن کشت محفوظ و مبارک باشد و واجب ست که کیال باوضو باشد والا برکت نشود و بعد از کیل دو گانه گذارد و گوید یَا رَبِّ اَلْقَیْتُ بَذْرًا وَ اَعْطَیْتَنِیْ مَشِیْئَةً اَكْثِرْ اَفَاجْعَلْهَا قُوَّةً لِطَاعَتِكَ لَا قُوَّةً لِمَعْصِیَتِكَ وَ اجْعَلْنِیْ مِنَ الشَّاكِرِیْنَ وَ همچنین در نشاندن درختان فضل رواست دفع اشجار بکسے که او را اصلاح دهد بمقابلهٔ جز شائع از میوه و این چون مزارعت ست در اختلاف شروط و احکام اما این بے ذکر مدت رواست و واقع میشود و درین صورت بر مدت اول میوه که دران سال بدر آید مگر درختے که صلاحیت میوه ندارد که دران مدت شرط است و اگر مدتے گوید که میوه دران بدر نیاید فاسد شود و عامل را اجر مثل باشد و اگر مدت گوید که گاهی دران بدر آید و گاهے نه روا بود پس اگر دران مدت بدر آید همان شرط مرعی ست والا فاسد شود و عامل را اجر مثل باشد و روا نه بود اگر وقت عقد مدرک بود و اصل آنست که اگر در حد از و یاد بود روا باشد والا نه و اگر یکے بمیرد عامل بر و قیام نماید یا وارث او را و آن نیست فسخ او مگر بعذرے زمین داد بیکے تا وی درخت بنشاند و زمین و درخت در میان باشد روا نه بود و عامل را قیمت

و اگر صاحب زمین و تخم امتناع آرد بعد از کرب عامل راضی سازد او را باجر
مثل تا غرور لازم نیاید گفته اند که این در دیانت ست اما در حکم بروی چیزی نه و
در فاسده خارج صاحب تخم راست پس اگر وی صاحب زمین باشد زراعت او را
حلال بود و اگرچه زیاده آید از قدر بذر و اجر مثل زمین او و اگر عامل باشد بگیرد مثل
تخم و اجر مثل بقر و مقدار انچه نفقه کرده و انچه تاوان داده از اجر مثل زمین و بفضل
تصدق کند نزد طرفین بخلاف امام ابی یوسف و اجر مثل دیگر را و اگرچه چیزی نزد بنده
یا هلاک شده اما از شرط نیفزاید نزد شیخین بخلاف امام محمد و این از جنس نقدین دهد نه
از خارج اینهمه انگاه که تخم از یکی بود و اگر مشترک بود خارج را بر قدر ملک بخش کند
و باطل میشود مزارعت بموت یکی از صاحب زمین و مزارعت و اگرچه کرب زمین و حفر نهر و تسویه
سنیات کرده باشد و غرامت نکشد ورثه صاحب زمین و اگر وی بعد از زراعت قبل
از نبات بمیرد در بقای او اختلاف ست و اگر بعد از نبات بمیرد باقی ماند در استحسان تا
وقت استحصاد او و روا ست فسخ او بسبب دینی که مضطر کند صاحب زمین را به بیع او
و مزارع را بر وی هیچ حقی نه اما در دیانت لازم ست استرضای او کما فی البرجندی این
قبل از نبات ست و الا تا حصاد نفروشد و موجب فسخ از جانب مزارع مرض ست و
خیانت و قصد سفر و دخول در حرفت دیگر و اگر مدت مذکوره گذشته و هنوز زراعت
نرسیده پس بر عامل ست که صاحب زمین را اجر مثل دهد تا رسیدن او و نفقه زراعت
چون اجرت سقی و حفظ و حصاد جمع و رفع بسوی بیدر و دیاسته و تذریه بر هر دو کس
است بقدر حصه تا قسمت و بعده بر هر یکی حفظ بخش خود ست و شرط حصاد و مثل او
بر عامل روا ست نزد امام ابی یوسف رح و هو الصحیح و به یفتی از جهت تعامل و در ظاهر روایت

زمین را باشد و عامل را اجیر گیرد باجر معلوم و بعد از مدت اجرت لازم شود خارج
باشد یا نه بعده بر بعض خارج بهم راضی شوند و نزد صاحبیه رواست و علیه الفتوی
اما بهشت شرط صلاحیت زمین برای زراعت نزدیک عقد پس اگر دران قوائم
بینه باشد و منع کنند از زراعت فاسد گردد مگر چون اضافت کند بسوی وقت فراغ
۲ و اهلیت عاقدین ای بودن ایشان حر و بالغ یا بنده و کودک ماذونین ۳ و ذکر
مدت پس بی ذکر مدت روا نه و به یفتی و از امام محمد بن سلمه آمده که روا بود و بر یک
زراعت افتد و به اخذ الفقیه و علیه الفتوی ۴ و ذکر صاحب تخم ۵ و ذکر جنس تخم
و الا فاسد شود مگر چون زراعت کند که این زمان روا گردد یا تعمیم کند و گوید ما بدا لی
و لک ۶ و ذکر بخش که تخم از و نه بود لیکن از نظم گفته که اگر بخش او گوید و بخش صاحب تخم
نه بود نگوید باتفاق روا بود و اگر بخش صاحب تخم ذکر کند و بخش دیگر نگوید روا باشد
در استحسان ۷ و تخلیه میان زمین و عامل ۸ و شیوع دانها و کاه باشد در میان یا
برای صاحب تخم پس بترک یکی ازین هشت شرط عقد روا نه لیکن مشائخ استحسان
کرده اند بجواز بمجرد آنکه گوید کار میکنم در زمین تو بمزارعت و وی راضی شود که
عرف بسند است امام صدر شریعت گفته بیت زمین تنها عمل تنها زمین با تخم
ای کامل + ورای این سه صورت دان همه تا چیز دهم باطل + یعنی فاسد است در چهار
صورت باقی زمین و گاو با تخم و گاو یا تخم یا گاو یکی را و باقی دیگر را و از امام
ابی یوسف آمده که رواست مگر ثالث و در مزارعت صحیحه خارج را بوفق شرط قسمت
کنند و اگر چیزی بدر نیاید عامل را چیزی ندهند و جبر کند حاکم از مزارعین کسی را
که امتناع آرد از موجب عقد مگر صاحب تخم را قبل از القای تخم اما بعد آن جبر کرده شود

که بلحاق او باطل شود پس اگر دران عمل کند و اسلام آورده باز گردد سود مر او را
باشد و تصدق کند باو نزد امام و منعزل نشود مضارب تا نداند که او را عزل
کرده و اگر چیزی را خرید بعد از عزل قبل از علم نافذ باشد و چون از عزل عالم شد و در
مال عرضی بود او را بفروشد و بعده تصرف نکند درو نه در نقدی که از جنس راس مال
باشد و انچه خلاف جنس اوست تبدیل او بوی واجب ست اگر جدا شدند از مضاربت
و دران مال دینی باشد بر یکی لازم ست بر مضارب که طلب دین کند و اگرچه مالک
منع کند و نفقه بر وست اگر دین در شهر او باشد و الا در مضاربت این انگاه که در مال سود
بود و الا بر وی تقاضا نه اما مالک را وکیل کند و دلال را تقاضا و اخذ ثمن جبر کرده
شود و هلاک اولا مصروف بربح است و اگر زائد باشد بر راس مال نیز و اگر ربح بخش کرده
گرفتند بعده راس مال در دست مضارب هلاک شد سود باز گردانند تا راس مال
استیفا کند و اگر راس مال نیز گرفته و باز بمضاربت داد نه در سراجی گفته مضارب
مسافر شد و بمال مضاربت متاعی خرید پس مالک بمردوی نادانسته بشهری دیگر شد
نفقه او بعد از موت این بر آنست و انچه در راه هلاک شود ضامن ست و اگر سلامت
ماند بیع او روا ست اما اگر قبل از موت این از شهر بر آمد بعده این مرد ضمان بر ان نه
و نفقه در سفر و دران شهر تا بیع متاع بر مضاربت ست و همچنین اگر بعد از موت مالک
بشهر او روان شود و در خزانة المفتین گفته بیکی هزار داد نصف قرض و نصف مضاربت
روا بود و نصف سود خاصه مضارب راست و ضمان بر وست و سود نصف دیگر بقدر
شرط ست باب هژدهم در مزارعت در جامع گفته که مزارعت نزد امام
فاسد است تا افضل ترک اجابت دعوت مزارع ست مگر وقتی که تخم و آلات صاحب

شود طعام او و آب او و کسوت او و اجیرت خادم او و غسل جامه او و اجرت سوار او بشرا یا بکرایه در مضاربت ست بمعروف و اگر افزاید ضمان کشد و همچنین نفقه غلام مال کما فی الخلاصة و ثمن حجامت و فصد و تنور و ادهان و انچه رجوع بتداوی دارد بر مضارب و همچنین در مضاربت فاسد و نفقه او در مال مضاربست که وی اجیر ست و سواد شهر اگر چنان ست که صباح رود و شب بخانه کند چون شهر ست و الا چون سفر و مسافر چون بشهر خود آید انچه در دست او مانده در مضاربت رود کند کما فی البرجندی مضارب از راس مال خود خرج کرد بعده سود شد بعد از اتمام راس مال باقی را بخش کند و اگر از مال خود خرج کرد یا قرض گرفته رجوع کند در مال مضاربت مضارب مال را بدیگرے مضاربت داد بی اذن مالک روا نه و ضامن شود نزدیک عمل دوے اگرچه سود نشده و علیه الفتوی و بقولے نزدیک سود او و صاحب مال مخیر ست در تضمین اول و دوم و این بران رجوع کند و مضاربت دومی روا ست و سود بر شرط سابق ست اما دوے را سود حلال ست نه اول را انیهمه انگاه که هر دو مضاربت صحیح باشند و اگر هر دو یا یکے فاسد باشد بر هیچ یکے ضمان نه ورد است شرط کردن برائے سیندهٔ مالک چیزی از سود تا بمضارب عمل کند و شرط مالک است و اگرچه بندهٔ مدیون بود و همچنین برائے سیندهٔ مضارب یا برائے بیگانه تا عمل کند بلوی و شرط مضارب و بیگانه را باشد و باطل میشود و بموت یکی ازین دو پس اگر در مال عرض باشد ولایت بیع او بقولی وصی مضارب راست و بقولے وارث او راست نه سرب مالی را و بقولے هر دو را و هو الاصح کما فی البرجندی و مجنون یکے و بار تداد او مالک چون ملحق شود بدار حرب و حکم کند قاضے باو و این انگاه که اسلام آورده باز نگردد و الا باطل نشود و آمادت مضارب باطل نکند و اگرچه ملحق شود و لیکن در نظم گفته

فتاوی برهنر دفتر دوم
کتاب المضاربة
بیان احکام المضاربة
بیان احکام المضارب
بیان احکام رب المال
بیان احکام المضاربة الفاسدة
بیان احکام الملک الذی
بیان احکام الربح
بیان احکام الخسران
بیان احکام الشرکة
بیان احکام الوکالة
بیان احکام الاقرار
بیان احکام الودیعة
بیان احکام العاریة
بیان احکام الغصب
بیان احکام الشفعة
بیان احکام القسمة
بیان احکام الحجر
بیان احکام الاکراه
بیان احکام الحیل
بیان احکام الکفالة
بیان احکام الحوالة
بیان احکام الصلح
بیان احکام الهبة
بیان احکام الرهن
بیان احکام الایداع
بیان احکام العاریة
بیان احکام الغصب
بیان احکام الشفعة
بیان احکام القسمة
بیان احکام الحجر
بیان احکام الاکراه
بیان احکام الحیل
بیان احکام الکفالة
بیان احکام الحوالة
بیان احکام الصلح
بیان احکام الهبة
بیان احکام الرهن
بیان احکام الایداع

شود و اگرچه اعمل بر ایک گفته باشد و کیل گیرد به بیع و شراء بنقد و نسیه و مسافرت
کند بآن مال مدبر و بحر نه در جای که از ان مردم پرهیز کنند و بضاعت دهد و اگرچه
صاحب مال را او دیعت دهد و عاریت دهد و رهن دهد و ستاند و اجاره دهد و استیجار
و قبول حوالهٔ ثمن بر فقیر و غنی اما مضاربت موقوف است بر اذن و اگر اعمل بر ایک
گوید نیز روا بود و همچنین شرکت بمال غیر کما فی الهدایة و همچنین خلط مضاربت بمال
خود یا غیر و الا ضامن ست گفته اند که این انگاه است که خلط متعارف آن شهر نباشد و
الا نه اما اقراض و اعتاق مجاناً یا بمال و کتابت و هبه و صدقه و استدانت روا نبود مگر
باذن صریح کما فی الهدایة و همچنین اخذ بضعه کما فی البرجندی و استدانت آنست که بعد از
خرج شدن مال مضاربت متاعی خرد بر ذمهٔ صاحب مال بر وجه مضاربت کما فی المکاری
و چون اذن کند باستدانت شتری میان ایشان دو بخش ست و همچنین دین بر هر دو
شود و سود بر شرط مقدم ست گفت که اعمل بر ایک پس وی جامه خرید و او را بمال
خود قصارت کرد یا متاعی را از شهری ببشهری برد و اجرت از مال خود داد رجوع نکند کذا فی
استدانت ست بی اذن صریح اما اگر جامهٔ مضاربت را بمال خود رنگ کرد شریک شود
باوی و تجاوز نکند از شهری در شهری و وقتی و معاملی که معین کرده و الا ضامن شود و سود
او راست و ودیعه بردی و تزویج نکند بنده یا دابهٔ را که از مضاربت باشد نزد
طرفین و نزد امام ابی یوسف روا ست که داد مضاربت را تزویج کند و وطی نکند دابهٔ
مضاربت را سود باشد یا نه اذن کند یا نه و تخرد کسی را که بر صاحب مال آزاد شود
و الا مضارب را باشد و ضمان کشد و نه کسی را که بردی آزاد شود مگر چون سود باشد
و الا ضمان کشد و نفقهٔ مضارب چون در شهر خود کار کند در مال اوست و چون مسافر

اما غیر طلبیت نزد طرفین و بفساد اجیر پس سود مالک را بود و مضارب را اجر مثل است در ظاهر روایت لیکن برتر و ط نیفزاید نزد امام ابی یوسف هو المختار و نزد امام محمد اجر مثل دهد بهر چه رسد و این خلاف جای ست که سود باشد و الا باتفاق چنین ست و در فاسده چون صحیحه بهلاک ضمان نیست در ظاهر روایت نزدیک هر سه بر اصح و به یفتی و اگر میخواهد که مضارب بهلاک ضامن باشد اورا قرض دهد پس از و بمضاربت گیرد پس اورا ابضاعت دهد و روا نیست مگر بدراهم و دنانیر و بفلوس رایجه بر صحیح و بقطعهٔ زر و نقره اگر متعامل باشند نه بعرض اما اگر گوید بفروش اورا و در ثمن او بمضاربت عمل کن روا بود این انگاه که بنقدین فروشد و الا نزد صاحبین بیع او روا نه و نزد امام روا بود مضاربت فاسده باشد کما فی البرجندی دیگر به تسلیم مال مضارب تا اگر شرط کند که شما مال نزدیک ما باشد فاسد گردد و همچنین اگر شرط کند که رب مال با مضارب بکجا عمل کند اما اگر شرط کند که هر یکی بسر خود دران عمل کنند نه و مگر بشیوع بربح تا اگر ده درم را بیکی شرط کنند فاسد شود اما شروط دیگر که مفسد بیع اند مضاربت با آنها فاسد نشود چنانچه شرط زیان بر مضارب و یکربال صین تا اگر گوید اعمل بما فی ذمتک من الحقائق روا نبود و سود حاصل رب است نزد امام اعظم و مالک راست نزد صاحبین و مضارب از دین بری شود کما فی البرجندی و روا ست در مطلق مضاربت که بفروشد بنقد و نسیه نزد امام اعظم و اگرچه بغبن فاحش خلافاً لهما مگر باجل که معهود نباشد نزد تجار که این نزد امامین روا نه خلافا له اما در شرط نقد به نسیه بفروشد و در عکس روا بر صحیح اگر غبن نباشد کما فی البرجندی و بخرد بنقد و نسیه بغبن اندک اما بفاحش مخالف

صلح کرد با کفیل از هزار بر صد رجوع کند بعد از ادای او بصد نه بهزار و هر دو از نه صد
بری شدند اما اگر صلح بر جنس دیگر باشد رجوع بهزار کند که این بمبادله مالک او شده و در
کفالت بی قبول طالب در مجلس نزد طرفین لیکن از خلاصه گفته آنگاه که فضولی از و قبول
نکند و الا موقوف ست و نزد امام ابی یوسف بر و ایتی موقوف و بر و ایتی نافذ و این
ازان اصح ست اما اگر یکے از ورثه کفیل شود از مورث خود در مرض موت او انچه بر ذمه اوست
بغیبت غرما روا بود و اگر بیگانه شود نه و بقولی روا ست اینهمه انگاه که مورث اقرار کند
والا نزد ابی یوسف و بر و ایتی از امام کفیل شود و نزد غیر او نه کما فی الجامع اگر خواهد
مستکفل شود چنانچه کفیل نشود گوید کفیل شدم بنفس او تا ماه بشرط آنکه پس ازین
کفیل نباشم هرگز کفیل نشود و هو المختار و به یفتے طالب میگوید گواهان حاضر دارم
واز خصم کفیل طلب کفیل ازو گرفته شود و در ظاهر روایت و اگر خصم معروف و طالب
حقیر و ظاهر آنست که پنهان نخواهد شد جبر کرده نشود بر کفالت چون کفیل گیرد تا
سه روز گیرد و بر مختار پس اگر اقامت بینه نکرد قاضے ابرا رد هد و اگر مسافر باشد
تا یک روز اما فتوی بر انست که او را جبر کرده نشود لیکن تا قیام قاضے تاجیل کرده
شود و اختیار مشائخ این ست در خلاصه گفته والی خواست که از جائے جبر
بظلم گیرد و بعضی پنهان شدند و بعضے بدست آمدند آنها گفتند که از ما بوالی بگو
و انچه بر شما خواهد افتاد و بر ما مخصص باشد انچه والے از ینها گیرد بحیله رجوع
کند و بر قول عامه نه باب **هفدهم در مضاربت** در جامع گفته
که مضاربت شرکت ست در سود بمال از جانبے و عمل از جانبے و مضاربت
قبل از تصرف امین ست و نزد یک عمل وکیل و بسود شریک و بمخالفت غاصب پس سود مضاربت

شود و از کفالت نفس بری نشود مال داده باشد یا نه و اگر مدیون درین صورت بمیرد
قبل از مدت ضامن مال شود و بعد از ادا از ترکه او گیرد و اگر کفیل قبل از انقضای بمیرد
از ترکه او گرفته شود و پایمال ست و این رواست و اگرچه مال مجهول بود بشرط آنکه دین
صحیح بود ای ساقط نشود مگر باداء یا ابراء پس اگر گوید انچه فلان اقرار کند آن برین
پس مردودی بچیزی اقرار کرد آن کفیل باشد و از ترکه او بگیرد و اگرچه جهالت فاحشه
بود روا نه و در مجهول ضمان قدریست که برو اقامت بینه کند و الا قول کفیل ست با سوگند
بر علم و اصیل مصدق ست در زائد در حق خود نه در حق کفیل مگر چون معلوم شود که کفیل
معاند ست و اگر تعلیق کند کفالت را بشرط ملائم صحیح بود چنانچه اگر مکفول عنه بیاید یا مکفول به
غائب شود و الا شرط باطل ست و کفالت جائز چنانچه اگر با دو دو و چون دائن
مطالبه یکی از اصیل و کفیل کند مر او راست که مطالبه دیگر نیز کند و کفالت رواست بامر
اصیل و بی امر او در ان رجوع کند بعد ادا و درین نه که متبرع است لیکن از قفص گفته
که اگر کفیل شود بحضور هر دو بی امر اصیل و راضی شود مطلوب اولاً رجوع کند و اگر
طالب اولاً راضی شود نه و اگر کفیل بعد از ادای اصیل نادانسته ادا کرد رجوع برو
نکند کفیل ملزوم ملازمت اصیل کند و اگر کفیل زن باشد زنی را برای ملازمت او اجیر
کرد و کفیل محبوس اصیل را حبس کند مگر چون یکی از اصول او باشد و در برجندی گفته
که محبوس بر صحیح از کسب منع کرده شود و الفتوی انه لا یمنع اما از وطی و سائر انواع
تنعم منع کرده شود و الفتوی انه لا یمنع اما از وطی و سائر انواع تنعم منع کرده شود
و ابرای اصیل و تاجیل او سرایت کند بکفیل نه عکس و ابرای کفیل رواست قبول کند
یا نه و رجوع نکند بر اصیل ابرا این محتاج ست بقبول تا برو مرید شود و دین بحال ماند

و به یفتی کما فی المختار و در قبول کردم دو قول ست و بقولی باراده کفالت کفاله است
و الا وعده و انچه ترا بر دست من جواب گویم کفالت ست نه من بدهم کما فی الخزانة
و قاضی جبر نکند نزد امام اعظم بر کفالت در حد و قصاص پس ملازمت کرده شود جانی
را تا مجلس قضا پس اگر بینه آورد و الا گذاشته شود و نزد امامین جبر کرده شود او را
در حد قذف و قصاص نه در سائر حدود و اما اگر جوانمردی کند بکفالت باجماع درست
شود کما فی الهدایة و جبر کند در تعزیرات و جراحتی که در ان قصاص نه بود و مدیون
بدین موجل اگر غیبت خواهد جبر کرده او را بر کفالت و لازم ست کفیل را احضار
مکفول به اگر طلب کند مکفوله او را و اگر حاضر نکند حبس کند او را حاکم اول بار در ظاهر
روایت اگر مکان او معلوم بود و الا نه و اگر غائب باشد و مکان او معروف بود
مهلت دهد او را مدت ذهاب و ایاب و اگر عاجز باشد از احضار او حبس نکند او را بلکه
بملازمت او امر کند تا احضار او و اگر دعوی کند کفیل بر دائن که مدیون غائب ست و
مکان او معلوم نیست و برین اقامت کرد مطالبه از و مندفع شود و بری میشود کفیل
بموت مدیون و به تسلیم او در محلی که آنجا حاکم باشد و لو مفازة و به تسلیم خود را و بر چنین
جا بشرط انکه گوید دادم بتو نفس خود را از کفالت فلان و الا نه و اگر شرط کند در
وقت کفالت که تسلیم کند او را نزد قاضی بری نشود مگر به تسلیم او در مجلس قاضی و به یفتی
و باقرار خصم که لاحق لی علیه کفیل بری نشود چنانکه اگر از کفیل کفیل گیرد اگر دائن
بمیرد وصی او و وارث طلب دین کند از کفیل اگر مدیون را وصی تسلیم کند وصی
دیگر راست که طلب احضار او کند و همچنین وارث اگر شخصی کفیل نفس شده بشرط
انکه اگر او را فردا نیارد آن مال بر وی شود روا بود تا اگر نیارد آن مال بر وی

بگیرد و روا ست تبدیل رهن برهنی دیگر و زیادتی در وی پس قیمت کرده شود دین را بر
قیمت هر دو روز قبض و اگرچه زیاده شود بعد او نه زیادتی در دین نزد طرفین خلافاً له
تا اگر رهن نهاد بنده دو هزار بهزار پس هزار دیگر گرفت بر آنکه آن بنده رهن باشد بهر دو
بعده مرد و بن اول رفت و دومی باقی ست نزد طرفین و نزد امام ابی یوسف هر دو ساقط
شدند و هلاک او در دست مرتهن بی تعدی بعد از هبه و ابرای مضمون نیست و بعد از قبض
دین و صلح و حواله مضمون ست پس مقبوض رد کند و حواله باطل شود اگر بعد از رهن موافقت
کردند بر عدم دین پس هلاک شد در دست مرتهن پس راهن از وی مقدار دین بگیرد
امام محمد نص کرده که امانت ست و هو الصواب و در جواهر گفته مباح کرد اوراق
توت که در ان زمین بود پس اگر منع کند از و تواند مباح کرد انتفاع از زمین و وی
زراعت کرد بعد ادای دین اگر خواهد زمین را با زراعت از وی ستاند و تخم
باز دهد اگر خواهد باجر مثل گذارد و در مختار الفتاوی گفته رهن نهاد سرای یا
جوالقی که در و متاع راهن ست روا نه و حیله آنست که متاع اولا پیش او ودیعت
نهد بعده سرای و جوالق را رهن کرد مجاز شد باستیداع و اعاره و اجاره پس اگر
ودیعت نهد همچنان رهن باشد و درین دو صورت از رهن بدر آید و در ضمان مرتهن
نباشد اما در ان می تواند که باز رهن نهد و درین نه و اجرت راهن راست و مجاز
رهن اگر رهن نهد و تسلیم کند از رهن اول بدر آید و رهن نزدیک دومی باشد

باب شانزدهم در کفالت

در جامع گفته که کفالت ضم ذمت ست بذمه دیگر
در حق مطالبه نه دین و شرط ست که کفیل مکلف و حر باشد و این بنفس ست و منعقد میشود
کفالت بنفسه و ضمنه و همچنین فلان آشناست یا آشنای من ست و همچنین او را میشناسم

بفزل در ظاهر روایت وهو الصحیح کما فی قنیه و شیخ الاسلام گفته که بر صحیح منعزل نشود کما
فی الذخیره و بموت راهن نزد بعضے و نزد دیگران نه و اگر اجل حلول کند و راهن
یا وارث او غائب ست مجبر کرده شود و کیل را ببیع او و اگرچه وکالت او بعد از رهن باشد
وهو الصحیح و اگر امتناع آرد و بعد از حبس قاضی او را بفروشد و اگر راهن حاضر باشد او را مجبر
کند نه وکیل او را و اگر امتناع آرد قاضی او را بفروشد و چون عدل او را بفروشد
ثمن او رهن باشد و هلاک او چون رهن ست و موقوف ست بیع راهن و مرتهن بر اذن
دیگر اگر اجازت کند یا راهن قضای دین کند نافذ شود و ثمن او رهن باشد در ظاهر
روایت وهو الصحیح و بقولی اگاه که شرط کند نزدیک اجازت و مرتهنی که ماذون باشد
باستعمال رهن او اگر هلاک شود قبل عمل او یا بعد او ضامن شود چون رهن و اگر
عین عمل او هلاک شود بے تعدی نه پس اگر مرتهن از مصحف رهن باذن او خواند و
دران هلاک شود ضامن نباشد و بعد از فراغ ضامن ست و اگر بے اذن او استعمال
کند و دران حال هلاک شود ضامن باشد اگر مباح کند سکونت سرای مرتهن و بسکونت او خللی افتاده و باز او خراب شد چیزی از دین نرود و اگر مباح
کند اکل نهال باغ یا شیر شاة پاک نه بود و اگر مشروط نباشد و الا قرضی ست که در و
بمنفعت ست پس بوا باشد و جنایت راهن بر رهن مضمونه است و ضمان رهن باشد
و جنایت مرتهن بر و مسقط دین ست بقدر جنایت اما جنایت رهن بر ایشان و بر مال ایشان
هدر ست و نمای رهن که متولد باشد از و چون ولد و لبن مقرر و عقر رهن ست لیکن هلاک شود بی چیز
و اگر اصل هلاک شود و نمار باقی ماند قسمت کرده شود دین را بر قیمت نمار روز فک و بر قیمت اصل روز قبض
حصهٔ اصل از و ساقط شود و اگر متولد نباشد چون کسب و هبه و صدقه رهن نبود پس راهن راست که آنها را از مرتهن

فتاوی برهنس دفتر دوم

۵ وکیل را بیع رهن در رهن
فسخ در نمی گردد راهن نمیتواند
تا حاصل شود ۱۲ از فوائد شرح
ابو المکارم ۵۲ اگر وقت
تمام شود و راهن موجود باشد
وکیل را بیع رهن ۱۲ آورده شود
و ان ۱۲ کشرح ابو المکارم
۵۳ و ان هلک الا صل و قضی
الدین فک الرهن بقسطه من الثمن لا یوم القبض
۵۴ قنیه انما یوم الفک
و هو غیر قنیه یوم الفک لان
انما یصار الیه عند
من یقول ان الرهن یهلک بهلاک
بعض الدین و هو یوم القبض لان
قنیه الا صل فی حصة الا صل
و نمائه فی حصة الا صل
و یسقط من الدین بقدر حصة
هلاک ذراع من الارض من حصة
قنیه الا صل یوم القبض فقط
قنیه یوم الفک الا صل فقط
الحصة و حصة النمار
فتنبه لهذا فانه مشکل
+ + + + + +

اما اگر بعضی دین دهد گفته نشود او را به تسلیم بعض رهن و امر باحضار آنگاه است که در
شهر عقد طلبد یا در شهر غیر اما مؤنت ندارد و الا امر کرده شود او بقضای دین نه باحضار
رهن لیکن اگر طلب سوگند کند سوگند داده شود او را بر عدم هلاک رهن و مؤنت
حفظ رهن بر مرتهن ست چون اجرت حافظ و خانه و ماوای غنم و مؤنت بقای او
بر راهن ست چون طعام و لباس و اجرت دایه و راعی و علف و سقی بستان و کری
انهار و تلقیح نخل و جذاذ تمر و آنچه مصلح او باشد و جعل آبق و مداوات مریض مقسوم ست
بر مضمون و امانت و اگر یکی ازین دو دیگر دهد رجوع کند اگر بامر او یا بقضای قاضی
باشد و الا متطوع ست کما فی المختار و روا نیست رهن بمقابلهٔ امانت چون ودیعت
و عاریت و مال مضاربت و بضاعت و نه بمقابلهٔ مبیع که در دست بائع باشد لیکن از مبسوط
گفته که روا است و ضامن ست باقل از قیمت این و قیمت عین و به اخذ الفقیه ابو سعید البردعی
و ابو اللیث و علیه الفتوی و بمقابلهٔ قصاص بنفس یا مادون او و روا است بمقابلهٔ دین
و اگرچه موعود بود چنانکه رهن دهد چیزی را تا قرض دهد او را مرتهن چندین پس اگر هلاک
شود در دست مرتهن بر وی بست که آن موعود را دهد و براس المال سلم و ثمن صرف قبل
از افتراق پس اگر هلاک شود رهن در مجلس حکم کرده شود بگرفتن مرهون به و اگر جدا شوند
قبل از نقد باطل شود سلم و صرف و بمقابلهٔ مسلم فیه قبل از افتراق و بعد او اگر اتفاق کنند
بوضع رهن نزدیک عدل لازم شود بقبض او هیچ یکی از و نگیرد و هلاک او با وی چون
رهن ست اگر وکیل کند عدل را یا غیر را به بیع او مطلقاً یا نزدیک انتهای مدت دین
روا بود که تاجیل دین رهن روا است بخلاف تاجیل عین رهن و اگر این توکیل در عقد
رهن باشد منعزل نشود بعزل و موت هیچ یکی مگر بموت وکیل و اگر بعد از رهن باشد منعزل شود

بر وحقے واجب ست پس وی مطالبه با وا کرد و غرامت گرفت کما فی البرجندی باب
پانزدهم در رهن در جامع گفته که رهن عبارت ست از حبس مال متقوم بسبب حقے
مالے که ممکن باشد استیفای او ازان و منعقد میشود بایجاب و قبول و لازم می شود به تسلیم
مرهون که مجوز و مفرغ و ممیز باشد عند القبض نه متفرق چون ثمر بر شجر و مجموع نه مشغول
بحق غیر چون زمین بزراعت و نه مشاع چون سرای که یک دیوار او مشترک بود مگر چون
استثنا کند و تخلیه تسلیم ست و ضامن مے شود و مرتهن اگرچه رهن فاسد باشد بانچه اندک
است از دین و قیمت پس اگر هلاک شود در دست مرتهن دین ساقط شود اگر قیمت او با وے
برابر باشد و اگر کمتر باشد بقدر او ساقط شود و بفضل رجوع کند و اگر بیشتر باشد دین
ساقط شود و فضل امانت ست و در هلاک بعض رهن سقوط آن قدر ست و نگاهدارد رهن را
چون ودیعت بنفس خود و عیال خود چون والد و زن و ولد و بنده و اجیر و اگر تعدی
کند در ان بقرائت و بیع و لبس و رکوب و استخدام بی اذن ضمان کل او کشد در قیمتی قیمت
روز قبض و در مثلے مثل و اگر نبود قیمت روز خصومت و انتفاع از و بی اذن حرام ست و با اذن
مکروه از آمنیه گفته که مکروه نیست پس مزید دوام اذن گوید هر بار که منع کرده شود ماذون
باشد در مدت رهن و روا نیست در مرهون و مودع رهن و اجاره و اعاره و ایداع
پیش بیگانه و در موجر اول و باقی روا بود و در معار دو اول و دو باقی روا ست و باطل نمیشود
رهن بیکے ازین چهار چیز و ضمان کشد بهلاک لیکن در برجندی از عمادی گفته که معنی عدم بطلان
رهن آنست که اگر عود کند بوفاق رهن باشد چنانچه بود و از ضمان برے گردد اما بی عود
غصب ست و چون دین طلبد امر کرده شود او را باحضار رهن مگر چون قادر نباشد بر احضار
او یا نزد عدلے باتفاق نهاده باشند پس بعد از تسلیم کل دین تسلیم کند کل رهن را

باذن امام بود یا نه کما فی الخلاصة والمختار وفتوی بر قول ایشان ست اما در طبل غزات
ودف وجلاجل ضمان کشد اتفاقاً کما فی البزازیة وایں اختلاف در ضمان ست اما
اتلاف آلات بالتفاق مباح ست کما فی السراجیة اما باتلاف کتب شعر بقول صاحبین
ضمان نه هو المختار کما فی المختار وبحل قید بنده داگرچه عاقل باشد وقید کشتی وفتح قفس
طائر ودر پائگاه نزد شیخین ضمان نیست خلافاً لمحمد رحمهم الله تعالی وبروایتی ازین اگر
برفور رفت یا پرید ضمان کشد والا نه در مختار الجوابات گفته که بحل قید بنده دیوانه وقفس
طائر نزد امام محمد ضمان ست وعلیه الفتوی سوار شد بر دابه یکی در غیبت او بی امر او ودر فرود
آمده وهمانجا گذاشت بر صحیح ضمان نکشد در قول امام که غصب منقول بجز نقل متحقق نشود
ودر جواهر گفته اگر یکے مغصوب را غاصب گرفت تا بر مالک رد کند واو را نیافت از عهده
آن بدر نشود لیکن اگر تصدق کند امید ست که دی بثواب او راضی شود واگر بغاصب اول رد
کند از عهده بدر آید واگرچه در دست او هلاک شود مردی درختے برید ودر بنای خود در آورد
مالک نتواند که از و بگیرد نه قیمت اجذاع بلکه قیمت درخت که در وقت طلب باشد از و بگیرد
ودر جامع گفته کسے که سعایت کند بغیر حق بسوے سلطان یا با حاکم ظالم گوید که فلانے
مالے یافته یا دارد واگرچه صادق باشد ودی از عزامت گرفت ضمان نکشد
نزد شیخین ونزد امام محمد بکشد وعلیه الفتوی واگر ببیرد ارتر که او بگیرد وهو الصحیح و
از بنده مطالبه نکنند مگر بعد از عتق واگر عاملے بامر سلطان اسامے بعض نوشت
وباعوان داد وایشان سیلغے گرفتند مظلمه بر هر سه کس ست در دنیا وآخرت
واگر ممکن نباشد دفع موذے مگر بسعایت یا غاسقے باشد که بامر ممتنع نشود
ضمان نیست وهمچنین اگر حاکم گاه عزامت گیرد وگاه نه وهمچنین اگر بسلطان ساند که مرا

مالک مباح کند اگر جامهٔ مغصوب را پاره کرد و پاره از عین و پاره از نفع او فوت شد مالک
مخیرست در اخذ قیمت او و اخذ جامه یا تضمین نقصان و در خرق یسیر همان جامه گیرد و تضمین
نقصان کند اگر در زمین غیری بنا کند یا درختی نهال کند امر کرده شود او را بقلع و رد بر مالک
و اگرچه قیمت او اکثر از قیمت زمین باشد و بقول کرخی امر کرده نشود او را بدان این زمان
و ضمان قیمت کشد و به افتی البعض لیکن در برجندی از ظهیری گفته اگر بنا از خاک آن زمین باشد
غاصب او را نقض نکند و الا تواند و اگر زمین بقلع ناقص شود مالک راست که ضمان کشاند از
غاصب قیمت بنا و شجر که مامور باشند بقلع نه قیمت مقلوع که قیمت مقلوع بیشترست از قیمت
قائم اگر جامهٔ دیگری را رنگ سرخ یا زرد کند مالک مخیرست در تضمین سفید و تسلیم رنگین و در
گرفتن رنگین و عزم انچه در وی رنگ زیادتی کرده و نیز رواست که آن جامه را فروشند و قسمت
کنند ثمن او را و اگر سیاه کند مختارست در تضمین سفید و گرفتن سیاه بی عزم نزد امام اعظم و نزد
صاحبیه چون سرخ ست و بقولی اگر قیمت جامه بسواد زیاده شود چنین و اگر کم شود چنان
اگر بنده غیری را فروخت یا آزاد کرد پس ضمان کشد آن نافذست نه این و اگر مشتری
نیز او را فروشد بعده ضمان کشد بقولی نافذست و بقولی نه و زوائد غصب متصله باشد چون سمن
یا جمال یا منفصله چون ولد و لبن و ثمن غیر مضمونند مگر بتعدی یا بمنع بعد از طلب و خمر مسلم و خنزیر
او مضمون نیست اهلاک بشرب باشد یا بالقای نمک و خل و جز آن اما اهلاک خمر و خوک ذمی مضمون است
و منافع غصب مضمون نیست چنانچه دابه را غصب کند و چند روز او را استعمال کند اما اگر وقفی
را غصب کند منافع او مضمون اند و علیه الفتوی و ضمان کشد باتلاف سکر و مسنف و بقول
امامین نه و باتلاف آلات لهو چون دف و شطرنج پس قیمت آوند چوبین دهد اگر صالح این باشد
و الا قیمت هیزم این نزد امام اعظم ست و نزد صاحبیه چیزی لازم نه از مسلم باشد یا از کافر

بعده حکم کرده شود ببدل و قول در مقدار غاصب راست با سوگند اگر مالک اقامت گواهان
برزیاده نکند زیرا که الا اعتبار ببینه او راست پس اگر مغصوب ظاهر شود و تضمین بقول غاصب بود
مالک مخیر ست و اگر بنکول او یا بقول مالک یا به بینه او بود آن چیز غاصب را بود اجاره و او
مغصوب را یا امانت را چون عاریت و ودیعت یا بتصرفی دیگر ربحی بید اگر دو اجب ست
که اجرت و ربح را تصدق کند نزد طرفین خلاف امام ابو یوسف و تصرف نکند در حاجت
خود مگر چون فقیر باشد و اگر غنی باشد بمصرف تصدق کند مثل او و هر یکی از اجرت و ربح
در ملک در آید لیکن ملک خبیث و حرام و نزد امام ابی یوسف حلال ست و بنکراز عقود و تداول
السنه حلال نشوند اما اگر بمالک ادا کند تناول حلال شود اما اگر مغصوب و امانت درم باشد
یا دینار و گاه عقد اشارت بغیر کند یا مطلق گوید و انهار ادهد یا اشارت بانها کند و دیگر را
تصدق نکند که حلال ست و اگر اشارت بانها کرد و انهار اداد تصدق کند این همه نزد کرخی
است و علیه الفتوی از جهت رفع حرج لیکن مشائخ ما گفته اند که حلال نیست نه قبل از ضمان
و نه بعد از و در همه احوال و هو المختار کما فی الهدایه اما اصل بعد از تضمین حلال شود کما فی المختار
الجوابات و اگر اشارت نکرد و امانت خواشت و همان داد بر اصح تصدق کند کما فی البرجندی
اما اگر بمقابله اینها زنی را خواست یا داهی یا جامه یا طعامی را خرید انتفاع از و حلال بود
و تصدق نکند بجزی اتفاقاً غاصب دران تصرفی کرد که زائل شد اسم او و اکثر مقاصد او
ضامن شد و مالک گشت اما انتفاع از و قبل ادای بدل حلال نه نزد صاحبین خلافاً که نزد
حل نزد امام وجوب بدل ست و نزد صاحبیه ادای او و علیه الفتوی لیکن در ذخیره از
امام مفتی الثقلین گفته که این از امام بصحت نرسیده و صحیح آنست که مالک نشود مگر بلوا انچه
ضمان یا بقضاء قاضی یا تراضی بران و بعد از یکی مالک گردد و تناول آنگاه مباح شود که او را

من غصب ... اتفاقاً ... اشتری بها جاریة ... او ثوبا ... وباع ... تصرف فی المغصوب او الودیعة ... لا یطیب له الربح عندهما خلافاً لابی یوسف ... الضمان ... بالاشارة ... بالاشارة ... کما فی التبیین ... الکتاب ... للتصرف ... ذکره فی شرح ... محمد وابو حنیفة رحمهما الله

× × × × × × × ×

باب چهاردهم در غصب

در جامع گفته غصب اخذ مال متقوم محترم ست در معلن بی اذن مالک او چنانچه دور کند تصرف مالک را از و حکم او آثم ست ای استحقاق نار اگر داند که مال غیر ست اما بظن و جهل نه پس در عقار غصب متحقق نشود نزد شیخین خلافاً لمحمد رحمهم الله تعالی و صحیح آنست در غیر وقف و این در وقف پس بهلاک او ضمان نه بود خلافاً له و آنچه ناقص شود بفعل او مضمون ست اتفاقاً پس اگر دیواری از دار بیفگند ضامن شود به بنای او یا قیمت و اگر خاک از زمین ستاند ضمان نقصان دهد و معرفت نقصان بقدر تفاوت ست میان اجرت آن قبل از نقصان و اجرت آن بعد از نقصان لیکن در برجندی گفته که مالک مختار ست در تضمین قیمت جدار و تضمین نقصان و منقوص غاصب راست در ان مالک را درین و بر بنا جبر کرده نشود و از ظهیری گفته که اگر از چوب یا گل باشد و کهنه بود قیمت دهد و اگر نو باشد باعاده امر کرده شود و استخدام بنده و اگرچه مشترک باشد غصب ست پس بهلاک او ضمان قیمت کشد یا نصیب شریک و همچنین رکوب دابه مشترک و حمل او پس حصه شریک را ضامن شود نه اگر بعد از رکوب فرود آید و همانجا گذارد و در برجندی گفته که استعمال او در کار خود غصب ست و در کار غیر نه پس اگر گوید بر درخت برآی و میوه فرو فگن تا تو خوری با فتادن او ضمان نه و اگر گوید تا تو خوری و من ضمان کشد و در جامع گفته که جلوس او بر بساط یا در سرای غیر غصب نیست و رد عین اگر موجود باشد و تاوان اگر هلاک شود بفعل او یا بفعل غیر یا بآفت سماوی و آن در مثلی مثل ست اگر یافته شود و الا قیمت روز خصومت نزد امام هو الصحیح و روز غصب نزد امام ابی یوسف هو المختار و هو اعدل الاقوال و روز انقطاع نزد امام محمد و علیه الفتوی و در غیر مثلی قیمت روز غصب است باجماع در هالکه و در مستهلکه نیز امام و نزد صاحبین قیمت قیمت روز استهلاک غاصب دعوی هلاک کرد حبس کرده شود تا مدتی که اگر می بود ظاهر میکرد

بول یا سخنے نشست و خر گم شد اگر بعد از تواری از بصر او گم شده ضمان کشد و الا نه و خر بر در
سرای یا مسجد ستانید یا بست و خود در آمد برای اخذ چیزے یا نماز بر مختار ضمان کشد سواری
بباغ در آمد و بباغبان گفت که این دابه کجا به بندم وے گفت که اینجا چون باز آمد نبود گفت دابه کجا رفت گفت یار تو
و او یارے ندارد ضامن ست و همچنین در حمام هو المختار حمامی بخواب شد نشسته ضمان نه و مضطجع
ضامن ست گوسپندی یا گوساله ریسمان حائک خورد ضمان نه سعات سه گونه اند یکے بحق چنانکه
موذی باشد و ممکن نباشد دفع او مگر برفع یا فاسق باشد و بامر معروف باز نیاید باجماع ضمان
نه ۲ و دیگر آنکه بسلطان گوید که فلان گنج در خانه یافته و سلطان ظالم باشد ضمان کشد ۳ و دیگر
ساعی بغیر حق و درین نزد شیخین ضمان نه و نزد امام محمد ضمان کشد و علیه الفتوی در خلاصه گفته
که اجیر گرفتن صاحب عیال حره را یا داه را باک نه اما خلوت با وی مکروه است و مستاجر ادب
نکند اجیر را بدیدن بطالة و اگرچه نابالغ بود و از خلف بن ایوب آمده که ادب میکرد مسلم اگر
اجیر کافر شود برای خدمت مکروه بود و بقول فضلے این و آنچه دران اذلال مسلم باشد
روا نه اما زراعت و سقی مکروه نه و برای حمل خمر مکروه است نزد صاحبین و نزد امام نه و
همچنین هر جا که گناه بفعل فاعل مختار تعلق گیرد گاویست میان دو کس قرار دادند که نزد
هر یک پانزده روز باشد و شیر بدوشد این شیر باطل ست و فضل شیر هیچ یکے را حلال نه و اگرچه
حلال کند مگر آنکه بعد از استهلاک به بخشد که آن هبه مشاع است و این هبه دین نائحه یا
طبال چیزے پیدا کرد اگر شرط کرده رد کند و اگر شرط نکرده حلال ست لیکن امام اجل
گفته نه که عرف چون شرط ست قصار جامه را آورد مستاجر میگوید که این جامه من نیست
و اجیر میگوید که این جامه تست قول قصار ست اما او را اجر نه پس اگر مستاجر جامه را گرفت
و نیت عوض کرد نپوشد مگر آنکه گوید این عوض جامه خود گرفتم و او گوید آرے

یکدرم و اگر رومی دو و اگر یزدی سه واجب شود اجر معمول و همچنین در رنگ و سکونت و
مسافرت اگر امروز دوزی یکدرم و اگر فردا نصف دران باتفاق درم ست و درین اجر
مثل نزد امام اعظم و از نصف نیفزاید بر صحیح و نصف نزد صاحبیه و در ثالث باتفاق اجر مثل و
و اگر بنده را اجیر گیرد او را ولایت استخدام از سحر تا ما بعد عشاء اما با او مسافر نشود مگر با
شرط و روا ست که او را تا بده و فنای شهر ببرد و او را نزند و طعام او بر خواجه اوست و در
مختار الفتاوی گفته فی الحدیث اعطوا الاجیر اجره قبل ان یجف عرقه معلم
ثمن بوریا از صبیان گرفت و بعد از ان خود خروج کرد و بعض آن بوریا خرید و بعد
از چندے اینهمه بخانه برد روا بود اما ماکول نه او را روا ست نه ولد او را و اگرچه کودک
بولد معلم دهد کما فی الخلاصة و در استیجار بنده و دابه اگر طعام و علف بر مستاجر کنند روا نبود
لیکن بر مختار بنده روا ست للعرف سرائی را بده درم اجاره گرفت بعده آن را بپانزده
داد یا خرے را بدرمی اجاره گرفت و بدو داد فضل مستاجر راست اما اگر درینها چیزی بیفزاید
چون میخ و چوب شوق فضل طیب باشد اتفاقا و الا نزدیک علمای ما نه اجیر یوم شغل نکند
مگر بنماز فرض و اجیر بیت وقت صبح برخیزد و چراغ افروزد و سحور بیارد و آب وضو دهد
و ببالوعه ریزد و آتش افروزد و در شتا بغدات و عشا و اعضای مستاجر را غمز کند تا بخواب رود
و خدمت کند او را از سحر تا عشاء بر شتر دو بست و چهل من بار کند و بر خر یک صد و پنجاه
من و مکارے را دزدان پیش آمدند وی بار را انداخت و خر را برد اگر چنانست که بحمل دزدان
او را میگرفتند برو ضمان نه دابه را اجاره گرفت برای گندم و در رجوع خود نیز برو نشسته
ضمان نه بر مختار فتوی که عادت چنین ست مگر در شهری که این عادت نه بود و همچنین مستعار
کمان را نمود و کشید و شکست ضامن ست مگر آنکه بگوید بکش صاحب خر خر را ستانید و خود برای

حضور صاحب اوزنه علم او برمختار بخلاف طرفین و بخیار رویت درین قضا و رضا شرط
و بعذر مثل سفر مستاجر بنده برای خدمت مطلقاً یا در شهر نه سفر اجیر و افلاس مستاجر
دکان تا تجارت کند دران و انقلاب رای بکری دابه از سفر و اگرچه در راه نه رای مکاری
لیکن مرض او عذر است و علیه الفتوی و منفسخ میشود اجاره بموت یکی از عاقدین که عقد
کرده او را برای خود و اگر برای غیری عقد آن کرد نه چون وکیل و وصی و متولی و غیره

فصل اول در بیان اجیر مشترک

چون قصار و جزار و خراز و صباغ و حمامی و راعی و جز آن
از محترفه ضامن نشود بهلاک مال در دست او بی صنع او تحرز از و ممکن بود چون سرقه
و غصب یا نه چون حرق غالب و موش نزد امام و علیه الفتوی و نزد صاحبین اگر تحرز
ممکن باشد ضمان قیمت کشد قبل از عمل بی اجرت و بعد ازین مخیر است در ادای قیمت معمول
و اخذ اجرت و در ادای قیمت غیر معمول و ترک اجرت هذا ما خوذ الفقه اما فتوی متاخرین
بر صلح است بر نصف قیمت و اگر ضمان شرط کند ضمان کشد بقول فقیه ابی بکر و بقول ابی جعفر
فقیه ابو اللیث نه و علیه الفتوی و اگر چیزے هلاک شود بعمل او که دران ماذون نه بود
چنانچه بتحریق جامه بدق او یا اجیر او ضمان کشد و مختار است در اعطای قیمت معمول و اخذ
اجرت یا قیمت غیر معمول و ترک اجرت مگر آدمی هلاک شود بعمل او چنانچه غرق شود در کشتیدن
کشتے یا ساقط از سوق دابه که درین ضمان نیست اگر تجاوز نکند از مشتاد و الا ضمان کشد
چنانچه ختنان ذکر او را ببرد کما فی البرجندی و آجیر خاص چون راعی غنم یک شخص ضامن
شود باجماع خواه بصنع او هلاک شود چنانچه بمداد کشتے غرق شود یا بے صنع او چنانچه
دیده شود از و مگر بعملی که در عقد نیامده چنانچه بزند بزے را بوجعی که چشم او کشند یا دست
بشکند و تردید اجر بر دید عمل راست تا سه و زیاده ازین نه تا اگر گوید یا رسے دورے

و بر ویست که کودک را و جامهٔ او را بشوید و او را روغن بمالد و طعام او را اصلاح دهد
و بر پدر است اجرت دایه و ثمن اینها و اگر او را تربیت دهد بلبن بزی یا بطعامی دوست
گذرد او را هیچ اجر نباشد و اگر منکر شود اعتبار بینه و یمین راست و اگر هر یکی بینه بیارد
بینه دایه اولیتر باشد باطل است نزدیک متقدمین اجاره برای عبادات چون آذان و امامت
و تدریس و حج و غزوه و تعلیم قرآن و فقه و فتوی متاخرین بر جواز است پس اگر پدر از مرسوم
معلم امتناع آرد چون پنجشنبی و عیدی و جز آن حبس کرده شود و اگر خواهد که متفق شود اجاره
گیرد معلم را مدت معلوم و امر کند او را بتعلیم و برای معاصی چون سرود و نوحه و لهو و مزمار
و طبل و نحت بتان و نقش خانه بتماثیل اگر برای نحت طنبور یا بربط اجاره کند اجرت طیب است
اما آثم است از جهت اعانت بر گناه و همچنین در استیجار برای بنای بیعه و کنیسه کما فی الخلاصه
مشاطه را برای تزیین عروس اجاره گرفت اجرت حلال نه مگر آنکه بر وجه هدیه باشد بی شرط
اجاره برای جهانیدن نر بر ماده و اجاره مشاع مطلقا نزد امام و نزد صاحبین روا است و
علیه الفتوی اما بشریک باتفاق روا است در ظاهر روایت و اجارهٔ آسیا ببعض آرد او
اما اگر بدل گندم یا آرد کند بی اضافت روا بود و اجارهٔ نساج ببعض منسوج و علیه الفتوی
کما فی الخزانة و نزد مشائخ بلخ روا است کما فی المزارعة و المضاربة و علیه الفتوی کما فی المختار
و اجارهٔ مردمی برای حمل طعام بر دابه او ببعض محمول و روا است فسخ اجاره بعیبی که مخل باشد
بنفع چون دبر دابه او و مرض عبد و انقطاع آب زمین و آسیا و اگر از آن معیب انتفاع
ممکن باشد چنانچه دارے که از و دیواری بیفتد یا عیب او دور شود چنانچه بنا کند سرای
منهدمه را خیار ساقط و بخیار شرط پیش از سه روز پس اگر دکانی را اجاره گیرد ماهی
بخیار سه روز فسخ کند در اینها بعد از فسخ اجرت روز ماضی واجب نشود و شرط نیست

با اجر و ضمان نمک و هیزم بروی نه و حبس کند عین را برای اجرت کسیکه خلط شود ملک
او بآن چون صباغ و اگر بعد ازین بی صنع او هلاک شود ضمان و اجرت واجب نه
و نزد صاحبین واجب شود قیمت غیر معمول بی اجر یا معمول با اجر و اگر خلط نشود باجماع
نه چون غسال و ملاح و حمال و روا است که اجیر غیر را استعمال کند در مطلقه و در مقیده نه
و اگرچه از غلام والا ضمان کشد اما از محیط گفته اگر بنساج غزلی داد تا دی کرباس بافد و
وی بغیر داد و ازین دزدیده شد اگر اجیر ست ضمان بر هیچ یکی نه و اگر بیگانه
باشد ضمان کشد اول بی خلاف نه بیگانه نزد امام اعظم بخلاف صاحبیه و روا است استیجار
سرای و دکان بی ذکر عمل و هر عملی که خواهد کند مگر مضر چون حدادت و قصارة و درجی
مگر برضا و روا است استیجار زمین برای زراعت بدو شرط یکی تسمیه آنچه در آن زراعت
کند یا تعمیم و دیگر خلو زمین از موانع زراعت والا هر یکی راست که فسخ کند مگر وقتی که زراعت
کند و مدت گذرد که این زمان روا باشد و مسمی لازم گردد و اگر بر شتر بار کند زیاده از
آنچه مقرر ساخته اند اگر او را طاقت باشد ضمان حصه کشد والا تمامی قیمت لیکن در برجندی
گفته که این آنگاه است که حامل مستاجر باشد و اگر صاحب خر باشد نه و همچنین اگر مستاجر
جوالق بار کند و صاحب خر جوالق دیگر اما اگر هر دو در یک جوالق بار کنند ضمان ربع قیمت کشد و فاسد میکند
اجاره را شرطی که مفسد بیع ست چون جهالت مدت یا اجرت یا معقود علیه و هر شرطی
که مقتضی عقد نباشد چون شرط کری نهر و نائبه بر مستاجر که اینها بر اجیر اند و درین صور
اجر مثل واجب ست و از مسمی نیفزاید و اگر اجر مثل مختلف باشد وسط واجب شود و
اجرت حلال ست و اگرچه بسبب او حرام ست و روا است اجرت حمام و حجام و دایه باجر
معین و اگرچه کافره یا فاجره باشد لیکن ارضاع منهی ست که رضاع مغیر طباع است

مگر چون علامت نفاق ظاهر شود بکودک چیزی بخشیده شد بقول امام محمد خوردن
والدین ازو مباح ست وبقول اکثر مشائخ بخارا نه لیکن در خزانه گفته فواکه بکودک
کردند حلال بود اکل والدین ازو اگر ارادت مهدی هدیه ربانیها باشد واز جهت
تحفه بکودک دهد در خزانة الفتاوی گفته که ثواب حسنات کودک کودک راست و
او را نه بود مگر ثواب تعلیم وبقولی هر دو را بی نقصان ثواب کودک زن را بضرب ترسانید
تا مهر بخشید روا نه اگر قادر بود در مختار الجوابات گفته ابراده مرا از مهر تا ترا چندین
به بخشم پس زن وی را ابرا داد و مرد نمی بخشد مهر عود کند هو المختار الفتاوی بحل کن
مرا از هر حقی که ترا بر من باشد وی چنین کرد اگر عالم باشد بری شود بحکم و دیانت و الا
در حکم شود اجماعا و همچنین در دیانت نزد امام ابی یوسف وعلیه الفتوی خلافا لمحمد
رحمه الله تعالی

باب سیزدهم در اجاره

در جامع گفته که اجاره بیع نفع
معلوم ست بعوض معلوم وعلم نفع گاه بذکر مدت ست واگرچه دراز باشد وگاه بذکر عمل
چون رنگ جامه وگاه باشارت چون نقل این بآن موضع و واجب نشود ادای
اجرت بنفس عقد بلکه بادای اجرت قبل از استیفای منفعت پس او را حق استرداد
نماند یا بشرط تعجیل یا باستیفای نفع یا بقدرت بران واجب میشود اجرت دار
که قبض کرده شود واگرچه دران ساکن نشده و ساقط میشود بغصب بمقدار فوت شدن
قدرت وی بر انتفاع و میرسد مر موجر را که طلب کند اجرت سرای زمین ای هر روز و
اجرت دابه برای هر مرحله واجرت صیاغت وصباغت وسائر حرف بعد از عمل واجرت خبز بعد از اخراج
از تنور پس اگر بعد از اخراج سوخته شود بی فعل او چنانچه منتفع به نماند وی مستحق اجرت باشد واگر قبل از
اخراج باشد نه و تاوان نیست در هر دو صورت نزد امام و نزد صاحبین مخیر ست در ضمان مثل دقیق اولی اجر یا قیمت

و بعد از اعتاق حمل داه را بیکی بخشید هبه این چون اعتاق آن صحیح باشد و اگر او را مدبر
سازد و حمل را هبه کند درست نباشد و صدقه مثبت ملک نیت مگر بقبض در مجلس یا بعد او
چون هبه و درست نیست در شائع مقسوم و رجوع نکند در صدقه بر فقیر و غنی و بقولی برین
کند در خزانه گفته کسیکه صبر بر شدت نتواند او را صدقه بر خود فاضلتر و الا بر فقیر اگر
سوال نلخ و مسرف باشند بتصدق ماجور ست تا ندانند که آن سائل بعینه چنان ست که
نیت راست تا داند که بر معصیت خرج خواهد کرد پیغمبر علیه السلام پرسیده شدند که سوال بسیار
شدند کرا دهم فرمود من رق قلبك علیه و این مبارک گفته که سائلی که از برای خدا تعالی
خواهد بوی ندهم زجرا که چون دنیای دون را از برای او خواست گویا تعظیم او کرد در
سراجی گفته نانی برای مسکینی کشید و او را نیافت خواه بدیگری دهد یا نه تصدق بثمن بنده
فاضلتر ست از اعتاق نهال کردم این انگور را بنام پسر خورد و خود فلان هبه نیست بخلاف
کرد امیدم بنام او اگر زن خود در اکلام وَهَبْتُ لَكِ مَا لِي مِنْكِ بیاموزد و او عربی نمیداند
هبه او درست نباشد یکی از دو شریک حصه خود را از سود بدیگری بخشید روا نه بود اگر
وجود دست و الا روا بود برای ولد یا تلمیذ جامه گرفت پس میخواهد که آن جامه را بولد یا
شید دیگر دهد نتواند مگر چون گاه اخذ عاریت گفته باشد بیکی ماکولی هدیه فرستاد در آمد
مثل زید در وی باشد میتواند که در و بخورد و اگر مثل فاکهه باشد نه و باید که میان اولاد عطایا
ل کند این برابر بخشش کند نزد امام ابی یوسف و نزد امام محمد ذکر را دو بخش و انثی را
و المختار الاول کما فی الذخیرة و اگر تمام مال را به پسر بخشد روا بود اما آثم شود کما فی
فتاوی و باک نیست بتفضل شاغل بعلم نه بکسب و نزدیک متاخرین باک نیست
عالم و حرمان فاسق تر احلال ست انچه از مال من خوری میتواند که بخورد

فتاوی برهنه دفتر دوم

داری را برای یک کس باجماع و همچنین عکس این نزد امامین و نزد امام نه پس اگر برای دو کس
گوید بخشیدم مر شما را این سرای مر این را نیمه و مر این را نیمه روا بود نزد امامین و اما اگر گوید بخشیدم
مر ترا نیمه این و مر این را نیمه این روا نه بود و روا نیست تصدق ده درم بدو غنی نزد امام و نزد
امامین روا است اما بدو فقیر باتفاق روا است و روا است رجوع از هبه بتراضی و بحکم قاضی و اگرچه حق
رجوع ساقط کرده کما فی الخزانة این بعد از قبض است اما قبل اینها روا است موهوب له حاضر باشد
یا نه کما فی البرجندی و مانع ازین هفت چیز است ۱ زیادتی متصله بعین موهوب و اگرچه از غیر موهوب
بود چون نقطه یا اعراب و تعلیم قرآن یا کتابت یا عملی دیگر خلافا لمحمد رحمه الله تعالی و اسلام و تحدید
شفره و خوبی و فربهی و کبر و قصارت و صحت لیکن در سراجی گفته مریض بتداوی به شد رجوع روا است
و بنای الابنای که او را زیادتی نشمارند چون تنور کما فی البرجندی و تطیین و تجصیص و صلاح
و غرس اما اگر نقصان شود چنانچه وقت هبه طویل بود بعده اطول اسمج شود نه یا منفصله بود چون
ولد رجوع روا است و همچنین اگر زیادتی نرخ شود بعد از ارتفاع مانع حق رجوع باز گردد
۲ و موت یکی ازین دو ۳ و تعویض مال از جنس او باشد نه از غیر او و این آنگاه است که وی
داند که عوض اوست و الا هر یکی رجوع کند و همچنین اگر بیگانه تبرع کند و عوض او دهد ۴ و خروج
او از ملک موهوب له که به بیع و مثل آن اما اگر باز ملک شود حق رجوع عود کند کما فی السراجیة
۵ و زوجیت در آن هبه پس بعد از ابانه رجوع نکند و بعد از تزویج رجوع کند ۶
و قرابت محرمیت و لو حربیا اما در قریب نامحرم و محرم غیر قریب رجوع کند ۷
و هلاک موهوب ای تلف عین او یا اکثر منافع او پس اگر خاک را گل کند یا تیغ را کارد
سازد رجوع نکند و اگر گوسپند را کشد رجوع کند اگر داه را بخشید و حمل را استثنا
کرد یا شرط کرد آنچه مفسد بیع است استثنا و شرط باطل شود و هبه داه و حمل درست

واگر بنده با دیوانه یا کودک بخشد روا نبود و روا است هبه بمانند و هبت و این ترا و اما
این ترا است اقرار است والصحیح انه هبة کما فی مختار الجوابات و تمامی شود بقبض ای بحیازت
او پس تخلیه قبض نباشد این نزد امام ابو یوسف خلافا لمحمد رحمه الله تعالی پس اگر بیکی
جامه حاضر بخشید و وی نگرفت و گفت قبض کردم قابض نباشد نزد آن بخلاف این پس اگر
اذن صریح کند بقبض قبض او در مجلس و بعد او صحیح بود و مالک او شود و اگر منع کند نه و اگر
اذن و نه منع اگر قبض کند در مجلس روا بود و الا نه اما تملیک روا است و اگرچه تسلیم نباشد
بقول اکثر و علیه الفتوی والعمل کما فی المعدن و عقد بایجاب و قبول تمام شود و هبه دو رکن
دارد ایجاب و قبول لیکن از خلاصه و جز آن گفته که قبول رکن نیست که قبض بمنزله اوست تا اگر دین
بمدیون به بخشد حاجت بقبول نه بود و تصریح هبه لازم نه تا اگر مال در راه که ملک رافع
باشد روا بود و روا نیست هبه مشاع که قابل انتفاع باشد بعد از قسمت چنانچه قبل از آن
بود اما اگر او قیمت کند او را و تسلیم کند روا گردد و این تسلیم مفید ملک است بر صحیح اما ملکی
خبیث و به یفتی و از عمادی گفته که بر صحیح مفید ملک نه و اگر قابل نباشد اصلا چون بنده و
هبه یا قابل انتفاع باشد اما نه چنان چون حمام و آسیا و خانه خرد روا بود درمی بدو کس بخشید
صحیح روا بود و از امام ابی یوسف آمده اگر درمی از دو درم بخشید اگر برابر باشد روا
نه روا است و هبه شیر در ضرع و صوف بر غنم و ثمر بر شجر و زراعت در زمین و اگر بعد از اخراج
تسلیم کند روا گردد و سرای که در و متاع و اهب باشد و جوالق و انبان که در آن طعام او بود
قول است بغیر لا اگر ما فیها بخشید نه آنها را روا بود که شاغل اند نه مشغول و هبه چیزی که در دست موهوب له
تمام است محتاج نیست بسوی قبض جدید چنانچه هبه پدر مر کودک خود را و قبض کودک عاقل و مربی او چون
پدر وی باشد و شوهر از برای زوجه صغیره خود بعد از زفاف معتبر است اگر واهب بیگانه باشد و روا است هبه دو کس

در انتظار تا وجود و روا نه بود که بمقابلهٔ راس مال چیزی دیگر بگیرد و اگر اجود دهد جبر کرده
شود او را بر قبول و در ارداء اگر راضی شود روا بود و روا نیست ابراء مسلم الیه رب
سلم را از راس مال و اگر ابراء داد و او قبول کرد باطل شود اما عکس روا ست در جامع
گفته روا نیست تصرف در مسلم فیه و راس مال قبل از قبض بشرکت و بیع و استبدال و تولیه
و مثل آن تا اگر سلم اقاله کنند روا نه بود که بمقابله راس مال قبل قبض او چیزی بخرد یا رب
سلم از راس مال ابراء دهد و این وقتی ست که سلم صحیح باشد و الا تصرف در راس مال
صحیح روا بود کما فی البرجندی و روا ست استصناع پس اگر مدت معین کند چنانچه بخفاف
گوید راست کن از برای من از مال خود موزه ازین جنس باین صفت تا این مدت سلم
شود تعامل باشد یا نه و درین شرائط سلم شرط ست و اگر مدت نکند اگر در ان تعامل باشد
چون اوانی و اسلحه و خفاف و قلانس روا بود بطریق اجاره در ابتدا تا اگر صانع قبل
از تسلیم بمیرد از ترکه او گرفته نشود بطریق بیع در اسها تا او را اختیار رویت باشد و جبر کند
صانع را بر عمل و رجوع نکند آمر از امر و مبیع بر اصح عین ست نه عمل تا اگر ساخته خود را قبل
از عقد یا ساخته غیر را بوی دهد و وی ستاند روا بود و اگر صانع آن را فروشد قبل از
رویت و اختیار آمر روا بود و بعد از اختیار او نه و آمر مختار ست در اخذ و ترک کما فی
الوقایه و اگر تعامل نباشد روا نه بود چنانچه بحائک درم میدهد تا برای وی جامه
از ریسمان خود بافد کما فی البرجندی

باب دوازدهم در بیان هبه

هبه عبارتست از تملیک عین بی ذکر عوض و لو مزاحا چنانچه گوید ببخش مرا وی گفت بخشیدم و او
قبول کرد و وی تسلیم نمود گویند که ابن مبارک بر قومی گذشت که طنبور میزدند گفت مرا بخشید
تا به بینید که چگونه میزنم آنها دادند امام گرفت و بر زمین زد گفتند یا شیخ خدعتها و این بتعاطی روا ست

و بیان مقدار هر یکی نکند نزد امام روا نه بود خلافا لهما کما فی الهدایة و تسلیم او قبل از افتراق
با بدان پس اگر تا شب بهمروان شوند یا یکی خواب کند بعده تسلیم کند روا بود و اگر برای اخذ
بخانه رود چنانچه او را می بیند روا بود و الا نه و اگر پاره از آن نقد باشد و پاره دین بر
مسلم الیه بحصه آن روا باشد و بحصه این نه اما اگر بر بیگانه باشد در حق همه روا نه تا اگر همه را از
مال خود نقد دهد جائز نگردد و در اول جائز گردد کما فی الجامع و اگر بر راس مال کوچر راضی
شدند در مجلس یا بعد او روا بود و همچنین در همان مجلس استبدال کند و اگر آن استبدال
بعد از افتراق باشد باطل شود بقدر کوچر و اگرچه در مجلس رد باشد مگر چون اندک باشد
ای کم از نصف و در نصف دو روایت ست اینهمه نزد امام ست و نزد صاحبیه باطل نشود
اگر استبدال در مجلس رد باشد و بیان مکان ایفاء در آنچه او را مونت باشد نزد امام خلافا
لهما و الا چون مشک باجماع شرط نه و ایفا کند هر جا که ملاقات کند و بروایتی از صاحبیه جای
عقد متعین شود شرط کرد که در فلان شهر دهم هر جا که دهد تواند و تکلیف کرده نشود که در
جای دیگر دهد و بقولی همان شهر متعین شود کما فی الجامع و بیان مدت و اقل او یک ماه ست
علیه الفتوی کما فی المضمرات لیکن در سراجی گفته که بر مختار مقدار تحصیل مثل مسلم فیه ست
شرط ست که راس مال منقد باشد ای سره کرده شده و بات ای بی خیار و الا فسد
چون قبل از افتراق برطرف کنند و روا ست اگر مال موجود باشد و اگر مهلک باشد
مسلم فیه موجود باشد از آن عقد تا اجل و الا نه و حد او آنست که در بازار آن شهر
نشود و اگرچه در خانها باشد و اگر بعد از اجل نگرفت تا منقطع شد مخیر ست در فسخ و اخذ

و روا است در ماهی نمکین بوزن و در طری نیز در زمان او و اما در کبار او که لحم او قطع کرده
میشود در روایت ست و در انیست در حدی متفاوت چون انار و خربزه و در موزون
ثمن چنانچه یکی از نقدین در دیگر باجماع و همچنین سلم مثل گندم در یک ازین دو اما سلم در
فلوس بعد در روا است نزد شیخین بخلاف امام محمد که نزد وی ثمن اند و بقولی نزد هم روا است
کما فی البرجندی اما در تبر در روایت ست و نه بصاع و ذراع معین که قدر او معلوم نباشد
و نه در حیوان و اطراف او و جلود او مگر چون طول و عرض و صفت جلود بیان کند در خلاصه
گفته نه در گندم شهر یا ده معین و نه در گندم نو و نه در لحم نزد امام و اگرچه در محل گوید و نزد
صاحبین روا است اگر بیان کند جنس و سن و نوع و صفت و محل و قدر او را و علیه الفتوی
کما فی البرجندی و حیله جواز او باجماع آنست که قاضی یا حکم بصحت او حکم کند یا لحم را ثمن کنند
و استقراض او بوزن روا است و نه در گندم بوزن روایت حسن و علیه الفتوی شیخ الاسلام
و القاضی الامام و بروایت طحاوی روا است و از امام محمد آمده که استقراض گندم بوزن
روا نه و اگر آرد بوزن قرض داد بوزن رد نکند بلکه صلح کنند بر قیمت چنانچه در گندم و از
امام ابی یوسف آمده که استقراض او بوزن روا است اگر عرف باشد و نه در نان مطلقا نزد
امام و نزد امام ابی یوسف بعد در روا است نه بوزن و نزد امام محمد مطلقا روا است لیکن
قبض احتیاط کند تا استدلال نشود یعنی نان گندم گفته نان جونگیر و سلم و استقراض در کاغذ
و بیگن بعد در روا است شرائط سلم بیان جنس مسلم فیه و بیان نوع در مختلف الانواع و
و بیان صفت او و بیان قدر او و اعلام رأس مال و نزد صاحبین اگر مشار الیه بود اعلام
شرط نه این در کیلی و وزنی و عددی است اما در ذرعی و حیوان و عددی متفاوت تعیین متعین شود
اجماعا پس اگر سلم بندد در دو جنس و بیان رأس مال هر یکی نکند یا سلم بندد و دو جنس را

زیادتی در وزن در قضای دین که حضرت پیغمبر علیه السلام سداد[۵۱] دیل بدو درم خرید و لوزان
فرمود وزن[۵۲] وارجح فانا معاشر الانبیاء هکذا نوزن و این را اهبه نگفت که هبه متاع در محل
قسمت باطل ست و امام شمس الائمه سرخسی گفته که وائق و وجبه و شعیر و بمثل این در عشرت
رجحان ست کرده باجبه را سنگ علیحده موضوع نه و درم بسیار ست در مطلب گفته که در
نصف اختلاف ست و از امام محمد آمده که در بیع[۵۳] درم بدرم اگر یکی زائد بود و یا ناقص فلوس
ضم کند روا بود و مکروه و امام گفته که باک نه و در ذخیره از امام محمد از امام گفته مکروه است
قرض که بجر منفعت[۵۴] کند و بقولی امام کرخی انگاه که شرط[۵۵] باشد در عقد چنانچه گوچر قرض دهد
تا سره ستاند و اگر بی شرط مستقرض اجود دهد باک نه و اگر چند درم قرض داد تا مستقرض
متاع از و ثمن گران خرد مکروه بود و اگر شرط نباشد و بعد از قرض ثمن گران خرد بقول
کرخی باک نه و بقول خصاف محبوب نه و بقول حلوانی حرام ست که مشتری قائل ست باینکه اگر نخرم
زود مطالبه میکند اما اگر بیع[۵۶] مقدم باشد بر قرض چنانچه یکی[۵۷] معامله صد دینار از دیگری طلبید
این جامه بست دینار را بچهل بدست او فروخت و شصت نقد داد بقول خصاف روا ست
و این ست مذهب محمد بن سلمه امام بلخ و بسیار مشائخ مکروه داشته اند و بقولی در یک مجلس
و الا باک نه و حلوانی فتوی بر اول داده **فصل نهم** در جامع گفته که روا ست سلم[۵۸] اگر ممکن باشد
ضبط صفت و قدر مسلم فیه و الا نه پس روا بود در گیلی[۵۹] و وزنی مثمن و در زنی که مبین باشد
طول او و عرض او و صفت او چون جامه و عددی که متقارب باشد احاد او و قیمت چون
جوز و بیض و آجر و لبن و در نیجا سلمه[۶۰] روا ست هم بکیل و هم بوزن و هم بعدد نزد یک علمای ثلثه و روا ست

---

۵۱ قوله سداد یعنی چاه
۵۲ وزن کن و زیادتی کن را بجهت
۵۳ فروختن ابیشتر
۵۴ منفعت
۵۵ شرط
۵۶ بیع
۵۷ یکی
۵۸ سلم
۵۹ گیلی
۶۰ سلمه

تا اگر زر و نقره غالب باشد روا نه بود و بیع خالص باینها و نه بیع بعضی ببعضی مگر بتماثل در
قدر و استقراض روا نه مگر بوزن و اگر غش غالب باشد در جنس تفاضل روا بود و تقابض
شرط است و همچنین در خالص زائد اما در مماثل و ناقص و نامعلوم نه و استقراض روا است
بوزن و بعدد اما اینها بتعیین متعین نشوند مگر چون رایج نباشند و اگر برابر باشند در بیع
بخالص و قرض حکم آن دارد در صرف حکم این کما فی کنز الدقائق و در جامع گفته
که در صرف خیار شرط نیست بخلاف خیار عیب و رویت و اگر جدا شود با شرط
خیار فاسد شود و اگر قبض کنند قبل از تفرق باز صحیح بگردد و در خلاصه گفته که در بیع نقره
ده توله بنقره نه توله اگر چیزی باین ضم کند روا بود بی کراهیت اگر بقیمت توله
رسد یا کم از و بود بقدر تغابن و اگر کمتر از و بود چون جوز و بیض و فلس و کاغذ مکروه بود
این از امام محمد آمده و بوی گفتند که این را در دل چگونه می یابی فرمود چون که
و اگر قیمت ندارد چون کف خاک روا نه و در قرض ده دوازده حیله آنست که مستقرض
رختی بدست مقرض بده فروشد و وی بعد از قبض بدست او بدوازده فروشد
روا بود و اگر چه شرط بیشتر رفته و احتیاط آنست که گویند هر شرط که در میان بود
گذاشتیم بر یکی ده درم دارد و می خواهد که مدت کند و سیزده گیرد حیله آنست
که بمقابله آن ده از و متاعی خرد و بعد از قبض سیزده بدست او فروشد تا مدت
نیست بقضای اجود و ادون برضا و اگر شرط کرده نه و بقول هدیه عزیم واجب
دعوت او اگر شرط نکرده و از آنچه امام می گویند که در سایه دیوار مدیون
خود نایستاده ثابت نشده کما فی کراهیة الظهیریة و اگر در وزن راجح دهد بسیار
نه بود و بقدر تفاوت موازین حرام نه و در ترجیح بزودی و تلویح گفته که روا است

گفته که حامل آن ماجورست از جهت فرار او از حرام یکی ده درم صحاح دارد و میخواهد
که بدوازده مکسره فروشد حیله آنست دوازده مکسره قرض گیرد پس وی چنان باو دهد
پس مقرض او را از دو درم ابرا دهد و در متفرقات کنز العباد از کافی گفته که پرهیز
کن از بیع عینه که آن معینه است و اختراع ربوا خواران و در کفاله شرح وقایه گفته که
بیع عینیه است که یکی از تاجری طلب قرض کند وی قرض حسنه ندهد بلکه بوی رختی دهد و
بدست او باکثر از قیمت بفروشد **فصل هشتم** در هدایه گفته صرف بیع زرست بنقره و نقره
بزر و زر بزر و نقره بنقره و درین دو صورت شرطست تماثل در قدر و اگرچه تخالف
باشد در جیادت و صیاغت و تقابض قبل از افتراق بابدان تا اگر از مجلس برخیزند و روان
شوند و فرسنگی بهم روند یا در مجلس خواب کنند و قبل از افتراق تقابض کنند روا
بود و اگر مهلت طلبد که بخانه در آید مهلت ندهد مگر چون در نظر وی باشد کما فی البرجندی
و دران دو صورت تقابض شرط است نه تماثل تا اگر تقابض در بعض بدل افتد دران
قدر روا بود و تصرف در ثمن صرف قبل از قبض روا نه تا اگر مقابله اینها جامه خرد بیع فاسد
شود اما بتعاطی بر مختار نه کما فی السراجیه روا است بیع زر بنقره مجازفه اما قبض کند در مجلس
بیع یکدرم و دو دینار بیکدینار و دو درم و بیع یازده درم بیکدینار و ده درم و بیع
دینار بده درمی که بر مشتریست و در درم و دینار مغشوش اعتبار غالب است

تا به بیع بعض آن ببعض دیگر بتفاضل روا است و بیع لحم حیوان بلحم حیوانی دیگر و شیر بر شیر نقد و سرکه بسرکه انگور بتفاضلاً و بیع نان گندم بگندم یا آرد او بتفاضل اجماعاً و از امام آمده که درین هیچ خبر نیست لیکن فتوی بر اول ست اگر آن نقد باشد و اینها نسیئه روا و عکس نه نزد امام اعظم و نزد امام ابی یوسف روا ست و علیه الفتوی پس سلم در نان و رنان روا بود و همچنین حدو او علیه الفتوی نه بیع گندم بآرد یا سویق مطلقاً اتفاقاً و همچنین بیع آرد بسویق نزد امام و نزد صاحبیه روا ست اگر نقد باشند و نه باستقراض نان مطلقاً و نزد امام محمد روا ست مطلقاً و نزد امام ابی یوسف روا ست بوزن نه بعدد و علیه الفتوی و نه بیع کنجد بروغن او اگر این برابر آن باشد یا کمتر ازان و همچنین اگر این علم نه دارد اما اگر این بیشتر باشد و از انچه در کنجد ست روا ست و همچنین و بین چهار وجه بیع لبن بلبن یا به نیز شیر دار در ربوا نیست میان خواجه و بنده تن یا مدبر یا ام ولد اما با مکاتب و ماذون مدیون ربوا بود و نه میان مسلم و حربی در انجا نزد طرفین اما با مستامن بواست و نه میان دو حربی در انجا بخلاف امام ابی یوسف در خلاصه گفته که روا ست بیع گندم بمقبله بغیر او و بیع کرگندم و دو کرجو و کرگندم و کر جو نزد هر سه نه بیع جامه و ده درم بجامه یکدرم و مختار گفته زید بر بکرده درم دارد و این بران صد دینار پس میان خود یکدینار را بده درم قصه و جدا شدند روا بود اگرچه این بیع دین بدین ست در فرض ده روا زده حیله آنست که مقترض بدست مستقرض رختی فروشد بثمن موجل و تسلیم وی کند بعده وی بدست غیری بکم ازان فروشد بعده آن غیر بدست مستقرض همین ثمن فروشد این را امام محمد گفته و امام ابو یوسف

که خالی باشد از عوض در معاوضهٔ مال بمال و علت او قدر ست با جنس در جامع گفته که
بوجود کل علت فضل و نسیه و حرام ست چون یکدرم بدو نقد او و درم بدرم نسیه و بوجود
جزو او نسیه حرام ست چون یک دینار بده درم نسیه اما نقداً حلال ست و اگر هر دو نباشند
هر دو حلال ست چنانچه ده گز جامه بدو قفیز جو نقد او نسیه و روا نیست بیع کیلی بمثل خود مگر چون
متساوی باشند در کیل پس بیع گندم بگندم بتساوی در وزن روا نه بود و بروایتی
از امام ابی یوسف روا ست و علیه الفتوی لعموم البلوی و نه بیع وزنی بجنس خود مگر
چون متساوی باشند در وزن پس بیع زر بزر بتساوی در کیل روا نه بود و بروایتی شاذه
از ثانی روا ست چون اعتیاد باشد و جید و ردی برابر ست و روا ست بیع حفنه بدو که بتفاضل
در کم از نیم صاع باک نه اما اگر یکی نیم صاع باشد و دیگر کم از و درین دو روایت ست پس اگر بفروشد
اقل از نصف قفیز گندم را بقفیزی از و روا بود لیکن مکروه است بنا بر آن که مرویست از
امام ثانی که مکروه است بیع تمر بدو و میگفت آنچه حرام ست از و کثیر حرام ست از و قلیل و
بیع یک فلس بدو نزد شیخین و نزد امام محمد نه این آنگاه که معین باشند و الا باتفاق نه و بیع
گندم تر یا مبلول بمثل و خشک بتساوی نزد امام و همچنین نزد امام ابی یوسف مگر بیع تر
بخشک و نزد امام محمد نه مطلقاً مگر بعلم تساوی بعد از جفاف و بیع آرد بمثل او بتساوی در
کیل و اگرچه پخته باشد یکی و دیگر ناپخته اما بتساوی در وزن دو روایت ست و بیع لحم بحیوان زنده و
اگرچه از جنس او باشد و از و متفاضل و عالم ربانی گفته که روا نیست در جنس مگر وقتی که لحم بیشتر از لحم
آن حیوان تا بعض او بمقابله سقط باشد و از امام آمده که لحم بعد از طبخ بدر می آید از وزن

بیع است بان ثمن با فضل معلوم و شرط است در هر دو که ثمن اول مثلی باشد کیلی یا وزنی یا عددی
متقارب نه قیمتی و بائع راست در هر دو که ضم کند بر اس مال اجرت قصار و صباغ و خیاط و
غسال و فتل و حمل و کرایه دابه و سوق غنم و نفقه بنده و حیوان و کسوت متعارف اینها و گوید
بر من بچندین افتاده نه اجرت طبیب و بیطار و ختان و رائض و تعلیم و نه باجی که گرفته شود در
مگر چون عرف تجار برین باشد و نه اجرت سمسار مگر چون در عقد مشروط باشد و نه عملی که بدست خود
کند از خیاطت و صباغت و اگر از بائع خیانتی ظاهر شود و رد کند یا بکل ثمن گیرد و در مرابحت و حط
کند در تولیه نزد امام و نزد امام ابی یوسف حط کند در هر دو و نزد امام محمد مختار است در هر دو
میان اخذ بثمن و رد و حط نکند و اگر حادث شود با وی چیزی مانع فسخ باشد لازم شود او را
مسمی بی خیار نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد رد کند قیمت مبیع و رجوع کند بثمن و اگر ابرا
مشتری گوید قیمت متاع من چندین است و وی بنا بر این خرید و خلاف آن ظاهر شد رد کند
اگر نگفته نه و بعضی فتوی نمیدهند برو بهر حال و صحیح آنست که فتوی داده شود برد اگر
یافته شود و الا نه در کافی گفته بده خرید و بپانزده فروخت باز بده خرید اکنون در مرابحت
به پنج فروشد و اگر به بست فروخت مرابحت نکند این نزد امام است و نزد صاحبین هر دو
بمرابحت فروشد بده و در مرابحت بیان کند وطی بکر را و تعیب مبیع را چنانچه کشیدن چشم او
اگر غیری چشم او کشد و بائع آوازش بگیرد نه وطی ثیب و تعیب مبیع چون اعور را و در مختار گفته
تکسر جامه را به نشر وطی نه قرض فار و حرق نار بثمن موجل خرید بمرابحت نفروشد

فصل هفتم

روایتی است از امام ابی یوسف و بروایتی از و قبل از مراهقه نیز کی باشد چون رضا دهند
و در تحفه خانی گفته ۹ و بیع کل خوردنی و خاتم آهن و صفر و مثل آن و بیع سلاح بدست
اهل فتنه و بیع امرد بدست معروف بلواطت و همچنین بیع عصیر و انگور بدست خمار نزد صاحبین
بخلاف امام اما بیع زر باک نه ۱۰ او خصی و استخدام او و کسب او ای خصی کردن نه آنچه در
کسب کند کما فی الذخیرة ۱۱ او معامله بدراهم مزیفه و اگرچه بهم راضی شوند و باید که زیاب گنند
کما فی النصاب ۱۲ او سفتجت ای قرض مال تا وی یا یار وی در شهر دیگر گیرد و بقولی انگاه که گوید
از جهت خطره راه قرض میدهم کما فی جواهر الجامع و در خلاصه گفته بعیب مبیع و شد و میداند
که بیان کند و الا بقولی فاسق و مردود الشهادة گردد و امام صدر شهید گفته کا تا خلی
اگر غالب در اسواق حلال باشد تاجر بپرسد و اگر غالب حرام باشد یا گاهی غالب
یا کسب حلال و حرام میکند باک بسوال نیست یکی در راه بیع و شرا میکند اگر در قعود او
ضرری نباشد از جهت فراخی راه باک نیست بخریدن از و و الا نباید خرید و بقولی مکروه
مطلقا و در مختار الجوابات گفته کسیکه کیلی یا وزنی خرد بشرط کیل یا وزن تصرف نکند
قبل از ین و اعتبار نیست بکیل بائع قبل از بیع بحضور مشتری بسنده است و تصرف در قرض قبل
از قبض مشتری و نه بعد او بغیبت مشتری بر صحیح اما بحضرت مشتری بر صحیح بسنده است و تصرف
در قرض قبل از قبض روا است و آنچه طحاوی گفته سهو است و در کنز گفته روا است بیع زمین قبل
قبض نه بیع منقول و اصح تصرف در ثمن قبل از قبض او کیلی باشد یا وزنی و زیاده کردن و چون مبیع قائم باشد نه بعد از هلاک
و طرح و افزودن در ثمن و در مبیع **فصل ششم** در جامع گفته تولیه بیع است بثمن سابق و مرابحه

و اگر چه محتکر باشند پس امر کند بدبیع فاضل از قوت خود و عیال بمثل قیمت یا بغبن یسیر و
و اگر نفروشد وعظ و تهدید کند و الا حبس کند و تعزیر و اگر بعد از تسعیر از جهت ترس
فروشد حلال نباشد که پیغمبر فرمود علیه السلام لا یحل مال امرئ مسلم الا
بطیب نفس منه اما اگر تعدی کنند و بضعف قیمت فروشند باک نباشد که بمشورت
اهل رای تسعیر کند و اگر مالک باکثر از آن فروشد روا بود و اگر اصلا نفروشد حاکم بنزد او
فرستد بر صحیح الکل فی الجامع و امام صدر شهید گفته که امام متعدی را حبس کند و تعزیر
کند اما بجهل نرساند کما فی المختار ۳ و اقراض بقال چیزی از گندم و درم از خوف هلاک
بشرط آنکه مایحتاج از و علی الحساب بردارد اما اگر ودیعت نهد و بردارد نه اما اگر ضایع
شود بر و چیزی نه کما فی الهدایة و در جامع گفته ۴ و بخشش ای در ثمن افزاید و خود
نمیخواهد تا غیرے را بآن ترغیب کند این انگاه که از قیمت افزاید و الا محمود است ۵ و
خریداری بر خریداری دیگر چون راضی شوند بر ثمن معین و باک نیست به بیع مزایده و فرق
آنست اگر ندا میکند و یکے بثمنے طلبید اگر از ندا باز نیامده بافزودن باک نه و اگر باز آمده
و میل کرده زیاده نکند کما فی کراهة الذخیرة ۶ و تلقی جلب اگر مضر باشد باهل مصر و الا نه
مگر چون نرخ پوشند که مکروه است ۷ و بیع بعد از زوال جمعه تا ادای نماز نشسته
و استاده و واقف نه روان بسوی مسجد ۸ و تفریق میان کودک و ذی رحم
محرم به بیع و هبه مثل آن نه میان کبیرین و نه میان جانی یا مدبر یا ام ولد یا مکاتب
یا معتق و غیر ایشان و نه میان دو ذی رحم که محرم نباشند و نه میان دو ذی رحم
محرم که دو کس را باشند و مر هر یکے را بخشے باشد و این کراهت تا بلوغ ممتد است و اگر
قبل از و تفریق راضی شوند و بقولی اگر مراهق شوند و رضا دهند باک نه بود و این

جبر کردہ شود مشتری را بر قبول ثمن در بیع و در مختار الفتاوی گفتہ کہ اگاہ کہ مدت گذشتہ باشد ہو المختار و امام علی رازی فتوی میدہد کہ این بیع روا ست و وعدہ وفا کند و مستہلک مضمون ست و ہمین ساقط شود ہلاک و افی و زائد مضمون نیست اگر بے صنع او ہلاکی شود و سیم آور و قبل از رفع غلہ جبر کردہ شود مشتری را بر اخذ ثمن و دفع مبیع و اگر غلہ بگذارد در حق خود ستاند رواست و بود دیگے چند درم بر غیری وارد و دنانیر او بافت بگیرد و از شرح طحاوی گفتہ گیرد را ما اگر حبس خود گیرد امام فخر الاسلام گفتہ گیرد ایشان استفتا شود و کمانے کراہتہ اگر ثمن حال را موجل کند باجل معین موجل شود و تا اجیل قرض رواست

فصل پنجم در کراہت

در جامع گفتہ مکروہ ست احتکار قوت بشہر و بہائم در شہر و قتے اگر مضر باشد باہل آن نہ شہد و روغن و نہ غلہ از زمین خود و نہ انچہ از شہر دیگر آرد در کانے گفتہ فی الحدیث مَنِ احْتَکَرَ اَرْبَعِیْنَ یَوْمًا یُطْلَبُ الْقُحْطُ فَعَلَیْہِ لَعْنَۃُ اللّٰہِ وَالْمَلٰٓئِکَۃِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ وَلَا یَقْبَلُ اللّٰہُ مِنْہُ صَرْفًا وَّلَا عَدْلًا ای نفلا و فرضا و این نزدیک طرفین در قرتین ست و علیہ الفتوی و نزدیک امام ابے یوسف در مضر احتکار ست و اگر چہ زر و نقرہ و جامہ باشد و در مدت کوتاہ نہ و فاضل چہل روز ست و بقولی ماہ و بقولے مدت برای عقوبت دنیا ست و برای عقوبت آخرت آثم شود و کمتر ازین باشد و حاصل آنست کہ تجارت در طعام خوب نیست و تسعیر حاکم ارباب قوتین را

---

۵۱ یعنی در صورت کہ قیمت معین کردہ باشند ۱۲ ۵۲ یعنی اگر بایع ثمن نیابد و پس مشتری بیع آورد و بایع را ۱۲ ۵۳ ای بیع ۱۲ ۵۴ یعنی اقالہ کردن از مشتری و حال آنست کہ غلہ در قبض بایع ۱۲ ۵۵ یعنی اگر رضای خود بفسخ مشتری اقالہ کند روا بود ۱۲ ۵۶ یعنی اقالہ کردن از مشتری بر اقالہ کردن ۱۲ ۵۷ یعنی اگر قبل از قبض ثمن کردن بحجت رغبت مشتری این و فسخ کند در غیبت او ۱۲ ۵۸ صنعت در آخر کنار باشد ۱۲ جامع ۵۹ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۰ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۱ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۲ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۳ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۴ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۵ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۶ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۷ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۸ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۶۹ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۰ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۱ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۲ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۳ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۴ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۵ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۶ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۷ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۸ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۷۹ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۰ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۱ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۲ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۳ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۴ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۵ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۶ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۷ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۸ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۸۹ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۰ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۱ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۲ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۳ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۴ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۵ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۶ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۷ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۸ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۹۹ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲ ۱۰۰ یعنی اگر قبض ثمن باشد اما اگر قبض نباشد و زیادہ کند در غیبت او ۱۲

و در اهم ارزان شد پس رجوع کند بده دینار بمدفوع و همچنین در رد بعیب چیزی بصد
درم خرید و بعد از قبض کاسد شدند اگر اقاله کند کاسده رد کند میخواهد که خیار زراعت بخرد و
در همان زمین چند گاه باشد حیله آنست که گاو و اشجار را به بعض ثمن خرد و به بعض باقی
زمین را اجاره گیرد در ایام معلومه یکی را بر دیگری چند من گندم ست آن را بها
کرد و بثمن حنطه گرفت روا نه که بیع دین بدین ست حیله آنست که گندم را بمقابله جامه
بفروشد و بعد از قبض بچندان دوم بدست او بفروشد و تسلیم او کند اگر بختیار چند
درم داد و گفت که چندین نان از تو خریدم و بعده از وی پنج نان هر روز میگیرد بیع
فاسد باشد و ماکول مکروه و اگر گاه اعطای دراهم خریدم نمیگوید حلال بود و اگر چه نیت
خریدن دارد هو الماخوذ فروخت برین که بنقد چندین و بنسیه چندین یا تا ماهی چندین
و یا دو ماه چندین روا نه فروخت به بغداد که برادر بائع ثمن بسمرقند گیرد روا نبود و
از امام ابی یوسف آمده که خرید ثمن او را فلان دهد روا بود حاضر باشد یا غائب
در مختار الجوابات گفته اختلاف شد در بائع و مشتری در طوع و کره قول مدعی صحت راست
و علیه الفتوی و اگر هر دو اقامت بینه کند بینه اکراه قبول ست و علیه الفتوی و همچنین هر جا
که اختلاف افتد در صحت و فساد قول مدعی آنست و بعد اقامت قول مدعی این کما فی
الخلاصه و بیعی که مردم باو تعارف گرفته اند او را حیله ربوا ساخته اند و بیع وفا نام
کرده اند این در حقیقت رهن ست در دست مشتری انتفاع از و مباح نه مگر باذن
مالک و فتوی بسیار از مشائخ برین ست و بقولی اگر این شرط در عقد نباشد که هرگاه
ثمن بیارد رد کند مبیع را این در حق مشتری بیع صحیح باشد تا انتفاع از و روا بود و در
حق بائع رهن باشد تا اگر مشتری خواهد که بفروشد قاضی حکم نکند و چون بائع ثمن بیارد

که این بیع برای خود باشد یا برای غیر بوکالت اما بمثل ثمن یا اکثر از و یا بخلاف جنس یا بعد
از نقد ثمن یا از مشتری ثانی یا موهوب له روا بود و همچنین بعد تغیر مبیع یا نرخ او لیکن در
خلاصه گفته که تغیر نرخ اعتبار ندارد و نه خریدن او با چیزی که او را نفروخته پس اگر دواهی
را بهزار درم خرید پس او را یا بنده بدست بائع بهمان ثمن قبل از نقد او بفروشد آن ثمن
را بر قیمت هر دو قسمت کرده شود و بحصه بنده در بنده روا باشد و در دواه نه و نه بیع بشرطی
که مقتضی عقد نه بود و در و نفع یکی از متعاقدین باشد یا مبیع مستحق نفع بود اما بشرط
مقتضی عقد روا بود و همچنین بشرطی که در ان مضرت یکی از ینها باشد خلافا لابی یوسف
و همچنین بشرطی که در ان نفع مبیع باشد و او مستحق آن نه بود و همچنین بشرطی که در آن
نفع و ضرر نباشد یا نفع غیر بود اما بشرط ملائم و چنانچه اعطای مشتری کفیل را یا رهن را بثمن
یا غیر ملائم که مجوز او شرع باشد چون خیار و اجل و عرف چون استصناع و انداختن
بائع شراک را در نعل روا است و نه بیع بشرط تاجیل ثمن یا مبیع اجل مجهول چون حصاد و اگر بعد
از مطلق تاجیل کند روا بود و مطالبه را تاخیر کند اما تا مثل نوروز اگر معلوم باشد
روا بود و الا فاسد است و اگر قبل از حلول اجل ساقط کند بیع روا باشد در خلاصه
گفته یکی به بزاز کس فرستاد برای حلیه و وی فرستاد بدست او یا غیر او و جامه قبل از
وصول بوی هلاک شد و برین متفق اند رسول ضامن نیست بلکه آمر اگر بدست رسول وی فرستاده
و الا نه و همچنین قرض و دین چیزی بده دینار خرید و دراهم بعوض آن داد پس اقاله کردند

فسخ تسلیم کند روا باشد و نه انچه در ان وهم عدم بود چون بیع حمل و نتاج و شیر
در پستان که این فاسد ست و نه بیع انچه جهالت او بمنازعت کشد چون بیع انچه در
سرست از آرد و جامه و بیع جامهٔ فلانی بقیمت او و بیع سرای که مشتری حدود او نداند
مگر چون در میان تجاهد نیفتد کما فی الخلاصة و این فاسد ست و نه بیع مراعی ای گیاه
اگر زمین خود را آب دهد از جهت گیاه و بمشقت او روید بر مختار قدوری روا نه لیکن
از نوازل گفته روا ست که وی مالک او شده و همچنین از اجارت آن تا آجر بقبض مالک
اجرت نشود و نه بیع زنبور عسل نزد شیخین و این باطل ست و نزد امام محمد روا ست اگر محرز
باشد اما با کواره باجماع روا بود و نه بیع اجزای آدمی چون موی و عظم و شیر و از
امام ابی یوسف آمده که بیع شیر داه روا ست و نه بیع اجزای خوک و ازین جهت
سلف مثل این موزه نه پوشیده اند و نه بیع پوست و گوشت میت و این هر سه باطل
و کما فی حل الوقایة اما بیع پوست و ده مزکی و لحم او روا ست مگر لحم خوک و لو للهرة و همچنین
بیع اجزای غیر آدمی و خوک روا ست و اگرچه میت بود و قیل چون ده است نزد شیخین
پس بیع عظم او و نفع از و روا ست و چون خوک نزد امام محمد کما فی حل الوقایة و نه بیع
کرم ابریشم نزد امام اعظم و نزد امام ابی یوسف اگر ابریشم ظاهر بود روا
بود و نزد امام محمد روا ست مطلقا و علیه الفتوی و نه بیضهٔ او و نزدیک صاحبین روا ست
و علیه الفتوی و نه بیع علو بعد سقوط او و اما قبل از و روا ست و نه بیع شرب بی زمین
بر مختار مشایخ ما و نه بیع راه و حق مرور نزدیک عامه و نه بیع مسیل و حق تسییل
باتفاق و نه خریدن مبیع با قل از ثمن قبل از نقد ثمن مشتری باشد یا وارث
او یا کسیکه شهادت وی برای او مسموع نه بود چون بنده و ولد و والد برابر ست

بعد از قبض برضای صریح بائع یا بر وجه دلالت و تخلیه بر صحیح قبض ست و بر اصح نه این همه
آنگاه که عوضین مال باشند بر اختیار قدوری لیکن بر صواب لازم نه و این ملک حرام ست
تا مشتری را اکل و شرب و لبس و وطی حلال نه بود و بقولی حلال ست و لازم ست مثل
او در کیلی و وزنی و قیمت روز قبض در حیوان و عرض و نزدیک امام محمد قیمت روز
هلاک این همه در هالک ست و الا رد کند و هر یکی راست که بیع فسخ کند بعلم دیگر قبل از قبض و بعد
او اگر فساد در یکی از عوضین باشد چون بیع عرض بخمر و بیع یک درم بدو و اگر فساد عقد
بشرط زائد باشد چون قرض و اجل و مبیع قائم باشد بی زیادت و نقصان در دست
مشتری حق فسخ کسی راست که شرط برای ویست نه کسی را که شرط بر ویست و قضا و علم
غیر شرط نه و از کافی گفته که این نزد امام محمد ست و نزد شیخین هر یکی راست و علم غیر نزدیک
همه شرط ست اگر بعد از قبض از ملک مشتری بدر آید بمانند بیع و عتاق یا در آن زیادتی
کرده شد چون بنا یا غرس شجر یا لت او بسمن یا غسل او یا قطع و خیاطت یا طحن او یا رنگ او حق
فسخ نماند مگر برضای مشتری و بعد از عود بملک او فسخ کند مگر چون حکم بفسخ کرده باشند و
حلال ست بائع را سود ثمن بعد از قبض نه قبل او نه مشتری را سود مبیع و اگرچه قبض کرده
پس تصدق کند و روا نیست بیع مباحات چون هیزم بیابان و گیاه او و طیر هوا و ماهی
دریا و آب او و آب چاه و جوی اما اگر مالک شود یا حرا زور مانند حوض روا بود چون جریان
منقطع شود و این بعرض فاسد ست و بثمن باطل نه و بیع آنچه قدرت بر تسلیم او نه بود مگر بحیله
همچون طیر یا سمکی که او را بگیرد و ارسال کند در خاز یا چاهی پس به بیع ابق روا نه مگر بعد
از علم بعود و رضای مشتری و بیع برج حمام بشب روا ست و بروز نه یا بضرر چون به بیع پشم
بر پشت غنم و حلیه تیغ و جذع در سقف و ذراع از جامه که این فاسد ست و اگر قبل از

بائع اقرار کند که موش در وی مرده رجوع بنقصان آن عیب کند نزد صاحبین و علیه الفتوی
و اگر اصل مرض پیش بائع بوده و اکنون پیش مشتری افزوده امامشتری آن را نپذیرفته رد کند
و اگر با بائع مخاصمه کرد و بعد از ترک آن چند روز باز آغاز بد وی گفت چرا در این مدت
خاموش بودی گفت انتظار زوال داشتم رد تواند و عرض معیبه بربیع و هبه او واگر
بی تسلیم باشد مانع ست و اگر بعد از هبه و رجوع بر عیب مطلع شد رد کند و در کنز گفته که بعد از
بیع و در دیروی بقضا رد کند خواه بینه باشد یا اقرار یا نکول کما فی الوقایه و اگر بر خلاف
نه و لبس و رکوب و مداوات در رضا بعیب ست نه رکوب از برای سقی بار دیا بشرط احلف
و در مختار گفته که حلق سر و حجامت و مداوی و مرهم بر مختار رضا نیست و همچنین استخدام
بر مختار و به یفتی و در جامع گفته رواست برائت از هر عیب و اگرچه نشمارد و شرط نیست
رویت انچه از ان ابراء داده خلافا لابن ابی لیلی گویند که امام فتاوی در مجلس دو اقف
مناظره کرد و فرمود که اگر بنده فروشد که بر ذکر او برص باشد رویت لازم باشد و
ملزم شد و دو الفی خندیدن گرفت فصل چهارم باطل ست بیع انچه مال نباشد چون خون
روان و حر و اتباع او و بیع مال غیر متقوم چون خمر و خوک بمقابله درم و همچنین بمقابله عرض و
نزد بعضی این فاسد ست و بیع بنده با ذکیه که ضم کرده شود او را البسوی حرام میت و اگر
قسمیه هر یکی از بدلین کند لیکن چون تسمیه کند در قن و ذکیه روا بود و فاسد ست بیع عرض بخمر
خمر و عکس او لیکن در خمر باطل ست و باطل فائده ملک ندهد هیچ یکی را و اگر بعد از قبض باون
هلاک شد نزد امام امانت ست و نزد صاحبین مضمون ست و هو الصحیح و فاسد فائده ملک مبیع دهد

و گوید که این عیب در دست بائع بود و اکنون نزد من ظاهر شد قاضی از بائع پرسد
اگر اقرار کند بوجود عیب به نزد مشتری و الا ثابت کند اولاً وجود آن عیب را به نزد
مشتری به بینه یا نکول بائع از حلف بر علم و این تحلیف مذهب امامین ست اما نزد یک امام اعظم
بر اصح سوگند نیست و ثانیاً وجود او را به نزد بائع به بینه یا تحلیف او به ما له حق الرد
بهذه الدعوی اما اگر دعوی عیبی کند که او را زنان و طبیبان می شناسند یکی
کافی ست و اگرچه دو احوط ست و اگر عیبی باشد ظاهر چون انگشت زائده رد کند
بی استحلاف و جبر کرده نشود مشتری را بر ثمن چون دعوی عیب کند تا وقتی که ظاهر شود
عدم آن عیب و اگر دو بنده یا دو جامه بیک صفقه خرید و بیکی عیب یافت رد کند معیب
را خاصه اگر هر دو را قبض کرده و الا هر دو را بکل ثمن گیرد یا رد کند و همچنین در عددی
متقارب و کیلی و وزنی و اگرچه قبض کل مبیع کرده پس رد نکند بعض جوز و بیض و حنطه
صغار رد و این وقتی ست که در یک آوند باشد و الا رد کند معیب را خاصه و به افتی ابو جعفر
و ابو بکر خواهرزاده در مختار گفته گندم خرید و در ان خاک یافت اگر مثل گندمها باشد رد کند
و رجوع نکند و الا همه رد کند و رد خاک و حبس گندم روا نه و همچنین روغنی که در ولای
یابد بائع و اه غائب شد و مشتری در و عیبی یافت آن را پیش قاضی ثابت کرده قاضی
او را پیش امینی ماند و داه آنجا مرد بعده بائع آمده مشتری نه تواند که از و ثمن گیرد و در سراجی
گفته که بعد از وطی و تقبیل و مس بشهوت رد نه تواند اما رجوع کند بنقصان مگر آنکه بائع
همچنان گیرد و اگر بعد یافتن عیب امر کند داه را بارضاع کودکی یا به تخبیز یا بطبخ
یا بغسل ثیاب رضا نباشد اما اگر شیر او را دوشیده بنوشد یا بفروشد رضاع باشد
و اگر بعد از ذبح حیوانی فساد قدیم در امعای او یابد یا بعد از خوردن روغن گداخته

جامہ و پارہ شدن او نزد امام اعظم و ہو الصحیح و نزد صاحبیہ رجوع کند بنقصان عیب اگر
آنکہ بائع اورا ہمچنان گیرد و طلب حصۂ نقصان نکند و این وقتی است کہ مخلوط نباشد ملک
مشتری و الا بائع اورا نگیرد و اگرچہ مشتری بدان راضی باشد پس رجوع نکند بنقصان اگر
بفروشد قبل از اختلاط و ہمچنین اگر بعض اورا بفروشد رجوع نکند بنقصان انچہ فروختہ و
نقصان باقی و اگر بعد از خلط بفروشد رجوع کند چنانچہ جامہ خرید و برید و دوخت یا رنگ
کرد و از محیط گفتہ کہ زیادتی متصلہ غیر متولدہ مانع اخذ ست چون رنگ و خیاطہ و بنا و متولد
چون سمن و جمال مانع نیست در ظاہر روایت اگر راضی شود با مشتری و اگر ابا آرد و طلب
کند بائع از و نگیرد و نزد شیخین خلافا لمحمد اما منفصلہ متولدہ چون ولد و ثمر و ارش قبل از قبض
مانع رد نیست و بعد او مانع نیست پس رجوع کند بنقصان لیکن در مکارم گفتہ کہ بر صحیح
نیست غیر متولدہ چون کسب و ہبہ مانع رد نیست پس عقد در اصل فسخ کند و زیادت
را بمشتری تسلیم نماید مجانا و در ظہور قدیم بعد از کسر مثل حوز و لستہ رجوع کند بنقصان
در منفع بہ و بہ کل او در غیر این چون خادم و کنیزہ و اگر حز لوزہ و ولد و خیار را بعد از قبض
یافت کہ صالح اکل ہیچ حیوانی نیست رجوع کند بثمن و الا بنقصان این انگاہ کہ ہمہ را فاسد
یابد و اگر در سیکے دو صد یا دو چنان یابد رد او بود اگر بسیار بود نہ و ہمہ ثمن رجوع
کند نزد امام اعظم و نزد صاحبیہ در صحیح رواست و بقولی باجماع در ہمہ کما فی البرہان
و اگر دعوی عیبے کند کہ معلوم نمی شود مگر بخبر چون اباق و بول بر فراش و سرقہ و خبون

ای بسبب پارہ شدن ۱۲ جامع پس اگر پارہ شدن رجوع نکند بنقصان بلا خلاف ۱۲ جامع ظاہر اور دو پارہ پس اگر ۱۲ جامع بہ اگر در جامع مسطور ۱۲ جامع

وطریق اثبات او قرار بائع ست یا نکول او و قول امت مقبول نه و دعوی
مسموع نباشد مگر چون دعوی انقطاع کند بحمل یا در دو ادنی مدتی که در و این
دعوی مسموع باشد دو ماه و پنج روز ست در روایت امام محمد و علیه عمل
الناس الیوم و دو سال در روایت امام اعظم و سه ماه در روایت امام
ابی یوسف پس اگر قاضی مجتهد باشد عمل کند برای خود و الا برای امام و ترک
ختان نگیرد و در سراجی گفته و ظهور شوری یا زن یا دین در خلاصه گفته و حمل در داه
در دابه و عشاء در کنز گفته و سرقه قدیم و شعر و آب در چشم در مختار گفته و بسیار خوردن
در داه نه در غلام و کم خواری در دابه نه کم سیری و اکل کل و خضاب موی که جمیله است
قبیحه یافت رد کند در جامع گفته که اگر عیب قدیم ظاهر شد بعد از موت مبیع یا اعتاق او بغیر
مال یا تدبیر او یا استیلاد او رجوع کند بنقصان اما اگر فروخت و بعد موت بنده مشتری
ثانی آگاه شد این بر و رجوع کند نه آن بر اول بخلاف صاحبین کما فی البرجندی
و رجوع نکند در ظهور بعد از اعتاق بمال یا قتل مشتری نزدیک طرفین بخلاف امام ابی یوسف
و نه بعد از اکل بعض طعام پس رجوع نکند بنقصان ماکول و نه بنقصان باقی و نه رد کند
باقی را و از امام ابی یوسف آمده که بنقصان هر دو رجوع کند و از امام محمد آمده
که بنقصان ماکول رجوع کند و باقی را باز گرداند و علیه الفتوی این آنگاه که در یک
آوند باشد و الا آنچه در آوند دیگر ست باتفاق رد کند و نه بعد از اکل کل او نزد
امام هو الصحیح و نزد صاحبین رجوع بنقصان کند و علیه الفتوی کما فی الاختیار و نه بعد از

مدت تفاوت فاحش نباشد قول بائع است والاقول مشتری وعلیه الفتوی وقول مشتری است
اگر تفاوت فاحش نباشد ۱۲
ویرنامیت باسوگند وگواه بر بائع باری خرید واز این جامه کشید وفروخت یا بخشید بعیب
ای بعد قبض ۱۲
رد کند نه بخیار رویت وشرط کما فی الکنز فصل سوم کسیکه بمشتری عیبے یابد که نزد
خریدہ شدہ ۱۲ بائع نبود وآن را نزد یک بیع وقبض شدید ویا دید الا آن زمان عیب ظاهر نبود وبعده ظاهر شد
دیر است که رد کند بر رضای بائع یا بقضای قاضی بهمه ثمن گیرد اما امساک او وحط بعض ثمن
کم کردن ۱۲
روا نه این همه انگاه که قدرت از الا عیب بی مونت نبود ومبیع بازالهٔ ناقص نشود
والا رد نکند وانچه در وی نقصان قیمت باشد نزد یک تجار عیب است چون اباق ودزدی
بدون اجازت ۱۲ سفر شرط نه واگر از محله ومتربه بشهر رود اباق نباشد وگلش اباق است وبول در
سوء اگر ۱۲ وسرقه اگرچه ده درم نباشد خواه از مولے خواه از غیر او لیکن سرقه ماکول از مولے
بحله ۱۲ یعنی از شهر به قریه ۱۲ برای خوردن عیب نیست اما از غیر مولے یا برای تجارت عیب است کما فی البرجندی
اگر بول در رختخواب کند ۱۲ واین هر سه از کودک عاقل عیب اند واز بالغ عیب ویگر اما از غیر ممیز چنانچه کم از پنج سال
اے جدید ۱۲ یعنی کودک عاقل کند عقد را ۱۲ منه نه پس اگر بنده کودک را بایکے از این سه عیب فروخت وهم در صغر در دست مشتری بود
کرر رد کند وبقولی عود شرط نه والاول هو الصحیح واگر در کبر عود کرد رد نکند اما اگر بنده کلا را
اے عیب ۱۲ باکے از این سه فروخت وباز به نزد مشتری عود کرد رد کند کما فی البرجندی وجنون غیر
یعنی عیب دیگر شد ۱۲ که مطبق باشد واین همه حال عیب است پس بعود او در صغر یا کبر نزد یک مشتری رد کند و
نزد مشتری رد کند ۱۲ اگر عود نکرد بر صحیح رد نکند وعلیه الجمهور وگنده دهنی وگنده بغلی ورداه نه در غلام اگرچه
اے جنون ۱۲ امرد باشد بر اصح کما فی الخلاصة مگر آنکه از جهت زرحتی باشد کما فی الهدایة وزنا وولد
یعنی بسبب زنا ۱۲ زنا در داه نه در غلام مگر چون عادت باشد وکفر وترک نماز وسائر گناهان واستحاضه
وارتفاع حیض در آن او وآن هژده سال ست نزد امام اعظم وپانزده سال نزد صاحبین
ای ورشدن ۱۲ در وقت حیض زیرا که این علامت در دعوی ست ۱۲ جامع

او و اجاره و رهن و هبه با تسلیم اما تصرفی که بآن حق غیر ثابت نشود چون بیع بخیار
بائع و مساومت و هبه بی تسلیم مبطل ست بعد رویت نه قبل آن و اعتبار رویت مقصود
راست چون روی داه و یا بنده و روی چهارپایه یا سرین او نزد امام ابو یوسف
و نزد امام محمد بروایتی اعتبار اینها راست و بروایتی آن را و در جامه جای علم در معلم
و ظاهر در غیر او و در جامه دو رویه هر دو روی و در عددیات متفاوته هر یکی و در متقاربه
چون جوز و بیض رویت بعض بسنده است اگر باقی چون مرئی باشد و همچنین مکیل
موزون که در یک آوند باشند و همچنین در دو اگر متماثل باشند نزدیک عراقیه و الا مخیر
و چون رد کند همه را رد کند بر صحیح تا تفریق صفقه نشود و در بیع دار رویت همه خانهای
مقصودی یا رویت صحن نه رویت مزبله و علو و نظر و کیل بشراء معتبر ست تا اگر مرئی موکل خود
را خرد مگر در شهری که اینهم مقصودی باشند و بقولی رویت همه شرط است و هو الاظهر
و الاشبه و وی را خیار باشد در غیر معین و در معین نه و همچنین وکیل بقبض مشتری غیر مرئی
نزدیک امام اعظم پس بعد از رویت این موکل رد او نتواند و نزد صاحبین تواند این انگاه
که مقبوض مکشوف بود و الا بمجرد قبض خیار مشتری نرود و همچنین خیار عیب بقبض او باطل
نشود اما رویت وکیل رویت چون رویت موکل نیست و نه نظر رسول بشراء با قبض
و عقد نابینا رواست و خیار او بمس ملبوس و بشم مشموم و بذوق مذوق و وصف عقار
ساقط شود تا اگر بعد این بینا شود رد نتواند و در روایت حسن از امام وکیل کند بصیر
را تا قبض کند او را و هذا اشبه بقوله و مشتری مرئی مخیر ست در متغیر و الا نه و قول بائع
است در نا تغیر یا سوگند و بینه بر مشتری ست و این انگاه که مدت قریبه بود و اگر داه
جوان دید و بعد از بیست سال خرید قول مشتری باشد لیکن در برجندی گفته اگر در آن

وخیار تعیین از بائع نیز روا است بر اصح کما فی الجامع در هدایه گفته اگر یکی بعد قبض
مشتری هلاک شد یا معیب گشت بیع درین لازم شود بثمن مذکور و آن امانت است
و اگر هر دو هلاک یا معیب شدند نصف ثمن هر یکی لازم شود اگر معاً بود و اگر پیش
پس بود آن مبیع بود و این امانت در وقایه گفته خیار شرط و مشتری برضای
یکی ساقط شود و همچنین خیار عیب و رویت و نزدیک صاحبینه نه در جامع گفته خیار
تعیین و عیب موقت شود نه شرط و رویت **فصل دوم** روا است شرای غائب
و مخیر است بعد رویت و اگرچه قبل او اجازت کرده هو الصحیح و علیه الفتوی العمادیة
و اگر قبل از و فسخ کند تواند کما فی البرجندی و در فسخ حاجت بقضا و رضا نیست
حضور بائع نزد طرفین شرط است و بیع نادیده نیز روا است اما وی خیار رویت ندارد و در
ظاهر روایت و باطل می شود خیار رویت و شرط به تعیب حقیقی و حکمی قبل از رویت
بعد از و تا اگر شیر نادیده خرید و بائع بخانه او آورد و بعد از رویت پیچ دهد کرد
نتواند که محتاج است بحمل و این بمنزله عیب است که نزدیک مشتری نو شده و همچنین
برمختار فقیه ابو اللیث کما فی البرجندی و نزدیک امام محمد اگر خر نای نادیده
خرید و بکوفه آورد ردی از نجار نکند اما بری باز رد و از انجا رد کند و متصرفی که بابت
حق حق تعالی یابنده ثابت شود مطلقاً چون بیع بغیر خیار بائع و اعتاق و غیره

و چنانچه رهن مشتری و هبه او و اجاره او همچنین از بائع با تسلیم و اگر وی در آن
سه روز مختفی شود و این از قاضی خواهد تا از وی خصمی گیرد تا بر وی رد کند بقولی قاضی
نصب کند و بقولی نه آن اختیار نصیر بن یحیی ست و این اختیار عبد الله بلخی اما اجازت
صاحب خیار موقوف بر علم نیست و ساقط میشود خیار بمضی مدت و بموت صاحب خیار
نه صاحب او و باغماء و جنون او در مدت و اگر هشیار شود نه چنانچه بسکر خمر و بیخ
و بدال بر رضا چون وطی غیر منکوحه و تقبیل و مس و نظر بفرج زن بشهوت و اسکان و مرمت
بنا و تجصیص و رعی ماشیه و کری خوی و رکوب خاص اما سواری تا نظر کند بسیر او یا
برای رد یا سقی یا اعلاف نه و استخدام داه مکررا اگر از یک نوع باشد و الا نه و رهن
و هبه و اجاره و همچنین اعتاق و توابع او و استشفاع باد کما فی البرجندی و خریدن
دو بنده بخیار در یکی رواست اگر ثمن را تفصیل کند و محل خیار را معین سازد و در
صورت باقیه نه و بنده که او را بشرط کتابت یا حرفت خرید و چنان نیافت بهمان
ثمن گیرد یا ترک کند اگر ممکن بود و الا رجوع کند بنقصان و هو الاصح کما فی شرح
ابو المکارم و همچنین اگر سرای یا زمینی خرد بشرط آنکه در وی چندین خانه یا خرماست
و کم یابد و شرای یکی ازین دو جامه یا سه بشرط تعیین مشتری و زیاده نه و این خیار
تعیین ست و در جواز این خیار شرط بر صحیح شرط نه تا اگر خیار شرط نباشد خیار
تعیین بسه روز موقت باشد نزد امام و مدت معلومه نزد صاحبیه کما فی الهدایه

نباشد روا بود نزدیک هر سه نه اکثر نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد روا بود کما فی الهدایة
اما اگر در سه دهد روا شود و الا بر صحیح فسخ شود تا اگر مشتری آزاد کند و در دست
وی باشد نافذ شود و اگر در دست بائع باشد نه و خیار مطلق و مؤقت بوقت مجهول
بیع را فاسد کند و همچنین خیار مؤبد کما فی التحفة و مبیع از ملک بائع باختیار بائع بدر نیاید تا اگر
در دست مشتری در مدت خیار هلاک شود قیمت دهد در قیمتی و مثل در مثلی چنانچه در
مقبوض بقصد شراء و این آنگاه مضمون است که ثمن مسمی باشد تا اگر گوید این جامه
می برم اگر خوش آید میگیرم بهلاک ضمان نکشد و اگر بده ضم کند قیمت لازم آید و علیه الفتوی
و اگر در دست بائع هلاک شود بیع فسخ شود و بر مشتری چیزی نه کما فی البرجندی و با خیار
مشتری بدر آید پس بهلاک نزد وی ثمن لازم آید اما در ملک مشتری در نیاید نزد امام
بخلاف صاحبین پس احکام ملک چون عتق قریب و فساد نکاح مشتراة ثابت نشود
خلافاً لهما بنده بخیار خرید جبر کرده نشود بر دفع ثمن و نه بائع بر دفع مبیع و اگر یکی داد
دیگر جبر کرده شود و فسخ صاحب خیار رفع خیار نکند مگر چون دومی در مدت خیار
بدان عالم شود اما حضور و رضای وی شرط نیست و اگر بعد مدت آن را بداند
عقد تمام باشد و نزد امام ابی یوسف علم دومی شرط نیست و این خلاف در فسخ
قولی است اما در فعلی باتفاق شرط نیست چنانچه وطی و تقبیل و اعتاق

مگر چون بغایت پختن رسیده باشد یا درخت را اجاره گیرد و اگرچه این اجاره باطل است اما اگر شرط کند بیع شکند نزد یک شیخین وعلیه الفتوی کما فی النهایة و نزد یک امام محمد اگر صلاح باز آغاز نشده و صلاح باقی قریب آمده نه وعلیه الفتوی کما فی المضمرات اما بیع میوه قبل از ظهور او روا نه چنانچه میوهٔ باغ بخرد و لبعض او هنوز بر نیامده و امام فضلی وغیر او فتوے داده اند بر جواز تبعیت موجود چون از معدوم بیشتر باشد اما نزد یک امام سرخسی اصح است کما فی المختار اما اگر درخت نیز بدست مشتری بفروشد تا باقی بر ملک او بر آید باتفاق روا بود و همچنین اگر موجود به بعض ثمن خرد و تا خیر کند بیع میوه باقی تا وجود او و اگر خربا بر درخت بفروخت و قدرے معلوم از و استثنا کرد بیع فاسد باشد و در هدایه گفته که این روایت حسن ست و در ظاهر روایت روا ست و اجرت کیال و وزان آن و ذراع و عداد بر بائع ست و همچنین اجرت ناقد ثمن در روایت ابن رستم و در روایت ابن سماعه بر مشتریست و به یفتی صدر الشهید و اجرت وزان ثمن بر مشتری ست و در مضاربت جامع گفته که سعایه بر بائع ست و شاگرد او نیز بر مشتری

فصل اول

در جامع گفته صحیح ست خیار شرط و اگرچه بعد از بیع باشد هر دو را و هر یکے را سه روز و کمتر نه پیشتر نزد یک امام اعظم و هو الصحیح لیکن اگر در سه اجارت کند روا باشد و نزد یک صاحبیه خیار را در اکثر از سه روا ست اگر تعیین مدت کند فروخت بشرط آنکه اگر ثمن تا سه روز یا کمتر ندهد بیع در میان

واقع شود و اگر رواج نقود برابر باشد فاسد شود اگر در مالیت اختلاف باشد والا
روا بود یکے بتودۂ کیلے فروخت ہر پیمانہ بدرمے دریکی روا ست و در باقی نہ مگر چون
معلوم شود عدد و کیل در مجلس بکیل یا قسمیہ کہ این زمان روا شود و مشتری را خیار
نکشت و ہمچنین وزنی و عددی متقارب اما متفاوت چون اغنام و ثیاب ہریکے را
یا ہر گزے را بدرمی فروشد در کل فاسد انہمہ نزد امام اعظم است و نزد صاحبین در ہمہ روا است
در ہر دو صورتے بی خیار رویت و علیہ الفتوی لیکن در بر جندے گفتہ کہ خلاف اگاہ
است کہ بیان نکند جملہ ثمن و جملہ رمہ را و اگر یکے از مبیعا بیان کند باتفاق روا بود اگر
مجموعے از معدود یا مذروع یا مکیل فروخت بر نیکہ صد عدد یا صد من یا صد پیمانہ است
بمقابلۂ صد درم پس اگر کم آید مختار ست در اخذ باقی بحصہ و فسخ بیع اگرچہ جزوی از مبیع قبض
نکردہ والا نہ بلکہ بحصہ گیرد و اگر افزاید بائع راست اما در مزروع چنانچہ حامر فروشد
کردہ گزست بدہ درم و حصۂ ہریکے نگوید مخیر ست در اختیار اقل کل و فسخ و اگر
مشتری راست بی خیار بائع در قضا نہ در دیانت و اگر گوید چنانچہ ہر گز بدرمے مختار ست
در اخذ بحصہ و ترک مطلقا و اگر کسری کم یا افزون شود نزد امام محمد بحصہ ستاند و محتار
است و نزد امام ابی یوسف بہ دیازدہ و اگر خواہد کہ وی کسر را تکمیل بکند و نزد امام
اعظم بہ اگر خواہد دیدہ در افزون بی خیار ہو الاصح کما فی البرجندی و روا ست بیع
گندم و جو در حوشہ و باقلا و کنجد و برنج و جوز در پوست اول اگر بخلاف جنس باشد
والا نہ و یاس و تذرب بربائع ست و بیع میوہ قبل از ظہور صلاح او و بعد آن و قبل
آنست کہ ماکول حسوا آن تواند شد و لازم ست بر مشتری قطع آن در حال و اگر بر درخت
گذارد بامراد بی شرط روا بود و فضل حلال ست و اگر امر نکند تصدق کند بفضل

آن را بفروشد و تصدق کند و در علی الف حجة لازم ست که تا زنده باشد و هر سالی
حج کند باب یازدهم در بیع در جامع گفته که بیع مبادله مالی ست بمال بتراضی
و منعقد می شود بایجاب و قبول که بلفظی ماضی باشند چون فروختم و خریدم و همچنین بلفظی
حال بر صحیح و شرط است که هر یکی کلام دیگر شنود و قبول را بعد از ایجاب تکلم کند تا اگر
معاً گوید منعقد نشود پدر مال خود را بدست پسر صغیر خود میفروشد یا میخرد منعقد نشود بی هر دو
بقولی و بر صحیح چون گوید بعته او اشتریته من مال ولدی عقد تمام شود و همچنین وصی
که بفروشد مال یتیم را برای خود یا قاضی بامر او و در انعقاد بیع بی ذکر ثمن دو روایت ست و
بتعاطی در نفیس که کثیر القیمت باشد چون داه و خسیس که قلیل القیمت باشد چون نان و گوشت
و بقولی در نفیس منعقد نشود و صحیح اول ست و قبض یکی از بدلین بر صحیح بسنده است و شرط
ست که قبول در مجلس ایجاب باشد و اگر یکی قبل از قبول برخیزد ایجاب باطل شود تا بقبول
بعد بیع تمام نشود کما فی البرجندی و در حالت مشی اگر سکته میان کلامین نه بود بر اصح منعقد شود
و همچنین در حالت سواری بر یک دابه باشند یا بر دو بخلاف کشتی کما فی السراجیة و نزدیک
وجود هر دو بیع لازم شود بی خیار مجلس و حاجت بقبض نه مبیع اگر حاضر باشد اشارت
کفایت کند حاجت بذکر قدر و صفت نه و غائب اگر بنمونه معروف شود چون کیلی و وزنی
رویت او چون رویت کل ست مگر چون مختلف باشد که اینجا خیار عیب ست و الا همه
اوصاف را ذکر کند و مشتری را خیار رویت ست کما فی البرجندی و ثمن اگر حاضر ست
اشارت کافی ست و الا ذکر قدر و صفت لازم ست فروختم بده خریدم نه و قبض
کردند بیع بنه باشد که اعتبار کلام اخیر راست کما فی المختار و مقر نیست و اف
مبیع مکیل یا موزون مگر در جنس بجنس اگر قدر و جنس ثمن گوید نه صفت که برواج شهر

اگر نذر کند بقربتی که از جنس او فرضی باشد قصدی چون لِلّٰهِ عَلَیَّ حَجٌّ اَوْ اِعْتِکَافٌ
اَوْ نَذْرٌ و نیت چیزی معین کند چون صدقه وفا لازم باشد و از عهده او بکفارة بدر
نیاید اما اگر نذر کند بقرأت قرآن یا نماز جنازه یا بنای مسجد یا سقایه یا عیادت مریض
یا زیارت قبور یا قبر پیغمبر علیه الصلوة والسلام یا اکفان موتی یا تطلیق زن یا تزویج زن
فلانه لازم نشود اگر نذر کند معلق بشرطی که وجود آن میخواهد چون اِنْ قَدِمَ غَائِبِیْ اَوْ
شَفَی اللّٰهُ تَعَالٰی مَرِیْضِیْ اَوْ مَاتَ عَدُوِّیْ لِلّٰهِ عَلَیَّ صَوْمُ سَنَةٍ بوجود آن
وفا کند و از عهده او بکفارت بدر نیاید و از امام اعظم آمده که وی رجوع کرده از وفا
نذر مطلق و معلق بسوی کفارت و اگر وجود آن نمیخواهد چون اِنْ زَنَیْتُ یَا شَرِبْتُ فَعَلَیَّ
حَجَّةٌ وفا کند یا کفارت دهد هو الصحیح لیکن از صغری گفته که امام اعظم رجوع کرده از وفا
بسوی کفارت و همین ست اختیار سرخسی و به یفتی عَلَیَّ صَدَقَةٌ بروی ست نصف صاع
از گندم تصدق کنم باین مائه بر فلان روز فلان پس تصدق کرد بمائه دیگر بر مسکینی قبل
از آن روز روا بود و در سراجی گفته که نماز گذارم فلان جای روا ست که در جای دیگر
گذارد و در ظاهر اصول و از امام ابی یوسف آمده اگر جای نذر افضل باشد از جای ادا
روا نبود و الا بود فردا نماز گذارم یا روزه دارم و امروز کرد روا بود و نزد شیخین
خلافا لمحمد رحمهم الله تعالی بخارا تصدق کنم و جای دیگر تصدق داد روا بود باتفاق فلان
ماه روزه دارم تتابع لازم ست و همچنین در غیر معین اگر پیوسته گوید و الا نه اما در اعتکاف
تتابع لازم ست مطلقا و بحیض تتابع نرود و بنذر اکثر از مملوک لازم نشود مگر مملوک بر مختار
اگر چنین کنم صد درم از مال من صدقه و چون کرد ده درم دارد همان لازم ست و اگر
چیزی ندارد چیزی نه و در تاتارخانی گفته که اگر عروضی دارد یا خادمی برابر صد یا زیاده

پس بدراهم مغصوبه طعامی خرید و خورد نه اما آثم ست و با کل نان مغصوب حانث شود
و اگر باین روغن خرید و خورد نه و با کل گوشت سگ و بوزنه و غلیواز بر ماخوذ نه و با کل حرام
در اضطرار بر مختار شود که حرمت باقی ست و بزه موضوع ست یکی را پادشاه به تهمت گرفت
بعده دیگری را تا او را سوگند دهد بعلم غرما و اقربای وی تا چیزی ازینها بناحق گیرد سوگند
نکند و حیله آنست که نام او بگیرد و نیت غیر کند که این نزدیک خصاف رواست و اگرچه در ظاهر
روایت روا نه و در ظالم فتوی بر قول خصاف ست یکی در سرای یکی آمد این سوگند خورد
نمیدانم که کدام جاست ای کدام جای خانه من نه گویند که ابراهیم نخعی از حجاج متواری بود و
خط مدور کشید و بخادم گفت بگو اینجا نیست ای درین خط سوگند کرد در نصف رمضان که
با فلان تا شب قدر سخن نکنم اگر اختلاف علما نمیداند شب قدر بست و هفتم رمضان ست و الا
نزدیک امام اعظم سخن نکند تا آخر رمضان قابل که این شب نزدیک امام اعظم در رمضان ست
اما گاه مقدم می افتد و گاه موخر و نزدیک صاحبین تا وقت سوگند از قابل که نزدیک شبی
است معین بی تقدیم و تاخیر در مختار الفتاوی گفته و الفتوی علی الاول بله سوگند نیست مگر
چون بکسر گوید و قصد یمین کند و بقولی سوگند ست مطلقا کما فی الخلاصة نخواهم از بنات
فلان و وی در ان آن دختر ندارد بعده آورد و بتزوج او حانث نه شود و مردی
یمین گوشت خرید زن گفت که این کمتر ست از من و سوگند کرد و آن گفت اگر من نباشد ترا
طلاق قبل از وزن بپزند هیچ یکی حانث نه شود و پسر خود را نزنم و مامور او زد نه بخلاف
بنده که درین منفعت خواجه راست و در ان پسر را در سراجی گفته مردی خواست که پیش
یکی برخیزد وی گفت والله اگر برخیزی بروی بقیام چیزی نه و اگر حانث شود در سوگند
بسیار هر یکی را کفارت ست لیکن در جامع از شهاب الائمه گفته که تداخل شود

فصل دوم

بمثل طلاق و عتاق باشد اعتبار نیت حالف راست ظالم باشد یا مظلوم و اگر بخدا بود اگر
حالف مظلوم بود نیت اوست و الا نیت مستحلف و این قول طرفین ست اگر چنین کنم بیزار
یوم الحج یا نماز کردہ بفعل بروے چیزے نہ در مضمرات گفتہ بیزار باشم از خدا استعمال اگر چنین
کنم سوگند ست و بفعل کافر شود اگر نزد وی چنان ست کہ بفعل کفر ست و الا کفایت یمین
نہ کفر در خلاصہ گفتہ بیزارے از قبلہ یا روزہ یا مختار سوگند ست و ہمچنین بیزارے از چہار کتاب
و انچہ بیزاری از و کفر بود بیزارم از انچہ در ین کتاب ست سوگند ست اگر در و مسئلہ بود و اگرچہ
کتاب حساب یا فقہ بود و بیزارم از شفاعت براصح نہ بیزارم از توریت و زبور و انجیل و فرقان
یک سوگند ست بیزارم از توریت و بیزارم از زبور و بیزارم از انجیل و بیزارم از فرقان چہار
پس اعتبار صیغہ بیزارے راست صاحب زنی سیخواہد کہ زنے دیگر خواہد و اہل این باو حرام
آن ابا مے آرند وی آن را بمقبرہ نشاند و سوگند خورد ہر زنے کہ در مقبرہ است اورا طلاق
واقع نہ شود و ہمچنین در اعتاق اگر با پدر سخن کنم انچہ در ملک من ست صدقہ باشد حیلہ آنست
کہ املاک خود بدست معتمدی فروشد بجائیہ پیچیدہ پس سخن او وی و بیع را بخیار رویت رد کند و
حیلہ دیگر آنست کہ بدیوار بگوید ای دیوار چنین کن یا ای دیوار چنین بود تا وی کند یا داند
و این ست واقعہ عبد الرحمن بن عوف با عثمان ذی النورین رضی اللہ تعالی عنہ سر ظلمان
آشکارا نکنم بگفتن یکے حانث شود و بعد از ظہور یا علم یکے نہ جماعتے بخانہ یکی افتادند و مال
بردند و سوگند دادند کہ نام مگوید اگر مے نویسد حانث می شود حیلہ آنست کہ اسامی نویسند
و بر و نام ہر یکے گویند وی لا گوید و بہ نزدیک نام آنہا خاموش ماند یا گوید نمیگویم حرام

وعهد کردم و بذیرفتم و قسم و اشهد سوگند ست و اگرچه با عهد نگوید اما بمعنا فلان با اتفاق
کبیره است پس بر حالف واجب ست که حانث شود که بنزدیک این نزدیک بعضی کفرست لیکن در
مکارمے از صدیقه رضے الله تعالی عنها گفته بمعنای ما اعتمر رسول الله فی حیاتی
عمره نکرده رسول خدا صلے الله علیه وسلم در زندگانی من و اگر اضافت نکند بخدا تعالی قسم سوگند میخورم بخدا
سوگند ست نه سوگند خورم بخدا تعالی که این وعده است لیکن از محیط گفته که سوگند ست
و نه سوگند میخورم بطلاق و نه سوگند خورم بطلاق زن و نه سوگند خوردم اما سوگند خورده
اخبارست اگر صادق باشد حانث شود و الا نه و حقا و حق الله بر صحیح نه لیکن ارتضیخان گفته
که حقا باراده نام خدا تعالی یمین ست بر صحیح و بحق الله سوگند ست بی خلاف و بحق رسول الله
نه اتفاقا و همچنین بحق کعبه و اسلام و بمساجد و قرآن لیکن در دستور گفته که سوگند بقرآن
درین زمانه سوگند ست بر ماخوذ و حرمة الله نه لیکن در سراجی گفته بحرمت خدا تعالی سوگند ست
و علیه الفتوی الامام ظهیر الدین المرغینانی ائمه آنگاه که فصل در میان متقسم علیه
نه بود و اگرچه پسکته تا اگر بیکے گفت بگو یا بزودی گفت یا زود و باز گفت که فردا و دیگر روز آدینه اگر
وی گفت روز آدینه بیایم و نیامد حانث نشود و در ظهیری گفته با عهد لا تعظیم که بزرگ تر از
با عهد العظیم نیست سوگند ست و صفت فاصل نشود و خدا تعالی را و پیغمبر را بذیرفتم نه
که غیر یمین فاصل نست یکی دیگری را سوگند داد دوی سوگند خورد بغیر نیت مستحلف اگر سوگند

وفی المحیط آن یذرفم ... وقد کرم سوگند فی الیمین ... اجماع ... سوگند شدن یاران با شتر و بریان و ... عادت گرفته از سوگند خوردن یکان ... و فاکردن یعنی نگاشتن ... سوگند ... فقال و کتبه احمد و الفقیه ... من فقه ... فتاوی ... اگر گفت بذیرفتم خدای را که این کار نکنم یکمین است چنانچه نذر کردم که چنین نکنم و اگر گفت خدا را و پیغمبر را بذیرفتم که این کار نکنم یمین نیست و بر گناه که تحلل

قوت یکروزه کما فی البرجندی سه روز پیاپی روزه دارد تا اگر از جهت مرض یا حیض کشاید از
سر گیرد و مال دارد و دین روزهٔ او بعد از ادای دین رواست و قبل ازین اختلاف است
و بتاخیر کفارت بزه است و بموت و قتل ساقط نشود و اما کفارت ظهار بر ماخوذ ساقط شود
کما فی الظهیریة و کفارت قبل از حنث روا نه پس بتقدیم باز گرداند و اگر سوگند کند بر گناه
بقسم یا بشرط چون وَاللّٰهِ لَا اُکَلِّمُ اَبِیْ یا اِنْ کَلَّمْتُهٗ فَعَلَیَّ نَذْرٌ واجب است که خود
را حانث کند بعده کفارت دهد و کفارت نیست در سوگند غیر مکلف و اگرچه گاه حنث مکلف
باشد و ملک تحریم حرام نه شود اما چون انکار کند کفارت دهد **فصل اول** حلف بخدا
سوگند است و همچنین بنامی از نامهای او اگرچه مختص با او نه بود و مردم باو سوگند نخورند
چون الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الحق هو الصحیح و بقولی غیر مختص سوگند نیست مگر به نیت و خطا در اعراب
مانع نه سوگند بصفتی از صفات که سوگند بآن خورده میشود سوگند است چون عِزَّةِ اللّٰهِ
وَجَلَالِهٖ وَعَظَمَتِهٖ وَقُدْرَتِهٖ نه سوگند بغیر خدا تعالی چون پیغمبر و قرآن و کعبه و شریعت
و نماز و عرش که حرام است و از عمر فاروق و ابن مسعود رضی الله تعالی عنهما آمده که سوگند
بغیر خدا تعالی شرک است و آنچه خدا تعالی بآن سوگند خورده بغیر ذات و صفات از لیل
و ضحی بنده بآن سوگند نکند و نه سوگند بصفتی که سوگند بآن متعارف نه بود چون رحمت و
رضا و سخط و عذاب و علم لیکن در خلاصه گفته که این سوگند است لَعَمْرُ اللّٰهِ وَعَهْدُ اللّٰهِ

بخدا تعالی و دیگر جملہ بر شرطیہ و این سوگند نزد یک جمہور مکروہ نیست اما آن با تفاق
مکروہ نہ اگرچہ تقلیل آن اولتر ست لیکن از کفایہ یہ گفتہ کہ سوگند نخورد بخدا تعالی مگر
نزد یک ضرورت و این بر سہ نوعست ایکی غموس کہ سوگند کند بر امر گذشتہ بدروغ عمد
و درین بزہ است رافع او نیست مگر توبہ بالصوح و استغفار و دیگر لغو کہ سوگند کند بظن
کہ چنین ست و چنان نبود و درین امید عفوست ۳ و سوم منعقدہ کہ سوگند کند بر آینده
و درین کفارت ست بحنث و اگرچہ حلف باحنث بسہو بود یا باکراہ و ہمچنین اگر گاہ حنث بہوش
بود یا مجنون کما فی الہدایہ و آن اعتاق رقبہ ست و اگرچہ آبق باشد یا بندہ گاہ مجنون گاہ
ہوشیار لیکن درین گاہے کما فی الخلاصہ یا اطعام دہ مسکین بقدر فطرہ و باقی احکام
این دو نوع چون ظہار ست یا کسوت اینہا در خلاصہ گفتہ نوباشد یا کہنہ کہ ممکن بود نفع از و
پیش از نصف مدت نوای پیش از سہ ماہ و در جامہ اعتبار حال قابض ست اگر اورا صالح
بود روا باشد والا نہ و بقولی اگر صالح او ساط باشد روا ست و ہوالاشبہ و در برجندی گفتہ جامہ
و ہدکہ اکثر تن اورا پوشد نزد یک شیخین و اولی انچہ نماز بوی روا بود نزد یک امام محمد
و در جامع گفتہ کہ عمامہ در ظاہر روایت روانہ و سراویل روانہ مطلقا و ہوالصحیح کما فی
الخلاصہ و از امام محمد آمدہ کہ مرد را رواست ندر زن را و اگر ازین سہ چیز عاجز آید ای حین منصوص
در ملک او نبود و نہ مقداری فاضل از کفاف ای خانہ سکونت و جامہ پوشیدن و

ورهن و ارتهان و استعارت و بیع و شراء و اگرچه بغبن فاحش نزد امام اعظم و نزد صاحبین
بیع و شراء بغبن فاحش روا نه و همچنین بیع بمحابات و روا است او را سفر و اگرچه شرط
عدم سفر کند و کتابت بندهٔ خود و انکاح داه خود به بندهٔ غیر نه انکاح به بندهٔ خود و نه
انکاح بنده مطلقاً و نه تزوج او بنفسه و نه بتوکیل مگر باذن مولی و اگر آزاد شود قبل از
اذن نکاح نافذ شود و نه هبهٔ او و اگرچه بعوض و نه تصدق او مگر کم از درم و نه تکفل او
و نه اقراض او و نه اعتاق او و اگرچه بمال و انکاح او و چون مکاتب از نجمی عاجز آید
اگر او را وجهی باشد و امید وصول او بود حاکم او را عاجز نکند تا سه روز و الا عاجز کند
او را نزدیک طرفین هو الصحیح و بقول امام ابی یوسف تا دو نجم او را عاجز نکند و فسخ
کتابت او را بطلب خواجه بی رضای او یا خواجهٔ خود فسخ کند برضای او و احکام بندگی
او باز گردند و آنچه در ملک او بود ملک خواجه شود مکاتب از وفا بمرد فسخ کرده نشود و بدل
از و داده شود و او در آخر حیات آزاد شده و ولدی که در آن زاده آزاد شود و الا
فسخ شود تا اگر کسی تبرع کند ببدل قبول کرده نشود و این قول امام ابی بکر اسکاف است
و بقول فقیه ابی اللیث بی حکم فسخ نشود و علیه الفتوی کما فی المختار تا اگر کسی قبل از حکم
بدل دهد آزاد شود کما فی البرجندی و حلال است خواجه را ماخوذ از صدقه قبل از
عجز داه یا بعد از و بر صحیح و منفسخ نمی شود کتابت بموت مولی و بدل بورثه دهد و اگر
بعضی آزاد کنند نه شود و اگر همه آزاد کنند رایگان آزاد شود و ابراء و هبه
آن چون اعتاق است باب دهم در ایمان بدانکه سوگند بر دو قسم است

در و روا ست لیکن اگر قبل از بیع شرط یافته شود آزاد شود از ثلث مال

کند در بازاد و اگر بروے دینی باشد مستغرق سعی کند در تمام قیمت خود فصل دوم

ام ولد واهی ست که از خواجه فرزند آرد و اورا دعوت کند یا از زنا پس مالک

او شود و حکم او چون مدبره ست مگر آنکه بعد از موت خواجه از کل مال او آزاد شود

وسعایه نکنند و این اورا چون آزاد گشت فرزندانی که از غیر خواجه دارد نیز آزاد

شوند کما فی السراجیه و نسب فرزند واه جز بدعوت ثابت نشود و چون بکبار دعوت

کرد بعده بی ابن ثابت شود اگر حلال الوطی باشد و لا چنانچه ام ولد را مکاتبه کند

و بعده اورا فرزندی آید نسب او ثابت نشود و همچنین اگر مشترک میان دو کس کنیز

اورا فرزندی آید هر دو اورا دعوت کردند ناوی از هر دو شد بعد ازین اگر وی را

فرزندی آید نسب او بی دعوت ثابت نشود و همچنین اگر خود زوجی باشد بالغ

زیر کودک بود کما فی البرجندی بعد از دعوت یکی دیگری را نفی کند منتفی شود اما اگر خاموش

شود تا روزی گذشت فرزند را لازم شود و نفی نتواند کما فی البرجندی اگر مولی گوید

این حمل از من ست ام ولد شود لیکن در برجندی گفته الگاه که ولد بر شش ماه آرد اما بر

تمام ولد بعد از عتق ولد آورد نسب ثابت شود این تا دو سال ست فصل سوم کتابت

مستحب ست اگر در آن خیر باشد ای امانت و رشد بر تجارت و قدرت بر کسب و

ست که مکاتب نکند و این عبارتست از آزاد کردن بنده در حال حیات خود بر

ای مال و چون مکاتب کند بر مال معلوم معجل باشد یا منجم یا مؤجل و وی قبول کند صحیح

شد و بدست آید از دست او نه از ملک او و درو است مکاتب را و ولد و بنده و داه او را

درست مانند مضاربت و شرکت و اجارت و استعارت و استقراض و ابضاع و استبضاع

نزد امام اعظم ست و نزد صاحبیه تضمین در غنی و سعایت در فقیر اگر اذن نکرده باشد
و کسیکه مالک قریب محرم شود یا غیرے حصه او آزاد شود و بروی ضمان حصه شریک نه
و اگرچه موسه بود شریک داند که این پسر اوست یا نه این نزدیک امام اعظم ست و نزدیک
صاحبیه تضمین در غنی و سعایت در فقیر مگر در ارث که درین باتفاق ضمان نه در سراجی
گفته انت حر بنیت آزاد شود و الا نه نفس بنده به بنده بخشید یا فروخت آزاد شود
قبول کند یا نه اعتقک الله آزاد شود و هو المختار کما فی الظهیریة انت حر ان شاء الله
نه عبید اهل الدنیا احرار یا اهل فرغانه و وی ازینهاست بر مختار نه بیکے
گفتند که این غلام آزاد کردی پسر اشارت کرد که آری نه در ظهیری گفته همه بندگان
که درین سرای اند آزاد و بنده وی درویست باتفاق آزاد شود و فرزندان
آدم علیه السلام همه آزاد باتفاق نه **فصل اول** در جامع گفته که مدبر کسی ست که معلق
کرده شود عتق او را اگرچه در اکراه و مستی بمطلق موت چون انت حر یا مدبر بعد
موتی یا مع موتی یا ان مت فانت حر یا بموت تا مدتے که در غالب موت قبل
ازان باشد چون انت حر ان مت الی مائة سنة اما الی مائتی بر مختار مطلق
است و حکم او آنست که بیع و هبه و رهن او روا نباشد اما استخدام و استیجار و وطی
او روا است و همچنین انکاح او و اگرچه باکراه و مهر وارث او خواجه راست و چون خواجه
بمیرد مدبر از ثلث مال او آزاد شود بعد از دین و اگر از ثلث بیرون نیاید اگر ورثه اجازت
کنند آزاد شود و الا سعی کند در زاید از ثلث قیمت مدبرانه و اگر بر خواجه دینی
بود مستغرق سعی کند در تمام قیمت مدبرانه و آن نیمه قیمت قن ست بر مختار و بیفتی
و اگر درین سفر یا ازین مرض یا درین سال بمیرم یا تا ده سال وی آزاد مدبر نشود و بیع و همه تصرفها

نزد امام اعظم بخلاف صاحبیه و برهمین خلاف ست هذه ابنتی بنده را و هذا ابنی و آن
را بقولی و بقولی باتفاق آزاد نه شود و هو الاظهر هذا عمی خالی هذه عمتی خالتی
آزاد شود هذا اخی اختی نه و بروایتی از امام اعظم آزاد شود چون هذا اخی لابی
و امی هذا جدی اکبر را هذه جدتی کبری را باتفاق آزاد شود و اصغر و صغری
را نه یا ابنی یا اخی بر صحیح آزاد شود نه به بچه من بر صحیح و بمیا بابا و نه یا بنتی و یا بنت
و کسیکه مالک شود ارحم محرم را یا آزاد کند از برای خدا تعالی یا بت یا شیطان یا
یا اضافت کند عتق را بملک یا شرط و یافته شود آزاد شود و بنده حربی که اسلام
آرد و یا بر بیجانب آید آزاد شود و حمل تابع مادر ست در ملک و عتق مگر ولد داه از خواجه
یا از پدر او یا از پسر او که آن حر ست تا اگر حری تزویج کند داه خود را به ولد خود که
بنده غیر ست باذن وی هر فرزندی که متولد شود از و آزاد بود و اگرچه هر دو بندگانند
اگر بعض بنده خود را آزاد کند آنقدر آزاد شود و در باقی سعایة کند و او اکنون
چون مکاتب ست لا یباع و لا یرث و لا یورث و لا یتزوج و لا تقبل
شهادته و هو احق بمکاسبه و وی آزاد شود بسعایه و اعتاق لیکن بعجز
بنده نگردد و باید که وی باقی او را آزاد کند اینهمه نزدیک امام اعظم ست و هو الصحیح
و نزدیک صاحبیه کل آزاد شود و دو بر وی سعایة نه و اگر یکی از بنده مشترک حصه
خود را آزاد کند بی اذن شریک روا بود که شریک دیگر او را آزاد کند یا مکاتب
یا مدبر سازد و یا از بنده سعایة طلبد در قیمت آن حصه روز عتاق بی رجوع بنده
بر اول یا از اول ضمان کشاید قیمت آن را روز عتاق اگر موسر بود ای مالک
آنقدر جز ملبوس و قیمت طعام یکروزه و هو الصحیح و رجوع کند بر بنده اینهمه

یا در موی او موذی افتد پس شانه دهد بدندانه فراخ اما بطرف دیگر نه و سوگ نیست
معتده عتق و نکاح فاسد و بر صغیره و کتابیه و مجنونه و مطلقه قبل از دخول که او را عدت
نه و نه بر مطلقه رجعیه که او را مستحب ست تزئین و تطیب و لبس جامه نیکو از جهت ترغیب شوهر
و روا نیست خطبه هیچ معتده مگر بوجه تعریض چون اِنَّكَ لَجَمِيلَةٌ و بدر نیاید معتده رجعی و
بائن از خانه نه در روز و نه در شب اگرچه شوهر او اذن کند اما معتده موت بدر آید و اکثر
شب در منزل کند و عدت کشد در منزل شوهر وقت فرقت و موت مگر آنکه بدر آورده شود
یا بترسد از تلف مال یا انهدام خانه یا کرایه خانه نیابد و ناچار ست از ستره میان زوجین
در بائن و اگر منزل تنگ باشد اولی خروج شوهر ست و روا ست خروج زن و همچنین
اگر شوهر فاسق باشد و نیکوست که قاضی در میان ایشان زنی بنشاند که قادر باشد بر
حیلوله

باب نهم در بیان اعتاق

بدانکه اعتاق مستحب ست و فی الحدیث اَیُّمَا مُسْلِمٍ
اَعْتَقَ مُؤْمِنًا اَعْتَقَ اللّٰهُ تَعَالٰی بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ کما فی
الظهیریة و لهذا مستحب ست که مرد بنده را آزاد کند و زن داه را و مستحب ست که برین کتابی
نویسند و گواه گیرند و نافذ نیست مگر از حر مکلف مسلم باشد یا کافر یا مست یا مکره نه از
بنده و دیوانه و صغیر پس اگر لفظ صریح بود حاجت به نیت نه بود چون اَنْتَ حُرٌّ یا مُعْتَقٌ
یا عَتِیقٌ یا مُحَرَّرٌ و هٰذَا مَوْلَایَ و یا مَوْلَایَ و یا آزاد مگر آنکه بعد تسمیه باین لفظ
ندا کند اما تو آزاد تری از من نه مگر به نیت کما فی المختار اَنْتِ حُرَّةٌ بِتَاءٍ بنده را اَنْتِ
حُرٌّ بِی تَاءٍ داه را آزاد شود هو المختار کما فی المختار و اگر لفظ کنایت باشد حاجت
شود به نیت چون لَا مِلْكَ لِی عَلَیْكَ و آزاد میشود بی نیت باتفاق بقول هٰذَا ابْنِی
و هٰذِهِ بِنْتِی مر اصغر ممکن الولادت را معروف النسب باشد یا نه همچنین اکبر

کرده نشود از روزه و اگر بعد از عتق قبل از تکفیر توانگر شود کفارت بمال دهد

فصل پنجم

عدت طلاق سه حیض ست رجعی باشد یا بائن بشرط دخول یا خلوت صحیحه اما قبل دخول بعد خلوت فاسده که از جهت عجز او باشد از وطی نه اما از جهت امر شرعی چون روزه فرض واجب شود و همچنین عدت فسخ بعد از خلوت و شمار این از وقت طلاق و فسخ است نه از وقت خبر و حیضی که در ان طلاق داده محسوب نه و همچنین عدت ام ولد که خواجه او بعد از وطی او بمیرد یا او را آزاد کند و همچنین عدت موطوءه بشبهه یا بنکاح فاسد در موت و فرقه چون مزفوفه و داه پدر و پسر و مادر و زن چون ظان حل او باشد و چون متعه و موقت و بغیر شهود اما عدت بر قنه و مدبره و مزنیه لازم نه اینهمه در حائضه است و الا عدت او سه ماه است باهله اگر در غره باشد و الا بایام نزدیک امام اعظم یعنی نود روز و نزدیک صاحبین اول را برابع تمام کند بایام و دو میانه باهله لیکن در نهایه گفته که بایام ست اتفاقاً و عدت موت چهار ماه و ده شب است اینهمه در حره است اما در داه دو حیض ست و نصف مقدر و عدت حامل مطلقاً وضع حمل ست اگرچه از وضع مرده و عدت زن فار در بائن و سه طلاق ابعد الاجلین ست نزد طرفین و نزد امام ابی یوسف سه حیض و در رجعی عدت موت ست اجماعاً و آئسه که بعد از اشهر خون بیند عدت از سر گیرد و همچنین حائض که بعد از یکی یا دو آئسه شود و معتده که او را شوهر یا غیر او وطی کند بشبهه بروی عدت دیگر ست بر وجه تداخل و مبدا عدت عقیب طلاق و موت ست و در نکاح فاسد عقیب تفریق و منقضی میشود عدت اگرچه زن ندارند و سوگ دارد وجوباً معتده بائن و فرقه و موت و اگرچه قنه باشد یا ام ولد یا مکاتبه بترک زینه و مطیب و مزعفر و معصفر و ادهان زیت و جز آن و اختضاب و استعمال طیب و ابریشم و اکتحال مگر بعذر چنانچه فقیره که جز چنین جامه ندارد یا سر یا چشم

که این ظهار است چون نیت کند و اگر گوید انت علی کامی روست نیت کرامت و ظهار و
طلاق و اگر نیت نکند لغو باشد نزد یک امام و هو الصحیح و نزد یک امام محمد ظهار باشد و ظهار
مکروه است و حکم وی حرمت وطی و دواعی اوست تا کفارت بدهد یا مطلق شود و اگر
موقت باشد مثلاً یکسالی وطی در ان سال قبل از کفارت حرام است و بعد از سال نه که کفارت
بمضی مدت ساقط شود و زن راست که از و مطالبه کفارت کند و حاکم جبر کند او را بحبس و
ضرب و نکاح باقی ست و این حرمت نمیرود مگر بتکفیر تا اگر بعد از شوهر دیگر او را نکاح کند
وطی او قبل از کفارت حرام بود و کفارت لازم شود و بعزم بر وطی و علیه الفتوی و اگر عزم
کند بر حرمت بظهار کفارت لازم نشود و این اعتاق بنده است مومن باشد یا کافر
ذکر یا انثی خرد یا کلان و شرط است که اعتاق بنیت کفارت باشد و اگر بعد عتق نیت کند
یا هیچ نیت نبود نه بنده کور و کر مادرزاد و گنگ و دیوانه و مقطوع یدین و رجلین و مقطوع
دست و پا از یک جانب اما مقطوع دست و پا از جانبین و اعور روا ست و اگر عاجز بود و
دیوانه لا یعقل و تدبر بروام ولد و مکاتب و مدبر و ام ولد و مکاتب اگر ادا کرده باشد و
پیاپی روزه دارد و باید و شرط است که در میان ماه رمضان نگنجد و روز منهی نباشد و
یکروه بعذر و بغیر عذر از سر بگیرد و مرحائض که از سر نگیرد و لیکن آنچه بایام و فصل کند
و بوطی در شب بعد او در روز مطلقاً از سر گیرد و اگر عاجز آید طعام شصت مسکین
را بقدر فطره باشد آن و درین تملیک و اباحت روا ست پس اگر شصت کس را
دو وقت بطعام سیر کند یا هر یکی را من گندم یا دو من جو یا قیمت هر دو روا باشد و همچنین
اگر شصت روز بیکی دهد نزد یک طرفین بخلاف امام ابی یوسف اما اگر شصت روز
بیکی دهد در یک روز روا نه بر صحیح و اگر چه بدفعات دهد و بوطی در میان الطعام
از سر نگیرد و بنده کفارت بروزه دهد و اگر چه خواجه اورا مال دهد و او را منع

فتاوی برهنه دفتر دوم

حرام چهار زن وار دهریکی واقع شود و فتوی امام اوزجندی و مسعود کاشانی براست
که بریکی واقع شود و بیان آن زن بر شوهرست و هو الاشبه هرچه بدست راست
گیرم بر من حرام تصدیق کرده نمیشود بدعدم نیت و در چپ طلاق واقع نشود و اگرچه
نیت کند لیکن در ظهیری گفته که بنیت واقع شود و بدست چون بدست راست
بقولی بدست چپ کما فی الظهیریة کل حل علی حرام یا هرچه مرا حلال ست بر من
حرام از نیت لاچارست و امام محمد گفته اگر نیت یمین کند یا نیتی ندارد یمین باشد
و منصرف شود بطعام و شراب و زن داخل نه شود مگر بنیت و در استحسان و از
مشائخ بلخ آمده که داخل شود بغیر نیت و بر قول امام محمد چون نیت کرد و زن در آمد
طعام و شراب از یمین بدر نمی آید پس حانث شود بهرچه یافته شود و اگر چیزی
از طعام و شراب تناول کند حانث شود و حکم یمین او منقضی گردد تا اگر
بعد ازین قسم بان کند حانث نشود و در ظهیری گفته یکی در دست در اهم دارد و
میگوید این در اهم بر من حرام پس باینها چیزی خرید حانث شود و بهبه و تصدق
نه **فصل چهارم** در جامع گفته که ظهار عبارت ست از تشبیه داون مکلف زوجه
خود را یا بچه نظر بسوی او حرام است از عضو محرم خویش ای زنی محرمه تا بید نسب
یا صهریه یا رضاع پس اگر گوید تو با دیدنی ظهار نباشد و اگر زنی بشوهر گوید انت علی
کظهر امی چیزی نباشد و اگر تشبیه دهد بمزینه بدر ظهار نباشد نزد امام محمد و نزد امام
ابی یوسف ظهارست و هو الصحیح کما فی البرجندی اما بامه مقلمه یا منظوره خود نزد امام
اعظم ظهار نباشد بخلاف امام ابی یوسف و اگر گوید انت کامی ظهار باشد و همچنین اگر
تشبیه دهد بخمر یا خوک یا خون یا مردار یا قتل مسلم یا غیبت یا نمیمت یا زنا یا آر با یا شوت

فتاوی برهنه دفتر دوم

اختلاف امام محمد را حرام است بر خلاف امام ابی یوسف و اگر گوید انت کامی ظهار باشد و همچنین اگر
تشبیه دهد بخمر یا خوک یا خون یا مردار یا قتل مسلم یا غیبت یا نمیمت یا زنا یا آر با یا شوت

بخدا تعالی یا بنحو طلاق بر ترک وطی زن بر وجه اطلاق یا توقیت بمدت چهار ماه یا دو
بر اقل ازین یمین بود نه ایلا و الفاظ او یا صریح اند غیر محتاج به نیت چون لا اقربک
و لا اجامعک یا کنایه که محتاج اند به نیت چون لا امسک و لا ابیت معک و
ایلا مکروه است و وطی در ان مدت لازم است و یافته و الا آثم شود و قاضی او را جبر کند
و حکم او آنست که اگر در مدت قربان کند ایلا ساقط شود و کفارت یمین دهد در سوگند بخدا
و در تعلیق جزا واقع شود و اگر قربان نکند یک طلاق بائن واقع شود و سوگند اگر موقت باشد
ساقط شود و الا نه تا اگر باز او را نکاح کند و آن مدت بی رجوع گذرد دومی واقع شود
و اگر باز نکاح کند و همچنین گذرد سومی نیز واقع شود و بعد از وقوع سه بر وجه مذکور یا تنجیز سوگند
باقی باشد نه ایلا تا اگر بعد از حلاله و نکاح قربان کند در مدت کفارت دهد و الا با ایلا جدا نشود
و اگر قربان نتواند بسبب مرض یکی یا رتق یا صغر یا غیبت یا نشوز زن چنین گوید ایلا را باطل کردم
یا مراجعتش کردم و بعد از قدرت رجوع بوطی کند و رجوع زبانی او رفت انت علی حرام
در غیر مذاکره طلاق بینه ظهار ظهار بود نزد شیخین و هو الصحیح خلافا لمحمد رحمه الله تعالی و به نیت
سه واقع شوند و به نیت کذب کذب بود و یا نت و ایلا قضا و به نیت تحریم ایلا باشد و به نیت
طلاق بائن یا رجعی یکی یا دو بائنه واقع شود و همچنین در عدم نیت لیکن از مضمرات گفته که ایلا
باشد و هو مختار الهدایة و الکافی و الخلاصة و اگر زن این کلام گوید یمین باشد و بتمکین کفارت
دهد هر حلال یا حلال خدا تعالی یا مسلمانان بر من حرام در عدم نیت و نیت طلاق بائنه واقع
شود و علیه الفتوی و بقولی صرف کرده شود بماکول و ملبوس و اگر سوگند خورد بحل و حرمت
کسی که زن ندارد تعلیق بود نزد امام ابی جعفر و سوگند نزد امام ابی بکر تا اگر زنی خواهد طلاق
واقع شود بر ان و بر کفارت دهد برین و به ناخذ در خلاصه گفته اگر قائل حلال خدا تعالی

امام ست و ازین جهت علماء ما بقول او میل کرده اند در محل ضرورت و اگر پیر ناقادر
ایلاج کند بقوت دست حلال شود و در برجندی گفته که اگر در عذر یا صوم وطی کند
حلال شود لیکن آثم ست و مراهق بر مشهور دوازده ساله و بر اظهر کسیکه آلت او
منتشر شود و ایلاج تواند کرد و اگر داه را خواجه وطی کند بر شوهر حلال نشود و در ظهیری
گفته اگر مطلقه ثلاثه از تحلیل می ترسد بواثقی ثمن بنده بخشد وی بنده مراهق را
بخرد و بحضور دو گواه با وی عقد کند و مشتری بعد از دخول او را بزن بخشد تا نکاح
باطل شود پس زن او را بشهر دیگر فرستد و در جامع گفته کیفیت این بر وجهی که محلل امساک
او نتواند آنست که زن گوید زَوَّجْتُ نَفْسِي مِنْكَ عَلَى أَنَّ أَمْرِي بِيَدِي و شوهر
قبول کند یا محلل گوید أَنْ أَمْسَكْتُكَ فَوْقَ ثَلٰثَةِ أَيَّامٍ فَأَنْتِ طَالِقٌ بمضی مدت طلاق
واقع شود و در تحلیل علم زوج شرط نیست و روا ست نکاح دوم بشرط تحلیل تا اگر بعد
وطی طلاق نگوید جبر کرده شود اما مکروه است و زن اول را حلال شود و اینهمه نزد
امام اعظم ست و هو الصحیح و نزد امام ابی یوسف نکاح روا نه و زن اول را حلال نه
و نزد امام محمد نکاح روا ست لیکن بر اول حلال نه اما اگر در دل نیت تحلیل کند باجماع
حلال شود و لعن در حدیث کسی را ست که شرط اجرت کند و اگر زن گوید که حلاله کرده ام
و عدت دومی نیز گذشته و مدت محتمل ست و غلبه ظن او بر صدق وی ست حلال ست که او را
نکاح کند و شوی دوم ناچیز میکند کم از سه طلاق را پس باول نزدیک شیخین بسه عود کند
و نزدیک امام محمد بما بقی اما بعد از سه باتفاق بسه عود کند اگر مراد از سه طلاق منکر شد
و زن نه گواه دارد و نه قدرت بر منع حلاله کند در سفر او و بقولی او را بدارد و بکشد
و علیه فتوی الامام ابو شجاع و بقولی نه و اثم بر وی ست و هذا قول الاسبیجابی کما فی الظهیریة فصل سوم ایلا سوگند

بودم و این مسئله در دل من افتاد و در خواب شدم می بینم که پیغمبر ما علیه السلام پای راست
خود بر پای چپ من زد و فرمود که ابو حنیفه را درین مسئله وحی شده رضی الله تعالی
عنه چون بیدار شدم زود از مذهب خود درین مسئله رجوع کردم و استغفار نمودم
و بعد از خروج بمدینه بمرو خبر کردم ائمه شفعویه آن شهر را همه بر معتقد امام المسلمین فتوی
دادند **فصل دوم** در جامع گفته که در طلاق رجعی حاجت تجدید نکاح و رضای زن
و ولی و مهر نیست و شرط جواز رجعت عدت ست و الا باطل شود و روا ست بقول چون
راجعتک و باز آوردم ترا و اگر وکیل گوید نیز روا بود و بفعل چنانچه وطی و اگرچه قصد
رجعت او نه بود کما فی البرجندی اما اگر بعد از تزوج در عدت او را وطی کند نزدیک
شیخین مراجعت نباشد خلافا لمحمد و المختار هذا کما فی الظهیریة و مس بشهوت و همچنین بمس زن
اگرچه شوی کاره باشد و نظر بداخلی او بشهوت نه بنظر بسوی دبر او و اگرچه فتوی داده اند
بر آنکه رجعت ست و نه بخلوت صحیحه اما بفرج مرد نزدیک طرفین رجعت ست اگر قصد شهوت
کند کما فی البرجندی و نزدیک امام ابو یوسف نه و رجعت بقول سنت است و بفعل بدعت
و کراهت و مندوب ست اعلام زن مطلقا و اشتهاد در قولی و الا بدعی باشد و عدم
دخول بر وی بی اعلام او بنحو خفق نعال و تنحنح و نداء چون قصد رجعیه نباشد و الا باعلام
حاجت نه و ظانه رجعت تزئین کند خود را بجلای وجه و طیب و لباس جمیل و حلی و در طلاق
بائن رجعت نه تواند بی نکاح و روا ست نکاح مبانه خود در عدت و بعد او نه نکاح مبانه
غیر در عدت کما فی الهدایة و در سه طلاق آنگاه بر و حلال شود که او را بالغی یا مراهقی وطی
کند بنکاح صحیح و اگرچه بنده یا دیوانه باشد و عدت او نیز گذرد و اولیتر آنست که حر بالغ
باشد که انزال نزد امام مالک شرط است و اولیتر جمع مذهبین ست که وی بمنزله شاگرد

واگر خود بوی دهد و گوید این مهر تست امام ظهیر الدین مرغینانی گفته که این اجازت قولی ست
اما تقبیل و مس بشهوت اجازت بفعل ست لیکن بر وجه مکروه و خلوت نیز اجازت است
اگر سر من گران تر از سر تو نباشد طریق معرفت آنست که در حالت خواب ندا کرده شوند
هر که جواب شتاب تر دهد سر دیگر گران تر باشد در خلاصه گفته زنی گفت ای دوزخی
مرد وی گفت اگر من دوزخیم ترا طلاق به نیت تعلیق نه که مسلم دوزخی نباشد در مختار
الفتاوی گفته کُلُّ امْرَأَةٍ اَتَزَوَّجُهَا کُلُّ اَمَةٍ اَمْلِکُهَا و نیت کند که زن فلان شهر و
ده روی در ظاهر روایت روا نه و بقول خصاف روا ست و این حیله ایست شریفه برای
دفع ظلم چنانچه یکی را سوگند دهد که ترا بوی چیزی دادنی نیست او سوگند خورد و نیت
دینار یا چیزی کرد در ظاهر روایت روا نه و این در قضا ست اما در دیانت باتفاق
روا بود و همچنین طعام اِنْ لَمْ اُطَلِّقْکَ الْیَوْمَ حیله این از امام اعظم آمده که در آن روز
بزن گوید اَنْتِ طَالِقٌ ثَلٰثًا عَلٰی اَلْفِ دِرْهَمٍ و زن گوید لَا اَقْبَلُ بعد از روز بار شود
و چیزی واقع نشود و علیه الفتوی اگر دختر خویش را بکسی بزنی دهم یا روا دارم حیله آنست
که آن دختر مردی را وکیل گیرد سوگند گیرد که بزنی ندهم دختر صغیره خود را فضولی تزویج
کند و پدر بفعل اجازت کند اگر بدر آیم از در این سرای و از بالای سقف بخانه جار خود
فرود آمد بر اصح حانث نشود اما منصور دبوسی گفته که این غلط است اگر در سرای
فلان در آیم و او مرد بدخول حانث نشود و علیه الفتوی در نکاح جواهر گفته که بتعلیق
نزدیک ابن عباس و ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم واقع نشود ماخوذ مالک و شافعی
این ست و نزد بسیاری از صحابه و تابعین رضی الله تعالی عنهم واقع شود ماخوذ اصحاب
ما و بسیاری از علما این ست گویند که عماد الدین بیهقی شافعی گوید که در مسجد پیغمبر علیه السلام

باشد و کلام دیگر بعد از نکاح دیگر واقع شود اگر دومی در ملک دیگر یافته نشود نه
و تنجیز سه مبطل تعلیق ست یکی باشد یا دو یا سه تا اگر بعد از تحلیل نکاح کند بوجود شرط
چیزے نه اما تنجیز کم از سه معلق واقع شود نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد و زفر آنچه باقی
مانده واقع شود کما فی الهدایة و اگر وصل کند بطلاق یا عتاق یا اقرار یا صوم و مثل
این کلمه انشاء الله تعالی را کلام باطل شود و علیه الفتوی مقدم گوید یا موخر گوید
و همچنین آنچه مشیت او معلوم نشود و مضر نیست در استثناء خاموشی بعذر تنفس و عطسه
و آروغ و تردد و دراز از جهت گرانی زبان و قصد شرط نیست تا اگر بزبان او بی قصد
رود رفع حکم کند در سراجی گفته گفت انت طالق و خواست که تعلیق کند یکی دهن او
گرفت چون گذاشت متصل تعلیق کرد معلق شود در تعلیق تصحیح حروف کرد اما نشنود
بر ماخوذ امام ابو القاسم صحیح است و بقول امام حسام نه هو المختار اگر بزن میگوید که
اگر بے اذن تو زنی خواهم یا داهی بخرم و بعد از ابانت او چنین کند حانث نشود در
ظهیری گفته یکی بدیگری گفت در تو حاجتی دارم قضا کن گفت آری و سوگند کرد بطلاق
یا عتاق وی گفت حاجت من آنست که زن خود را سه طلاق کنی او راست که سخن وی قبول
نکند و بر وی چیزے نه هو المختار الفتوی کما فی المختار بیکی سوگند داد که اطاعت او کند در
آنچه فرماید یا منع کند بعده او را از جماع منع کرد و حالف جماع کرد حانث نشود و اگر آنجا
سببے دال برین نه بود اگر زنی خواهم او را سه طلاق حیله آنست که فضولی عقد کند و
وی بفعل اجازت کند حانث شود علیه الاعتماد و همچنین در هر زنے که در نکاح من در آید
لیکن در سراجی گفته که در هر زنی که بنکاح من در آید بر اصح واقع شود و اجازت بفعل
آنست که چیزی از مهر بر وی فرستد و بوی برساند و اگر نرساند بقولی اجازت ست

واگر خود بوی دهد و گوید این مهر تست امام ظهیر الدین مرغینانی گفته که این اجازت قولی ست
اما تقبیل و مس بشهوت اجازت بفعل ست لیکن بر وجه مکروه و خلوت نیز اجازت است
اگر سر من گران تر از سر تو نباشد طریق معرفت آنست که در حالت خواب ندا کرده شوند
هر که جواب شتاب تر دهد سر دیگر گران تر باشد در خلاصه گفته زنی گفت ای دوزخی
مرد وی گفت اگر من دوزخیم ترا طلاق به نیت تعلیق نه که مسلم دوزخی نباشد در مختار
الفتاوی گفته کُلُّ امْرَأَةٍ اَتَزَوَّجُهَا کُلُّ اَمَةٍ اَمْلِکُهَا و نیت کند که زن فلان شهر و
ده روی در ظاهر روایت روا نه و بقول خصاف روا ست و این حیله ایست شریفه برای
دفع ظلم چنانچه یکی را سوگند دهد که ترا بوی چیزی دادنی نیست او سوگند خورد و نیت
دینار یا چیزی کرد در ظاهر روایت روا نه و این در قضا ست اما در دیانت باتفاق
روا بود و همچنین طعام اِنْ لَمْ اُطَلِّقْكَ الْيَوْمَ حیله این از امام اعظم آمده که در آن روز
بزن گوید اَنْتِ طَالِقٌ ثَلٰثًا عَلٰى اَلْفِ دِرْهَمٍ و زن گوید لَا اَقْبَلُ بعد از روز بار شود
و چیزی واقع نشود و علیه الفتوی اگر دختر خویش را بکسی بزنی دهم یا روا دارم حیله آنست
که آن دختر مردی را وکیل گیرد سوگند گیرد که بزنی ندهم دختر صغیره خود را فضولی تزویج
کند و پدر بفعل اجازت کند اگر بدر آیم از در این سرای و از بالای سقف بخانه جار خود
فرود آمد بر اصح حانث نشود اما منصور دبوسی گفته که این غلط است اگر در سرای
فلان در آیم و او مرد بدخول حانث نشود و علیه الفتوی در نکاح جواهر گفته که بتعلیق
نزدیک ابن عباس و ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم واقع نشود ماخوذ مالک و شافعی
این ست و نزد بسیاری از صحابه و تابعین رضی الله تعالی عنهم واقع شود ماخوذ اصحاب
ما و بسیاری از علما این ست گویند که عماد الدین بیهقی شافعی گوید که در مسجد پیغمبر علیه السلام

باشد و کلام دیگر بعد از نکاح دیگر واقع شود اگر دومی در ملک دیگست یا فیه نشود نه
و تخییر سه بطل تعلیق ست یکی باشد یا دو یا سه تا اگر بعد از تحلیل نکاح کند بوجود شرط
نه انا ان سه خلاف زفر چیزی نه اما بخیر کم از سه معلق واقع شود نزد یک شیخین و نزد یک امام محمد و زفر انچه باقی
مانده واقع شود کما فی الهدایه و اگر وصل کند بطلاق یا عتاق یا اقرار یا صوم و مثل
این کلمه ان شاء الله تعالی را کلام باطل شود و علیه الفتوی مقدم گوید یا موخر گوید
و همچنین انچه مشیت او معلوم نشود و مضر نیست در استثنا خاموشی بعذر تنفس و عطسه
و آروغ و تردد در راز از جهت گرانی زبان و قصد شرط نیست تا اگر بزبان او بی قصد
رود و رفع حکم کند در سراجی گفته گفت انت طالق و خواست که تعلیق کند یکی و هن او
گرفت چون گذاشت متصل تعلیق کرد معلق شود در تعلیق تصحیح حروف کرد اما نشود
برما خوذ امام ابو القاسم صحیح است و بقول امام حسام نه هو المختار اگر زن میگوید که
اگر بے اذن تو زنی خواهم یا داهی بجزم و بعد از ابانت او چنین کند حانث نشود در
ظهیری گفته یکی بدیگری گفت در تو حاجتی دارم قضا کن گفت آری و سوگند کرد و بطلاق
یا عتاق وی گفت حاجت من آنست که زن خود را سه طلاق کنی اورا ست که سخن وی قبول
نکند و بر و چیزے نه هو المختار الفتوی کما فی المختار یکی سوگند دارد که اطاعت او کند در
انچه فرماید یا منع کند بعده او را از جماع منع کرد و حالف جماع کرد حانث نشود و اگر انجا
سببے و الی برین نه بود اگر زنی خواهم اورا سه طلاق حیله آنست که فضولی عقد کند و
وی بفعل اجازت کند حانث شود علیه الاعتماد و همچنین در هر زنے که در نکاح من در آید
لیکن در سراجی گفته که در هر زنی که بنکاح من در آید بر اصح واقع شود و اجازت بفعل
آنست که چیزی از مهر بروی فرستد و بوی برساند و اگر نرساند بقولی اجازت نیست

شرط صحت تعلیق ملک است یا اضافت بملک یا بسبب او چنانچه اِنْ دَخَلْتِ الدَّارَ
اِنْ مَلَکْتُکِ یا اِنْ نَکَحْتُکِ فَاَنْتِ طَالِقٌ تا اگر باجنبیه گوید اِنْ زُرْتِ فَاَنْتِ طَالِقٌ
و بعد از نکاح زیارت کند نه کما فی الکنز و الفاظ شرط اِنْ و لَوْ و اِذَا و اِذَا مَا و مَتٰی
و حَیْثُمَا و کُلَّ و کُلَّمَا اگر هر بار بر مختار و من و ما و همچنین که بر اصح چنانچه اِمْرَأَتُهُ طَالِقٌ ثَلٰثًا
که این کار نکرده ام و زوال ملک بانقضای عدت یکی طلاق رجعی یا دو تعلیق را باطل
نکند و همچنین بائن بر اظهر و چون شرط یکبار یافته شود و در ملک تعلیق منتهی شود و طلاق
واقع شود و در غیر ملک منتهی شود اما طلاق واقع نشود تا اگر بعد از تعلیق تنجیز کرد و بعد از
عدت یافته شود واقع نشود گفته اند که در تعلیق ثلث همین حیله کند این همه در غیر کلما است
اما درین بعد از سه منتهی شود که این مقتضی تکرار است پس در کلما قَعَدْتُ عِنْدَکِ بِقُعُوْدٍ
ساعتی سه طلاق واقع شود و تکرار لازم نیست که در دو زمان باشد پس در کُلَّمَا
ضَرَبْتُکِ بِضَرْبِ یَدَیْنِ دو طلاق واقع شود و دوام فعل بمنزله انشاء است و
اگر بعد از عدت طلاق محلل باز نکاح کند بوجود شرط واقع نشود مگر چون بر فعل
تزوج در آید چون کُلَّمَا تَزَوَّجْتُکِ پس اگر هفتاد بار خواهد هر بار طلاق واقع شود
و در اختلاف در وجود شرط قول مرد است با سوگند مگر بحجت لائقه آن مقام پس
در ولادت بقول زنی و در مثل حیض قول زن است در حق او اما در حق ابناغ و
عتق بنده نه مگر بتصدیق شوهر و همچنین در محبت کما فی الخلاصه و در تعلیق یکی بذکر و
دو بدختر بتولد هر دو و عدم علم اول یکی واقع شود در قضا و دو در دیانت و عدت
بدومی منقضی شود و در تعلیق بدو غیر اگر دومی در ملک یافته شود واقع شود اول
در ملک یافته شده باشد یا نه پس در اِنْ کَلَّمْتِ زَیْدًا وَ عَمْرًا اگر کلام یکی بعد از ابانت

طالق و همچنین اگر عطف کند کما فی الکفایة لیکن در ذخیره گفته اگر در غیر عطف نیت کند
هر سه واقع شوند و الا یکی و اگر معلق کند و شرط مقدم سازد تر و امام اعظم بعد از نشر
یکے واقع شود و نزد صاحبین هر سه و در برجندی گفته که این مختار ابی زید دبوسی ست
و آن مختار بقیه و اگر موخر سازد و باجماع هر سه واقع شوند و اگر عطف نباشد اول واقع است
و باقی لغو اما در مدخوله اگر شرط مقدم کند هر سه معلق شوند و اگر عطف نباشد اول معلق گردد
و باقی واقع شوند و اگر موخر کند همه واقع شوند بی خلاف و اگر عطف نباشد ثالث معلق
و باقے واقع شوند و در ظهیری گفته انت طالق کثیرا سه واقع شوند و بقول فقیه ابو اللیث
دو و انت طالق کثیرا الطلاق یا ترا بسیار طلاق دو واقع شوند و در اکثر الطلاق
سه و در انت طالق لا قلیل و لا کثیر و لا کثیر و لا قلیل یکے
و بقول فقیه ابی جعفر و سه رود و جاوه و ماخوذ ظهیر الدین المرغینانی لیکن در خزانه گفته که در
اول بر اظهر دو واقع شوند انت طالق عدد ما فی الحوض من السمک و در و هیچ ماهے
نه یکی واقع شود و همچنین بعد و کل شعرة علی جسد ابلیس انت طالق کالثلج نزد امام اعظم
بائنه است و نزد صاحبین بارادهٔ یا قضی رجعی است و بارادهٔ بر دو بائن و از امام محمد آمده
که در انت طالق عدد الشعر الذی علی فرجک و زن آن ناپاک کرده چیزے
و همچنین بعد شعر الذی علی ظهرها کفی و آن کف را پاک کرده و در بطن کفی یکی واقع
شود و بقول کرخے در عدد شعر اسی یا عدد شعر ظهر کفے چون پاک کرده سه و اگر واقع شوند
در حمادیه گفته مردی بیکی گفت میخواهی که زن ترا طلاق دهم وی گفت آری گفت زن
ترا طلاق دادم بر مختار نه تو یکے تو سه بر مختار واقع شوند و علیه الفتوی ای گفته طلاق
واقعه شوند ترا سه بر مختار واقع شوند و اگر چه نیت نکند و علیه الفتوی **فصل اول**

فتاوی بزازیه جلد دوم

بدواد و گویدان طلاق

طلاق طلاق ۱۲ جامع

جامع الرموز در فتح یعنی معلق

کند ۱۲

لیمین الواو للجمع معلق نشود ان

دو ان الواو للجمع معلق نشود ان

نشد ۱۲

دو ان الواو للجمع معلق نشود ان

نشد ۱۲

طلاق ۱۲

طلاق ۱۲

طلاق ۱۲

طلاق ۱۲

فتاوی بزازیہ بر حاشیہ فتاوی قاضی خان

صلاقت در جواب تو شوے من نہ کنیکن در مختار گفتہ کہ ماخوذ قول صاحبین است
وہمچنین نہ بہ نیت در جواب زن داری اما در غائبہ با جماع نہ واگر چہ نیت کند کما فی الخلاصۃ
در سراجی گفتہ مرا چیزے نباشے و مکرر کہ و یا میان ما نکاح نہ بودہ و نیت کند نہ نیت
نکاح میان من تو نیت واقع شود انت طالق و بعد از خاموشی از جہت انقطاع دم
ثلثا ہر سہ واقع شود صاحب چہار زن یکی معین را طلاق داد مطلقہ مشتبہ شد وطی بتحری
جائز و حیلہ در بائن وجہے نکاح در رجوع است و در ہر یکے را طلاق دہد و بعد از عدت
نکاح کند سہ رو اشوند چہارم متعین شود و در مختار الفتوی گفتہ ثم اطلاق و تلاغ و
طلاغ و تلاک و طلاک از امام ابی بکر محمد بن الفضل آمدہ کہ واقع شود و در قصد نا وقوع
مصدق است در دیانت نہ در قضا مگر چون قبل ازین گواہان گیرد و گوید کہ زن من طلاق
دہم نمیدہم و از جہت قطع قیل او تلفظ می کنم و گواہان گواہی دہند نزد یک حاکم و
حکم نکند ہو المختار الفتوی و در ابتدا فرق میکرد میان عالم و جاہل مجون شمس الائمہ
اما باز گشت و اطلاق را اختیار کرد و علیہ الفتوی کما فی الخلاصۃ یکی بدیگرے گفت
زن بر تو ہزار طلاق ست وی گفت زن تو بر تو نیز ہزار طلاق ست شیخ الاسلام نسفی فتوے
بطلاق داد ہ بہت و در ظاہر روایت نہ و علیہ الفتوی در کنز گفتہ اگر مدخولہ را در
عدت رجعی رجعی دہد یا بائن دہد واقع شود و در عدت بائن رجعی واقع شود نہ بائن مگر
در ظہیری گفتہ مدخولہ را رجعی داد بعدہ گفت او را بائن یا سہ کردم نزد یک امام اعظم
چنان شود و نزد یک امام ابی یوسف آن شود نہ این و نزد یک امام محمد نہ آن و نہ این
در خزانۃ گفتہ کہ صحیح اول ست در ہدایہ گفتہ غیر مدخولہ را سہ طلاق داد ہر سہ واقع شوند
اگر تفریق کند باول مبانہ شود و دوئمی واقع نشود چنانچہ گوید انت طالق طالق

ع ۱ بہ نیت ۲ طلاق دادن زن را ۳ بہ نیت ۴ بہ نیت ۵ بہ نیت ۶ بہ نیت ۷ بہ نیت ۸ بہ نیت ۹ بہ نیت ۱۰ بہ نیت ۱۱ بہ نیت ۱۲ بہ نیت ۱۳ بہ نیت ۱۴ بہ نیت ۱۵ بہ نیت ۱۶ بہ نیت ۱۷ بہ نیت ۱۸ بہ نیت ۱۹ بہ نیت ۲۰ بہ نیت ۲۱ بہ نیت ۲۲ بہ نیت ۲۳ بہ نیت ۲۴ بہ نیت ۲۵ بہ نیت ۲۶ بہ نیت ۲۷ بہ نیت ۲۸ بہ نیت ۲۹ بہ نیت ۳۰ بہ نیت ۳۱ بہ نیت ۳۲ بہ نیت ۳۳ بہ نیت ۳۴ بہ نیت ۳۵ بہ نیت ۳۶ بہ نیت ۳۷ بہ نیت ۳۸ بہ نیت ۳۹ بہ نیت ۴۰ بہ نیت ۴۱ بہ نیت ۴۲ بہ نیت ۴۳ بہ نیت ۴۴ بہ نیت ۴۵ بہ نیت ۴۶ بہ نیت ۴۷ بہ نیت ۴۸ بہ نیت ۴۹ بہ نیت ۵۰ بہ نیت ۵۱ بہ نیت ۵۲ بہ نیت ۵۳ بہ نیت ۵۴ بہ نیت ۵۵ بہ نیت ۵۶ بہ نیت ۵۷ بہ نیت ۵۸ بہ نیت ۵۹ بہ نیت ۶۰ بہ نیت ۶۱ بہ نیت ۶۲ بہ نیت ۶۳ بہ نیت ۶۴ بہ نیت ۶۵ بہ نیت ۶۶ بہ نیت ۶۷ بہ نیت ۶۸ بہ نیت ۶۹ بہ نیت ۷۰ بہ نیت ۷۱ بہ نیت ۷۲ بہ نیت ۷۳ بہ نیت ۷۴ بہ نیت ۷۵ بہ نیت ۷۶ بہ نیت ۷۷ بہ نیت ۷۸ بہ نیت ۷۹ بہ نیت ۸۰ بہ نیت ۸۱ بہ نیت ۸۲ بہ نیت ۸۳ بہ نیت ۸۴ بہ نیت ۸۵ بہ نیت ۸۶ بہ نیت ۸۷ بہ نیت ۸۸ بہ نیت ۸۹ بہ نیت ۹۰ بہ نیت ۹۱ بہ نیت ۹۲ بہ نیت ۹۳ بہ نیت ۹۴ بہ نیت ۹۵ بہ نیت ۹۶ بہ نیت ۹۷ بہ نیت ۹۸ بہ نیت ۹۹ بہ نیت ۱۰۰ بہ نیت ۱۰۱ بہ نیت ۱۰۲ بہ نیت ۱۰۳ بہ نیت ۱۰۴ بہ نیت ۱۰۵ بہ نیت ۱۰۶ بہ نیت ۱۰۷ بہ نیت ۱۰۸ بہ نیت ۱۰۹ بہ نیت ۱۱۰ بہ نیت ۱۱۱ بہ نیت ۱۱۲ بہ نیت ۱۱۳ بہ نیت ۱۱۴ بہ نیت ۱۱۵ بہ نیت ۱۱۶ بہ نیت ۱۱۷ بہ نیت ۱۱۸ بہ نیت ۱۱۹ بہ نیت ۱۲۰ بہ نیت ۱۲۱ بہ نیت ۱۲۲ بہ نیت ۱۲۳ بہ نیت ۱۲۴ بہ نیت ۱۲۵ بہ نیت ۱۲۶ بہ نیت ۱۲۷ بہ نیت ۱۲۸ بہ نیت ۱۲۹ بہ نیت ۱۳۰ بہ نیت ۱۳۱ بہ نیت ۱۳۲ بہ نیت ۱۳۳ بہ نیت ۱۳۴ بہ نیت ۱۳۵ بہ نیت ۱۳۶ بہ نیت ۱۳۷ بہ نیت ۱۳۸ بہ نیت ۱۳۹ بہ نیت ۱۴۰ بہ نیت ۱۴۱ بہ نیت ۱۴۲ بہ نیت ۱۴۳ بہ نیت ۱۴۴ بہ نیت ۱۴۵ بہ نیت ۱۴۶ بہ نیت ۱۴۷ بہ نیت ۱۴۸ بہ نیت ۱۴۹ بہ نیت ۱۵۰ بہ نیت ۱۵۱ بہ نیت ۱۵۲ بہ نیت ۱۵۳ بہ نیت ۱۵۴ بہ نیت ۱۵۵ بہ نیت ۱۵۶ بہ نیت ۱۵۷ بہ نیت ۱۵۸ بہ نیت ۱۵۹ بہ نیت ۱۶۰ بہ نیت ۱۶۱ بہ نیت ۱۶۲ بہ نیت ۱۶۳ بہ نیت ۱۶۴ بہ نیت ۱۶۵ بہ نیت ۱۶۶ بہ نیت ۱۶۷ بہ نیت ۱۶۸ بہ نیت ۱۶۹ بہ نیت ۱۷۰ بہ نیت ۱۷۱ بہ نیت ۱۷۲ بہ نیت ۱۷۳ بہ نیت ۱۷۴ بہ نیت ۱۷۵ بہ نیت ۱۷۶ بہ نیت ۱۷۷ بہ نیت ۱۷۸ بہ نیت ۱۷۹ بہ نیت ۱۸۰ بہ نیت ۱۸۱ بہ نیت ۱۸۲ بہ نیت ۱۸۳ بہ نیت ۱۸۴ بہ نیت ۱۸۵ بہ نیت ۱۸۶ بہ نیت ۱۸۷ بہ نیت ۱۸۸ بہ نیت ۱۸۹ بہ نیت ۱۹۰ بہ نیت ۱۹۱ بہ نیت ۱۹۲ بہ نیت ۱۹۳ بہ نیت ۱۹۴ بہ نیت ۱۹۵ بہ نیت ۱۹۶ بہ نیت ۱۹۷ بہ نیت ۱۹۸ بہ نیت ۱۹۹ بہ نیت ۲۰۰ بہ نیت ۲۰۱ بہ نیت ۲۰۲ بہ نیت ۲۰۳ بہ نیت ۲۰۴ بہ نیت ۲۰۵ بہ نیت ۲۰۶ بہ نیت ۲۰۷ بہ نیت ۲۰۸ بہ نیت ۲۰۹ بہ نیت ۲۱۰ بہ نیت ۲۱۱ بہ نیت ۲۱۲ بہ نیت ۲۱۳ بہ نیت ۲۱۴ بہ نیت ۲۱۵ بہ نیت ۲۱۶ بہ نیت ۲۱۷ بہ نیت ۲۱۸ بہ نیت ۲۱۹ بہ نیت ۲۲۰ بہ نیت ۲۲۱ بہ نیت ۲۲۲ بہ نیت ۲۲۳ بہ نیت ۲۲۴ بہ نیت ۲۲۵ بہ نیت ۲۲۶ بہ نیت ۲۲۷ بہ نیت ۲۲۸ بہ نیت ۲۲۹ بہ نیت ۲۳۰ بہ نیت ۲۳۱ بہ نیت ۲۳۲ بہ نیت ۲۳۳ بہ نیت ۲۳۴ بہ نیت ۲۳۵ بہ نیت ۲۳۶ بہ نیت ۲۳۷ بہ نیت ۲۳۸ بہ نیت ۲۳۹ بہ نیت ۲۴۰ بہ نیت ۲۴۱ بہ نیت ۲۴۲ بہ نیت ۲۴۳ بہ نیت ۲۴۴ بہ نیت ۲۴۵ بہ نیت ۲۴۶ بہ نیت ۲۴۷ بہ نیت ۲۴۸ بہ نیت ۲۴۹ بہ نیت ۲۵۰ بہ نیت ۲۵۱ بہ نیت ۲۵۲ بہ نیت ۲۵۳ بہ نیت ۲۵۴ بہ نیت ۲۵۵ بہ نیت ۲۵۶ بہ نیت ۲۵۷ بہ نیت ۲۵۸ بہ نیت ۲۵۹ بہ نیت ۲۶۰ بہ نیت ۲۶۱ بہ نیت ۲۶۲ بہ نیت ۲۶۳ بہ نیت ۲۶۴ بہ نیت ۲۶۵ بہ نیت ۲۶۶ بہ نیت ۲۶۷ بہ نیت ۲۶۸ بہ نیت ۲۶۹ بہ نیت ۲۷۰ بہ نیت ۲۷۱ بہ نیت ۲۷۲ بہ نیت ۲۷۳ بہ نیت ۲۷۴ بہ نیت ۲۷۵ بہ نیت ۲۷۶ بہ نیت ۲۷۷ بہ نیت ۲۷۸ بہ نیت ۲۷۹ بہ نیت ۲۸۰ بہ نیت ۲۸۱ بہ نیت ۲۸۲ بہ نیت ۲۸۳ بہ نیت ۲۸۴ بہ نیت ۲۸۵ بہ نیت ۲۸۶ بہ نیت ۲۸۷ بہ نیت ۲۸۸ بہ نیت ۲۸۹ بہ نیت ۲۹۰ بہ نیت ۲۹۱ بہ نیت ۲۹۲ بہ نیت ۲۹۳ بہ نیت ۲۹۴ بہ نیت ۲۹۵ بہ نیت ۲۹۶ بہ نیت ۲۹۷ بہ نیت ۲۹۸ بہ نیت ۲۹۹ بہ نیت ۳۰۰ بہ نیت ۳۰۱ بہ نیت ۳۰۲ بہ نیت ۳۰۳ بہ نیت ۳۰۴ بہ نیت ۳۰۵ بہ نیت ۳۰۶ بہ نیت ۳۰۷ بہ نیت ۳۰۸ بہ نیت ۳۰۹ بہ نیت ۳۱۰ بہ نیت ۳۱۱ بہ نیت ۳۱۲ بہ نیت ۳۱۳ بہ نیت ۳۱۴ بہ نیت ۳۱۵ بہ نیت ۳۱۶ بہ نیت ۳۱۷ بہ نیت ۳۱۸ بہ نیت ۳۱۹ بہ نیت ۳۲۰ بہ نیت ۳۲۱ بہ نیت ۳۲۲ بہ نیت ۳۲۳ بہ نیت ۳۲۴ بہ نیت ۳۲۵ بہ نیت ۳۲۶ بہ نیت ۳۲۷ بہ نیت ۳۲۸ بہ نیت ۳۲۹ بہ نیت ۳۳۰ بہ نیت ۳۳۱ بہ نیت ۳۳۲ بہ نیت ۳۳۳ بہ نیت ۳۳۴ بہ نیت ۳۳۵ بہ نیت ۳۳۶ بہ نیت ۳۳۷ بہ نیت ۳۳۸ بہ نیت ۳۳۹ بہ نیت ۳۴۰ بہ نیت ۳۴۱ بہ نیت ۳۴۲ بہ نیت ۳۴۳ بہ نیت ۳۴۴ بہ نیت ۳۴۵ بہ نیت ۳۴۶ بہ نیت ۳۴۷ بہ نیت ۳۴۸ بہ نیت ۳۴۹ بہ نیت ۳۵۰ بہ نیت ۳۵۱ بہ نیت ۳۵۲ بہ نیت ۳۵۳ بہ نیت ۳۵۴ بہ نیت ۳۵۵ بہ نیت ۳۵۶ بہ نیت ۳۵۷ بہ نیت ۳۵۸ بہ نیت ۳۵۹ بہ نیت ۳۶۰ بہ نیت ۳۶۱ بہ نیت ۳۶۲ بہ نیت ۳۶۳ بہ نیت ۳۶۴ بہ نیت ۳۶۵ بہ نیت ۳۶۶ بہ نیت ۳۶۷ بہ نیت ۳۶۸ بہ نیت ۳۶۹ بہ نیت ۳۷۰ بہ نیت ۳۷۱ بہ نیت ۳۷۲ بہ نیت ۳۷۳ بہ نیت ۳۷۴ بہ نیت ۳۷۵ بہ نیت ۳۷۶ بہ نیت ۳۷۷ بہ نیت ۳۷۸ بہ نیت ۳۷۹ بہ نیت ۳۸۰ بہ نیت ۳۸۱ بہ نیت ۳۸۲ بہ نیت ۳۸۳ بہ نیت ۳۸۴ بہ نیت ۳۸۵ بہ نیت ۳۸۶ بہ نیت ۳۸۷ بہ نیت ۳۸۸ بہ نیت ۳۸۹ بہ نیت ۳۹۰ بہ نیت ۳۹۱ بہ نیت ۳۹۲ بہ نیت ۳۹۳ بہ نیت ۳۹۴ بہ نیت ۳۹۵ بہ نیت ۳۹۶ بہ نیت ۳۹۷ بہ نیت ۳۹۸ بہ نیت ۳۹۹ بہ نیت ۴۰۰ بہ نیت ۴۰۱ بہ نیت ۴۰۲ بہ نیت ۴۰۳ بہ نیت ۴۰۴ بہ نیت ۴۰۵ بہ نیت ۴۰۶ بہ نیت ۴۰۷ بہ نیت ۴۰۸ بہ نیت ۴۰۹ بہ نیت ۴۱۰ بہ نیت ۴۱۱ بہ نیت ۴۱۲ بہ نیت ۴۱۳ بہ نیت ۴۱۴ بہ نیت ۴۱۵ بہ نیت ۴۱۶ بہ نیت ۴۱۷ بہ نیت ۴۱۸ بہ نیت ۴۱۹ بہ نیت ۴۲۰ بہ نیت ۴۲۱ بہ نیت ۴۲۲ بہ نیت ۴۲۳ بہ نیت ۴۲۴ بہ نیت ۴۲۵ بہ نیت ۴۲۶ بہ نیت ۴۲۷ بہ نیت ۴۲۸ بہ نیت ۴۲۹ بہ نیت ۴۳۰ بہ نیت ۴۳۱ بہ نیت ۴۳۲ بہ نیت ۴۳۳ بہ نیت ۴۳۴ بہ نیت ۴۳۵ بہ نیت ۴۳۶ بہ نیت ۴۳۷ بہ نیت ۴۳۸ بہ نیت ۴۳۹ بہ نیت ۴۴۰ بہ نیت ۴۴۱ بہ نیت ۴۴۲ بہ نیت ۴۴۳ بہ نیت ۴۴۴ بہ نیت ۴۴۵ بہ نیت ۴۴۶ بہ نیت ۴۴۷ بہ نیت ۴۴۸ بہ نیت ۴۴۹ بہ نیت ۴۵۰ بہ نیت ۴۵۱ بہ نیت ۴۵۲ بہ نیت ۴۵۳ بہ نیت ۴۵۴ بہ نیت ۴۵۵ بہ نیت ۴۵۶ بہ نیت ۴۵۷ بہ نیت ۴۵۸ بہ نیت ۴۵۹ بہ نیت ۴۶۰ بہ نیت ۴۶۱ بہ نیت ۴۶۲ بہ نیت ۴۶۳ بہ نیت ۴۶۴ بہ نیت ۴۶۵ بہ نیت ۴۶۶ بہ نیت ۴۶۷ بہ نیت ۴۶۸ بہ نیت ۴۶۹ بہ نیت ۴۷۰ بہ نیت ۴۷۱ بہ نیت ۴۷۲ بہ نیت ۴۷۳ بہ نیت ۴۷۴ بہ نیت ۴۷۵ بہ نیت ۴۷۶ بہ نیت ۴۷۷ بہ نیت ۴۷۸ بہ نیت ۴۷۹ بہ نیت ۴۸۰ بہ نیت ۴۸۱ بہ نیت ۴۸۲ بہ نیت ۴۸۳ بہ نیت ۴۸۴ بہ نیت ۴۸۵ بہ نیت ۴۸۶ بہ نیت ۴۸۷ بہ نیت ۴۸۸ بہ نیت ۴۸۹ بہ نیت ۴۹۰ بہ نیت ۴۹۱ بہ نیت ۴۹۲ بہ نیت ۴۹۳ بہ نیت ۴۹۴ بہ نیت ۴۹۵ بہ نیت ۴۹۶ بہ نیت ۴۹۷ بہ نیت ۴۹۸ بہ نیت ۴۹۹ بہ نیت ۵۰۰ بہ نیت ۵۰۱ بہ نیت ۵۰۲ بہ نیت ۵۰۳ بہ نیت ۵۰۴ بہ نیت ۵۰۵ بہ نیت ۵۰۶ بہ نیت ۵۰۷ بہ نیت ۵۰۸ بہ نیت ۵۰۹ بہ نیت ۵۱۰ بہ نیت ۵۱۱ بہ نیت ۵۱۲ بہ نیت ۵۱۳ بہ نیت ۵۱۴ بہ نیت ۵۱۵ بہ نیت ۵۱۶ بہ نیت ۵۱۷ بہ نیت ۵۱۸ بہ نیت ۵۱۹ بہ نیت ۵۲۰ بہ نیت ۵۲۱ بہ نیت ۵۲۲ بہ نیت ۵۲۳ بہ نیت ۵۲۴ بہ نیت ۵۲۵ بہ نیت ۵۲۶ بہ نیت ۵۲۷ بہ نیت ۵۲۸ بہ نیت ۵۲۹ بہ نیت ۵۳۰ بہ نیت ۵۳۱ بہ نیت ۵۳۲ بہ نیت ۵۳۳ بہ نیت ۵۳۴ بہ نیت ۵۳۵ بہ نیت ۵۳۶ بہ نیت ۵۳۷ بہ نیت ۵۳۸ بہ نیت ۵۳۹ بہ نیت ۵۴۰ بہ نیت ۵۴۱ بہ نیت ۵۴۲ بہ نیت ۵۴۳ بہ نیت ۵۴۴ بہ نیت ۵۴۵ بہ نیت ۵۴۶ بہ نیت ۵۴۷ بہ نیت ۵۴۸ بہ نیت ۵۴۹ بہ نیت ۵۵۰ بہ نیت ۵۵۱ بہ نیت ۵۵۲ بہ نیت ۵۵۳ بہ نیت ۵۵۴ بہ نیت ۵۵۵ بہ نیت ۵۵۶ بہ نیت ۵۵۷ بہ نیت ۵۵۸ بہ نیت ۵۵۹ بہ نیت ۵۶۰ بہ نیت ۵۶۱ بہ نیت ۵۶۲ بہ نیت ۵۶۳ بہ نیت ۵۶۴ بہ نیت ۵۶۵ بہ نیت ۵۶۶ بہ نیت ۵۶۷ بہ نیت ۵۶۸ بہ نیت ۵۶۹ بہ نیت ۵۷۰ بہ نیت ۵۷۱ بہ نیت ۵۷۲ بہ نیت ۵۷۳ بہ نیت ۵۷۴ بہ نیت ۵۷۵ بہ نیت ۵۷۶ بہ نیت ۵۷۷ بہ نیت ۵۷۸ بہ نیت ۵۷۹ بہ نیت ۵۸۰ بہ نیت ۵۸۱ بہ نیت ۵۸۲ بہ نیت ۵۸۳ بہ نیت ۵۸۴ بہ نیت ۵۸۵ بہ نیت ۵۸۶ بہ نیت ۵۸۷ بہ نیت ۵۸۸ بہ نیت ۵۸۹ بہ نیت ۵۹۰ بہ نیت ۵۹۱ بہ نیت ۵۹۲ بہ نیت ۵۹۳ بہ نیت ۵۹۴ بہ نیت ۵۹۵ بہ نیت ۵۹۶ بہ نیت ۵۹۷ بہ نیت ۵۹۸ بہ نیت ۵۹۹ بہ نیت ۶۰۰ بہ نیت ۶۰۱ بہ نیت ۶۰۲ بہ نیت ۶۰۳ بہ نیت ۶۰۴ بہ نیت ۶۰۵ بہ نیت ۶۰۶ بہ نیت ۶۰۷ بہ نیت ۶۰۸ بہ نیت ۶۰۹ بہ نیت ۶۱۰ بہ نیت ۶۱۱ بہ نیت ۶۱۲ بہ نیت ۶۱۳ بہ نیت ۶۱۴ بہ نیت ۶۱۵ بہ نیت ۶۱۶ بہ نیت ۶۱۷ بہ نیت ۶۱۸ بہ نیت ۶۱۹ بہ نیت ۶۲۰ بہ نیت ۶۲۱ بہ نیت ۶۲۲ بہ نیت ۶۲۳ بہ نیت ۶۲۴ بہ نیت ۶۲۵ بہ نیت ۶۲۶ بہ نیت ۶۲۷ بہ نیت ۶۲۸ بہ نیت ۶۲۹ بہ نیت ۶۳۰ بہ نیت ۶۳۱ بہ نیت ۶۳۲ بہ نیت ۶۳۳ بہ نیت ۶۳۴ بہ نیت ۶۳۵ بہ نیت ۶۳۶ بہ نیت ۶۳۷ بہ نیت ۶۳۸ بہ نیت ۶۳۹ بہ نیت ۶۴۰ بہ نیت ۶۴۱ بہ نیت ۶۴۲ بہ نیت ۶۴۳ بہ نیت ۶۴۴ بہ نیت ۶۴۵ بہ نیت ۶۴۶ بہ نیت ۶۴۷ بہ نیت ۶۴۸ بہ نیت ۶۴۹ بہ نیت ۶۵۰ بہ نیت ۶۵۱ بہ نیت ۶۵۲ بہ نیت ۶۵۳ بہ نیت ۶۵۴ بہ نیت ۶۵۵ بہ نیت ۶۵۶ بہ نیت ۶۵۷ بہ نیت ۶۵۸ بہ نیت ۶۵۹ بہ نیت ۶۶۰ بہ نیت ۶۶۱ بہ نیت ۶۶۲ بہ نیت ۶۶۳ بہ نیت ۶۶۴ بہ نیت ۶۶۵ بہ نیت ۶۶۶ بہ نیت ۶۶۷ بہ نیت ۶۶۸ بہ نیت ۶۶۹ بہ نیت ۶۷۰ بہ نیت ۶۷۱ بہ نیت ۶۷۲ بہ نیت ۶۷۳ بہ نیت ۶۷۴ بہ نیت ۶۷۵ بہ نیت ۶۷۶ بہ نیت ۶۷۷ بہ نیت ۶۷۸ بہ نیت ۶۷۹ بہ نیت ۶۸۰ بہ نیت ۶۸۱ بہ نیت ۶۸۲ بہ نیت ۶۸۳ بہ نیت ۶۸۴ بہ نیت ۶۸۵ بہ نیت ۶۸۶ بہ نیت ۶۸۷ بہ نیت ۶۸۸ بہ نیت ۶۸۹ بہ نیت ۶۹۰ بہ نیت ۶۹۱ بہ نیت ۶۹۲ بہ نیت ۶۹۳ بہ نیت ۶۹۴ بہ نیت ۶۹۵ بہ نیت ۶۹۶ بہ نیت ۶۹۷ بہ نیت ۶۹۸ بہ نیت ۶۹۹ بہ نیت ۷۰۰ بہ نیت ۷۰۱ بہ نیت ۷۰۲ بہ نیت ۷۰۳ بہ نیت ۷۰۴ بہ نیت ۷۰۵ بہ نیت ۷۰۶ بہ نیت ۷۰۷ بہ نیت ۷۰۸ بہ نیت ۷۰۹ بہ نیت ۷۱۰ بہ نیت ۷۱۱ بہ نیت ۷۱۲ بہ نیت ۷۱۳ بہ نیت ۷۱۴ بہ نیت ۷۱۵ بہ نیت ۷۱۶ بہ نیت ۷۱۷ بہ نیت ۷۱۸ بہ نیت ۷۱۹ بہ نیت ۷۲۰ بہ نیت ۷۲۱ بہ نیت ۷۲۲ بہ نیت ۷۲۳ بہ نیت ۷۲۴ بہ نیت ۷۲۵ بہ نیت ۷۲۶ بہ نیت ۷۲۷ بہ نیت ۷۲۸ بہ نیت ۷۲۹ بہ نیت ۷۳۰ بہ نیت ۷۳۱ بہ نیت ۷۳۲ بہ نیت ۷۳۳ بہ نیت ۷۳۴ بہ نیت ۷۳۵ بہ نیت ۷۳۶ بہ نیت ۷۳۷ بہ نیت ۷۳۸ بہ نیت ۷۳۹ بہ نیت ۷۴۰ بہ نیت ۷۴۱ بہ نیت ۷۴۲ بہ نیت ۷۴۳ بہ نیت ۷۴۴ بہ نیت ۷۴۵ بہ نیت ۷۴۶ بہ نیت ۷۴۷ بہ نیت ۷۴۸ بہ نیت ۷۴۹ بہ نیت ۷۵۰ بہ نیت ۷۵۱ بہ نیت ۷۵۲ بہ نیت ۷۵۳ بہ نیت ۷۵۴ بہ نیت ۷۵۵ بہ نیت ۷۵۶ بہ نیت ۷۵۷ بہ نیت ۷۵۸ بہ نیت ۷۵۹ بہ نیت ۷۶۰ بہ نیت ۷۶۱ بہ نیت ۷۶۲ بہ نیت ۷۶۳ بہ نیت ۷۶۴ بہ نیت ۷۶۵ بہ نیت ۷۶۶ بہ نیت ۷۶۷ بہ نیت ۷۶۸ بہ نیت ۷۶۹ بہ نیت ۷۷۰ بہ نیت ۷۷۱ بہ نیت ۷۷۲ بہ نیت ۷۷۳ بہ نیت ۷۷۴ بہ نیت ۷۷۵ بہ نیت ۷۷۶ بہ نیت ۷۷۷ بہ نیت ۷۷۸ بہ نیت ۷۷۹ بہ نیت ۷۸۰ بہ نیت ۷۸۱ بہ نیت ۷۸۲ بہ نیت ۷۸۳ بہ نیت ۷۸۴ بہ نیت ۷۸۵ بہ نیت ۷۸۶ بہ نیت ۷۸۷ بہ نیت ۷۸۸ بہ نیت ۷۸۹ بہ نیت ۷۹۰ بہ نیت ۷۹۱ بہ نیت ۷۹۲ بہ نیت ۷۹۳ بہ نیت ۷۹۴ بہ نیت ۷۹۵ بہ نیت ۷۹۶ بہ نیت ۷۹۷ بہ نیت ۷۹۸ بہ نیت ۷۹۹ بہ نیت ۸۰۰ بہ نیت ۸۰۱ بہ نیت ۸۰۲ بہ نیت ۸۰۳ بہ نیت ۸۰۴ بہ نیت ۸۰۵ بہ نیت ۸۰۶ بہ نیت ۸۰۷ بہ نیت ۸۰۸ بہ نیت ۸۰۹ بہ نیت ۸۱۰ بہ نیت ۸۱۱ بہ نیت ۸۱۲ بہ نیت ۸۱۳ بہ نیت ۸۱۴ بہ نیت ۸۱۵ بہ نیت ۸۱۶ بہ نیت ۸۱۷ بہ نیت ۸۱۸ بہ نیت ۸۱۹ بہ نیت ۸۲۰ بہ نیت ۸۲۱ بہ نیت ۸۲۲ بہ نیت ۸۲۳ بہ نیت ۸۲۴ بہ نیت ۸۲۵ بہ نیت ۸۲۶ بہ نیت ۸۲۷ بہ نیت ۸۲۸ بہ نیت ۸۲۹ بہ نیت ۸۳۰ بہ نیت ۸۳۱ بہ نیت ۸۳۲ بہ نیت ۸۳۳ بہ نیت ۸۳۴ بہ نیت ۸۳۵ بہ نیت ۸۳۶ بہ نیت ۸۳۷ بہ نیت ۸۳۸ بہ نیت ۸۳۹ بہ نیت ۸۴۰ بہ نیت ۸۴۱ بہ نیت ۸۴۲ بہ نیت ۸۴۳ بہ نیت ۸۴۴ بہ نیت ۸۴۵ بہ نیت ۸۴۶ بہ نیت ۸۴۷ بہ نیت ۸۴۸ بہ نیت ۸۴۹ بہ نیت ۸۵۰ بہ نیت ۸۵۱ بہ نیت ۸۵۲ بہ نیت ۸۵۳ بہ نیت ۸۵۴ بہ نیت ۸۵۵ بہ نیت ۸۵۶ بہ نیت ۸۵۷ بہ نیت ۸۵۸ بہ نیت ۸۵۹ بہ نیت ۸۶۰ بہ نیت ۸۶۱ بہ نیت ۸۶۲ بہ نیت ۸۶۳ بہ نیت ۸۶۴ بہ نیت ۸۶۵ بہ نیت ۸۶۶ بہ نیت ۸۶۷ بہ نیت ۸۶۸ بہ نیت ۸۶۹ بہ نیت ۸۷۰ بہ نیت ۸۷۱ بہ نیت ۸۷۲ بہ نیت ۸۷۳ بہ نیت ۸۷۴ بہ نیت ۸۷۵ بہ نیت ۸۷۶ بہ نیت ۸۷۷ بہ نیت ۸۷۸ بہ نیت ۸۷۹ بہ نیت ۸۸۰ بہ نیت ۸۸۱ بہ نیت ۸۸۲ بہ نیت ۸۸۳ بہ نیت ۸۸۴ بہ نیت ۸۸۵ بہ نیت ۸۸۶ بہ نیت ۸۸۷ بہ نیت ۸۸۸ بہ نیت ۸۸۹ بہ نیت ۸۹۰ بہ نیت ۸۹۱ بہ نیت ۸۹۲ بہ نیت ۸۹۳ بہ نیت ۸۹۴ بہ نیت ۸۹۵ بہ نیت ۸۹۶ بہ نیت ۸۹۷ بہ نیت ۸۹۸ بہ نیت ۸۹۹ بہ نیت ۹۰۰ بہ نیت ۹۰۱ بہ نیت ۹۰۲ بہ نیت ۹۰۳ بہ نیت ۹۰۴ بہ نیت ۹۰۵ بہ نیت ۹۰۶ بہ نیت ۹۰۷ بہ نیت ۹۰۸ بہ نیت ۹۰۹ بہ نیت ۹۱۰ بہ نیت ۹۱۱ بہ نیت ۹۱۲ بہ نیت ۹۱۳ بہ نیت ۹۱۴ بہ نیت ۹۱۵ بہ نیت ۹۱۶ بہ نیت ۹۱۷ بہ نیت ۹۱۸ بہ نیت ۹۱۹ بہ نیت ۹۲۰ بہ نیت ۹۲۱ بہ نیت ۹۲۲ بہ نیت ۹۲۳ بہ نیت ۹۲۴ بہ نیت ۹۲۵ بہ نیت ۹۲۶ بہ نیت ۹۲۷ بہ نیت ۹۲۸ بہ نیت ۹۲۹ بہ نیت ۹۳۰ بہ نیت ۹۳۱ بہ نیت ۹۳۲ بہ نیت ۹۳۳ بہ نیت ۹۳۴ بہ نیت ۹۳۵ بہ نیت ۹۳۶ بہ نیت ۹۳۷ بہ نیت ۹۳۸ بہ نیت ۹۳۹ بہ نیت ۹۴۰ بہ نیت ۹۴۱ بہ نیت ۹۴۲ بہ نیت ۹۴۳ بہ نیت ۹۴۴ بہ نیت ۹۴۵ بہ نیت ۹۴۶ بہ نیت ۹۴۷ بہ نیت ۹۴۸ بہ نیت ۹۴۹ بہ نیت ۹۵۰ بہ نیت ۹۵۱ بہ نیت ۹۵۲ بہ نیت ۹۵۳ بہ نیت ۹۵۴ بہ نیت ۹۵۵ بہ نیت ۹۵۶ بہ نیت ۹۵۷ بہ نیت ۹۵۸ بہ نیت ۹۵۹ بہ نیت ۹۶۰ بہ نیت ۹۶۱ بہ نیت ۹۶۲ بہ نیت ۹۶۳ بہ نیت ۹۶۴ بہ نیت ۹۶۵ بہ نیت ۹۶۶ بہ نیت ۹۶۷ بہ نیت ۹۶۸ بہ نیت ۹۶۹ بہ نیت ۹۷۰ بہ نیت ۹۷۱ بہ نیت ۹۷۲ بہ نیت ۹۷۳ بہ نیت ۹۷۴ بہ نیت ۹۷۵ بہ نیت ۹۷۶ بہ نیت ۹۷۷ بہ نیت ۹۷۸ بہ نیت ۹۷۹ بہ نیت ۹۸۰ بہ نیت ۹۸۱ بہ نیت ۹۸۲ بہ نیت ۹۸۳ بہ نیت ۹۸۴ بہ نیت ۹۸۵ بہ نیت ۹۸۶ بہ نیت ۹۸۷ بہ نیت ۹۸۸ بہ نیت ۹۸۹ بہ نیت ۹۹۰ بہ نیت ۹۹۱ بہ نیت ۹۹۲ بہ نیت ۹۹۳ بہ نیت ۹۹۴ بہ نیت ۹۹۵ بہ نیت ۹۹۶ بہ نیت ۹۹۷ بہ نیت ۹۹۸ بہ نیت ۹۹۹ بہ نیت ۱۰۰۰ بہ نیت

نه مگر به نیت این از امام ابو یوسف مرویست و از امام محمد و در روایت ست و همچنین جمهور
و نیا بر اصح و زنان اهل سکه یا سرای یا این خانه و آن از نیهاست واقع شود و درین
و یه اختلاف ست فلانه بنت فلان طالق گوید مراد من ازین زن بیگانه است
باین اسم و نسب مصدق نه بود بخلاف اقرار بمال و همچنین در نسبت بما در و خواهر و آنچه
مشابه این باشد کما فی الهدایه و اگر گوید نیت زینب داشتم هر دو را او واقع شود و آن را
باشارت و این را باعتراف عمره را گفت انت زینب گفت آری پس گفت انت
طالق و اذا نه آن زن که مرا بخانه است سه طلاق و آن در ین آن در خانه نیست واقع
شود بخلاف آن زن که مرا بخانه اندرست طلاق که علی واجب و یا لازم و یا فرض و
یا ثابت بر ما خود صدر شهید یکی رجعی افتد نیت کند یا نه و بقول امام خالی نه در نوازل گفته
که این قول امام ست و علیه الفتوی کما فی المختار من النصاب لیکن در خزانه گفته که صحیح و
مختار آنست یا مطلقه واقع شود بار اده شوهر مصدق ست صدیانت نه در قضا و بار اده طلاق شوهر سابق اگر
صادق ست مصدق ست در دیانت و اگر شوهر نیت ایام مرده نه انت مطلقه تخفیف نه مگر به نیت یکی گفت زنا
طلاق داد ک شوهر گفت نعم من اقع تو انت طالق واقع شود بخلاف سجده تلاوت که بهجا لازم نشود انا
بری منک نه و اگر چه نیت کند از تو بیزار شدم به نیت واقع شود در خزانه گفته تو مرا بیگانه
نیت نه انت طالق گفت و یکی دهانش گرفت و اگر چه نیت کند دست باز داشتمت باینت واقع
شود و اگر گوید نیت نکرده ام مصدق نه بود و علیه الفتوی بیک طلاق دست باز داشتمت
رجعی ست پای کشاده کردمت رجعی واقع شود و اگر چه نیت نکند در ظهیری گفته لا حاجت
لی فیک یا ما اریدک نه و اگر چه نیت کند هزار طلاق نزاسه واقع شود تو زن من
نه یا من شوی تو نیم به نیت واقع شود و الا نه هو المختار و نزدیک صاحبین مطلقا نه و همچنین

۱۲ مصدق نه بود در برخ ۱۲ خانه ام فلانه طالق یا خانه ۱۲ است فلانه طالق و گوید مراد
من ازین خانه بیگانه است ۱۲ دست باز داشتمت ۱۲ و عمره قتال یا زینب فاجابته عمره قتال
انت طالق ثلثا طلقت الجمیع و لو قال
زینب طلقتها و اشار الی عمره بالاشارة و ذلک
بالاعتراف ۱۲ خلاصه من خزانه ۱۲ و نیز
کذا ابتدای عبارت این مسئله موجود نیست
مانده است آن و بجای طالق مستقل
زینب و عمره دو زن
عمره داد پس گفت انت طالق ۱۲ مطلقه گردد و همچنین اگر گوید نیت زینب
داشتم هر دو را شود ۱۲

۱۲ باشارت و آن را باعتراف ۱۲ و آنکه در ۱۲ مصدق نه بود ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲
۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲ و نیز ۱۲

فتوی برنا وقوع داده و اگر مصدر گوید بعربیت چون انت طالق طلاقاً یا بفارسیه
تو طلاقی اگر نیت سه کند سه واقع شوند و الا یکی رجعیه و بعض طلقه تمام ست انت طالق
هکذا و اشارت با انگشتان کند اگر باطن کف بزن کند اعتبار منشوره راست و اگر بخود کند
اعتبار مضمومه راست لیکن از کافی و قض گفته که اعتبار منشوره راست مطلقا و اگر اشارت
کند و هکذا نگوید یکی افتد و اگرچه نیت سه کند کما فی البرجندی و انت طالق تطلیقة
شدیدة یا قویة یا افحش الطلاق یا اکبره یا اعظمه یا اشده یا طویلة
یا عریضة یا چون کوه یا چون هزار یا چون پری سرای یا پری جاه یا چون سایه نیزه
یا چون سطح زمین سه واقع شوند به نیت سه و الا یک بائنه و دیگر کنایت که احتمال طلاق
و جز آن دارد چون اخرجی اذهبی قومی و چون خلیة بریة و بتة و بتلة و
بائن حرام و انت علی کالخمر او کالخنزیر و چون اعتدی و استبرئی رحمک
انت واحدة انت حرة اختاری امرک بیدک سرحتک فارقتک پس در حالت
رضا که نه غضب باشد و نه مذاکره طلاق همه موقوف اند بر نیت و در غضب دو قسم اول
موقوف اند و در مذاکره قسم اول موقوف ست پس اگر نیت سه کند هر سه واقع شوند
و اگر نیت یکی یا دو کند یکی بائنه واقع شود مگر در اعتدی و استبرئی رحمک و انت
واحدة که یکی رجعی واقع شود و اگرچه نیت سه یا بائن کند و اگر اصلا نیت نیارد چیزی
واقع نشود کما فی شرح الوقایة و قول در ترک نیت مرد راست اما در قسم اخیر در غضب
و در دو قسم اخیره در مذاکره طلاق واقع شود و اگرچه نیت نکند انا منک بائن انا
علیک حرام واقع شود نه بترک منک و علیک و اگرچه نیت کند و نه بانا علیک
طلاق در خلاصه گفته که زنان اهل دنیا طوالق زنان این شهر و زن او از ینهاست

نه از خواجه مگر چون شرط کند در عقد که امر او بدست وی باشد و بنده قبول کند
و نه از دیوانه و بیهوش پس اگر به پنج عقل رود بر صحیح نیفتد و نه از مراهق و اگرچه بعد
از بلوغ اجازت کند کما فی الخزانة و نه از نائم و اگرچه بعد از ان روا دارد و طلاق
سه وجه است احسن و آن یک طلاق ست و در طهرے که در ان وطی نکرده بشرط
آنکه مدخوله باشد غیر حامل و طلاق رجعی بود کما فی الخلاصة اما باین نزد امام اعظم رح
سنی بود خلافاً لهما دیگر حسن و سنی و این غیر مدخوله را یکی ست و اگرچه حائض باشد و
مدخوله را تفریق طلاق رجعی در اوائل سه طهر که در ان وطی نکرده و بقولی در اواخر
و آن اظهر ست این در حائض ست و الا سه طلاق در سه ماه صغیره باشد یا آیسه
و همچنین حامله نزد شیخین و نزد امام محمد و زفر رحمهما الله تعالی سنی او یکی ست و طلاق
اینها بعد وطی نیز جائز ست و دیگر بدعی و حرام و این بر دو گونه است یکی یک طلاق
است در طهر جماع یا در عذر موطوءة و اینجا رجوع واجب ست بر اصح و بعد از طهر طلاق
دهد و اگر خواهد درین طهر نزد امام اعظم رح و دیگر طهر نزد یک صاحبیه کما فی الهدایة و دیگر
دو طلاق یا سه بدفعة یا اکثر بے رجوع در میانه در یک طهر و طلاق حره سه عدد است
و طلاق داه دو و اگرچه شوی مخالف زن بود کما فی الهدایة و طلاق بر دو گونه است
ایکے صریح که استعمال او در طلاق باشد نه در غیر او چنانچه اَنْتِ طَالِقٌ وَمُطَلَّقَةٌ
وَطَلَّقْتُكِ و بمثل این الفاظ یک طلاق رجعی واقع شود و اگرچه هیچ نیت ندارد یا
بائنه یا رجعیه یا اکثر از یکے داد و از امام اعظم آمده که در انت طالق نیت سه سه
واقع شوند و علم زوج بمعنی شرط نیست پس اگر او را بعربیة تلقین کردند و نادانسته
گفت در قضا واقع شود و لیکن در برجندی از شیخ الاسلام اوزجندی گفته که وی

برخال ست و ایشان بمنزلهٔ میت و اعتبار اهلیت را هست که حقیقت معلوم نمیشود مگر بعد موت
و در خلاصه گفته که نزدیک استوای محرمیت ترجیح حقیقت را هست پس اگر عم و خال دارد و فقیر
برآنست و همچنین اگر عم و عمه و خاله دارد مگر چون عم فقیر باشد که نفقه بر عمه و خاله باشد
و در جامع گفته که نفقه واجب نشود برای هیچ یکی با اختلاف دین مگر زن و اصل و فرع
را و نه بر فقیر مگر برای زن و اگر فقیر باشد و نه بر پسری یا برادری غنی وارد امر کرده شود
را که قرض دهند بر شوهر و بعد از یسار رجوع کنند و مگر برای فرع فقیر و اگر پدر فقیر باشد
و مادر غنیه نفقه او برین باشد لیکن بعد از یسار رجوع کند و نه بر عکس مگر زن را در تحفه گفته
فقیری چند پسر فقیر دارد و پسر کلان موسر این را بر نفقهٔ پدر و برادران جبر کنند که پدر
از جهت فقر بمنزلهٔ مرده است و در سراجی گفته یکی از اصل و فرع غنی دارد نفقهٔ او بر فرع
واجب ست بر صغیر مؤسر نفقهٔ اقارب فقیر او در جامع گفته نفقهٔ بنده بر خواجه است مگر
مکاتب و مشترک و اگر امتناع آرد کسب کند و بر خود نفقه کند و اگر نتواند بعذر صغر بیع جبر
کرده شود و همچنین اگر زمن باشد یا داه خوبرو که او را جبر نگیرند کما فی البرجندی اما در مدبره
و ام ولد جبر کرده شود و او را بر بعقه و اگر خواجه در نفقه کمی کند بنده از مال او بی اذن چیزے
نگیرد و لیکن کسب کند و نفقه کند بر خود مگر چون کودک باشد یا داه یا عاجز از کسب که اینها
بقدر کفایت خود بخورند بی اذن او و هکذا فی الخلاصه همچنین اگر اذن نکند او را در کسب و
نفقه بهائم بر مالک است و جبر کرده شود برین نزد امام ابو یوسف و نزد غیر او فتوی
داده شود برین در دیانت اما در زمین فتوی داده نه شود برین لیکن تضیع او مکروه

باب هشتم در طلاق

بدانکه واقع می شود طلاق از هر مکلف و اگرچه هازل باشد
یا مکره یا مخطی یا مست متغیر العقل و تمیز پس طلاق بنجی واقع شود و علیه الفتوی یا بنده

مال و پدر غنا ندارد که درین صورت جبر کرده شود و اظهر صحیح این روایتی است از شیخین و در ظاهر روایت جبر کرده نشود و اگر پسر غنی باشد نفقه کند بر وی از مال وی و اگر از مال خود انفاق کند رجوع کند بر مال وی بشرط استمداد و اگر پدر معسر است و مادر موسره امر کرده شود مادر را بانفاق پس رجوع کند بر و بعد از یسار و بقولی نه و مادر او یسیر است از جده موسره و در خلاصه گفته نفقه طفل مملوک بر پدر نیست و اگر پسر قبل از بلوغ قادر شود بر کسب پدر او را بکسبی بیارد و از حاصل او بر و نفقه کند و همچنین نفقه پسر بالغ که زمن باشد یا نابینا یا مقعد یا مثل یا دیوانه یا مفلوج و اعتبار عجز را در نفقه تا پسر از ابنای کرام باشد و او را اجیر نگیرند عاجز است و طلبهٔ علم که مهتدی بنا شند بکسب عاجز اند چون بایشان رشدی باشد و همچنین نفقه دختر فقیره قبل از تزویج و بعد ازین و اگر طلاق دهد بعد عدت نفقه بر پدر عود کند و روا نه بود که او را اجیره گیرد و واجب است بر عنی نفقه اصول فقرا و اگرچه قادر باشند بر کسب و اگر پسر و دختر موسرین دارد نفقه ابوین بر هر دو بود علی السویه در اظهر روایتین از امام اعظم و علیه الفتوی و اگرچه یکی فاسق الیسار بود کما فی الجامع و پسر جبر کرده شود بر نفقه زن پدر نه پدر بر نفقه زن پسر و اعتبار قرب راست نه میراث را پس فقیری که دختر و ابن ابن دارد نفقه او بر دختر است و میراث دو بخش و همچنین در ولد بنت و برادر نفقه بر آنست و میراث مشترک نه در جامع گفته واجب است بر نفقه ذی رحم محرم نسبی بشرط اسلام و اتحاد سبیل و صغیر یا انوثت یا زمانت و این در شش چیز است اعمی و ذاهب یدین و رجلین و ید و رجل از یک طرف و کنگ و مفلوج از همه انگاه که کسب نتواند والا نه کما فی البرجندی و این بر قدر ارث پس کسیکه خال و دو عم دارد نفقه بر اینهاست مناصفة مگر چون معسر باشند که نفقه

فتاوی برهنیه دفتر دوم

۵۲ پس نفقه ایشان بر

شیخان ست والا برادر اعتبار

مسلمین ۱۲ ۵۳ ایشان واجب

مطلوبه شد زیرا که از سبب مطالبه

از کسب باز ماند ۱۲ بحر الرائق +

ذکر ابو الوفا ان

صبیا نفقة ۱۲ الدفاتر یفرض فی فرض او لا

و لا و لیلا و دو البنات و لجنین ۱۲

بحر الرائق ۵۴ ۱۲ دوختر ۱۲ ۵۵ مالک نفقه

ناقص باشد از حاجت ۱۲

جامع ۵۶ بگذارد ۱۲ فرزندان ۱۲

فرض بخ نفقه پدر و واجب ست نفقه

خادم پدر زن او باشد یا جاریه

و واجب ست اگر ۱۲ تاج

بخاری مسکن مشترک مطلق

و مصنف مطلقا آورده ۱۲ عینی

۵۷ الارث نفقات بین البنت +

و ابن الابن ۱۲ شرح وقایه

۵۸ و از اکاکلت ابنت ابن بنت او

ابن بنت و اخ لاب او ابن بنت اخ

ابن بنت و ان کان نفقه علی الوالدات

لاب و ان کان او لشیء و ان کان الارث

ذکر کان او لشیء و ان کان الارث

للاخ لام و الولد لام و البنت ۱۲ بحر الرائق

من نفقه ۵۹ نفقه برادر ۱۲

ست که نفقه برادر ۱۲

از جهت تغیر اوقات و مدت کسوت در زنان ششماه است و در کودکان چهار ماه اما کفش
و هیزم و صابون و اشنان و آب غسل جنابت و حیض بر شوهر است نه چادر و موزه و نه
آب وضو اگر غنیه باشد و الا شوهر آرد یا مانع نشود از آوردن زن الکل فی الخلاصة و
نه دارو کما فی المضاربة الهدایة و سکنی در خانهٔ صالح مادی هر جای که شوهر خواهد میان جیران
صالح بشرط آنکه نباشد در و هیچ یکی از اهل شوهر و اگرچه والد او یا والده یا خواهر یا ضره مگر
برضا زن و یک خانه از سرای که او را خلق باشد کافی است پس اگر جمع کند میان زن و
ضره یا یکی از اهل خود در سرای و هر یکی را خانه دهد زن نتواند که از و جای دیگر طلبد و شوهر
راست منع والدین و ولد او از دخول بر و نه از نظر و سخن با وی و بقولی منع نکند از دخول
والدین بر و و خروج زن بر آنها در هر هفته و در محرم دیگر در هر سال و هو الصحیح لیکن از قفص
گفته که اهل زن را منع نکند از زیارت در هر هفته و منع از بیتوته است و علیه الفتوی و
واجب است نفقه یک خادم زن بر موسر نه بر معسر بر اصح و اگرچه قادره باشد بر خدمت
و در بنات اشراف جبر کرده شود بر نفقهٔ دو خادم و شرط است که خادم ملک او بود و بقولی
نه و اگر خادم ندارد جبر کرده نه شود بر نفقهٔ او این همه آنگاه که زن حره باشد و الا نه در
خلاصه گفته اگر گوید من خدمت میکنم بقولی قبول کنند و از امام ابو یوسف آمده که نه و
تفریق کرده نشود از عاجز نفقه و امر کرده شود او را باستقراض بر و و اگر قبل از فرض
قرض گرفته بر و رجوع نکند و اگر حکم بتفریق کرد نافذ است در حاضر نه در غائب لیکن در
شرح وقایه گفته که مشائخ با استحسان کرده اند از جهت ضرورت که قاضی نائب شافعی نصب
کند تا وی جدا کند و نفقهٔ زن بنده بر بنده است در جامع گفته که نفقه طفل حر فقیر بر پدر است
لهذا بر مادر ارضاع نیست مگر چون مرضعه پیدا نشود با پستان غیری بستاند یا کودک

فصل دهم در جامع گفته نفقه فرض ست بر شوهر اگرچه قادر نباشد بر جماع مسلمه باشد یا
کافره موطوءة یا نه حره یا داه کبیره یا صغیره صالحه جماع چون مانعه نباشد و اگرچه رتقای یا
قرناء و یا مثل این بود و این بقدر حال زوجین ست و علیه الفتوی لیکن در ظاهر روایت
بقدر حال شوهر ست هو الصحیح و این لازم ست و اگرچه زن در خانه پدر باشد چون طلب زفاف
نکند و علیه الفتوی و همچنین اگر بعد طلب امتناع نیارد و همچنین اگر امتناع آرد از جهت استیفاء
معجل و بعده نه کما فی الخلاصة یا بعد از زفاف مریضه شود مگر چون دراز کشد که نفقه او
چون صغیره ساقط است اما در صالحه خدمت نه جماع اختلاف است کما فی الخلاصة نه نفقه
ناشزه که بدر آید از خانه بی اذن شوهر شرع یا امتناع آرد از جهت استیفاء بعد تسلیم و این
نزدیک صاحبین ست و نزدیک امام اعظم ناشزه نیست و فتوی امام صفار بر آنست کما فی
البرجندی یا منع کند شوهر را از منزل خود که دران با وی می باشد اما اگر منع کند برای آنکه
برد یا منزلی بکرایه بگیرد نه یا تسلیم کند خود را بشوهر در روز یا در شب پس نفقه نباشد محترفاتی را
که با شوهر نباشد مگر در شب یا امتناع آرد از رفتن بمنزل او یا بشهری میخواهد بعد استیفاء اما
بخانه غصبی ماواش دهد و وی ابا کن نه و نه نفقه محبوسه از برای دین اما اگر بظلم محبوسه بود
نزد امام ابو یوسف نفقه او واجب ست بخلاف طرفین و هو الصحیح و نه مریضه غیر مزفوفه و همچنین
اگر بعد زفاف بخانه یکی از والدین آید و میتواند که در مثل محفه بخانه شوهر آید و الا واجب
باشد و نه حاجه که با شوهر نباشد و اگر با شوهر باشد بر وی نفقه حضر باشد نه کرایه و سفر و نفقه عبارت ست از سه چیز
اطعام پس نان بالحم اعلی ست و با روغن اوسط و با شیر ادنی لیکن این لازم نیست از جهت
اختلاف احوال فقدر بقول عدل عینا او قیمة و مستحب ست که بخوراند او را از آنچه خود
۲ و کسوت و این مقدر ست بدو درع و دو خمار و چادر و سراویل و جبه و این نیز لازم

ومحرم نیست احتقان و اقطار در گوش و احلیل و جائفه و آمه و شیر مرد و مخلوط بطعام
ولو غالبا و نزد یک صاحبین غالب محرم ست این در غیر مطبوخ است اما مطبوخ با جماع
و تقاطر بر صحیح اعتبار ندارد کما فی الهدایه اما مخلوط بشیر بهیمه یا آب یا دارو اعتبار غالب راست
کما فی الکافی و غلبه در جنس باجزاست و در غیر برنگ یا مزه و در تساوی تحریم ست و در غلبه
غیر نه آما در مخلوط بشیر زن نزد یک امام ابو یوسف تحریم بغالب متعلق است و نزد یک
امام محمد و زفر بهر دو و از امام اعظم دو روایت است کما فی الهدایه و محرم ست اسعاط
و شیر بکر و این شیر از شوهر نیست تا اگر او را قبل از دخول طلاق دهد روا ست که آن رضیع
را تزوج کند و شیر مرده در رضاع ثابت نشود مگر بشهادت دو مرد یا یک مرد و دو زن که
باشند بعد از شهادت محرم ست جدا کرده شود پس قبل از دخول مهر لازم نشود و بعد از ان اقل از مهر
مثل و مسمی لازم آید بی نفقه و در خلاصه گفته ثابت نشود بگواهی زن بیگانه باشد
یا مادر یکی از این دو اگر در دل صدق او افتد تنزه کند قبل عقد و بعد او لیکن بودن با او
روا ست تا شهادت و اگر بعد از قرار بر رضاع میگوید که اخطأت یا او بسهو گفت یا نسیت
و میخواهد که او را بخواهد و زن تصدیق کرد و مصدق باشند و اگر بران ثابت ست و معهذا
او را خواست تفریق کرده شود و قبل از دخول مهر لازم نیاید و اگر بعد از تزوج اقرار
کند پس گوید او را هست نکاح باقی ست اگر زنی بعد از اقرار او خود را تکذیب کند و نکاح
کند و یا بعد نکاح خود را تکذیب کند نکاح روا بود و اگر زنی را که گوید که خواهر یا دختر
من ست و او را نسبی معروف است جدا کنند و اگرچه بران ثابت باشد و دختری را
یکی از اهل دیه شیر داد معلوم نمی شود نکاح با اهل آن روا بود و در سراجی گفته انگاه
که یقین نشود و بر زنان واجب ست که هر یکی را بی ضرورت شیر ندهند و الا باید دارند یا

امام ابو یوسف روا است و نزد امام محمد نه لیکن ما خوذ تفصیل مذکور ست و آنچنان است
که اگر مشتری در تحت حره ندارد او را بعد از تزویج بخرد و الا بائع قبل از بیع او را بمعتمد
که تحت او حره نه بود تزویج کند بعده او را مشتری بخرد و شوهر قبل از دخول طلاق دهد یا
مشتری بعد از خریدن قبل از قبض بمعتمدی چنان تزویج کند پس قبض کند و او قبل دخول
و بر اطلاق دهد و اگر بر محل اعتماد نبود شرط کند که امر وی بدست من باشد هر گاه که خواهم
پای وی را کشاده کنم کما فی المسعودیه و او را بعد از وطی تزویج کرد بر شوهر استبرا نیست
نزد یک شیخین رح و نزد یک امام محمد رح مستحب ست **فصل نهم** در رضاع گفته که چون شیر آدمیه
مدت رضاع باندرون طفل یقین رسد و اگر چه یک قطره رضاع ثابت شود و اگر حلمه در دهان
طفل در آورد و یقین نشد که بحلق رفته نه کما فی الخلاصه و آن مدت نزد امام اعظم
سی ماه است و نزد صاحبین دو سال و علیه الفتوی و اگر درین مدت بعد فطام تناول
و اگر چه بطعام مستغنی شده باشد آما بعد مدت نه تا اگر شیر زن خود را نوشد زن بروی حرام
نه شود کما فی الخزانه و حکم رضاع آنست که مرضعه مادر رضیع شود و صاحب شیر پدر پس حرام
شود اولاد هر دو هر یکی متقدمه و متاخره و اصول و اخوت و اخوات اینها و رضیع با فرزند
خود و خویش اینها شود پس حرام شود پسر و دختر او بر زن او و بر اینها اگر شیر آورد و مطلقه
بعد از عدت و بد یگری پیوست شیر از اول ست قبل از حمل یا جماع و همچنین بعد از حمل
قبل از ولادت نزد امام اعظم و نزد امام ابو یوسف از هر که معلوم شود و الا از اول و نزد
امام محمد از هر دو اما بعد از ولادت از ثانی ست با جماع اگر زنی را قبل از ولادت یا
بعد از خشکی شیر نازل شد شیر از زن ست نه از شوهر پس رضیع بر اولاد زن حرام شود
نه بر اولاد شوهر از غیر این زن نا روا ست که رضیع دختر این مرد را تزوج کند کما فی الخلاصه

فتاوی برہنہ و مقرر دوم

إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللّٰهِ مَنْزِلَةً الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا كما فی المشارق ووطی در حلم حائل وحضور انباغ واگرچہ واہ باشد کما فی الخلاصۃ وہمچنین بحضور نائم ومجنون کما فی البرجندی وبیہوش کما فی الجامع واوخال وذکر در دہن زن بقولین کما فی الذخیرۃ وفی الحدیث لَا تَقْتُلُوْا اَوْلَادَكُمْ سِرًّا فَاِنَّ الْغِيْلَ يُدْرِكُ الْفَارِسَ فَيُدَعْثِرُهُ وغیل آنست کہ زن مرضعہ را وطی کند وازان حمل گیرد وشیر فاسد شود وولد ضعف بگیرد وچون مرد شود واسپ دواند آن ضعف بوی رسد وسبب ہلاک او شود وکما فی الظہیریۃ وروا نیست وطی مکاتبہ والا عشر دہد ومشترکہ ہیچ یکی را در مرہونہ راہن را ونہ مرتہن را ومستاجرہ نہ موجر را ونہ مستاجر را ودر مدت اجارہ آما اگر روز اجارہ واہ روا است کہ بشب بادی وطی کند وہمچنین صغیرہ کہ خوف ہلاک او دران بود کما فی البرجندی وکسیکہ مالک واہی شود دلشاد را یا ہبہ یا بصدقہ یا بمیراث یا بغنیمت حلال نیست اورا وطی آن واہ ونہ دواعی او قبل از استبرا ودواگرچہ ناوطی بائع محقق باشد چنانکہ واہ بکر بود یا ازن یا از کودک یا از خصے خریدہ کما فی الجامع وآن در حائض بیک حیض ست وحیضی کہ نزد بائع بیند محسوب نیست واگرچہ بعد قبض مشتری ازان پاک شود ودر صغیرہ وآئسہ بماہی واگر ماہی بعد از عقد پیش بائع ماند اعتبار نہ بود تا نزد یک مشتری ماہ نگذارد ودر حاملہ بوضع حمل وبعد از نفاس جماع کند وواجب نشود استبرا از زنا واہ مگر چون حاملہ شود واگر یکی قبل از استبرا وطی کند بزنا کار شود ولیکن بعدہ ساقط شود وکسیکہ انکار وجوب استبرا کند کافر نہ شود بقول عامہ وحیلہ اسقاط جائز ست اگر بائع بعد از ظہر قبل از قربان فروشد والا واسہل آنست کہ واہ را مکاتبہ کند پس فسخ کند برضای او وخواجہ راست کہ وطی کند ولیکن در تیسیر گفتہ کہ اوستادان این حیلہ را نہ پسندیدہ اند ودر ہدایہ گفتہ کہ حیلۂ اسقاط نزد

ف۱ حدیث شریف

ف۲ یعنی آن زن را در حالت حاملگی شیر دہد

ف۳ از ترجمہ شرح وقایہ معلوم میشود کہ غیل بمعنی وطی حاملہ است نہ بمعنی شیر دادن

ف۴ یعنی بیک حیض

ف۵ یعنی بعد از وضع حمل

ف۶ یعنی بعد وضع حمل

ف۷ یعنی اگر بعد از قربان فروشد ساقط نشود

که روا است که امر در آیهٔ کریمه فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً محمول ست بر ندب
اما غیر خائف را روا است لیکن بامتناع ماجور باشد از جهت ترک ادخال غم بر زن کما فی
السراجیة یکی روز بصیام و شب بقیام میگذراند و زن از وی یاری خواست امر کرده
شود او را به بیتوته و رعایت حق او احیانا و مقدر نیست و از امام اعظم آمده که شبی از
چهار شب لیکن از مضمرات گفته که امام ازین بازگشته **فصل هشتم** در خزانه گفته که نکاح در اعتدال
سنت مؤکده است و در جامع گفته که نزدیک جمهور مستحب ست و در توقان واجب ست
چون قادر باشد و در حال خوف جور مکروه است و در خلاصه گفته که نکاح در مسجد مستحب ست
در کنز گفته که میان دو عید روا است و بقولی زفاف مکروه است لیکن از عمده گفته که کراهت
نکاح از شعار روافض ست که از صدیقه آمده رضی الله تعالی عنها که نکاح و زفاف او در
شوال بوده و بعد از زفاف ولیمه سنت ست و وطی اول فرض ست و باقی سنت ست
تا اگر یکبار رسید پس عنین شد زن را خیار نه بود و جماع در آخر شب نیکوتر ست از اول و نباید
که قبل از ملاعبت جماع کند و باک نیست که زن یا مرد فرج دیگری مالد بلکه امید ثواب ست
و هر یک بخرقهٔ علیحده اندام خود را پاک کند و بعد از فراغ ایستاده نه استد بلکه بر راست خسپد
آنگاه که برخیزد امید که آن حمل ذکر گردد کما فی البستان و بعد از وطی بول کند و الا بقیهٔ منی
بماند و از ان راهی پیدا شود که او را دوا نباشد و باید که ذکر را بشوید و غسل بآب سرد نکند
مگر بعد زمانی تا تپ نشود و در مباشرت مستقبل نباشد و در اول و آخر و میانه ماه مکروه است
که شیطان شریک میشود و سخن بسیار در ان حالت نکند که گنگی ولد ست و به فرج زن
نه بیند که کوری او از وست و استاده و بعد از احتلام جماع نکند و مکروه است وطی مشتهرات
بشراء فاسد و حکایت مباشرت زن خود و آنچه بوی گذشته کما فی التحفة و فی الحدیث

به بنده خود داد روا بود و مهر ساقط شود و نفقهٔ او بر خواجه است و بعد از عتق مخیره است
و اگر خواهد که امر بدست خود کند گوید بزنی دادم او را بتو بشرط آنکه امر او بدست من باشد
طلاق دهم او را هر بار که خواهم و بنده قبول کند امر او در دست او شود اما اگر بنده گوید که
داه خود را بزنی بمن ده بشرط آنکه امر او بدست تو باشد طلاق دهی او را هر بار که خواهی
و او تزویج کرد نه این تفویض قبل از نکاح است بخلاف آن در عالم ملکی گفته داه را بغلام خود
داد و این غائب شد و خواجه میخواهد که او را تصرف کند یا بدیگری دهد حیله آنست که گاه نکاح
امر طلاق بدست خود کند و اگر نکرده رضیعه بجهت آن غائب بزنی کند و داه او را شیر دهد
هر دو بر وی حرام شوند و روا است که خواجه در غیبت بنده بی رضای او زنی خواهد و اگر او را شیر
نباشد او را بدست معتمدی فروشد که بیع داه بقولی طلاق است و قاضی حکم کند تا دیگری او را
بر ندارد

فصل هفتم

در جامع گفته واجب است تسویه میان زوجات بکر باشد یا ثیبه جدیده
یا قدیمه باشد بالغه یا مراهقه مسلمه یا کتابیه در ماکول و مشروب و ملبوس و بیتوته نه در محبت و
وطی و اگرچه زوج مریض باشد یا مجبوب یا خصی یا عنین یا ذمی و اختیار در بدایت و مقدار
شوهر راست و داد منکوحه چون حره است مگر در بیتوته که این را نیم است از آن و اگر یک
زن دارد و چند سریت یک شبانروز با هر یکی باشد و یک روز و یک شب با هر که خواهد اینها
لیکن در برجندی گفته که بر صاحب یک زن و چند داه قسم نه تا اگر خصومت کند امر کند او را
بصحبت احیاناً و توقیت نکند بر صحیح و در سفر قسم نه و قرعه اولی تر ای غلوله سازد از گل یا
آرد و درج کند در رقعه که بر وی سفر و حضر نویسد و بکودکی دهد که بهر زن غلوله دهد پس اگر
بعد از قدوم زن دیگر گوید که بقدر مدت سفر با وی باشد نتواند کما فی السراجیه و ترک قسم
و رجوع از زنان روا است و خائف از عدل زن دیگر را نخواهد لیکن از شرح تاویلات گفته

خانه هدیه باشد والا قول شوهر چون موزه و چادر و ذخیره گفته اگر بعد از وفات زن
در جهاز او اختلاف شد میان پدر و شوهر قول شوهر است مگر چون پدر اقامت بینه کند
بر عاریت و بینه صحیحه در اینجا آنست که نزد تسلیم بدختر گواه گیرد که بعاریت میدهم یا خطی بنویسد
و در ان شهادت دختر بود که این ملک پدر من است و نزد من عاریت ست و این در صغاست
نه در احتیاط شاید که در صغر از برای دختر خریده باشد و احتیاط آنست که انچه در خط باشد
بثمن معلوم پدر از و بخرد و دختر از ثمن او را ابرا دهد و از امام علی سغدی آمده که قول پدر
است و ماخوذ مشائخ ما این ست لیکن صدر شهید گفته که مختار از برای فتوی آنست که اگر عرف
بر تملیک ست قول شوهر ست و اگر عرف مشترک باشد قول پدر بود **فصل ششم** در جامع
گفته که نکاح بنده و مکاتب و مدبر و ام ولد بی اجازت خواجه موقوف است اگر اجازت
کند نافذ شود و لو دلالة و اگر رد کند باطل شود اما خاموشی او بعد العلم اجازت نه و چون زن
کند فرو خته شود بنده را برای مهر و نفقه و سکنی اگر خواجه ندهد و دیگران سعی کنند و اگر
بنده از ان حقوق ناقص شود باقی را از خواجه طلبد و اگر زیاده شود او را باشد و اگر بنده را
از ملک خود بدر آورد و بهبه یا صدقه یا وصیت مهر بر رقبه او باشد و همچنین در بیع بر صحیح
و اگر آزاد کند بروی باشد اقل از مهر و قیمت و بر خواجه نیست که داه را بخانه شوهر فرستد
و ترک استخدام کند بلکه داه خدمت خواجه کند و اگر شوهر فرجه یابد وطی کند و خواجه را در
منع ازین نیست مگر قبل از اخذ معجل و اگر به نوبت کرد اورا ست که باز بخانه بیارد و استخدام
نماید و همچنین اگر شرط کند با شوهر لیکن نفقه او بروی نیست مگر به تبسویه و اگر رد کند اورا
بسوی خدمت خود روا بود و نفقه از شوهر ساقط شود و اگر در روز خدمت خواجه کند و
در شب خدمت شوهر نفقه روز بر ان باشد و نفقه شب برین و در خلاصه گفته داه خود را

اگر مهر مؤجل بود قبل از اجل طلاق داد اجل بر حال ست و اگر بیان نکردند اعتبار عرف
راست یعنی نظر کنند بسمی ازان پس اگر عرف حکم متصیف کند همچنین بود و بر صحیح و همچنین اگر حکم کند
به تعجیل یا تاجیل کل پس اگر طلاق رجعی دهد معجل نشود نزد یک عامه و نگیرد از و مگر بعد از عدت
و زن قبل از اخذ معجل مے تواند که منع کند اورا از وطی و بعد از ان نه و حیله آنست که
وقت عقد از زن فرصت ماهی گیرد و بعد از مضی ماه اورا حق منع نماند و همچنین در منع کما
فی الخزانة و اگر همه موجل باشد اورا حق منع نه بود خلافا لابی یوسف رحمه الله و به یفتے
الصدر الشهید و قبل از اخذ معجل مے تواند که منع کند اورا از سفر و بعد از ان نه آما اگر
بدیهی بدر آورد بی مسافت سفر روا بود باتفاق و منع زن از وطی و سفر در صور مذکوره روا است
و اگر چه قبل از تمکین داده نزد امام اعظم و نزد صاحبیه نه و فتوی بر آنست در سفر و بر
در وطی آما قبل از وطی یا بعد از وطی مکرهه یا صغیره یا مجنونه یا جماع تواند که منع کند از هر دو
در هر همه صور نفقه بر جاست نزد امام اعظم و نزد صاحبیه در موطوءة ساقط است و قبل از اخذ
معجل مے تواند که سفر رود یا از منزل شوهر بحاجتی از حوائج مذکوره برآید بی اذن او برود
مذبور آما بعد آن نه و این زمان شوهر راست که اورا از شهری بشهری برد و ظاهر روایت
و علیه الفتوی و بقولی بمسافت سفر نبرد و بسیار مشائخ برین اند و به یفتی لفساد الزمان
و اضرار الغریب آما اگر از شهری بدیهی برآرد یا از دیهی بشهری رود آبود و بسیاری از مشائخ
فتوی برین داده اند کما فی المختار و همچنین از دیهی بدیهی کما فی الکافی چیزی بزن فرستاد
پس زن میگوید که این هدیه است و شوهر میگوید که از مهر قول شوهر راست با یمین مگر انچه مهیا
باشد برای خوردن و باقی نماند چون لحم و ثرید تو در ماند طعام و شهد و آرد و
قول شوهر راست و در مختار فقیه اگر از ان چیزها است که بر شوهر است چون خمار و درع و متاع

وفا کند بهزار است والا مهر مثل نکاح کرد بهزار بشرط اقامت و بدو بشرط اخراج بآن یکی
لازم شود و باین مهر مثل نزد یکی امام آما از دو بیفزاید و از یکی کم نکند و نزد یک صاحبین
درین دو لازم شوند و در نکاح فاسد چون نکاح محارم مؤبده و موقته و مکروهه و بغیر
شهود و اه بر حره یا در عدت قبل از وطی چیزی لازم نشود و اگر چه باو خلوت کرده
یا اورا از پس آمده آما بعد از وطی مهر مثل ثابت شود اگر فرزندی آید بر ششماه از گاه
وطی نسب او ثابت شود و همچنین از گاه بنکاح نزد شیخین و نزد امام محمد نه و علیه الفتوی
و خلاصه گفته که متارکه در نکاح فاسد لقول ست چنانچه گوید ترکتک و اگر از نکاح او انکار
کند متارکه نشود تا نگوید برو و تزویج کن و هر یکی را حق فسخ ست بغیر حضور دیگر قبل از دخول
و بعد از دخول حضور شرط ست و بقولی نه اگر مردی از زن ده سال غائب شد آن زن
دیگری را خواست و اورا ازین فرزندان شدند اولاد اول ست نزد یک امام اعظم
و علیه الفتوی و امام عبد الکریم جرجانی که از تلامذهٔ امام ست گفته که امام ازین قول بازگشته
و گفته که اولاد ثانی ست و علیه الفتوی چنانچه در نقایه ظهریه و در فصل ثمر دهم ذخیره و تاتارخانیه
و در باب حیض مسعودی گفته و نزد امام ابو یوسف رحمه الله اگر پسر کم از ششماه زاده ازین
تزویج از اول ست و الا از دوم و نزد امام محمد اگر پسر کم از دو سال زاده از دخول اول
دومی از اول ست و اگر بر اکثر لذ و زاده از ثانی ست و اگر زن دعوی طلاق کرد و بعد از
عدت تزوج نمود و اول منکر ست نیز برین خلاف ست و اگر شوهر اول حاضر باشد و میان
ولد از اول باشد درین مواضع و در جامع گفته اگر در عقد قدر معجل و موجل بیان کرده
شود تا جیل کل بغایت مجهوله بر صحیح روا ست که در واقعه معلوم ست و آن طلاق ست یا
بامو ت و اگر منا صفه کند روا بود و اجل یکی ازین دو باشد و بقولی حال واجب شود

ولد العاصب الفراش ۱۲ برای ازالهٔ شبهه ۱۲ ۵۵ ست ۱۲ ۵۶ شوهر اول ۱۲ ۵۷ تا
۵۸ ۱۲ ۵۹ ۱۲ ۶۰ ۱۲ ۶۱ ۱۲ ۶۲ ۱۲ ۶۳ ۱۲ ۶۴ ۱۲ ۶۵ ۱۲ ۶۶ ۱۲ ۶۷ ۱۲ ۶۸ ۱۲ ۶۹ ۱۲ ۷۰ ۱۲ ۷۱ ۱۲ ۷۲ ۱۲ ۷۳ ۱۲ ۷۴ ۱۲ ۷۵ ۱۲ ۷۶ ۱۲ ۷۷ ۱۲ ۷۸ ۱۲ ۷۹ ۱۲ ۸۰ ۱۲ ۸۱ ۱۲ ۸۲ ۱۲ ۸۳ ۱۲ ۸۴ ۱۲ ۸۵ ۱۲ ۸۶ ۱۲ ۸۷ ۱۲ ۸۸ ۱۲ ۸۹ ۱۲ ۹۰ ۱۲ ۹۱ ۱۲ ۹۲ ۱۲ ۹۳ ۱۲ ۹۴ ۱۲ ۹۵ ۱۲ ۹۶ ۱۲ ۹۷ ۱۲ ۹۸ ۱۲ ۹۹ ۱۲ ۱۰۰ ۱۲ ۱۰۱ ۱۲ ۱۰۲ ۱۲ ۱۰۳ ۱۲ ۱۰۴ ۱۲ ۱۰۵ ۱۲ ۱۰۶ ۱۲ ۱۰۷ ۱۲ ۱۰۸ ۱۲ ۱۰۹ ۱۲ ۱۱۰ ۱۲ ۱۱۱ ۱۲ ۱۱۲ ۱۲ ۱۱۳ ۱۲ ۱۱۴ ۱۲ ۱۱۵ ۱۲ ۱۱۶ ۱۲ ۱۱۷ ۱۲ ۱۱۸ ۱۲ ۱۱۹ ۱۲ ۱۲۰ ۱۲ ۱۲۱ ۱۲ ۱۲۲ ۱۲ ۱۲۳ ۱۲ ۱۲۴ ۱۲ ۱۲۵ ۱۲ ۱۲۶ ۱۲ ۱۲۷ ۱۲ ۱۲۸ ۱۲ ۱۲۹ ۱۲ ۱۳۰ ۱۲ ۱۳۱ ۱۲ ۱۳۲ ۱۲ ۱۳۳ ۱۲ ۱۳۴ ۱۲ ۱۳۵ ۱۲ ۱۳۶ ۱۲ ۱۳۷ ۱۲ ۱۳۸ ۱۲ ۱۳۹ ۱۲ ۱۴۰ ۱۲ ۱۴۱ ۱۲ ۱۴۲ ۱۲ ۱۴۳ ۱۲ ۱۴۴ ۱۲ ۱۴۵ ۱۲ ۱۴۶ ۱۲ ۱۴۷ ۱۲ ۱۴۸ ۱۲ ۱۴۹ ۱۲ ۱۵۰ ۱۲ ۱۵۱ ۱۲ ۱۵۲ ۱۲ ۱۵۳ ۱۲ ۱۵۴ ۱۲ ۱۵۵ ۱۲ ۱۵۶ ۱۲ ۱۵۷ ۱۲ ۱۵۸ ۱۲ ۱۵۹ ۱۲ ۱۶۰ ۱۲ ۱۶۱ ۱۲ ۱۶۲ ۱۲ ۱۶۳ ۱۲ ۱۶۴ ۱۲ ۱۶۵ ۱۲ ۱۶۶ ۱۲ ۱۶۷ ۱۲ ۱۶۸ ۱۲ ۱۶۹ ۱۲ ۱۷۰ ۱۲ ۱۷۱ ۱۲ ۱۷۲ ۱۲ ۱۷۳ ۱۲ ۱۷۴ ۱۲ ۱۷۵ ۱۲ ۱۷۶ ۱۲ ۱۷۷ ۱۲ ۱۷۸ ۱۲ ۱۷۹ ۱۲ ۱۸۰ ۱۲ ۱۸۱ ۱۲ ۱۸۲ ۱۲ ۱۸۳ ۱۲ ۱۸۴ ۱۲ ۱۸۵ ۱۲ ۱۸۶ ۱۲ ۱۸۷ ۱۲ ۱۸۸ ۱۲ ۱۸۹ ۱۲ ۱۹۰ ۱۲ ۱۹۱ ۱۲ ۱۹۲ ۱۲ ۱۹۳ ۱۲ ۱۹۴ ۱۲ ۱۹۵ ۱۲ ۱۹۶ ۱۲ ۱۹۷ ۱۲ ۱۹۸ ۱۲ ۱۹۹ ۱۲ ۲۰۰ ۱۲ ۲۰۱ ۱۲ ۲۰۲ ۱۲ ۲۰۳ ۱۲ ۲۰۴ ۱۲ ۲۰۵ ۱۲ ۲۰۶ ۱۲ ۲۰۷ ۱۲ ۲۰۸ ۱۲ ۲۰۹ ۱۲ ۲۱۰ ۱۲ ۲۱۱ ۱۲ ۲۱۲ ۱۲ ۲۱۳ ۱۲ ۲۱۴ ۱۲ ۲۱۵ ۱۲ ۲۱۶ ۱۲ ۲۱۷ ۱۲ ۲۱۸ ۱۲ ۲۱۹ ۱۲ ۲۲۰ ۱۲ ۲۲۱ ۱۲ ۲۲۲ ۱۲ ۲۲۳ ۱۲ ۲۲۴ ۱۲ ۲۲۵ ۱۲ ۲۲۶ ۱۲ ۲۲۷ ۱۲ ۲۲۸ ۱۲ ۲۲۹ ۱۲ ۲۳۰ ۱۲ ۲۳۱ ۱۲ ۲۳۲ ۱۲ ۲۳۳ ۱۲ ۲۳۴ ۱۲ ۲۳۵ ۱۲ ۲۳۶ ۱۲ ۲۳۷ ۱۲ ۲۳۸ ۱۲ ۲۳۹ ۱۲ ۲۴۰ ۱۲ ۲۴۱ ۱۲ ۲۴۲ ۱۲ ۲۴۳ ۱۲ ۲۴۴ ۱۲ ۲۴۵ ۱۲ ۲۴۶ ۱۲ ۲۴۷ ۱۲ ۲۴۸ ۱۲ ۲۴۹ ۱۲ ۲۵۰ ۱۲ ۲۵۱ ۱۲ ۲۵۲ ۱۲ ۲۵۳ ۱۲ ۲۵۴ ۱۲ ۲۵۵ ۱۲ ۲۵۶ ۱۲ ۲۵۷ ۱۲ ۲۵۸ ۱۲ ۲۵۹ ۱۲ ۲۶۰ ۱۲ ۲۶۱ ۱۲ ۲۶۲ ۱۲ ۲۶۳ ۱۲ ۲۶۴ ۱۲ ۲۶۵ ۱۲ ۲۶۶ ۱۲ ۲۶۷ ۱۲ ۲۶۸ ۱۲ ۲۶۹ ۱۲ ۲۷۰ ۱۲ ۲۷۱ ۱۲ ۲۷۲ ۱۲ ۲۷۳ ۱۲ ۲۷۴ ۱۲ ۲۷۵ ۱۲ ۲۷۶ ۱۲ ۲۷۷ ۱۲ ۲۷۸ ۱۲ ۲۷۹ ۱۲ ۲۸۰ ۱۲ ۲۸۱ ۱۲ ۲۸۲ ۱۲ ۲۸۳ ۱۲ ۲۸۴ ۱۲ ۲۸۵ ۱۲ ۲۸۶ ۱۲ ۲۸۷ ۱۲ ۲۸۸ ۱۲ ۲۸۹ ۱۲ ۲۹۰ ۱۲ ۲۹۱ ۱۲ ۲۹۲ ۱۲ ۲۹۳ ۱۲ ۲۹۴ ۱۲ ۲۹۵ ۱۲ ۲۹۶ ۱۲ ۲۹۷ ۱۲ ۲۹۸ ۱۲ ۲۹۹ ۱۲ ۳۰۰ ۱۲ ۳۰۱ ۱۲ ۳۰۲ ۱۲ ۳۰۳ ۱۲ ۳۰۴ ۱۲ ۳۰۵ ۱۲ ۳۰۶ ۱۲ ۳۰۷ ۱۲ ۳۰۸ ۱۲ ۳۰۹ ۱۲ ۳۱۰ ۱۲ ۳۱۱ ۱۲ ۳۱۲ ۱۲ ۳۱۳ ۱۲ ۳۱۴ ۱۲ ۳۱۵ ۱۲ ۳۱۶ ۱۲ ۳۱۷ ۱۲ ۳۱۸ ۱۲ ۳۱۹ ۱۲ ۳۲۰ ۱۲ ۳۲۱ ۱۲ ۳۲۲ ۱۲ ۳۲۳ ۱۲ ۳۲۴ ۱۲ ۳۲۵ ۱۲ ۳۲۶ ۱۲ ۳۲۷ ۱۲ ۳۲۸ ۱۲ ۳۲۹ ۱۲ ۳۳۰ ۱۲ ۳۳۱ ۱۲ ۳۳۲ ۱۲ ۳۳۳ ۱۲ ۳۳۴ ۱۲ ۳۳۵ ۱۲ ۳۳۶ ۱۲ ۳۳۷ ۱۲ ۳۳۸ ۱۲ ۳۳۹ ۱۲ ۳۴۰ ۱۲ ۳۴۱ ۱۲ ۳۴۲ ۱۲ ۳۴۳ ۱۲ ۳۴۴ ۱۲ ۳۴۵ ۱۲ ۳۴۶ ۱۲ ۳۴۷ ۱۲ ۳۴۸ ۱۲ ۳۴۹ ۱۲ ۳۵۰ ۱۲ ۳۵۱ ۱۲ ۳۵۲ ۱۲ ۳۵۳ ۱۲ ۳۵۴ ۱۲ ۳۵۵ ۱۲ ۳۵۶ ۱۲ ۳۵۷ ۱۲ ۳۵۸ ۱۲ ۳۵۹ ۱۲ ۳۶۰ ۱۲ ۳۶۱ ۱۲ ۳۶۲ ۱۲ ۳۶۳ ۱۲ ۳۶۴ ۱۲ ۳۶۵ ۱۲ ۳۶۶ ۱۲ ۳۶۷ ۱۲ ۳۶۸ ۱۲ ۳۶۹ ۱۲ ۳۷۰ ۱۲ ۳۷۱ ۱۲ ۳۷۲ ۱۲ ۳۷۳ ۱۲ ۳۷۴ ۱۲ ۳۷۵ ۱۲ ۳۷۶ ۱۲ ۳۷۷ ۱۲ ۳۷۸ ۱۲ ۳۷۹ ۱۲ ۳۸۰ ۱۲ ۳۸۱ ۱۲ ۳۸۲ ۱۲ ۳۸۳ ۱۲ ۳۸۴ ۱۲ ۳۸۵ ۱۲ ۳۸۶ ۱۲ ۳۸۷ ۱۲ ۳۸۸ ۱۲ ۳۸۹ ۱۲ ۳۹۰ ۱۲ ۳۹۱ ۱۲ ۳۹۲ ۱۲ ۳۹۳ ۱۲ ۳۹۴ ۱۲ ۳۹۵ ۱۲ ۳۹۶ ۱۲ ۳۹۷ ۱۲ ۳۹۸ ۱۲ ۳۹۹ ۱۲ ۴۰۰ ۱۲ ۴۰۱ ۱۲ ۴۰۲ ۱۲ ۴۰۳ ۱۲ ۴۰۴ ۱۲ ۴۰۵ ۱۲ ۴۰۶ ۱۲ ۴۰۷ ۱۲ ۴۰۸ ۱۲ ۴۰۹ ۱۲ ۴۱۰ ۱۲ ۴۱۱ ۱۲ ۴۱۲ ۱۲ ۴۱۳ ۱۲ ۴۱۴ ۱۲ ۴۱۵ ۱۲ ۴۱۶ ۱۲ ۴۱۷ ۱۲ ۴۱۸ ۱۲ ۴۱۹ ۱۲ ۴۲۰ ۱۲ ۴۲۱ ۱۲ ۴۲۲ ۱۲ ۴۲۳ ۱۲ ۴۲۴ ۱۲ ۴۲۵ ۱۲ ۴۲۶ ۱۲ ۴۲۷ ۱۲ ۴۲۸ ۱۲ ۴۲۹ ۱۲ ۴۳۰ ۱۲ ۴۳۱ ۱۲ ۴۳۲ ۱۲ ۴۳۳ ۱۲ ۴۳۴ ۱۲ ۴۳۵ ۱۲ ۴۳۶ ۱۲ ۴۳۷ ۱۲ ۴۳۸ ۱۲ ۴۳۹ ۱۲ ۴۴۰ ۱۲ ۴۴۱ ۱۲ ۴۴۲ ۱۲ ۴۴۳ ۱۲ ۴۴۴ ۱۲ ۴۴۵ ۱۲ ۴۴۶ ۱۲ ۴۴۷ ۱۲ ۴۴۸ ۱۲ ۴۴۹ ۱۲ ۴۵۰ ۱۲ ۴۵۱ ۱۲ ۴۵۲ ۱۲ ۴۵۳ ۱۲ ۴۵۴ ۱۲ ۴۵۵ ۱۲ ۴۵۶ ۱۲ ۴۵۷ ۱۲ ۴۵۸ ۱۲ ۴۵۹ ۱۲ ۴۶۰ ۱۲ ۴۶۱ ۱۲ ۴۶۲ ۱۲ ۴۶۳ ۱۲ ۴۶۴ ۱۲ ۴۶۵ ۱۲ ۴۶۶ ۱۲ ۴۶۷ ۱۲ ۴۶۸ ۱۲ ۴۶۹ ۱۲ ۴۷۰ ۱۲ ۴۷۱ ۱۲ ۴۷۲ ۱۲ ۴۷۳ ۱۲ ۴۷۴ ۱۲ ۴۷۵ ۱۲ ۴۷۶ ۱۲ ۴۷۷ ۱۲ ۴۷۸ ۱۲ ۴۷۹ ۱۲ ۴۸۰ ۱۲ ۴۸۱ ۱۲ ۴۸۲ ۱۲ ۴۸۳ ۱۲ ۴۸۴ ۱۲ ۴۸۵ ۱۲ ۴۸۶ ۱۲ ۴۸۷ ۱۲ ۴۸۸ ۱۲ ۴۸۹ ۱۲ ۴۹۰ ۱۲ ۴۹۱ ۱۲ ۴۹۲ ۱۲ ۴۹۳ ۱۲ ۴۹۴ ۱۲ ۴۹۵ ۱۲ ۴۹۶ ۱۲ ۴۹۷ ۱۲ ۴۹۸ ۱۲ ۴۹۹ ۱۲ ۵۰۰ ۱۲ ۵۰۱ ۱۲ ۵۰۲ ۱۲ ۵۰۳ ۱۲ ۵۰۴ ۱۲ ۵۰۵ ۱۲ ۵۰۶ ۱۲ ۵۰۷ ۱۲ ۵۰۸ ۱۲ ۵۰۹ ۱۲ ۵۱۰ ۱۲ ۵۱۱ ۱۲ ۵۱۲ ۱۲ ۵۱۳ ۱۲ ۵۱۴ ۱۲ ۵۱۵ ۱۲ ۵۱۶ ۱۲ ۵۱۷ ۱۲ ۵۱۸ ۱۲ ۵۱۹ ۱۲ ۵۲۰ ۱۲ ۵۲۱ ۱۲ ۵۲۲ ۱۲ ۵۲۳ ۱۲ ۵۲۴ ۱۲ ۵۲۵ ۱۲ ۵۲۶ ۱۲ ۵۲۷ ۱۲ ۵۲۸ ۱۲ ۵۲۹ ۱۲ ۵۳۰ ۱۲ ۵۳۱ ۱۲ ۵۳۲ ۱۲ ۵۳۳ ۱۲ ۵۳۴ ۱۲ ۵۳۵ ۱۲ ۵۳۶ ۱۲ ۵۳۷ ۱۲ ۵۳۸ ۱۲ ۵۳۹ ۱۲ ۵۴۰ ۱۲ ۵۴۱ ۱۲ ۵۴۲ ۱۲ ۵۴۳ ۱۲ ۵۴۴ ۱۲ ۵۴۵ ۱۲ ۵۴۶ ۱۲ ۵۴۷ ۱۲ ۵۴۸ ۱۲ ۵۴۹ ۱۲ ۵۵۰ ۱۲ ۵۵۱ ۱۲ ۵۵۲ ۱۲ ۵۵۳ ۱۲ ۵۵۴ ۱۲ ۵۵۵ ۱۲ ۵۵۶ ۱۲ ۵۵۷ ۱۲ ۵۵۸ ۱۲ ۵۵۹ ۱۲ ۵۶۰ ۱۲ ۵۶۱ ۱۲ ۵۶۲ ۱۲ ۵۶۳ ۱۲ ۵۶۴ ۱۲ ۵۶۵ ۱۲ ۵۶۶ ۱۲ ۵۶۷ ۱۲ ۵۶۸ ۱۲ ۵۶۹ ۱۲ ۵۷۰ ۱۲ ۵۷۱ ۱۲ ۵۷۲ ۱۲ ۵۷۳ ۱۲ ۵۷۴ ۱۲ ۵۷۵ ۱۲ ۵۷۶ ۱۲ ۵۷۷ ۱۲ ۵۷۸ ۱۲ ۵۷۹ ۱۲ ۵۸۰ ۱۲ ۵۸۱ ۱۲ ۵۸۲ ۱۲ ۵۸۳ ۱۲ ۵۸۴ ۱۲ ۵۸۵ ۱۲ ۵۸۶ ۱۲ ۵۸۷ ۱۲ ۵۸۸ ۱۲ ۵۸۹ ۱۲ ۵۹۰ ۱۲ ۵۹۱ ۱۲ ۵۹۲ ۱۲ ۵۹۳ ۱۲ ۵۹۴ ۱۲ ۵۹۵ ۱۲ ۵۹۶ ۱۲ ۵۹۷ ۱۲ ۵۹۸ ۱۲ ۵۹۹ ۱۲ ۶۰۰ ۱۲ ۶۰۱ ۱۲ ۶۰۲ ۱۲ ۶۰۳ ۱۲ ۶۰۴ ۱۲ ۶۰۵ ۱۲ ۶۰۶ ۱۲ ۶۰۷ ۱۲ ۶۰۸ ۱۲ ۶۰۹ ۱۲ ۶۱۰ ۱۲ ۶۱۱ ۱۲ ۶۱۲ ۱۲ ۶۱۳ ۱۲ ۶۱۴ ۱۲ ۶۱۵ ۱۲ ۶۱۶ ۱۲ ۶۱۷ ۱۲ ۶۱۸ ۱۲ ۶۱۹ ۱۲ ۶۲۰ ۱۲ ۶۲۱ ۱۲ ۶۲۲ ۱۲ ۶۲۳ ۱۲ ۶۲۴ ۱۲ ۶۲۵ ۱۲ ۶۲۶ ۱۲ ۶۲۷ ۱۲ ۶۲۸ ۱۲ ۶۲۹ ۱۲ ۶۳۰ ۱۲ ۶۳۱ ۱۲ ۶۳۲ ۱۲ ۶۳۳ ۱۲ ۶۳۴ ۱۲ ۶۳۵ ۱۲ ۶۳۶ ۱۲ ۶۳۷ ۱۲ ۶۳۸ ۱۲ ۶۳۹ ۱۲ ۶۴۰ ۱۲ ۶۴۱ ۱۲ ۶۴۲ ۱۲ ۶۴۳ ۱۲ ۶۴۴ ۱۲ ۶۴۵ ۱۲ ۶۴۶ ۱۲ ۶۴۷ ۱۲ ۶۴۸ ۱۲ ۶۴۹ ۱۲ ۶۵۰ ۱۲ ۶۵۱ ۱۲ ۶۵۲ ۱۲ ۶۵۳ ۱۲ ۶۵۴ ۱۲ ۶۵۵ ۱۲ ۶۵۶ ۱۲ ۶۵۷ ۱۲ ۶۵۸ ۱۲ ۶۵۹ ۱۲ ۶۶۰ ۱۲ ۶۶۱ ۱۲ ۶۶۲ ۱۲ ۶۶۳ ۱۲ ۶۶۴ ۱۲ ۶۶۵ ۱۲ ۶۶۶ ۱۲ ۶۶۷ ۱۲ ۶۶۸ ۱۲ ۶۶۹ ۱۲ ۶۷۰ ۱۲ ۶۷۱ ۱۲ ۶۷۲ ۱۲ ۶۷۳ ۱۲ ۶۷۴ ۱۲ ۶۷۵ ۱۲ ۶۷۶ ۱۲ ۶۷۷ ۱۲ ۶۷۸ ۱۲ ۶۷۹ ۱۲ ۶۸۰ ۱۲ ۶۸۱ ۱۲ ۶۸۲ ۱۲ ۶۸۳ ۱۲ ۶۸۴ ۱۲ ۶۸۵ ۱۲ ۶۸۶ ۱۲ ۶۸۷ ۱۲ ۶۸۸ ۱۲ ۶۸۹ ۱۲ ۶۹۰ ۱۲ ۶۹۱ ۱۲ ۶۹۲ ۱۲ ۶۹۳ ۱۲ ۶۹۴ ۱۲ ۶۹۵ ۱۲ ۶۹۶ ۱۲ ۶۹۷ ۱۲ ۶۹۸ ۱۲ ۶۹۹ ۱۲ ۷۰۰ ۱۲ ۷۰۱ ۱۲ ۷۰۲ ۱۲ ۷۰۳ ۱۲ ۷۰۴ ۱۲ ۷۰۵ ۱۲ ۷۰۶ ۱۲ ۷۰۷ ۱۲ ۷۰۸ ۱۲ ۷۰۹ ۱۲ ۷۱۰ ۱۲ ۷۱۱ ۱۲ ۷۱۲ ۱۲ ۷۱۳ ۱۲ ۷۱۴ ۱۲ ۷۱۵ ۱۲ ۷۱۶ ۱۲ ۷۱۷ ۱۲ ۷۱۸ ۱۲ ۷۱۹ ۱۲ ۷۲۰ ۱۲ ۷۲۱ ۱۲ ۷۲۲ ۱۲ ۷۲۳ ۱۲ ۷۲۴ ۱۲ ۷۲۵ ۱۲ ۷۲۶ ۱۲ ۷۲۷ ۱۲ ۷۲۸ ۱۲ ۷۲۹ ۱۲ ۷۳۰ ۱۲ ۷۳۱ ۱۲ ۷۳۲ ۱۲ ۷۳۳ ۱۲ ۷۳۴ ۱۲ ۷۳۵ ۱۲ ۷۳۶ ۱۲ ۷۳۷ ۱۲ ۷۳۸ ۱۲ ۷۳۹ ۱۲ ۷۴۰ ۱۲ ۷۴۱ ۱۲ ۷۴۲ ۱۲ ۷۴۳ ۱۲ ۷۴۴ ۱۲ ۷۴۵ ۱۲ ۷۴۶ ۱۲ ۷۴۷ ۱۲ ۷۴۸ ۱۲ ۷۴۹ ۱۲ ۷۵۰ ۱۲ ۷۵۱ ۱۲ ۷۵۲ ۱۲ ۷۵۳ ۱۲ ۷۵۴ ۱۲ ۷۵۵ ۱۲ ۷۵۶ ۱۲ ۷۵۷ ۱۲ ۷۵۸ ۱۲ ۷۵۹ ۱۲ ۷۶۰ ۱۲ ۷۶۱ ۱۲ ۷۶۲ ۱۲ ۷۶۳ ۱۲ ۷۶۴ ۱۲ ۷۶۵ ۱۲ ۷۶۶ ۱۲ ۷۶۷ ۱۲ ۷۶۸ ۱۲ ۷۶۹ ۱۲ ۷۷۰ ۱۲ ۷۷۱ ۱۲ ۷۷۲ ۱۲ ۷۷۳ ۱۲ ۷۷۴ ۱۲ ۷۷۵ ۱۲ ۷۷۶ ۱۲ ۷۷۷ ۱۲ ۷۷۸ ۱۲ ۷۷۹ ۱۲ ۷۸۰ ۱۲ ۷۸۱ ۱۲ ۷۸۲ ۱۲ ۷۸۳ ۱۲ ۷۸۴ ۱۲ ۷۸۵ ۱۲ ۷۸۶ ۱۲ ۷۸۷ ۱۲ ۷۸۸ ۱۲ ۷۸۹ ۱۲ ۷۹۰ ۱۲ ۷۹۱ ۱۲ ۷۹۲ ۱۲ ۷۹۳ ۱۲ ۷۹۴ ۱۲ ۷۹۵ ۱۲ ۷۹۶ ۱۲ ۷۹۷ ۱۲ ۷۹۸ ۱۲ ۷۹۹ ۱۲ ۸۰۰ ۱۲ ۸۰۱ ۱۲ ۸۰۲ ۱۲ ۸۰۳ ۱۲ ۸۰۴ ۱۲ ۸۰۵ ۱۲ ۸۰۶ ۱۲ ۸۰۷ ۱۲ ۸۰۸ ۱۲ ۸۰۹ ۱۲ ۸۱۰ ۱۲ ۸۱۱ ۱۲ ۸۱۲ ۱۲ ۸۱۳ ۱۲ ۸۱۴ ۱۲ ۸۱۵ ۱۲ ۸۱۶ ۱۲ ۸۱۷ ۱۲ ۸۱۸ ۱۲ ۸۱۹ ۱۲ ۸۲۰ ۱۲ ۸۲۱ ۱۲ ۸۲۲ ۱۲ ۸۲۳ ۱۲ ۸۲۴ ۱۲ ۸۲۵ ۱۲ ۸۲۶ ۱۲ ۸۲۷ ۱۲ ۸۲۸ ۱۲ ۸۲۹ ۱۲ ۸۳۰ ۱۲ ۸۳۱ ۱۲ ۸۳۲ ۱۲ ۸۳۳ ۱۲ ۸۳۴ ۱۲ ۸۳۵ ۱۲ ۸۳۶ ۱۲ ۸۳۷ ۱۲ ۸۳۸ ۱۲ ۸۳۹ ۱۲ ۸۴۰ ۱۲ ۸۴۱ ۱۲ ۸۴۲ ۱۲ ۸۴۳ ۱۲ ۸۴۴ ۱۲ ۸۴۵ ۱۲ ۸۴۶ ۱۲ ۸۴۷ ۱۲ ۸۴۸ ۱۲ ۸۴۹ ۱۲ ۸۵۰ ۱۲ ۸۵۱ ۱۲ ۸۵۲ ۱۲ ۸۵۳ ۱۲ ۸۵۴ ۱۲ ۸۵۵ ۱۲ ۸۵۶ ۱۲ ۸۵۷ ۱۲ ۸۵۸ ۱۲ ۸۵۹ ۱۲ ۸۶۰ ۱۲ ۸۶۱ ۱۲ ۸۶۲ ۱۲ ۸۶۳ ۱۲ ۸۶۴ ۱۲ ۸۶۵ ۱۲ ۸۶۶ ۱۲ ۸۶۷ ۱۲ ۸۶۸ ۱۲ ۸۶۹ ۱۲ ۸۷۰ ۱۲ ۸۷۱ ۱۲ ۸۷۲ ۱۲ ۸۷۳ ۱۲ ۸۷۴ ۱۲ ۸۷۵ ۱۲ ۸۷۶ ۱۲ ۸۷۷ ۱۲ ۸۷۸ ۱۲ ۸۷۹ ۱۲ ۸۸۰ ۱۲ ۸۸۱ ۱۲ ۸۸۲ ۱۲ ۸۸۳ ۱۲ ۸۸۴ ۱۲ ۸۸۵ ۱۲ ۸۸۶ ۱۲ ۸۸۷ ۱۲ ۸۸۸ ۱۲ ۸۸۹ ۱۲ ۸۹۰ ۱۲ ۸۹۱ ۱۲ ۸۹۲ ۱۲ ۸۹۳ ۱۲ ۸۹۴ ۱۲ ۸۹۵ ۱۲ ۸۹۶ ۱۲ ۸۹۷ ۱۲ ۸۹۸ ۱۲ ۸۹۹ ۱۲ ۹۰۰ ۱۲ ۹۰۱ ۱۲ ۹۰۲ ۱۲ ۹۰۳ ۱۲ ۹۰۴ ۱۲ ۹۰۵ ۱۲ ۹۰۶ ۱۲ ۹۰۷ ۱۲ ۹۰۸ ۱۲ ۹۰۹ ۱۲ ۹۱۰ ۱۲ ۹۱۱ ۱۲ ۹۱۲ ۱۲ ۹۱۳ ۱۲ ۹۱۴ ۱۲ ۹۱۵ ۱۲ ۹۱۶ ۱۲ ۹۱۷ ۱۲ ۹۱۸ ۱۲ ۹۱۹ ۱۲ ۹۲۰ ۱۲ ۹۲۱ ۱۲ ۹۲۲ ۱۲ ۹۲۳ ۱۲ ۹۲۴ ۱۲ ۹۲۵ ۱۲ ۹۲۶ ۱۲ ۹۲۷ ۱۲ ۹۲۸ ۱۲ ۹۲۹ ۱۲ ۹۳۰ ۱۲ ۹۳۱ ۱۲ ۹۳۲ ۱۲ ۹۳۳ ۱۲ ۹۳۴ ۱۲ ۹۳۵ ۱۲ ۹۳۶ ۱۲ ۹۳۷ ۱۲ ۹۳۸ ۱۲ ۹۳۹ ۱۲ ۹۴۰ ۱۲ ۹۴۱ ۱۲ ۹۴۲ ۱۲ ۹۴۳ ۱۲ ۹۴۴ ۱۲ ۹۴۵ ۱۲ ۹۴۶ ۱۲ ۹۴۷ ۱۲ ۹۴۸ ۱۲ ۹۴۹ ۱۲ ۹۵۰ ۱۲ ۹۵۱ ۱۲ ۹۵۲ ۱۲ ۹۵۳ ۱۲ ۹۵۴ ۱۲ ۹۵۵ ۱۲ ۹۵۶ ۱۲ ۹۵۷ ۱۲ ۹۵۸ ۱۲ ۹۵۹ ۱۲ ۹۶۰ ۱۲ ۹۶۱ ۱۲ ۹۶۲ ۱۲ ۹۶۳ ۱۲ ۹۶۴ ۱۲ ۹۶۵ ۱۲ ۹۶۶ ۱۲ ۹۶۷ ۱۲ ۹۶۸ ۱۲ ۹۶۹ ۱۲ ۹۷۰ ۱۲ ۹۷۱ ۱۲ ۹۷۲ ۱۲ ۹۷۳ ۱۲ ۹۷۴ ۱۲ ۹۷۵ ۱۲ ۹۷۶ ۱۲ ۹۷۷ ۱۲ ۹۷۸ ۱۲ ۹۷۹ ۱۲ ۹۸۰ ۱۲ ۹۸۱ ۱۲ ۹۸۲ ۱۲ ۹۸۳ ۱۲ ۹۸۴ ۱۲ ۹۸۵ ۱۲ ۹۸۶ ۱۲ ۹۸۷ ۱۲ ۹۸۸ ۱۲ ۹۸۹ ۱۲ ۹۹۰ ۱۲ ۹۹۱ ۱۲ ۹۹۲ ۱۲ ۹۹۳ ۱۲ ۹۹۴ ۱۲ ۹۹۵ ۱۲ ۹۹۶ ۱۲ ۹۹۷ ۱۲ ۹۹۸ ۱۲ ۹۹۹ ۱۲ ۱۰۰۰ ۱۲

شرح وقایہ گفتہ کہ مطلقہ موطوءہ را متعہ مستحب است مطلقا و غیر موطوءہ را اگر تسمیہ نکردہ
اند واجب و الا غیر مستحب در جامع گفتہ کہ مستحب ست متعہ بہر فرقتی کہ از جانب زن باشد
حقیقتا یا حکما کہ با و خلوت صحیح شدہ باشد بعد خلوت مطلقا و بطلاقی کہ قبل از خلوت باشد
یا تسمیہ و خلوت صحیحہ خلوتی ست کہ نباشد در ان مانع حسی از وطی چون مرض و طوق ضرر
و صغر و ثالث مگر کودک لا یعقل یا معنی علیہ یا نابینا یا نائم لیکن در خلاصہ گفتہ کہ بوجود نائم
و کر در شب صحت وارد و در روز نہ یا بودن موضع غیر مامون الاطلاع چون راہ کلان
و مسجد و حمام و بقول امام شد او گر در تاریکی اما اگر زن را نشناسد اختلاف ست و نہ
مانع شرعی چون روزۂ ماہ رمضان و نماز فرض و احرام حج فرض یا نفل و عمرہ نہ روزۂ
قضا و نذر و کفارت و نفل بر اصح و نہ نماز نفل و قضا و نذر و نہ مانع طبعی چون حیض و نفاس اما
جب و خصا و عنہ و مہر مثل زنی ست کہ از خویشان پدر وی باشد و مماثلت بود با یشان در سن
و جمال و حسب و مال و عقل و صلاح و شہر و عصر و بکارت و ثیابت و ہمچنین متصف بعض اینہا و
الا از جانب نہ از جانب مادر و خویشان او مگر چون وی از خویشان پدر باشد اینہمہ فی الحال
قاضی در مہر مثل ہیچ فرض نکردہ باشد و زوجین بر چیزے راضی نشدہ باشند و الا ہما نست
ین ہمہ در حرہ بود آما در داہ مثل او بقدر رغبت در وست و از اوزاعی آمدہ کہ ثلث قیمت او ست
متعہ پیراہن ست و خمار و چادر کہ از پنجہ رہم کم نکنند و از نصف مہر نیفزایند و اعتبار حال زن
است براصح در سفلیہ از کرباس و در وسط از قز و در مرتفعہ از اطلس لیکن در ہدایہ گفتہ
ر صحیح اعتبار حال مرد راست و رد است نکاح بی ذکر مہر و بشرط نا مہر و بغیر مال متقوم و بمجہول
بجنسہ و در ین صور مہر مثل لازم ست بمجہول الصفت و درین وسط لازم ست باقیمت
قیمت او روز عقد یا تسلیم و مخیر شوہر ست نہ زن نکاح کرد بہزار درم بشرط ما اخراج اگر

فتاوی برہنہ دفتر دوم

کفو عطار و بزاز و صراف نباشد و اگر صالحه وطی نباشد قدرت بر نفقه شرط نه و از مضمرات گفته
که عالم یا علوی که قادر بر مهر مثل نباشد کفوست صغیره و غنیه را و امکن همه خادم ظلمه است
اگرچه مال بسیار دارد که وی خون و مال مردم میخورد و افراد اینها بهم کفو اند و به یفتی در ذخیره
گفته اگر صغیره بیکی بطن صلاح نکاح بسته بعده او را شارب یافت و دختر بعد از بلوغ ابا کرد
اگر پدر شرب او ندانسته و غالب در اهلیت او صلاح است نکاح باطل بود اتفاقاً و خلاف
در امام اعظم و صاحبیه جائی ست که پدر دانسته تزویج کند زنی غیر کفو را تزویج کرد روا بود
در ظاهر روایت از امام اعظم و همین ست قول اخیر صاحبیه اما اولیا را حق اعتراض ست
در خلاصه گفته زنی غیر کفوی را خواست روا ست که تا رضای اولیا امتناع آرد و علیه فتوی الفقیه
ابو اللیث و در ظاهر روایت نتواند و بسیار مشائخ فتوی برین داده اند و هو الماخوذ
کما فی المختار اما احسن و اوثق اول ست که اگر بمخاصمه ولی تفریق شود این وطی بشبه بود و مختار
در نکاح بغیر ولی قول آخر امام ابو یوسف است اگر کفو بود روا باشد و الا نه علیه فتوی السرخسی
و نزدیک امام اعظم روا ست بکر باشد یا ثیب و نزدیک امام محمد نه مطلقاً اگر زنی خود را تزویج
کرد بکم از مهر مثل اولیا او را بمهر مثل رسانند یا تفریق کنند و نزدیک صاحبیه ایشان را این ولایت نیست

فصل پنجم در بیان اقل مهر در جامع گفته اقل مهر ده درم ست پس اگر تسمیه کند کم ازینها را
ده لازم شوند و اگر تسمیه کند غیر اینها را مسمی واجب شود نزدیک مردن یکی از زوجین یا
خلوت صحیحه و همچنین اگر در علانیه تسمیه اکثر ما فی السر کنند نزدیک امام اعظم و نزدیک صاحبیه
ما فی السر واجب شود مگر چون برین گواهان گرفته باشند که باتفاق همین لازم شود و اگر
طلاق قبل از خلوت باشد نصف مسمی واجب شود و همچنین بهر فرقتی که از جانب مرد باشد و اگر تسمیه نباشد مهر مثل لازم
شود بطلاقی که بعد از خلوت باشد و اگر قبل از خلوت باشد متعه واجب شود کذا فی الهدایه و بموت یکی ازینها قبل از خلوت در

کذا فی الکافی و چون اقرب را مانع باشد از تزویج رد ابود تزویج ابعد باتفاق و همچنین در اختفای او پس اگر بعد تزویج ابعد اقرب ظاهر شود رد ابود اما در حضور او موقوف است لیکن انگاه که اقرب اهل باشد و الارد ابود کما فی الذخیرة کودکی دو ولی دارد چنانکه دو برادر و هر که تزویج کند رد ابود و اگر هر یکی تزویج کرد اول رد ابود و اگر یکجا افتاد یا معلوم نشد باطل شود کذا فی الخزانة و در خلاصه گفته زنی بمردی گفت میخواهم که خود را تزویج کنم و ولی ندارم رواست که عقد کند که امام محمد بقول امام بازگشته و اگر قاضی گوید دی الحال کند که نزد یک امام اعظم نکاح بغیر اذن ولی رواست بکر باشد یا ثیب و باید که فتوی بر این داده شود و چنین گوید که اذن دادم اگر قرشیه و عربیه و مملوکه و منکوحه و معتده نخیزد و از امام محمد آمده که زنی به نزد وی آمد قبل از موت او بسه روز و گفت که ولی مرا تزویج نمیکند مگر با خذ مال فرمود برو و خود را تزویج کن **فصل چهارم** در جامع گفته که اعتبار کفاءت در وقت نکاح است تا اگر بعد از نکاح کفو نماند فسخ او را نرواند بود و اعتبار جانب زوج راست پس نکاح شریف و ضیعه را لازم باشد و ولی را حق اعتراض نه و عکس اگرچه نافذ است لیکن لازم نه و کفاءت در عرب به نسب است پس بعض قریش کفو بعض دیگر باشد و عرب و عجم کفو ایشان نه پس عالم و وجیه چون سلطان کفو علویه نباشد و هو الاصح لیکن از محیط گفته که عالم کفو علویه است که شرف علم فوق شرف نسب است و عرب در میان خود کفو اند نه عجم را مگر آنکه عالم یا وجیه باشد و در عجم باسلام است پس ذو البیوتین در ان کفو ست ذی آبا رانه صاحب پدر صاحب جد را و نه مسلم صاحب پدر را و حریت و این چون اسلام است و بدیانت ای صلاح و تقوی پس فاسق کفو بنت صالح نبود و بمال پس عاجز از مجل و نفقه کفو فقیره نباشد و تاجر کفو خیاطه است و بحرفت پس حائک و حجام و کناس و دباغ و حلاق و بیطار و حداد سرتراشنده

فاسق را اجنبیه کفو نباشد عبارت ظاهر این است که فاسق کفو نیست پس

سلام گوید یا از نام شوی یا از مهر بسیار نماند و شرط خیار نیست بلکه شرط اسقاط یمین است و علم بخیار نزد
شیخین شرط است نزد یک امام محمد خیار او تا علم ممتد است بخلاف معتقه که رضای او بقول ست یا بفعل و خیار او ممتد ست
و بجهل معذور ره زیر حر باشد یا بنده که این مشغول ست بخدمت خواجه بخلاف آن و
معتق را هیچ خیار نیست اما خیار بلوغ بکر و ک و ثیب حره باشد یا اداه باطل نشود و گر رضا
صریح یا دلالت او چون قبله و مس و اعطار مهر کما فی الوقایه و چون مهر و تمکین و طلب نفقه
نه خوردن طعام شوهر و خدمت او و خلوت بی مس و خیار ایشان بقیام از مجلس رود
که همه عمر وقت اوست و شرط ست قضای قاضی برای فسخ بلوغ و این فرقه است بی طلاق
پس اگر مدخوله باشد مهر لازم باشد و الا نه و در شوهر غائب فسخ روا نه پس گاه بلوغ اختیار
کند و بعد حضور دعوی کند و ثیب مختار ست کما فی الخزانه و قضا در فسخ عتق شرط نه بجز
زن فرقت افتد و نه علم زوج باختیار زن و نه حضور او و بقولی شرط است **فصل سوم**
ولی عصبه است بر ترتیب ارث بشرط حریت و تکلیف و اسلام در ولد مسلم نه کافر و آن
پسر ست پس پسر او پس پدر او پس پدر پدر او پس برادر اعیانی پس علاتی پس بر ان
پس پسر این پس عم اعیانی پس عم علاتی پس پسر آن پس پسر این پس عم اعیانی پدر پس عم
پس علاتی او پس پسران ایشان بین ترتیب پس ابعد عصبات که آن پسر عم بعید باشد پس مولی عتاقه
پس عصبه او الکل فی الذخیره و اگر عصبه نباشد ولی مادر ست پس ذوی رحم
امام اعظم ست و نزد یک صاحبین غیر عصبه ولایت ندارد و علیه الفتوی پس مولی موالات
پس سلطان پس قاضی اگر در منشور او باشد والا نه و رواست تزویج ابعد بغیبت اقرب
و این قول امام فضلی ست و قول شمس ائمه سرخسی چنان ست که خاطب کفو انتظار حضور او
یا خبر او نکند و هو الاصح و علیه اکثر المشائخ و بقولی مدت سفر هو الصحیح و به یفتی و علیه الفتوی

و اگر بعد تزویج خبر رشد نیز برین حکم ست لیکن مخبر اگر فضولی باشد حد و یا عدالت شرط
است نزد امام بخلاف صاحبین و اگر رسول باشد باجماع نه کما فی الهدایة و در استیذان
بیگانه اذن بقول ست و همچنین در استیذان ابعد چون اقرب غایب باشد بغیبت منقطعه
و الا خاموشی رضاست اما ثیب رضای او بقول ست و باکره قائم مقام او باشد چون
تمکین از جماع و طلب نفقه و مهر ثیبه زنی ست که بعد از تزوج میانبر شود بوجهی و اگر بکارت
و بوشبه یا حیض یا جراحت یا تعنین زائل شود در حکم بکر ست و همچنین بزنا نزد یک امام اعظم
بخلاف صاحبین اگرچون مشتهره باشد که سکوت او رضا نبود کما فی الهدایة یا موطوءه باشد
بشبه یا بنکاح فاسد و همچنین اگر بردی اقامت کنند تا زنا عادت او شود بر صحیح کما فی
کافی و رضای غلام بقول ست یا بفعل اگر اختلاف افتد مرد گوید خاموش بود و زن
رد کرده ام قول زن ست و اگر بر خاموشی زن گواه گذارند قبول است و اگر نگذرانند
ن را سوگند داده نشود نزد یک امام اعظم و نزد یک صاحبین داده شود و هو المختار پس
ول بزن حکم کرده شود در است ولی را نکاح صغیر و صغیره و لو ثیبانه عاقل اورا
وصی را اگرچه پدر وصیت کرده و نه ملتقط را کما فی خزانة المفتیین و چون پدر و جد
یج کند نکاح لازم شود و بعد از بلوغ رفع آن نتوانند و اگر بغبن فاحش باشد
نین اگر بغیر کفو باشد کما فی شرح ابو المکارم این نزد امام اعظم ست و نزد صاحبین
بغبن فاحش یا بغیر کفو باشد عقد روانه کما فی الهدایة اما در غیر پدر و جد مخیر اند نزد یک
خ یا بلوغ خبر نزد یک طرفین بخلاف امام ابو یوسف و ما در و قاضی در غیر و اصل ست
ح کما فی الهدایة اما نکاح ایشان بغبن فاحش و بغیر کفو بر صحیح روانه و خاموشی زن بکر
ب بلوغ یا بلوغ خبر رضاست و خیار او بالفور ست تا آخر مجلس نماند تا اگر بر شهود

بر مهر مثل هر دو اما اگر دو خواهر را در دو عقد خواهد و اولی معلوم نه نکاح هر دو روا نه و نصف
مهر هر دو را دهد کما فی الهدایة و روا نیست نکاح داه خود یعنی مترتب نشود بر وانچه مترتب
شود بر نکاح از وجوب مهر و بقای نکاح بعد از اعتاق و وقوع طلاق و اگر بسبب نیزه نکاح کند
روا بود و نکاح مالکه خود و نکاح وثنیه و مجوسیه و مرتده و همچنین وطی اینها بملک یمین و معتزله
و خامسه را در عدت رابعه و بنده را ثالثه در عدت ثانیه و همچنین در عدت زنی که جمع با او روا
اما بعد وفات زوجه نکاح خواهر او بروزی روا است و همچنین خامسه بعد از مردن رابعه و نکاح
بر حره و اگرچه این کتابیه صغیره و مجنونه باشد و همچنین در عدت حره و اگر جمع کند داه و حره را
یک عقد روا نه بود مگر نکاح حره و نکاح حامله که نسب حمل او ثابت باشد باجماع چنانچه مسبیه
متعه و موقت **فصل دوم** نکاح حره مکلفه بی اذن ولی روا است بکر باشد یا ثیب نزد شیخین
در ظاهر روایت و نزد امام محمد موقوف است و فقیه ابوجعفر گفته که امام محمد قبل از موت خود
بقول شیخین رجوع کرده و در جامع گفته که در ظاهر روایت فرق نیست میان کفو و غیر کفو
ولی او در غیر کفو حق اعتراض است و برضای یکی بقیه را حق نماند مگر اقرب را و بقول امام ابو یوسف
بقیه را حق اعتراض است مطلقا و این حق بقولی بعد از ولادت نماند و بقولی باقی است و این
ولی راست عصبه باشد یا نه محرم باشد یا نه هو الصحیح و بروایت حسن از امام اعظم در غیر کفو باطل
و ماخوذ اکثر این است و علیه الفتوی و جبر نکند ولی حره بالغه را اگرچه بکر باشد ای زنی که موطوء
بنکاح نباشد و همچنین حر بالغ را و اگر بکر بالغه بعد از استیذان ولی خاموش شود یا تبسم کند
یا خنده کند بی استهزا یا گریه کند بی آواز اذن بود خواه قبل از نکاح بود یا بعد او و اگر
سنت چنان است اما خنده بطریق استهزا اذن نباشد و گریه بآواز روا است و تسمیه شوهر
شرط است نه تسمیه مهر بر اصح لیکن بر صحیح اگر مزوج پدر یا جد باشد شرط نیست و الا شرط است

بوطی بملک یمین تا اگر دو دختر دو عم یا دو عمه یا دو خال یا دو خاله را جمع کند روا بود و همچنین
جمع میان زن و دختر شوی او و اگر خواهر منکوحه در ملک درآید وطی مملوکه روا نه بود و اگر خواهر
داه تزویج کرد روا بود اما وطی و دواعی نکند با هیچ یکی تا یکی را بر خود بسببی حرام نکند این انگاه که
داه موطوءه باشد و الا وطی منکوحه روا است کما فی الهدایة اما اصل و فرع داه موطوءه هرگز روا
و روا است تزوج کتابیه ذمیه باشد یا حربیه اما نکاح این در دار حرب مکروه است اما نکاح مسلمه کتابی
را روا نه و امته با قدرت حره لیکن مکروه است و محرم و محرمه و زن باردار از زنا زانی با جماع
و همچنین غیر او را نزدیک طرفین و علیه الفتوی لیکن وطی و دواعی با وی روا نه بود چنانچه
نکاح و نفقه واجب نه شود تا وضع لیکن از نهایه گفته که وطی او روا است با جماع و مستحقه نفقه با
باتفاق چنانچه در نکاح زانی و نکاح چهار زن از حرائر و اما زیاده اگر چه بنده را نصف ازین و نکاح
مجموعه با محرمه در یک عقد و مسمی مر او را باشد نزدیک امام اعظم و نزدیک صاحبین قسمت کرده شود

مشتهات ست وعلیه الفتوی وکم ازین نه واشتهای یکی ازین کافی ست وشرط نیست
بلوغ هر دو تا اگر بالغه آلت کودکی را در فرج خود آرد ثابت شود کما فی الذخیرة وصهریت
باقرار ثابت شود ولو بازلا واگر تکذیب خود کند مصدق نه بود اما رفع نکاح نیست وطی
با او زنا نه بود وبر شوی دیگر حرام باشد واگرچه برین سالها رود مگر بعد از متارکه کما فی
القنیة وجمع نکند میان دو زنی که اگر یکی مرد بودی بر دیگری حرام بودی بنکاح ونه

اما اگر اورا از پس آمده حرام شود نزدیک بعضے وهو الاصح کما فی الذخیرة وبقولے
شود وعلیه الفتوی شمس الاسلام الاوزجندی واز متقدمین گفته که فرض وقوع موطوءت بملک
یمین وشبهه حرام ست وممسوسه بی حائل والا اگر گرمی یابد حرمت ثابت شود والا نه واگر
شهوت باشد کما فی الذخیرة وماسه اگر مرد تصدیق کند او را در شهوت واگر تکذیب کند و
گمان او نیز برین بود نه وبمس موی سر حرمت ثابت شود ولیکن در تحفه از فقیه ابو جعفر گفته
که بمس لعان نه ومنظوره بسوی فرج مدور او وبقولی بسوی فرج دراز وبقولی سوے
خانه وبقولی بسوی شق وعلیه الفتوی لیکن فی الخزانة الفتوی علی الاول ونظر در
ماورای آبگینه معتبر ست نه نظر در عکس در آئینه وآب این همه انگاه که منکسه باشد اما اگر نشسته
باشد همواریا استاده بر صحیح ثابت نه شود وهمچنین اگر بعد مس ونظر ازال شود بر صحیح ونظر سوے
وبرنه ومنظر زن بسوی فرج مرد نه بخلاف طرفین ودر مس ونظر شهوت شرط ست
وانتشار آلت یا زیادتی در جوان ومیل دل یا زیادتی در پیر وعنین وبقول عامه میل
دل واشتهای عناق لیکن فی الهدایة الصحیح هو الاول آما در حق زنان میل دل
بس واگر بعد از مس شهوت شود حرمت ثابت نشود وکما فی فتح القدیر ودختر نه ساله

نیز از مس
شهوت عدم ست واین
مست مرغ زنده واو اول است یا زنا مس
عدم های ثابت است یا سبب فرعست ودوے سبب دوست پس
فرع عدم همان ست یا سبب وطی محرم باشد ودرین صورت نمی گویم همان فرع
است لیکن سبب وطی محرم نیست بلکه وطی محرم ست پس گویم فرع عدم ست
واگر ماسه از صدقها الرجل او شهوت فاذکر کذا
فاضم فی الرابع
راجح جانب مس ست نه جانب رجل او وتمن مسته
الصحاح شهوة حرمت علیه امها
دادخت

فتاوی ابراهیمیه دفتر دوم

و نکاح حاضره متنقبه غیر معروفه رواست بر مختار اما احتیاط در رفع نقاب ست یا ذکر
نام پدر و جد آن اما امام شمس الاسلام و زجندی فتوی بر جواز نمیداد و نکاح غائبه
غیر معروفه روا نه تا ذکر نکنند نام او و نام پدر و جد او پس اگر گوید نکاح کردم بزنی
که وکیل ساخته مرا بنکاح خود روا نه لیکن بقول خصاف مثل این تعریف کافی ست
و امام حلوانی گفته که خصاف عالم بزرگ و مقتدا بود اما غائبه که او را گواهان بشناسند
و زوج نام زن گیرد روا بود چون دانند که مراد او همان زن ست **فصل اول**
در جامع گفته که روا نیست نکاح محرمات نسبیه از اصول و فروع و خواهر و خاله و عمه
و فروع برادر و خواهر و رضاعیه چنانچه آید انشاء الله تعالی و صهریه از اصول منکوحه
و اگرچه موطوءت نباشد و فروع مدخوله و منکوحه اصول و فروع اما وطی امه موروثه
از پدر رواست تا نداند که پدر با وی وطی کرده کما فی الخزانة و فروع و اصول مزنیه

بلفظ ہبہ و صدقہ و تملیک نہ بلفظے کہ بمعنے او فہم نکنند و ندانند کہ نکاح باین منعقد
مے شود و بقولی منعقد شود مطلقاً و ہو مختار المختار و الوقایۃ لیکن در جامع گفتہ کہ
این در حکم ست نہ در دیانت و نہ بگفتن ما زن و شویم بر مختار اما اگر قاضی حکم کند نافذ
شود و نہ بقولی طالب زنان چون زن گوید بخشیدم نفس خود را بتو و شرط ست حضور
دو حرہ مکلف مسلم یا یک مرد و حرہ بالغہ عاقلہ سالمہ و چنین کہ سخن ہر دو را بیک جا شنوند پس صحیح نباشد
نزدیک عبید و نہ بنزدیک مراہق و مجنون کما فی الجامع و نہ بنزدیک مست لا یعقل کما فی
السراجیۃ لیکن نزدیک سکرانی کہ نکاح را داند صحیح بود اگرچہ بنزدیک ہشیاری یاد ندارد
کما فی الجامع و بنزدیک نائم چنین بر صح کما فی البرجندی و نہ بنزدیک اصم نزد بعضے
کہ سماع شرط ست و ہو الصحیح کما فی مختار الجوابات فاما بہ نزد کرے کہ بقریاد بگوش
مے شنود صحیح باشد کما فی خانی و نہ بشہادت ملک کما فی السراجیۃ و نہ بشبہات خذ انتہا
و رسول او علیہ السلام کما فی الخلاصۃ و روا ست بشہادت نابینا و گنگ شنوا و ہمچنین
بحضور دو فاسق اما بنزدیک دعوی ظاہر نشود و ہمچنین بحضور اعمے عاقدین یا اعمے
یکے ازین دو اما گواہی اینہا برای قریب قبول نہ و ہمچنین نکاح وصیہ کتابیہ را نزدیک
و نہ مے نزدیک شیخین خلافا لمحمد رحمہم اللہ تعالی اما گواہی ایشان بر مسلم قبول نیست
و بر وصیہ قبول ست و اگر بعد از سماع یکے اعادہ عقد کنند نا دیگر شنود اگر یک
مجلس باشد نزدیک بعضے روا بود و نزدیک عامہ نہ و الا باتفاق نہ الکل فی الجامع
و شرط نیست فہم کلام عاقدین و ہو الاصح کما فی الخلاصۃ و التحفۃ لیکن در ظاہر
شرط ست تا بحضور دو ہندی کہ فہم نکنند روا نہ و رویت زن شرط نیست تا
اگر تو از تحول وی از خانہ شنوند کہ دران غیر او نباشد روا بود و الا نہ و ہمچنین در کیل

هدی و اگر یکی بعد از ده روزه و قبل از حلق یافت نیز ذبح کند و بعد از حلق نه اینهمه آنگاه
طواف عمره در اشهر حج کرده باشد و الا ذبح نکند در هدایه گفته اگر یکی هر دو طواف و سعی
بهم جمع کند روا بود با اساءت چهارم متمتع احرام عمره کند از میقات یا قبل از و در
اشهر حج یا قبل از انها و طواف کند و سعی کند و حلق کند یا قصر و این از عمره حلال شود
و قطع کند تلبیه را در اول طواف بعد از استلام پس بمکه بماند بصفت حلال و روز ترویه
احرام حج کند از حرم لیکن فاضلتر آنست که قبل از روز ترویه احرام بندد کما فی الجامع
پس حج کند چون مفرد مگر آنکه رمل کند در طواف زیارت و سعی کند و ذبح کند و اگر نیابد
روزه دارد چون قران و اگر متمتع خواهد که هدی براند احرام بندد و هدی براند
و این فاضلتر ست از قود مگر آنکه منقاد نباشد و بدنه را قلاده کند بمزاده یا نعل و اشعار
او مکروه است نزد امام اعظم و نزد صاحبین نیکوتر ست و این حلال نمیشود بعد از عمره بحلق که
برای عمره کند بلکه بحلقی که از برای حج باشد در روز نحر و مکی افراد کند و قران و تمتع
او را مکروه است مگر آنکه بکوفه آید و قران کند و قران افضل ست از تمتع و تمتع
از افراد و نزدیک امام ابو یوسف قران و تمتع برابر اند

باب هفتم در نکاح

گفته که نکاح منعقد می شود بایجاب و قبول که معبر باشند بلفظ ماضی یا یکی امر باشد
دیگر ماضی چنانچه گوید خویشتن را بتو بزنی دادم وی گوید قبول کردم یا گوید خویشتن را
بمن بزنی ده زن گوید بزنی دادم دختر خویش را مرا ده وی گفت دادم شود و
او نگوید پذیرفتم اما دادی و دادم نه بی پذیرفتم که آن امر توکیل ست و این استخبار مگر
چون اراده تحقیق کند نه استخبار لیکن از امام سرخسی آمده که دادی و ده برابر اند
و باید که لفظ بزنی نیز افزایند که بی این در انعقاد اختلاف ست و منعقد می شود

از انها میخورد و وضو میکرد و در ظهیری گفته که در مدینه درود بسیار فرستد که یک درود در مسجد
پیغمبر علیه السلام بمنزلهٔ هزار درود است در مساجد دیگر و گفته اند که هیچ دعا درین مواقف موقت
نیست هر دعای که کند روا بود و انچه مذکور شده بعضی مروی اند از پیغمبر علیه السلام
و بعضی از اصحاب و تابعین رضی الله تعالی عنهم و لازم گیرد قرأت قرآن را چون سوار
باشد و تسبیح را چون عامل باشد و دعا را چون تنها باشد و در جامع گفته که عذر زن مانع اعمال
حج نیست مگر طواف پس اگر قبل از احرام حائض شد غسل کند و احرام بندد و
همه مناسک بجا آرد مگر طواف و سعی و اگر روز نحر قبل از طواف حائض شد بعد از قطع حیض
طواف کند و اگر بعد از طواف حائض شد طواف وداع ساقط شد **فصل دوم** محرمان
چهار نوع اند یکی مفرد بحج و آن گذشت دوم مفرد بعمره وی نیت عمره کند و بعد از طواف
سبع و سعی عمرهٔ او تمام شد پس سر تراشد و حلال شود سوم قارن وی نیت هر دو
یکجا کند از میقاتی در اشهر حج یا قبل از انها و بگوید اللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُرِیْدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ
الخ و تلبیه کند به نیت هر دو و بعد دخول مکه بافعال عمره آغاز دو طواف کند سبعاً رمل کند
در سه اول پس سعی کند و عمرهٔ این چون متمتع در ان پنج روز مکروه نیست و حلق نکند بعد
از سعی بلکه روز نحر بعده افعال حج کند از طواف قدوم و جز آن بر وجه مسطور واجب است
که بشکرانهٔ توفیق قرآن ذبح کند بعد از رمی یومی از ایام نحر و اگر عاجز آید از ذبح
و ثمن او ده روزه دارد سه قبل از نحر فاضلتر سابع و ثامن و تاسع ذی الحجه ست و
هفت بعد از افعال حج هر جا که خواهد بمکه و غیر آن و تتابع شرط نیست و زان سه و نه
درین هفت و اگر سه قبل از نحر نداشت دم متعین شد و این هفت نیز ندارد و اگر بر
دم قادر نشود حلال شود و بر وی دو دم باشد یکی برای قران و یکی برای تحلل قبل از

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُ رَسُوْلِكَ فَاجْعَلْ دُخُوْلِيْ فِيْهِ وِقَايَةً مِنَ النَّارِ وَ
اَمَانًا مِنَ الْعَذَابِ وَسُوْءِ الْحِسَابِ و چون بمسجد مبارک در آید درود گوید و دعا
کند و دو رکعت گذارد و اگر خواهد که جای نماز پیغمبر علیه السلام را دریابد نزدیک منبر آید
و در پس تابوتی که در یسار او نهاده اند نماز گذارد که آن مقام پیغمبر علیه السلام و بعد از
نماز بروضه توجه کند و گوید اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهٗ
اَشْهَدُ اَنَّكَ رَسُوْلُ اللّٰهِ فَقَدْ بَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ وَاَدَّيْتَ الْاَمَانَةَ وَنَصَحْتَ
الْاُمَّةَ وَجَاهَدْتَ فِيْ اَمْرِ اللّٰهِ حَتّٰى قَبَضَ اللّٰهُ رُوْحَكَ حَمِيْدًا مَحْمُوْدًا
فَجَزَاكَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْ صَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا خَيْرَ الْجَزَاءِ وَصَلّٰى عَلَيْكَ اَفْضَلَ الصَّلٰوةِ
وَاَزْكَاهَا وَاَتَمَّ التَّحِيَّةِ وَاَنْمَاهَا اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ نَبِيَّنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَقْرَبَ
النَّبِيِّيْنَ وَاَعْطِهِ الدَّرَجَةَ وَالْوَسِيْلَةَ وَالْفَضْلَ وَالْفَضِيْلَةَ وَاَوْرِدْنَا
حَوْضَهٗ وَاَسْقِنَا مِنْ كَاْسِهٖ وَارْزُقْنَا شَفَاعَتَهٗ وَاجْعَلْنَا مِنْ رُفَقَائِهٖ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ هٰذَا اٰخِرَ الْعَهْدِ بِقَبْرِ نَبِيِّنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَارْزُقْنَا الْعَوْدَ اِلَيْهِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ پس بعمر بن سلام گوید رضی الله
تعالی عنهما و حاجت خواهد و در فتح القدیر گفته که حوائج حسن خاتمه و مغفرت ست پس از
پیغمبر علیه السلام شفاعت خواهد و گوید یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ اَسْاَلُكَ الشَّفَاعَةَ وَاَتَوَسَّلُ
بِكَ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى اَنْ اَمُوْتَ مُسْلِمًا عَلٰى مِلَّتِكَ وَسُنَّتِكَ و سلام موصی
برساند و گوید اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ مِنْ فُلَانِ ابْنِ فُلَانٍ يَا
فُلَانُ ابْنُ فُلَانٍ سَلَّمَ عَلَيْكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ و مستحب ست که هر روز بزیارت
بقیع رود خاصه روز جمعه و روز شنبه بمسجد قبا رود و بنوشد آب چاههای که پیغمبر علیه السلام

و امنوس کنان و اگر گریه نیاید تباکی کند که علامت قبول ست و گوید اللهم
حججت و بیت امنت و علیک توکلت و لک اسلمت و ایاک ارجوت فتقبل
سعیی و اغفر لی ذنوبی و کفر عنی سیئاتی و استعملنی فی طاعتک ابدا
ما ابقیتنی و اعذنی من النار اللهم استودعک دینی و امانتی و خواتیم
عملی فاحفظها علی و علی کل مؤمن و مؤمنة انک سمیع الدعاء اللهم
لا تجعل هذا آخر العهد من بیتک و ارزقنی العود الیه و احسن اوبتی
حتی تبلغنی اهلی و اکفنی مؤنتی و مؤنة عیالی و جمیع خلقک ایبون
عابدون ساجدون و للرب حامدون صدق الله تعالی وعده
و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده لا الا الله وحده لا شریک
له له الملک و له الحمد و هو علی کل شیء قدیر پس توجه کند بحجر و تکبیر گوید
بعده پس پای باو گرود تا او مسجد بدر آید بعده از مکه بر آید و نزدیک او فرود آید تا قافله
جمع شود بعده سوی مدینه معظمه محترمه رحلت کند بقصد زیارت روضه مطهره سید
المرسلین و خاتم النبیین صلی الله علیه و آله و اصحابه و سلم که این فاضلترین مندوبات است
و در فتح القدیر گفته که نزدیک واجب ست فی الحدیث من زار قبری وجبت
له شفاعتی و چون بمدینه رسد قبل از دخول غسل کند یا وضو و آن افضل است و
جامه پاک پوشد و فاضلتر در ظهیری گفته چون بمدینه در آید استعداد زیارت کند بادب
و وقار و هیبت و اجلال و دعا کند اللهم رب السماوات و ما اظللن و رب
الارضین و ما اقللن و رب الریاح و ما ذرین اسألک خیر هذه
البلدة و خیر اهلها و ما فیها و اعوذ بک من شرها و شر ما فیها و شر

که پس او دعاست و الا سواره و مکروه است که متاع خود را پیش از خود بمکه فرستد
و خود برای رمی بمنا بماند و بعد از فراغ بمحصب فرود آید و اگرچه ساعتی و این
سنت ست بر اصح و آنجا بر راحله توقف کرده دعا کند پس بمکه در آید و طواف وداع
کند سبعا بی رمل و سعی و دو رکعت در مقام گذارد و این انگاه است که اراده او
خروج از مکه باشد و اقامت در و فاضل ترست با جماع اگر قادر باشد بر خیر چون
طواف و نماز و صدقه و مجتنب باشد از شر چون انشای شعر و فحش و مالا یعنی و قد
بیان
الحدیث اِنَّ الْحَسَنَةَ فِیهَا تُضَاعَفُ کَالسَّیِّئَةِ اِلٰی مِائَةِ اَلْفٍ و الا مکروه است
اقامت در و نزدیک امام اعظم پس آب زمزم نوشد بسه دم و پس هر دم بخانه مبارک
بنگرد و آن آب بر روی و سر و سائر اندام ریزد و که از هر دردی شفاست و گوید اَللّٰهُمَّ
اِنِّیْ اَسْاَلُکَ رِزْقًا وَاسِعًا وَعِلْمًا نَافِعًا وَشِفَاءً مِنْ کُلِّ دَاءٍ کما فی الظهیریة و فتح
و البرجندی و فی الحدیث مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهٗ یعنی بهر مرادی که نوشیده باشد
که این آب از بهشت کشیده شد برای اعانت ولد خلیل علی نبینا و علیها السلام و باین
است بر اوصاف جنت از رنگ و حلاوت و لذت و اگرچه شارحان نمی یابند از جهت
مصلحت ایمان بغیب و چندان نوشد که اضلاع او پر شوند کما فی شرح الحصن الحصین
و باید که از جهت رفع تشنگی و ازین و شفای امراض ظاهری و باطنی نوشد و این
آب فاضلترست از آب کوثر کما فی شرح الجنه بعده عتبه کعبه را بوسد در روی و سینه
ساعتی بر ملتزم نهد و تکبیر و تهلیل و حمد صلوة گوید و دست راست را بجانب عتبه باب
برداشته دعا کند و گوید اَلسَّائِلُ بِبَابِکَ یَسْاَلُ مِنْ فَضْلِکَ وَکَرَمِکَ وَصَعِیْفُکَ
وَیَرْجُوْ رَحْمَتَکَ کما فی الظهیریة بعده باستار کعبه چنگ زند و دعا کند باجتهاد و گریان

پس ذبح کند اگر خواهد پس سر تراشد یا قصر کند ای از موی سر بقدر انمله گیرد
و آن احب ست این آنگاه است که بر سر او قرحه نباشد و الا بی این حلال شود
و عادم موی را اجرای موسی بقولی واجب و هو مختار الخلاصة و بقولی مستحب و عادم
حلاف یا موسی معذور نیست وی بعد از ایام نحر خون دهد اما زنان قصر کنند
و این زمان او را همه محظورات احرام حلال شود مگر جماع و دواعی او پس بمکه آید و
طواف زیارت کند در روزی از روزهای نحر بکیفیتی که گذشت و رمل و سعی کند اگر در
طواف قدوم کرده باشد و الا کند و بتاخیر این طواف ازین سه روز کراهت تحریمیه
است و دم واجب شود نزدیک امام بخلاف صاحبیه و اگر در شب طواف کند مجزی
بود و اکنون زن نیز حلال شود پس باز بمنا رود و شب بمکه نکند و نه در راه که درین ایام
بیتوته در غیر منا مکروه است و بعد از زوال آفتاب از ثانی نحر تا غروب استحبابا و تا
آخر شب جوازا سه جمره زند آغاز کند از جمره متصله بمسجد خیف پس از جمره متصله باین
پس جمره عقبه زند و این هر سه جمره هفت کرة زند و بهر یکی تکبیر گوید و مستحب ست که
بعد از اولی و وسطی رو بقبله کند و بآسمان دست بردارد تا دوش و بعد از حمد و درود
دعا کند این وقوف بمقدار بست آیت ست و در پسین عقبه نایستد از برای دعا و
همچنین در ثالث نحر سه جمره زند و همچنین در روز رابع اگر آنجا ماند و ماندن خوبتر ست
و اگر نماند و قبل از فجر برآمد رمی این روز ساقط شد اما بعد از فجر برآمدن بی رمی
روانه و اگر درین روز قبل از زوال رمی جمار کند نزدیک امام رواست بخلاف
صاحبیه اما در آن دو روز بر مشهور از امام آوردن او روانه و بروایتی از امام رواست
لیکن بعد از زوال افضل ست و هر رمی که پس او رمی ست آوردن او پیاده افضل ست

حاجب آمین خود و هر بار که بردارد تکبیر گوید بسم الله والله اکبر اللهم اجعله
محبا مبرورا و ذنبا مغفورا و سعیا مشکورا کما فی البرجندی و وقت
مستحب این رمی از طلوع آفتاب تا قبل زوال ست و رواست بعد از طلوع فجر
این روز و همچنین اگر بعد از طلوع فجر بعد از زوال تا ماقبل فجر ثانی نحر رمی کند روا بود
باکراهت و نزند مگر از انچه از جنس زمین باشد چون طین و مدر و یاقوت نه زبرجد و نقره
کما فی النظیریة و مقدار او مقدار نواة ست و اگر کمتر و یا کلان تر از و بود غیر مستحب
و باید که معسول باشد و سنگریزه از هر جا که خواهد گیرد مگر از سنگریزهٔ مرمیه که مکروه ست
کما فی النظیریة و از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما آمده هر کرا حج او مقبول ست سنگریزه
او بردارند و الا همانجا گذارند و از انجاست که آنجا جمع نشده مگر پنج بار از هفت هزار سال
و باید که مسامت میان رمی و مرمی مقدار پنج گز باشد یا اکثر و اگر نزدیک استد و سنگریزه
را بر و نهند روا نبود اما طرح او روا بود و لکنه اساء بالمخالفة السنة و جای استد که محل وقوع
بیند و اگر سنگریزه قریب از جمره افتد روا بود و اگر دور افتد روا نه و اگر بر پشت
مردی یا محملی افتاد و قرار گرفت نه و اگر قرار نگرفت و در میان وادی افتاد
روا بود و در کیفیت رمی اختلاف ست بقولی سنگریزه را بر ابهام نهد و یارے
خواهد از مسبحه و بقولی او را بطرف ابهام و مسبحه بگیرد لیکن بر مختار مشائخ بخارا کیف
که خواهد زند و اگر از بالای وادی انداز د ترک افضل بود کما فی الهدایه و اگر آن
هفت سنگریزه را بیکدفعه بیند از د از د محسوب نباشد مگر از یکے و اگر بجاے
تکبیر تسبیح یا مانند آن بگوید روا بود زیرا که مقصود ذکر خدا تعالی ست و قطع کند
تلبیه با اول رمی از این هفت بر صحیح و بعد از رمی آنجا برای دعا نه استد و بمنزل آید

اصلا اعاده نکند لکنه اساء و اینجا برای جمع احرام و جماعت و امام شرط نیست لیکن در
روضة الاحباب گفته که نزد امام اعظم شرط است نه جماعت و نزد صاحبیه این نه آن بعده فجر
نحر در تاریکی گذارد پس بمزدلفه استد و حمد و صلوة و تکبیر و تهلیل گوید و دست بآسمان
کند و گوید اللّٰهُمَّ هٰذَا جَمِيعٌ اَسْاَلُكَ اَنْ تَرْزُقَنِي فِيهِ حَوَائِجَ الْخَيْرِ كُلِّهِ اَللّٰهُمَّ
رَبَّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَرَبَّ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ وَرَبَّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ وَرَبَّ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَرَبَّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ اَسْاَلُكَ اَنْ تُبَلِّغَ رُوحَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ
تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنِّي السَّلَامَ اَسْاَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ اَنْ تَغْفِرَ لِي
ذُنُوبِي وَتَرْحَمَنِي وَتَجْمَعَ عَلَى الْهُدٰى اَمْرِي وَتَجْعَلَ عَلَى التَّقْوٰى زَادِي وَ
ذُخْرِي وَاِلَى الْجَنَّةِ مَاٰبِي وَهَبْ لِي رِضَاكَ عَنِّي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ يَا مَنْ
هُوَ خَيْرٌ كُلُّهُ اَعْطِنِي مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ وَاصْرِفْ عَنِّي الشَّرَّ كُلَّهُ اَللّٰهُمَّ حَرِّمْ لَحْمِي
وَعَظْمِي وَشَحْمِي وَسَائِرَ جَوَارِحِي عَلَى النَّارِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ گویند
پیغمبر علیه الصلوة والسلام در شب مزدلفه دعا کرد بمغفرت امت جبرئیل علیه السلام
آمد و گفت پروردگارت جل شانه سلام میرساند و میگوید که بخشیده ام همه را مگر مظالم
باز بعد از فجر دعا کرد بمبالغه بسیار حکم آمد این نیز بخشیده ام پیغمبر علیه السلام تبسم کرد
پرسیدند فرمود دیدم که شیطان گریخت و خاک بر سر کرد پس ببلال رضی الله تعالی
عنه فرمود که ندا کند که حق تعالی از همه درگذشت کذا فی الحمیدی و مزدلفه کلا موقف است
مگر بطن محسر و بعد از روشنائی قبل از طلوع بمنا آید و رمی جمره عقبه کند سوار باشد
یا پیاده و متوجه شود بجمره و کعبه را از یسار خود کند و منا را از یمین خود و دستها را تا
منکبین بردارد و هفت سنگریزه را از اسفل وادی بجانب اعلی بیندازد و از بالای

پائین ۱۲ نام مکان ۱۲

اَللّٰهُمَّ اشْرَحْ لِيْ صَدْرِيْ وَيَسِّرْ لِيْ اَمْرِيْ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ
وَسَاوِسِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الْاَمْرِ وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ قُلْتَ
اُدْعُوْنِيْ اَسْتَجِبْ لَكُمْ وَاَنْتَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ اَللّٰهُمَّ هٰذَا مَقَامُ الْمُسْتَجِيْرِ
بِكَ الْعَائِذِ مِنَ النَّارِ فَاَجِرْنِيْ مِنَ النَّارِ بِعَفْوِكَ وَاَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ
اَللّٰهُمَّ اِذْ هَدَيْتَنِيْ لِلْاِسْلَامِ فَلَا تَنْزِعْهُ مِنِّيْ وَلَا تَنْزِعْنِيْ مِنْهُ
نَقْبِضْنِيْ وَاَنَا عَلَيْهِ وَوَفِّقْنِيْ لِمَا افْتَرَضْتَ عَلَيَّ وَاَعِنِّيْ عَلٰى طَلَبِ رِضَاكَ
وَاَدَاءِ حَقِّكَ وَاجْعَلْنِيْ مِنْ اَعْظَمِ عِبَادِكَ نَصِيْبًا مِنْ خَيْرِ تَقْسِيْمِهٖ فِيْ هٰذِهِ
الْعَشِيَّةِ بَيْنَ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ عَنْ نُوْرٍ تَهْدِيْ بِهَا اَوْ رَحْمَةٍ تَنْشُرُهَا
اَوْ رِزْقٍ تَبْسُطُهٗ اَوْ مُخْتَصَرٍ تَكْشِفُهٗ اَوْ بَلَاءٍ تَدْفَعُهٗ اَوْ فِتْنَةٍ تَصْرِفُهَا
اَللّٰهُمَّ اٰمِنْ رَوْعَتِيْ وَاسْتُرْ عَوْرَتِيْ وَاَقِلْنِيْ عَثْرَتِيْ وَاقْضِ عَنِّيْ دُيُوْنِيْ
وَاغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَقَرَابَتِيْ وَاَحِبَّتِيْ اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ دَعَوْتَ اِلَى الْحَجِّ وَ
وَعَدَّةَ الْمَغْفِرَةِ عَلٰى شُهُوْدِ مَنَاسِكِكَ وَقَدْ اَحْيَيْنَاكَ وَلِكُلِّ وَفْدٍ جَائِزَةٌ
فَاجْعَلْ جَائِزَتِيْ فِيْ هٰذَا الْمَوْقِفِ اَنْ تَغْفِرَ لِيْ ذُنُوْبِيْ وَتُؤْتِيَنِيْ فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ هٰذَا فِي الظَّهِيْرِيَّةِ وَالْبَرْجَنْدِيِّ
وَحِصْنِ الْحُصَيْنِ وبعد از غروب بمزدلفه رود با وقار و آرام و مردم نیز با امام آیند
بے تقدیم و تاخیر لیکن از جهت اژدهام رواست چون از حدود عرفه تجاوز نکند
و عشائین را در اول وقت عشاء گذارد بیک اذان و اقامت و در میان نفل
نگذارد و بچیزے شغل نکند و الا برای عشاء اقامت گوید مغرب در عرفات یا در
راه گذارد اعاده کند تا فجر و پس از و اعاده واجب نه و نزد امام ابو یوسف

درمیان کند پس از دو دوگانه گذارد اما سعی و رمل نکند پس بعد از ظهر سابع ذی الحجه
خطبه خواند بی جلسه و دران تعلیم مناسک کند و از کیفیت خروج بمنا و مکث و نماز در دو
خروج بعرفات و وقوف و افاضه پس نماز فجر ترویه بمکه گذارد و بعد از نماز و بروایتی
بعد از طلوع آفتاب بجانب منا برآید و به نزدیک مسجد خیف جای گیرد و شب آنجا
ماند و فجر عرفه در تاریکی گذارد و بعد از طلوع آفتاب بجانب عرفات رود و اگر شب
عرفه بمکه باشد و بعد از نماز فجر بجانب عرفات رود گذر آن بر منا روا بود با اساءت
و بر راه مقام نگیرد تا بماره ضرر نرسد و بعد از زوال وضو کند یا غسل و این فاضلتر
و امام بر منبر نشیند و بعد از بانگ نماز دو خطبه خواند با جلسه و مناسک تعلیم کند از
وقوف بعرفه و مزدلفه و رمی جمار و حلق و طواف زیارت و در خطبه تلبیه نگوید و
بعد از فراغ ظهر و عصر گذارد و بدو اقامت و فصل نکند بسنت که مکروه است و الا
اذان برای عصر اعاده کند در ظاهر روایت و از امام اعظم از برای جمع احرام
و جماعت با امام یا نائب او شرط کرده پس منفرد جمع نکند و عصر در وقت
گذارد و صاحبیه جماعت شرط نکرده اند و این هر دو نماز بمنزله یکی ست پس بظهور
فساد در ظهر عصر نیز اعاده بکند و اگرچه آن درین نه بود بعده توجه کند بموقف اعظم
و بنزد جبل رحمت استد مستقبل قبله و عرفات موقف ست کل او مگر بطن عرنه و
حمد و صلوة و تکبیر و تهلیل و تلبیه ساعت بساعت گوید و دعای عام کند و باید
که امام سوار باشد و قوم در پس او مستقبل و مستمع کما فی الهدایة و باید که عامه دعای
این باشد لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شیء قدیر لا اله الا الله
نعبد الله مخلصین له الدین ولو کره المشرکون اللهم اجعل فی قلبی نورا وفی بصری نورا وفی سمعی نورا

ای سرعت در مشی و تحریک منکبین چون مبارزان و در بواقی با وقار باشد و
رمل کند در هر یکی از ان سه از حجر تا حجر و در غلو درنگ کند و چون راه بیابد رمل کند
و اگر در ان سه رمل فراموش کرد بعده یاد آمد رمل نکند و بروی چیزی نه و همچنین
اگر درین چهار باقیه یاد آمد رمل کند و در حال طواف قرآن نخواند و دعا نکند
و باک نیست بذکر حق تعالی و هر بار که بحجر گذرد استلام و ذکر مذکور بجا آرد و استلام
رکن یمانی در ظاهر روایت حسن ست و از امام محمد آمده که سنت ست اما رکن عراقی
و شامی را استیلام نکند و ختم کند طواف را باستیلام بعده بمقام خلیل الرحمن علی
نبینا و علیه السلام دوگانه گذارد و در غلو بجای دیگر از مسجد گذارد و در خارج نیز رواست
بعده دعای عامه کند و این نماز واجب ست و بروایتی سنت ست و بعده باز استلام
کند و آب زمزم نوشد و از هر دری که خواهد بر آید و اولی تر باب بنی مخزوم ست بعده
بر صفا بآرام بیاید تا خانه نماید و استقبال کند بخانه و حمد و صلوة و تکبیر و تهلیل و تسبیح
بسیار گوید و دست بردارد و دعای دارین کند و تلبیه گوید و فرود آید و بجانب
مروه بوقار رود و سوار نشود و چون ببطن وادی رسد میان دو کوه سعی کند بقدر
بیست و پنج آیت بقره پس بر مروه بر آید و کند انچه بر صفا کرده از استقبال و ذکر
این یک شوط شد باز از مروه فرود آید و در بطن وادی سعی کند و بر صفا بر آید
و کند انچه اولا کرده این دو شوط شده و همچنین هفت شوط تمام کند چهار ازینها سعی
صفا و سه ازینها سعی مروه و اگر از مروه آغاز و چهار ازین شود و سه از صفا پس بر صحیح
یک سعی اعاده کند اما زن سعی نکند و بر میلین بر نشود مگر در خلوت و بعد از سعی بمسجد در آید و دوگانه
گذارد و در مکه مقیم شود و از محظورات احرام پرهیز کند و رواست که طواف نفل

و باید که گاه پختن نان احتیاط کند تا آتش موی دست او نسوزد و از پوشیدن جامهٔ
دوخته بر وجه معتاد اما اگر پیراهن و سراویل را بطریق چادر و ازار پوشد بروی چیزی
نه و از پوشیدن موزه مگر چون نعلین نیاید پس باید که از زیر شتالنگ بپرد و بپوشد
اما زن را پیراهن و موزه روا است و از جامهٔ رنگین بزعفران و حنا و اسبرگ و آنچه
او را بوی خوش باشد و در وسمه خلاف ست مگر بعد زوال خوشبو بغسل یا بخلق یا بمرور
ایام نه از اغتسال بوجهی که ریم از تن زائل نشود و نه از استظلال بمحمل و بخانه که متخذ
از سنگ یا مدر یا صوف یا دبر و نه از شد همیان و منطقه در کمر و تلبیه بسیار گوید در اسحار و
بعد از فراغ نماز دلو نفلا و گاه بر آمدن بر بلندی و فرود آمدن در حضیض و نزدیک تلاقی
حجاج سوار باشند یا پیاده و هر بار که از خواب بیدار شوند و اصل آنست که تلبیه چون تکبیر
نماز ست پس چون از حالی بحالی انتقال کند گوید و چون بمکه در آید اول بمسجد حرام
رود از جانب مشرق از باب بنی شیبه و چون بیت الحرام او را در نظر آید تکبیر و تحلیل
گوید و دعا کند گفته اند که چون نظر بر جمال کعبه افتد دعای مستجابست و توقیت نکند
در دعا که رقت دل می برد پس توجه بحجر اسود و دست بردارد چون نماز و باطن کف
بجانب او کند و تکبیر و تهلیل گوید پس ارسال کند پس استیلام حجر کند اگر تواند بی ایذا
و الا عصا و مثل او بحجر مالد و او را بوسد و بباطن کف اشارت کند مکبرا مهللا
محمدا مصلیا بعده کفین خود را بوسد اما زن نزدیک بحجر نه شود مگر در خلوت بعده
چادر از زیر بغل ایمن بر کشد و هر دو طرف بکتف افگند و بطواف قدوم آغاز و از
یمین خود بجانب در کعبه ای ملتزم نه بجانب رکن یمانی که مکروه است و بروایتی
اعتبار ندارد و هفت بار بگرد و بگرد خانهٔ مبارک از ورای حطیم و در سه اول رمل کند

آدم علی نبینا وعلیه السلام در پشت پدران و رحم مادران شنوانید کسی که توفیق یافت
بجواب یکبار روی یکبار حج کرد و همچنین کسی که توفیق یافت بجواب سه سه بار حج کرد
و همچنین کسے که نیافت اور امیسر نشد اگر گویند در یک کلام خطاب بادو کس روا نه
گوئیم اینجا واو عطف محذوف است ای لبیک وَاَللّٰهُمَّ و این روا است چنانچه در علیها
وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ لیکن در برجندی گفته که در همه خطاب با خدا یتعالی ست واگرچه در
جواب خلیل ست که وی بامر خدا یتعالی خوانده و رکن تلبیه است بانیت اکتفا بریکی روا نه
واگرگاه تلبیه نیت حج یا عمره نکرد و زهر که خواهد آغاز د و مادام که طواف نکرده چون یکبار
طواف نکرده از عمره افتاد و کما فی الظهیریة و لازم نیست که تلبیه گوید بلکه هر لفظی که دلالت
کند بر تعظیم سُبْحَانَ اللّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ و اگرچه بفارسے گوید و بعد از تلبیه دعا
کند بمغفرت و رضوان و آزادی از نیران کما فی الجنه و چون احرام بست پرهیز کند از
رفث ای ذکر جماع و دواعی او و از فسوق ای خروج از حد و شریعت و از جدال ای
خصومت سخت با یاران و مکاریان و خادمان و از کشتن صید برای آنکه توالد او در غیر
آب باشد اما کشتن آبی روا بود و از اشارت در حضور تقبل صید و از دلالت در غیبت
برود و از استعمال خوشبوی در روغن در تن یا جامه و مکروه است بوییدن خوشبوی
دریحان و ثمار خوشبوی و از قطع ناخن خواه خود گیرد یا بغیر گوید یا از غیر گیرد و باک
نیست بگرفتن سنگر که ممنوع دارد و از ستردن موی و سر اما زن سر خود را بپوشد
و روی کشاید و اگر زن بر روی خود پرده گذارد که از روی دور بود روا بود بلکه
از نهایه گفته که این واجب ست و از غسل سر و ریش بخطمی و زینت آما اگر بصابون
یا حرض یا آب خالص شوید بروی چیزے نه باجماع و از گرفتن موی ریش و سر

وَفِّقْنِي لِمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى وَاحْفَظْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ و آیت الکرسی
و اخلاص و معوذتین یکان بار خواند و چون سوار شود گوید بِسْمِ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ
الَّذِي هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَعَلَّمَنَا الْقُرْآنَ وَمَنَّ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي جَعَلَنِي فِي خَيْرِ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ سُبْحَانَ الَّذِي
سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ وَالْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ۝ در جامع گفته چون خواهد که احرام بندد شارب و ناخن و عانه
گیرد پس وضو کند و غسل نیکوتر و ازار و چادر پاک سفید پوشد نو باشد یا کهنه این سنت است
و اکتفا بستر عورت روا است و باید که رسن بر ازار نه بندد که مکروه است و اگر بندد بروی
چیزی نه کما فی الذخیرة و اولی تر آنست که دوش را بچادر پوشد و بقولی از زیر بغل راست
بر دوش چپ اندازد و آن این وجدان است و الا سراویل و پیراهن را بعد از شق ازار
و چادر کند و خوشبوی مالد بر صحیح و اگرچه اثر او بعد از احرام باقی ماند و دو رکعت گذارد
در اولی کافرون و در دوم اخلاص و بعد از کافرون رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا الخ خواند و بعد از
اخلاص رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ الخ کما فی الظهیریة و بعد از فراغ گوید اَللّٰهُمَّ إِنِّي
أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي و اکتفا به نیت دل بسنده است اما لفظ فاضل تر
تلبیه کند بآواز بلند به نیت حج لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ
لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ بکسر ان بر صحیح
زن بلند نگوید و ازین کم نگوید و افزون روا است و خطاب لبیک اول خطاب بحق تعالی
است یا برسول یا بخلیل علیهما السلام و ذا اظهر گویند که وی بعد از بنای کعبه مامور شد
خواندن مردم پس بر کوه ابو قبیس برآمد و خواندن گرفت حق تعالی آن آواز را بفرزندان

بروی حج بود یا عمره و همچنین اگر بار اما اگر قصد کند دخول محلی را از حل و بعد از دخول
آن محل بمکه در آید بروی چیزی نه و حرام نیست تقدیم احرام برین مواقیت بعد از
اشهر و از امام اعظم آمده آنگاه که ایمن باشد از محظورات احرام و داخلی را رواست
که در مکه برای حاجتی بی احرام در آید و میقات او حل ست و میقات مکیان برای
حج حرم ست و برای عمره و حل و حد حرم از جانب مشرق شش کروه است و از شمال دوازده
لیکن بر اصح سه کروه است و از مغرب هژده و از جنوب بست و چهار و حل آنچه از
حرم متجاوز بود نا مواقیت و در تحفه گفته که حج راکب افضل ست از راحل و علیه الفتوی
کما فی السراجیة و مکرر حج را بر مختار صدقه فاضل ترست که نفع این متعدی ست و بقول
امام حج فاضل تر که درین رنج تن ست با نفقه و صدقه فاضل ترست از عتق که درین عوض
عاجل ست و آن ولا ست و در ان اجل ست پس **فصل اول** در ظهیری گفته فی الحدیث
مَنْ حَجَّ هٰذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ فِيهِ وَلَمْ يَفْسُقْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ
أُمُّهُ چون خواهد که بحج رود باید که در قضای دیون و ارضای خصوم سعی کند و توبه کند
و قبل از خروج دو رکعت گذارد و گوید اَللّٰهُمَّ بِكَ انْتَشَرْتُ وَإِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ
وَبِكَ اعْتَصَمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ اَللّٰهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي وَأَنْتَ رَجَائِي اكْفِنِي
مَا أَهَمَّنِي وَمَا لَا أَهَمُّ بِهِ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي عَزَّ جَارُكَ وَلَا إِلٰهَ
غَيْرُكَ اَللّٰهُمَّ زَوِّدْنِي التَّقْوٰى وَوَجِّهْنِي إِلَى الْخَيْرِ أَيْنَمَا تَوَجَّهْتُهُ
إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ وَالْحَوْرِ بَعْدَ
الْكَوْرِ وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ و چون پیش در آید گوید بِسْمِ اللّٰهِ
لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ

کس را که خارج باشد از مواقیت نه بر حلی و حرمی و مکی ۵ و حلق یا قصر ۶ و احرام از میقات
و ترک اینها حج روا است اما دم لازم ست و سنن او تیامن ست در طواف ۲ و تقبیل حجر
۳ و رمل در سه اول از اشواط طواف ۴ و سعی در بطن وادی ۵ و طواف قدوم
آفاقی را لیکن در خزانة المفتیین گفته که بر اصح واجب ست ۶ و بیتوته بمنا و بمزدلفه
۷ و اضطباع ۸ و جمع میان ظهر و عصر بعرفه بیک اذان و دو اقامت و میان مغربین
بمزدلفه بیک اذان و اقامت و تارک اینها مسیء ست و بواقی اینها آداب اند در ترک
اینها اساءت نه و اشهر حج شوال ست و ذوی القعده و عشرهٔ ذی الحجه مگر روز نحر
بقولی این نیز روا نیست چیزی از اعمال حج در غیر این اشهر و ایام حج و اعمال لابدی او پنج
اند روز عرفه و نحر و ایام تشریق و مکروه است تحریم احرام قبل از اشهر باجماع و از محیط گفته
که اگر ایمن باشد از محظورات احرام مکروه نباشد و از نظم گفته که نزدیک امام ابو یوسف
مکروه نه و عمره سنت موکده است و رکن او طواف ست و سعی و شرط او احرام ست و یکی از حلق و قصر لیکن از شرح طحاوی
گفته احرام رکن ست و سعی و یکی از حلق و قصر واجب و تمام سال وقت اوست و اجتناب کند چون حج و بعد از
استلام تلبیه قطع کند بر اصح و بعد از حلق از احرام بدر آید و مکروه است عمره در آن
پنج روز و میقات مدنی ای محل آغاز احرام اهل مدینه و کسانیکه آن راه سپرند
ذو الحلیفه در ملت و میقات عراقی و خراسانی و ماوراء النهر ذات عرق ست و
میقات شامی و مصری و غربی جحفه ست و میقات نجدی قرن ست و میقات یمنی
و تهامی یکلم و اینها آنگاه اند که قصد مکه ازین راهها کنند و اگر از غیر آنها کنند میقات
او جای ست که محاذی اینها باشد و حرام ست تاخیر احرام ازین مواقیت قاصد
دخول مکه را برای حج یا عمره یا توطن یا تجارت و جز اینها پس اگر بی احرام در آید

یا پیر در مدت سفر شهر شرط است یا محرم ای کسیکه حرام بود بر و نکاح آن زن همیشه
بقرابت یا رضاع یا صهریت و شرط است که اینها عاقل و بالغ و موافق درین کار
باشند بی اجنبی و شرط است که محرم فاسق نبود والا واجب نه و اذن شوهر شرط
نه و تزوج بر دلازم نه اما بر امرد صبیح بی شرط قریب واجب ست اما پدر راست که منع
کند او را تا ریش وی در عمر یکبار فرض ست بر فور نزدیک امام اعظم ابو یوسف و بر ترک فوری نزدیک
امام محمد و مختار آنست و از امام دو روایت ست براصح بر فورست پس آنم شود نزدیک
شیخین بتاخیر بیذر و بادای در آخر عمر آنم مرتفع شود و نزدیک امام محمد بتاخیر بصیح آنم
نه اگر ناگهان میرود والا شود و فقیر بعد از حج غنی شد اعاده نکند و بروایتی کند و احجاج عاجز
بسبب مرض یا حبس یا جزان رواست و واقع می شود از امر بصحیح و این ست ظاهر الروایه
و شیخ الاسلام گفته که از مامور واقع می شود در قول اصحاب ما و امر را ثواب نفقه باشد
پس این انگاه که عجز او تا موت او باشد و اگر زائل شود و موسر شود نفل باشد از امر وی حج
دیگر کند و از امام ابو یوسف آمده اگر زوال او بعد از فرغ مامور باشد از فرض و واقع
شود والا از نفل انهمه انگاه که عجز او مرجو الزوال باشد در غالب والا بروی احجاج
است و احجاج نفل بی عجز رواست و ثواب نفقه آمر راست و مامور ثواب آن حج را بر
امر کند و فرائض حج سه چیز اند احرام و این شرط است ۲ و وقوف بعرفات و اگر بیک
ساعت باشد از زوال عرفه تا فجر نحر و این رکن ست ۳ و طواف زیارت ای گشتن گرد
در یومی از ایام نحر هفت بار چهار ازین رکن ست و باقی واجب و واجبات شش چیز
اوقوف بمزدلفه اگرچه بیک ساعت از پس نماز فجر روز نحر تا اسفار لیکن در غلامه از طلوع
فجر گفته ۲ و سعی میان صفا و مروه ۳ و رمی جمار در ایام نحر و تشریق ۴ و طواف وداع

Mehmet Ali Ayni

اعتکاف لازم نه در هدایه گفته که نیت شرط ست و اعتکاف در عشر اواخر رمضان سنت
موکده است بر صحیح که پیغمبر علیه السلام برین مواظبت کرده و بترک در شوال قضا نموده
و در شرح مولانا الهدیه گفته که ظاهر استیعاب عشره است لیکن از جهت ضرورت اکتفا
کرده اند بخبر ازو و بقولی کفایت ست و فیه نظر و در شرح خلاصه گفته حق آنست که سنت
عینی ست نه کفایت و در کنز گفته اعتکاف در جامع فاضل تر اگر در و نماز بجماعت میگذارند
و الا در مسجد حی و ذکر در آن مستحب ست و اشتغال به نماز و قرارت نیکوتر ست و شغل
بامر دنیا نکند و اگرچه حرفت بود و اشتغال بتدریس و تعلیم قرآن مکروه نه باب ششم
در بیان حج در جامع گفته که حج فرض ست بر هر مکلف صحیح بصیر قادر بر زاد و مرکب و نفقه عیال
از زوجه و فرزندان خورد و خادمان از سفر تا عود بشرط امن راه از غصبان و قتل و
جز آن نه بر بنده و کودک و دیوانه و نه بر زمن و پا بریده و مثل او و نزدیک صاحبین فرض
است پس بر و احجاج لازم بود و نه بر نابینا و اگرچه قائد یابد بخلاف صاحبین پس بوجود قائد
و مونت نزدیک اینها احجاج لازم ست و نه بر قادر بر قدری که بآن یک مرحله کرایه کند
و یک مرحله پیاده رود و نه بر مستاجرین شتری که هر یکی فرسنگی بنوبت سوار شود و درین
ملک یا اجارت شرط ست و باباحت لازم نه و بمال حرام اما اگر بوی حج کند روا بود
و گفته نشود که قبول نیست و مرکب شرط در حق آفاقی ست و در حق غیر شرط است که قادر
باشد بر رفتن و ملک زاد مرکب نزدیک خروج از شهر شرط است پس اگر قبل از آن
مالک شد بخروج کردن آن آثم نه و چون امن راه نه بود و قتل بعضی عذر ست و همچنین
بحر اما جیحون و سیحون و دجله و فرات انهار اند نه بحار کما فی الظهیریه لیکن اعتماد
بر قول فقیه ابو اللیث ست اگر غالب سلامتی ست فرض ست و الا نه و زن را جوان بود

نشود و اگرچه روز و شب آنجا ماند لیکن مکروه است کما فی الظهیریة و بدر نیاید برای
عیادت و مجلس علم و نماز جنازه مگر چون استثنا کرده باشد اما در نفل روا است که برای
عیادت و جنازه و قضای حوائج بدر آید کما فی المختار ناذر بیعذری ساعتی بدر آید
فاسد شود و اگرچه بفراموشی این نزدیک امام است و نزدیک صاحبین آنگاه اکثر از
نیم روز بدر آید و هذا ایسر و روا است معتکف را اکل و شرب و نوم و تطیب و ادهان و
و تزویج و خلع و بیع و شرا از برای حاجت بی احضار مبیع و اگر حاضر کند یا برای تجارت
باشد مکروه بود و باک نیست باحضار ثمن و این افعال غیر معتکف را در مسجد مکروه اند
و مکروه است ترک سخن با مردم و خاموشی دراز که خاموشی در شریعت عبادت نیست و سخن نکند
مگر بخیر آنچه در و بزه نه بود و طی مبطل است و همچنین تفخیذ و تقبیل و مباشرت کردن اگر انزال
شود و الا نه چنانچه انزال بنظر و این افعال برو حرام اند و زن اعتکاف کند باذن شوهر
در مسجد خانه نه در مسجد جماعت و از و بدر نشود و شوهر در آن در نیاید و گاه عذر بدر آید
بدانکه شرط صحت نذر نزدیک بعضی آنست که منذور عبادت باشد و نزدیک بعضی آنست
که از جنس او فرضی باشد قصدی پس نذر بنماز جنازه و عیادت لازم نشود و نه بوضو
قرأت قرآن و نه بآنکه پس از هر نماز فلان دعا ده بار بخواند و نه بخواندن درود صد بار
هر روز و بقولی این لازم شود اما نذر باعتکاف باتفاق لازم است و در خلاصه گفته
که در نذر باعتکاف یک روز قبل از فجر در آید و بعد از غروب بدر آید و در نذر باعتکاف
رجب تعجیل روا است نزد امام ابو یوسف بخلاف امام محمد و همچنین در نذر بحج سال فلان
و نماز بروز جمعه اما در نذر بتصدق در روز جمعه تعجیل باتفاق روا بود و در نذر معلق بقدوم
غائب و شفا مریض تعجیل روا نه و ناذر نیت بزبان بکند و اکتفا نکند به نیت دل که بنیت

و ریختن آب بر سر و پیچیدن جامهٔ تر این از امام ست لیکن در سلطانیه گفته بدر آمدن
در آب و ریختن آب بر سر و پیچیدن جامهٔ تر باک نیست و در ظهیری گفته و در فصد و حجامت
بخوف ضعف و لعاب در دهن جمع کرده فرو بردن و خائیدن لب در ذخیره گفته
باک نیست بتقبیل و مباشرت ایمن و اگر ایمن نباشد یا مباشرت فاحشه کند مکروه
بود **فصل ششم** در بیان اعتکاف این بر سه گونه است نفل و سنت مؤکده و واجب در جامع
گفته که نفل مکثی در مسجد به نیت عبادت غیر واجبه و اقل او یک ساعت ست در ظاهر روایت
پس با فساد او قضا نباشد و بروایتی روزی پس بروی قضا باشد و روزه در ظاهر
روایت شرط نیست و بروایت حسن شرط است و روا است که در شب اعتکاف کند
و واجب لبث صائم ست برای عبادت در مسجد جماعت به نیت او و روزه در و شرط است
یا رکن و اگر بی روزه گوید روزه لازم شود و روا نیست نذر باعتکاف شب و نه اعتکاف
بر حیاض و مسجد قوارع و مصلی عید و جنازه و اقل او یک روز ست پس قضا کند قاطع
او در اثنای روز و اگر قضا نکند بر وست که وصیت کند و از بحر المحیط گفته که اقل او نزد امام
یک روز ست و نزد قاضی اکثر روز و نزد ربانی ساعتی و بدر نیاید این معتکف روز و شب
و سقف چون داخل ست مگر از جهت ضرورت چون ادای شهادت و آوردن آب و
طعام چون او را خادمی نه بود و خوف تن یا مال و اخراج ظالم و اجابت سلطان و
غائط و غسل فرض و نفل کما فی الکنز و وضو و توضی نکند در مسجد و عرصهٔ او بخلاف
امام محمد رحمه الله و باک نیست که برای وضو بخانه آید و بعد از فراغ درنگ نکند و نماز
جمعه پس اگر جامع قریب باشد بعد از زوال بدر آید و اگر بعید باشد وقتی بدر آید
که تواند رسید و سنن پیش و پس در ان گذارد و اگر پیش ازین در جامع درنگ کند فاسد

مگر در ایام منهیه ای عیدین و تشریق که صوم این ایام بشروع لازم نشود بافساد
قضا لازم نه بود از امام ابو یوسف آمده که لازم آید و از زاهدی و غیر او گفته که
نزد امام بشروع لازم نه شود بخلاف امامین و افطار کند بعذر ضیافت و قضا دهد
و این بر صحیح انگاه است که داعی بنام افطار برنجد و الا نه و بقول حلوانی انگاه که وثوق
به قضا بود و الا نه و بقول فقیه ابو اللیث انگاه که قصد سرور مسلم باشد و الا نه پس
دعوت توقف کند تا داعی در خواهد که بجهت دل من افطار کند چون کشاید ثواب هزار
روزه مقبول یابد و چون قضا دهد ثواب دو هزار روزه مقبول یابد و علیه الفتوی کما
فی حیرت الفقها و الکنز و شرح ابو المکارم و نکشاید بیعذر بر ماخوذ و همچنین غیر نفل از
قضا و کفاره و نذر این همه قبل از زوال ست اما بعد او مباح نه مگر چون عقوق یکی
از والدین بود یا کسی که حق پدری دارد کما فی المجموعة در ظهیری گفته اگر مردی روزه
رمضان میدارد و نماز استاده نمی تواند گذارد و الا می تواند روزه دارد و نماز نشسته
گذارد جمعا بین العبادتین یکی دید که صائم بفراموشی میخورد اگر قوی ست نا گفتن
او بر مختار مکروه بود و اگر ضعیف ست چون شیخ کبیر تواند که نگوید گویند که یکی پیش صدیق
رضی الله تعالی عنه شکایت از بدحالی برد فرمود لعلک تمشی قدام من هو
اسن منک و این بصحت رسیده **فصل پنجم** در خلاصه گفته باک نیست بمسواک
تر و خشک در صبح و شام و کحل و اگرچه مزه او در حلق یابد و ادهان شارب و مکروه ست
مضغ علک و خائیدن طعام برای کودک چون لابدی نباشد یعنی کسی باید که خائیده
دهد یا چیزی که بی این تواند خوردن چون برنج و چشیدن چیزی بر زبان و بقولی اگر
شوهر بدخو باشد باک نه اما چون خوف غبن در مشتری باشد مکروه نه کما فی الجامع و مضمضه

قضا بکند و اگرچه فدیه داده و حامل و مرضع افطار کنند اگر خوف نفس یا ولد باشد
باجتهاد زن یا بقول طبیب حاذق مسلم و مراد از مرضع دایه است که ارضاع بر مادر
لازم نه اما اگر متعینه شود چنانچه غیر او یافته نشود کشاید و محترف محتاج از قبل
مرض نکشاید و خباز خائف ضعیف تا نیم روز پزد و اگرچه اجرت آن وی را کفایت
نکند و اگر خود را در تعب افگند تا از غلبه عطش کشاد کفارت دهد و بقولی نه خادمی
حر یا بنده و یا کسی برای بستن یا کافتن جوی رفته و از جهت گرما خوف هلاک شد
کشاید و همچنین حر یا داه که ضعیف شود به پختن طعام یا شستن جامه و روا ست
که داه امتناع آرد از خدمت خواجه چون از فرائض عاجز آید کما فی المختار و خائف
مرض باجتهاد یا بقول طبیب افطار کند و در نوبت تپ از جهت خوف ضعف افطار
کرد باک نه و همچنین اگر مار یا کژدم گزیده بگمان نفع داروی خورد کما فی المختار مرض
رفت و ضعف مانده نکشاید و مسافر که او را قصر روا ست افطار کند و افطار این
چهار گروه مباح ست لیکن بخفیه مگر بعد از ظهور عذر اما حائض نموده نخورد کما فی الکنز
اگر مریض و حامل و مرضع و معذوره و مسافر بعد از صحت و اقامت مردند واجب ست
بر وارث که فدیه دهد بقدر ما فات اگر بعد از صحت و اقامت آن قدر زنده باشد
و الا بقدر صحت و اقامت هو الصحیح و اگر صحت نیافت بروی چیزی نه این آنگاه
که از و نومیدی متحقق نباشد و الا فدیه برو لازم ست و از برای وجوب فدیه بر وارث
ایصا شرط ست باو و از برای این مال و وصیت از ثلث ست اگر وارث دارد
و الا از اکل و اگر وارث بی وصیت تبرع کند روا بود و لازم ست اتمام روزه نفل
شروع در و اما اگر بگمان لزوم شروع گردد ظاهر شد که لازم نه بود لازم نشود

کمافی المختار و روزهٔ خاموشی که در و سخن نکنند و روزهٔ نوروز و هر جان اگر موافق
معتاد باشد باک نه و روزه حلّه که این روزهٔ نصاری ست کمافی خزانة الواقعات
و مستحب ست روزهٔ ایام بیض و بقولی مکروه است و در مختار گفته که این صیام آدم
علی نبینا و علیه السلام و فی الحدیث مَنْ صَامَ ثَالِثَ عَشَرَ وَ رَابِعَ عَشَرَ وَ
خَامِسَ عَشَرَ فَكَأَنَّمَا صَامَ الدَّهْرَ كُلَّهُ کمافی الظهیریة و روزهٔ محرم و اگر خواهد
که روز عاشوره روزه دارد مستحب ست که قبل ازو یا بعد ازو روزه دارد تا مخالفت
اهل کتاب شود کمافی الخلاصة و روزهٔ رجب و شعبان و شش شوال پیاپی و یا متفرق
اینها و هر عشره دو روز مستحب ست بر مختار و بقولی آن فاضل تر از جهت تواتر اخبار
و فی الحدیث مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ ثُمَّ اتْبَعَهُ بِسِتَّةٍ مِنْ شَوَّالٍ فَكَأَنَّمَا
صَامَ الدَّهْرَ كُلَّهُ کمافی الکنز و عشرهٔ ذی الحجه و ایام صیف از جهت طول و گرمی مکروه
روز جمعه نزد امام ابو یوسف مگر آنکه قبل ازو یا بعد از روزه دارد و لیکن در کنز گفته
که روزهٔ اثنین و جمعه بقول عامه مکروه نه بلکه مستحب ست و روزهٔ نوروز بر مختار مکروه
نه و زن و بنده و اجیر روزه نذارند مگر باذن اما اگر شوهر مریض یا صائم یا غائب
باشد رو ابود کمافی الکنز و اگر شروع کنند بی اذن شوهر و خواجه و مستاجر اینها
راست که افطار کنانند و نماز برین حکم ست و زن و بنده قضای نماز روزه نکنند
مگر باذن فصل چهارم در جامع گفته پیر فانی که روزه نتواند داشت افطار
کند و هر روزه را بمصری بمقدار فطرة طعام دهد و انتظار ماه نکشد و اگر قادر شود

روزہ بقیہ لازم ست نزدیک ماچنانچہ کودکی بعد نیمروز بالغ شود یا کافرے
اسلام آرد یا زنی بعد فجر یا بفجر پاک شود یا دیوانہ ہشیار گردد یا مسافر بشہر خود درآید
بعد اکل یا سحر کند بعد فجر یا افطار قبل از غروب اما بر مخطی و متعمد و مکرہ و منتظر روز شک
بعد از ظہور مصانیہ ازلازم ست باجماع کہ تشبہ کنند نہ معذورہ و مسافر و مریض باجماع
و بقولی حائض بخفیہ خورد کما فی الجامع **فصل سوم** شک افتاد در روز عرفہ و نحر
روزہ افضل ست و باک نیست بصوم عرفہ در حضر و سفر چون قوی باشد اما حاج را روزہ
نزدیک و عرفہ مکروہ ست لقولہ علیہ السلام من صام یوم التروية فكأنما عبد الله اثنى عشر الف سنة
و من صام يوما عرفة فكأنما عبد الله اربعة و عشرين سنة و من صام يوم النحر
ان يصلي صلوة العيد فكأنما عبد الله ستين الف سنة كما فى الكنز و فى الحديث قال عليه السلام
لمن يصوم ايام العشرة فان لك بكل يوم صوم عن كل مائة رقبة و مائة بدنة
سمين يحمل عليها فى سبيل الله فاذا كان يوم عرفة فلك فيها عدد
الفى رقبة و الفى بدنة و الفى فرس يحمل عليها فى سبيل الله و لازم ست
كردن ين ايام دعا و استغفار و صدقہ بسیار کند خاصہ در روز عرفہ کما فی التبیین و مکروہ ست
صور روزہ مسافر اگر در محنت افتد و الا روزہ افضل ست اگر عامۂ یاران منتظر نباشند
و اگر باشند و نفقہ مشترک ست افطار افضل ست و در روزہ عیدین و ایام تشریق
در روزہ وصال کہ منتظر تمام سال روزہ دارد و پنج روز نکشاید اگر گشاید بر مختار بآ
و وفا فضلتر آنست کہ روز می روزہ دارد و روزی گشاید و این روزہ او دوست

ل ۱۲ ان ای لم یعلم انه ۱۲ ولا یقضی ذلک الیوم ۱۲ فعال یفعل ذلک الیوم ۱۲ بمشاهدة سببان ۱۲ نزول شدة

ماه کامل را روزه دارد خواه پیاپی خواه جدا جدا کما فی السراجیة و تبر روزه روز
قدوم فلان من نیت سوگند دارد و او در رمضان آمد کفارت سوگند ست نه قضا و
اگر وی قبل از نیت روزه آن روز آمد و ناذر در ان روز نیت شکر کرد آن روز
از هر دو محسوب بود و اگر ناذر در ان روز قبل از قدوم او خورده یا حائض شد بر
چیزی نه نزد امام محمد رحمه الله تعالی هو المختار کما فی السراجیة و نزد امام ابو یوسف
قضاست و اگر وی بعد از زوال آمد بر وی چیزی نه نزد امام محمد نذر یکروز
بر زبانش ماه رفت ماه لازم شد نذر صوم ابد کرد و بسبب اشتغال معیشت نمیتواند فطر
کند و برای هر روزی نیم صاع گندم دهد و اگر فقیر بود استغفار کند اما اگر بسبب گرما
نمی تواند کفارت یمین دهد و از عهده بدر آید و علیه الفتوی کما فی الکنز تا از سبب شدت
گرمای تابستان نمی تواند افطار کند و در زمستان قضا دهد معلق کرد روزه به شرط
روزه قبل از ان روا نه و اگر بوقت اضافت کرد تقدیم از و روا بود نزد یک
شیخین بخلاف امام محمد و زفر پس اگر روزه جمعه نذر کند تعجیل روا بود و اگر
گوید چون جمعه آید روزه دارم نه کما فی السراجیة و نذر ده روزه پیاپی
جدا جدا روا نه و در جدا جدا پیاپی رواست و تحسین در نذر چهار رکعت بیک
سلام بدو سلام رواست و عکس نه کما فی الظهیریة در سراجی گفته ما بی
بمکه روزه دارم در جای دیگر رواست نذر کرد صیام جمعه عمر را یا یک سال
و میداند که در تابستان دشوار ست راه آنست که قبل از ان در زمستان
بحساب آن روزه دارد و در خلاصه گفته کسی که در آخر روز بجا آلی شود
اگر در اول روز چنان بودی روزه بروی لازم شدی بر وی اکنون

افطار و دیگر کردیک کفارت کفایت کند و اگر بعد از کفارت باشد کفارت دیگر واجب
باجماع این در یک رمضان ست اما در دو برای ہر ظہاری کفارت ست
نزدیک امام محمد و بقول اکثر مشائخ یکی کفایت کند ہو الصحیح کما فی الجامع و کفارت
صوم چون ظہار اعتاق بندہ کافر ست مسلم یا کافر اگر قادر باشد و الا صیام دو ماہ
پیاپے و با فطار یک روزہ از سر گیرد کما فی التحفۃ و ہمچنین اگر ایام مکروہہ
گشاید کما فی الظہیریۃ و زن در ایام عذر معذورہ ست کما فی التحفۃ اما بجماع
بعمد در شب و بسہو در روز از سر گیرد بخلاف ظہار کما فی الجامع و الا اطعام
شصت مسکین بقدر فطرہ و اعتبار حال ادای رست نہ گاہ وجوب را
و باید کہ اول قضا دہد بعدہ کفارت کما فی الخیرت اما اگر شصت و یک روزہ داشت
بے تعین قضا بر مختار فقیہ ابو اللیث و ابو بکر کما فی فتح قاضیخان و در جامع گفتہ کہ امام محمد
بن سلام و نصیر بن یحیی فتوی بصوم داده اند در جنابزہ و گفتہ اند کہ امر تنعیم
باعتاق کہ بسا باشد کہ افطار کنند و باز آزاد کنند **فصل دوم** در خلاصہ گفتہ
کہ در نذر صیام سال معین پنج روز افطار کند و قضا دہد و اگر نیت سوگند ہا کند
با فطار آن ایام کفارت ست نزدیک امام و بصوم قضا نماید و در نذر سال نامعین
سالی ابا بلہ روزہ دارد و سی و پنج روزہ را قضا دہد آن از رمضان و این
از ایام و سال بپایان چون معین ست و در نذر بروزہ این ماہ یا این سال بقیہ
او را روزہ دارد و ماضیہ را قضا نماید و ہمچنین این ہفتہ کما فی الکبری و بروزہ ماہا
و

ای آزاد کردن
طعام و طعام دادن
نشست مسکین شصت روزہ ۱۲
سوار کان مومن
او کاوزاد کی او ای ثلثیم
الاعتاق معتوق
فتوی بقول اصح
فلم یجز کما فی شرح الطحاوی
تذکرۃ فی الاشباہ

بحدیث مجتهد زیست نه عامه را کما فی التلویح مگر چون بعد از فتوی خورد اما بعد
از اکتحال و ادهان و تحجمیت و سواک مطلقا کفارت ست و همچنین بعد از جماع
بد ابه یا میت بی انزال اگر عالم باشد والا نه انگشت در دبر آورد یا خطی فرو برد
اما غائب نکرد پس بعد خورد و بر عالم کفاره لازم ست مجرجاهل نه و انزال شرط نه و بر مکره
قضاست نه کفارت اگرچه بعد از دخول طائعه شود و همچنین مکره و علیه الفتوی
یا مس بشهوت انزال شد قضاست نه کفارت این انگاه که مس بی جامه باشد
الا اگر حرارت اعضای او یابد شکند اگر انزال شود و اگر نیابد نه اگرچه انزال شود
کما فی الذخیرت و اگر خرقه بر ذکر پیچیده در آورد اگر نرم باشد قضاست و کفارت
و اگر درشت باشد قضا و غسل لازم نه کما فی المجموعة بلو الحت کفارت ست نزد یک
صاحبین و بروایت ماخوذ از امام و انزال شرط نه در شب جنب شد و غسل نکرد
تا فجر شد روزه تمام ست بدست بازی کرد تا انزال شد قضاست نه کفارت و این
کار خارج رمضان حلال نیست بقصد قضای شهوت و بقصد تسکین او امید عفوست
بجماع و ابد و میت با نزال قضاست نه کفارت و الا نشکند انگشت در دبر یا قبل کرد
قضا و غسل نه هو المختار و علیه الفتوی مگر چون تر باشد باب یار و غن کما فی الظهیریة
و المجموعة لیکن در جامع گفته که بر مختار شکند و بیضه در داخلی نهاده تمامی غائب شد
شکند و اگر طرفی ازو در خارجی باشد نه و همچنین اگر سلکی یا خبشه فرو برد و طرفی ازو
در دست او بود کما فی قاضیخان در استنجا آب بمحل حقنه رسید نشکند و نیابد که مورث
ورد عظیم ست در رمضان قبل از نیت خورد کفارت نه نزد امام و نزد صاحبین قبل
نیت کرد پس خورد کفارت ست بر صحیح کما فی الجامع افطار کرد و قبل از کفارت یا

فتاوی برهنه و قنیه دوم ۱۲ علائی ۲ ما مجرد قی ۳ العلیم او اعمل عمل قوم
لوط فی رمضان وجب علیه ۴ القضاء بالاتفاق و الکفارة ۵ لو لم یکفر ۱۲
یجب علیه الکفارة بالاتفاق ۱۲ ۶ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۷ لانه
الفعل و الافتضاء دون الکفارة ۸ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۹ لانه
آلت مرد با مرد فقط ست و غسل ۱۰ اگر زن با زن باز ساکند
اگر انزال شود قضاست و غسل ۱۱ و الا نه ۱۲ مجرجاهل ۱۳ بشش بایا
من غیبته ۱۴ و تنظر الی فرج ۱۵ او اراد بشهوة ۱۶ فانزل فعلیه تمام ۱۷ اطلاقه و آذا فظ
الی اخره بشهوة فی فرجها او فرج ۱۸ او دبرها او فخذها او ساقها
او لا لانقطر از اول و کذا

لا لفظ بالکفارة ۱۲ ۱۹ جعل معرفة ۱۲ ۲۰ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۲۱ لانه
لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۲۲ و الافتضاء دون الکفارة ۱۲ ۲۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۲۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۲۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۲۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۲۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۲۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۲۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۳۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۳۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۳۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۳۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۳۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۳۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۳۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۳۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۳۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۳۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۴۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۴۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۴۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۴۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۴۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۴۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۴۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۴۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۴۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۴۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۵۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۵۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۵۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۵۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۵۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۵۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۵۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۵۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۵۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۵۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۶۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۶۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۶۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۶۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۶۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۶۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۶۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۶۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۶۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۶۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۷۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۷۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۷۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۷۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۷۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۷۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۷۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۷۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۷۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۷۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۸۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۸۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۸۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۸۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۸۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۸۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۸۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۸۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۸۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۸۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۹۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۹۱ لانه لا ذنب لها
فی ذلک ۱۲ ۹۲ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۹۳ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲
۹۴ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲ ۹۵ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۹۶ لانه لا کفارة
علی المرأة ۱۲ ۹۷ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۹۸ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲
۹۹ لانه لا ذنب لها فی ذلک ۱۲ ۱۰۰ لانه لا کفارة علی المرأة ۱۲

وی بظن افطار خوردن گرفت پس معلوم شد که آن قبل از طلوع صبح بود و این بعد
از طلوع کفارت نه و بقول یکی لازم ست صائم در آخر روز بحالی شد اگر در اول چنان
بودی افطار روا بودی با فطار کفارت ساقط شود چنانچه بعد از افطار مریض شد
یا حیض آمد یا بیهوش گشت یا بعد از سفر افطار کرد اما اگر بعد از افطار بعمد سلطان
او را بر سفر اکراه کند نه در ظاهر روایت اما در روایت حسن ساقط شود و هو المختار
کما فی المختار اما اگر بعد از ان باختیار مسافر شود باتفاق روایات ساقط نه
و همچنین بر صحیح اگر خود را مجروح کند جراحتی لا یطاق کما فی الظهیریة مقیم نیت
مسافرت کرد پس خورد کفارتست یعنی قبل از خروج از عمران کما فی السراجیة
مسافر شد و قبل از افطار از جهت کاری باز گشت و بعد از افطار بدر آمد قضاست
و کفارت در روز نوبت تپ یا حیض افطار کرد و آن نشد کفارت ست و آهی
از جهت کارخانه ضعیف شد و از جهت خوف هلاک افطار کرد قضاست نه کفارت
و همچنین منکوحه خادمی ست حر یا بنده یا مردیست که برای بستن یا کافتن جوی رفتن
و گرما سخت شد با فطار کفارت نه بفراموشی افطار کرد بعده بظن فطر دانسته خورد
کفارت نه و اگر عالم باشد از صاحبین آمده که لازم ست و از امام آمده که نه هو الصحیح
اگر بعد از قی یا غسل بگمان فطر بعمد خورد کفارت ست مطلقاً محتلم بگمان فطر بعمد
خورد لازم ست و همچنین اگر جاهل باشد نزدیک امام اما بعد از فتوی فقیهی نه بر صحیح محتجم
خورد لازم ست حدیث افطر الحاجم و المحجوم شنیده باشد یا نه که استدلال

اگر کمتر از نخود باشد و الا نشکند و اگر کمتر بدر آورد و فرو برد شکند و کفارت بر صحیح نه لعدم مضغ لقمه یاد آمد و باتذکر فرو برد و اگر از جاهن برنکشیده بود کفارت لازم ست و الا نه و هو ماخوذ الفقه و ابتلاع مفوع غیر نه و خوردن حصیات و نوات و مدر قضاست نه کفارت اما باعتیاد لازم ست لیکن در جامع گفته اگر بارها از جهت معصیت خورد لازم باشد و علیه الفتوی و همچنین پنبه و گیاه و خاک و کاغذ و گل سرشوی مگر چون اکل گل عادت گیرد اما در گل ارمنی لازم ست مطلقا و در نمک لازم ست بر مختار و در برگ یا لازم و حاصل آنست که هرچه باو یا دوا یا غذا یاد دواکرده شود لازم ست سحر کرد یا افطار بتیقن شب و روز بود قضاست نه کفارت دو کس گواهی دادند بر غروب و دو بر عدم آن قضاست نه کفارت باتفاق اما در طلوع فجر کفارت باتفاق یکی سحر میکرد جماعتی گفتند که فجر دمیده

باعادهٔ آن بشکند و بقولی انگاه که از سرخی لب تجاوز کند بابتلاع کنجد دندان نه
و از خارج شکند و کفاره نیز لازم آید بر مختار اما بمضغ او و همچنین مضغ دانه گندم و ابتلاع
این شکند و در کفارت اختلاف ست بخلاف جو مگر بریان کما فی المختار دانه انگور
خورد اگر خائید قضاست و کفارت و اگر درست فرو برد اگر بالتفروق فرو برد بقول
عامه کفارت ست و بر صحیح نه و الا کفارت ست باتفاق کما فی الظهیریة آفریشم
در دهان آورد و رنگ او با ریق وی آمیخته شد چنانچه سرخ یا سبز یا زرد شد ابتلاع
او با تذکر شکند و همچنین ریسمان رنگین کما فی المختار و قی نه اگرچه پری دهن باشد کما
فی الجامع و عود اندک نه و همچنین بسیار نزد امام محمد هو الصحیح بخلاف امام ابو یوسف
و همچنین اعادهٔ اندک نزد ابو یوسف هو الصحیح خلافاً لمحمد رحمه الله تعالی اما اعادهٔ بسیار
شکند کما فی الجامع و تقیو شکند اگر بسیار بود و کفارت نه و الا شکند نزدیک
امام محمد و نزدیک امام ابو یوسف نه و عود این نه و در اعادهٔ او از امام ابو یوسف
دو روایت ست و تقیو بلغم نه و اگرچه بسیار باشد بخلاف امام ابو یوسف و متفرق
جمع کرده شود اگر از جهت علتی باشد و اگر باختیار کرده نه و نزدیک امام ابو یوسف
اگر یک شورش باشد جمع کرده شود کما فی الجامع بابتلاع آنچه در دندان مانده نه

و اگر در قصبه و کست باتفاق نه اما در قبل بر صحیح شکند لیکن در مختار گفته که بر مختار
نه و صول نیز نه و اگرچه آهن در شکم ماند بر صحیح نیز ور آمد و بر آمدن نه لیکن در جامع گفته
شکند و خول غبار و دود و بوی عطر نه مخاط به بینی رسید و بالا میکرد و بحلق در آمدن نه
و خول آب در گوش آن اغتسال نه و همچنین صب او هو الاصح و المختار کما فی السراجیه
و الکنز لیکن در شکاری از قاضی خان گفته که بر صحیح شکند اما بغیبت روغن در رو قضا بود
کما فی الجامع بدخول مگس نه اما ابتلاع او بقصد شکند کما فی الجامع بریختن آب در حلق باکراه
قضاست نه کفارت ریختن آب در حلق نائم و جماع نائمه و مجنونه بمجنون عارضی بعد صحت در
افاقت شکند باتفاق دخول آب بمضمضه و استنشاق اگر ذاکر روزه است شکند و الا
نه لیکن در جواهر گفته که درین بحر و مضی از پره بینی نشکند تا بمیانه سر نرسد دخول قطره یا
قطره اشک نه و اگر لب یارست که ملوحه او در تمام دهن می یابد شکند و همچنین عرق روی
ابتلاع قطره برف و باران که در دهن افتد شکند و همچنین دخول در حلق بر صحیح کما فی
الظهیریه تمکیدن هلیله خشک نه تا عین او در نرود لیکن بمکیدن فایند و سکر قضاست
و کفارت خون از دندان بدر شد و فرو رفت اگر غالب ست شکند و همچنین برابر است
و مغلوب نه و بشرب خون کفارت نه در ظاهر روایت و در بعضی روایات واجب ست ابتلاع بزاق
غیر شکند و کفارت نه لیکن در ذخیره گفته اگر صدیق او باشد کفارت لازم آید بزاق از
دهن فرو شد و قبل از قطع برکشید و فرو برد نه لیکن در مختار گفته بزاق ظاهر شد

که فجر پدید آمده شود یا شب ماه است یا ابر یا چشم او علت ست نخورد و الابد کرده باشد که فجر پدید آمده شود یا شب ماه است سحر خورد با ظن فجر قضا دهد احتیاطاً و در ظاهر روایت نه و علیه الفتوی و اگر فجر تحقیق شود قضا ست نه کفارت کما فی الظهیریه و مستحب ست تعجیل افطار و سنت ست که قبل از نماز باشد بعد از تیقن غروب و اگر بسبب ابر و جز آن شک شود تا خیر واجب ست و افطار حلال نه و الا قضا لازم ست و اگر روشن شد که روز بود کفارت نیز لازم ست و فی الحدیث اِذَا اَفْطَرَ اَحَدُکُمْ فَلْیُفْطِرْ عَلٰی تَمْرٍ فَاِنَّہٗ بَرَکَۃٌ فَاِنْ لَّمْ یَجِدْ فَالْمَاءُ فَاِنَّہٗ طَہُوْرٌ و پیغمبر علیه الصلوة و السلام افطار میکرد و بسته خرما یا بچیزے که بآن آتش نرسیده و بقولی در تابستان باب و در زمستان بخرما و نزدیک افطار باہم حوائج دعا کنند و گویند اَللّٰہُمَّ لَکَ صُمْتُ وَبِکَ اٰمَنْتُ وَعَلَیْکَ تَوَکَّلْتُ وَعَلٰی رِزْقِکَ اَفْطَرْتُ وَبِصَوْمِ غَدٍ مِّنْ شَہْرِ رَمَضَانَ نَوَیْتُ فَاغْفِرْلِیْ مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ و اگر تواند باید که صائم روزه کشاید و فی الحدیث مَنْ فَطَّرَ ثَلٰثَۃً غُفِرَ لَہٗ وَمَنْ مَّاتَ وَلَہٗ حَیْوَانٌ ثَلٰثَۃٌ کُلُّہُمْ رَاضٍ غُفِرَ لَہٗ

فصل اول در بیان شکننده روزه در خلاصه گفته اکتحال مفطر نیست و اگر چه طعم او یابد و انچه باندرون سر و شکم رسد از گوش و بینی و دبر مفطر ست و همچنین انچه از جراحت بشکم و سر رسد نزدیک امام بخلاف صاحبیه و اقطار در احلیل نه نزدیک امام و نزدیک دوم یعنی امام ابو یوسف رحمه الله تعالی علیه شکند و قول ثالث مفطر است اینجا انگاه که بمثانه رسد و اگر

و بلوغ نه دعوی و اضحی چون فطرست و قول اهل تنجیم اعتبار ندارد و رجوع بقول ایشان
مخالفت شرع است و فی الحدیث مَنْ اَتٰی کَاهِنًا اَوْ مُنَجِّمًا فَصَدَّقَهٗ بِمَا قَالَ فَهُوَ کَافِرٌ
بِمَا اُنْزِلَ عَلٰی مُحَمَّدٍ عَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ و حکم یک شهر بر شهر دیگر لازم شود بر صحیح
چون خبر مشهور شود عدلین بر صوم گواهی دادند روا بود که بعد از سی روز افطار کنند
بی خلاف اگر در صوم و فطر علت باشد و بر صحیح اگر در صوم علت باشد پس و همچنین اگر در فطر
علت باشد پس و اگر یک عدل گواهی دهد بر وی افطار نکنند مگر بعد از صوم یومی مطلقاً و امام
گفته اگر در هر دو علت باشد افطار روا بود و امام حلوانی گفته که خلاف درین نیست و خلاف
آنگاه است که در فطر صاف باشد در خلاصه گفته اگر قاضی شهادت یکی رد کرد وی بعد از سی روز
افطار نکند مگر با امام و اگر بر بست و نهم روزه گواهی دادند که رمضان یک روز قبل از صیام
شما بود اگر ازین شهر باشند نشنوند و اگر از جای دور آمده اند شنوند و اگر در بست و نهم خبر
کنند که جماعت فلان شهر قبل از شما بروزی روزه داشته اند و شب آینده ماه نه بینند و آسمان
صاف ست فطر روا نه و تراویح گذاشتنی نه اگر ماه قبل از زوال یا بعد او به بینند صوم و افطار
روا نه و ماه از شب آینده است بر مختار و در کنز گفته که سحر نیت ست و این مستحب ست و اگرچه
یک لقمه یا یکدم آب باشد و سحر از نیم شب ست تا فجر و تاخیر او مستحب ست و فی الحدیث ثَلٰثٌ
مِنْ اَخْلَاقِ الْمُرْسَلِیْنَ تَعْجِیْلُ الْاِفْطَارِ وَتَاْخِیْرُ السُّجُوْدِ وَالسِّوَاکِ مگر
چون شک افتد در فجر که فاضل تر ترک ست و اگر خورد نشکند و از امام اعظم آمده اگر جای باشد

ای سی ام شعبان چون ہلال پوشیدہ شود افضل ست باتفاق کسے را کہ موافق
معتاد باشد وہمچنین نزدیک عامہ خواص ۱۲ اے علماء وکسانیکہ نیت او مید انند اے
قصد نفل بے قصد رمضان وغیر ایشان افطار کنند بعد از نیم روز عرفی و مکروہ ۱۲ ست
روزہ بنیت رمضان یا واجبی دیگر وہمچنین تردید میان رمضان و نفل یا واجب
یا مطلق پس اگر درین صور از رمضان ظاہر شود اجزا و بود والا نفل و باید قضا
نہ و بقول عامہ اگر از شعبان باشد و نیت واجبی کند ازین باشد و برائی رمضان
یا شوال روزہ دار دو اگرچہ قول او مردود ست و باید افطار بعد از روز قضا ست
کفارت وہمچنین قبل از شہادت یا رد بہ صحیح اما بعد از قبول شہادت فاسق و امر مردم
بروزہ کفارت لازم ست بقول عامہ وی شکند یا دیگری کما فی الخلاصہ و امر اے
شہادت لازم ست در سب چون عدل باشد نامردم افطار نکنند و اگرچہ مجتہد بود
وہمچنین فاسقے کہ داند کہ قول او قبول خواہد شد و اگر حاکمی نباشد در مسجد گواہی دہد
و بقول او روزہ دار مد اگر عدل باشد و شہادت یک عدل مکلف بر رمضان قبول ست
و اگرچہ بندہ باشد یا زن و شہادت مستور قبول ست و اگرچہ بندہ باشد بر صحیح لیکن
در خلاصہ گفتہ کہ در ظاہر مذہب عدالت شرط ست و دعوی و لفظ شہادت شرط
نزدیک صاحبین و نزدیک امام دعوی شرط ست این ہمہ انگاہ کہ در آسمان علت
باشد چون ابر و غبار و دود والا شرط ست کہ از ہر جانب چند ان خبر کنند کہ متوہم
نشود و توافق ایشان بر دروغ و امام طحاوی گفتہ اگر یکی از خارج شہر آید یا از اعلاے
اما کن شہر شہادت او قبول ست لیکن در خلاصہ گفتہ کہ در ظاہر روایت فرق نہ و ہمچنین عید
نظر چون علت نباشد والا شرط ست نصاب شہادت و لفظ شہادت و عدالت و

در خلاصہ گفتہ ہر کہ از حیلہ شرعی منکر شود کافر گردد **باب پنجم در بیان صوم**

و درین باب شش فصل ست وفی الحدیث من صام رمضان وقامہ ایمانا واحتسابا غفر لہ
ما تقدم من ذنبہ کما فی الحدائق و در جامع گفتہ کہ افضل اعمال بعد زکوۃ روزہ است
ای کف نفس از اکل و شرب و وطی از فجر تا غروب بانیت اگر اول شب نیت کرد و بعد
روزہ در بال او خطور نکرد تا غروب صائم باشد اگر نیت صوم و فطر نمیکند و میداند کہ
رمضان ست نہ بر اظہر اگر شب نیت کرد و قبل صبح فسخ کرد نہ شب نیت نفل کرد و فرض
باشد و روا ست ادای رمضان بہ نیتی کہ قبل از نصف روز شرعی بود پس نیت مطلقا
بعد او بر صحیح روا نہ و فاضلتر نیت مقارنت صبح ست و روا ست بہ نیت نفل و بہ نیت
و بہ نیت واجبے دیگر مگر در سفر شرعی و مرض مبیح کہ این زمان از ان واجب باشد
اما اگر مسافر و مریض نیت نفل کنند از فرض بود و ظاہر روایت و ہمچنین در مطلقہ بر
ائمہ نزدیک امام ست اما نزدیک صاحبیہ از رمضان مطلقا و نفل و نذر معین چون
رمضان ست مگر چون بہ نیت واجب دیگر کند کہ از ین باشد و نذر قضا کند کما فی الخلاصہ
و این انگاہ است کہ نیت واجب در شب کند و الا نہ و شرط است در قضا و کفارہ و
نذر غیر معین و تعیین و نیت اگر در روز نیت یکی از ینہا کند نفل باشد و اتمام او مستحب ست
و با فطار قضا نہ اگر نیت قضا و کفارہ کند نفل باشد نزدیک امام محمد و قضا نزدیک امام
ابو یوسف و در خلاصہ گفتہ ہمچنین اگر نیت قضا و نفل کند اگر دو روزہ از یک رمضان
یا از دو رمضان قضا شدہ تعیین کند و الا بر مختار روا بود و در وقت نذر معین نیت
قضای رمضان کند ازین باشد نہ از ان کما فی المجموعۃ بامداد روزہ دارم اللہ تعالی
تعالی روا بود و صائم باشد بر مختار کما فی المختار و در جامع گفتہ کہ روزہ روز شک
اذا قال نویت ان اصوم غدا ان شاء اللہ تعالی او شمس الائمۃ الحلوانی انہ یجوز استحسانا

واگر اکثر از ماه باشد نه و بقولی رواست و اگرچه طعام سالی دارد و همچنین کسوت زمستانی
چنین و همچنین دوکان و سرای که حاصل او سه هزار درم بود چون حاصل با عیال کفایت
نکند و همچنین زمین چنین بقولی و ادای زکوة آشکارا فاضلتر و در نفل اخفائی و اغنای
از سوال یک روزه فاضلتر از تفریق بر فقرا و همچنین تصدق بدرم فاضلتر از تفریق
فلوس کما فی الجامع و مکروه است دفع یک نصاب یا زیاده بیک فقیر اما اگر مدیون باشد
و بعد از دادن اندکی بدست او میماند یا معیل بود بعد از توزیع بر یکی کم از نصاب میرسد
باک نبود و نقل زکوة به فقرای شهر دیگر مگر با قارب و در جامع گفته مگر با حوج و کراهت جائی
است که فقیر شهر دیگر اورع یا انفع بتعلیم و تعلم شرائع نباشد و الا نه و از امام آمده که نقل قبل
از سال مکروه نه و ندهد بکسیکه در سرف یا گناه خرج خواهد کرد و نه بکسیکه نماز نگذارده
مگر احیانا و اگرچه واقع خواهد شد و تصدق بر فقیر عالم افضل ست از جاهل و شیخ ابو حفص کبیر
گفته قبول نیست صدقه کسی که خویشان او محتاج باشند تا از ایشان نه آغازد و فاضلتر
برادرانند پس خواهران پس فرزندان ایشان پس اعمام و عمات پس اخوال و خالات
پس ذوی الارحام پس جیران پس اهل کوچه پس اهل شهر و اعطا به برادر فاسق بهتر از
بیگانه صالح و بمدیونی که اندک وجه دارد نیکوتر از درویش و حیله کردن که زکوة واجب
نشود نزدیک امام محمد مکروه است و نزدیک امام ابو یوسف نه و حیله آنست که قبل از
سال مال زکوة بمعتمدی به بخشد یا بفروشد و بعد از سال از و هبه کناند و بیع اقاله کند و از این
حیله کسی کند که زکوة نتواند داد از بزه بترسد گویند که امام ابوبکر نائیاوی در خوات بحضرت
رسالت پناه علیه الصلوة والسلام مشرف شد یکی از شافعیه حاضر بود عرض کرد که ابو یوسف حیله
اسقاط زکوة روا داشته فرمودند آنچه ابو یوسف روا داشته حق ست با صدق

کما فی الخلاصة و نه باولاد علی و عباس و جعفر و عقیل و حارث رضی الله تعالی عنهم و نه بموالی
ایشان اما بر روایت ماخوذه از امام روا است که صدقهٔ فرض و نفل به بنی هاشم دهد کذا
فی حاشیة الشیخ و نه بذمی و مبتدعی که بدعت او بکفر رساند اگر بزن مصرف به یکی داد
پس ظاهر شد که مملوک اوست اعاده کند و همچنین اگر هاشمی یا غنی یا اصل یا فرع یا کافر
ظاهر شد نزدیک امام ابو یوسف و نزدیک طرفین نه این انگاه که تحری کرده باشد اما
اگر شک افتاد و تحری نکرد یا کرد و گمان شد که مصرف نیست بسند نه بود و اگر داند که فقیر
است بر صحیح بسند بود و اگر از غنا و فقر او چیزی محظور نشود روا بود و استرداد نکند در
ولد و غنی و در طیب او اختلاف است و چون طیب نباشد بقولی تصدق کند و بقولی رد
کند اگر بر سلطان زمانه به نیت زکوة دهد ساقط نه شود و ازینجاست که اکثر ائمه بلخ فتوی داده
اند بر اعادهٔ او دیانتاً لیکن بر اصح ساقط شود و از مضمرات گفته اگر داند بمصرف نداده
بر مختار اعاده کند و بقولی اگر نزدیک دادن جبایات نیت زکوة کند محسوب باشد
اما بر مختار اعاده کند در خلاصه گفته اگر سلطان جبایات میگیرد یا مالی بطریق مصادره
و صاحب مال نیت زکوة کند بر صحیح ساقط شود اگر صدقه دهد بکودکان اقارب بر وجه
عیدی به نیت زکوة یا بکسی که بشارت دهد بقدوم صدیق یا بخبر خوش یا بمهدی
یا کوزه یا بطبال یعنی سحر خوان یا بمعلم یا بخلیفهٔ مکتب روا بود و اگر خلیفه چنان باشد
که اگر ندهد وی عمل نکند روا نه اگر بخواهری که بر شوهر مهر دارد و او اگر غنی باشد و مقر
و عند الطلب امتناع نخواهد آورد روا نه بود و اگر فقیر باشد یا غنی که عند الطلب
ندهد روا بود و روا است دادن به پدر موسر و نزدیک امام ابو یوسف انگاه که در عیال
او نباشد و الا نه و روا است اعطای زکوة بصاحب طعام ماه برابر دویست درم

واگرچه قیمت ده بصد نرسد هو الصحیح و عرض تجارت را بزر و نقره ضم کند بقیمت پس در قفیز
گندم و پنج مثقال زر که قیمت هر یکی صد درم باشد واجب است و بقول صاحبین نه اما اگر زر ده
مثقال باشد باتفاق لازم شود و سوائم را بحجرین ضم نکند و روا است که صاحب یک نصاب
زکوة چند سال پیشتر دهد یا از چند نصاب ادا کند اما بی نصاب تقدیم باجماع روا نه

فصل دوم مصرف زکوة و صدقه فطر و کفارت و نذر افقیر است ای کسیکه کم از نصاب دارد
و صحت و کسب مانع نه ۲ و مسکین ای کسیکه چیزی از مال ندارد ۳ و عامل صدقه ۴ و مکاتب
غیر و اگرچه این غنی باشد هو الصحیح پس اگر عاجز آید ماخوذ حلال باشد ۵ و مدیون غیر مالک
نصاب فاضل ۶ و فی سبیل الله ای منقطع از غزات بسبب فقر نزدیک امام ابو یوسف
و منقطع حاج نزدیک امام محمد و الاول هو الاصح و این سبیل کسیکه مال دارد نه با خود مسافر
بود یا مقیم و اگر چندان دارد که بوطن رسد یا کسوب بود دفع باو روا نه و روا است صرف
آن بهمه این مصارف و بعض اینها تملیک شرط است پس صرف نکند برای بنای مسجد
یا پل یا کفن مرده یا قضای دین او و اگر خواهد باید که بفقیری دهد و امر کند او را بصرف
درین وجوه و اباحت روا نه نزدیک امام محمد بخلاف امام ابو یوسف پس اگر با کسی که
در عیال او باشد بخورد و نیت زکوة با فطر روا بود نزدیک امام ابو یوسف بخلاف
امام محمد و علیه الفتوی و صرف نکند بدیوانه و کودک مگر چون ولی او قبض کند چون پدر
و وصی اما بمراهق عاقل روا است و همچنین بمعتوه کما فی الملتقط و نه باصل و فرع نکاحا و
و سفاحا و نه بزن و اگرچه در عدت بائن یا سه بود و نه بشوی نزدیک امام بخلاف صاحبین
و نه به بنده خود و نه بمعتق البعض بخلاف صاحبین و نه بغنی و نه بمملوک او مگر مکاتب و نه بطفل
او اما بفرزند بالغ غنی روا است و همچنین بزن غنی نفقه او مفروض بود یا نه نزدیک طرفین

والا قدر نصاب از وجه اتوان کرد باشد والا نه اما در غیر آنها چون حیوانات و زرعیات
و عددیات و مکیلات و موزونات واجب نه شود مگر به نیت تجارت نزدیک تملک بسبب
اختیاری چون قیمت او بنصاب یکی از حجرین رسد و قیمت کرده شود بنصاب انفع واه برای
خدمت خرید و نیت دارد که اگر سود یابد بفروشد در آن چیزی نه و همچنین جوالق و شتران
و خران که برای اجارت خرد و همچنین قدور کما فی الظهیریه و در ظهیریه گفته آنچه برای عمل خرد
و عمل او در معمول باقی ماند چون عصفر و دهن از برای دباغت در و زکوة ست و اگر باقی
نماند چون صابون و خرض نه در جامع گفته که روا ست در زکوة ادای قیمت روز وجوب
نزدیک امام و روز ادا نزدیک صاحبین و همچنین در صدقه فطر و کفارت رمضان و ظهار
و صید و یمین و در عشر و خراج و نذر و هلاک نصاب بعد از سال مسقط زکوة ست و اگر صید
طلب عامل باشد بر اصح اما استهلاک بعد از سال مسقط نیست و بقولی هست و استبدال
غیر حجرین استهلاک است و استبدال حجرین قبل از سال سال را باطل نکند و بنقصان
در میان نقل ساقط نشود چون اول و آخر کامل باشد و ضم کند آنچه در میان سال افزاید
بنصابی که جنس او باشد نه بغیر جنس او و ما ورای سوائم همه یک جنس اند کما فی السراجیه
و ضم کند زر بنقره و نقره بزر بقیمت نزدیک امام و باجزا و وزن نزدیک صاحبین پس
پنجاه درم و ده مثقال زر بقیمت یک صد و پنجاه درم نزدیک آن واجب ست بخلاف
اینها نزدیک تکامل اجزا هیچ خلاف نیست پس در صد درم نقره و ده مثقال زر باتفاق واجب

واجب یک شاة ست نزدیک آنها و نزدیک این دو ثلث در ان و پنج سدس درین و
اگر هلاک از عفو تجاوز کند صرف کرده شود هلاک را بنصابی که متصل عفوست و همچنین تا آخر
نزدیک امام و نزدیک امام ابو یوسف اولا بعفو صرف کنند بعده بهمه نصابها بطریق شیوع
پس اگر در سی و پنج شتر یازده مردند نزدیک امام در باقی شاة چهار دهد و نزدیک امام
ابو یوسف چهار خمس بنت مخاض و نزدیک امام محمد چهار سبع او و در جامع گفته واجب
در سائمه وسط است و اگر نباشد عامل ادنی گیرد با فضل یا اعلا بارد فضل پس اختیار عامل
را باشد لیکن بر صحیح مالک راست و نگیرد صغیره و مریضه و لاغر و نابینا را و نه حامله و آنچه
بجهت خوردن او را فربه کنند و نه فحل و نه ربی که ولد خود را می پرورد کما فی السراجیه و
در بیست مثقال زر نیم مثقال است و در دویست درم نقره پنج درم معمول باشد یا نه پس
در خمس خمس افزاید و در کمتر چیزی نه نزدیک امام هو الصحیح بخلاف صاحبیه و مثقال بقول
متاخرین صد جو ست میانه و بقول متقدمین چهار کم و درم نصف مثقال است و خمس مثقال
پس مجموع یکصد و چهل مثقال باشد و در حاشیه کنز گفته که نصاب زر هفت نیم تولچه است و واجب دو ماهه و ربع
ماهه و نصاب نقره پنجاه و دو نیم تولچه است و واجب یک تولچه و سه ماهه و سه ربع ماهه تولچه دوازده ماهه است و ماهه هشت حبه و
در جامع گفته که اعتبار قیمت را نیست پس در ابریق زر یا نقره که وزن او ده مثقال یا صد
درم باشد و قیمت او از جهت صناعت بیست یا دویست بود باجماع زکوة نباشد و در مغشوش
اعتبار غالب راست پس اگر زر و نقره غالب باشد بر غش زکوة واجب باشد و اگر برابر
باشد با وی اختلاف ست و اگر مغلوب بود اگر در ان نیت تجارت بود اعتبار قیمت راست

نر روا نیست مگر بقیمت و در هفتاد و شش دو بنت لبون و در نود و یک دو حقه تا صد و بست پس
در هر پنج شاتی افزاید و در بست و پنج مخاض و در صد و پنجاه سه حقه باز در هر پنج شاتی و در صد
و هفتاد و پنج سه حقه و یک بنت مخاض و در صد و هشتاد و شش بنت لبون و در صد و نود و شش
حقه تا دویست پس چهار حقه دهد و روا است که پنج بنت لبون دهد از هر چهل یکی بعده در هر پنجاه
زکوة همچنین افزاید و در سی گاو سبعه و در چهل مسنه و در مازاد تا شصت حساب کرده شود و
بروایتی از امام چیزی نه کما قال هو الاصح کما فی القدوری و در شصت دو سبعه بعده در هر سی
سبعه و در هر چهل مسنه و اینجا از زکوة ماده و نر روا است و جاموس چون گاو است و در چهل غنم
از ضان و معز شاة ست ای یکساله در ظاهر روایت هو الصحیح و نزدیک صاحبیه شاتی که بر و اکثر
گذشته باشد و در صد و بست و یکی دو و در دویست و یکی سه و در چهار صد چهار پس در هر صد
یکی و در هر اسپ دیناری یا چهلم حصه قیمت چون ماده باشند یا مخلوط نه در ذکور خالصه بر اصح
امام و از امام آمده که در اسپ مطلقا چیزی نه مگر چون از برای تجارت باشند و این ست ماخوذ
صاحبیه و علیه الفتوی و زکوة درین چهار نوع آنگاه است که سائمه باشند ای اکثر سال بیرون
چرند و در صغار سوائم که بر آنها سال نگذشته باشد زکوة نیست نزدیک طرفین بخلاف امام
ابو یوسف مگر بتبع یکی از کبار که صغار را تابع او می سازند و در حق انعقاد نصاب نه ادای زکوة
پس اگر یک مسنه دارد و سی و نه بره مسنه دهد و اگر این هلاک شد زکوة از باقی ساقط شد نزدیک
آن دو و نزدیک این یکی چهلم حصه از مسنه ساقط شد و از باقی دهد و اگر اینها هلاک شدند باتفاق
چهل حصه دهد و زکوة نیست در عوامل و حوامل و علوفه کما فی الهدایه و نه در استر و خر و پلنگ
و سگ معلم مگر به نیت تجارت کما فی السراجیه و در هدایه گفته زکوة در نصاب ست نه در عفو نزدیک
شیخین و نزدیک امام محمد در هر دو پس اگر در شصت شاة یا شش شتر بست یا یکی هلاک شد

بکل مال و مخطور نہ شود در مال او نیت فرض و نفل اما اگر نیت نفل کند ساقط نہ شود و لیکن در
شرح طحاوی و جمع تفاریق و سراجی گفتہ ساقط شود و در تصدق بعض نصاب زکوۃ آن ساقط
شود و نزدیک امام محمد بخلاف امام ابو یوسف و الاول اشبہ و بہ یفتی تصدق ست تا اگر ہمہ بدہد ان
بہ بخشد زکوۃ او ساقط شود بی نیت و در بعض آن ہمان خلاف ست اما بہ نیت زکوۃ یعنی کہ نزدیک
بوریا دینے کہ بر دیگرے باشد نہ بی نیت داود در دست فقیر بود کہ نیت کرد روا ست ہبہ نام کرد و نیت
زکوۃ دارد واقع شود چنانچہ بحتری بہ نیت زکوۃ دہد و قرض نام کند ہو الاصح کمافی البرجندی و در
گفتہ یکی چند درم داد کہ بفقرا دہد بہ نیت نفل بعدہ اگر بہ نیت زکوۃ کرد بعدہ ما مور تصدق کرد
از زکوۃ محسوب باشد اگر یکے از مال غیر زکوۃ آن غیر داد و آن غیر اجازت نداد گر در دست فقیر
باشد مجری بود و الا نہ بفقیرے کہ بر دو دویست درم دارد پنج ازان بخشید و باقی گرفت زکوۃ
آن پنج ساقط شود و آن ثمن دو درم ست پنجدرم بر فقیرے دارد بہ نیت زکوۃ دویست نقد آنہا
را بوی بخشید روا نہ بود و حیلہ آنست کہ پنجدرم نقد تصدق کند و باز از و از دین خود گیرد و
اگر بدیگری دینی دارد و فقیری را بقبض آن بہ نیت زکوۃ امر کند روا بود و اگر دہی را وکیل
کند با دای زکوۃ روا ست دو کس چند درم بیکی دادند کہ از زکوۃ دہد بخلط ضامن شود مگر باذن
و اگر چہ و لالۃ بیکی داد کہ از زکوۃ دہد پس آمر از نزد خود داد بعدہ ما مور داد ما مور ضامن شود
نزدیک امام علم دار دیانہ و بروایتی از بی علم ضامن نشود کمافی الخلاصۃ **فصل اول** در جانور
گفتہ کہ در ہیچ شتر سائمہ یک شاۃ ست زبا شد یا مادہ عربی یا عجمی و در بخاتی و در نجا عجمی و در
دلنگ بر ارجحیت نہ منقطوع القوائم امادر شتران تجارت قیمت کنند اگر بنصاب ندیا بقدر رسید و ناقص
شود کمافی السراجیۃ و در بست پنج شتر بنت مخاض کہ در سال دوم در آمدہ باشد و در سی و شش
ست لبون کہ در سال سوم در آمدہ باشد و در شصت و یک حقہ کہ در پنجم در آمدہ باشد و در صد

مطالب بنده نه بر مکاتب و نه بر دیوانه و کودک اما بر معتوه و مغمی علیه واجب ست و اگرچه
سالی را در گیرد و نه در مال مشترک و مغصوب و مملوک بشرا فاسد و مال حرام که این واجب
الرد ست یا واجب التصدق و نه در مال ضمار بعد از یافتن از ماضی چون مفقود و آبق و مال
مدفون در بیابان که جای او فراموش شده اما اگر فراموش شود در سرای یا در خانه یا دکان
چون بیابد از ماضی زکوة دهد اما مالی اگر مدفون باشد در زر او یا زمین او اختلاف ست و چون
مال مجحود بعلن که بر وی حجتی نه بود از بینه و علم قاضی اما در دین مقر از گذشته دهد و اگرچه معسر باشد
این همه آنگاه که قبض کند و ملک بدل از مال تجارت باشد و اگر بدل از مال نباشد چون وصیت
و میراث و دیت و مهر و بدل کتابت از گذشته ندهد و اگر بدل بود نه از مال تجارت چون بنده
خدمت درین خلاف ست و بقول صاحبین از هر مقبوض زکوة دهد مگر از دیت و بدل و دین دو گونه است
دین حق تعالی چون دین عشر و خراج و همچنین دین زکوة که این همه سائمه مانع ست مطلقا و در غیر
این نیز نزد طرفین خواه در عین بود خواه در ذمه و نزد امام ابو یوسف دران مانع ست و درین
نه و دین بنده چون ثمن و اجرت و مهر و اینها مانع اند و بقولی اگر نیت شوهر ادا باشد نزدیک مطالبه
مانع ست و الا نه و بقولی معجل مانع ست نه مؤجل و از مغنی گفته که دین بنده مانع است و اگرچه
مؤجل باشد و از جواهر گفته که بر صحیح غیر مانع ست و زکوة بر فور ست نزد امام ابو یوسف و بر تراخی
نزد امام محمد و از امام دو روایت ست و از شیخین آمده که تاخیر مکروه است و از امام محمد آمده که
او قبول نه و شرط ست در زکوة نیت مقارنت یا دای او یا بوقت عزل او مگر آنکه تصدق کند

پس زلزلہ و نکاثر خواند پس اخلاص ہفت بار و وہ بار نیکوتر و فی الحدیث من قبر اموتی و قبر
و الیہ فاتحۃ الکتاب و قل ھو اللہ احد سبع مرات لم یمت اللہ تعالی قبورھما
سبعین نورا الی بعام القیامۃ و اگر خواہد پس و ملک نیز خواند و در خبر ست کہ ہر کہ
زیارت کند و گوید اللھم انی اسالک بحق محمد و آل محمد ان لا تعذب ہذا
المیت حق تعالی عذاب از ان گور بردارد و نافع صور و گل و ریحان بر گور نہادن نیکوست
کہ تاثر است بتسبیح گوید و میت از ان انس پیگیرد و از بنجا گفتہ اند کہ گیاہ تر از گور دور نشاید کرد
ہر چند کہ گیاہ تر بود اثر رحمت پیشتر بود و کما فی الترغیب و تصدق بقیمت کل اولیتر و کسیکہ بر سر
گوری گوید بسم اللہ الرحمن الرحیم و بسم اللہ و علی ملۃ رسول اللہ حق تعالی
از ان عذاب و تاریکی و تنگی چہل سال بردارد و گورر ا بوسہ ندہد کہ عادت فضاری ست و دست
بر و نہند کہ مشائخ مکروہ داشتہ اند و باک نیست بتقبیل گور والدین اما طواف گور صالح سہ بار
سنت ست کما فی المطالب و تکبیر سہ ان نگوید و فی الحدیث من اکثر سواد الشاق عوقب بوخز
الشاق کما فی الخیرت مگر سوارہ و ہنگام دعا روی بقبلہ کند و اللہ اعلم بالصواب

آغاز دفتر دوم فتاوی بزازیہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب چہارم در زکوۃ مشتمل بر چہل فصل

و فی الحدیث تصدقوا فما اللکم بالتکاثر داود و مصابیح و بہ نقتدی و ردد ان اع البکر بالدعاء کذا فی المحاویہ در جامع گفتہ افضل عبادات بعد از نماز زکوۃ ست و این ہر حر
مکلف مالک نصاب تام بشرط مضی سال چون فاضل باشد از حاجت اصلیہ چون طعام اہل و کسوت آنہا و خانہ و خادم
و مرکب الستعمال و ہمچنین اوند باشد بہ استعمال کما فی کنز الدقائق و کتب علم برای اہل او کما فی الہدایہ و از دین

فصل ۱ در بیان فرضیت زکوۃ و بیان ایشان و آنچہ در زکوۃ واجب ست و آنچہ واجب نیست و بیان آنکہ زکوۃ فرض ست بر ما
فصل ۲ در بیان شرائط زکوۃ و بیان آنکہ زکوۃ فرض ست بر ما
فصل ۳ در بیان آنکہ زکوۃ فرض ست بر ما
فصل ۴ در بیان آنکہ زکوۃ فرض ست بر ما

و درین هر چهار خلاف صاحبیه و نه مقتول برجم یا قصاص یا تعذیر یا افراس دوده یا سقوط
بنا یا غرق یا طلق یا خنق و مانند این که اینها را شسته بخلاف و نه مرتث ای کسیکه بعد از
جراحت خواب کند یا خورد یا آشامد یا دارو کرده شود یا زنده از انجا نقل کرده نه از جهت
وطی اسپان و مردم یا وقت نماز عاقل ماند یا وصیت کند بچیزی و مرتث را ثواب شهید است
و همچنین غریق و حریق و مبطون و مطعون و غریب و عاشق و ذوات طلق و صاحب ذات الجنب
را کما اشیر الیه فی المبسوط مسئله در کنز گفته که زیارت قبور مستحب است در هر هفته و افضل
ایام چهار روز است روز دوشنبه اول روز و روز جمعه بعد نماز و بامداد روز شنبه تا طلوع
آفتاب و روز خمیس در اول روز و بقولی در آخر روز پس چون خواهد که زیارت رود دو رکعت در خانه
گذارد و در هر رکعتی آیت الکرسی یکبار و اخلاص سه بار و ثواب بروح او بخشد حق تعالی گور او را منور
کند و مصلی ثواب بسیار یابد و در راه بما لا یعنی مشغول نشود و چون بمقبره رسد کفش را از پای
برکشد و از قبل پای متوفی در آید نه از جانب سر او کما فی فتح القدیر و توجه کند بروی میت و گوید
اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَغْفِرُ اللّٰهُ لَنَا وَلَکُمْ اَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ وَنَحْنُ لَکُمْ خَلَفٌ و اگر شهید باشد
گوید اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَی الدَّارِ و در مقبره مخلوط با کفار گوید
اَلسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی و بعده گوید نَسْاَلُ اللّٰهَ لَنَا وَلَکُمُ الْعَافِیَةَ و مستحب
است که دعای زنده مقدم باشد بر دعای میت کما فی الشرح الحصن الحصین پس فاتحه و آیت الکرسی
خواند و فی الحدیث اِذَا قُرِئَ الْمُؤْمِنُ اٰیَةَ الْکُرْسِیِّ وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لِاَهْلِ الْقُبُوْرِ
اَدْخَلَ اللّٰهُ تَعَالٰی قَبْرَ کُلِّ مَیِّتٍ مِنَ الْمَشْرِقِ اِلَی الْمَغْرِبِ اَرْبَعِیْنَ نُوْرًا وَوَسَّعَ
اللّٰهُ عَلَیْهِمْ قُبُوْرَهُمْ وَرَفَعَ لِکُلِّ مَیِّتٍ دَرَجَةً وَیَرْفَعُ لِلْقَارِیْ ثَوَابَ
سِتِّیْنَ نَبِیًّا وَخَلَقَ اللّٰهُ تَعَالٰی مِنْ کُلِّ حَرْفٍ مَلَکًا یُسَبِّحُ لَهٗ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامَةِ

دفن میت در جای که مرده در مقابر آن قوم و باک نیست بنقل او قبل از دفن تا دو کوه و
بشهر دیگر مکروه و در زیاده از دو کوه دو قول ست کما فی النصاب و در کنز گفته وصیت دفن
در خانه باطل ست و نزدیک فلان زاهد مرعی ست اگر بر ترکه مؤنث حمل نباشد و باید که قبر
در جوار اهل خیر کنند که میت چون زنده از همسایه بد متاذی می شود و در جامع گفته که تلقین
میت روا نه نزدیک ائمه ثلثه و جز اینها از اصحاب ما و علیه الفتوی ائمه بلخ و بخارا و امام صفار
گفته که مشروع است و امام حلوانی گفته نه منع کنیم و نه فرمائیم وصف او این ست ای فلان بن
فلان یاد آر دین خود را که بران بودی قُلْ رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا
وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا در کنز گفته که مستحب ست تصدق برو تا هفت روز و اگر نماز یا روزه یا اعتاق
یا عبادتی دیگر کند تا ثواب او بمیت رسد روا ست و میرسد و در مطالب گفته سنت ست که قبل
از مضی شب اول تصدق کنند و اگر نتواند دو رکعت گذارد و بعد از فاتحه آیت الکرسی یکبار و
تکاثر ده بار و بعد از فراغ گوید الهی این نماز را گذاردم و میدانی نیت مرا الهی ثواب این را بگیر
فلان میت برسان و در جمعه ترغیب گفته که پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله و سلم فرمود هر که شب جمعه
دو رکعت گذارد و در هر رکعتی اخلاص هفتاد بار و بعد از فراغ استغفار هفتاد بار بگوید
بخدای عز و جل اگر همه امت بر کبائر مرده باشند و دعا کند مصلی آنها را همه در بهشت در آیند
بشفاعت او مسئله در جامع گفته شهید مسلمی ست پاک بالغ که کشته شود بتیزی ظلما و دیت بدان
واجب نه شود و مرتب نگردد پس کشیده شود از و آنچه از جنس کفن نه بود چون سلاح و پوستین
و موزه و پنبه دار نه سراویل بر اشبه و کم و زیاده کنند تا بموافق سنت شود و او را نشویند مگر
پلیدی را که برو بود و نماز برو گذارند و او را دفن کنند بخون آلوده و مکروه است ازاله
او نه جنب و معذوره و نه کودک و نه دیوانه پس اگر کشته شوند غسل واجب آید نزدیک امام اعظم

وبیع وشرا در مقبره وخانه گرفتن ودر خشت نشاندن وزراعت کردن وآتش افروختن
مگر برای دفع دوده ومنهی ست نوحه وعطار بنا کحه وتسوید در خانه میت وتخریب دکان
او ودر کفن سرپایی برسنه عقب جنازه وپاره کردن جامه وکندن رخساره وموی وافگندن
جامه رنگین بر جنازه وپوشانیدن جامه گور بر او وچادر افگندن بر سر ولی میت ونشستن برای
تعزیت بر در خانه که اینها اعمال جاهلیت اند اما در خانه ومسجد باک نه که سه روز تعزیت کنند و در
کنز گفته که تعزیت حاضر سه روز ست وتعزیت غائب یکروز وچون از برای تعزیت یا جزاین
جمع شوند وقرآن خوانند باید که بقبله متوجه باشند وبالا یعنی مشغول نه شوند خاصه بقیام
مگر برای پدر واستاذ کما فی المطالب ومردان سوگ ندارند وزنان بیش از سه روز مگر برای
چهار ماه ودہ روز سوگ ترک زینت وبوی خوش ست وسراج الهدایه گفته مکروه است
سبزه بر جنازه انداختن وسیم وجز آن ریختن وگرد برگرد وتربت جوز هندی وعود وسوزیدن
ودر مختار گفته مکروه ست قضای حاجت در مقبره وخواب نزدیک گور وگور را زیر پا نگنند مگر از
جهت ضرورت وزیارت از دور کنند ونه نشینند والا مکروه است وبقولی اگر در مقبره گذر کند
او مستحبا او دعا عیبا باک نه بود واگر راه یابد ویندارد که محدث ست برود والا باک نه
نیست بر لیستن بر میت ووی مکای اهل بقولی معذب شود وبقولی عامه نه مگر چون وصیت کند
به نوحه ومکروه است افراط در مدح میت در جلالی گفته کندن گور منهی ست اگرچه از جهت حق الصبر
باشد چنانچه دفن میت بغیر قبله یا کفن یا غسل یا نماز باشد این الگاه که خاک ریختیر باشند والا
خشتها در کنند مگر در نماز که این بر گور گذارند اما از جهت حق بنده نه پس اگر در متاعی
یا دفن کرده شود در غیر ملک یا با مال بکاوند اگر در شکم او فرزند زنده دانند بکاوند وشکم
پاره کنند در خلاصه گفته مادر سخواهد که گور پسر خود را کاود وبشهر خود برد روا نه ومستحب

مگر در زمین نرم که بآن باک نه کما فی الجامع و امام محمد بن الفضل تابوت را روا داشته در زمین
نرم و سنت ست در و بسط خاک و وضع خشت از یمین و یسار و گلاوه طبق برین تا چون لحد
شود کما فی الخلاصة و پوشیده شود گور زن بجامه تا نظر نامحرم برو نیفتد و لهذا او را تابوت
پسندیده اند نه گور مرد مگر از جهت ضرر باران یا گرمی و جنازه در طرف قبله از گور نهند و
از انجا بلحد فرود آرند و ازینجا جفت و طاق برابر ست و مستحب ست که واضعان او خویشان
صالح باشند و زن را محرمان او نهند نه زنان و نه بیگانه و شوهر کما فی الجامع و اگر نباشند پیران
باصلاح نهند و الا جوانان پارسا و گویند بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰی مِلَّةِ رَسُوْلِ اللّٰهِ و بپهلوی
راست او را بخسپانند روی بقبله و گره از کفن کشایند و گویند اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهٗ
وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهٗ کما فی الجلالی و روی مرده در گور دیدن روا ست در مسعودی گفته هر که مشتی
از خاک برگیرد و برو چیزی از قرآن خواند و در گور افگند بعدد هر ذره او را نیکی نویسند و میت را
از ان آسایشی باشد در جامع گفته که لحد را با خشت خام یا نی غیر معمول راست کنند و بچوب و
خشت پخته و بوریا و مکروه ست بوریا زیر میت و مضربه روا نه لیکن در فتاوی قاضیخان گفته باک نیست اگر
پنبه دار نه بود و خاکی که از گور کشیده اند در ان بریزند و از و نیفزایند که مکروه ست کما فی الملتقط
و باک نیست برش آب و بروایتی از امام ابو یوسف مکروه ست و گور را چون کوهان شتر
سازند بقدر یک بالشت در ظاهر روایت و زیاده ازین نیز مباح است بروایتی و باک نیست
بخشت پخته بعد از اهالهٔ خاک و مکروه است مربع ساختن گور را و نوشتن چیزی برو و نقش کردن
و رنگ کردن و بلند افراختن و چونه کردن و بنای چیزی بر گور و فی الحدیث صَفْقُ الرِّیَاحِ
وَقَطْرُ الْاَمْطَارِ عَلٰی قَبْرِ الْمُؤْمِنِ کَفَّارَةُ الذُّنُوْبِ اما گلاوه بر مختار مکروه نه در ترغیب
گفته نشاید دفن کردن در خانه این خاصه پیغمبر انست علیهم السلام و اگر چه کودک کما فی الخلاصة

توقیت نیست و بلند نخواند و بقولی جهر سنت ست و از امام ابو یوسف آمده که میاد خواند پس
تکبیر چهارم گوید و سلام دهد به نیت همه جز میت و آواز بلند نکند و بعده استاده نماند برای
دعا که بعد تکبیر چهارم هیچ ذکری نیست در خلاصه گفته اگر بعد از تکبیر افتتاح رسد درنگ کند تا
تکبیر دوم و با امام تکبیر دوم گوید و آن را بعد از سلام امام قضا کند قبل از رفع جنازه و همچنین مسبوق
را بدو و سه و اگر بعد چهارم رسید قبل از سلام تکبیر گوید و قبل از رفع جنازه تکبیرات را قضا کند
و دعا نخواند که بعد از رفع تکبیر قطع شود اینهمه آنگاه که گاه تکبیر حاضر نباشد و اگر حاضر بود و با
امام نگفت زود گوید و انتظار نکشد چند جنازه جمع شدند یک نماز از همه واقع افتد اگر خواهد
جنازها را یک صف کند و اگر خواهد یکی پس دیگری نهند مرد و بنده و فاضل قریب امام و زن
و داه و مفعول جانب قبله و اگر بر هر یکی علیحده گذارند نیز روا بود کما فی الکنز اگر قبل از نماز
دفن کردند بیرون نکشند و بر گور گذارند مادام که ریخته نشده و مقدور نیست بسه روز بر صحیح
بلکه اعتبار گمان راست که این مختلف ست باختلاف حال و مکان و زمان در ظهیری گفته که نماز
بر همه مسلمانان گذارند مگر بغات و قطاع طریق چون در جنگ کشته شوند لیکن در جامع گفته که
در ظاهر روایت بر ایشان نماز گذارده نه شود مطلقاً اما غسل داده شوند و در قاتل خود بتیزی
عمداً اختلاف ست امام حلوانی گفته که بر اصح نماز گذارند و توبه او قبول ست و این ست قول
طرفین کما فی الذخیرة و امام سغدی گفته که بر اصح نگذارند که او را توبه نیست اما او را بشویند
اما بر قاتل خطابی خلاف گذارند کما فی الجامع و در مصلوب از امام دو روایت ست در مطالب
گفته که بر صاحب کبائر باک نیست و در مبتدع مکروه است و در کنز گفته که بر قاتل والدین نگذارند
اهانت له و طول گور بقدر قامت میت کنند و عرض او بقدر نصف و عمق او تا ناف او
تا گلو لیکن در جامع گفته بقدر قامت نیکوتر ست و سنت نزدیک ما لحد ست و شق مکروه است

وقیام پس نماز روا نبود و نه نماز قاعد مگر بعذر ۳ و محاذات چیزی از میت و سبب وجوب
او اسلام میت است و وقت نماز وقت حضور او تا خیر او مکروه است کما فی الکنز و لہذا بر سنت
مغرب مقدم داشته اند و علیه الفتوی الحلوانی کما فی الخلاصة لیکن در کنز گفته که روز جمعه
بعضے قبل از سنت میگذارند و بعضے از پس از شش رکعت و علیه الفتوی و احق بامامت
خلیفه است پس قاضی یا امام جامع پس امام حی پس ولی بترتیب و روا است که ولی نماز بغیر
امر نماز کند و وصیت میت بتعیین امام در جنازه باطل ست و علیه الفتوی کما فی الخلاصة لیکن
در کنز گفته که بر صحیح روا است برضای ولی گویند که عمر فاروق بصهیب رضی الله تعالی عنهما وصیت
نماز کرد و پسر او عبد الله رضی الله تعالی عنه حاضر بود و صهیب بحضور صحابه امامت کرد و امام
ابو یوسف وصیت کرد خلف بن ایوب را بغسل و نماز رضی الله تعالی عنهم و فاضلتر آنست که
قوم سه صف کنند و فی الحدیث مَنْ صَفَّ عَلَيْهِ ثَلٰثَةُ صُفُوْفٍ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ غُفِرَ لَهٗ
و فاضل تر صف اخیر ست بخلاف سائر نمازها و نماز بر کبیر فاضلتر ست از صغیر پس امام برابر
سینهٔ او ایستد بر ان مقدار که مقتدی پس امام ایستد کما فی الکنز و نیت کند چنین اَللّٰهُمَّ
اِنِّیْ اُصَلِّیْ لَكَ وَاَدْعُوْا لِهٰذَا الْمَيِّتِ کما فی السراجیة پس تکبیر گوید برفع ید و در باقی
تکبیرات نه پس دست بندد و ثنا گوید پس تکبیر دوم گوید و درود خواند مشهور یا جزآن و مراد
نخواند که مکروه است پس تکبیر سوم گوید و دعای مشهور خواند و گفتن او بر شَاهِدِنَا وَ
صَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا حاجت نیست کما فی الکنز و ذکر صغیر از برای تعمیم
است که دعای عام اقرب ست باجابت کما فی الشرح الحصن الحصین و اگر کودک باشد اَللّٰهُمَّ
اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا اَجْرًا وَّذُخْرًا وَّاجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَّمُشَفَّعًا
و مجنون و دیوانه را کما فی الکنز و کسیکه دعای مشهور را نداند دعای آخر نماز خواند که در آن

امام ابو یوسف گفته دیدم که امام اعظم سوار پیش جنازه میرفت و توقف میکرد تا جنازه نزدیک
و مستحب ست خاموشی پس جنازه که وقت عبرت ست و اگر در ذکر یا دعا باشد آهسته گوید
و از ذی النورین آمده رضی الله تعالی عنه هر که بدیدن و شنیدن جنازه گوید سُبْحَانَ الْحَیِّ
الَّذِی لَا یَمُوتُ آمرزیده شود و مکروه است جهر بذکر و قرآن اما سخن دنیا و خنده منع ست
و قیام برای جنازه ای برای تعظیم او نه از برای اعانت یا اتباع و فی المفاتیح قال من القیام
لها مکروه عند الجمهور و انفرد باستحبابه صاحب الاحادیث الصحیحة
فیه قال الجمهور تلک الاحادیث منسوخة و خروج زنان و اگر نائحه یا صائحه
باشد منع کرده شوند و اگر باز نیایند باک نیست برفتن و سنت از جهت بدعت ترک نکنند
کما فی الجلالی و قعود قبل از وضع اما بعد آن باک نه لیکن در جامع گفته که قیام تا فراغ
است و نباید که قبل از نماز باز گردد و همچنین بعد آن مگر باذن اهل او و قبل از دفن اما بعد
ازین بی اذن نیز رواست و مستحب ست نماز در مقبره و مکروه است در شارع و زمین غیر
و در مسجد جامع اگر همه درون باشند و اگر میت بیرون باشد اختلاف ست و در جامع گفته
اگر بعض قوم درون باشند باقی بیرون باتفاق مکروه نه چنانچه بعذر باران همه درین
و شرط جنازه استقبال مصلی ست و سینه میت مطلقا و ستر عورت و طهارت جامه و جای
و تن مصلی و میت و نیت و بودن میت بر زمین یا دستها چون نزدیک بر زمین باشند لیکن
در سراجی گفته اگر بر دابه بود یا بر دست مردم نماز روا نه و علیه الفتوی و ارکان او چهار
تکبیر ست پس اگر امی دهندی که ادعیه نمیداند چهار تکبیر گویند و سلام دهند روا بود کما فی

وچادر وخمار لیکن در خلاصه بجای این پیراهن گفته وکفن ضرورت انچه یافته شود ومستحب
جامه سفید ست نو یا کهنه شسته وروا ست تکفین به قطن وکتان وهمچنین با فرشم ومعصفر
ومزعفر زنان را اما مردان را مکروه است کما فی الجلالی ودر کنز گفته انچه در حیات حلال ست
پوشیدن آن روا ست تکفین بدان مولود بانگ کرد او را نام نهند وغسل دهند ونماز
نماز گذارند والا اولیتر آنست که نام نهند وبر مختار بشویند ودر خرقه به پیچند الا نماز نگذارند
وافکانه که اعضای او تمام نشده باتفاق برو نگذارند اما بر مختار شویند وبخرقه پیچند ومحرم
چون حلال ست وبعد از تکفین سر وریش میت را خوشبوی کنند وکافور بر مساجد او
بمالند وباک نیست بخوشبوی دیگر جز زعفران واسرکه مگر زنان را وناخن را نگیرند واخذ
شکسته باک نه وموی را شانه نکنند واگر چیزی از موی یا ناخن او گرفته شد در کفن کنند بعده
او را بردارند وسنت ست که چهار مرد بردارند دو کس مقدم ودو موخر جنازه بر یمین خود
نهند ودو دیگر بر یسار خود نهند کما فی الجامع ودر زمان بردن سر او را مقدم دارند
وفی الآثار من حمل جنازة غفر الله له بکل خطوط کبیرة واگر کودکی را یکی بدست
بردارد باک نه بود وروا ست که بر حمل جنازه وحفر گور اجیر گیرند اما بر غسل میت نه وبقولی روا ست
وشتابی کنند در بردن جنازه وپویه نبرند وشمع بردن پیش جنازه وگل پوشانیدن بدعت ست
ورفتن پس جنازه فاضل تر ست از پیش اما تقدیم کل مکروه است وباک نیست بر کوب اما پیاده
فاضلتر ومکروه است که سوار باشد پیش جنازه لیکن در ذخیره گفته انگاه که نزدیک بود والا باک نه

واز بالا شوید کما فی الملتقط وزن را در سفر محرمی ذو رحمی تیمم دہد والا بیگانہ دست باجامہ
پیچد و تیمم دہد و داہ را حاجت بجامہ نیست و مرد را ذوات رحمی محرم از و یا داہ او تیمم دہد بے
جامہ وغیرہا ینہا ای محرم و داہ تیمم دہد با جامہ وزوجہ را نشوید و نہ داہ را کما فی الکنز اما شوے
را شوید اگرچہ زوجیت او بوجہی رود و نا رسیدہ را ہر کہ شوید رواست و عاقل چون بالغ است
کما فی الترغیب بعد مردہ را بجامہ چیند تا کفن تر نشود کما فی الکتر الدقائق و کفن پوشانند از
سر تا قدم و پیراہن از بن گردن تا قدم و چادر از سر تا قدم لیکن از شرح ہدایہ گفتہ کہ چادر
را از طرفین فزاید تا گرہ زدہ شود و مستحسن ست دستار بر صحیح و اورا از جانب راست بہ بندند
و شملہ او بپیچ دستار از جانب راست بچیند و بقولی بر روی او فرو گذارند و چون خواہند کہ
اورا در کفن بچیند اول لفافہ گسترانند پس ازار را پس پیراہن را و پیراہن را از میانہ شور اخ
کنند و چاک اورا بسوی دوش کنند و سر اورا در آورند اورا چپ و آستین و تر نیز نکنند
و اطراف بچیند پس مضرب مکروہ بود اما بر صحیح مضرب سازند پس ازار را از طرف بسیار بچیند
بعد ہ ایمن پس چادر را چون از آین از امام محمد مرویست و ہو المختار الہدایہ و در ظاہر
روایت اول ازار پس پیراہن چنانکہ روی او در زیر ازار نہان شود کما فی الترغیب اما کفن
زن پنج جامہ است سہ مذکور و دامنی و دو گز بعرض شکم بر و سینہ بند و طول سہ گز کہ از زیر بغل تا
زانو کما فی الحاشیہ اخی زادہ پس اول ازار اورا پیراہن پوشانند و چاک اورا بجانب سینہ کشند و
موی اورا دو گیسو کنند و بر سینہ بالای پیراہن نہند پس دامنی پس ازار پس سینہ بند تا کفن
پراگندہ نشود پس چادر کما فی الجلالی آما دست میت در دو جانب او نہادہ شود نہ بر سینہ کہ
این عمل کفار ست این در شرح مختصر وقایہ یکی از تجرید گفتہ این ہمہ کفن سنت بود و کفن کفایہ
مرد را ازار و چادر ست لیکن از تمر تاشے و در خلاصہ جای ازار پیراہن گفتہ و زن را

تا سکرات بر و آسان شود و حوالی او را خوشبوی سازند که ملائکه علیهم السلام آنجا حاضر
می شوند و جنب و معذوره بدر شود و کمافی الجامع چون بمیرد دهن او به بندند و چشم
او را بپوشند و اعضای وی را بگشایند و تمامی اندام او را بپوشند کمافی الخلالی و در جامع
گفته که تیغ بر شکم او نهند تا آماس نگیرد و قرآن بنزد او خوانند تا رفع مغتسل و حیران و غیره
او را خبر کنند و در اسواق ندا کنند بر اصح تا خلق را عنب شود و کمافی الکنز و در جهاز سرعت کنند
و تخت و کفن او را خوشبو کنند ثلثا او خمسا او سبعا و زیاده نکنند و سنت ست که آب را با
کنار یا اشنان جوشانند و سر و خالص نیز رواست کمافی الکنز و جامه از و فرو دآرند مگر از
عورت غلیظه و ظاهر روایت لیکن بر صحیح از ناف تا زانو پوشند مرد و زن را کمافی الترغیب
و او را بر تخت نهند چنانچه میسر شود و هو الاصح و وضو دهند بی غسل یدین در اول و مضمضه
و استنشاق و مسح سر اما پای او را نزدیک وضو شویند و تاخیر نکنند بعده استنجا دهند او را
خرقه بدست پیچند و سنت ست او شویند اما جنب را قبل از وضو استنجا دهند کمافی الخلاصة
و بقولی غاسل انگشت را خرقه پیچیده دندان و لب و بینی و ناف او را مسح کند اما حلوا
گفته امروز عمل بر این ست و سر و ریش او را با آب گل خیر و بشویند کمافی الترغیب و سنت در
غسل آنست که او را بر شق چپ خسپانند و پای او را بجانب قبله کنند و سه بار با آب گرم
خالص بشویند چنانکه آب تخت رسد پس بر شق ایمن با آب اوراق پس او را نشانند و بر خود
تکیه دهند و شکم او را نرم نرم بمالند اگر چیزی بدر آید بشویند و غسل باز نگردانند پس بر شق
ایسر با آب و کافور اما در هدایه گفته کرات سوی لشمرده و مستحب ست که غاسل اقرب بمیت
باشد و اگر وی کیفیت نداند او را متورعان شویند و روا ست که جنب و معذوره و کافر
بشویند لیکن در کنز گفته که مکروه ست و باید که او وضو باشد و غاسل دست زیر جامه نکنند

زاید بر نصف مانع ست و در نصف دو روایت ست گفته اند امام بقول ایشان رجوع کرده
و معرفت مقدار در غیر چشم روشن ست اما در چشم گفته اند که یکدو روز او را علف ندهند بعده
معیبه را پوشند و علف نزدیک آرند اندک اندک از هر جا که پسند آنرا نشانه کنند بعده صحیحه را
پوشند و همچنان نزدیک آرند و تفاوت معلوم کنند اینهمه آنگاه که عیب نزدیک خریدن باشد
و اگر بعد از ان باشد مانع ست در غنی نه در فقیر و روایت ابی سلمان رحمة الله تعالی علیه
او در روایت ابو حفص رحمة الله تعالی علیه اصلا مانع نه اگر دو کس بغلط شاة یکدیگر را ذبح
کردند باذن دلالت روا بود و هر یکی مسلوخ خود را از دیگر بگیرد و اگر بعد خوردن از یکدیگر
دانستند از یکدیگر بخلی طلبند و اگر خصومت کنند هر یکی قیمت گیرد و تصدق کند بدان اگر ایام
گذشته باشند در سراجی گفته اگر یکی قربانی غیر بی اذن او در ایام کشد روا بود و ضمان نه خریدن
یک قربانی به بست درم فاضل ترست از خریدن دو به بست درم و شاة فاضل تر از سبع گاو اگر برابر باشند
در قیمت و گوشت و اگر سبع بقیمت بیشتر بود سبع فاضل تر بود و در خلاصه گفته قربانی که بده درم
خرد اولیترست از تصدق بهزار درم و در جامع گفته که فاضل تر شترست پس گاو پس ضان پس
مغز و انچه بتن در روغن و ثمن بیشتر فاضلتر و اگر معسری خروسی ذبح کنند از جهت
تشبیه مکروه بود **فصل بست و ششم در صلوة جنازه** در کنز گفته باید که محتضر تجدید
توبه کند و تراشد سر را و انچه مستحب ست حلق او و ناخن گیرد و سنت ست توجیه او بقبله بر پهلو راست
اگر برو دشوار نشود و الا بر حال گذارند و پای بجانب قبله کنند کما فی الجلالی و مختار ائمه بخارا
است که ایسر ست ای بر خروج روح لیکن آن فاضلتر که سنت ست و صلحا برو حاضر شوند
شهادتین او را تلقین کنند ای نزدیک وی گویند و او را نگویند که بگو چون یکبار گفت بسنده
است و بسیار نگویند مگر چون بعد او سخن گوید کما فی الجلالی و سورة یس و رعد نزد وی خوانند

و نفره دوصی تصدق نکند و الاضامن شود و از جامع صغار گفته که بخورانداز و پدر یا وصی
یا جد طفل را و عیال و خادم او را و والدین نیز و بخورند و روا است که بدان مطعومی برای کودک
بخرد چون نان و اگر وی از مال خود قربانی کرده تصرف کند و روحون قربانی خود و اعتبار
آخر وقت راست و در تقیر و غنی و ولادت و موت و اسلام و کفر و سفر و اقامت پس اگر فقیر
قربانی داد و در پسین غنی شد بر مختار اعاده کند و بر تولی نه و به ناخذ ایام گذشتند و نداد تصدق
کند بقیمت شاة وسط خریده باشد یا نه و اگر فقیر قربانی را نذر کرده یا شاتی را برای قربانی خرید
تصدق بعین او زنده لیکن نه با در روزن و شوی و اگر تصدق کند بقیمت او یا گوشت او روا
بود و آن افضل ست و اگر قیمت او زنده بیشتر باشد تصدق کند بفضل و اگر چیری از و بخورد
تاوان دهد و روا ست ششماه از ضان و یک ساله از غنم و دو ساله از بقر و پنج ساله از شتر
و کم از ینها روا نه و روا ست مجنونه فربه و خربای فربه و حمار اهی بی شاخ همچنین اگر بعض شاخ
بکسر و جز این رود اما اگر کسر بمخ رسد نه و آنها که دندان ندارد که بدان علف خورد و خصی و انچه
باو دو اع عیوب فرغه باشد آینها همه مکروه اند که مستحب سلامتی از عیوب ظاهری و روانیست از عجفا که مخ
در استخوان ندارد بسبب هزال و خنثی و عرجا که بپای لنگ بمنبج نتواند رفت اما اگر بسبه رود
و چهارم نیز سبک نهد و از و یاری خواهد بتمایل رواست و غنمی که یک پستان ندارد و یا باشد
رفته اما در شتر مانع نیست مگر چون هر دو نباشند و بجلاله که گوشت و مگر حیفه و انچه اکثر از ثلث گوشش
یا چشم یا الیه او رفته و بر مختار خفیه ابو اللیث اگر اکثر او باقی بود روا بود و علیه الفتوی و نزد صاحبین

طلوع آفتاب و عاشر فاضل تر پس متصل پس در اخیر و در لیالی نیز روا ست مگر شب عاشر
و مستحب ست که قبل از ایام خرد و در خانه فربه کند و فی الحدیث سمنوا ضحایاکم فانها علی
الصراط مطایاکم و او را قلاده افگند و پوشش دهد و بعد از خطبه با وضو بدست خود
کشد و اگر قادر و عالم شرائط نه بود از غیر استعانت طلبد و خود حاضر باشد تا باول قطره
مغفور شود پس روی او بقبله آرد و گوید بسم الله والله اکبر اللهم منک والیک
ان صلاتی ونسکی الآیه اللهم من فلان ابن فلان و چون سرد شود پوست
از و بر کشد و از لحم او افطار کند هذا فی الکنز اما نادر نخورد فقیر باشد یا غنی الا ضمان کشد
ماکول کما فی الکنز و روا ست که از ان لحم بخوراند و به بخشد فقیر و غنی را مسلم و ذمی را مستحب ست
که سه بخش کند یکی به فقرا دهد و دیگر بخویشان و دیگر ذخیره عیال کند سنه و درجه مقتصدان
این ست اما درجه سابقان آنست که از و بقدر افطار گیرد و باقی تصدق کند و درجه
عوام آنست که همه برای خود و عیال ذخیره کند و مستحب ست که عیالمند تصدق نکند و
بر عیال فراخی کند و تصدق کند پوست او یا از و آلتی گیرد و اجرت دادن آلت روا
و اگر داد اجرت او را تصدق کند یا او را بفروشد مثل جامه و دیگ نه بمثل درم طعام
و الا تصدق کند و گوشت بر صحیح چون پوست ست پس اگر او را بمثل آن بفروشد روا
بود و بمثل این نه و حلال نیست قطع صوف از و و نه حلب شیر او اگر مضر بود و بآب سرد
کم کند کما فی السراجیة و اگر دوشید تصدق کند نه رکوب و حمل برو و اگر بار برو انداخت
یا اجاره داد و نقصان شد تصدق کند اجرت او را و سر و پوست او را اجرت قصاب
ندهد و پدر یا وصی قربانی دهد از مال طفل غنی نزدیک شیخین هو الصحیح و نزدیک امام محمد
و زفر اگر پدر غنی بود از مال خود دهد و کودک از و بخورد و باقی بمثل جامه بدل کنند نه بزر

وتکبیر گوید و اگر بدر آمده یا سخن گفته بفراموشی یا عمداً یا وضو را بعمداً شکسته تکبیر ساقط
شود و در استدبار دو روایت ست و اگر قبل از تکبیر وضو شکست قبل از وضو تکبیر گوید
بر اصح و در جلالی گفته مقتدی تکبیر گوید بهر حال و مسبوق بعد از فراغ گوید و محرم
اولاً تکبیر گوید بعده تلبیه در برجندی گفته که تکبیر قبل از امام رواست اما ترک افضل و اولیست
مسئله در جامع گفته قربانی واجب ست بر هر مسلم حر غنی مقیم و زن بسبب مهر غنیه نیست
نزدیک امام بخلاف صاحبیه در شوی غنی چون مهر معجل باشد و الا باتفاق نه کما فی الکنز
و آن از اشارت ست و گاو و شتر آن یکی از یکی پس هر یکی ازین دو از یکی تا
هفت کس اگر بهیچ فردی اقل سعی نه بود و اگر در میان دو یا سه یا پنج یا شش باشند
بر اصح روا بود این همه آنگاه که قصد همه قربت باشد و اگرچه جهات مختلفه باشند اما اگر
یکی کافر یا مرید لحم بود نه و همچنین کودک کما فی السراجیه و شاة بهمه انواع رواست و نر
افضل ست اگر خصی باشد و شرط ست اگر اهلیه باشد نه وحشیه و آنچه از آن و این زائد اعتبار
مادر راست و اگر هفت کس هفت سر خرند بی تعیین روا بود و در گاو و شتر ماده فاضلتر
اگر با نر در قیمت برابر بود کما فی السراجیه اگر چهارده بدو گاو قربانی کنند روا بود و گوشت
بوزن قسمت کنند نه بجزاف که احتمال ربوا دارد و تحلیل بعضی از بعضی اینجا روا نی که هبه
مشاع ست مگر آنکه با گوشت چیزی از اکارع یا پوست یا سر یا شحم ضم کنند لیکن از قفص گفته
که تحلیل شرط ست و شرکت بعد از شرای یکی رواست و از امام آمده که مکروه ست و فاقد
طلب کند تا محل معتاد و بقولی تا مدت سفر و آن اشبه است بصواب و اگر نیابد مگر بغبن
فاحش خریدن او لازم نه و وقت او از فجر نحر تا سه روز و شرط است در شهر که بعد از نماز
یکی از مسجدین کشد کما فی السراجیه و مستحب ست شهری را بعد از خطبه و غیر را بعد از

یکی بجماعت دهد وعکس درجامع گفته که واجب یکے بدو نزدیک غیر کرخی روانه وبقولی استحباب
وبقولی باک نه وبقولی مکروه است وفاضلتر آنکه صدقه خود وعیال بیکے دهد درظهیری گفته
بقولی عین منصوص فاضلتر وبقولی قیمت وعلیه الفتوی درهدایه گفته آرد اولیتر ست از
گندم لیکن درملتقط گفته که این ازان اولیتر ست ووجوب متعلق ست بفجر روز فطر تا
برمولود ومسلم این شب واجب شود نه ازمیت این شب ونه ازمیع ومعتق این شب
ونه برمفتقر کمافی الجامع واگر وجود این امور بعد فجر باشد واجب شود ورواست تقدیم
وفرق نیست میان یک سال ودو سال برصحیح درظهیری ازخلف بن ایوب گفته که در
رمضان رواست وقبل او نه وعلیه الفتوی ودرجامع گفته تاخیر ساقط نشود واگرچه فقیر
نه شود وتاخیر مکروه نه لیکن اساءت ست درسراجی گفته که صدقه فطر قبول صیام ست
ونجات ازسکرات وعذاب گور مسئله درجامع گفته که تکبیر تشریق واجب ست برامم ازفجر
عرفه تاعصر عید بعد ازهر فرض که مودی بود بجماعت مستحبه بر مقیم درشهر وبر مقتدیه باو
وبرمسافر مقتدی باو اگرنماز این ایام درین ایام قضا کند گوید واگر درغیر این ایام
یادرین ایام ازفائل یا نماز غیر این ایام درین ایام قضا کند نه ونزدیک صاحبین
اقامت وزکوة وصحت ومصر وجماعت شرط نه پس واجب باشد بر هر متصلی بعد هر فرض
این ایام ازفجر عرفه تاعصر پسین ایام تشریق هو المعمول وعلیه الفتوی کمافی الترغیب
ومحل او بعد سلام ست قبل ازفعل منافی نماز چون استدبار بقبله وسخن وحدث عمدی
خلاصه گفته اگر امام قبل ازتکبیر بفجر اموشی روان شد اگر ازمسجد بدر نیامده بجای خود آید

جامه درخت در ظهیری گفته بمو مال و مضی سال شرط[۹۱] نه در جامع گفته که دین مانع وجوب
صدقه است در برجندی گفته که مالک از نفس خود و هر واجب طفل فقیر و بنده[۹۲] خدمت مطلقا
نه از زن و نه از فرزند کلان[۹۳] اگرچه در عیال او باشد مگر چون معتوه مانع شود کما فی
السراجیه و نه از صغیره فقیره که بشوهر سپرده شده لیکن در قنیه گفته آنگاه که صالح[۹۶] خدمت
شوهر باشد و الا بر پدر[۹۵] است و نه از نافله[۹۶] با وجود پدر با تفاق روایات و نه بعد[۹۷] او در ظاهر
روایات و نه از بندهٔ تجارت و نه از مکاتب[۹۸] و نه از آبق اما بعد عود از ماضی دهد و همچنین
مغصوبی که گواه برو نه بود و غاصب سوگند خورد کما فی الجامع و نه از بندهٔ مشترک و نه
از بندگان مشترک[۹۹] نزد امام اعظم و نزد صاحبیه هریکی دهد از رؤس[۱۰۰] نه از اجزاء پس در پنج
بنده هریکی از دو دهد و نه از طفل غنی پس از مال او دهد نزد یک شیخین و نزد یک امام محمد از
مال پدر است در جامع گفته آن نیم صاع از گندم، متخذ او و یک صاع از جو و خرما و متخذ
اینها و در مخلوط اعتبار غلبه[۱۰۱] است اما در غیر بر صحیح اعتبار بر قیمت[۱۰۲] است و همچنین در خبز جو
بر اصح کما فی الذخیرة اما مویز نزد یک امام چون برست و نزد یک صاحبیه چون جو هو الصحیح
و صاع هشت[۱۰۳] رطل ست و هر رطل بست استار ای سیر[۱۰۴] کما فی الکنز و هر استار چهار و نیم مثقال
و در شرح وقایه گفته که صاع چهار من هر من چهل استار هر استار چهار نیم مثقال پس هر
من یک صد هشتاد مثقال باشد و روا است صرف بکیل و وزن نزد یک شیخین و نزد یک
امام محمد[۱۰۵] سوزن[۱۰۶] روانه و در سراجی گفته که تملیک شرط ست و اباحت روانه و روا است که واجب

---

[۹۱] بلکن باید پرسید
[۹۲] یا بنده او دهد یا شریک او دهد یا بنده یا باندهٔ مشترک
[۹۳] اگر بالغ نفقه او بر پدر باشد
[۹۴] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۹۵] از دختر
[۹۶] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۹۷] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۹۸] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۹۹] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۰] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۱] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۲] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۳] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۴] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۵] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد
[۱۰۶] یعنی نفقه او اگرچه پدر باشد

کند در حال و اگر قرأت رسید تکبیرات گوید بعده متابعت کند و اگر در آخر قیام رسید
تکبیر افتتاح گوید و باقی تکبیرات استاده گوید اگر خوف فوت رکوع نه بود و اگر در رکوع
رسید در قول طرفین تا امام سر بر نداشته گوید و نزدیک امام ابو یوسف ساقط شدند
در کنز گفته اگر در رکوع رسد تکبیرات استاده گوید اگر برکوع تواند رسید و الا برکوع رود
و تکبیرات گوید نزدیک طرفین بے رفع ید کما فی الخلاصة و تسبیحات گوید نزدیک امام ابو یوسف
و اگر امام سر برداشت و چیزی از تکبیرات ماندند ساقط شدند در جامع گفته تهنیت عید بقول
قبل الله منا و منکم مکروه است و از درر گفته که رواست مسئله صدقه فطر واجب است
بر هر حر مسلم و اگرچه مسافر بود یا دیوانه یا کودک بشرط مالکیة نصاب فاضل از مسکن و اثاث
خانه پس در لآلی و جواهر که زنان در اعیاد پوشند بقولی نه بود و بقولی امام مرغینانی باشد
کما فی البرجندی و از نفقه خادم و از سه دسته جامه زمستانی و تابستانی و بهاری و از دو اسپ
غازی را و از یکے غیر او را و از دو ستور و آلت حراست مزارع را و از یک کتاب فقه اهل او را
لیکن در خلاصه گفته انگاه که بیک روایت باشند اما اگر یکے روایت ابی حفص باشد و دیگر
بروایت ابی سلمان نه و از دو کتاب تفسیر و حدیث و از یک مصحف اما اکثر برانند اگر احتیاج
بود بکتب از برای حفظ و درست محسوب نباشد و اگرچه بصد هزار دینار رسند در کنز گفته که
کتب فقه فقیه را همه عفو اند و از مکرر یکے عفو و باقی محسوب و کتب طب و نجوم و نحو و لغت همه
محسوب اند و همچنین غیر فقیه را کتب فقه در جامع گفته قوت ماهی خرید که بنصاب میرسد باتفاق
نه و در اکثر اختلاف ست و همچنین در زمین چنین مگر آنکه از حاصل او بعد از نفقه نصاب ماند
در حاشیه کنز گفته معتبر حاجت حالی ست نه استقبالی اگر دو سرای دارد مشغول و فارغ
اگر قیمت این بنصاب رسد باشد یا چاره دهد یا نه و همچنین در بعض سرای فارغ و همچنین

وترک امساک برمختار مکروه نه واین درحق شهریان ست ودرراه تکبیر بلند گوید باتفاق و
قطع چون بمصلی رسد وهو الماخوذ کما فی الخزانة العلوم وبروایتی تا آغاز نماز اما در فطر
نزدیک امام اعظم بلند نگوید وبروایتی گوید وهو قول صاحبیه وطحاوی گفته که جهر سنت ست نزدیک
همه هو الصحیح لیکن از مضمرات گفته که برمختار اکثر در هر دو عید آهسته گوید وبه ناخذ در کنز گفته که خطبه
اضحی چون فطر ست لیکن درو تکبیر از فطر زیاده گوید وتعلیم کند درو تکبیر تشریق وقربانی را
چون امام تکبیر گوید مقتدیان نیز تکبیر باوی بگویند در هر دو عید واز پیغمبر صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم آمده هر که بعد از نماز عیدین چهار رکعت گذارد واعلی والشمس والضحی واخلاص
خواند ثواب بسیار یابد وگناهان پنجاه ساله گذشته وپنجاه ساله آینده او محو شوند واین نماز
درخانه گذارند تا ظن سنت نه شود کما فی الجامع ولهذا در منیه گفته که مکروه است لیکن در صوفیه
از حجت گفته که یافتم صلحا وعباد را که این نماز را در مصلی میگذاردند اگر نماز عید یکی را از امام
فوت شد قضا نکند ومستحب ست که چهار رکعت گذارد واعلی والشمس واللیل والضحی خواند و
بروایتی اخلاص سه بار ثواب یابد بعدد آنچه دران سال دهد کما فی الجامع درخلاصه گفته اگر
روز فطر عید نگذارند ساقط شود مگر چون عذری باشد چنانچه ناحضور امام وثبوت عید
بعد از زوال کما فی البرجندی پس فردا گذارند والا ساقط شود مطلقا اما اضحی افضل آنست
روز اول گذارند والا دوم والا سوم والا ساقط شود مطلقا ودرین تاخیر نیز بغیر عذر
شارت ست وبعذر نه اگر در تشهد یا سجده سهو رسد بعد از سلام برخیزد ونماز عید تمام کند
جماع وقضا کند برای خود واگر یک رکعت رسید در عامه روایات اول خواند بعده تکبیرات
بد ودر روایت نوادر برعکس این در جلالی گفته اگر در ثنا رسید تکبیر گوید وثنا خواند وبا امام
برات گوید واگر بعد از گفتن بعضی تکبیرات رسید متابعت کند در آنچه دریابد وباقی قضا

در جامع گفته که شیرینی خورد و در حدیث انس رضی الله تعالی عنه خرماست و مسواک کند
و غسل کند و خوشبوی مالد و جامه نیکو پوشد نو باشد یا شسته کما فی الجامع و فطره دهد قبل
از خروج و از قنیه شش سنت مذکر شمرده و تختم لیکن در جامع گفته که این خاصه بسلطان است
و تبکیر و ابتکار و ادای فجر در مسجد حی و پیاده رفتن در راه لیکن در جامع گفته که این جوانان
راست اما پیران سواره روند و رجوع از راه دیگر پس بعیدگاه روان شود بوقار و غض چشم
و خروج بجبانه سنت ست بر صحیح و اگرچه جامع بود و امام یکی را خلیفه گیرد تا در شهر با ضعیفان
و مریضان بگذارد که نماز عید در دو جا باتفاق رواست و این واجب ست و بقول مستحب کما
فی الترغیب و قبل از نماز نفل نگذارد در عیدگاه و نه در خارج بقول عامه هو المختار کما فی الکنز
و زنان نیز تاخیر ضحی کنند کما فی الجامع و وقت او بعد ارتفاع شمس ست تا زوال و افضل در فطر
تاخیر ست و در اضحی تعجیل و چون در نماز در آید بعد از ثنا تکبیر گوید و ثلثا هر بار دست بردارد و میان
تکبیرات دست ارسال کند و اگر ننهد امام برندارد و متابعت او نکند در جامع گفته که میان تکبیرات
ذکری مستحب نیست اما مستحب ست که بقدر سه تسبیح درنگ کند بعده اعوذ گوید و بعد از فاتحه اعلی
خواند و در دومی غاشیه که مستحب ست بعده سه تکبیر گوید و دست بردارد مگر در تکبیر رکوع
کما فی الجلالی و بعد از نماز بمنبر برآید و خطبه خواند چون جمعه مگر آنکه درین تکبیر افزاید و او را عدد
مسنون نیست در ظاهر روایت و بقولی سنت ست افتتاح اولی به تکبیر و ثانیه بهفت و از
نتف گفته که تکبیر گوید قبل از نزول چهارده بار و احکام فطر بیاموزد و سخن در و مکروه نه لیکن
در کنز گفته باید که چون خطبه شنوند سخن نگویند و نفل نگذارند و از جای بجای نروند و اضحی
چون فطره است لیکن درین مستحب ست امساک تا نماز و فی الحدیث مَنْ صَامَ یَوْمَ النَّحْرِ
اِلٰی اَنْ یُّصَلِّیَ صَلٰوةَ الْعِیْدِ فَکَاَنَّمَا عَبَدَ اللّٰهَ سِتِّیْنَ اَلْفَ سَنَةٍ کما فی الترغیب

وَلَا يَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ اَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ
فَلَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ثُمَّ يُنْصِتُ اِذَا تَكَلَّمَ الْاِمَامُ اِلَّا غُفِرَ
لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْاُخْرٰى وَفَضْلُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ در کنز گفته که بعد از سلام قبل
از سخن و رفع زانو فاتحه و اخلاص و معوذتین هفتگان بار بخواند از جمعه تا جمعه دیگر امین باشد
و حرز می باشد او را از شیطان و مستحب ست که پس از جمعه گوید اَللّٰهُمَّ يَا غَنِيُّ يَا حَمِيدُ يَا
مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ يَا رَحِيمُ يَا وَدُودُ اَغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَبِطَاعَتِكَ عَنْ
مَعْصِيَتِكَ وَبِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ حق تعالی او را بی نیاز گرداند و روزی رساند او را از آنجا
که نداند و اگر کسی ببلا گرفتار شده باشد چنانچه بهیچ علاج دفع نگردد و بعد از عصر جمعه بهیچ چیز شغل
نکند مگر باین سه اسم يَا اَللّٰهُ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيمُ بالقطع خلاص یابد و فی آخره و در ترغیب
گفته فی الحدیث مَنْ اَدْرَكَ الْجُمُعَةَ فَلَهُ اَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ مُحْتَسِبِينَ مَنْ تَوَضَّاَ فَاَحْسَنَ الْوُضُوءَ وَمَشٰى اِلَى الْمَسْجِدِ وَسَمِعَ الْخُطْبَةَ
وَسَكَتَ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْمَاضِيَةِ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْمُسْتَقْبَلَةِ
وَزِيَادَةُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ وَمَنْ مَسَّ الْحَصَا فَقَدْ لَغٰى اَيْ حَالَةَ الْخُطْبَةِ فَلَا ثَوَابَ
لَهُ و تارک جمعه بی عذر و تاویل فاسق و مردود الشهادت ست و همچنین تارک فرضی که وقت
او معین بود چون نماز و روزه و زکوة نه حج و اگر ترک بنا بر مرض یا بعد شهر یا فسق امام یا خوف
ظالمی باشد نه و در مطالب گفته روز جمعه حضور مجلس ذکر فاضلتر ست و پیش قصه خوان نشستن
مکروه ست و قبل از نماز بحلقه ننشیند مگر آنکه عالمی تذکیر کند و فقه آموزد **فصل بیست و پنجم**
در عیدین در برجندی گفته در عیدین همان شرائط جمعه ست الا خطبه که سنت ست شرط
نه بعد ست قبل نه و اگر قبل خواند روا ست معاونه و مستحب ست روز فطر که چیزی خورد لیکن

از آن گوید پس استاده تیغ گرفته در شهری که بقهر فتح شده و بی او در غیر او تکیه نکند بعصا و
کمان که مکروه است لیکن از عید محیط گفته که اخذ عصا سنت است و قوم متوجه شوند بسوی امام
بوجوه هر طرف که باشند بقول امام حلوانی و بقول امام سرخسی مستقبل قبله باشند و امر کرده
بشنوند تبرک آن و هو الاحسن و بنشینند بهر کیف که خواهند و شنوند و خواب نکنند و امام بقوم
توجه کند و دو خطبه سبک بقدر سوره از طوال مفصل بخواند و زیادتی مکروه است و قصر مندوب است
خاصه در زمستان که از عمر فاروق رضی الله تعالی عنه طُوْلُ الصَّلٰوةِ وَقِصَرُ
الْخُطْبَةِ مِنْ فِقْهِ الرَّجُلِ کما فی المطالب پس اول تعوذ کند آهسته پس حمد پس شهادتین پس
درود پس وعظ پس قرآن بقدر سه آیت سوره عصر یا لَا يَسْتَوِيْ اَصْحَابُ النَّارِ و یا وَنَادَوْا
یَا مَالِكُ و اگر نخواند مسیء باشد پس نشیند بقدر سه آیت و تارک بر اصح مسیء باشد پس استاده
خطبه دوم آغاز در جهر کم از اولی پس حمد گوید پس شهادت پس درود پس دعا مومنان را
پس ثنا بر خلفاء الراشدین رضی الله تعالی عنهم پس بر سائر اصحاب پس دعای سلطان
زمان را بعدل و احسان و در مدح او از حد نگذرد و در حاشیه مولانا حسام الدین رحمة الله
علیه گفته باید که خطبه دوم نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ باشد چنانچه متعارف است و تغیر مذهب
که پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم تغیر ثانیه نداده هرگز و اولی را تغیر میداد و در جامع گفته
که بعد از اتمام اقامت گفته شود پس امام دو رکعت گذارد و نیت نَوَيْتُ اَنْ اُسْقِطَ
فَرْضَ الظُّهْرِ بِاَدَاءِ رَكْعَتَيْ هٰذِهِ الْجُمُعَةِ لِلّٰهِ تَعَالٰى کذا فی الکنز و سوره جمعه و
منافقون یا اعلی و غاشیه با فاتحه ضم کند تبرکا بقرات النبی صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
و جز اینها مکروه نه و مقتدی در تشهد یا سهو جمعه تمام کند نزد شیخین و نزد یک امام محمد اگر
بیک رسید تمام کند و الا ظهر تحریمه جمعه گذارد و فی الحدیث لَا يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

غسل کند و جامهٔ نیکو پوشد و خوشبوی مالد و بجانب جمعه روان شود و اگر بر طعام بانگ
نماز شنود اگر از فوت جمعه ترسد بخورد و اما در نمازهای دیگر نگذارد دیگر چون از وقت نترسد در
حلالی گفته تکبیر سنت است ای حضور در اول وقت در جامع گفته که بعد از اذان اول که بعد
از زوال باشد ترک کند بیع را و عمل دنیا که شاغل باشد از حضور و سعی کند یعنی سرعت نه عدو
و اما فقها را اجماع کرده اند که بآرام و قرار روان شود و سوار نرود که پیاده رفتن مستحب است
اما در مجموع اختلاف سنت و عمده گفته که در راه بما لا یعنی مشغول نکند و فی الحدیث من
خرج الی المسجد و لم یشغل بشیء من امور الدنیا و لم یتکلم احد انصت الله تعالی
له بکل قدم ثواب حج مقبول در کنز گفته چون بمسجد رسد هر جای که جا یابد بنشیند و تخطی
نکند و فی الحدیث ان الذی یتخطی رقاب الناس یتخذ جسرا یوم القیمت یمر علیه
الناس مگر چون در صف اول جای خالی باشد و ایذا بکسی نرسد باک تخطی نبود و این قبل از
خطبه است اما در خطبه مکروه است که مشی و تقدم عمل در خطبه خواهد شد و در جامع گفته چون
امام از جای خود روان شود حرام شود نماز ای شروع در نفل و اگر قبل از خطبه شروع
کرده تمام کند و سخن دنیا و آخرت چون سامع باشد و الا اختلاف است و خاموشی فاضل تر
لیکن در کنز الدقائق گفته که بعید چون قریب ست و نزدیک صاحبیه باک نیست بکلام قبل
از خطبه ای اجابت موذن اما غیر او باجماع مکروه است کما فی الکنز و البرجندی و جواب سلام
و عطسه نگوید و از امام ابو یوسف آمده که گوید و درس فقه نگوید و مکروه است اکل و شرب
و عبث و التفات و انچه در نماز مکروه در خلاصه گفته خطیب در خطبه سخن نگوید مگر انچه مشابه بود
بامر معروف و اگر بر وئت منکر بدست یا بچشم اشارت کند بر صحیح باک نه قرب از امام فاضلتر
بر صحیح و بقولی بعد تا مدح ظلمه نشود و در جامع گفته که چون امام بر منبر نشیند موذن در برابر او

اتفاق کنند نه مگر در شهر هیچ یکی از مهانه نبود در ترغیب گفته اگر بادشاه کافر باشد یا کودک یا زن جمعه
روا نه لیکن امام گفته که نائب مسلمان و اتابک و شوهر خود را ولی عهد سازند تا اقامت جمعه و عید
کنند و معزول نمی شود بموت سلطان نائب او و نه بموت خلیفه سائر بادشاهان در ظهیری گفته نماز
بس متغلبی که منشور از خلیفه ندارد روا است اگر سیرت او در رعیت بسیرت امرا باشد ۳ وقت
ظهر مکرر گفته اگر در خلال نماز بر آمد شکند و همچنین بعد قعده نزدیک امام خلافا لصاحبیه در
جمعه یاد آمد که فجر نگذارده اگر امید وصول بجمعه بود باجماع قطع کند و اگر داند که وقت خواهد رفت
باجماع تمام کند و اگر داند که جمعه خواهد رفت اما بظهر خواهد رسید نزدیک امام محمد چنین و نزدیک
شیخین چنان و امام حجت گفته احتیاط آنست که جمعه تمام کند و فجر قضا دهد و ظهر باز گرداند و
علیه الفتوی اینهمه انگاه که مقتدی باشد اما امام اگر وقت تنگ باشد تمام کند والا قطع
کند و فجر گذارد و در خلاصه گفته اگر در خطبه یاد آمد بگذارد و خطبه نشنود ۴ و جماعت سه مرد
جز امام نزدیک طرفین و نزدیک امام ابو یوسف دو مرد جز امام ۵ و اذن عام یعنی کسی
از دخول موضع نماز منع نباشد کافی البرجندی تا اگر امیری درهای شهر به بندد و با اهل و عسکر
جمعه گذارد روا نبود ۶ و خطبه در وقت ظهر تا اگر قبل از زوال خواند و بعد از نماز گذارد روا نه
اگر تسبیح یا تهلیل یا تحمید گفت و ازین نیفزود و نزدیک امام روا بود و نزدیک صاحبیه روا نه مگر
چون کلامی باشد که او را خطبه نامند کودکی با ذن سلطان خطبه خواند و بالغی نماز گذارد روا بود
و خطبه بی اذن امام روا نه و اگرچه حاضر باشد خطیب محدث شد و بغیر حاضر نماز امر کرد روا نه
و اگر این مامور بحاضری امر کند روا بود اما باستخلاف غائب روا است در جامع گفته که خطبه
بقولی بجای دو رکعت نست لیکن بر صحیح نه و نباید که امام غیر خطیب باشد در سراجی گفته اگر کسی
بی اذن خطیب نماز جمعه گذارد روا نه بود مگر چون والی بوی اقتدا کند و مستحب ست در روز جمعه

خانه گذارد و تنها و مکروه است اورا جماعت باذان و اقامت و همچنین غیر معذور را اگر
جمعه نرسد اما اگر غیر معذور در جائی باشد که آنجا جمعه نباشد ظهر بجماعت گذارد و باذان و
اقامت در مسجد در جامع گفته نکرده است ظهر غیر معذور قبل از جمعه نزدیک شیخین و نزدیک
امام محمد رح آنه وظهر معذور مکروه نیست و تاخیر او مستحب است لیکن در خلاصه گفته که بر صحیح تقدیم
نکرده است و باید که بعد فراغ باذان و اقامت گذارد و سعی او در آنی که امام در جمعه باشد مبطل
ظهر شست و اگر چه نرسد نزدیک امام بخلاف صاحبیه و شرط ادای جمعه امتیست یا فنای او
آن بقول اکثر جای ست که اهل او در اکبر مساجد او کز ابرای پنج نماز ساخته شده اند بگنجد و
علیه الفتوی کما فی التر غیب و بقولی جای که در و احکام وحدود منفذ باشند هو الصحیح و فتا
بر مختار جای ست که متصل باشد بشهر معد آ از برای مصالح او چون رکض خیل و جمع لشکر و تیر
و نماز جنازه در کنز الدقائق گفته ادای جمعه در یک شهر در مواضع روا ست و در خانه و در حاشیه او از
امام سرخسی گفته که صحیح از قول طرفین اینست و در مکاری گفته که اقامت جمعه در شهر در اکثر از
دو جا روا ست بر صحیح و در فتح القدیر گفته و به ناخذ و نزدیک امام ابو یوسف بر اصح دو جا روا ست
کما فی السراجیه و سلطان یا نائب او در جلالی گفته انگاه که استیذان او ممکن بود و اگر
نه بود و بسبب موت یا به سبب دیگر و بر یکی اتفاق کردند و گذاردند روا بود و اگر امیر معزول شد
تا آمدن دیگری جمعه و عید روا ست و در خلاصه گفته والی مرد و خلیفه نرسید تا چندین گذشت
اگر خلیفه رسید یا دار وغه یا قاضی گذارده روا ست و اگر بر یکی بی امر قاضی و خلیفه تر نشست

مسئله فاطر کرده که گفته زید محمد
فتوی فی دین
احمد الله روا نزیاکه امام رضی الدین الحلوانی
در الشرع قدوری و امام مجد الدین السغناقی
نقیم الجمعه و نقیم الجمعه فظهر او ظهر امام
شافعی رحمه الله و نقیم الجمعه فظهر او ظهر امام
نیز اگر آن هم در وقت جمعه را گویند و فظهر
در وقت شیخین اصل در وقت جمعه
در وقت جمعه

اعاده کند و زاید نه اما بر اصح هیچ نماز نگرداند که تا فرع قصد اصل نداند بر صح مسافرست کما
فی الجلالی مسافر چون زن خواهد بی نیت مقیم شود و اگر در کشتی خواهد نه و اگرچه نیت کند
بادشاه با لشکر بطلب دشمن بر آمد و یقین نیست که کجا دریابد قصر نکند اما در رجوع قصر کند اگر
مسافت سفر باشد و الا نه همچنین طالب غریم

فصل بست و چهارم در احکام

جمعه شرط وجوب او اقامت ست بمصر در خلاصه گفته اگر در مصر و اطراف او فرجه نباشد جمعه
بر همه لازم ست و الا چون مزارع و مراعی نه اگرچه اذان شنوند و غلوه و میل و امیال
شرط نه از شیخین چنین مرویست اختیار امام حلوانی این ست لیکن در ذخیره گفته که بر دیه یک فرسنگ واجب
و علیه الفتوی قروی در شهر در آمد و نیت اقامت امروز کرد لازم شود و اگر نیت خروج قبل از وقت کرد
و به نیت خروج بعد از وقت لازم شود و بقول فقیه نه مسافر داخل که نیت اقامت آن روز کرد بر و لازم نشود تا نیت اقامت
نکند ۲ و صحت پس بر مریض و شیخ کبیر ضعیف لازم نه شود و نه بر نابینا و اگرچه قائد یابد نزدیک
امام بخلاف صاحبیه و نه در باران سخت و نه بر متعهد مریض که بخروج او ضائع شود بر اصح اما
بر واجد مرکب بر صحیح واجب ست المسئلتان فی الجامع ۳ و حریت ۴ و زکوة در جامع گفته اگر فاقد
این شروط چون قروی و مسافر و مریض و مملوک جمعه گذارد از وقتیه محسوب بود اگر در قصبه
دیه بزرگ که در وی بازار بود جمعه گذارند اگر والی یا قاضی بینا مسجد و ادای جمعه اذن کرده
است روا ست که این مجتهد فیه است بحکم مجمع علیه باشد و الا بقولی جمعه گذارند و بقولی ظهر پس
اذان جمعه احتیاطاً مختار نخعی و امام فخر الدین این ست اما بر صحیح و مختار امام حجت بعد از نماز
جمعه چهار رکعت سنت گذارد به نیت سنت الوقت کما فی الکنز بعده ظهر بعده و دو رکعت به نیت
سنت الوقت و در هر چهار رکعت ظهر سورتی با فاتحه ضم کند احتیاطاً و ظهر به نیت آخر ظهر علی
گذارد که اقرب بجواز و صواب ست کما فی الجواهر در جلالی گفته فاقدی که حاضر نه شود ظهر در

سفر معصیت چون سفر طاعت ست و همچنین سفر اباحت چون صید و تجارت کما فی الجلالی و در
مختار گفته والی در ولایت خود مسافر شد قصر کند همچنین خلیفه مگر چون در ولایت خود سیر کند
و مسافر مقیم شود به نیت اقامت و بدخول شهر خود و بعزم بر عود قبل از سیر سفر و وطن بر سه گونه است
وطن اصلی که در ان متولد شود یا متاهل و این منتقض نشود مگر بمثل خود و وطن مستعار که در و نیت
اقامت کم از پانزده روز کند و این منتقض شود باصلی که بمثل خود و سفر و وطن سکنی که در و نیت
اقامت کم از پانزده روز کند و این منتقض شود بهمه در برجندی گفته از اصلی انتقال کرد و بشهری
دیگر باهل وطن گرفت آن اصلی نماند در میان سیر سفر باشد یا نه اما اگر در ان دور و عقار دارد
بقولی اصلی ماند و بقولی نه آن قول امام ابو یوسف ست و این قول امام محمد هذا مختار الزاهدی
کما فی الجامع و نیت اقامت معتبر نیست مگر بشهر یا دیه و اگر دو جا نیت اقامت کند نه نیت کرد که
شبها در جای باشد و روزها جای دیگر اگر اولاً آنجا در آید مقیم شود و اگر اینجا در آید نه و نیت
بصحرا دار اسلام روا است خبائی را ای کسی را که در صحرا ساکن باشد چون اعراب و اتراک چون
آب و گیاه کفایت کند آنها را تا مدت پس اگر بمنزلی برای رعی فرود آیند و نیت کنند مقیم شوند
و علیه الفتوی اما غیر او چنانچه لشکر اسلام قصد جای کنند و در راهها و بیابانها خیمها برپا کنند و نیت کنند
مقیم نشوند و در ترغیب گفته هر جا که اصل نیت اقامت کند فرع تبع او باشد پس زن و نارسیده
و بنده و اجیر تابع شوهر و پدر و مولی و مستاجرند اما رسیده و حشم باقامت پدر و سلطان نه
مگر چون در مونت ایشان باشند و قائد که در مونت نابینا نباشد باتفاق مقیم نه شود و الا
نزدیک امام همچنین بخلاف صاحبیه و غلام و خواجه مختلف النیت اگر خدمت بنوبت میکند حکم
نوبت راست و الا اختلافست و بقول امام ابو علی روزی چهار گذارد و روزی دو اگر اصل
فرع را مخیر کند مخیر شود فرع را خبر شد که اصل نیت اقامت کرده انچه کم از شش نماز ست

در هدایه گفته که اعتبار بر فراسخ نیست بر صحیح لیکن در ظهیری که عامهٔ مشایخ ما اعتبار کرده اند
بقولی بیست و یک فرسنگ و بقولی پانزده و بقولی هژده و علیه الفتوی و حکم سفر تخییر ست در
روزه قصر در رباعی نه در جزان اما بسنن در جامع گفته بقولی فعل افضل ست و بقولی ترک
و بقولی آن در نزول و این در سیر اما مختار آنست آن در امن و این در خوف در سراجی گفته
که سنت ترک نکند مگر از جهت عذر و امام سرخسی فتوی برین داده در جلالی گفته مسافر چهار رکعت
گذارد بد کرد و مخالفت سنت شد ای بزهکار شد و مستحق آتش گشت کما فی الجامع پس اگر بر دو
نشسته نماز تمام ست و الا نه نماز به نیت چهار رکعت آغاز کرد باز نیت دو رکعت آغاز کند بعد
آغاز نیت دو نیت چهار رکعت کرد بر دو سلام داد روا بود در جامع گفته که مسافر در پس مقیم در
وقت تمام کند و اگر قعدهٔ اولی نه نشیند نشکند و اقتدای او پس از وقت روا نه ای در رباعی
اما در غیر او روا ست کما فی السراجیه اما مقیم پس امام مسافر تمام کند مطلقاً بقرات احتیاطاً و از
امام محمد آمده که نخواند هو الاصح و مستحب ست که بعد از سلام گوید که نماز تمام کنید من مسافرم لیکن در
ترغیب گفته که قبل از نماز گویند که امام ابو یوسف با هارون الرشید در مکه مسافر بود امام بعد
از نماز با اهل مکه گفت نماز کنید که ما مسافریم یکی از انها گفت ما از شما این مسئله بهتر میدانیم امام فرمود
اگر میدانستی در نماز سخن نمیکردی هارون گفت اگر این جواب مرا بدل تمام ملک بودی که بمن
عطا شده هر آئینه خوشتر بودی کما فی شرح مولانا الهدیه و سفر و حضر مغیر فائته نیست پس
پس اگر در آخر وقت بقدر تحریمه مسافر یا مقیم شد نماز بوقف وقت قضا کند کما فی الترغیب

نیز رواست وکیفیت او آنست کہ از عمر مرد و زن دوازدہ سال و نہ سال افگنند و از جہت تقسیم
ال یکبار دہد و اگر کفایت نکند انچہ باشد دہد و فقیر بعد از قبض بوی بخشد و ہمچنین باید کہ دافع ہر بار
گوید کہ این از برای فدیہ فلان بن فلان بن فلان متوفی میدہم و او گوید قبول کردم در خلاصہ
گفتہ غلامی بعد از نماز عشا محتلم شد و بیدار نشد تا فجر بر مختار قضا کند و اگر شنید باجماع قضا کند
گویند کہ امام محمد در شب رسید صباح در مسجد در آمد و پرسید کہ ابو حنیفہ در میان شما کدام است
امام ابو یوسف گفت ادب نگاہدار و اشارت کرد پس وی عرض کرد چہ گوئی در حق کسیکہ بعد از
عشا قبل از ہیج رسد فرمود امام اعظم کہ اعادہ کند امام محمد برگشتہ رفت و قبل از فجر اعادہ کرد و امام
اعظم فرمود کہ درین کودک رشدی می بینم **فصل بست و سوم در احکام سفر** در جامع گفتہ
مسافر کسی ست کہ قصد کند مسافت سہ روزہ میانہ را بسیر میانہ ای سبر شتر و اصل معتدل و کشتی
دران اعتدال باد و تجاوز کند از بیوت شہر از جانب مفارقت و اگر چہ خربہ باشند تا اگر درین
جانب محلہ باشد جدا از شہر و در قدیم متصل بود تجاوز ازو شرط ست کما فی الخلاصہ اما فنای شہر
اگر در میان شہر و فنا کم از غلوہ باشد و در میان زراعت نہ بود تجاوز ازو شرط ست فی الحلا
برصحیح نہ کما فی الظہیریہ اما قریبی کہ بر بعض شہر متصل اند تجاوز ازانہا بر صحیح شرط ست و اگر بفنا
متصل اند بر بعض نہ کما فی الکبری و در جبال اعتبار بہ سہ روزہ راست در انہا اگر چہ قطع آن
مسافت در سہل بکم از ان ایام شود کما فی الخلاصہ در ترغیب گفتہ اگر مقصد دو راہ میرود یکے
سہ روزہ دیگر کمتر بہر راہ کہ رود اعتبار او راست راہ کشتی یکروزہ و راہ خشکی سہ روزہ در ظاہر
روایت اعتبار نکنند کشتی را و خشکی و خشکی را و کشتی اگر چہ بر کرانہ دریا رود و نزدیک گفتہ اگر
اگر قصد کند مسافت کم از سہ روزہ مسافر نشود و اگر از انجا باز چنین نیت کند نشود و ہمچنین اگر
شہرہا چنین سیر کند بہ جایی قریب نیت مسافر سہ روزہ کند تا برخصت سفر عمل کند نوست

تا زوال قضا کند و اگر با فرض قضا شد قضا کند تا زوال و بعد ازین اختلاف ست کما فی
شرح الوقایة اما سنت ظهر ترک کند مطلقا و اقتدا کند بعده قضا کند قبل از دوگانه هو المختار
کما فی الجامع لیکن در مختار گفته که بعد از دوگانه هو المختار آن قول ابو یوسف ست و این قول
امام محمد و بقولی بر عکس اینهمه آنگاه که وقت باشد و الا نه اگر با فرض فوت شوند اختلاف ست
کما فی الهدایة اما غیر این دو سنت را قضا نیست تبعا و اصالتا فی الوقت و بعده در مختار گفته
اگر موذن در بانگ ثالث یا اقامت باشد یا خطیب در خطبه بود آینده سنت نگذارد و بر
قضا ندهد و در کنز گفته اگر در وتر یاد آمد که سنت نگذارده بعد از اتمام وتر سنت گذارد و اگر
بر دو رکعت سلام دهد در نیابت دو قول ست در ظهیری گفته یکی نماز عمر قضا کند از جهت احتیاط
با آنکه هیچ نماز فوت نشده بقولی مکروه است و بقولی نه لیکن بعد از فجر قضا نکند و در همه رکعات
فاتحه با سورة خواند در ترغیب گفته اگر اعاده از بهر شبه و نقصان باشد نیکوست و الا نه
در کنز گفته قاضی قرائت وتر را قضا کند و اگر متیقن نباشد سه رکعت بگذارد و قنوت خواند
بعد از آن قعده چهارم را ضم کند اگر وتر بود ادا شود و الا نفل و قنوت درین مضرفه مسئله یکی وفات کرد و بر وی
چند نماز ست و او وصیت بکفارت کرده وارث از هر نماز وتر و روزه فرض نیم صاع گندم دهد از ثلث مال و اگر مالی نگذاشته
نیم صاع قرض گیرد و بفقیری دهد و این آن را بوی بخشد باز او بوی دهد و همچنین تا تمام
شود و اگر همه یک فقیر را دهد روا ست اما اگر از یک نماز برای دو فقیر دهد روا نه در صوم
جامع گفته که ایصاع واجب ست بر غنی و نفاذ او از ثلث ست اگر وارث باشند و الا از
کل و اگر وصیت نکرد و وارث تبرع کرد نیز روا ست و باید که فدویه قبل از دفن بود و بعد او

وبا امام پیوندد و اگر بسوم برخاسته مادام که سجده نکرده قطع کند بسلام بعد از عود بقعود
وتشهد وبقول تشهد اول بسنده است کما فی الخلاصة والا تمام کند و اقتدا کند به نیت نفل
مگر در عصر و شغل نکند بجبل چنانکه ترک کند قعدهٔ اخیره را و شش رکعت سازد یا چهار
نشسته گذارد که اتمام آن این زمان بر و فرض شده و جماعت سنت ست و قطع نکند
شارع فرض در خانه و منذور و فوائت و همچنین شارع نفل بر مختار سجده کرده یا نه اما
از دو نیفزاید و همچنین شارع سنت بر صحیح اما اگر بر دو یا سه قطع کرد بر مختار چهار رکعت قضا
کند کما فی المختار من النصاب و مکروه است خروج از مسجد حی بقصد ناعود بعد از اذان
مگر چون نماز گذارده باشد یا امر جماعت دیگر منتظم باو بود و همچنین از مسجد غیر اگر در مسجد حی
گذارده باشند و الا بقولی روا است که بدر آید و آنجا گذارد و اما افضل آنست که اینجا
گذارد و مکروه است خروج کسی که نماز گذارده بعد از اقامت در ظهر و عشا و در باقی بدر آید
و روا است ترک سنت فجر از جهت خوف فوت جماعت در برجندی گفته که حیله شروع
سنت و قطع او تا قضا کند بر اصح روا نه و نیکوتر آنست که نیت سنت کند و تکبیر گوید پس
نیت فرض کند بدل و تکبیر گوید بزبان و با امام تمام کند اما سلام با وی نگوید بعده
برخیزد و سنت بهمان نیت گذارد و اگر گمان ادراک یک رکعت باشد سنت گذارد
و اگر در رکوع رسید و نمیداند که اول ست و یا دوم سنت ترک کند و همچنین اگر
ظن ادراک تشهد باشد در ظاهر مذهب اگر گمان دارد که اگر سنت بترک ثنا
و تعوذ و اقتصار بر یک آیت و یک تسبیح می گذارد یک رکعت خواهد رسید چنین کند
سنت فجر اگر بی فرض قضا شد قضا نکند قبل از طلوع و نه بعد او نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد

عمل قاطع مجلس اقتطع کند نه عمل اندک چنانچه دو لقمه و تکلم بکلمه و نه خواندن قرآن بسیار و نه تسبیح و تهلیل و خواب بر پهلو قاطع ست نشستن و بسیر کشتی و ماشی مکرر کند و همچنین منتقل از شاخی بشاخی بر صحیح و بانتقال از گوشهٔ مسجد یا خانه بگوشهٔ دیگر جا متبدل نشود اگرچه مسجد جامع باشد و همچنین از سرای بسرای اگر اقتدا بر صحیح بود مگر در سرای کلان چون سرای ذرجلال گفته که در مسجد کلان چون مسجد حرام و مسجد اقصی و جامع بغداد تبدیل ست و در خلاصه گفته که مکروه ست ترک آیت سجده مطلقاً نه عکس در خارج نماز اما اگر سامع محدث باشد یا بگمان شود که سجده نخواهد کرد و یا برود دشوار خواهد شد باید که آهسته بیستهٔ خواند مطلقاً لیکن در برجندی گفته که این مخصوص ست بغیر امام و الا باید که بلند خواند آیت را خواند مگر حرف سجده لازم شود اگر این حرف را خواند لازم نه شود تا اکثر آیت یا دی نخواند پس اعتبار اکثر آیت ست یا حرف سجده از پس باشد یا پیش کما فی الخلاصه و در کنز گفته که مکروه ست که امام در سرّیه خواند مگر چون در آخر سوره باشد و نباید که در جمعه و عید خواند اگر جماعت نتواند شنفیه و اگر خواند سجده ندهد

فصل بست و دوم در ادراک فریضه در جامع گفته شارع در فرض غیر رباعی بسماع اقامت نماز قطع کند بسلام و جز آن و با امام پیوندد مادام که سجده رکعت دوم نکرده و الا تمام کند و بعد از ان با امام اقتدا کند و در خبزونه در مغرب در ظاهر روایت که اسارت ست و نزدیک امام ابو یوسف اقتدا کند و بادی سلام دهد و بر روایتی نیکوتر انست که چهارم ضم کند و در رباعی اگر اول بسجده مقید کرده بعد از قعده قطع کند

ای قاطع نیست ۱۲ یا در و گر ۱۲ از گوشه سرای دیگر ۱۲ دیگر حکم خاصه اند بدلالت ۱۲ بودن اقتدا در شما با جود ۱۲ معلوم و قاطع ۱۲ قبل خلافه و گر ۱۲ الواحل فی فتاوی تبصر الفاروق ۱۲ و اصره کما قبل و بقی ۱۲ دار السلطان ۱۲

قعده است بر مختار چون صلبیه بخلاف سجده سهو پس اگر درین بخندد وضو شکند نه نماز که عود باین رافع سلام ست نه رافع قعده کما فی الکنز در خلاصه گفته مقتدی خواند بر وبرامام وقوم لازم نه شود و نزدیک امام محمد بعد از فراغ دهند اما غیر اینها سجده دهد اگرچه در نماز باشد هو الصحیح کما فی البرجندی فارغی از امام شنید در حال دهد و اگر نداد و در نماز درآمد اگر امام نداده باوی دهد والا ساقط شود اگر در آن رکعت رسد والا بعد از نماز دهد مصلے از غیر شنید بعد از فراغ دهد بالجماع و اگر در نماز دهد کفایت نکند و نماز نشکند بر صحیح که زیادتی یکد و سجده بسهو وعمد مفسد نیست خواند پس در نماز شروع کرد باز خواند اگر قبل ازین داده درین اعاده کند والا همین کفایت کند در نماز خواند و داد بعد سلام همانجا مکرر کرد در ظاهر روایت اعاده کند و بقولی انگاه که کلام کرده باشد در نماز خواند و از خارج همان آیت شنید یکی کفایت کند بخلاف امام محمد و بقول فقیه ابو جعفر انگاه که در یک مکان باشند والا بروایتی یکی و بروایتی یکے و دیگر بعد فراغ و آن ظاهر روایت ست کما فی الظهیریه در نفل خواند و داد پس شکست نفل قضا کند نه سجده اما اگر قبل ازین شکسته این نیز قضا دهد کما فی الجواهر و بتکرار در یک نماز بقول امام اعظم و بقول اخیر امام ابو یوسف رحمه الله بدیگر حاجت نیست هو الاصح و بتکرار در یک مجلس یکے کفایت کند و در مکرر نه پس اگر تالی از مجلس برخاست و رفت باز آمد و مکرر کرد و سامع بر قرار بران مکرر لازم شود و برین یکے و علیه الفتوی کما فی الجامع لیکن که بر صحیح برین نیز مکرر لازم شود و در کافی گفته اگر آن چنین باشد و این چنان بران یکے و برین مکرر خواه تکرار بعد از سجده باشد خواه قبل از و و اگر چهارده آیه در یک جا خواند چهارده سجده لازم شود و گفته اند هر که چنین کند مهم او بکفایت رسد کما فی الکنز و بیع و نکاح و اکل و ارضاع و سخن و

وسجدهٔ تلاوت نزدیک ما بر فور نیست همه عمر وقت ادست الا اوقات مکروهه و تاخیر از وقت قرأت بر اصح مکروه
است اما در نماز بر فور است در خلاصه گفته آیت سجده در نماز خواند اگر در آخر سورة باشد باز رکوع
ادای بعد او دو آیت باشد مخیر است اگر خواهد رکوع کند به نیت تلاوت و اگر خواهد سجده کند باز
برخیزد و بعد ختم سورة برکوع و سجود نماز رود و اگر سورتی دیگر باوی ضم کند افضل بود اما اگر سجده
بر فور نکند و بعد ختم سورة برکوع و سجود رود آن سجده ساقط شود و اگر بعد آن سه آیت خواند
نیابت رکوع بنیت تلاوت دو قول است و اگر چهار آیت باشد نه در کنز گفته که اگر در وسط سورة
باشد فاضلتر آنست که همانجا سجده کند و رکوع نیز بر ماخوذ نیابت کند و اگر هیچ نکرد و بعد از اتمام
او رکوع کرد ساقط نشود و بر دلیست که قضا کند بسجده مادام که در نماز باشد در رکوع در غیر نماز
از سجده نیابت کند و در جامع گفته که رکوع نماز و علیحده بی توقف نیابت کند از دو نیت در سجدهٔ تلاوت
شرط نه و نه در سجدهٔ نماز نزد یک اکثر امار کوع بی نیت نیابت نکند و از امام محمد آمده که نیابت کند
اگر نیت در رکوع کند دو قول است و بعد از رفع سر روایه کما فی الکنز و نیت امام کافی ست و بلو
نه پس مقتدی بعد سلام امام سجده دهد و قعده باز گرداند و صلوتیه که بر رکوع و سجود سودی نشده
او را در خارج نماز قضا نیست و اگر چه بترک آن مسیی گشته و در ذخیره گفته اگر در محل ندا و در رکوع
و سجود یا قعده یاد آمد همان زمان سجده کند و اینهارا اعاده کند و اگر نکند نماز روا ست و اگر تا خیر
کند سجده را با آخر نماز نیز روا ست و اگر بعد از سلام یاد آمد باز گردد و سجده کند و بقعده نشیند
و الا نشکند اما نماز قوم متفرق روا ست کما فی التحفه اصل آنست که هر دو سجده تلاوت بر افضل

باز گذارد و بعد از وقت اعتبار ندارد و همچنین شک در رکوع و عدد سجود در نماز اعاده کند
والا نه کما فی زکوة الجواهر میان امام و قوم اختلاف شد در چهار و سه اگر آن یقین دارد سخن اینها
قبول نکند والا کند و در اختلاف قوم جانب امام گیرند اگرچه یکی باشد پس اگر امام اعاده کند
و قوم اقتدا کنند روا بود و اگر یکی سه گوید و دیگر چهار و امام ما بقیه در شک بر اینها اعاده نه
که سخن آن هر دو بمعارضه رفت و شک بعد از فراغ معتبر نه اما قائل سه اعاده کند و اگر امام بر سه
باشد یا قوم اعاده کند و بر متیقن تمام چیزی نه کما فی الخلاصة اگر یکی بر نقصان ست و امام ما بقیه
در شک اگر وقت باشد از جهت احتیاط باز گردانند و اگر نگردانند بر اینها چیزی نه مگر چون دو عدل
گویند که اخذ بقول دو واجب ست و بقول یکی مستحب لیکن آنگاه که مصلی شاک باشد و الا التفات
نکند و همچنین اگر عدل نباشد کما فی الخلاصة **فصل بست و یکم** در سجده تلاوت در جلالی گفته
واجب ست سجده بر مکلفی که یک آیت ازین چهارده آیت خواند بعربی یا بفارسی و فهم معنی
در ان باتفاق شرط نه و نه درین نزدیک طرفین خلافا لابی یوسف یا شنود قاصد باشد یا نه
کما فی الهدایه و اگرچه از کودک یا کافر یا دیوانه یا زن معذوره و همچنین از جنب و محدث و سکران
نه از طوطی و بوزنه و نائم لیکن در خلاصه گفته که بر صحیح از نائم واجب ست نه بر غیر مکلف چون چهار
سابق لیکن در ذخیره گفته که کودک عاقل را بسجده امر کنند و نه متهجی اما نماز او نشکند و از قرات
نیز نیابت نکند کما فی السراجیه و نه بر کاتب و نائم و قاری در رکوع و سجود کما فی البرجندی در جامع
گفته که سجده واجب نشود مگر چون داند که آیت سجده است و اگرچه باخبار و کیفیت او آنست که استاده
شود و تکبیر گوید بی رفع ید و سجده کند و سه بار سبحان ربی الاعلی گوید هو المختار و باز بر مختار
تکبیر گویان استاده شود بی تشهد و سلام و شروط ادای طهارت تن و جامه و جای و ستر عورت
و قبله و نیت اسجد لله سجدة التلاوة و تعیین سجده در نیت لازم نه بلکه عدد یاد دارد کما فی

برای سجده سلام گوید مسبوق نگوید والا اگر ذاکر قضاست شکند والا نه وسجده بر و لازم است
برای این سلام اگر عقب او گفته والا نه امام را بعد از سلام وقیام مسبوق یاد آمد وسجده رفت
وی نیز متابعت کند اگر سجده نکرده واگر سجده کرده متابعت نکند والا شکند ومقیم پس مسافر متابعت
کند در سجده نیز بر مختار نه در سلام مح در جامع گفته شک افتاد در عدد رکعات اول بار از سر گیرد بسلام
واین از کلام اولیست ومجرد نیت بی عمل قاطع کفایت نکند واگر عادت دارد تحری کند وطرف
غالب گیرد وسجده دهد واگر نگیرد در چهار گانی با وجود گمان چهار رکعت بعد از اخیره یکی ضم کند
احتیاطاً سے باشد واگر هیچ طرف غالب نباشد اقل گیرد وجای که آن را آخر نماز پندارد نشیند
پس برخیزد بعد از اتمام سجده دهد وبر دوم وبر سوم نه نشیند بر صحیح که او مضطر است در ترک واجب
واینان بدعت وآن ازین اولیست در ذخیره گفته در رکعت تر شک شد وطرفی غالب نه اقل گیرد پس
اول ودوم این رکعت تمام کند بعده دو رکعت با دو قعده ودو قنوت گذارد ودر دوم وسوم
این با قنوت تمام کند ودر رکعت دیگر نیز قنوت خواند ودر اول ودوم وسوم سه رکعت باسه قعده
وسه قنوت گذارد ودرین صورتها دست برای تکبیر قنوت بردارد ودر پسینه نه در اول بعده سجده سهو
وبقول امام محمد بن الفضل در مسئله شک بار دیگر قنوت نخواند اما مختار وماخوذ اولست اگر
شک شد در قنوت بی غلبه طرفی خواند شک شد در تکبیر افتتاح یا حدث یا اصابت نجاست وسجده سهو
اگر اول بار ست اعاده کند والا تمام کند وضو وغسل جامه ومسح سر ردی نه اینهمه انگاه که شک در
نماز باشد واگر بعد از تشهد یا سلام افتد اعتبار ندارد چنانکه شک شد در گذاردن نماز در وقت

مع الامام علی قول علی علیه الرحمة
مع الامام قبل سلام امام
قاضی خان ؒ از سلم و بلی یکی ؒ
وسجدة تلاوة وسجدة من علیه الصلوة والسلام
کان ذاکرا للصلوة وتلاوة قنوت
فاتته یوم یقضی الاول فالاول ؒ
اگر ایستاده
نماز قضا مراعی من غیر سهو امام
مشوم بسبوق بوسلام امام و

و اگر چنان استاده دهد رو ابود لیکن نباید کما فی الخلاصة و اگر سجده کرد فرض او تمام شد و رکعت
دیگر ضم کند اگرچه نماز عصر باشد و علیه الفتوی کما فی الذخیرة و سجده دهد و این دو رکعت از نماز
سنت ظهر نیابت نکنند بر صحیح لیکن در مختار گفته که بر مختار نیابت کنند آن قول امام ست و این
قول صاحبین و قوم متابعت نکنند و انتظار کشند اگر قبل از سجده برگردد باوی سلام گویند و اگر
سجده کرد در حال سلام دهند و مقتدی در یکی ازین دو دو رکعت گذارد و نزد یک امام ابو یوسف
و شش رکعت نزد یک امام محمد و علیه الفتوی و اگر شک نکند نزد یک آن دو رکعت قضا کنند و نزد یک
این هیچ نه این همه آنگاه که بر چهار م نشسته و الا شش رکعت گذارد و در اداء و قضا و اگر سهو
سلام داد به نیت قطع یا بسهو پس یاد آمد سجده دهد بشرط آنکه یافته نشود تطاول مدت و فعل
منافی چون قیام کامل و کلام و خروج از مسجد و استدبار قبله و دیگر دخول وقت بکرده و اگر از قوم شرطی
رفت متابعت امام نکنند آما نماز تمام ست کما فی الذخیرة و اقتدا بعد از سلام سهوی روا ست
اگر سجده دهد و الا نه خلافا لمحمد رحمه الله تعالی و سجده بسهو مقتدی لازم نه شود نه بر وو نه بر امام
اما بسهو امام بر مقتدی لازم شود اگر کند و الا نه در خلاصه گفته که مسبوق سجده کند با امام قبل
از قضای و اگر نکرد و بقضا برخاست در آخر نماز سجده دهد و اگر در مسبوقانه اش سهوی اقتدا دیگری
یکی کفایت کند و اگر با امام سجده کرده و در مسبوقانه سهوش اقتدا باز سجده کند و امام چون

الفتی عن النقل القصدی لا انها قوامن جزء القصد و کذا فی جامع الرموز ۱۲ و این
فضائل رکعة علم الفتوی کان الاولی ان یقدما ۱۲ شرح منیه
شش رکعت نکند بجده و نهد کما فی الخلاصة آخر نماز ست ۱۲ برجندی
اگر امام بسهو بر خاست در یکی ازین اقتدا کند

کمافی الجامع در خلاصه گفته که بجهر در اخریین لازم شود اگر بلند یا پست و غیر محل میخواند و در بعض
فاتحه یاد آمد باز از سر بلند خواند در جهر تا جمع نه شود میان سر و جهر در یک رکعت لیکن در کتر گفته
که هر دو جای همچنان تمام کند و خواندن فاتحه یا آیتی از قرآن در قعده یا رکوع یا در سجود و
همچنین تشهد در رکوع و سجود لیکن در سرّی گفته که لازم نه شود و آماد رقیام قبل از شروع در قرات
لازم نه شود که این محل ثناست اولی باشد یا ثانیه هو المختار کمافی المختار و در ذخیره گفته که خواندن
قرآن در قعده قبل از فراغ تشهد موجب سجده هست و بعد از فرغ نه و اگر فاتحه بجای تشهد خواند
یا اول فاتحه بعده تشهد لازم شود و ترک قعود اول و تاخیر ثالثه بزیادتی بر تشهد اگرچه بجهر فی
الدرر و نزدیک امام اعظم رحمه الله تعالی و علیه الفتوی و نزدیک صاحبین اگر تمام درود خواند
نیز واجب نه شود و به افتی بعضهم کمافی الجامع و در خلاصه گفته که بر مختار چون اللهم صل علی محمد
گوید لازم شود و در ترغیب گفته قول صحیح آنست که سجدهٔ سهو لازم نه شود مادام که تمام درود نخواند
و تاخیر سلام چنانکه بشک در یکیت رکعات زمانی نشسته ماند یا بظن آنکه سلام داده عاصی نشست پس
ظاهر شد که نداده کمافی الکنز و در جامع گفته اگر قعدهٔ اولی نه نشست و برخاست اگر نصف اسفل او
برابر نشده نشیند و سجده سهو الا استد و سجده دهد اما عود نکند و اگر بخطا عود کند بر صحیح تشهد نخواند
و استاده شود لیکن در شمنی و حاشیهٔ اخی زاده گفته که بعود از قیام نماز او فاسد شود بر صحیح و اگر
اخیره نه نشست و برخاست نشیند مادام که سجده نکرد و سجده دهد و الا فریضه او رفت و نفل شد
و سنه و بست که رکعت دیگر با وی ضم کند و سجده بر اصح بروی لازم نه اما اگر نشست و برخاست
مادام که سجده نکرده نشیند و تشهد اعاده کند نزد ناطقی و بقولی نه و سلام و هر دو سجده دهد

اولی لازم ست کما فی الکنز ۳ و ترک فاتحه یا سورة در یکی از اولیین نه بخواندن سورة در
اخریین بر مختار و علیه الفتوی کما فی الذخیرة و نه بترک فاتحه در اخریین در ظاهر روایت و فاتحه
متروکه در اخریین قضا نکند و اگر با سورة متروکه باشد قضا کند و بلند خواند اما سورة تنها روا ست
که قضا کند و بلند خواند نزدیک امام نه فاتحه کما فی الخلاصة لیکن در هدایه گفته بر صحیح هر دو را بلند خواند
و فاتحه را بر اشبه مقدم کند کما فی الفتح اگر در اولیین در میان سورة یاد آمد که فاتحه نخوانده عود
کند و فاتحه خواند پس سورة و سجده دهد و همچنین اگر بعد از سورة یا در رکوع یاد آمد و ناسی سورة
از رکوع و قومه باز گردد و سورة خواند و رکوع اعاده کند و سجده دهد کما فی الخلاصة و در کنز گفته
که تارک قرأت یا سورتی از رکوع باتفاق باز گردد و قنوت در وتر باز گرداند و تارک فاتحه باتفاق باز نگردد
و همچنین تارک قنوت بر صحیح اما اگر عود کرد و قنوت خواند و رکوع باز نگردانید نشکند اینهمه انگاه که در
رکوع یاد آمد اما بعد رفع سر باتفاق باز نگردد بقرأت هر چه فراموش کرده و درین همه صورت
سجده دهد ۴ و تفکر بعد از فاتحه در ادای رکن که کدام و این انگاه است که مانع باشد از توالی
ادای رکنی یا واجبی و الا نه چنانچه تسبیح گوید یا قرآن خواند و تفکر کند کما فی الذخیرة ۵ و جهر و مخافت
در غیر محل بقدر جواز نماز بر اصح در حق امام نه منفرد کما فی الهدایه این در ادای ست اما در
قضای منفرد نیز بجهر سجده دهد و اگر کسی در سریه بقصد بلند خواند از جهت تبیین کلمه بروی سجده

مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وگفته اند که منعم حمد بسیار گوید
ومغموم استغفار بسیار کند وفقیر حوقله بسیار گوید در عمدة الواعظین گفته یکی از پیغمبر صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم طلب مال کرد فرمود که استغفار کن دیگری طلب فرزندان کرد فرمود استغفار
کن دیگری طلب باران کرد فرمود استغفار کن یاران گفتند یا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
برای سه حاجت یک چیز فرمودید که چون امت نوح علیه السلام او را قبول نکردند بسه چیز مبتلا شدند
زنان عقیمه شدند وخشک سالی پیدا شد ومال شان هلاک شد نوح علیه السلام ایشان را وعده
داد که اَسْتَغْفِرُوْا رَبَّکُمْ الآیه شخصی که طلب فرزندان کرده بود بعد چند سال امام حسن رضی الله
تعالی عنه ازو پرسید گفت که هفت پسر شد **فصل بستم** در سجدهٔ سهو در جامع گفته که واجب
می شود بترک یکی از واجبات بسهو مگر در جمعه وعید تا خلق در فتنه نیفتند مگر در ترک سجدهٔ سهو
که اینجا توبه واجب است کما فی شرح الخلاصة اما بترک آن بعمداً نه وبزه بجز توبه نرود ولیکن از زاهدی
گفته که بترک قعدهٔ اولی وبتفکر شاغل سجده دهد واگرچه بعمداً باشد اما نائم بقولی چون بیدار است
وبر اختیار امام ظهیر مرغینانی لازم نه کما فی البرجندی وکیفیت او آنست که بعد از تشهد براستا
سلام دهد وتکبیر گویان بسجده رود وتسبیح گوید وتکبیر گویان سر بردارد باز سجده دیگر کند پس نشیند
وتشهد خواند وعلیه الجمهور وهو الصواب لیکن در هدایه گفته بر صحیح دو سلام دهد ودر اعتبار سجده
قبل از سلام دو روایت است ودرود ودعا بر صحیح پسینه خواند ودر اولی از تشهد نیفزاید
اگر بعد سجدتین ننشیند نماز تمام بود اما مکروه **نظائر سجده** تکرار تحریمه چنانکه شک افتاد
بعد از اعاده یاد آمد وهمچنین رکوع وسجود ۲ وتکرار فاتحه یا اکثر او در یکی از اولین چون متصل خواند
نه چون بسورة فصل کند ونه بتکرار در اخریین بر مختار ونه بتکرار تشهد در اخیره بر مختار اما در

اللّٰهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ وَجَعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي صَبُورًا
وَاجْعَلْنِي شَكُورًا وَاجْعَلْنِي فِي عَيْنِي صَغِيرًا وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ كَبِيرًا يَا مَنْ
مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَسَتَرَهُ عَلَى الْقَبِيحِ يَا مَنْ لَا يُؤَاخِذُ بِالْجَرِيرَةِ وَلَا يَهْتِكُ السِّتْرَ
يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ
يَا صَاحِبَ كُلِّ نَجْوَى يَا مُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى يَا كَرِيمَ الصَّفْحِ يَا عَظِيمَ الْمَنِّ يَا مُبْتَدِئًا بِالنِّعَمِ
قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّنَا وَيَا سَيِّدَنَا وَيَا مَوْلَانَا وَيَا غَايَةَ رَغْبَتِنَا أَسْأَلُكَ يَا اللّٰهُ أَنْ
لَا تَشْتَوِيَ خَلْقِي بِالنَّارِ وَفِي الْحَدِيثِ سَلُوا اللّٰهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَمْ
يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ سَلُوا اللّٰهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَكْثِرُوا
الدُّعَاءَ بِالْعَافِيَةِ مَا سُئِلَ الْعِبَادُ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ أَنْ يَغْفِرَ لَهُمْ وَيُعَافِيَهُمْ
در کنز گفته اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا دَائِمًا وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا خَاشِعًا وَأَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا
وَأَسْأَلُكَ يَقِينًا صَادِقًا وَأَسْأَلُكَ دِينًا قَيِّمًا وَأَسْأَلُكَ رِزْقًا طَيِّبًا وَأَسْأَلُكَ عَمَلًا
مُتَقَبَّلًا وَأَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ وَأَسْأَلُكَ حُسْنَةَ الْعَافِيَةِ وَأَسْأَلُكَ
دَوَامَ الْعَافِيَةِ وَأَسْأَلُكَ تَمَامَ الْعَافِيَةِ وَأَسْأَلُكَ الشُّكْرَ عَلَى الْعَافِيَةِ وَ
أَسْأَلُكَ الْغِنَاءَ عَنِ النَّاسِ و در مسعودی از شیخ ابو القاسم صفار گفته هرگاه که مرا مهمی
پیش آمدی این دعا را بسیار میخواندم کفایت شدی اللّٰهُمَّ سَهِّلْ عَلَيْنَا بِجُودِكَ وَ
يَسِّرْ عَلَيْنَا بِكَرَمِكَ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ و در بستان از امام ابو جعفر
بن محمد گفته عجب ست از غمگین که میگوید لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ
و عجب ست از خائف که میگوید حَسْبِيَ اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ و عجب ست از ترسنده مگر که میگوید
وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ و عجب ست از آرزومند بهشت که نمیگوید

در حصول موعود بخلاف بعضی و صواب اول ست و بعضی توفیق داده اند که اگر نزدیک انتها
نیت امر بود و باین افزود و صواب آنست و الا این بعضی دعاهای امریه اللهم
احسن عاقبتنا فی الامور کلها واجرنا من خزی الدنیا وعذاب الآخرة
هیچ بلای باو نرسد و باید که مواظبت کند که مجربست اللهم آت نفسی تقویها وزکیها
انت خیر من زکیها انت ولیها ومولیها اللهم انی اعوذ بک من علم لا ینفع و
قلب لا یخشع ونفس لا تشبع ودعاء لا یسمع وعمل لا یرفع وقول لا یسمع اللهم
انا عزائم مغفرتک ومنجیات امرک وموجبات رحمتک والسلامة من کل
اثم والغنیمة من کل بر ونسئلک الفوز بالجنة والنجاة من النار اللهم اغفر لی وارحمنی
وعافنی وارزقنی رب اعنی ولا تعن علی وانصرنی علی ولا تنصر علی وامکر لی
ولا تمکر علی واهدنی ویسر الهدی لی وانصرنی علی من بغی علی رب اجعلنی
لک ذکارا لک شکارا رهابا لک مطواعا لک مخبتا الیک اواها منیبا رب تقبل
توبتی واغسل حوبتی واجب دعوتی وثبت حجتی وسدد لسانی واهدد قلبی
واسلل سخیمة صدری اللهم انی اسألک حبک وحب من یحبک وحب عمل
یقربنی الی حبک اللهم اجعل حبک احب الی من نفسی واهلی ومن الماء البارد
اللهم بعلمک الغیب وقدرتک فی الخلق احینی ما علمت الحیوة خیرا لی وتوفنی
اذا علمت الوفات خیرا لی واسألک خشیتک فی الغیب والشهادة وکلمة
الاخلاص فی الرضاء والغضب واسألک نعیما لا ینفد وقرة عین لا تنقطع
واسألک الرضاء بالقضاء وبرد العیش بعد الموت ولذة النظر الی وجهک
واسألک الشوق الی لقائک واعوذ بک من ضراء مضرة وفتنة مضلة

۴ و داخل کعبه ۵ و بر چاه زمزم ۶ و صفا ۷ و مروه ۸ و در مسعی ۹ و خلف مقام ۱۰ و در عرفات
۱۱ و مزدلفه ۱۲ و منا ۱۳ و در جمرات ثلثه ۱۴ و نزدیک پیغمبر علیه السلام و این موضع اشرف است
از مواضع شریفه مکه معظمه بخلاف بر سائر مواضع مدینه بخلاف امام مالک رحمه الله تعالی
و دعا میان روضه مقدس و منبر **آنها که دعای ایشان مستجابست** ۱ مظلوم
و اگرچه فاجر باشد یا کافر اما دعای کافر غیر مظلوم نه و بقولی روا است که مستجاب شود و علیه الفتوی
۲ و مضطر ۳ و والدین ۴ و ملک عادل ۵ و رجل صالح ۶ و فرزند بار ۷ و مسافر ۸ و نزد افطار
۹ و در غیبت **علامتهای استجابت** ۱ رقت دل ۲ و اشک چشم ۳ اگرچه یک موی تر شود
کذا فی انیس القلوب ۳ و اقشعرار ۴ و غیبت باطن از خلق در آن دعا ۵ و راحت دل ۶ و خصیت
پندارد که از پشت بار نهاد ۷ و در اسم اعظم که دعا باو مستجاب میگردد و مطلوب یافته میشود و اختلاف
است امام اعظم و جمهور علما رحمه الله و اکثر صوفیه بر آنند که آن جلاله است و در در نظم چنین جمع
یافته اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُكَ بِاَنَّ لَكَ الْحَمْدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا بَدِیْعَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ یَا خَیْرَ الْوَارِثِیْنَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ
یَا سَمِیْعَ الدُّعَاءِ یَا اَللّٰهُ یَا اَللّٰهُ یَا اَللّٰهُ یَا عَالِمُ یَا سَمِیْعُ یَا عَلِیْمُ یَا حَکِیْمُ یَا مَالِكُ
یَا مَلِكُ یَا سَلَامُ یَا حَقُّ یَا قَدِیْمُ یَا مَلِیُّ یَا مُحِیْطُ یَا حَکَمُ یَا عَلِیُّ یَا قَاهِرُ یَا رَحْمٰنُ
یَا رَحِیْمُ یَا حَلِیْمُ یَا سَرِیْعُ یَا کَرِیْمُ یَا مُحْصِیْ یَا مُعْطِیْ یَا مَانِعُ یَا مُحْیِیْ یَا مُقْسِطُ یَا حَیُّ
یَا قَیُّوْمُ یَا اَحَدُ یَا صَمَدُ یَا رَبُّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا وَهَّابُ یَا غَفَّارُ
یَا قَرِیْبُ یَا لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اَنْتَ حَسْبِیْ وَنِعْمَ الْوَکِیْلُ وَفِی الْحَدِیْثِ اِنَّ لِلّٰهِ
مَلَکًا مُوَکَّلًا بِمَنْ یَقُوْلُ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ فَمَنْ قَالَهَا ثَلٰثًا قَالَ لَهُ الْمَلَكُ الْمُوَکَّلُ اِنَّ
اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ قَدْ اَقْبَلَ عَلَیْكَ فَسَلْ اگر در عدد منصوص در دعوات افزاید نزدیک اکثر مضر نبود

قطع رحم و انچه از و فراغ شده چون اجل و رزق و نه تعجیل و استعجال نکند که دعا کردم و مستجاب نه شد پس تا خیر اجابت دعا ترک نکند بعضے از سلف گفته اند که بست سال ست که توفیق ترک مالا یعنی میطلبم و نمی یابم اما امید وارم **اوقات اجابت** شب قدر اکثر بر انند که شب بست و هفتم ماه رمضان ست و مشهور از امام اعظم رضی الله عنه و در روایتی از ابن مسعود رضی الله تعالی عنه است که در تمام سال دانست و نزدیک صاحبیه شبی است از رمضان و از و هرگز منتقل نمیشود ۲ و روز عرفه ۳ و شب اول ۴ و شب جمعه ۵ و روز اول ۶ و ساعت مرجوّه او گاه جلوس امام ست بر منبر تا فراغ از مفروضه بر صحیح و ظاهر آنست که آن وقت خواندن امام ست فاتحه تا آمین در رکعت اولے و این بتجربه رسیده و مراد و دعای قلبی ست نه لسانی و لقولی بعد از عصر تا مغرب و اشهر و اراجح این ست گفته اند اگر کسے بلا مبتلا شود که دفع آن ممکن نربود درین وقت بذکر یا الله یا رحمن یا رحیم مشغل کند خلاص یابد ۶ و ساعتی از هر شب ثلث اول یا اخیر یا نصف اول یا اخیر یا جوف تا سحر و صح روایات ثانیه است ۷ و ماه رمضان ۸ و اول شب رجب ۹ و شب برات ۱۰ و شب عیدین ۱۱ و گاه زوال هر روز این چهار وقت را در کنز گفته **احوال اجابت** بعد از فراغ از اذان نماز بچنین بعد از اجابت او ۲ و چون دل حاضر باشد کافی الکنز ۳ و بعد از پنج نماز ۴ و در سجده و مراد و دعای دل ست یا در سجدهٔ نفل ۵ و عقیب تلاوت خاصه نزدیک ختم خصوصا از قاری ۶ و میان جلالتین در انعام و این مجرب ست ۷ و در مجلس ذکر ای مجلس بیان حلال و حرام و وگاه جنگ با کفاره و گاه حضور مریض و میت ۱۰ و گاه آواز خروس و فی الحدیث اذا سمعتم صیاح الدیکة فاسئلوا الله من فضله فانها رأت ملکا ۱۱ و در جماعت مسلمانان مجتمع کس ۱۲ و نزدیک نزول باران ۱۳ و رویت هلال ۱۴ و رویت کعبه ۱۵ و نوشیدن آب زمزم **اماکن اجابت** در مطاف حالت طواف ۲ و نزدیک ملتزم ۳ و زیر میزاب

۱۲ خشوع و خضوع ۱۳ و چشم بپیش داشتن نه بآسمان که این مکروه است یعنی در نماز اما در خارج رواداشته
اند و گفته اند که بسمان قبلهٔ دعاست ۱۴ و خواستن باسمای حسنی و صفات علیا که این ادخل در قبول است
۱۵ و توسل انبیا علیهم السلام و صلحا ۱۶ و اجتناب از سجع متکلف که این مذهب خشوع و اخلاص ست اما آنچه
بی فکر آید بسبب فصاحت یا حفظ باک نیست بلکه نیکوست ۱۷ و اخفای آوازی میان جهر و مخافت
و بعضے از سلف گفته اند که دعای سر افضل ست از علانیه و دعای علانیه را ابن جریج آمده
که ضیاح در دعا مکروه ست کما فی الدارک و جهر بدعا بدعت ست و آنچه مذکران در مجلس وعظ میکنند
از دعای بلند بجمع و استدعا یارب یارب و کشف رؤس بدعت ست از سلف منقول نیست بلکه این تشبه
است بیهود و نصاری کما فی باب الخامس من الجواهر ۱۸ و اختیار او دعیه صحیحه منقوله از پیغمبر صلی الله
علیه و آله وسلم و از سائر ثقات که اینها جامع جمیع مقاصد اند لیکن امام محمد رحمه الله گفته که تو وقت در دعا
رقت دل میبر و پس دعا کند بانچه حاضر شود اما عجمی در نماز دعا محفوظ خواند تا چیزے نگوید که مبادا
اورا شک کند کما فی الملتقط ۱۹ و تخیر جوامع امی لفظ اندک و معنی بسیار چنانچه ربنا آتنا فی الدنیا
الآیه ۲۰ و آغاز بخود و آنگاه بوالدین آنگاه بکافهٔ مسلمین و اتمام را تخصیص در دعا منهی ست و گفته اند که
دعای عام اجابی بقبول ست ۲۱ و دعا تجزم پس نگوید اغفر ان شئت ۲۲ الحاح در دعا و سبعاً او
خمساً او ثلثاً ۲۳ و احضار دل و اگر حاضر نشود فعل افضل ست از ترک افضل ست ۲۴ و ایقان باجابت دعا فی
الحدیث ادعوا الله و انتم موقنون بالاجابة و اعلموا ان الله لا یستجیب
دعاء من قلب غافل لاه ۲۵ و تامین و راعی و سامع آن دعا را بآمین ختم کند و این تکرار
کند نزدیک هر مطلوب نه نزدیک ذکر اسما و صفات کما فی شرح المولانا الهدیة للهدایه و ازین
مفهوم میشود که داعی چنان دعا کند که قوم شنود ۲۶ و مسح روی بعد از فراغ از جهت تفاؤل
که کفین او پر شده از برکات و انوار و آنرا بر اعضای خود و اضافه میکند و دعا نکند باثم و
عزیز کرا مانند این و چشم و سینه کل دست ۱۲ ص

باعطاء مراد بعد مدتی در دنیا یا بجزای جزیل در عقبی مَا سُئِلَ اللّٰهُ شَیْئًا اَحَبَّ اِلَیْهِ
مِنْ اَنْ یُسْئَلَ الْعَافِیَةَ اَی کفاف قوت وصحت بدن واشتغال بامر دین گفته اند
کہ این کلمہ ایست جامع خیر دارین مَنْ سَرَّهٗ اَنْ یَسْتَجِیْبَ اللّٰهُ لَهٗ عِنْدَ الشَّدَائِدِ
وَالْکُرُوْبِ فَلْیُکْثِرِ الدُّعَاءَ فِی الرَّخَاءِ استجابت واجابت بمعنی اعطای مطلوب است
یا بدل او لیکن در مدارک گفته اجابت آنست کہ بندہ یارب گوید وحق تعالیٰ لَبَّیْکَ عَبْدِیْ
گوید واین ہر مومن راست اما اعطاء مراد گاہ تاخیر مے باشد وگاہ بعد مدتے وگاہ در آخرت
وگاہ خیر در غیر آن می باشد ومراد اکثار ودوام است وآیت وَالذَّاکِرِیْنَ اللّٰهَ کَثِیْرًا
باین تفسیر کردہ شد لیکن ضعیف ست واولی تر آنست کہ از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما
آمدہ در تفسیر این آیت کہ ذکر کند بعد از نماز بامداد وشبانگہ وقبل از خواب وبعد او نزدیک
خواب ومجی بمنزل اَلدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَعِمَادُ الدِّیْنِ وَنُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
یعنے تاریکیہای صوری ومعنوی بآن مرتفع شوند از اہل اینہا **آداب دعا** احتراز از
شبہات خوردن ونوشیدن وپوشیدن او کسب کردن ۲ واخلاص یعنی داعی عمل نکند
مگر برای خدا تعالیٰ بے شائبہ ریا وبی عوض در دارین ۳ وتقدیم عمل صالح چون تصدق وصلوٰۃ
در روزہ ۴ وذکر گاہ عمل گاہ شدت ۵ وپاکی تن وجای وجامہ واگر ممکن باشد غسل کند ۶ واستقبال
قبلہ ۷ ونشستن بر زانو ۸ وثنا ودرود در اول وآخر ۹ وبسط کفین چنانچہ پشت دست بسوئے
زمین باشد اما در استسقاء پشت دست بآسمان کند کہ این از برای دفع بلاست وآن از برائے
تحصیل نعمت وباید کہ میان کفین فرجہ باشد واگرچہ اندک پس یکی بالای دیگری ننہند لیکن
گفتہ کہ کفین ہم ضم کند او رفع یدین تا بسینہ وبقولی تا دوش وبقولی تا بیاض بغل نماید
واین در استسقای دست نہ در غیر او کشف یدین تا بند دست از آستین مگر بعذر بر دو مثل

آنه انظر فلا یکون من الادب ان یقیم الفاس تسرا ته الفاتحة فیها ۱۲ خزانة الروایات من فتیه ۵۵ اے ظاہر کردن ہر دو دست ۱۲ منه

و ربیع بن خثیم که یکی از اکابر تابعین بوده گفته مکروه است که اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوْبُ
اِلَیْهِ گوید که گاهی این سخن گناه و دروغ میشود چنانچه غافلی از لفظ و معنی تکلم کند بر سبیل عادت
بلکه اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِیْ وَتُبْ عَلَیَّ گوید که این دعاست و دعای غافل گاه بساعت اجابت
موافق میشود و قبول می افتد لیکن بعضی گفته اند که این خبرست در معنی دعا پس فرق نماند
کما فی التنقیه **نوع چهارم منه فی الدعاء** در شرح جنه و حصن حصین گفته مَنْ فُتِحَ
لَهٗ فِی الدُّعَاءِ مِنْکُمْ فُتِحَتْ لَهٗ اَبْوَابُ الْاِجَابَةِ وَفُتِحَتْ لَهٗ اَبْوَابُ الْجَنَّةِ وَفُتِحَتْ لَهٗ اَبْوَابُ الرَّحْمَةِ یحتمل که مراد از هر سه
اجابت دعای او باشد و شاید که مراد از اول اعطا سوال او باشد و از ثانی اعطای ثواب در عقبی و از ثالث
اعطا قبل او در دنیا باشد مَنْ لَمْ یَسْاَلِ اللّٰهَ تَعَالٰی یَغْضَبْ عَلَیْهِ ای لا یرحم علیه که ترک سوال
تکبرست و باید که اعتراف کند بتقصیر و عجز خود و قدرت او بر قضا و حوائج لَا یَرُدُّ الْقَضَاءَ
اِلَّا الدُّعَاءُ یعنی قضای معلق مذمیرم که این را هیچ رد نکند و مراد از دعا انواع برست از
کلام مرضی و صدقه و جز آن و بقول دفع نمی شود لیکن سهل می شود چنانچه متحمل و راضی
میگردد وَلَا یَزِیْدُ فِی الْعُمْرِ اِلَّا الْبِرُّ ای الْاَمْرُ الْحَسَنُ فَاِنَّهٗ یَزِیْدُ این ست مقتضی
ظاهر حدیث و بر بینند بعضی از کبار صحابه و تابعین چون عمر و ابن مسعود و ابی وائل و قتاده
و ضحاک و ابن جریج که گفته اند یَمْحُو اللّٰهُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ از رزق و اجل و سعادت و شقاوت
و جز اینها اما مشهور آنست که محو و اثبات در غیر اینهاست و جمهور بر این اند و مراد از زیادتی
عمر بقای ذکر جمیل ست یا زیادتی توفیق ست در خیرات اَلدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ یعنی
دعای معظم انواع عبادتست که این اظهار افتقارست و آن اظهار غایت افتقار
مَا مِنْ مُسْلِمٍ یَنْصِبُ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ تَعَالٰی فِیْ مَسْئَلَةٍ اِلَّا اَعْطَاهَا اِیَّاهُ اِمَّا
اَنْ یُّعَجِّلَهَا لَهٗ وَاِمَّا اَنْ یَّدَّخِرَهَا لَهٗ آن بقضای حاجت در حال بانصراف بلایا و این

مَعْرُوْضَةٌ عَلَيَّ فَمَنْ كَانَ اَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلٰوةً كَانَ اَقْرَبَكُمْ مِنِّيْ مَنْزِلَةً مَا مِنْ اَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ
اِلَّا رَدَّ اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيَّ رُوْحِيْ حَتّٰى اَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ یعنے روح پاک او در حضرت
آنحضرت جل شانہ و چون سلام یکی از امت باو میرسد حق تعالی روح پاک اورا ازان
حالت رد میکند تا رد سلام کند و آنچہ در بعضے احادیث آمدہ کہ پیغمبر ان علیہ السلام نماز
میگذارند و حج میکنند بر ظاہر نیست کہ علما گفتہ اند کہ نمودہ شد پیغامبر را علیہ السلام جای
کہ بران صورت بودند و فضلتر آنست کہ جمع کند میان صلوۃ و سلام و افراد مکروہ نہ
اما امام نووی گفتہ کہ ما بر دو مامور یم پس ترک یکی مکروہ باشد گوئیم آری اگر یکی را اصلا
ترک کند اما اگر گاہی آن گوید و گاہی این خوبتر و پر برکت گفتہ امام شافعی رحمہ اللہ را یکی درخواب
دید پرسید با تو چہ کردند گفت بخشیدند گفت بچہ سبب گفت باین پنج درود اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى
مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ مَنْ صَلّٰى عَلَيْهِ وَصَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ مَنْ لَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ كَمَا تُحِبُّ وَ
صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّنَحْنُ نَرْضٰى اَنْ نُّصَلِّيَ عَلَيْهِ وَصَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ كَمَا اَمَرْتَنَا بِالصَّلٰوةِ عَلَيْهِ وَصَلِّ
عَلٰى مُحَمَّدٍ كَمَا يَنْبَغِيْ الصَّلٰوةُ عَلَيْهِ **نوع سوم منہ** فی الاستغفار در شرح حصن حصین لقہ
وَالَّذِيْ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهٖ لَوْ لَمْ تُخْطِئُوْا وَاَتَى اللّٰهُ تَعَالٰى بِقَوْمٍ يُخْطِئُوْنَ ثُمَّ يَسْتَغْفِرُوْنَ
فَيَغْفِرُ لَهُمْ یعنے چنانچہ دوست میدارد احسان بسوی محسن و دوست میدارد احسان بسوی مسی
این تاکید ست در غفران مستغفر انہ انکہ بر خطا راضی باشد من استغفر اللّٰہ تعالی غفر اللّٰہ
تعالی لہ مگر توبہ مبتدع کما فی شرح الجنہ مامن مسلم یعمل ذنبا الا وقف الملک الموکل باصابع
ذنوبہ ثلث ساعات فان استغفر اللّٰہ من ذنبہ ذلک فی شیء من تلک الساعات
لم یوقفہ علیہ ولم یعذب یوم القیمۃ و مراد از گناہ در مثل این احادیث حق اللہ تعالی
است نہ حق عبد کہ این بجز توبہ عفو نمی شود طوبی لمن وجد فی صحیفۃ استغفارا کثیرا

فتاوی برہنہ

که بعضو پلید مس نکند و بر چیز پلید و محل متنجس نه نویسد اما بر دیوار و در ظهری گفته که خلاف است
و تحفه گفته که خواندن بالحان و شنیدن آن مکروه یعنی حرام ست و سنودن آن حلال نه و
بقول امام مرغینانی ستائنده کافر شود یعنی اگر تغیر فاحش باشد در ملتقط گفته واجب ست
که او را تلقین صواب کنند اگرچه در غضب آید مگر چون خوف عداوت باشد در ظهیری و کنز
و جامع گفته اگر قومے با یکی از مصحف میخوانند و یکی از اشراف در آمد اگر عالم باید ریا معلم
علم باشد روا بود که از برای او برخیزد والا نه در سنن ترغیب ماد رانیز گفته و علم را تعلم
شریعت قید کرده در خزانه معلم قرآن را نیز شمرده و گفته باید که قرآن را ضم کند انگاه ایستد
در خلاصه گفته یکی میخواهد که قرآن را خواند یا نماز گذارد و از ریا میترسد نگذارد و همچنین سائر
فرائض یکی بعض قرآن را خوانده بعده فراغت می یابد او را تعلم باقی از نوافل افضل ست
اما تعلم از فقه از و فاضل تر خواندن قرآن سخت ترست بر شیطان از دیگر طاعتها خواندن
تمام قرآن قاری را افضل ست از خلاص پنجهزار ربار زنی که از نابینائی آموزد و فاضلتر او را
چنان ست که از زنی بیاموزد لیکن در جلالی گفته که از دنیا موزد که نعمه او عورتست **نوع**
دوم منه فی فضیلت الصلوة علی النبی صلی الله علیه وآله وسلم و در شرح جنه گفته اَکْثِرُوا
مِنَ الصَّلٰوةِ عَلَیَّ فَاِنَّهَا زَکٰوةٌ لَّکُمْ و فاضلترین عبادتها اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی
اٰلِ مُحَمَّدٍ اَوْلَی النَّاسِ بِیْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اَکْثَرُهُمْ عَلَیَّ صَلٰوةً وَمَنْ صَلّٰی عَلَیَّ وَاحِدَةً صَلَّی
اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ عَشْرًا وَحُطَّتْ عَنْهُ عَشْرُ خَطِیْئَاتٍ وَرُفِعَتْ لَهٗ عَشْرُ دَرَجَاتٍ
وَکُتِبَتْ لَهٗ بِهَا عَشْرُ حَسَنَاتٍ مَنْ صَلّٰی عَلَیَّ وَاحِدَةً صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَمَلٰٓئِکَتُهٗ سَبْعِیْنَ صَلٰوةً
مَنْ صَلّٰی عَلٰی مُحَمَّدٍ وَقَالَ اَللّٰهُمَّ اَنْزِلْهُ الْمَقْعَدَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَکَ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَجَبَتْ
لَهٗ شَفَاعَتِیْ و در شرح حصن حصین گفته اَکْثِرُوْا عَلَیَّ مِنَ الصَّلٰوةِ یَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاِنَّ صَلٰوتَکُمْ

مَا مِنْ اَحَدٍ تَعَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ثُمَّ نَسِيَهٗ اِلَّا لِقِلَّةِ اللّٰهُ وَهُوَ اَجْذَمُ یعنی اقطع یا مجذوم
و در ذخیره گفته که صحابه رضی الله تعالی عنهم مکروه می پنداشتند رفع او از نزدیک جنازه
و ذکر اما جنازه اگر مراد نوحه است مکروه است و اگر ثناست اگر تجاوز کند مکروه بود والا
اما ذکر اگر مراد دعاست مکروه است که اصل در دعا اخفاست و در جهر ریاست و لهذا مکروه داشتند
رفع آواز تسبیح و تهلیل و اگر مراد وعظ است پس نه مراد آواز و اعظ است بلکه آواز قوم که به تهلیل
بلند کردند و نخوانند و اگر مراد قرآن ست مکروه است که منافی خشوع ست و وجود ریاست و منع
و رود بر نکنند و اگر مراد قرآن ست مکروه است که منافی خشوع ست و وجود ریاست و منع
غیر ست از شغل که او را استماع لازم ست و بقولی مراد استماع ست که در آیهٔ ترغیب و ترهیب آواز
بسوال و تعوذ بر نکنند و همچنین قاری و بقولی ختم قرآن بجهر در جماعت مکروه است یعنی سیپاره
خواندن و در تحفه گفته مکروه است که جمعی بهم قرآن بلند خوانند که درین ترک استماع و انصات
است و همچنین نزدیک مشغولان و همچنین نزدیک مجمع کما فی القنیه و همچنین بر بام و در شب کما
فی الخلاصه و در رسطالب گفته اگر در مکتب یکی بلند میخواند بر راه روندگان استماع واجب ست
اگر بسیار اند و در استماع خللی افتد نه کودکی در خانه میخواند و اهل خانه در کار و بار مشغول اند اگر
قبل از قرأت آغاز کرده اند معذور اند والا نه و کاتب فقه و مکرر و استماع بروی نه در سرائے
گفته بزه بر قاریست نه بر کاتب در کنز گفته مکروه است خواندن در مواضع پلید چون مغتسل
و تسلیم اما در حمام بر مختار بلند مکروه ست و آهسته نه اما تسبیح و تهلیل بلند باک نیست و رد نیست
که محدث مصحف را مس کند مگر بغلاف جدا گانه اما روا ست که بخواند و اوراق بقلم یا کاردبگرداند
کما فی المطالب و باک نیست بدادن مصحف و تخته بکودکان بر صحیح امام را هن منع کرده شود چنانچه
از سائر معاصی تا عادت گیرد کما فی الجلالی و مکروه است که محدث قرآن نویسد و علیه الفتوی
و مکروه است تصغیر مصحف بقلم باریک و باک نیست بجماع در خانه که در و مصحف باشد در جلالی گفته

تعالی و آله وسلم بقدر پنجاه آیت میخواند و نزدیک ختم دعا کند که مستجاب است که جمع
فرزندان را دعا کند کما فی القرآن خوانی بدانکه قرآن را بهر کیفیتی که خواند خالی از
فضل نیست و مذکور از برای افضلیت است علی مرتضی گفته رضی الله تعالی عنه هر که قرآن را
در نماز ایستاده خوانده بهر حرفی صد حسنه و نشسته پنجاه و در غیر نماز بست و پنج متوضی را
و وضو غیر را و بالای مصحف چیزی از کتب و جز آن نهند تا دائم بلند باشد و ورق کهنه را وقایه
نکنند اما خواندن مضطجع باک نه لیکن پاها را بهم ضم کند و سر از جامه خواب برکشد کما فی شرح الحصن الحصین
امارا هروان بروایتی خواند و بروایتی نه و بروایتی نزم نه بلند مختار شیخ الاسلام
برهان الدین آنست و شیخ علاء الدین گفته در عمارتها نزم خواند و در صحرا بلند خواند باک
نه بود و آما در حالت غزل و بنج و مشی و حرفت اگر عمل و مشی او را بخود مشغول نکند روا بود کما
فی الخلاصة و در کراهیه امانتی و غصبی و عاریتی از نارسیده نخواند و خواندن در مصحف خوبتر است
از هفتک و سیپاره که اینها محدثه اند و در جلالی گفته که مکروه است خواندن بالحان مغیر و ریا
و بقصد عوض و خلط قرات بسخن مگر آنچه متعلق باو باشد چنانچه تاویل قرآن تا بسماع نامحرم
صلے الله تعالی علیه وآله وسلم در نگوید و بعد از فراغ اگر گوید افضل است والا باک نه
و بهوشی نزدیک خواندن مگر چون مغلوب باشد و نوسد باو یعنی نخواند و چون بالحن کند
و فی الحدیث کما تقدم اقرؤا القرآن و تغنوا به و تقتنوه و آنچه بآواز نوسد بدر آید در
خبر است که آن سه آیت است در هر شب از حسن بصری رضی الله عنه آمده که اقل پنجاه آیت است
و از امام آمده هر که قرآن را دو بار در هر سالی خواند حق او گذارده باشد و از ابن مبارک
آمده است که در تابستان ختم ورا ول روز کند و در زمستان اول شب که ملائکه او را دعا
میکنند از ان وقت تا بقیه روز یا شب و باید که حافظ قرآن را فراموش نکند و فی الحدیث

فتاوی عالمگیری

۱ اگر کسے عارضی سنت گرفت ۲ و غلط بر آمد اگر عمداً بود ۳ تحریف در رسم خود ۴ اصلاح نیز در خط او کند ۵ تحریف آن ۶ و تغییر آن ۷ اصلاح شده ۸ ابن تیمیه ۹ اصلاح شده ۱۰ قرآن مجید ۱۱ اصلاح شده ۱۲ اصلاح شده ۱۳ اصلاح شده ۱۴ اصلاح شده ۱۵ اصلاح شده ۱۶ اصلاح شده ۱۷ اصلاح شده ۱۸ اصلاح شده ۱۹ اصلاح شده ۲۰ اصلاح شده ۲۱ اصلاح شده ۲۲ اصلاح شده ۲۳ اصلاح شده ۲۴ اصلاح شده ۲۵ اصلاح شده ۲۶ اصلاح شده ۲۷ اصلاح شده ۲۸ اصلاح شده ۲۹ اصلاح شده ۳۰ اصلاح شده ۳۱ اصلاح شده ۳۲ اصلاح شده ۳۳ اصلاح شده ۳۴ اصلاح شده ۳۵ اصلاح شده ۳۶ اصلاح شده ۳۷ اصلاح شده ۳۸ اصلاح شده ۳۹ اصلاح شده ۴۰ اصلاح شده ۴۱ اصلاح شده ۴۲ اصلاح شده ۴۳ اصلاح شده ۴۴ اصلاح شده ۴۵ اصلاح شده ۴۶ اصلاح شده ۴۷ اصلاح شده ۴۸ اصلاح شده ۴۹ اصلاح شده ۵۰ اصلاح شده ۵۱ اصلاح شده ۵۲ اصلاح شده ۵۳ اصلاح شده ۵۴ اصلاح شده ۵۵ اصلاح شده ۵۶ اصلاح شده ۵۷ اصلاح شده ۵۸ اصلاح شده ۵۹ اصلاح شده ۶۰ اصلاح شده ۶۱ اصلاح شده ۶۲ اصلاح شده ۶۳ اصلاح شده ۶۴ اصلاح شده ۶۵ اصلاح شده ۶۶ اصلاح شده ۶۷ اصلاح شده ۶۸ اصلاح شده ۶۹ اصلاح شده ۷۰ اصلاح شده ۷۱ اصلاح شده ۷۲ اصلاح شده ۷۳ اصلاح شده ۷۴ اصلاح شده ۷۵ اصلاح شده ۷۶ اصلاح شده ۷۷ اصلاح شده ۷۸ اصلاح شده ۷۹ اصلاح شده ۸۰ اصلاح شده ۸۱ اصلاح شده ۸۲ اصلاح شده ۸۳ اصلاح شده ۸۴ اصلاح شده ۸۵ اصلاح شده ۸۶ اصلاح شده ۸۷ اصلاح شده ۸۸ اصلاح شده ۸۹ اصلاح شده ۹۰ اصلاح شده ۹۱ اصلاح شده ۹۲ اصلاح شده ۹۳ اصلاح شده ۹۴ اصلاح شده ۹۵ اصلاح شده ۹۶ اصلاح شده ۹۷ اصلاح شده ۹۸ اصلاح شده ۹۹ اصلاح شده ۱۰۰ اصلاح شده

۱ اصلاح شده ۲ اصلاح شده ۳ اصلاح شده ۴ اصلاح شده ۵ اصلاح شده ۶ اصلاح شده ۷ اصلاح شده ۸ اصلاح شده ۹ اصلاح شده ۱۰ اصلاح شده ۱۱ اصلاح شده ۱۲ اصلاح شده ۱۳ اصلاح شده ۱۴ اصلاح شده ۱۵ اصلاح شده ۱۶ اصلاح شده ۱۷ اصلاح شده ۱۸ اصلاح شده ۱۹ اصلاح شده ۲۰ اصلاح شده ۲۱ اصلاح شده ۲۲ اصلاح شده ۲۳ اصلاح شده ۲۴ اصلاح شده ۲۵ اصلاح شده ۲۶ اصلاح شده ۲۷ اصلاح شده ۲۸ اصلاح شده ۲۹ اصلاح شده ۳۰ اصلاح شده ۳۱ اصلاح شده ۳۲ اصلاح شده ۳۳ اصلاح شده ۳۴ اصلاح شده ۳۵ اصلاح شده ۳۶ اصلاح شده ۳۷ اصلاح شده ۳۸ اصلاح شده ۳۹ اصلاح شده ۴۰ اصلاح شده ۴۱ اصلاح شده ۴۲ اصلاح شده ۴۳ اصلاح شده ۴۴ اصلاح شده ۴۵ اصلاح شده ۴۶ اصلاح شده ۴۷ اصلاح شده ۴۸ اصلاح شده ۴۹ اصلاح شده ۵۰ اصلاح شده ۵۱ اصلاح شده ۵۲ اصلاح شده ۵۳ اصلاح شده ۵۴ اصلاح شده ۵۵ اصلاح شده ۵۶ اصلاح شده ۵۷ اصلاح شده ۵۸ اصلاح شده ۵۹ اصلاح شده ۶۰ اصلاح شده ۶۱ اصلاح شده ۶۲ اصلاح شده ۶۳ اصلاح شده ۶۴ اصلاح شده ۶۵ اصلاح شده ۶۶ اصلاح شده ۶۷ اصلاح شده ۶۸ اصلاح شده ۶۹ اصلاح شده ۷۰ اصلاح شده ۷۱ اصلاح شده ۷۲ اصلاح شده ۷۳ اصلاح شده ۷۴ اصلاح شده ۷۵ اصلاح شده ۷۶ اصلاح شده ۷۷ اصلاح شده ۷۸ اصلاح شده ۷۹ اصلاح شده ۸۰ اصلاح شده ۸۱ اصلاح شده ۸۲ اصلاح شده ۸۳ اصلاح شده ۸۴ اصلاح شده ۸۵ اصلاح شده ۸۶ اصلاح شده ۸۷ اصلاح شده ۸۸ اصلاح شده ۸۹ اصلاح شده ۹۰ اصلاح شده ۹۱ اصلاح شده ۹۲ اصلاح شده ۹۳ اصلاح شده ۹۴ اصلاح شده ۹۵ اصلاح شده ۹۶ اصلاح شده ۹۷ اصلاح شده ۹۸ اصلاح شده ۹۹ اصلاح شده ۱۰۰ اصلاح شده

بانفال پیوندد این همه آنگاه است که از سورتی آغازد و اگر از وسط آغاز میکند روا بود ترک
تسمیه نه ترک تعوذ کما فی الجلالی و تبدیر معانی خواند اگر اهل آن و الا نظر کند کلام خدای تعالی
است گویند که فاروق رضی الله تعالی عنه یکبار این آیت بر خواند اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ
مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ از تاثیر این آیت صاحب فراش گشت چنانکه بیست روز عیادت کرده شد
کذا فی الجلالی و امام اعظم رضی الله تعالی عنه شبی را باین آیه زنده عبادت داشت بَلِ السَّاعَةُ
مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ کذا فی الملتقط و هر حرف از مخرج ادا کند لیکن در عین العلم
گفته که در تحقیق مخارج نکوشد که آن از موانع فهم است و بلحن عرب خواند ای لحنی که در وی حرفی
و کلمه مشتبه نشود و زیادتی و نقصان در نیاید و از آواز فسقه پرهیز کند و پست خواند که این اولیست
بر خشوع و به ترتیل خواند یعنی پیدا و هموار و آرمیده و گریه کند و فی الحدیث اُتْلُوا الْقُرْاٰنَ وَابْكُوا
فَاِنْ لَمْ تَبْكُوْا فَتَبَاكَوْا یعنی بتکلیف بگریید اِنَّ الْقُرْاٰنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَاِذَا اقْرَاْتُمُوْهُ فَتَحَازَنُوْا
پس تامل کند در وعید و عهود قرآن و در تقصیر خویش بناچار غم خواهد رسید و اگر نرسد
بر عدم غم غم کند که این از اعظم مصائب است و نزدیک آیه رحمت و عذاب توقف کند و سوال
و تعوذ و در سوره قبل از اتمام بکسی شغل نکند و اگر ضرورت شود مصحف پریشان نگذارد و
باز آعوذ گوید و گاه خواندن و شنیدن اطراف نجنباند و آواز گریه نکشد و جامه پاره نکند
و طپانچه بروی نزند که یاران پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم اتقی بودند و از گریه نمی افزودند
و گاه فازه از خواندن باز ماند و هر بار که بلغم اندازد مضمضه کند و نخواند در بازار و مواطن غلط
و سهو و مجمع سفها و تاویل نکند بقرآن چنانچه گاه آمدن موسی نامی گوید جِئْتُ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوْسٰى
و بگاه حضور طعام گوید كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْئًا بِمَا اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ
و آغاز کند قرآن را بعد از ختم و فی الحدیث اَفْضَلُ النَّاسِ الْحَالُ الْمُرْتَحِلُ و پیغامبر صلی الله

پیغمبر صلے اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہر کہ خواند ولحن کند بہر حرفی دہ نیکی یابد واگر باعراب بعض خواند بہر حرفی بست نیکی یابد واگر باعراب کل خواند بہر یکے چہل نیکے یابد ولحن دو گونہ است جلے ای ترک اعراب وخفی ای ترک تجوید واعراب آنست کہ حروف را پید اکند ودر کلمات فصل کند کما فی الکنز یُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْاٰنِ اِقْرَأْ وَارْتَقِ ای بخوان چنانچہ قرآن در دنیا میخواند کہ این الذ باشد وبرای ہر قدر قرأت درجات کہ درجات بہشت بقدر آیات قرآن اند شش ہزار وسیصد وبالا پس کسیکہ یک آیت خواند صد درجہ یابد وبکل کل ولقولہ ہمیشہ در ترقی باشد چنانچہ ہر بار در دنیا ختم میکرد وباز از سر میگرفت ونعم بہشت ہر ساعت خواہد افزود تا ابد وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَاِنَّ مَنْزِلَتَكَ عِنْدَ اٰخِرِ اٰيَةٍ تَقْرَأُ الَّذِيْ يَقْرَءُ الْقُرْاٰنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهٖ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ وَالَّذِيْ يَقْرَأُهٗ وَيَتَتَعْتَعُ فِيْهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهٗ اَجْرَانِ ای اجر خواندن واجر مشقت نہ آنکہ اجر این ازان اکثر ست ودر کنز گفتہ چون خواہد کہ قرآن خواند ومنو کند وجامۂ خوب بپوشد ودستار بہ بندد وکما فی الخلاصۃ وخود را بیاراید ودہن خوشبوی کند وبزرگان گفتہ اند کہ بصل وکراث ترک دادیم ازان باز کہ قرآن خوانیم کما فی الجلالی واز برای خواندن خالی شود تا کسے بوی مقدح نہ شود وروی بقبلہ کند ونشیند وتکیہ زدہ ومربع ومنکوس نخواند ودر مصحف خواند ہر چند کہ حافظ باشد فی الحدیث افضل عبادۃ امتی قرأۃ القرآن نظرا ونیز درین دو عبادت مصحف در کنار نہند یا بر چیزے دیگر وبر زمین نہ نہند وبگوید اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ویکبار بسند ست احتیاج نیست کہ بر سر ہر سورۃ گوید وبعمل کثیر چون عقد واکل اعادہ کند نہ بجواب سلام ومؤذن وتسبیح وتحمید وتہلیل وتکبیر اما تلمیذ گاہ آغاز سبق پیش استاد نگوید کہ وارد نیست وہکذا فی الخلاصۃ وخزانۃ وتسمیہ گوید بر ہر سورۃ وبر سورۃ توبہ نیز گوید اگر از وآغاز دہ چون

كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَهُمَا
سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهٖ سُبْحَانَ اللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهٖ أَلَا أُعَلِّمُكَ شَيْئًا هُوَ أَفْضَلُ
مِنْ ذِكْرِ اللهِ اللَّيْلَ مَعَ النَّهَارِ وَالنَّهَارَ مَعَ اللَّيْلِ سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ وَ
سُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ مَا خَلَقَ وَسُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ كُلِّ شَيْءٍ وَسُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ كُلِّ شَيْءٍ
وَسُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا أَحْصٰى كِتَابُهٗ وَسُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ مَا أَحْصٰى كِتَابُهٗ وَ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ مِلْءَ مَا خَلَقَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَدَدَ كُلِّ شَيْءٍ
وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ مِلْءَ كُلِّ شَيْءٍ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَدَدَ مَا أَحْصٰى كِتَابُهٗ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ مِلْءَ
مَا أَحْصٰى كِتَابُهٗ وَمراد در مثل این احادیث نه مبالغه است بلکه بیان واقع است که
قابل ثواب مقدار هر یکی از اینها می باید أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَرْبَعٌ وَسُبْحَانَ
اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ لیکن
اولیتر ترتیب حدیث ست هی أَفْضَلُ الْكَلَامِ بَعْدَ الْقُرْآنِ پس آنها فاضلتر باشند
ازهر ذکر و سائر کتب سماویه کما فی شرح الجنة خُذْ وَاجْتَنِبْكُمْ مِنَ النَّارِ رَغِّبُوا
یعنی هذه فَإِنَّهُنَّ يَأْتِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُعَقِّبَاتٍ وَهُنَّ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ
پس ثواب آنها بخصم داده نشود وهی مع لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم
فَإِنَّهُنَّ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ وَهُنَّ يَحُطُّنَ الْخَطَايَا كَمَا تَحُطُّ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا وَ
هُنَّ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ **نوع اول منه فی فضیلت تلاوت القرآن** اقْرَءُوا الْقُرْآنَ
فَإِنَّهٗ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهٖ یعنی عاملان اورا مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ
كِتَابِ اللهِ تَعَالَى فَلَهٗ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الٓمٓ حَرْفٌ
الف حرف ولام حرفی و میم حرفی واز ابن عمر آمده رضی الله تعالی عنهما کتبت
بلکه هر سه سه حرف اند ۱۲

اما کلمہ اللہ باواز بلند گوید و چندان ذکر کند ہر تار موی زبان گردد و چنان پندارد کہ ہمہ جوارح جان شدہ و در شرح حصن الحصین گفتہ اگر ذکر جہر حضوری می یابد نہ در اخفا آن را اختیار کند و الا این را ہو الصحیح و آنچہ فقہا از کراہت جہر گفتہ اند مراد ازو بر اصح تنزیہی است کہ ایشان قائل اند باستحباب اخفا و ادعیہ و اوکار و باید کہ ذاکر رعایت عدد و اذکار کند و فق آثار و مستحب ست عدد اذکار با تامل و گفتہ اند کہ ضعیفان را از سبحہ منع کردہ نہ شود کہ ام المومنین بے بی صفیہ رضی اللہ تعالی عنہا چہار ہزار خستہ بود کہ بآنہا تسبیح میکرد و پیغمبر صلے اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم آن را دید و منع نکرد فی الحدیث لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَھِیَ اَفْضَلُ الذِّکْرِ وَھِیَ اَفْضَلُ الْحَسَنَاتِ اَیِ النَّافِلَۃِ لَیْسَ لَھَا دُوْنَ اللّٰہِ حِجَابٌ حَتّٰی تَخْلُصَ اِلَیْہِ اَیْ یَصِلُ قَوْلُھَا لَا یَتْرُکُ ذَنْبًا اَزْحَقِ حق تعالی و ازحق عباد یعنے چون کافر گوید کما فی شرح الجنۃ وَلَا یُشْبِھُھَا عَمَلٌ مَا قَالَھَا عَبْدٌ قَطُّ مُخْلِصًا اِلَّا فُتِحَتْ لَھَا اَبْوَابُ السَّمَآءِ حَتّٰی تُفْضِیَ اِلَی الْعَرْشِ مَا اجْتُنِبَ الْکَبَآئِرُ یعنے بسرعت مقبول شود و مکمل باشد ثواب او تا اجتناب کبائر و بعد از ارتکاب اصل قبول و ثواب یابد لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاللّٰہُ اَکْبَرُ کَلِمَتَانِ اَحَبُّھُمَا لَیْسَ لَھُمَا نِھَایَۃٌ دُوْنَ الْعَرْشِ وَالْاُخْرٰی تَمْلَاُ مَا بَیْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَھُمَا مَعَ کُلِّ حَوْلٍ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ مَا عَلَی الْاَرْضِ اَحَدٌ یَقُوْلُھَا اِلَّا کُفِّرَتْ عَنْہُ خَطَایَا وَلَوْ کَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ الصَّغَائِرُ وَاگرچہ بقصد باشد کما فی شرح الجنۃ و بقولی مطلقا مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللّٰہِ وَبِحَمْدِہٖ کُتِبَ لَہٗ عَشْرًا وَمَنْ قَالَھَا عَشْرًا کُتِبَتْ مِائَۃً وَمَنْ قَالَھَا مِائَۃً کُتِبَتْ لَہٗ اَلْفًا وَمَنْ زَادَ زَادَہُ اللّٰہُ وَھِیَ اَحَبُّ الْکَلَامِ اِلَی اللّٰہِ اَیْ کَلَامٍ لِلْبَشَرِ وَاینجا من تبعیضیہ مضمر ست و یکبار گفتن این کلمہ افضل ست از انفاق کوہ زر در راہ خدا تعالی

کرده اند هر ذکر و دعا که باعلام آن مقصودی متعلق باشد بلند گوید چنانکه غیر شنود و الا مستحب است
که آهسته گوید چنانکه خود شنود و تصحیح حروف اعتداد ندارد و باید که رعایت الفاظ ماثوره
کند که اینها خصائص و اسراری دارند که عقل درک نمیتواند کرد و ثواب متعلق ست بآن حروف
و اگر گاهی ورد فوت شود تدارک آن در وقت دیگر کند تا نفس عادت گیرد و فضل ذکر مختص بقول نیست
بلکه هر مطیع در عمل ذاکرست چنانچه گریه ذکر چشم ست و شنیدن ذکر گوش و دادن ذکر ید و
ثنا ذکر زبان و ترس و امید ذکر دل و تسلیم و رضا ذکر جان و وفا ذکر تن در طهارت القلوب
گفته که ذکر کثیر که ما بآن ماموریم بآن آیه یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اذْکُرُوا اللّٰهَ ذِکْرًا کَثِیْرًا آنست
که بدل و بهمه اعضا ذکر کند اگر در دل خلاف شرع افتد خدا را یاد کند و بیخ آن از دل برکند
و اگر چشم بنامحرم افتد خدا تعالی را یاد کند و چشم فرو پوشد و همچنین سائر اعضا را بمراقبه حق تعالی
از نامشروع نگاهدارد و حق تعالی را در همه حال حاضر و ناظر داند قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی اِنَّ الَّذِیْنَ
اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّیْطَانِ تَذَکَّرُوْا فَاِذَا هُمْ مُّبْصِرُوْنَ یعنی چون
متقیان را برخی از وساوس شیطانی روی نماید زود بخدای عز و جل گریزند و امر و نهی یاد
آرند ناگاه راه راست یابند و وسوسه برخیزد و در کنز گفته که ذکر مامور میان مشائخ طبقات سه
ذکرست ایکی لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ دوم سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَکْبَرُ و سوم یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْءٌ وَهُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ
و اگر اول اختیار کند نه بار تهلیل گوید و دهم بار مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ و اگر ذکرش در رباید بیشتر هم
گوید و چون بخود باز آید مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ گوید و اگر دومی را اختیار کند بست و یکبار بگوید
و یکبار رَبِّ اَلْهِمْنِیْ خَیْرًا وَّرُشْدًا و اگر ثالث را اختیار کند سی بار بگوید و بیشتر در اسحار
گوید بآواز بلند چنانچه اهل و جیران نیز حظی گیرند و اگر نمی گویند باری شنوند و بقولی آهسته گوید

کَاسًا مِنْ کُؤُسِ الْمَحَبَّةِ اٰمِیْنَ **فصل نوزدہم** در اذکار و در شرح جنہ گفتہ فی الحدیث
اَلَا اُخْبِرُکُمْ بِخَیْرِ اَعْمَالِکُمْ وَاَذْکَاهَا عِنْدَ مَلِیْکِکُمْ وَاَرْفَعِهَا فِیْ دَرَجَاتِکُمْ مِنْ اِنْفَاقِ
الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ وَالْفِضَّةِ وَخَیْرٍ لَّکُمْ مِنْ اَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّکُمْ فَتَضْرِبُوْا اَعْنَاقَهُمْ وَیَضْرِبُوْا اَعْنَاقَکُمْ قَالُوْا بَلٰی
قَالَ ذِکْرُ اللّٰهِ بدانکہ فاضل ترقرآن است پس ذکر پس دعا و لفظ خیر اینجا بمعنی جید ست
بالعض مقدر ست سَیَعْلَمُ اَهْلُ الْجَمْعِ الْیَوْمَ مَنْ اَهْلُ الْکَرَمِ قِیْلَ مَنْ اَهْلُ الْکَرَمِ یَا رَسُوْلَ
اللّٰهِ قَالَ اَهْلُ مَجَالِسِ الذِّکْرِ فِی الْمَسَاجِدِ مَا مِنْ قَوْمٍ جَلَسُوْا مَجْلِسًا وَتَفَرَّقُوْا مِنْهُ وَلَمْ
یَذْکُرُوا اللّٰهَ فِیْهِ اِلَّا کَاَنَّمَا تَفَرَّقُوْا مِنْ جِیْفَةِ حِمَارٍ وَکَانَ عَلَیْهِمْ حَسْرَةً یَوْمَ الْقِیَامَةِ
وَمَا مَشٰی اَحَدٌ مَمْشًی لَمْ یَذْکُرِ اللّٰهَ تَعَالٰی فِیْهِ اِلَّا کَانَ عَلَیْهِ تِرَةً وَمَا اَدٰی اَحَدُکُمْ
اِلٰی فِرَاشِهٖ وَلَمْ یَذْکُرِ اللّٰهَ فِیْهِ اِلَّا کَانَ عَلَیْهِ تِرَةً وباید کہ جای ذکر پاک باشد از پلیدے
وفعل معاصی وخالی باشد از غافلان و ذاکر را جامہ و تن پاک بود از حرام تجنب کند و بمکارم
اخلاق محلی شود از صدق و عفت و امانت و از امام جعفر صادق آمدہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ
کہ ہیچ آیتی جامع تر مکارم اخلاق ازین نیست خُذِ الْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیْنَ
کما فی المدارک وباید کہ بوی دہن بمسواک دور کند و بقبلہ توجہ کند بتخشوع و مسکنۃ و اطراق سر و حضور
دل اگرچہ ذاکر غافل نیز ثوابی دارد کہ آن درجہ است و این حسنہ کما فی طہارت القلوب و تامل
کند در معقول و تعقل کند در معنی و قصد غیر معنے نکند و اگر نماند بر سد و حرص نکند بر کثرت ذکر
و در تہلیل مد کشد و فی الحدیث مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَدَّ هَا هُمَتْ لَهُ اَرْبَعَةُ
اَلَافِ ذَنْبٍ و بروایتی من الکبائر کما فی الکنز و ذکر زبان از ذکر دل افضل ست کہ عمل در
بسیار ست و بقولی ذکر دل کہ عمل خفیہ افضل ست اما بر صحیح ذکر زبان با حضور دل افضل ست
از ذکر دل تنہا و امام رازی افضلیت جہر را بہ بست دلیل ثابت کردہ است لیکن علمای ما تفصیل

اَکْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِیْ یا دعای دیگر کند مستجاب شود
واگر بعد ازین وضو کند وتهجد گذارد قبول شود بِسْمِ اللّٰهِ ده بار وَسُبْحَانَ اللّٰهِ ده بار وَاٰمَنْتُ
بِاللّٰهِ وَکَفَرْتُ بِالطَّاغُوْتِ ده بار محفوظ شود از هر چیزی که از و میترسد و نرسد باو دی گناهے
تا گفتن او این کلمات را شب آینده یعنی از و گناهی نیفتد یا آمرزیده شود چون پیغمبر صلے اللہ
تعالی علیه وآله وسلم برای تهجد برمیخاست میگفت اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ اَسْتَغْفِرُ
اللّٰهَ عَشْرًا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِیْ وَاهْدِنِیْ وَارْزُقْنِیْ وَعَافِنِیْ عَشْرًا وده بار اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ
اَعُوْذُ بِکَ مِنْ ضِیْقِ الْمَقَامِ یَوْمَ الْقِیَامَةِ گوید که آن مقام چنان تنگ باشد که خلق بآرزو
آتش خواهند کما فی الجنة الحنفیة در کنز گفته که مراد از ملک در آیه تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ
الْمُلْکَ مِمَّنْ تَشَآءُ قیام شب است وکسیکه ازین محروم مانده از جهت کسل یا تاون یا اعذار بروے
گریسته شود که خیر کثیر از و رفت گفته اند که این میسر نشود مگر بر عایت شروط ظاهر ایکی تخفیف معده
از طعام ۲ دیگر در روز بکارهای که جوارح ازان مانده شوند نفس را از نجاند ۳ دیگر قیلوله ۴ دیگر ترک
گناه سفیان ثوری گفته که از قیام شب پنج ماه محروم مانده ام بسبب یک گناه و آنچنان بود که مردے
میگریست بدل گفتم که ریا میکند وشروط باطن ایکی فراغ دل از کارهای دنیا چه اگر همتش این
باشد او را قیام شب میسر نشود واگر شود وخبر جهات دنیا در نماز نه اندیشد ۲ دیگر خوف غالب یا
کوتاهی امید چه اگر در احوال آخرت و در رکات دوزخ اندیشد خواب کم رود ۳ و دیگر ثواب قیام
از آیات واخبار شناسد تا برغبت ثواب شائق قیام شود ۴ دیگر حب خدا تعالی که دوست
خلوت با دوست لامحاله دوست دارد واز مناجات لذت یابد واین باعث قیام شود شعر
عَجِبْتُ لِلْمُحِبِّ کَیْفَ یَنَامُ ۞ کُلُّ لَوْمٍ عَلَی الْمُحِبِّ حَرَامُ شعر عجب از عاشقی که خواب کند +
خواب بر عاشقان شدست حرام + اَللّٰهُمَّ اَیْقِظْنَا عَنْ نَوْمَةِ الْغَفْلَةِ وَاَنِّثْنَا

جنت وسقر وفلک وعرش بیند در سلوک صفات ملکی ست وحصول اوصاف حمیدہ وباید کہ
تعبیر از عالم یا صالح خواہد نہ از جاہل وزن وخواب دروغ نگوید کہ زیان ست وفی الحدیث
اَصْدَقُ الرُّؤْیَا مَا کَانَ بِالْاَسْحَارِ اَصْدَقُکُمْ رُؤْیَا اَصْدَقُکُمْ حَدِیْثًا وَلَا یَقُصُّ بِکُلِّ
مَا یَرَاہُ مِنَ الْاَحْلَامِ فَیُوْلَعُ بِہِ الشَّیْطَانُ فَاِنْ تَرَی مَا یَکْرَہُہٗ فَلْیَبْزُقْ عِنْدَ
یَسَارِہٖ اَوْ لِیَشْغَلْ ثَلٰثًا یَتَعَوَّذُ بِاللّٰہِ مِنْ شَرِّ مَا یَرَی ثَلٰثًا وَالْتَحَوَّلُ عَنْ جَنْبِہٖ ذٰلِکَ
ثُمَّ لِیَقُمْ وَلْیُصَلِّ رَکْعَتَیْنِ وَیَتَصَدَّقُ بِشَیْءٍ فَاِنَّ اللّٰہَ یَصْرِفُ عَنْہُ شَرَّہَا ودر
شرح جنہ گفتہ کہ حمد گوید بخواب نیک ای خوابی کہ بحضور شیطان وار قضا می او مخلوق
شدہ ونخواہد تعبیر او مگر از محبے کہ شاید کہ دشمن از بغض وحسد تعبیر کند بانچہ او را در حال نگوید
سازد وتوگاہے چنان ہم واقع میشود گفتہ اند کہ این امر ونہی چون سائر اوامر ونواہی ست کہ
کہ مقدر مبدل نیست لیکن خلاف نشاید وگر خواب بد باشد ای خوابی کہ بحضور شیطان مخلوق
شدہ در دل او سہ بار بجانب چپ دم زند بی ریق وبقولے باریق اندک وتعوذ کند از شر
شیطان واز شر آن خواب واز پہلوی بگردد آن خواب بکس نگوید تا ضرر او بوی نرسد یکے
بیترسد یا اندوہے می یابد یا بخواب می شود گوید اَعُوْذُ بِکَلِمَاتِ اللّٰہِ التَّامَّۃِ مِنْ غَضَبِہٖ
وَعِقَابِہٖ وَشَرِّ عِبَادِہٖ وَمِنْ ہَمَزَاتِ الشَّیَاطِیْنِ وَاَنْ یَّحْضُرُوْنِ وَابْنِ عُمَرَ رَضِیَ اللّٰہُ
تَعَالٰی عَنْہُمَا این کلمات برای فرزندان تعلیم میکرد اگر عاقل مے بود ندوالا برکا خذی نوشتہ
در گردن وی آویختے اگرچہ بالغ بودی کما فی شرح الحصن الحصین وچون بیدار شود گوید
اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ اَحْیَانَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَاِلَیْہِ النُّشُوْرُ پیغمبر فرمود صلی اللہ تعالے
علیہ وآلہ وسلم ہر کہ بیدار شود گوید لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ
وَلَہُ الْحَمْدُ وَہُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَسُبْحَانَ اللّٰہِ وَلَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاللّٰہُ

چنانچه عمر فاروق گفته رضی الله تعالی عنه رای قلبی ربی هو المختار و در کنز گفته واقعه آنست
که میان خواب و بیداری چیزی بیند یا در بیداری و خواب آنست که چون حواس کلی
افتند چیزی در نظر خیال آید و این چند گونه ایکی اضغاث احلام که نفس بواسطه خیال ادراک
کند وساوس نفسانی و هواجس شیطانی را و این از القای نفس و شیطان بود و خیال
او را نقشبندی مناسب کند و این را تعبیر نباشد ازین استعاذه واجب باشد و با کسی نگوید
و دیگر رویای صالح که مومن یا ولی یا نبی بیند و راست باز خواند چنانچه خواب خلیل الرحمن علیه
السلام یا تاویلی راست دارد چنانچه خواب یوسف صدیق علی نبینا و علیه السلام و این از نمائش
حق تعالی بود جل شانه و دیگر رویای صادقه که راست باز خواند یا تاویلی راست دارد چنانچه
ملک مصر و زندانیان را افتاد و این از نمائش روح باشد و فائده در خواب آنست که سالک
احوال خود اطلاع یابد اگر صفات ذمیمه نفسانی بود هر یک در صورت حیوانی نقش بندد حرص
در صورت مور و موش و مثل او و بخل در صورت سگ و بوزنه و حقد در صورت مار و کژدم و کبر در
در صورت پلنگ و خشم در صورت یوز و بهیمی در صورت گوسپند و شهوی در صورت دراز گوش
و شعبی در صورت سباع و فریب و حیله در صورت روباه و خرگوش و شغال و اگر آنها را بر خود
غالب بیند داند که آن صفات غالب اند و اگر مسخر بیند داند که بر اینها غالب است و اگر اینها را میکشد
و قهر میکند داند که از اینها میگریزد و اگر تغیر میدهد تبدیل دست میدهد و اگر در کشاکش است از زخم
ایمن نه بود و اگر آب صفا و شفاف و روان و چشمها و حوضها و دریاها و سبزیها و باغها و قصرها
و جواهر و ماه و ستاره و آسمان بیند این همه صورت صفات و مقامات دل است و اگر الوان
بی نهایت و عالمهای نامتناهی و طیران و عروج و طی زمین و آسمان و رفتن بر هوا بیند اینهمه
صفات روحانی و نمائشهای روح است و اگر مطالعه ملکوت و مشاهده ملائک و هواتف و عرض

اخلاص و بعد ازین عشا گذارد و سخن نکند و دو رکعت گذارد و در هر یکی هفتگان بار و بعد از سلام سجده کند و استغفار و درود و سبحان الله و الحمد تا آخر هفتگان بار گوید پس نشیند و دست بر دارد و گوید یا حی یا قیوم یا ذا الجلال و الاکرام یا ارحم الراحمین یا رحمن الدنیا و الآخرة رحیمهما یا الٰه الاولین و الآخرین یا رب یا رب یا رب یا الله یا الله یا الله و بعده بر فراش پاک بر پهلوی راست روی بقبله بخسپد و درود گویان بخواب رود امید که مشرف شود شرفنا الله تعالی برؤیة المبارکة المتبرکة فی المنام آمین و رویت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم در خواب حق ست و منکر او مبتدع ست و فی الحدیث من رآنی فی المنام فقد رآنی فان الشیطان لا یتمثل بی و کما بالکعبة در شرح مولانای عصام الدین المشارق گفته یعنی کسیکه مرا بخواب بیند تحقیق او ذات مرا بیند که شیطان متمثل نمی شود بمن و نه بصورتی که مضاف بود بمن و رائی را تفریع بالقار آن که این پیغمبر ست پس اگر گفته شود یا خطور کند که این پیغمبر ست تحقیق باشد در هر صورت بیند و اگرچه در صورت پیر هوا الصحیح کما فی المشارق من الامام المازنی و المطالب من الکاشف و شیطان نمی تواند که بصورت پیغمبران و فرشتگان علیهم السلام و ستارگان و ابر پر آب شود و رویت اصحاب و تابعین و اهل دین برکت و خیرست بقدر رتبه ایشان رضی الله تعالی عنهم و در خلاصه گفته که رویت حق تعالی بخواب نزدیک بعضی روا ست و بقول اکثر مشائخ سمرقند روانه و شیخ ابو منصور ماتریدی رحمه الله تعالی گفته گسیکه چنین گوید از بت پرست بدتر ست و محققان مشائخ بخارا برین اند رحمهم الله تعالی و در مختار گفته که اکثر مشائخ ما روا داشته اند بی کیف و جهت و مقابله و خیال و مثال

واگر نتوانند تیمم بہتر ست از بیوضو خفتن کما فی الترغیب و در شرح حصن الحصین گفتہ کہ بعد از وضو نماز کند و الا وضو خصم او شود و بعدہ فراش خود را بطرف جامہ بیفشاند سہ بار نہ بدست تا مکروہی نرسد پس بسم اللہ گویان بر پہلوی راست خواب کند و کف راست زیر رخسارہ نہد و گوید باسمک ربی وضعت جنبی فاغفر لی پس سبحان اللہ سی و سہ بار و الحمد للہ سی و سہ بار و اللہ اکبر سی و چہار بار ہر کہ بعد از پنج نماز و وقت خواب چنین گوید ثواب شش ہزار حسنہ یابد کما فی المصابیح و این ورد نزدیک خواب برای زیادتی قوت و ارتفاع مشقت مجرب ست کما فی شرح الجنۃ و خلاصہ و سورتین خواند و در کفین و مد و تن خود را بقدر قوت مالد آغاز کند از سر روی و پیش و انتہا کند بر پس و قفا این کار را سہ بار کند اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الَّذِیْ لَآ اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَ اَتُوْبُ اِلَیْہِ بنصب الحی و برفع نیز آمدہ ست سہ بار بخواند آمرزیدہ شود اگرچہ گناہان او بقدر کف دریا باشند کما فی المصابیح و در ذخیرہ گفتہ آیت الکرسی و آمن الرسول و شہد اللہ و سہ بار اخلاص بخواند گویا ہر چہار کتاب خواندہ باشد و سہ کان بار کافرون بخواند با ایمان رود و در کتب گفتہ کہ بعض گوید بہر حرفی انگشت از دست راست عقد کند و ختم سبحان گوید و بہر حرفی انگشت از دست چپ عقد کند و در کفین و مد و بر روی و سر و تمام اندام مالد و بجہات نیز دہد و اگر پر شکمی خواہد کہ خواب کند اوّلاً بر پہلوی راست ساعتی خواب کند آنگاہ بر پہلوی چپ کہ این اعضم ست و بنا بر آنکہ بر شکم خسپیدن مکروہ ست کہ ہر بقبلہ خواب کند تا وطی او بسوی قبلہ نشود و در خانہ تنہا و بر ستانہ خانہ و بر بام نامحوط و با دست بچہ بے آلودہ نخسپد و در ان کوشد کہ خواب او بہ نیت باشد یعنی از جہت ادای فرائض و تحصیل نوافل خواب کند خاصہ در آخر شب یا بہ نیت باشد یعنی دائم بذکر باشد و ہنگام غلبہ خسپدن عن اللہ سبحانہ کہ بغفلت بخواب رود و اگر رویت پیغامبر صلے اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم خواہد در وقت عشاء دو رکعت گذارد و در ہر رکعت ہفت بار

وگویا صد بندہ آزاد کردہ و دعای او مستجاب شود و شفاعت کند روز قیامت در شصت
دوزخی و چون میرد شہید میرد و سجدۂ دراز بعد از وتر بر قیاس قول امام محمد مکروہ نہ الکل
فی الملتقط در مدارک گفتہ کہ ذو النورین رضی اللہ تعالی عنہ بعیادت ابن مسعود رضی اللہ
تعالی عنہ رفت پرسید چہ رحمت داری گفت گناہان پرسید چہ اشتہا داری گفت رحمت حق
جل وعلا گفت طبیب اطلبم گفت طبیب مرا مرا مریض ساختہ پرسید چیزی دہم گفت حاجت ندارم
پرسید بدختران تو دہم گفت حاجت ندارند کہ آنہا را گفتہ ام کہ سورۃ واقعہ بخوانند و از پیغمبر
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم شنیدہ ام ہر کہ سورۃ واقعہ را در ہر شبی بخواند ہرگز او را فاقہ نرسد
و در مختصر شعبی گفتہ ہر کہ حٰمٓ دخان و سورۃ ملک ہر شب بخواند روز قیامت یکی از استامی
شود و یکے از چپا او را بر صراط گذرانند و در شرح جند گفتہ ہر کہ ہر شب دہ آیۃ بقرہ الٓمٓ تا مفلحون
آیت الکرسے تا خالدون للہ ما فی السموات تا آخر در ان خانہ ہیچ شیطان در نیاید ابن مسعود رضی
اللہ تعالی عنہ از پیغمبر صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ہر کہ در شب امن الرسول خواند بسند باشد
او را از آیات سابقہ و بقولی از قیام شب تو در خلاصہ و مختار گفتہ یکی وردی دارد و صحابی بر آید
اگر کثیر الضیفان بود ترک نکند و الا تاخیر کند و در کنز گفتہ فی الحدیث صاحب الوِرد ملعون
وتارک الوِرد ملعون این حدیث مخصوص ست بیکی از اہل کتاب کہ اولاً ورد بسیار میخواند
فرمود صاحب الورد ملعون وی ترک کرد فرمود تارک الورد ملعون و بقولی عام ست یعنی اگر بعذرے
ترک گیرد اورا گویند تارک الورد ملعون و اگر مصلح مردم بوی مشتبہ باشد ورد بخواند اورا
گویند صاحب الورد ملعون و چون خواہد کہ خواب کند باید کہ باوضو باشد و فی الحدیث کان لا ینام
الا طاہرا فانک اذا مت مت شہیدا و کان ارواح المؤمنین تعرج الی السماء
اذا نام فما کان طاہرا اذن لہ بالسجود والا فلا و کانت رؤیاہ صادقۃ

یکے میخواند برای تعلیم و دیگر برای عمل آن فاضلتر و نماز دوست تر است نزدیک حق تعالی
از روزه و اگر ممکن بود نماز بشب و شغل بعلم و چنین روز گذارد و اگر روز بعلم شغل نتواند
کرد و اگر داند که ترقی خواهد شد او را نظر در علم فاضلتر از نماز و اگر طالب علم نباشد بذکر و نماز شغل
کند و فی الحدیث مَنْ عَلَفَ نَفْسَهُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي الْمَسْجِدِ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا
بِصَلٰوةٍ أَوْ ذِكْرٍ إِنْ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ تَعَالٰى أَنْ يَبْنِيَ لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ
كُلِّ قَصْرٍ مِنْهُمَا مِائَةُ عَامٍ يَعْرِسُ لَهُ مَا بَيْنَهُمَا أَعْرَاسًا لَوْ ضَافَ أَهْلَ الدُّنْيَا لَوَسِعَهُمْ
كما فی صوفیه هر که بعد از مغرب صد بار کلمهٔ طیب گوید حق تعالی از و راضی شود و از زوال ایمان
و عذاب گور نجات یابد کما فی المفتاح گفته اند اگر صائم از جهت گرسنگی در نیوقت مشوش شود
او را ترک روزه بهتر است از ترک احیاء و بعد از عشاء صد بار سبحان الله تا آخر دو نیم هزار گناه
کبیره او آمرزیده شود و اینقدر نیکیها یابد چندین کوشک در بهشت برای او بنا شوند کما فی
المفتاح و وتر در خانه گذاردن فاضلتر است خصوصًا در شب جمعه و فی الحدیث مَنْ صَلَّى الْوِتْرَ
لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فِي بَيْتِهِ لَمْ يَكْتُبْ خَطِيئَتُهُ إِلَى الْجُمُعَةِ الْمُسْتَقْبِلَةِ وَإِنْ مَاتَ فِيمَا
بَيْنَهُمَا مَاتَ شَهِيدًا وَغَفَرَ اللّٰهُ تَعَالٰى لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ ذَنْبَ سَنَةٍ وَكَتَبَ اللّٰهُ
لَهُ عِبَادَةَ سَنَةٍ وَبَنٰى لَهُ مَدِينَةً فِي الْجَنَّةِ كما فی الکنز و بعد از وتر سه بار لَقَدْ كَلَّمْتُ
عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هشتاد و سه بار عدد
در دیوان او بنویسند کما فی الترغیب گفت رسول صلی الله تعالی علیه وسلم برای فاطمه رضی الله
تعالی عنها هر که بعد از وتر سجده کند و پنج بار سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ
گوید بعده سر بردارد و آیت الکرسی خواند باز بسجده رود چنان کند سوگند بخدای عزوجل
که آمرزیده شود و ثواب صد حج و عمره و ثواب شهد ایابد و هزار فرشته برای او نیکیها نویسند

چنان والا چنین کما فی الترغیب و در کیفیت انحراف نیز اختلاف است بقولی بسوی یمین
قبله و بقولی بسوی یسار قبله تا یسار وی بسوی آفتاب باشد و یمین او بسوی قبله کما فی المبسوط
اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ رَبِّیْ مِنْ کُلِّ ذَنْبٍ وَّاَتُوْبُ اِلَیْهِ صد بار و النازعات یکبار در گور او را
ندارند مگر مقدار یک وقت نماز عم پنج بار سکرات بروی آسان شود و گور نگردد و بعد از عصر
جمعه اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّیْ وَاَنَا عَبْدُکَ اَسْاَلُکَ اَنْ تُصَلِّیَ عَلٰی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَرَسُوْلِکَ
هفت بار آمرزیده شوند گناهان هفتاد ساله او و تا جمعه دیگر گناه برو ننویسند الکل فی المفتاح
و بعد از نماز مغرب سنت بتعجیل کند و در ملتقط گفته از امام ابوبکر جرجانی که اشتغال بسنت
قبل از دعا اولیتر ست و در مختار الفتاوی از بقالی گفته افضل اشتغال بدعاست آنگاه
بسنت و در شرح جنه گفته هر که در هر شام گوید اَمْسَیْنَا وَاَمْسَی الْمُلْکُ لِلّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ اَعُوْذُ
بِاللّٰهِ الَّذِیْ یُمْسِکُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَی الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهٖ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ
وَذَرَاَ وَبَرَاَ محفوظ باشد از شر ساحران و کاهنان و شیاطین و حاسدان گفته اند
که این فضائل نمی یابند مگر مفتیان نه آنها که مصر اند بر شهوت و مابین عشائین را احیا کند و غفلت
نورزد که وقت مبارک ست و دعا درین ساعت مستجاب ست کما فی عین العلم پس اگر طالب علم
است مطالعه کتب شریعت کند و فی الحدیث مُذَاکَرَةُ الْعِلْمِ سَاعَةٌ خَیْرٌ مِّنْ اِحْیَاءِ
لَیْلَةٍ و در حکایات یتیمه از امام مطیع بلخی گفته کسی که یک مسئله از مسائل ابوحنیفه رحمه الله تعالی
در شبی بخواند بهتر باشد او را از صد رکعت تطوع و در کراهت خلاصه گفته که از امام ابی بکر محمد
بن الفضل پرسیدند که خواندن قرآن فقیه را افضل ست یا درس فقه گفت که امام مطیع بلخی
گفته نظر در کتب اصحاب ما بغیر سماع فاضلتر ست از قیام شب گفتند که فقیه نماز تسبیح گذارد
گفت که این طاعت عامه است که فلان فقیه میگذارد فرمود که او نزدیک من از عامه است

بلکه بعد از سنت لیکن در واقعات گفته باک نیست بخواندن او را در میان سنت و فرض
کما فی شرح الجنة و در منیه از امام حلوانی گفته که کراهیت تاخیر سنت آنگاه است که قصد اشتغال
بدعا نه بود و اگر او را وردی ست که بعد از فرض میخواند از جای نماز برخیزد و استاده خواند
یا در گوشه بنشیند و خوانده بعده سنت گذارد و در خلاصه گفته که فاتحه از جهت مهمات بعد از فرض
بدعت ست و در کنز گفته سرا و جهرا علیه الفتوی الامام المرغینانی و در اختیار امام بدیع الدین
مکروه نیست و در اختیار امام جلال الدین اگر بعد او سنت ست مکروه بود و الا نه و در ظهیری
گفته که سنت در جای فرض مکروه است و در ذخیره گفته که امام البته از جای فرض دور شود
و غیر او را افاضل تر آنست که یکدو گام پس شود یا پیش یا یمین یا شمال یا بخانه رود و از شرح آثار
گفته که بقولی سنت ظهر و مغرب و عشا بمسجد گذارد و نشاید که غیر ازین در مسجد گذارد و بقولی نفل در
مسجد نیکوست در خانه نیکوتر بعد از سنت گوید اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک
و سلم صد بار وام دار نشود و اگر شود دوخته گردد و از زوال ایمان ایمن باشد و بنعمت و تقصیر
محاسب و معاتب نشود الحمد لله قبل کل احد و الحمد لله بعد کل احد و الحمد لله
علی کل حال یکبار بحمد اول حکم در آید که بعدد آنچه در آسمانهاست برای او نیکی نویسند و بعدد
آنچه در زمینهاست و بسوی فرمان رسد که نتوانید شما ثواب آن نوشتن من و هم آنچه خواهم
کذا فی المفتاح و بعد از فرض عصر امام زود روی بگرداند و متوجه قوم شود اگر مسبوق در برابر
او نباشد در صف اول یا اخیر کما فی الظهیریة و اگر نگرداند او را بسنگریزه آگاه کنند که هر نمازی
که بعد او سنت نیست زودتر روی گردانیدن و دست بدعا برداشتن امام و منفرد را سنت ست
کما فی الحدیث بعد کل فریضة دعوة مستجابة و در کیفیت قعود اختلاف است بقول
سرخسی پشت بمحراب نشیند و بقول خواهرزاده منحرف نشیند و بقول فخر زاهد اگر علم بیان کند

و در حدیث نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ زیرا که خواب او نیت می باشد کما فی الکفایة و منتظر وقت
ظهر باشد و در ان کوشد که قبل از اذان بمسجد رود و در تفسیر وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ گفته
اند که سابق کسی ست که قبل از اذان بمسجد رود و مقتصد کسی ست که قبل از اقامت رود و ظالم
کسے که بعد از اقامت رود و در جلالی گفته هر چند که قبل از وقت رود فاضلتر و اگر اذان بخانه
شنود شغل بکار دیگر مکروه است و فی الحدیث اِذَا اَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَكُلُّ عَمَلٍ يَعْمَلُهُ الْاِنْسَانُ
فَهُوَ نَصِيبُ الشَّيْطَانِ در کفایه گفته در خبر ست که وقت نماز ظهر ملائک گرد مساجد صفها
زنند و از پس ایشان شیاطین نیز صف کشند آنکه اهل مسجد باشند ملائک او را طرقوا گویان
بمسجد در آرند و آنکه اهل او نباشند شیاطین او را وسوسه کنند که هنوز وقت دراز ست
تا آنکه نماز از جماعت یا از وقت تاخیر کند و فی الحدیث سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللّٰهُ تَعَالٰى
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَوْمَ لَا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّهُ اِمَامٌ عَادِلٌ وَشَابٌّ نَشَاءَ فِي طَاعَةِ اللّٰهِ
تَعَالٰى وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّٰهَ تَعَالٰى خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُتَعَلِّقٌ بِا
الْمَسْجِدِ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَلَمْ يَعْرِفْ شِمَالُهُ عَنْ يَمِينِهِ وَرَجُلَانِ
تَحَابَّا فِي اللّٰهِ تَعَالٰى وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَاَةٌ ذَاتُ جَمَالٍ اِلٰى نَفْسِهَا فَاَبٰى وَقَالَ اِنِّي
اَخَافُ اللّٰهَ تَعَالٰى كَذَا فِي الْمَشَارِقِ وَفِي الْحَدِيثِ الْقُدْسِيِّ خَيْرُ الْبِقَاءِ
الْمَسَاجِدُ وَخَيْرُ اَهْلِهَا اَوَّلُهُمْ دُخُولًا وَاٰخِرُهُمْ خُرُوجًا وَشَرُّ اَهْلِهَا
اٰخِرُهُمْ دُخُولًا وَاَوَّلُهُمْ خُرُوجًا کما فی یمین الجامع پس باید که دل بمسجد آویزد و در وقت نماز
با کسے نیامیزد و بوجه مذکور بمسجد رود و بعده از سلام فرض زود برخیزد و درنگ نکند مگر بقدر
اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ تا آخر که زیاده ازین کراهیت ست و بدعت کما فی خزانة المفتین
الترغیب و از نعمان الدین آمده که آیت الکرسی بعد از فرض نخواند نه نشسته و نه استاده

تہلیل مذکور بخلوت رود و احتراز کند از خواب کہ مکروہ است اگر غلبہ کند برخیزد و اگر خواب
نزود چند گام بجانب قبلہ رود و مستقبل باز گردد و پشت ندہد و اگر خواہد کہ از مسجد یا از مجلس
برخیزد گوید سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ
أَتُوبُ إِلَيْكَ کہ این مجلس ذکر را چون حریست نا روز قیامت و مجلس لغو را کفارت
کما فی الترغیب و این را سہ بار گوید کما فی الجنہ و اہل مجلس را سلام دہد کہ این از اول
افضل ست و اشتراک ست در ہر چیزی کہ بعد او کنند و فی الحدیث مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُسَلِّمُ
عِنْدَ رُجُوعِهِ مِنَ الْمَجْلِسِ إِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى بَدَنِهِ أَلْفَ حَسَنَةٍ
وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ دَرَجَةٍ وَاسْتَغْفَرَ لَهُ الْمَجْلِسُ إِلَى لِقَاءِ الْقِيَامَةِ و این سلام
سنت ست و جواب او واجب بر صحیح و بقولی مستحب کما فی شرح الحصن و چون بدر مسجد رسد
گوید اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ کما فی شرح الجنہ و چون بخانہ رسد تسمیہ گوید و در آید
و سورۂ اخلاص خواند و فی الکنز مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ حِينَ يَدْخُلُ مَنْزِلَهُ نَفَى
اللّٰهُ الْفَقْرَ مِنْ أَهْلِ ذٰلِكَ الْمَنْزِلِ وَالْجِيرَانِ و باہل خانہ سلام دہد و اگر کسی نباشد
گوید اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ ملائک او را جواب دہند بعد ہ طلب
شرعے مشغل کند کہ این بقدر کفایت و عیال خود فرض ست و روزی از حق تعالی و کسب
سبب بیند و شک نکند و زکوۃ مال بیرون کشد تا عاصی نہ شود و اگر کاسب نیست بنماز و
مشغل کند و خود را فارغ نگذارد و فی الحدیث اِغْتَنِمُوا الْفُرُوصَ فَإِنَّ فَوْتَهَا غُصَصٌ
قاضی عیاض تفسیر و اَنْذِرْهُمْ یَوْمَ الْحَسْرَةِ گفتہ کہ قیامت روز افسوس ست عاصی را
گناہ افسوس کند و مطیع از قلت طاعت و نیز روز قیلولہ کند از جہت قوت بر طاعت و
کسل در عبادت و در ملتقط از امام محمد گفتہ کہ ہرگز مرا قیلولہ فوت نشدہ است نہ در حضر

راضی الله تعالی عنه و درود ده بار در صبح و شام شفاعت آن سرور علیه السلام او را
دریابد و در ذخیره گفته ثواب آن نداند مگر حق تعالی اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بست و هفت بار یا پنج بار هر روز باشد از انها که دعای شان مستجاب ست و روزی دلفه
مے شود ببرکت شان اهل زمین را كُلُّ ذٰلِكَ فِي الْجَنَّةِ و شرحه فی الحدیث آمده که حق تعالی
کینه و حسد را از دل بردارد و او را از ابدال نویساند و بعدد هر مومن و مومنه حسنه نویسند
و روز قیامت همه گویند که خدایا وی مرا مغفرت میخواست او را بیامرز کما فی المفتاح الخیرات
للهمدانی لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِيْنُ صد بار از فقر امان یابد و از عذاب گور برهد
و در بهشت در آید اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اُمَّةَ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ اُمَّتَ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ اُمَّتَ
مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ فَرِّجِ الْبَلَايَا عَنْ اُمَّتِ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِاُمَّتِ مُحَمَّدٍ وَلِجَمِيْعِ مَنْ
اٰمَنَ بِكَ یکبار هر که بعد از نماز گوید او را از ابدالان نویسند کما فی الترغیب و در کنز گفته
که بعد از فجر و عصر در محل نماز مستقبل قبله نشیند و این رواست کما فی النهایه بلکه اولی تر
کما قال الحجة و فی الحدیث مَنْ صَلّٰى صَلٰوةَ الصُّبْحِ ثُمَّ جَلَسَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَعَالٰى حَتّٰى تَطْلُعَ
الشَّمْسُ كَانَ لَهٗ حِجَابًا وَسِتْرًا مِنَ النَّارِ وَلَهٗ فِي الْفِرْدَوْسِ سَبْعُوْنَ دَرَجَةً
وَفِيْ اٰخِرِ فَكَاَنَّمَا اشْتَرٰى اَرْبَعَةً مِنْ اَوْلَادِ اِسْمٰعِيْلَ عَلَيْهِ وَاَعْتَقَهُمْ وَفِيْ اٰخِرِ الْحَدِيْثِ
مَنْ صَلّٰى صَلٰوةَ الْفَجْرِ فِيْ جَمَاعَةٍ ثُمَّ قَعَدَ بِذِكْرِ اللّٰهِ تَعَالٰى حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ
صَلّٰى رَكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهٗ كَاَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ یعنی این سه اجر اجر
نماز فجر و اجر قعود و اجر اشراق و این ثواب ذاتی ست نه مضاعفی چنانچه اجر قرائت اخلاص
و مراد از ذکر تسبیح ست و تهلیل و تحمید و درود و دعا و مثل این نه قرآن که اولیتر آنست که
قرآن در اوقات مکروه نخواند کما فی شرح الحصن الحصین و اگر انتقال از انجا اسلم و اجمع باشد بعد از

آن مغفور شود و این مخفف و همچنین اگر همین کبیره دارد بس که غفران کبائر بفضل حق تعالے
است یا به شفاعت یا بتوبه اَللّٰهُمَّ اَجِرْنِیْ مِنَ النَّارِ یا مُجِیْرُ هفت بار بعد از فجر و
مغرب قبل از سخن اگر در آن شب و روز میرد از دوزخ خلاصی یابد اَللّٰهُمَّ اَعِنِّیْ عَلٰی
ذِکْرِکَ وَشُکْرِکَ وَحُسْنِ عِبَادَتِکَ توفیق یابد و پیغمبر صلے اللہ تعالی علیہ وسلم بعد
از فراغ نماز دست راست بالای سر میمالید و میگفت بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ اَللّٰهُمَّ اَذْهِبْ عَنِّیَ الْهَمَّ وَالْحُزْنَ و هرگز ترک نکرد
اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُکَ الْعَافِیَةَ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ اَیْ خَیْرُ الدَّارَیْنِ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ
رَبِّیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِیْ وَاَنَا عَبْدُکَ وَاَنَا عَلٰی عَهْدِکَ وَوَعْدِکَ مَا اسْتَطَعْتُ
اَبُوْءُ لَکَ بِنِعْمَتِکَ عَلَیَّ وَاَبُوْءُ بِذَنْبِیْ فَاغْفِرْ لِیْ فَاِنَّهٗ لَا یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا
اَنْتَ اَعُوْذُ بِکَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ هر روز و هر شب بگوید چون بمیرد از اهل بهشت باشد
گفته اند گناه بقدر امکان از خلق پوشد و لهذا در قوت القلوب گفته اگر پوشد معذب نشود
بآن گناه اَللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِ اِنِّیْ اَعْهَدُ
اِلَیْکَ بِاَنِّیْ اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیْکَ لَکَ وَاَشْهَدُ اَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُکَ وَرَسُوْلُکَ فَلَا تَکِلْنِیْ اِلٰی نَفْسِیْ فَاِنَّکَ اِنْ تَکِلْنِیْ اِلٰی نَفْسِیْ تُقَرِّبْنِیْ
مِنَ الشَّرِّ وَتُبَاعِدْنِیْ مِنَ الْخَیْرِ وَاِنِّیْ لَا اَثِقُ اِلَّا بِرَحْمَتِکَ فَاجْعَلْ لِیْ عِنْدَکَ
عَهْدًا تُوَفِّیْنِیْهِ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامَةِ اِنَّکَ لَا تُخْلِفُ الْمِیْعَادَ هر صبح و شام خواند ایمنها
را حاصل کند و زیر عرش نهند و روز قیامت ندا در دهند کجایند آنها که عهدشان نزد رحمان است
و در آیند در بهشت و همکذا فی المدارک و بروایت ابن مسعود رضی اللہ تعالی عنہ اِلَّا اَنَّکَ
تَرَکْتَ عِنْدَکَ وَذَکَرَ الْوَاوَ مَکَانَ الْفَاءِ فِیْ فَاِنَّکَ وَالْاَوَّلُ رِوَایَةُ اَبِیْ سَعِیْدٍ

اے لفظ عندک ۱۲ اے ذکر کردن ۱۲

و خاک زمین و چون بمیرد بعدد هر حرف ده نیکی یابد در گور کما فی المدارک اَعُوْذُ بِاللّٰهِ
السَّمِیْعِ الْعَلِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ سه بار هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
تا آخر سورهٔ حشر هر که هر صباح و مسا خواند موکل کند حق تعالی باو هفتاد هزار فرشته
تا او را دعا کند برحمت و اگر بمیرد شهید مرده باشد اخلاص و معوذتین سه کان بار هر صبح
و شام خواند هیچ مکروهی بوی نرسد سُبْحَانَ اللّٰهِ ده بار اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ده بار اَللّٰهُ اَکْبَرُ
ده بار و انفراد این کلمات اولی ترست از اجتماع که ذاکر بهر حرکت ثواب ست بانگشتان
باشد یا بغیر و این ترتیب نیکوترست سُبْحَانَ اللّٰهِ سی و سه بار اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ سی و سه بار اَللّٰهُ
اَکْبَرُ سی و سه بار لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِیْکَ لَهٗ لَهُ الْمُلْکُ وَلَهُ
الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ یکبار آمرزیده شود اگرچه گناهان بقدر کف دریا
باشند و این جزا نباشد مگر مداوم را مگر آنکه بسهو ترک کند چون یاد آید گوید که سهو فاصل
نه و همچنین واسطه اندک و شغل بورد دیگر و گفته اند راتبه فاصله است لیکن ظاهر آنست که
فاصله نیست که اشتغال براتبه از انها اولیترست که اینها مکملات فرائض اند نه آن یا آنکه جمع
ممکن ست و یحتمل که راتبه فوت شود لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِیْکَ لَهٗ لَهُ
الْمُلْکُ وَلَهُ الْحَمْدُ یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ بِیَدِهِ الْخَیْرُ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ و در کنز
گفته وَهُوَ حَیٌّ لَا یَمُوْتُ نیز گفته هر که بعد از نماز فجر و مغرب قبل از تکلم و رفع زانو ده بار
گوید باشد او را بهر یکی ثواب ده حسنه و محو ده گناهان و رفع ده درجه هر درجه صد ساله
راه و ثواب اعتاق ده بنده و محفوظ بود از شر شیطان و بلاها و در ان روز از و گناهی
نیفتد لیکن در کنز گفته که شومی گناهی بدو نرسد مگر شرک و علما در امثال این احادیث گفته
اند اگر قائل هیچ گناه ندارد و او را حسنات و درجات نویسند و اگر صغیره و کبیره دارد

کما فی طلبة البررة وخالصة الحقائق وآیت الکرسی خواند وفی الحدیث من قرأ
آیت الکرسی دبر کل صلوٰة مکتوبة لم یمنعه من دخول الجنة الا الموت
ولم یواظب علیها الا صدیق او عابد کما فی الکنز یعنی هیچ واسطه نباشد مگر موت
بعده در بهشت در آید ای در قبری که روضه باشد از ریاض بهشت یا در جوف طائری
که معلق باشد باشجار بهشت وخواننده در پناه خدا تعالی باشد تا نماز دیگر کما فی شرح الجنة
واز ابن عباس رضی الله تعالی عنهما آمده که جبرئیل بکلیم الله علیه السلام آمد وگفت هر
عقب هر نماز مکتوبه بگوید اللهم انا نقدم الیک بین یدی کل نفس ولمحة ولحظة
وخطرة وطرفة یطرف بها اهل السموات واهل الارض وکل شیء هو
فی علمک کائن او قد کان انی اقدم الیک من بین یدی ذلک کله بعد
ذلک الله لا اله الا هو الخ بدرستیکه شب وروز بیست وچهار ساعت ست بهر
ساعتی سوی من آید از ان بنده هفتاد هزار نیکی تا نفخ صور فرشتگان بشمار آن نیکیها مشغول
باشد کما فی شرح الخافیة وقف نکند بر کله وهو بلکه بر القیوم واین در معنی رجوع بسوال
دارد وامام جعفر صادق رضی الله تعالی عنه گفته هر که تا خالدون خواند از وسوسه شیطان
ایمن گردد وفقیر غنی شود ورزق رسد اورا از انجا که نداند ونمیرد تا جای خود در بهشت
نبیند ودر خبر مشهور آمده که فاتحه وآیت الکرسی وآمن الرسول وشهد الله وقل اللهم
پس هر فریضه خواند خدا تعالی سوگند یاد کرده که هفتاد بار هر روز برحمت در وی
نگرم وهفتاد هزار حاجت او برآرم وبدار الجلال رسانم کما فی المفتاح فسبحان الله
حین تمسون تا تخرجون سبحان ربک رب العزة عما یصفون الخ هر که بعد
از هر نماز خواند در نامه او نیکیها بنویسند بعدد نجوم آسمان وقطره باران وبرگ درختان

کما فی الصوفیۃ وسورۃ ناس خواند کہ این سہ بیت از شیطان کما فی الکنز و دران کوشند
کہ تکبیر اولی بامام برسد و فوت نکند وَفِی الْحَدِیْثِ اَلتَّکْبِیْرَۃُ الْاُوْلٰی خَیْرٌ مِّنَ الدُّنْیَا
وَمَا فِیْهَا این در شان یکی از اصحابست رضی اللہ تعالی عنہ کہ پرسید یا رسول اللہ
صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم اگر من ثلث مال خود یک لک و ہشتاد ہزار دینار صدقہ
کنم ثواب تکبیر فائتہ دریابم فرمود نہ و این حدیث گفت کما فی الترغیب و در نماز بحضور دل
در آید ہر چند حضور اکثر درجات بیشتر و اولی آنست کہ دل و زبان را در تلاوت جمع کند
و باندیشۂ آخرت و تدبیر خیرات مشغول نہ شود کہ این فریب شیطان ست کما فی الکنز و سعی کند
در اخلاص و احتراز کند از عجب و ریا وَفِی الْحَدِیْثِ اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ تَعَالٰی
کَاَنَّکَ تَرَاهُ فَاِنْ لَّمْ تَکُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهٗ یَرَاکَ وہی دولت کہ مولی تعالی بندۂ خود را در
رضای خود بیند وہی خسارت کہ بندہ غیر رضای مولا تعالی گزیند و در مفتاح الجنان گفتہ
ہر کہ وضو تمام کند و در نماز بحضور دل خواند در رکوع و سجود تمام بجا آرد آن نماز گوید حَفِظَکَ
اللّٰهُ کَمَا حَفِظْتَنِیْ بعدہ بالا رود و با نور و ضیای آسمان اورا کشایند و صلے و اشفاعت
کند و اگر نماز را ضائع کردہ و نیکو نخواندہ و رکوع و سجود تمام نکردہ گوید ضَیَّعَکَ اللّٰهُ کَمَا
ضَیَّعْتَنِیْ بعدہ بالا رود و با سیاہی و تاریکی چون بآسمان رسد و درہای بروی بستہ شوند
و آن نماز را چون جامۂ کہنہ بپیچند و بر روی او زنند و بعد از فراغ سہ بار کلمہ طیب گوید فاروق
گفتہ رضی اللہ تعالی عنہ تعالی عنہ یکبار آمرزیدہ شود و بدر بہشتی ثواب انبیا علیہم السلام بوے
دہند و بسیوی ملائکہ وار امام رضی اللہ تعالی عنہ پرسیدہ شد از آنہا کہ کلمہ طیب را بعد
از مکتوبہ منع میکنند امام گفت آنہا را فضیا نند کہ پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام باصحابہ کرام رضی اللہ
تعالی عنہم کلمہ را بعد از نماز متصل بآواز بلند میگفتند و بقولی بعد از دعا و این ضعیف ست

ودرین دوکان دوکان وچون بدرمسجد رسد عتبه را ببوسد ونعلین از پا برکشد و بدست چپ
گیرد وبه نیاز تمام پای راست بمسجد نهد وگوید بِسْمِ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى رَسُوْلِ
اللّٰهِ وَعَلٰى مَلَائِكَةِ اللّٰهِ تعالیٰ توکلت عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى
مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَجَنَّتِكَ وَ
اغْفِرْ لَنَا بِفَضْلِكَ وَكَرَمِكَ اگر درمسجد کسے نباشد گوید اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ رَبِّنَا
والا در نماز نباشد وجهر بقرآن وذکر نکند سلام دهد بلفظ جماعت بتعریف یا بتنوین وآن
فاضلتر که دران ثواب سی حسنه ودرین ثواب ده والا گوید اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى
عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِيْنَ واگر بعضے در نماز اند وبعضے فارغ سلام کند ونعلین در دست
راست وچپ نه نهد که جای تنگ کند وپس نه نهد که دل بسوی او ملتفت شود بلکه در قدام
نهد چنانکه مقابل روی او نه شود که مکروه است میان مصلے وقبله چیزی دیگر واگرچه مصحف
وچون نشیند گوید رَبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ وخود کند
تا در صف اول نشیند پس پشت امام واگر جای نیابد درین امام والا در چپ امام والا
در صف دوم وسوم همچنین اگر در صف فرجه باشد او را بند کند واگرچه بخرق حاصل آید
ونباید که بعد از کمال صف مزاحمت کند وایذا رساند وفی الحدیث مَنْ تَرَكَ الصَّفَّ الْاَوَّلَ
مَخَافَةَ اَنْ يُّؤْذِيَ مُسْلِمًا فَصَلّٰى فِي الصَّفِّ الثَّانِيْ وَالثَّالِثِ اَضْعَفَ اللّٰهُ تَعَالٰى
اَجْرَ الصَّفِّ الْاَوَّلِ واگر بعد قعود یکے دیگری کلان تر ازو ویا اهل علمی در آمد باید که
خود متاخر شود واو را مقدم کند الکل فی الترغیب والکنز واگر کسے در مسجد مصلے انداخته
بران نه نشیند مگر چون جای تنگ باشد کما فی المطالب وبعد ازین مشغول بحق تعالیٰ
نشیند وقبل از شروع موی سر فرو گذارد وفی الحدیث لَهٗ بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَتَّى يَسْجُدَ
گذاردی خود را تا اینکه سجده کند

فتاوی برسنه

در آمدن در مسجد وسلام گفتن و ثواب آن ۱۲

۱۲ مختصر فتح الکریم حاجت

۱۲ بکسر تا وبنا زمنده ۱۲

۱۲ سلام

۱۲ بایان باد از رب بایان

۱۲ اگر در نماز نباشد

۱۲ چنانچه مروی است

۱۲ لاک و الافلاک

۱۲ بخویش دارد و نعلین

۱۲ اورنه نیست آن

۱۲ نعلین را ای نعلین زیرا

۱۲ این سلسله شکافته

۱۲ صف اول و صف دوم و سوم

۱۲ قرآن

۱۲ کشاده ۱۲

وخواب بد نیک شود کما فی الحیرة لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ده بار هر
بامداد بگوید هیچ بلای عقبی بوی نرسد و هر شام شیطان او را کید نتواند کرد و نزدیک خواب
کردن هیچ بلای دنیا بوی نرسد کما فی الکنز یا من لا یشغله سمع عن سمع و یا من لا یغلطه
السائلون و یا من لا یبرمه الحاح المسلمین اذقنی برد عفوک و حلاوة رحمتک
یکبار آمرزیده شود اگرچه گناهان او بقدر کف دریا یا نجوم آسمان باشد کما فی المجموعة
اللهم انی اصبحت یا امیت اشهدک و اشهد حملة عرشک و ملائکتک
و جمیع خلقک انک انت الله لا اله الا انت وحدک لا شریک لک و ان
محمدا عبدک و رسولک یکبار آزاد شود ربع او از آتش دو بار نصف او سه بار ربع او
چهار بار کل او حسبی الله لا اله الا انت هو علیه توکلت و هو رب العرش
العظیم هفتاد بار روز و شب غم دنیا و آخرت از و دور کند سبحان الله و الحمد
لله و لا اله الا الله و الله اکبر هر یکی صد بار روز و شب ثواب صد حج و صد غزوه
و عتق صد بنده یابد سبحان الله و بحمده صد بار روز و شب کسی در قیامت بعمل فاضلتر از
نیابد مگر که از و زیاده کند الکل فی الجنة و چون پای را از خانه بیرون نهد برای نماز
و غیره گوید بسم الله توکلت علی الله و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم
سه فرشته گویند کفیت و وقیت و هدیت و باید که شتاب نرود و اگرچه اقامت
شنود که رسول صلی الله تعالی علیه وسلم فرمود در راه مسجد مدوید آنچه دریابید گذارید و آنچه
در نیابید تنها گذارید و نیز فرمود که فائت را دو ثواب ست ثواب طلب جماعت و دیگر ثواب
غم فوت آن و نیز فرمود هر که بمسجد رود بهر گامی ثواب یکساله طاعت نویسند و نیز فرمود که
هر گام در رفتن و بازگشتن ده حسنه نویسند و ده گناه دور کنند و بروایتی در آن یکان یکان

بگمان آنکه نگذارده بعده یاد آمد او را اتمام لازم نه و نه قضا با فساد و در برجندی گفته که لزوم
انگاه است که شروع به قصد باشد و الا نه چنانچه بعد از اخیره بخامسه بسهو برخاست و آن
رکعت گذارد با فساد آن قضا لازم نه و اگر در سنت شروع کرد پس یاد آمد بقطع قضا لازم
شود بقولی و بقولی نه در چهارگانی و در دوگانه اول یا دوم قطع کرد دو رکعت قضا دهد و نزدیک امام
ابو یوسف در اول چهار قضا کند و سنت ظهر برین خلاف ست و بقولی چهار قضا کند باتفاق
احتیاطا و علیه الفتوی کما فی المکارمی چهار نیت کرد و بر دو سلام داد بر وی چیزی نه و از
امام ابو یوسف آمده که دو رکعت قضا کند و اگر در میان نشیند سجده سهو دهد و نزدیک
امام محمد باطل شود که قعده اولی در نفل نزدیک او فرض ست در جامع گفته روا ست نفل
نشسته و چنان نشیند که در قعده و علیه الفتوی لیکن گاه رکوع مستحب ست که برخیزد و چند
بخواند و اگر نخواند روا بود کما فی الخلاصة و این انگاه است که درست استاده شود اما اگر
قبل از اتمام قیام رکوع کند روا نه که رکوع یا رکوع قائم ست یا رکوع قاعد کما فی الخز
و ثواب او نیمه قائم ست اگر عذر ندارد و الا برابر او باجماع اما فرض و واجب و نذر و سنت
فجر قاعدا بیعذر روا نه لیکن در برجندی گفته که ناذر اگر تصریح به قیام کرده نشسته روا نه
مختار ست و مکروه است شروع نفل استاده و اتمام آن نشسته بیعذر نزدیک ا
و نزدیک صاحبیه روا نه بر دوم نشیند یا بر سوم

فصل هژدهم در وظائف ملو

چون بامداد برخیزد گوید بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَ
فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ سه بار هر که هر که روز و هر شب سه بار گوید هیچ بلای ناگ
بوی نرسد کما فی الجنة اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ
یکی ده بار گوید ملائک او را از شر دیوان نگاهدارند کما فی الترغیب هیچ مکروهی بوی

ہر کہ این نماز گذارد حق تعالی نظر بروہفتاد کند وبہر نظر ہفتاد حاجت او روان شود انی ہنیا
مغفرت ست ونماز شب قدر را مفتی الثقلین امام حنفی وعلامہ قانی در جواہر گفتہ وآن دو
رکعت ست بعد از فاتحہ اخلاص ہفت بار بعد از فراغ ہفتاد بار استغفار او یا مادر و پدر آمرزیدہ
شود ودر صوفیہ گفتہ کہ شب قدر بست و ہفتم ماہ رمضان ست نزد جمہور ہو الصحیح وعلیہ
الفتوی ودر حدیث آمدہ ہر کہ درین شب بر نج وحضرات خرد حق تعالی گناہان او را
بیامرزد وکہن خطا وعمد او سہو او علن وکسیکہ این شب را بر پا دارد ایمانا واحتسابا جمیع
گناہان ماضیہ او ناچیز شوند مراد از ایمان تصدیق ست بہ ثواب واز احتساب اقبال
وخشوع ونماز شب معراج بست وہفتم ماہ رجب ست پیغمبر صلے اللہ تعالی علیہ وسلم
فرمود ہر کہ درین شب دوازدہ رکعت گذارد بشش تشہد ویک سلام در یکے فاتحہ و
سورتے وبعد از فراغ صد بار سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر وصد بار
استغفار ودعا کند برای دنیا وآخرت ونیت روزہ بامداد کند مستجاب شود مگر چون برای
گناہ باشد مسئلہ در جلالی گفتہ کہ طول قیام در نوافل افضل ست از کثرت رکعات نزد
امام اعظم رحمہ اللہ تعالی ونزدیک امام ابو یوسف اگر وردی دارد از قرآن وگم از و نمیکند
این افضل ست والا آن ونزدیک امام محمد کثرت سجود افضل ست ودر جامع گفتہ اگر
چہار رکعت ست نزدیک امام اعظم رحمہ اللہ تعالی مطلقا وہمچنین در روز نزدیک صاحبیہ اما
در شب جلوس افضل ست وعلیہ الفتوی ومکروہ ہست کہ در روز از چہار افزاید وبروایتی از
امام اعظم مکروہ نہ ورواست بی کراہت کہ در شب شش رکعت یا ہشت بیک سلام گذارد وافزودن
ازین مکروہ ہست لیکن در خلاصہ گفتہ براجح نہ ولازم شود اتمام دو رکعت بشروع در نفل
در ہر وقت واگرچہ نیت اکثر کردہ مگر چون بگمان ناقلہ شروع کند چنانچہ در ظہر آغاز ید

فتاوی برہانیہ

تتمۃ الصالحات بنعمتہ بعدہ دو رکعت میگذارد یا سجدہ میکرد چون پیغمبر صلی اللہ تعالی علیہ وسلم را محبوبے میرسید الحمد للہ میگفت و اگر مکروہے میرسید الحمد للہ علی کل حال میگفت و در کنز گفتہ سجدۂ شکر نزدیک امام مکروہ است قربت نیست و نزدیک صاحبین قربت آنست و آنچنان ست کہ روی بقبلہ کند و تکبیر گوید و سجدہ کند حمد و تسبیح گوید و تکبیر گویان سر بر کند لیکن از حجت گفتہ کہ آن محمول ست بر ایجاب و این بر جواز پس بر ہر نعمت واجب نباشد اما جائز ست کہ بحصول نعمت یا بتذکر نعمت سجدہ کند و علیہ الفتوی و سجدۂ مناجات بعد از نماز منع نیست لیکن در تلاوت جلالی گفتہ سجدہ کہ بعد از نماز میکند مکروہ است در خلاصہ و خزانہ و سراجیہ و ملتقط گفتہ نماز بہ نیت خصوص نباید گذارد کہ فائدہ ندارد و در جنبہ گفتہ کہ نماز لیلۃ الرغائب و لیلۃ البرات و لیلۃ القدر موضوعست و فعل او بدعت لیکن در شرح او گفتہ کہ نماز لیلۃ الرغائب در احیاء العلوم گفتہ اگرچہ در رتبہ تراویح نیست لیکن اہل قدس بر مواظبت او اجماع کردہ اند و ترک نکردہ اند و آن دوازدہ رکعت ست بین المغربین بشش سلام در ہر رکعت بعد از فاتحہ قدر سہ بار و اخلاص دوازدہ بار بعد از فراغ اللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدِ نِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلِّمْ ہفتاد بار پس سجدہ کند و ہفتاد بار بگوید سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلٰٓئِکَۃِ وَالرُّوْحِ پس نشیند و ہفتاد بار بگوید رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ فَاِنَّکَ اَنْتَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ باز سجدہ کند و ہفتاد بار بگوید سبوح تا آخر بعدہ حاجت خواہد روان گردد و نماز شب برات در قوت القلوب و جز آن گفتہ کہ سلف این را صلوۃ الخیر مے نامند و این نماز بسیاری بجماعت میگذارند و آن صد رکعت ست بہ پنجاہ سلام در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص دہ بار امام حسن گوید رضی اللہ تعالی عنہ مرا سی اصحابہ رضی اللہ تعالی عنہم این حدیث روایت کردہ

وسجدہ چنین در نوافل قبل از سلام نزدیک مارو است چنانچہ کراہت کرمانی باین بشیر ست
واین نماز برای قضا حوائج مجربست بتجربہ رسیدہ در حیرۃ الفقہا از امام نجم الدین نسفی
گفتہ کہ نماز قضا ہزار حاجت مرا خواجہ خضر علے نبینا و علیہ السلام تعلیم کردہ و آن دو رکعت ست
ہر وقت کہ تواند و شب جمعہ افضل تر در اولی بعد از فاتحہ کافرون دہ بار و در دوئمی اخلاص
دہ بار بعد از سلام سر بسجدہ نہد دہ بار درود گوید و دہ بار اَللّٰھُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا تَوَفَّنَا
عَذَابَ النَّارِ و دہ بار سُبْحَانَ اللّٰہِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ وَلَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاللّٰہُ اَکْبَرُ
و دہ بار یَا غِیَاثَ الْمُسْتَغِیْثِیْنَ اَغِثْنَا انگاہ حاجتہا یکیک خواہد چند انکہ یاد آید بعدہ
گوید یا رب ہزار حاجت دینی و دنیوی من روا کن و نیز ہر کرا ہمی باشد پس از وضوی تازہ
دو رکعت گذارد پس روی بقبلہ چہل و یکبار فاتحہ خواند و بر سر ہر فاتحہ تسمیہ و دو بار پس بر سجدہ
نہد و حاجت خواہد البتہ روان شود و در مفتاح از حصن حصین گفتہ ہر کرا حاجت باشد باید کہ چہار
پنجشنبہ و جمعہ روزہ دارد و غسل کند و بجانب جمعہ روان شود و چیزی تصدق کند و بعد از نماز
جمعہ گوید اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُکَ بِاسْمِکَ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الَّذِیْ لَا اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ
ھُوَ عَالِمُ الْغَیْبِ وَالشَّھَادَۃِ اَلرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ وَاَسْاَلُکَ بِاسْمِکَ بِسْمِ اللّٰہِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الَّذِیْ لَا اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ الَّذِیْ لَا تَاْخُذُہٗ سِنَۃٌ
وَّلَا نَوْمٌ الَّذِیْ مَلَاَتْ عَظَمَتُہُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ الَّذِیْ عَنَتْ لَہُ الْوُجُوْہُ
وَخَشَعَتْ لَہُ الْاَصْوَاتُ وَوَجِلَتِ الْقُلُوْبُ مِنْ خَشْیَتِہٖ اَنْ تُصَلِّیَ عَلٰی مُحَمَّدٍ
صَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلَیْہِ وَسَلَّمَ وَاَنْ تُعْطِیَنِیْ حَاجَتِیْ وَھِیَ کَذَا وَکَذَا اِسْتِجَابَ
شود و این دعا را نہار بسفہا نیاموزید مبادا بر گناہی یا قطع رحم دعا کنند در جلالی گفتہ
کہ چون پیغمبر صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم را نعمتی میرسید میفرمود اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ بِنِعْمَتِہٖ

فائدہ عنہ ما بالفتح جمع نعمۃ کما فی القاموس ۱۲ منہ عفی عنہ

لِی فِی دِینِی وَمَعَاشِی وَعَاجِلِ اَمْرِی وَاٰجِلِہٖ فَاقْدُرْہُ لِی وَیَسِّرْہُ لِی ثُمَّ بَارِکْ لِی فِیہِ
وَاِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ ھٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِّی فِی دِینِی وَمَعَاشِی وَعَاجِلِ اَمْرِی وَاٰجِلِہٖ
فَاصْرِفْہُ عَنِّی وَاصْرِفْنِی عَنْہُ وَاقْدُرْ لِی الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ اَوْ کُنْتُ ثُمَّ
اَرْضِنِی بِہٖ وَفِی رِوَایَۃٍ رَضِّنِی بِہٖ وحاجت خود راگوید بعد از دعا و بقولی در میان دعا و آن
بزبان گوید بر اظہر و بعد ازین[۵۱] کند انچہ اتفاق افتد و بقولی انچہ با[۵۲] دل کشد و بروایت انس
رضی اللہ تعالیٰ عنہ از پیغمبر صلے اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہفت بار استخارہ کند بعدہ انچہ در دل
افتد خیر در وست و اگر این دعا بعد از فرض خواند از استخارہ مجری نہ شود و اگر چہار رکعت
گذارد اختلاف ست و اگر ارادۂ تزویج باشد خطبہ[۵۳] پوشیدہ کند و وضو نیکو سازد و بعد از
مکتوبہ حمد و ثنا گوید و این دعا خواند اَللّٰھُمَّ اِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ
وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ فَاِنْ رَاَیْتَ اَنَّ فِی تَزْوِیجِ فُلَانَۃَ خَیْرًا لِّی فِی دِینِی وَمَعَاشِی
وَاٰخِرَتِی فَاقْدُرْھَا لِی وَاِنْ کَانَ فِی غَیْرِھَا خَیْرٌ مِّنْھَا لِی فِی دِینِی وَاٰخِرَتِی
فَاقْدُرْھَا لِی و در کنز گفتہ انچہ بر کاغذ پارہا نویسند افعل ولا تفعل نباید کرد کہ بدعت ست
و استخراج رد افض و در شرح جنہ گفتہ کہ نماز حاجت دوازدہ رکعت ست بشش قعدہ و شش
سلام در روز یا شب و بعد از التحیات تکبیر گوید و سہ سجدہ نہد و فاتحہ و آیت الکرسی ہفت
بار بخواند و دہ بار لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ وَلَہُ الْحَمْدُ وَ
ھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ بعدہ گوید اَللّٰھُمَّ اِنِّی اَسْاَلُکَ بِمُعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِکَ
وَمُنْتَھَی الرَّحْمَۃِ مِنْ کِتَابِکَ وَاِسْمِکَ الْاَعْظَمِ وَجَدِّکَ الْاَعْلٰی وَکَلِمَاتِکَ
التَّامَّۃِ اَنْ تَقْضِیَ حَاجَتِیَ ھٰذِہٖ بعدہ سر از سجدہ بردارد و سلام دہد حق تعالیٰ
حاجت او روان کند پیغمبر فرمود صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کہ زنہار این نماز را بسفہا منمائید

۵۱ اے بعد ازین دعا ۵۲ اے بآنچہ ۵۳ اے رغبت کند ۵۴ اے بکسی خاص ۵۵ سفیہ بیخرد ۱۲ مؤید +

وقتیه گذارد و تحیت ساقط نشود ۸ و بست رکعت بعد از سنت مغرب قبل از تکلم و اشتغال
و این نماز اوابین ست و فی الحدیث مَنْ صَلّٰی بَیْنَ صَلٰوةِ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ عِشْرِیْنَ
رَکْعَةً حَفِظَ اللّٰهُ لَهٗ وَاَهْلَهٗ وَمَالَهٗ وَدِیْنَهٗ وَاٰخِرَتَهٗ و بروایتی شش رکعت
بسه سلام و در حدیث آمده هر که بعد از مغرب شش رکعت گذارد و در میان سخن نکرده باشند
او را برابر عبادت دوازده ساله ثواب خواهد رسید کما فی الجامع و در ترغیب گفته هر که بعد از شام دو رکعت گذارد
و بعد از فاتحه آیت الکرسی یکبار و شهد الله یکبار و اخلاص پنجبار و معوذتین یکبار سختی جان کندن
و همه دشواریها برو آسان گردد و این نماز اوابان ست و این نام دریست از درهای بهشت
چون او سر از کوه برکند آن در ندا کند که راه تو بر من ست و در مفتاح گفته هر که دو رکعت بعد از
نماز شام گذارد و بعد از فاتحه کافرون پنجبار از تاریکی گور و عرصات و صراط برهد و به بهشت برسد
۹ و نماز تهجد بیت خوب کاریست در شبان دراز * دیده بیدار با خدا همراز * در جلالی
گفته فاضلتر آنست که در نصف شب اخیر برخیزد وقت سحر در جامع گفته که این هشت رکعت ست
بیک سلام یا بدو سلام و در شرح حصن گفته که اقل آن دو رکعت ست و اگر وضو متعذر شود
ساعتی مستقبل قبله نشیند و ذکر و دعا کند و در کنز گفته که تهجد بعد از خوابست و نمازی قبل از
بود تهجد نه بود و فی الحدیث اَفْضَلُ الصَّلٰوةِ بَعْدَ الْمَکْتُوْبَةِ قِیَامُ اللَّیْلِ ۱۰ و دو رکعت نماز
استخاره در هر رکعتی اخلاص سه بار و در شرح جنه گفته که بقولی کافرون و اخلاص و بقولی
وَرَبُّکَ یَخْلُقُ مَا یَشَاءُ وَیَخْتَارُ وَمَا کَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَی اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ
اَمْرًا اَنْ یَّکُوْنَ لَهُمُ الْخِیَرَةُ و اکمل جمع است و بعده گوید اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْتَخِیْرُکَ بِعِلْمِکَ
وَاَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَاَسْاَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیْمِ فَاِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ
وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ اَللّٰهُمَّ اِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هٰذَا الْاَمْرَ خَیْرٌ

وَارْزُقْنِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۶ و نماز تسبیح در شرح حصن گفته که
این نمازیست مبارک که در و ثوابی عظیم و اجری جسیم ست وَفِي الْحَدِيثِ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ
ذٰلِكَ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَجَدِيدَهُ خَطَاءَهُ وَعَمْدَهُ وَ
صَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ سِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ وَخَرَجْتَ مِنْ ذُنُوبِكَ كَيَوْمِ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ
و این چهار رکعت ست بدو قعده و بیک سلام به نیت سنت تکبیر گوید و ثنا خواند پس پانزده بار
گوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ پس با تعوذ و تسمیه فاتحه
خواند و سورتی بقدر والضحی ضم کند و بروایتی تکاثر و عصر و کافرون و اخلاص لیکن در خزانه
درویشی گفته که در هر رکعت دو بار اخلاص خواند پس باز این کلمات را ده بار بگوید و برکوع
رود و در رکوع و قومه و سجدتین و جلسه این کلمات بعد از تسبیح و تسمیع ده مکان بار بگوید و بروایتی
پانزدهم و دهم بار لاحول نیز ضم کند کما فی الخزانة و بعد از سجده دوئمی زود برخیزد و دوئمی چون
اولی گذارد و همچنین ثالثه و رابعه و بروایتی قبل از فاتحه تسبیح نگوید و بعد از سورت پانزده
بار و بعد از سجده دوئمی ده بار گوید لیکن مختار و احسن روایت سابقه است و در شرح جنه گفته که
سابقه ارجح ست کما فی الترمذی و الاذکار و قوت القلوب و الاحیا و القنیة و غیرها و آنست
مختار ما و این نزدیک اکثر شافعیه و این نماز هر روز گذارد و اگر نتواند هر جمعه و الا هر ماه و الا
هر سال و الا در عمر یک بار که این کفارت همه گناهان ست ۷ و تحیت مسجد در کنز گفته که این سنت ست
نزدیک ما و واجب نزدیک شافعی رحمه الله مگر بعد از وقت فجر و نماز عصر که درین اوقات
تسبیح و تهلیل گوید و درود گوید کما فی الجامع و این در روز یکبار ست و چون در آید بقولی
اولاً نشیند بعده برای تحیت برخیزد و لیکن عامه برانند که بعد از تحیت نشیند و علیه الفتوی
کما فی الترغیب و باداء وقتیه ساقط شود اما اگر قبل از اداء وقتیه بر آید پس باز در آید

و در ترغیب گفته که این آیت را تا سلام خواند و در جمرة الفقها گفته انچه گویند که پس نماز وتر
نماز دیگر نیست سخن عوام ست اصلی ندارد و نماز ضحی بعد از طلوع تا زوال از دو تا دوازده
اما در ظاهر روایت چهار رکعت ست بقرأت والشمس والليل والضحى والم نشرح و في الحديث
من صلى الصبح في مسجد جماعة ثم جلس في مصلاه حتى تطلع الشمس ثم يصلي
ركعتين او اربعا حرم الله تعالى جلده على النار كما في الكنز و در ترغیب گفته چون
آفتاب بلند شود دو رکعت نماز گذارد و در هر یکے اخلاص پنجبار عبادت هفتاد ساله بنام او
نویسند و گناهان هفتاد ساله بیامرزند و ثواب آزادی چهار بنده و تصدق دو هزار دینار یابد
و امیر المومنین ذو النورین رضی الله تعالی عنه روایت کرده از پیغمبر صلے الله تعالی علیه وآله
وسلم که بگذارد دو رکعت نماز چاشت حق تعالی گناهان بیست ساله او را بیامرزد و بجهار
رکعت گناهان چهل ساله و شش رکعت گناهان شصت ساله و بهشت رکعت گناهان هشتاد ساله
و بده رکعت گناهان صد ساله و بدوازده رکعت گناهان بیست و صد ساله الا کبائر و برای او در بهشت
قصری بنا شود که طرفین او دیده نه شوند و في الحديث من صلى الضحى اثنا عشرة ركعة
يقرأ في كل ركعة فاتحة الكتاب مرة و قل هو الله احد ثلث مرات ينزل من السماء سبعون
الف ملك بايديهم قراطيس بيض و اقلامهم من نور يكتبون له الحسنات
الى يوم القيامة يأتي الملائكة الى قبره و معهم الهدايا فيقولون يا صاحب القبر
قم فانك من الآمنين و في الحديث من صلى الضحى اثنا عشرة ركعة فيقرأ في كل
ركعة بفاتحة الكتاب مرة و قل هو الله احد و المعوذتين ثلثا في كل اربع
ركعات ان سأل الله اعطاه و ان دعاه اجاب و ان استغفر غفر الله تعالى
و پیغمبر صلے الله تعالی علیه وآله وسلم بعد از نماز چاشت صد بار گفتی اللهم اغفر لي و ارحمني

واگر سجده کرد چهارم منهم کند واز دو رکعت شمارد و اگر چهار رکعت بیک سلام گذارد و اگر در
نشسته بر صحیح از چهار افتد کما فی الذخیرة والا نزد یک امام محمد شکند و نزد یک شیخین نه اما از دو
شوند بر صحیح و همین حکم ست در نفل و سنت ظهر لیکن بر ماخوذ فقیه ابو اللیث از چهار واقع شوند
و علیه الفتوی الجرجانی که تراویح چون سنت ظهر موکده ست و اگر درین نه نشیند از چهار واقع
شوند اگر شش یا هشت رکعت بیک تعده گذارد بر صح همچنانست اما امام سرخسی گفته که بر صح
فاسد شوند و اگر بر هر دو رکعت نشسته هر دو رکعت از تسلیمه مجزا شود و هو الصحیح کما فی الذخیرة
واگر همه بیک سلام گذارد و هر چهار نشست بر صحیح از ده سلام مجزا شود و اگر در آخر نشسته
پس از یک سلام مجزا شود بر صحیح مسئله مستحب ست چهار رکعت قبل از عصر و هر رکعت عصر یکبار
و بهر رکعت اورا انچی باشد و این نماز سبب بقای ایمان ست کما فی الترغیب و بروایتی در اوی
چهار بار در بقیه یک یک کم کند سعادت شهادت یابد کما فی المفتاح و بروایتی از زلزله تا تکاثر
در حدیث آمده که این نماز اورا سپری باشد از آتش و محافظ را قصری در بهشت بنا شود و در حواشی
گفته که چهار رکعت افضل انداز تعلم و تعلیم و از چهار رکعت بعد از عصر و اینها از کتابت علم و چهار رکعت قبل از عشا
در جلالی گفته که سنت عصر از یها تو تر اند و چهار رکعت بعد از دو در اول و ثالث آیت الکرسی سه بار و در باقی سه قل و در رابع قل
و حاجات اورا شوند کما فی الملتقط و بروایتی در اول آیت الکرسی سه بار و در دوم قل هو الله سه بار و در سوم قل اعوذ برب الناس سه بار و در چهارم ناس سه بار
کما فی الترغیب و دو رکعت نشسته بعد از وتر در اول نزلزله و در دوم تکاثر و بروایتی الذین یقولون ربنا
و در هر رکعت از سبب بقای ایمان و نیت حفظ و در آخر گوید وانا علی ذلک من الشاهدین
کما فی الکنز و در جواهر گفته اگر در نماز شهد الله بخواند و بگوید ونحن علی ذلک من الشاهدین
و یا انا اشهد بما شهد الله به واستودع الله هذه الشهادة ليوفيها علي يوم حاجتي ان شاء الله نماز نشکند که تسبیح و دعا در قیام مشروع است چون استفتاح و قنوت

فتاوی برنسر
اره وقت قرب الناس اره
فاتحة الکتاب وقل اعوذ برب الناس اره
الم وهو برنسر الاسر
یبدء القدوسی الطیرة
اربع رکعات کن اشکلین
ان ابن عمر اره
سلام وعلیه الفتوی یکن
اربعا رودکی

فی الحدیث خیرُ النّاسِ الحالُ المرتحلُ در ظهیری گفته که تراویح نشسته بی عذر رواست
بر صحیح نه سنت فجر که این بقولی واجب ست و اگر امام نشیند و قوم بایستند بر صحیح رواست لیکن
قوم را نزد یک شیخین قیام مستحب ست و نزد یک امام محمد قعود مکروه است که مقتدی نشیند
وگاه رکوع برخیزد و اقتدا کند و همچنین در غلبهٔ خواب باید که بعد از اله آن گذارد و همچنین بر بام
مسجد از جهت گرما اگر تراویح فوت شد بر صحیح قضا نه و اگر چند رکعت رسیده و امام بوتر بخاست
اختلاف ست و از امام زعفرانی گفته که وتر با امام گذارد پس آنها را قضا کند در جلالی گفته اقتدا
در تراویح در رد و مسجد رواست و امامت در دو جا بقولی مکروه است و بقولی در دو در رواست
و در یکی مکروه چنانچه موذن در مسجدی اذان گفت و بعد از نماز بمسجد دیگر گفت و گذارد رواست
بود و مکروه است اگر نگذارد یا در یک مسجد باشند و در مختار از نصاب گفته که فتوی بر نا جواز ست
و هو المختار الخلاصة و در خلاصه گفته که امامت در تراویح در دو مسجد بر وجه کمال جائز نیست و در
مختار الجوابات گفته اگر شک شد نه در سلام و دو بر صحیح دو رکعت گذارند تنها تنها اما اگر بعضے با امام
باشند قول او ست کما فی الکنز و در ظهیری و خلاصه گفته اگر بعد سلام قوم را در دو سه اختلاف
شد امام محفوظ خود گیرد والا قول کسیکه بروی ظن صدق دارد و اگر سه رکعت بیک سلام گذارد
اگر بر دو یی نشسته از یک سلام مجزی شود دو رکعت قضا دهد لیکن بر صحیح نه و الا بر قول شیخین
اختلاف کرده اند بقولی از یک سلام مجزی شود دو رکعتین قضا دهد اگر عامد باشد و الا نه و بقولے
فاسد شود و از چیزے مجزی نه شود و هو الصحیح و این دو رکعت قضا دهد و دو دیگر بر و لازم نشود
عامد باشد یا ساهی نزد یک امام اعظم و نزد امام ابو یوسف در عمداً مجزی شود و در سهوا نه امانزد یک
امام محمد باطل شوند و دو رکعت قضا دهد و در سائر نوافل نیز همین اختلاف ست و از امام
ابی بکر اسکاف آمده اگر در تراویح بنا لثه برخاست و در قیام یاد آمد باید که نشیند و سلام دهد

فتاوی عالمگیری

سنت کفایت ست پس اگر همه ترک کنند تارک سنت و مسی باشند و یکی تارک فضیلت و کسیکه
در حضور و غیبت او کثرت و قلت قوم باشد نباید که ترک کند کما فی الظهیریة و ختم در آنها سنت
است یکبار پس در هر رکعت ده آیت خواند که رکعات شش صد اند و آیات شش هزار و
بقولی بیست آیت و بقولی سی آیت تا دو سه ختم کند و آن فضیلت ست و این افضل و نزدیک
مشائخ بخارا مستحب ست که ختم در شب بیست و هفتم کنند که آن در اکثر اخبار شب قدر ست و لهذا
پانصد و چهل رکوع کرده اند و اگر ختم در یک شب کرد و بعده تراویح ترک کرد روا بود و کراهت
لیکن در جواهر نیز گفته که اگر ختم در بیست و یکم کرد و ترک نکند تراویح را در بقیه شهر که اینها سنت
اند در تمامی ماه قال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم ان الله فرض علیکم صیامه
وسن لکم قیامه و لهذا گفته اند که اگر تعجیل کردند بختم قرآن مستحب ست که باز از سر آغاز
در بقیه شهر و اگر ختم نکنند قصار خوانند و بقولی سه آیت کوتاه یا یک آیت دراز و فتوی
متاخران برین ست و بقولی از فیل دو بار و این فاضلتر اما یک آیت با فاتحه مکروه کما فی الکنز
و خلاصه و در ذخیره گفته امام ختم نمیکند لیکن قدر مسنون ده آیه میخواند افضل آنست که درین مسجد
گذارند و در کنز گفته اگر در قرآن غلطی افتاد و سورتی یا آیتی ترک داد چون متروک خواند مستحب ست
که پس از و مقروه نیز خواند تا ختم مرتب باشد و اگر شفعی فاسد شد در اعتداد قرأت دو قول و
ختم از جهت کسل قوم ترک نگیرد و تسبیح برکوع و سجود کم از سه نکند و دعوات قعده نگذارد مگر
از جهت ثقل قوم اما بر مختار ثنا و درود ترک نکند که درود نزدیک شافعی فرض ست در
قرآن خانی گفته اگر ختم کرد و از معوذتین در اولی فارغ شد و در دومی چیزی از بقره خواند

وفرض در مسجد باعشار و در مسجد سنت و در خانہ نوافل بہتر اگر چہار ظہر در مسجد گذارد و قبل از نماز بامداد اعادہ کند فرض ظہر در مسجد گذارد
یا جای دیگر در خلاصہ گفتہ مغرب در مسجد گذارد و اگر از شغل نترسد سنت در خانہ گذارد و
الا در مسجد و همچنین سائر سنن تا اگر سنت قبل از جمعہ در خانہ گذارد و جمعہ در جامع سنت باشد
اگر بعد سنت فجر و ظہر بہ بیع یا شراء یا خوردن یا شرب مشغول شد اعادہ کند و بلقمہ و شربہ
نہ و در کنز گفتہ سخن در میان سنت فجر و فرض نکند والا اعادہ کند و همچنین سنت ظہر بہ قولے
و بقولی در ہمہ سنن رد ابو د و اگر بعد از فرض سخن کند سنت ساقط نشود اما ثواب کمتر
یابد و بہ قولی ساقط شود کما فی المختار و در جلالی گفتہ اگر بہ شغلے کہ منافی نماز بود مشغول شدہ
سنت ساقط نشود و در جامع کہ اقوی سنن سنت فجر ست تا ترک او بر آمر جع خلق رد انباشد
و بہ قولی واجب ست بعدہ دو رکعت ظہر و مغرب کہ براجح ہر دو بر ابر اند بعدہ دو رکعت همچنان
براجح بعدہ چہار ظہر لیکن براجح از ہمہ اقوی ست غیر از سنت فجر و در سنن جمعہ اختلاف ست
بقولی پیشین اقوی ست و بقولی پسین و بقولی ہر دو بر ابر مسئلہ در جامع گفتہ کہ تراویح بر صحیح
سنت موکدہ است بر مردان و زنان منکر او مبتدع است و مردود الشہادت و وقت
او بعد از عشار ست بر صحیح قبل از وتر و بعد او بر صحیح لیکن از مضمرات گفتہ کہ بر صحیح میان عشار و وتر
است پس اگر یکے از دو امام عشار گذارد و دیگر تراویح بعدہ ظاہر شد کہ آن محدث بود
ہر دو را باز گردانند و اگر یکے در آمد و امام در تراویح ست فرض گذارد و اقتدا
کند و سنت بر صحیح ترک کند و فاضلتر آنست کہ اکثر شب بنماز در گیرند و تاخیر در آخر شب بر صحیح
مکروہ نہ و تراویح بست رکعت بدہ سلام و پنج ترویحہ نیز رواست بر صحیح و مستحب ست کہ بعد از ہر
ترویحہ بقدر ترویحہ بنشیند بجا موشی یا بہ تسبیح یا بہ تہلیل و درود بقول اکثر باک نہ و بقولی نیکو و بقولی مکروہ و لیکن در مکتوبات
گفتہ کہ درود مکروہ ست او تسبیح مستحب و علیہ الفتوی و نماز نیز رواست لیکن در ترغیب گفتہ کہ بقولے مکروہ ست و جماعت در تراویح بقول

اگر بر کوع ثالثه رسید قنوت نخواند در مختار از جامع صغیر گفته کہ امام و مقتدی بر مختار ما سنت
خوانند و سنت موکده قبل از فجر و بعد از ظهر و مغرب و عشا دو رکعت ست و قبل از ظهر و جمعه و
بعد از جمعه چهار رکعت بیک سلام و بدو از سنت نیفتد و نزدیک امام ابو یوسف بعد جمعه
شش رکعت ست کذا فی الجامع و در ترغیب گفته کہ این دو رکعت نزدیک طرفین سنت روز
است و نزدیک ابو یوسف هفت نماز پس سنت الوقت گوید تا با تفاق متاب باشد و در جدید
آمده کہ درین دو رکعت بعد فاتحه سورهٔ اخلاص سه بار و معوذتین یکبار و یک هفته بخواند تا هفته دیگر در امان باشد
و در سنت فجر و مغرب کافرون و اخلاص و در ظهر و عشا معوذتین و در چهار ظهر چهار قل خواند الا
از در و دندان و قنوت نخواند مصلون دارد و الشراح و فیل و سنت فجر برای دفع دشمن و باسوک
مجرب ست آن در جامع و این در مفتاح گفته و در خلاصه گفته کہ سنت در سنت فجر آنست
کہ کافرون و اخلاص خواند و در اول وقت گذارد و در خانه گذارد و در کنز گفته کہ در جدید
آمده هر کہ سنت فجر در خانه گذارد رزق او فراخ گردد و نزاع او با اهل کم گردد و ختم
با ایمان شود و اگر در خانه نگذارد پس بر در مسجد گذارد و اگر نتواند در پشت در صیفی
و در صیف در شتائی و اگر یکے باشد پس ستون و مانند آن اما پس صفوف بی حائل
مکروه است و مخالط با قوم سخت مکروه است انیمه بعد شرع امام ست در نماز
و الا هر جا کہ گذارد باک نیست اما سنتے کہ بعد از نماز ند اگر جای فرض گذارد باک نیست
اولیتر آنست کہ چند گام پیش یا پس رود و امام لامحاله متاخر شود و در شرح حصین گفته فی
الحدیث افضل الصلوٰة صلوٰة المرء فی بیته و این مشعر ست باستحباب
و نوافل در خانه لیکن چون این بخبر کلام میسر کم میشود و کلام منقص ثواب ست پس
سنت بنا بران فاضل ترجنان ست کہ در مسجد گذارد و در جواهر گفته اگر چهار سنت ظهر در خانه

و در مسعودی گفته اگر قبل از وقت بجماعت دیگر رود مکروه نه بود و همچنین در وقت برای آموختن علم و در ظهیری گفته اگر بعد از وقت رود بد کرده باشد و در مطالب گفته این نزدیک ما آنگاه مکروه است که اهل محله در امامت بوی محتاج باشند **فصل هفدهم** در وتر و نوافل بدانکه وتر سه رکعت ست بدو قعده و یک سلام و بعد از سورة قبل از رکوع در ثالثه دست بردارد و تکبیر گوید و دست بندد و قنوت خواند اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِيْنُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ وَنَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَّفْجُرُكَ اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّيْ وَنَسْجُدُ وَاِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ وَنَرْجُوْا رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰى عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ خبر مصدر ست ای ثنا میگویم ثنای نیکو و مراد از لا نکفر کفران نعمت است و نترک تفسیر نخلع است ای میگذاریم و جدا میشویم از مخالفان تو و نحفد ای می شتابیم در خدمت تو و ملحق بکسر حاست بر اصح بمعنی لاحق و در ترغیب گفته که بقولی بر چند کلمه واو نگوید اما اولیتر آنست که گوید که در واو عطف تعدد اثنیه است چنانچه در تشهد و در جامع گفته که در وتر دعا موقت نیست غیر این دعا و اتفاق کرده اند صحابه رضی الله تعالی عنهم در قرات این و در کنز گفته کسی که این دعا نداند یا رب سه بار بگوید و یا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ سه بار یا رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا و در ذخیره گفته که وتر در رمضان بر مختار مشائخ بخارا در خانه گذارد که صحابه رضی الله تعالی عنهم بر جماعت اتفاق نکرده اند مرویست که عمر فاروق رضی الله تعالی عنه بجماعت می گذارد و ابی بن کعب تنها رضی الله تعالی عنه لیکن در کنز گفته بر صحیح جماعت فاضلتر ست و اقتدا در خارج رمضان روا ست و آنچه در بعضی کتب ناجوز گفته مراد از کراهت ست لیکن در هدایه گفته که اجماع کرده اند که خارج رمضان بجماعت نگذارند و قانت با امام در مسبوقانه قنوت نخواند که تکرار او در دو محل مشروع نه بخلاف شاک و اگر در رکعت اولی یا ثانیه بسهو خواند در ثالث نخواند در ظهیری گفته

دو رکعت لاحقانه گذارند والا مقیمانه و همچنین اگر به فراموشی برخاست در خلاصه گفته نماز نفل
بجماعت بر وجه مداعی مکروه است اما اگر بی اذان و اقامت در گوشه جماعت کنند نه و
امام حلوانی گفته اگر جز امام سه کس باشند باتفاق مکروه نه و اگر چهار باشند بر اصح مکروه
بود و اگر یکی نماز بجماعت نرسید در خانه گذارد باهل خود و اگر با کودک عاقل گذارد ثواب
جماعت یابد اگر کسی ندارد تنها گذارد باذان و اقامت در تسمیع و تحمید چون منفرد است و در کنز
گفته اگر کسی بجماعت نرسید او را نماز تنها از مسجد خود و بجماعت در مسجد غیر برابر است و از
سراجی گفته اگر در آمده اینجا گذارد والا تتبع کند لیکن در ترغیب گفته اگر بعد از تحیت اقامت مسجد
غیر شنید آنجا رود و علیه الفتوی و از خانیه گفته اگر بعد از آغاز در مسجد اقامت غیر شنید قطع
کند اگر بسیار نگذارده اما اگر در خانه خود آغاز کرد و از مسجد خود یا غیر شنید قطع نکند و تکرار جماعت
در مسجدی که او را امام و موذن و قوم معین باشد مباح نه چون اهل مسجد بیشتر گذارده باشند
والا روا است و از امام ابی یوسف آمده اگر سه چهار کس در گوشه گذارند باذان و اقامت نیکو بود
لیکن در جلالی گفته که اعاده اذان باتفاق روا نه اما در مسجد قوارع تکرار روا است و اگر بعض
قوم باقامت جماعت گذارد بعده امام و موذن با بقیه گذارند این مستحب است و آن مکروه
و اگر بعضی از قوم اذان آهسته گفته بجماعت گذارند بقیه بجماعت گذارند که آن معتبر نیست
و اگر در محله دو مسجد باشند در قدیمی گذارد والا در اقرب یعنی از جانب در کما فی السراجیه
والا مخیر است اما اگر قوم یکی بسیار باشد اگر فقیه بود در دیگر رود و رفتن از مسجد محله بمسجد
جامع ترک افضل است اگر موذن حاضر نه شود قوم اذان گوید و گذارد اگرچه یکی باشد
و بمسجد دیگر رود و اگر قوم نیابد موذن باذان و اقامت گذارد و اگر رکعتی فوت شد فاضل
نماز در مسجد خود است در نصاب گفته اگر مقید باشد در مسجد دیگر باید که قبل از وقت رود

نیز متابعت کند بالاتفاق وهمچنین بعد از آغاز بقولی وبقولی بعد از اتمام متابعت کند که قطع فرض نشاید واگر در اخیره بنشست وامام قبل از آغاز تشهد سلام گوید برخیزد ومسبوق فاتحه گذارد واما بعد از آغاز دو قول ست درخلاصه گفته اما بظن سهو سجده داد ومسبوق متابعت کرد بعده معلوم شد که بر امام سهو نبود نماز مسبوق بر اشهر شکند وبقولی ابوحنیفه کبیر نامغوه صدر شهید این ست واگر هیچ معلوم نه شد بالاتفاق نه امام پنجم برخاست ومسبوق متابعت کرد نماز این شکند اگر آن چهارم نشسته والا نه ناسجده نکند وچون کند نماز همه شکند مسبوق اگر بقضا فاتحه آغاز کرده متابعت کند مکروه بود ونشکند وعلیه الفتوی کما فی الغایه مسبوق درحق قرار قاضی اول نماز ست ودرحق تشهد قاضی آخر نماز پس اگر برکعتی از مغرب رسید در قضا در هر دو رکعت فاتحه باسوره خواند واگر در یکی نخواند شکند ودو تشهد بجا آورد واگر برکعتی از چهارگانی رسید چون بقضا برخیزد در اولی وثانیه وفاتحه سوره خواند ودر ثالث مخیر ست وفاضلتر آنست که خواند لیکن در ترغیب از امام اسبیجابی وشیخ برهان الدین گفته اولیتر آنست که در ثالث فاتحه نخواند که مسبوق را حکم مقتدی ومنفرد ست ازین رو خواندن سنت واز ان رو بدعت وچون سنت بابدعت جمع شود ترک آن بهتر باشد از اتیان این دو بعد از اولی نشیند نه بعد از ثانیه واگر هر دو رکعت از چهارگانی رسید در قضا در هر دو خواند والا نشکند واگرچه امام در اخیرین قاضی قرارت باشد گویند یحیی از استاد خود امام محمد پرسید که مسبوق قاضی اول نماز ست یا آخر فرمود که درحق قرارت وقنوت اول نماز ودرحق قعده آخر ویحیی بروجه سخریه گفت که این تمام معکوس ست امام گفت لا افلحت برکت دعای او چنان شد که یار ان فلاح یافتند ودر نیافت کما فی الظهیریه ودر ترغیب گفته جماعت مخلوط بمسافری اقتدا کردند امام بر دو نشست وسیوم برخاست مسافران متابعت کنند ومقیمان نشینند تا سلام بعده اگر خبر گشتند از نیت قاعدت

لیکن متابعت لازم شد و در ذخیره گفته مسبوق در رکوع پشت برابر کرد امام در رکوع ست رکعت
دریافت بر تسبیح قادر شود یا نه و اگر بر تسویه قادر نشود و نه اگر امام در رکوع ست و او تکبیر گفت
و به ثنا مشغول شد چون امام سر برداشت و می رکوع کرد رکعت دریافت و مسبوق در خانمه
باتفاق ثنا خواند و در سورة نیز نزد یک امام ابی یوسف بخلاف امام محمد و اگر نشنود و قول
است و در کنز گفته که در جهریه نخواند و در سریه خواند و علیه الفتوی اگر در رکوع رسید
اگر به ثنا مشغول می شود رکعت فوت می شود نگوید بر صحیح و بر رکوع رود و در رو تسبیح گوید نه
ثنا که اگرچه انیم سنت است لیکن آن در محل ست اما اگر در رفومه یا سجدهٔ اولی یا جلسه رسد اگر خوف
فوت اولی یا ثانیه نبود گوید کما فی الذخیرة اگر در قعدهٔ اولی رسد باتفاق بعد از ثنا نشیند
و اگر خواند و امام برخاست باتفاق متابعت کند و اگر نشست و امام قبل از آنجا زبر خاست

مسئله اگر امام بعد از قرأت فاتحه و ضم سورت رکوع کرد و او هنوز ثنا می خواند یا در رکوع
رسید و هنوز ثنا می خواند یا در سجده رسید و هنوز ثنا می خواند یا در قعده رسید و هنوز ثنا می خواند
لاحق ست بر لاحق لازم ست او را که متابعت کند و ثنا نخواند و همچنین اگر امام در رکوع
رسید و او هنوز ثنا می خواند یا در سجده رسید و هنوز ثنا می خواند یا در قعده رسید و هنوز ثنا می خواند
لاحق ست بر لاحق لازم ست او را که متابعت کند و ثنا نخواند و همچنین اگر امام در رکوع
رسید و او هنوز ثنا می خواند یا در سجده رسید و هنوز ثنا می خواند یا در قعده رسید و هنوز ثنا می خواند
لاحق ست بر لاحق لازم ست او را که متابعت کند و ثنا نخواند و همچنین اگر امام در رکوع
رسید و او هنوز ثنا می خواند یا در سجده رسید و هنوز ثنا می خواند یا در قعده رسید و هنوز ثنا می خواند
لاحق ست بر لاحق لازم ست او را که متابعت کند و ثنا نخواند و همچنین اگر امام در رکوع

واگر در مقابل اونقص یا اجماع باشد نکند نزدیک طرفین بخلاف امام ابی یوسف چون قنوت
فجر وتکبیر پنجم جنازہ ورفع یدین در تکبیر رکوع وجنازہ پس در قنوت فجر استادہ ماند خاموش ہو الصحیح
وبقول اکثر نماز قطع کند تا انتظار بدعت نشود وہو الاصح کما فی الجامع اما در تکبیر پنجم براصح انتظار
سلام کشد کما فی الظہیریہ واگر خطا از امام باشد متابعت باتفاق نکند چون زیادتی رکوع یا سجود یا قیام
یا جلوس در ظہیری گفتہ امام سہو برداشت ومقتدی سہ بار تسبیح نگفتہ بر صحیح متابعت کند وبقول امام
مرغینانی تمام کند کہ بقول ابی مطیع بلخی ہر سہ رکن ہست مختار ملتقط اینست واگر در وتر قنوت تمام
نکردہ متابعت کند واگر قبل از اتمام تشہد بتالثہ برخاست تمام کند واگرچہ فوت رکوع ترسد
وتابعت نیز رواست کما فی الخلاصہ واگر در اخیرہ سلام داد مقتدی تشہد تمام کند ومتابعت
رواست اما اگر دعا یا درود تمام نکردہ متابعت کند کما فی الکنز واگر مقتدی قبل از امام تشہد
خواند وسلام داد یا سخن کرد نماز روا ست در خلاصہ گفتہ اگر امام قنوت یا تکبیرات عید یا قعدۂ اولے
یا سجدۂ تلاوت یا سہو ترک کند مقتدی نیز ترک کند واگر رفع یدین در افتتاح یا ثنا یا تکبیر رکوع
یا تسبیح یا تسمیع یا تشہد یا سلام ترک کند وی ترک نکند واگر بہ پنجم بعد از اخیرہ برخیزد متابعت نکند
پس اگر قبل از سجدہ باز گشت وسلام داد متابعت کند والا سلام دہد واگر قبل از اخیرہ برخیزد
نیز متابعت نکند پس اگر بعد از تشہد سلام داد وامام سجدہ کرد ونماز ہمہ شکنند ودر حلالی گفتہ
لاحق آنست کہ اول نماز با امام دریابد وآخر فوت کند چنانچہ مقتدی در نماز بخواب شد وامام
بعض نماز گذارد وی او لا بغایت آغاز دبعدہ متابعت کند ودر عکس مسبق باشد اما نماز روا ست
واو ہیچ نخواند وسجدہ سہو ندہد مسبوق در کلام رسید وتکبیر گفت پس امام نور رکوع رفت وبعد از
رفع سر او وی بر کوع رفت رکعت دریافت وہمچنین اگر در رکوع رسید وتکبیر استادہ گفت
وچون شروع با نحطاط کرد وامام شروع در رفع کرد اما اگر قبل از انحطاط او سر برداشت

و در نماز گاہ عید فرجہ مانع نہ و اگرچہ بسیار بود و در مسجد جنازہ اختلاف ست لیکن در
خلاصہ گفتہ کہ مسجد جنازہ و عید بر اصح حکم مسجد ندارد و در کنز گفتہ کہ این در روز عید تا نماز
عید حکم مسجد دارد و بر صحیح و بعد ازین نہ تا رواست کہ جنب و حائض در آید اما آن در ہمہ روز ہا
حکم مسجد دارد و مراد ازین ہا داخل دیوار ہاست اما در خارج اگر صفوف متصل اند
نہ و در خلاصہ گفتہ اگر در میان جوئی باشد کہ کشتی و زورق در و میرود مانع ست و الا نہ ہو
آب در رو باشد یا نہ کما فی الخلاصۃ الجلالی مسئلہ اگر مقتدے یکی باشد امام او را از
راستای خود استاند واز دو مقدم شود و توسط ترک افضل ست و اگر در یمین یا یسار او استد
مستحب باشد و داخل بالنقص طرفین رود و اگر بر ابر باشند یا یمین و اگر صف پر باشد صبر کند
تا با دیگرے بجذای امام استد و تعجیل نکند مگر چون از رکعت ترسد و یکی متاخر نشود و در ظاہر
روایت و در خلف و یسار او سابرت ست امازن پس استد کما فی الظہیریۃ و اعتبار قدم راست
تا اگر سر او آبام امام افتد رواست و در جامع گفتہ اگر قدم مقتدی قدام امام بود و رو
و بقولی رواست اگر از محاذات بچیزے از قدم باقے باشد اما بر اصح اعتبار اکثر راست
و اگر قدم در صغر و کبر مختلف باشند اعتبار کعب راست بر اصح و یکے بر ابر امام استد
بے فرجہ و از امام محمد آمدہ باید کہ انگشتان او نزدیک کعب امام باشد و چون دیگرے
آید وی از یمین بخلف آید و قرب از امام افضل ست و ہمچنین قیام در صف اول از دوم و اگر
این نخدا از امام بود و صف زنند رجال بکیفیتے کہ مناکب اینہا بہم متقابل باشد فی الحدیث
لتسون صفوفکم او لیخالفن فی قلوبکم کما فی المشارق در حلالی گفتہ کہ مقتدے
را متابعت امام لازم ست در فرائض و سنن کہ در آنہا خلاف نباشد و الا اخبار متعارض
باشند متابعت کند چون تکبیرات عیدین و سجدہ سہو قبل از سلام و قنوت بعد از رکوع و

که اعتبار اشتباه روا است واگر بر بام مسجد اقتدا کند بامام مسجد اگر اشتباه نه شود روا
بود بشرط در پس یا یمین یا یسار او باشد و اگر امام او پست نه و اگر برابر سر او است اختلاف
است این شرط در سراجی گفته و اگر بر دیواری می ایستد که میان خانه وی و مسجد
اگر شتبه نشود روا بود اما اگر بر بام خانهٔ خود که متصل باشد بمسجد ایستاد نه و اگر چه اشتباه نه
لیکن در ظهیری گفته اگر اطلاع یابد براصح روا بود و اگر بیرون از مسجد بر دوکانی است
که متصل ست به مسجد روا بود اگر صفوف متصل باشند و در ترغیب گفته اقتدا از خارج روا است
اگر مسجد پر شده و صف تا در رسیده و اگر تا در نرسیده و اگر در میان بقدر گردن
فرجه مانده روا نه و علیه الفتوی و در ذخیره گفته اگر صفوف متصل اند لیکن مسجد پر نشده نزدیک
بعضے روا بود و فنای مسجد حکم مسجد دارد تا اقتدا در او روا بود اگر چه صفها متصل نباشند
و مسجد پر نباشد و در سراجی گفته که اقتدا در مسجد بیرونی بر صحیح روا است و اگر چه درونی پر
نشده و اما انگاه که بدرونی پیوسته ایستند و در خلاصه گفته اگر در میان راه باشد تنگ که
گردون و او قار نتواند گذشت روا بود و الا نه این انگاه است که صفها متصل نباشند و
الا روا است اگر بر راه سه کس باشند و اگر یک کس باشد نه و اگر دو باشند بقول امام ابو یوسف
روا است و بقول امام محمد نه اگر امام و قوم در راه ایستادند اگر در میان فرجه بقدر
گردون نباشد روا بود و همچنین در میان صفوف و اگر راه پلید بود و صفے آنجا ایستاد
نماز اینها و کسانیکه در پس اینها بود روا نه و اگر در بیابان فرجه باشد بقدر دو صف روا

---

۱۲ باید دانست که در ترکی این حاشیه نوشته لیکن ما بعد آن را در متن آوردیم
۱۲ در نسخهٔ نشده و نزد ما درست است ۱۲ در نسخهٔ بیهوده ۱۲ در نسخهٔ بیهوده
۱۲ در نسخهٔ بیهوده ۱۲ در نسخهٔ بیهوده ۱۲ در نسخهٔ بیهوده

وہمچنین اقتدای کودک بکودک کمافی الخلاصۃ والظہیریۃ ونہ طاہر بمعذور اما معذور بمعذور
روا است ونہ قاری بامی ای کسیکہ قرآن بقدر جواز یاد ندارد ونہ لابس بلعاری اما
بامی وعاری بلعاری روا است ونہ غیر مومی بمومی ودر مضمرات گفتہ کہ وی در نماز خود درین
مواضع بقولی شارع شود تا وضوی او لقمقہ شکند وقضا واجب آید وبقولی نہ وہو الصحیح ودر
خلاصہ گفتہ ونہ مسافر بمقیم بعد از وقت اما در وقت روا است واقتدای مقیم بمسافر مطلقا
روا است ونباید کرد کہ تمام وقافا والثغ امامت کند تمام آنست کہ کلمہ نتواند گفت مگر پس
ازان کہ اورا در سینہ بسیار بار بگرداند وقافا آنکہ قادر نہ بود بر اخراج مگر بعد از تکرار اقتدا
آنست کہ قادر بود بر تکلم سین وبجای او ثا گوید وہمچنین کسیکہ بر تکلم بحرفے قادر نہ بود در
گفتہ کہ اقتد بثا ثا وتم تم وقافا کہ بر زبان او ثا وتا وفا رود درست نہ وہمچنین بالثغ والثغ
کہ سخن پیدا نکند وزبان او گاہ سخن نگوید ودر ذخیرہ کہ الثغ کہ بر تکلم بعضے از حروف قادر نہ
سورتے خواند کہ در وآن حرف نباشد وفاتحہ ترک نکند اگرچہ تغیر افتد واگر آن سورۃ خواند
بر صحیح روا نہ واگر سورتے چنان نیابد بقولے خاموش باشد والا شکند وبہ قولی برعکس اما
فتوی بر آنست کہ اگر روز وشب میگوشد روا بود والا نہ اما امامت او بقولی روا است
بقول عامہ نہ این ودر اقتدای او ست ودر خلاصہ گفتہ اگر میان امام وقوم دیوار کوتاہ
روا بود وہمچنین باتفاق اگر دراز باشد واو راہ دری باشد کشادہ یا سوراخی کہ ازو وصول
بامام ممکن باشد وحال امام بر وشتہ نہ شود بسماع یا رویت اما اگر درے باشد بستہ
سوراخی نحنان لیکن حال بر وشتہ نشود اختلاف ست وبر مختار امام حلوانی روا است

ازجہت فسادے دروی یا ازجہت جمعیت قوم واقتدا بشافعی المذہب روا است بشروط
ودرجامع گفتہ کہ بقول امام صدرالاسلام روانہ اما احوط آنست کہ احتراز نکند از موضع خلاف
یا شک افتد روانہ بود والا باک نہ اگر شاک نباشد وما عرفنٰک حق معرفتک نگوید کما
فی الغایۃ وریاض الناصحین ومتعصب ای بعض حنفی نکند وکودک نباشد وضو باب عمل
ویلید عمدا نکند وربع سر مسح کند واز غیر دوراہ وضو کند واز منے شوید وغیر تن دار راسہ بار شوید
ودست ودہن بعد از خوردن سیر سیر ومثل آن بشوید وترتیب در نمازہا نگاہدارد ومکرر نماز
نباشد وزانو برہنہ نکند وتجاوز از مغربین نکند ومحاذی زن نہ بود ولحن در قرآن نکند
وسخن در نماز نکند وروا است اقتدای موضی بہ تیمم نزدیک شیخین خلافا لمحمد رحمہم اللہ تعالے
اما اگر یکے برگمان طہارت آب وضو کرد ودیگرے برگمان نجاست او تیمم کرد اقتدای آن
باین روانہ اگر آب باین نمیدہد روانہ اینہمہ نزدیک شیخین ست ونزد امام محمد مطلقا روانہ
اما در جنازہ باتفاق روا بود وغاسل بما مسح موزہ یا جبیر باتفاق وقائم بقاعد نزدیک شیخین
است ونزدیک امام محمد نہ مگر در تراویح برصحیح اما امامت احدب بر ماخوذ علمای عامہ روا است
واگرچہ قیام او از رکوع متمیز نہ شود لیکن در ظہیرے وخلاصہ وترغیب گفتہ کہ براصح وصحیح
روانہ وموحی بموحی ومتنفل بمفترض نہ اقتدای مفترض بمتنفل ونہ بگذارندہ فرض دیگرونہ مرد
بزن یا کودک نابالغ در فرض وسنت ونہ در نفل برمختار پس اقتدا کردہ نہ شود ودر تراویح او
برصحیح لیکن در ترغیب گفتہ کہ پس دہ سالہ بر ماخوذ روا ست اما اقتدا بابالغ غیر ملجی روا ست

غیر افضل باشد وہمچنین صاحب خانہ مگر چون باوی سلطان یا قاضی باشد کمافی البرجندی
ومکروہ است بہ تنزیہ امامت بندہ واگرچہ معتق باشد وبدوی واگرچہ بلدی شود مگر چون
عالم باشد وفاسق اعلی مرتکب کبیرہ چون نماز ومرائی وامام باجرت وعاق کمافی التحفہ و
ہمچنین مغنی ولاعب نبرد وشطرنج کمافی الکنز اما اگر فاسق را از امامت منع نتوانند کرد
جمعہ ترک نکنند ودر سائر نمازہا اگر بمسجد دیگر رود آثم نشود کمافی البرجندی وبامبتدع
واین ہمہ انگاہ کہ غیر ازین پنج تن افضل باشد واگر اینہا افضل ازو باشند ومبتدع اگر
او ویرا بکفر نرسانیدہ والا روا نہ لیکن در ترغیب گفتہ روا بود کہ چون امامت کردہ و
مشابہ مصلیان شد شرع باسلام وی حکم کرد ولہذا اگر بعد از نماز اقرار کند بکفر خود
نماز گذاردہ روا بود ودر ذخیرہ از امام ابو یوسف گفتہ کہ نماز پس متکلم روا نہ واگرچہ تکلم
بحق کند کہ تکلم بدعت ست ونماز پس مبتدع روا نہ در کنز گفتہ ومحبوب وکسیکہ بر رص ظاہر دارد
وامرد وسفیہ ودر ترغیب گفتہ مکروہ است امامت کسی کہ در نماز کرشمہ کند وکسیکہ بسیار سرفہ کند
مگر متبرک کمافی الخلاصہ کسیکہ در جای وصل وقف کند وخوشخوان کہ قوم بآواز خوش او مشغول
شود واز خشوع وتدبر باز نماند کہ بنا نماز برین ست نہ بران پس باید کہ امام خاشع وگریان
باشد تا قوم را حضور شود ودر خلاصہ گفتہ کہ مکروہ ست امامت کسیکہ قوم ازو کارہ باشند

مکروہ است امامت بندہ واعرابی بی اذن مولی وبدوی اگر ہم عالم باشد ودنی
بجل خلف الاقوم فاتح الصلوۃ ودنی من لایؤم فاتحی الصلوۃ الجنازۃ او بجدۃ التلاوۃ
لا باداء قوم فی الصلوۃ الجنازۃ او بجدۃ التلاوۃ
خلف فاسق او مبتدع الا زیرا کہ اقتدا
نماز کردیم

علامات قوت الحلال فی بلده ومجالسة العلماء والصلوٰة الخمس مع الامام یا علی للشیء ثلث علامات قوت الحرام واجتناب العلماء والصلحاء وحده الکل فی المسعود دیة هدایه گفته که جماعت سنت موکده است فی الحدیث الجماعة سنة من سنن الهدی لا یتخلف عنها الا منافق در جلالی گفته که این از سنت فجر اکدست اگر شهری جماعت ترک گیرد قتال کرده شود باو اگر یکے ترک کند زده شود و بند کرده شود و در خزانه گفته که جماعت را بسبب باران وخلاب ترک کرده نه شود که پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام فرمود خبر کنم شمارا که اهل بهشت کیانند گفتند بلی فرمود کسیکه او را گرما سخت وسرما سخت وباران وخلاب از حضور جمعه وجماعت باز ندارد لیکن وودر بستان گفته که اگر بعید از مسجد بسبب باران وفساد جامه پاک نه بود که بجانه گذارد ودر سراجی گفته که بر نابینا حضور لازم نه واگرچه قائد یابد ونه بر مقعد وپیر ناتوان ودر جامع گفته که اقامت جماعت در خانه بنزد جماعت مسجد است ودر فضیلت براصح لیکن در ترک خلاصه گفته که این را بر صحیح دو فضیلت ست وآن را یکی واولیتر بامامت اعلم ست بعلم نماز بشرط قدرت بر قرأت حسنه واجتناب از فواحش ظاهری اما اگر وی عمل نکند بر علم خود چنانچه طمانینت ترک کند نه کما فی البرجندی بعده اقرار بعده اورع ای محترز از شبهه بعده ابسن غیر متغیر العقل بعده ارضی عند القوم وبقولی خیر وبقولی احسن صلوة کما فی البزازیه وبقولی از شرف ایشان از نسب کما فی جلالی واگر این همه در دو کس جمع شوند قرعه افگنند یا یکے را اختیار کنند واگر اختلاف اقتدا اختیار اکثر بهست وامام محله اولیتر ست واگر جمیع

ل ۱۲ ترجمه بعضے ادای نماز با جماعت فرض کفایه وبعضے واجب وبعضے سنت موکده است * اشتغال بجماعت اخوف یک رکعت باو فضیلت ست از اتمام وبعضے ترک سنت موکده است ۱۲ ف ابن ملک

نشکند چون لَهُمْ فِيهَا شَهِيقٌ وَزَفِيرٌ والا شکند اگر در حروف باشد در رساله گفته که بتغیر شکند
چون كَعَصْفٍ لَفِي سُرُخٍ بجای كَعَصْفٍ وَخُسْرٍ والا قول امام ابو یوسف شکند و بر قول
امام محمد نه ۱۲ و یا بترک وقف و وصل ست و در ذخیره گفته که فتوی بر جواز ست و اگر چه تغیر فاحش
باشد چنانچه بر لَا اِلٰهَ وقف کند بعده اِلَّا هُوَ گوید وَاَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ
الْعَرْشَ بی وقف خواند ۱۳ و یا بترک مد و تشدید ست و در خلاصه گفته که بر مختار نشکند و اگر
متغیر باشد لیکن در ظهیری گفته اگر بترک مد تغیر افتد بر صحیح شکند چون وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ ۱۴ و یا بخطا
در اعراب ست و فتوی بر جواز ست و اگر چه تغیر فاحش باشد چون وَعَصَىٰ آدَمَ رَبُّهُ به نصب
میم و رفع باو وَاِيَّاكَ نَعْبُدُ بکسر کاف الْمُصَوِّرُ بفتح واو وَاِذِ ابْتَلَىٰ اِبْرَاهِيمُ رَبُّهُ
برفع میم و نصب باکذا فی الذخیرة والظهیریة و در مختار گفته که بقول عامه نشکند و به تشدید
مخفف و مد مقصور و همزه لین و ادغام مظهر و تسکین متحرک و بعکس اینها نه و ابدال حرکت
نه بعموم البلوی در فتح القدیر گفته که بوضع مظهر بجای مضمر نزدیک بعضی شکند و از خلاصه
گفته که نه و در ظهیری گفته اگر در قرأت خطا او فتاد و نه وجه دلالت بر فساد کنند و یکی
بر جواز حمل برین کرده شود و علیه الفتوی در برجندی گفته اگر بخطای فاحش خواند و باز گشت
و صحیح خواند روا بود و در ذخیره گفته اگر قرآن بر وجه تغنی میخواند اما کلمه را نمی شکند و تبدیل
حرف و زیادتی و کمی نمی کند و همچنین آرائش آواز ست نشکند و این نزدیک علمای ما مستحب
است در نماز و بیرون نماز اما اگر کلمه را بگرداند و کم و بیش کند که این منهی ست و در حروف
مد و لین مد آوردن رواست و آن الف و واو و یاست **فصل شانزدهم** در ذکر جماعت فی الحدیث
لَا تَتْرُكُوا الْجَمَاعَةَ فَاِنَّ رَكْعَةً وَاحِدَةً تُصَلُّونَهَا فِي جَمَاعَةٍ خَيْرٌ لَكُمْ
مِنْ عَشَرَةِ آلَافِ رَكْعَةٍ تُصَلُّونَهَا وُحْدَانًا وَفِي اُخْرَىٰ يَا عَلِيُّ لِلسَّعِيدِ ثَلٰثُ

کما فی السراجیه ۷ وبزیادتی کلمه ست ودر ذخیره گفته اگر آن کلمه در قرآن باشد وتغیر
ندهد باجماع نشکند چون اِنَّ اللّٰهَ کَانَ لِعِبَادِهٖ خَبِیْرًا بَصِیْرًا قَدْ خَسِرَ الَّذِیْنَ
کَفَرُوْا وَکَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ وَبِحِنِیْنَ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ اَجْمَعِیْنَ کما فی الظهیریه والا نشکند
باتفاق چون اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَکَفَرُوْا بِاللّٰهِ فَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَطَغٰی واگر در قرآن نباشد
وتغیر ندهد نزد یک عامه نشکند وهو قول الطرفین خلافا لابی یوسف چون فِیْهَا فَاکِهَةٌ
وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ والا نشکند باتفاق چون لِیَزْدَادُوْٓا اِیْمَانًا وَّهُمَّا وباظهار محذوف
وحذف ظاهر نه چون مَا خَلَقَ الذَّکَرَ باظهار الف ولام هُمْ یَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ ترک همزه ۸ و
یا به ترک کلمه ست درخانیه گفته اگر در معنے تغیر نفهمند نشکند چون لَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ
مِّنْ بَعْدِ مَا جَآءَکَ مِنَ الْعِلْمِ بترک مِنْ جَزَآءُ سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِّثْلُهَا بترک سیئة دویمی والا
بر صحیح نشکند چون فَمَا لَهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ بترک لا ۹ ویا تکرار کلمه ست در ظهیری گفته اگر معنے
متغیر باشد بر صحیح نشکند چون رَبِّ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ والا نه ۱۰ ایا بذکر آیتی ست بجای آیتی در خلاصه
گفته اگر بعد از وقف بآیهٔ اولی ببعض آیهٔ دیگر آغاز ید نشکند چون وَالْعَصْرِ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِیْ
نَعِیْمٍ اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّةِ والا اگر
تغیر ندهد نشکند چون اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَزَآءُ الْحُسْنٰی بجای
کَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ والا نشکند نزد یک عامه هو الصحیح چون اِنَّ الْاَبْرَارَ
لَفِیْ جَحِیْمٍ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِیْ نَعِیْمٍ ودر ظهیری گفته این قول طرفین ست ونزد یک امام
ابو یوسف نه ابن مقاتل وابن مبارک وابو نصر وابو جعفر برینند وعلیه الفتوی الشیخ ابی منصور
الماتریدی کذا فی المنیة ۱۱ ویا بتقدیم وتاخیر ست در ذخیره گفته اگر در جمل باشد ومعنی تغیر
نیابد نشکند یَوْمَ تَسْوَدُّ وُجُوْهٌ وَّتَبْیَضُّ وُجُوْهٌ والا نشکند واگر در کلمات باشد وتغیر نداد

ترک الف ولام نہ در خلاصہ گفتہ برحیم مطلع الفجر و م منقطع شد نہ ہم و یا بوصل حرفی از کلمہ
بکلمہ دیگر چنانچہ کنعبدُ وَنَعلیکَ + ھلمن حمدکَ + اَنصرُ واللہ برصحیح نہ و اگر چہ بعد باشدہ و یا
بقطع کلمہ از ماقبل در رسالہ گفتہ اَل یا اَتْ گفت دوم منقطع شد بعدہ حمدُ للہِ و رحیات گفت
برا صح نہ و در سراجی گفتہ اولیتر آنست کہ از سر الحمد للہ گوید و در ذخیرہ گفتہ اگر بعض کلمہ گفت
واز جہت انقطاع دم یا نسیان تمام نکرد بعدہ بباقی آغازید یا بعد از اتمام قرأت بفرا
باز از سر گرفت و بعد از گفتن آل یاد آمد پس وی ترک کرد و بر کوع شد یا بعض کلمہ گفت و آنرا
گذاشت و کلمہ دیگر خواند در ہیصورت نزدیک بعضی شکند و علیہ الفتوی الحلوانی و بقولی اگر
کل آن بعض نمی شکند فکذا البعض و الا شکند ہو الصحیح کما فی الخزانۃ و یا بذکر کلمہ است بجای
کلمہ دیگر پس اگر مبدل در قرآن باشد و در معنی موافقت بود نشکند چون طعام الفاجر
بجای طعام الاثیم و ہمچنین اگر مخالفت بود باختلاف متقارب چون الحکیم بجای
العلیم اما باختلاف متباعد شکند بر قول طرفین ہو المختار کما فی المختار چنانچہ آیت رحمت را
بآیہ عذاب ختم کند یا بر عکس یا در الرحمن علم القرآن الشیطان یعلمکم الفقر یا بر
وی بجای الشیطان الرحمن و قیل بالعکس اما بر قول امام ابو یوسف بقولی نہ اگر بخطا گفتہ و علیہ الفتوی
فقیہ ابو اللیث و ہو المختار ابن المقاتل و بقولی از دو روایت ست لیکن در خلاصہ گفت
کہ بر صحیح از و شکند و اگر در قرآن نباشد و در معنی موافقت بود چون یجدک ان بجای
یکلک بان و لا شک فیہ بجای لا ریب فیہ نزدیک طرفین نزدیک امام ابو یوسف شکند
و الا چون قدیر سورہ بجای قسورہ باتفاق نشکند و در خلاصہ گفتہ این انگاہ ست کہ آنچہ تسبیح و تحمید و ذکر نباشد
ان جعانہ و ہمچنین ہر مذکر را کہ مونث گوید یا عکس یا مخاطبہ را غائبہ خواند یا بر عکس لما یوید
بتانہ الذی بجای التی نہ مکان بجای مکین نہ یسرہ بجای عسری عفو ست

ف۱ بعضہم قالوا ینظر ف۲ الکلمۃ ان کان ذکر کلما قال قاضیخان و ہو الاظہر و ان لم یذکر بعضہا کذلک و الا فلا ف۳ بعضہم قالوا ینظر ف۴ الکلمۃ ان کان ذکر کلما قال قاضیخان و ہو الاظہر و ان لم یذکر بعضہا کذلک و الا فلا ف۵ بعضہم قالوا ینظر ف۶ الکلمۃ ان کان ذکر کلما قال قاضیخان و ہو الاظہر و ان لم یذکر بعضہا کذلک و الا فلا ف۷ بعضہم قالوا ینظر ف۸ الکلمۃ ان کان ذکر کلما قال قاضیخان و ہو الاظہر و ان لم یذکر بعضہا کذلک و الا فلا

عسری الشیطان علم القرآن بخواند و در لشیطان یعلمکم الفقر الرحمن یعلمکم الفقر بخواند شکند ف۹ چنانچہ بجای الرحمن الشیطان رفت و بجای

باسین وطا باتا بر قول اکثر نہ پس اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ بہا مَغْضُوبِ بذال اَعُوْذُ بِرَبِّ اَحْمَدَ بسین بقول اینہا نشکند علیہ الفتوی اکثر المشائخ و اگر بعمد باشد شکند و اگر بزبان او چنین میرود یا تمیز نمی تواند برمختار نہ در ذخیرہ گفتہ اگر مبدل در قرآن یافتہ شود نشکند الا اگر در معنی موافقت باشد نزد یک طرفین نشکند نزد یک امام ابو یوسف نشکند لیکن در رسالہ سیف استگفتہ کہ این بقول طرفین رجحان کرد و ہو الاصح و اگر مخالفت باشد اگر قرب مخرج بود چون چون طا و صاد بقول عامہ شکند و بہ قول بعضے نہ از جہت ضرورت و الا شکند و حاصل آنست اگر مبدل در قرآن نباشد لیکن در حرفین اتحاد مخرج باشد یا قرب و ابدال رو ابو د نزد یک بعضے نشکند و علیہ الفتوی و ہمچنین اگر اتحاد و قرب نباشد اما ابتلاء عام بود چون ذال بجای ضاد و زا بجای ذال و ظا بجای ضاد و یا بزیادتی حرفے ست در خلاصہ گفتہ اگر تغیر معنے شود چون وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ وَاِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى شکند و الا نزد یک عامہ نہ و از امام ابو یوسف در روایت ست چون یَدْخُلُهُ بزیادتی میم و اَنَّهٗ عَنِ الْمُنْكَرِ بزیادتی یا و انا ارادوجوہ بدو ذال اما بتعمد باشباع ضمہ نہ کما فی الکنز ۳ و یا بنقصان حرفی ست پس اگر تغیر نکند بہ اتفاق نشکند چون جَآءَ نُهُحٌ بترک تا در فعل فَسُبْحَانَ الَّذِیْ بترک فا و انچہ در قرآن بواو و فا آمدہ کہ بترک فا و واو نشکند کما فی الخزانۃ و الخانیۃ و الا شکند چون مَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى بترک واو کہ قسم مقسم بہ بیستود و در ذخیرہ گفتہ اگر حرف زائد حذف کند و اصلی گذارد و قاصد نباشد بر قول امام نشکند چون الْوَاقِعَةُ وَاصْوَاتِكُمْ بحذف ہا و میم و در کنز گفتہ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

---

۱ اصل درست از قولہا ۱۲ ۲ ط الاقاویل ۱۲ ۳ ط ہو الاصح ۱۲ ۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۲۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۳۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۴۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۵۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۶۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۷۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۸۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۰ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۱ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۲ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۳ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۴ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۵ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۶ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۷ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۸ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۹۹ ط ہذا ظاہر ۱۲ ۱۰۰ ط ہذا ظاہر ۱۲

قصد و بسین کما فی الخلاصه و در فلق فای فلق بعین و شین شر بتا و تای نفاثات بسین و عین
حاسد و حسد بصاد و دال اینها بتا شکنند لیکن در خلاصه گفته که سین بصاد نه و میم مکسوره
من مفتوحه شکند در آخلاص یکی از نجدال بتا شکنند و صاد صمد بسین شکنند لیکن بر اصح نه که
معنی هر دو یکی ست اما قاف قل بکاف بی عذر و بتانه کما فی السراجیه در کتب تای تبت
یدا بدال و سین سیصلی بصاد و طای حطب بتا و سین مسد بصاد شکنند در نفر صاد و نصر بسین
و تای توابا بطا شکنند و غین استغفره بخا بر اصح نه گویند که امام محمد ایّاک را بجای تواباً خواند
از امام ابو یوسف رسید گفت نمازت شکست باز این سخن با امام کسائی کرد گفت نه که این
نیز لغتی ست لیس و آواب و اوّاه و توابین بیا نشکنند کما فی السراجیه و در خزانة المفتین گفته
شتا بطا و صیف بسین شکنند و همچنین یدع به تسکین دال و تضلیل بظا شکنند و در خلاصه گفته
بذال نه نوا اصحاب الحق و نوا اصحاب الصبر بسین نه ضبحا بطا صبحا بسین شکنند مطلع بتا
و التین بطا شکنند سوط عذاب بصاد و القول بصاد و تا شکنند لیکن در جواهر گفته در قنوت دال
نحفد بذال و بضاد شکنند و بظا باید که نشکنند لیکن در کنز گفته که شکنند و در ترغیب گفته نثنی علیک
و نستغفرک و نسجد و نسعی بصاد و نصلی بسین عذابک بدال شکنند غین نستغفرک بخا بر اصح
نه ملحق را ملهک خواندنه و همچنین ملحک کما فی الذخیره و همچنین ملحد کما فی الکنز سین سبحان بصاد
و ظای عظیم بذال یا بزا شکنند اما بضاد نه کما فی الخزانه تا را التحیات بطا نه و همچنین حا را
بها و در قولی کما فی الخزانه الطیبات بتا الصلوة بسین شکنند و همچنین الصالحین بسین لیکن بر
مختار خلاصه نه صل بسین نشکنند لیکن در خلاصه و خزانه گفته نه در مختار الفتاوی گفته که اگر
این تبدیل بخطا باشد و معنی متغیر نشود باجماع نشکنند چون ان المسلمین بواو و الا اگر
فصل در ان دو حرف بی مشقت ممکن باشد چون طا و صاد شکنند و الا چون ظا با ضاد

بازگرداند و اگر پنج نماز ترک کرد بعده یکی گذارد با تذکر آنها آنها را قضا کند و این باجماع
رواست و آنها را قضا کند و در ششمی اختلاف مذکور و فتوی بر قول امام ست کما فی الجامع
و ترتیب به قلت بعد از کثرت نزدیک امام فضلی عود کند هو الاظهر کما فی الهدایه و بقول امام
سرخسی نه هو الصحیح و به یفتی تا اگر نمازهای ماهی یک نماز باقی مانده وقتی با تذکر او را روا بود
و علیه الفتوی کما فی الجامع و اگر قاضی شهر سی فجر قضا کند بعده سی ظهر و همچنین روا بود کما
فی الذخیرة **فصل پانزدهم** در زلت القاری و این یا بذکر حرفی ست بجای حرفی
در ترغیب گفته اگر معنی تغیر یابد چنانچه عفص عافص شعیر بجای عفص عاصف سعیر باتفاق
شکند و الا چنانچه فلا تکهر بجای فلا تقهر نزدیک طرفین نشکند که ایشان معنی را اعتبار میکنند
و آن بر جاست که الکهر و القهر الغلبة و نزدیک امام ابو یوسف شکند که وی مثل وی نظیر را
اعتبار میکند نه معنی تنها را و از ینجاست که اگر در آیه فیها فاکهة و نخل و رمان بجای
رمان تفاح گوید بقول طرفین نشکند و بقول امام ابو یوسف شکند که لفظ تفاح در قرآن
نیست اگر سین سبحانک یا میم اسمک یا دال جدک بصاد یا با با نون خواند شکند و در غین
غیرک بخای اختلافست ذال اعوذ بدال نه من الشیطان بتا شکند لیکن در خلاصه و منیه
گفته نه اگر الحمد بخا خواند نشکند و بها خواند شکند کذا فی الذخیرة صراط بسین نه صراط بتا و مستقیم
بطا و در روایت ست مغضوب بظا یا ذال یا زا شکند ضالین بهر سه نه کما فی الخلاصه
آمین بشد بر اصح نه در ناس ذال اعوذ بدال نه سین ناس بثا و بصاد شکند و همچنین صاد

با تفاق قطع کند والا نزدیک شیخین قطع کند و بعد از فجر ظہر گذارد و نزدیک امام محمد نہ لیکن از حجت گفتہ کہ احتیاط آنست کہ جمعہ تمام کند بعدہ فجر بعدہ ظہر و علیہ الفتوی اگر ظہر بر گمان طہارت گذارد و بعدہ عصر بطہارت تازہ یاد کرد ظہر بعدہ دانست کہ آن را بر غیر طہارت گذارد و این را اعادہ نکند کہ این در معنے نسیانست و در خلاصہ گفتہ اگر ظہر بغیر وضو گذارد و عصر بوضو در گمان او این روایت روا نبود و اگر آن اعادہ کرد نہ این و مغرب گذارد مغرب روا بود مگر چون شش نماز فوت شوند پس بخروج وقت ساوسہ ترتیب ساقط شود و سابقہ روا اگر دو اگر یکے نماز چند روزہ ترک داد و بعدہ پشیمان شد و در وقتیات شغل کرد و قبل از قضای آنہا باز نماز ے فوت شد پس باید کہ این وقتیہ روا نہ لیکن در نہایہ گفتہ کہ فتوی بر جواز است و اگر نماز ے ترک کرد و بعدہ پنج نماز گذارد و باید کہ آن را قضا کند و اینہا را و اگر ہیچ نکرد و ششمی گذارد و این باجماع روا ست و آن را قضا کند پنج میانہ بقول امام باز نگردانند و بقول صاحبین

انگاه است که حائل درمیان نباشد و اگر دیوار یا ستره یا قصبه قدر گز یا فرجه قیام
مردی درمیان باشد نه و همچنین اگر زن بر زمین باشد و مرد بر دکان بقدر رعایت مرد
باتذکر فائته شروع کرد در وقتیه روانه که رعایت ترتیب در پنج نماز وتر فرض است مگر آنکه
چون او وقت تنگ باشد که اینجا وقتیه گذارد و اگر گنجائش بعضی فوائت یا وقتیه باشد آنها را
مقدم دارد والا وقتیه روانه و بقولی بر قول امام رواست و کما فی الظهیریه اگر در وقتیه
وقت فراخ آغاز کرد و قرات درود را زکرد تا وقت تنگ شد وقتیه روانه بگر آنکه قطع کند
و در وقت تنگ باز شروع کند اگر بگمان تنگی وقت فجر وقتیه گذارد و بعده ظاهر شد فراخی او
عشا شروع کند و اگر بعد از فراغ طالع شد آن شکند و آلا نه و اعتبار اصل وقت راست
پس اگر فائت ظهر بفراموشی در عصر شروع کرد در وقت مکروه یاد آمد قطع کند و بعد از ظهر عصر گذارد
باین قیاس قول شیخین است و بر قیاس قول امام محمد اعتبار وقت مستحب است پس قطع نکند و ظهر
بعد از غروب گذارد و کما فی الذخیره و مراد از وقت مکروه آنست که اگر بعد از قطع بظهر شغل کند
عصر در وقت مکروه کما فی الکفایه اما اگر گاه احمرار یاد آمد یا در آخر وقت شروع کرد و بعد از
غروب یاد آمد تمام کند بعده ظهر قضا دهد کما فی الخلاصه و مگر چون فائته فراموش شود و
یاد نیاید مگر بعد ادای وقتیه و اگر فائته بعد از چند روز یاد آمد وقتیه باتذکر او روا بود و
علیه الفتوی و بقولی نه در کنز گفته اگر در خلال جمعه فجر یاد آمد اگر بقضا این و آن فوت نخواهد شد

صلوة الاصل لان صلوة قضا فاسدة لان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال آخرین من حیث اوّلین فیکون
الرجال ماموراً بتاخیرها فان جاز له تقدیم صلوة یبتدی بالفائتة ثم بالوقتیة الا فی الصلوة فیکون
خلوتین یکون تارکاً لفرض المکان فتفسد صلوة الوقت لانها تفسد بترک فرض المکان
التقدیم فاشار الیها فی الثانی فخرجت فاتت فرض المکان فتفسد صلوة الوقت لانها تفسد بترک فرض المکان
امرأة جلاتی او دایه باستقام صلوة الاصل لعدم الشرط کذا فی الذخیره فان جاءت
کذا فی الاداء و ما ذکر فی الاداء و القضاء غیر مشکل

فتاوی برهانیه

آی خان کان الوقت
قضا فالاداء ان ناقضا
الوقت الکامل و الکان
الصلوة
عذر حیث ان الاصل
الکی ضیق کتابا کما
موقتة فاذا دخل
فقد دخل الفضاء فی
لان هذا وقت الفضاء
فلا یخرج عن العهدة
من یسر الصلوة و یترک
شغل شروع و هو فوتی
و لا یخرج عن الوقت
و لا یخرج عن الوقت
فی شبه الوقت
و لا یخرج عن الوقت
من فرضه الوقت
و لا یخرج عن الوقت
یاد کر القضاء
علیه و قرات
فاذا صح
الوقت حتی سقط
الوقت لا یجوز علی الاصح

ترک اور واست و اگر سترہ نباشد یا خواہد کہ میان مصلی و سترہ گذرد و بہ تسبیح یا باشارت سر یا چشم یا دست منع کند و جمع مکروہ است و بقولی ترک ہر دو اولیتر و دفع نکند باخذ جامہ و نہ بضرب و جمیع در کنز گفتہ کہ در صحرا بفقدان سترہ خط بر مختار اعتبار ندارد و اکثر برین اند و نزدیک معتبر ان بقولی در از بقدر سترہ کشند و بقولی چون محراب کشند و اگر خلا نیدن نتواند القار بر مختار معتبر نہ و معتبر ان گفتہ کہ دراز القا کند مسئلہ در جامع گفتہ کہ محاذات زن نماز را نشکند بدو شرط یکی آنکہ نماز مشترک باشد یعنی ہر دو پس امام باشند تا در انفراد نشکند و اگر زنے بعد از اقتدای مرد با امام پیوست و مرد او را بتاخر اشارت کرد و زن قبول نکرد و نماز زن نشکند نہ نماز مرد و دیگر آنکہ امام نیت امامت زنان کردہ باشد حاضر باشد وقت نیت یا نہ نیت قبل از شروع باشد یا بعد ازان و الا نماز زن فاسد شود و نہ نماز او و حد محاذات آنست کہ قدم زن بچیزی از اعضای مرد مقابل باشد پس بمقابلہ غیر قدم نشکند لیکن در خلاصہ گفتہ کہ او بمقابلہ عضوی از و بعضوی ازین تا اگر زن بر ظلہ باشد و مرد در مقابل او در اسفل یا پس از و اگر مرد بچیزے از زن مقابل باشد نشکند و فرق نیست میان زن محرم و بیگانہ بالغہ و صبیہ مشتہاۃ اما بمحاذات امرد مراہق نہ و از امام محمد آمدہ کہ نشکند لیکن در مختار الفتاوی گفتہ اگر کودک صبیح و مشتہی باشد نشکند و فرق نیست میان محاذات اندک و بسیار نزدیک امام ابو یوسف و نزدیک امام محمد شرط است کہ بقدر رکن باشد این ہمہ

اما اگر سجده در خواب کرد سجده باز گرداند و اگر در خواب قدر تشهد نشست پس قهقهه کرد نماز روا ست که قعدهٔ نائم معتبر ست و در شرح خلاصه گفته ترک فرض بے عذر شکند و اگرچه قصد نه بود دگر چون تدارک او کند قبل از خروج و بتعمد حدث شکند و اگر حدث کرد بی قصد بنا بر آن روا بود و استقبال اولیتر و در ذخیره گفته که مرور زن و سگ و خر نشکند و اگرچه از محل سجده گذر د لیکن بار آثم ست و فی المحیط لو علم المار بین یدی المصلی ما علیه من الوزر لکان ان یقف اربعین یعنی چهل سال پس مکلفی که در مسجد صغیر از پیش مصلے گذرد آثم شود و از هر جا که گذرد یعنے مسجدی که کم باشد از شصت گز بقولی از چهل گز مختار این ست و در صحرا آنگاه که از محل نظر خاشع گذرد بر صحیح و در دکان آنگاه که همه اعضای مصلے و مار بهم محاذی شوند و بقولی اکثر اعضاے و اگر نصف یا کم باشد نه اینهمه آنگاه که ستره در میان نباشد و الا نه و ستره عبارت ست از چوب و مانند آن بطول یک گز و غلظهٔ انگشت او را بمقابله یکے از دو ابرو خلاند و ایمن فاضلتر و مراد از خلانیدن بهیئت ست چنانکه تا زمان نماز نیفتد در زمین در آید یا نه آین در برجندی گفته و حیلهٔ راکب آنست که پیاده شود و از ورای او گذرد و اگر دو کس متحاذی گذرانند آثم قریب مصلے راست و اگر مار خود خلاند و گذر در رو است کما فی البرجندی و همچنین اگر غیر مار خلاند کما فی الجامع و چاه و حوض خورد و جوی خورد بر امام ستره نه شوند و سترهٔ امام کافی ست و این مستحب ست و اگر گمان مرور نه بود

---

۵۱ یزاد الفعل ۱۲ نائم معتبر است و قول نائم معتبر نیست ۱۲ اگر کسے در نماز در قعده خوابش گرفت و از خواب بیدار شود و فرض ست قرأة او را قدر تشهد و الا نماز فاسد گردد و کذا افعال در نماز حالت قیام و رکوع اعتبار ندارد ۵۲ بخلاف قرأت در حالت قیام و قیام و رکوع در رکوع اعتبار ندارد ۱۲ منه ۵۳ والمراد من المسجد ههنا موضع المسجد و الا فالمسجد و الجامع و نحوهما فی التقسیم موضع المسجد ۱۲ منه ۵۴ قدر ثلثة اذرع ۱۲ منه ۵۵ و فی اقل من قدر الذراع خلاف و الاصح انه لا یکفی ۱۲ منه ۵۶ و فی المحیط لو علم المار بین یدی المصلی ما علیه من الوزر لکان ان یقف اربعین یعنی چهل سال پس مکلفی که در مسجد صغیر از پیش مصلے گذرد آثم شود و از هر جا که گذرد یعنے مسجدی که کم باشد از شصت گز بقولی از چهل گز مختار این ست و در صحرا آنگاه که از محل نظر خاشع گذرد بر صحیح و در دکان آنگاه که همه اعضای مصلے و مار بهم محاذی شوند و بقولی اکثر اعضاے و اگر نصف یا کم باشد نه اینهمه آنگاه که ستره در میان نباشد و الا نه و ستره عبارت ست از چوب و مانند آن بطول یک گز و غلظهٔ انگشت او را بمقابله یکے از دو ابرو خلاند و ایمن فاضلتر و مراد از خلانیدن بهیئت ست چنانکه تا زمان نماز نیفتد در زمین در آید یا نه آین در برجندی گفته و حیلهٔ راکب آنست که پیاده شود و از ورای او گذرد و اگر دو کس متحاذی گذرانند آثم قریب مصلے راست و اگر مار خود خلاند و گذر در رو است کما فی البرجندی و همچنین اگر غیر مار خلاند کما فی الجامع و چاه و حوض خورد و جوی خورد بر امام ستره نه شوند و سترهٔ امام کافی ست و این مستحب ست و اگر گمان مرور نه بود

بہ ترویح بمرد و حج شکند و با آستین نہ متعمم و تخمص شکند و تکویر یکدیگر و پیچ نہ نشد سر اویل و بر
تمیص شکند و بجل نہ بوضع دستار از سر بر زمین یا از زمین بر سر نہ بلبس کلاہ یا پیراہن
و بہ نزع نہ و بلبس خفین و بہ نزع شکند و بہ تنعل و خلع نہ و کلیہ آنست کہ فعل کثیر شکند و قلیل
یعنی کارے کہ در وے احتیاج بدو دست افتد لبیار ست و الا اندک و ہو اختیار الامام
محمد بن الفضل و بقولے اگر ناظر یقین کند کہ فاعل در نماز نخواہد بود لبیار ست و اگر
شک کند اندک و ہذا اختیار العامۃ و ہو المختار و الصواب کما فی الجامع و بقولے مفوض ست
برای مصلے و ہو اقرب الی قول الامام الاعظم رحمہ اللہ تعالی پس اگر عمل دو دستی بکند
کند بر قول اوّل شکند یا نہ امام نجم الدین نسفی گفتہ نہ لیکن در ذخیرہ از فقیہ ابی جعفر گفتہ
کہ شکند اگر در صحرا از جای قیام متاخر شد یا زن از مصلا پستر شکند و امام ابو علی نسفی
گفتہ کہ نماز زن نشکند کہ خانہ در حق او چون مسجد ست در حق مردان لیکن در باب چہارم
او گفتہ کہ در صحرا اعتبار مجاوزت صفوف ہست در حق امام و در حق منفرد قدر جائے
سجدہ را در ہر جانب و در منیہ گفتہ اگر بجانب قبلہ رود ان شد نشکند اگر بیائی نرود از مسجد
و صفوف بدر نہ شود و بقولے اگر فرجہ صف دوم سد کند نہ و در سوم شکند این ہمہ
کہ پشت بہ قبلہ نہ شود و الا شکند چنانچہ بگمان رعاف یا ست بہ قبلہ کرد و ظاہر شد کہ نہ بود
شکند و اگرچہ از مسجد بدر نہ شود و در خزانۃ الفتاوی گفتہ مصلے را از جای نماز بر داشتند
و بجائے دیگر نہادند اما از قبلہ تحویل نیافت نہ در خلاصہ گفتہ اگر قرأت در رکوع و سجود
در خواب کرد و شکند کہ رکعتے غیر معتبر زیادہ کرد و اگر در رکوع یا سجود خواب کرد نہ و بیفتاد

لان الفضاء انما یکون ۲ و ہو الاحوط لانہ لا یسع ۲ و لعض لا تفسد الصلوۃ ۲ کما ذکر یسیر مروحا فی الصلوۃ ۲ بعض الشافعیۃ رحمہم اللہ ۲ بالکلیۃ الم یرہ و تخشع الم یرہ ۲ و فروع لا تفسد صلوتہ و ان کثر ۲ بالکلیۃ الم یرہ و تخشع الم یرہ ۲ بفعل لا یفعل ۲

پس باید که ساعتی درنگ کند بعده برای خود پیش شود بقرأت از مصحف یا غیر او شکند
اندک باشد یا بسیار در ظاهر روایت نزدیک امام و نزدیک صاحبین نه لیکن مکروه است
و همچنین اگر بغیر قرآن دید و فهمید اما نخواند با تفاق نه در جواهر گفته در نماز تفکر کرد و حدیثی
یا شعری یاد آورد یا خطبهٔ انشا کرد اما تکلم نکرد نه لیکن مکروه است ۲ و دیگر فعلی که منافی
نماز بود و در جامع گفته که با کل و شرب شکند بعمد اباشد یا بسهو اندک بود یا بسیار مگر قلیلی
که از دندان فرو برد و آن کم از نخود ست هو المختار کما فی البرجندی در خلاصه گفته که
با بلغ کنجد از دندان نشکند و از خارج شکند براصح و عود قی کم از پری دهن نه و همچنین اعاده
با قدرت اخراج نزدیک امام ابو یوسف بخلاف امام محمد کما فی الظهیریه اگر قبل از شروع
عین حلاوت فرو برد و در نماز حلاوت می یابد و فرو می برد نه اما اگر فانیذ یا سکر در دهان
ماند و حلاوت او اندرون میرود شکند اگر در دهان او ثرالیا پارهٔ برف یا قطرهٔ باران
افتاد و بجوف رسید نماز و روزه شکند و بخایدن غلبه شکند چون بسیار بود و همچنین خایدن
هلیله اما اگر نخایند لیکن اندکے از و بدرون رفت نه اگر نظر کند بسوی فرج زن بشهوت
برمختار نه لیکن رجعت شود اگر اشارت کند بسر یا بدست برای رد سلام نه لیکن در جام
از مجموع النوازل گفته که شکند و اگر مصافحه کند به قصد سلام شکند اگر از چیزی پرسید شد
و سر به بلا یا بنعم جنبانید یا پرسیده شد که چند رکعت گذارد وی با نگشتان اشارت
کرد که سه نه منتف سه موی شکند و بکم نجک سه بار در یک رکن شکند اگر هر بار دست بردارد
والا نه و اگر چهار پایه را سه بار در یک رکعت زند شکند و در دو نه بر کوب شکند و بنزول

فتاوی قاضیخان ۱۲ — عن قنیه بالفارسیه — الجمعیه و قیل هو دون — فتاوی قاضیخان قبل باب — منتقی کذا فی شرح — السنانه قان قبل

کما فی المنیه اگر بعد ذکر شیطان لعنة الله گوید نه لیکن در ظهیری گفته شکند و بروایتی
از امام ابو یوسف نه اگر در عشا یا ظهر بر دو رکعت سلام داد بظن تراویح یا جمعه شکند و بظن
اربعه نه که این ناسی وصف ست و آن ناسی اصل کما فی الترغیب لفظ نعم گفت و عادت
دارد شکند و الا نه که این از قرآن ست و همچنین آری بر صحیح یکی گفت فاتحه خوانید از برای
کفایت مهمات و مسبوق خواند شکند و فتوی برین ست و در ترغیب گفته که این نزدیک
طرفین ست و نزدیک امام ابو یوسف نه و اگر الحمد لله علی التوفیق گفت و آیة الکرسی خواند
باجماع بنا کند و دعای عربی یا فارسی که سوال آن از غیر محال بود نه و الا شکند و اگر دعاهای
معهود خواند و بر خود دمید نزدیک طرفین شکند بخلاف امام ابو یوسف و اگر بر دست دمید
و بر سر یا روی فرود آورد و مالید باتفاق شکند و در ظهیری گفته یکی در زد و مصلی بقصد
اعلام تسبیح گفت نه در جواهر گفته اگر تنحنح کند تا فارغ داند که در نماز ست اگر دانسته کند و حروف
شنوده شوند شکند و همچنین برای تحسین آواز اما اگر بلند خواند برای اعلام نه چنانچه مکبران
در جمعه و عید برای اعلام تکبیر بلند میگویند و آواز بلند بر میکشند و در ترغیب گفته اعتبار نیت
راست باراده اخبار نشکند و باراده امر و نهی شکند چنانچه گربه گوشت میبرد و پایچه بجانب
آتش میرود و وی بلند خواند تا مانع آید شکند یکی را در نماز میطلبند وی بقصد جواب
لاحول گفت بقول طرفین شکند و بقول امام ابی یوسف نه و در ذخیره گفته که حوقله
بوسوسه شیطان در کار دنیا شکند و در کار آخرت نه در جامع گفته بامتثال امر غیر
شکند چنانچه به قول پیش رو پیش رود یا از جهت توسعت داخل فرجه از محل قیام دور شود

خواب نشکند بر مختار و اگرچه کودک باشد نه طهارت را و نگریه بی آواز نشکند و با واز و ظهار
حروف اگر از ذکر بهشت و دوزخ ست نشکند و الا نزد طرفین شکند و نزد امام ابو یوسف
و از امام محمد آمده که اگر بالک خود نه بود مفسد نیست و همچنین انین و تاوه یعنی اه و اوه
گفتن کذا فی الجامع پس اگر امام آیت عذاب را خواند و جماعت آه گفت یا با واز گریست
یا آیت رحمت خواند و جماعت اللّٰهم ارزقنا گفت یا با واز گریست نشکند کما فی التر
و بجواب عطسه یرحمک الله شکند بخلاف امام ابو یوسف کما فی الجامع و اگر عاطس
گوید نه اما اگر بعد از تشمیت غیر آمین گوید بشکند و بقول عاطس الحمد لله نه و همچنین بقول سامع
کما فی الکنز اگر بعد از خبر خوش گوید الحمد لله یا بد انا لله یا عجب سبحان الله یا لا اله الا
الله یا الله اکبر به قصد جواب نزدیک طرفین شکند بخلاف امام ابی یوسف و الا
باتفاق نه اگر چیزی از قرآن خواند بقصد خطاب غیر شکند و اگر قصد جواب ندارد لیکن
به قصد اعلام که در نماز بلند خواند باتفاق نه و بدعای که مشابه به سخن مردم بود شکند چون
اللّٰهم زوجنی فلانة و همچنین اللّٰهم ارزقنی برنج و لعن فلانا اقض دینی اغفر لعمی
یا لخالی و همچنین لامی و لابی کما فی شرح الخلاصه و همچنین لزیلا کما فی الظهیریة اما در
لاخی اختلاف ست و همچنین در لاقربائی لاعمامی لعمانی کما فی شرح الخلاصه و تلبیه حاج
شکند و تکبیر تشریق و بدرود بی قصد جواب نی و اگر نام پیغمبر علیه السلام شنید و در جواب
او گفت شکند و همچنین به ثنا بعد از سماع نام حق تعالی کما فی الملتقط اما بی قصد جواب

---

۵ الحروف ذکر بهشت و دوزخ نباشد [illegible]

شرائط لیکن اعادہ کند بر وجہ غیر مکروہ و در متفرقات ذخیرہ گفتہ کہ تاویل این حدیث کہ یُصَلِّی بَعْدَ صَلٰوۃٍ مِثْلَهَا آنست کہ اعادہ نکند بسبب وسوسہ پس متناول نباشد اعادہ را کہ بسبب کراہیت باشد و در خلاصہ گفتہ مراد آنست کہ نگذارد بعد از چہار رکعتی ظہر چہار رکعتی دیگر با قرأت در دو یا ترک آن در دو دیگر **فصل چہاردہم** در آنچہ نماز را شکند و این دو نوع ست یکی کلام و در جامع گفتہ ای از دو حرف بسہو باشد یا بہ فراموشی بہ قصد یا بخطا و اگرچہ برای اصلاح نماز باشد چنانچہ نزد یک قیام امام گوید گوید اقعد این نزد طرفین ست و علیہ الفتوی کما فی الترغیب و نزد امام ابو یوسف بد و حرف نشکند و نہ بسہو بر اصح از دو بچہار بشکند کما فی الخلاصہ اما بیک حرف باتفاق نہ کما فی الخانیہ و سلام بعمد اشکند خواہ مخاطب سازد و آن انسانی را یا نہ و بقولی وقتی کہ تخاطب باشد و از سہو محیط گفتہ کہ اگر در چہار گانہ ظہر بدو رکعت سلام داد بظن فجر شکند و بظن اربعہ نہ کہ آن ناسے اصل نماز ست و این ناسی وصف اگر مسبوق ذاکر با امام سلام داد شکند و اگر بصلے بظن اتمام در قیام سلام داد پس دانست کہ ہنوز تمام نکردہ نشکند و از منیہ گفتہ کہ شکند و ظاہر آنست کہ مفسد مجرد سلام ست بی ضم علیکم تا اگر بسہو سلام گفت پس یاد آورد و خاموش ماند شکند و در خلاصہ گفتہ کہ بسلام بر غیر و بر د شکند و در خلاصہ گفتہ اگر بسہو یا بہ فراموشی یکی گفت السلام بی علیکم پس یاد ش آمد و ساکت شد نیز شکند و بلقمہ در

فتاوی برہنہ ام او ما فوقہ مفسد و ان لم یکن مقصا لا یفسد و ما لم یتوال حرفان ۱۲ برجندی * مضمما قائلہ الواحد یحرق یعنی ۱۲ لنسیان و العتمد انہ تام و فان تکلموا فی الفرق بین النسیان و العمد انہ لا فرق بین النسیان فی احکام الشرع ۱۲ ہ ایسوف او اوائل الباب یا لفظہ الصلوۃ ۱۲ کلیہ کذا ہ سلام نسے وصف نماز مغیرت ۱۲ کذا فی السنود ۵ و یقطع ردالسلام سواء کان با للفظ او اشارت الراس او الید

کتاب از اوائل ۱۰ ہ است و بیان کنند ۱۲ ہ ای در نماز میکوید ۱۲ ہ

---

* ۱۲ منہ عفی عنہ

نه در مسجد خانه این در ذخیره گفته و در جامع گفته که بجهت کور مکروه نه مگر انگاه که در برابر
باشد و نظر خاشع بر و افتد ۶ و بودن صورت جان دار در جامهٔ مصلی و همچنین در برابر
او و یا بالای او و یا یمین او و یا یسار او مگر چون بسیار خورد باشد که از دور دیده نه شود
یا سر بریده بود و محو روی چون سر است و اگر در پس یا زیر باشد نه لیکن در هدایه
گفته که سخت کراهیت انگاه است که در برابر باشد پس بالا پس یمین پس یسار
پس خلف و اگر در دست و خاتم باشد باک نه و در کنز گفته که در بساط بر صحیح مکروه چون
سجده بر و نکنند ۶ و در روی کسان نه در پشت شان و اگر چه سخن کنند مگر چون آواز
بلند کشند چنانچه از ان خوف غلط قرائت شود نه نزدیک خفتگان مگر چون بترسد ازین
اگر از و آوازی برآید و این بخندد و او را شرمنده کند و در جلالی گفته نماز برابر روی کسی
که میان ایشان ثالثی باشد که پشت این بر روی مصلی ست مکروه نه و نماز برابر انائمه
و قاعدیه ستد بره باک نه و همچنین بمقابلهٔ پهلو با دام که وجهین بهم متقابل نه شوند ۶ و قیام
پس صفی که در و فرجه باشد و اگر اول را فرجه باشد نه دویم را خرق کند و با اول پیوندد و اگر
فرجه نباشد تنها استادن مکروه نه و بقولی مکروه است پس بر صح تا رکوع انتظار کشد و اگر
کسی نیابد مردی از صف کشد یا خود در آید اما درین زمانه تنها استادن اولیتر ست
این همه در جامع گفته ۶ و تخصیص امام بمکان بلند و همچنین بمکان پائین در ظاهر روایت
لیکن در ظهیری گفته که نزد عامه مکروه نه و ارتفاع مقدر ست بقامت مرد و بقولی
قدر گز مختار این ست و اگر بعضی با امام باشند مکروه نه بود و اگر در مسجد ایستد سجده
در محراب کنند مکروه نه بود اما اگر در محراب ایستد مکروه بود مگر چون مسجد بر قوم تنگ باشد
این همه در برجندی گفته و در نهایه گفته که نماز در همه صور تجارو است از جهت وجه

واگرچه در فرض باشد وهمچنین اگر در نزدی درمی درزدید ازو یا غیر ازو و یا ذمی گوید
اسلام بر من عرض کن ۵۷ وحد آیات و تسبیحات در نماز نزد امام ابو یوسف و امام محمد باک
نه در فرض و نفل اما در خارج نماز اختلاف ست این انگاه است که بانگشت یا رشته
و اما بدل یا باشارت انگشتان باک نه ۵۸ و امساک درم و مثل او در دهن یا متاع در
دست چون مانع باشند از سنت قرائت و وضع و اگر از اصل قرائت مانع باشند
شکند ۵۹ و لف جامه از پیش و یا از پیش و رفع او و رفع موی و همچنین انچه عادت متکبران
باشد این در جامع گفته و در کنز گفته که گردن کج نکند بیکسوی ۶۰ و در زمین مزروعه غیر
گفته مبتلا شد میان نماز در راه و در زمین غیر اگر مزروع باشد در ان گذارد و الا پس
اگر از کافر ست همدران و الا در ین اما در خانه بخر اذن خوبتر ست و الا باک نه و در طهیر
گفته اگر مالک و مستاجر هر دو باشند اذن از ین گیرد که منافع ملک ولیست ۶۱ و در زمینی
که گرد او نجاست باشد و همچنین در مقبره قصابان و جای خفتن شتران و جای نشستن
گوسفندان و یا نگاه اسپان و مزبله و بام طشت خانه و حمام و شارع عام و بر بام کعبه
و در گورستان و در خانه که در و خمر باشد یا آن فساد چون نرد و شطرنج و نار و دف
و فی این همه در تر غیب ست و همچنین در مسجدی که از جهت ریای یا ضرار بنی ست و از
امام صفار آمده مسجدی که بر شواری قلعه شهر باشد نماز در ان نباید گذارد این در جلاب
گفته ۶۲ و بر غرفه مسجد چون در صحن او جای باشد و الا باک نه این در کنز گفته ۶۳ و در زمینی
کانون یا تنور افروخته اما در روی شمع و چراغ و مصحف و تیغ معلق نه و در خلاصه
گفته مکروه ست که قبله مسجد بسوی حمام یا مخرج یا گور باشد یا قدام مصلی عذره بود این
در وقتی ست که در میان حائلی چون دیوار باشد و الا نه و این حکم در مسجد جماعت ست

بسایه رود بیکدو گام مکروه نبود در تابستان و در زمستان مکروه است که آن دفع ایذاست و این جلب راحت و بقول ظهیر الدین مرغینانی در هر دو مکروه بود و کشتن سیش و پشه و انچه مضر باشد کم از سه اما سه شکند مگر چون در رکنی دیگر باشد و همچنین دفن آنها و از امام محمد آمده که آن ازین بهتر ست این در شرح خلاصه گفته و علامه گفته که آن انگاه است که بیکدست باشد والا شبه فساد دارد و در ترغیب گفته که کشتن سیش رواست از سی تا چهل بعقدنه بعد دای بسر انگشت شهادت و بسر انگشت زبگیرد و بمالد چنانچه بین انگشت شهادت رساند که آن سی ست و این چهل و از مسعودی گفته اگر یک یا کنه یا زنبور یا سپش را بگیرد و بقول امام محمد کشد و بقول امام ابو یوسف بمالد از سی تا چهل و بقول امام توقف کند و در سجده در خاک پنهان کند که حضرت ابن مسعود رضی الله تعالی عنه چنین کردی اما کشتن مار و کژدم رواست قصد کند یا نه بر اصح مار سفید باشد یا نه هو الاصح و ازینجا گفته اند که نماز با موزه اولیتر ست و سنت ست که نعلین در پیش نهند تا اگر گزنده بیند او را هلاک کند گویند که امام در نماز بود که مارے از سقف بدر شد همه نماز شکستند الا امام و او را بسه نعلین در سه رکن ست کرد و بعد از سلام بگشت وزن کرد و ندسیزده من شد و بروایتے هفده من و در خلاصه گفته مقتدی نعل گرفت و در پے مار و کژدم رفت نشکند و اگرچه قدم امام کرد و علامه گفته که رواست و اگر چه استد بار قبله شود یا احتیاج بمعالجه افتد چنانچه اخذ عصا یا سنگے یا سنگها پیاپے و اگرچه فعل کثیر شود و حمل کودکے بیعذر اگر از آب یا آتش یا دوده ترسد نه و در خلاصه گفته که مصلے بخواندن یکے از والدین قطع نماز نکند مگر چون بچیزی فریاد کند و در همچنین در اجنبے چون بترسد از سقوط او از بام یا از غرق یا حرق پس قطع کند

۵۴ اسپش ۱۲ ۵۵ اسپش ۱۲ ۵۶ اسپش ۱۲ ۵۷ اسپش ۱۲

و یا با دو زن یکبار یا دو بار در شرح خلاصه گفته که بسه بار پیاپی بقولی شکند و اگر
احتیاج در عمل کثیر اعتبار کند نه ۴۹ و خوشبوی بوئیدن علامه گفته یعنی بدست ۵
و تنحنح یعنی زود زود سرفیدن بعادت بشرط آنکه از وی کلمه بجا نه خیزد و الا شکند
مگر چون ضرورت باشد یعنی دفع نه تواند کرد چنانچه بعطسه و آلروغ اگرچه حروف پیدا شود
این در هدایه گفته و اگر بعمد تنحنح کند تا داند که در نماز است و حروف مسموع شوند شکند و همچنین
برای تحسین آواز نزدیک طرفین و در جامع گفته که این بغیر سبب مکروه است و چون
خشونت حلق و اعلام به بودن در نماز و در برجندی گفته که از برای تزئین آواز
بر اصح نشکند ۵۱ و آب دهن و بینی انداختن و اگر آب از بینی بخود چکد باک نه و مسح او
اولیتر است این در خلاصه گفته ۵۲ و نفخ ای اُف و تف کردن یا اخ اخ کردن یا
جای سجده فف کردن بشرط آنکه شنوده نه شود و الا نزد طرفین شکند و نزد امام ابو یوسف
نه و اعتبار سماع همسایه راست نه سماع مصلی را و کراهیت در آن در آنی است که مهجا نباشد
و الا شکند این علامه گفته ۵۳ و ابتلاع آنچه در دندان مانده باشد از گوشت و طعام
و امثال آن اگر کم از نخود باشد و اگر قدر نخود یا زیاده باشد شکند مختار خلاصه این است
لیکن در مضمرات گفته که بقدر نخود نشکند ۵۴ و تخطی ای گام زدن سه بار یا بیشتر
اگر بعد از هر گام استد و الا شکند این همه در شرح خلاصه و در جواهر گفته اگر از

۳۰ و سدل که جامه بر دوش نهد و اطراف او لقان گذارد و اگر طرفین بهم از پیش
ضم کند سدل نه بود و در خلاصه از امام محمد گفته زیر او پیراهن باشد یا نه و بر مختار مکروه
نه بود و در ذخیره گفته که لابس قبا یا مطرف یا بارانی دست در آستین در آرد و اگر
لابس شقه یا فرجی دست در آستین در نیارد و قبا را بمنطقه بندد و فقیه ابو جعفر
گفته اگر وسط قبا نه بندد بد کرده باشد و درین خوف کراهیت ست و در ترغیب گفته
اگر لابس شقه و قبا دست در آستین در نکشد یا بندها نه بندد و بر مختار مکروه نه بود
لیکن خوف کراهیت ست ۳۱ و بآستین تا مرفقین این در خلاصه و ملتقط گفته ۳۲ و میان
بسته که این صیغ اهل کتابست این در کنز و جامع گفته و در خلاصه گفته که مکروه نه
و با سراویل تنها با وجود پیراهن ۳۳ و با جامهای ذمیان این در کنز گفته ۳۴ و با جامه
بذلهای آنچه در خانه پوشد و با آن جانب کبرا ایزد و این در جامع گفته علما گفته اند اگر پیش
یکی بجامه نفیس رفت چون بازگشت جامه بذله پوشید و نماز گذارد خوف کفر باشد ۳۵
و با جامه ابریشم یا انگشتری زر مگر زنان را و در آخر انجاس فتح القدیر گفته که با
ابریشم فارس روا نه که ایشان بول در و استعمال میکنند و در جواهر گفته که نماز بر
سجاده ابریشم رواست که لبس او حرام ست نه انتفاع از و بسائر وجوه در جلالی گفته
که با معصفر و قرعفر و پلید با قل از درم مکروه ۳۶ و پوشیدن قدم در سجده این در خلاصه

یکبار دور کند و فی الحدیث یا اَبَا ذَرٍّ مَسَّهٗ اَوْ ذَرَّ ۲۵ و پاک کردن جبهه از خاک
یا عرق یا گیاه در نماز و همچنین ترک بعد از نماز این در شرح خلاصه گفته لیکن در
خلاصه گفته اگر خاک ایذا میرساند مکروه نیست والا گذاشتن بهتر است ۲۶ و ترک واجب
بقصد و این حرام ست مرفوع نه شود بی توبه و الا بسجده رفع شود این در شرح
خلاصه گفته و همچنین ترک سنت مکروه و این در تحریمه است اما ترک مستحب نه
این در جامع گفته و اختیار در جلالی گفته که تفسیر این سه قول ست یکی آنکه دستار
بگرد سر بر بندد و تارک بر هنه گذارد و این ست مختار خلاصه اما اگر اندکی از میانه سر
بر هنه ماند مکروه نه بود و کلاه از برای آن نهاده آید تا میانه سر بر هنه نماند نه از برای
صرفه دستار این در ترغیب گفته ۲ دیگر آنکه موی سر بر سر بندد دستار بپیچد که این چون
عقص ست ۳ دیگر آنکه بعض دستار بگرد سر بندد و بعض او بگرد روی بپیچد چون
دامنی زنان ۲۸ و سر بر هنه با وجود دستار از جهت کاهلی نه از جهت تضرع که این نیکوست
این در جامع از محیط گفته لیکن از خزانه گفته که مکروه ست مطلقاً در مختار گفته
که مختار اول ست لیکن در کنز گفته که مختار این ست که خشوع خشوع دل ست مختار
سراجی این ست و در جواهر گفته که نماز با کلاه با وجود دستار یا چیزی دیگر مکروه است
در کنز گفته که کلاه از سر فرو افتاد افضل آنست که بیکدست بر سر نهد و همچنین دستار
اگر بتکویر محتاج نباشد و الا اتمام نماز با کشف سر بهتر ست از نماز شکستن و دستار بستن
۲۹ و کتف بر هنه و باک نیست بنوشیح که بعض جامه در از بر سر نهد و بعض او بر دوش
و بر هر موضع از بدن این در ذخیره گفته و در جلالی گفته مکروه ست که هر دو طرف
جامه جمع کند و از زیر یک بغل بر کشد و بر زیر بر یک دوش نهد و قتی که بر سر اویل نبود

چنانچه عبارت کنز بر این مائل ست ۱۲ ۵۴ مسائل در گردن کردن و از انش دادن ۱۲ رشیدی

سالم و اگر ابن عمر را رضی الله تعالی عنهما سبقت نبودی گفتمی که علقمه فقیه ترست ازو
و اتفاق ست که حضرت ابن مسعود افقه است از حضرت ابن عمر که حضرت مقدس پیغمبر
خدایتعالی صلی الله علیه وسلم در حق او فرموده رَضِیتُ لِاُمَّتِی بِمَا رَضِیَ ابْنُ اُمِّ عَبْدٍ
ای ابن مسعود حدیث شما بحدیثی دیگر که حضرت ابن مسعود روایت کرده منسوخ شده
مَالِی اَرَاکُمْ رَافِعِی اَیْدِیکُمْ کَاَنَّهَا اَذْنَابُ خَیْلٍ قَارُوا فِی الصَّلٰوةِ وَفِی رِوَایَةٍ اسْکُنُوا
۲۰ و قنوت در فجر بمتابعت امام شافعی و این حرام ست که عمل بر منسوخ خواهد شد
و در جواهر گفته که دران هنگام مقتدی شنید از برای تحقیق مخالفت گویند که امام
شافعی بامدادی در مقبرهٔ متبرکهٔ امام رسید و نماز فجر دران گذارد اما قنوت نخواند بعد
از سلام پرسیده شد از ترک مذهب خود گفت شرمم آمد که در حضور چنین بزرگوار مخالفت
او کنم ۲۱ و انتظار امام در رکوع برای کسیکه آواز نعل او شنود امام گفته که می ترسم
این کبیره باشد که در نماز غیر خدایتعالی را شریک گیرد و فقیه ابو اللیث گفته انگاه که او را
بشناسد و الا نه و امام صفار گفته که انگاه که غنی باشد و الا نه اما بر صحیح بهر حال مکروه ست
این در جلالی گفته ۲۲ و مخالفت با امام پس نشاید که قبل ازو برکوع رود یا بسجود
یا سر بردارد این در ترغیب گفته فِی الْحَدِیثِ اَمَّا یَخْشٰی اَحَدُکُمْ اِذَا رَفَعَ رَاْسَهُ قَبْلَ
الْاِمَامِ اَنْ یَجْعَلَ اللّٰهُ تَعَالٰی رَاْسَهُ رَاْسَ الْحِمَارِ این در مشارق گفته و اگر
برداشت و دانست که امام در سجده است باز گردد که بر خطا باشیدن هم خطا
بود این در خلاصه گفته ۲۳ و عمل اندک و تفسیر این در بسیار آمده ۲۴ و دور کردن
سنگریزه از محل سجده مگر چون سجده ممکن نباشد که این زمان یکبار یا دو بار دور کند
و سه بار نزدیک بعضی شکند این را علامه گفته لیکن بر مختار هدایه و کافی و خلاصه

و روا است که خلیفه گیرد نزد امام بخلاف صاحبیه و اگر مقتدی بعد از الجاء فتح کرد
و امام گرفت مکروه نه بود و اگر نگرفت نماز فاتح نشکند و مکروه هم نه بود اما اگر بی الجاء
فتح کند اختلاف ست و بر صحیح نشکند نماز امام و فاتح مقدار جواز خوانده یا نه انتقال کرده
امام گیرد یا نه این در کافی ست و در شرح وقایه گفته که فتوی برین ست و در ذخیره
گفته که امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه بعد از سجده و النجم چون بقیام آمد بسته شد
یکی زلزله تلقین کرد خواندن گرفت و انکار نکرد و نباید که مقتدی در ساعت فتح کند
شاید که امام را یاد آید در هدایه گفته که فاتح بر صحیح نیت فتح کند نه نیت قرات که ازین ممنوعست و بآن
مرخص و اگر فتح غیر امام کند شکند مطلقا و تکرار فتح برای افساد نماز شرط نیست هو الصحیح این در جامع گفته و اگر از غیر مقتدی
گیرد یا از مقتدی بتلقین غیر شکند و از امام ابو یوسف آمده که اگر امام را در اعراب خطا
افتد در فتح او اساءت ست ۱۹ و رفع یدین در جای که مشروع نیست چنانچه گاه
انتقال از رکوع بقومه در مسعودی گفته که بروایت مکحول نسفی از امام نماز شکند و
در ظاهر روایت نگوید که امام در مسجد حرام نماز میکرد اوزاعی حاضر بود گفت که این چیست
که اهل عراق وقت تکبیر رکوع دست بر نمیدارند امام بعد از نماز گفت بتو هیچ حدیثی رسیده است
گفت بلی روایت میکند زهری از سالم و سالم از پدر خود حضرت عبد الله بن عمر رضی الله
تعالی عنهما که حضرت مقدس پیغمبر خدای عز و جل صلی الله تعالی علیه و سلم چنین میکردند امام
فرمود من بر نیارم که روایت کند اوستاد من حماد از ابراهیم نخعی از علقمه از حضرت ابن مسعود
رضی الله تعالی عنهم که حضرت مقدس پیغمبر خدای تعالی صلی الله علیه و سلم دست بر نمیداشت
وی گفت حدیث من بسه روایت ست و حدیث تو بچهار امام فرمود که اعتبار کثرت
عدد را نیست اعتبار فقاهت راست اتفاق ست که حماد فقیه تر ست از زهری و نخعی از

لا یجوز تکرار الجماعة فی کل مسجد باذان و اقامة و عندنا کل مسجد له امام معلوم و قوم معلومون لا یباح لهم تکرار الجماعة و هذا افضل اهل

از وسط یا آخر دیگری و در ظاهر روایت باک نه لیکن نباید در خلاصه گفته بقولی که مکروه ست
۵ او تعیین سورة چنانچه غیر آن نخواند در فرض و نفل اما آنچه شارع تعیین کرده
چنانچه قلاقل در سنن و قدر رکاقرون و اخلاص در وتر مکروه نه که وی تعیین نکرده
و بقولی در بعضی احیان مروی ترک کند و بقولی مکروه انگاه است که وی آن معتقد جواز
نبود و اگر بود از جهت آسانی خواندن این را علامه گفته ۱۶ و تطویل ثانیه اگر تفاوت
بسیار باشد والا نه و این در فرض ست نه در نفل و در شرح خلاصه اگر آیتها متفاوت
باشند آنها را استمرار کند والا کلمات و حروف را و قاضی امام گفته که اطالت بسه آیت
مکروه ست باتفاق و کم ازین نه اما اطالت اولی در فجر باجماع مستحب ست و همچنین
در سائر نمازها نزدیک امام محمد و نزدیک شیخین برابر خواند و الاول احب و علیه الفتوی
این در ذخیره گفته و حد اطالت بقدر ثلث و ثلثین ست و طحاوی گفته باید که در ان
آیة خواند و درین بیست یا ده و اگر در ان چهل و درین سه خواند باک نه اما اطالت اولی
در نفل مکروه است مگر چون مروی یا ماثور باشد این در سنیه گفته و ترک سورتی
که در ان شروع کرده اگرچه حرفی بجنبش نگفته ۱۸ و الخار امام بسکوت یا بتکرار آیت قوم
را از برای فتح اگر قدر جواز خوانده باشد پس باید که برکوع رود والا انتقال کند
بآیه دیگر این در شرح خلاصه گفته و علامه گفته که اگر درین صورت اجار کند مکروه نبود.

---

۵ اگر تعیین ست سبب تعیین ست ۵ و بنفی ان یکون التفاوت بقدر الثلثین ۱۲ منه
والثلث بالاولی در بحر للشانیه تکرار فی الکافی قال لکن قال شمس الائمة الحلوانی ان التفاوت بقدر النصف اجاع ۱۲ ابو الخار
الهمزة فی الاولی و الصغری ثلث آیات و فی الثانیة لکن الاولی ان یقرأ فی کل رکعة ثلث آیات لانه ابعد عن الکراهة و قال لکن الاولی ان یقرأ فی کل رکعة ثلث آیات لانه ابعد عن الکراهة و قال
عضه الاصل ان ما ورد فی الصلوة من الکلمات و الحروف و الآیات و السور و الاذکار و الدعوات
ضعف الاصل فلا یزاد علیه و لا ینقص منه و لا یغیر و لا یبدل و لا یقدم و لا یؤخر فی الصلوة
ما ورد فی الصلوة فان لیست

وتکرار یک سورت بی عذر در یک رکعت فرض نه در نفل و نه در دو رکعت فرض پس
اگر در رکعت اولی از فرض ناس خواند و در دومی نیز همین خواند مکروه نباشد این در شرح
خلاصه و در خلاصه نیز گفته و هو الاصح لیکن نباید کرد در ترغیب گفته واجبست که همان سورة خواند
۱۲ و تقدیم سورة یا آیة متاخره بر متقدمه در یک رکعت و در دو رکعت در فرض و نه در
سنن اگر ختم کرد و معوذتین در اولی خواند و در دومی چیزی از بقره خواند مکروه نیست
این در شرح خلاصه گفته و اگر در نفل در رکعت اولی تبت یدا خواند و در دومی نصر الله
خواند مکروه نه بود این در کنز گفته و فی الحدیث مَنْ قَرَءَ الْقُرْاٰنَ مَعْکُوْسًا اُلْقِیَ فِی
النَّارِ مَعْکُوْسًا و در ترغیب گفته که این محمول بر قصد و اگر به فراموشی بود مکروه بود
اگر بعد از آغاز یاد آمد همان تمام کند و در ذخیره گفته هو المختار ۱۳ و جمع میان دو
سورة در یک رکعت به ترک یک سورت از میانه و همچنین به ترک سور و این باتفاق است
اما در دو رکعت به ترک سور کراهیت نه و به ترک یک سورة اختلاف است و در خلاصه گفته
بقولی مکروه است و بقولی اگر دراز باشد مکروه نه بود چنانکه به ترک دو سورة کوتاه و بقولی
مطلقا مکروه نه و هو الاصح این را علامه از خانیه گفته اما جمع میان دو سوره متصل در
یک رکعت باک نه لیکن نباید کرد در شرح خلاصه گفته که همچنین جمع میان سورتها
و بقولی مکروه است این همه در فرض است در ترغیب گفته که کراهیت در قصد است
و در سهو نه ۱۴ و در رکعتین از آخر سورتین خواندن بر قول اکثر این در خلاصه گفته
و در ذخیره گفته که بر اصح مکروه نه و همچنین یک سورة در دو رکعت خواندن بر اصح اما
نباید و همچنین فاتحه سورتی در رکعتی و سورة دیگر بتمام در دیگر بر اصح و همچنین در دو رکعت
از وسط یا از آخر سورتی خواندن بر اصح اما در رکعتی از وسط یا آخر سورتی و در دیگر

در نماز بعد از ثنا قبل از قرأت و نزد طرفین نخواند نه قبل از تکبیر و نه بعد او و نه بعد از ثنا در فرض و نفل اما نزد متاخران مستحب ست که قبل از تکبیر خواند و آنا من المسلمین گوید براجح و در ترغیب گفته که نزد طرفین مستحب ست که قبل از تکبیر گوید و در ظهیری گفته که اختیار فقیه ابی اللیث این ست **فصل سیزدهم** در آنچه در نماز ناکردنی ست مکروه باشد یا حرام استجاوز دست از گوش و دفع تار و ش این در جامع گفته امام رحمه الله گفته که من حدیثی رسیده که روز قیامت یکی را بدوزخ کشند و فرمان رسد که دست از و باز دارید که او را در خزانهٔ ما طاعتی ست و او را از ان خبر نه گوید بار خدایا آن چیست خطاب آید که یکی دست در تکبیر اولی تا بدوش برآورد تو او را گفتی که تا گوش برآر این ثواب آن امر معروف تست این در مسعودی گفته و شروع بغیر لفظ الله اکبر یعنی بجای الله اکبر بگوید گرچه تکبیر ی گفته و تکرار تکبیر و زیادت در دو برسنت چنانچه الله اکبر اعظم و همچنین در ثنا و چنانچه جل ثناءک و تقدست اسماءک و همچنین در تسبیحات سبحان ربی العظیم الوهاب سبحان ربی العظیم الکریم همچنین در تشهد چنانچه التحیات الزاکیات الناميات این را علامه گفته و بجهر و در قرأت چنانچه در کلمات فصل نکند اما در ترا یحج و هو قول ست و تطویل نماز بزیادتی قرأت یا تسبیح یا دعای برسنت چنانچه بر قوم ثقیل نشود اگرچه از جهت ادراک جماعت آماده رحق منفرد نیکوست این در شرح خلاصه گفته و فی الحدیث من ام قوما فلیصل صلوٰة اضعفهم فان فیهم المریض و الشیخ الکبیر و ذا الحاجت و تخفیف او از جهت شتابی قوم چنانچه بترک سنت رسد و توقف در آیت رحمت و عذاب بتفکر در فرض و نفل و همچنین منفرد را و ان او تکرار از جهت سرور و غم در فرض بی عذر نه در سنت و نفل مطلقا این را علامه گفته و نه در فرض بعذر ای بسهو

عذر باشد یا نباشد مکروه نیست

فتاوی برهانیه

سنت اعتماد نشود و فی الحدیث اذا اتی احدکم الصلوٰة فلیکظم فاه فان الشیطان یدخل فی فیه این در مسعودی گفته و اگر بے غلبه بدست یا بجامه بپوشد مگروه بود این در خلاصه گفته و دفع سرفه بقدر طاقت اولی و انتظار مسبوق تا فراغ امام پس بقولی خاموش نشیند و بقولی کلمه شهادت تکرار کند علامه گفته که اوفق و معمول این ست یا درود گوید در روضه گفته که ماخوذ از امام ابی محمد این ست یا چون امام دعا خواند و در ظهیری گفته که صحیح این ست یا در تشهد ترسل کند و در خلاصه گفته که صحیح این ست و بعد از سلام امام نیز درنگ کند تا داند که بروی سهو نیست چنانچه بقوم توجه کند یا از برای سنت برخیزد یا عمل منافی کند پس برخیزد و مسبوقانه گذارد لیکن اگر نماز فجر یا عید یا جمعه میگذارد یا معذور یا ماسح ست از خروج وقت می ترسد یا از مرور مردم مے اندیشد رواست بی کراهت که انتظار نکشد و در منیه گفته اگر قبل از فراغ امام از تشهد مسبوق برخاست پس اگر قرأت او بقدر جواز نماز بعد از فراغ امام افتاده نماز رواست والا شکند که قیام و قرأت مسبوق قبل از فراغ امام معتبر نیست لیکن در ذخیره گفته که این وقتی ست که مسبوق بیک رکعت یابد و باشد اما اگر بسه باشد پس اگر بعد از فراغ اندکی قیام کرده و در آخرین قدر جواز خواند رواست و اگر قبل از فراغ برکوع رفت یا دیگی از آخرین نخوانده و در اولی نیز بعد از فراغ قدر جواز نخوانده شکند و در مختار الفتاوی گفته که اگر قبل از سلام امام فارغ شد و با امام در سلام متابعت کرد بقولی شکند و بمختار نه و فتوی برین ست ۱۲ و گفتن بعد از فراغ اللهم انت السلام و منک السلام و الیک یعود السلام فحینا ربنا بالسلام و ادخلنا دار السلام تبارکت ربنا و تعالیت یا ذا الجلال و الاکرام اما توجیه نزد امام ابو یوسف مستحب

که بعد او مدغم باشد چون حاجّة و قدر این هر سه چهار حرف ست ۴ و مد مبدل چون آمنوا
و این یک حرفی ست ۵ و مد وقفی چون یوم الدین ست و بیدک الخیر و درین سه وجه
رواست طول سه حرفی و توسط دو حرفی و قصر یک حرفی و آن اولی ترست در مانند
آن و این در مانند این و این سماع ست و بدل فرق میان همزهٔ وصل و همزهٔ استفهام
چون الذکرین و وجا در سورهٔ انعام و الآن و وجا در سورهٔ یونس و قل آلله
نیز در و در آلله خیر در سورهٔ نمل و این مد در همین شش جا ست نزد امام عاصم و این
دو حرفی ست ۶ و مد لازم و این در فواتح سور تهاست و اینها بر چهار گونه ست از
ازدو حرف چون طٰہٰ ۲ و مرکب از سه حرف چون الٓمٓ و درین هر دو قصر ست ۳ و مرکب
از سه حرف که حرکت ما قبل حرف علت مخالف او باشد چون صین و اینجا طول و قصر رواست
اما طول افضل ست ۴ و مرکب از سه حرف که حرکت ما قبل موافق او بود چون لام و اینجا
سه حرفی ست و هاء ضمیر اگر میانه دو متحرک ست باجماع اشباع کنند پس اگر ما قبل ضمه یا
فتحه باشد و او پیدا آید چون رتّبه فاکرهه اگر کسره باشد یا پیدا آید چون کتبیه اگر میان
دو ساکن ست چون عنه الله و یا ما قبل او متحرک ست و ما بعد او ساکن چون قوله الحق با قفا
اشباع نکنند و همچنین در عکس چون فیه مگر در فیه مهانا در روایت حفص رحمه الله در
شرح خلاصه گفته در فرض با همگی خواند و در تراویح میانه و در نفل رواست که شتاب
خواند لیکن چنانکه تغیر کلمه نشود و گویند که امام در یک رکعت در یک شب ختم میکرد و باید که
که آغاز و ختم بر آیت رحمت کند یا نعمت یا جنت ۹ و پوشیدن دهان نزد غلبه فازه
بدندان پس بدست راست بظهر یا به بطن و بقولی در قیام یمین و در جز این به شمال لیکن
علامه گفته که بظهر کف چپ پوشد چنانکه باطن او بقبله باشد و یمین بحال گذارد تا مار

و در میم و نون ادغام باغنه و همچنین در باقی بخلاف خلف اما چون نون ساکن پهلوی
باقی در یک کلمه افتد چون رضوان و بنیان باجماع نون را اظهار کند ۲ و قلب و این در
بای موحده است چون مِنْ بَعْدِ و صُمٌّ بُکْمٌ که اینجا نون و تنوین را باخفا قلب کنند و این
حالی ست میان ادغام و اظهار خالی از تشدید ۳ و اظهار و این در شش حروف حلق ست
۴ و اخفا و این در پانزده حروف باقی ست و اگر ما بعد تنوین الف وصل باشد بجهت
التقای ساکنین تنوین را حرکت دهد و میم ساکن اگر بعد از واو یا فا باشد باجماع میم را
اظهار کند و اگر بای موحده باشد اختلاف ست و اگر میم باشد باتفاق ادغام کند باغنه در
اخفاست و چون دو حرف از یک جنس بهم آیند اول ساکن ثانی متحرک باتفاق ادغام ست
چون اول مده نباشد و همچنین اگر قریب المخرج باشند چون وَجَدْتُمْ وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ
وَاَثْقَلْتُ دَعَوَا اللّٰهَ وَاِذْ ظَّلَمُوْا وَقُلْ رَّبِّ وَبَلْ رَّبِّكُمْ لیکن حفص در بل ران بسبب سکته
ترک ادغام کرده و اظهار نموده چنانکه لام بل ساکن ماند و الا لحن فاحش شود و با وجود
ادغام در لَئِنْ بَسَطْتَ وَاَحَطْتُ وَمَا فَرَّطْتُمْ صفت اطباق را بیان کند و اگر نکند نیز رواست و
در اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ اکثر ادغام کرده اند و بعضی اظهار روا داشته اند اما ضعیف ست معمول
نیست و در ابقا صفت قاف اختلاف ست اصح آنست که ادغام بی اثر صفت قاف ست
و در یَلْهَثْ ذٰلِكَ وَارْكَبْ مَعَنَا امام عاصم و بعضی ادغام کرده اند و بعضی اظهار و
لام تعریف را در چهارده حروف ادغام کرده تث و زر ز سش ضض طظ لن و مد
عبارت ست از دراز کشیدن آواز بشرط آنکه حرف علت ساکن باشد و حرکت ما قبل
موافق باشد و این در قرائت امام عاصم هفت قسم ست ۱ مد متصل که حرف مد و همزه در
یک کلمه باشند چون جاء ۲ و مد منفصل که در دو کلمه باشند چون ما اغنی ۳ و مد ساکن

فاسد نگردد چنانچه مبتدا و فعل مستانف بسین و غیر سین و مفعول محذوف و شرط
و استفهام ملفوظ و مقدر و نفی و حرف ان ۳ و جائز است و اینجای ست که استادان
وگذشتن روا بود باعتبار وجود مقتضی از طرفین چنانچه وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ
وَبِالْآخِرَةِ که بتقدیر واو وصل ست و مقتضی تقدیر مفعول قطع ۴ و مجوز در این جاست
که وجه وصل اظهر و اقوی باشد چون بِالْآخِرَةِ فَلَا یُخَفَّفُ فارتعقب که متضمن معنی
جواب و جزا است مقتضی وصل ست لیکن طریق استیناف فعل و فصل را نیز وجهی می شمارد
و علامت این قسم ز است ۵ و مرخص ص و این جای ست که دو کلام متعلق باشند و هر یکی
فائدهٔ تمام معنی دهد پس اگر انقطاع دم حقیقتاً یا دعوی باشد وقف رخصت ست و علامت آن
ص ست چون و السماء بناها ۶ و قد قیل و قد قال این جای ست که وصل اولی ست و وقف مرجوح
و علامت این ق ست ایاهین یعنی سکنه است وقف بمعنی وقفه است در قول اکثر و بقولی
اینجا وقف اولی ترست و وصل عبارتست از قد یوصل یعنی ترک وصل اولی تر ست و صلی برعکس
و علامت ست که اینجا وقف روانه داگر دو در میکجا جمع شوند اگر آیت ولا باشد ترک وقف
اولی ترست و الا آیت تابع ۷ ست و اگر دم کوتهی کند و بمحل وقف نه تواند رسید اگر آیت ولا
باشد قطع کند و اعاده نکند و اگر هیچ علامت وقف نباشد از جهت ضرورت وقف کند و اعاده کند
و اگر تنها لا ست هیچ وجه قطع روانه و وصل جائیست که موجب آن یافته شود پس وقف روا نه
در میان ۸ شرط و خبر امقدم یا موخر و در میان مبتدا و خبر و منعوت و نعت و عامل و معمول
و قسم ۹ و جواب و مستثنی و مستثنی منه مگر چون الا بمعنی لیکن باشد که ابو علی اینجا وقف کرده
و بعضی از قواعد وقف و وصل از سجاوندی نوشته شده و نون ساکن و تنوین را نزد یک
حروف تیجی چهار حکم ست ادغام و این در حروف یرملون ست در را ۱۰ و لام ادغام بی غنه

متحرک و منظر از سر زبان نزدیک مخرج لام خیزد و رای مهمله از سر زبان و گوشت بن
دندان بالا خیزد و اگر تفخیم باشد پشت زبان را نیز مدخل ست و ظا و ذال معجمتین و ثای
فوقانیه بدو نقطه از سر زبان و بن دندان بالا خیزند و ظا و ذال معجمتین و ثای مثلثه از
تیزی زبان و سر دندان ثنایا خیزند چنانچه پارهٔ زبان بیرون و صاد و سین مهملتین و زای
معجمه از سر زبان و سر دندان زیرین و کشادگی که میان زبان و دندانست خیزند و فا
از دندان ثنایا و اندرون لب زیرین خیزد و واو و یای موجده و میم از میانه لبها خیزند
لیکن در ادای این دو حرف از هر دو لب منطبق شوند بخلاف آن و نون ساکن و میم
ساکن و تنوین بشرط اخفا از خیشوم خیزند و را اگر مضموم یا مفتوح باشد تفخیم است و اگر
مکسور باشد ترقیق ست و در ساکن اعتبار ما قبل را ست در آن دو تفخیم و درین ترقیق
چون عارض باشد چون ارجع یا منفصل باشد چون ان ارتبتم یا بعد او حرف استعلا باشد از صاد و ضاد
و طا و ظا و غین معجمتین و قاف لیکن در لفظ فرق بکسر قاف و قاف اختلاف ست اما در را
موقوف اعتبار ما قبل راست اگر متحرک باشد و الا جس اگر یای تحتانیه بدو نقطه باشد
ترقیق ست چون بیدک الخیر و الا نظر بما قبل او کنند در آن دو تفخیم ست چون فی القلب
و یسر و درین ترقیق چون بکر مگر چون ساکن از حروف استعلا باشد چون مصر اینجا باجماع
تفخیم ست و در لام اسم اکبر ما قبل او ضمه یا فتحه باشد تغلیظ ست و اگر کسره باشد ترقیق ست
وقف عبارت ست از امساک حرف آخر و قطع کلمه از ما بعد بدم کشیدن و اگر قطع کنند
و دم نکشند اگر نزدیک نکشند اگر نزدیک وصل باشد او را سکته خوانند و اگر نزدیک وقف
باشد او را وقفه خوانند و وقف بر چند وجه است لازم ست و اینجائیست که بوصل معنی فاسد
گردد چنانچه و ما هم بمؤمنین ۲ و مطلق و اینجائیست که ابتدا از پس او نکو باشد بوصل معنی

بنقوش مسجد و جز این مکروه بود و بیدین و رجلین و این بوضع اینهاست بر طریق
مذکور پس اضداد اینها کراهیت باشد این در جلالی گفته و خواندن بقدر مروی در فجر و ظهر
طوال و در عصر و عشا اوساط و در مغرب قصار از حجرات تا بروج و ازین تا لم یکن و ازین
تا آخر لیکن علامه گفته که اکثر بر آنند که از عم تا بروج و در جامع الرموز گفته که این مقیم راست اما
مسافر را در عجلت سورتی با فاتحه ضم کند و الا در فجر و ظهر مثل بروج و در عصر و عشا کم ازین و در
مغرب چون عصر و اگر ضرورت باشد بقدر ضرورت خواند گویند که امام در ضیق فجر پس امام
ابو یوسف اقتدا کرد وی بدو آیه از فاتحه اکتفا کرد و امام فرمود یعقوب با فقیه شد و در
خانیه گفته باک نیست بخواندن قرآن بر تالیف که صحابه کرام رضی الله عنهم چنین کرده اند
و ترتیل قرائت ای ادای حروف از مخارج و رعایت وصل و وقف و مد و شد و آنچه
در علم قرائت وارد ست این را علامه گفته در مقصود الحافظین گفته که همزه و ها از پایان
حلق خیزند و عین و حاء مهملتین از میانه آن و غین و خاء معجمتین از اول آن اما الف به قوی
چون همزه است لیکن بر اصح از هوای دهن ست و قاف و کاف از بن زبان و بن کام
خیزند و جیم و شین معجمه و یای تحتانیه بدو نقطه از میان زبان که جانب سر زبان ست و
سقف دهان خیزند و ضاد معجمه از کرانه زبان و یکطرف دندان کرسی خیزد اما از جانب
چپ اکثر ست و لام از آخر زبان و کام که برابر دندان رباعی ست خیزد و نون

و پس در خلاصه گفته که سلام بعد از امام دهد نزدیک طرفین و از امام ابو یوسف
دو روایت ست اصح آنست که با امام دهد باید که چشم او در قیام بر مسجد باشد و در رکوع
بر پشت قدم و در سجود بر بینی و در قعده بر کنار و در سلام بر دوش و اگر چنان نکند
آثم نشود و این در فرض ست اما در نفل کار سهلست

فصل دوازدهم

مستحب ست
نماز ابسه جامه ازار و قمیص و عمامه و زن را بدرع و ازار و مقنعه و از امام اعظم آمده که برای
نماز جامه نیکو می پوشید ۲ و نماز بر زمین یا آنچه از و رسته اما بر لبد و سائر فرش اگر
تنگ باشد باک نه بود این در ظهیری و منیه گفته و در ترغیب گفته که بقول علمای ماوراء النهر
مصلا انداختن بر بوریای مسجد مکروه است و طریق مبتدعان ست که سجده بر خاک افضل ست
۳ و قیام بر ساقین این در کنز ست پس استراحت از پای بپای مکروه بود که این
فعل شیطان ست مگر بعذر و این در شرح خلاصه گفته ۴ و استوای در قدمین این
در کنز ست و در جلالی گفته که الصاق کعبین در قیام سنت ست لیکن در کنز از عوارف
گفته که حضرت مقدس پیغامبر خدای صلی الله علیه و آله و سلم از صفد و صفن منع کرده
از ضم کعبین و رفع یکپا ۵ و اطراق سر در قیام بی الزاق زنخ بر سینه این در کنز گفته
۶ و خشوع یعنی خضوع از جهت عظمت حق تعالی و استشعار مخافت او و ترک غفلت و اندیشه
دنیا و این به پنج چیز تعلق دارد آنه دل و آن بحضور اوست و از ینجاست که عد آیات و تسبیحات
و نماز با گرسنگی و با مطالبه بول و غائط مکروه است ۲ و بسر و آن بتسکین اوست پس
مطاطات و رفع او مکروه بود ۳ و بچشم و آن بنظر کردن ست بموضع مسنون پس نظر

دگردن تا دوش بیارد بی تحویل تن از قبله و بی رفع ران از زمین و سلام گوید
بالف و لام بر مختار این در ظهیری گفته اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ و رحمة الله به نیت کسانیکه
بآن جانب اند از بشر و ملک و کسانیکه با وی در نماز نیند بر ایشان نه بر صحیح این در
هدایه گفته و برکاته نگوید و همچنین از جانب چپ و این از آن آهسته تر گوید اما مقتدی
نیت امام نیز کند در جانبی که باشد و در هر دو اگر مقابل باشد و منفرد نیت ملک کند

در جانب چپ ۱۲

در هر دو جانب نیت سلام امام کند ۱۲

وسائر محققان این ست این من شرح حصن حصین گفته و تسمیه باعتبار مجرد صلوة ست
باعتبار مصلی علیه یعنی اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ بِقَدْرِ فَضْلِهٖ وَشَرَفِهٖ عِنْدَكَ
كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰی اِبْرَاهِيْمَ بِقَدْرِ فَضْلِهٖ وَشَرَفِهٖ عِنْدَكَ وَيَحْتَمِلُ كه باعتبار دوام
باشد وحميد مجيد اى محمود عظيم بعده دعا كند بآمرزش خود و او والدين مسلم را و كافة
اهل اسلام را اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِیْ وَلِوَالِدَیَّ وَلِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ و مثل امين اَللّٰهُمَّ
اِنِّیْ ظَلَمْتُ نَفْسِیْ ظُلْمًا كَثِيْرًا وَاِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ فَاغْفِرْ لِیْ
مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِیْ اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ اَللّٰهُمَّ اصْرِفْ
عَنِّیْ شَرَّ كُلِّ ذِیْ شَرٍّ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِیْ
حَجَّ بَيْتِكَ وَجِهَادًا فِیْ سَبِيْلِكَ اَللّٰهُمَّ اشْغَلْنِیْ فِیْ طَاعَتِكَ وَطَاعَةِ رَسُوْلِكَ
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا عَابِدِيْنَ صَادِقِيْنَ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِيْنَ
اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهٖ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَا اَعْلَمُ مِنْهُ وَ
اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهٖ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَا اَعْلَمُ رَبَّنَا اٰتِنَا فِی
الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا رَبَّنَا عَذَابَ النَّارِ رابعه
روی بگرداند از جانب راست چنانچه سفیدی رخساره او کسیکه در پس او باشد بیند

فتاوی برهنه

ومراد از ضمیر متکلم ست وسائر حضرات مقدس پیغامبران صلوات الله علیهم واز عباد
مومنان وبقولی مراد از ان این امت ست وازین پیغامبران وملک وسائر مسلمانان
در حاشیه شیخ الاسلام گفته ناچارست از دانستن معانی این الفاظ در کنز گفته
که در سه لفظ وصف کند الطیبات برکاته الصالحین در جامع گفته در شهادت اشارت
وعقد نکند وفتوی برین ست واز علمای ما آمده که سنت ست ابهام یمنی را با وسطی
حلقه کند وسر آن را با سر این ضم کند وبشهادت اشارت کند نزدیک لا اله دارد
ونزدیک الا الله بنهد وبنصر وخنصر را عقد کند بعده اگر نیت زیاده دارد درود نگوید اگر
نفل باشد بر الصبح وتکبیر گویان استاده شود بر سر پایها وطحاوی گفته که باک نیست باعتماد
فاتحه خواند با تسمیه وضم نکند سورة واگر تسبیح گوید یا خاموش باشد روا بود اما درین
بعد الساقست وبعد از فراغ نشیند وپس از تشهد درود گوید اللهم صل علی محمد
وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک
حمید مجید ومراد از صلوة ثنای کامل ست وچون این در وسع ما نه بود بحق
تعالی سپردیم وبقولی تعظیم در دنیا باعلاء ذکر وانفار شریعت ودر عقبی بتضعیف
اجر وتشفیع در امت ومراد از آل درینجا تابعان اویند از جن وانسان ومختار شیخ ابو منصور

---

۱ در حدیث شریف ست که اشارت انگشت بر شیطان از تیر آهنی سخت ترست ۱۲ مفتاح
اذا انتهی الی قوله اشهد ان لا اله الا الله یشیر بالمسبحة والمختار
ان لا یشیر لان مبنی الصلوة علی السکتة والوقار وهو فی المختار
شرح صغیر منیه ۱۲ فتاوی خلاصه درین زمان متروک ست زیرا که
اوافق درین غلو گردید تا تشبیه ایشان شود ۱۲ مسعودی
در رکعت اخیره فرض ضم سورة نیز جائز ست در مذهب
بروایت ابن زیاد واجب وبروایت

قدم وزن منخفض شود و تسبیح گوید سبحان ربی الاعلی پاکی خدا را که برترست
از درک وهم بعده تکبیر گویان سر بردارد بر عکس نهادن و بنشیند و بقدر تسبیح قرار
گیرد و باز تکبیر گویان بسجده رود و باز تکبیر گویان برخیزد بعکس آن بر سینه قدمین بی
تکیه زمین مگر چون پیر باشد و بقول عامه مطلقاً باک نه این در جامع گفته و در کفایه و فتح
القدیر گفته نزدیک ما دست بر زانو نهد و برخیزد و در میان نه نشیند و معنی تکبیرات
این ست که حق تعالی بزرگ ترست ازین که حق عبادت او باین قدر ادا شود و رکعت
دویم چون رکعت اولی ست اما ثنا و اعوذ نگوید و بعد از اتمام پای چپ بگستراند و بران
نشیند و پای راست باستاند و انگشتان او بسوی قبله کند این در خلاصه گفته و جلالی
گفته و در جامع گفته که انگشتان پای چپ را نیز بسوی قبله کند بقدر طاقت در فرض
اما در نفل هر کیف که خواهد و دست بر ران نهد و باید که سر اصابع نزدیک زانو باشد و زانو
را بر اصح نگیرد و انگشتان را بر حال گذارد و روی بقبله دارد اما زن بر سرین نشیند
و هر دو جانب از جانب راست کشد و تشهد خواند بدو واو اَلتَّحِیَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوٰتُ
وَالطَّیِّبَاتُ یعنی عبادت قولی و بدنی و مالی اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ وَ
رَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَکَاتُهٗ اَلسَّلَامُ عَلَیْنَا وَعَلٰی عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِیْنَ
اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ

درین حالت گفتن نیز سنت است این در جلالی گفته تا اگر استاده شد و نگفت
نگوید که درین گفتن دو کراهیت است ترک از محل و اتیان در غیر محل و همچنین اگر برکوع
یا بسجود رفت و تکبیر نگفت نگوید پس باید که هر ذکر در محل خود بجای آرد و ها در حمده پیدا
کند و اگر حذف کند شکند این در کنز گفته و وقف کند و اشباع نکند و اخفای او سنت
است این در حق امام است اما مقتدی تحمید گوید ربنا لک الحمد و هو الصحیح یا اللهم ربنا
لک الحمد و این افضل است و با واو نیز آمده یعنی اللهم ربنا و لک الحمد و ربنا و لک الحمد و منفرد
نزد صاحبیه جمع کند و صحیح از مذهب امام اکتفا بر تحمید است و اکثر برین اند و علیه الفتوی
این در خلاصه گفته و در ذخیره نیز لیکن در هدایه گفته بر اصح جمع کند تسمیع در حالت انتقال
و تحمید در حالت استوا بر صحیح و در قومه بقدر تسبیح قرار گیرد بعده تکبیر گویان بسجده رود
اول زانو نهد پس دست چنانچه بر انگشت برابر گوش شود پس بینی پس جبهه و انگشتان
دست و پا بجانب قبله کند و ضم کند رکبتین و فخذین و اصابع یدین و بازو از شکم و شکم
از ران و ران از ساق و ساق از زمین دور دارد و اگر در صف باشد بازو از شکم
دور نکند اما زن ضم کند آنها را این در شرح خلاصه گفته در جلالی گفته اعتدال در آن
سنت است و آن تسویه پشت است با قامت صلب و قرار گیرد بر کف و زانو و جبهه و

نه شود اما در سریه گوید تا اگر چند سورة خواند بر هر یکے گوید این در جلالی گفته در ملتقط گفته اگر ختم سورة به ثناست وصل کند بتکبیر چون وَالضُّحٰی تکبیر گوید والا فصل اولی است چون ابتدا بحرف مِن مُسَدٍ و بعد از فراغ قرأت تکبیر رکوع چنانچه ابتدای او نزدیک ابتدای او خرور باشد و انتهای او نزدیک استوای پشت هو الصحیح و بقولے تکبیر ایستاده گوید پس بر کوع رود و زانو را بکف دست گیرد و انگشتان را بسیار کشاده کند و قوت کند و چون لقمه گیرد تا خم ازان برود این در مسعودی گفته و پشت گستراند که قدح آب بر و قرار گیرد و سر با میزن برابر کند والا نه مکروه است این را علامه گفته و بازو را از شکم و شکم را از ران دور دارد و کعبین هم چنان دور دارد و انگشتان را بسوی قبله کند اما زن بر زانو تکیه نکند و انگشتان نگشاید و بازوها دور نکند بلکه دست بر زانو نهد و بازو ضم کند و زانو را خم کند این در جامع گفته و تسبیح گوید سبحان ربی العظیم سه بار و اگر بر سه بار افزاید و ختم بر وتر کند پنج بار یا هفت بار یا نه بار در شرح خلاصه که منفرد از نه نیفزاید که مکروه است و امامه با یا چهار بار یا پنج بار گوید بقدری که مقتدیان سه بار و در ذخیره گفته اگر ترک کند یا یکبار گوید مکروه است و نزدیک امام ابی مطیع بلخی تسبیح رکوع و سجود رکن ست و بترک یکی شکنند و اگر فرجه ظاهر ادا نه تواند کرد سبحان ربی العظیم یا سبحان ربی الاعلی گوید این در مسعودی گفت بعده سر از رکوع بردارد سمع الله لمن حمده گویان و چنانچه این لفظ سنت ست همچنین

بسیار کشاده چنانچه در حالت رکوع و بسیار ضم چنانچه باقی نماز حال خود گذارد و مقتدا لصلوة و اگر منافقان در رکوع و سجود

لقول ابی یوسف لقول احمد لقول ابی حنیفه

اولی گوید تعالی و گوید تکبیر یصل و لقول احمد لقول ابی حنیفه

و لو لم یکن ختم السورة بالثناء فالوصل بالسورة بالثناء فالفصل اولی لقول ابی یوسف

بعده دست راست بر بالای دست چپ نهد زیر ناف و زن بر سینه نهد و در مسعودی
گفته دست چون پای بط بردارد و چون بیل کشتی بمکان اعتماد فرود برد یعنی نباید که
ارسال کند و پس از آن اعتماد کند و در هدایه گفته که اعتماد سنت قیام ست نزدیک شیخین
و کلیه آنست هر قیامی که در و ذکری باشد مسنون اعتماد کند و الا نه هو الصحیح پس در حالت
قنوت و نماز جنازه اعتماد کند و در قومه و در تکبیرات عیدین ارسال کند و در خلاصه گفته
که نزدیک امام محمد اعتماد سنت قیامی ست که در و قرأت باشد پس نزدیک او بعد از تکبیر
ارسال کند و بعد از ثنا بر هم نهد و اخذ از وضع اولیتر ست و اکثر بر جمیع اند باطن کف یمنی
بر ظاهر کف یسری نهد و بند دست بخنصر و ابهام حلقه کند و باقی بر ذراع گذارد و باید که در
قیام در قدمین بقدر چهار انگشت فرجه دارد بعده ثنا خواند و لفظ جل ثناءک در مشاهیر
نیامده و منع و امر کرده نه شود لیکن در هدایه گفته که در فرض نگوید پس تعوذ کند ای
اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بر مختار لیکن در هدایه گفته که استعیذ اولیتر
و تعوذ تابع ثناست نزد امام ابو یوسف پس مقتدی گوید و مسبوق نیز وقت قضا و
همچنین نزد آغاز نماز این در فتح القدیر گفته و تابع قرأت ست نزد امام محمد پس مقتدی
نگوید و در مسبوق از و دو روایت ست و اصح اولیست لیکن مختار وقایه و کنز اینست و امام
را در بعضی نسخ با امام محمد گفته پس تسمیه کند و فاتحه خواند و آمین گوید و مقتدی نیز بسماع
و لا الضالین و اگرچه در ظهر و عصر هو الصحیح و آمین از فاتحه نیست باتفاق و این هر چهار
چیز را آهسته گوید که جهر مکروه ست و در جهر تسمیه هیچ حدیثی بصحت نرسیده و این همه در
جامع گفته پس سوره خواند بتمام که سنت چنین ست و این در واجبات شرح خلاصه است
از اختیار و جز آن و میان فاتحه و سوره تسمیه نگوید و از امام محمد آمده که در جهریه نگوید تا فصل

رحمهم الله تعالی فرض بود و متاخران گفته اند باید که باز گردد تا نماز باتفاق درست باشد
و خواندن التحیات در هر دو قعده و در جواهر گفته مقتدی در اخیره بخواب رفت و
بعد از سلام امام بیدار شد و آنچه باقی مانده خواند اگر یاد دارد والا سلام دهد و تشهد از سر گیرد
همچنین اگر چیزی نخواند این در کنز گفته و دیگر خروج بلفظ سلام

فصل یازدهم

در سنن چون خواهد که نماز شروع کند دست بر همه دارد و انگشتان را بحال گذارد و کف
بطرف قبله کند و دست تا گوش بردارد چنانکه اصل کف محاذی دوش بود و اصول انگشتان
برابر گوش و سر آنها بحذاء سر و دست بر سر بر نه سر بر دست آرد که بدعت است و اگر کف بادی
یا رکند نزد امام زاهد فخر در نماز در نیاید که این در معنی رکوع بایماست و نزد شیخ الاسلام برهان الدین اگر بر کوع اقرب است در نیاید و اگر بقیام اقرب است در آید این در مسعودی
گفته پس اگر تکبیر گوید بر اصح این در هدایه گفته که رفع بمنزله لا است و تکبیر بمنزله الا است
گفته اند که دست راست عبارت از عقبی است و چپ از دنیا یعنی آن را و این را پس پشت
انداخته و توجه خالص به بندگی حق تعالی آورد پس باید که آن بر این مقدم باشد و این نزد طرفین
است و نزد امام ابو یوسف هر دو برابر باشد این در ترغیب گفته و در جامع الصغیر گفته که با بعد رفع
کند و با اکبر ارسال کند و شرط است که تکبیر بتعظیم گوید اما اگر بتعجب گوید روا نه امامان دست
آستین کند و تا دوش بردارد و امام تکبیر بلند گوید و همچنین سائر تکبیرات و تسمیع که این از
برای اعلام است این در امامیت جلالی گفته و مقتدی را نزد یک امام افضل مقارنت است
و نزد صاحبیه الف خود را برای او وصل کند و فتوی در انست بر صحت و برین در افضلیت
و همچنین سائر افعال بقول امام سرخسی لیکن شیخ الاسلام گفته که در بنها باجماع مقارنت افضل است
و معنی تکبیر خدا تعالی بزرگتر است ازین که یافته شود بحواس و مدرک شود بعقل و قیاس

کشف گفته که زیادت از حاجت مقتدیان است ۸ و دیگر خاموشی مقتدی گاه
خواندن امام در جهریه و سریه پس خواندن مقتدی کراهیت محرمه باشد یگر در سریه نزد امام محمد
و الاول اصح این در شرح خلاصه گفته و اگر حنفی در پس امام بخواند و احتجاج کند بخوابی که
او را حضرت مقدس پیغامبر خدای صلی الله علیه و آله وسلم در خواب گفته نخوان یا بقول
اسپیجابی که مختار بعضی خواندن ست روا نبود که ترک مذهب بسبب رویا روا نه که در بیداری
فرموده قرأت الامام قرأت له و انچه اسپیجابی گفته خالی نیست که آن بعضی مجتهد ست
یا نه و هر چه باشد قول او بر امام اعظم و معتقدان او حجت نباشد این در جهر هر گفته و در
متابعت امام بهر حال که او را یابد و اگر چه آن از نماز محسوب نباشد پس اگر امام را در قومه
یا سجده یا قعده دریافت و تکبیر گفت متابعت کند و استاده نماند و این بعد از ان ست
که ثنا گفته باشد این نیز ذکر مقصود ست این را علامه گفته و دیگر تعدیل ارکان ای قرار
گرفتن در رکوع و سجود بقدر یک تسبیح و این بر تخریج کرخی ست اما بر تخریج جرجانی سنت
اما در قومه و جلسه بر تخریج هر دو سنت ست و این همه نزد یک طرفین اما نزد امام ابو یوسف
و امام شافعی در هر چهار جا فرض ست ۱۱ و دیگر تکبیرات عیدین ۱۲ و قنوت وتر ۱۳ و ایتان
فرض و هر واجب در محل خود پس اگر در قیام یا در قومه شک افتاد و در رکوع یا در سجود یقین
ادای یکبر کن تفکر کرد سجده سهو دهد و همچنین اگر فاتحه مکرر کرد و بعده سوره خواند یا کسک در
وضو از سلام مشغول ماند بعده چون یاد آمد سلام داد سجده سهو دهد ۱۴ و قعده اولی بقدر
تشهد در فرائض همچنین در سنن و نوافل نزد شیخین و نزد امام محمد فرض ست این همه در شرح
خلاصه گفته و در مسعودی گفته اگر در سنت یا در نفل بر سیوم برخاست پس یاد شش آمد بر قول
امام برگشتن بدعت بود و بر قول امام ابو یوسف مستحب ست بر قول امام محمد و زفر و شافعی

براصح لیکن در ہدایہ گفتہ کہ بر صحیح مخیر نیست و مخافت واجب است و بلند خواندن و جمعہ
و در عیدین و در تراویح و وتر و خسوف براصح و در نوافل شب و این در شرح خلاصہ
گفتہ لیکن منفرد در نوافل شب مختار ست و افضل آنست کہ میانہ خواند این در ذخیرہ گفتہ
گویند مقدس حضرت پیغامبر خدای صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بحجرۂ صدیق رضی اللہ عنہ آمد امامی را دید کہ نماز آہستہ
میخواند پس بحجرۂ فاروق رضی اللہ عنہ تشریف بردند دیدند کہ بلند میخواند باز بحجرۂ بلال رضی اللہ عنہ رفتند دیدند کہ از
سورتے بسورتے سرفت بامداد از ہریکے پرسیدند صدیق رضی اللہ عنہ فرمود با ملک بی نیاز
عرض راز میگفتم فرمودند آری لکن ارفع صوتک قلیلا تا سامعان را انسے باشد
فاروق رضی اللہ عنہ فرمودند دیوہا میرمانیدم فرمودند آری لیکن اخفض صوتک قلیلا تا خفتگان را
ضرری نرسد بلال رضی اللہ عنہ عرض کرد از بوستانی بہ بوستانی سیر فتم فرمودند آری لیکن چون سورتے
آغاز کنی او را اتمام کن این در مسعودی گفتہ اما اگر امام بعض فاتحہ یا کل او را آہستہ خواند
یا منفرد چنین کند بعدہ یکے بوی اقتدا کرد فاتحہ را بجہر اعادہ کند و بقولی اعادہ نکند و باقی
بلند خواند تا اگر بعد از اتمام رکعتی بوی اقتدا کردند بلند خواند و این در کنز ست و اگر در سر آہستہ
اکثر فاتحہ را بلند خواند باتفاق آہستہ تمام کند و دیگر اخفای امام در دو نماز مطلقا گفتہ
و در نوافل روز این در شرح خلاصہ و ہمچنین متنفل منفرد این در خلاصہ گفتہ لیکن در کنز گفتہ
کہ بلند نخواند مگر بعذر غلبۂ قوم یا کلام قوم و ادنی جہر اسماع غیر ست و ادنی مخافت اسماع
خود و فتوی بریں ست پس انچہ چنین نہ بود و مانع نباشد محسوب از فرات نہ بود و ہو المختار
این در سراجی گفتہ اگر بعض قوم شنود از جہر کفایت کند لیکن از مسعودی گفتہ کہ صف اول را
شنواند و از خلاصہ گفتہ کہ ہمہ را شنواند پس استماع دو کس در سریہ جہر نباشد و افضل آنست
کہ امام و منفرد آواز بلند تر از حاجت نکنند مگر چون در مشقت افتند یا بغیر ایذا نرسد لیکن از

خوان و تانی خوان و از امام سرخسی آمده که خواندن مسنون معتبرست نه نیک آهسته و
نه نیک شتاب پس اگر امام شتاب خواند و قبل از فراغ مقتدیان از تشهد سلام داد
در ظاهر روایت شکند و به قول اسکاف نه و اختیار ظهیری این ست چنانکه آید و دیگر خروج
از نماز بفعل اختیاری که مناسب نماز باشد چون بنا بر نماز و قهقهه نزد امام و نزد صاحبین
فرض نیست و در جامع گفته که رفع سر از رکوع و سجود نزد امام محمد فرض ست و بروایتی از امام
نیز لیکن در جلالی گفته که رفع از ان سنت ست و ازین فرض و امام ابو یوسف از امام گفته
که اگر بقدری بردارد که او را رافع گویند کفایت کند و حسن دو روایت از و کرده یکی آنکه بقدر
مرور باد و دیگر آنکه به نشستن اقرب باشد و اگر به سجود اقرب باشد شکند و اصح آنست و در
هدایه گفته اصح این ست **فصل دهم** یکی از واجبات نماز لفظ تکبیر ست لیکن در شرح خلاصه
گفته که بر مشهور سنت ست ۲ و دیگر تعیین دو رکعت اولی برای قرأت و در جامع گفته که فرض ست
بر صحیح پس اگر در دو پسینه خواند پس قضا باشد ۳ و دیگر فاتحه در اولین یکبار قبل از سورت ۴ و
دیگر ضم سورت یا سه آیت کوتاه و اگرچه کوتاه تر باشند از سورت چون فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ثُمَّ
نَظَرَ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ یا یک آیت دراز که برابر باشد به سورت کوتاه یا قدر سورت کوتاه
از آیت دراز پس اگر نصف آیت الکرسی در رکعتی ضم کند و نصف دیگر در دیگر مکروه نباشد و این
در شرح خلاصه گفته ۵ و دیگر رعایت ترتیب در انچه در نماز مکرر ست در هر رکعتی چون سجده
اما ترتیب در انچه در تمام نماز یکی ست چون تکبیر و قعده فرض ست و همچنین در انچه در هر رکعت یکبار ست
چون قیام و قرائت و رکوع تا اگر رکوع بی ضم کرد به قیام عود کند بعد از ضم باز رکوع کند تا رکوع
او مرتب افتد و الا شکند این همه علامه گفته ۶ و دیگر بلند خواندن امام را در سه نماز ادا باشند
یا قضا اما منفرد در ان مخیر ست و افضل جهر ست تا مودی شود بر هیئت جماعت و همچنین درین

سنت نرفته چون شتر خرور کرده از رکوع محسوب بود و کوز پشتی که بر کوع رسیده
برای رکوع بسر اشارت کنند ۵۱ و دیگر سجود دست و بار نهادن جبهه و بینی بر زمین
و رواست بر غیر این اگر جبهه و بینی قرار گیرند و سختی او یابند والا نه پس بر کاه و پنبه رو
بود اگر گیرند و یابند والا نه و بر عجله نیز اگر بر زمین باشد و اگر بر گندم و جو
رو ابود نه بر ارزن و جاورس و پشت مصلی ۵۲ رواست نه بر پشت غیر مصلی و کسیکه در
نماز او نیست و بر دست رواست بر اصح و متحنین اگر آستین بر نجاست بگستر د و بر صحیح این
در ظهیری ست و الکفار بر جبهه رواست باتفاق مطلقا بر بینی نیز نزد عذر و الا نزد امام
رواست و نزد صاحبین نه و فتوی بر ین ست این در شرح وقایه گفته و اگر عذر نباشد
الکفار بر هیچ یکی نکرده است و مراد از بینی محل سخت اوست پس بر جای نرم اور وانه بود بر
ذقن و خد باجماع روانه و اگر زانو نهند روا بود و فتوی بر ین ست و نهادن قدم بر زمین
در سجده ۵۳ فرض ست و اگر یکی نهد روا بود مثل قیام بر یکی و وضع قدم بوضع اصابع
و در کتر گفته سجده بر مفرق سر روانه و بر صحیح دستار و فاضل جامه رواست باگر اهیت اگر
سختی زمین دریابد و الا نه در جامع گفته و نزد امام ابو یوسف روانه و صحیح اول ست
و در ذخیره گفته اگر محل سجود از موضع قیام بلند باشد بقدر دو خشت استاده ای بقدر نیم
گز کما فی الجامع رو ابود و الا نه ۶ و دیگر قعود در آخر نماز بقدر تشهد در شرح خلاصه گفته
که این بر اصح شرط ست برای صحت خروج چون تکبیر برای دخول و در خلاصه گفته که این
فرض ست در فرض و نفل تا اگر در نفل بعد از دو رکعت نه نشیند و بر خیزد روان شود شکند و
به سیوم رود بعد از چهارم نشیند رو ابود و در استحسان نه در قیاس و این ست قول امام
در مسعودی گفته از ابو بکر اسکاف که خواندن هر یکی معتبر ست فرق نیست میان تعدیل

فتاوی برهنه

کوعف اول مرر پشت صف
اول و صف سیوم مر ر پشت صف
و صف چهارم مر ر پشت صف سیوم
بهمین طریق ۱۲ الوانم من گن (؟)
ذکره الفقیه ابو جعفر رحمه الله ۱۲ الفقیه
۵۳ رسول علیه الصلوة
پس در رکوع و قومه و قعود
۱۲ ابو یوسف و محمد رحمهما الله
۵۴ الرجل
۵۵ الرجل
۵۶ الرجل
۵۷ الرجل

دشمن نمی تواند استاد نشسته گذارد و اگر در جای ست که پشت او راست نمی شود
و اگر بیرون می آید از جهت گل و باران نمی تواند نشسته گذارد و در جامع گفته روا ست
نفل راکب مقیم و مسافر باشارت بمجرد مجاوزت از عمران بر صحیح و اگرچه بسوی غیر قبله
باشد پس شرط نیست استقبال نه در ابتدا و نه در بقا و اگر دابه او بسوی قبله سیر
میکند و وی از انجهت اعراض کرد روا نه بود و نماز بر دابه روان روا ست قادر
باشد بر ایقاف او یا نه لیکن از نهایه گفته که در عامه روایات نماز قادر روا نه اما در شهر از
امام آمده که روا نه و نزدیک امام محمد مکروه ست و نزدیک امام ابو یوسف روا ست
و اگر در عمران پیاده گذارد روا بود و نزدیک این اما نماز فرض و واجب روا نه مگر بعذر
دشمن و دوه و سرکشی اسپ چنانچه بی معین سوار نتواند شد و غیبت قافله و مرض و
گل چنانچه روی در آن در شود اما اگر تر باشد روا نه این همه آنگاه که دابه خود رود و
اگر راکب سیر کناند فرض و نفل روا نه لیکن در ذخیره گفته اگر بتازیانه او را هیبت دهد
یا بپا جنباند روا بود که این عمل اندک ست و نجاست رکاب و موضع قعود مانع نه هو الصحیح
در کنز گفته و در خلاصه گفته که کیفیت نماز بر دابه آنست که سجود از رکوع فروتر کند و
بچیزی نه نهد دابه روان باشد یا استاده و در برجندی گفته که آغاز به قبله در فرض لازم ست
و امام حلوانی رحمه الله گفته اگر دابه بقبله سیر رفت بعده از انجهت اعراض کرد روا نه و روا ست
که فرض در کشتی روان نشسته گذارد نزدیک امام و اگرچه مانع از قیام نه بود چون دو
سر و سیاهی چشم و نزدیک صاحبین روا نه مگر بمانع و در جامع گفته که نماز باشارت در آن
باتفاق روا نه اگرچه نفل باشد مگر بعذر و هنگام آغاز بقبله توجه کند و اگر کشتی از قبله بگردد
نیز به قبله گردد و مستحب ست که استاده گذارد یا بیرون از کشتی که نماز بر زمین اکمل ست

از سنگ وچوب برای سجده بردارد که مکروه است واگر برداشت واشارت سجده فرو
کرد روا بود والا نه اما اگر آن چیز بر زمین موضوع باشد نکرده نه بود واین در جامع ست واگر
قعود متعذر شود بر پهلو بخسبد ایمن یا ایسر وتوجه بقبله کند یا مستلقی بخسبد وبالین زیر سر
نهد وپای بقبله کند واین واجب ست لیکن فقیه ابوجعفر گفته اگر قادر بر بین چنان گذارد
روا نبود وهوالاظهر کما فی الجامع واشارت بسر ست نه بچشم وابرو ودل واگر اشارت
هم نه تواند تاخیر نکند وساقط نه شود بر صحیح واگرچه از یک نماز وزیادت شود لیکن در خلاصه
گفته که بر مختار ساقط شود ودر ظهیری گفته که بر صحیح اگر کم یک نماز وزست قضا کند واگر
زیاده باشد نه در جامع گفته یکی دیوانه شد یا بیهوش یک نماز وزیا کم از وقضا کند واگر زیاده
افزود نه یعنی قضا نکند نمازهائی که از یک نماز وزافزوده این در ذخیره گفته واگر
در نماز بر رکوع وسجود قادر شد از سر گیرد واگر قاعد ورا کع وساجد بر قیام قادر شد بنا
کند نزد شیخین ونزد امام محمد از سر گیرد ودر ذخیره گفته اگر بتکیه بعصا یا خادم ے تواند استاد
بر صحیح چنین کند وغیر این اورا کفایت نکند لیکن در سراجی گفته اگر استعانت نکند ونشسته
گذارد روا بود واگر نمی تواند نشست مگر بتکیه بدیوار یا آدمی ومثل این چنین کند وچون اینها
روا نه مجروحی ست که رکوع او بسجده سائل ے شود وبر سائر ارکان قادر ست نشسته
باشارت گذارد واگر استاده گذارد روا بود وبا شارت کند وبا ین فاضل مجروحی ست که رکوع او
بقیام روان ے شود وبقعود نه ویا پیر لیست که با ین قیام سلسل بول ے شود وبا ین نه یا بآن ضعف اورا از قرأت مانع میشود وبا ین چنین
گذارد وچنان روانه مریضی ست که در خانه ے تواند استاد واگر بجماعت میرود
نزد امام در خانه گذارد ومریض ضعیفی ست به صوم نمیتواند استاد وبا فطار میتواند روزه دار ونشسته گذارد واگر از نرس

+ + + + +

وباید کہ برفع ہا گوید و در اکبر مختار ست لیکن از فوائد گفتہ کہ بجزم گوید و فی الحدیث الاذان جزم والاقامت جزم و التکبیر جزم و در منیہ گفتہ باکبر بقاف براصح شارع شود و ہمچنین بکاف فارسے کہ ابدال آمدہ این در کافی ست و بتکبیر قبل از امام شارع نہ شود نہ در نماز امام ونہ در نماز خود مگر چون تکبیر اعادہ کند بہ نیت شروع و اقتدا لیکن در خلاصہ گفتہ نزد امام ابو یوسف شارع شود و در نماز خود و نزد امام محمد نہ شود و از امام دو روایت ست ۲ و دیگر قیام در ہر رکعت فرض در جامع گفتہ کہ این عبارت ست از استوار شق اسفل واعلی لیکن در چلابی گفتہ کہ اعتدال در روست ست و فرض مجرد قیام ست نہ امتداد تا اگر دوگانہ دو یم بی تطویل قیام گذارد روا بود و وجوب امتداد از جہت تحصیل قرات و باقتدا قرائت ساقط می شود پس قیام نیز بروی ساقط شود چنانچہ در رکوع رسد و قیام بر سر نگستان یا بر پاشنہ پای بعذر روا بود و بقولے نہ و در برجندی گفتہ کہ اگر یک پای معلق دارد روا بود درین ہمہ صور بی عذر کراہیت ست و در جامع گفتہ اگر از جہت ضرری قادر بر قیام نہ بود نہ بقوت خود نہ بتکیہ و امید زوال آن در وقت نباشد نشستہ گذارد بر رکوع و سجود و اگر بر بعضے قیام قادر باشد آنقدر ایستد و بعد از عجز نشیند و امام مرغینانی گفتہ اگر بر تحریمہ قادر باشد نشستہ گذارد لیکن در ذخیرہ گفتہ از فقیہ ابو جعفر کہ آنقدر ایستد و بعدہ نشیند و ماخوذ امام حلوانی این ست و در برجندی گفتہ کہ معنے عجز از قیام آنست کہ استادہ نہ تواند شد یا تواند لیکن سخت ضعیف شود و چنانچہ مرض افزاید یا بہی بدیری کشد اما اگر بقیام مستقیم لاحق نشود ترک قیام روا نہ و فتوی برین ست و اگر رکوع و سجود متعذر شود پس اگر قیام نیز متعذر ست نشستہ باشارت گذارد و الاخیر ست در قیام وقعود این حب ست و سجدہ از رکوع فرو ترکند و چیزے

واکبر در رکوع این در خلاصه گفته دیگر آنکه بذکر خدا تعالی باشد بر وجه تعظیم و مخلوط نه بود
به دعا چون الله اکبر یا الله کبیر یا الاکبر یا الرحمن اکبر یا سبحان الله یا الحمد لله یا لا اله الا
الله و نزدیک امام ابو یوسف روا نیست مگر آن سه لفظ مگر چون خوب نتوان گفت این
در جامع گفت و نزدیک امام شافعی مگر آن دو لفظ و نزدیک امام مالک مگر آن یکی
واولیتر آنست که شروع کند بالله اکبر و بجز این بر قول امام مکروه است هو الاصح
این در جامع گفته اما بپارسی چون خدای بزرگ ست یا بنام خدای بزرگ روا بود
و نزدیک صاحبین نه مگر چون عربیه خوب نتواند گفت و بلفظ دعا چون اللهم اغفر لی و بلفظ
ندا چون یا الله نه لیکن در ظهیری گفته که به یا الله یا الله الکبار شارع شود و در ذخیره
گفته که یا الله در روایت حسن از امام شود و در ظاهر روایت نه که اعتبار صفت راست
یا اسم مقتدی یا امام آغاز ید الله از الله قبل از امام فارغ شد روا نه مطلقا و نزد امام ابو یوسف
اگر اکبر با امام یا بعد او گوید روا بود که تمام تکبیر نزد او فرض ست و لله الحمد والله تر دو او
شارع نه شود بخلاف طرفین اما اگر الله با امام و یا بعد او گفت و از اکبر قبل از و فارغ
شد گفته اند که بر قول امام شارع شود و بقولی باتفاق نه هو الاصح این در خلاصه گفته
و اگر نداند یعنی لا یعلم انه قال قبله او بعده اعتبار ظن راست و اگر شک شد شارع
شود و در خلاصه گفته اگر یکی امام را در رکوع یافت وی الله را در قیام گفت و اکبر را
در رکوع شارع نه شود در ظاهر روایت و واجب ست بدایت یا الله تا از امام ابو یوسف آمده
که با کبر الله شارع نه شود و اگر اکبر یا الاکبر یا الکبیر گوید الله نه در کنز گفته که مد در
الله نکند و مثل آن کافر شود و در اوسط او ترک او اولی ست و لیکن از محیط گفته که مختار
صحیح ست و در آخر خطا ست و در اکبر مطلقا نکند و در اوسط بتعمد کفر ست و قصر لام کرده

آنست که بعد از فراغ ازین گوید لیکن صحیح اول ست و نزدیک امام ابو یوسف بعد از فراغ از اقامت تکبیر گوید که معنی قد قامت قرب نماز ست نه حقیقت قیام و در حصر گفته در تاخیر فضیلت جواب موذن ست و فضیلت یافتن موذن تکبیر افتتاح و این خلاف افضلیت ست نه در جواز و در مختار گفته که موذن فضیلت تکبیر می یابد و اگرچه مقارن با امام نگوید که وی در استعداد نماز ست و اصح آنست که امام بعد از قد قامت تکبیر گوید و در ذخیره گفته که اگر مقتدی تکبیر مقارن با امام گوید فضیلت تکبیر یابد و الا نه این نزد امام ست و نزد صاحبین اگر در اثنای تکبیر گفت یافت و الا نه هو الاصح این در کنز گفته و بقولی اگر حاضر قبل از سه آیت و غائب از هفت آیت تکبیر گوید فضیلت دریابد و بقولی اگر بر کعت اولی پیوست فضیلت دریافت هو الاوسع و در حاویه گفته هو الصحیح

فصل نهم یکی از فرائض نماز تحریمه است در خلاصه گفته که این شرط ست نزدیک ما نه رکن تا اگر بر ظهر صد رکعت بنا کند روا بود و برای هر نمازی تکبیر علحده شرط نه در شرح خلاصه گفته اگر محدث یا حائض نجاست یا مکشوف العورت یا قبل از زوال یا منحرف تکبیر گفت بعده در آب غوطه زد و سر بر آورد یا نجاست انداخت یا عورت پوشید یا آفتاب زائل شد یا استقبال کرد و نماز گذارد روا بود و نزدیک کسیکه رکن میگوید نه و اگر بر سنت ظهر بنا کند یا بر ظهر سنت بنا کند یا عصر بقاتیه روا بود و در جلالی گفته که تحریمه را سه شرط ست یکی آنکه بعد از شرائط سنته گوید دیگر آنکه ایستاده گوید در فرض بی عذر پس اگر مسبوق قبل از اتمام قیام گوید روا نبود و فاصله قرب بقیام و قرب برکوعست و همچنین اگر امید در قیام گوید

که هر جماعت باذان و اقامت علیحده گذارد و اگر در مسجد قومی بعد از نماز در آمدند ایشان را
گذارد بے اذان و اقامت و اگر گویند مکروه بود و در خلاصه گفته جماعتے از اهل مسجد
آهسته گفتند چنانچه غیر آنها نشنید پس جماعتے دیگر در آمدند و خواستند بانگ و اقامت گویند
و بجماعت گذارند که آن را اعتبار نه و در جماعت بیابان ترک اقامت مکروه ست و ترک
اذان نه و در فتح القدیر گفته باید که مؤذن انتظار جماعت کشد و اقامت گوید برای ضعیف
شتابان و از جهت رئیس منتظر نه نشیند و در کنز گفته که تاخیر مؤذن و تطویل قرائت
برای ادراک بعضے حرام ست چون میل کند باهل دنیا و تاخیر کند چندان که دشوار شود بر
مردم اما تاخیر اندک برای اعانت اهل خیر مکروه نه و باک نیست که انتظار کشد از برای امام
انتظار رسیانه و در ملتقط گفته که چون مؤذن اقامت شروع کند انتظار امام و غیر نکشد و
در هر نماز الصلوة الصلوة نگوید و الحاح بسیار نکند و نباید که از خود فائق را در علم یا جاه گوید
وقت نماز در آمده مگر مؤذن و در حمادیه گفته یکے بانگ نماز گفت بعده دیگری آغاز
او را منع نکند و اگر کردند باید که خاموش نه شود که تکرار بانگ نماز شروع ست بخلاف اقامت
این در هدایه گفته و در جامع گفته که امام و قوم نزدیک حی علی الصلوة برخیزند نزد علمای ثلثه
و اگر امام مؤذن باشد اگر در مسجد اقامت گفته برنخیزند مگر بعد از فراغ و الا برخیزند مگر بعد از
دخول و از ینجا معلوم شد که اقامت امام و اذان او روا ست بلکه در فتح القدیر گفته فاضلتر
آنست که امام و مؤذن یکے باشد و امام نیز برین بوده اگر امام بعد از اقامت سنت
فجر بگذارد اعاده واجب نه شود و اگر گاه اقامت یکی در آمدند نشینند که قیام و انتظار مکروه
ست و نزدیک قد قامت الصلوة شروع کند نزدیک طرفین و در ذخیره گفته امام نزدیک
امام تکبیر گوید قبل از قد قامت الصلوة که درین تصدیق مؤذن ست این در حضرت و ظاهر کتابت

ابو حنیفه رحمه الله ۱۲

نزع گران شود و کسی که اجابت اقامت کند از سجده روز قیامت ممنوع شود چون آواز
اذان برآید باید که ماشی بایستد و نشسته برنخیزد هرچه بعظیم نزدیک تر آن کند و بجواب
مشغول شود تا نقل ست که خاتون جنت فاطمه زهرا رضی الله عنها چون گاه پسیدن اذان
می شنیدی همانجا می ماندی و پیش نرسیدی گویند که امام ابو الحسن را امام ابو منصور ماتریدی
بخواب دید گفت ای ابو الحسن حق تعالی زن تراکه هرگز نماز نکرده بود چه کرد گفت بخت
بچه سبب گفت از جهت تعظیم اذان در خلاصه گفته که جنب اجابت کند که این اذان نیست
مستحب ست که مؤذن عالم باشد بسنت و اگر وقت نداند مستحق ثواب نبود و رواست
بنده و نابینا و اعرابی و حرام زاده و غیرشان اولیتر و در جامع گفته که مکروه است اقامت
محدث نه اذان او و هر دو را اعاده نه و از جنب هر دو مکروه اند و این اعاده کرده شود
بر شبه نه آن و مکروه است اذان زن و بنده و دیوانه و مست و کودک و فاجر و راکب
و قاعد و ماشی و منحرف و اعاده کرده شود لیکن بر اصح مستحب ست و اذان مراهق عاقل
مکروه نه و بانگ اقامت گوید برای فائته و اکتفا برین رواست و همچنین از برای فوائت
هر یکی نزد شیخین و نزد امام محمد در اولی چنین و در روایتی مخیر ست در جمع و اکتفا و مسافر را
ترک هر دو مکروه است و اگرچه متفرد بود و اکتفا بر اقامت رواست که آن برای استحضار
غائبان ست و رفقه حاضر اند و این برای اعلام شروع ست و باین محتاج اند اگر در خانه
در شهر گذارد هر دو گوید تا ادا بر هیئت جماعت باشد و ترک هر دو نیز رواست و همین ست
حکم باغ و ضیاع این در خلاصه گفته و آن نکو ترست که اقتدا میکنند چندان از ملائک که
راه افق بند می شود و در اقامت تنها اقتدا نمی کنند مگر این دو فرشته که باوی اند و مکروه است
ترک اینها در مسجد محله و قارعة الطریق و در کنز گفته مسجدی که امام و موذن ندارد افضل آنست
یعنی بانگ و نماز و اقامت و شارح عام

بکسر الراء گوید و در دویم اَللّٰهُمَّ نَبِّهْنَا عَنْ نَوْمَتِ الْغَافِلِیْنَ گوید و مکرر رفد قامت
الصَّلٰوة که اَقَامَهَا اللّٰهُ وَ اَدَامَهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَ الْاَرْضُ گوید
در فتح القدیر گفته بعد از فراغ اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَ الصَّلٰوةِ
الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدَنِ الْوَسِیْلَةَ وَ الْفَضِیْلَةَ وَ ابْعَثْهُ مَقَامًا
مَحْمُوْدَنِ الَّذِیْ وَعَدْتَّهٗ وَ ارْزُقْنَا شَفَاعَتَهٗ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِیْعَادَ گوید جلد
شود او را شفاعت حضرت مقدس پیغامبر خدای صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و اجابت دعا
و نزدیک امام حلوانی بقدم ست تا اگر بزبان گوید و مسجد نرود مجیب نباشد و اگر در مسجد
باشد بزبان لازم نه پس نزد او بزبان مستحب بود اگر گوید ثواب یابد و الا نه بی کراهیت
و سخن نزدیک اذان باجماع مکروه نه لیکن باید که سخن نکند و مشغول نه شود بچیزی در اذان
و اقامت اما اجابت اقامت مستحب ست و اگر بدعا مشغول شود باک نه بود اما آن اولیتر ست
این در ترغیب گفته و اگر در یک وقت از چند جهت شنود اجابت اول کند در مسجدها
باشد یا در مسجد غیر لیکن در کنز گفته که اجابت مسجد غیر نکند و مسجد حی را جواب گوید و اگر از
چند جهت یکجا بود اجابت کند باعتبار مسجدی تا اگر سابق یا مسبوق شود مقید باو باشد
و اگر ترک این اعتبار کند ترک اولی کرده باشد و اگر قاری شنود افضل آنست که باز ایستد
و شنود و لیکن در ملتقط گفته اگر از مسجد خود در خانه شنود ترک کند و اگر در مسجد باشد یا در خانه
اذان غیر شنود و نه در کنز گفته کسیکه اجابت اذان نکند کلمهٔ شهادت بر زبان او نزدیک

حرر الفقیر

۱ حضرت علیہ السلام نام من در اذان ۲ دوم ۳ تا
۴ ترجمه ۵ اگر در مسجد ۶ مسجدی ۷ اگر در مسجد ۸ مسجدی

سنت است سرگیرد این در خلاصہ گفتہ در جلالی گفتہ مکروہ است کہ بانگ و اقامت گوید و تنہا نماز گذارد
و یا گذارد و بعدہ باز در جمعی دیگر گوید و نگذارد و ہمچنین خروج از مسجد موذن را قبل
از نماز در خلاصہ گفتہ باک نیست بتثویب چون الصلوۃ الصلوۃ یا اقامت قامت بلکہ بر مختار
متاخرین نیکوست و از امام اعظم آمدہ باید کہ بعد اذان بقدر بیست آیت درنگ کند پس
تثویب کند بعدہ سنت فجر گذارد و اندکے درنگ کند پس تکبیر گوید و در میان اذان و اقامت
بنشیند و وصل مکروہ است مگر در مغرب کہ در ونہ نشیند اما ساعتی خاموش استد نزد یک
امام اعظم بقدر یک آیت دراز یا سہ آیت کوتاہ و نزد یک صاحبین بقدر جلسہ خطیب بنشیند و این
نزد یک آن مکروہ است نہ آن نزد یک اینہا و اگر غیر موذن اقامت گوید باک نیست مگر
چون راضی نباشد کہ مکروہ است ہر امتیاز خواہر زادہ لیکن نزد یک ما مطلقاً باک نہ فرق نزد یک اذان
و اقامت کہ مکروہ است و سخن نکند در ہر دو اگر اندکی سخن کرد استیناف لازم نہ در فتح القدیر گفتہ اگر
سخن کند از سر گیرد و رد سلام جواب عطسہ بر و لازم چنانچہ رد سلام بر مصلی و قاری و خطب لازم نیست بلکہ
مؤذن رد سلام رسول نکند نزد یک امام بعد از فراغ نزد امام محمد و نزد امام ابو یوسف رد کند نہ بعد از فراغ ہو الصحیح اما مستحب
باجماع للازم نہ در حال و بعد از فراغ بخلاف کسیکہ در حمام باشد یا مسرز و سامع اجابت کند و کہ بیند یکے
موذن گوید مگر در حیعلتین کہ حوقلہ گوید و در مرغیب گفت کہ در فلاح ماشاء اللہ کان
و ما لم یشاء لم یکن نگوید بر صحیح مکروہ الصلوۃ خیر من النوم کہ صدق فیہ و یذکرت
و چیزیکہ نیجوا ہد خدا تعالی تنے شود

والا کراهیت بود و انامل در گوش در آورد والا ترک افضل باشد و همچنین اگر هر دو دست بر هر دو گوش نهد یا یکی بر یکی و ایستاده شود والا مکروه است مگر چون از برای خود گوید و اگر سوار باشد گوید مگروه نبود در ظاهر روایت این همه در حق مقیم ست اما مسافر را مکروه نه این در جلالی گفته و ترسل کند ای فصل کند در کلمات او و باید که اذکی باشد والا اعاده کند و ترتیب نگاه دارد پس تقدیم بعضی اعاده افضل ست ای اعاده آن بعضی این در جلالی گفته و تغییر ندهد کلمه را بزیادتی حرف یا حرکت یا مد و جزاین در اوائل و اواخر که مکروه ست مگر در حیعلتین که در نهایه مذکور است که اگر بر یاء تبر یاء مد کند جایز نباشد و این تغییر حسن ست این در شرح وقایه و در شهاب پیدا کند والا خطا باشد این در کنز ست و ترجیع نکند و آن بگرداند نه سینه را در صلوة و در طرف و در فلاح در طرف چپ و این سنت ست اگرچه اذان مولود بود بر صحیح یا اذان منفرد و اموات صحیح این در کنز گفته و جهر باذان واجب ست مگر چون برای خود باشد اما از طاقت بلندتر نگوید که مکروه ست این در ملتقط گفته و در جای بلند گوید که سنت ست نه در مسجد که مکروه است لیکن در جلالی گفته که در مسجد گوید یا در انچه حکم او دارد نه در جای بعید از و و اقامت چون اذان ست درین احکام مگر آنکه کلمات او بسرعت گوید والا ترک سنت باشد و روی نگرداند مگر منتظران را و قد قامت الصلوة افزاید والا اعاده کند نه اذان با فزودن این در جلالی گفته و تمام کند در جای آغاز مگر چون امام باشد که وی بقولی روان تمام کند و بقولی نزدیک قد قامت روان شود باواز نرم و در جا نماز تمام کند و در ترغیب گفته که بقول فقیه ابو اللیث بر در مسجد تمام کند بعده در آید و این روایت درست تر ست و در کنز گفته که مشی در اقامت مکروه ست و در هدایه گفته که گاه اقامت از جای اذان انتقال کند و آهسته گوید که برای اعلام حاضران ست و اگر چون اذان بلند شروع کرد پس آگاه شد بقانون

در نماز بود سائلی سوال کرد انگشتری از دست مبارک بجانب وی انداخت حق سبحانه و تعالی
مدح او را در کلام مجید خود کرد و آن انگشتری فراخ بوده بعمل اندک آن را بیرون کشید در
جلالی گفته مصلیان شش نوع اند یکی آنکه میداند که ظهر چهار رکعت ست و این فرض
و دو رکعت بعد او سنت ست و معنی فرض و سنت میداند پس اگر وی نیت ظهر کند روا بود
حاجت نیست به نیت فرض دیگر آنکه فرضیت آن چهار و سنت این دو میداند لیکن معنی
فرض و نفل نمیداند نماز او روانه دیگر آنکه میداند آنچه مردم میگذارند بعضی فرائض اند
و بعضی نوافل و میگذارد چنانچه می بیند و فرض را از نفل تمیز نمیکند روانه که علم به فرضیت
نماز و تعیین نیت شرط ست و بقولی آنچه پس امام میگذارد روا بود و آنچه تنها بود نه مختار
ظهیری اینست لیکن در خانیه گفته اگر نیت فرض در همه کند روا بود والا فرض روانه دیگر
آنکه میداند آنچه میگذارند از فرض و سنت همه فرض ست روا بود و آن از جهت یافتن نیت
فرض و این از جهت جواز سنت به نیت فرض دیگر آنکه نمیداند که نماز بر عباد فرض ست لیکن
در وقت میگذارد روانه و بود قضاست دیگر آنکه این چیزها میداند لیکن آنچه در و فرض
و سنت ست نمیداند روا بود و در ظهیری گفته که اگر رابع امامت کند نماز او روا بود و
همچنین نماز قوم که قبل از و سنت نه بود و چون عصر و مغرب و عشا اما نمازی که سنت دارد
چون فجر و ظهر روانه بود **فصل هشتم** در جامع الرموز گفته که اذان سنت موکده است
بر صحیح مردان را از برای پنج نماز و جمعه و وقت او وقت نماز ست در جواز و استحباب گویا
کند اگر قبل از وقت گوید و اگر چه فجر باشد و علیه الفتوی و لهذا اگر قبل الصبح اجابت داد
نه بود این در کنز ست و از امام ابو یوسف آمده که اذان فجر در نصف آخر شب روا ست
لیکن در عمده گفته که وی ازین رجوع کرده و چون خواهد که بانگ نماز گوید روی بقبله کند

ظهر در زمستان بعد زوال و در تابستان قدر تبرد و در عصر تاخیر کند ما دامیکه خورشید متغیر نباشد و در مغرب وقت فضیلت شفق سرخ و عشا تاخیر کند تا بعد نصف شب بیان اختر کاروان

مقارنت نیت ست بتحریمه و بتاخیر شارح نه شود و از کرخی رح آمده که رواست و بر قول او
در غایت تاخیر اختلاف ست بقولی تا انتهای ثنای و بقولے تا تعوذ و بقولے تا رکوع و بقولے
تا قومه اما تقدیم نیت از علمای ثلثه رحمهم الله آمده که اگر نزدیک وضو نیت کند که نماز ظهر با امام
گذارد و بعده بعلتی که از جنس نماز نه بود شغل نگردد و چون بجای نماز رسید بی حضور نیت
با امام پیوست رو ابود و از محمد بن سلمه آمده که اگر گاه شروع از و پرسند که کدام نماز
میگذاری بیدرنگ جواب دهد رو ابود و اگر بتامل حاجت افتد نه در حلابی و ملتقط گفته
که از امام ابو یوسف آمده اگر از منزل به نیت نماز ظهر با امام برآمده چون بمسجد رسید بی حضور
نیت پیوست رو ابود و ابن ابن مقاتل و ابن شجاع گفته اند که هیچ یکے را از علمای نمیدانم
که مخالف او باشد درین مسئله و در جامع الرموز گفته که تقدیم در ظاهر روایت روانه و
همچنین تقدیم نیت اقتدا بر تحریمه امام بر صحیح لیکن در جواهر گفته که بر اصح رواست و بقول
عامه مشایخ چون امام بموقف امامت استدبیت اقتدا رو ابود و فاضلتر آنست که بعد تکبیر نیت
اقتدا کند و بقولے چو القی بعد از اقامت قبل اکبر و این هر دو بر قول امام مشکل ست که نزد او
افضل مقارنت ست اینهمه در ذخیره گفته و حضور دل گاه تکبیر کافی ست و اگرچه در سایر
ارکان دل وی مشتغل بامر مسئله دیگر آن باشد و اعادهٔ او مستحب نه و اجر او کم نه اگر تقصیری نکرد
و در ملتقط گفته که قول بعضے فقها و کسے که دل او در نماز با نماز نباشد نماز او هیچ قیمت ندارد
چیزی نیست و همچنین هر که میداند که بر است و چپ او کیست وی نماز ندارد که حضرت پیغمبر
صلے الله علیه و آله وسلم فرمود است که ابن عباس رضی الله عنه جانب چپ او ست او را از
جانب راست آورد و در مدارک در آیت اَلَّذِیْنَ یُقِیْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَیُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ
وَهُمْ رٰكِعُوْنَ گفته که امیر المومنین اسد الله الغالب علی بن ابی طالب کرم الله وجهه

فتاوی برهنه

بر صحیح روا ست و در ظهیری گفته که گاه اشتباه وقت اول صلوة علی گوید و بقول سرخسی
آخر صلوة علی گوید و قاضی فوائت بسیار تعیین وقت و روز کند و اگر آسانی خواهد اول
ظهر علی گوید یا آخر ظهر علی گوید و آن اولیتر ست این در ترغیب گفته لیکن در جامع گفته
اول صلوة علیه و آخر صلوة علیه بر اصح شرط نه این در جامع گفته شارع در فرض بظن نفل تمام کرد از آن
افتد و همچنین در نفل که قران نیت بتمام عمل متعذر ست این در ذخیره گفته مسبوق در
ما یقضی از جهت شک تکبیر به نیت استقبال گفت از نماز امام بر آمد و منفرد نه تا سخن نکند
و نیت عدد رکعات شرط نه پس اگر ظهر را پنج رکعت نیت کرد در چهارم سلام داد روا
این در ذخیره گفته و نیت قبله بر اصح شرط نه که توجه مغنی ست این در سراجی گفته و شرط
در نیت لله تعالی گوید لیکن در خلاصه گفته اگر نگوید شارع در نفل شود و مقتدی را نیت متابعت
لازم ست نه امام را نیت امامت تا اگر نیت کند که امامت نکنم و جماعتی بوی اقتدا کردند
بود این در ترغیب گفته لیکن در ذخیره گفته که این نزدیک عامه است اما نزدیک شیخ ابی حفص
کبیر و کرخی لازم ست و در خانیه گفته باید که امام را در کثرت تعیین نکند تا اگر گوید اقتدا کردم
بزید و غیر ظاهر شود نماز روا نه بود اما اگر محظور نه بود یا در ظن زید غیر ظاهر شود روا بود و
همچنین روزه و اگر نداند که امام مقیم ست یا مسافر روا نه این در خلاصه گفته نیت اقتدا
کرد و نماز تعیین نکرد روا نه بود و بقولی روا ست و همچنین نویت ان اصلی مع
الامام و اگر نیت اقتدا نکند و نیت نماز امام با فرض امام کند روا نه و نیکوتر این ست
نویت ان اصلی مع الامام ما یصلی الامام لیکن در ترغیب گفته اگر خائف رکعت
یا جماعت دخلت فی صلوة الامام ما اقتدیت بهذا الامام گوید بسنده است
و اگر چه تعیین نکند و بقولی بی خوف نیز روا ست اما فاضل تر قصد نیست و اجماع کرده اند که

نه بود در ظاهر روایت و اگرچه مصیب باشد و همچنین شاک که تحری نکند اگرچه مصیب بود که
قبلهٔ شاک جهت تحریست و آن نه شد لیکن در برجندی گفته که اگر بالقطع مصیب بود روا
بود و همچنین اگر گمان اصابت بود بقول عیسی بن ابان رح و بقول غیر نه و هو الصحیح کما فی
الخانیة و بعدم ظهور چیزی اعاده کند بتحری یکی شک ندارد بی تحری و بجهتی آغازید و در نماز
ظن یا علم اصابت شد نزدیک محمد بن الفضل رح اعاده کند و نزدیک محمد بن حامد نه و هو الاصح
و اگر خطا ظاهر شود از سر گیرد و این در خانیه گفته اما اگر بعد از نماز ظن یا علم اصابت شد
یا هیچ معلوم نشد اعاده نکند من الخلاصة و در علم یا ظن خطا باز گرداند و در جلابی گفته نماز بغیر قبله روا
الا در سه جای یکی چون مخطی باشد در تحری دویم چون عاجز باشد از توجه از جهت خوف عدو یا
سبع یا مریض محول نیابد یا تحویل او را مضر بود و این در خلاصه گفته یا در دریا بر تخته مانده سیوم
چون نفل گذارد بر راحله در غیر شهر و در شهر نیز روا بود نزد امام ابو یوسف و نه نزد طرفین

فصل هفتم بدانکه نیت بدل فرض ست و بزبان مستحب ست و از برای نفل نیت مطلق نماز
بی قید نفل و عدد کافی ست باجماع و همچنین از برای سنت نزدیک جمهور اما احوط آنست
که نیت متابعت النبی صلی الله علیه و آله و سلم کند این در ذخیره گفته لیکن در ظهیری گفته
که بر اصح تراویح بمطلق نیت مؤدی نه شود لیکن در هدایه گفته که صحیح اولست و در جلابی
گفته به نیت عدد کثیر لازم نه شود مگر دو رکعت بر مشهور اما از برای فرض و واجب تعیین
نماز شرط ست بدل پس اگر بزبان سهو کند روا بود و در ظهیری گفته اگر ظهر گوید و فرض الوقت
گوید بر صحیح روا بود که وقت متعین ست و اگر فرض الوقت گوید و ظهر نگوید روا بود مگر در جمعه
و در ذخیره گفته اگر نیت ظهر وقت یا فرض وقت کرد و وقت بر آمده و وی نمیداند روا نه
لیکن در ظهیری گفته که بر صحیح روا ست اما در ظهر روز روا بود که ادا به نیت قضا و قضا به نیت ادا

شک افتاد و تحری نکرد و بغیر تحری بطرفی نماز گذارد و آن مصلے بر تباہے ست نا
ظاہر نشود و اصواب بعد از فراغ نماز و اگر بتحری شروع کردہ پس ظاہر شد کہ خطا
کردہ است روی خود در اور نماز بگرداند بجہت قبلہ و نماز را تمام کند استقبال بر و
واجب نیست زیرا کہ حالت اشتباہ قبلہ جہت تحری ست بقولہ تعالیٰ فَاَیْنَمَا
تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ و این در حالت اشتباہ است و اگر واقع
شد تحری را کہ نزد ای او بجہتی و او ترک آن جہت کرد و بجہت دیگر نماز خواند نماز
او جائز نیست اگرچہ رسیدہ باشد بہ قبلہ زیرا کہ قبلہ وی جہت تحری ست پس نماز
را گذاردہ است بجہت غیر قبلہ فافہم **مسئلہ** و اگر نماز را بطرفی خواند بے آنکہ
در اقر قبلہ او را شک افتادہ باشد بعد از ان او را شک افتاد پس او بر جواز
ست تا فساد آن جزم نہ شود و چون جزم نہ شود فساد آن اعادہ بر ان
واجب ست و اگر در نماز معلوم کرد کہ خطا کردہ است امام فضل رحمہ
اللہ گفتہ است کہ نماز از سر گیرد و اگر در نماز متردد ماند و حکم بطرفی
نکرد تا از نماز فارغ شد و دانست کہ قبلہ را رسیدہ است و چیز دیگر ظاہر
نہ شد نماز او جائز ست و اگر خطا ظاہر شد نماز را اعادہ کند و اگر در نماز
دانست کہ رسیدہ است قبلہ را بر و است استقبال نماز و اگر در نماز
خطا ظاہر شد نیز استقبال نماز بر و است و اگر متردد باقی ماند پس
بعد از فراغ نظر کند تا چہ ظاہر شود اگر خطا ظاہر شود
یا چیزی ظاہر نہ شود اعادہ کند و اگر اصابت ظاہر شود مضی الامر

اگر ظاهر شده است مصلی را باصابت بقبله در نماز پس بگذارد نماز خود و تمام کند و اگر خطا
ظاهر شده است بگردد بسوی نماز و بنا کند و اگر چیزی ظاهر نه شده است نیز بنا کند و اگر از نماز
فارغ شده است و اصابت بقبله یا خطای او را ظاهر شده است و یا ظاهر نه شده است چیزی
اعاده بران واجب نیست و این بخلاف کسیکه وضو کرد بآبی بگمان آنکه پاک ست پس ظاهر شد که
آن آب پلید ست و اگر بگذارد چهار رکعت را بچهار جهت جائز ست **خ مسئله** اگر کوری
یک رکعت را بجانب غیر قبله خواند پس آمد مردی و گردانید کور را بسمت قبله و بوی اقتدا
کرد پس این مسئله بر دو وجه ست اگر آن کور در حین افتتاح نماز دریافته است کسی را که
از و قبله بپرسد و نه پرسید پس فاسد میشود نماز امام و نماز مقتدی و اگر نیافته ست کسی را
که قبله از و پرسد جائز ست نماز امام و فاسد ست نماز مقتدی زیرا که مقتدی را حزم
ست که بنا کرده است نماز خود را بر نمازی که اول آن نماز بسمت قبله نه بود **مسئله**
مردی در مسجد اندر شب تار نماز میگذارد پس ظاهر شد او را که جانب غیر قبله گذارده است
نماز او جائز ست زیرا که زدن و کوفتن درهای مردم بجهت پرسیدن قبله برو واجب نیست قبله را بمس دیوارهای
مسجد ستافته نمی شود اگرچه دیوارها منقش باشد چرا که بمنقشی تمیز محراب ممکن نیست پس تحری
مر او را جائز ست **م ظ** مرویست که مشتبه شده است برو قبله پس خبر داد او را دو مرد که
قبله اینجانب ست و تحری او بجانب دیگر بود و اگر آن هر دو مخبر از اهل آن موضع نباشند
التفات بقول ایشان نکند زیرا که اینها از جهت اجتهاد خود میگویند پس اجتهاد خود را ترک
نکند باجتهاد اینها و اگر آن هر دو از اهل آن موضع اند بقول اینها عمل کند و جائز
نیست مخالفت کردن قول ایشان را زیرا که اهل هر موضع عادة شناساترند قبله
خود را از غیر خود پس خبر دادن اینها از علم ست **ف مسئله** و اگر در قبله

هرچه مرقوم بود موافق بود معلوم شد که همه محاریب موافق اند توقع از محبان درجه و دقیقه شناس که رفتار نجوم را معلوم نموده باشند آنست که این تحقیق را تحقیق سندی دانسته اعتماد نمایند

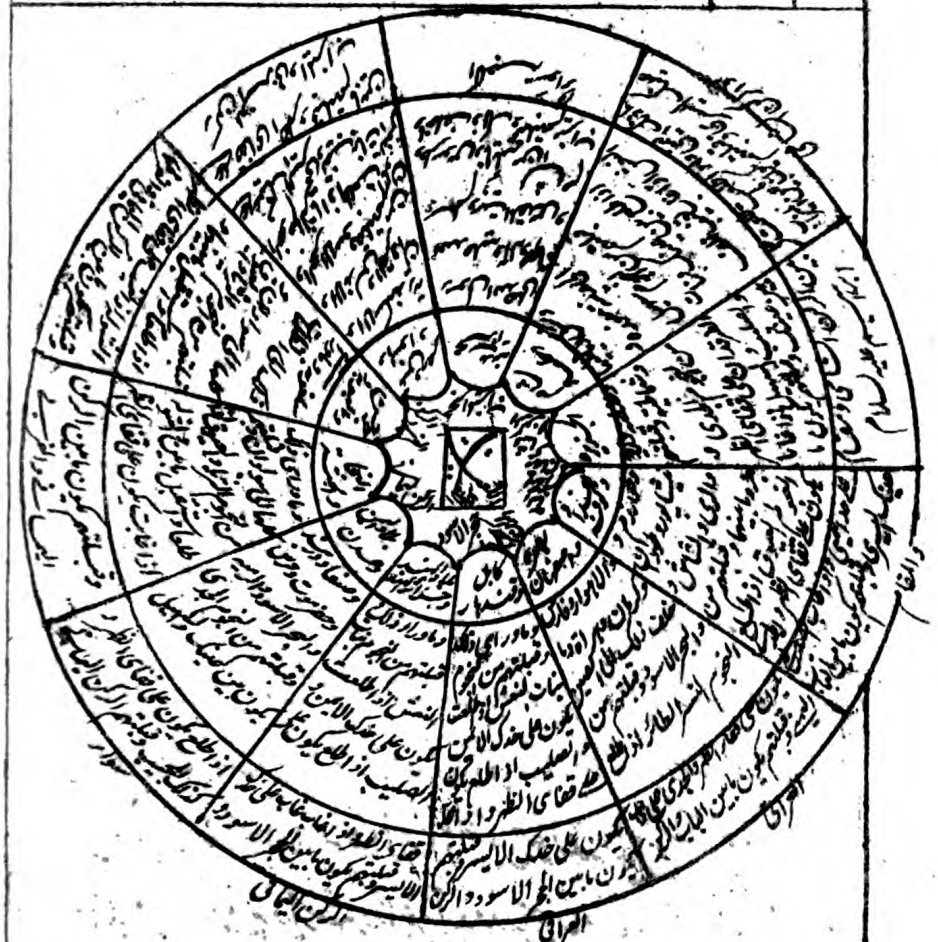

فاعلم ان توجه جمیع البلاد و اهل القری الی الکعبة الشریفة یعرف من هذه الدائرة التی فیها احد عشر محرابا الیها وهذه الدائرة موافقة بحدیث ایوب الانصاری رضی الله تعالی عنه وعبد الله بن عمر رضی الله تعالی عنه کما سیجیء ذکره فی الباب الثالث فی الصلوة الملکوتیة ۵ حاشیه منه لان مدینة رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کانت فی یمین القبلة کما کانت فی هذه الدائرة خ طح اگر تحری نماز را بجهتی میگذارد اینجا نیز شش حال است

سے سال مجاور مکه معظمه بود در هنگام پرسیدن قبله اهل مشرق گفت سزاوارست مر شما را که نگاه دارید
غروب آفتاب را در شب استوا که آن دو شب ست در تمام سال که فرو میرود آفتاب برابر پشت کعبه نقل کردم
عزیزی فاضلی محمد فاروق نام که بخدمت بخشیگری و واقعه نگاری بمنصب عمده درین شهر منصوب بود بفضل
و کمال مستثنی تصدیق این روایت نمود گفت که من اندرین روز در بیت الله حاضر بودم و غروب آفتاب
را بچشم خود مشاهده کردم که برابر پشت کعبه فرو رفت **ق مسئله** و چون میل بجانب راس یا چپ
کنی جائزست و گمان برده است بعض اصحاب با جهتی که تحری بآنجانب رفت در حقیقت قبله همانست
و این مرضی اصحاب ما یان نیست پس درین قول ست که هر مجتهد رسنده است مر حق را البته و لا
نقول به جز آنکه مجتهد خطا میکند یکبار و خطا نمیکند کرّه دیگر مرویست که در مکه معظمه قبله بر و مشتبه شده است
قائل نمیشویم ما یان باین ۱۲
اگر در مکه معظمه محبوس ست و کسی ندارد که از و بپرسد و او بتحری نماز ادا کرد بعد از ان ظاهر شد که خطا کرده است
اعاده بران لازم ست زیرا که در مکه معظمه خطا متیقن میشود و در مدینه منوره نیز اینچنین ست اگر در مدینه
منوره است زیرا که قبله مدینه منوره مقطوع بهاست بوحی که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم برپا نموده است
بخلاف بقاع دیگر و روایتی ست از امام محمد رحمه الله که اعاده در هر دو فصل نیست و هو الاقیس مرویست
که در مسجد قبله بر و مشتبه است و نیست نزد او احدی که باگاهاند قبله را تحری اجازتست او را زیرا که از
پرسیدن عاجزست فصار کالمعاذاة کلها فی خزانة المفتین **مؤلف این مختصر** چون خواست
که سمت قبله از برای اهل هر دیار مشروحا تحریر آرد و در هیچ فتاوی که بالفعل متداول اند بتفصیل
نمی یافت مگر بقرینه بعضی بر بعضی بعد از تجسس بسیار و تفتیش بسیار دائره یافت مشتمل بیازده محراب که
محاریب مرقومه خزانة المفتین و قاضیخان بمحاریب آن دائره مطابق بود و دران دائره قبله
اهل هر دیار مطابق مقام و موافق نجوم مفصل نوشته این احقر آن را بتفصیلی که یافته نوشته و
چون اول حقیقی آن کتاب نه بود نام آن معلوم نه شد لیکن چون محاریب این کتب باین دائره

آن را ضرر میکند نماز او بی گردانیدن روی جانب قبله جائزست و نیت استقبال قبله در روایت
اصح شرط نیست ظ مسئله و بر معرفت قبله سوال کردن از اهل آن موضع دلیل ست زیرا که اهل
موضع بر معرفت قبله اعرفست از غیر خود عادةً کما قال الله تعالی فَاسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ
اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ظ مسئله و در بحار و در صحاری دلیل قبله ستاره است کما روی
عن عمر رضی الله تعالی عنه تعلموا من النجوم و ما یهتدون القبلة مسئله اهل کوفه جدی را که ستاره ایست
قریب به قطب در استقبال قبله پس پست میگردانند و مایان میگردانیم جدی را پس گوش راس
و اهل ری میگردانند جدی را بر دوش راس و سوای ری از امصار چون بگردانی بنات النعش
الصغری را که آنها سه ستاره اند از هفت ستاره که آن چهار را نعش گویند و این هر هفت جانب
شمال و جنوب اند بگوش راس خود و اندکی منحرف شوی بسوی شمال پس آنجانب قبله است و نزد بعضی
چون بگردانی جدی را پس گوش راس آنجانب قبله است و ابن مبارک و ابی مطیع و ابی معاذ و غیر ایشان
گفته اند که قبله مایان ستاره عقربست و نزد بعضی چون آفتاب در برج جوزا باشد در آخر وقت
ظهر و آنرا مقابل شوی و رو برو شود آفتاب روی ترا جانب قبله همانست و نزد بعضی چون استاده شوی
رو بسوی مغارب در وقت عشای اخیر میباشد بالای سر تو دو ستاره روشن در جای زوال آفتاب از
سر تو و این هر دو ستاره متقابل می باشند ستاره جانب راس ترا نسر واقع گویند و ستاره جانب چپ ترا نسر
طائر و این هر دو اسرع السقوط اند پس ستاره جانب اسقوط برابر دوش راس تست و نسر طائر را سقوط
روی تست برابر جسم راس تو پس قبله مابین اینهاست و این قول ابی جعفرست و قول ابی جعفر اقربست
بسوی مقصود از اقاویل دیگر این احقر روز جمعه در مسجد جامع لاهور حرسها الله تعالی عن الفتور و الجهر
بمجمع اکابر حاضر بود که حرفی در معرفت قبله در میان آمد روایت خزانة الروایات را که او از روضه نقل
کرده و گفته که خبر داد مرا فقیه محمد شریف بن الحسین الدرکی که گفت شنیدم در مکه معظمه ابابکر دراکی را که

در معرفت قبله و استقبال بجانب آن کعبه نامیست مر عرصهٔ کعبه را نه نام دیوار
پس باین تقدیر اگر دیوارهای کعبه را در جای دیگر وضع کنند و بجانب آن نماز گذارند جائز
نیست **طح مسئله** و در حق کسیکه در مکه بود قبله او عین کعبه است لازم ست بر ان کس توجه
بعین کعبه و کسیکه خارج مکه است توجه بسمت کعبه بر و واجب ست که آن سمت را بدلیل شناخته
مے شود و دلیل در شهرها و قریها محرابهاست که برپا کرده است آن محرابها را صحابه و تابعین
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین هنگامیکه دیار عراق فتح کردند قبلهٔ اهل آن دیار را مابین
مشرق و مغرب گردانیدند پس اگر بوده است در عراق مغرب را بجانب راست خود و مشرق
را بجانب چپ خود بگرداند بقول حضرت عمر رضی الله عنه اذا جعلت المغرب عن یمینک و المشرق
عن یسارک فما بینهما قبلة لاهل العراق و چون فتح خراسان کردند قبله اهل آن دیار را
مابین مغرب صیف و مغرب شتا گردانیدند پس اتباع ایشان بر ما لازم ست در استقبال محاریب
منصوبه و پرسیدن و تحقیق نمودن از اهل آن جا اگر محاریب نباشد **ف** و در روایت مختار آنست
که در اقصر ایام در شتا و در اطول ایام در صیف غروب آفتاب را ملاحظه نماید پس بگذارد دو ثلث را
از راست و یک ثلث از چپ و مابین این نماز گذارد **ن** اگر بگذارد نماز را عمداً جانب غیر قبله
کافر میشود زیرا که کالمستخف میگردد و آنکس باین عمل **ک** روایت صحیح آنست که کافر نمی شود زیرا که
ترک جهت کعبه فی الجمله جائز ست **ط** و برای هر قوم محراب معین کرده اند بمقامی پس از برای
اهل شام رکن شامی ست و از برای اهل مدینه حرسها الله تعالی عن الآفات و البلیات موضع حطیم و
میزاب ست و از برای اهل یمن رکن یمانی ست و از برای اهل هند مابین رکن یمانی تا حجر ست و
از برای اهل خراسان و اهل مشرق باب و مقام ابراهیم علیه السلام ست و اگر مریضی ست که رو
به قبله گردانیدن آنرا ممکن نیست و یا کسے نیست که روی او جانب قبله کند یا گردانیدن جانب قبله

پس قبلهٔ اهل شرق مغرب ست نزدیک علمای ما و قبلهٔ اهل مغرب مشرق ست و قبلهٔ
اهل جنوب شمال و قبلهٔ اهل شمال جنوب و در جواهر گفته که پرسیده شد عالمی را که کعبه زیارت
بعضی او لیا میکند گفت رواست نزدیک اهل سنت و جماعت گفته شد چون حکم مصلیان چه باشد گفت که قبله موضع کعبه ست نه بنا تا اگر بنای او بجای دیگر نهند و
بسوی او گذارند روا نبود و این در خلاصه گفته و در جامع الرموز گفته قبله کسی که استقبال
نتواند جهت او قدرت او ست و نزدیک اشتباه از اهل آن موضع پرسد و اگر چه یکی باشد
فاسق چون گمان صدق بر و بود و در ذخیره از فقیه ابی بکر گفته اگر در انجا دو مزکی
خبر کنند و تحری او بجهت دیگر افتد اگر داند که اینها بالقطع میدانند عمل کند و الا نه و
فقیه ابو اللیث گفته اگر آنجائی اند عمل کند و اگر چون وی مسافر اند نه و در جلابی
گفته اگر در شهر یا بحضور عارف نیز رسید و تحری گذارد و اعاده بکند مطلقا و بقول
ابو یوسف مصیب باز نگرداند و در جامع الرموز گفته اگر کسی بنا شد تحری کند و بجهت
گمان گذارد و اگر در میان نماز بجهت دیگر گمان شود بدانجهت باز گردد پس روا ست
که چهار رکعت بچهار جهت گذارد و اگر باز بجهت اولی گمان شود بهمان رو آرد و بقولی
از سر گیرد و اگر بعد از نماز خطای او ظاهر شود باز نگرداند و اگر بهیچ طرف گمان نه شود بهر جهت
که بگذارد روا بود و بقولی تاخیر کند و بقولی بهر جهت یکبار گذارد لیکن در سراج گفته که این ملیست و اگر بجهت تحری

روا است و نشسته با یما اولیتر ست اگر جامه پاک و پلید خلط شوند تحری کند اگرچه اینها
بیشتر باشند و در چلابی گفته در جامه نجاست یافت بر مشهور اعاده نکند تا یقین
نشود لیکن معلی گفته که بقیاس قول امام اگر تر ست یکروزه اعاده کند و اگر خشک سه روزه
و در جامع الرموز گفته روا است که عادم برهنه گذارد استاده برکوع و سجود و مستحب
است که نشسته گذارد باشارت و در منیه گفته که نشیند و پای بقبله کشد و دست بر عورت
غلیظه نهد روز باشد یا شب تار خانه یا صحرائی هو الصحیح و در تتمیم خلاصه گفته برهنه از یار
جامه طلبید گفت باش تا نماز بگذارم و بتو دهم مستحب ست که تا آخر وقت انتظار کشد و اگر خوف فوت شود برهنه گذارد و
این نزدیک امام اعظم ست و نزد صاحبین انتظار کشد و اگر خوف فوت شود و در سراجی گفته اگر بحضور عاری کسی
باشد جامه از وی بطلبد اگر ندهد برهنه گذارد و اگر در میان نماز یابد از سر گیرد و زنی جامه دارد اگر می ایستد
ربع ساق او برهنه می شود و اگر می نشیند پوشیده می ماند چنین گذارد و داه را اولیتر
آنست که بی قناع گذارد و اگر مراهقه برهنه گذارد امر کرده شود او را باعاده

فصل ششم

بدانکه مکی را اصابت عین کعبه شرط ست و غیر را اصابت جهت آن
بر صحیح این در هدایه گفته و در تحقیق آن اقاویل بسیار اند و در خلاصه گفته مختار آنست
که در مغربین بیند دو حصه جانب راست گذارد و یک حصه جانب چپ و در ترغیب گفته
که این احتیاط ست و اگر میان مغربین گذارد نیز روا بود لیکن این قبله خراسان و
ماوراء النهر ست اما قبله دیار هند و دهلی راست میانه دو مغرب ست این در کنز گفته
و علامه در شرح خلاصه گفته که اقرب به صواب دو قولند یکی مذکور و دیگر آنکه بنات النعش
صغری را بر گوش راست نهد و اندکی به یسار میل کند و این احسن ست و در ذخیره گفته که
کعبه قبله اهل مسجد ست و مسجد قبله اهل مکه و مکه قبله اهل حرم و حرم قبله اهل عالم و بقولی مکه ناف دنیا

هو المختار این در سراجی گفته و همچنین اگر نظر کند هو الصحیح این در مختار گفته و عورت
و مرد از زیر ناف ست تا زانو با زانو و همچنین ست عورت و راه با پشت و شکم و عورت
حره تمام تن مگر روی و کف دست از بند تا انگشتان و قدم از زیر شتالنگ تا انگشتان
و ساق یک عضو ست و همچنین ران لیکن بر صحیح با زانو ست و همچنین آلت و همچنین انثیین
بر صحیح هر دو یک عضو اند اما دبر و الیتین بقولی یک عضو اند و بقولی سه و هو الصحیح این در
فتح القدیر گفته و پستان مراهقه تبع سینه است بخلاف بالغه و هر گوش عضو ست و موی
نازل بر صحیح عضو تام ست و در خلاصه گفته که کعب زن تابع ساق ست و میانه ناف و عانه
عضو تمام ست و ناف عضو تام ست بر شکم این در کنز گفته و در جامع گفته که کشف
ربع عضو مانع ست نزد طرفین هو الصحیح و نزد امام ابو یوسف ما فوق نصف و در نصف
دو روایت ست و درین حکم غلیظه قبل و دبر و خفیفه برابر اند و در خلاصه گفته هو الصحیح و نزد
امام شافعی ظهور اندکی از عورت مانع ست مطلقا و در جامع الرموز گفته که انکشاف که متفرق
جمع کرده شود چون نجاست یکی جامه پلید دارد لیکن مزیل نمی یابد یا می یابد لیکن ثمن ندارد
یا خوف تشنگی یا دشمن ست نماز بآن جامه گذارد و اعاده نکند و اگرچه مزیل یابد و وقت
باقی باشد این در حق مسافر ست اما مقیم را طهارت جامه شرط ست و اگرچه مالک نباشد
و کسیکه ربع جامه او پاک ست نماز او برهنه باجماع روا نه و در کم از آن افضل با او ست و روا ست
که برهنه گذارد استاده باشارت و این نزدیک شیخین ست و نزدیک امام محمد بهمان جامه
گذارد و همچنین اگر تمام جامه پلید باشد این در چلابی ست و در سراجی گفته که استاده

واماس گرفت نزد یک امام محمد پاک نه شود و نزد یک امام ابو یوسف سه بار آب به پرورد
هر بار خشک کند و اگر رسید و اما آماس نگرفت بعده سه بار شست تا بوی و مزه نماند
نزد یک این بجز رون پاک نیست و نزد یک آن حلال نیست و در مختار گفته که قلعی پاک
پاک شود و در خانیه گفته اگر دست بحنا بلید رنگ کرد بعد غسل پاک شود باید که اور اچند
شوید تا آب رنگین نه شود و خشب بطر پاک شود و در جامع الرموز گفته پوست بدباغت پاک
شود مگر پوست خوک و آدمی عود نکند باستعمال در حقیقی یا تفاق و در حکمی بر صح و انچه پوست او
بدباغت پاک شود بذکوت نیز پاک شود و همچنین پوست او و لحم او و شحم او و همه اجزای او بر
صحیح اختیاری باشد یا ضروری و موی میت و عظم او و عصب او پاک ست بی وصوت و
الا نه و استخوان فیل نزد یک امام محمد بلید ست لیکن در مجموعه نادره که فتوی بر پاکی ست و این
سه از انسان پاک ست و از امام محمد آمده که موی او بلید ست اما فتوی بر پاکی ست نه
از خوک و از آدمی و آمده که موی او پاک ست

فصل پنجم

بدانکه ستر عورت شرط
نمازست اگر چه بآب یا اوراق یا گل نه بظلمت تا اگر در خانه تاریک یا شب تاریک برهنه نماز
گزارد روا نه بود و در رغنیه گفته که نماز با جامه تنک که از و اندام نماید و یا مقنعه تنک که از
موی نماید روا نه بود و اگر چه بجای تاریک رود و در ذخیره گفته که نماز در پیراهن جیب دار
بی ازار روا ست اگر بر عورت نظر نیفتد و الا نه و این صریحست که ستر از خود لازم ست
لیکن عامه بر انند که از غیر لازم ست نه از خود تا نماز در خلوت روا ست و اگر چه نظر افتد

و اگر بروغن روان رسید و آب در و انداخت و ریخت پاک شد و اگر جامد ست آنقدر
از میان دور کند و باقی پاک ست و فرق آنست اگر بعد تقویر آن محل همان دم برابر شود
روان ست و الا نه و در جامع گفته که روغن در مشک کند و آب در و همانقدر بریزد و
بجنباند و بگذارد تا بالا شود و بگیرد یا از زیر سوراخ کند تا آب بدر شود و همچنین سه بار و دو شاب
و عسل در دیگ کند و سه بار بآب در آتش بپزد چندانکه هر بار بقدر اول بماند و درینجا تقدیر
آب مذکور نیست لیکن بخط بعضی ثقات یافتیم که دو من ده من را کافی ست و این طریقه را
در مختار در روغن نیز گفته و این همه نزدیک شیخین ست و نزد امام هرگز پاک نشود و اگر
و اگر به بساط و لبد و جامه کلان و مثل آن رسید بجریان آب یک شب پاک شود و از کافی
یک شبانروز گفته و دلک در خشک شرط ست و در تر نه و در ذخیره گفته اگر گندم بخمر پرورده شد

رسید اگر بقدری باشد که احتمال ذهاب بندف دارد پاک شود و اگر کل یا نصف باشد
نه اگر سرگین یا عذره خاکستر شود نزد یک امام محمد پاک شود و فتوی برین ست و نزد یک
امام ابو یوسف نه و همچنین خوکے که در ملحه افتد و نمک شود و همچنین هر عین نجاست
که عین دیگر شود نزد یک امام محمد پاک شود و علیه الفتوی بخلاف ابی یوسف این در
مختار گفته چنانچه سرگین در چاه لاے شود یا خر نمک شود این در مینیه گفته یا بالوعه گل شود
این در ملتقط گفته اگر طرفے از جامه پلید شد و فراموش کرد بعده یکطرف ازوی نجس
شست بر مختار پاک شود و نا اگر بعد از نماز ظاهر شود بر مختار اعاده نه این در مختار گفته
و اجر که بنجاست غلیظه نو شد اگر کهنه باشد سه بار یکدفعه بسنده است و الا هر بار خشک کند چنانچه
تری نماند بشرط آنکه مزه و رنگ و بوی نماند و الا نه این همه حکم ظاهر اوست نه باطن او
تا اگر پاره ازو در آب افتد پلید شود و کوزهٔ خمر سه بار در و آب کند هر بار بعد ساعتی اگر نوشد
این نزد یک ست و نزد امام محمد هرگز پاک نه شود و اگر بحصیر رسید اگر خشک ست
از دلک چاره نه و الا پس اگر از نے باشد آب بر ورو ان کند تا زائل شود و اگر از دیگ
باشد و مثال او سه بار شوید و هر بار خشک کند نزد امام ابی یوسف و نزد امام محمد بی دلک
پاک نه شود و بقولے هر بار بر و چیزے گران نهد و یا انسانی بر و استد تا آب بدر شود و اگر
بر زمین رسید سه بار آب بر و ریزد و هر بار بلا له و آن آب را بخرقه بردارد یا اورا بگاود
وزیر اورا از بر کند و اگر باران شد اگر آب روان شد پاک شد و الا نه اگر طائرے در دیگ
گوشت افتاد و مرغه با تفاق نخورد و اما گوشت اگر وقوع او در حالت سکونست خورده شود
و اگر در حالت غلیانست نه بر قیاس قول امام محمد اما بر قیاس قول امام ابو یوسف سه بار
آب نه جوش دهد و همچنین اگر در شکم بریان بعز باشد و آن ملجم گشته حاله بریان کردن سیده

ے در مینیه گوشت بریان پشنگ هندوی بیگیر

دو پاک نه شوند مگر بآب و همچنین این اگر تر باشد و از امام ابو یوسف آمده اگر بر زمین
مالد چنانچه رنگ و عین نماند پاک شود و عامه برین اند و هو الصحیح و اگر خشک باشد پاک
شود بمالیدن بر زمین و ذهاب اثر نزدیک شیخین بخلاف امام محمد لیکن از محیط گفته
که صحیح اول است و رجوع این نیز مرویست و اگر آب باو رسد عود کند در یک روایت
و اگر به تیغ و یا بکارد رسید اگر بول است پاک نه شود مگر بغسل و اگر خون است بمسح و ذهاب اثر
پاک شود چنانچه کارد را بعد از ذبح بر پشم یا جز آن مسح کند و اثر برود پاک شود تا اگر
خربوزه بآن قطع کند پاک شود و از فتاوی گفته که نه لیکن در برجندی از کافی گفته هر
که در و نجاست در نیاید چون تیغ و کارد و آئینه پاک شود بمالیدن بر زمین و جز آن و فرق
نیست میان پلیدی تر و خشک و عذره و بول و اگر بزبان لیسد یا برنق مسح کند نیز پاک
شود و همچنین اگر کودک بر پستان قی کرد چون چند بار بمکد پاک شود و اگر بآهن رسید
و در آتش در آورند پاک شود مانند کله خون آلوده اما اگر آهن را بآب پلید تموج کرده
شد نزدیک امام محمد پاک نه شود و نزدیک امام ابی یوسف سه بار بآب پاک او را تموج کنند
لیکن از قفص گفته که هر بارش سرد کنند و از کافی گفته که هر بار تا عدم تقاطر و رنگ کنند
و اگر تنور را بعد از مسح بخرقه پلید تافت اگر قبل از الصاق نان خشک شده نان پاک
و الا نه اگر بر زمین رسید بجفاف و ذهاب اثر پاک شود و همچنین حجر مفروش و بعد قلع در عود
دو روایت است اگر از گل پلید آوند ساخت و پخت پاک شد اگر بدرخت باران رسد پاک
و اگر نرسد اختلاف است و گیاه تا استاده بر مختار بجفاف پاک شود و بعده نه مگر بغسل
و سنگریزه چون زمین است اگر متداخل باشد و الا نه و خص یعنی تواره چون زمین است
و اگر بر زمین بعد از جفاف آب رسد بر مختار عود کند لیکن از کبیری گفته بر اصح نه اگر به

نزد امام ابو یوسف پاک شود و علیه الفتوی و نزد امام محمد هرگز پاک نشود کوزی که
نجاست نوشد و خشت و آوند و پخته و تخته که نو باشند و بوریا و پوست مدبوغ بآن و مانند
اینها در ملتقط گفته عضوی پلید خورد را لیسید چندانکه اثر رفت پاک شد و از امام محمد آمد
اگر محل حجامت بسه خرقه پاک ترمیح کرد و کفایت کند و در ذخیره گفته اگر بول به تن رسید
و دست سه بار تر کرد و مسح کرد اگر متقاطر باشد پاک شود و الا نه و اگر تن بماند یعنی
پاک شوید جز آب مطلق از امام ابو یوسف در طهارت او و در روایت ست و از امام محمد
یک روایت که پاک نه شود اما جامه با جماع پاک شود و نجاست چاه بعد از اخراج نجاست
و قبل از نزح غلیظه و بعد نزح خفیفه می شود و خفت می یابد و امام حلوانی گفته نجاست
آبهاء که بان جامه پلید شسته نیز بین ترتیب ست پس اگر بجامه آب ثالث رسید بعصر پاک
و حاجت بغسل نه بود و اگر دوم رسید بیکبار و اگر اول رسید بدو بار امام سرخسی گفت
از هر سه پاک نه شود مگر بسه بار لیکن از شرح جامع گفته که این قول ابی یوسف ست و
بقول امام محمد از اول بسه بار و از دوم بدو و از سیوم بیکبار و در خلاصه گفته که پاکی جامه
از منی تر بغسل ست و از خشک بفرک نیز لیکن انگاه که سر ذکر بول و مذی آلوده نباشد و الا
نه در جامع گفته که از فقیه ابو جعفر مشایخ ما ندی را اعتبار نکرده اند که تابع منی ست و اگر
بعد ازین آب لوبی رسید بر مختار عود نه کند لیکن از محیط گفته که بر صحیح عود کنند و ظاهر روایت
اینست و گفته اند که آن نزد یک صاحبین ست و از امام دو روایت ست اظهر این ست
اما تن از و پاک نشود مگر بغسل لیکن از محیط گفته که تن چون جامه ست و اسفل از دو طاقه پاک نه شود مگر بغسل لیکن
از زاهدی گفته که بر صحیح پاک شود اما غیر منی اگر رنگ باشد چون خمر و بول پاک نشود از و مگر بآب بتن رسید با جامه
یا بموزه لیکن از زاهدی گفته اگر موزه را بخاک باریک بمبالغه مسح کند پاک شود و علیه الفتوی و اگر سطبر باشد

و در حمادیه از حجت گفته که آب مستعمل سه گونه است غلیظ باتفاق چون آب استنجا و غسالهٔ
جامهٔ پلید دیگر طاهر طهور باتفاق چون غسالهٔ گیاه و جامهٔ پاک دیگر مختلف فیه چون آب
وضوی و غسل و فتوی بر قول امام محمد ست که طاهر ست غیر طهور تا اگر جامه یا بدن بدان
تر شود نماز روا بود **مسئله** اگر نجاست بجامه یا تن رسد اگر تندارست پاکی آن بازالهٔ
عین ست بآب پاک و بهر مائع مزیل چون آب مستعمل و علیه الفتوی و آب مقید نه بروغن
و شیر و مثل این باجماع و در جامع الرموز گفته اگر باقی ماند اثر آن یعنی بوی و دشوار
باشد ازالهٔ آن چنانچه بغیر آب احتیاج شود عفو ست و اگرچه بسیار بود و این در ذخیره
گفته و ازاله کافی ست در ظاهر روایت و اگرچه بیک غسل باشد و بقولی بعده یکبار
شوید و بقولی دو بار و بقولی سه بار و ازاله در مصبوغ باسالهٔ آب سفید ست و همچنین
پوستی که او را بچیزی پلید چرب کنند و اگر غیر تندارست پاکی آن بغسل و عصر ست ثلثا
در ظاهر روایت در ذخیره گفته اگر بعد از غسل و عصر قطره از جامه چکد اگر مبالغه کرده
چنانچه بعصر آب از ان روان نه شود جامه و دست و قطره پاک ست و الا هر سه پلید و
اعتبار در هر شخصی قوت و طاقت او راست تا اگر مبالغه نکند از جهت رعایت جامه
روا نه بود و این در خانیه گفته لیکن در ترغیب گفته که عصر بقولی بقدر قوت عاصر
و بقولی بقدر قوت جامه هو المختار و این همه آنگاه است که عصر ممکن باشد و الا آب
بر و روان کنند تا از فقیه ابی اسحاق حافظ آمده اگر بتن رسد و سه بار پیاپی شوید
شود و بطانهٔ موزهٔ کرباس بود پلید شد بعده موزه شست و مالید و سه بار بآب
کرد و ریخت و نشپلید پاک شد که جریان آب قائم مقام غسل ست و در جامع الرموز گفته
اگر عصر ممکن نه بود سه بار شوید هر بار تا عدم تقاطر و رنگ کند نجاست نوشیده باشد

لیکن در ملتقط گفته در هر دو صورت نه شود تا تری نبیند اگر سگ از آب بدر رفته و خود را
افشاند پلید شود و اگر آب باران ست نه اما آب مستعمل بروایت حسن از امام اعظم خلیط است
و بروایت امام ابو یوسف خفیفه و بروایت امام محمد پاک نه پاک کننده و هر یکی بروایت
خود اخذ کرده و در خلاصه گفته که بر صحیح امام اعظم با امام محمد ست و در ترغیب گفته که امام
بقول او رجوع کرده و فتوی بر قول اوست و در جامع الرموز گفته که این خلاف را مشائخ
بلخ ثابت کرده اند و مشائخ عراق گفته اند که پاک ست بخلاف و مختار محققان مشائخ ما ورا النهر
این ست پس اگر در آب افتد تو صاز وضو بر دبر صحیح مگر چون غالب شود و آن آبی ست
که او را از جهت تحصیل ثواب یا رفع حدث استعمال کنند نه آبی که بدان جمادات را شوید چون
جامه و کاسه و دیگ و میوه و نه آبی که بدان پیلو را شوید یاران یا جز آن را از انچه اعضای
وضو نیست بر صح و چون آب از عضو جدا شود بر صحیح مستعمل گردد و این ست مذهب
علمای ما و برین اند اکثر متاخرین لیکن امام نخعی شرط کرده که در جای قرار گیرد و این ست
مختار طحاوی و بعضی از مشائخ بلخ و امام ظهیر الدین مرغینانی و صاحب خلاصه و کنز گفته
اگر از جهت قربت اعضای خود را هزار بار شوید آب آخر چون اول ست اما آبی که بر عضو
باشد یا از عضوی بر جامه چکد با جماع مستعمل نه و در مختار گفته فرقه که بان روی خود را صح
کنند پلید نه شود و این نفیس ست از امام اعظم و همچنین انچه بر جامه چکد و اگر آب وضو بر جا
یا تن روان کرد مکروه نه و در خلاصه گفته که آب وضوی کودک عاقل مستعمل ست بر اصح

لہ وضو نیمه بیش بره ۱۲ افتاده ی لہ و نشستن آب لہ وهم الاستعمال
لہ بر جامه چکد لہ فرقه که روی خود را مسح کنند لہ بر تن روان کرد لہ خلاصه
لہ چنانچه شوید محدث اعضا را برای تبرد ۱۲ خلاصه

و ابوبکر بر انند که مضر نه مگر چون رنگ نجاست نماید فقیه ابو اللیث گفته هو الماخوذ و همچنین
اگر خر در آب بول کند و رشاش آن بجامه رسد مضر نه تا نداند که بول ست هو الماخوذ
و از محمد بن الفضل آمده که یکی در آب بر اسپ میرود و آب بجامه او میرسد اگر در پای
او پلیدی باشد پلید شود آب روان باشد یا استاده و الا نه و اگر بغاسل دابه از
آب یا عرق رسد ابو نصر گفته مضر نه و آنچه از بول و سرگین باو رسیده بعد از جفاف
و تناثر مضر نه بود و اگر با گل سرگین آمیخته چیزی را گلاوه کردند و بعد از خشکی جامه تر
نیز برو نهادند پاک نه و اگر کاه پلید در گل باشد اگر محل او نموده شود پلید ست و الا نه لیکن
در خلاصه گفته اگر خشک شود پاک گردد و اگر باز تر شود عود کند بروایتی و اگر یکی از
آب و خاک پلید باشد بقولی اعتبار آن راست و بقولی این را و بقولی پاک را و علیه
الاکثر این در فتح القدیر گفته و بقولی پلید را و بعضی گفته اند که بقول امام محمد کل پاک
و بقول امام ابو یوسف پلید لیکن در خلاصه گفته که بر ماخوذ فقیه پلید ست هو الصحیح اگر
جامه پلید تر در جامه پاک خشک پیچیده شد و رطوبت و اثر آن درین ظاهر شد لیکن چنان
نه شد که بعصر از آن آب روان شود بر اصح پلید نه و همچنین اگر بر زمین پلید تر گسترده شد
در خانیه گفته اگر بر فراش پلید خواب کرد و بعرق تر شد اگر اثر پلیدی در تن او ظاهر
شود پلید بود و الا نه در خلاصه گفته اگر پای تر بر زمین پلید یا لبد خشک نهاد و آن جامه استاده بلکه
روان گذشت پلید نشود بشرط آنکه ظاهر شود و اثر تری بر زمین و اما اگر پای تر بر زمین تر نهد
و تری پیدا شود پلید گردد و اگر سگ عضو یا جامه کسی را در حالت غضب گیرد پلید نشود و اگر بمزاح گیرد پلید

که پلید ست باطل ست و در مسعودی گفته که آب دهن آدمی یعنی خوی امام آنچه از سلمان فارسی روایت کرده که پلید ست لیکن در ظاهر روایت پاک ست که پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام گفته که آب دهن و بینی و چشم و خوی شما پاک ست اما آب دهن خفته را ابو نصر بلخی گفته که اگر بعد از جفاف رنگ و بوی ماند پلید ست لیکن در ظاهر روایت پاک ست و در کنز گفته از دهن باشد یا از جوف به نزدیک طرفین پاک ست و فتوی بر این ست و در خلاصه از امام ابو یوسف گفته که آب دهن خفته پلید ست بلغم همچنین نماز یا خرقه مخاط نزدیک طرفین روا ست و نزدیک آن نه اگر فاحش باشد و در مختار گفته که بخار نجاست و قطبل بر مختار پلید نه و در خلاصه گفته مگر چون اثر پلیدی نماید و اگر بر سقفی نجاست باشد ستدار یا غیر ستدار و آب باران از و چکید و بجامه رسید اگر مے بار دپاک ست والا نه و صابون و نیل و رو غن کنان پلید نه و در ذخیره گفته که غسالهٔ هر سه پلید ست اگر نجاستی قرار گرفت و بچیزے رسید پلید شود اما اگر بغاسل در آن غسل رسد و از و اثر از ممکن نبود پاک نه و الا خلاف آمده اگر سنگ پلید در آب روان انداخت و قطرات بجامه رسید اگر از آبی ست متصل پلید شود و الا نه و اگر ندانند خوب آنست که شوید و اگر همچنان گذارد روا بود لیکن این شجاع و نصیر گفته اند بر ورع ست که شوید از امام محمد نیز چنین آمده و ابراهیم بن یوسف

فتاوی ابراهیم

۱۹۳

که پلید ست باطل ست و در مسعودی گفته که آب دهن آدمی یعنی خوی امام آنچه از سلمان فارسی روایت کرده که پلید ست لیکن در ظاهر روایت پاک ست که پیغمبر علیه الصلوٰة والسلام گفته که آب دهن و بینی و چشم و خوی شما پاک ست اما آب دهن خفته را ابو نصر بلخی گفته که اگر بعد از جفاف رنگ و بوی ماند پلید ست لیکن در ظاهر روایت پاک ست و در کنز گفته از دهن باشد یا از جوف به نزدیک طرفین پاک ست و فتوی بر این ست و در خلاصه از امام ابو یوسف گفته که آب دهن خفته پلید ست بلغم همچنین نماز یا خرقه مخاط نزدیک طرفین روا ست و نزدیک آن نه اگر فاحش باشد و در مختار گفته که بخار نجاست و قطبل بر مختار پلید نه و در خلاصه گفته مگر چون اثر پلیدی نماید و اگر بر سقفی نجاست باشد ستدار یا غیر ستدار و آب باران از و چکید و بجامه رسید اگر مے بار دپاک ست والا نه و صابون و نیل و رو غن کنان پلید نه و در ذخیره گفته که غسالهٔ هر سه پلید ست اگر نجاستی قرار گرفت و بچیزے رسید پلید شود اما اگر بغاسل در آن غسل رسد و از و اثر از ممکن نبود پاک نه و الا خلاف آمده اگر سنگ پلید در آب روان انداخت و قطرات بجامه رسید اگر از آبی ست متصل پلید شود و الا نه و اگر ندانند خوب آنست که شوید و اگر همچنان گذارد روا بود لیکن این شجاع و نصیر گفته اند بر ورع ست که شوید از امام محمد نیز چنین آمده و ابراهیم بن یوسف

که بسیار نیز مانع نیست و علمای کل بخارا را نیز برین قیاس کرده اند و خفیفه آنست که
زیاده از ربع بجامه یا موزه یا عضو رسد نماز بآن روا نبود و کم از آن عفوست در
جامع گفته که مراد از ربع ربع طرف جامه است چون دامن و آستین واصح اینست
و فتوی اکثر برین ست و آن چون ابول اسپ و ماکول لحم نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد
پاک ست و فتوی بر آنست لیکن از مفاتیح گفته که بول ماکول نزدیک امام اعظم غلیظه است
و نزدیک امام ابو یوسف خفیفه است و نزدیک امام محمد پاک و فتوی در آب بر اول است
و در جامه بر دویم و در زمین بر سوم و افگنده مرغان حرام نزدیک شیخین و نزدیک
امام محمد غلیظه است لیکن در خلاصه گفته که نزد آنها پاک ست و نزدیک این غلیظه اما
افگنده ماکول باتفاق پاک است و در ملتقط گفته که افگنده طیری که بوی ندارد پاک ست
و در خلاصه گفته کرمی که از نجاست زائد پلید نه و همچنین هر حیوانی که در پلیدی باشد
تا اگر بعد از غسل در آب افتد پلید نه شود و نماز باو روا است و همچنین نماز با دود ابریشم
و سرکه و کرم ثمار آب را پلید نه کند و با بیضه کنده که در آستین دارد و یا بیضه که در دبچه
او زنده یا مرده نه با قاروره بول و شیشه خمر روا است با نافه مشک خشک و با تر نیز اگر
آن نافه مذبوحه باشد لیکن در ذخیره گفته که بر صحیح بی تفصیل روا است در کراهیت حمادیه گفته
که مشک و عنبر و زباد پاک ست در صیدیه گفته که مشک پاک و حلال ست و آنچه از شیعه نقل میکنند

که پلید ست باطل ست و در مسعودی گفته که آب دهن آدمی یعنی خوی امام اسبیجابی
از سلمان فارسی روایت کرده که پلید ست لیکن در ظاهر روایت پاک ست که پیغمبر علیه
الصلوة والسلام گفته که آب دهن و بینی و چشم و خوی شما پاک ست اما آب دهن خفته
را ابو نصر بلخی گفته که اگر بعد از جفاف رنگ و بوی ماند پلید ست لیکن در ظاهر روایت
پاک ست و در کنز گفته از دهن باشد یا از جوف به نزدیک طرفین پاک ست و فتوی
برین ست و در خلاصه از امام ابو یوسف گفته که آب دهن خفته پلید ست بخفت چنانچه
بلغم و همچنین نماز با خرقه مخاط نزدیک طرفین روا ست و نزدیک آن نه اگر فاحش باشد
و در مختار گفته که بخار نجاست و اصطبل بر مختار پلید نه و در خلاصه گفته مگر چون اثر
پلیدی نماید و اگر بر سقفی نجاست باشد تندار یا غیر تندار و آب باران از و چکید و بجامه
رسید اگر می بارد پاک ست و الا نه و صابون و نیل و روغن کتان پلید نه و در
ذخیره گفته که غساله میت هر سه پلید ست اگر بجائی قرار گرفت و بچیزی رسید پلید شود
اما اگر بغاسل در آن غسل رسد و از و احتراز ممکن نه بود پاک نه و از خلف آمده اگر
سنگ پلید در آب روان انداخت و قطرات بجامه رسید اگر از آبی ست متصل بآن
پلید شود و الا نه و اگر نداند خوب آنست که شوید و اگر همچنان گذارد روا بود لیکن
این شجاع و نصیر گفته اند بر ویست که شوید از امام محمد نیز چنین آمده و ابراهیم بن یوسف

که بسیار نیز مانع نیست و علمای کل نجار را نیز بر ین قیاس کرده اند و خفیفه آنست که
زیاده از ربع بجامه یا موزه یا عضو رسد نماز بآن روا نه بود و کم از آن عفوست در
جامع گفته که مراد از ربع ربع طرف جامه است چون دامن و آستین واضح اینست
وفتوی اکثر بر ین ست و آن چون ابول اسپ و ماکول لحم نزدیک شیخین و نزدیک امام محمد
پاک ست و فتوی بر آنست لیکن از مفلتح گفته که بول ماکول نزدیک امام اعظم غلیظه است
ونزدیک امام ابو یوسف خفیفه است و نزدیک امام محمد پاک و فتوی در آب مراو است
و در جامه بردویم و در زمین بر سوم و افگنده مرغان حرام نزدیک شیخین و نزدیک
امام محمد غلیظه است لیکن در خلاصه گفته که نزد آنها پاک ست و نزدیک این غلیظه اما
افگنده ماکول بالاتفاق پاک است و در ملتقط گفته که افگنده طیری که بوقت پرواز پاک ست
و در خلاصه گفته کرمی که از نجاست زاید پلیدنه و همچنین هر حیوانی که در پلیدی باشد
تا اگر بعد از غسل در آب افتد پلیدنه شود و نماز باو روا ست و همچنین نماز با دود و آفتاب
و سرکه و کرم خمار آب را پلیدنه کند و با بیضه کنده که در آستین دارد و یا بیضه که در دو جامه
او زنده یا مرده نه با قاروره بول و شیشه خمر و روا ست با نافه مشک خشک و با تر اگر
آن نافه مذبوحه باشد لیکن در ذخیره گفته که بر صحیح بی تفصیل روا ست و در کراهیت خلاف دیر گفته
که مشک و عنبر و زباد پاک ست در صیدیه گفته که مشک پاک و حلال ست و آنچه از شیعه نقل

فتاوی برهنه

قولهم در باب نجاست بول کسی باشد که عیب بول
الذره لا یکون بنجا لعموم البلوی
عجانه و بیضه اخوة الفقیه ابو اللیث
و بستقا دمن بیوته نقضا ان
سئل الاتی نجس بالاتفاق ثم
مختصر مولانا شمس الدین محمد
نقل از فتوی
در قا فیخان گفته
اندکان که گوشت ایشان حوزه
شود پاک ست
اورا را که پاک

مانع نه بود در اختیار امام مرغینانی و جماعتی چنانچه نجاست چون سرهای سوزن رسیده
برسیدن آب پلید نه شود اما مختار دیگران منع ست و در منیه گفته ماخوذ این ست پس
اگر قبل از آن گذارد روا بود و بعد از آن نه و در حلبی گفته نجاست درم رسید
و آن بطانت تجاوز کرد نماز در آن روا نه نزدیک امام ابو یوسف بخلاف محمد و ابو
سلیمان از امام محمد گفته که در جبهٔ مبطنه روا نه بود که این دو جامه است و جمع می افزاید
پس بعضی گفته اند که از امام محمد دو روایت ست و بعضی حمل کرده اند این را بر وجود
فاصله از پنبه و غیره و آن را بر عدم آن و فقیه ابو اللیث از امام صفار گفته درمی که
طرفین او پلید باشد نماز با او روا نه لیکن در خلاصه گفته که بر مختار روا است و آن چون
خمر ست با جماع و سائر اشربه محرمه در ظاهر روایت و بر روایتی خفیفه است و خون بخوریم
و زرد آب و قی و در هدایه گفته که خون و قی که حدث نباشد بر صحیح پلید نه بود پس اگر در
آب اندک افتد پلید نه شود و بر صحیح و این ست قول شیخین این در مختار الجوابات گفته و افکنده آدمی
و سگ و سباع بهایم و ماکیان و بط و اوز و انچه افکنده او بوی ناخوش دارد از طیور
غیر ماکول این در خلاصه گفته و ابوال غیر ماکول از غیر طیور چنانچه گربه و موش و غوک
بزرگ و بقولی بول این هر سه خفیفه است و بقولی بول گربه و موش پاک این در
جامع گفته و افکنده گاو و گوسفند و شتر و اسب و خر نزدیک امام اعظم و نزد صاحبین
خفیفه است در هدایه گفته که امام محمد چون در ری در آمد و ابتلای عام دید فتوی داد

غلیظه و خفیفه غلیظه آنست که چون از درم افزاید روائی نماز باز دارد و در کنز
گفته که شستن زائد فرض ست و درم واجب و کمتر سنت و در چلاپی گفته
که کم از درم عفوست و همچنین آنچه احتراز از و دشوار شود چنانچه بولی پراگنده
شود چون سر سوزن اما آن جامه اگر در آب افتد آب پلید شود بر اصح این در خلاصه
گفته و این همه آنگاه است که بر جامه نمایان نه شود و الا غسل آن واجب ست اگرچه
بجمع افزاید این در جامع گفته و چنانچه مگس بر پلیدی می نشیند و آنگاه بر جامه لیکن
در خلاصه گفته مگر چون فاحش باشد و این بر اصح مقدر ست بربع جامه و چنانچه باد
خاک پلید بر جامه و تن افگند لیکن در خلاصه گفته مگر چون اثر نجاست یابد اما اگر باد از
نجاست گذشت و بجامه تر رسید بقولی حلوانی پلید شود و از امام زفر در بول گفته خاصه
که اندک او چون بسیار مانع ست و بقول امام شافعی اندک نجاست عفو نیست مگر خون پشه
که بسیار نه بود و اثری که بر محل بعد از استعمال سنگ ماند و در منیة المصلی گفته که نزدیک
ما درم و کم از و عفوست اما باید که شوید و اگرچه اندک بود و از امام اعظم آمده که از یک قطره
خون شسته شود و در چلاپی امام ابی یوسف گفته اگر کم از درم باشد و ترسد که اگر بشوید
جماعت میرود فاضل تر آنست که بجماعت برسد و در ذخیره گفته اگر مصلی دید افضل
آنست که قطع کند و شوید اگر در وقت سعت باشد و الا نه و اگر خوف فوت جماعت باشد
اگر بجای دیگر می تواند رسید قطع کند و الا نه و در جامع گفته که درم بر صحیح در تندار
وزن مثقال ست و در غیر آن قدر عرض کف یعنی قدری که آب بر دست گشاده
قرار گیرد و اعتبار گاه اصابت راست بر مختار پس آنچه بعد از آن افزاید مانع نبود
و به یفتی در ظهیری و فتح القدیر گفته روغن پلید بقدر درم رسید و انبساط افزود

بینی پلیدست پس بانفاق روا بود و اگر جای زانو پلیدست براصح روانه و اگر زیر
یکقدم پلیدست روانه اگر بر و نهند و اگر معلق دارد روا بود و اگر زیر هر قدم کم از
درم ست و بجمع افزاید روانه چنانچه در جامهٔ دو طاقه و همچنین اگر زیر هر قدم و جای
سجده باشد و بجمع افزاید اما انچه بر جامه و جای باشد جمع نه کند این در شرح خلاصه
گفته و نماز بر مبطن که در و نجاست ست اگر مخیط نه بود روا ست و الا نه زمین پلیدرا
بگل یا گچ فراش کرد روا ست و اگر نجاک کرد اما گلاوه نکرد اگر اندک باشد چنانچه پشم
بوی یافته نشود روانه و الا روا ست و در خلاصه گفته بر پلیدی تر جامه انداخت و
گذارد اگر آن جامه را دوساختن ممکن بود روا بود و نزدیک امام محمد روا نه و بقول
امام حلوائی روانه بود تا طرف دیگر از جامه برو نهند از دو این ست قول امام ابی یوسف
در ظهیری گفته اگر بر روی پاک خشت گذارد و اگر در زمین مرکب باشد روا بود و همچنین
اگر مرکب نباشد بقولے و اگر بر طرف پاک لبد یا بوریا گذارد در و انبود بر صحیح طرف دیگر
متحرک شود یا نه هو المختار کما فی الخلاصه و در جامع گفته بر طرف پاک جامه که بتحریک بجنبد
روانه و بروایتی روا ست و در فتح القدیر گفته هو الصحیح مطلقا و در ترغیب گفته هر چیز بے
که چون پاره کنند دو شود و چون تخته استطبر نماز بر روی پاک او روا ست و اگر بر روے
پاک پوست گذارد و قول ست مصلا رنگ که بر هر چه افگنند چون آن نماید بر زمین پلید
افگنند و گذارد در مختار امام فخر الدین روا ست و بر مختار شیخ الاسلام برهان الدین
روانه و اگر بر روی پاک جامه دو تو گذارد و اگر مقرب است روانه بود و الا نبود و اگر
نعلین پاک بر پلیدی فراش کند و بروی استد روا بود و اگر در پوشد روانه و اگر
آستین گشتر دو بر و سجده کرد روا بود و بقولے نه مسئله نجاست بر دو گونه ست

نشکند تا او انکند و فتوی برین ست اما اگر بی درنگ پوشد باجماع روا بود و این در جامع الرموز
گفته و در جلابی گفته اژدحام شد و از جهت خوف ضیاع نعلین پلید برداشت و استاد
و بعد از خفت اژدحام نهاد و نماز روا است و اگر در اژدحام در صف زنان یا قدام امام افتاد
یا پشت به قبله داد و بعد از ان بمحل آمد اگر بسیار استاده شکند و الا نه در فتح القدیر گفته
اگر طرف پلید از دستار که بر سر بسته بر زمین افگند اگر بتحریک یعنی بقیام نمی جنبد نماز
روا بود و الا نه همچنین مندیل و هر جامه که ملبوس او بود و در ظهیری گفته اگر از دابه عنان
پلید گرفت اگر جای قبضه پلید ست روا نه و الا بر مختار روا است و اگر چه بتحریک در رکوع
و سجود می جنبد و در سراجی گفته اگر با تن و جامه او نجاستی ست که اگر آن را با موضع
استنجا ضم کند از درم گذرد مضر نه و اگر بجامه نجاست دید و نمیداند که کی رسیده است هیچ
نماز باز نگرداند لیکن در جلابی از معلی گفته که نزدیک امام اعظم اگر تر است یکروزه گرداند
و الا سه روزه و در ظهیری گفته بر مختار نزدیک امام نگرداند الا نمازی که در وی ست
کودک پلید یا با جامه پلید در کنار نشست و کودک مستمسک است یا کبوتر پلید بر سر او افتاد
و همچنان میگذارد روا بود و اگر مستمسک نباشد نه این در فتح القدیر گفته و در منیة المصلی
گفته اگر وقت سجده جامه بر نجاست خشک افتد روا بود و طهارت جای نیز شرط نماز ست
یعنی جای دو قدم و جای سجده نیز بقول صاحبین بخلاف امام اعظم که اکتفا به بینی بقول
او روا است و علامه در شرح خلاصه گفته که طهارت جای زانو در ظاهر روایت شرط
است لیکن در تحفه گفته که بر مختار به نزدیک همه شرط نه اما طهارت جای دست نزدیک
علمای ما شرط نه بخلاف زفر و شافعی و در منیه گفته اگر جای قدم و زانو پاک ست
و جای جبهه و بینی پلید نزدیک امام سجده بر بینی کند روا بود بخلاف صاحبیه و اگر

زیرا که بینی مقدار درم نیست ۱۲

شیئا منها علی النجاسة لا یعفی بل یمنع جواز الصلوة ان کان قدرا مانعا او منضما الی غیره ۱۲ شرح صغیر منیه یوسف و محمد گفته که سجده بر بینی

بگمان فنای آب به تیمم گذارد و بعده ظاهر شد که فنا نشد باجماع روا نه اگر بر آب گذشت
و فراموش کرد که متیمم ست شکند اگر بخواب گذرد یا بغیر خواب و آگاه نه شود نیز شکند اما اگر
آگاه شود و از جهت خوف نزول نه تواند نه و از شرح طحاوی گفته که در هر دو جا نه در
ظهیری گفته مریضی بر وضو و تیمم قادر نیست و موضی و متیمم نمی یابد نگذارد و بیدست
و پای بر روی جراحت دارد بی طهارت گذارد و تیمم نکند و باز نگرداند اصح این ست و در
جامع گفته اگر خاک پاک نیابد نزدیک امام اعظم نگذارد و از امام ابو یوسف چهار
روایت ست بروایتی چنین و بروایتی باشارت گذارد و بی طهارت تا تشبیه شود و بروایتی
تیمم کند بخاک پلید و ایما بکند و بروایتی رکوع و سجود کند و باز گرداند و قول امام محمد مضطرب ست
و در خلاصه گفته که ایما در قول امام ابی یوسف آنگاه است که زمین خشک نباشد و الا برکوع
و سجود گذارد و اینهمه وقتی ست که نقر زمین و دیوار ممکن نه بود و الا خاک پاک کشد و نماز
گذارد باجماع اما ماشی و سائح و سائف باجماع نگذارند و اگرچه خوف فوت بود اما عاری
و پلید جامه گذارند و اعاده نکنند **فصل چهارم** در طهارت جامه و جای بدانکه پاکی
جامه شرط نماز ست در ظهیری گفته اگر بر سر مصلی از جامه معلق طرف پلید افتاد شکند
نه مجرد مس بی حمل آن که مضر نیست و در خزانه گفته اگر بجامه یا تن نجاست اکثر از درم
رسید در ازدحام پیش از امام یا در جماعت زنان یا در جای پلید افتاد یا عورت او
کشف شد اگر اینها بتعمد اند شکند کم باشد یا بسیار و الا اگر رکنی را ادا کند بشکند علم
اینها دارد یا نه و اگر ادا نکرد و لیکن درنگ کرد بعذر نشکند و در ظهیری گفته که بی عذر اختلاف ست
و در ظاهر روایت از امام محمد شکند و بقولی امام نیز باو یست و در ترغیب گفته
نزد امام ابو یوسف شرط امکان اداء است پس بتاخیر بقدر رکنی شکند و نزد امام محمد

بودیعت پیش خود نهد یا گلاب یا آب زعفران در ان ریزد تا آب مقید شود لیکن در محیط
گفته حیله هبه صحت ندارد که قادرست بر استعمال بواسطه رجوع جنب مسافر آب بقدر
وضو یابد تیمم کند نه وضو نزدیک ما و همچنین محدثی که آب بقدر غسل بعضی از اعضای یابد
اما اگر جنب بعد از وضو تیمم محدث شود بر و وضو واجب ست این در جواهر گفته محدث
آب یافت و جامه او پلید ست شوید و تیمم کند گویند اول مسئله که امام را باستاد خود حماد
مخالفت افتاد این ست که نزدیک او وضو کند و اگر وضو کند و بجامه پلید گذارد روا
بود لیکن بد کرده و اگر آب میان پسر و پدر باشد این اولی ترست و در ظهیری گفته اگر
در سفر با جنب و حائض و میت آبی بقدر کفایت یکی باشد اگر آب مباح ست بقولی غسل
این اولیترست و عامه بر انند که غسل آن اولیترست و اصح اینست و الا مالک احق ست
و در ذخیره گفته اگر آب آن مشترک باشد کسی غسل نکند و اگر بجای حائض محدث باشد نیز
جنب غسل کند و در کنز گفته جماعتی متیممان آب یکوضو دارند مالک وضو کند و اگر مباح ست تیمم
همه شکند و چون یکی وضو کند دیگران اعاده کنند و اگر آن آب بهمه بخشیده شد تیمم کسی نشکند
و اگر آن آب یکی را مباح کنند در مختار الجوابات گفته که تیمم او شکند نزدیک صاحبین بخلاف
امام و صحیح اول ست در جامع گفته که ردت تیمم را نشکند و مستحب ست که راجی تاخیر کند تا آخر
وقت مستحب پس اگر وی در اول وقت گذارد بعده یافت اعاده نکند کما فی شرح الوقایه
این انگاه است که بعد بقدر کروه باشد و الا تیمم نکند اگرچه خوف فوت باشد و غیر راجی تاخیر
نکند بر صحیح و واجب ست طلب بقدر غلوه سیصد گز تا چهار صد گز اگر گمان قرب دارد باخبار
و جز آن یاد آمد که آب در رحل ست اعاده نکند اگرچه وقت باشد و نزدیک امام ابی یوسف
اعاده کند این انگاه است که خود نهاده یا غیر او بامر او و الا باتفاق نه در خلاصه گفته

روا بود که شرط وجود فعل ست اما بغبار جامه پلید نه و در جلالی گفته بغبار زین و گندم
رواست و در برجندی گفته رواست بغبار هر جسم و اگرچه جنس زمین نه بود و از امام
ابو یوسف آمده رواست بغبار پشت حیوان ماکول نه غیر ماکول و رواست قبل از [illegible] و
قبل از طلب آب از حاضر و این شش صورت دارد یکی آنکه علم بآب قبل از نماز داشت و
نطلبید قبل و بعد نماز روا نه مگر بقول حسن که در سوال ذل ست لیکن از هدایه گفته که نزدیک امام
روا بود بخلاف صاحبین و از امام ابی زید آمده که طلب واجبست در جای که آب عزیز نباشد
والا نه دویم قبل از آن طلبید و او نمیدهد مگر بثمن پس اگر بثمن زائد بر زاد ندارد یا بغبن فاحش
فروشد تیمم روا بود و الا نه و آن دو چند قیمت ست و بقولی آنچه زیر تقویم در نیاید و بقولی
غبن درم در جنابت و نصف در وضو اختیار کند و اعتبار قیمت جای راست که اقرب باشد
بجای عزت آب سوم نطلبید و بعد طلبید اگر دهد اعاده کند و الا نه چهارم و قبل طلبید و نداد و بعد داد اعاده
نکند پنجم در نماز دانست و ظن و یا شک عدم اعطا دارد تمام کند و بعده اگر طلبید و داد باطل شد
و اگر نداد بر خلاف مسئله اولی ست و اگر قطع کرد و طلبید اگر داد تیمم باطل شد و الا نه همچنین اگر
بعد از این بار دویم طلبد ششم در نماز دانست و ظن دارد قطع کند و طلبد مگر بقول حسن و اگر قطع
نکند در وجوه مسئله اولی ست و امام نسفی گفته اگر در نماز دید و بعد از اتمام طلبید و داد
اعاده نکند و آنچه کرخی گفته که اعاده کند آن در آب بسیار ست و در خلاصه گفته آب طلبید
نداد و گفت منتظر باش باجماع انتظار کشد و اگرچه وقت برآید و رواست که بیک تیمم گزارد
آنچه خواهد در وقت و بعد آن و تیمم را شکند آنچه وضو را می شکند و زوال مرض مبیح و قدرت
بر آبی که کفایت کند پس اگر آبی یابد که اعضای فریضه را یکبار تواند شست بر مختار شکند
و اگر آب زمزم دارد و سر آوند برصاص بسته تیمم روا نه و حیله آنست که بغیر بخشد و بعد از تسلیم

و یاقوت و عقیق و مرجان و سفالینه چون سبوی و کوزه و تغار و آنچه پس از سوختن خاکستر
نشود و نقش نگیرد و نزدیک امام ابو یوسف تیمم روا نیست مگر بخاک و ریگ و در خلاصه گفته
که بقول اخیر او را روا نیست مگر بخاک و در کنز العباد گفته روا است بزمین و خاک سوخته و فتوی بر نیست
و بخشت پخته کوفته باشد یا نه بقول امام اعظم و بیک روایت از امام محمد لیکن در منیه گفته که نزدیک
امام محمد روا است اگر کوفته باشد یا بروی غبار باشد و روا نیست بآرد و مروارید و آهن
و روئین و زر و نقره و ارزیز لیکن در ظهیری گفته که مثل آهن روست مادام که در زمین است
و مصبوغ نشده است و الا نه مگر چون بر اینها غبار بود و نه بر خاکستر و عنبر و کافور و مشک
و حنا و نه بنمک آبی اما بکوهی و شوره روا است لیکن در خلاصه گفته که بر [illegible] بکوهی روا نه و در
ذخیره گفته که بشوره روا نه و در خلاصه گفته اگر از خاک متعقد بود روا بود نزدیک طرفین خلاف
امام ابی یوسف و نه بر زجاج و گندم و جو باتفاق و نه بر زمین پلید بعد از ذهاب اثر در ظاهر
روایت و در منیة المصلی گفته که بروایتی از اصحاب ما آمده که روا است و در ظهیری گفته اگر خاک
بچیزی خلط شود اعتبار غلبه راست و چفسیدن خاک شرط نه نزدیک امام اعظم بخلاف امام محمد پس
بزمین نمناک روا نه بود نزد این و در خلاصه گفته روا بود یعنی نزد آن اما تیمم بگل نکند بلکه جا
یا تن را بآن ملطخ سازد و بعد از جفاف بمالد و تیمم کند و بقول کرخی روا است و روا است بحجب
و مغسول نزد امام ابو یوسف و نزد امام محمد بروایتی روا است اگر بر و غبار باشد و
بروایتی روا است مطلقاً در خلاصه گفته جنبی تیمم کرد و دیگری نیز همانجا تیمم میکند روا بود و
روا است بغبار جامه و لبد باجماع اگر بر خاک پاک قادر نباشد و همچنین اگر قادر باشد نزد طرفین
بخلاف امام ابو یوسف در جامع گفته صحیح اول است و اگر در مهب باد یا هدم دیوار
و غبار رسید و مسح کرد به نیت تیمم روا بود و اگر مسح نکرد لیکن سر و دست به نیت تیمم

دوست و سر محدث مجبور و حی باشد و پای صحیح ستیمم کند لا شوید مخیر فرض در تیمم سه چیز نیت
وای نماز و در بهار یه گفته که تعین حدث و جنابت بر صحیح شرط نیست و دو دست زدن بر خاک
پاک از برای مسح روی و در خلاصه گفته که ضرب از وضع او لیتر ست و اگر قبل از استعمال محدث
شد بر صح استعمال نکند مختار امام حلوانی این ست و بر مختار قاضی امام کند و ضرب دیگر برا
مسح بدین تا آرنج با آرنج و کیفیت این چنان ست که مسح کند بباطن چهار انگشت یسر
ظاهر یمنے را از انگشتان تا آرنج و بباطن کف او باطن آنرا تا زند و بباطن ابهام او ظاهر
ابهام آنرا و همچنین در دست دیگر یا ظهر کف یمنی بر بطن کف یسری نهد و بسه انگشت ظاهر
یمنے را مسح کند تا آرنج و ابهام و مسبحه باطن او را تا سر انگشتان و همچنین در دست دیگر
آن احوط ست و این احسن و کف را بر صحیح مسح نکند که ضرب او بسنده است و در ذخیره گفته
که استیعاب در ظاهر روایت و احبست پس اگر غبار در اصابع در نیاید بضرب ثالث حتیاج
باشد برای تخلیل و اگر خاتم تنگ و سوراخ نکشد روا بود و همچنین اگر زیر ابرو و یا بالای چشم
مسح نکند و فتوی برین ست لیکن فقیه ابو جعفر گفته که در ظاهر روایت اگر تر و یک انمل
از ربع یا شد روا بود و در جامع الرموز گفته که استیعاب بخاک شرط نیست باجماع اما مسح بر
شرط ست و تکرار مسح باجماع مکروه است و اگر غیر را تیمم دهد سه ضرب زند برای روے
و یسری و یسری امامت کردن نیست این در مسعودی گفته و سنت در روے تسمیه است پس
اقبال و ادبار پس نفض خاک دو بار نزدیک امام ابے یوسف و یکبار نزدیک امام محمد
و بقولی آن محمول ست بر کثرت خاک و این بر قلت پس مسح روی پس یمنے پس یسرے
در روایت ست نزدیک طرفین بهر چه از جنس خاک باشد چون ریگ و سنگ مرمر و نوره
دهر یا ول خشت خام و لوشیا و سرمه و گل سرخ و زرد و دیوار سنگ و زبرجد

پاک دارد تیمم نکند و اگر یاری دلو دارد سوال از و واجب و اگر گرد وی انتظار
فرمود نزدیک امام انتظار مستحب است تا آخر وقت و نزدیک خوف فوت وقت
تیمم گذارد و نزدیک صاحبین منتظر باشد و اگر چه خوف فوت بود یا از جهت خوف فوت
نمازی که خلف ندارد چون نماز عید پس اگر در وقت مصلی قبل از نماز محدث شد پس امید
ادراک چیزی از نماز دارد وضو کند و الا تیمم کند و اگر بعد از شروع محدث شد پس اگر خوف زوال آفتاب
باشد باجماع تیمم کند و الا با امید ادراک تیمم بکند و الا پس اگر به تیمم شروع کرده تیمم کند باجماع و
اگر بوضو شروع کرده نزدیک امام بخلاف صاحبین و گفته اند که این در کوفه است لیکن در دیار ما در امید او بیارد که
بمصلی محیط است و چون نماز و آن انگاه است که امید ادراک هیچ تکبیر نباشد الا
وضو کند اما ولی و سلطان و قاضی و امام می در ظاهر روایت تیمم نکنند و بر صحیح است
و وقت تیمم وقت مشهور جنازه است و اگر جنازه دیگر حاضر شد و در میان قادر بر وضو
شده اعاده کند و نزدیک امام محمد بهر حال اعاده کرد و فتوی بر آنست و در خلاصه
گفته اگر یکی جدری دارد یا جراحت اعتبار اکثر است در محدث اعضا و در جنب
تن پس اگر اکثر جنابت و اقل صحیح تیمم کند و در عکس این را بشوید و آنرا مسح کند
اگر مضر نبود و الا بر جبیره و خرقه و جمع نکند میان غسل و تیمم و در نصف و نصف اصح
تیمم کند و استعمال آب نکند و معرفت قلت و کثرت بقولی باعتبار اعضاست اگر روی

و موجه چنان گذارد روا بود و بقولی آنگاه که آن بنده نباشد و الا تیمم و نماز روا نه
یا از جهت خوف سردی ممرض یا متلف در سفر یا اقامت و نزدیک صاحبین جنب مقیم تیمم نکند
در جامع الصغیر گفته این اختلاف در آن عرف بود لیکن در عرف ما روا نه که اجرت بعد از خروج
میدهند و این زمان میتواند که بعسرت تعلل کند و حلوانی گفته که محدث مقیم باجماع تیمم نکند و
اگرچه خوف هلاک باشد هو الصحیح این در کنز العباد گفته و گرمی سخت نیز مبیح تیمم است یا از جهت
خوف دشمنی از آدمی و جز آن اگر کفار منع کنند اسیر را از وضو و نماز تیمم کند و باشارت
گذارد پس اعاده کند و همچنین اگر یکی مردی را از وضو منع کرد به تیمم گذارد و اعاده کند
این در خلاصه گفته و همچنین محبوس و مقید مگر چون خارج شهر باشند که نزدیک امام اعظم اعاده
نکنند اما خائف از دده باتفاق اعاده نکند یا از جهت خوف تشنگی خود یا غیر بفعل یا قوه
پس وضو نکند بآبی که از برای طبخ تماج محتاج بود لیکن در ظهیری گفته اگر از برای عجین
احتیاج بود تیمم روا بود و از برای مرقه نه و نه بآبی که در بیابان در کوزه و جز آن موضوع
باشد برای شرب مگر چون از کثرت او استدلال کرده شود که از برای شرب و توضی
و نزدیک فضلی آنچه از برای شرب است از و وضو کند و آنچه از برای وضوست از و نه نوشد
پس بوجود آب شرب نزدیک او تیمم روا نه یا از جهت نایافتن آلت پس اگر تلخی
یابد یا آلت ذوب یا جمد یا آلت نفر تیمم نکند و بقولی روا بود و در خلاصه گفته اگر مندیل

وعلیه الفتوی این در خلاصه گفته واگر مسح کرد بعد ازان اورا نزع کرد باز اعاده
کرد مسح را اعاده کند واگر نکند روا بود اما بتبدیل عصابه بعد از سقوط اعاده آن نیکوست
ودر مسح جبیره تثلیث شرط نیست یکبار بر اصح کفایت کند ودر خلاصه گفته اگر مرارة یا مرهم
وجبیره ماند واز محل تجاوز کرد مسح روا است اگر بر تمام عصابه کشد وهمچنین در حق مفتصد
وفتوی برین ست وبعضی شرط بر اکثر کرده اند ودر ذخیره گفته اگر بر جراحت دو عصابه بست
ویر علیا مسح کرد بعده برداشت مسح بر دومی کند واول بسنده مسئله تیمم کند عاجز از آب
از جهت بعد او بقدر که بآن وضو کند وهی بر مختار آب در جانب قدام باشد یا جانب دیگر وفتوی برین ست
واگر کم از کروه بود باجماع علمای ثلثه روانه واگر چه خوف فوت نماز باشد ودر جامع الرموز گفته
سقیم چون مسافر ست بر اصح وگروه سه هزار گز ست تا چهار هزار گز وگز بیست وچهار انگشت ست
یا از جهت خوف مرض یا یافتن موجع یا ابطا بسبب استعمال یا حرکت واگر چه موضی یابد
جریاشد بنده ودران اختلاف صاحبین ست ودرین بر قول امام اختلاف کرده اند
لیکن در ظهیری گفته اگر موضی بدل نطلبد تیمم روا ست والا نزد یک امام روا ست مطلقا
ونزد یک صاحبین اگر بدل ربع درم طلبد روانه ودر ذخیره گفته اگر خادمی یابد یا مالی
که بدان اجیر گیرد یا مسلمی که از و بر وضو یاری خواهد ووضو مضر نباشد روانه ولقولی نزد یک
امام روا ست صحیح این ست وهمچنین اگر در جای پلید یا بحبت غیر قبله باشد باوجود محمول

ولو خرج الیوم وقبل الیوم قصد السفر
بنا ذا لم یسمع الاذان ویعضهم
سمع الاذان ولم یسمع والمعتمد
الیلیان وبعضهم ذهب الی انه لیس
سمع الاذان ولم یسمع والمعتمد
کو در شهر باشد دران خلاف ابو یوسف
اشاره این در بسوط گفته وا ز خلاصه مفهوم
شود که مفتی بحبت در اعاده
محصول شرح المنیه

اگر مضر نباشد ترک روا است نزدیک امام اعظم بخلاف صاحبین و این قول اول امام ست بعده
بقول صاحبین رجوع کرده در شرح وقایه گفته که درین هیچ مدت مقدر نیست اگر قبل
از برء بیفتد باطل نشود و الا غسل آن محل لازم ست و همچنین بعد از برء اگرچه نیفتاده و
اگر در اعضای یکی شقاق باشد و از غسل عاجز ست بروی امرار آب لازم ست و اگر
ازین هم عاجز باشد مسح کند و اگر ازین هم عاجز آید ما حول او شوید او را گذارد و اگر یکی
در دست شقاق دارد و توضی نمی تواند استعانت کند بغیر و اگر نکند و تیمم کند روا بود
بخلاف صاحبین اما اگر موضی نیابد باتفاق روا بود کما فی المنیة و اگر در پای وی دارو
بود و ابیه در نهاده آب بر و امرار کند پس اگر و ابیفتاد و اگر به شده آن محل را شوید
و الا نه منتقض خرقه نهاد و عصابه بر و لبست نزدیک بعضی مسح بر آن کند و برین روا
و نزدیک بعضی اگر عصابه بی اعانت نمی تواند لبست برین روا بود و الا نه و همچنین نزدیک
بعضی اگر حل عصابه و غسل پائین مضر باشد مسح برین روا بود و الا نه و همچنین هر خرقه که
از محل متجاوز بود اما اگر حل و مضر نه بود لیکن نزع از محل مضر بود کشاید تا محل بشوید و بعد
از شد بر محل مسح کند و عامه بر آنند که مسح بر عصابه روا است و فتوی برین ست گو اگرچه متجاوز
باشد این در جواهر گفته و در شرح که در میان گره جو د مسح او بر آن صح لبسنده است و استیعاب
در مسح جبیره و عصابه شرط است بروایت حسن از امام اعظم و نزدیک بعضی مسح اکثر بسنده

ساق موزه و همچنین بخروج اکثر او بر صحیح و از امام محمد رحمه الله تعالی آمده اگر از ظهر
قدم در محل مسح بقدر سه انگشت مانده نشکند و اکثر برین اند و هو الصحیح این در مختار گفته
این همه آنگاه است که به نیت نزع بجنباند اما اگر از جهت سعت موزه یا جز آن از محل
شود و با جماع نه و بوصول آب بقدم و همچنین باکثر او بر اصح این در ظهیری گفته و بعد از
یکی ازین سه لازم است که پایها را بشوید مگر چون بجهت سردی از ذهاب پای بترسد که
موزه نکشد و مسح کند اگرچه مدت بسیار گذرد و مانع است از مسح خرقی که در وی سه انگشت
اصغر از پای ظاهر شود در حالت مشی که دخول انامل بی ظهور نزدیک مشی معتبر نه اما ظهور
بطانت بی ظهور قدم مانع نیست هو الاصح و جمع کرده شود خروق یک موزه نه دو و اعتبار
خرقی راست که در وی مسله گنجد یا اکبر از و نه اشفی و روا است مسح بر جبیره و اگرچه بر حدث بسته
و از حاشیه هدایه گفته که اگر حل او مضر است پس اگر مسح نیز مضر بود باتفاق مسح نکند و الا پس
اگر غسل مضر نه بود شوید و الا پس مسح نزدیک امام روا است و نزدیک صاحبین واجب و اگر
مضر نیست پس اگر غسل ما تحت مضر نه بود باتفاق شوید و الا اگر مسح مضر نه بود بر آن خلاف است
و الا اگر مسح جبیره نیز مضر باشد ترک کند باتفاق و الا بر آن خلاف است و از محیط گفته که صحیح
از مذهب امام آنست که مسح بر جبیره فرض نیست و اگرچه ضرر نه بود و در شرح وقایه
گفته اگر مضر نه بود از امام چند روایت است لیکن بر ماخوذ ترک او روا نه و در خلاصه گفته

موزه تر شد بآب یا باران و همچنین بشبنم بر صحیح و در ذخیره گفته که مسح بسر انگشتان روا نه
مگر چون آب متقاطر باشد و ببلل غیر متقاطر که در وست دارد روا است اگر مستعمل نه بود
و روا است بر جرموق ادیم و مانند آن تنها پوشد یا بر موزه لیکن انگاه که قبل از حدث
پوشد و الا نه و اگر بعد از مسح بر آورد اعاده کند بر موزه بخلاف دو طاقه و اگر یکی بر آورد
مسح کند بر دیگر یا موزه و از امام ابو یوسف آمده که دویم نیز کشد و بر خفین مسح کند اما جرموق
کرباس و مثل او اگر تنها پوشیده مسح روا نه و الا روا بود و اگر تری بموزه رسید و در ظهیر
گفته زیر جرموق دست در آورد بر پشت موزه مسح کرد روا نه و مسح بر جورب ثخین که بی ربط
بساق استمساک گیرد روا است نزدیک صاحبین و امام اعظم نیز برین رجوع کرده و فتوی
برین است و در ذخیره گفته مکعب پوشید و از کعب او دو انگشت می نماید مسح بر و روا بود
موزه فراخ پوشید و بعض او از قدم خالی است و بر آن مسح کرد پس اگر مسح بر پا بقدر سه
انگشت واقع شد روا است و الا نه و اگر پای نزدیک آن فضله آورد و مسح کرد بعده پای
او از آنجا زائل شد اعاده کند و مدت مسح مقیم را یک شبانروز است از گاه حدث و مسافر را
سه شبانروز است و در سفر مقیم و اقامت مسافر اعتبار آخر راست اگر یک شبانروز نگذشته
و الا بدر کشد و شوید و در جامع الرموز گفته که مسح شکند بانچه وضو شکند و بمضی مدت اما اگر در نماز
گذرد و آب نه بود نماز تمام کند بی تیمم بر اصح و بقولی شکند و بخروج قدم بسوی

و پیل پلید ست نزدیک امام اعظم و از امام ابو یوسف آمده که خفیفه است و از امام محمد دو روایت ست
کما فی الخلاصه و سور هر آدمی پاک ست و اگرچه حائض و کافر یا خورد باشد و همچنین شارب
خمر که چون چند ساعت خواهد گذشت و شفت بزبان و لعاب خواهد لیسید پاک خواهد شد مگر
طویل الشارب و سور اسپ و ماکول از طیور و انعام پاک ست و عرق هر یکی چون سور اوست
مگر عرق خر و استر که در ظاهر روایت پاک ست و از امام حلوانی آمده که پلید ست لیکن در
تن و جامه عفو ست و در خلاصه گفته که لعاب هر یکی چون سور اوست **مسئله** شرط جواز مسح
آن ست که ملبوس باشد بر طهری که تام باشد گاه حدث و اگرچه گاه لبس تام نه بود و مسح
کند معذور در وقت نه بعد او اگر تیمم کرد یا وضو بسور خر یا نبیذ تمر کرد و پوشیده بعده آب یافت
مسح او روا نه بود که طهارت ضروری بود و آن رفت و مسح کند بر ظاهر موزه تا بر باطن روا نه
و در جامع الصغیر گفته که فرض او مقدر ست بسه انگشت اصغر از وست بر اصح و اظهار خطوط در ظاهر روایت
شرط نه لیکن سنت ست و لازم ست که مسح بر پشت قدم بود تا مسح بر فاضل روا نه و اگرچه
مقطوع الاصابع بود و نه بر اسفل قدم و عقب و جوانب و بالای کعب و رواست بظهر انگشتان
لیکن مستحب بطن ست و اگر از عرض موزه یا ساق او آغاز و روا بود لیکن سنت آنست که انگشتان
یمنی بر مقدم ایمن نهد و یسری بر ایسر و یا کف بانگشتان نهد و تا ساق کشد و نیکوتر آنست
که بتمام دست کشد و اگر مسح فراموش کرد و آب بدو رسید مسح شد و همچنین اگر در گیاه رفت و ظاهر

میان چاه و چاه آب مستعمل در روایت امام ابی حفص میت افتاد کافر مطلقا پلید کند
و مسلم قبل از غسل و بعد از ان نه لیکن در ذخیره گفته که انکانه مطلق پلید کند پوست آدمی
افتاد اگر اندک ست مقدار انچه از شقوق پای متناثر میشود پلید نکند و مقدار ناخن کند اما
ناخن پلید نکند و رواست طهارت با کراهیت با آب مکروه اگر مطلق موجود بود و الا نه در
جامع الصغیر گفته چنانچه سور سباع طیور این بقولی تنزیه است و بقولی تحریمه و از امام ابو یوسف
آمده اگر نجاست منقار او متیقن نباشد مکروه نه بود و فتوی متاخرین برین ست و در خلاصه
گفته که در سباع طیر و غیر ماکول از طیور پاک ست استحسانا و مکروه است قیاسا و سواکن
خانه چون مار و موش و این باتفاق مکروه است لیکن تنزیه بر اصح پس بوجود این تیمم
روا نه و گربه تحریم نزدیک طحاوی و تنزیه نزدیک کرخی لیکن بر اصح تنزیه است نزدیک طرفین
و نزدیک امام ابو یوسف مکروه نه اما اگر بعد از خوردن موش بر فور نوشد پلید شود باجماع
و اگر بعد از ساعتی نوشد نه نزدیک امام و ماکیان کوچه گرد و اگر محبوسه باشند و سور حر
و شتر مشکوک بقولی شک در طهوریت ست نه در طاهریت و بقولی در هر دو صحیح اول ست
پس آب پلید نه شود و اگر آب دیگر نباشد جمع کند در میان وضو و تیمم و تقدیم آن فاضلتر و
و اکتفا بر یکی روا نه و در جامع گفته که سور سگ و خوک و سباع بهایم چون شیر و روباه

وصحیح اینست و پاک نیست بموت آنچه خون روان ندارد مطلقا چون مگس و زنبور و کژدم
و جراد و قمل و کیک و پشه مطلقا و علقی که خون نمکد اما اگر خون مکد بر اصح پلید کند از چاه
میت یافتند اگر وقت وقوع او متیقن شود از آنگاه نماز اعاده کنند و الا از هنگام
یک شبانروز و اگر آماس گرفته سه شبانروز نزد امام و نزدیک صاحبین از وقت وجدان
منتفخ باشد یا نه و حکم عجین و مغسول و وضو و غسل برین خلاف ست و فتوی رکن الائمه برانست
در آنچه متعلق به نماز و برین در غیر آن لیکن در مکارمی و صوفیه از عتابیه و در حاشیه عصام
از حقائق گفته که فتوی بر قول صاحبین ست و در ذخیره گفته جنب دلو بر سر ریخت باز در
چاه افگند و قطرات در آن میچکد پلید نکند از جهت ضرورت در خلاصه گفته همچنین در آوند
اما اگر درین روان شود پلید کند و اگر جنب یا محدث از جهت دلو در چاه افتاد نزدیک
امام ابو یوسف هر دو بحال و نزدیک امام محمد هر دو پاک و از امام اعظم دو روایت ست بروایتی
چون ابو یوسف و بروایتی هر دو پلید و فتوی برین ست چنانچه در ترغیب الصلوة گفته و بر قول
امام محمد چنانچه در حاشیه کنز الدقائق گفته و پلیدی مرد بر اصح از جهت پلیدی آبست نه از جهت
جنابت تا اگر آب در دهن و بینی کند قرآن بخواند این همه آنگاه ست که بر تن و مخرج او
نجاست نباشد و الا باجماع پلید کند و فرجه میان چاه و بالوعه هفت گز ست لیکن اعتماد بر
نفوذ رائحه ست اگر رنگ و یا بوئی و یا مزه او تغیر یابد پلید شود و الا نه و همچنین

پاک نشود و طریق آنست که چاه را معطل دارند تا دانند که گل شده باشد و بعضے تقدیر شش ماه
کرده اند و اگر پارهٔ پنبه از فراش کودکی افتاد و بشک پلید نه شود و در خلاصه گفته که استخوان
نجاست آلوده افتاد و اخراج آن متعذر باشد به نزح مقدر پاک شود در چاه حیوانی افتاد
زنده برآمد و رسک و خوک همه آب کشند و در غیر چیزی نه اگر دهن بآب نرسیده و الا چون شور
او شود و پس و ریلید و مشکوک همه کشند و مستحب ست که در یکروزه ده دلو کشند و بروایتی بیست
در آدمی پاک بیست و در مخدت جمل و در مثل سگوش و گنجشک بیست و در ماکیان کوچه گربه جمل
دلو اما در گوسفند بروایتی چیزی نه و بروایتی همه ریز انچه بول بران و پای او می افتد و آن
محمول ست بر آنکه بول به آنها نباشد و در اسپ چیزی نه بقول صاحبین و چند دلو بقول امام اعظم
در سگ از امام اعظم آمده و اگر دهن او بر آب نرسد و بر دُبر او نجاست نه بود پلید نه شود و اگر بر
در مانند موش و گنجشک بیست تا سی و در مانند ماکیان و گربه جمل تا شصت و در مانند گوسفند
و آدمی همه و از امام آمده که در مانند گنبه بزرگ و ولد موش ده و کبوتر و مانند این سی و از صاحبین
بیست و ران و جمل درین مروی ست و در جامع گفته اگر حیوانی صغیر یا کبیر در و بمیرد و آماس
گیرد یا بوسیده شود یا موی از و بریزد همه آب از و کشند و پاک نیست بموت مائی الموکد خواه در
آب بمیرد خواه در مایع و اگر چه منقطع نشود و هو الاصح از امام محمد آمده اگر غوک در آب منقطع شد تر
او مکروه ست لیکن نه از جهت نجاست آب بلکه از جهت حرمت گوشت غوک این در فتح القدیر گفته
و مائی الموکد حیوانی ست که توالد و تناسل او در آب بود و اما مائی المعاش اگر در و غیر آب کبیر و پلید
کند همچنین در آب اگر کبیر بود نه صغیر که خون ندارد و لیکن در خلاصه گفته که از امام در آب دو روایت

Stamp: Asiatic Society of Bengal

[illegible]

پلیدی افتاد بعده پر شد پلید ست و اگر چیزی بدر آید پاک شود و این انگاه است که از جانبی
در آید و بجانبی دیگر بر آید و روا ست غسل در حوض کبیر و همچنین استنجا و غسل جامه پلید اگر بر آن
سنا شد و الا نه و چاهی ست بر راه کودکان و روستایان و ست برد لو او می نهند پاک ست
و در فتح القدیر گفته پاک نیست متوضی از حبّی که کوزا و در لو اجی خانه نهند و از دی نوشند یا دام که از
تیقن نشود نجاست و اگر آب جاری و حوض باشد وضو از ین کنند بر رغم معتزله در مختار گفته امروز
فتوی برانست که وضو از کوز کنند تا مقدار آب بدانند و چاهی که در و نجاست افتد اندک یا بسیار همه
آب از و کشند اگر ممکن بود و در غایت شرح آنست که اکثر دلو از و بر نه شود و در جامع گفته اگر قبل از
نزح آب چاه فرو رفت پس باز گشت بر صحیح پاک ست و اگر زیاده شد بقولی کل کشند و بقولی بمقدار وقت
وقوع و لوابی در مختار شرط نه پس اگر بعد از نزح بعض روز دیگر بعقر آید بر صحیح قدر باقی کشند و اگر هرگز
نبود کشیده شود قدری که در و بود بقول دو مرد با بصارت و از امام محمد آمده که سه صد دلو کشند
و فتوی برین ست بدلوی که مستعمل باشد بر چاهها آن شهر و غیر این را برین حساب کنند و به نزح مقدار
تمام چاه پاک شود دلو و رسن و دست نزاح بتبع پاک شوند و حاجت به نزح کل نبود [illegible] و نزح آنگاه نا
که او را نجاست بدر کنند و الا نه و در جواهر گفته که طفلی کودکی افتاد می یابند اگر پاک ست پاک [illegible] پلید
و بعد نزح تمامی آب او را یابند مغز نه عصفوری افتاد و اخراج او متعذر ست تا در میان ست

[illegible]

در ذخیره گفته اگر تندار است از انطرف نکند در حوض کبیر وضو میکند و غساله پیش می افتد
توضی از و در قول ہے یوسف روانه تا تحریک نکند و فقیه ابوجعفر برین مائل ست و غیر او روا
داشته اند و اگرچه نجنباند مانند آب جاری در منیة المصلی گفته توضی در حوض کبیر از جای غسل
غیر روا است و در ذخیره گفته اگر بر آب جاری مردم صف کشیده نشینند و وضو کنند روا
بود و همچنین حوض کبیر اگر بر کرانه جوی یا حوض جوی باشد متصل و در و آب بود لیکن جریان
آن درین ظاهر نمیشود توضی از و روانه اگر بقدر دو نیم گز باشد و الا روا بود و بقولی طلقا
نه حوض کبیر بعد خشکی بعذرات و سرگین پلید شد بعده بآب پر شد اگر این آب اولا در محل پلید
در ے آید پلید ست و اگر در جای پاک جمع میشود و ده در ده گشته انگاه در می آید پاک است
و همچنین جمد و اگر آب پلید در حوض کبیر که پر باشد در آید پلید نشود و اگرچه غالب شود و اگر در
حوض صغیر پلید آب پاک در آید و چیزی بدر نشود توضی از ان روانه و اگر چیزی بدر شد بر صحیح پاک
شود و اگرچه مثل آن بدر نشود و همچنین کاسه این در منیة المصلی گفته و توضی از ان خارج
نیز روا بود و اگر در آمد و بدر نه شد اما اعتراف متدارک ست پاک شود و در ترغیب گفته اگر خارج
باز در آید و اگر در همان راه در آمده پلید شود و اگر براه دیگر در آمده نه و در ملتقط گفته آبی
جمع شد کم از ده در ده و در و پلیدی افتاد پس منبسط شد و اکثر گشت پلید ست و اگر آن ده
ده است و در و افتاد بعده در جای دیگر جمع شد و کم گشت پاک ست حوض کبیر کم گشت و

وبقولی چهل وچهار وبقولی سی وشش آن احوط است واین صحیح وفتوی برین ست واعتبار گز
مساحت است بر صحیح لیکن در هدایه گفته که فتوی بر گز کرباس ست وآن هفت قبضه هر قبضه چهار
انگشت هر انگشت شش جو که بطن بعض به بعض منضم باشد این در تحفه گفته واگر در زمین زراعت
باشد متصل یا در حوض طحلب باشد یا در پارهای هیزم یا جمد که متحرک شود بتحریک آب توضی در آن
روا بود آبی ست در از بی پهن چنانچه بضم ده در ده شود بر صحیح چون ویست وهمچنین چاهی که
عمق او ده گز باشد بر اصح لیکن در سراجی گفته که عمق اعتبار ندارد وتوضی روا است در حوض
صغیر که آب در آن از جانبی در آید وبجانبی بر آید چار در چار باشد یا اکثر فتوی برین ست وهمچنین
در چشمه که آب از وی سر زند هفت در هفت باشد یا پنج در پنج فتوی برین ست ودر خلاصه گفته اگر در
حوض کبیر نجاست تن دار افتاد محل وقوع باجماع پلید شود پس از آن محل بقدر حوض صغیر که آن
چهار در چهار ست بگذارد ووضو کند وبقولی دو گز وبقولی بقدری که به توضی بجنبد وبقولی
تحری کند وهمچنین غیر تن دار نزدیک مشایخ عراق اما نزدیک مشایخ بلخ وبخارا درین از محل
وقوع نیز روا است قدر برجندی گفته صحیح این ست ودر ترغیب گفته اگر گوسفند یا موش در
حوض مرد وبوسیده شد لیکن آب تغیر نیافت از هر طرف واز هر جای که وضو کند روا بود
وفتوی برین ست اما در آب جاری توضی بقرب پلیدی روا است واگرچه تندار باشد لیکن

گفته که روانه و امام حلوانی و صاحب کافی برین مائل اند و مختار هدایه اول ست و برین خلاف ست
آب دبوغه و خربوزه و در خلاصه گفته که توضی بآب زروج و عصفر و صابون اگر تنک باشد و آب
ازو نماید روا بود و اگر سرخی غالب ست و چون نشاسته شده نه و همچنین اگر صابون غالب
شده و بآب نمک روانه و بآب برف اگر گداخته و میچکد روا بود و در ذخیره گفته بآبی که بکثرت اوراق
متغیر شود و رنگ آنها در کف نماید روانه لیکن در نهایه گفته که رواست و اگرچه رنگ و بوی
و مزه تغیر یابد و اگر خلط شود باوی پلیدی توضی ازو نکند مگر چون جاری باشد یا ده در ده که زمین
بغرف کشف نه شود و جاری آبی ست که برگ کاه برد هو الصحیح لیکن در ترغیب گفته که انچه دست شوید
برو فتوی برین ست و در جامع گفته که داخل ست در آب جاری آب برف که روان شود در راه
و در و نجاستها باشند پس غائب شوند و مخلوط گردند چنانچه لون و اثر نه نماید و همچنین آب باران در آن
باریدن تا اگر بجامه رسد بعد از وقوع بر بامی که برو عذرات باشند پلید نه شود مگر چون متغیر شود
و همچنین آب حمام تا بادخال دست پلید پلید نه شود و این بقولی مطلق ست از جهت ضرورت
و بقول عامه آنگاه که آب از انبوب در آید و اغتراف متدارک باشد یعنی آب در میان دو غرفتین
تسکین نگیرد فتوی برین ست و در خلاصه گفته که متوضی از آب کم روان اگر روی بمورد دارد
روا بود و اگر بمیل دارد نه مگر آنکه درنگ کند بقدر گذشتن غساله آب روا از بالا بند شد
توضی از آب جوی روا بود اگر جریان آن باقی باشد آب پلید در جوی انداختند اگر تغیر یکی
از سه نشود پلید نه بود و الا بود اما بعد از انقطاع بوی و رنگ باز پاک شود و اگر بعض
آب بر جیفه میگذرد اگر ملاقی اکثر یا برابر باشد پلید شود و الا نه و در جامع گفته اگر جیفه راه
آب بند کرد آب در زیر و زبر او میگذرد پلید نه شود مگر بتغیر اثر و فتوی برین ست اما حوض
اگر مربع ست دور او چهل گز باید و فتوی برین ست و اگر مدور ست و دور او چهل و هشت گز باید

که بقیه در حق عرق اعتبار ندارد تا عرق سائل مانع نماز نیست و اگرچه از درم تجاوز کند اما
اگر در آب اندک نشیند بر صحیح پلید شود و استنجا بسنگ انگاه کند بسنده است که نجاست مختصر باشد بر محل
والا اگر نجاست غیر محل از درم افزون باشد استنجا بآب فرض بود و همچنین اگر بطرف احلیل اکثر از
درم رسد و اگر کمتر از و یا برابر او باشد لیکن با ضم محل اکثر می شود اکتفا بسنگ بر قول شیخین روا بود بی
کراهیت و بقول امام محمد نه و از امام ابی یوسف نیز چنین آمده و اگر نجاست محل از درم باشد اکتفا
باو روا بود بر ماخوذ اما اگر بمحل از خارج رسد بر صحیح بی آب پاک نشود این در ظهیری گفته اگر بعد از
از استنجا باد بر آمد و تن یا جامه تر است بقول عامه پلید نشود مگر چون زردی او پیدا شود در
منیة المصلی گفته هو الاصح مسئله در جامع گفته که روا است طهارت بآب آسمان و زمین و اگرچه متغیر
شود رنگ را بوی و مزه او بسبب دیر ماندگی اما اگر گمان افتد که بسبب نجاست است نه یا خلط شود
باوی پاکی از جنس زمین باشد یا نه قصد نظافت دارد یا نه چون زاک و خرما و صابون و برگ
مگر چون بدر آرد او را از رقت پس وضو نکند بآب سیل که ثخین بود و اعتبار در غلبه اجزا راست
نه رنگ را بر صحیح لیکن از زاهدی گفته اگر ظاهر مخالف در رنگ است چون شیر اعتبار رنگ راست
و اگر هر دو یکرنگ اند لیکن در مزه مخالف اند چون نبیذ اعتبار مزه راست و اگر درین نیز موافق
اند چون آب رز اعتبار اجزا راست یا تغیر دهد طبخ او آب را این انگاه است که از و قصد نظافت
نباشد چون مروق و الا چنانچه اشنان اگر تنگ باشد روا بود و الا نه روا نیست بآبی که معتصر باشد
از شجر یا ثمر اما آبی که از انگور چکیده از امام ابی یوسف آمده که توضی باو روا است لیکن در مکارم

که رعایت او بها کرد شرع چه اثر با دارد و ترک چه نقصانها دارد و در ترغیب گفته که استنجا
بآب فرض ست جنب و معذوره و کسی که نجاست او از درم بیفزاید و واجب ست اگر برابر
باشد و سنت ست اگر کم از و بود و مستحب ست اگر از مخرج تجاوز نکند و احتیاط ست از بادی
که خطر تری دارد و در ملتقط گفته که دست با پاکی محل پاک شود و در خلاصه گفته اگر آب بزیر موزه گذرد
و با طهارت محل پاک شود همچنین تخته که برو استنجا کند و اگر بآستین یا دامن رسد اگر اول یا دویم
یا سیوم باشد پلید شود بنجاست مغلظه و اگر چهارم باشد پلید شود بآب مستعمل و اگر درون موزه
یا کفش در آید پاک نشود بپاکی آن اما اگر خرقی دارد که از راهی در می آید و براهی بدر میشود پاک
شود و استنجا بآب آنگاه کند که جای ساتر یابد و الا فاسق شود لیکن در کنز گفته که اگر استنجا
برو فرض ست بناظران گوید که روی بگردانید و خود در کار شود و اگر روی بگردانند آثم نشود
و اگر بنگرند آثم شوند و صایم باد رها نکند گاه استنجا و اگر و بر او بدر آید باید که برنخیزد تا بجامه نچیند
تا آب بدرون او نرسد و روزه او نشکند و اگر متوضی استنجا برو چه سنت کند شکند و در عمده
گفته اگر صایم استنجا بسنت کند بقول امام صفار شکند و بقول امام حسن نه و بقول امام زاهد گذشته
روا بود و آینده نه و صاحب باسور مبالغه نکند و اگر از وی صفره بدر آید و تر شود شکند و در ذخیره
گفته کسی که بسنگ پاک کند روا ست باتفاق که نماز گذارد و اگر چه نشوید و متاخران اتفاق کرده

نیست و بقولی در حق مردان در تابستان از بار اول و ثالث و اقبال دویم و در زمستان عکس و در حق زنان
چنین دایما و در ترغیب گفته که کلوخ بیمین برگیرد و بر بسیار نهد بعده به یسری بر سفره نهد تا میانه کشد و
بیشتر نبرد پس کلوخ را بر خاک مالد و بکناره دیگر نهد تا میانه کشد و همچنین تا تری بیند و بعد از فراغ او را
پاک کند تا اگر دیگری بگیرد در دل او کراهیت نبود و ذکر را بشمال گیرد و بر سنگ یا دیواری و یا کلوخ مالد بعده
استبرا کند و این واجب ست و در کنز گفته که در کیفیت او اختلافست و صحیح آنست که طبایع مختلف اند
چون در دل افتد که پاک شده پاک گردد و بعده استنجا کند بآب و این اوست و بقولی درین زمانه
سنت ست و کیفیت او چنانست که قبل از کشف دستها بشوید و تسمیه گوید بعده روی بشمال کند
و کشاده نشیند در اقطار و مخرج سست کند و سر بر داد و زور بر پاشنه پایها کند و آب اول اندک
ریزد و بمیانه انگشت میانه یسری شوید چنانکه آب پراگنده نه شود و آب دویم زیاده ریزد
و بنصر یار کند و زنان بار اول هر دو بهم پیوسته استنجا کنند و از مردان کشاده تر نشینند
و بعده آب دیگر ریزند و خنصر و سبابه را نیز یار کنند و چندان بشویند که خاطر قرار گیرد و فتوی بر نیست
و در ترغیب ست اولا دبر شوید پس قبل نزدیک امام و بر عکس نزدیک صاحبین و فتوی بر اوست
اما زنان هر کدام که پیشتر شویند یا بهم شویند روا بود و بسر انگشتان نشویند که مورث
باسور ست و در زمستان بآب گرم استنجا کند که مستحب ست و اگر بسرد کند مبالغه کند و
درین ثواب بسیار ست بعده محل را بخرقه یا بدست خشک کند تا آب مستعمل بجامه
و ران نرسد و بعد از فراغ زود خود را بپوشد گویند که شیخ ابو القاسم کرکانی در مجلس شیخ
ابو سعید ابو الخیر در آمد دید که بیان وی بغایت کمالست در دل تعجب کرد شیخ را این معنی مکشوف
شد گفت کسیکه امروز بامداد استبرا نه بر وجه سنت کرده تعجب میکند از حال کسیکه سی سالست
که یک سنت را ترک نکرده و سنت آن بود که دست را از آستین اندرون جامه کشیدی پس ای عاقل ببین

وعلم نکند بلکہ تفکر در امر دنیا کند و نظر با سمان و کرد خود نکند بلکہ بر زمین نگرد و در فرج و خارج
نہ بیند مگر بقدر حاجت و ضرورت و قبلہ را پیش نکند و نہ پس براسم و استقبال نیز ہمین نکند و
برخیزد تا فارغ نشود و بسیار نہ نشیند کہ موزن با سورسد و بعد از فراغ آن را بپوشد و زود بیرون آید
وگاہ خروج پا براست پیش دارد و بعد از وگوید الحمد للہ الذی اخرجنی سالما عنی ما یؤذینی وامسک
فکر مرا است آخذا کہ بیاورد از من انچہ مرا ازار میداد و بندد
فی ما ینفعنی عفوا نک ربنا والیک المصیر و نشیند در راہ و در صفہ جوی و زیر درخت بار دار و
در انجمن نفع سید بود ایا بیش بیش میدارم از بود و کار خود تا حد توانست بار گشت ۱۲
سایہ دار و در سواد و مقابر و بول نکند و در زمین سخت و بر ابر باد و بر روی بالا و تابستان در سایہ و در زمستان
در آفتاب و از راہ آثار پا بپرہ و استادہ نگرد بعد زود در سوراخ گوید کہ یکی چنین کرد جن انسان بیرون آمد
و او را ہلاک کرد پدر وی آمد و با وی سخن کرد وی گفت کہ ما بعبادت مشغول بودیم چون بول کرد بیامد
او را تاب دیدار ما نبود و ہلاک شد و در آب استادہ و نہ در روان بر شط راہ این فعل جہال ست و در
مغتسل فی الحدیث عامۃ الوسواس منہ و در راہ کہ این نشان فرزندی نکاح ست و بخانہ
چاہ فضل ۱۲ در حدیث ست بسیار وسواس از ین ست ۱۲
و بر ہنہ و بزاق بر بول نیفگند و از جای بول کشادہ نشیند و زمین نرم و نشیب باید تا انجا بول کند
و کلوخ قبل از ولوج آمادہ کند و چون بردارد سہ بار بر زمین زند و گوید خاموش شود و بعد از فراغ
استنجا کند و این سنت مؤکدہ است نزد یک ما و فرض نزد یک امام شافعی و رواست بسنگ و کلوخ
و خاک و ریگ و مدر و پنبہ جامہ کہنہ نہ بدست راست و گیاہ و استخوان و سرگین خشک و تر و نمک سنگ
و آگشت و پوست پیاستہ و نشست پختہ و سفال و چوب تیز و سنگ تیز و کاغذ اگرچہ سفید باشد و بپیرہ
کہ او را قیمت باشد چون کندم و جو و فرشیم و در زجاج گفتہ کہ استنجا نکند بغیر مدر و جب و خاک
کہ مورث فقر ست و بہمین اگر تواند سنگ ہمین گیرد و بجیباند و از شمال بدین ساقط ست
و نہ بسنگی کہ غیر بآن استنجا کردہ مگر چون او را گوشہا باشد و در استنجا عدد سنت نیست تنقیہ
پاکی ست اگر یکی شود کفایت کند و اگر بسہ نشود افزاید لیکن فاضلہ تر ست و در رو کیفیت ما

و در منیه گفته که نماز بر و قبل ازین روا نه و در ظهیری گفته که بقولی سنت موکده است غسل ۳
و سنت و آن برای جمعه است و در هدایه گفته که نزدیک امام ابو یوسف برای نماز است و نزدیک
حسن برای روز و صحیح اولست لیکن در ظهیری گفته که این قول امام محمد است پس اگر قبل از نماز
محدث شد نزدیک آن مثاب نباشد بخلاف این و زن مثابه نیست نزدیک آن بخلاف
این ۴ و برای عیدین و این نیز نزدیک امام ابو یوسف برای نماز است و نزدیک حسن برای روز
و برای بستن احرام است غسل ۴ و در روز عرفه و در ترغیب گفته که این هر دو در حق حجاج است و در
ظهیری گفته که بقولی هر چهار مستحب اند غسل ۴ و مستحب و آن برای کافریست غیر جنب که اسلام
آرد اما جنب را بر اصح واجب است و اگر بعد از انقطاع خون اسلام آرد بر و واجب نه این همه
در خلاصه گفته و در جامع گفته اگر با احتلام و حیض بالغ شود در غسل او اختلاف است لیکن احتیاط
در وجوبست غسل ۵ و مستحب است بعد از افاقت و بلوغ بغیر احتلام و بعد حجامت و شب برات
و قدر و عرفه مسئله چون بمستراح رود سر و پا برهنه نرود نه بکلاه مگر آنکه بر و چیزی
باشد و نبرد با خود چیزی که بر و نوشته باشد نه چیزی محترم و نزدیک دخول تعوذ کند و در صحرا
قبل از حضور آن موضع یا قبل از تعری بعده پای چپ درون نهد و پای راست بر زمین زند
و جامه چیند و ازار بند بدست چپ کشاید و خود را بقدر حاجت برهنه کند و پهلوی چپ
بسوی قبله کند و پای راست باستاند و زور بر پای چپ کند و دست چپ بر روی خود نهد
چون غمگینان گویند که امام محمد در اوان سلطنت در مستراح بود که معاند آن زه در گلوی او افگند
و لیکن چون مرائی این سنت بود هیچ ضرر بوی نرسیده بعده تامل کرد که برعایت یک سنت
چندین فایده حاصل شد بعده طلب علم بر سلطنت اختیار کرد و شد آنچه شد و بزاق و مخاط
نیفگند که سبب بوی دهان و نسیان است و سخن نگوید و عمل نکند مگر ضروری و تفکر در امر آخرت

ثم سال غلبة الوضوء وذكره في احكام الفقه لان وضوء سلم الفتح لذلك العذر بل وقتها فتح وانما لا يخرج في الوقت ما وقع له ١٢ شرح منية ٩ سال من امد متحير بهم

مظهر ولسيكه نكذرد بر وقت فرض مگر بوجود حدثی که بآن مبتلاست چون استحاضه و رعاف وضو كند

در وقت هر نماز وبآن آنچه میخواهد از فرض و نفل گذارد و در ذخیره گفته که دوام عذر در حق ابتدا آنست

که قادر نشود در نماز بر زمانی خالی که در آن وضوی و نماز تواند کرد پس اگر در وقت نماز خون روان شد

وضوی و نماز کرد و خون نمی ماند تا وقت دیگر در آمد و این تیز بآن گذشت نماز اعاده نکند و اگر

در میان این وقت ماند اعاده کند اما بر حق بقا عام ست حقیقة یا حکما چنانچه گاه نماز یا وضو

مبتلا شود و این در جامع گفته و معتبر درین عذر ایست که مقارن باشد با وضو یا طاری نه سابق

پس اگر مستحاضه را وقت عصر در آمد و خون روانست پیش ماند وضو ساخته نماز شروع کرد و بعد از

فتوره اولی وقت مغرب در آمد نماز تمام کند و در خلاصه گفته یکی را خون از بینی یا جراحت روان شد

انتظار کشد تا آخر وقت و اگر نماند وضو کند و نماز گذارد و حکم اعاده گذشت و اگر جراحت را سیلان

بند کند عذر نماند بخلاف حایض اما مستحاضه را جایی گفته که بدر آید و جایی گفته که نه این در ذخیره گفته

و باید که معذور ریش را به بندد از بیت تقلیل نجاست و اگر نه بندد و باک نبود لیکن در جامع گفته

که واجب ست منع سیلان به رباط یا حشو یا جلوس و نماز با ایما و اگر علاج نکند با قدرت و با سیلان

گذارد روا نبود و جامه آلوده را بقولی تر و یک بهر نماز شوید و بقولی نه که امر او از تن قوی

تر میست و بقولی اگر داند قبل از فراغ آلوده خواهد شد شوید والا نه و فتوی بر نیست اما

مستحاضه را امر باستحاضه نیست که خون او پلید نیست این در ذخیره گفته و اگر از یک منخر او خون

میرفت و بعد از وضو بند شد و از منخر دیگر روان شد نکند و همچنین و ما میل و جدری و ناقض

طهارت معذور خروج وقت ست نه دخول تر و یک طرفین و تر و یک امام ابو یوسف این نیز

پس اگر بعد از طلوع آفتاب وضو کند برای نماز عید نمی رواست که ظهر بآن گذارد و بخلاف امام

ابی یوسف و در هدایه گفته که صحیح اول ست غسل ۱۲ و واجب و آن برای میت مسلم ست

حافظ الدین میفرماید که برای ثبوت عذر زمانه تمام باید که در دو وضو نماز تواند گذارد و خالی از حدث این روایت غیر ظاهر است

در حق نماز و روزه باقل گیرد و در حق وطی باکثر پس سه روز نماز و روزه ترک کند و هفت روز بجا آرد
و بعده ده روز قضا کند اما نفاس او چهل روز ست باتفاق و یا معتاده ست و این نه صورت دارد ۱ یا حافظه
وقت و عدد ست و این بعادت رد کند ۲ و یا حافظه اول وقت ست و ناسیه آخر و این بغالب رای عمل کند
و اگر رای ندارد سه روز نماز نکند و هفت روز پنج وقت غسل کند و نماز گذارد و روزه سه روز ترک کند و بقیه ماه
نگاه دارد و بعده ده روزه قضا کند ۳ و یا عکس این چنانچه یاد دارد که آخر ماه پاک میشد و این سه روز آخر ماه نماز
ترک کند بعده غسل کند ۴ یا هر دو فراش کرده لیکن یاد دارد که روز بیست و یکم میدید آن روز ترک کند و بعده
نه روز برای هر نمازی غسل کند ۵ یا یاد ندارد مگر طهر در عاشر یا در عشرین و نمیداند که این اول طهر ست
یا اوسط یا آخر سه روز اول از آن عشره بوضوی گذارد و شش بغسل و عاشر بوضوی ۶ یا یاد دارد که پنج روز
میدید اما نمیداند که کدام پنج روز پنج روز اول ماه بوضو گذارد و روزه دارد و وطی کرده نشود و بقیه برای نماز غسل کند
۷ یا ناسیه عدد و وقت ست اما میداند که در هر ماه یکبار میدید سه روز از اول ماه نماز و روزه کند و وطی
کرده نشود و بقیه برای هر نمازی غسل کند و در شوال بیست روزه قضا کند ۸ یا این همه نمیداند تمام ماه
غسل کند برای هر نماز و حکم روز گذشت ۹ یا تغیر یافت عادت او بتقدم یا تاخر پس اگر قبل از ایام نصاب
دید و از ده نیفزود و در ایام پاک شد یا کم از سه دید استحاضه ست نزدیک امام تا مکرر نشود و نزدیک
امام ابو یوسف مقدم حیض ست و اگر قبل کم دید و در ایام نصاب اما از ده نیفزود همه حیض ست
و اگر در هر دو نصاب دید اما از ده نیفزود بروایتی از امام اعظم همه حیض ست و بروایتی آن استحاضه و این حیض و
نزدیک صاحبین همه حیض ست و در خلاصه گفته اگر قبل و در ایام دید اما کم از نصاب لیکن بجمع خواهد رسید
نزدیک امام ابو یوسف حیض ست و نزدیک امام اعظم اگر مکرر شود حیض والا استحاضه و در متاخر نیز این بیچوجه
بطریق متقدم ست و اگر پنج روز در ایام دید و دو قبل و چهار بعد یا قلب این ایام حیض ست و باقی استحاضه
مبتداه روزی خون می بیند و روزی طهر و همچنین مستمر شد ده روز از اول هر ماه حیض ست و باقی

بر سر پل نگذاشتی که جوال کاغذ بانجا قریب بست و خواجه اکبر ضمن بخاری گفته که چون محدث بودی
بباز ار و راقان نگذاشتی ۱۲ و نفع نگیرد شوهر از ناف تا زانوی او از همه جوانب بجماع و تخمیذ و مس این
نزدیک شیخین بست و نزدیک امام محمد منع نیست مگر از فرج اما قبله و مس ما وراء ناف رواست و بجائی گفته
که علماء در معنی این اختلاف کرده اند بقولی از مواضع ازار بر چیزد و از بالای ناف و زیر زانو نفع گیرد
و بقولی مباشرت بالای ازار رواست که آزار از بشره حایل ست و در مسعودی گفته که درین حال
فراش جدا انشاید گرفت که تشبیه باهل کتابست و در خبر ست که امیر المؤمنین حضرت عایشه صدیقه
رضی الله تعالی عنها با رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله وسلم آسوده بود ناگاه پایان فراش
رفت فرمود که مگر حیض آمد گفت بلی فرمود که میز بر خود گیر و با بنای صدیقه میز بر خود گرفت و باز
بفراش در بر رسول علیه الصلوة والسلام رفت معلوم شد که فراش جدا انشاید کردن و در بعضه انشاید
آسودن و در جامع گفته رواست ولی زن که پاک شود بیاکثر قبل از غسل لیکن مستحب نه نزدیک
که پاک شود بر اقل اگر بعد از گذشتن خبر و پیش از وقت نماز که در وی غسل و تحریمه کند بتبده باشد
که بر سه روز گذشته اعتماد کرد پاک شده بر عادت یا فوق او و هم چنین دون او بعد از سه روز لیکن
باکراهیت و لیکن بر مختار هدایه قربان نکند تا بعادت نرسیده اگرچه غسل کرده و بعد از عادت غسل
دیگر کند و قربان کند و در خلاصه گفته احتیاط آنست که قربان نکند روزه دارد و نزدیک خوف فوت
غسل کند و نماز گذارد و در شرح وقایه گفته تاخیر غسل تا وقت مستحب واجب ست و اگر بر عادت
یا اکثر پاک شده یا ابتداء بود مستحب ست و اگر بر اقل از سه پاک شده نزدیک خوف فوت وضو کند و
نماز گذارد و وقتی که از اقل حیض کم باشد یا حامله بیند استحاضه ست مانع این احکام نیست و انچه از عادت
گذارد و اگر از اکثر تجاوز کند ما در استحاضه بود و الا حیض و نفاس جلابی گفته که مستحاضه را بتداء
و حیض او ده روزه ست اما اول رویت و طهر او بست روز ست نزد یک طرفین ست و نزدیک امام ابو یوسف

شکر نعمت گوید الحمد لله رب العالمین و معلمه نزدیک آن بر هر کلمه قطع کند و نزدیک
این بر نصف آیه و مکروه است قرات توریت و انجیل و زبور و همچنین دعاے قنوت لیکن
از محیط گفته که نه و بسایر ادعیه و اذکار باک نه بلکه در جامع گفته مستحب ست که در وقت
نماز وضو ساخته در مسجد خانه بنشیند تسبیح و تهلیل گوید بقدر نماز و در مسعودی گفته و بگوید
الحمد لله علی کل حال و استغفر الله من کل ذنب و هفتاد بار استغفار گوید و چون پاک شود
غسل کند و دو رکعت نماز گذارد و در هر رکعتی بعد فاتحه اخلاص سه بار که درین ثواب بسیار ست اگر
قبل از حیض دیگر میرد شهید میرد و شیخ الاسلام برهان الدین حدیثی باسناد صحیح روایت کرده که بکری
که او را مردی نسوده بمیرد شهید بود و مصحف را مس نکند و در جامع گفته نه باعضای طهارت
و نه بغیر آنها بر اصح و نه بمغسوله قبل از اکمال بر اصح مگر بغلاف منفصل چون خریطه و جلد غیر مشرز نه
بمتصل و بیاض در حکم سواد ست و بقولی نه این اقیس ست و آن اقرب به تعظیم و مکروه است
مس او بآستین و دامن بر صحیح و نزدیک عامه نه و مس کتب شرعیه اما بر مذکور بقالی نه و اگر در کتب
فقه آیات باشد حمل و اخذ او روا نه مگر بجامه و بر مختار بعضی آنست که اگر در آن حال ذاکر باشد روا
نبود و در شرح وقایه گفته اگر مصحف بر لوحی باشد و چنان نویسد که مکتوب خود را مس نکند نزدیک امام ابو یوسف
رواست و نزدیک امام محمد نه و در کنز گفته که فتوی برینست و درین دو حکم جنب نیز چنین ست و از امام اعظم آمده
اگر مضمضه کند و بخواند باک نبود و نجم ائمه بخاری برین فتوی داده و در ظهیری گفته که بر اصح روا نه و همچنین
مس او بعد از غسل ید و گرفتن بآستین و خواندن کم از آیت بر اصح روا نه و همچنین مس نکند کتب سماوی و
تفسیر را و در سراجی گفته که نزدیک بعضی رواست که فقیه کتب فقه را مس کند و محدث درین حکم چون جنب ست
پس خواندن روا بود و مس نه و در مسعودی گفته از فقیه ابو اللیث که اگر قطار شتران باشد و بر شتر پیش
مصحف باشد و من محدث باشم مهار شتر اول نگیرم و خواجه ابو منصور ماتریدی گفته که چون محدث بود

خونی ست که عقب ولد باشد و افگانه که بعض خلق او نموده شود چون موی و ناخن و انگشت
ولد ست و اقل او حد ندارد و اکثر او چهل شبانروز ست و اگر در میان پاکی بینید نزدیک امام اعظم
خون ست و اگرچه پانزده روز باشد و نزدیک صاحبین پانزده روز فاصله اند پس اول نفاس
باشد ثانی حیض و در خلاصه گفته که فتوی بر قول امام اعظم ست و **حکم حیض و نفاس آنست** ا
که نماز و روزه ترک کند و این را قضا است نه آنرا و در جامع گفته مبتدئه بمجرد دیدن ترک
کند و بر نا خند و اگر کم آید قضا کند این در خلاصه گفته و معتاده نیز ترک کند و اگر بخیر روزه در ششم
بینید نزدیک مشایخ بلخ او را بغسل و نماز امر کرده شود و بقول صدر شهید بآن نه باین و
بقول محمد میدانی بهر دو نه مختار خلاصه اینست و اگر در چهارم پاک شود بآن امر کرده شود
و باین نیز چون خوف فوت شود این در سراجی گفته و در شرح وقایه گفته که اعتبار
آخر وقت راست پس اگر در آخر دید نماز ساقط شد و اگر در و پاک شد لازم شود و اگرچه باقی
لمحه باشد و این آنگاه است که بعد از اکثر پاک شود والا وقت غسل و تحریمه شرط ست
و اگر صائمه دید باطل شود و قضا دهد اگر واجب باشد والا نه و اگر در روزه پاک شد و چیزی
نخورده روزه صحت ندارد لیکن امساک کند و اگر در شب شد صحت دارد و اگرچه باقی
لمحه باشد این وقتی ست که بر اکثر پاک شده والا وقت غسل شرط ست و اگر غسل در شب نکرد
روزه باطل نشود و در سراجی گفته اگر در خلال نماز نفل دید قضا دهد و اگر حائض شروع کند
نه در خلاصه گفته اگر در خلال فرض دید بر و قضا نبود و در مسجد در نیاید لیکن از مسجد
خانه منع نه و طواف کعبه نکند و قرآن نخواند و در شرح وقایه گفته که نزدیک
کرخی نه آیه خواند و نه کم آیت از و هو المختار و نزدیک طحاوی کم از آیت از و روا بود و هو الصحیح
این در جامع و برجندی و مکامی گفته که این آنگاه است که قصد قراءت بود والا باک نیست چنانچه اگر

ظاہر بدن
فرض ست پس اگر بر بدن
او مانع نیست از سیلان آب بظاہر
بدن پس امر ظاہر ست و اگر بر و مانع ست پس
حجاب مسئلہ دایر بر لزوم حرج و عدم او ست تا اگر در ازالہ او
حرج نیست چنانچہ ریزہ نان خائیدہ بر دست یا غیرہ خشک شدہ
تا ریم در بینی خشک شد پس آنرا دور سازد و آب را بر ظاہر بدن
روان کند و اگر در ازالہ او حرج ست باید دید اگر نفوذ آب را
مانع نیست چنانچہ حنا و گل و خاک و صمغ و خمر آرد بر قول صحیح پس بوصول
تری کہ نوعی از غسل ست کفایت فرمایند و سیلان را ساقط کنند
برای حرج و اگر نفوذ آب را مانع ست چنانچہ در مسئلہ پیہ کہ در
قیدگی کردہ یا روغن بر بدن مالیدہ یا ملک در انگشت
کردہ کہ این چیز با ہم مانع سیلان اند و ہم مانع وصول
بلل پس درین صورت روان کردن آب بر ظاہر بدن اعتبار نمایند بجہت دفع حرج
روان کردن آب بر ظاہر بدن اعتبار نمایند بجہت دفع حرج
پس کلام فقہا درین مسئلہ دلالت دارد بر آنکہ شخصی دندان
خود را بتار آہنی بستہ یا بمیخ زر یا غیرہ استحکام نمودہ
یا دوائی چنانچہ مستکی و غیرہ برای استحکام استعمال
نمودہ و آن دوا درین دندان سخت شدہ کہ بازالہ او
حرج تمام دارد و ضرر کمال بدندان میرسد پس آن شخص
را روان کردن آب بر ظاہر بدن و از عہدہ غسل
روان کردن ست بر ظاہر بدن و از عہدہ غسل
بیرون آید زیرا کہ ازالہ این اشیا و آب رسانیدن
زیرا اینہا دشوار تر ست از آنکہ پیہ یا غیرہ
از ترقیدگی یا روغن
از بدن دور ساختہ

آب زیرا اینہا رسانیدہ
آید و گفتہ نشود کہ این استدلال
بقیاس ست کہ خاصہ مجتہد ست زیرا کہ گوئیم
این استدلال بدلالت راجحت ست کہ خاصہ مجتہد نیست
چنانچہ حرمت تافیف والدین کہ منصوص ست بآیۃ کریمہ
فلا تقل لہما اف (ان تفتن ۱۲) دلالۃ دارد بر حرمت
ضرب آنہا چہ علت حرمت تافیف کہ ایذا ست اینجا
بطریق اولی یافتہ می شود آنچہ بتوفیق اللہ تعالیٰ در
دل این ضعیف در آمد نوشتہ شد اگر کسی برخلاف این از کتابی
معتبر اطلاع یابد باید کہ در بیاض این نسخہ ثبت نماید و بر خطا این حقیر
مردم را اطلاع دہد کہ درین اجر عظیم خواہد یافت بدانکہ کلام فقہا درین
مسئلہ اشعار می بخشد کہ این حکم خاصہ پیشہ وران باشد یعنی کسیکہ
پیشہ کلاوہ کردن دارد خمیر کردن و مانند او داشتہ باشد زیرا کہ در
ذخیرہ و غیرہ بصیغہ مبالغہ یاد کردہ یعنی طیان و عجان و خبار و صباغ
گفتہ و احتمال دارد کہ ذکر اینہا خارج مخرج عادت باشد
پس کسی را کہ بقاء این اشیا در ناخن او گاہ گاہی روی
میدہد او را احتیاط در آن ست کہ این اشیا را از ناخن برآرد و آب
بر بدن روان کند تا بیقین کہ از عہدہ غسل بیرون آمد یعنی
پیہ یا روغن الخ بوجود آنکہ آسان ست بہ نسبت مستکی و تار
آہنی کہ ازالہ اینہا دشوار تر ست پس پیہ آہ بحرج
حکم ظاہر بدن کردن اینہا بطریق اولی حکم ظاہر
بدن ست ۱۲

بالفتح شلم درخت یعنی شیرہ
کہ از میان درخت چکد چون صبر
بفتح و کسر یا عصارہ
درختی ست تلخ و سکون
با جایز نیست مگر در ضرورۃ
شعر ۱۲ رشیدی بہترین
آن صمغ عربی ست
و آن شلم درخت مرغ ست
نہ صمغ درخت طلح چنانچہ
صاحب صحاح گفتہ ست ۱۲
رشیدی طلح بالفتح درختی ست
بزرگ خار دار در ریگستان ۱۲

رشیدی ملک
بالفتح جاویدان صمغ صندل آن
و خائیدن اسپ لگام را
و نیز گفتہ اند و صمغ و ہر چہ
لزج چسپندہ باشد و بفتحتین
درخت ست و بمعنی آنرا
علاک بالکسر و الضم نیز گویند
و نیز علاک آنچہ خائیدہ شود
و لزج باشد و بالفتح و کسر
لام طعام سخت و ہمچنین
عالک ۱۲ رشیدی

مستعلقه میان غسل و وضو فاصله نشود و باشد ازانجا که
میان غسل و وضو فاصله نشود و باشد ازانجا که
بدست نکسی نیفتد پیراهن او آب بسیار نیز
مادامیکه در پیراهن او آب بسیار نیز
گردد در ناخن او آب بسیار نیز
نیفتد آن پیراهن صباغ در حکم
پس ملاک نیست بر این صباغ در حکم
گردد مذکور شود و در حکم
گردد مذکور شود و در حکم
دشمن غسل ساده بهم وصل و خلل منع نکند
تاسیت غسل الظهر بیرون و قفا و صفحه گردن
خرقه گردن گردد و وضو گردد
یا وضو گردد و وضو گردد
گردد شود و وضو گردد
گردد را کفایت نکند و وضو گردد
باشد چنانچه نیت او انتقاد شود و وضو گردد
دیباچه گفته آمد غسل کرد و در ناخن او آب
بیچه و گل و در ناخن او آب
نام سه شود و کیت نقوذ آب
و مولانا رحمه الله

در غسل روان کردن آب سنت و اثر آن فایده مینماید
پس سزاوار است که فارق میان محدث و جنب غسل
و مقدار فرض حسبی گردانیده آید چون در اثنای غسل
او در ناخن مانع تمام غسل سنت بخلاف از اله دیگران که در وضو حسبی ست
پس ظاهر این پاسخ آنست که مقصود از روان کردن آب بر ظاهر این باشد
مسئله گفته پس حاصل آنست که مقصود از روان کردن آب بر ظاهر این
چنانچه در آب راکد روان کردن آب سنت و اثر آن فایده مینماید
انتهی و وزد بهن قاصر می آید که این کلام مقتضی جواب اخیر است مولانا عصام
زیرا که چون اثر بر روان کردن آب سنت و اثر آن فایده مینماید
سیلان را که مطلوب ست لیکن ترک کردن عضو نوعی از غسل ست چنانچه آبی
رحمة الله علیه در وضو به ترک کردن اعضا کفایت فرموده و سیلان شرط
چنین بچه تمسک آورده اند که سیلان گوش و خلایل شرط نیست داخل روکوده
و بترک کردن دی کفایت فرموده پس در مسئله صاحبی تخی پنبه اگرچه سیلان شرط
بود لیکن رعایت چنین چیزها بین قوم غسل کفایت فرموده و سیلان شرط نکرده اند
بدون از الهٔ این اشیاء می آید و از الهٔ این حرج ست و در صورتیکه این قوم
غسل نیز بدین سر پنبا چنانچه پیدا غیر او در ترقیقی کرده یا روغن بر بدن مالیده
پس ظاهر این اشیاء حکم ظاهر بدن پیدا شد پس روان کردن آب بر انها
مثل روان کردن آب ست بر ظاهر بدن چنانچه این تقریر را یاد دارید
فهم کردن تقریح آنچه کلام شارح وقایه بر ان مشتمل گردد و این تعلق
دارد و ظاهر کلام مشتمل بدین عبارت شرح وقایه
که جنب نا روان کردن آب
بر قلم

آب فایده مینماید مگر وصول تیمم او مطلوب
بروز استعمال کرده باشد

مکرر و از امام ابی یوسف آمد که یکبار شود و فتوی بر نیست پس اگر از پنج روز عادت افزود
و از ده نگذشت هم باتفاق حیض باشد اما نزد یک طرفین عادت نشود خلافا له پس اگر
در شهر آتی استمرار شود نزد یک طرفین همان پنج روز حیض باشد و نزد یک ثانی این با انچه
افزوده اما اگر در ثالث نیز چنان دید و در رابع مستمر شد باتفاق چنین و همچنین اگر کم از عادت
منقطع شود الکل فی الخلاصة اما زنی که خون از پس بیند نماز و روزه و قرآن ترک نکند لیکن در
ذخیره گفته که مستحب ست که شوی با وی قربان نکند و بعد از انقطاع غسل کند و اقل او سه
شبانروز ست و اکثر او ده شبانروز و در شرح وقایه گفته آغاز مدت از وقت وصول بخارج
پس بحیلولت کرسف نماز قطع نکند و اگر محاذی داخلی از و تر شود خروج نبود و اگر بحاذی
خارجی رسد با کرسف بردارد این زمان حایض شود و کرسف مستحب ست بکرداد در حالت حیض
و نشیه را در هر حال و جای او جایی بکارت ست و در داخلی مکروه ست ظاهره در اول شب نهاد
و صبح آلوده دید این زمان حایض شد و اگر حایض نهاد و بیاض دید آن زمان پاک شده
و اقل طهر پانزده شبانروز ست و اکثر او حد ندارد و طهری که در میان دو خون باشد در مدت
حیض حیض ست خون بنصاب رسد یا نه طهر روزی باشد یا اکثر این در هدایه گفته و هر رنگ
که در ولادت بیند حیض ست مگر سفید خالص یا غالب که این باتفاق نبود لیکن در ترغیب گفته
که بقولی شیخ ابی علی اگر سرخی غالب باشد حیض بود و اگر سفیدی بود نه و بقول علمای ما
جز سفیدی خالص انچه بیند حیض بود و درست نیست و در سراجی و مسعودی گفته که اعتبار
در رنگ تری راست نه خشکی را تا اگر کرسف بر گرفت سفید بود خشک شده رنگین شد حیض نبود
و اگر تر بود رنگین بود خشک شد سفید شد حیض بود پس اگر اول و آخر ایام چنین دید و در میانه
هیچ نه همه حیض بود نمازها گذارده و روزها داشته روانه و اینها را قضا کند نه آنها را و نفاس

ف۱ یعنی زنی که ایام حیض او پنج روز بود و در ماه دیگر شش روز و آورد پس نزد یک امام ابو یوسف عادت او همین شش روز گشت پس پس بخلاف طرفین که نزد ایشان اگر دو ماه چنین شش شش بیاید آنگاه گفته شود که عادت او همین گشت

ف۲ و اقل ایام حیض ثلثة ایام و اکثر العاشر

ف۳ ای بر صحرا ن زنان حایض بفرج خود تنهد و داخلی بالا سپار چون آمده استاده و کناره او تر نشود خروج نبود و اگر نجارج تر شود و پارچه تر نشود

ف۴ ای وقت صبح

ف۵ ای اگر وقت صبح

ف۶ ای وقت

ف۷ اگر در دوم و سوم هم چنین خون دید

ف۸ یعنی اگر در دوم و سوم هم خون دید

بی یقین نه و در منیه گفته اگر در غیر منتذکر دراحلیل تری یابد اگر قبل از خواب آلت او منتشر بوده نشود والا شود از جهت احتیاط و فتوی بعضے بر نجاست و این آنگاه است که استاده یا نشسته بخواب رفته اما اگر بر پهلوی خفته یا یقین کند که منی ست شود و در خلاصه گفته نشسته یا ایستاده یا روان بخواب شد بعد از بیداری تری یافت این و آن که بر پهلوے خفته است برابر ست اگر مفیق و صاحی بعد از اغماء و سکر ندی دید نشود و اگر زوجین بر فراش منی یابند فارق بیاض و اصفر راست بقولی و طول و دور بقولی و احتیاط انیست که هر دو غسل کنند و در ظهیرے گفته هو الاصح و در ترغیب گفته منی آبی ست غلیظ سفید که آلت باو منکسر شود و شهوت منقطع گردد و مذی آبے ست تنک سفید که نزدیک ملاعبت یا تفکر بر آمد و ودے آبی ست سفید که پس از بول بر آید و در جامع گفته که اگر بعد از جماع و بول بغسل چیزی از لزج بر آید و دی بود و بالنقطاع حیض و نفاس اما اگر بعد از ولد خون نه بیند نزدیک امام شود ماخوذ اکثر انیست و نزدیک امام ابی یوسف نه و ماخوذ بعضے انیست لیکن وضو بالتفاق کند مسئله بدانکه حیض خونی ست که رحم بالغه سالمه غیر آسیه او را بخارجی افکند و اگر بداخلی رسد و ظاهر روایت حیض نبود و فتوے بر نجاست و حد ایاس بر مختار زاهدی پنجاه سال ست و بر مختار خلاصه پنجاه و پنج معتمد و اعدل انیست و در مسعودی گفته فتوی بر نجاست پس انچه بعد ازین بیند حیض نبود و هو الصحیح و در شرح وقایه گفته که ظاهر مذهب انیست لیکن بر مختار سیاه و مرخ حیض ست و زرد و سبز و خاک گون نه و حد بلوغ بر اصح نه سال ست پس اگر خون او بنصاب رسد با جماع حیض باشد و از پنج ساله با جماع نه و در میان اختلاف ست و در سراجی گفته که بر مختار نه و چون مرات حیض خون و طهر دید معتاده شد در عدد و محل و تکرر مقرر شود و منتقض نشود مگر بخلاف +

وجامع گفته که اگر بعد بول یا خواب یا مشی غسل کرد بخروج بقیه باتفاق واجب نشود
که این مذیست نه منی که خواب و مشی قاطع مادهٔ شهوت اند و در ذخیره و خلاصه گفته که اگر
انفصال و خروج بشهوت نباشد چنانچه چیزی برداشت یا زده شد بر پشت نزدیک متقدمین
و عامهٔ متاخرین نشود و بعضی ازینها چون عیسی بن ابان و شادان بن ابراهیم و ابو عبد الله
قلانسی گفته اند که واجب ست و همین ست قول شافعی رحمه الله تعالی و اگر محتلم را آب
بر احلیل ظاهر نشود غسل واجب نشود و همچنین محتلمه بر صحیح و اعتبار در خروج خارجی راست
و اگر بعد از غسل منی زوج از فرج او بدر آید نشود و اگر جماع در غیر فرج گردد و آب او در فرج زن
در آمد بر زن نشود مگر چون بارور شود که آب از زن نازل شده باشد و نماز ها قضا کند اگر محتلم
بر فور آب ندید و بعد از ساعتی مذی دید نشود و اگر منی بر آمده شود اما نمازی که در میان
گذارده باشد اعاده نکند و اگر با بول منی بدر آید اگر منتشر ست یعنی استاده شود و الا نه ۲
و بغیبت سر ذکر در یکی از آن دو بر هر دو انزال شود یا نه و اگر یکی رسیده و دیگری نارسیده
بر آن شود و بر این نه اما در نماز منع کرده شود تا اغتسال همچنین اگر یکی دیوانه باشد این در جلابی
گفته اما بجماع صبیه که مثل او را جماع کرده نمی شود واجب نه شود مگر بانزال و بقولی شود و بایلاج
میت و بهیمه نشود بی انزال و اگر با بکر نزدیکی کند نشود بی انزال که بکارت از التقاء بالغ ست
و در جلابی گفته که بایلاج با حایل از جامه و جز آن نشود لیکن در خانی از حجت گفته
که اگر آلت را بجامه پیچیده ایلاج کند اگر نرم باشد شود و الا نه ۳ و بروایت
مستیقظ منی یا مذی را در ذخیره گفته که اگر متذکر احتلام بر فراش بللی یابد اگر منی باشد
یا مذی یا مشکوک شود و اگر ودی باشد نه اما غیر متذکر اگر ودی یابد نشود و همچنین مذی
در خلاصه این گفته و اگر منی بود شود و همچنین مشکوک نزدیک طرفین و نزدیک امام ابو یوسف

آب نزدیک طرفین فرض ست بخلاف امام ابو یوسف[۱] و دلک شرط نیست مگر بروایتے
ازین اما نزدیک امام مالک شرط ست[۲] و سنت در غسل آنست که اولا دست تا بند شوید پس فرج پاک
کند پس نجاست از تن دور کند اگر باشد تا نجاست زیادہ نشود پس وضو کند و مسح[۳] نیز کند
بر صیحہ و پای نشوید مگر چون بر تخت یا سنگ باشد بعدہ آب بر تن ریزد سہ بار و تقدیر
لازم نیست تا زیادتے و نقصان بے اسراف رواست پس اولا بر دوش ایمن سہ بار
ریزد پس بر الیسر پس بر سر و بقولے بر ایمن پس بر سر پس بر الیسر و اصح اولست
بعدہ پا را در جاے پاک شوید و اگر یکے در آب روان در آید روا بود لیکن ترک سنت ست
مگر آنکہ ساعتے توقف[۴] کند و وضو و غسل با کمال رساند و نقل بلل از عضوے بعضوے
دیگر نزدیک ارسال آب جایز ست در غسل نہ در وضو اما ہمان عضو در ہر دو روا ست
و در منیہ گفتہ کہ سنت ست کہ استقبال بقبلہ نکند و در بار اول ہمہ اعضا را بالند و غسل کند
در جاے کہ کسے او را نبیند و سخن اصلا نگوید و مستحب ست کہ بعد از فراغ خود را بمندیلے
مسح کند و قدم بعد از لبس بشوید و نافلہ گذارد و **غسل بہ چہار گونہ ست** فرض[۵] و آن
بخروج منی ست از مرد یا زن در خواب یا در بیداری با دفق و شہوت نزدیک الفضال و اگرچہ
گاہ خروج نباشد نزدیک طرفین و نزدیک امام ابو یوسف در ہر دو حال تا اگر بعد از جماع[۵]
و غیر فرج یا نظر بشہوت یا احتلام جدا شد و او سر آلت گرفت تا ساکن شد پس برآمد نزدیک
آن دو واجب ست بخلاف این در ہمہ اجی گفتہ ماخوذ ابو اللیث[۶] امنیست و در حیرۃ الفقہا گفتہ
کہ اگر بر اختیار مولانا ے حمید الدین ضریر[۷] اگر در خانہ غیر باشد فتوی بر نیست و اگر در خانہ
خود باشد فتوی بر آن ست و در ذخیرہ گفتہ کہ اگر قبل از بول و نوم غسل کرد بعدہ بقیہ برآمد
نزدیک طرفین واجب شود و نزدیک امام ابی یوسف نہ و ماخوذ امام خلف امنیست و در ظہیر

---

[۱] بل الیسر الی ایمن ۱۲ [۲] بقول ابو یوسف ۱۲ [۳] و مسح ۱۲ [۴] و توقف ۱۲ [۵] و غسل ۱۲ [۶] ابو اللیث ۱۲ [۷] ضریر ۱۲

وسوراخ گوش که گوش واره در و بود و کمان چنانست که بی تحریک نخواهد رسید
تحریک کند و اگر نبود و کمان چنانست که بتکلف نخواهد رسید تکلف کند و اگر ضم شده
چنانکه بامرار در مے آید و بغفلت نه در آرد اما تکلف بچوب و مثل او نکند و تحریک خاتم
تنگ واجب ست لیکن در ظهیرے از امام حکیم گفته که واجب نه تنگ باشد یا فراخ
و در اقلف دو قولست لیکن در مسعودے گفته اگر آسان بر می آید و فرو می شود بر کشیدن
شرط بود و الا نه و کشودن گیسو بر زن لازم نه و نه بل او چون اصول مبتل شوند و بقولی تر کند
و شپلد و اصح اولست لیکن در جامع گفته که صحیح قول ثانی ست این همه آنگاه است که مفتوله باشند
و الا ایصال آب باثناء موی واجب ست و اگر مردی گیسو کند کشودن برو واجب بود و
بقولی نه و احوط اولست و در منیه گفته که فرض ست ایصال آب بمنابت شعر و اگرچه انبوه
باشند باجماع و باثناء ریش و بداخل ناف و سوراخ گوش و استنجا بآب و اگرچه نجاست
نباشد و تخلیل اصابع که پیوسته باشند و انقاء بشره و بل استعار و اگر بقدر موی از تن آب نرسد
از جنابت بدر نشود و در جامع گفته اگر در سن مجوف طعام ماند یا در بینی درن تر باشد مانع نبود بخلاف
یابس و در خلاصه گفته که بر زن تطهیر داخلی نیست و انگشت در نیارد و دهن بشرب پاک شود
اگر بر وجه سنت نبود و الا نه و بقول ناطقے تا نریزد پاک نشود و هو الاحوط و در ذخیره گفته اگر قرحه
یکی به شد و پوست او مرتفع شد و اطراف او موصول اند بجلد مگر طرفی که از و ریم بدر مے آید و آب بزیر
او نمیرسد روا بود و اگر پوست ماهے یا نان ممضوغ بر تن خشک شد و بزیر آن آب نرسید روا
نبود بخلاف افگنده مگس و پشه که از آنها احتراز ممکن ست نه از ینها و در نسخه مولانا عثمان
غزنوی از واقعات گفته اگر بعد غسل یا وضو بر ناخن سیاهے مرکب دید اگر غلیظ بود و آب
در نشیب او نرسیده از جنابت و حدث بر نیامده و همچنین خون و در جامع گفته اساله

که بعد خلق لحیه و موی سر و تعلیم اظفار و اخذ شارب اعادهٔ وضو و امرار آب بر وی نیست و همچنین
بعد از اخذ پوست لیکن در کنز گفته اگر جراحت به شده چنانچه الم نرسد بشوید و نماز گذارده باز
گرداند و الا نه مگر بخروج چیزی اگر در خلال وضو شک افتاد موضع شک را بشوید و اگر
عادت شده یا بعد از فراغ افتد التفات نکند و اگر متیقن را شک در حدث افتد وی
بر همان وضوست و اگر در وضو افتد وضو کند و اگر بلل از ذکر سائل ببیند اعاده کند و اگر شیطان
او را بسیار می نماید یا نمیداند که بولست یا آب نماز تمام کند و باید که از جهت قطع وسوسه خشک
و فرج تر کند این آنگاه است که وضو قریب باشد و اگر جفاف آلت نماید یا تیقن کند که
بول ست اعاده کند و این حیله او را نفع نکند و اگر از دبر بادی بر آمد و میداند که از بالا نیست
این وهم ست و بر وی وضو نه در کنز گفته که از نماز بوسوسه خروج باد یا بول باز نگردد تا تیقن
نشود فی الحدیث اذا وجد احدکم زرا فی بطنه و تحرکها فاشکل علیه
فلا ینصرفن حتی یسمع صوتا او یجد ریحا و یتیقن بحدث — و در خانیه گفته
وضو فرض ست برای نماز و همچنین برای سجدهٔ تلاوت و نماز جنازه این در خلاصه گفته و واجب ست
از برای طواف و اگر نکند روا بود لیکن تارک واجب باشد و مندوب ست از برای خواب
و محافظت بر وضو و بعد غیبت و انشاد شعر و قهقهه از برای غسل میت و تجدید وضو و در ملتقط
گفته مباح ست تاخیر وضو و غسل تا وقت فرض **مسئله** بدانکه فرض در غسل سه چیز ست
شستن دهن و بینی و ظاهر همه تن و در شرح وقایه گفته که اگر در دندان طعام باشد باک نه لیکن در
ذخیره و خلاصه از امام ناطفی و در ظهیری از امام علی نردوی گفته روا نیست تا قلع نکند اما در وضو خلاصه
و مجموعه خانی گفته که فتوی بر جواز ست و عجین که زیر ناخن ماند مانع ست لیکن در چلپی از اسرار گفته که بر صحیح
مانع نه و درن و گل و رنگ و حنا مانع نه شهری باشد یا دهقانی و علیه الفتوی این در ذخیره گفته

سجده شکر نزدیک صاحبین خواه سجده بر وجه سنت باشد یا نه بخلاف امام اعظم و در منیة المصلی
گفته که بخواب بر دابه برهنه در حالت هبوط شکند و در استوا و صعود نه و اگر در زین و یا پالان
باشد نه مطلقا و در ذخیره و ظهیری گفته و در مختار گفته که نعاس گران که در آن عامه مذکور فهم
نکند شکند نه سبک در جامع گفته که اغما و جنون شکند و همچنین سکر که نشناسد مرد را از زن بر مختار
صدر شهید و خلاصه و خانیه لیکن بر صحیح کسی ست که در رفتار او حرکت افتد مختار ظهیری و صدر شریعت
اینست ۵ و قهقهه بالغ در نماز مطلق در بیداری یا در خواب بعمدا یا بفراموشی و بقولی در خواب
و بفراموشی نه اما بقهقهه کودک و در سجده تلاوت و نماز جنازه وضو نشکند و از صدر شهید آمده که کودک
چون بالغ ست این در برجندی گفته و قهقهه این ست که غیری تواند شنید دندان ظاهر شوند یا نه
این در خلاصه گفته و ضحک آنست که خود شنود و بس و تبسم آنست که دندان سپید کند و در کنز گفته که
نزدیک طلوع یا غروب در فرائض آغاز کرد و بقهقهه نشکند که در نماز در نیامده مگر عصر آن روز اما در
نفل بشکند و اگر در فرض نشسته آغاز کرد بی عذر بخنده نزدیک امام محمد نشکند که شروع درست
نشده و نزدیک شیخین در نفل شارع شده و در ظهیری گفته در نماز مظنونه نشکند ۶ و مباشرت
فاحشه در جامع گفته که این عبارتست از تماس فرجین با تجرد هر دو و انتشار آلت از قبل
باشد یا در قبل این در خلاصه گفته اما طهارت زن شکند و اگر انتشار آلت نه شود اما میان دو مرد
میان دو زن مباشرت نشود نزدیک اکثر این همه نزدیک شیخین ست و هو الصحیح و نزدیک امام محمد
نشکند بی ظهور بلل صحیح این ست و وطی بهیمه و میت نشکند و لازم نیست مگر غسل ذکر و نه مس ذکر خود
یا غیر و نه مس زن و اگرچه مکروه اند و نزدیک امام شافعی مس ذکر و فرج بباطن کف شکند این در حصر
گفته و در ترغیب و نه بخوردن مطبوخ بآتش و نه بدروغ و غیبت و نمیمت و فحش ای سخنی که در شریعت
زشت باشد نزدیک او نزدیک اصحاب ظواهر شکند و اگر گوشت شتر خورد نزدیک امام احمد شکند و در خلاصه

و اگر هنوز در مری ست باتفاق نه و اگر دوده کبیره باشد بدر آید نشکند پری دهن باشد
یا نه در ظهیری گفته اگر نوشید و صاف کشید نشکند و در جامع از حسن گفته که بخروج طعام و آب
ساعت نه هم و خواب بر پهلو و همچنین به تکیه شخصی یا دیواری یا ستونی چنانکه بازالت افتد مختار
هدایه و کنز این ست لیکن در سراجی گفته اگر سرین او برابر اند و بر زمین محکم اصح قولین نشکند و در ذخیره
گفته که ظاهر مذهب این ست و فتوی فقیه ابو اللیث و ابن مبارک برین ست و چلپی گفته که اصح
و ماخوذ عامه مشایخ این ست و در خلاصه گفته سر بر زانو نهاد و بخواب شد بقولی شکند و بقولی
ابن مبارک نه و اگر شکم بر آنها چفشانیده و چون منکب بخواب شد از امام ابو یوسف آمده که
شکند و از امام محمد آمده که نه و اگر مربع بخواب شد نه و همچنین متورکی که هر دو پا از یک طرف بیرون
کشد و سرینها بر زمین نهد و در قعود بخواب شد و سرینها بر پاها نه و اگر افتاد و متنبه شد قبل از
وصول یا با وصول بی فصل نزدیک امام نه و نزدیک امام ابو یوسف شکند و نزدیک امام محمد
اگر ازاله مقعد از انتباه باشد شکند و اگر انتباه قبل از آن باشد نه و فتوی بر اول ست و امام
حلوانی گفته که در ظاهر مذهب امام چون امام محمد ست و گفته شد هو المعتمد و در کنز گفته اگر بعد از
وقوع خفته ماند و اگرچه اندکی بر صحیح شکند اما بخواب در قیام و رکوع و سجود بر اصح نه لیکن در
خانیه گفته که این دو در ظاهر روایت حدث ست و بقولی سجده آنگاه که بر وجه سنت نباشد
و الا نه این همه در بیرون نماز ست اما در نماز در حصیره گفته که خواب در و بهر هیئتی که باشد و بهر صفتی
که بود بعمداً یا بغلبه نشکند و امام ابو یوسف گفته که بعمداً بر اصح نزدیک من شکند و در خانیه
گفته که بعمداً در سجود وضو و نماز شکند و در قیام و رکوع نه در قول همه و در هدایه گفته که خواب
در قیام و قعود و رکوع و سجود نشکند در نماز و بیرون نماز هو الصحیح و در خلاصه گفته مریض
مصلی در اضطجاع بخواب شد شکند فربه باشد یا لاغر اما در سجده تلاوت و سهو نشکند و همچنین

اگر خون یابد شکند والا نه و بچکیدن قطره از بینی شکند اندکی خون از ریش بدر شد و قبل از
سیلان بچیزی برداشت یا خاک انداخت باز برآمد باز چنان کرد جمع کند اگر مجموع بحالی باشد
که بقوت خود روان می شد شکند والا نه و این در یک مجلس ست والا نه و در ظهیری گفته
که مسواک کرد و اثر خون دید نشکند تا نداند که سائل ست انگشت از بینی خون آلوده
کشید اگر خون در پره بینی رسید شکند والا نه و رشته نشکند و اگر از و آب رود شکند خون
بر سر ریش رسید و از و کلان تر شد نشکند علیه الفتوی این در ذخیره گفته مگر در روایت
شاذ از امام محمد در جواهر گفته که فتوی بر نقض ست در خلاصه گفته ریم با صدید از گوش برآمد
با درد بشکند و بی او نه و اگر از چشم نابینا یا صاحب رمد اشک برآید برای هر وقت وضو
کند کرمی از جراحت یا دهن یا بینی یا گوش برآید نشکند و از احلیل شکند و بخروج آبی که از
جراحت خالی درآمده نه و در خانیه گفته که کنه اگر صغیر ست چون پشه و مگس ست پس نشکند و
اگر کبیر ست که خون روان از و بدر می آید چون دیوچه ست پس شکند ۳ و قی پری دهن در
هدایه گفته است که آنچنان ست که ضبط او ممکن نیست مگر بتکلف مره باشد یا طعام یا آب یا خون
بسته و اگر بلغم باشد نزدیک طرفین نشکند و نزد ثانی شکند و در صاعد ست اما نازل باتفاق
نشکند و در جامع گفته خون روان قی کرد اگر برو بزاق غالب بود شکند نزدیک
نزدیک امام نازل باشد یا صاعد پر بدهن بود یا نه و نزدیک امام محمد اگر صاعد پر بدهن بود
بشکند والا نه و قول امام ابو یوسف مضطرب ست و اگر مغلوب بود نه و فاروق سرخی و زردی ست
و اگر برابر بود بقول جمهور بشکند و مختار هدایه و ظهیری و خانیه اینست و قی متفرق را جامع غثیان ست نزدیک
امام محمد رحمه الله تعالی علیه و مجلس نزدیک امام ابو یوسف ست و اصح اولست و در برجندی گفته
از حسن از امام گفته اگر طعام همان ساعت کشد تا تغیر نیابد و این آنگاه ست که بمعده رسیده

وادخال آب در دهن بدست چپ و باک نیست مسح بمندیل متوضی و مغتسل را بر صحیح لیکن باید که
مبالغه نکند و مسح نکند بخرقه که مقعد را بآن مسح کرده و در منیه گفته که بزاق و مخاط در آب نیفگند
و دهن و چشم سخت نه بندد و در سراجی گفته که مکروه است کشف عورت برای اکمال وضو
و نواقض وضو خروج چیزی از سبیلین و در جامع گفته آنچه از پس بود مطلقا شکند
و آنچه از پیش بود معتاد باجماع شکند و همچنین غیر معتاد نزد امام محمد و فتوی برین است و نزد
عامه نه لیکن در خانیه و منیه گفته که باد بر صحیح نشکند و دود و حصات شکند و در خلاصه گفته
که انگشت در دبر در آورد نزدیک استنجا وضو و روزه او را بشکند و همچنین قبل این در ظهیریه
گفته و اگر دبر بر آمد و علاج کرد و در آورد وضو را شکند و بقول امام حلوانی بمجرد خروج شکند
لیکن در جواهر گفته زنی ناسور دارد چون برای استنجا می نشیند چیزی بدر می آید و چون
بر می خیزد دور می شود طهارت و صوم او را نشکند حقنه در آورد پس بدر آورد شکند و همچنین هر
مغیب باخراج و خروج او وضو و روزه را بشکند و اگر طرفی از و خارج باشد نه پنبه نهاد بی ظهور بول
نشکند و اگر چنان بود که اگر پنبه نه بودی بول بر آمدی اگر ظاهر تر شده شکند و الا نه و اگر تر بر آمد
اکنون شکند و گذشته اعاده نکند ۲ و خون روان و مانند آن چون بموضعی رسد که غسل آن
فرض بود و در هدایه گفته که پوست از نقطه دور کرد از و آب یا خون روان شد شکند اگر بقوت خود بدر
شود و اگر بعصر بدر شود نه که مخرج است نه خارج و در مختار الجوابات گفته هو المختار لیکن در جامع گفته که بتجاوز باخراج
شکند صحیح از روایت و اشبه بصواب این است و در حاشیه چلپی گفته که این احوط است و آن ارفق
در شرح وقایه گفته اگر بعصر تجاوز کند و چنان بود که بی این نمیکرد یا چیزی را گزید یا خلال
کرد یا انگشت در بینی در آورد و اثر خون را دید یا افشرد و خون چون عدس پاره پاره بر آمد
نزدیک ما نشکند بخلاف زفر و در ذخیره گفته که بعضی در صورت گزیدن گفته که انگشت یا آستین آنجا نهد

شرط است و تعجیل نکند و تجاوز کند از حدود اعضا تا بیقین شسته شوند و جامه از قطرات نگاه دارد
و در خانیه گفته که چون روی شوید آب بر جبین نهد تا بزیر زنخ فرود آید و بر خد و بینی نه نهد و سخت
نه زند و در جامع گفته که مستحب است تیامن و مسح گردن بظاهر کف که تر باشد بآب نو و در ترغیب
گفته که بعد از اتمام دست تر کند و بر گردن مسح کشد که از فاروق رضی الله عنه آمده که فردا طوقی
یابد که خلق از و رشک برد و در منیه گفته که نزدیک تمام یا در میان گوید اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ مِنَ
التَّوَّابِیْنَ وَاجْعَلْنِیْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِیْنَ وَاجْعَلْنِیْ مِنْ عِبَادِ الصَّالِحِیْنَ وَاجْعَلْنِیْ
مِنَ الَّذِیْنَ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ و بعد از فراغ بآسمان نظر کند و بگوید
سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوْبُ اِلَیْكَ وَاَشْهَدُ
اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ لیکن در مقدمه گفته که در شهادت دویم بر زمین نگرد و گفته اند که تشهد
استاده و مستقبل قبله گوید این در خلاصه گفته و سورة قدر بخواند یکبار یا دو بار یا سه بار و بقیه وضو
بخورد استاده و بگوید اَللّٰهُمَّ اشْفِنِیْ بِشِفَائِكَ وَدَاوِنِیْ بِدَوَائِكَ وَعَافِنِیْ مِنْ بَلَائِكَ
وَاعْصِمْنِیْ مِنَ الْاَهْوَالِ وَالْاَمْرَاضِ وَالْاَوْجَاعِ و در کنز گفته که این مذکور امام خواهر زاده
است وی گفته که مکروه است آب استاده خوردن مگر این و آب زمزم و بر مذکور امام حلوانی
مخیر است در قیام و قعود و نافله گذارد مگر در وقت مکروه و اگر قبل ازین بمسجد رود تحیت مسجد گذارد
از هر دو واقع شود و بعد از فراغ آوند پر کند برای طهارت دیگر و توضی نکند در آوند آهن و مس
بلکه از سفال کند و آوند برای خود خاص نکند امام عبد الواسع گفته توضی از کوزه که هر کسی در و وضو درست
تر است از کوزه علیحده سر پوشیده و مکروه نیست توضی بآب مسخن بنجاست و نزدیک امام اعظم بخلاف احمد و امام مالک
و نه بآب زمزم بقول امام اعظم و مالک بخلاف احمد و نه بمشمس حیاض و بحار و انهار باتفاق و نه بمشمس اوانی بقول مالک
بخلاف امام اعظم احمد و اگر چه سرد شود و توضی نکند در جای پلید که این آب محترم است و مکروه است اخراج خلم بدست راست

و بروایتی از امام شافعی فرض ست و این سه چیز را در خزانة الفقه وقدوری و اختیار مستحب گفته لیکن در شرح وقایه گفته که پیغامبر علیه السلام برین سیزده چیز مواظبت کرده و در خلاصه گفته که تحریک خاتم سنت ست اگر فراخ باشد والا فرض ست وسنت در غسل دست و پای آنست که آغاز کند از سرانگشتان و در مسعودی گفته باید که آب از مرفق بدست بن آنچ آرد و آنا اگر از بن آنچ بسر دست بر و ترک سنت بود و ایشان بدعت و در منیه المصلی گفته که اولی وضو آنست که قبل از دخول وقت مستعد شود برای نماز و فی الحدیث من کان علی اثر یکم لم یتقهقر قط الوضوء قبل دخول وقت الصلوة والدخال فی المسجد قبل الاذان وترک کلام الدنیا بعد الوتر والقیام قبل الصبح این در مسعودی گفته و کار وضوی جوذ کند و بغیر نه فرماید مگر بوقت پیری و ناتوانی و مثل آن این در ترغیب گفته لیکن در عمده گفته نهی از آنست که دیگرے شوید اما رمختن غیر منع نه و مستقبل قبله نشیند لیکن در مقدمه فقیه گفته که اولی ترک استقبال و استدبار ست و رمختن و نیا کند لیکن در مسعودی گفته که حرام ست و تشهد گوید بر ابر عضوی یا دعای ما ثور چیز اند لیکن در صوفیه گفته که آن اولی ست و مضمضه کند بدست راست و استنشاق کند بدست چپ لیکن در ترغیب گفته و کفر بود بر جندی گفته که استنشاق بدست راست کند و استنثار بدست چپ و تغیر کند در آب و نه اسراف در و اگرچه بر کرانهٔ جوی باشد لیکن در جواهر گفته که استعمال آب در وضو و غسل بر جوی روان اکثر از تقدیر شرع اسراف نیست که دین تضیع نیست بخلاف آب ستاده که در وضو و غسل شدید ست و در کفته که گاه و طهارت سه سه کند و در فتح القدیر گفته که مستحب ست که دست چپ را سه بار بشوید و آنرا در کسا نه دو اگر آلوده نباشد که آب ازان باز نگیرد و در یمین نهد و دست بر اعضا ے مغسول کمتر آرد کند و اعضا ے بالمالد خاصه در زمستان لیکن در خلاصه گفته که دلک نزدیک ما سنت ست نزدیک امام مالک و بروایتے از امام

گفته که بر اصح و مختار سنت ست و در جامع گفته که انگشتان را از زیر ریش در آرد و ظهر
کف بگردن کند ۸ و تخلیل انگشتان دست به تشبیک و در پای باء خال خنصر یسری آغاز کند
از خنصر پای راست تا خنصر پای چپ و وقت او وقت غسل ست و مستحب ست که خلال از اسفل کند
و ازینجهت امام نماز بیست ساله قضا کرد که تخلیل از بالا میکرد و در برجندی گفته که این بعد از
وصول آب اما اگر انگشتان پیوسته باشند تخلیل بآب متقاطر واجب ست و اگر گشاده باشند یا
در آب جاری یا حوض وضو کند بی تخلیل روا بود ۹ و مسح تمام سر یکبار و کیفیت او آنست که سه
انگشت از هر کف بر مقدم سر نهد و سبابه و ابهام و کف را دور دارد و تا موخر سر کشد و بکفین مسح کند
فودین را و بباقی گوشها را تا ماسح باشد ببلل نامستعمل و در فتح القدیر گفته که این کیفیت در سنیت اصلی
ندارد و طریق مسنون آنست که هر دو کف و انگشتان را بر مقدم سر نهد و تا قفا کشد چنانچه
استیعاب شود پس گوش را مسح کشد که استعمال قبل از انفصال ثابت نه شود و گوش از
سر ست اما نزدیک امام مالک و امام احمد استیعاب فرض ست و در خلاصه گفته که بدایت از مقدم
سر سنت ست ۱۰ و مسح گوش بآب سر باطن گوش بباطن سبابه و ظاهر او بباطن ابهام پس آب نو بگیرد
و اگر گیرد نیکوست و در جامع گفته که او خال انگشت در صماخ بر مشهور او بست نه سنت ۱۱ و نیت
ای قصد ازاله حدث یا جواز نماز و اگر نیت نکند نماز روا بود و محل او قبل از همه سنن ست ۱۲ و ترتیب
پس بدست آغاز و پس بدهن پس به بینی پس بروی پس بیدین پس بسر و گوش پس بپای
و این هر دو نزد امام شافعی فرض ست ۱۳ و ولای ای متابعت در افعال بر وجهی که عضو
اول خشک نه شود در هوا معتدل پس اگر عضوی را خشک کند بمندیل تارک سنت نباشد
لیکن از تحفه و اختیار و مصفی گفته که ولای آنست که در اثنای افعال بغیر شغل نکند پس
بتخفیف تارک شود و ازین جهت مشایخ ازین منع کرده اند و این نزدیک امام مالک

که اول بار گرفته پاک شود ۳ و استعمال مسواک و در جامع گفته که مسواک کند در حالت مضمضه عرضا

طولا بر ظاهر عرض سن این از اعلی پس از اسفل و همچنین الیسر پس یمن بزبان و استعمال نکند

بقوت این در کنز گفته و بقبضه نگیرد که مورث بواسیر ست بلکه ابهام و خنصر زیر مسواک نهد و باقی

زیر او و استعمال نکند بهر دو طرف او و اورا نه بکند که مورث نابینائی ست و بعد از فراغ

بشوید تا شیطان با مسواک نکند و بعرض نه نهد بلکه استاده دارد و الا خطر جنون ست

و باید که مسواک از درخت تلخ باشد لغلظ خشن و طول شبر و کم ازین رواست اما زیاده

ندارد و تا مرکب شیطان نه شود و زنان را حلک بجای مسواک ست و نزدیک نقدان

مسواک مسجه و ابهام بجای او ایستند و در کنز گفته باید که مسواک از اراک باشد و استعمال

با وتار و در شرح خلاصه گفته که سنت مشائخ نه بار ست ۳ و مضمضه بسه آب ۵ و استنشاق

بسه آب دیگر و در جامع گفته که این بیان سنت ست تا روا ست که بعض کف آن کند

و بباقی این ورد است مضمضه سه بار بیک کف نه استنشاق کما فی الخلاصة و مبالغه

سنت ست دران بغرغره یا باکثار آب و در ین با استنشا یا بجذب اما صائم جذب

نکند بلکه انگشت خود تر کند و در بیند در آرد کما فی الحیرت و در خلاصه گفته که تقدیم

آن بر ین سنت ست و ادخال انگشت در دهن و بینی بردی نیست و بقول امام رندوستی

ادخال او لیتر ست و تثلیث غسل چنانچه اتمام محل رسد و الا تثلیث نبود و این در کنز

گفته و اکتفا بر یکبار را زجهت عزت آب یا بردوده یا حاجت مکروه نه و همچنین اگر گاهی واقع

شود اما اعتیاد مکروه است و اگر چهار بار بشوید مکروه بود و فقیه ابو جعفر گفته انگاه

که این را سنت داند و این قبل از فراغ آید ست اما بعد او با تفاق استیناف مکروه نه

و تخلیل ریش بعد از تثلیث بنهاد امام ابی یوسف نزد امام محمد مخیر ست و در کنز و سراج

Marginalia in Persian and Arabic

نماید ایصال آب بمنابت موی فرض ست ۲ و غسل یدین تا آرنج با آرنج ۳ و مسح ربع سر
و در سراجی گفته که این مقدر ست بسه انگشت اصغر از دست بر مختار و اگر باطراف انگشتان
مسح کند روانه بود مگر چون آب متقاطر باشد لیکن در خلاصه گفته بر صحیح رواست مطلقا و
اگر یک انگشت را بقدر سه انگشت کشد بر اصح روانه و اگر بیک انگشت کشد و هر بار تر کند
روا بود و در شرح وقایه گفته رواست به بللی که از آوند گیرد یا باقی ماند در دست بعد از
غسل مغسولی نه بانچه باقی ماند بعد از مسح ممسوحی یا از مغسول یا از ممسوح گیرد و در جامع گفته
که مسح بر وقایه روانه بقولی و اگرچه بله رسد و نزدیک عامه اگر رسد روا بود ۴ و غسل رجلین
تا شتالنگ با شتالنگ و سنت او بدایت ست بتسمیه بسم الله العظیم و الحمد لله علی دین الاسلام
یا بسم الله الرحمن الرحیم و جمع نیکوست و محل او بر صحیح قبل از استنجاست پیش از کشف
و بعد او پس از ستر این در هدایه گفته و این در ظاهر روایت ادب ست لیکن بر صحیح سنت ست
۲ و غسل یدین تا رسغین سه بار قبل از استنجا و بعد او بر مختار این در برجندی گفته پس اگر
آوند صغیر باشد بشمال گیرد و بر یمین ریزد سه بار باز عکس کند و در کبیر یسری بی کف در آرد
و الا مستعمل شود و اگر دست پلید باشد بغیر امر حکم کند بصب و الا مندیل گیرد و شوید و الا
بدهن گیرد و الا تیمم کند و در حاشیه چلپی گفته که بجمع سنت حاصل نمیشود بلکه نزدیک
که مخل به فرض باشد و بسا بود که مودی شود به تجنیس عروه لیکن در مسعودی گفته از امام
طحاوی که چون سه بار دست را شوید و هر بار از عروه بهمان جا گیرد که اول بار گرفته
دست نیز پاک شود و بقول امام سرخسی و رای بار اول سه بار دیگر بشوید و بهمانجا گیرد

در طهارت تن بدانکه طهارت تن شرط نماز ست از پلیدی حقیقی و تفصیل این خواهد آمد
انشاء الله تعالی و از پلیدی حکمی و تفصیل این در ضمن چند مسئله مذکور شود **مسئله**
بدانکه فرائض وضو چهار اند اغسل روی ای اسالت از موی ناصیه تا زیر زنخ
و از نرمهٔ گوش تا نرمهٔ گوش دیگر در جامع گفته اگر ترک کند و اسالت نکند روا نه و اگر بعد از
ادهان امرار کند روا بود اگرچه دسومت مانع باشد از قبول آب در خلاصه گفته که غسل موضع
صلع بر اصح لازم نه و لهذا مسح بر و بر اصح کفایت کند این در فتح القدیر گفته و داخل عین
در وجه داخل و از امام اعظم آمده باک نیست که روی بشوید و چشم بپوشد و فقیه احمد گفته اگر
سخت بندد روا نه و ماقی داخل ست تا اگر آب بر مرض نرسد روا نه و بقولی روا ست لیکن در
خانی گفته اگر خشک باشد ایصال فرض ست و بیاض که میان عذار و گوش ست داخل ست
تا اگر نه شوید روا نه و فتوی برین ست و شفت داخل ست بقدری که نزدیک انضمام
طبیعی ظاهر بود نه جز این بر صحیح و اسفل ذقن داخل نه اما ذقن قبل از ریش ایصال آب
باو واجب ست و بعد او نه نزدیک ما باتفاق روایات لیکن سنت ست و از شیخین آمده است
که لازم ست امرار آب بر ظاهر ریش هو الصحیح این در جامع گفته و همچنین سبلت و ابرو که
امرار بر ظاهر لازم ست و اگر بزیر او نرسد روا بود و علیه الفتوی این در تحفه گفته و در
کنز العباد گفته که مسح آنچه از ریش القان باشد باتفاق واجب نه و در ریش سبک که اندام

[illegible]

کراهیت تحریمیه است ای کثرت نجوم و دخول بعضی در بعضی فی الحدیث لا یزال امتی
بخیر ما لم یؤخروا المغرب الی اشتباک النجوم و تاخیر عشا تا نصف بی اثم ست و
بعد او باثم و مکروه است بتحریمه شروع در نفل نزدیک خطبه جمعه و عیدین و استسقا
و کسوف و نکاح که استماع واجب ست و بعد صبح تا طلوع مگر سنت و بعد عصر تا تغیر و بعد
غروب تا مغرب نه فوائت و نماز جنازه و سجده تلاوت اما منذور و قضا نفل که او را
شکسته در ظاهر روایت مکروه است و از امام ابو یوسف آمده که نه و صحیح اول ست و روا
نیست نماز نزدیک طلوع تا ارتفاع و نزدیک انتصاف روز عرفی یا شرعی و نزدیک
تغیر تا غیبت مگر عصر آن روز و نه نماز جنازه اما اگر دران آن حاضر شود مکروه نباشد و نه سجده
تلاوت اما اگر دران زمان لازم شود روا است و تاخیر فاضل تر و در خلاصه گفته در وقت
مکروه خواندن ادای آن در وقت دیگر در ظاهر روایت روا نه و از صاحبین آمده که
روا است و نه نماز نفل لیکن از جامع گفته که کراهیت تحریمیه است اگر نماز درین اوقات
کرد قطع کند در ظاهر روایت و قضا دهد و بروایتی از امام بروی قضا نه **فصل سوم**

[illegible]

و بعضی از کبار گفته اند تاخیر کند چندانکه بنای ممکن نه بود که حدیث امر موهوم ست و در ملتقط
گفته تاخیر نکند چندانکه مسبوق را قضای ممکن نباشد و ادای ظهر در تابستان در آخر وقت
و در برجندی گفته که غایت ابراد بقولی یک گز ست جز سایهٔ اصلی و بقولی ربع قامت
و بقولی ثلث و بقولی نصف و در هدایه گفته که شدت گرمی تا یک چندی باشد فی الجمله
ابردوا بالظهر فان شدة الحر من فیح جهنم تا خیر عصر مطلقا تا عدم تغیر و
اعتبار تغیر قرص ست بر صحیح آی چنان شود که چشم در وخیره نه شود نه تغیر ضوء که این حاصل
میشود بعد از زوال و تاخیر عشا تا ثلث شب و در جامع گفته که این در زمستان ست امامی
در تابستان تعجیل افضل ست و تاخیر حتر تا آخر شب کسی را که اعتبار انتباه دارد والا
تعجیل افضل ست و تعجیل ظهر زمستان و نماز مغرب مطلقا و تعجیل عصر و عشا در روز ابر و تاخیر
غیر اینها و از امام اعظم آمده که روز ابر در هر پنج نماز تاخیر کند که مبادا قبل از وقت افتد و در
مسعودی گفته که مسافر و زن را تعجیل اولیتر ست و در هدایه گفته که نزد یک امام شافعی
مستحب ست تعجیل برای هر نماز و در مکارمی گفته که در ظهر تابستان نزدیک وی نیز
ابراد مستحب ست و در جلالی گفته که در فجر و ظهر وقت مکروه نیست و در جامع گفته که مکروه
تاخیر ظهر تا حد اختلاف و ادای عصر و تغیر لیکن در هدایه گفته که تاخیر مکروه است بنراد او تاخیر
مغرب از اول وقت بر اصح مگر بعذر سفر یا تاخیر اندک و همچنین اگر بر مائده باشد این در
سراجی گفته و از امام آمده که مکروه نیست و اکثر علما برین اند اما تا استمالک نجوم

وقت الظهر اذا صار ظل کل شیء مثله سوی الفیء الذی عند الزوال وهو قول ابی یوسف ومحمد وزفر والائمة الثلثة وعلیه الفتوی کذا فی الکافی وهو الاظهر کذا فی الزاهدی وهو اول وقت العصر فی ظاهر الروایة وهو قول ابی حنیفة وعن ابی یوسف ومحمد اذا صار ظل کل شیء مثلیه سوی الفیء الذی عند الزوال وهو قول الائمة الثلثة کذا فی الزاهدی وهو اول وقت المغرب بالاجماع کذا فی الکافی وهو اول وقت العشاء الآخرة بالاجماع کذا فی الزاهدی وهو اول وقت الوتر عند ابی حنیفة وقالا بعد العشاء الآخرة کذا فی الکافی وهو اول وقت الصبح بالاجماع کذا فی الزاهدی وهو الصحیح کذا فی الکافی وهو الاظهر کذا فی الزاهدی وهو اول وقت الظهر بالاجماع کذا فی الزاهدی وهو اول وقت العصر فی ظاهر الروایة وهو قول ابی حنیفة وعن ابی یوسف ومحمد اذا صار ظل کل شیء مثلیه سوی الفیء الذی عند الزوال وهو قول الائمة الثلثة کذا فی الزاهدی وهو اول وقت المغرب بالاجماع کذا فی الکافی وهو اول وقت العشاء الآخرة بالاجماع کذا فی الزاهدی وهو اول وقت الوتر عند ابی حنیفة وقالا بعد العشاء الآخرة کذا فی الکافی وهو اول وقت الصبح بالاجماع کذا فی الزاهدی وهو الصحیح کذا فی الکافی وهو الاظهر کذا فی الزاهدی

آفتاب در ارتفاع ست و اگر از یکے ماند زوال ست و آن سایه سایهٔ اصلی ست و چون افزود زوال یافت و وقت در آمد و همچنین در خلاصه و مختار و سراجی و فتح القدیر و ترغیب مذکور شده و در جامع گفته که وقت عصر از آخر ظهر تا غروب آفتاب ست اگر ظاهر شود و الا تا باقبال ظلمت از مشرق و وقت مغرب ازین تا غیبت شفق ای بیاض نزدیک امام و سرخے نزدیک صاحبیه و گفته اند و گفته اند که امام بقول صاحبیه باز گشته و فتوی برین ست و وقت عشا ازین تا فجر و همچنین وقت وتر نزدیک امام اعظم لیکن مامور ست بتقدیم آن و بقول صاحبیه وقت این پس از آن ست و مختار اول ست پس اگر بعد ادای هر دو معلوم کند که آن بوجهے فاسد گشته یا این بگذارد بر گمان آنکه آن را گذارده پس ظاهر شد که آن را نگذارده نزدیک امام اعظم عشا را اعاده کند و نزدیک صاحبیه هر دو و بدایت نماز فجر در روشنائی و فی الحدیث اسفروا بالفجر فانه اعظم للاجر و این بر صحیح آنست که ممکن باشد ترتیل چهل آیت در رکعتین و اعاده نماز با وضو و این ظاهر روایت ست و بقول امام طحاوی آغاز کند بتاریکے و ختم کند بروشنائے

وشرایط تقوی بسیار اند پس بر مومن لازم ست که دل بحق تعالی بیاویزد و از نامشروع یکبارگی بپرهیزد و فی الحدیث تَرْكُ ذَرَّةٍ مِنَ الْحَرَامِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الثَّقَلَيْنِ بدانکه فرائض نماز دوازده چیز ست ا معرفت اوقات ۲ و طهارت تن وجامه وجای ۳ و ستر عورت ۴ و استقبال قبله ۵ و نیت ۶ و تکبیر اولی ۷ و قیام ۸ و قرائت ۹ و رکوع ۱۰ و سجود ۱۱ و قعدهٔ اخیره ۱۲ و خروج بفعل مصلی و در مسعودی گفته از شیخ ابو الکبیر بخاری هر که نام فرائض نماز نداند نماز او روا نبود اگرچه بجا می آرد لیکن در ظاهر روایت رواست

فصل دوم در معرفت اوقات

بدانکه نماز در وقت گذاردن فرض ست اگر قبل از وی گذارد از ذمه ساقط نشود و اگر در خلال بر آید نشکند مگر در مجنس در جامع گفته این اداست بر اصح نه قضا و اگر تاخیر کند ساقط شود لیکن آثم گردد و وقت فجر از صبح صادق ست تا طلوع چیزی از آفتاب و وقت ظهر از زوال تا دو مثل هر چیزی سوای سایهٔ اصلی نزد امام و تا یکی نزد صاحبیه و بروایتی از امام اعظم اما ظاهر روایت و مفتی بها اولی ست لیکن در حمادیه گفته که فتوی برین ست و در خزانة المفتیین گفته مادام که قرص در کبد آسمان باشد هنوز زوال نیافته و چون اندکی منحط شد زوال یافت اما صحیح آنست که چوبی مستوی در زمین مستوی خلانند و نزدیک منتهی سایه علامت کند اگر از ان کم میشود

۵ اتفاق است و فی المضمرات و هکذا فی العتابیه اول وقت العصر ... شنیده هو المختار ۱۲ خزانة الروایات من ظهیریه +

ای خرای ابله ای جاهل این در خلاصه گفته و چون کودک ده ساله شود پدر برای نماز او را
بدست زند نه بچوب و همچنین برای غیر نماز این در سراجی گفته و از سه تجاوز نکند و معلم غیر
ماذون تجاوز و هلاک ضمان کشد و ماذون نه مگر چون چنان زند که متعارف نباشد و اگر
باذن مادر زند بهلاک و نه دهد که او خود مالکه نیست پس معلم مجوز نباشد این در مطالب
گفته و معلم بچوب نزند و اگرچه ماذون بود و بنده و داه را تعذیر کند بدره و چوب و در
ظهیری گفته که بر مختار از حد نیفزاید و در مطالب گفته که زدن خواهر ده ساله روا نه و در ذبائح
جامع گفته که ضرب دره جائز ست در کراهیت تنزیه **باب سیوم** در نماز درین باب بیست و شش
فصل ست **فصل اول** بدانکه نماز پنج وقت گذاردن فرض عین ست بکتاب و سنت و اجماع و در مسعودی گفته و فی
الحدیث اَلصَّلٰوةُ عِمَادُ الدِّیْنِ فَمَنْ اَقَامَهَا فَقَدْ اَقَامَ الدِّیْنَ وَمَنْ تَرَکَهَا فَقَدْ هَدَمَ
الدِّیْنَ اَلصَّلٰوةُ لِلْاِیْمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّاْسِ مِنَ الْجَسَدِ اَلصَّلٰوةُ مِعْرَاجُ اُمَّتِیْ اَلصَّلٰوةُ
عَلَمُ الْاِیْمَانِ اَلصَّلٰوةُ وَجْهُ دِیْنِکُمْ فَلَا تَشِیْنُوْهُ اَوَّلُ مَا یُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ یَوْمَ
الْقِیٰمَةِ اَلصَّلٰوةُ فَاِنْ اَصْلَحَ فَقَدْ اَفْلَحَ وَاَنْجَحَ وَاِنْ اَفْسَدَ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ و اصلاح
نماز باعمال واجب و سنت ست و باهمال حرام و کراهیت و امام مالک بن انس گفته که ادب
در عمل علامت قبول عمل ست در خلاصه گفته هر که سنت بعذر ترک کند معذور ست و اگر بی عذر
بطریق تهاون ترک کند فرض او قبول نیفتد و از ترک او مسئول باشد و در تیسیر گفته در خبر ست
که عمل غیبت کننده از آسمان اول گذشتن ندهد و عمل مباحی از دوئمی و عمل متکبر از سیومی
و عمل معجب از چهارمی و عمل حاسد از پنجمی و عمل بیرحم از ششمی و عمل مرائی از هفتمی و در مشارق
گفته مَنْ سَاَلَ عَرَّافًا لَمْ یُقْبَلْ لَهٗ صَلٰوةُ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً در سراجی گفته نماز چون با
فرائض ادا کند شریعت بجواز او حکم کند لیکن قبول معلوم نیست اِنَّمَا یَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِیْنَ

واگر کودک دشنام دهد تعذیر کرده شود در قول امام خسی نه در قول ترجمانی و توفیق داده اند که آن
در حق عباد است و این در حق الله تعالی و در سراجی گفته تعذیر کرده شود کسی که انتقال کند از مذهب حنفی بمذهب شافعی
و کسیکه مسلمانی را طپانچه زند یا دستار او را در بازار بردارد و اما کسیکه بانواع فساد
عادت گیرد خانه بروی انداخته شود و در دستور القضاة گفته که بمخالفت در دهه امور
سلطان تعذیر است و در ظهیری گفت بنده که فروختن طلبد و مقر باشد بحسن صحبت
تعذیر کرده شود و در جامع گفت که تعذیر کرده شود بمجرد بوی خمر و بمجرد سکر و بمجرد اقرار
و بمجرد شهادت و بشرب نبیذ و نصاب گفته که تعذیر کرده شود از جهت تهمت چنانچه امام
یکی را با نمیاه و در مجلس شرب یا با سراق ببیند و از جهت انتزاع غریم از دست او
لیکن ضمان نیست و از جهت گفتن عمل منکنم بفتوی فقها یا نیست چنانچه میگویند علما
اما کافر نشود و از جهت ادخال خمر و خوک در شهر اسلام مسلم را بزند و حبس کند تا توبه کند
و کافر را نیز اگر عالم حرمت باشد و الا گذارندش و بیاموزندش و از جهت کتابت خط
بتذویر و از جهت ابراز زهد گویند که در زمان عمر فاروق رضی الله تعالی عنه یکی خرما در بازار
یافت گرفت و گفت از کیست و مکرر کرد امیر دانست که غرض او اظهار زهد است فرمود بخور که
بر چنین ورع غضب خداست و او را تعذیر کرد و فرق میان حد و تعذیر آنست که آن مقدار
و این مفوض آن بشبهه مندری شود و این واجب آن بر کودک واجب نه شود و این
مشروع است و روا نیست تسخیم روی در تعذیر لیکن اطافت گواه زور و بازاریان بعد
تحقیق کردن جائز است و سر و روی اینها برهنه کرده شود و در ملتقط گفته که زن را نزند مگر چون
اجابت نکند بفراش یا از خانه شوهر بدر آید و بمنع ممتنع نه شود یا امر کند بتدبیر و او را با آرد یا جیران
برنجاند و همچنین بترک زینت و بترک نماز و غسل جنابت و حیض این در مختار گفته و همچنین بشتم زوج چنانچه

فتاوی برہنہ

بی نماز این و سزاوار گفتہ آپلید این و جامع گفتہ نہ باخدای خود کے آشنا ای بود نہ آنیس ای عام ای
سوا برای بقا آشنا ناکس آشنا ای صحرہ و اہل آنست کہ اگر نسبت کند بفعل اختیاری کہ حرام باشد در شرع و عار بود
در عرف تعذیر واجب شود والا نہ مگر چون تحقیر اشراف باشد چون عالم و علوی صالح در جامع گفتہ اگر بعالم گوید ای
نادان آبلہ ای ناکس تعذیر کردہ شود چون بہ وجہ مزاح باشد و اگر بطریق حقارت گوید کافر شود کہ اہانت اہل علم
بر مختار کفر ست و اقل تعذیر سہ تازیانہ ست و اکثر او سی و نہ ست نزد طرفین و ہفتاد و نہ نزد امام ابو یوسف رح
براصح و کیفیت تعذیر کیفیت حد ست و صفو صنعت بر امام پس عایت کند عظم جنایت و صغر او حال قابل و مقبول
فیہ این در شرح وقایہ گفتہ و اقامت او امام راست نزد یک ہمہ و بقولی ہر یکی را لیکن میسر ان اشتغال نہ بعد فراغ
مگر باذن جانبی والا محتسب راست کہ معذور را تعذیر کند و زود تعذیر اشدست پس سی و نہ تازیانہ پس سی و نہ شب پس نود ن
قدف و شدت تعذیر بقولی باعتبار صفت ست و بقولی باعتبار جمع ہر یک عضو لیکن احیط گفتہ کہ در ین مسئلہ
دو روایت ست در اکثر تفریق ست و در اقل جمع در دست حبس او باضرب در دست تعذیر بلطم و کلام در شت
و شتم غیر قذف چون یا احمق و نظر بر عیوب اعراض و باخذ مال پس اگر توبہ کند رد کند بہ والا صبر کند
بانچہ حناید تا اگر مردی یکجا عت نمیرسد روا بود تعذیر او باخذ مال اگر مصلحت باشد این در مختار گفتہ لیکن این
مشکل الآثار گفتہ کہ تعذیر بمال منسوخ شدہ و بتعریک گوش و احراق خانہ نماز این در بزبند گفتہ و
گفتہ اند کہ تعذیر مثل علاوی و علویہ با علام ست بمار سیدہ کہ چنین میکنی باز نکن و تعذیر امرا
و ہاقین بحبس تیز و تعذیر مثل سوقیہ بحبس تیز و تعذیر ارازل بضرب تیز و راست عضو تعذیر
مجنی علیہ راست و امام طحاوی و امام راست تر و غیر و توفیق داده اند کہ آن در حق عباد ست و این در حق اللہ تعالی

که بسبب تشنگی نوشیده مگر چون زیاده از قدر سیر نوشد و نه آخر سن که اقرار بکند یا گواهی دهند و نه ذوی یا که برود
هیچ حدیست نزد طرفین بلکه تقدیر و نزد امام ابو یوسف زده شود مگر حد شرب و سکر و نه بجربد و یا سکر یا تقیوء و نه چون
رجوع کند از اقرار مسئله و رها یه گفته مکلفی که سرقه کند ده درم را یا چیزی را که قیمت آن ده درم زده برسد از نجر که در آن
شبانه باشد بریده شود دست راست او را از زند و داغ کرده شود و اگر باز کند پای چپ او را قطع کرده شود و باسوم
او را تعذیر کرده شود و در حبس انداخته شود تا توبه کند و بعد از قطع اگر عین موجود باشد رد کرده شود و اگر هلاک شده
یا کرده ضمان او نگذشته و در جامع گفته اگر مبنا یا تبسیار جمع شوند یک حد کفایت کند اگر یک جنس باشند چنانچه با بهار نا کرده
یا خمر نوشیده یا سرقه کرده یا قذف کرده یکی را بها یا بسیار کس را بیک کلمه یا بکلمات تا اگر حاد بعد از نه نفتاد و نه
قذف دیگر کند زده نشود و ملوکی و اگر مختلف باشند هر یکی را حد زده شود و اگر جمع شوند با قتل آغاز مسجد قذف کند
پس بکشد و با تی ساقط شوند و در بر بند گفته اگر بعد از حد حبا تی دیگر اقتدار جنس اول و لی حد دیگر اقامت کند و در محیط گفته
اگر بعد از حد قذف بهمو نرا قذف کند نه مسئله و جامع گفته که تعذیر کرده شود و بقذف مملوک غیر یا کافر نه چنانچه
ای زنا ای فاجر ای پسر فاجر ای پسر فاجر ای حرام زاده لیکن از جواهر گفته که بر صحیح در بن جنست این در جامع و در شرح
وقایه گفته و تعذیر کرده شود و بقذف مسلم به ای فاسق ای کافر ای خبیث ای سارق ای فاجر ای حمقت ای
ثا بین ای کوملی ای زندیق ای زرد ای دیوث ای قرطبان ای شارب خمر ای بوا خوار ای پسر فاجرہ ای پسر خلیوه ای
پناه و زدان بان نیان ای ابا حی کننده با کو دکان ای حرام زاده و همچنین ای نحوان که عوان ظالم اگویند این در جواهر گفته ای

صاحبیہ بکر چون داند کہ حرام ست و صحیح اول ست لیکن از معتبرات گفتہ کہ در تزوج بحارم تردد صاحبیہ
حد زند و ثقہ بر نیست و بسبب شبہہ فعل مبنا نچہ وطی دادہ پدر بجد او و زن خواجہ پسر نہ شود اگر گمان حل دارد
اما اگر میگوید میدانستم کہ حرام ست زدہ شود و این بر چندی گفتہ و بسبب شبہہ محل چون دادہ پسر پسر و دادہ
مشترک پسر نہ شود و اگر چہ گوید کہ میدانستم کہ حرام ست اما بوطی دادہ برادر دادہ و در دزد رحم محرم نہ شود مطلقا
و همچنین بوطی اجنبیہ کہ او را بر فراش یابد و اگر چہ ظن زنا دارد **مسئلہ** مکلفی کہ قدف کند حر مسلمہ عاقلہ عفیف
باشد زنا بشرعی و وطی بشبہہ بصریح زنا یا بلست لابیک یا لاب یا بابن فلان بر ان چہار گواہ نیارد او را حد زنند
تا زنا نہ بزنند و بند نہ رہانند و جہی کہ گذشت لیکن در ہدایہ اخیرہ را مقید بغضب کردہ اگر یکی میگوید فلان کسی
زنانی دی گفت فلان ترا میگوید از انی کسی را نتوان زدن زدہ شود و صاحب دایہ اگر چہ اراده صعود کند دوا
زنانہ زن بانہ ای زانیہ مرد را نزد یک شیخین بخلاف امام محمد نہ بوطی کردہ فلان یا بوطی حرام بر چند گفتہ اگر در جواب
ای زنا گوید بلکہ تو مجنون یا مزور زدہ شود و اگر زن چنین گوید زدہ شود بر مرد لعان نہ و اگر زن در جواب گوید نہ با تو کردہ ام
ہر دو سخن لغو باشند **مسئلہ** کسیکہ اقرار کند یکبار بشرب خمر در حد ہوشیاری یا گواہی دہند بر مرد دو بار او موجود بود
زدہ شود چون قذف و همچنین اگر گرفتہ شود بشراب فواکہ و حلاوات و حبوب و گواہان بر این گواہی دہند آن
و تر و امام کسی ست کہ ناشناسد مرد را از زن و نزد یک صاحبیہ کسیکہ اکثر سخن او نہ زیان باشد و ثقہ بر نیست بالبان
و بنج نزد یک شیخین صحیح نیست و نزد امام محمد زدہ شود و ثقہ بر نیست و باید کہ قاضی از شہود از ماہیت و کیفیت زنا
و مکان پرسد انگاہ شاہد را حبس کند تا تعدیل و مکروہ ساتر ند و این ثابت نشود مگر بحجت و نہ کسے را

وکفن پوشانند و نماز گذارند و صد تازیانه بی شمره اگر غیر محصن ست زدن میانه چنانچه بفعل نماید بقیه
مگر سر و روی و فرج و جامه فرو آرند مگر ازار نه جامه زن الا پوستین و پنبه دارد و بند دارد اینجا و حد زنان را
نشسته و مرد را ایستاده و دست حضر آنرا نه این باجمع نکنند میان جلد و رجم در محصن نه میان جلد و نفی در غیر او اما
از جهت سیاست و مصلحت رواست چنانچه بنفی تنها از جهت سیاست گویند که در زمان فاروق رضی
الله تعالی عنه مخنثی بود صبیح زنان بگفتن بی شدند او را بنفی کرد از مدینه بیصره و گفت ای امیر چه گناه ست مرا گفت
تو نیست که گناه از من ست که دار هجرت را از تو پاک نمیکنم و این جزای معتض بلکه رواست در هر جنایت و رای
امام راست چنانچه منقولست که صاحب صحیح بخاری در مسئله رضاع غلط کرد شیخ ابو حفص ابیر بناری باز اجماع و امر کرد
و در لواطت نزد یک امام اعظم حد نیست بلکه تعذیر ست باحراق بالجلد یا رجم یا تنکیس بشد ابتاع باحجار یا کبس در
آتش موانع یا هدم دیوار و نزد یک صاحبین حد ست رجم در محصن و جلد در غیر او در جامع گفته که صحیح قول امام ست اگر لغلام نخورد یا
واه خود یا منکوحه خود لواطت کند بالاتفاق حد نیست و در غریب گفته که در لواطت مطلقا فتوی بر آنست که صبر
کرده شود تا بمیرد و در ظهیریه گفته که در وطی بهیمه تعذیر ست امام محمد رحمة الله تعالی علیه گفته که مارا امر نمیرسد علی کرم الله تعالی
وجهه رسیده که بزن بهیمه امر کرده اما این نزد یک ما واجب نیست و تاویل آنست که مبادا باز بتوبه رجوع کند در جامع گفته که
حد اقامت نکنند کسی را که وطی کند بشبهه مثلا عقد چنانچه تزوج کند بر نفی بی شهود و یا بی اذن مالک یا
ماه یا بر حرمه یا مجوسیه یا خامسه یا جمع کند میان دو خواهر یا نکاح کند بمحارم یا نکاح کند بنده
خود را بی اذن مولا چه خود که نزد یک امام حد نیست و اگرچه علم حرمت دارد تعذیر کنند و همچنین نزد

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰ ۱۰۱ ۱۰۲ ۱۰۳ ۱۰۴ ۱۰۵ ۱۰۶ ۱۰۷ ۱۰۸ ۱۰۹ ۱۱۰ ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳ ۱۱۴ ۱۱۵ ۱۱۶ ۱۱۷ ۱۱۸ ۱۱۹ ۱۲۰ ۱۲۱ ۱۲۲ ۱۲۳ ۱۲۴ ۱۲۵ ۱۲۶ ۱۲۷ ۱۲۸ ۱۲۹ ۱۳۰ ۱۳۱ ۱۳۲ ۱۳۳ ۱۳۴ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰ ۱۶۱ ۱۶۲ ۱۶۳ ۱۶۴ ۱۶۵ ۱۶۶ ۱۶۷ ۱۶۸ ۱۶۹ ۱۷۰ ۱۷۱ ۱۷۲ ۱۷۳ ۱۷۴ ۱۷۵ ۱۷۶ ۱۷۷ ۱۷۸ ۱۷۹ ۱۸۰ ۱۸۱ ۱۸۲ ۱۸۳ ۱۸۴ ۱۸۵ ۱۸۶ ۱۸۷ ۱۸۸ ۱۸۹ ۱۹۰ ۱۹۱ ۱۹۲ ۱۹۳ ۱۹۴ ۱۹۵ ۱۹۶ ۱۹۷ ۱۹۸ ۱۹۹ ۲۰۰ ۲۰۱ ۲۰۲ ۲۰۳ ۲۰۴ ۲۰۵ ۲۰۶ ۲۰۷ ۲۰۸ ۲۰۹ ۲۱۰ ۲۱۱ ۲۱۲ ۲۱۳ ۲۱۴ ۲۱۵ ۲۱۶ ۲۱۷ ۲۱۸ ۲۱۹ ۲۲۰ ۲۲۱ ۲۲۲ ۲۲۳ ۲۲۴ ۲۲۵ ۲۲۶ ۲۲۷ ۲۲۸ ۲۲۹ ۲۳۰ ۲۳۱ ۲۳۲ ۲۳۳ ۲۳۴ ۲۳۵ ۲۳۶ ۲۳۷ ۲۳۸ ۲۳۹ ۲۴۰ ۲۴۱ ۲۴۲ ۲۴۳ ۲۴۴ ۲۴۵ ۲۴۶ ۲۴۷ ۲۴۸ ۲۴۹ ۲۵۰ ۲۵۱ ۲۵۲ ۲۵۳ ۲۵۴ ۲۵۵ ۲۵۶ ۲۵۷ ۲۵۸ ۲۵۹ ۲۶۰ ۲۶۱ ۲۶۲ ۲۶۳ ۲۶۴ ۲۶۵ ۲۶۶ ۲۶۷ ۲۶۸ ۲۶۹ ۲۷۰ ۲۷۱ ۲۷۲ ۲۷۳ ۲۷۴ ۲۷۵ ۲۷۶ ۲۷۷ ۲۷۸ ۲۷۹ ۲۸۰ ۲۸۱ ۲۸۲ ۲۸۳ ۲۸۴ ۲۸۵ ۲۸۶ ۲۸۷ ۲۸۸ ۲۸۹ ۲۹۰ ۲۹۱ ۲۹۲ ۲۹۳ ۲۹۴ ۲۹۵ ۲۹۶ ۲۹۷ ۲۹۸ ۲۹۹ ۳۰۰ ۳۰۱ ۳۰۲ ۳۰۳ ۳۰۴ ۳۰۵ ۳۰۶ ۳۰۷ ۳۰۸ ۳۰۹ ۳۱۰ ۳۱۱ ۳۱۲ ۳۱۳ ۳۱۴ ۳۱۵ ۳۱۶ ۳۱۷ ۳۱۸ ۳۱۹ ۳۲۰ ۳۲۱ ۳۲۲ ۳۲۳ ۳۲۴ ۳۲۵ ۳۲۶ ۳۲۷ ۳۲۸ ۳۲۹ ۳۳۰ ۳۳۱ ۳۳۲ ۳۳۳ ۳۳۴ ۳۳۵ ۳۳۶ ۳۳۷ ۳۳۸ ۳۳۹ ۳۴۰ ۳۴۱ ۳۴۲ ۳۴۳ ۳۴۴ ۳۴۵ ۳۴۶ ۳۴۷ ۳۴۸ ۳۴۹ ۳۵۰ ۳۵۱ ۳۵۲ ۳۵۳ ۳۵۴ ۳۵۵ ۳۵۶ ۳۵۷ ۳۵۸ ۳۵۹ ۳۶۰ ۳۶۱ ۳۶۲ ۳۶۳ ۳۶۴ ۳۶۵ ۳۶۶ ۳۶۷ ۳۶۸ ۳۶۹ ۳۷۰ ۳۷۱ ۳۷۲ ۳۷۳ ۳۷۴ ۳۷۵ ۳۷۶ ۳۷۷ ۳۷۸ ۳۷۹ ۳۸۰ ۳۸۱ ۳۸۲ ۳۸۳ ۳۸۴ ۳۸۵ ۳۸۶ ۳۸۷ ۳۸۸ ۳۸۹ ۳۹۰ ۳۹۱ ۳۹۲ ۳۹۳ ۳۹۴ ۳۹۵ ۳۹۶ ۳۹۷ ۳۹۸ ۳۹۹ ۴۰۰ ۴۰۱ ۴۰۲ ۴۰۳ ۴۰۴ ۴۰۵ ۴۰۶ ۴۰۷ ۴۰۸ ۴۰۹ ۴۱۰ ۴۱۱ ۴۱۲ ۴۱۳ ۴۱۴ ۴۱۵ ۴۱۶ ۴۱۷ ۴۱۸ ۴۱۹ ۴۲۰ ۴۲۱ ۴۲۲ ۴۲۳ ۴۲۴ ۴۲۵ ۴۲۶ ۴۲۷ ۴۲۸ ۴۲۹ ۴۳۰ ۴۳۱ ۴۳۲ ۴۳۳ ۴۳۴ ۴۳۵ ۴۳۶ ۴۳۷ ۴۳۸ ۴۳۹ ۴۴۰ ۴۴۱ ۴۴۲ ۴۴۳ ۴۴۴ ۴۴۵ ۴۴۶ ۴۴۷ ۴۴۸ ۴۴۹ ۴۵۰ ۴۵۱ ۴۵۲ ۴۵۳ ۴۵۴ ۴۵۵ ۴۵۶ ۴۵۷ ۴۵۸ ۴۵۹ ۴۶۰ ۴۶۱ ۴۶۲ ۴۶۳ ۴۶۴ ۴۶۵ ۴۶۶ ۴۶۷ ۴۶۸ ۴۶۹ ۴۷۰ ۴۷۱ ۴۷۲ ۴۷۳ ۴۷۴ ۴۷۵ ۴۷۶ ۴۷۷ ۴۷۸ ۴۷۹ ۴۸۰ ۴۸۱ ۴۸۲ ۴۸۳ ۴۸۴ ۴۸۵ ۴۸۶ ۴۸۷ ۴۸۸ ۴۸۹ ۴۹۰ ۴۹۱ ۴۹۲ ۴۹۳ ۴۹۴ ۴۹۵ ۴۹۶ ۴۹۷ ۴۹۸ ۴۹۹ ۵۰۰ ۵۰۱ ۵۰۲ ۵۰۳ ۵۰۴ ۵۰۵ ۵۰۶ ۵۰۷ ۵۰۸ ۵۰۹ ۵۱۰ ۵۱۱ ۵۱۲ ۵۱۳ ۵۱۴ ۵۱۵ ۵۱۶ ۵۱۷ ۵۱۸ ۵۱۹ ۵۲۰ ۵۲۱ ۵۲۲ ۵۲۳ ۵۲۴ ۵۲۵ ۵۲۶ ۵۲۷ ۵۲۸ ۵۲۹ ۵۳۰ ۵۳۱ ۵۳۲ ۵۳۳ ۵۳۴ ۵۳۵ ۵۳۶ ۵۳۷ ۵۳۸ ۵۳۹ ۵۴۰ ۵۴۱ ۵۴۲ ۵۴۳ ۵۴۴ ۵۴۵ ۵۴۶ ۵۴۷ ۵۴۸ ۵۴۹ ۵۵۰ ۵۵۱ ۵۵۲ ۵۵۳ ۵۵۴ ۵۵۵ ۵۵۶ ۵۵۷ ۵۵۸ ۵۵۹ ۵۶۰ ۵۶۱ ۵۶۲ ۵۶۳ ۵۶۴ ۵۶۵ ۵۶۶ ۵۶۷ ۵۶۸ ۵۶۹ ۵۷۰ ۵۷۱ ۵۷۲ ۵۷۳ ۵۷۴ ۵۷۵ ۵۷۶ ۵۷۷ ۵۷۸ ۵۷۹ ۵۸۰ ۵۸۱ ۵۸۲ ۵۸۳ ۵۸۴ ۵۸۵ ۵۸۶ ۵۸۷ ۵۸۸ ۵۸۹ ۵۹۰ ۵۹۱ ۵۹۲ ۵۹۳ ۵۹۴ ۵۹۵ ۵۹۶ ۵۹۷ ۵۹۸ ۵۹۹ ۶۰۰ ۶۰۱ ۶۰۲ ۶۰۳ ۶۰۴ ۶۰۵ ۶۰۶ ۶۰۷ ۶۰۸ ۶۰۹ ۶۱۰ ۶۱۱ ۶۱۲ ۶۱۳ ۶۱۴ ۶۱۵ ۶۱۶ ۶۱۷ ۶۱۸ ۶۱۹ ۶۲۰ ۶۲۱ ۶۲۲ ۶۲۳ ۶۲۴ ۶۲۵ ۶۲۶ ۶۲۷ ۶۲۸ ۶۲۹ ۶۳۰ ۶۳۱ ۶۳۲ ۶۳۳ ۶۳۴ ۶۳۵ ۶۳۶ ۶۳۷ ۶۳۸ ۶۳۹ ۶۴۰ ۶۴۱ ۶۴۲ ۶۴۳ ۶۴۴ ۶۴۵ ۶۴۶ ۶۴۷ ۶۴۸ ۶۴۹ ۶۵۰ ۶۵۱ ۶۵۲ ۶۵۳ ۶۵۴ ۶۵۵ ۶۵۶ ۶۵۷ ۶۵۸ ۶۵۹ ۶۶۰ ۶۶۱ ۶۶۲ ۶۶۳ ۶۶۴ ۶۶۵ ۶۶۶ ۶۶۷ ۶۶۸ ۶۶۹ ۶۷۰ ۶۷۱ ۶۷۲ ۶۷۳ ۶۷۴ ۶۷۵ ۶۷۶ ۶۷۷ ۶۷۸ ۶۷۹ ۶۸۰ ۶۸۱ ۶۸۲ ۶۸۳ ۶۸۴ ۶۸۵ ۶۸۶ ۶۸۷ ۶۸۸ ۶۸۹ ۶۹۰ ۶۹۱ ۶۹۲ ۶۹۳ ۶۹۴ ۶۹۵ ۶۹۶ ۶۹۷ ۶۹۸ ۶۹۹ ۷۰۰ ۷۰۱ ۷۰۲ ۷۰۳ ۷۰۴ ۷۰۵ ۷۰۶ ۷۰۷ ۷۰۸ ۷۰۹ ۷۱۰ ۷۱۱ ۷۱۲ ۷۱۳ ۷۱۴ ۷۱۵ ۷۱۶ ۷۱۷ ۷۱۸ ۷۱۹ ۷۲۰ ۷۲۱ ۷۲۲ ۷۲۳ ۷۲۴ ۷۲۵ ۷۲۶ ۷۲۷ ۷۲۸ ۷۲۹ ۷۳۰ ۷۳۱ ۷۳۲ ۷۳۳ ۷۳۴ ۷۳۵ ۷۳۶ ۷۳۷ ۷۳۸ ۷۳۹ ۷۴۰ ۷۴۱ ۷۴۲ ۷۴۳ ۷۴۴ ۷۴۵ ۷۴۶ ۷۴۷ ۷۴۸ ۷۴۹ ۷۵۰ ۷۵۱ ۷۵۲ ۷۵۳ ۷۵۴ ۷۵۵ ۷۵۶ ۷۵۷ ۷۵۸ ۷۵۹ ۷۶۰ ۷۶۱ ۷۶۲ ۷۶۳ ۷۶۴ ۷۶۵ ۷۶۶ ۷۶۷ ۷۶۸ ۷۶۹ ۷۷۰ ۷۷۱ ۷۷۲ ۷۷۳ ۷۷۴ ۷۷۵ ۷۷۶ ۷۷۷ ۷۷۸ ۷۷۹ ۷۸۰ ۷۸۱ ۷۸۲ ۷۸۳ ۷۸۴ ۷۸۵ ۷۸۶ ۷۸۷ ۷۸۸ ۷۸۹ ۷۹۰ ۷۹۱ ۷۹۲ ۷۹۳ ۷۹۴ ۷۹۵ ۷۹۶ ۷۹۷ ۷۹۸ ۷۹۹ ۸۰۰ ۸۰۱ ۸۰۲ ۸۰۳ ۸۰۴ ۸۰۵ ۸۰۶ ۸۰۷ ۸۰۸ ۸۰۹ ۸۱۰ ۸۱۱ ۸۱۲ ۸۱۳ ۸۱۴ ۸۱۵ ۸۱۶ ۸۱۷ ۸۱۸ ۸۱۹ ۸۲۰ ۸۲۱ ۸۲۲ ۸۲۳ ۸۲۴ ۸۲۵ ۸۲۶ ۸۲۷ ۸۲۸ ۸۲۹ ۸۳۰ ۸۳۱ ۸۳۲ ۸۳۳ ۸۳۴ ۸۳۵ ۸۳۶ ۸۳۷ ۸۳۸ ۸۳۹ ۸۴۰ ۸۴۱ ۸۴۲ ۸۴۳ ۸۴۴ ۸۴۵ ۸۴۶ ۸۴۷ ۸۴۸ ۸۴۹ ۸۵۰ ۸۵۱ ۸۵۲ ۸۵۳ ۸۵۴ ۸۵۵ ۸۵۶ ۸۵۷ ۸۵۸ ۸۵۹ ۸۶۰ ۸۶۱ ۸۶۲ ۸۶۳ ۸۶۴ ۸۶۵ ۸۶۶ ۸۶۷ ۸۶۸ ۸۶۹ ۸۷۰ ۸۷۱ ۸۷۲ ۸۷۳ ۸۷۴ ۸۷۵ ۸۷۶ ۸۷۷ ۸۷۸ ۸۷۹ ۸۸۰ ۸۸۱ ۸۸۲ ۸۸۳ ۸۸۴ ۸۸۵ ۸۸۶ ۸۸۷ ۸۸۸ ۸۸۹ ۸۹۰ ۸۹۱ ۸۹۲ ۸۹۳ ۸۹۴ ۸۹۵ ۸۹۶ ۸۹۷ ۸۹۸ ۸۹۹ ۹۰۰ ۹۰۱ ۹۰۲ ۹۰۳ ۹۰۴ ۹۰۵ ۹۰۶ ۹۰۷ ۹۰۸ ۹۰۹ ۹۱۰ ۹۱۱ ۹۱۲ ۹۱۳ ۹۱۴ ۹۱۵ ۹۱۶ ۹۱۷ ۹۱۸ ۹۱۹ ۹۲۰ ۹۲۱ ۹۲۲ ۹۲۳ ۹۲۴ ۹۲۵ ۹۲۶ ۹۲۷ ۹۲۸ ۹۲۹ ۹۳۰ ۹۳۱ ۹۳۲ ۹۳۳ ۹۳۴ ۹۳۵ ۹۳۶ ۹۳۷ ۹۳۸ ۹۳۹ ۹۴۰ ۹۴۱ ۹۴۲ ۹۴۳ ۹۴۴ ۹۴۵ ۹۴۶ ۹۴۷ ۹۴۸ ۹۴۹ ۹۵۰ ۹۵۱ ۹۵۲ ۹۵۳ ۹۵۴ ۹۵۵ ۹۵۶ ۹۵۷ ۹۵۸ ۹۵۹ ۹۶۰ ۹۶۱ ۹۶۲ ۹۶۳ ۹۶۴ ۹۶۵ ۹۶۶ ۹۶۷ ۹۶۸ ۹۶۹ ۹۷۰ ۹۷۱ ۹۷۲ ۹۷۳ ۹۷۴ ۹۷۵ ۹۷۶ ۹۷۷ ۹۷۸ ۹۷۹ ۹۸۰ ۹۸۱ ۹۸۲ ۹۸۳ ۹۸۴ ۹۸۵ ۹۸۶ ۹۸۷ ۹۸۸ ۹۸۹ ۹۹۰ ۹۹۱ ۹۹۲ ۹۹۳ ۹۹۴ ۹۹۵ ۹۹۶ ۹۹۷ ۹۹۸ ۹۹۹ ۱۰۰۰

یا سوراخ بینی او فراخ شود یا خوی در ناصیه او پدید آید و علامت بی ایمان آنست که آواز او
چون آواز مخنوق باشد یا لبان او سیاه شوند یا گونه او بخاکستر زنند و اینها در حق کسی ست
که بی تجدید کلمه میرود و هر که این دعا پیوسته خواند ختم او بایمان باشد اللهم یا ولی الاسلام
واهله مسکنا بالاسلام وثبتنا علی الایمان حتی نلقاک به وانت عنا راض غیر غضبان یا الله
یا الله یا الله در حیرت الفقها گفته که پیغامبر صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فرمود هر که روز و شب
سه بار این دعا بخواند الفاظ کفر که از و صادر شده اند کفارت آنها شود اللهم انی اعوذ بک
من اشرک بک شیئا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم و در مضمرات و در ظهیری گفته که
که این دعا سبب نجات ست ازین ورطه بسبب وعده پیغامبر علیه السلام من حضرت الرحمن

فصل نهم در حدود و تعزیر بدانکه در برجندی گفته است که زنا عبارت ست از وطی مکلف
در قبل مکلفه زنده که خالی باشد از ملک و شبه ملک بی اکراه در دار اسلام چون هیچ یکی گنگ نباشد
و این ثابت شود بگواهی چار حر عدل بصریح زنا در یک مجلس چون ماهیت و کیفیت و مکان
و زمان و مزنیه بیان کنند و گویند دیدم ذکر او را در فرج او متحرک چون میل در مکحله و معدل
کرده شوند در سر و علن و شرط ست که اقرار نکند و الا گواهی باطل شود و تفحص کرده شود
که زن بکر و مرد محبوب نباشد و الا نه و عهد متقادم نبود و الا نه و بچهار اقرار در چهار مجلس مقر
بر صحیح و امام رد کند او را در سه اول و در رابع از آن پنج چیز بپرسد و بعد از بیان مستحب ست
تلقین او بلعلک قبلت و مثل این پس اگر رجوع کند قبل از حد یا در وسط او گذاشته شود
و حد رجم ست اگر محصن باشد ای حر مکلف مسلم که حره مکلفه مسلمه را بنکاح صحیح کرده باشد
پس آغاز کنند گواهان پس امام پس مردم تا بمیرد و اگر گواهان امتناع آرند
یا غایب شوند یا بمیرند ساقط شود و در مقر امام آغاز د پس مردم بعده غسل دهند

فان العرض التشهیر کافی المدارک وغیره ۱۲ جامع الرموز

از محققان نه ودر مختار الجوابات گفته ثواب طاعتی که قبل از ردت کرده بعد از اسلام بوی باز
دهند ودر عمادی گفته آنچه بالتفاق کفر ست واجب میکند احباط عمل واعادت حج نه سایر فرائض
از نماز وروزه وزکوة ووطی او بازن زناست وکشته او حرام وآنچه در واختلافست توبه کند ونکاح
نو وآنچه خطاست در واستغفار کند وبر ردت زن بعضی فتوی داده اند بعد م فرقت اما عامه فتوے
بفرقت داده اند ودر ظاهر روایت بردت هر یکی فرقت افتد بی طلاق وبی قضاء قاضی ودر تنویر گفته
اگر احتیاط در وطی خواهد باید که بازن هم تجدید بگوید وقبول کردم او امر حق تعالی ودینیار شدم از نهیات
او واز زنا خجل شود تا لفس او را بر کند خواهد بخود ونه دهد وبرای ثبوت وکالت عند الله
بگواه حاجت نیست بعده بحضور دو گواه بحکم وکالت زنرا بخود ونه دهد وبحکم ولایت قبول کند
وطی زن وفرزند بی شبهه باشد ودر مختار الفتاوی گفته که تجدید عقد هر دو مهر لازم شود وفتوے
بعضی بر نالزوم ست مگر بزیادتی مهر وتجدید بهر احتیاط بقولی زیادتی ست وبقولے
لغو وبقولی بی ذکر لازم نشود واگر بعد از مبه تجدید کنند بنه مختار لازم نشود مگر چون زوج متمال باشد
ودر مجموعة النوادرات گفته که خرابی ایمان بسه چیز ست حب الدنیا که دل را سیاه کند و
زندگانی بهوای نفس وطلب جاه وبر رسوم زیستن فی الحدیث لا یؤمن احدکم حتی یکون
هواه تبعا لما جئت به ودر تحفه گفته که خوف نزع ایمان از سه چیز ست یکی ترک شکر
بر اسلام وترک پنج نماز ودوم ترک خوف از رفتن ایمان سوم ظلم بر اهل اسلام وگفته اند
که سه کار کن تا دایم با ایمان باشی شکر بر اسلام وخوف از زوال ایمان ورحمت بر اهل اسلام
ودر عمده از امام گفته اکثر ما یسلب الایمان عند النزع من شؤمات المعاصی وآنچنان ست
که بر خلاف دین اعتقاد کرده واگرچه کلمه بحکم عادت گفته مسلمان نشده پس وقت نزع روشن شود
که بی ایمان میرود وگفته اند که علامت با ایمان آنست که در آنوقت آب از چشم او رود

لقمه وابی وهندتا اسلام آرد یا بمیرد و کودک مرتد را جبر کنند بر اسلام بحبس و ضرب لما بامتناع کشته نشود اما اگر او را یکی قبل از بلوغ یا بعد او بکشد پدر بود این در بر جندی گفته و صحیح ست نزد یک طرفین ارتداد کودک عاقل که حق تعالی را یکی و اسلام را سبب نجات و بمیرد اخلاف شارح واند والا نه چون مست و دیوانه و خلاف امام ابو یوسف در احکام دنیاست نه در حق آخرت و اسلام او نیز صحیح ست و اگرچه بر صبی مکلف نیست لیکن در مختار الفتاوی آورده اگر کودک بعد از کمال عقل بمیرد قبل از استدلال و معرفت معاقب باشد و در تمهید گفته مبتدع که بدعت او بکفر رساند قتل او مباح ست مگر چون توبه کند که قبول ست و بقولی آنگاه که قبل از خذ و اظهار باشد والا نه و امنیست قیاس قول امام و بدعتی که بکفر نرساند موجب او زجر و حبس و سبوط ست و اگر تو هم انتشار بدعت باشد روا بود قتل او از خبث سیاست و زجر در جامع گفته که توبه مرتد بیزاری ست از هر دین جز اسلام یا از انچه بآن انتقال کرده و انکار از ردت نیز رجوع ست و اگر کافر کلمه طیب گوید مسلمان شود و همچنین بنماز در جماعت و باذان و وقت نه در غیر وقت و بقول حربی انا مسلم و بقول نصرانی انا مسلم مثلک این در مختار گفته و والسنت یعنی کلمه شرط نیست چون داند که این اسلام ست و معرفت نام پیغامبر علیه السلام شرط ست نه معرفت نام پدر و جد آنحضرت علیه السلام و لیکن در مفتاح الجنان از تقویم گفته که این هم شرط ست و اگر کلمه شهادت بر وجه عادت گوید و رجوع از ان نکند کفر او بر مختار نرود و اگر پیغامبر را عیب کند توبه او مقبول ست لیکن از شفا قاضی از اصحاب ما و سائر مذاهب حکم گفته که نه و بقولی با جماع نه و حقوق عباد بر وی ساقط نشود و همچنین حقوق حق تعالی که با نها کفارت مطالب اند چون حدود مگر حد شرب و همچنین حقوقی که با نها مطالب نیند چون نماز و روزه و زکوت و نذر و کفارت که بعد از اسلام قضا کند اما انچه از معاصی در حالت ردت و قبل از ان افتاده با اسلام ساقط شود و نزد یک عامه و نزد یک بسیاری

فتاوی برهنیه
فتاوی فتن اورا طاهر شرعاً ثابت ثانیاً
ملک وحکم مانند بمیرد ثالثاً
وفی البصیرة اذا سبی احد الصغیرین
یوم الفیصة لانه کلف الموفقة وهات مفطرا
فقد اتفق الفقهاء
من عن کتاب السیر
اذ الاذان شرع وقت الصلوة صار
مسلمان اذان فی غیر وقت الصلوة
لا یکفر بالاسلام لانه تحول السخریة
فی هذا الباب
الفتاوی الحامدیة
ایضا لانه للاعراض

حقیقت وجود تعالی و عبادت در ردت

بعد اسلام بجمیع طاعات کرده شده بدو

تحریر فتاوی حامدی

وعدم دخول مومن در آتش وانکار عذاب گور که این بر اصح کفرست وچنانچه قول بآنکه او جوهرست
یا جسم ست یا نورست یا مثل این اما بدعت چون تفضیل مرتضی بر سه یار ولعن بر معاویه
وطلحه وزبیر وعایشه رضی الله عنهم وناجواز نماز پس فاجر واعلمیت مرتضی بر سه یار واولویت
حب علی واهلبیت رضی الله عنهم وچون نافع موتی بدعای وصدقه احیا وناجواز بول
بر زمین که مسجد ماست وبقاء عرض ولهذا نماز در سراویل روا نه داشته اند که شاید در و
باد باقی باشد وچون ناصحت عهد در مردم ووجوب کسب بهر حال وچون قول بقسمت
ثواب وعقاب عمل کند یا نه وناحجیت قیاس یکعالم مگر باراده همه که کفرست وچون قول بآنکه
حوض وصراط ومیزان بر حقیقت نیست بلکه حوض آسمانست وصراط دین ومیزان
وعدل وعرش ملک وکرسی علم ست وچون اثبات نزول ومجی بحق تعالی بی کیف وانتقال
که خطاست وباراده انتقال کفرست ودر عمادی ومضمرات گفته که کلمه کفر بعلم واعتقاد کفرست
واگر علم یا اعتقاد ندارد اما باختیار گفته نزد عامه کفرست وبخطا نه گفته اند این در دیانت ست
لیکن قاضی قبول نکند واز امام محمد آمده یکی خواست که اکلت گوید بر زبان او کفرت رفت
نشود ودر ظهیری گفته کلمه کفر بعلم کفرست بر صحیح واگرچه اعتقاد ندارد واگر در مسئله چند وجه
موجب تکفیر اند ویکی مانع مفتی باین میل کند وفتوی بکفر ندهد پس اگر نیت قایل نیز چنین باشد
مسلم ست واگر چنان باشد فتوی مفتی نافع نبود او را بتوبه وتجدید نکاح امر کند واگر هیچ
نیت ندارد مفتی حمل بر نافع کند لیکن امر کند او را بتوبه وتجدید نکاح در جامع گفته که اسلام بر مرتد
عرض کند وشبه او را کشف سازد پس اگر امتناع آرد ومهلت نخواهد در حال کشته شود در ظاهر
روایت واگر مهلت خواهد برای تفکر سه روز او را حبس کنند پس اگر کلمه شهادت گفت وتوبه
کرد قبول کنند والا قتل کنند اما مرتده را نکشند حره باشد یا داه لیکن او را حبس کنند وهر روز او را

و الکفار قایل بانکه نمیداند بلکه چون اراده تقدیر کند و الفار کرا امیت بسمیت خراسان اما قایل
بتخلید اصحاب کبایر نه و همچنین منکر عذاب گوار ما منکر شفاعت در قیامت کافرست و در تحمد گفته
فی الحدیث ان بنی اسرائیل تفرقت بعد موسی علی احدی وسبعین فرقة وبعد عیسی علی
اثنی وسبعین فرقة وستفرق امتی من بعدی علی ثلث وسبعین فرقة کلهم فی النار الا واحدة
بدانکه اصل این هفتاد و دو فرقه شش ست را صنیه خارجیه قدریه مشبهه جبریه معطله
و هر یکی دوازده گروه میشود و اقوال اینها بعضی کفرست و بعضی بدعت و فسق اما کفر چنانچه
قول بالوهیت علی و بنوت او و انفصال بنوت از آدم علیه السلام تا قیامت و حیات علی و
جواز نکاح بی گواهان از خبث حضور علی و اولاد او و حل خمر و متعه و مواطبت و عزم و قوع
طلاق در حیض و سه بیکدفع و چنانچه قول بکفر علی و مجهولیت ایمان و ناجواز ترک جهاد و لا حد
پس تارک کافر باشد و ناجواز دفع زکوت لاحد و زنان ریاحین اند و طی ایشان بی ملک
رواست و چنانچه قول بانکه بهشت و دوزخ مخلوق نیند و باقی نباشند و انکار صراط و میزان
و حساب و مخاطبیت همه اعمال الله تعالی را مگر ایمان مع کفر و عدم جواز نسخ و نا قبول توبه صاحب کبیره
و چنانچه قول بانه تعالی خلق الاشیاء و فرغ و استراح و جف القلم و کل شئ یظهر فی وقته
من غیر امر الله تعالی و موت کفار بعد از سوختن در آتش و ابتلاع حظیره دل از خیر و شر و سقوط
تکالیف بعد از بلوغ بغایت محبت و اشتراک اموال بسبب وارث از آدم و حوا و عدم
تکالیف بجز ایمان و کفر و ناوجوب تکرار عبادات بامر و مومن و کافر در حقیقت مومن کافر نیست
از جهت جواز تغیر در عاقبت و ایمان عمل ست نه اقرار و تصدیق و چنانچه قول بنفی حقایق
اشیا یا شک در ین و عدم معرفت صانع بحقیقت که مدرک نیست و توقف در ثبوت
حق تعالی و خلق صفات جز علم و قدرت و تخلیق و مشیت و سکوت از عدم خلق قرآن

علیه السلام است کافر گردد و نیز آنکه بزبان مصدق دل است هرگاه بزبان خود چنین اقرار کرد و معلوم شد که در دل مرتهن دارد چرا اگر بر اسلام مقرر توبه کند که کافر بزبان مسلمان شد و ترکه ی او ترکه فضول عباد

۱۹۶ یا گوید کاش مسلمان نشدمی تا میراث پدر ببردمی ۱۹۷ یا بزدیک اسلام یکی و اعطار
دیگران بوی گوید کاش کافر بودمی پس مسلمان شدمی تا مراثیر میداوند ۱۹۸ یا بر ویت نصرانیہ
سمینہ گوید کاش نصرانی بودمی تا او را خواستمی ۱۹۹ یا تمنی کند مثل محرمی کہ گاہی حلال بود
چون زنا و لواطت و ظلم و قتل نہ حرمو ہنا کہ میان برادر و خواہر ۲۰۰ یا گوید کاش نماز فرض نبودے
و در روزہ اختلافست و صواب آنست کہ اگر از خبث نا امکان ادار حقوق او گفتہ نشود
۲۰۱ یا نماز گذارد بغیر قبلہ عمداً و اگرچہ موافق افتد نزدیک امام اعظم ماخوذ بقیل ابو اللیث
۲۰۲ یا بجامہ پلید یا بغیر طہارت نزدیک امام ابو حنیفہ امام رکن الاسلام علی سغدی در بیع دران
و انیست ماخوذ امام صدر شہید و فتوی بر انیست و این اختلاف آنگاہ است کہ استخفاف نماز نباشد
والا باتفاق کفرست و در مضمرات گفتہ کہ اگر بغیر جہت تحری گذارد و امام اندہ کہ از کفر
او می ترسم لیکن در سراجی گفتہ کہ بر امام کافر نشود و اگر جای پلید گذارد و نزد بعضی کافر نشود و در ظہیر ے
گفتہ کہ واجب ست اکفار قدریہ بقول اینہا کہ شر بتقدیر حق نیست و فاعل خالق افعال خود ست
و اکفار روافض کہ قایل اند بر جہت اموات بدینا و تناسخ ارواح و انتقال روح الیہ بامیہ و الوہیت
ائمہ و بخروج امام باطن و بتوقف امر و نہی تا خروج و می تبغلیظ جبر یہ و رو ے بمحمد
علیہ الصلوٰۃ والسلام نہ بعلی رضی اللہ عنہ و بانکار امامت شیخین یعنی اللہ تعالیٰ عنہما بر صحیح و
اکفار خوارج کہ قایل اند باکفار جمیع امت و اکفار یزدیہ کہ منتظر اند پیغامبر ے از عجم کہ ناسخ باشد
ملت محمدیہ علیہ السلام و اکفار تجاریہ کہ قایل اند بنفی صفات و بانکہ قرآن چون نوشتہ شود جسم
و چون خواندہ عرض و اکفار جبریہ کہ قایل اند بانکہ بندہ ہیچ فعل ندارد و اکفار مجسمہ کہ قایل ست
بانکہ انسان غیر تن ست و او حی قادر مختار ست و متحرک و ساکن نہ و او صاف تن بر و رانہ
و اکفار معتزلہ کہ قایل اند بانکہ حق تعالیٰ چیز ے را نمی بیند اکفار قایل بانکہ بری ولا بر ے

بسم اللہ الرحمن الرحیم
الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین محمد وآلہ واصحابہ اجمعین
اما بعد فقد طالعت ہذا الکتاب المسمی بفتاوی برزخیہ فوجدتہ مشتملا علی مسائل
مہمۃ و فوائد جمۃ و نکات دقیقۃ و تحقیقات انیقۃ و ہو جدیر بان یکتب بالماء
علی الحدقۃ و حقیق بان یعض علیہ بالنواجذ و الاحداق و ہو خلیق بان یتنافس
فیہ المتنافسون و یتسابق الیہ المتسابقون و یتبارز الیہ المتبارزون و یتہافت
علیہ المتہافتون و یتزاحم علیہ المتزاحمون و یتکالب علیہ المتکالبون
و یتدافع الیہ المتدافعون و یتہارش علیہ المتہارشون و یتہارج علیہ المتہارجون
و یتہارع الیہ المتہارعون و یتہارب علیہ المتہاربون و یتہارد علیہ المتہاردون
و یتہارس علیہ المتہارسون و یتہارط علیہ المتہارطون و یتہارق علیہ المتہارقون
و یتہارک علیہ المتہارکون و یتہارم علیہ المتہارمون و یتہارن علیہ المتہارنون
و یتہاری علیہ المتہاریون و یتہاز علیہ المتہازون و یتہاس علیہ المتہاسون
و یتہاش علیہ المتہاشون و یتہاص علیہ المتہاصون و یتہاض علیہ المتہاضون
و یتہاع علیہ المتہاعون و یتہاف علیہ المتہافون و یتہاق علیہ المتہاقون
و یتہاک علیہ المتہاکون و یتہال علیہ المتہالون و یتہام علیہ المتہامون
و یتہان علیہ المتہانون و یتہاو علیہ المتہاوون و یتہای علیہ المتہایون
و یتہاز علیہ المتہازون و یتہاس علیہ المتہاسون و یتہاش علیہ المتہاشون
و یتہاص علیہ المتہاصون و یتہاض علیہ المتہاضون و یتہاع علیہ المتہاعون
و یتہاف علیہ المتہافون و یتہاق علیہ المتہاقون و یتہاک علیہ المتہاکون
و یتہال علیہ المتہالون و یتہام علیہ المتہامون و یتہان علیہ المتہانون
و یتہاو علیہ المتہاوون و یتہای علیہ المتہایون

بفساد گوید بیا تا یکی خوش نبریم یا شاد می باشاد نیست با مسلمانی لاآشکارا میکنم
یا آشکارا شد و بقولی نه ۱۸۴ یا گوید بیا تا مسلمانی ببینیم و اشارت کند بمجلس فسق یا می خوار گوید
شاد باد آنکه بشادی ما شاد ست ابوبکر بطرخان فتوی برین داده ۱۸۵ یا گوید هر که مستکاره نخورد وی
مسلمان نیست ۱۸۶ یا در اهم و سکر بر شارب مبتدی انداز ند و همچنین اگر مبارک باد کردند ۱۸۷
یا گوید خمر را دوست دارم و از و صبر نتوانم کرد ۱۸۸ یا در جواب هر صباح بوی خیری و خدا میگانی ما
و خلق خدا میگانی را سیر نجانی گوید خوش آری این در ظهیری گفته و در خلاصه گفته خوش
می آرم ۱۸۹ یا در جواب بخور از حلال گوید حرام بسوی من احب ست یا یکی حلال خوار بیار
تا او را سجده کنم یا در حرام رواست یا خوش کاری ست حرام خوردن ۱۹۰ یا گوید حرام خوش ست
که خوش حلال را گویند ۱۹۱ یا در جواب در می از حلال دوست داری یا صد درم از حرام گوید هر کدام
که زود تر آید که فرق نکرد میان حلال و حرام و همچنین مال یا بد حلال خواه حرام و همچنین تا حرام یابم کرد
حلال نکردم ۱۹۲ یا امید ثواب از تصدق حرام دارد و اگر فقیر دانسته دعا کند و معلی آمین کند
هر دو کافر شوند ۱۹۳ یا حلال را حرام داند یا حرامی را حلال چون مجمع علیه باشد چنانچه استحلال کرک
پنج نماز و سماع مزامیر و سماع اصوات بمزامیر نه اصوات تنها این در شرح علامه تفتازانی گفته
و نه وطی حایض منکوحه و لواطت منکوحه بر سبیل این در شرح عقاید گفته و نه لواطت مملوک نه مملوکه
بقول امام سراج الدین این در سراجی گفته اما اباحت متعه کفر ست این در باب نکاح جامع گفته
و استحلال گوشت سگ مرده کفر ست و نه این در مضمرات گفته و در تحفه گفته استحلال گناه
قطعی کفر ست صغیره باشد یا کبیره ۱۹۴ یا گوید خراج ملک سلطانست ۱۹۵ یا بسمله
کند تر و خوزدن حرامی و در خلاصه گفته اگر نزد شرب خمر و زنا و قمار تسمیه گوید کافر شود لیکن در
مضمرات از قاضی بدر الدین گفته و زنا نشود و اما بحمد که بعد از فراغ نزد بعضی نه در عادی گفته

بت را سجده کنم و باد می آشامی نه کفر نیست که مراد بتعبید ست و زنار بر میان بندم و ترا خواهم بنیت تعبید از نکاح او کفر نبوده ۷ ایا در جواب مرا مرزن آخر مسلمانم گوید لعنت بر تو باد و بر مسلمانی تو یا بخشم مرا گوید ان شیت توفنی مسلما و ان شیت توفنی کافرا ۷ ایا گوید که من بملحدم که ملحد کافر ست ۷ ایا مسلمان نوراگوید که چه تر ابیامده بود از دین خود ۸ ایا از کلمه کفر بخندد و از قاضی امام پرسیده شد شاید که آن کلمه مضحکه باشد فرمود که این کفر نیست و بحث درخنده ایست که با رضا باشد ۹ ایا قصد کفر کند و همچنین عزم بر امر غیری بکفر تا اگر زنی را کلمه کفر بیاموزد تا از شوهر جدا شود یا بحلال روا باشد هر دو کافر باشند ۱۰ ایا رضا بکفر کفر شود بکفر خود و در عماد گفته اگر گوید هر چه فلان گوید بکنم اگرچه همه کفر گوید کافر شود لیکن در رضا بکفر غیر اختلافست و از ذخیره گفته که از امام آمده که این کفر ست ابی التفصیل و در تجنید گفته اگر کافر گوید بر من سلام عرض کن وی گفت ساعتی باش یا پیش فلان رو کافر شود لیکن در خلاصه گفته پیش فلان عالم برو و اسلام آر بیاموز نه و در سراجی گفته رضا بکفر اعدا بر صحیح کفر نبود چون مستقبح کفر بود و در مضمرات گفته اگر تو کافر باشی مرا چه زیان و خدا یتعالی ترا اسلامت دین دینا نداد او کفر ست اگر گوید خدا یتعالی مسلمانی از تو بستاند و دیگری آنین کند هر دو کافر نشوند لیکن در عماد گفته نه در خلاصه گفته خدا یتعالی روح تو بر کفر قبض کند کفر ست بقولی و از امام ابو یوسف آمده که نه و بر بیان الامیر برین پانزده نوع مفهم که متعلقست بمعصیت و حرام و تمنی نوع دیگر با فاسقی را در فسق بنیند گوید این نیز راهی و مذهبی ست لیکن در کنز العباد گفته که بر اصح نه شود اگر مراد او راه باطل باشد و در عماد از شیخ ماتریدی گفته اگر سلطان زمانرا عادل گوید کافر نشود که وی بیقین ظالم ست و بقولی نه که یا دولست بپایل از حق و در ملتقط گفته ست واجب ست که کافر نشود که وی در چنین عدل کرده ۱۲ یا در تکلب صغیره در جواب توبه کن گوید که من توبه کرده ام تا توبه باید کرد ۱۳ ایا نزد استغال ،

سیاہ بر میان بست گفتند این چہ چیز ست گفت زنار کافرہ شود ۱۶۵ یا عسلی بر کشت بند
خواہ بسخریت وخواہ باعتقاد این در مضمرات گفتہ ۱۶۶ یا بعد از نصیحت بخشم گوید بعد
ازین گلاہ مغان بر سر نہم ۱۶۷ یا سبو بمعبد مجوس تعظیم برآید در خلاصہ گفتہ یکی بکوچہ بیضاری
گذشت دید کہ می با مطرب می نوشند گفت زہی گوئی عشرت من در میان نمیباید بستن
وبایشان در زدہ دنیا را خوش خورد شود کافر گردد در تحفہ گفتہ ۱۶۸ یا بسوی بیروز مجوس
برآید وموافقت کند بایشان در افعال ودر ظہیری از امام ابو حفص کبیر گفتہ کہ دخول در
عید گفار ۱۶۹ از خبث تعظیم کفر ست واجبت مشق نہ ۱۶۹ یا بدیہ فرستد بسوی مسلم یا مشرک در نوروز
بہر تعظیم آنروز نہ اگر حکم عادت باشد وارادہ تعظیم نبود لیکن نباید بلکہ قبل ازان فرستد یا بعد
ازان ونہ بحضور دعوت او کہ برای خلق سر کودک باشد گویند کہ منی بود مخنی وبدفقہا مسلمانان
ومساجد نفقہ میگردد وقرص میدہد ودعوت ساختن برائے آخر ناصیہ لدوانجا بسیار مسلمانان
حاضر شدند وبعضی ہدایا فرستادند مفتیان شہر بشیخ الاسلام ابی الحسن سعدی نوشتند کہ شہریان
مرتد شدند زود انیجا برسیں فرمود کہ اجابت دعوت ونیمان روا ست ومجانات محسن مروت ست
وخلق سر از شعار اسلام ست نہ اہل ضلالت وحکم بردت بانقدر ممکن نیست لیکن در عمادی
گفتہ کہ اولیتر ناموافقت ست ۱۷۰ یا گوید ہدیہ فرستادن در روز نوروز نیکوست ودر مضمرات گفتہ
باتفاق مشائخ تحسین امر کفار کفر ست تا اگر گوید کہ ترک سخن در طعام از مجوس نیکوست
یا ترک مصانعت وچیزی از نہا نیکوست کافر شود ودر خلاصہ گفتہ اگر تردید یک اجتماع مجوس
در نوروز گوید خوب سیرت نہادہ از یا از مجوس بہ سد امثال چہ سود آید کافر شود ۱۷۱ یا خرید کند
در نوروز بہر تعظیم آنروز ۱۷۲ یا گوید فلان از من کافر تر ست ۱۷۳ یا گوید چنان دل تنگ شدم
کہ خواستی کافر شوم ویا گوید بت را سجدہ کنم واین صلح نکنم لیکن در سراجی گفتہ ودر ملتقط گفتہ

---

۱ عسلی یا بر چہ خورد کہ بہ یہود ان
۲ عسل الیہود در علما بمعنی ثقت فی الفاسور
مخصوص گیران در رنگ بہ عسلی
وسفر از شیخ در رنگ عسلی
۳ ودر فتاوی سمرقندی آورده ست وقول
مسلم قل لا الہ الا اللہ علیہ فقد کفر
مشائخ کہ این اعتقاد المسلمان
دہباب الحیا یہ من من
وان نشستن نزد شاہد فرد یہ
یعنی آنروز تکلف
نوروز گویند ایران بر فرش سوان

۴ کہ کفار اند فرح بہ
۵ اہل الکفر
ذالک الیوم من
۶ مالہ ذا بہ
۷ کفر فی عرف
۸ کافران ہمان
۹ سلمانان
۱۰ مسلمان
۱۱ کافر شود
۱۲ ای کفرت
۱۳ مسلمان

حرم از ماوراء النہر ۱۲ سہ ورے

که راضی می شوی بخلوت من با بیگانه وی گفت نیست مرا حمیت و دین اسلام بقولے
کفر ست ۱۵۷ یا در جواب مومن نیستی گوید بغضب نیم بعمدا نه بخطا و فتوی امام عبد الکریم
بن محمد برین ست و در ظهیری گفته که از بعضی آمده اگر در جواب آیا مسلمان نیستی گوید نه کافر
نشود که مراد از قول مردم که فلان مسلمان نیست آن ست که افعال او چون افعال مسلمانان نیست
۱۵۸ یا در جواب این منهی مگو که بر تو کفر لازم کنم گوید چه کنی اگر مرا کفر لازم آید ۱۵۹ یا در جواب
کافر شدی گوید کافر شده گیر ۱۶۰ یا زن در جواب یا یهودیه یا کافره یا مجوسیه گوید همچنین
ام طلاق ده یا اگر چنین نیستمی با تو نباشمی نه اگر چنین ام مرا مدار بر اصح نشود و در تیسیر گفته اگر در جواب
تو مغی یا ترسائی یا کافری گوید چنین ام با من صحبت مدار یا اگر چنین نبودمے با تو صحبت
نداشتمی کفر ست و در عمادی گفته اگر شوهر در جواب این الفاظ گوید اگر همچنین ام با من صحبت
مدار بر اصح کفر ست و همین حکم ست در بیگانه ۱۶۱ یا در جواب ای کافر ای یهودی ای مجوسی
گوید لبیک لیکن گوید اگر خود توئی یا خاموش شد نه اما مخاطب اگر اراده دشنام دارد کافر
نشود و اگر اعتقاد کفر مخاطب دارد کافر شود مختار اینست و آنچه در مواقف ست که باجماع
کافر نشود مراد اجماع متکلمین ست این در تعذیر جامع گفته و اگر کافری را گوید ای بابا ای بابا کفر نبود
و ای کافر بچه بر قول اکثر و اصح نیست کفر و اگر و اگر مرید کفر خود نباشد و در ظهیری گفته اگر بدابه گوید ای
کافر خداوند اگر نزد وی زاده کافر شود و الا نه لیکن در خلاصه گفته که نشود مطلقا ۱۶۲ یا گوید این
روزگار کافران ست روزگار مسلمانی و زریدن نیست و در عمادی از محیط گفته هذا لیس بصواب
این نیست صواب
عندی ۱۶۳ یا کلاه مجوسی بر سر نهد ضرورت باشد یا نه بر صحیح نه عمامه مشابه آن کلاه بر مختار
نزد من
این در خلاصه گفته ۱۶۴ یا زنار در میان بندد و در خلاصه گفته و در دار حرب در آید بقولے اگر
برای تخلیص اسارے میکند نشود و اگر برای تجارت در آید شود و در ظهیری گفته زنے ریسمان

دنیا بگذارد تا آخرت یابی گوید نقد ترک نیارم از کرده نسیه ۴۳ ایا در جواب رضای حق طلب گوید
مر رضا نمی باید ۴۴ ایا در جواب بسیار مخور که خدا تعالی ترا دوست ندارد گوید میخورم دوست
دارد خواه دشمن ۴۵ ایا گوید نمیدانم کافر در بهشت باشد یا در دوزخ ۴۶ ایا گوید از دوزخ
نیندیشم ۴۷ ایا گوید بلب دوزخ روم ولیکن اندر نیایم و در عمادی گفته بیزارم از ثواب
و عقاب بقولی کفرست و در تحفه گفته اگر در جواب گفته که بر کدام مذهبی امام ابوحنیفه یا شافعی
گوید من لعنت کنم هر دو مذهب را صدر شهید گفته اگر توبه کند تعزیر کنند والا بکشند اما بیزارم
از مذهب امام شافعی نه ولیکن نشاید گفت ۴۸ ایا در جواب عذاب خدا تعالی بسیارست
گوید بیکدست بردارم ۴۹ ایا در جواب قرض بمن ده و اگر نه روز قیامت گیرم گوید ده دیگر بده
و در انجهان بست باز خواه بقول اکثر و فتوی محمد بن الفضل برین ست اما کجا یابی مر دران انبوهی
اختلافست و در خلاصه گفته که بدان جهان باز خواه تا باز و همت بر اصح کفرست ۵۰ ایا در جواب
باش بمحشر رسی تا حق خود را از تو در محشر گیرم گوید مرا بمحشر چکار نوع دیگر انچه متعلق ست
بکفر و رسوم او ۵۱ ایا معلم صبیان گوید یهود بهترست از مسلمان که حقوق معلم میدهند
۵۲ ایا گوید کافری به از خیانت نزدیک اکثر و ابوالقاسم صفار فتوی برین داده ۵۳ ا
یا بشوهر گوید کافر بودن بهتر از با تو بودن لیکن در ملتقط و سراجی گفته نه و در ظهیری گفته کفر خیرست
از انچه تو میکنی میگوئی بقولی کفرست و بقول فقیه ابو اللیث باراده تقبیح آن معامله نه تحسین کفر نه
۵۴ ایا گوید نصرانیت بهترست از مجوسیت یا یهودیت نه مجوسیت و یهودیت بدترست از نصرانیت
۵۵ ایا در حالت خصومت گوید این چنین مسلمان باشد کافر بهتر از اینچنین مسلمان
۵۶ ایا گوید یکی از زوجین بدیگر بیزارم از دین تو مگر باراده عادت عبادت چون معروف باشد
و در عمادی گفته از مسلمانی بیزارم بقولی کفرست و اگر وی بشوهر گفت نیست ترا حمیت و دین اسلام

یا بی ۲۷ ایا در جواب بیا تا آن نماز کنیم برای حاجت گوید من بسیار نماز کردم حاجت
روان نشد استخفافاً در عالم ملکی گفته اگر گوید نماز حاجت چیزی نیست یا تعویذ الحمد چیزی نیست
من آزموده ام یا انگبین چیزی نیست من آزموده ام کافر شود که نماز خوار داشت و در قرآن
و انگبین شفا ندید و در عمادی گفته ۲۸ ایا بنده در جواب نماز گذار گوید نگذارم که ثواب خواجه
راست شود و همچنین اگر مصلی در رمضان فقط گوید این خود بس ست یا زیاده می آید که یکی بهفتاد
برابر ست ۲۹ ایا در جواب زکوت ده گوید نمیدهم و بقولی در اموال ظاهره نه ۳۰ ایا گوید
حق تعالی نقصان در مال من کرده من در حق او کم میکنم ۳۱ ایا زکوت را گوید تا این چند تاوان دهم
۳۲ ایا رمضان را گوید آمد این ماه گران و در خلاصه گفته اگر بدخول رجب گوید بعقوبتهای
اندر افتادیم اگر تهاون رمضان و مواسم کرده شود و بواسطه تعب نه ۳۳ ایا گوید اگر ده نماز
فرمودی یا زکوت از پنج درم یا روزه از یکماه زیاده فرمودی نکردمی ۳۴ ایا گوید هر چند طاعت
میکنم هیچ زیاده نمی بینم ۳۵ ایا در جواب چرا امر معروف نکنی گوید مرا چه کار آید یا مرا او چه
کرده است یا مرا از وچه آزار یا من عافیت گزیده ام یا مرا باین فضولی چه کار یا مرا او را رواست
و در عمادی گفته اگر امر آن معروف را گوید غوغا آمد بوجه رد خوف کفر ست ۳۶ ایا گوید اگر مرا
خدا فرماید بچنین نکنم ۳۷ ایا گوید اگر قبله اینجانب گردد نماز را باینجانب نگذارم یا گوید اگر فلان
قبله شود یا ناحیه کعبه روی بسوی او نکنم ۳۸ ایا گوید قبله دوست کعبه و بیت المقدس نوع دیگر
که متعلق ست ببهشت و دوزخ و قیامت ۳۹ ایا گوید اگر فرمان شود که با فلان در بهشت
در آئی در نیایم و همچنین اگر مرا بهشت دهد آنرا جز تو نخواهم یا در نیایم در سراجی و ملتقط گفته
اگر خدا مرا بهشت دهد بی تو نخواهم بر اصح نه ۴۰ ایا گوید اگر مرا بهشت از کرده تو یا از کرده این
عمل دهد نخواهم ۴۱ ایا گوید اگر بهشت دهد نخواهم و رویت خواهم ۴۲ ایا در جواب

دروغ ست گویند که یکی از طلبه این حدیث را شنید در راه پای بر زمین زد تا بازوی ملایکه
شکند پای او خشک شد نوع دیگر که متعلق ست بطاعات واذکار و قبله ۱۲۰ ایا در جواب
دروغ مگو گوید که این سخن راست تر است از کلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله و در تحفه گفته
اگر در جواب چرا خیانت میکنی یا چرا دروغ میگوئی گوید تا خیانت نمیکنم و دروغ نمیگویم روزگار
نمیگذرد یا تا در خرید و فروخت دروغ نگوئی نانی نیابی یا از ینها چاره نیست سبک داشت
محارم خدا تعالی کرده باشد و در ظهیریه گفته ۱۲۱ ایا در جواب بگو لا اله الا الله گوید بگفتن این
کلمه چه بر آوردی تا من بگویم و همچنین نمیگویم بقولی و لقولی بارادهٔ آنکه بامر تو نمیگویم نه لی و
بقولی مطلقاً نی ۱۲۲ ایا گوینده کلمه را گوید چه لا اله الا الله یا هزار بار لا اله الا الله محمد رسول الله
به پیسی تخفیف و در تحفه گفته اگر در جواب لا اله الا الله زهی مرد ستوده کار گوید ای لا اله
الا الله کافر شود که کلمهٔ اخلاص را باستخفاف گفت ۱۲۳ ایا نزدیک گفتن حوقله گوید لا حول
بکار نیست یا لا حول را چه کنم حق من بده یا لا حول بی نیاز از گرسنگی نمیکنند یا لا حول بجای
نان سود ندارد یا از لا حول چیزی نیاید ۱۲۴ ایا در جواب صل گوید قرطبان بود که نماز کند
و کار بر خود دراز کند یا مردمان از بهر ما می کنند یا باش تا ماه مبارک رمضان آید تا نماز کنم ۱۲۵
یا نماز میکنم چیزی بسر نمی آید یا تو که نماز کردی چه بسر آوردی یا که تواند این کار بسر بردن یا نماز
کرده و ناکرده یکسان است تا چند نماز کنم مرا دل بگرفت یا خوش کاری ست بی نمازی یا نماز مرا
نمیسازد یا نماز در طاق نهاده ام و در مضمرات از امام ابی حفص گفته اگر مریض در جواب
صل گوید یا الله لا اصلی او نگذارم تا مردن نماز بر و نگذارم که کافر مرده ام امام ناطقی گفته اگر مطلقاً
گفته نشود و لیکن در خلاصه گفته که لا اصلی در جواب صل کفر ست مگر با راده با مرک امای آنست اگر
فرض نداند کافر شود ۱۲۶ ایا در جواب نماز کن تا حلاوت نماز یابی گوید تو کن تا حلاوت بی نمازی

یا آواز جرس ست یا بانگ شبانست و همچنین این چه بانگ طوفانست یا بانگ خراست این در
عالم ملکی گفته ست و اگر عاده کند بر وجه استهزا کافر شود ۹۸ یا گوید کاسه ثرید بهتر ست از علم و اگر
من الله گوید نه که این تاویل دارد نه آن ۹۹ یا گوید اینها که علم آموزند و استانهاست که می آموزند
۱۰۰ یا گوید تزویر ست یا باد ست آنچه عالمان می گویند ۱۰۱ یا گوید علم حیل را منکرم ۱۰۲ یا بکسی
که حیله شرعی میکند گوید از راه رخنه بدوزخ میروی ۱۰۳ یا گوید که می تواند کرد گفته ایشان را ۱۰۴ یا در جواب
بمجلس علم برو گوید مرا بمجلس علم چه کار ۱۰۵ یا گوید درم باید علم چه کار آید ۱۰۶ یا گوید فساد کردن
به از دانشمندی ۱۰۷ یا گوید فعل دانشمندان همان ست و فعل کافران همان نه چون فقیه
معین را گوید ۱۰۸ یا کسی را که از مجلس علم آید گوید از کشف آمد ۱۰۹ یا فقیه یا علوی را دانشمندک
یا علویک گوید بقصد استخفاف بدین والا نه ۱۱۰ یا نظر کند عالمی را بحقارت یا اهانت اما بغض
او بی سبب ظاهر ترس کفر ست و در جامع گفته که باهانت علم و علما کافر میشود بر اصح و در تحفه گفته
آنگاه که از گروه علم دین باشد ۱۱۱ یا زن گوید لعنت بر شوی دانشمند باد ۱۱۲ یا تشبه کند
بمذکران یا معلمان بطریق استهزا و در خلاصه گفته و همچنین جماعتی که با وی بخندند ۱۱۳
یا استهزا کند شریعت را و همچنین زدن فتوی بر زمین و گفتن چه شرع ست یا چه بار نامه فتوی
آورده یا آروغ بلند زند و گوید اینک شریعت را این در سراجی گفته ۱۱۴ یا در جواب
با من بشرع گو بیاید پیاده بیار تا بروم بی جبر نروم نه در جواب با من بقاضی برو ۱۱۵
یا گوید آنوقت که سیم ستدی شریعت و قاضی کجا بود و بقولی باراده قاضی شهر نه ۱۱۶
یا گوید من شریعت چه دانم و اینچنینها پیش نرود یا سود ندارد و در عمادی گفته برسم کار میکنم
بشرع اختلافست و در مضمرات گفته ۱۱۷ یا گوید یا علم شریعت یا را چکنم ۱۱۸ یا من علم چه دانم
ما را خود ترس ست ۱۱۹ یا برابر طلاب العلم یمشون علی اجنحة الملائکة گوید این بارے

یا انکار کند از خلافت شیخین رضی اللہ عنہما بر صحیح و ہمچنین اگر رافضی ست و لعن کند شیخین را
این در خلاصہ گفتہ تو عد یگیر کہ متعلق ست بقرآن و خبر و علم ۸ یا انکار کند آیتی از قرآن
نہ بانکار معوذتین و در ظہیری و عمادی گفتہ کہ بقول بعضی کافر شود کہ بعد صدر اول اجماع
شدہ بر انکہ از قرآن ست لیکن صحیح اول ست کہ اجماع متاخر رافع اختلاف متقدم نیست
نزد یک شیخین رضی اللہ عنہما و در مضمرات گفتہ بانکار خبر متواتر کفر ست نہ بانکار مشہور
بر صحیح و نہ بانکار احاد لیکن در ان تضلیل ست و در ین اثم در خلاصہ گفتہ کہ بقولی بانکار احاد
کافر شود و بقولی انگاہ کہ بر وجہ استخفاف باشد ۸ یا سخریت یا عیب کند قرآنا ۸ یا بانہ اعتقاد
کند کہ مخلوق ست حقیقت و اگر معلم گوید تا قرآن آفریدہ شدہ سیم پخشنہی استاذ نہادہ
شدہ اختلافست نگر چون معتقد باشد ۸ یا کسی را کہ قدح پر کردہ بیارد گوید دکاسا
دھاقا یا فکانت سلسبیلا بطریق مزاح و استہزا ہمچنین وقت جمع قومی گفتن رضی اللہ عنہم
فلم نغادر منہم احدا و جمعناہم جمیعا و ہمچنین ہر چہ باستخفاف قرآن رساند ۸ یا مرد یرا
کہ سورت بسیار میخواند کہ این سورت را زبون گرفتہ و در تحفہ گفتہ کہ چون صدر شہید از خراسان آمد
و نام او بربان بود خلقی باستقبال او بر آمدو قرا خواندند یا ایہا الناس قد جاءکم برہان من ربکم
امام زاہد صاحب تفسیر گفت کافر شد یدو فرمود ای مردمان آن برہان نیست کہ در قرآنست
۹۰ یا قرآن بضرب دو دست یا دف باقصب خواند بر وجہ لعب و سبکی ۹۱ یا پاے نہد
بر قرآن عمدا ۹۲ یا مصحف در قاذورات اندازد این در شرح عقاید گفتہ ۹۳ یا در جواب
چرا قرآن نمیخوانی گوید زیرا کہ سیر شدہ ام این در حیرت الفقہا گفتہ و در عمادی گفتہ ۹۴
یا گوید ای کوتاہ ترا زانا اعطیناک الکوثر ۹۵ یا گوید قرآن عجمی ست اما اگر گوید در و کلمہ عجمی ست
۹۶ یا قاری را گوید این چہ بانگ طوفانست ۹۷ یا تر دسماع بانگ نماز گوید در وغ ست

مختاری بر صفحہ
۱ اختلاف ست ۱۲ یعنی
۲ قرآن اول زمانہ صحابہ کبار ۱۲
۳ قرآن صحابہ بکبار ۱۲
۴ ای
۵ اثنا مشہور رخانہ در دلگشت
۶ رعایت بحری رسلہ کو فاق اینات
۷ گمینہ ۱۲ شرح مشکوۃ تعبد اتی و ہکا
۸ بلکہ بن عل متاخر کرد و متوا تر
۹ لفظ قرآن شامل کرد
۱۰ میان کلام حقیقی و میان کلام لفظی
۱۱ حادث و حقیقی ست کہ صحابہ
۱۲ معنی از لفظ حادث و لفظ حادث
۱۳ کور اوسان با و نوشتہ شدہ ۱۲
۱۴ و رسانع سنت و کہ ہا
۱۵ زمین پک پا چون تا لیش
۱۶ تا چیز شود میل شراب
۱۷ در بیابان ماند تاب خون
۱۸ عقوبت دوزخ چون ایہ ۱۲
۱۹ سراب بالفتح چیم
۲۰ سفیدی شود چون آب
۲۱ حشر با لفتح تو کردن
۲۲ دہان با لکسر پر
۲۳ قلم ترک متہم
۲۴ ۱۲ حرکی و منہ الخذ ترک
۲۵ ما سغادر ہا یسیل ۱۲
۲۶ من القرآن او خر یتجہ
۲۷ ۱۲ صحیح

وحکم کرد بعود یا قتل وی تایب شد تا ایمن گشت ۷۳ یا نزدیک روایت این حدیث
بین منبری وقبری روضة من ریاض الجنة گوید منبر و خطره می بینم و چیزی دیگر نه ۷۴
درمیان منبر من و قبر من باغیست از باغ بهشت ۱۲
یا نسبت کند فعل پیغمبر را علیه الصلوة والسلام بر بی ادبی چنانچه در برابر علیه السلام هر بار که خوردی
انگشتان بلیسیدی گوید این بی ادبی ست ۷۵ یا در جواب این کار بکن که سنت ست گوید
نکنم اگرچه سنت ست چون حلق سر و قطع ناخن و سبلت و مسواک و در مضمرات گفته روز
عاشورا بیکی گفتند سرمه کن که درین روز سنت ست وی گفت کار زنان و مخنثان بود
کافر شود و در عمادی گفته کسی که راضی نشود بسنت از سنن مرسلین کافر شود و در خلاصه گفته
اگر گوید چه کار آید سبلت پست کردن کافر شود ۷۶ یا گوید ندانم ملایک افضل اند یا پیغمبران
یا آدمیان دیگر ۷۷ یا گوید آه ازین پیغامبران ۷۸ یا گوید آنمرد چنین گفته باراده پیغامبری
صلی الله تعالی علیه وسلم نه آنمرد بزرگوار لیکن در عمادی گفته که دران اختلافست ۷۹ یا گوید
اگر فلان پیغامبرست حق از وی بستانم در ظهیری گفته آنگاه که طالب غیر حق باشد والا نه لیکن
در سراجی گفته اگر خدای جهانست بستانم کفرست و اگر پیغمبرست نه ۸۰ یا گوید اگر پیغامبران
و فرشتگان گواهی دهند که فلان را سیم نیست استوار ندارم و همچنین نشنوم گواهی فلان
اگرچه جبرائیل و میکائیل باشد ۸۱ یا عیب کند فرشته را از فرشتگان و در عمادی گفته من
فرشته ام بقولی کفرست و در مضمرات گفته روی فلان دشمن میدارم چون روی ملک الموت ست
کفرست نزدیک اکثر دیدار او برین چون دیدار ملک الموت ست خطای عظیم ست و بقولی کفرست و بقولی اکثر نه و بقولی
از جهت عداوت او کفرست و از جهت کراهیت موت نه و در تحفه گفته همچنین از مهابت او ۸۲ یا انکار کند از صحبت صدیق رض نه از
صحبت فاروق و ذو النورین رضی الله تعالی عنهما ولی مستحق لعنت شود ۸۳ یا قذف کند
صدیقه را نه بقذف سایر زنان پیغامبر صلی الله تعالی علیه وسلم اما مستحق لعنت شود ۸۴

[illegible]

[illegible] در خلافت ابی بکر و عمر رضی الله عنهما متفق اند و از خلافت دو داماد یعنی عثمان و علی رضی الله عنهما مختلف اند باین معنی در انکار آن کافر شوند و در انکار این
[illegible] باشد یعنی لایق لعنت باشند ۱۲

بودی بر و ایمان نیاوردمی ۶۲ یا گوید اگر گفته پیغامبران حق ست رستیم ۶۳ یا گوید من
رسول الله ام یا پیغامبر ام یعنی پیام می برم اما طالب معجزه از مدعی نبوت بقولی کافر ست
و بقول متاخرین بارادت تعجز و افتضاح او نه ۶۴ یا گوید اگر تو پیغامبری من از تو بیزارم ۶۵
یا گوید پیغامبر مجنون بود نه بقول مغنی علیه ۶۶ یا گوید ندانم پیغامبر جنی بود یا انسی ۶۷ یا گوید
جامه پیغامبر و ایمار میناک بود یا دراز ناخن بود بر وجه اهانت و بقولی مطلقاً ۶۸ یا موی رسول
صلی الله تعالی علیه وسلم را مویک گوید باهانت و در ظهیری گفته که بقولی بارادت تعظیم نه و همچنان
بتصغیر عضوی از اعضای او چون دستک و پایک و در خلاصه گفته محمد علیه الصلوت والسلام
و روی شک بود بر وجه اهانت کفر ست و در ظهیری گفته اگر محمد یا احمد یا ابو القاسم نام را گوید
ای پسر زانیه و هر که بدین نام ست اگر ذاکر باشد کافر شود و از امام محمد آمده که اگر مکره بقتل بر سب
پیغامبر صلی الله تعالی علیه و آله وسلم دشنام کرد اگر در آن آن غیر علیه السلام در دل او گذشته و مطلقاً
سب کرد کافر شود و باراده غیر نه والا نشود و در مضمرات گفته که این سه گونه است اگر غیر در دل او
گذشته بقصد محمد علیه الصلوة والسلام شود و بقصد او نه و اگر در دل او چیزی نگذشت و دشنام داد
محمد را و او راضی بدان نبود نه چنانچه در کلمه کفر ۶۹ یا گوید اگر پیغامبر مرا مردک گوید باز گویم
نه فرو بگذارم ۷۰ یا در جواب آدم کرا پاس یافته گوید پس ما همه جلاهه بچگان باشیم ۷۱ یا گوید
اگر آدم گندم نمیخورد ما بدبختان نمی کشتیم این در خلاصه گفته لیکن اگر گوید درین بلاها نمی افتادیم
اختلاف ست این در عمادی گفته ۷۲ یا در جواب پیغامبر علیه الصلوة والسلام کدو را دوست میداشت
گوید من دوست نمیدارم و همچنین هر چیزی که او را دوست داشته و بقول متاخرین باراده اهانت
شود والا نه روزی امام ابو یوسف با هارون رشید بر مایده بودند روایت کرد که پیغامبر صلی الله تعالی
علیه وسلم کدو را دوست میداشت حاجب گفت اما من دوست نمیدارم امام گفت کافر شد

سوگند ست و بفعل کافر شود اگر نزد وی چنانست که بگردن کفر ست والا نه و بر و کفارت یمین ست
کافر باشم اگر این کار کرده باشم و میداند که کرده ام اگر نزد وی آنست که یمین ست و کفر نیست نشود
والا شود فتوی بر نیست و اگر ناسی باشد نزدیک همه کافر نشود و همین حکم ست اگر تعلیق بآتی کند
۵۵ یا دعوی علم غیب کند چنانکه نزدیک رویت ها که کرد قمر گوید باران خواهد شد و دعوی
علم غیب کند اما اگر مرید سفر بآواز عکه باز گردد نزدیک بعضی کافر شود و در ظهیری گفته اگر نزدیک
زقاء ها مه گوید یکی میرد یا غلبه گران خواهد شد یا مثل این اختلافست و در عمادی گفته اگر
در جواب غیب میدانی گوید آری کافر شود و همچنین آری در جواب قول زن سر خدا میدانی
لیکن از ذخیره گفته باید که درین اختلاف باشد شاید که مراد او تهدید باشد و در عالم ملکی گفته
فلان چیز خوردم درد چشم آمد شفتالو خوردم تپ گرفت سکنجبین خوردم بهتر شدم کافر نشود
لیکن شرک خفی باشد ۵۶ یا گوید خدا و رسول و ملایک برین نکاح گواه کردم و در نصاب گفته
اگر فرشته دست راست و چپ را گوید نه اگر گوید خدا و رسول بر تو گواه گردانیدم باراده
تهدید اختلاف ست ۵۷ یا تصدیق کاهن را در غیب و در مضمرات گفته کاهن آنست
که گوید مرا جن یار ست از غیب خبر میکند یا من بفهم خود میدانم فی الحدیث من اتی کاهنا و صدقه فیما
یقول فقد کفر بما انزل علی محمد صلی الله تعالی علیه وآله وسلم و از فضلی آمده که کاهن ساحر ست
اما قایل بعلم مسروقات درین خبر داخل نه نوع دیگر که متعلق ست بانبیا و ملایکه علیهم الصلوة والسلام
۵۸ یا نسبت فواحش کند بر انبیا چون قصد زنا ۵۹ یا عیب گیرد بر اینها چنانچه باهانت گوید مهتر
سلیمان دنیاداری بود یا حریصی این در تفسیر گفته ۶۰ یا انکار آرد از پیغامبری و در عمادی گفته
که انکار از پیغامبری خضر و ذی الکفل و آنکه پیغامبری او باجماع مقرر نشده کفر نیست اما ایمان آوردم
بهمه انبیا و نمیدانم که آدم پیغامبر بود یا نه کفر ست این در تحفه گفته ۶۱ یا گوید فلان پیغامبر

و کان علی مقدمته لذی القرنین الاکبیر و بقی الی ایام موسی ۱۲ کرمانی شرح بخاری

خدا ترا دید و مرا دید ترا چنان آفرید و مرا چه گناه بر اشعه و بقولی کفر ست که ظن میل کرد ۴۳ یا گوید نامامی شویم تر خدا نیز بامامی شود و تا مامی شویم نیکوتر خدا نیز بامامی شود نیکوتر ۴۴ یا گوید که فلان در عیب من چنان ست که یهود در عیب خدا نیز دیک جهود و بقولی اگر مراد استقباح فعل اوست نه ۴۵ یا گوید خدا فلان را آفریده و از پیش خود رانده ۴۶ یا گوید روزی از خدا ست ولیکن از بنده جنبش خواهد و در عالم ملک گفته تا فلان زنده ست یا بر پاست یا تا سر فلان سر ست یا تا چرخ بکام فلان میگردد یا تا یار زوی من بجای ست مرا غمی نیست کافر شود و در خلاصه گفته تا این دستمال زرین بمن ست یا تا بازوی با من ست هیچ روزی کم نیابد مناظره ست رهی وار کار کنیم و آزاد وار خوریم از کلمات مجوس ست ۴۷ یا گوید من خدایم بر وجه مزاح یعنی خود آیم ۴۸ یا گوید با حق سر بسر کردم ای با خدا ۴۹ یا گوید خدا چه تواند کرد چیزی دیگر نتواند کرد بجز دوزخ بردن ۵۰ یا در جواب فلان با تو راست نمیرود گوید حق تعالی نیز با او راست نبود ۵۱ یا گوید خدا تعالی زردوست سیدار دمرا نداده ست بقصد نسبت بخیل والا نه و در ظهیری گفته اگر در جواب خدا تعالی با تو احسان کرده گوید رو با خدا تعالی جنگ کن که چرا داده ست اختلافست لیکن در خلاصه گفته که قاضی ابو علی نسفی فتوی بر عدم کفر داده و اگر گوید نردبانی بنه و با آسمان برابر رو بخدا جنگ کن کافر شود ۵۲ یا در جواب حق تعالی ترا عذاب کند بر معاصی گوید حق تعالی را تو شانده نا کند انچه تو گوئی ۵۳ یا گوید دست خدا دراز ست تر و یک اکثر و بقولی با اراده قدرت نه و در خلاصه گفته که امام حاکم گفته این کفر نسبت و در عمادی گفته در جواز بین یدی الله تعالی دو قولست و امام حلوانی و امام سرخسی توسعت کرده اند در پارسی و عربی ۵۴ یا گوید پای خدا تعالی باید گرفتن در زین جامه باعتقاد حاجه نه باراده الا نجاة فی هذا الامر الا باعتصام بالله لیکن لفظ قبیح ست در مضمرات گفته بیزار باشم از خدا تعالی اگر چنین کنم

---

۱ تفسیر حسینی چنین است ۲ ذیل نماز کافران ۳ کذا فی الخلاصة ۴ کذا فی الخلاصة ۵ کذا فی الخلاصة ۶ کذا فی الخلاصة ۷ کذا فی الخلاصة ۸ کذا فی الخلاصة ۹ کذا فی الخلاصة ۱۰ کذا فی الخلاصة ۱۱ کذا فی الخلاصة ۱۲ کذا فی الخلاصة ۱۳ کذا فی الخلاصة ۱۴ کذا فی الخلاصة ۱۵ کذا فی الخلاصة ۱۶ کذا فی الخلاصة ۱۷ کذا فی الخلاصة ۱۸ کذا فی الخلاصة ۱۹ کذا فی الخلاصة ۲۰ کذا فی الخلاصة ۲۱ کذا فی الخلاصة ۲۲ کذا فی الخلاصة ۲۳ کذا فی الخلاصة ۲۴ کذا فی الخلاصة ۲۵ کذا فی الخلاصة ۲۶ کذا فی الخلاصة ۲۷ کذا فی الخلاصة ۲۸ کذا فی الخلاصة ۲۹ کذا فی الخلاصة ۳۰ کذا فی الخلاصة ۳۱ کذا فی الخلاصة ۳۲ کذا فی الخلاصة ۳۳ کذا فی الخلاصة ۳۴ کذا فی الخلاصة ۳۵ کذا فی الخلاصة ۳۶ کذا فی الخلاصة ۳۷ کذا فی الخلاصة ۳۸ کذا فی الخلاصة ۳۹ کذا فی الخلاصة ۴۰ کذا فی الخلاصة ۴۱ کذا فی الخلاصة ۴۲ کذا فی الخلاصة ۴۳ کذا فی الخلاصة ۴۴ کذا فی الخلاصة ۴۵ کذا فی الخلاصة ۴۶ کذا فی الخلاصة ۴۷ کذا فی الخلاصة ۴۸ کذا فی الخلاصة ۴۹ کذا فی الخلاصة ۵۰ کذا فی الخلاصة ۵۱ کذا فی الخلاصة ۵۲ کذا فی الخلاصة ۵۳ کذا فی الخلاصة ۵۴ کذا فی الخلاصة

۱ الصالح الرجل صالح ۲ ای نخستین مهر فاسقن صفت مخلوق ست ۳ یعنی اگر اعتقاد کند جامه را کافر گردد و سماوند اگر اراده کند بلکه النجات الا باعتصام بالله کافر نشود ۴ خلاصه من غنیه

در تحفہ گفتہ ۳۵ یا گوید شرم ندارم در جواب از خدا شرم دارا ین معصمرات گوید ۳۶ یا گوید سوگند
تو ہان ست و تیر خزیا تیر تو ہان این در عمادی گفتہ ۳۷ یا گوید سوگند خدا نخواہم سوگند طلاق
خواہم بطریق استخفاف و در مضمرات گفتہ کہ نزد عامہ کفر نیست و ہوالاصح لیکن از خزانہ گفتہ
کہ کفر ست و ہمچنین سخن مردم کہ کند نہ راست نیک ست و نہ دروغ ۳۸ یا گوید بخدا و بما کیاے
فلان و فتوی بریں ست این در سراجی گفتہ اما بخدا و بجان تو و سر تو اختلاف ست این در خلاصہ گفتہ
لیکن در جامع گفتہ اگر گوید بجان تو و سر تو و اعتقاد کند کہ این سوگند ست و بریں واجب ست کافر شود
و اگر گوید بخدا و پیغامبر دریں خطر عظیم ست کما فی المطالب ۳۹ یا گوید خدا میداند کہ ترا کہ از فرزند
خود دوست تر دارم این در تحفہ گفتہ ۴۰ یا گوید خدا میداند کہ چنین کردہ ام یا نکردہ ام و خلاف
آن باشد بقول اکثر و در سراجی از امام حلوانی گفتہ کہ اصح انیست و از امام مہر حسنی گفتہ انگاہ
کہ معتقد باشد کہ چنین سخن بکذب کفر ست و فتوی امام حسام الدین بریں ست و در عمادی گفتہ
مذا میداند کہ بنعم و شادی تو چنانم کہ بنعم و شادی خود تر دیک عامہ کفر ست و بقولے اگر
در غم و شادی او بحال و تن قیام نماید چنانچہ بکار خود نشود و الا نشود و اما مذا میداند کہ پیوستہ
ترا بد عا یاد میکنم یا ہمیشہ ترا یاد میکنم دریں اختلاف ست ۴۱ یا در شدت زحمت گوید اگر عتاب کند
مذا یتعالے با من با آنکہ بمن چنین محنت ست ظلم کردہ باشد لیکن اگر در مرض یا تنگی روزگار گوید
مذا نم مرا چہ آفریدہ کہ ازلذت دنیا ہیچ بہرہ ندارم اختلاف ست لیکن در ظہیرے گفتہ
کہ این خطای عظیم ست کہ تکلمے او را بریں حمل کردہ وفی الحدیث یقول اللہ للملائکۃ لا تکتبوا
علی عبدی ما یقول شیئا ۴۲ یا صاحب مصایب گوید مال گرفتی یا اہل گرفتی و فرزند گرفتی و این چہ باقی ماندہ
کہ نگرفتی و اگر دعوی دعوی خطا کند مصدق نباشد این در نصاب گفتہ نہ در موت پس بقول میگیرے
انان کسی کہ یکی دارد و نمیگیری انان کسی کہ دہ دارد و نہ بدادی و باز مستدی و نہ بگفتن بصر لیس

۳۸ در نگردد کہ ایشان غیب میدانند لیس کشف سبحانہ علیہم السلام عرض اشیاء کردہ شود و ایشان میدانند ۱۲ ترجمہ خزانۃ الروایات ۳۹ ہی متصل کردہ نشود
پس احکام کردہ شود بکفر بروایت اہم کفر نیست ۱۲

در جواب من بابو بحکم خدا کار میکنم گوید من حکم خدا نمیدانم یا اینجا حکم خدا نیست
یا خدا حاکمی را نشاید این در مضمرات گفته و در عمادی گفته که بروجه رد گوید کفر ست و از جهت تغیر نه
نه و این احسن ست و اگر گوید بر هیچ کار کنم نه بحکم اگر از جهت فساد خلق گفته نه رد حکم کافر نشود و اگر
مادر به پسر گوید چرا این کار کردی گفت والله نکرده ام وی بغضب گوید بگو ومه الله اختلاف ست
۲۸ یا گوید خدای باشد و هیچ چیز دیگر نباشد نزد بعضی نشود و نزد بکران خطای عظیم و ظهیری گفته
این کفر ست که این قول ست بفنای جنت و جحیم و اهل ایشان و اینجا ست که اگر پرسند
حق تعالی حد و انفاس اهل جنت و نار میداند گوید اینجا ل ست و علم او بحق تعالی محال انگلند ۲۹
یا عبد الله نامی راند اکند و کاف در آخر او در آرد و در مضمرات گفته اگر دانسته میگوید کفر ست والا نه
و همچنین عبد الخالق و عبد العزیز و عبد الرحمن و امثال آن ۳۰ بازن را گوید تو دوستر یمن از خدای تعالی
۳۱ یا دیو را گوید اگر خدای دو جهان کردی سیم از تو بستانم نه اگر سپنا سبکردی گوید بقبولی در ان
نیز نشود و این در عماد گفته ۳۲ یا دعا بظلم در جواب از خدا تعالی کمی ترحمی گوید یار خدا نه ترسم
و در ظهیری گفته اگر در غیر حالت ظلم گوید و پندارد که کار بحق میکنم کافر نشود و در خلاصه گفته اگر در معصیت
باشد کافر نشود و اگر در کاری باشد که در ان از خدا تعالی نترسیده نشود و نه و قاضی امام قنوی بر عدم کفر
داده مطلقا مگر چون بطریق استخفاف باشد و عماد گفته اینک تو و اینک خدای تو قبیح ست
۳۳ همچنین از خدای بنیم و از تو یا خدا امید میدارم و بتو اما از خدای بنیم و ترا سبب میدانم نیکو ست
۳۴ یا بظالمی گوید این از خدا ظالمتر ست یا تو ظلم نمیکنی خدا میکند در ظهیری گفته که از ابو نصر و بوسی
پرسیده شد از قایل ای خدا روزی بر من فراخ کن یا بر من مگر کن هیچ جواب نداد و امام ابو حفص کبیر
گفته که نسبت جور بحق تعالی کفر ست در سراجی گفته اولی بکفر ست لیکن در مجمع ظهیری و فتح القدیر گفته
که چون آب زمزم نوشند دعا کنند بسعت رزق ۳۵ یا گوید نکنم در جواب این کار بر خدا کن این

پس و سیل انوبنا معلوم شد که نمیرد اورد بر بنه بسوی ال جو میگرد و لیکن بجوی آخره استدراک از سکنه و عاد فراخ رود که حکم او معلوم نشده بود بین میکنه پس کسیکه ادعی الضرورة
روزه قضا و اسعاد علمانا عفاد و شفاء من کل داء یا ارحم الراحمین ۱۲ بر بنده سے من عنه

دروغ تو خدا است کرد قریب بکفر ست ۱۶ یا گوید اگر انصاف دہد روز قیامت از تو انصاف
گیرم و ہمچنین اگر قضای ہمچو کند از تو حق خود گیرم نہ چون بجا آگر گوید ۱۷ یا گوید خدا تعالی مرد او را
ایستاده[۱] یا نشسته ۱۸ یا گوید خدا تعالی در ہمہ جاست یا گوید نہ در ہیچ مکانی نہ مکانی از تو خالی یا
خدا را در بہشت بینیم نہ از بہشت در مصنفات و عمادی گفته اگر گوید خدا تعالی عالم ست در آسمان
باراوت مکان کافر شود و باراوت حکایت انچه در ظاہر ابنا آمده نه ابابی نیت تردیک اکثر کافر شود
و فتوی برین ست و ہمچنین فرومی نگردیا می بیند از آسمان یا از عرش مگر آنکه مطلق گوید بعبدی و اگر
گوید خدا بر آسمان گواہ ست کافر شود و علم خدا در ہمہ جاست خطاست و صواب آنست که گوید
ہر چیز معلوم خداست اگر گوید خدا تعالی از زیر عرش میداند کفر ست در خلاصه گفته فلان را
قضا بدر[۲] رسید خطا عظیم ست و انچه در دعای ست قضا بدا[۳] از ما بکردان مراد از و مقضی ست و خدا
نیک[۴] کناد خطاست و صواب آنست که خدایت نیکو کناد و درویشی بدبختی ست خطاست امید
بخداست و دیگر بتو خطاست ۱۹ یا در جواب انشاء الله تعالی این کار کنی گوید این کار کنم بے
انشاء الله تعالی و ہمچنین بی التقدیر خدا تعالی ۲۰ یا در جواب خدا تعالی ترا امید باید گوید نه این در نصاب گفته
۲۱ یا گوید خدا بر زبان تو بس بنا ید من چگونه نهایم و ہمچنین خدا با زنان بس بنا ید من بس
کجا آیم چون از زن مراد طلبد و زن تمردی کند و گوید باری بس بنا مدی این در عمادی گفته ۲۲
یا گوید ای خدا رحمت خود از من دریغ داشته یا گوید یکبی که او را رحمت نمیشود این فراموش
کرده خداست هو الصحیح این در ظہیری گفته ۲۳ یا در موت کسے گوید خدا بر او می بایست ۲۴
یا گوید رحمانا سر بسر بسنده کردیم این[۵] نیز در ظہیری گفته ۲۵ یا گوید خدا بحق من ہمه[۶] نیکے کرده است
بدی از من ست این در عمادی گفته ۲۶ یا گوید ای خدا رحمت خود از من دریغ مدار این
در سراج گفته ۲۷ یا در جواب حکم خدا چنین ست گوید من چکنم و حکم خدا چه دانم و ہمچنین

[۱] ایستاده یعنی قائم
[۲] قضا بد یعنی قضای بد
[۳] بدا یعنی بد
[۴] نیک کناد یعنی نیکو کناد
[۵] این یعنی این کار
[۶] ہمه یعنی ہمه کار

از توریت گفته هر که توبه کند و دران صادق باشد چون دست بخاک نهد زر گردد و این تجربه رسیده ام قسم دیگر از حرام که بار بکتاب آن کافر شود و بسیار ست و بعضی ازان از کتب معتبره جمع کرده شد چون ذخیره و ظهیری و خلاصه و معراجی و عمادی و مضمرات و نصاب و تحفه و تبیین ناهر کسی عذر را ازانها گاه دارد **نوع اول** انچه متعلق ست بحق تعالی چنانچه انکار کند وجود حق تعالی را یا خلق او عرض را یا بعض او را ۳ یا نسبت کند او را البته یک یا زن یا اصل یا فرع یا مکان یا چیزی نالایق یا بانچه منخص ست بمخلوق چون خوردن و آشامیدن و بیمار و خفتن و آمدن و رفتن و خاستن و نشستن ۴ یا سخر کند بنامی از نامهای او و یا بقرانی از قرانهای او ۴ یا انکار کند از وعد یا وعید او ۵ یا نسبت کند بفعل او را بی حکمت ۶ یا شک کند در اوصاف او ۷ یا نفی کند صفات کمال از و چون علم و قدرت ۸ یا وصف کند او را بجهل یا بنقصان علم یا ظلم ۹ یا قایل شود بحدوث صفات او ۱۰ یا گوید ای شکیبا هستم که شکیبائی بر رنج بود و صبور بمعنی حلیم ست و در عمادی گفته که درین اختلاف ست لیکن در معراجی گفته باید که کافر نشود که بمعنی صبور ست هو المختار کما فی الخلاصه ۱۱ یا بیکی گوید ای خدایا ای خدائے بزرگ و همچنین ای بار خدا گفته بقولی که بار بمعنی بزرگ ست لیکن در خلاصه گفته که بقول اکثر واضح نشود و در مضمرات گفته که فتوی بر بنیست و در ظهیری از امام محمد بن الفضل گفته اگر داند که معنی وی اینست و قصد کند کافر نشود والا نه و از فقیه ابی نصر و بوسی و فقیه ابی جعفر و امیه لج آمده که نشود و صواب اینست که بار بمعنی ستوی ست لیکن نزدیک اکثر نشود ۱۲ یا گوید اگر تو خدائے چنین کن ۱۳ یا گوید خدا بر تو ستم کند چنانچه تو بر من ستم کردی بر اصح و بعضی حمل بر مجازات کرده اند و گفته اند که کافر نشود ۱۴ یا گوید یارب این ظلم چرا پسندی یا این جور تا کی پسندی نه یارب این ستم میپسند بر اصح اما یارب از وی پسندیرد اگر تو پسندیری من نه پذیرم کفر ست ۱۵ یا گوید بارک الله فی کذبک اما

Marginal Urdu/Persian notes

ذنبا فیتوضاء ویحسن الوضوء ثم یصلی رکعتین فیستغفر اللہ الا غفر اللہ لہ ابن مسعود
گوید رضی اللہ تعالیٰ عنہ یکی پیش پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم آمد و گفت کہ در باغ رفتم زنی را دیدم اورا
در کنار گرفتم و بوسہ دادم و ہمہ چیزہا کردم الا جماع پیغامبر کریم علیہ السلام ساعتی خاموش شدند تا آن
آیت آمد اقم الصلوٰۃ ان الحسنات یذہبن السیات یعنی پنج نماز کفر گناہان میانہ ست غیر کبایر
پیغامبر علیہ السلام وبر الطلبید و این آیت را بروی خواند آنگاہ فاروق رضی اللہ عنہ عرض کرد کہ یا رسول
اللہ آیت خاص لہی ست یا عامہ فرمود کہ ہمہ کس راست و بقولی مراد از حسنات این چہار
کلمہ ست سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر این در مدارک گفتہ و در شرح حصن حصین
گفتہ کہ توبہ بر فور واجب ست و اگرچہ صغیرہ باشد و باید کہ توبہ بصفت جریمہا باشد در سر و علن تا
اظہار گناہ نشود و بدگمانی خلق نماند در عین العلم گفتہ باید کہ بجنب بسیئہ حسنہ بحسب آن بر فور
کند چون سماع قرآن و ملاہی و اعتکاف و قعود بر معصیت و تصدیق بشراب حلال اندیدن
شراب خمر و اعتاق در قتل و ذکر جمیل در غیبت و صدقہ در غضب در الحدیث اتبع السیئۃ الحسنۃ
تمحہا و در زمان استغفار کند و از بہت خوف عود ترک نکند شاید کہ قبل از عود بمیرد تا از غفران سالفہ محروم
نماند در الحدیث خیارکم المفتنون التوابون تسویف حرام ست فی الحدیث اکثر صیاح اہل
النار من التسویف و اختلاف کردہ اند در صحت توبہ از بعض گناہ و حق آن ست کہ فایدہ انفصال
عقوبت دارد و در صحت توبہ حاجز از گناہ ماضی و اقرب عدم صحت ست لیکن اگر تندم
و تالم او بحدی رابشد کہ اگر در نیوفتد بران قادر شود و متعذر نفس کند امید قبول ست و در نفع استغفار
باصرار و حق آنست کہ نافع ست فی الحدیث ما اصر من استغفر ان عاد فی الیوم سبعین مرۃ
و آنچہ در حدیث دیگر آمدہ الاستغفار باللسان الصاعد الی ذنب المستغفر منہ برادہ محمول ست بر استغفار
بغفلت بر وجہ عادت نہ استعمال و صدق مقال و در تذکرہ در ذکر فضیل عیاض رضی اللہ تعالیٰ عنہ

---

۱ سجدہ کفر توبہ باب دل پارہ دوق گناہ و معصیت ۱۲ منہ ۲ ایزد ستغفار قبول الا کفر ۱۲ منہ ۳ اسرار من اتی ما اتی و قال التقی من اتقی ۱۲ منہ
ولکن یا رب بہ جستن خواہد کافر مغفور و مستور بالقضات ۱۲ منہ ۴ جل قال طلاق علاق لما نہم مادر پیگانان و شانہ باید کفر ۱۲ منہ ۵ ستر القضات و لو قال عدم ہم باید علم چہ کا ماتیہ کفر ۱۲ منہ
القضات من منہ

پس علاج آنست که عزلت اختیار کند از برای تهذیب نفس و صحبت نکند مگر با عالم متقی یا کتاب
شریعت و بدر نیاید الا برای جمعه و جماعت یا امر ضروری بقدر ضرورت و سخن نکند الا بقدر
حاجت بهیچ چشم بند و لب به بند و گوش بند و گر نه بینی سر حق بر ما نخند معاذ الله گر ناگاه گناه
تو بی راه بیابد باید که او را عظیم پندارد و بر خود زار زار آرد و در تنبیه گفته که پیغامبر صلی الله تعالی
علیه وسلم فرمود ملک یمین امیر ملک شمال ست چون بنده یکی نیکی کند آن ملک ده تو نویسند و اگر
بدی کند و خواهد که نویسد ملک یمین گوید که تا شش ساعت یا هفت درنگ کند پس اگر استغفار
کند هیچ ننویسد و الا یکی بیکی و بدعا تی تا پنج گناه دیگر درنگ کند و اگر پس ازین یک
نیکی کند پنج نیکی بنویسند و پنج دیگر بمقابله گناهان کنند این زمان شیطان فریاد کند و گوید
همه محنت من بیک نیکی بباد رفت و بر وا تی اگر پس کتابت ملک وران روز توبه کند
چون نامه اعمال او بدرگاه حق تعالی برند و عرض کنند چون بدان گناه رسند حق تعالی فرماید بندهٔ
ما ازین عذر خواسته و ما ازو در گذشته ایم این در کفایه گفته توبه عبارتست از ترک در حال و ندم
بر ماضی و عزم بر نا کرده در استقبال پس تارک او اما در حقوق حق تعالی بقضای کفارت باید کرد
و در حقوق عباد در مال باستغفار نیاید دمال بر وجه کمال بمالک یا وارث اگر ممکن بود والا بتصدق
یا صرف بمصالح مسلمانان یا تسلیم بقاضی امین و در نفس باستغفار یا دیت و قود و در نحو غیبت
و سب و ایذا را باستغفار و ذکر مفصل و اگر باظهار تا وی بسیار شود احمال کند و نزد یک عجز تکثیر
حسنات بحسب مظالم گویند که حق تعالی بمقابله آنها در عرصات قصری بلند بیافریند صاحب حق را
مخیر سازند و وی قصر بر استیفاء اختیار کند پس غسل و غسیله پوشند و چهار رکعت در جای خالی گذارد
و روی بر خاک نهد با اشک گرم و دل نرم و گناه را یک بیک شمارد و بنفس ملامت و توبیخ کند
پس دست بر دارد و بعد از حمد و صلوت و دعا گوید و بمغفرت خواهد الحدیث ما من عبد یذنب

ای الحمد لله رب العالمین والصلوٰة علی رسوله گوید الخ

ای علاج آن گناه چنانچه مذکور
شود الخ
دیت مقرر است ده هزار
درم نقره یکصد شتر صد گاو
صد مادیان دویست حله
این دیت مغلظ است و اگر مخفف
باشد دویست دینار زر خالص
یعنی باجماع دون ان استغفار
یعنی ریائی نکند و نیکیها بپوشاند
یعنی غیبت را بر خود من گناه کرد
پس عفو نماید و نیکی و عوض نکند پس ان گاه
بخواند و برگشت پس ان گاه
توبه صحیح است الخ

ما که نمیداند و بقصد میگوید زن حرام شود و اعمال حبط نشود و در ان صورت که نمیداند و بقصد نمیگوید نه زن حرام شود و نه اعمال حبط شود و الله اعلم بصواب

بعضی نگونسار آویخته و بعضی نابینا و بعضی خائیده زبان و آن بر سینه
او فتاده و یم ازو هان روان گشته چنانچه اهل محشر ازان در کراهیت باشند و بعضی دست و پای
بریده و بعضی از دار های آتشین آویخته و بعضی با بوی بد تر از مردار و بعضی با چهره های قطعه ا
لازقه بجلو و شان پس تغیر کرده بنام و حرام خوار و ربا خوار و جابر در حکم و معجب و عالم که قول او
مخالف فعل او بود و موذی جیران و ساعی بسوی سلطان و تابع شهوت که بازدار او را از
حقوق حق تعالی و متکبر بازدر طهارت القلوب از ابو طالب یکی گفته که کبایر را تا قوال صحابه
جمع کردم هفده یا نجم شرک و اصرار بر گناه و قنوط و امین و شهادت زور و قول زور و قذف محصنه
یمین غموس و سحر و شرب خمر و اکل مال یتیم با علم و زنا و لواطه و قتل و سرقه و فرار از زحف و عقوق
الوالدین یعنی اگر والدین بر ول بسوکند خورند و او را بار نسازد و یا حاجتی خواهند و او روا نکند و یا
گریسته شوند و نخوراند و علما در کبیره اختلاف کرده اند بقولی انچه منع از و در قرآن بود کبیره است
و انچه منع از و در حدیث بود صغیره است و بقولی اگر وعید یا آتش باشد کبیره است والا صغیره
پس ای برادر گوش دار که ارتکاب گناه بکفر نرساند لیکن خوف آنست که بشومی معصیت در
کفر و ضلالت افتد چنانکه در مدارک تفسیر ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون گفته که این کفر و قتل نیاید
بسبب عصیان و اعتداست بلکه ایشان در معاصی غلو کردند تا دل ایشان مستعد شد گرفت و دلیر
بر کفر و قتل انبیا گشتند گفته اند که بهر گناه نقطه سیاه بر دل می نشیند و همچنین متقاطع شده
آئینه دل زنگ میگیرد و در مسعودی گفته که مذهب سنت و جماعت آنست که بنده بگناه کافر نشود
اما بخوار داشت گناه کافر شود چنانچه لغو و دروغ گوید و غیبت کند و من را آزار دو دل تر سے
و پشیمانی نیارد و بسا کسانیکه ایمان بباد داده العیاذ بالله تعالی از ان خبر نه و فی الحدیث المؤمن
یری ذنبه کالجبل فوقه یخاف ان یقع علیه والمنافق یری ذنبه کذباب مر علی انفه فاطار

۹ معنی بنیه گناه خود را چو کوه بالای سر خود بیند که بیفتد بر و و منافق بیند گناه خود را چو مگسی که بگذرد بر بینی او پس بپراند او را ۱۲ مرتبه حضرت مسعود غفر له

وفی الحدیث التوبة النصوح عسی ربکم ان یکفر عنکم سیاتکم الخ یعنی توبه نصوح آنست که بازگردد بسوی گناه چنانچه باز نگردد شیر بسوی پستان و روایت کرده است این حدیث را حضرت معاذ ۱۲

اما با داه غیر اختلافست و مجوزان بعضی منع کرده اند از انزال و ارکاب و بعضی روا داشته اند اگر
ایمن بود مردی در خانه ازنهای و زنی در خانهٔ دیگر از و بهریکی را غلقی اما سر ایکی ست بلکه دو بیت
تا در یکخانه نباشند که خلوت با اجنبیه کراهت تحریمیه است و از نجیبت گفته اند که اگر زوج و معتده را یک
خانه باشد باید که درمیان پرده کنند گویند که فاروق رضی الله عنه مرد یرا دید با نی در راه که بهم
سخن همیکرد ندا میر هر دو را تعذیر کرد بعده مرد گفت که این زن من ست فرمود اگر زن ست چرا نجانه
نیاوردی تا متهم نه شدی بعده پشیمان شد و پیش ابی بن کعب رفت وی و ساده اندا خنت
فرمود که برا می این نیاده ام اندوه ام تا مشکل مرا کبشای می گفت ملامت مکن مرا که من از پیغامبر
علیه السلام شنیده ام من دخل علیه اخ مسلم فالقاه وساده تغفر الله لهما جمیعاً قبل ان یجلس
علیها پس امیر مقنع باز گفت ابی بن کعب فرمودای امیر تو محبوب مسلمانان هستی واجب ست که
تو اینها را از راه بدر نگاه داری امیر خوش شد وی گریستن گرفت امیر گفت چه جای گریه است
گفت مرا حدیثی یاد آمد که چون جمع شوند اولین و آخرین اسلام با حسن صورت بیاید و ترا طلبد
و گوید اعزك الله یا عمر کما عززتنی امیر سجده شکر کرد و هفت بنده را آزاد کرد ۶۳ و منع تعویذ
تا شوهر او را دوست دارد و در تحفه گفته و همچنین نوشتن او ۶۴ سواری در کشتی
چون دفع غرق ممکن نباشد ۶۵ و اعطاء امارت کفار را بر مسلمانان و همچنین گذاشتن
بنده مسلم را در خدمت کافر کسی را که بود بر فروشانیدن ۶۶ و رنگ کردن و نداز امرد باشد
یا زن غازی یا غیر غازی یعنی او و در ترغیب گفته ۶۷ و تعزیت امیر بن رضی الله عنهما در سال ۶۸
و سوگ داشتن بیش از سه روز مگر بر اکشوهر چهار ماه و ده روز و در بیضاوی در تفسیر قوله تعالی
یوم ینفخ فی الصور و نحشر المجرمین یومئذ زرقا فواجا از امام ثعلبی گفته که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم ازین آیت
پرسیدند فرمود که از امت من ده گروه محشور شوند بعضی بصورت بوزنه و بعضی بصورت خوک و

---

۱ خلقی بفتحتین و بضمتین صرح
کبیان و در رایه بفتحتین و
معلق نیز گویند و بقی سی گیلان ۱۲
رشیدیه ۲ قنی که عدت داشته باشد
از طلاق بائن تا الاد طلاق رجعی تا نکاح
بائست ۱۲ ۳ ای کیکه وطی نمیشود
بر کس بر او مسلمان پس انداخت
بر کس آن مسلم را یکسی بخشد ضایع
آن مسلمان تیکه ۴ نیست اگر بخشند
قرآن یاد و ای دیگر باشد و اگر سوای
نماز شوهر دیگر کند روا ست

۵ بنا کسر مرد را و فتح آن زن را و بعکس آن نیز گویند و در آن
ای الانثی فلا باس بما علی الذکر و بالعکس و علی
و علیها لو فعل الصبی و الصبیة و الله اعلم

بعضی نگونسار آویختہ و بعضی نابینا و بعضے کر و کنگ و بعضی خائیدہ زبان و آن بر سینہ
او فتادہ و ریم از دہان روان گشتہ چنانچہ اہل محشر از آن در کراہیت باشند و بعضی دست و پائے
بریدہ و بعضی از دار ہای آتشین آویختہ و بعضی با بوی بدتر از مردار و بعضی با جہای قطران
لازقہ بجلود شان پس تغیر کرد بہ تمام وجہ از خوار و ناخوار و جابر در حکم و معجب و عالم کہ قول او
مخالف فعل او بود و موذی جیران و ساعی بسوی سلطان و تابع شہوت کہ بازدارد او را از
متابعت حق تعالی و متکبر باز دارد طہارت القلوب از ابو طالب مکی گفتہ کہ کبایر را تا حوالی سبعہ
جمع کردم مفہوم یافتم شرک و اصرار بر گناہ و قنوط و امین و شہادت زور و قول زور و قذف محصنہ
یمین غموس و سحر و شرب خمر و اکل مال یتیم با علم و زنا و لواطہ و قتل و سرقہ و فرار از زحف و عقوق
الوالدین یعنی اگر والدین بر ولد بسوگند خورند و او را بارشناز دو یا حاجتی خواہند و او روا نکند یا
گرسنہ شوند و نخواند و علما در کبیرہ اختلاف کردہ اند بقولی آنچہ منع از و در قرآن بود کبیرہ است
و آنچہ منع از و در حدیث بود صغیرہ است و بقولی اگر وعید یا آتش باشد کبیرہ است والا صغیر
پس ای برادر گوش دار کہ ارتکاب گناہ بکفر نرساند لیکن خوف آنست کہ بشومی معصیت در
کفر و ضلالت افتد چنانکہ در مدارک تفسیر ذلک بما عصوا وکانوا یعتدون گفتہ کہ این کفر و قتل انبیاء
بسبب عصیان و اعتداء است پس ایشان در معاصی غلو کردند تا دل ایشان مستعد گرفت و دلیر
بر کفر و قتل انبیاء گشتند گفتہ اند کہ ہر گناہ مقابلہ سیاہ بر دل می نشیند و ہمچنین متتابع شدہ
آئینہ دل زنگ میگیرد و در مسعودی گفتہ کہ مذہب سنت و جماعت آنست کہ بندہ بگناہ کافر نشود
اما بخوار داشت گناہ کافر شود چنانچہ لغو و دروغ گویدہ و غیبت کند و دشمن را آزار و دروغ تر سے
و بشیمانی بنا رد و بسا کسانیکہ ایمان بباد دادہ اند و العیاذ باللہ تعالی از آن خبر نہ و فی الحدیث المؤمن
یری ذنبہ کالجبل فوقہ یخاف ان یقع علیہ والمنافق یری ذنبہ کذباب مر علی انفہ فاطارہ

---

۹ و منی بنید گناہ خود را چو کوہ بالا بر سر خود و مبر مرد کہ ہنید بود و منافق بنید گناہ خود را چو مگسی کہ بگذرد بر بینی او پس بپراند او را ۱۲ منہ عفی عنہ
و فی الحدیث الصحیح المنصوح ہمان بنوی کم لا یعود الی الذنب کما لا یعود اللبن الی الضرع رواہ معاذ ۱۲ منہ عفی عنہ و در حدیث ست توبہ کردن چون بمضمون
آن اشیکہ توبہ بیکند پس باز نگردد بسوی گناہ چنانچہ باز نمیگردد شیر بسوی پستان روایت کردہ است این حدیث را حضرت معاذ ۱۲

اما با داه غیر اختلافست و مجوزان بعضی منع کرده اند از انزال و ارکاب و بعضی روا داشته اند اگر
ایمن بود مردی در خانه از نسرای و زنی در خانهٔ دیگر از و هر یکی را علقی اما سرایکی ست بلکه دو بنیت
تا در یکخانه نباشند که خلوت با اجنبیه کراهت تحریمیه است و از نجیبت گفته اند که اگر زوج و معتده در یک
خانه باشد باید که در میان پرده کنند گویند که فاروق رضی الله عنه مرد بیرا دید با زنی در راه که هم
سخن همیکرد ندا امیر هر دو را تقدیر کرد بعده مرد گفت که این زن من ست فرمود اگر زن تست چرا نجانه
نیاوردی تا متهم نه شدی بعده پشیمان شد و پیش ابی بن کعب رفت وی و ساده اندا خنت
فرمود که برا می این نیامده ام آمده ام تا مشکل مرا کبشائی گفت ملامت مکن مرا که من از پیغامبر
علیه السلام شنیده ام من دخل علیه اخ مسلم فالقاه وساد ته غفر الله لهما جمیعا قبل ان یجلس
علیها پس امیر و قتیکه باز گفت ابی بن کعب فرمود ای امیر تو مؤدب مسلمانان هستی واجب ست که
تو اینها را از راه بدر نگاه داری امیر خوش شد وی گریستن گرفت امیر گفت چه جای گریه است
گفت مرا حدیثی یاد آمد که چون جمع شوند اولین و آخرین اسلام با حسن صورت بیاید و ترا طلبد
و گوید اعزك الله یا عمر کما عززتنی امیر سجده شکر کرد و هفت بنده را آزاد کرد ۶۳ و منع تعزیز
تا شوهر او را دوست دارد و در تحفه گفته و همچنین نوشتن او ۶۴ سواری در کشتی
چون دفع غرق ممکن باشد ۶۵ و اعطاء امارت کفار را بر مسلمانان و همچنین گذاشتن
بنده مسلم را در خدمت کافر کسی را که بود بر فروشانیدن ۶۶ و رنگ کردن و نداز امرد باشد
یا زن غازی یا غیر غازی یا و در ترغیب گفته ۶۷ و تغریب امیر بن رضی الله عنهما در هر سال ۶۸
و سوگ داشتن بیش از سه روز مگر بر اکشوهر چهار ماه و ده روز و در بیضاوی در تفسیر قوله تعالی
یوم ینفخ فی الصور و نحشر المجرمین یومئذ زرقا نور کنوا جا از امام ثعلبی گفته که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم ازین آیت
پرسیدند فرمود که از امت سیاه کرده محشور شوند بعضی بصورت بوزنه و بعضی بصورت خوک و

۱ مخفی بقیه حیض و نفاس
۲ کسیان در رایه بند قدوان را
۳ معلق نیز گویند و بقی رسی میگیدان ۱۲
۴ رشید ۱۳ قی که عدت داشته باشد
۵ از طلاق یا من قالا در طلاق رجعی تا
۶ با قیست ۱۲ ۳ ای کیک و اضح شود
۷ بر کس برادر مسلمان پس انداخت
۸ بر کس آن مسلم را یکسی بخشد فرا یی
۹ بر آن بر دو تای گناه پیش انگیرند
۱۰ آن مسلمان تیکه ۱۰ نیت اگرچه
۱۱ قرآن یا دو ای دیگر باشد و از سوای
۱۲ غل شوهر دیگر کند روا ست

بران فتوی کرحمی ست رحمہ اللہ تعالی و بریں فتوی صدہ شہید رحمہ اللہ کہ دیوار زنہ دور بچہ بنا
تا نظر او بر زنان جار افتد منع کردہ نشود لیکن فتوی بر منع ست و اگر جز اس نخانہ می رود بنجانہ
جار ضرر تو ہین بنا میرسد منع کردہ شود و اصل در جنس این مسایل آنست کہ ہر کہ در ملک خود
تصرف کند در قیاس منع نیست و اگر سودی باشد بضرر بین منع کردہ شود و علیہ الفتوی و مشی
پیش از کبار یعنی علماء و صلحاء فی الحدیث المشی بین یدی الکبار عبادۃ و لا یتقدم الا بعذر
این در کتر گفتہ اند و خروج زنان از خانہ شوہر فی الحدیث ایما امراۃ خرجت من باب دارہا
بغیر اذن زوجہا بنی اھلہا کل قدم بیت فی النار و لعنہا کل شی طلعت علیہ الشمس و القمر
حتی الحیتان فی البحار این در تفسیر غرایب گفتہ و در ترغیب گفتہ مگر بزیارت و عیادت
و تعزیت والدین و بزیارت محارم نہ اجانب و چون قابلہ یا عسالہ باد دائمہ یا مدبونہ باشند از
جہت حج فرض و تعلم لابدی چون محرم نمیداشتہ باشد بشرط آنکہ چادر کہنہ بپوشد و کلمہ بیرون
کند و عصا بہ بندد و قدم کند و نوک موزہ بر بندد و چیزے در دہن کند تا سخن او نشنوند بیرون
نیاید و عصا در دست گیرد و گفتہ اند ہر زنی را کہ در حمی کنند و چار کس آنرا گرفتہ بیرون آیند
نخست اینہا در دوزخ روند الگاہ آن زن و ہر زنی کہ بی اذن شوہر بدر آید در لعنت خدا و ایشان
باشند تا رجوع بخانہ و اگر باذن او رود ہر دو در لعنت باشند و در ملتقط گفتہ بدر نیاید مگر روپوشیدہ و
محمل یا بر خروقت عشا یا سحر در تحفہ گفتہ زن پای نزند تا قعقعہ خلخال او نشنوند و خلاصہ گفتہ
منع کند زن را از زیارت و عیادت اجانب و ولیمہ و اگر اذن کند و بدر آید ہر دو عاصی باشند و از
حمام و مسافرت مرہ بمحرم و بابندہ خود حتی باشد یا نزا با باو اماد و پسر شوہر و پدر و مادر و پسر
و پیر و جوان برابر ست و صغیرہ غیر مشتہات را باک نیست کہ بنا محرم مسافرت کند و در خلاصہ گفتہ
کہ مسافرت و خلوت بمحرم رواست اگر امین باشند و اگر شک یا علم باشند نہ و خلوت نکنند بنجوا ہر ضیاء

الملتقی من العقل و الحسد ۱۲ قاموس من عنہ ۵ یعنی سہ روزہ سہ دو از ین کم منقات و بعضی گفتہ اند با صالحان و کودک و معتوہ غیر محارم درست ست
بنا نجہ در مبسوط ست ۱۲ جامع ۵ اما مسافرت ماہ بے محرم صحیح ست و کراہت ست سفر زن در زمانہ ما بیان از جہت علیہ مفسدہ و علیہ الفتوی ۱۲
الحاوی کا لنظر جان کان سہما غیر باکما فی الجم الہدایۃ ۱۲ جامع الرموز

آمده که باک نیست بپاشیدن آب در راه برای تسکین غبار و زیاده ازان حلال نبود و از
امام ابوبکر اصم آمده که هرگز رخصت نیست اگر یکی در شارع آب ریخت یا پاشید یا توضی کرد و شخصی
یا دابه هلاک شد ضامن باشد اما آنگاه که آب بسیار باشد و اگر اندکی باشد چنانچه معتاد و ظاهر آنست که نخواهد نغزید نه
و اگر کوچه نافذ باشد و او از اهل آن ست چنانچه در قعود و وضع متاع و از ابونصر رحمه الله تعالی
آمده که رفع کل از راه در ایام وحل برای پاکی راه امید ست که روا بود چنانچه اماطت اذی
و بعضی گفته اند که کل راه و خاک کرانه جوی عام برداشتن روا نه مگر باذن والی و فقیه ابو اللیث
رحمه الله گفته اگر ضرر نباشد باک نیست و هر دو قول حسن ست و سلف مکروه داشته اند القاء
کربه و دابه مرده را در راهها تا مسلمانان از بوی آن متاذی نشوند و از امام ابونصر بن محمد رحمهما الله
مروزی تلمیذ امام آمده که خانه او را از جانب کوچه کلاوه کردند وی گل ازان طرف دور کرد تا چیزی
از هوا نگیرد و احمد حنبل رحمه الله تعالی شاگردی داشت و آن در خانه را از جانب شارع
کلاوه کرد و قدر یک ناخن از راه گرفت امام او را مهجور کرد و فرمود که نباید که اینچنین کس را
تعلیم کنم و اگر ظله در شارع کشد و مضر نیست هر یکی را حق منع و رفع باشد نزد امام و نزد امام
محمد رحمه الله تعالی آن نه این نزد امام ابو یوسف رحمه الله تعالی هر دو نه و اگر مضر باشد
هر یکی را حق منع و رفع ست اما در غیر نافذ اعتبار اذن شرکاست و امام طحاوی رحمه الله تعالی گفته
که محدث در شارع قبل از مخاصمه آثم نیست و بعد ازین آثم شود و انتفاع حرام کرد و بر قول
امام و بر قول صاحبین رحمهما الله اعتبار ضرر راست و مردم بترک تعرض آثم نشوند اما بالوعه
اگر باذن سلطان ست حافر او ضمان نکشد و الا کشد و سلطان را اذن آنگاه روا ست
که راه فراخ باشد و در تنگ نه یکی خانه خود را خراب کرد و بنا نمیکند و جیران متضرر می شوند جبر
کرده شود و بر مختار نه یکی سرای دارد در محله عامره میخواهد که ویران کند در قیاس تواند و در استحسان نه

که دلالت راضی ست واین دریکی ست اما جماعت نتواند ۵۶ واخذ رشوة واگر گرفت رد کند
واگر نتواند به بیت المال بدهد ورخلاصه گفته هدیه برسه گونه است حلال از طرفین که برای محض محبت
باشد وحرام ست از طرفین که برای اعانت بر ظلم وهدیه حلال ست از جانب مهدی نه اخذ که از
جهت دفع ظلم دهد ودر خزانه گفته اگر خواهد که حلال شود اخذ را یکروزه اجیر گیرد وبانچه خواهد داد بعده
هرعمل که خواهد استعمال کند ۵۷ واگر او را وزن تسویه کار خود طلبد در رشوت ذکر نکند وبعد از کار چیزے
بوی دهد بر صحیح حال بود ودر مطالب گفته که رشوت برای تقلد قضا حرام ست معطی واخذ را
وهمچنین برای قضا برای معطی خواه بحق باشد خواه بجور وقضا نافذ نشود وهمچنین محتسب را
وظلمه که مانع میشوند از احتساب ودر محیط چیزی دفع واخذ اینجا حرام ست ودر تحفه گفته
گرفتن مرسومات غیر شرعی حرام ست چون دهنکانه وسلامی وٹھکرای وبیگار وجبران
۵۸ واسراف ای تفریق مال در غیر محل ودر مدارک در تفسیر ان المبذرین کانوا اخوان
الشیاطین گفته که سرخان چون شیاطین اند در شرارت یاران اینها ۵۹ وپیش گرفتن شاخ
را در ماتم وسوگ که درین مضرت عام ست این در تحفه گفته در خلاصه گفته باک نیست بگزیدن
از کسی که در راه میضر وشد اگر فراخ باشد وضرر نرسد والا نباید ولقولی مطلقا مکروه ست
که اعانت در معصیت ست این در مختار گفته ودر مطالب اگر در راه نشست برای استراحت از ماندگے
منع کرده نشود واگر مضر نباشد لیکن بتلف ضامن شود واگر بغیر حاجت نشسته منع کرده شود
که نشستن در شارع بیحاجت مکروه ست این در فصل گفته یکی در راه نافذ ۶۰ سلاح کشید ودران
مضرت ست حلال نبود ودر دیانت واگر کسی دفع او طلبد دور کند نزد یک امام وانتفاع ازو
حلال نبود ونزد صاحبین حلال بود وهما الله تعالی واگر کوچه غیر نافذ باشد روا نبود واهل آن ازان
منع کنند مضرت بود یا نه ۶۱ والقار بول واب پلید در شارع وازدحام ابو یوسف وبوسی رحمهما الله تعالی

فتاوی برهنه
منع ازان کسی را امر و نهی
بیگار اگر رشوة شرع اعطاء
بعد باسوی ای بخلاف
فتح بخلاف
الرجوع الی
سلطان ما مرتع
اسرع عند الله
فتح حل للاعطاء
حل الاعطاء
اوضح
گر رشوت
فتح
حکم حکم القرض
واضح
یلزمه الوفاء
وانکان
یکفات
فتاوی
حرام ست
فتاوی در راه

او مرد و دوازنی ندارد باید که تصدق کند از صاحب حق بآن مقدار تا ولیت باشد نزد یک
حق تعالی و برساند تر دیک حق تعالی و برساند بخصمان او روز قیامت و در تنبیه گفته روزی حضرت
پیغامبر خدا صلی الله تعالی علیه وسلم فرمود میدانید که مفلس کیست گفتند کسی که درم و متاع ندارد
فرمود مفلس امت من آنکس ست که بیاید فردا بنماز و زکوة و صیام و بشتم و قذف و
اکل مال غیر و ضرب و سفک پس داده شود هر یکی را از نیکیهای او تا تمام شوند قبل از انها پس
گرفته شود از خطایا ایشان و نهاده شود بر بن و نهاده شود و انداخته شود در آتش ۵۵
و انتفاع از مال غیر بی اذن او اگرچه بکلی باشد یا کلی در تحفه گفته که حرام ست استعمال کاذز
جامهٔ غیر و هم چنین و اون آن بغیر و همچنین پوشیدن آن غیر بعد از علم در مطالب گفته که یکی
در بوستان بر میوه های ساقط زیر درختان گذشت اگر در شهر ست نگیرد و مگر بعلم اباحت بنص یا دلالت
و اگر در صحارا و دیاری ست اگر تمار بقا دارند چون جوز نگیرد و مگر بعلم اذن والا برد تا بالک نه تا منع
معلوم نشود بنص یا بدلالت و اگر در روستا باشد چنان نگیرد و چنین باتفاق برگیرد و مگر بعلم نهی
اما بر درخت نگیرد و مگر در جای که کثیر الثمار باشد و داند که این امر بر آنها شاق نخواهد شد و است
که بخورد و اما بر ندارد و امام محمد بن سلمه رحمه الله تعالی گفته که اغصان درخت یکی بجانب راه است
و میوه از و بر زمین می افتد در بن سلف وسعت کرده اند اما ورع در تنزه است در ذخیره گفته اگر
هزار درم یکی در خانه غیر افتاد و میتر سد که اگر وی دانست مانع خواهد شد در آید و بصلحی گوید
که از نیجهت در می آید و اگر صالحی نباشد و میتواند که بی علم او در آید بالک نه اما اگر خوف تلف از و نباشد
بی اذن در نباید که دخول در ملک غیر بی اذن او رو انگذ در ضرورت یکی میخواهد که بر زمین غیر در آید
اگر بران زمین دیوار یا یا حایلی باشد نتواند و الا بالک نه و اگر در راه آب باشد و راه نیابد
مگر در زمین غیر و ران گذرد و از نو از ل گفته که مرو بر زمین غیر اگر راه دیگر نباشد و است

انمال خود را تصدق کنند تا امانت باشد نزد مدایتعالی ۱۲
هر یکی را بقدر وقت و وقت داد و ثواب
اذن مالک نگیرد و هر چه بتصرف دارد از آن بست
دار زمین طلبه رانده ظلم نبرد بستجار
یا تقدم ۱۲ مسلمی حرکه مالک را بدان
التفات نکند گر نفتن حکایت ۱۲
خزانة الروایات کان حکیم کاکا الوقر
فاسدة کفاسدة و میوه کصحیح و خوارزمی
عرق گاه الشر و طه شرط فی غالب

مفلس کیست ۱۲

در صحت الفقیر ۱۲ از ان خبر دا

که آن از بدعاولی ست واین از صنعف پس ضرب نافع نخواهد شد بلکه مصنعف لیکن از قنیه گفته
که نزدیک امام دابه سانتر ندهر گز واگرچه ملک او باشد وهمچنین هر حیوانی را که استعمال کنند وشیر تمره
وناقه وشاة جلاله تتوشد وبر وبار نکنند وسوار بروی نشود وبر دابه بیش از طاقت بار نکنند
وسه کس بر وی نشینند ولعنت نکنند ودشنام ندهند یک سفید را وگوش شاة نگیرد بلکه از
سالف گیرد ودر تحفه گفته که تعذیب حیوان بغیر حاجت منهی ست چون جنگ کنانیدن میان
حیوانات وبازی کردن بر غلامان وبره بر وبزه ۴ وظلم فی الحدیث الظلم ظلمات یوم القیمة
وامام قشیری رحمه الله تعالی در تفسیر ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار گفته که یعنی
عمل ایشان نکنید وراضی بعمل ایشان مشوید ومدح ایشان در اعمال نکنید وامر معروف از ایشان مگذارید
وازمال حرام ایشان چیزی نگیرید ومخالطت با ایشان نکنید گویند که خلیفه امام را امر کرد بقلم راست
کردن امام راست کرد وخلیفه سر ودوبار از دست او گرفت بشکست پرسید که آن چه بود واین
چه گفت اطاعت خلیفه فرض بود ویجا آوردم ورواندا شتم که بقلم من ظلم نوشته شود وظهیری گفته یکی
بمبطلی اغلاط میکند بداد دفع شر او اگر از مشاهیر ست سخت مکروه ست والا باک نه واگر امیر از
یکی مسئله پرسید واو از اظهار حق بسبب خوف تخلف کرد نباید مگر چون خوف جان یا تلف عضوی
یا اختلال باشد ودر مطالب گفته که اگر یکی میگوید مرا خبیث واست که این بقابل گوید بل
انت خبیث وفقیه گفته که تجاوز فاضلتر ست وبمباشات باک نیست مگر در کلمه که موجب
حد ست که در رو نباید وگفته اند که ظلامه کافر سخت تر ست از ظلامه مسلم که در ین امید عفو ست ودر کافر
عقوبت متعین ست که نه کافر را ثواب مسلم داده شود ونه بر مسلم وبال کافر نهاده شود وقاضیخان
گفته اند که خصومت دابه اشد ست از آدمی که علاج او در دار ین ممکن ست پس امروز رعایت
اینها کما ینبغی کنند تا فردا پشت دست بدندان نگزند ودر کراهیت ذخیره گفته مروی حضمے دارد

ست اطلاعیه ندچون امام بهاء الدوله کاریه پیش امام بنهاد امام قلم تراشید ودست وی داد چون آن قلم را بگرفت بدندان گرفت وبشکست یعنی
من شد کار من نکرد گفت یا ابا حنیفه نه کو تراشیدی امام گفت بدان تراشیدم دست دار کرد وقلم را بگرفت در زمین زد وبشکست گفت تراشیدی
ظلم را وانداشتم القلم تا شیده من ظلم نویسی پس او را گفت شیده تر شد وامام را بنداشت ۱۲ سعودی رحمه الله علیه

وتوبہ ادب کند بلکہ نصیحت کند و بار دوم ادب کند مگر چون عذر بیان کند یا سہو کند خورد
کہ بعذر ی کردہ ام ۵۱ یعنی بر اجتہاد غیر حق و در جامع گفتہ کہ از جہت ظلم امام یعنی نہ در زندان اگر
در زندان راست اگر دوازدہ ہزار کس باشند متفق بہم و اگر کم باشند نہ ۵۲ و قصاص آدمی جب ہے اما
قصاص حیوانات چون گربہ و اسپ رواست و شیخ الاسلام گفتہ کہ قصاص غیر او اگر در ان منفعت
باشد پاک نیست والا حرام ست و بکارت حاملہ بکر تزویک و لاوت دور کنند بہ بینیہ یا درم و استقاط
حمل بعد از سہ چار روانہ و قبل ان تزویک یعنی مکروہ ست و تزویک یعنی جایز ست و اگر
حاملہ بمیرد دفنہ زندہ باشد شکم از جانب چپ شق کردہ شود و در عکس عضو ولد قطع شود و پاک
نیست بہ ثقب گوش دختران خرد و استخدام خصے پانزدہ سالہ بدخول در حرم حرام ست اما قبل
ازان پاک نہ لیکن در بر جندی گفتہ کہ یعنی تخصیص بہ خول کردہ اند در حرم اما مقتضی تعلیل مطلق
ست و ظہیری گفتہ کہ اگر یکی در کسی فرو برد و بر شکم او شق نکنند و بروی قیمت ست بخلاف
حاملہ و در مطالب گفتہ کہ وہم آدمی حرام ست و مثلہ ساختن حیوان مشروع نیست و داغ بہیم
بر روی منہی ست و در غیر آن رواست و تزویک یعنی مکروہ است و پاک نیست باتار خر بر اسپ
کہ حضرت پیغامبر خدای صلی اللہ علیہ وسلم بر اشتر سوار شدہ ۵۳ و ضرب دواب چون ضعیف
باشند باگران بطبع باسخت ماندہ یا زیر باری باشند اما اگر قوی باشند و بر و باری نہ و ماندہ نشدہ
اگر بتجربہ یک پای روان شود زدن او روانہ والا یکبار زند و اگر نرود دو بار زند و از سہ نگزاید و بر
روی او نزند و مخاصمہ نکنند زندہ حیوان را کہ احتیاج باشد برای تادیب و در زیادتی مخاصمہ کنند
و بدی نکنند بحیوان بمنع گاہ و کثرت بار و عنف استعمال و لازم ست حفظ آنہا و شب بالا آشام شوند
گفتہ اند اگر پاکیزگاہ از زمانہ عنکبوت پاک نکنند لاغر شوند و ملمن غلہ بدست کنند نہ بدانہ سیاہ ست
جلوس بر واجہت قرار یکر در حالہ خطبہ و فی الحدیث اضربوہا علی اشفارہا و لا تضربوہا علی

۵۱ یعنی گویند کہ بر اعلان یعنی ذکر کار صوفی نیکند قضا سوگند نخورد ۵۲ ذکر شیخ الاسلام ۵۳ فتاوی سبزوار ۵۴ حکم ۱۲ ۵۵ حکم قصاص کردن آدمی ۵۶ حکم بکارت حاملہ و سقط ۵۷ حکم ثقب گوش دختران ۵۸ حکم استخدام خصے ۵۹ حکم داغ بہیم ۶۰ حکم ضرب دواب ۶۱ حکم عنف استعمال ۶۲ حدیث

۵۱ در روضۃ ست بیرون بکار بر بندکہ تنظر نہ افتد کہ مقضی ایضا دست ۱۲ از استاد قدس سرہ ۵۲ بالضم گوش و بینی و زبان بریدن ۱۲ ۵۳ رشید ۵۴ یعنی سوار کردن مر با سہو بر اے تولد ۱۲ ۵۵ عنف بر سہ حرکت و مشہور ازان ضم ست در شتی خلاف رفق الے نرمی ۱۲ ۵۶ ای از سرو گرمی و ہر جہ در ان لقمے ایشان باشد ۱۲ ۵۷ بزنید و اہلما بر گذیدہ بزنان کہ در و — مرجوے ست و نزنند بر و شکم یعنی بر لغزیدن کہ لغزیدن از طبیعی ست ۱۲ +

وعتوق استاذ را نکند و در جواہر گفتہ کہ در چہار چیز اطاعت والدین نکند ترک جمعہ و جماعت و حج و تفہیر عام اما حج نفل بقولی روا نہ مگر برضای والدین و بقولی اگر بی نیازی نبود روا ست و در مکاسبی بود و باک نیست بخروج برای طلب علم بی اذن والدین و این عتوق نیست و بقولی انگاہ کہ ملتحی باشد اگر صحیح بود پدر راست کہ او را منع کند و بحج نرود و اگر چون پدر بنا بود فی الحدیث ما من رجل نظر الی والدیہ نظر الرحمۃ الا کان لہ بکل نظرۃ حجۃ مقبولۃ قیل یا رسول اللہ وان نظر الیہ فی الیوم مائۃ مرۃ قال وان نظر الیہ فی الیوم مائۃ مرۃ و بدر بنا بد بجیاد مگر باذن والدین و اگر یکی ازین اذن کند ہم نتواند کہ این فرض عین ست و آن فرض کفایت و بدر پدر چون بد پرست و مادر مادر چون مادر ست و در ذخیرہ گفتہ اگر والدین فقیر باشند و نفقہ آنہا بر پسر نبود و روا نبود کہ بی اذن بتجارت حج و عمرہ رود و الا در سفری کہ خوف ہلاک نبود رود و الا نہ و اعانت بر معصیت چنانچہ پیالۂ شراب یا سکری بقصد خمر دادن بر دارد و در مطالب گفتہ اگر پدر و پسر بیابان باشند و با ایشان باقدر کفایت یکی آب ست پسر احق ست و الا پسر واجب بود سقی او و خود از تشنگی ہلاک شدی و این اعانت ست بر قتل خود و اگر خود و پسر تنہا شدند اعانت نخیشود چنانچہ یکی از و خود را بجارہ ہیکشد و دیگر غیر را اثم آن اعظم ست ازین لیکن در کراہیت تحامل گفتہ کہ بر مختار پدر را حق کہ او را حق تملک مال ولد ست نہ عکس و زوجہ پدر را بہ بیعت تملک شدہ و ساہ نماید لیکن روا ست کہ از انجا بخانہ آرد کہ در آن اعانت ست نہ درین و اگر کسی بر راہ نیفتد و شد اگر بارہ ضرر بسیر رسد و خریدہ نشود و الا باک نہ و بقولی مطلقاً مکروہ کہ اعانت ست بر معصیت این در خلاصہ گفتہ و ترک اطاعت سلطان در مصلحت عامہ پس اگر امر کند بعدم قتال و لشکر بیقین داند کہ درین نفع ست اطاعت کند و اگر ضرر متیقن یا شد نہ و در شک اطاعت کند کہ ترک فرض بر امر موہوم روا نہ و ہمچنین در امر قتال اگر از یکی گناہ افتد بنا بد کہ امیر او را اول

۴۵ والباس زرینه وگوشواره نقره وافریشم کودکانرا چنانچه سقی خمر این در برجندی گفته ۴۶
واستعمال آوند زر ونقره در شرب واکل وادهان وتطیب وتوضی واکتحال وهمچنین مجمر وآئینه
وابریق وطشت وملعقه ساختن وفی الحدیث من شرب فی اناء من ذهب او فضة فانما یجرجر
کسے که نوشد در آوند از طلا یا نقره پس جز این نیست
فی بطنه نار جهنم ودرین حدیث مرد وزن برابر اند این در جامع گفته ودر مطالب گفته که این
در شکم او آتش دوزخ ۱۲
آنگاه است که دهن از ظرف بر تن ریزد اما اگر دست در آوند در آرد دهن بدر کشد واستعمال
کند باک نبود وهمچنین اگر طعام بر نان نهد وبخورد باک نبود وتختم بزر وسنگ وآهن ورصاص
وصفر وبشب حرام ست لیکن شمس الائمه سرخسی رحمه الله گفته که اصح آنست که باک نیست
ثبیب چون عقیق وحضرت رسول صلی الله تعالی علیه وسلم انگشتری عقیق ساخته اند
وفرموده اند تختموا بالعقیق فانه مبارک وپوشیدن آهن حرام ست هشام رحمه الله تعالی گفته
بپوشید انگشتری عقیق پس تحقیق مبارک است ۱۲
دیدم که نعلین امام ابو یوسف رحمه الله بمیخها آهن مخصوف اند پرسیدم که یا امام درین هیچ باک است
فرمود نه گفتم که ثوری رحمه الله مکروه داشته که تشبه است برهبان فرمود که پیغامبر صلی الله
علیه وسلم نعال موی دار پوشیده واین لباس رهبان ست پس معلوم شد که صورت
مشابهت در آنچه صلاح عباد باو بود ومضر نیست در تحفه گفته هر پیرایه که بزنان مختص ست
مردانرا منهی ست مگر انگشتری نقره ولولو ۴۷ وبازی نرد واربعه عشر وشطرنج در جامع گفته
که نرد وشطرنج نزد ما کبیره است ونزد امام شافعی رحمه الله تعالی مکروه غیر محرم مگر چون بر شکل حیوانی
بود یا ضم شود باوی قمار یا فحش یا تاخیر نماز از وقت واز احیاء العلوم گفته که باصرار کبیره شود ۴۸
وعقوق استاذ والدین در غیر گناه فی الحدیث ایاکم وعقوق الوالدین فان الجنة توجد ریحها
من مسیرة الف عام ولا یجد ریحها عاق ولا قاطع رحم ولا شیخ زان ولا جار ازاره خیلاء
ان الکبریاء لله رب العالمین این در مدارک گفته ودر فاتحة العلم گفته که عقوق والدین را توبه محو کند

الا یوشک احدهما ان یذهب بالآخر فی الحدیث ثلثة لا یجدون ریح الجنة وان ریحها لتوجد
من مسیرة خمس مایة عام النجیل المنان ومدمن الخمر والعاق لوالدیه ۳۹ وسوال کسی که قوت
یکروزه دارد این در کنز الدقایق گفته لیکن در زکوة خلاصه گفته که این نزدیک بعضی ست و
نزدیک بعضی آنگاه که کسوت باشد یا مالک پنجاه درم اما آنچه بی سوال داده شود حلال ست اما تصدق
در مطالب گفته که در وقت خطبه روا نه و اگرچه خوف هلاک سایل باشد اما قبل از خطبه اگر سایل بر جای
باشد و از صفی بصفی نرود روا بود و مثاب شود و اگر تخطی کند حرام بود فی الحدیث اذا کان یوم
القیمة نادا مناد الا لیقم اعداء الله فلا یقوم احد الا سوال المسجد تا گفته اند که اگر بعد از یک
فلس چهل فلس صدقه کند کفارت نشود ۴۰ و رفع زله مگر باذن صریح و در نصاب گفته لیکن
در امنیه از مبسوط و واقعات گفته که زله حلال ست تا منع کرده نشود ۴۱ و عطا چیزی بشخصی
غیر طلبیده در دعوت عام مگر سگ را آنچه انداخته شود از استخوان و سوخته و مگر گربه را و مگر خدمی را
که بر سر مایده باشند بر مختار این در خلاصه گفته ۴۲ و پوشیدن ابریشم ذکور را در جامع گفته و
اگرچه متصل نباشد بتن بر صحیح مگر بقدر چهار انگشت نه مضمومه و نه منشوره و متفرق جمع کرده شود
ولیکن ظاهر روایت آنست که جمع نکند و نماز بر سجاده ابریشم که مکروه نیست که حرام پوشیدن ست
نه انتفاع بسایر وجوه و روا ست پوشیدن جامه که تار او ابریشم بود و پود او از غیر چون پنبه
و کتان و صوف نه عکس مگر در جنگ باجماع که اعتبار وصف اخیر راست و فی الحدیث من لبس
الحریر فی الدنیا لم یلبسه فی الآخرة ۴۳ و پوشیدن صوف از جهت اظهار فقر که این کبیره است
و فی الحدیث اربعة من الکبایر لبس الصوف لطلب الدنیا وادعاء محبة الصالحین وترک فعلهم
وذم الاغنیاء والاخذ منهم ورجل لا یری الکسب و یاکل من کسب الناس این در نصاب گفته
۴۴ و پوشیدن جامه پلید در خارج نماز چنانچه در داخل نماز مگر در ضرورت این در ذخیره گفته

اگر عادت قبل از تغیر باشد حلال بود و اگر بعد از تغیر باشد چون حدوث مرارت نه و فتوی برین ست
و باید که سفل دیگ چون اضلاع برابر باشد و ارتفاع دیگ را سه بخش کند برابر و سه علامت کشد و بپزد
تا علامت پائین اما نبیذ حبوب و حلاوت بی نیت لهو و طرب نزدیک شیخین حلال ست
و نزد امام محمد رحمه الله حرام و فتوی برین ست و شیر شتر سخت نزدیک امام محمد رحمه الله
تعالی حرام و نزدیک شیخین حلال ست اما سکر از و باتفاق حرام ست و شیر
اسپ بر اصح حلال ست این در هدایه گفته و حرام ست دردی خمر و انتفاع از و چون احتقان
و امتشاط اما حد زده نشود بی سکر و سکر آن ست که اکثر کلام بهذیان باشد و فتوی برین ست
و نزدیک امام محمد رح هر سکر مکروه ست و گفته اند که در اشربه فتوی برین قول امام محمد ست و نزدیک
امام این در عمده گفته و بنج حرام ست و فتوی برین ست و از ابی هریره رضی الله عنه آمده که بپرهیزند
از بنج که شرم به برد و ایمان در حالت نزع این در ذخیره گفته گویند که در زمان امام مزنی شاگرد امام
شافعی رحمه الله تعالی علیه اکل بنج فاش شد وی فتوی بحرمت او داد و این فتوی با امام اسد بن عمرو
شاگرد امام اعظم رضی الله تعالی عنه رسید وین اول مباح میگفت چون درین فتنه عظیم دید
با آئمه ماوراء النهر جمع شدند و همه فتوی بحرمت دادند اکنون فتوی مذهبین برین ست و در مصابیح
گفته که جوز بویه و آنچه مغز مزاج بود مکروه بود و در حدود جامع گفته از ابن عباس رضی الله عنهما
من بات سکران بات عروسا للشیاطین فعلیه ان یغسل اذا اصبح و در تنبیه گفته از ابن عمر
رضی الله عنه یجاء بشارب الخمر یوم القیمة مسودا وجهه مزرقة عیناه مدلعا لسانه علی صدره یسیل
لعابه منه یتعذر کل من ورائه ولا تسلموا علی شربة الخمر ولا تعودوهم اذا مرضوا ولا تصلوا علیهم اذا
ماتوا و فی الحدیث کل مسکر خمر و کل مسکر حرام یعنی مطبوخ باشد یا نه و ما سکر کثیره فقلیله حرام
و از عثمان رضی الله عنه آمده انها ام الخبائث و انه والله لا یجتمع الایمان و الخمر فی قلب رجل

لم یجعل شفاءکم فیما حرم علیکم این آنگاه که در دعلم شفا نبود والا حرمت از و منکشف شود
یکی مراره در انگشت در آورده از جهت تداوی بقول امام مکروه است و بقول امام ابو یوسف
رضی الله عنه نه و ماخوذ فقیه ابو اللیث این ست از جهت حاجت و اگر آرد بر جراحت نهاد و شفا
درین میداند باک نبود و اگر یکی از والدین میخواهد که انگشت زاید ولد به برد بر مختار تواند کرد
اگر خوف تعدی و وهن در دست نبود و غیر والدین بهلاک ضامن شود ۸ و نوشیدن خمر در جامع گفته
و اگر چه یکقطره باشد فی الحدیث اذا وضع الرجل قدحا من خمر علی یدیه لعنه ملائکة السموات
والارض فان شربها لا یقبل صلوته اربعین لیلة وان داوم علیها فهو کعابد الوثن
و این عبارتست از آب انگور خام که بجوشد و سخت شود و در جندی گفته که قذف بزبد نزدیک امام شرط است
و نزدیک صاحبین نه و ماخوذ امام ابی جعفر کبیر این ست و این در حق حد ست اما در حق سکر
باتفاق شرط نه و همچنین طلا و نقیع خرما و مویز خام بعد از جوش و سختی و در قذف زبد همان
خلاف ست و مختار امام صدر شریعت ماخوذ ست اما حلو باتفاق حلالست و طلا آنست
که قبل از غلیان آب انگور را با آتش یا آفتاب بپزند چندانکه اقل از دو ثلث او چیزی رود
چون منصف و باده و حلال ست نزدیک شیخین مثلث عنبی و نبیذ خرما و مویز پخته
و اگر چه سخت شوند چون نیت لهو و طرب نبود والا مشی و جلوس حرام ست چون شرب یکقطره
پس اگر قصد استمراء یا تداوی یا تقوی قیام و صیام و یا قتال باشد حلال ست چون بسکر نرساند
والا قدح آخر که در وگمان سکر بود حرام باشد اما نزدیک امام محمد نبیذ سخت حرام ست
چون مثلث و در جامع گفته مثلث آنست که آب انگور با آتش و یا با آفتاب بپزند چندانکه دو
ثلث از و رود و آنچه از جهت شدت غلیان از دیگ بیرون افتد اعتبار ندارد پس اگر
از ده پیمانه یکی بیرون افتد و شش به پختن رود باقی حلال باشد و باید که پی در پی پزد والا

بروجہی کہ اہانت شود واین در تحفہ گفتہ قال اللہ تعالٰی فلا تقل لھما اف یعنی تنگدل مشو از قدر
والدین وایذا نمودن ایشان و آوازی مکش کہ دال بود بر تنگدلی ولا تنھرھما یعنی زجر مکن شان را بدرشتی
از انچہ ناخوش آید وقل لھما قولا کریما یعنی بگو بایشان سخن نیکو ونرم واین در بیضاوی گفتہ
۳۴ وخوردن[1] زیادہ از سیری مگر از جہت عبادت مثل صوم وصلوٰۃ واین در روضہ گفتہ وذخیرہ
گفتہ کہ پیغامبر صلی اللہ تعالٰی علیہ وسلم در تمام عمر در یک مجلس نخوردہ مگر نہ لقمہ ۳۵ وامتناع
از خوردن نزدیک خوف ہلاک از گرسنگی وردا ست ریاضت بتقلیل اکل چنانچہ او اخر فصل
ضعیف شود اما تجویع نفس بحدی کہ از آوار عبادت عاجز نشود مباح[2] است واگر بعض از تداوی
امتناع آورد تا ہلاک شد آثم نشود وکہ شفا متیقن نیست اما اگر ما یع از نیست امتناع آورد تا ہلاک
آثم شود ومقدار او سد رمقست ۳۶ وخوردن گوشت کندہ نہ رعن وشیر زنیت کندہ پاک نیست
بدادن آب پلید گاو وگوسفند وشتر یا نہ خمر واگر خمر خورد ودر ساعت زیج کردہ شد خوردہ شود واین
در مختار گفتہ ودر مطالب گفتہ کہ حلال بود بالضرا ہیت واز شرح طحاوی گفتہ کہ اگر در ہمان ساعت
زیج کند کراہیت تنزیہ بود والا تحریمہ ودر خزانۃ الفتاوی گفتہ کہ طعام متغیر بسیار پلید نشود اما اشربہ
متغیر حرام نشود ودر مطالب گفتہ کہ آن محمول ست بر آنکہ تغیر بنہایت رسد واین بر آنکہ بنہایت
نرسد ۳۷ وتداوی بمحرمات مگر چون متیقن[3] شفا باشد وپاک نیست بتداوی باستخوان بروگاو واسپ
وشتر وجز آن تر باشد یا خشک چون حیوانی زکی باشد اما از میت آنگاہ کہ خشک باشد وبگوشت
تداوی بلعظم خوک وآدمی ورواست باستخوان سگ خلافا للحسن رضی اللہ عنہ وانچہ از ابن
مسعود رضی اللہ عنہ منقولست ان اللہ[4] لم یجعل شفاءکم فیما حرم علیکم تواند بود کہ این در متوہم باشد
کہ او را دوا از چیز حرام باشد یا گویم کہ نزد حاجت از ذرایل شود ویا این در حرامی ست کہ در وشفا
نباشد والا پاک نیست بتداوی بآن این ورلصاب گفتہ ودر مطالب گفتہ فی الحدیث ان اللہ

---

[1] الدر المختار باب الاستبراء وغیرہ ۹ منہ غفرلہ
[2] ای مع وجود ما یدفع الھلاک من الجوع ۱۲ منہ غفرلہ
[3] ای بان اخبر بہ طبیب مسلم عدل ۱۲ منہ غفرلہ
[4] ای بحق اللہ تعالٰی لمن لم یعلم شفاءہ فیہ ۱۲ منہ غفرلہ

وکتابت نجوم وعلم فلاسفہ وانچہ در وتقریر ست دین باطل واعتقاد فاسد باشد وتعلم منطق چون
شرب خمر ست واشتغال بعلم جدل تضییع عمر ست وتوظیہ ہی گفتہ روانیست نظر در کتب معتزلہ ونہ
اساک آنہا ونہ در کتب فلاسفہ اما در کتب اشعری باک نہ بشرط وقوف بر مسایل کہ در انہا خطا
خوردہ ودر جامع گفتہ است کہ در تعلیم وتعلم عربیہ ماجور ست ودر خزانہ جلالی گفتہ وفی الحدیث من تعلم
العربیۃ یسھل علیہ علم الشریعۃ فکانما عبد اللہ مائۃ عام ولم یعصہ طرفۃ عین وفرمود کہ
اساس جملہ علوم علم ادب ست وآن شش ست لغت وصرف ونحو ومعانی وبیان وبدیع ودر مجموعہ نجات
گفتہ کہ تعلم صرف ونحو واجب ست بقدر حاجت ہر مرد وزن آزاد وبندہ ودر بستان ابو اللیث
گفتہ باید کہ علم فقہ اہم باشد از غیر کہ فقہ قوام دین ست وبعد از کمال نظر کند در علم زہد وکلام علما و
شمایل صلحای والاول فالاول کند واگر بعد تفقہ علم رویا بخواند باک نبود ومناظرہ وجدل وعلم
مکروہ ست مگر بقصد اظہار حق ودر تحفہ گفتہ کہ مجادلہ بہوای نفس ودر غلط افگندن حرام ست
ودر مطالب گفتہ کہ تحریر من در مناظرہ با متعلم ومتصف حلال نیست وبا متعنت حلال ست کہ
وقع این ہمہ شروع ست بہر وجہ کہ تواند و کتمان علم از جہت غرضی فاسد چون تسہیل ظلمہ و
منفعت یا رفع اذیت یا بخل بعلم این در مدارک گفتہ واز ابن مبارک آمد کہ بخیل مبتلا شود
بیکی از سہ چیز بموت یا بسلطان یا بنسیان فی الحدیث من کتم علما نافعا جاء یوم القیمۃ
ملجما بلجام النار لیکن در زاہد گفتہ کہ این وعید آنگاہ ست کہ آن علم نزدیک او یافتہ شود
نہ نزدیک غیر او گوید کہ یکی از علمای را پرسیدند جواب مداد سایل گفت نشنیدہ کہ پیغامبر
صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم چنین فرمودہ گفت اگر کسی بپرسد کہ او را نافع باشد از دو بیوشم مستحق
وعید شوم گفتہ اند کہ اناہل نبود شد کہ ظلم ست وبنا اہل نیاموزد کہ اضاعت ست فی الحدیث
لا تطرحوا الدر فی افواہ الکلاب ۳۳ وگفتہ اند کہ بر الدین یعنی کلمہ تر مجرد سخن بلند بنا عت

یعنی نباید مروارید را در دہان سگان ۱۲

۱ بمیرد در وقت جہانی وہا بہم نشین بادشاہ وہا فراموش کند انچہ خوانندہ ست ۱۲ ۲ آنکسے کہ پرسند علم را چنین کہ نافع ست در روز قیامت
لگام دادہ شود بلگام آتش ۱۲

۱ تکلیف ۲ موقوف ۳ یعنی ۴ مشغول ۵ یعنی ۶ ای وحرمت عزیزم اعظم ۷ تقلید
۸ علم ۹ یعنی ۱۰ یعنی ۱۱ ای ۱۲ امتحان ۱۳ ای ۱۴ یعنی ۱۵ یعنی ۱۶ ای
۱۷ یعنی ۱۸ یعنی ۱۹ یعنی ۲۰ یعنی ۲۱ یعنی ۲۲ یعنی ۲۳ یعنی ۲۴ یعنی
۲۵ یعنی ۲۶ یعنی ۲۷ یعنی ۲۸ یعنی ۲۹ یعنی ۳۰ یعنی ۳۱ یعنی ۳۲ یعنی

وضو با نماز تقصیر میکند لازم ست که او را بیاموزد و اگر زنا یا سرقه دید یا شرب دید منع کند و اگر علم
بر مسلم یا ذمی دید منع کند و نصرت دهد لحدیث من رأی مظلوما فاستغاث به فلم یغثه
ضاهی ذبح فی القبر صاحبه سوط من نار این در روضه گفته و وعده برعزم خلف فی الحدیث آیت المنافق
ثلث اذا حدث کذب و اذا وعد خلف و اذا ائتمن خان و واجب ست وفا در وعده که
حزم از و فهم شود و اگر چه ان شاء الله گفته باشد بگوید بعد از این در عین العلم گفته و در طالب گفته که
صاحب محیط نقل کرده در اضحیه که خلف وعده حرام ست و از کاشف گفته که نزد یک امام جمهور
ایفا مستحب ست و ترک کراهیت سخت باشد نه آثم و نزد یک بعضی واجب ست و منهم عمر بن عبد العزیز
و تعلم علم کلام زیاده از قدر حاجت این در ظهیری گفته و خلاصه و جامع گفته و بر این اند امام
مالک و امام شافعی و امام احمد و سفیان ثوری و ابو حنیفه حدیث از سلف گویند که امام ما و ابو حنیفه
اعظم رح در کلام سخن میکرد امام او را منع کرد وی گفت تو نیز این مکالمه میکردی فرمود که
این سخن میکردم با آهنگی گویا که طیری بر سر ما هیت از جهت ترس لغزش معارض و شاذ و مرجب میگفتند
و هر یکی لغزش دیگر میجوا هیدند کسی که چنین نخواهد کافر میشود و قبل از کفر او گویند که امام ابو یوسف
بر هارون رشید آمد و دو کس در انجا بحث کلام میکردند هارون گفت میان ایشان حکم کن امام
فرمود که من خوض نمیکنم در مالا یعنی هارون رشید تحسین کرد و بصد هزار درم امر کرد و گفت جوب
که امام متبرک مالا یعنی اش را گرفت و فقیه ابو اللیث گفته کسی که شغل کند در علم کلام محو میشود
نام او از علما لیکن در سراج گفته که از قدر احتیاج منع نیست و منع انگاه ست که مناظره بسیار کند
یا مناظر کم فهم باشد یا طالب غلبه بود نه تحقیق و همچنین تعلم نجوم زیاده از حاجت اما بقدر وقوف
بر هوا قیت و قبله باکی نی و امام حلوانی گفته که علم نجوم منسوخ ست و عمل بل و باطل و منجم مخطی
و کسی که منکر تقدیر غیر از خدا تعالی داند او کافر ست و در جامع گفته روا نیست تعلم و تعلیم و استماع

۵۱ پس فریاد کردن آن مظلوم را بقدر یاد نرسیده شود در تفسیر تزیاد ان ۱۲
۵۲ یعنی نشان منافق ۱۲
۵۳ یعنی اعتقد کرده باو عقیده درست نشود و دفع ملال و ضعف او زیاده حرام ست که در شبهات می افتد و ۱۲
۵۴ فتوی که میباشد در بیان ان

هولاء بوجه وهولاء بوجه ومن کان ذا لسانین فی الدنیا فان الله یجعل له یوم القیمة
لسانین من نار و از ابن مبارک آمده که ولد زنا سخن نمی پوشد و واجب ست بسامع که او را
تصدیق نکند که تمام مردود الشهادت ست و منع کند او را ازین منکر و دشمن دارد که بغض
عاصی واجب ست و گمان بد بر غایب نکند که بدگمانی حرام ست و تجسس نکند که منهی ست
و آن سخن را بر کسی نگوید ۲۴ و استهزا ای استحقار غیر بذکر عیوب او قولا یا فعلا بر وجهی که بخندند
و در عین العلم گفته که این حرام ست که این ایذا ست اما در حق مسخره که باین خوش شود
چون مزاح است ۲۵ و لعن مسلم و همچنین کافر زنده مرده از جهت احتمال اسلام مگر چون متیقن باشد
چون ابی جهل و فرعون اما تعمیم رواست لیکن اولیتر ترک ست فی الحدیث المومن لیس بلعان
کار مومن نیست که لعنت بسیار کند ۱۲
و همچنین دشنام مسلم ۲۶ و گفتن و نوحه کلماتی که در آنها اشارت باشد بر نارضا حق تعالی
این در تحفه گفته فی الحدیث النایحة ومن حولها من مستمعها علیهم لعنة الله والملائکة و
الناس اجمعین این در ظهیری گفته و در مطالب گفته که نوحه و صیاح مکروه است در خانه و در جنازه
اما گریه بی آواز باک نیست و ثنا بر میت بتجاوز از حد و گفتن آنچه در وی نبود مکروه است والا نه
۲۷ و گفتن کلام لغو برای خندانیدن مردمان این در تحفه گفته و مرویست که او را سالها
در دوزخ دارند این در سراج الهدایه گفته ۲۸ و گفتن شعری که در آن کذب یا هجو مسلم باشد
این در تحفه گفته و حکایت شعر غیر مضر نه و هجو کفار و مبتدع رواست این در مطالب گفته
۲۹ و خاموشی از امر معروف و نهی منکر با قدرت و فی الحدیث ما من قوم یکون فیهم رجل
یعمل بالمعاصی ویقدرون ان یغیروا علیه فلا یغیرونه الا عمهم الله تعالی بعذاب قبل ان یموتوا
و سفیان ثوری گفته عالمی که محبوب باشد در جیران و محمود نزدیک اخوان دانی که او مداهن ست
او باید که غیر قادر بدل کاره باشد و سه بار گوید الهی بد میکنند تا ثواب امر و نهی یابد این در تنبیه گفته و اگر یکی را دید در

۱ سفیان گفت اگر دانستمی که خلق از و خشنود اند بنماز او نیامدمی زیرا که تا مرد منافق شود خلق از و خشنود نگردد تذکرة الادب ۱۲ ۵ مداهن نرسیدن و خیانت
و نفاق کردن و دروغ گفتن ۱۲ رشیدی مداهن پوشیدن و خیانت کردن ۱۲ منتخب مداهن نزدیک خدا تعالی مدبر ست المداهنة سستی کردن در کار دین ۱۲

یا این کم ست و آن بسیار یا این بداعیه غلبهٔ شهوت ست بخلاف آن یا آنکه قباحت این
در دل هر یکی متمکن ست از استحلال و استخفاف و درست بخلاف آن که بروجه حکایت در مجالس
افتد و بعضی او را نشنیده انکار ندهد معاذالله و در معرض استخفاف افتد و استخفاف گناه کفر ست
این در تیسیر الاحکام گفته و در تنبیه گفته که غیبت بر چهار وجه است یکی کفر ست چنانچه غیبت
کند و گوید من گویم این غیبت نیست و من درین صادقم وی حرام را حلال دانسته و این کفر ست
و دیگر نفاق چنانچه غیبت کند از کسی که سامع میداند و نام نگیرد و اظهار التورع و دیگر
معصیت ست که غیبت کند و خود را عاصی داند و دیگر غیبت فاسق معلن و بدتر که درین جور ست
لیکن انگاه که اظهار آن فسق و بدعت کند نه ذکر عیبی و دیگر همچنین سلطان ظالم مرویست که
در عهد مبارک حضرت پیغامبر خدا صلی الله تعالی علیه و آله وسلم بادی گذره و مرا گذره در زید فرمود که نفاق
غیبت مسلمانان کردند این همان بوی ست اگر گویند حالا چون نیست گوئیم که از هیبت که
غیبت پنهان پرسیده مرویست که یکی روز قیامت در نامهٔ خود حسناتی یابد که نکرده بود پرسد
که این بسبب غیبت ست که ترا میکردند و بیدانستی گفته اند که غیبت جیوه و قراست و صیاغت
فساق ست و مراتع زنان ست و ادام سکان مردم ست و مزبلهٔ القیار ست و در تحفه اختلاف
ست بقولی بی استحال رواست و بقولی از نوچاره نی و ترک یا اگر بوی رسیده استحال کند و استغفار
نماید و عزم کند که باز نکند والا استغفار کند و بوی نرساند تا دل و باین مشغول نشود و اما اگر نشنیده
بوی رسد توبه او نشکند و هر دو مغفور شوند آن بتوبه این الجنت این در مطالب گفته و اگر بتبان
گفته که در دنبو و سه توبه کند اول پیش قومی رود که نزد ایشان گفته و گوید که آن سخن دروغ
و ثانی استحال و ثالث استغفار و توبه ۲۳ و نمیته ای تبلیغ کلام منقول در حق غیر بوی و این گناه
کبیره است و فی الحدیث لا یدخل الجنة قتات یعنی نمام من شر الناس ذا الوجهین یا

۱ ای پنهان کردن
۲ ملک الغوری ای فضلین الغیبة
والتعب بقبل الغیبة فاکهة القراء ۱۲
۳ ای کسانیکه سگ مصطفی اند ۱۲
۴ سگ مرد
۵ بهتان است نی فی الدر المنثور ۱۲
۶ داخل شدن سخن بسخن ۱۲

کردم و در حالہ اکراہ نیز مباح ست و اگر آکل دہ تمرہ بر پنج سو کند خورد حانث نشود
و ہمچنین ہشتری بدہ اگر بر پنج سو کند خورد و از ابن عمر و ابن عباس رضی اللہ عنہم اجمعین آمدہ
ان فی المعاریض لمندوحۃ عن الکذب ای سخن گوید کہ مراد او خلاف ظاہر باشد
پس درین سخن التفات کردہ شود ست از کذب و این نیز در وقت حاجت ست والا
تعریض و تصریح روا نیست چنانکہ از شعبی رحمۃ اللہ تعالے علیہ آمدہ کہ چون کسی ورا سلطان
او نمیخواست دایرہ میکشید و بداہ میگفت انگشت اینجا نہ و بگو اینجا نیست و در زنانہ گفتہ
مکروہ ست تعریض بکذب مگر عند الحاجت پس اگر در جواب بخور بگوید خوردہ ام
یعنے روز گذشتہ دروغ باشد و در ایمان خلاصہ گفتہ یکی را سلطان تہمتہ گرفت و سوگند
میدہد کہ خویشان فلان بمیدانے تا از ایشان بظلم چیزے ستاند وی سوگند نکند
و لیکن حیلہ آنست کہ نام انکس گیرد و ارادۂ غیر کند و این نزد یک حضاف صحیح ست
نہ بظاہر روایت و در نیت خاص از عام اگر خائف مظلوم باشد فتوے بقول او دادہ شود
۲۲ غیبت ای ذکر مسلم در غیبت بکروہے کہ دروی ست یا در متعلق وی چون در آبخانہ
و جامہ بتصریح یا بتعریض یا باشارت مگر متظلم و مستفتی و مستشار و مستعین بر تغیر
منکر کہ ذکر ایشان غیبت نیست مگر مشتہر بعیب و فاسق و معلن و سوذی و متنوع کہ ذکر
ایشان بر وجہ تعریف غیبت نیست و اگر غیبت کند اہل وجہ یا اہل کوچہ را غیبت نباشد
تا قومی معین را نام نگیرد و سامع از قایل بدتر ست و از ہمہ بدتر شود مگر آنکہ بزبان انکار کند و اگر بدل
بدل و اگر بہ جنان و قطع کلام قادر باشد و نکند او را ہمہ لازم ست مگر آنکہ بزبان گوید و بدل خواہان بود
نفاق بود و فی الحدیث الغیبۃ اشد من الزنا کہ زانی توبہ میکند و مغفور میشود و صاحب غیبت
مغفور نشود تا خصم عفو نکند این ہمہ در کتر گفتہ یا از بہر آنکہ این گناہ پنہان ست و آن آشکارا

۱ بدانکہ ذکر ایشان غیبت نیست ۱۲
۲ ہمچنین ہشتری بدہ اگر بر پنج سو کند خورد حانث نشود ۱۲
۳ و اعلم ان التعریض ۱۲
۴ و در بیان جمع غیبت ۱۲
۵ و اگر آکل دہ تمرہ بر پنج سو کند خورد حانث نشود ۱۲
۶ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۷ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۸ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۹ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۰ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۱ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۲ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۳ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۴ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۵ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۶ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۷ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۸ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۱۹ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۰ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۱ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۲ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۳ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۴ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲
۲۵ و اگر بر پنج سو کند خورد ۱۲

ظاہر گوید کہ زید چنین کردہ ست پہارم مسلمانان از شرو ے ماند و گوید کہ زید فاسق ست و پنجم کسے سوء حفظ دارد بلکہ نقص پیمانہ اعتماد
مردمان بخور نشود ۱۲ زاد اللہ طیبہ من عندہ

رحمہ اللہ تعالیٰ مکروہ ست یعنی تحریمیہ و مشہور از مذہب امام مالک نیز ہمین ست و امام احمد بن حنبل
رحمہ اللہ تعالیٰ در اہل عراق داخل ست و حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی رحمہ اللہ تعالیٰ در عوارف
فرمودہ کہ اجماع کردہ اند ہمہ علمای بر حرمت سماع و مبالغہ کردہ اند از معنی گفتہ کہ ۵ سماع
غناست و مستحل او کافرست و مبتلا با و منافق ست فی الحدیث ان الغناء ینبت النفاق کما ینبت
الماء البقل و اللہ تعالیٰ محمد بید کہ لا یرفع رجل صوتہ بالغناء الا علی کتفہ شیطانان احدہما علی
الجانب الآخر علی ھذا الجانب یضربانہ بارجلھما حتی سکت و در خبرست کہ صوفی چون رقص کند
شیطان انگشت در دہان او در می آورد تا یمین و شمال و شبہ زند و در مطالب گفتہ کہ قرآن شنیدن
حلالست و سرود شنیدن حرام و قضا بد بسرود شنیدن مشابہ تر اند پس مکروہ باشد ۱۹ و بتقبیل زن
پیش علما و امرای این در تحفہ گفتہ و فقیہ ابو جعفر رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ کبیرہ ست این در جامع
گفتہ ہ و تقبیل اجنبیہ و امارد و ہمچنین عناق و مس و شمیدن بوی خوش اینہا بشہوت در
کافی گفتہ کہ تقبیل دہن مرد و دست او یا چیزی از و عناق مکروہ ست نزد یک طرفین
و نزد یک امام ابو یوسف رحمۃ اللہ تعالیٰ باک نہ و گفتہ اند آن محمول ست ۵۳ بر شہوت و این بر کراہت
و خلاف انگاہ ست کہ بر اینہا غیر انزال نبود و الا باجماع باک نہ و ہو الصحیح و در برجندی گفتہ کہ تقبیل
زن بر لب یا خد زن دیگر وقت لقا و وداع مکروہ ست در مطالب گفتہ ۲۱ و در دروغ گفتن
و ہمچنین کتابت او و کتابت ہزل باطل نگردد و در صلح و در حرب و با زن چنانچہ از یکی بدیگری
خبر رساند و اگرچہ بشنیدہ و در حرب اظہار رفعت کند و با زن وعدہ کند و اظہار محبت بسیار تر از انچہ
باشد و اگر یکی از دشمن مخفی شدہ نباید کہ عالم نشان از دہد و اگر مسلمی از دار حرب پنہان شد
حلال نیست اعلام او و اگرچہ بکشتن رسد اما از برای احیاء حق خود و در دفع ظلم او خود مباح ست
چنانچہ شفیع را در نیم شب علم شد و اشہاد ممکن نہ روا بود کہ نزد یک صبح گوید اکنون انتم و خصمکم

۵ من آدمی و غیرہ کل المصحف و اجزاء الحدیث فتح الباری ع فی باب من لم یسلم الا الکتبین یعنی مرتکب گناہ عظیم نشود و زیرا کہ سہو گذر بر ما نیست
ضعف گناہ عظیم اے کنایات در کردہ شدہ را گویند ۱۲ کافی المجامع

۵۳ در بیان التقبیل و نحوہ ۱۲

وسرود ونوحه این در رتحفه گفته ومکروه است استماع کلام مفضول وبسوی دو کس که بهم پنهان سخن کنند فی الحدیث من استمع الی حدیث قوم وهم له کارهون صب فی اذنیه الآنک یوم القیمة ۱۲ واز اجنبیه بشهوت بی ضرورت این در رتحفه گفته ۱۲ واستماع ملاهی در جامع الرموز گفته چون رقص وتصفیق وتقلیس وطنبور وبربط ورباب وقانون ومزمار وچنگ وکلیل وبوق وهمچنین نوبت از جهت تفاخر نه از جهت تنبیه است چنانچه بعد از عصر از جهت اشارت بنفخه فزع وبعد از عشای از جهت اشارت بنفخه موت وبعد از نیم شب از جهت اشارت بنفخه بعث ونه بوق حمام ونه طبل سفر وجنگ ونه دف در عرس چون جلاجل در ان نبود وبر هیئت نظر نزند وامام نور الهدی گفته که حرام است نزد یک اکثر وانچه مرویست کنایت است از اعلان وآگر ناگاه بگوش افتد معذور است وواجب است که بکوشد تا نشنود ولهذا پیغمبر علیه السلام صلی الله تعالی علیه وسلم انگشت در گوش می نهاد چون ملاهی بگوش مبارک او می افتاد واین در رقص گفته وفی الحدیث استماع الملاهی معصیة والجلوس علیها فسق والتلذذ بها کفر واین از جهت تغلیظ گناه است یا از جهت استحلال ۱۲ واسرود شنیدن وهمچنین رقصیدن آن واین گناه کبیره است در همه ادیان تا کفار را نیز منع کرده شود ودر قامع البدعت گفته که این نزد یک امام اعظم وصاحبین رحمهما الله تعالی حرام است مطلقا خواه اهل باشد خواه نه وبرای خود باشد یا برای غیر که هفتاد وهفت مجتهد نعمانی بدین اتفاق کرده اند وهیچکس را از علمای نعمانی درین مسئله اختلاف نیست مگر آنکه نزد یک شمس الائمه سرخسی رحمه الله تعالی اگر سرود کند برای خود از جهت فرح وخوشت چنانچه غیر نشنود حرام نبود واز ذخیره گفته که در عرس پاک نه وبقوالی در اعیاد وبقوالی از بهر اقتضاء نبات نه بقوالی تنها از برای فرح وخوشت اما شیخ الاسلام خواهر زاده گفته که نزد یک علمای ما این همه مکروه است وشیخ اکمل الدین در کتاب اشراق گفته که غنا نزد یک امام ابو حنیفه واهل عراق حرام است ونزد یک شافعی

در بیان سرود ۱۲
فرنا یا کسر کاوا زنا
سطربان ۱۲ سرود است ۱۲ الملاهی
حرام فی جمیع الادیان ۱۲ کفر است ۱۲
قزها بالفتح والکسر وبالفتحتین بزرسیان
وقزیاد بزرسیان بالفتح والکسر وبالفتحتین بزرسیان
پنهان جستن وبالفتحتین بزرسیان
واسم لهو الحدیث نضر الله تعالی وجهه ۱۲ الزمخشری
وبیک ان کنت طرطل کنت قذالا ۱۲ علیه
طاری وی ۱۲ اصول الاشتری الاصلیم
افضل الصلوة والسلام ۱۲ علیه
یاد آوردن ناگاه گناه نیست
بیان شنونده اهل کوشش
کردن تعلم کوشش

اجنبی دارد و در مکارمے گفته حرام ست نظر شهوت بر چادر اجنبیه در ملتقط گفته
امردی که بمبلغ رجال رسیده اگر صبیح بنود حکم مردان دارد والا حکم زنان دارد او عورتست
از سر تا پای نظر بر و بشهوت حلال نیست و بی شهوت پاک نیست و لهذا مامور نشده اند
بنقاب گویند که عبثه الغلام را رحمه الله تعالی بعد از وفات بخواب دیدند که نیمه روے او سیاه شده بود
پرسیدند گفت که چون مرا بخاک سپردند حکم رسید که به بهشت بروید و راه من ماری ارزرق
سر بر کشید و دم زد و گفت که این مقابله آن نظر ست که بسوی زنی بیگانه نظر کرده بودی این
تذکره گفته و در مطالب گفته که ابوبکر اعمش روزے بدر آمد و زنان بر سر جوی سر و باز و بر سینه
بوده دندی مخالط کرده گذشت و نخامے از نظر فکرد پرسیدند گفت که این زنان حرمت ندانند
که اینها حرمت خود را ضایع کرده اند و نظر زن بر زن از ناف تا زانو حرام ست و اگرچه او
باشد این در جامع گفته و در میان عورات وقت غسل و غیر آن ابتلا عام ست و نظر نکند زن
بشکم زن دیگر بشهوت و نظر در عضو جدا شده نامحرم بر اصح حرام ست چنانچه ذکر مقطوع
و موی عانه و استخوان سر زنان بعد موت همچنین موی سر او و قلاسه پای او و نظر در خانه
غیر بی اذن او و اگر صاحب خانه چشم او کشد بر ما خوذ ضمان کشد همچنین نظر در حرام هوائے
نفس و رغبت و بران این در تحفه گفته و از امیر المومنین مرتضی علی عم آن کسی که نظر
کند بحرام بی تناول و تمنے چهل روز در عبادت حلاوت نیابد و اگر تمنی برد چهل سال نیابد این و اے
بر کسی که طالب باشد تناول کند و از کفایه شعبی گفته که نظر بر آسمان بر وجه غفلت گناه است
و مکروه ست نظر در پاهای مردم و بسوی عورات مردم در حمام و جز آن و بفایق در دینا بر وجه
رغبت و بدون در دین و از کفایه ست نظر در مرات حجام و گرحی گفته نظر در خمر بر وجه تلهے
حلال نیست ۵ او شنیدن کلام نامشروع بقصد و رغبت دران چون غیبت و نمیمت

امام اعمش ۱۲

در بیان سوء الخاتمه

در بیان نظر در حالت حیض و نفاس

در بیان کلام نامشروع

ارتکاب در ست ست یا نه جواب
روا ست نیکا کرنی پیش پیغمبر علیه
السلام آید و گفت نقش خویش پیغمبر علیه
تو بخاشیدم پیغمبر علیه السلام همان
زن دید دوستش گرفت و با صحاب خویش
نکاح کرده را و این مقدمه صحیح بخاری
ست ۱۲ فاضل الیگیوه در باب قتل الکر
کودک باز زده صاحب بود و شرح او بعقب
صاحبین نه نقصان چشم و بقصاص
للغم نیابد بنیا کر نقصان

این در تحفہ گفتہ ۱۲ و سجدہ تحیت کہ این از کبایر ست و ایمار در سلام کہ بتر دیک کوع باشد
چون سجدہ است این در جامع گفتہ و در ملتقط گفتہ کہ تواضع برای غیر خدا استعالی حرام است
۱۳ و دیدن زن بیگانہ بشہوت در کافی گفتہ و فی الحدیث العینان تزنیان و زناہما
النظر والیدان تزنیان و زناہما البطش والرجلان تزنیان و زناہما المشی والفرج
یصدق ذلک کلہ او یکذب و رواست نظر بروے زن و کف او نہ بجانب
قدم مگر بروایت حسن از امام ابو یوسف رحمۃ اللہ تعالے آمدہ کہ نظر بجانب زراع او رواست
کہ در خبز و طبخ و غسل احتیاج بکشف می افتد این ہمہ چون شہوت نباشد اگر داند و یا غلبہ شود
فی الحدیث من نظر الی محاسن اجنبیۃ عن شہوۃ صبت فی عینیہ الانک یوم القیمۃ
جمع حسن بر خلاف قیاس و بچشمہ ریش ۱۲ امید
و روا نیست مس کف و روی او و اگرچہ ایمن باشد فی الحدیث من مس کف امرۃ
کسے کہ مس میکند
لیس منہا بسبیل وضع فی کفہ جمرۃ یوم القیمۃ حتی یفصل بین الخلایق و این انگاہ کہ
کف دست نیز کالوجہ بر اصل است ہذا و مشہور در دست او افتادہ و روز نو روز قیامت تا ظاہر بر دریان خلق ۱۲
کہ شہوات باشد و اگر عجوز باشد بصفاتہ او پاک نیست و ہمچنین اگر شیخ باشد و از خود و
از و ایمن باشد و الا نہ و اگر صغیرہ مشتہات نبود مس و نظر او مباح ست و رواست دیدن
اجنبیہ نزد یک قضاۃ و ادار شہادت و اگرچہ ایمن نبود لیکن قصد قضا و ادار شہادت کند
نہ قصد قضاء شہوت اما نزد یک تحمل چون ایمن نبود بر اصح نہ و اگر ارادت تزویج دارد پاک نیست
و اگرچہ ایمن نبود و ہمچنین طبیب را بر جای مرض و باید کہ طبیب طب بزنان آموزد و اگر
یافتہ نشود و یا نتوانند کہ زنے را آموزند و ترس ہلاک باشد پاک نیست کہ ہمہ تن او را بیند
مگر جای مرض و طبیب بقدر استطاعت نظر بپوشد و داروے کند و ہمچنین بر مضمد احتقان
مرد و این رواست برای مرض ولاغرے بسیار چون گویند کہ احتقان مزیل ست و
وحشی و محبوب و محدث در حق نظر چون مرد اند حلال نیست نظر اسہا و بندہ زن حکم

ای از دیدہ ۱۲ بشہوت باشد
یعنی بشتابان را بہ بیت مقدس ۱۲

که ترا غمگین کنم گفت من نیز غمگین کنم امر ترا آزادت کردم واسپ تو بخشیدم ۹ وظن
بد بر خدا یتعالی وهمچنین بر اهل اسلام وفی الحدیث ایاکم والظن فانه اکذب الحدیث
وازسفیان ثوری رحمة الله تعالی گفته کسانی که با آن تکلم کرده شود اثم ست واگر در دل دارد
نه اما ظن جمیل نیکوست وفی الحدیث حسن الظن من الایمان این در عین العلم گفته
۱۰ وعزم بر گناه در مدارک گفته که درین اختلاف ست وجمهور بر انند که درین مواخذه باشد
وامام ماتریدی وامام حلوانی رحمهما الله تعالی نیز برین مایل اند لیکن سخن نفس که بران
ثبات نباشد عفوست چون خطا ونسیان فی الحدیث ان الله عفی عن امتی ما حدثت
به انفسهم مالم تعمل او تکلم یعنی در مطالب گفته که اگر یکے هم کند گناه وعزم آن نکند
آثم نبود وچون عزم کرد آثم گردد واز روضه گفته اگر یکی نیت گناه کرد ومحی یا بد نوشته
نشود وچون کرد یکی نوشته شود یا مغفرت شود واگر قصد طاعت کرد یکی نوشته شود و
بعد از عمل ده ودر تنبیه گفته فی الحدیث نیت المومن خیر من عمله یعنی از برای آنکه
نیت مومن بهتر ست از عمل آن مومن (یعنی عمل همین که گرفتار شده)
نیت ثواب ما شد بی عمل نه بر عمل بی نیت وبقولے از جهت طول نیت وقصر عمل وبقولے
از برای آنکه نیت عمل دل ست مرد لیست که یکی را روز قیامت نامه بدست راست دهند
ودر ان انواع عبادت بیند در دل گوید من اینها نکرده ام این نامه من نباشد مگر شود
بجوان که کتاب تست که تو نیت میکردی که اگر مالی باشد حج گذارم یا جهاد کنم ودانستم که
در نیت صادقے این ثواب را بتو دادم فقیه گفته که صدق نیت بدل فعل ظاهر مے شود
مثلاً منقطع حاج یا غازی دید وگفت که اگر مالی می بود حج یا غزا میکردم ومراد ازین زنان
همین دو درم ست باو دادم واگر چنین نباشد ثواب نیت نیابد وهمچنین اگر حافظے بودم
میخواندم اگر محفوظ میخواند ثواب نیت مے یابد والا نه ۱۱ وعبد در کودک ودر غیر او بدعت ست

Bibliotheca Islamica

فی دینه ودنیاه اما اگر جاه بی طلب دست دهد مذموم نباشد این در عین العلم گفته وهمچنین حب
مدح بچیزی که نکرده ونصفی که ندارد واما ستودن بر وجهی که مفضی بود بتکبر ممدوح مکروه است
وهمچنین حب کفار وقبایح واشاعت فاحشه مومنه ومانند این وحب فساق از کرده فسق
اینهمه در تحفه گفته وهمچنین میل امار واین در شرح قصیده گفته ۷ وطول امل در تنبیه گفته که درین
چهار آفت ست تکاسل در طاعت وکثرت در هموم دنیا وحرص بر جمیع مال وقسوت وقلب
واین چهار چیز ست شکم پر وصحبت بد ونسیان گناه وطول امل پس باید که امل کوتاه کند
تا قوت بر طاعت وقلت غم ورضا باندک وتنویر دل حاصل آید واین بچهار چیز ست شکم گرسنه
ویار نیک وحفظ گناه وقصر امید در عین العلم آورده که سبب این حب دنیاست وجهل
بحقایق پس باید که مرگ را بسیار یاد کند تا اعراض از دار غرور واستعداد آخرت دست دهد
امیر المومنین بی بی عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها از رسالت پناه پرسید
هل یحشر مع الشهداء احد سید عالم صلی الله علیه وسلم فرمود نعم من یذکر الموت
فی الیوم واللیلة عشرین مرة ۸ وافراط در غضب فی الحدیث الغضب یفسد
الایمان کما یفسد الصبر العسل واعتدال محمود ست یعنی ضبط نفس زیر شرع وعقل
در تنبیه گفته که در حدیث آمده ان الغضب جمرة من النار فمن وجد ذلک منکم فان کان
قایما فلیجلس وان کان جالسا فلیضطجع گویند که داه میمون بن مهران اش می آورد
بلغزید وشور با هر میمون افتاد خواست که او را بزند گفت ای خواجه برین کار کن
والکاظمین الغیظ گفت کظمت گفت والعافین عن الناس گفت عفوت گفت
والله یحب المحسنین گفت اعتقتک گویند که یکی اسپی داشت وبا او خوش می بود
الله دوست میدارد احسان کننده گان را ۱۲
روزی او را سه پای یافت پرسیدم غلام گفت که من کرده ام پرسید که چرا گفت

۱ پس بودن مرد از شر ست مگر آنکسی را که نگاه دارد او را الله تعالی اینکه اشاره بکند مردم بسوی او بانگشتها تا بر در دین او و در دنیا او یعنی انگشت نما باشد مثلا فلان بن فلان که میرود چه پارسا ست و همچو بزرگ است که در کفن نمی آید پس ارض او این ست خواه در دنیا باشد حق آن گمراه شده ۱۲

۲ کسی که یاد کند موت را در روز و شب بیست مرتبه ۱۲

۳ صبر بالفتح شکیبائی ونوعی از داروها وگیاه بغایت تلخ دهند کنوار قبل بر این معنی بکسر صاد در ۱۲ مویدا صبر بالفتح وکسر با عصاره درختی ست تلخ ۱۲ رشیدی صبر بیدی مصبر صبر بکسر الوسط دارو تلخ ۱۲ صراح غضب دور میکند ایمان را چنانچه فاسد میکند مصبر شهد را ۱۲

۴ تحقیق غضب انگشت پاره است از آتش پس آنکسی که میباید آنکس این را ۱۲

۱۲ از شما پس اگر باشد استاده باید که بنشیند واگر باشد نشسته پس باید که بخسپد ۱۲

اسماء یا کافر یا فاجر یا خاین یا غادر حبط عملك وبطل اجرك فلا خلاق لك الیوم
فالتمس الاجر ممن کنت تعمل لہ، یا مخادع ونشان آن سہ چیز ست کسل در وحدت
ونشاط در خلق وزیادتی ونقصان[1] در شنار وذم گفتہ اند کہ حصین[2] عمل سہ چیز ست اول آنکہ توفیق
از حق تعالی داند تا عجب نہ شود وآغاز بر صفا حق کند تا ہوا نا چیز شود یعنی کاری کند کہ دران رضاء
حق سبحانہ تعالی باشد وثواب عمل از حق تعالی طلبد تا ریا نشود وکے بیخواہد کہ عمل کند واز ریا میتر
باید کہ سے کند واگر بد نشود عمل کند واستغفار کند شاید کہ توفیق اخلاص یابد مرویست کہ یکی عرض
کرد یا رسول اللہ من عمل پنہان میکنم وچون ظاہر میشود خوش میشوم فرمود ترا دو اجرست اجر
واجر علانیہ یعنے اطلاع دادہ شود دیگران بر عمل واقتدا کردہ شود بوی پس وی را اجر عمل واقتدا
یابد اما اگر بعض ظہور خوش شود نہ از جہت اقتدا بوی خوف آنست کہ آن اجر نیز رود ودر مطالبہ گفتہ
اگر نماز ریا قرأت بیخواہد اما از ریا میتر سد نگذارد واگر بعد از فتاح در آید معتبر نیست وریا آنگاہ است
کہ در خلوت نگذارد وبا مردم بگذارد واما اگر مشروع در مردم تحسین کند بخلاف وحدت ثواب
نماز یابد نہ ثواب تحسین ودر ذخیرہ گفتہ کہ ریا در صوم[3] فرض در نیابد ای ثواب موعود نرود ودر
سایر فرائض اختلاف ست لیکن مذہب مستقیم آنست کہ اصل ثواب نرود ولیکن بتضعیف
برود واز امام ابو یوسف رحمۃ اللہ آمد کہ نماز او راست وقبول معلوم نہ[4] وحب دنیا الی حیتا
کارہا سوء نیا بر ابمان وبر کارہا رحق تعالی این در مفاتیح الجنت آوردہ وفی الحدیث
جمود العین لقسوۃ القلب وقسوۃ القلب لکثرۃ الذنوب وکثرۃ الذنوب
لاکل الحرام واکل الحرام لنسیان الموت ونسیان الموت لحب الدنیا
وحب الدنیا راس کل خطیئۃ این[5] حاشیہ نفحات گفتہ ہمچنین حب جاہ
وفی الحدیث حسب امرء من الشر الا من عصمہ اللہ ان یشیر الناس الیہ بالاصابع

---

[1] یعنی اگر کسی ثنا کند زیادہ میکند واگر کسی مذمت کند کم میکند ۱۲ [2] یعنی ترک منہیات ۱۲ [3] قال اللہ تعالی انما الصوم لی وانا اجزی بہ الصوم لا صورت لہ فی الوجود وبخلاف سائر العبادات اذ اکثر ریاء یبطلہا اما الصوم فانہ لا یطلع علیہ الا اللہ تعالی فلا یتطرق الیہ الریاء ۱۲ [4] لان الصلوۃ عبادۃ بدنیۃ محضۃ والصوم عبادۃ بدنیۃ من وجہ ۱۲ [5] ای حاشیہ نفحات ۱۲

فی دینه ودنیاه اما اگر جاه بی طلب دست دهد مذموم نباشد این در عین العلم گفته وهمچنین حب
مدح بچیزی که نکرده ونصفی که ندارد واما ستودن بروجهی که مفضی بود بتکبر ممدوح مکروه است
وهمچنین حب کفار وقبایح واشاعت فاحشه مومنه ومانند این وحب فساق از کرده فسق
اینهمه در تحفه گفته وهمچنین میل امار واین در شرح قصیده گفته ۷ وطول امل در تنبیه گفته که درین
چهار آفت ست تکاسل در طاعت وکثرت در هموم دنیا وحرص بر جمیع مال وقسوت وقلب
واین چهار چیز ست شکم پر وصحبت بد ونسیان گناه وطول امل پس باید که امل کوتاه کند
تا قوت بر طاعت وقلت غم ورضا باندک وتنویر دل حاصل آید واین بچهار چیز ست شکم گرسنه
ویار نیک وحفظ گناه وقصر امید در عین العلم آورده که سبب این حب دنیاست وجهل
بحقایق پس باید که مرگ را بسیار یاد کند تا اعراض از دار غرور واستعداد آخرت دست دهد
امیر المومنین بی بی عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها از رسالت پناه پرسید
هل یحشر مع الشهداء احد سید عالم صلی الله علیه وسلم فرمود نعم من یذکر الموت
فی الیوم واللیلة عشرین مرة ۸ وافراط در غضب فی الحدیث الغضب یفسد
الایمان کما یفسد الصبر العسل واعتدال محمود ست یعنی ضبط نفس زیر شرع وعقل
در تنبیه گفته که در حدیث آمده ان الغضب جمرة من النار فمن وجد ذلک منکم فان کان
قایما فلیجلس وان کان جالسا فلیضطجع گویند که داه میمون بن مهران اش می آورد
بلغزید وشور با هر میمون افتاد خواست که او را بزند گفت ای خواجه برین کار کن
والکاظمین الغیظ گفت کظمت گفت والعافین عن الناس گفت عفوت گفت
والله یحب المحسنین گفت اعتقتک گویند که یکی اسپی داشت وبا او خوش می بود
الله دوست میدارد احسان کننده گان را ۱۲
روزی او را سه پای یافت پرسیدم غلام گفت که من کرده ام پرسید که چرا گفت

۱ از شما پس اگر باشد استاده باید که بنشیند واگر باشد نشسته پس باید که بخسپد ۱۲

اسماء یا کافر یا فاجر یا خاین یا غادر حبط عملك وبطل اجرك فلا خلاق لك الیوم
فالتمس الاجر ممن کنت تعمل لہ یا مخادع ونشان آن سہ چیز ست کسل در وحدت
ونشاط در خلق وزیادتی ونقصان در ثنا روذم گفتہ اند کہ حصین عمل سہ چیز ست اول آنکہ توفیق
از حق تعالی داند نا عجب نہ شود وآغاز بہر صناعے کند تا ہوا نا چیز شود یعنی کاری کند کہ دران رضاء
حق سبحانہ تعالی باشد وثواب عمل از حق تعالے طلبد نا ریا نشود وکے میخواہد کہ عمل کند واز ریا میتر
باید کہ سے کند واگر بد نشود عمل کند واستغفار کند شاید کہ توفیق اخلاص یابد مروی ست کہ یکی عرض
کرد یا رسول اللہ من عمل پنہان میکنم وچون ظاہر میشود خوش میشوم فرمود ترا دو اجر ست اجر سر
واجر علانیہ یعنے اطلاع دادہ شود او را بر عمل واقتدا کردہ شود بوی پس وی را اجر عمل واقتدا
یابد اما اگر بمحض ظہور خوش شود نہ از جہت اقتدا بوی خوف آنست کہ آن اجر نیز رود ودر مطالبہ گفتہ
اگر نماز ریا قرأت میخواہد اما از ریا میتر سد نگذارد واگر بعد از فتاح در آید معتبر نیست وریا آنگاہ ست
کہ در خلوت نگذارد وبا مردم میگذارد واما اگر مشروع در مردم تحسین کند بخلاف وحدت ثواب
نماز یابد نہ ثواب تحسین ودر ذخیرہ گفتہ کہ ریا در صوم مفترض در نیابد ای ثواب موعود نرود ودر
سایر فرائض اختلاف ست لیکن مذہب مستقیم آنست کہ اصل ثواب نرود ولیکن تضعف
برود واز امام ابو یوسف رحمۃ اللہ آمدہ کہ نماز او راست وقبول معلوم نہ وحسب دنیا الی خبیثا
کارہا سود نیابد ایشان وبرکارہا رحق تعالی این در مفاتیح الجنت آوردہ وفی الحدیث
جمود العین لقسوۃ القلب وقسوۃ القلب لکثرۃ الذنوب وکثرۃ الذنوب
لاکل الحرام واکل الحرام لنسیان الموت ونسیان الموت لحب الدنیا
وحب الدنیا راس کل خطیئۃ این در حاشیہ صفحات گفتہ ہمچنین حب جاہ
وفی الحدیث حسب امرء من الشر الا من عصمہ اللہ ان یشیر الناس الیہ بالاصابع

یعنی اگر کسی را ثنا کنند زیادہ میکند واگر کسی را مذمت کنند کم میکند ۱۲ منہ ۲ یعنی ترک نہ میکند ۱۲ منہ ۳ قال اللہ تعالی انما الصوم لی وانا اجزی بہ الصوم اصورت لنفی الوجود وبخلاف سائر العبادات اذ اکثر ما یوجد لا یسلم عن الصوم فان المقوم لا یخلو عن ترک شیء علیہا غیر الکف وہو لیس بمقوم لہا الا الیسیر الذی لا یتاتی الا بتعلم فاشتراط الاخلاص علی حقیقتہ ویصح نیۃ الصوم لا ریاء فیہ اصلا لان غایتہ

بی ضرورت ۳ وحسد ای ارادهٔ زوال نعمت غیر که او را در آن نیکو صلاح باشد نه غبطه که این
اراده مثل اوست برای خود نه زوال و نه غیرت که این ارادهٔ زوال نعمتی ست که در آن
صلاح نباشد وحسد در نعمت کافر و فاسق که بآن مستعین باشد بر فسق حرام نیست و در شرح
حصین گفته که غبطه در قربت رواست چون تلاوت و تصدق و جهاد و شهادة اما در غیر قربت
منهی ست چون حسد و اگرچه اثم آن ازین کم ست و در قشیریه گفته که از علامات اوست تملق
در حضور و غیبت در غیبت و خوشی در مصیبت و در تنبیه گفته که سه کس را دعا مستجاب نیست
آکل حرام و مکثار غیبت و کسی که در دل حقد یا حسد دارد و پیغمبر فرمود علیه الصلوة والسلام
از سه چیز نجات کم ست حسد و گمان بد و فال بد پرسیدند که نجات چگونه بود فرمود واذا حسدت
فلا تبغ یعنی اظهار مکن که بعمل دل قبل از قول و عمل مواخذه نباشد واذا ظننت فلا تحقق
یعنی تحقیق مگیر واذا تطیرت فامض یعنی باز مگرد و فی الحدیث ان الغل والحسد
یاکلان الحسنات کما یاکل النار الحطب ۴ وحقد فی الحدیث لا یحل لمسلم ان یهجر اخاه
فوق ثلث لیال یلتقیان فیعرض هذا بوجهه وهذا بوجهه وخیرهما الذی یبداء بالتسلیم
مرویست که روز دوشنبه و خمیس ابواب بهشت گشوده میشوند و آمرزیده شود هر مسلم مگر مشاحن
و بفرشتگان حکم شود که انتظار کشید تا صلح و عمل او بعد از سه روز مردود شود و مصلح را بهر کلمه ثواب
عتق رقبه باشد و یکی از مقربان حق تعالی باشد روز قیامت و در تحفه گفته که حرمت کینه و قوت
که بغیر حق باشد ۵ و ریا در عین العلم گفته ای طلب منزلت نزدیک غیر حق تعالی بعبادت
این بتن باشد چون اظهار نحول و بهیت چون ابقاء اثر سجود و بلباس چون پوشیدن صوف
و بقول چون وعظ و بعمل چون تطویل نماز و جز اینها چون کثرت تلامذه و در تنبیه گفته و فی الحدیث
اتقوا الریاء فانه الشرک بالله فان المرائی ینادی یوم القیمة علی رؤس الخلائق باربعة

وسنت مقدار کفایت ست واین شش گزست وکم ازدو پنجہ کہ تراازین افزاید فردا آنرا سر دا
وباید کہ نزدیک بنا نیت عبادت کند ونیت پناہ از گرمے وسردی والا بروی باشد ودران
مال بسیار خرج نکند واندا ختن بنا معمور جایز نیست وعمارت مساجد فرض کفایت ست
ورواینست ہدم سنی تا قومی تر بنا کند مگر چون خوف اندام باشد ۱۲ وتمنی موت از کردہ تنگے
یا عضب یا خوف فقر اما از سبب تغیر زمانہ وخوف معصیت باک نیست کہ از پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم درین صورت آمدہ بطن الارض خیر لکم من ظہرہا واگر ناچار شود چنین گوید
اللھم احینی مادامت الحیوۃ خیرا لی وتوفنی اذا کانت الوفاۃ خیرا لی
فصل ہشتم بدانکہ حرام ہر دو وجہ است یکی آنکہ مرتکب آن کافر نشود چنانچہ اعجب
طاعت ودر عین العلم گفتہ کہ این عبارتست از استعظام نفس وخصال او کہ لغم اند مع میل نفس
بآنہا ونسیان نسبت بحق تعالیٰ واسن از زوال اما اگر از حق تعالے داند وخوش شود وانخجیت
کہ از دست وتبر سد از زوال عجب نباشد واین غیر اولا ست واین عجب ست مع رویت
استحقاق نفس تر وحق تعالے وفی الحدیث ان صلوت المدل لا یرتفع فوق راسہ
ومعرفت این تعجب کردن ست از رد دعا واستقامت احوال اعدا ودر تنبیہ الغافلین گفتہ
کہ قلع او بچہار چیز ست توفیق عمل از حق تعالے داند ونظر کند بمثبتہا واو تا عمل وجنب او کم نماید
وتبر سد از نا قبول عمل ونظر کند در ذنوب گذشتہ ۱۲ وتکبر ای پس روے کبر کہ خود را فوق غیر داند
در صنعت کمال وفی الحدیث الکبریاء ردائی والعظمۃ ازاری فمن نازعنی فی واحد
منہما القیتہ فی نار ی من خصص لغلہ ورفع ثوبہ وغیر وجہ اللہ فقد تبرء من الکبر
مراد ریکے از ان ہر دو می انداز م کسے کہ بدہ رد نفس خود را باید در دو جامہ خود را و بالغبار آلودہ میکند ردی خود را بآبدیہ تا حق سبحانہ وتعالیٰ
ودر عین العلم گفتہ کہ از آثار او ست ترفع در مجلس وتقدم در طریق ونظر بگوشہ چشم وتعریج کردن و
اطراق سر بے ضرورت وحب قیام مردم در پیش وترک خروج مگر بشخص در پس وسوار فتن با عزت

کردن ہر کسے چنانچہ عادت مردمان ست ۱۲ ۳ یعنی از سبب غضب زغین بہتر ست از گفتہ ۱۲ ۴ یعنی بہتر ست از گفتہ ۱۲ ۵ یعنی توطن وای کہ حیوت بہتر ست بیاے من وقوت بکن تا قوت بہتر باشد وقات بہتر یا ۱۲ ۶ یعنی فراموش کردانیدن توفیق عمل از حق تعالے داند ۱۲ ۷ ای خیر عجب دینی ارغضا دار ۱۲

ارد و صرف در سنگے ۱۲

ازالال تا زمین بہ نفس مطلوب است بالا کہ کرد کہ ۱۲

حرام ہر دو نفس بالا طن ۱۲

ازالال یعنی تا زمین گفتہ شدہ ۱۲

۸ یعنی تعجب کردن در استحقاق

واگر در کوچه گذاشته منع کرده شود و بحاکم رسانده شود و همچنین ماکیان و مانند آن ۱۰۰۱۴ و
امساک حرام برای هیچ آن چون شراب برای کافر نه از برای محرم او که ظاهر از حال مسلم آن است
که از برای سرکه ساختن نگاه داشته باشد این در ذخیره و تحفه گفته ۱۰۰۱۵ و علاج باستخوان
خوک از جهت نجاست و باستخوان آدمی از جهت کرامت بر صحیح و باک نیست باستخوان گاو
و گوسفند و شتر و اسپ و سایر دواب و همچنین سگ مگر بقول حسن بن زیاد این همه آنگاه که
زکیه باشند آنگاه خشک باشند نه تر این در ذخیره گفته ۱۰۰۱۶ و قلع حشیش و حطب تر بی حاجت
نه یابس این در نصاب گفته ۱۰۰۱۷ و صحبت سفله و اراذل و احداث و صبیان و سفیهان و مجالست
با اهل دنیا که ایشان دل و دین و عیش مردم فاسد کنند ۱۰۰۱۸ و تقرب یاران سلطان بوی
چون جور از و بینند و مجالست اهل تهمت و فی الحدیث من تشبه بقوم فهو منهم این همه
کسے که مشابه شود بقومی پس روا زان قوم ست ۱۲
در مطالب گفته ۱۰۰۱۹ و افروختن مشعل بسیار در شب برات که بدعت ست این در
تحفه گفته ۱۰۰۲۰ و تشبه مردان بزنان بپوشیدن دامنی و چادر و سر بافتن بطریق زنان
و همچنین تشبه زنان بمردان این هم در تحفه گفته و در مطالب گفته غزل مرد اگر بر هیئت زنان باشد
مکروه ست فی الحدیث لا تعلموهن الکتاب و حنا سنت زنان ست و غیر را
مکروه ست اما بعذر باک نیست این در جواهر گفته و نباید که کودک را رنگ کنند این در حمادیه گفته
۱۰۲۱ و آن حنا بسر و پشت پیش ملوک و مشایخ و قبور این نیز در تحفه گفته ۱۰۲۲ و پیوند کردن
زن موی زن دیگر را بموی خود اما در موی غیر بنی آدم را رخصت ست و این از امام ابو یوسف
مروی ست و در مختار گفته روا نیست بیع موی آدمی و انتفاع از و و رخصت در و بر است
که با و گیسوی زنان افزوده شود و در مطالب گفته فی الحدیث لعن الله الواصلة
لعنت میکند الله تعالی پیوند کننده
والمتواصلة والواسمة والمتوسمة ۱۰۲۳ و زیادتی در بنا مگر آنکه در آن احتیاج باشد
موی و کنانیده را داغ کننده بر دوست و غیره و داغ کننده را ۱۲

وافسوس دارم ۱۲ او غرغره اعضاء حمام مگر از جهت ضرورت لیکن در مطالب گفته که بالای ناف وزیر زانو مباح ست و در میانه و بقول فقیه ابوجعفر رحمة الله تعالی پاک نیست و پاک نیست بدخول زنان در حمام بمیرد بی این حرام ست و در ذخیره گفته زنان بحمام نروند مگر بعد نفاس و زحمت و همچنین بعد حیض تر و یک بعضی و بی اینها مباح نیست شیخ الاسلام خواهرزاده برین مایل ست و فی الحدیث ایما امراة وضعت جلبابها فی غیر بیت زوجها فعلیها لعنة الله والملائکه والناس اجمعین و تر و یک بعضی روا ست چون ماذونه و منقعه باشد و امام شمس الائمه برین ست مار کوب اینها سنی و به نقول فی الحدیث لعن الله الفروج علی السراویلات مگر عجوز مطلقا و شابه باشوهر بعذر جهاد و حج ۱۲ ۱۰ و تصویر صور تهای که روح دارند نه اینچه روح ندارد چون درخت و فی الحدیث لا یدخل الملائکه بیتا فیه کلب او صورت مگر چون سر بریده و فراش کنند این در بستان گفته و در خلاصه گفته که صورت بر جامه مکروه ست نماز دران گذارد یا نه و اگر صورت در خانه غیر بیند روا ست او را تغییر دهد و در جامع گفته اتخاذ صورت در خانه مکروه ست و همچنین دخول در رود و بدن او و نشستن در رو که درین ترویج حرام ست و قبول نیست گواهی فروشنده او و بافنده او و اجرت برای تصویر لازم نیاید ۱۳ ۱۰ و اما سگ سگ مگر از جهت صید یا حراست این در سراجی گفته لیکن او را جای معین کند تا بخانه مردم نرود و چیزها پلید نکند و فی الحدیث من اقتنی کلبا الا کلب ماشیته او صید او نرع نقص من اجره کل یوم قیراط پس برای حاجت پاک بود و برای اعرای کراهت بود این در بستان گفته و در ظهیری گفته روا ست کشتن سگ عقور ساکنان آن موضع را و اگر یکی را گزید یا جامه پاره کرد صاحب او ضمان کند اگر قبل ازین بوی گفته باشند و الا نه و اگر یکی سگی نگاه داشت و بجیران ضرر بمیرساند اگر در مالک خود داشته منع نتوان کرد

نزد بعضی اگر ازار کوتاه باشد همین ست تا فوق ازار روا ست در ترک ست اما مس گرده و ازار زیر ازار چنانچه عادت جهلا ست حرام ست ترجمه جامع در باب متفرقات من کتاب الحظر

غیر خانه شوهر نرود ترجمه هر زنی که بهند چادر و ملایتی که معلوم کند و مردان هم بر خیزند چادر خود داده و بر بهن نشینند ۱۲ ای برهم کسانی که چادر پوشیده اند خانه غیر نشوند و نروند

منع تصویر ۱۲

داخل نشدن ملک ۱۲

در اینجا نسخه ۱۲ ساقط است

سگ پاسبانی مطلقا یا برای زراعت ۱۲

سگ شکاری ۱۲

سگ گله ۱۲

سگ باغ ۱۲

سگ خانه ۱۲

سگ گله و باغ ۱۲

سگ شکاری و گله ۱۲

سگ شکاری و باغ ۱۲

سگ شکاری و خانه ۱۲

سگ گله و خانه ۱۲

سگ باغ و خانه ۱۲

۱۰۰۶ او قصر ریش قبل ازان که بقدر قبضه شود و در مکارمی گفته باک نیست بنتف شیب
و گرفتن اطراف ریش و سنت قدر قبضه ست و آنچه زاید باشد قطع آن واجب ست
و در ملتقط گفته که سنت ست و اگر بسیار دراز شده همچنان گذارد و در حمادیه از امام رحمة الله تعالی
گفته اشعاری که مزاحمت کنند در چشم یا در مضمضه یا در خوردن و نوشیدن قطع آنها رواست
و همچنین هر موی که مانع باشد از زینت ریش ۱۰۰۷ او قطع ناخن و موی در حالت جنابت
این در کنز گفته فی الحدیث من حلق شعره وهو جنب جاء ذلك الشعر
یوم القیمة وله حجمة کحجمة البغل ویقول یا رب سل هذا لم فارقنی وانا جنب
این در کفایه گفته ۱۰۰۸ او القاء اینها در کنیف و مغتسل که مورث زحمت این در ظهیری گفته
۱۰۰۹ او سوختن کژدم و سپش و ملخ اما کشتن ملخ مباح ست و همچنین احراق نمله و اغراق
او و همچنین کشتن او قبل از ایذا اما بعد ازان رواست ماخوذ انیست این در مطالب گفته
و در جواهر گفته که قتل زنبور و حشرات قبل از ایذا ثواب نیست و اولیتر آنست که نکشند
اما اغراق اینها باتفاق مکروه ست این در خزانه گفته و در سراجی گفته که زنده گذاشتن
سپش مباحست لیکن ادب نیست ۱۰۱۰ او رفتن بگرمابه گاه غروب و بین المغربین این
در کنز گفته و در سراجی گفته که بگاه رفتن بگرمابه از مروت نیست که درین اظهار چیزی ست که اخفای
او مستحب ست که چون شیخ ابو حفص کبیر بخاری رحمة الله تعالی بعد از کمال علم بشهر خود رجوع فرمود
چند روز بیرون شهر اقامت فرمود از محرمان شیخ پرسیدند ایشان عرض کردند فرمود گمان دارم
که این ایام عذر حلیله من باشند چون بخانه تشریف آورد نیم شب برای غسل برخاست و بحوضی رفت
چون برگشت لباس ماتمیان در بر گرفت و متالم و متاسف شد پرسیدند فرمود که چون بحوضی فرو رفتم
از کرانه دیگر شخصی سر برکشید و من ترسیدم که ازینحال شاید وقوفی یافته باشد بنابرین الم

برین ست این در ذخیرہ گفتہ ۱۰۰۲ اور دن غلامی باخود در سواری کہ طاقت ندارد این در ظہیریہ گفت
و در ذخیرہ از امام گفتہ کہ روایت کردہ اند بعضی از یاران پیغمبر خدا صلی اللہ تعالے
علیہ وسلم کہ دیدند حضرت پیغمبر خدا صلی اللہ تعالی علیہ وسلم بار روز فتح مکہ مبارک در قبہ
سرخ از پوست و دیدند حضرت بلال را رضی اللہ عنہ کہ آب از برای طہارت حضرت
پیغامبر خدا آورد و باز بدر رخت پس حضرت پیغامبر خدا صلی اللہ تعالی علیہ وسلم برآمد
و بر آن حضرت حلہ سرخ بود و درین حدیث دلالت ست کہ پاک نیست تبرزین و بگرفتن
خادم و باید کہ او را بقدر طاقت کار فرماید و اگر غلامے باخواجہ سوار رود اگر طاقت دارد
پاک نیست والا مکروہ ست اما حلہ سرخ یا قبل از تحریم ست یا محمول ست بر قطنی سرخ
یا قبل از تحریم مصفر و مزعفر بودہ یا ماول ست بجامہ کہ بافتہ شدہ بہ پنبہ سرخ خلقے
۱۰۰۳ او تعلیق جریر بر دواب در سفر حضر نزدیک بعضی و امام محمد رحمۃ اللہ تعالے
گفتہ آنگاہ دارد از حرب باشند یا در بیابان و ترس کفار یا دزدان باشد و اگر دیگر غیر این منفعت
باشد باکی نبود و در و منافع ست چنانچہ گم شدہ راہ مے یابد و ہوام در شب و در می شوند
چون کرکان و در نشاط دواب می افزاید چون حدی ۱۰۰۴ او کسب از برای اکتفا خرد و نکاشتن

وفی الحدیث من طلب الدنیا متفاخرا مکاثرا لقی اللہ وھو علیہ غضبان
کسے کہ طلب کند دنیا را برای فخر یا برائے کثرت ملامی ہیشہ رحمنا اللہ و ایاہ و جمیع المسلمین و بگیر خدا او را و غضب باشد ۱۲
این در خزانہ گفتہ ۱۰۰۵ او اگر فتن و این مسلم از من خمر کہ او را مسلم فروشد نا گرفتہ بیع
کافر باشد این در کنز الدقایق گفتہ و در مختار گفتہ کہ در شہ از کسب بادہ فروش
توسع کنند و رد کنند اگر شناسند والا تصدق کنند و ہمچنین در رشوت و ظلم امادر مغنی
و نایحہ و قول امر آسان تر ست کہ اعطا بر ضا ست و اگر پسر میداند کہ کسب پدر از حرام او بود
اما نمی شناسد تا رد کند میراث او را حلال بود و اگر تصدق کند بہ نیت ضمان پدر اولیتر باشد

کہ ہست تر باشد بہ ہمچو ۱۲
ورد ۱۲ ارشد ہست باشد یا نا ۱۲
حدی خوش او از بہ ۱۲
عرب کہ شتر گیان او از ہیکنند و شتر ہا را ۱۲
از شتر نند آن از شتر بان او رد ۱۲
قال اشتر قد ان الله علیہ السلام کان
یعقل الیتیم من سوء راہ طوبا یعقل
ذلک فی زمن الحجتہ ۱۲ اکثر الدہار
تفاخر خیا ۱۲ گردن ۱۲
کہ اشتر بان

در بیان آنکہ فتن و من و نوازندگی و شنیدہ

لعن ۱۲ ۱۲ جامع الفتوحات

سیر و پیاز زن را بحضور شوهر و شوهر را است که او را منع کند لیکن در کنز گفته که باک نیست
بخوردن سیر و پیاز و خام خورد که ملائیکه را میر نجاند ۹۴ و نوشیدن و توضی با بی که در ان
بزاق و یا خاط افتد و آبی که در آن دست کودکی افتد که او را محافظتی نبود ۹۵ و خوردن آبی
یا شربتی یا روغنی که از موش زنده برآید و باید که او را تصدق کند ۹۶ و اختیار خشک
مالیک را و میده خود را و فی الحدیث انهم اخوانکم جعلهم الله تعالی تحت ایدیکم
فاطعموا هم مما تاکلون والبسوهم مما تلبسون ولا تعذبوا عباد الله
۹۷ و اجابت طعامی که برای مرده کرده اند این در کنز گفته ۹۸ و ضیافت اهل میت
در ایام مصیبت که آن سه روز اند مگر فقرا را چون صغیر و غائب در ورثه بنا شند و همچنین
خوردن از و این در ظهیری و جامع گفته لیکن در خزانه گفته مباح نیست اتخاذ ضیافت در
سه روز و اگر گرفت باک نیست بخوردن از و ۹۹ و ارسال طعام بر صاحب مصیبت نزد یک
بعضے لیکن بر صحیح باک نیست این در مطالب گفته و در فتح القدیر گفته که مستحب ست جیران
اهل میت را و اقارب و اباعد را که طعام یک شبانروز برای اهل میت مهیا کنند و الحاح کنند
بر ایشان در خوردن و در خلاصه گفته که روز دوم و سوم فرستادن مکروه ست اگر نابجه
در میان باشد که اعانت بیشود بر گناه ۱۰۰ و سفر نکاح در محاق و از امیر المومنین علی رضی الله تعالی
عنه آمده که سفر نکنند چون قمر در عقرب باشد این در کنز گفته و در تر غیب گفته که قمر را ۱۰۱ زنی بود
و عقرب وبی در یمین نه انچه منجمان گویند در جواهر گفته انچه میگویند که چون قمر در عقرب یا اسد باشد
از مسافرت و خطبه دختران و زفاف منع ست سخن منجمانست انبیا ای تنفیذ مقاله خود
نسبت به پیغمبر ما صلی الله تعالی علیه وآله وسلم میکنند و این دروغ محض ست و در
باب ششم او گفته که هیچ روز را نحوست نشاید گفت ۱۰۲ و سفر راه بی محرم درین زمانه و قوع

۹۴ الطعام یدبید شفا ۰
۹۵ اشارة الی الحدیث کما یجیء
۹۶ تخاذ چوش مینما ید نظمی
۹۷ یکنند شما عتقان خدای را
۹۸ صادق شکست آنرا بیاید تا
۹۹ ما بیاید تا بآنکه ماه طلوع
۱۰۰ عشا را ۱۲ ترجمه قاموس
۱۰۱ سا گویند و قمر طلوع
۱۰۲ نقصان ماه بفتح و بسر و کت
۱۰۳ دیگر شبها ماه
۱۰۴ یعنی مراد حضرت
این بود که مرسکان
ملک را میفرمود
که اقتریب ست سفر کنید
بسم الله الرحمن الرحیم

و دو عدد شده اول را مکروه گفته واینها را منهی در مطالب گفته ۱۸ واکثار الوان باجات مگر نزدیک حاجت و قصد دعوت اضیاف ۸۲ وپالوده ومثل آن نزدیک بعضی لیکن بقول عامه مباح ست گویند که حسن ومالک بن دینار رحمهم الله تعالی بر مایده بودند که پالوده آوردند مالک امتناع آورد وحسن گفت که بخور که نعمت حق تعالی بر تو در آب سرد بیشترست ازین ۸۳ وترک لقمه که از دست بیفتد بلکه او را بخورد که در ترک سبکی ست وما موریم باکرام خبز فی الحدیث اکرموا الخبز فانها من برکات السماء ۸۴ وانتظار ادام مگر در ضیافت که منتظر اذن باشد ۸۵ وخوردن بتکیه پشت ودست اما اگر به وجه تکبر نباشد باک نبود لیکن در شرح الی مکارم گفته که بر صحیح مکروه نیست وهمچنین سر برهنه بر مختار باک نیست این در مختار گفته ۸۶ وخوردن جنب قبل از شستن فم ویدکه مورث فقر دین ودنیا ست بخلاف حایض ۸۷ وذکر مرض وموت وامر هایل در آن خوردن ۸۸ وخوردن گل وامام حلوانی رحمه الله تعالی گفته که اگر بر خود از ضرر می ترسد مباح نبود وهمچنین غیر این واگر اندکی بخورد ویا گاهی باکی نبود فی الحدیث اذا اراد الله تعالی بعبد شرا ابتلاه الله تعالی بنتف اللحیة واکل الطین ۸۹ وخوردن بیوت زنابیر بروایت خلف لیکن از والجیه گفته که خوردن آنها قبل از نفخ روح باک نیست وهمچنین دود قنبره ۹۰ ونوشیدن آب مستعمل ۹۱ وخوردن در اوانی کفار قبل از غسل که غالب وظاهر از اوانی نجاست ست اما چون معلوم شود در ان نخورد والا حرام خورده باشد پس مایعاتی که از کفار خریده می شود چون روغن وشیر وسرکه اگر ناچار شود مجتنب از ایشان عهد گیرد که از سرگین ومیته پرهیز کنند واگر مشکل شود بمسلمی دهند که او بشوید یا بحضور او شویند والا اباحت فتوی ست واحتراز تقوی ۹۲ وملازمت در خوردن با کفار الا یک یا دوبار رغبت تالیف دل او بر اسلام باک نیست در تحفه خانی گفته ۹۳ وخوردن

که هر لقمه سیصد و شصت صانع دارد و اولین میکائیل علیه السلام که آب از خزانه رحمت
میریزد و آخرین اسرافیل علیه السلام ۶۱ و امر کردن باودن طعام که درین استعانت ست و باید که
خود رود ۶۲ و دمیدن در طعام و شراب که بر کنار طعام میرود ولیکن در خلاصه از امام ابو یوسف
گفته که مکروه آنگاه ست که مسموع نباشد ۶۳ و بوئیدن طعام که این عمل بهائم ست
و طعام گرم برکت ندارد ۶۵ و نظر بلقمه غیر ۶۶ و خاموش در حاله خوردن که تشبیه ست
بمجوسی و باید که معروف گوید و سخن صالحان کند ۶۷ و سیر خوردن گفته اند که درین
شش آفت ست فقدان حلاوت در عبادت و قصور در حفظ حکمت و حرمان شفقت
بر خلق و ثقل عبادت و زیادتی شهوات و دوران او در مزابل در ان حال که سوفهان
بمساجد باشند و فضیل بن عیاض گفته که دو چیز دل را سخت میکند ۶۸ کثرت اکل و کثرت
کلام و مسخ انگشتان یا کاردبنان مگر چون ممسوح بخورد لیکن در مطالب گفته که بعضی فقها
بکراهیت داده اند مطلقا ۶۹ و در راه مگر بعذر این در تحفه گفته ۷۰ و کراهیت طعام مگر صنار
۷۱ و عیب طعام پس اگر خوش آید بخورد والا ترک دهد ۷۲ و خوردن از میانه نان و ترک جوانب
و همچنین خوردن اما سیده مستحب و ترک دیگر این در مطالب گفته و این آنگاه ست که غیر
آن متروک را نخورد ۷۳ و این در تحفه گفته والا باک نیست این در خزانه گفته ۷۴ و در تاریکی ۷۵
و ترک طعامی که دران عکس افتد و باید که غوطه دهد و بکشد پس بخورد ۷۵ و استاده الا دانه
این در مطالب گفته ۷۶ و روان ۷۷ و قطع گوشت دندان بکار دو باید که گوشت بدندان
گیرد و فانیذ اهنا و امراء ۷۸ و افشاندن دست در کاسه ۷۹ و تقدیم سر بجانب کاسه کاه
نهادن لقمه در دهن ۸۰ و قیام برای آینده بریده و یا بسوی کاری باحاجت طعام
مگر چون خوف فوت جماعت ۸۳ باشد و همچنین بعد از فراغ قبل از رفع مائده این جمله ست

۷۱ مبتدی طعام در حالت خوردن
۷۲ اختیار باید کرد لقمه را که نزدیک تر باشد
۷۳ آنچه بر دندان طعام متعلق شده باشد
۷۴ کان الله و ملائکته یصلون علی میامن الصفوف
۷۵ کان النبی صلی الله علیه وسلم یحب التیامن
۷۶ نهی عن الاکل بالشمال
۷۷ نهی عن الاکل متکئا
۷۸ نهی عن النفخ فی الطعام
۷۹ نهی عن الاکل من اعلی الصحفة
۸۰ نهی عن القران
۸۱ نهی عن الاکل من وسط الطعام
۸۲ نهی عن مسح الید قبل ان تلعق
۸۳ نهی عن الاکل بالیسار
۸۴ نهی عن الاکل بالشمال
۸۵ نهی عن الاکل بالشمال
۸۶ نهی عن الاکل بالشمال
۸۷ نهی عن الاکل بالشمال
۸۸ نهی عن الاکل بالشمال
۸۹ نهی عن الاکل بالشمال
۹۰ نهی عن الاکل بالشمال
۹۱ نهی عن الاکل بالشمال
۹۲ نهی عن الاکل بالشمال
۹۳ نهی عن الاکل بالشمال
۹۴ نهی عن الاکل بالشمال
۹۵ نهی عن الاکل بالشمال
۹۶ نهی عن الاکل بالشمال
۹۷ نهی عن الاکل بالشمال
۹۸ نهی عن الاکل بالشمال
۹۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۰۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۱۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۲۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۳۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۴۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۵۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۶۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۷۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۸۹ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۰ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۱ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۲ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۳ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۴ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۵ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۶ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۷ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۸ نهی عن الاکل بالشمال
۱۹۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۰۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۱۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۲۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۳۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۴۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۵۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۶۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۷۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۸۹ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۰ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۱ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۲ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۳ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۴ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۵ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۶ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۷ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۸ نهی عن الاکل بالشمال
۲۹۹ نهی عن الاکل بالشمال
۳۰۰ نهی عن الاکل بالشمال

از جهت صفر و ستار این در ترغیب گفته ۵۰ و رو پاک بغیر حاجت سر و چه تکبر نه از جهت حاجت
بر صحیح و همچنین تکیه زدن و مربع نشستن این در هدایه گفته ۵۱ و دیوار یا خانه برای زینت
و تکبر و رحابه گرفتن نه از جهت دفع گرمی و سردی این در خلاصه گفته ۵۲ و بودن دختر
در خانه مادر و پدر بغیر ازار در کافی گفته که بالغه را و یک ازار نگذارند و آنرا آنست که بپوشد
از ناف تا زانو و از امام محمد رح آمده که شهوات نیز همچنین ست و اگرچه بالغه نباشد که پشت
و شکم عورت ست ۵۳ و جلاجل بالغه را و صغیره را این در مضاب گفته ۵۴ و خلخال و سوار صغا-
را و انگشتری در همین کم شمارد و اقص ست این در سراج گفته و در ملتقط گفته که در غیر خنصر
نپوشده و خاتم چون خاتم زنان که او را و فص باشد فص باشد این در خلاصه گفته و در جامع گفته
که حرام ست ۵۶ و سخت کردن و دندان را بزر نه بنقره در کافی گفته که این نزد یک شیخین ست
و نزد یک امام محمد بزر نیز باک نه این از شیخین نیز مرویست ۵۷ اما سمار زکه در سوراخ
نگین کنند بآن باک نیست که تابع ست چون علم و جامه ۵۸ و طعام یا در و خوردن برای
فرهی مردانرا نه زنان را نه از جهت دفع لاغری چنانچه و حقنه این در ظهیری گفته و باک نیست
بحقنه از جهت تداوی و فی الحدیث تداوا فان الله ما خلق داء الا وجعل له دواء
الا السام والهرم و فرق نیست میان مردان و زنان در استعمال نکندم محرم را بحقنه
چون خمر که تداوی بمحرم حرام ست و مذهب در توکل نزد یک اهل سنت و جماعت آنست که اولا
قصد کسب اسباب کند بعده بر خالق اسباب توکل کند و در جامع گفته که نیست چیزی بر کسی که
در خلقت شکم کلان دارد و انچه در حدیث آمده کان الله یبغض الجواظ المستکین مجمول ست
بر تعدد و در کنز گفته ۵۹ و خوردن آو مدر زر و نقره و صفر و نحاس ۶۰ و نهادن کاسه بر نان
و همچنین نمکدان و مانند آن این در ظهیری گفته نه مایوکل به و نمک این در خزانه گفته و گفته اند

۵۱ یلبس ثیابا بیضا اللون و اکلها و الشرب فی اوانی الفضة و الذهب
۵۲ سراجیه من عنه
۵۳ و سلاوی که رسم رافضی ست
۵۴ گفته سوزن سیزده
۵۵ صفا یعنی دختران را رعاست
۵۶ الدواء فی الحرام
۵۷ اما سمار زکه در سوراخ نگین کنند بآن باک نیست که تابع ست چون علم و جامه ۵۸ و طعام یا در و خوردن برای فرهی مردانرا نه زنان را نه از جهت دفع لاغری چنانچه و حقنه این در ظهیری گفته و باک نیست بحقنه از جهت تداوی و فی الحدیث تداوا فان الله ما خلق داء الا وجعل له دواء الا السام والهرم و فرق نیست میان مردان و زنان در استعمال نکندم محرم را بحقنه چون خمر که تداوی بمحرم حرام ست و مذهب در توکل نزد یک اهل سنت و جماعت آنست که اولا قصد کسب اسباب کند بعده بر خالق اسباب توکل کند و در جامع گفته که نیست چیزی بر کسی که در خلقت شکم کلان دارد و انچه در حدیث آمده کان الله یبغض الجواظ المستکین مجمول ست بر تعدد و در کنز گفته ۵۹ و خوردن آو مدر زر و نقره و صفر و نحاس ۶۰ و نهادن کاسه بر نان و همچنین نمکدان و مانند آن این در ظهیری گفته نه مایوکل به و نمک این در خزانه گفته و گفته اند

اورا بر شتر سوار کرده بر بلندی استانیدند و دسته گل بدست او دادند و لشکر تمام
اورا نمودند سوار پسین حضرت امیر المومنین امام حسین بود رضی الله عنه که بار مسکینی
و جامهای ریمکین گذشت شهربانو دسته گل بر آنحضرت انداخت همه کس شکرانه
بجا آوردند چون آنحضرت رضی الله تعالی اورا بخواست خانه را بفرشها را فرا بشمعی
و اوانی زر و نقره بیاراست بعضی از صحابه در آمدند آنحضرت رضی الله عنه فرمود
که زنی خواسته ام و وی این چیزها آورد و اورا منع نتوانستم کرد بعده فرمود ای برادران
زن موعود بمن رسید امیر المومنین حسن رضی الله عنه از آن باز مانده ۴ و فرو هشتن ازار
بر پشت پای بروجه تکبر در مشارق گفته و فی الحدیث ثلثة لا یکلمهم الله
یوم القیمة ولا ینظر الیهم ولا یزکیهم ولهم عذاب الیم قاله ثلثا ثم
قال المسبل والمنان والمنفق سلعته بالحلف الکاذب و همچنین تطویل آستین از سر
انگشتان در جامع گفته هر لباسی که مخالف سنت باشد مکروه است و در مسعودی گفته
که پیراهن جیب دار و سراویل فراخ بانچه مکروه است در حمادیه گفته که نعلین چوبین
پوشیدن بدعت است در ملتقط گفته که باک نیست بکلاه ثعالب در بستان گفته که
پوشیدن جلود سباع و افتراش آنها بقول بعضی مکروه است بقول اصحاب باک مکروه نیست
چون مدبوغ یا مزکی باشند مگر خوک و سگ ۴۶ و جامه یا موزه بر طریق فاسقان دوختن
این در ظهیری گفته و در جامع گفته مکروه است پوشیدن انچه شعار مخالفان دین باشد
۴۷ و پوشیدن جامه که بر و صورت حیوانی باشد این در ترغیب گفته ۴۸ و جوالق و مانند آن این
در نصاب گفته ۴۹ و بستن دستار گرد سر و تارک و کشاده داشتن که سنت روافض است
اما اگر اندکی بود یا فرجه ماند باک نبود و سنیان سمرقند کلاه از برای این ساخته بودند تا کراهیت برخیزد

وقیام در و از جهت تعظیم داخلی که حضرت پیغمبر خدای صلی الله علیه وسلم فرمود
لا تعظمونی فی بیت ربی این در کنز گفته لیکن در جامع گفته که مکروه نیست اما در غیر
بزرگی ندهند مرا در خانه رب من ۱۲
مسجد مکروه نیست و مکروه حب قیام ست این در مطالب گفته ۴۱ و عاریت دادن مصلاها مسجد برای
مسجد دیگر بی اذن مالک و بر آنها نشستن این در تحفه گفته ۴۲ و جامه مصبوغ بمعصفر
یا زعفران یا ورس مردانرا این در ملتقط گفته این ست مذهب امام و بقولی باک نیست
لیکن اصح و ماخوذ اول ست این در بستان گفته و در صراح گفته الورس اسپرک در خزانه گفته
که احمر و معصفر مکروه است و در مطالب گفته که از امام محمد رح آمده که جوانرا زردی
جامه در ایام عروسی رخصت ست ۴۳ و تله افرایشم نزدیک صاحبین و نزدیک امام باک نیست
لیکن از مسعودی و در مختار گفته که باجماع مکروه است از جهت استعمال و همچنین موی
بند افرایشم و همچنین کلاه اگرچه زیر دستار باشد این در حمادیه گفته ۴۴ و بستر و بالین افرایشمی
نزدیک صاحبین و از امام آمده که باک نیست و لیکن در بستان و جامع گفته که ماخوذ اول ست
و از امام محمد رح آمده که باک نیست که تخت از زر یا نقره در خانه نهد و بران فراشها
افرایشمی افگند برای تجمل لیکن بر آنها نه نشیند و خواب نکند که این از اصحاب و
تابعین کرام رضی الله عنهم منقولست گویند که حضرت پیغمبر خدای صلعم
روزی فرمود زنی در نکاح فرزندی از فرزندان من در آید که پیوسته
بکر باشد بنا بر این امیر المومنین امام حسن رضی الله تعالی عنه زنان بسیار
در نکاح آوردند بعد از مدتی در عهد امیر المومنین عمر فاروق رضی الله عنه
لشکر اسلام ولایت عجم را تاراج کردند و دختر یزدجرد شهربانو نام بدست آمد وزیر بعد از
اسلام بصحابه عرض کرد که این دختر را به بزرگی باید داد مصلحت چنان افتاد که

پس محتلم در رو بعد از تیمم بدر آید لیکن بر اصح دخول در رو باک نیست ۲۵ و خواب در رو بیباشبه اما غریب را باک نیست بر مختار و باک نیست بر پا کردن باد در رو ولیکن بر اصح گاه حاجت بدر آید این در جامع گفته ۲۶ و خوردن غیر معتکف در رو اگر خواهد اول نیت اعتکاف کند و بعد نیت طاعت کند پس هرچه خواهد بکند این در سراجی گفته ۲۷ و اتخاذ طریق در رو مگر بعد چون خوف ظلمه و سختی سرما و گل و مرض و جز آن ۲۸ و مسح پای بستون یا دیوار او و اگر در خاک باشد مجتمع یا بوریای کهنه یا گاهی بهم آورده مسح پای بوی باک نبود اما با خاک منبط بر مختار مکروه ست ۲۹ و القا بزاق بستون او و دیوار او از داخل و بالای بوریا و زیر او و انست که با آستین گیرد یا بجامه و اگر ناچار شود بر بالا بوریا اولیتر باشد از نشیب او و اگر بوریا نباشد و در نشیب خاک کند و بر روی زمین نگذارد ابن مبارک گوید که امام اعظم رحمه الله بود که کفش در مسجد می افشاند فرمود که اگر کفش در ریش خود می مالید هر آینه بهتر بودی ۳۰ و نهال کردن درخت در رو مگر از جهت نفع او چنانکه زمین او تر باشد و ستونها قرار نگیرند ۳۱ از امام ابی جعفر آمده که اگر برای سایه میکند باک نبود و برای میوه او باک مکروه بود و همچنین اگر تنگ شود یا تفریق صفوف آید ۳۲ و دخول در رو با کفش مگر از جهت خوف نجاست یا ایذا سنگریزه ۳۳ و نقش کردن بر محراب یا دیوار قبله او و همچنین بر سقف اگر بسیار باشد ۳۴ و جماع و بول بالای او و نه در مسجد خانه و نه در مسجد جنازه و عید فتوی برین ست ۳۵ و صعود بر بام او و نماز بر و مگر چون تنگ باشد نه از جهت سختی گرما این در نصاب گفته ۳۶ و مد جلیین در رو ۳۷ و برهنه شدن در رو ۳۸ و کندن چاه در رو اما قدیم را و نکنند ۳۹ و دخول کسی که بر تن او پلیدی باشد این در جامع گفته اما دخول کفار نیست نزدیک علماء ما مگر در مسجد حرام که در رو از امام محمد روایت ست جواز و منع و جنابت او مانع نیست بخلاف مسلم این در ذخیره گفته ۴۰ و نشانه کردن مهر بستن در رو این در مصابیح گفته

که در بازار قرآن بلند خواند نزدیک بعضی مکروه ست زجرا که این در ذخیره گفته و
نصاب گفته سایلی که بر در طبل زند یا تغنی کند فاضلتر آنست که او را ندهد و فی الحدیث
لا تأکل الا طعام تقی ولا یأکل طعامک الا تقی اما معاینة خلیل خلیل الرحمن
مخور و مگر طعام پرهیزگاری و نخورد طعام ترا مگر متقی ۱۲
علیه الصلوة والسلام ماول ست و در ملتقط از ابن مبارک گفته که چون سایل بنام
خدایتعالی طلبد بوی ندهد که محقر را تعظیم داد و غیر او گفته اند اگر اندکی دهد باک نبود ۱۹
و کلام فضول و خصومت در مسجد و فی الحدیث الحدیث فی المسجد یأکل
سخن کردن در مسجد
الحسنات کما یأکل الدابة الحشیش این در مدارک گفته و در خزانة الفتاوی و جلابی گفته
میخورد نیکوییها را چنانچه میخورد چهارپایه گیاه را ۱۲
که سخن مباح از سخن دنیا در و رواست ولیکن ترک اولیتر ست گویند غلام نزد خلف بن
کواکب ۱۲
ایوب رضی الله عنه آمد و چیزی پرسید امام از مسجد برآمد و جواب داد پرسیده شد فرمود
که چند سال ست که در مسجد سخن دنیا نکرده ام در مطالب گفته که جلوس در و برای سخن رواست
که اهل صفه ملازم مسجد می بودند و میخفتند و سخن میکردند لیکن از ظهیری گفته که مکروه است
و لهذا امام فخر الاسلام و صدر شهید گفته اند اگر در مسجد برای سخن بنشست و مردی
با و هلاک شد ضامن باشد باجماع که این مباح نیست ۲۰ و تعلیم و کتابت در و چون بمزد باشد
والا نی و همچنین دوختن مگر چون نگاه دارد مسجد را از کودکان جز آن ۲۱ و توضی و مضمضه در و
مگر در موضعی که متخذ باشد برای این و در آن نماز گذارده نمیشود این نزدیک شیخین ست
و نزدیک امام محمد باک نیست که آب مستعمل پاک ست و اگر در طشتی وضو کند بعده بخارج ریزد
باک نبود ۲۲ و تطیین او بگلی که مبلول بود بآب پلید بخلاف سرگینی که در گل کنند از جهت کلاوه
کهگل کردن ۱۲ تر کرده بود ۱۲
که درین ضرورت ست ۲۳ و اغلاق بستن دروازه مسجد را و گفته اند که درین زمان باک نیست از جهت غلبه
اهل فساد و فتح و اغلاق مر اهل مسجد راست نه غیر او و دخول در و و خروج از و بغیر وضو

سائر صحابه کند رضی الله عنهم تا مشابهت روافض نشود و از خواندن شعری که در وذکر عشق یا خمر یا غلام باشد این در خزانه گفته و در مطالب گفته اگر در شعر صفت زنی مسلمانه معینه باشد و آن زنده بود مکروه است و اگر معینه نباشد یا زنده نبود و سامع شریک قایل نیست و در بستان گفته انشاد شعر بقولی مکروه است و بقولی رخصت ست و نهی آنگاه است که اشتغال کند خواندن در ان چندان که از ذکر و قرآن بماند اما بالقصد استعانت بر علم تفسیر و حدیث باک نبود و این در ظهیری گفته و در مدارک گفته که انبیا علیهم الصلوة والسلام از شعر معصوم اند و در جامع گفته که نظر در کتب اشعار بقول بعضی مکروه است اگرچه زبان نجنباند و بقول جمهور نه و در رد گفتن در وقت خطبه و رواج دادن کالا وقت بیع و در قصه خانی و برای جمعیت و مثل این در تحفه گفته بخلاف آنکه عالم یا غازی در مجلس علم یا قتال گویند صلوا یا کبرا و این در ظهیری گفته و در خلاصه گفته که بقول امام رد و نگویند بر غیر انبیا و ملائیکه علیهم السلام و از امام ابو یوسف آمده باک نیست لیکن در مطالب گفته که بر صحیح کراهیت تنزیه است امامیه بتعیت جایز ست بی کراهت در حاشیه مولانا عصام الدین گفته که اهل سنت و جماعت لازم گرفته اند دخال علی بر آل بر عکس شیعه و گفتن در دعا بمقعد الغربا بمقعد الغرد از امام ابی یوسف آمده که بمقعد باک نیست و ماخوذ فقیه ابو اللیث این ست اما احتیاط آنست و همچنین بحق فلان و بحق انبیا یک و رسلک و بحق البیت الحرام و المشعر الحرام که خلق بر خالق حقی ندارد و اگر بکی گوید بحق الله یا بالله چنین کردن واجب نبود و اگرچه کردن او اولیتر است این همه در کافی گفته و در شرح حصن الحصین گفته بحق بمعنی بحرمت مکروه نیست والا مکروه بود و در خلاصه گفته که در دعای بدعوت بنیک گوید و در ترغیب گفته اگر بحرمت مصطفی و اهل بیت گوید شاید و اما بگ زدن بر سائل غیر ملح این در تحفه گفته اما الصدق بر فتکدے

---

۱ یعنی بر نکره حرکت دو شود او ره شدن دیگر ره و شتر ۲ یعنی بر شتر ۳ یعنی بر صلوا علیه و سلموا تسلیما بگویند شنوند ۴ یعنی بر صلوا علیه و سلموا تسلیما ۵ یعنی بر بسم الله الرحمن الرحیم ۶ یعنی بر دعا بمقعد الغربا ۷ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر ۸ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر ۹ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر ۱۰ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر ۱۱ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر ۱۲ یعنی بر بمقعد الصدق عند ملیک مقتدر

یا وضو سازد و غسالہ بر سیمون ریختہ شود و شفا یابد و از ذی النور بن آمدہ رضی اللہ عنہ کہ کودکی
دید ملیح منر سودہ کہ نقرۂ وقت او را سیاہ کنید تا بوی چشم بر سد و در مختار الاقتصاد گفتہ کہ استرقا
بقرآن خواندن بر مریض و لدوغ و بکتابت بر ورق و تعلیق آن و بنوشتن بر طشت و شستن
آن و خورانیدن بقول عطا و مجاہد مباح ست و بقول اخفی و حسن بصری رضی اللہ عنہما مکروہ ست و در جلالی گفتہ
کہ بصحبت رسیدہ کہ پیغمبر علیہ السلام تعوذ میکرد خود را و امیرین را بآیات قرآن و صدیقہ
گوید رضی اللہ عنہا کہ چون پیغامبر علیہ الصلوٰۃ والسلام مریض می شد معوذات یعنی اخلاص
و فلق و ناس میخواند بر خود و امید میدہد و قصہ خواندن کی بدعت ست این در لضاب گفتہ و در مطالب
گفتہ کہ یکی نزد یک حجرۂ صدیقہ قصہ میگفت صدیقہ باین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفت کہ مرا
رنجانید و از تسبیح باز داشت امیر زادہ او را بزد چنانچہ عصا بر پشت او بشکست و او را از آنجا
بر آوردند و جلوس بر آں و عظ تر دیک بمعنی مکروہ است و بصحاک نیست و بقول ابی سلمہ فقیہ و رین زمان
واجب ست و باید کہ مذکر صالح باشد تا عاقلان از و نگریزند و ورع باشد تا سخن ناروا
نگوید و عالم باشد بتفسیر و اخبار و اقوال فقہا و متواضع و نرم باشد نہ متکبر و سخت و مجلس دراز
نکند تا خلق ملال نگیرد و اقبال یکی نکند بلکہ تعمیم کند و چون خبر کند بخیری از فضایل نماز و روزہ
و صدقہ و جز آن اول خود عمل کند تا وعید با و ملحق نشود این در بستان گفتہ و نباید کہ طاہر باشد
و اگر کسے بغیر سوال چیزی بوی ہدیہ کند باک نیست بقبول آن و ذکر کند در مجلس تعوف و جاہ
و خاص نکند بذکر یکی اما واعظانی کہ کلمات بابیا را یند و الفاظ با شعار بخوانند اینہا بنواب
و جالند و خلفاء شیطان اغلاء بلاد از نیہا لازم ست و تکثیر اشعار در مواعظ مذموم ست
و در جامع گفتہ مکروہ ست واعظان را القاء آستین و زدن پای بر منبر و قیام و قعود و
نزول و صعود و چنین ذکر مقتل امیرین رضی اللہ تعالیٰ عنہما و اگر خواہد باید اولا ذکر مقتل

من عجنہ و حقنا بہ و شر شیاطین و ان یحضرون ۱۲
از اذا و ما ارملک الشیاطین تحسین منہ
شمس الائمہ قدس سرہ در وقت خواب پیش پیاید و بر خود خوانند و گوید
عاذ ما بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق و ذرء و برء و من شر ما ینزل من السماء و شر ما یعرج فیہا و من
شر ما ذرء فی الارض و شر ما یخرج منہا و من شر فتن اللیل و النہار و من شر کل طارق الا طارقا یطرق بخیر یا رحمن
فقہ کہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما
فسر زندان خود را این دعا
آموختہ بود و در کلمہ فتن زنان
وعظ
وقت وعظ کہ در شرع ما خطبہ نامند ۱۲

وکتب رسائل که از وی بی نیازی شود اولا نام خدا تعالی و پیغمبران و فرشتگان محو کند
پس در آب کثیر جاری اندازد یا در زمین پاک دفن کند یا قبل از محو چنین کند اما بسوزد
واگر باب کثیر جاری بشوید واز و کاغذ گیرد بهتر باشد و بروایتی از ابن مقاتل اگر بعد از
محو میسوزد و بیندازد نیز خوب باشد انداختن چیزی در کاغذی که بر و اسم حق تعالی
نوشته بود نه در کنیس چنین که این را تعظیم میدهند نه آنرا و همچنین پیچیدن چیزی در کاغذ که
در و کلام یافته نوشته بود نه اگر طیب باشد و همچنین مسح دست بکاغذی که صالح باشد
برای کتابت و همچنین ماندن کاغذ نوشته را بر آتش تا زود خشک شود و سوختن کاغذی که
بر و نام فرعون نوشته این در تحفه گفته اما نشستن در اهمی که بر آنها کلمه نوشته باشد بقولی مکروه است
که در زیر پای می افتند و بر صحیح نه که قصد او تعظیم ست نعم اهانت ۱۱ و گستردن بساط یا مصلا که بر و چیزی
نوشته و جلوس بر و و استعمال او و همچنین عصا و طشت و ابریق و قدح و غلاف و مثل اینها
واگر به حروف از هم جدا باشند بقطع یا بخیاطت چیزی دیگر بر و که هر حرف حرمت دارد و از نجبت
گفته اند روا نیست که علامت ساخته شود پاره کاغذ را که بر و مکتوب بود نام حق تعالی یا پیغامبر
علیه الصلوة والسلام میان اوراق که در بن ابتذال ست و همچنین پیچیدن چیزی که بر و نام
خدا تعالی باشد بر سر گرفتن فلوس چنین بیوفنود گداختن در می که بر و کلمه یا قرآن باشد مگر بعد از
کسر و نوشتن رقاع در نوروز و الزاق آنها با لوب از جهت دفع هوام و استشفا به بر انیه بیمار
و بهند به و انچه معنی او فهم نشود نه با نچه از کتاب خدا تعالی باشد یا از کلام پیغمبر علیه الصلوة والسلام
که این مستحب ست و همچنین تعلیق تمایم و خیوط و حرفات فی الحدیث من علق تمیمة فقد
اشرک یا اله این در نصاب گفته و باک نیست بوضع جاجم و بریزاعت از جهت دفع عین با نظر عاین
اولا بر آنها افتد از جهت ارتفاع و نظر که بعد از ین افتد بضرر نبود و سنت در بن آنست که عاین غسل کند

و در مختار گفته که مصلی بدست رد کند و در ترغیب گفته که بر سلطان و قاضی و مفتی و خطیب و عالم و موذن واجب نه شود اگر گویند استماع خطبه واجب ست در وجواب فرض ست گوییم که طرفین گفته اند که جواب سلامی فرض ست که سنت باشد و این بدعت ست و اگر امرد و زن سلام گویند علیک واجب نباید و در کنز گفته اگر عجوزه باشد او از جواب بشنوانند و اگر شابه باشد رد کند در دل و اگر یکی وردی دارد از قران یا دعوات او را و ران حالت سلام گفتند رواست که رد نکند و در مطالب گفته که قاری بر منبر صدر شهید رد کند و بقولی رد بدل کند و بروایتی از امام محمد دل را نیز مشغول نکند و اگر بر خطیب سلام گوید اثم شود و در خطبه رد نکند و بعد از فراغ بر قیاس قول شیخین رد کند و بر قول امام محمد نه و اگر بر قاری و مذاکر و قاضی گوید اثم شود و بر صحیح رد نکند اگر بر جماعتی که مجتمع نشسته اند گروهی گوید الا انه و گروهی نگوید بنابر اینکه در آن قرآن باشد یا کتب امام مگر بقصد حفظ نه خواب بر بامی که زیر او مصحف باشد که پاک نبود و نه رکوب بر جوالقی خوزی بقولی مکروه است که بر دابه باشند و در آنها مصحف یا کتب شیر یعت باشند اما نهادن کاغذ که بر نام خدا یا قرآن باشد زیر دلیچه و بر بالشتر نیکو و بقولی نه و پای دار کردن عمداً بجانب مصحف یا کتب تفسیر و فقه چون بخدا او باشد الا نه کما فی الخزانه و همچنین بسوی قبله در خواب و بیداری کما فی الذخیره و همچنین تیر انداختن روی بقبله و بسوی بدنی که بر و حرف نبشته باشد و محو کردن نام خدا تعالی را باب همین که پیغمبر علیه الصلوة والسلام ازین نهی کرده و امر کرده بغسل تخته یا آب پاک نزدیک حاجت و مصحف کهنه که از و نتواند خواند سوخته نشود و باید که او را بخرقه پاک به پیچد و حفیره کاوده دفن کنند و دران نهند و شق نکنند اما اگر سقف کنند تا خاک بوی نرسد پاک نبود بشق امین در ذخیره گفته و اگر خواهد یا آب شوید و اگر خواهد جای پاک نهد که آنجا غبار و دست محدث نرسد

---

۱ لیکن نماز مصلی میکند این در جامع الرموز نقل کرده ۱۲

۲ فی النهایت عن الامام ابی بکر محمد بن الفضل قال اذا کان رجل ورد من القرآن او الدعوات فسلم علیه جهل فی حال ورده لسان لا یرد الجواب سوی کذا لو سلم علی الدارس فی تدریسه لسان لا یرد الجواب ایضاً کذا الو سلم المتکلم علی الاذان لسان لا یرد الجواب لان المقصود من الکل دوام الاشتغال ۱۲

۳ کاشف و معجزه در آن انشاء نمود

۴ مقابل

۵ خطاب

در ذخیره از امام ابو یوسف گفته که امام و ابن ابی لیلی رحمة الله بسیار مزاح میکردند و در
بستان گفته مزاح بسیار مکن و نه با کسی که با وی مخالطت نبود و اخلاق او ندانی ۴
و سخن مباح بعد از طلوع فجر بی ضرورت تا نماز و بقولی تا طلوع آفتاب و بقولی تا ارتفاع
او این در تحفه گفته در خلاصه گفته اگر آب وضو و جامه تن طلبد مکروه نبود و کراهیت در سمر ست
اما کلام فاحش در همه اوقات مکروه است اما سخن بعد از عشا در کنز گفته که مباح نیست
مگر بضرورت و در بستان گفته اگر مذاکره علم باشد از خواب خوب تر بود و اگر سخنها پیشینیان
ست و سخنهای دروغ مکروه بود و اگر سخن از جهت موانست کنند و از دروغ به پرهیزند
باک نبود و کف ازین فاضلتر ست و باید که رجوع بمنازل بر ذکر خدا بود تا ختم بخیر باشد و در کفایه
شعبی گفته در خبر ست که چون کرام الکاتبین نامه اعمال پیش حق تعالی برند اگر در اول
و آخر ذکر حق تعالی باشد آنچه در میان باشد مغفور گردد و ازینجاست که متقدمان گفته اند نباید
که اشتغال کند بسخن یا عمل دنیا از فجر تا طلوع و ازینجهت ایقاظ بکلام مکروه داشته اند و لیکن
بدستها می جنبانیده اند و همچنین از عصر تا غروب که درین دو ساعت انتها بکنایه و ابتدا
دیگر می باشد و خندیدن نزد جنازه و در مقبره و پیش مصیبت زده نزدیک مصلی و چون کسی
هزل کند این در ترغیب گفته و در تنبیه الغافلین گفته که خنده قهقهه مکروه است و منهی ست
و این از عمل سفهاست اما تبسم مباح است لیکن از اوضاعی آمده در تفسیر لا یغادر صغیرة
ولا کبیرة الا احصاها تبسم صغیره ست و قهقهه کبیره ۶ و سلام بر قاری جهر او قاضی نزدیک قضا و
سلطان وقت حکم و مذاکره علم و در حالت وعظ و اذان و اقامت و خطبه و نماز و بر مفتی گاه کتابت
جواب فتوی و بر امرد خوب روی و زن جوان بیگانه و بر کسی که سرود میکند یا در خلا باشد
یا بول میکند یا کبوتر می پراند و بر عاری امارد جواب در مطالب گفته که برین هیچ کس واجب نشود

پیادہ شاہ یا کوتوال یا ظالم دیگر کہ حاکم وقت باشد و او

و امام ابو شجاع رحمہ اللہ تعالی فتوی داده بکفر اعونہ از سفیان توری پرسید ند ار طالمی
کہ در بیابان تشنہ و بر ہلاک مشرف او را آب توان داد گفت نہ گفتند کہ خواہد مرد گفت
بگذار تا بمیرد این در مدارک گفتہ و در[۵۱] رواست کشتن کسی کہ او را یا زن یا محرمہ یا واہ خود در زنا بیند
و زنا تیر اگر مطاوعہ باشد و ہمچنین کشتن محصنے[۵۲] کہ با زنی زنا کند و بصیحہ نماند اگر غلام یا زن را
بر فاحشہ اکراہ کرد ایشان با وی جنگ کنند و اگر کشتہ شود ہدر[۵۳] راست اگر منع او بجز قتل ممکن نبود
اگر مطلقہ ثلثہ قادرہ بر امتناع بنود دگر بقبل او را بدار و بکشد و زن خود را نکشد و اگر یکی در صحرا
از شخصے مال میخواہد اگر دہ درم یا اکثر بود او را بکشد و اگر کم باشد نکشد اما جنگ کند و اگر دزدے
معروف دیواری را رخنہ میکند و بصیحہ نمی ماند رواست کشتن او در ترغیب گفتہ کشتن
جادو گر و باغی رواست و اما اسیر کردن و در زندان باغی و غنیمت گرفتن مال ایشان روا نیست بلکہ
مال ایشان جمع کنند و بعد از[۵۴] توبہ باز بایشان دہند[۵۵] و تفاول در مطالب گفتہ کہ تفاول
رواست کہ کلمہ مشنود و بمقصود تاویل کند چنانچہ مریض و طالب لفظ سالم و واجد شنود و امادر
در تطیر رخصت نیست تا اگر یکی بسفر بر آمد و آواز عکہ[۵۶] شنید و باز گشت نزدیک بعضے کافر شود و
فصل ہفتم بدانکہ مکروہ است نظر در روی زن بیگانہ بی شہوت این در سراجے گفتہ
لیکن آنگاہ کہ حرہ باشد و صاحب بنود این در تحفہ گفتہ و فی الحدیث الاولی لک والثانیۃ
علیک امام خصاص گفتہ کہ انظر اول عفوست اگر بسہو باشد و اگر بقصد بود تا نے چون اول
و نظر دوم برائے قصد حرام ست ۱۲
حلال نیست فی این در نصاب گفتہ ۱۲ و نظر در آئینہ زین این در تحفہ گفتہ ۱۲ و سخن مالا یعنی یا الی بجہ
بدو ثواب و آثم متعلق بنود این در عین العلم گفتہ در ظہیرے گفتہ کہ سوال از اخبار نمو
بقولے مکروہ ست و بقولے باستخبار رخصت[۵۶] ست نہ باخبار لیکن بر مختار مطلقا باک نہ و در
بستان ابو اللیث گفتہ کہ باک نیست بزاح چون سخن بزہ نگوید و قصد خندہ قوم نکند

۵۱ من الجواہر سئل من قتل
دینہ قتل یجوز قتال یجب قتل الاذ
موذی فضلا عن غیرہ اذا کان قاتل دنیا
فاسد اعلی ما یہ سوال موذی کاشت
کہ سرشت او بر ای ایذا بود سرشت
آدمی برای ایذا نیست پس موذی
بطور گویند آدمی را جواب این عبارت
تعالی انفقہ حال نیست باتحمل
است بر یکی ہر آدمی کہ ایذا
او عام بود یعنی ہر کس را کہ می بینند
آنا نمیشود ایذا بدہد

۵۲ محصن یا یابد بر قید ازدواج
سماع ہدایہ ۱۲ منہ

۵۳ ضمان یا یابد بر قید ازدواج
سماع ہدایہ ۱۲ منہ

۵۴ ضمان یا یابد بر قید ازدواج
سماع ہدایہ ۱۲ منہ

۵۵ ضمان یا یابد بر قید ازدواج
سماع ہدایہ ۱۲ منہ

۵۶ ضمان یا یابد بر قید ازدواج
سماع ہدایہ ۱۲ منہ

و منتے ۱۲ کذا فی التاج و مرید الفضلاء ۵۶ و الاکل فی بیت المغنی حرام لان المغنی صار بمنزلۃ المغاصب قالوا لان کسب المغنی و المغنیۃ حرام فی جمیع الادیان
الا ان یاخذ برضاہ بدون حیلۃ لان الحیلۃ بمنزلۃ المنع و فی المنع لیس بردضاء ۱۲ جامع المقتفی

بندهٔ ماذون واجابت دعوت او واستعارهٔ دابهٔ او وقبول کرده شود در هدیه واذن
قول بنده وداه کودک که در عادت هدیه بدست ایشان فرستاده میشود واگر قبول نکند
حرج بر مولی بود واگر داهی گوید مرا خواجه من بتو هدیه فرستاده گرفتن او رواست این همه
در کافی گفته ۱۹ وگریختن از خانه بفراگاه زلزله این در سراجی گفته ۲۰ وگرفتن طیور بشب اعتاق
حیوانات که عتق در بنی آدم ست بس وآن حیوانات همچنان در ملک اویند وهر دانه که از
مردم خورند از عهده آن فردا قیامت بیرون باید آمدن اما اگر گوید هر که گیرد او را مباح کردم
آن وبال در گردن او نباشد این در نصاب گفته ودر صیدیه گفته که فتوی مذهب امام شافعی
بر آنکه آزاد کردن روا نیست مطلقا وبر قول امام ابو حنیفه روا باشد بشرط آنکه در وقت سر دادن
مباح کرداند بر هر که بگیرد اما حیوان اهلی چون اسپ وشتر وگوسفند وگاو از او گردن او روا نیست
باتفاق وگناه گار ست ۲۱ وکشتن گربه موذیه بکارد تیز نه زدن او وگوش مالیدن وبریدن این
در خلاصه گفته وهمچنین کشتن مار را بهمه انواع وکژدم وکرفش وکیک وپشه وزنبور وسگ
عقور واگرچه در نماز باشد گویند امام رضی الله عنه در مسجد نماز میکرد که از سقف مار افتاد همه از
هیبت نماز شکستند مگر امام که آن مار را بسه نعلین در سه رکن زد مار سست شد امام نماز
تمام کرد ومار تمام شد آن مار را بوزن بر کشیدند سیزده من شد وبروایتی هفده من هر من
ششصد درم سنگ واز اینجاست که مار وکژدم را بمجرد ظهور کشتن رواست واگرچه
بقول بعضی تا قصد نکند نشاید کشت وصحیح اول ست این همه در ترغیب گفته وهمچنین کشتن
کنه وسپش وگرگ وکلاغ مردار خوار وموش وموش گیر این در ذخیره گفته ودر جامع الرموز گفته
کشتن آدمی موذی واجب ست در مختار الفتاوی گفته که کشتن اعونه وسعات وظلمه
مباح ست بلکه ثواب ست وبسیار مشایخ فتوی برین داده اند این در ترغیب تنصیص کرده

زن خود سواری تواند شد مرد امتناع آرد والا بجا مہا نکاحت کند تا حرارت او بوے نرسد واگر حاجہ نیابد در دفع شہوت بکوشد ہمچنین بداہ غیر اگرچہ بدیرہ یا مکاتبہ یا ام ولد باشد روا است خلوت و مسافرت با اینہا بر اصح چون امین باشد و مس او نیز روا است چون امین باشد بر خود و بر او باک نیست مس وا ہے کہ ارادہ خریدن او دارد واگرچہ امین نبود لیکن بر مختار نظر او بر شعر و بر صدر و ساق واہ روا است اگرچہ خالیف ما بشد و مس مباح نیست چون امین نبود اما بجلال خویش نظر بر ہمہ تن روا است لیکن اولی تر آنست کہ ہر یک بفرج دیگرے نہ بیند کہ از مر تضے آمدہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ من اکثر النظر الی سواتہ عوقب بالنسیان و از ابن عمر رضی اللہ عنہ آمدہ اولی تر آنست کہ بہ بیند تا ابلغ باشد در لذات و عقیقہ و این نزد یک ما مباح ست واجب و سنت نیست نہ در پسر و نہ در دختر و نزد یک امام شافعی سنت ست و در کنز گفتہ از پسر دو گوسفند ست و از دختر یکی و اگر در ان ہر یکے بس کند باک نبود و نزد یک زفج گوید اللھم ھذہ عقیقۃ ابنی فلان دمھا بدمہ ولحمھا بلحمہ وعظمھا بعظمہ وجلدھا بجلدہ و شعرھا بشعرہ اللھم اجعلھا فداء لابنی من النار و استخوان او را بشکند و ان او درست بدایہ دہد و باقی را تصدق کند و این روز ہفتم یا چہاردہم یا بست و یکم کند و سر مولود بتراشد و بوزن موی او نقرہ تصدق کند و عزل از زن او درین زمانہ این در خلاصہ گفتہ و فی الحدیث خیار امتی بعد المائتین کل خفیف الحاذی قلیل الاھل و قلیل الولد این در ظہیرے گفتہ و در حرہ رضا زن شرط ست و در امۃ نہ اما در امت غیر نزد یک امام رضا مولی شرط ست و نزد یک صاحبین رضا راہ این در خزانہ گفتہ و قید بندہ اگر خوف اباق باشد لعل باک نبود این در کنز الدقایق گفتہ و او قبول ہدیۂ

۱ مدبرہ آنرا گویند کہ بعد از مردن من تو آزاد گوید ۲ مکاتبہ آنرا گویند کہ بعد از ادا نمودن نشتم قیمتی و ۳ مولا از زنوشتم قیمتی و ۴ کنیزک یعنی کہ ہم سن و ہم بالا ۵ محرم در اینجا بمعنی دار دو ۶ بر مالک حکم اجنبی دارد و ۷ امام شافعی و امام مالک رحمہما اللہ ۸ حکم عورم دارد ۹ تمیز الاحکام ۱۰ ما ولد آنرا گویند کہ از مولای خود فرزند آورد ۱۱ کہ از مولای خود فرزند آورد ۱۲ کودکان و اناث سیاہ از دیک و یا از کہ در یک رضاعہ او در نزاعت تحوان یا دیک سیاہ بہ نزد ۱۳ حق ۱۲ اناث ۱۴ اہل ۱۵ ولد دار د ۱۶ و صفت مانند و باشد انچہ در نجیہ روایت در عقیقہ ہم روایت ۱۷ گذاری شرح المصباح ۱۸ عقیقہ را بفقیر ۱۹ و دہد ۲۰ دعوت و اسخوانہا کہ بید

اگر کسے سیار نظر کند بسوے عورت خود کور گردد خود بخود شد ۱۲

اے بار خدایا

این عقیقہ این پسر فلان دم آن بدم این و گوشت آن بگوشت این و استخوان آن باستخوان این و پوست آن بہ پوست این و دعوے آن بموے این اے بار خدایا بگردان تو ہر یک را کفارت ای یکہ برائے پسر من از آتش دوزخ ۱۲

اختلاف افتد و رجوع باستاد کنند و شرط کنند بر وجه مذکور روا بود و ماخوذ امام طوافی
این ست این در ذخیره گفته او خوردن زیاده از قدرے که نماز ایستاده تواند گذارد که درین
نه اجر ست و نه وزر و درین حسابی باشد یسیر اگر از حلال بود این در خزانه گفته او مشک این
در تحفه المکیه گفته او چونه با برگ این در نصاب الاحتساب و مجموعه خانی گفته او بیضه
ماکیان مرده این در ذخیره گفته و در سراجی گفته و همچنین شیر شاة مرده و باک نیست بدود
زنبور قبل از نفخ روح و جو که یافته شود در افگنده شتر و گوسفند شسته شود و خورده شود نه آنچه
از سرگین گاو یافته شود و نانی که در و افگنده موش باشد اگر سخت باشد انداخته شود و نان
خورده شود و در خلاصه گفته اگر در روغن افگنده موش یافته شود و یا در گندم بود و همچنین
آنرا آرد ساخته شد روا ست خوردن اینها مگر چون نمره متغیر شود و فقیه ابو اللیث گفته
که ماخوذ این ست و اگر در دیگ پخته پلیدی افتاد اگر حالت جوش نباشد گوشت او را شسته
خورند و الا نه اما مرقه مطلقا نخورند در ذخیره گفته او نظر مرد بمرد مگر از ناف تا زانو و همچنین نظر زن
بزن و همچنین نظر زن بمرد بیگانه و بروایتے به پشت و شکم او نیز به بیند و این وقتی ست که در
دل زن شهوت نیفتد اما اگر داند یا شک افتد نه اما مس او روا نه چون هر دو مشتهی باشند
اگرچه ایمن باشند و اگر یکی بحد شهوت نرسیده حرام نبود و داه را روا ست که نظر کند بمرد بیگانه
مگر از ناف تا زانو و مس کند چون ایمن باشد و همچنین نظر مرد بمحارم نسبی و رضاعی و صهرے
بنکاح و همچنین بسفاح بر اصح بسر و روی و سینه و ساق و بازو و اگر ایمن باشد و الا نه بر پشت
و شکم و ران و در کافی گفته مس چون نظر ست و این هر دو آنگاه ست که ایمن باشند
و الا نه و روا ست خلوت و مسافرت با اینها و اگر حاجت افتد بانزال و ارکاب
ازو را جامها مس کند و ظهر و بطن گیرد نه از زیر او چون ایمن باشد و الا پرهیز کند پس اگر

والا نزدیک همه باک نه این در جامع گفته و در کنز الدقایق گفته که تحلیه مصحف رواست
و در جلابی گفته که این نزدیک طرفین ست و نزدیک امام ابو یوسف مکروه بود اما نوشتن
او بزر از ابراهیم نخعی آمده که مکروه است و در جامع صغیر حسامی گفته باک نیست بنقش مسجد
بچونه و ساج و آب زر و نقره و لفظ لا باس دلیل ست بر اینکه مستحب غیر این ست یعنی
صرف بفقرا و بقولی قربة است و بقولی مکروه اما صحیح اول ست و فتوی برین ست در مطالب گفته
این همه چیز آنگاه است که مال حلال باشد و اگر در آن شبه باشد یا مال وقف بود مکروه است
که خدا تعالی قبول نمیکند مگر طیب را پس مکروه باشد تلویث خانه او بانچه مقبول او نبود
و در نصاب گفته اینهمه وقتی ست که منظور تعظیم مسجد باشد و اگر از جهت ریا و زینت باشد
مکروه است و در ظهیری گفته رواست تزئین خانه بچونه و آجر و ساج و انواع رنگها و آب
زر و نقره لیکن صورت در هیچ محل نکند و مسابقه بفرس و ابل و ارجل و رمی تیر این در
کنز الدقایق گفته و همچنین بازی با حلال خود و فی الحدیث لهو المؤمن باطل
در حدیث بازی مومن دروغ است
الا الثلث تادیبه لفرسه و مناضلته عن قوسه و ملاعبته مع اهله و مصارعت
مگر سه ادب دادن او باسپ خود و تیر انداختن از کمان و بازی او با زنان این در هدایه گفته
از جهت تحصیل قدرت مقاتله نه از جهت تلهی و همچنین بازی جوانان در تابستان بزدن
خربوزه بعضی به بعضی این در جواهر گفته و شرط از یک طرف نه از دو جانب مگر به تخلل محلل این
در کنز الدقایق گفته یعنی ثالث گویند اگر تو بر ما هر دو سابق آمدی هر دو مال ترا باشد
و اگر ما هر دو بر تو سابق گشتیم ما را چیزی ندهی پس ثالث بسبقت مستحق مال باشد و اگر
ایشان سابق شده اند اگر برابر یکدیگر بوده اند هیچ یکی را چیزی نباید اگر بر طریق تعاقب باشند
سابق مستحق باشد این در عالم ملکی گفته او ثالث آنگاه حیله جواز شود که متوهم باشد سابقیه
او یا مسبوقیه او و اگر یکجز محقق باشد نه امام محمد بن امام الفضل گفته اگر میان دو کس در مسئله فقه

ذکر بعضهم انما یجوز السباق فی نداء الاشیاء الاربعة رو رود الآثار فیها و لا اثر فی غیرها ۱۲ غرایب ۳ تعاقب از یکدیگر در آمدن ۱۲ تاج ۴ محلل صورت مسئله زید و عمرو تیر می اندازند با اسپان می دوانند و این اسپان وقتی سبقت میکنند و وقتی می مانند زید میگوید اگر من پیشی کنم هزار درم می ستانم و اگر عمرو پیشی کند چیزی ندهم هذه صورت البدل من جانب واحد و اگر بدل از هر دو جانب است

ودوانیدن شتر و غیره ۱۲

کشتی کردن ۱۲

شرط سباح است از یک طرف ۱۲

بحث میکنند اگر بدل از جانب احد باشد روا بود فی الخانیة الفقیهین اذا تکلما فی مسئلة اذا کان البدل من احدهما یجوز فی ذا لکان من الجانبین لا یجوز ۱۲ فتاوی قرآن خانی

وگاه استنجا در راست انداز د۴ و استعمال مفضض و مذهب ای زمین بنقره و زر چون
آوند و کارد و تخت و کرسی و اطراف آئینه و مجمر و مکحله و لگام در رکاب و شفر۵ و د و ال
نزد یک امام اعظم چون پر پنیر کند از موضع نقره و زر و نزد یک صاحبین مکروه ست لیکن در
کانی گفته از امام محمد در روایت ست و صحیح قول امام اعظم ست اینهمانگاه ست که با دانه
جدا شود و الا چنانچه با آب۵۶ زر و نقره طلا کند باجماع پاک بنود این در جامع گفته گویند
امام ابن مبشر مه و ابن ابی لیلی طعام میخورد پس پالوده را در طبق زر آوردند این هر دو بر خاستند
نا بردند امام گفت که خلیفه مے بیند و شما میرو ید گفتند سنت پیغمبر علیه الصلوة والسلام
را فراموش کردے که وے منع کردی از خوردن و نوشیدن در آوند زر و نقره
امام فرمود که فراموش نکرده ام پس طبق را گرفت و ابرنان ریخت و خوردن گرفت و آنها نیز
خوردند بعده قدح منصب بر آب آوردند امام از و نوشید لیکن دهن بر زر ننهاد و گفتند
که سنت پیغمبر نگاه نه داشتے فرمود داشتم که وے را قصعه۵۳ بود چنین دارد میخورد و اگر
شمارا بدر یا گذر افتد و حاجت با آب افتد و آوند نباشد در دست انگشتری باشد خوردن از و بدست
روا بود یا نه گفتند نه خلیفه بخندید چون بدر آمدند یکی بدیگرے گفت همی شناسے که ایمرد
که بود گفت نه لیکن ما را نصیحت کرد امام حلوانی در شرح چنین گفته و استعمال احجار۵۴ چون
رصاص و شبه و آهن و آبگینه و بلور و عقیق و نحاس و صفر۵۵ با آنیه ساختن و نفع گرفتن
لیکن از سفید گفته و شرعه گفته که خوردن در نحاس و صفر۵۶ مکروه ست و همچنین فص فضه
و عقیق و زمرد و فیروزه و یاقوت این در جامع گفته۵۷ و در ذخیره گفته پاک نیست که نگین
سنگ باشد و این دلیل ست بر انکه اعتبار حلقه راست نه نگین و تختیه منطقه و حمایل شمشیر
نقره نه بزر که به نزد یک بعضی مکروه۵۸ ست و این همه انگاه ست که زر و نقره از و جدا تواند شد

Not for Sale

معصیت باشد وصدقہ دہد کہ شاید بلا از آسمان فرود آمدہ باشد ودار و کند کہ شاید
علت از اندرون خاستہ باشد و در شرح جنہ گفتہ کہ بر لدیغ مار و کژدم فاتحہ ہفت
بار بخوانند پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام بر لدیغ کژدم آب و نمک بر محل لدغ می مالید
و کافرون و سعوذتین بخواند از معالم گفتہ کہ مار و کژدم پیش نوح علیہ السلام گفتند
کسی از مضرت ما ترسد و گوید سلام علی نوح فی العالمین از ما ایمن شود و ہر کسے کہ بول
او حبس شود بخواند رب اللہ الذی فی السماء تقدس اسمک امرک فی السماء والارض
کما رحمتک فی السماء فاجعل رحمتک فی الارض واغفر لنا حوبنا وخطایانا انک
انت رب الطیبین فانزل شفاء من شفائک ورحمۃ من رحمتک علی ہذا الوجع
تا کو شود **فصل ششم** بدانکہ مباح چون کسب ست برای تجمل این در شرح خلاصہ و در ظہیر
گفتہ پاک نیست بجمیع مال از حلال چون متکبر و متنعم فرایض و مانع حقوق بنا شد گویند عبد الرحمن
بن عوف رضی اللہ عنہ کہ یکے از عشرہ مبشرہ بو ربع ثمن مال او حصہ یکزن او شد مصالحہ
بر ہشتاد و سہ ہزار دینار قرار یافت لیکن اتفاق اولیتر ست و فی الحدیث نعم المال
الصالح للرجال الصالح این در خزانہ گفتہ و پاک نیست با مساک قوت یکسال برای خود
و عیال خود و تصدق بباقے کہ پیغمبر ما علیہ الصلوۃ والسلام چنین کردہ بود و در ازال خیار این
در مطالب گفتہ و پوشیدن از برائے تزین نہ تکبر ای باوے چنان باشد کہ قبل از ان بود
و انگشترے نقرہ بقدر مثقال و فتوے بر ین ست این مستحب ترغیب الصلوۃ گفتہ و در مختار گفتہ
کہ چون احتیاج بوے بنا شد ترک اولی تر است و مختار از برائے فتوی این ست و باید کہ
نگین او بطن کف کند و در خزانہ گفتہ بخلاف زنان کہ در حق ایشان زینت ست و در بستان
اگر بر نگین اسم خدا تعالے یا پیغمبری باشد مستحب ست کہ چون بخلا رود نگین در کف کند

ان الذین یتلون کتاب الله واقاموا الصلوة وانفقوا مما رزقناهم سرا وعلانیة
یرجون تجارة لن تبور لیوفیهم اجورهم ویزیدهم من فضله انه غفور شکور
و در متاع نهد سود و برکت بسیار معاینه کند این در شرح جنه گفته و مستحب ست که در آید
بر اهل خود بروز نه در شب در حال غفلت تا بر مکروهے اطلاع نیابد اما اگر سفر او قریب باشد
و اتیان او در شب متوقع باشد یا قدوم او شهرت یابد و زن بداند باک نیست که
بشب در آید که مقصود تهیوست و آن حاصل شد این در مطالب گفته و باید که برای
اهل خود هدیه بیارد و اگرچه سنگی باشد و بقول بعضی راه آورد آوردن سنت موکده است
و پیغمبر علیه الصلوة والسلام چون بمدینه می آمد نحر میکرد جزور یا بقره را و ازینجا مشایخ
مستحب داشته اند این را برای کسی که نیت قرار دارد و عیادت مریض گاه گاه ای
روزے عیادت کند و دو روز ترک گیرد و مستحب ست که نزد زانوی مریض نشیند نه سر و چشم
برو دارد نه بجانب چپ و راست و بسیار تیز بروے نه بیند و بروے با جامه کهنه
در یمکین در نیاید روے برو ترش نکند و سخن نکند مگر آنچه او را خوش کند و بشارت دهد
او را بصحت و درازی عمر و کم نشیند و فی الحدیث تمام عیادت المریض ان یضع احدکم
یده علی جبهته او علی یده فیساله کیف هو و از و دعای طلبد که دعای مریض چون
دعای ملائکه ست و وی را دعای کند بشفا و فی الحدیث ما من مسلم یعود مسلما
فیقول سبع مرات اسال الله العظیم رب العرش العظیم ان یشفیک
الا شفی الا ان یکون قد حضر اجله و بروی هفت بار بخواند اعوذ بعزت الله
وقدرته من شر ما تجد و سنت ست که در مرض بنالد و توبه کند از معاصی
و بعد از صحت غسل کند گفته اند مریض سه کار کند استغفار کند که شاید زحمت از جهت

نامه داد که بفلان برسان در حال فرو آمد که با مکاری شرط نکرده ام باوی گفت کل سکنے
تا بستانم بعضی گفته اند که این کمال ورع ست والا این قدر را وزنی نه بود و بعضی گفته اند
این هم نشاید که اورده اند که بزرگے نامه نوشت و قدری خاک از دیوار همسایه برگرفت
و برو افگند که این را چه مقدار باشد هاتف آواز داد خواهد دانست کسی که خاک پیش در غیرے
بی قدر شمرد که فردا قیامت در حواب آن چگونه در خواهد ماند آن بزرگ بیهوش شد چون بهوش
باز آمد بحلی خواست و آنگاه نامه فرستاد و دیگر چون از سفر باز آید و نظر او در شهر خود افتد بگوید
اللهم اجعله لنا قرارا و رزقا واسعا آنگاه خبر بخانه فرستد که ناگاه بخانه در آمدن منهی ست
و چون بحجره خویش رسد اول در مسجد در آید و نماز گذارد و در کنز الدقایق گفته چون مسافر بمنزل فرود آید
اول بعلف مرکب خود آغاز و قبل از طعام خود و اختیار کند زمین نرم را که در و کیاه بسیار باشد و قبل
از قعود و در رکعت نماز گذارد تا ملالت از سر رود و بگوید اللهم انزلنی منزلا مبارکا و انت
خیر المنزلین و مستحب ست که شب رفیقان بنوبت پاس دارند و در راه خواب نکنند
که محل حیات و سباع ست و قوم یک محل فرود آیند و فی الحدیث علیکم بالدلجة
فان الارض تطوی باللیل ما لا تطوی بالنهار و در اول شب نزود که مظنه خسف ست
بلکه پس از نصف شب و آواز برنکند تا نزوده آگاه نشود و باید که از هر منزل بدو رکعت وداع کند
و سنت ست که از هر منزل بگاه رحلت کند و چون بشهر در آید اولا سر که و پیاز خورد تا آب آن
شهر بوی ضرر نرساند و اگر راه گم کند بانگ نماز گوید و حال ظاهر شود و اگر تشنه شود و سوره کوثر
بر سنگ ریزه و مدر و در دهن نهد این در خانے گفته و اگر تا جرے زیادتے سود خواهد نزد یک
تجارت گویند اللهم صل علی محمد عبدك و رسولك و صل علی المومنین والمومنات
و علی المسلمین والمسلمات و اگر بر چهار پاره سفالینه نوز پاک این آیت بنویسد

بحل یک گرفتن
یعنی بگذار
ریشه‌ی فارسی
ترجمه اللهم
اقا بارخدایا
یکدان این را
مانند گاه و
شرح

ای ما بعضایا
مدل کن قرا
منزل را

در ما نوزیکه

تمام الطیب فی البیتین جمیع ✤ وحسن القول فی قصر الکلام ✤ تقلل ان اکلت وبعد اکل
تجنب فالشفا فی الانهضام ✤ ولیس علی النفوس اشد باسا ✤ من ادخال الطعام علی الطعام
در بستان گفته که نافع تر بعد غذا تمدد ست وبعد عشا حرکت ست ومشی ولهذا گفته اند اذا
تعشیت فتمش تمش واز ابن عباس آمده رضی الله عنهما از پنج چیز بشیان[1] خیز وخوردن
سیب ترش وبول در آب ایستاده وحجامت بر قضاء الفارسیش در خاک وخوردن شور
موش وهمچنین خواندن الواح قبور وخوردن کشتیز وفتن سیان دوزن ودوشتر مقطور رد
سفر بامداد شنبه ویکشنبه وپنجشنبه ورد دوشنبه ودر ترغیب الصلوة گفته آداب سفر یکی رد ودایع وساندن
نفقه واجب وگرفتن توشه بقدر کفاف ودیگر رفیق صالح[2] ودیگر وداع احوان که در دعا
ایشان برکت ست والیشان دین وعلم را در پناه حق کنند وپیغمبر علیه الصلوة والسلام چنین می گفتی
زودك الله التقوی وغفر ذنبك ویسر لك الخیر حیث ما کنت (توشه دهد خدا ترا پرهیزگاری ویبخشد گناه ترا وآسان کند خدا مر ترا نیکوی هر جا که باشی از دنیا وآخرت)
الحمد واخلاص یکبار وگوید خدایا دوست کردم پیش تو خود را واهل ومال وحشم ودولت خود را
حق تعالی همه را محفوظ دارد[3] وهم او را الصلاح آرد وسوره اخلاص را یازده بار بخواند
تا شر سفر از وبگردد وخیر آن بوی روزی شود واین کنز العباد گفته دیگر چون بدر سرای رسد
وپای بیرون نهد ویگوید بسم الله الرحمن الرحیم[4] بسم الله توکلت
علی الله ولا حول ولا قوت الا بالله العلی العظیم وچون سوار شود گوید سبحان
الله الذی سخر لنا هذا وما کنا له مقرنین ودیگر ستور را بار سبک کند وبر پشت او نه
استد وخواب بر ونکند وچوب بر روی وی نزند وبامداد وشبانگاه یکساعت فرود آید
بپای خود رود تا صدقه شود بر ستور ودل بکاری شاد شود ودیگر آنچه بر ستور نهد اول بار سبک
بنماید وبران زیاده نکند گویند که امام عبد الله بن مبارک بر ستور کرایه نشسته بود کسی بوی

[1] از نمی دانم چرا این رشته
[2] نقل عین الص
[3] بالای خود ستور یا چارپای را
[4] ستور یا چارپای را

در روز شنبه و نایم ازین سه چیزی مروم راند و بعد از نماز بامداد اگر بعد از بلند شدن آفتاب بخسپند باک بنود و خفتن در مسجد و در مجلس علم و خواب بیماران و خواب عالم و صایم و خواب در سجده چون مومن در سجده بخواب رود و حق تعالی مباهات کند بفرشتگان بنگرید که تنش بجماعت من بست و جانش بحضرت من و حجامت و این نافع ست از هر درد و بر گرسنگی اشتهی و نافع تر است و بر سری در درد ضرر و حجامت در سر شفاست از هفت چیز مجنون و حرام و برص و لقاس و درد دندان و تاریکی چشم و درد سر و در بستان گفته حجامت میان کتفین نافع ست نه در قفا که ازین فراموشی خیزد و نه در تابستان در شدت گرمی و نه در زمستان در شدت سردی و بهترین زمانها بیع و نصف اخیر ست و مکروه ست در اول ماه و در محاق و بهترین اوقات هفدهم و نوزدهم و بست و یکم ست روز دوشنبه و پنجشنبه نیک شنبه این مر عقیده امام پارسا گفته و فی الحدیث الحجامت یوم الاحد شفاء و این در کنز العباد گفته نه روز شنبه و چهار شنبه و در سه شنبه دو قولست و چون حجامت خواهد مستحب ست که قبل ازان روز یک شبانروز تنزه یکی نکند و نه بعد ازین و دران روز عشا نزدیک عصر کند و اگر باوی تخمه باشد چیزی خورد انگاه حجامت کند و دران روز بحمام نرود و نمکین نخورد که خوف نبل و کراست و سر که خورد و مرقه چغد و شیر نی تناول کند و دران روز آب اندک نوشد و از مانند شیر و عبرات احتراز کند و ز طبیری گفته که حجامت مستحب ست هر یکی را و فی الحدیث ما مر است بیماری من الملائکة الا قالوا الهی ارحمه بالحجامة و انچه میگویند که حجامت بدن ضعیف می شود و بعد از پنجاه سال تعلیل او مستحب ست غلط ست و این در غیر این است بوده که نور در بین است بشیر ست که در روز قیامت با هر پیغامبر دو نور باشد و با امت یکنور و پیغامبر ما علیه الصلوة والسلام بعد هر نوری نوری باشد و امت را دو نور پس حرارت نور و خون جمع شوند و اگر حجامت نکند شاید که تغلب حرارت بصیرت و معرفت قلب و قدری که از عضو استقراع تواند آورد **شعر**

روی امام احمد و دیگر و اند غیر الصلاة والسلام کان یتولی ان یؤخر الشاء و کان یکره الصوم قبلها و الحدیث لیس بها چیز الطحاوی کراهة الصوم قبلها بین ذلک علیه فوت وقتها دون انها عبادة فیفطر و الله اعلم قاله الشارح

حجامت در سر نافع است

کراهة

منع روز چهارشنبه

وهمین ست قول امام ویاران او در مختار گفته که آنچه در دست مردم ست حکم کنیم که از حلال ست
که غلبه قایم مقام ضرورت ست واز ابی القاسم حکیم آمده که قرض میگردد جایزه میگرفت و باین
ادای قرض میکرد و در کراهیت خلاصه گفته که حیله درین مسایل آنست که اول چیزی بخرد
بعده ثمن او از هر کجا که خواهد دهد امام ابو یوسف میگوید که از امام ابو حنیفه رضی الله عنه پرسیدم
ایشان بهمین حیله اشارت کردند واز امام پرسیده شد از خوردن طعام ظلمه فرمود که تحری فکری
کند اگر در دل او افتاد که حلال ست بخورد والا نه در خلاصه گفته کسی که او را صدقه حلال نبود افضل آنست
که جایزه سلطان نه گیرد اگر از بیت المال باشد واگر از ارث باشد روا بود واگر از غصب باشد
قبل از خلط حلال نبود وبعد از خلط پاک نبود که آن ملک او شده بخلط نزدیک امام وقول او ارفق ست
در ذخیره گفته هدیه مدیون اگر مشروط ست حرام بود والا اگر داند که از جهت دین فرستاده تورع
از و اولی تر است والا قبول کند گفته اند اگر هدیه قبل از قرض جاری بود بسبب قرابت یا صداقت
یا مدیون بجود معروف بود قبول کند والا تورع کند تا تصریح کند که از جهت دین نفرستاده و امام محمد رح
باک نداشته و در ملتقط گفته که امام تورع فرمود از استظلال بدیوار غریم لیکن در مطالب از ظهیری
گفته که این از امام بصحت نرسیده و گفته اند کسی که نگیرد و ندهد فاضلتر ست از کسی که گیرد و دهد و مکافات
هدیه با فضل یا بمثل و نزدیک عجز بدعای و حسن ثنا این در بستان گفته در مطالب گفته که ربوا
بر دو نوع ست حرام واین ظاهر ست و مکروه واین چنان بود که عطا دهی کسی را که ترا مکافات کند
و مهمان آری کسی را که ترا از وی امید مکافات بود چون همین نیت او را باعث شود بر هدیه و
لهذا قبول هدیه از و مکروه گفته اند و کسب از برای احسان و تعمیر مساجد و مروه و مواساة فقرا در خزانه گفته
که این فاضلتر ست از تخلی برای عبادت که این نفع لازم ست و آن متعدی ست و خیر الناس
من ینفع الناس و سعی در حاجت مسلم که اشتغال در آن یکساعت بهتر ست از اعتکاف دو ماه

یا از جهت غنا او مکروه بود و همچنین خدمت او در حمام برای تعظیم او اما بطمع اسلام یا فلوس
باک نیست و سلام غائب بغایب رساندن واجب ست و این بر فور رساند که امانت ست این
در کنز گفته و غایب رد جواب اول بمبلغ کند پس بر غایب لیکن در شرح حصن گفته که درین دو روایت ست
و بر اصح جواب بر غایب گوید پس برود مصافحه بعد از سلام بهر دو دست بغیر حائلی از جامه و جز آن
الی الصاق کف بکف و اقبال روی بروی و فی الحدیث من صافح اخاه المؤمن و حرک
در حدیث کسی که مصافحه کند برادر خود که مسلم ست و جنبانید دست
یده تناثرت ذنوبه و چون یکبار درود گویند از گناهان چنان پاک شوند که گوئی آن ساعت
خود را دور شوند گناهان او
از مادر آمده ست و بیکدست نشاند که خلاف سنت ست و سر انگشتان نشاید گرفت که تشبیه
بر افضیان ست و هنگام مصافحه دست نشاید ربود و با جامه نشاید داد که این جفاست و بر دست
و کتف و روی بوسه نشاید داد بقول طرفین بخلاف امام ابی یوسف و تقبیل دست غیر از جهت طمع
دنیا مکروه ست مگر دست عالم و عادل اما امام صدر شهید فتوی بکراهیت داده ست مطلقا اما مصافحه
کردن و دست خود بوسیدن و بوسیدن پای مردمان از افعال جهل ست و نشاید مگر پای مادر و
نشاید که ذمی را مصافحه کند و الا وضو کند ای دست شوید این همه در جامع و ترغیب گفته و اخذ عصا در
کبر سن و از ابن عباس آمده رضی الله تعالی عنهما که امساک عصا سنت پیغامبران و علامت مومنانست
و این در بستان ست و استقبال قبله در حالت نشستن مگر از جهت ضرورت و قبول هدیه مگر چون
در و مذلت بیند و فی الحدیث لیس للمؤمن ان یذل نفسه این همه در تعلیم المتعلمین گفته
در حدیث نیست برای مومن اینکه خوار کند نفس خود را
در بستان گفته اگر غالب در مال امیر حرام بود جایزه او نگیرد مگر چون داند که این از حلال ست و
اگر غالب حلال بود باک نبود بقبول مگر چون داند که از حرام یا از شبهه ست و در مجموعه نادر ست
گفته اگر غالب یا نصف مال حرام بود قبول نکند تا نپرسد و حکم بازار نیز همین ست در ظهیری گفته
جایزه سلطان بقولی رواست تا نداند که این از حرام ست و بقولی نه امام محمد گفته که اول ماخوذ ست

بضاری که منعے ست و وسط در تکلم نه در خفض صوت و نه در رفع آن که مکروه اند بهم و سلام دادن
اہل اسلام را بهر ملاقات بتعریف یا بتنوین که در جزا نهار و فرض نشود و بصیغهٔ جمع تا ملایکه
را محروم نکنند و از جواب اینها محروم نماند و در خانه گفته چون بدر یکے رود اولا اذن طلبد و
بعد از دخول سلام گوید و در بیابان اولا سخن کند بعده سلام و بدر مختار الفتاوی گفته سلام گوید
راکب بر ماشے ماشے بر قایم قایم بر قاعد قلیل بر کثیر کبیر بر صغیر غنے بر فقیر و در مسعودی گفته بزرگتر
بر خورد دو مهتر بر کهتر و شهری بر روستائی خواجه بر غلام بے بر کنیزک استاذ بر شاگرد و مادر
بر دختر پدر بر پسر و هر که بجاه و منزلت پیشتر بود بر دست که سلام اول گوید و سناق و جاعے
که به سوق مشغول اند چون شطرنج و شراب و سرود و بربط نباز یک امام گوید که در معنے امر معروف ست
و ما لحظه از حرام باز آنند و مقتدیک صاحبه نشاید و در گرمابه اگر برهنه اند نشاید و الا شاید و در ترغیب الصلوة گفته ست
سلام بر طفلان و اوقوے بر ین ست و بر ایشان نه نشاید و قوے بر ین ست و اگر اینها گویند از علیک نیفزایند لیکن
در ملتقط گفته اگر از جهت حاجتے سلام گوید یا اطال الله بقاك گوید و نیت کند تا اسلام آرد یا جزیه
ادا کند بدل و صغار باک نبود و بی نیت روا نبود اگر دو کس بر یکدیگر سلام گفتند اگر بتقدیم و تاخیر ست
نیاز شکند و اگر برابر ست بر هر یکے رد واجب باشد و در بستان گفته بجهے سلام گفت جواب یکی بسنده ست
و اگر کسے نگوید همه آثم شوند و اگر یکے را تعیین کند جواب بروی ست و در کنز گفته که خاص نکنند
بسلام معارف بلکه افشا کنند بر هر مسلم شناسد و رایانه و فی الحدیث افشوا السلام و اطعموا
الطعام و صلوا الارحام و صلوا باللیل والناس نیام تدخلوا الجنت بالسلام و سلام
باشارت انگشت نشاید که عادت یهود ست و نه بکف که از عادت ترسا ست و نه تواند کر را از جهت تواند کر
و فی الحدیث من تواضع الغنی لاجل غناه ذهب ثلثا دینه این در ترغیب ست و در ذخیره
گفته اگر برابر کاوز استاده شود بطبع اسلام باک نیست و اگر بے این نیت استد برای تعظیم او

۱ اسلام علیکم ۲ اگر ازان سلام علیکم ۳ والذکر فی حال الانثی ۴ یکیک اسلام ۵ منهیا ۶ قال النبی علیه الصلوة والسلام ۷ من الاعاجم ۸ اسلام ۹ قال الزهاد الصوفیا ۱۰ نام ۱۱ دباگشت ۱۲ اسلام ۱۳ باک ۱۴ ترغیب ۱۵ اسلام

کوزہ بدست راست گیرد و در آب نظر کند و در ابتدا بسم اللہ دم بسم اللہ بسم اللہ الرحمن بسم اللہ الرحیم گوید و در آخر الحمد للہ رب العالمین الرحمن الرحیم گوید و اسفل کوزہ را رعایت کند و آب را بخورد بمص نہ بعب کہ این در دو جگر خیزد و بشمال و بیکیم و استادہ و بر پہلو تکیہ زدہ و از مشک و نہ حالۂ مشک مگر کہ مسافر باشد و از جانب رخنہ نوشد و در اثنا طعام بسیار نوشد مگر چون گلو گیر و یا تشنہ شود و از نہر و حوض بکبرع نوشد و آب چاہ و جوی در شکم جمع نکند و در شب بعد از خواب نوشد مگر از غلبہ حرارت یا تپ و گفتہ اند کہ اگر پای از لحاف بدر آرد تشنگی تسکین یابد و آب بار و قبل از طعام آتش معدہ را فرو مے نشاند و بعد از طعام گرم میکند و فربہ میسازد و چون فاکہہ خوردنی مانند سیب و کشمش و انگور و خربا یا بربجگرم یا چیزے از شیرینے گرم یا سرد باید کہ آب در عقب او نوشد و چند لقمہ از نان خوردانگاہ نوشد تا ضرر بدندان نرسد و در آب دادن بہ پیران آغاز کند و ساعتے در آخر نوشد و کوزہ و آنچہ بر قومے میگرداند از جانب راست بگرداند و سور مسلم کہ بت دارد کہ در دو عین منفرست و ہفتاد حسنہ و اگر آوند نیابد بدست نوشد و از سنت ست کہ آوند مخمر باشد و در بستان گفتہ کہ بسیار نوشیدن در زمستان ضرر ست و در تابستان اندک و آب نوشد مگر بعد از فراغ طعام کہ این از ضرر دور ست و در مسعودی گفتہ کہ آب از دست نادر سیدہ و بنہ نشاید خوردن مگر باجازت ولی و خواجہ در بستان گفتہ و گفتن نزدیک خروج از خانہ بسم اللہ توکلت علی اللہ و لا حول و لا قوت الا باللہ و مشی در وسط راہ راکب راہ و بجانب راجل راہ در شہر و برعکس این در بیابان و در مطالب گفتہ چون از خانہ برآید نظر بقدم دارد و در راست و چپ نہ بیند و کفش پوش پاے برہنہ را در میان راہ راہ دہد اگر کافر یا زن پیش آید خود در میان نشود و از زیر بار مشرک شتاب رود و از کے تبعیت نخواہد کہ مالے از فتنہ نیست و نہ باید کہ آب بینی با دہن در گذارد و در مدارک گفتہ کہ در مشے قصد اختیار کند نہ نشیب بود و نہ

بفتحتین آب بیابان
خوردن ۱۲ رشیدیہ
بکبرع بسکون الباء
بیابان خوردن ۱۲ رشیدیہ
بآب حوض بان پڑ رہے
بیابان پر سے ۱۲ رشیدیہ
بعض بایک در کشیدن ۱۲
بخربزہ کہ پوست بہم شکن
و بخربزہ نقش خواندہ اند ۱۲
بفتحتین آب بیابان
خوردن ۱۲ رشیدیہ
بکبرع بسکون الباء
بیابان خوردن ۱۲ رشیدیہ
بآب حوض بان پڑ رہے
بیابان پر سے ۱۲ رشیدیہ
بعض بایک در کشیدن ۱۲
بخربزہ کہ پوست بہم شکن
و بخربزہ نقش خواندہ اند ۱۲

در چربی تا غیر کراهیت نکند و استخوان و پوست خوربزه و مثل این نیندازد بلکه پیش نهد و جمع
نکند میان فاکهه و پوست او در یکطبق که خلاف سنت ست این در بستان گفته و کسی را حث نکند
بر خوردن مگر مهمان و مریض را و لقمه چنان بردارد که بر کاسه و سفره نچکد و شربت بدست راست
گیرد و بعد از فراغ نیز بدست راست رد کند و ریزنده آب را دعا کند طَهَّرَكَ اللّٰهُ مِنَ الذُّنُوبِ
وَبَرَاكَ مِنَ الْعُيُوبِ و آب از دهن در طشت به نرمی ریزد تا یاران و فرش را رشاش نرسد
و در حاله دست شستن یاران آب ننوشد و بعد از فراغ دو رکعت شکرانه گذارد بدانکه بغدا
مباکرت کند بقدری که تواند که از مرتضی رضی الله عنه آمده کسی که بقا خواهد بکاه خورد و قرض
کم گیرد و نزدیکی کم کند و این در بستان گفته و عشا نگذارد که ترک او مهر مه ست و چون برنج خورد
درود بسیار فرستد و تبرک کند بخربزه که در و قطره آبست از بهشت و خربزه و نزدیک تقلب او گوید
بسم الله الرحمن الرحیم اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ تا نزدیک بریدن
فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ آن خربزه خوب برآید و اگر تواند پوست و مغز و تخم او نگذارد و آب
او نریزد و احب ثمار به پیغمبر علیه الصلوة والسلام خوربزه و خرما بود و شفا جوید بشهد از همه
امراض که مبارک ست و پیغمبر کدو را دوست میداشت و در رمان قطره آبست از بهشت و خیار
بنمک خورد و از اسفل و پیغمبر علیه الصلوة والسلام کدو را میخورد و در فضل او میفرمود که مَنْ اَكَلَهُ
عَلٰى اَنَّهُ دَاءٌ كَانَ لَهُ دَاءٌ وَمَنْ اَكَلَهُ عَلٰى اَنَّهُ دَوَاءٌ كَانَ لَهُ دَوَاءٌ و سنت در خوردن ترب آنست
که پیغمبر علیه الصلوة والسلام را در اول یاد کند تا بوی نیاید و خوردن بقدری که نماز استاده تواند
گذارد و روزه برو آسان شود فی الحدیث اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ اَحَبُّ اِلَى اللّٰهِ مِنَ الضَّعِيفِ
این در خزانة المفتیین گفته و احتراز از طعام بازار که بنجاست نزدیکتر ست و برکت ندارد و
از وی غفلت خیزد و این در تعلیم گفته و نوشیدن آب نشسته بسه دم بدانکه چون خواهد که آب نوشد

خوردن و ناخوردن رواست و آنچه بزبان بدر آید خوردن او نیکوترست مسئله و غسل یدین
تا رسغین بعد او فراغ برای دفع جنون از پیران در یک طشت و فی الحدیث اجمعوا وضوءکم
یجمع الله شملکم پس افراغ طشت هر بار مکروه بود لیکن در بستان گفته بقول بعضی باک نیست
بلکه مروت است که شاید رسومت از طشت بجامه رسد و مضمضه سه بار اما دعا کردن بعضی احادیث
اند باین که بعد از غسل دست سنت باشد و بعضی مشعر باشند باین که قبل از غسل دست سنت
باشد این در شرح حصن گفته و اجتماع بر طعام و اگرچه از اهل و فرزندان بود که درین برکت و شفاست
و فی الحدیث احب الطعام الی الله ما کثرت علیه الایدی و شر الناس من اکل وحده
و ضرب عبده و منع رفده و نکح یده و حضور همنام پیغمبر علیه الصلوة والسلام و نکشیدن
دست از طعام قبل از یاران که شاید یکی را بطعام حاجت باشد و به تنها یکی شرمش آید و مسح
چشم ببله دست و جای گفته که روی و ذراعین را مسح کند و دست نیفشاند تا مروحه شیطان
نشود و این همه بست و چهار عدد باشد این چهار را مستحب گفته و آنها را سنت و آداب در طعام آنست
که بعد از گرسنگی خورد و قبل از سیری بس کند و دست بمندیل نمالد در آغاز تا اثر آب باقی باشد
نزدیک خوردن لیکن در بستان گفته باکی نیست اما در آخر مسح کند تا اثر طعام بکلی زایل شود
این در قرآن خوانی گفته و بسم الله خیر الاسماء تا آخر بگوید و آغاز نکند بطعام
تا متقدم یا شیخ نا آغازد و لقمه خورد گیرد و بسیار بخاید بجانب راست دهن و طعام را بلطف فرو برد
تا همچون آواز شتر از حلق او بیرون نیاید و قبل از ابتلاع لقمه دیگر بر ندارد و دهن بسیار نکشاید
و بسیار بر نکند و در اول هر لقمه تسمیه گوید و در آخر هر لقمه حمد گوید و چشم بر طعام دارد و گاه سرفه
و عطسه روی از طعام بگرداند و اگر مانند استخوان از دهن بر آید روی بگرداند و بجانب چپ اندازد
و در ادخال و اخراج دست در کاسه با رفیق موافقت کند و لقمه چرب در سرکه نه اندازد و نه سرکه

حتی یفرغ منه و نشستن بر پای چپ و استانیدن پای راست و بر پای و یا زانو نشستن نیز مروی ست
برای تا آنکه فارغ میشود از او
مسئله و تسمیه بلند در آغاز و اگر فراموش شود در میان و آخر بگوید بسم الله اوله و آخره و گفتن
اللهم بارک لنا فیه وارزقنا خیرا منه و در شیر گوید اللهم بارک لنا فیه وزدنا منه
و بدست راست خوردن اما وقت حاجت باک نیست که از چپ استعانت کند که پیغامبر صلی
الله علیه وسلم نان بدست راست میگرفت و خربزه بچپ و از هر دو میخورد مسئله و آغاز و ختم
بنمک کردن که شفاست از هفتاد مرض چون جنون و جذام و برص و درد شکم و دندان و بردارد نمک را
بمسبحه و ابهام فی الحدیث من افتتح الطعام بالملح واختتم بالملح فانه لا یحاسب بذلک
الطعام وغفر له ذنوبه وغفر الله لمن اکل ذلک الطعام این در صوفیه گفته و شکستن نان
بدو دست و نخورد صحیح مادام که مکسور باید و خوردن بسه انگشت ابهام و مسبحه و وسطی نه بدو و نه بپنج
که آن دلیل ست تکبر و این دلیل حرص لیکن در مطالب گفته که ضم نکند رابعه و خامسه را مگر بعذر
مسئله و از مایلی خورد نه از وسط مگر فاکهه و اکل سواقط که مهور عین ست فی الحدیث من فعل
در حدیث کسی که میکند
ذلک یصرف الله تعالی عنه الجذام والبرص والجنون وعن ولده من اکل ما سقط من المائدة
میگرداند خدا بلند از آن شخص نام زحمت که داغ سیاه میشوند از دیوانگی و از فرزند او و کسی که خورد آنچه افتاد
لم یزل فی سعة الرزق ووقی الحمق عنه وعن ولده وولد ولده مسئله و لیسیدن کاسه
از سفر زوال نشود در کشادگی رزق او و نگاه داشته میشود بیدانشی از او و از فرزند او و از فرزند زاده او
که چون عتق رقبه است و کاسه او را مغفرت میخواهد و حمد بعد از فراغ اگر در طعام شبه نباشد
والا استغفار و کریمه و غم پیش کند این در عین العلم آورده و نباید که حمد بلند گوید مگر چون یاران فارغ
باشند تا منع ایشان نشود مسئله و لیسیدن انگشتان قبل از مسح بمندیل از وسطی تا ابهام فی الحدیث
در حدیث
ان الله وملائکته یصلون علی الذین یلعقون اصابعهم و هر انگشت را سه بار لیسید این در حنفی
بدرستی خدا تعالی و فرشتگان رحمت میخوانند بر آنکسانی انگشتهای خود را
گفته مسئله و خلال دندان بخلاف سیاه و زرد یا درخت تلخ نه بآس و رمان و قصب و قت و طرفا و مکنسه
و ریحان و بروی و زر و نقره و آنچه بر آید نخورد بلکه بیندازد و در بستان گفته که آنچه بخلال بدر آید

که درین جفا و خلاف ست مگر بعذر و کسی را همراه نبر دیگر باذن مصنف و بنشیند جای که او انتشاند
و نخواهد از وچیزی از امور خانه و تغییر چیزی نکند مگر انچه حرام باشد و بسیار نه بیند بموضع طعام
و راضی شود بانچه پیش او نهند و انتظار دوام نکند و از وچیزے نخواهد مگر نمک و آب و دست
در طعام نه نهد مگر باذن یا مشاهده وی و عیب نکند طعام را مدح بسیار نیز نکند که این دلیل
حرص ست و نه پرسد که ترا این طعام از کجاست از غصب یا سرقه این در طهارت خلاصه گفته
و گفته اند اگر مبتلا شود بضیافتی که در و شبهه ست از حرام حیله آنست که صاحب ضیف گوید که این
مال ملک فلان فقیر کردم و چون مالک ساخت او مالک شد و اگر آن فقیر دیگر را مالک کند
روا بود و انچه گفته اند که از مال فقیر خوردن مکروه ست یعنی از مالی که از صدقه گیرد نه انچه از جهت
دیگر مالک شود این همه در جواهر گفته و بقدر خانه خود خورد که انصاف ست بازیاده که تفضل ست
و کم نکند که خیانت و نفاق بود و شیر و خوشبوے رد نکند و نگوید بمضیف و خادم که بخور و بعد از فراغ
او را دعاے کند که پیغامبر صلے اللہ علیہ وسلم میفرمود افطر عندکم الصائمون وصلت
علیکم الملائکة وتنزلة علیکم الرحمة واذن طلبد و برائے سخن نه نشیند مگر آنکه نشاند
و اگر دو کس دعوت کردند اجابت سابق کند و اگر یکی طلبند اجابت کسی کند که بدر نزدیکتر باشد
و اگر برابر باشند اجابت دوستر کند مسئله و خلع نعلین بگاه خوردن مسئله و غسل بدین
تا رسیدن قبل از طعام افضلیت دفع فضل از جوانان تا پیران انتظار نکشند لیکن در بستان گفته قیاس آنست
که آخر مجلس آغازند با کے نبود اما شستن یکدست یا انگشتان از سنت نیابت ندارد و مسئله
وضع طعام بر سفره و این را بر زمین گفته اند که در سفره لسرخ ثواب بسیارست مسئله و خوردن
در آوند سفاله یا چوبین و فی الحدیث من اتخذ انیة من خزف فارتها الملائکة این در
خزانة المفتیین گفته مسئله و فضار سرکه و سبزه و فی الحدیث من اکل الخل قام علی راسه ملک یستغفر له
ودر حدیث کسی که سبزه خورد سیر کردانا ستاوه میشود و بر سر او فرشته استغفار
بجوید

۱ قولہ تغییر چیزی الخ مگر در منقول عنہ چیزی نیست ۱۲
۲ قولہ الا ما کان حراما الخ ۱۲ ابو المعارف
۳ ای بحضور مضیف زیرا که اذن و کیل دلالت اذن بغیر حضور او نمیکند ۱۲
۴ قولہ بنیاید الخ ۱۲ ابو المعارف
۵ قولہ بیدن انتظاب ۱۲
۶ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۷ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۸ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۹ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۱۰ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۱۱ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۱۲ قولہ ۱۲ ابو المعارف
۱۳ قولہ ۱۲ ابو المعارف

عذاب شود پس طعام پیش خاص و عام یکسان باشد لیکن در صوفیه از بستان گفته که سابلے
پیش عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها آمد گرد از برای او بپاره نان آمد گرد باز مردی با هیبت گذشت
او را نشاند و بمایده او فرمود پرسیده شد گفت آمرنا رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم
ان ننزل الناس منازلهم ثم قال اذا جاءکم کریم قوم فاکرموه پس اگر برابر کنی در غنی
اینکه نازل بکن مردم بمنازل ایشان و فقیر و مجالس یا در رمایده یا در حکایت یا در هدیه فساد بیشتر شود از صلاح که اندک در چشم
فقیر پیش مے نماید و همین قانع میشود و غنی باین عادت نگرفته است و نخواند از یک خانه بدر بے پسر و
برادر اگر کلان باشند و سنت آنست که مهمان او دست نگرفته بمنزل در آرد با ستشار و بشاشت
و نه نشاند باوی کسے را که برادر گران آید و تاخیر نکند اکثر را برای یکے یا دو پس دست بشوید باید که
اول خود دست بشوید و خادم باید که درین حالت استاده باشد و طشت بجانب راست بگرداند
بعد نمک کوفته بیارد و بماحضر تعجیل نماید و از برائے مهمان طعام خوب اختیار کند و در احسن او انے
و خدمت باهل خانه نگذارد بلکه خود کند لیکن در بستان گفته اگر قوام اندکے باشند با کے نبود
که بایشان نشیند و برمائده خدمت کند و از ایشان غایب نشود و سنت ست که مضیف اول در طعام
دست خود اگر در میان نشیند و آخر هم وی برگشد و اگر خیار و خربزه به برد اول خود چشد و احیانا
بگوید که بخورد و الحاح نکند و سوگند ندهد و از خدمت بخوید و خاموش نه نشیند بلکه سخن نافع کند
و قیمت طعام نکند و بر و خادم خشم نگیرد و نه بر اهل خانه و از مهمان نپرسد که فلان چیز بیارم و تکلف نکند
بیش از طاقت و تاخیر کند در رفع سفره و گفته اند که حلاوت ابعد از طعام خوب تر ست از کثرت الوان
و بعد از فراغت بزودے رخصت دهد اگر شب آنجا باشند یا محتاج بایشان رساند و اجابت
نیز سنت ست و از جهت بعد و قصر امتناع نیارد و قصد نکند حاجت شکم را بلکه نیت کند اقتدا بسنت
پیغامبر صلی الله علیه وسلم و اکرام مسلم و ادخال سرور در دل او و بعد از اجابت امتناع نیارد از حضور

که طریقه متقدمین این بود
که فتوای ایشان طعام میگریه
پیش مهمان گشیده نهند
و بهترین اشتهای آن باشد
بجوزد و اگر یک قسم باوی
بهمان اکتفا کند و نوعی که همین بود
انتظاری نباشد و دام و یک
نگیرد سابق

ظالم باشد یا مبتدع یا بخیل وفی الحدیث طعام البخیل داء یا فاسق معلن یا قاصد ریا وسمعت ومباہات باشد یا در طعام شبہ باشد وہمچنین اگر در مجلس منکر باشد چون تماثیل بر سقف ودیوار وفرش ابریشم وآوند زر ونقرہ باشد یا سماع ملاہی یا غیبت یا رویت زنان کشادہ روی یا نیت ادارۂ خمر پس از ماید واین در مطالب گفتہ وہمچنین اگر در راہ لہوی باشد کہ رویت لہو چون سماع او حرام ست این در شرح حصن حصین گفتہ ودر جامع صغیر حسامی گفتہ کہ اگر بولیمہ حاضر شد ودر منزل غناست باک نیست بنشستن وخوردن واگر بر مایدہ باشد نہ نشیند این انگاہ است کہ امام مقتدی نباشد والا در ہر دو صورت بدرآید اگر قادر بر منع نباشد واین ہمہ انگاہ است کہ بعد از حضور داند واگر قبل از حضور داند حاضر نشود ودر ہر دو صورت کہ حق ولیمہ او را لازم نشدہ ودر ذخیرہ گفتہ کہ اجابت دعوت مجوسی ونصرانی مکروہ ست واگر نصرانی گوید از بازار خریدہ ام باک نبود ولیکن در مطالب گفتہ کہ اجابت ہر دو مکروہ است اگرچہ چنین گویند واجابت یہودی باک نیست وباک نیست باجابت دعوت مدیون واگر از برای دین طلبد یا اشتباہ شود تورع کند وحالت اشتباہ آنست کہ قبل از قرض در بیست روز یطلبید وبعد از وی در دہ روز یاد را باجابت افزاید ور واست اجابت ماذون ومکاتب وفاسق اما فاضلتر تورع ست در کراہیت ظہیری آوردہ است چون زن بخانہ آید باید کہ ولیمہ کند ویاران وخویشان وجیران را طلبد وباید کہ ایشان اجابت کنند والا آثم شوند پس اجابت سنت موکدہ باشد ودر عین العلم نیز چنین تصریح نمودہ ودر کنز گفتہ ضیافت سنت اسلام است وَفِی الْحَدِیْثِ اَیُّمَا بَیْتٍ لَایَدْخُلُهُ الضَّیْفُ لَایَدْخُلُهُ الْمَلَائِکَةُ اِنَّ الضَّیْفَ اِذَا دَخَلَ بَیْتَ اَخِیْهِ الْمُؤْمِنِ یَنْزِلُ مَعَهٗ اَلْفُ بَرَکَتٍ وَاَلْفُ رَحْمَتِهٖ ومستحب ست کہ اعلام کند قبل از دعوت بروزی ووقت تعیین کند وخاص نکند بضیافت اغنیا او فقیر انرا محروم نکند تا در سراج الہدایات از عین آوردہ کہ خبر ست چون مایدہ فراز شود از وجہ حلال اگر عدل کند مستحق رحمت شود والا شایان

علیہ علی الاسلام ومن الذخیرۃ یکرہ الاکل والشرب فی اوانی المشرکین قبل الغسل لان الغالب والظاہر من حال اوانیہم النجاسۃ وعن محمد یکرہ للمسلم ان یشارک

در عامه اوقات جامه غسیله پوشد و در بعضی اوقات احسن از جهت اظهار نعم حق تعالی و دایم
چنین نپوشد تا بمحتاجان ایذا نرسد و نباید که در زمستان دو سه جبه پوشند چون یکی بسنده بود
و بعضی مکروه داشته که قیمت جامهاء ملبوسه از چهل درم گذرد و اگر از صد گذرد اسراف ست و
و مرویست که قیمت ثیاب جمهور علمای و خیار تابعین از بیست تا بسی درم می رسید و پیغامبر صلی الله
علیه وسلم از جامه بسیار مرتفع و بسیار محتقر نهی کرده و در سراجی گفته که جامه میانه افضل ست
نه بسیار جید و نه بسیار ردی در ذخیره گفته که پیغامبر صلی الله علیه وسلم روزی بدر آمد و بر وی چادری
بود بقیمت هزار درم و بسیار بنماز می استاد بچادری بقیمت چهار هزار درم و امام رضی الله تعالی
عنه نیز گاهی چادری می پوشید که بقیمت چار صد دینار میرسید و بشاگردان میگفت چون بخانه
روید جامهای نفیس بپوشید و از خسیس پرهیز کنید تا مردم بچشم حقارت بشما نه بینند و امام محمد
رحمة الله علیه جامهای خوب می پوشید از وی پرسیدند گفت زنان و دایان دارم خود را می آرایم
تا بغیر ننگرند و آنچه منقولست که فاروق رضی الله تعالی عنه جامهای پوشید که بران رقعها بودند
محمول ست بر حکمت که اگر وی جامهای خوب می پوشید و الوان طعام میخورد عیال و لشکر اقتدا
بوی میکردند و بسیار بودی که نزدیک عدم مال مال از مسلمانان میگرفتندی و در مطالب
گفته که امام کلاه و چادر و موزه خوب می پوشید و میگفت که دشمن نظر اول بقدم میکند بعد از آن
بروی و خف سیاه و امام ابو القاسم صفار گفته که سرخ موزه فرعون ست و سفید موزه هامان
و سیاه موزه علماست و کسی که نعل زرد بپوشد همیشه در سرور بود و در کنز گفته که گاهی پا برهنه هم شود
از جهت تواضع حق تعالی که از سنت ست اما در یک موزه و در یک کفش رفتن بعذر باک نیست و الا
مکروه و ولیمت یعنی عروس چون بخانه آرد گوسپندی کشد و جیران و خویشان و یاران را طلبد و اینها
را طعام دهد و این تا سه روز رواست و پس ازین عروس و ولیمه نماید و اجابت دعوت مگر چون دعوت

وطیب النساء ما ظهر لونه وخفی ریحه آن چون مشک وعنبر وکافور وعود واین چون عطران
وخاصیت مرد آن زنانست که ظاهر شد رنگ او وپوشیده باشد بوی او
وخلاف در مطالب گفته یعنی باید که طیب مردان رایحه باشد که اورا رنگ نبود چون گلاب وطیب
زنان رنگی باشد که اورا بوے نباشد چون خضاب ورایحه اینها را بیرون خانه روا نبود مگر دیگ
شوهران روا بود واین وکنز گفته ولباس سفید وسبز وهمچنین سیاه جبه باشد یا عمامه این در شرح
که الله خالق گفته نه سرخ ودر که از زنهار مردان به پرهیزند فی الحدیث ایاکم والحمرة فانها من
الشیطان مگر جامه که از پنبه سرخ خلقے منسوخ بود واین در ذخیره گفته وار سمال ذیل میان دو
شانه تا نیمه پشت وبقولی قدری پشت وبقولی تا جای نشستن ودر شمایل گفته که ابن عمر وقاسم
وسالم رضی الله تعالے عنهم شمله فرو می هستند مولانای عصام الدین گفت ای وایا سنتے
سنت سوکده است ودر ذخیره گفته هر که خواهد که دستار خود را بازپیچد باید که پیچ پیچ بکشاید واین
نیکوتر است از آنکه یکبده بزمین زند وباک نیست به پوشیدن قلانس که پوشیدن پیغمبر صلے
الله علیه وسلم بصحت رسیده در ترغیب گفته که دستار نشسته وسر اویل استاده نباید پوشید
وفی الحدیث من لبس ثوبا قائما وتعمم جالسا ابتلاه الله تعالی ببلاء لا دواء له
در کنز گفته که پوشیدن سراویل سنت ست زن ومرد را واین استر جامه است وهمچنین پوشیدن
پیراهن قبل از سراویل وچون جامه فرو دارد باز پیچد تا شیطان او را بشوش وتقصیر ثواب ودر جامع
گفته که پیراهن از نصف ساق تا بالای شتالنگ وآستین تا سر انگشتان ودهن او بقدر بالشت
واز اما از نصف ساق تا بالای شتالنگ اما زن ازار فرو افگند وقدم بپوشد ودر شمایل
گفته که پیغمبر صلے الله علیه وسلم جبه رومیه تنگ آستین پوشیده وپیغامبر علیه السلام هرگاه
که جامه نو مے پوشید نام آن جامه میگرفت ومیگفت اللهم لک الحمد کما کسوتنیه اسألک خیره
وخیر ما صنع له واعوذ بک من شره وشر ما صنع له ودر خلاصه ومطالب گفته باید که

۱ البس معروف ۲ مسعد شمله دوشش نیز گفته شده ۳ حج قلنسوه معنی کلاه ۴ ازار معلوم ۵ سراویل معلوم ۶ ساق معلوم

هکذا قول صاحب الهدایة ولیس بمتصل ولا الفاق علیه المتاخرین منا محمد صادق عفی عنه

و در جامع گفته که قلم و قص حلق تنظیف بدن در هر هفته یکبار مستحب ست و روز جمعه فاضلتر پس در پانزده روزه و غسل زیاده بر چهل آشم باشد و مسواک در کنز گفته که این در ظاهر روایت سنت طهارت نیست بلکه سنتی ست علیحده و باید که بعد طعام و خواب نیز مسواک کند و در جامع گفته که این از زواید ست و فرق موی سر در مفاتیح گفته که فرق آنست که موی سر دو نیمه کند یکی از جانب یمین بر سینه ارسال کند و دیگر از جانب چپ و در کنز گفته که مخیر ست در حلق و فرق تمام سر اما حلق جوانب و ترک میانه چون عکس مکروه ست و زن را حلق سر از جهت ورد باکی نیست و از جهت مشابهت مکروه ست در مطالب گفته که سوے مقطوع و قلامهٔ اظفار دفن کند تا سحره باو بازے نکنند و از امام آمده که در سفر مکه حجام مراسه جا تخطیه کرد پشت بقبله نشستم گفت روی بقبله کن و جانب چپ دادم گفت راست ده. بعد از حلق برخاستم گفت موی خود را دفن کن اما موی بینی را قبض کند و نکند که مورث اکله ست و موی حلق را حلق نکند و از امام ابو یوسف آمده که باک نیست و از ابی الفضل آمده که حلق سنیه ترک ادب ست و از امام آمده که حلق کردن مکروه ست مگر نزد حجامت فصل پنجم بدانکه مستحب ست ادهان شعر گاه گاه و در کنز گفته که آغاز از ابرو کنند که دافع صداع ست پس از بروت و ریش پس سر و گوش و ناف و زیر قدم و باطن زانو و ترجیل او گاه گاه از جهت دفع دین و سنت اما تسریح ریش از جهت خلق و ترک او از جهت اظهار زهد نشاید و کسے که استاده شانه کند قرض دار شود و امرد برابر جوان عافیت ست از و باو شانهٔ ریش بعد از وضو دافع فقر ست و در اثنا آن الم نشرح بخواند و نظر در آینه یا در آب صاف از جهت اصلاح هیئت سنت ست و تیامن در شرح شمایل گفته امی در انچه از باب تکریم ست چون پوشیدن جامه و سر اویل و دخول مسجد و خانه و خروج از مسجد و خانه و دخول مسجد و نزع کفش و تطیب و فی الحدیث طیب الرجال ما ظهر ریحه وخفی لونه

عن ذلک فقال اطعموا

اکلیل زن فروج روی (عضوی خاردوقا

المتحصات زوائد که بفارسی باید دید

بروی زن که حلق آن حرام

با فتح شانه کردن و الکشوده

شانه در فتح و کسر آمده

قال علیه السلام

وروی انه علیه السلام کان لیس

فی کل یوم

الخشن بعد الحمام

موکدہ ختنہ است درحق مردان و اگر زن را ختنہ کند روا بود لیکن در ذخیرہ گفتہ کہ بقول بعضی سنت است و بقول حلوانی مکروہ است اما کودکی کہ ختنۂ او ظاہر باشد و مدحلد او ممکن نبود مگر بشدت اورا ختنہ نکنند و ہمچنین پیر یرا کہ مسلمان شود و تاب آن ندارد و در کنز العباد گفتہ کہ حضرت پیغامبران علیہم الصلوۃ والسلام ہمہ مختون متولد شدہ اند مگر ابراہیم خلیل اللہ کہ او را ختنہ کردہ شدہ در ہشت سالگی بقدیہ قدوم تا سنت او شود و در سراجی گفتہ کہ وقت آن از ہفت سال ست تا دوازدہ سال بر مختار و در مکارمی گفتہ کہ مستحب ست روز دوشنبہ بعد از زوال و روز یکشنبہ مکروہ است و موی لب کم کردن چندانی کہ بابرو دماند و حلق او بدعت ست و بقولی سنت ست و در ترغیب و جماویہ و مختار الجوابات گفتہ کہ حلق براصح مکروہ ست و در کنز العباد گفتہ کہ از کرانہ لب بالا بگیرد تا بر انظار شود و در مطالب گفتہ کہ باکی نیست بترک سالہا نیہہ درحق غیر غازی ست اما غازی دراز کند تا مہیب نماید و ناخن گرفتن آغاز کند در دست از مسبحہ یمنی تا ابہام یسری و ختم کند بر ابہام یمنی و در پای از خنصر یمنی تا یسری و درین یقین وقت نکند تجاوز بسبر دو اگرچہ در شب و بدندان نگیرد کہ مورث برص ست و دراز نگذارد کہ تنگی رزق ست و در ترغیب الصلوۃ و دستور القضاۃ گفتہ کہ مقص شارب و قلم اظفار در روز جمعہ قبل از نماز مکروہ ست و در مطالب گفتہ کہ در خبر آمدہ کہ مکروہ ست تقلیم و قص و حلق قبل از نماز جمعہ و نیز آمدہ مَنْ قَلَّمَ اَظْفَارَہٗ یَوْمَ الْجُمُعَۃِ اَعَاذَہُ اللّٰہُ تَعَالٰی مِنَ السُّقْمِ اِلٰی جُمُعَۃِ الْقَابِلَۃِ وَثَلٰثَۃِ اَیَّامٍ پس بعد نماز کند تا عمل بہر دو شود و اگر دراز نباشد تاخیر بجمعہ مستحب ست والا مکروہ ست و موی بغل بر کندن بہ از تراشیدن در مصابیح الامان کہ موی بغل و موی زیار و ناخن گرفتن ہیچ روز منع نیست اما افضل روز خمیس ست کہ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم چنین کردے و عانہ تراشیدن مردان را و کندن زنان را و نبورہ پاک کردن ہم روا بود و در حلق عانہ آغاز از زیر ناف کند و در مختار الفتوے گفتہ کہ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم این ہمہ چیز ہا را روز پنجم موقت کردہ و اگر تعجیل کند افضل باشد

مسئلہ ۱۲ عمر جنگ کس کہ بروز ختن فرود آید بعمر جاودان زندہ ماند

مسئلہ ۱۳ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۴ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۵ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۶ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۷ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۸ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۱۹ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

مسئلہ ۲۰ ختنہ کردہ آمدہ است کہ ہر کہ ختنہ کند از ہفتاد سال ایمن باشد

که اگر امتناع آرد از طبخ و خبز اگر علتی دارد یا از بنات اشراف ست جبر کرده نشود و اگر توانا باشد و
از انها ست که خدمت میکنند جبر کرده شود از جهت ترک واجب که پیغامبر علیه الصلوة والسلام خدمت
داخل خانه بر زهرا التعین کرده و خدمت خارج بر مرتضی رضی الله عنه لیکن امام سرخسی گفته که جبر نکند لیکن
اورا آدم بدهد بر صحیح و صله ذی رحم محرم با عطای و زیارت و دعا خیر در غیبت و فی الحدیث من احب
ان یبسط له فی رزقه و ینساله فی اثره فلیصل رحمه من وصلك وصله ومن قطعك قطعه
و در مطالب گفته زیارت ایشان کند گاه گاه که درین افزایش الفت و محبت ست بلکه هر جمعه یا هر ماه
و رد نکنند حاجت او را که این قطعیت ست و نزدیک بعضی مجاورت افتر یا مکروه ست که رافع حرمت و هیبت ست
و حق جار ای کسی که خانه او متصل خانه او باشد و فتوی برین ست این در جامع و عمده گفته و در تنبیه گفته که
این ده چیز ست اعطای قرض و اجابت دعوت و عیادت و اعانت و تعزیت و تهنیت و حضور جنازه و حفظ
خانه و عیال او در غیبت و نا ایذا بوی دیگ مگر آنکه بوی نیز دهد و ترک تطویل بنا الا برضای او و در تحفه گفته
که تکبر بر و نکند و در خانه او نه بیند و نا و دان بخانه او نگذارد و او را از بجاند و چون دعوت کند او را بخوراند و در
احیاء العلوم گفته اگر فاکهه بخرد بوی نیز دهد اگر نتواند مخفیه درارد و پسر او فاکهه بدر نیاید تا پسر
جار ناخوش نشود و بسیار نه بیند بانچه بخانه می برد در غیب از ملاحظه ولد او غافل نباشد و تلطف کند
در سخن با او و مصلحت نیکو دهد و خدمت خواجه کند و گفته که حق خواجه بر غلام چنانچه حق پدر بر پسر ست پیغامبر
گفت صلعم هر غلامی که از خواجه بگریزد نماز او مردود باشد و حق غلام چنانچه حق فرزند بر پدر آنچه خود خورد
او را بخوراند و آنچه خود پوشد او را بپوشاند و کاری که طاقت او ندارد او را نفرماید و در وقت نماز و در شب
کار نفرمودن بر و روا نباشد و بنا حق نرنجاند که روز قیامت خصمی ایشان حق تعالی کند و فی الحدیث
من لطم عبده فکفارته ان یعتقه و در تحفه گفته که چون پیغامبر صلی الله علیه وسلم رحلت میفرمود
آخرین سخن او این بود الصلوة وما ملکت ایمانکم فصل چهارم در بیان سنت بدانکه یکی از سنن

وادوم علی الدرس لا تفارقه + فالعلم بالدرس قام وارتفعا + واتفاق کرده اند همه
پیغامبران علیهم السلام که نسیان از کثرت بلغم ست واین از کثرت آب واین از کثرت اکل وازنام آنده
که توقف میفرماید در بدایت سبق بروز چهارشنبه وهمچنین سائر علماء رحمهم الله تعالی وفی الحدیث
یا من شیبنی نبدی فی یوم الاربعاء الا وقد تمم در مطالب گفته نباید که کتاب بر خاک نهند وچون از خلا آیند
وضو کنند یا دست شویند آنگاه کتاب گیرند وحق معلم را بر حق والدین ودیگران مقدم دارند ونباید که در دل
بر و انکاری آرند ونه اعتراضی کنند بلکه توقف کنند از طلبه از مجره ودیگری نویسد پاک نباشد واذن نیکوست وقلم
قلم جدید انداختن جایز ست نه قلم مستعمل چون کیاه مسجد ونفگنند در جای که خلل در تعظیم افتد وجاهل
چون شاگرد دست ودر جواهر گفته که معلم صبیان را کار فرمودن باذن روا بود وچیزے ستدن بی شرط
روا بود وحق شوهر در تنبیه الغافلین گفته که پیغامبر صلی الله علیه وسلم گفته که این سه چیز ست منع نکند
خود را ازو در هیچ وقت وروزه ندارد مگر باذن او الا رمضان واگر داشت ثواب شوهر را باشد وزنان را
وبدر نیاید مگر باذن او والا در لعنت باشد تا رجوع نکند وزنے که از خانه شوهر بگریزد نماز او مقبول نیست
تا نماز آید ودست بر دست او نهند وگوید بکن هر چه خواهی گفته اند نمازی که بعد او زن شوهر دعا کند
قبول نشود تا دعا کند وتیر جایی نه بد کسے را که شوهر از و کاره بود ومال ومتاع او نگاه دارد ونیکو خواه
او باشد این در تحفه گفته وفی الحدیث لا یسجد احد لغیر الله ولو کنت الا حد امرة المرة
ان تسجد لزاجها تعظیما لحقه وفی اخر لو ان الزاج سال من احدی منخریه دم ومن الاخر قیح
صدید فلحسته لما ادت حق الزاج وحق زن بر مرد پنج چیز ست استخدام از دردن بپرده بیرون
نرفتن وتعلیم ما یحتاج وطعام از حلال که لحمی که از حرام بروید بآتش سزاوار تر ست
وتحمل تطاول او تا در زیادتے نیفتد وسئل عام ای المومنین اکمل ایمان قال احسنهم خلقا مع اهله
در جامع گفته که زن بکنس خانه وغسل جامه وطبخ وخبز ورضاع مامور نه نگردد دیانت وورز خیره گفته

۳۴ حاجی شود از یکے دو سوراخ بینی او خون وچرک سه روز بیرون آید ۱۲ ۳۵ سوال کرده شد رسول علیه السلام را

از کبار ائمهٔ بخارا در اثناء درس چند بار برخاست پرسیدند گفت که پسر استاذ من با کودکان بازی میکند
و چون بدر مسجد میرسد بر میخیزم و نیز منقولست که قاضی شهاب الدین رحمة الله علیه که ملقب ست بفاضل
هندی یکبار برای شاگردی عالمی روان شد در میان راه با وی گفتند که عالم خویشان بسیار دارد
و فاضل عادت داشت که احترام ایشان بغایت میکرد بنابران از راه بازگشت و فاضل در کبر سن
چون ازان راه میگذشت پیاده میشد و بتکیهٔ یاران میرفت و میگفت که آخر من نیت شاگردی او کرده
بودم گویند امام حلوائی یکبار از بخارا بدیه رفت و تلامذه زیارت او کردند غیر از امام ابی بکر زرنجری بعد ازان
چون ملاقات او فتاد پرسید گفت که بخدمت والده مشغول بودم فرمود که عمر می یابی و رونق درس نه و هم
چنان شد پس کسی که استاذ از و میرنجد برکت علم نمی یابد و نفع نمیگیرد مگر اندکی و باید که کتاب نگیرد مگر
بطهارت و پای طرف وی دراز نکند و کتب تفسیر بالای کتابها دیگر نهد و بر کتاب چیزی نه نهد تا محبره
مگر چون ارادهٔ سبکی نباشد و باید که کتاب را روشن نویسد نه تنگ و نه باریک گویند که امام یکی را دید که باریک
می نویسد فرمود اِنْ عِشْتَ تَنْدَمْ وَاِنْ مِتَّ تَشْتَمْ و باید که تقطیع کتاب مربع باشد که این تقطیع امام ست
اگر زنده ماندی نادم شوی اگر مردی دشنام داده شوی ای قطع
و باید که در کتاب چیزی از سرخی نباشد که از صنیع فلاسفه است نه صنع سلف لیکن در شرح حصن الحصین
گفته که رواست و بزرگان دین چنین کرده اند و از تعظیم علم ست تعظیم معلم و شریکان و تملق مذموم ست
مگر در طلب علم و باید که نوعی از علم برای خود اختیار نکند بلکه باستاذ سپارد و گفته اند که اول تفویض باستاذ
میکردند و بمرادی میرسیدند و اکنون خود اختیار میکنند و نمیرسند گویند که محمد بن اسمعیل بخاری
کتاب نماز پیش امام محمد رحمهما الله تعالی آغاز کرد امام او را بعلم حدیث اشارت کرد وی بفرموده امام
درین اشتغال کرد مقدم همه شد و باید که شاگرد نزدیک استاذ نه نشیند و بقدر یک گمان نشیند و از خصال ذمیمه
احتراز کند خصوصاً از تکبر که علم با تکبر حاصل نشود و مواظبت کند بر درس و تکرار بین المغربین و وقت سحر
که درین اوقات برکت ست شعر یَا طَالِبَ الْعِلْمِ بَاشِرِ الْوَرَعَا ✦ وَجَنِّبِ النَّوْمَ وَاحْذَرِ الشَّبَعَا

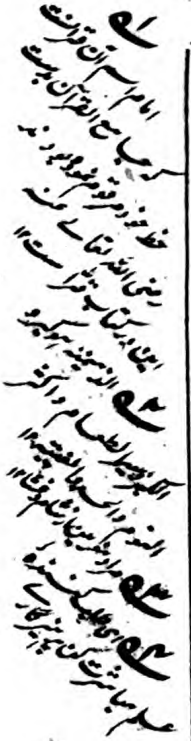

واوآواز خود برآواز شان بلند نکنند و سخن بایشان بلند نکنند و اطاعت کند در مباح و خود را بغیر نسبت نکنند
از جہت اتکاف و نفقہ کند بر ایشان و از خدمت ترفع نکنند و اگرچہ پیشرک باشند و تصدیق بر ایشان
در مجلس نکنند و بنام نخواند و دشنام والدین غیر نکنند تا والدین او را دشنام ندہد و سبقت بر نیا نکند
و جانب ایشان تیز نہ بیند و اگر متعذر شود در رعایت حقوق چنانکہ ہر یک بر عایت دیگر ستادہ می شود حق پدر
در تعظیم و احترام و حق مادر در خدمت و انعام تا اگر ہر دو در بخانہ در آیند برای پدر بر خیزد و اگر مالی خواہد
اولاً بمادر بدہد باین ہمہ در مطالب گفتہ و اگر پدر خواہد کہ پسر را کاری فرماید گوید خوابست ای پسر اگر فلان
کار نشود دلم نکند تا مبادا عقوق او عاق نشود و امام ابو منصور گفتہ کہ بر پدر لازم ست کہ ولد را جود و احسان یاموزد
چنانچہ تعلیم ایمان کہ حب دنیا سر ہمہ گناہا نست و در تنبیہ فقیہ گفتہ کہ حق ولد بر والد آنست کہ زن
کمینہ نکند تا ولد با دو معیر نشود و نام او نکو نہد و تعلیم کند او را چون عاقل شود و تزویج او کند چون بالغ شود و
امر نکند او را بچیزے کہ داند کہ نخواہد کرد و حق استاد چنانچہ او را بنام نخواند و بجاے او نہ نشیند در غیبت
و حضور پیش وی با دب نشیند و نخندد و از آواز او آواز خود بر نکشد و با وے نہ ستیزد و سخن او قبول کند
و از رد در سخن و رفتن پیشی نکند این در خلاصہ و عمدہ گفتہ و در تعلیم المتعلمین گفتہ باید کہ طالب علم اختیار کند
از ہر علم علمی کہ در ان احتیاج دین باشد و علم توحید مقدم دارد و از کتب کتابے قدیم کند عتیق را نہ محدث را
این از شرائط قیامت ست و از علماء اعلم و اورع و اسن را گفتہ اند تا دو ماہ در نگ و تامل کند و مشورت
کند انگاہ یکی را اختیار کند کہ اگر پیش عالمی رود سبق گیرد و شاید کہ او را خوش نیاید و ترک بگوید و پیش دیگرے
رود او را در ان تعلیم برکت نباشد و شاگرد بعلم نمیرسد و نفع نمیگیرد مگر بتعظیم علم و استاد مر تقتے و مرنبود
رضی اللہ عنہ انا عبد من علمنی حرفا واز تعلیم استاد ست ترک آغاز سخن نزد او مگر باذن او و سر بلند
کردن سخن پیش او و ترک سوال نزد یک ملال در عایت دقت کند و در نگوید بل منتظر نشیند و حاصل آنست
کہ طالب رضاء او کند از سخط او و بہ پرہیزد از تقصیر او ست توقیر اولاد او و متعلقان او گویند کہ یکے

---

۱ الصغیر یدفع شیأ من الماکولات الی المعلم یکل لہ اکلہ وہو العلیم امادر فتاوی خلاصہ مذکور ست کہ حلال نیست ۱۲ منافع المسلمین ہو عن ۵ المراد من استاذ من یعلم
القہ ان ما یجوز بہ الصلوۃ او یعلم الفقہ ۱۲ تحفہ البرہ

تجهیز میت مسلم در سراجی گفته اگر چیزی نگذاشت بر مردم ست تکفین او و اگر نتوانند سوال کنند و در
شرح وقایه گفته که نماز جنازه اولاً فرض بر جیران شود نه بر بعیدان و باقامت بعضی از همه ساقط شود
و اگر به بعیدان رسد که جیران اقامت نکردند بر اینها فرض شود و اگر همه ترک گیرند بهر که خبر موت او رسد
آثم گردد فصل سوم بدانکه احکامی که آنها را بوجوب یاد کرده اند یکی از آنها تعظیم حق تعالی ست
چون مذکور شود و در جامع گفته که هر بار لیکن از نظم گفته که یکبار کفایت کند در هر مجلس و در فتح القدیر گفته
اگر فوت شود بروی دین نگردد بخلاف درود که این دین میگردد پس قضای این لازم باشد نه آن
در عمدة الواعظین گفته هر نامی که شنود جل جلاله گفتن واجب ست و درین ثواب بسیار ست و فی الحدیث
من سمع اسماً من اسماء الله تعالی وقال جل جلاله کتب الله سبعین حسنة ومحی عنه مثلها
سیئة ولو قال بالشوق غفر الله له ذنوبه ولم یسلب ایمانه وفقیه ابو لیث گفته رحمة الله یکی ذکر بلند میگوید
بر سامع واجب ست که او هم ذکر گوید یا جل جلاله والا بزهکار شود و اگر آهسته میگوید جواب لازم نیاید چنانچه
در قرآن و درود گفتن هر بار که نام پیغمبر صلی الله علیه وسلم شنود بر اختیار امام طحاوی و بقول امام کرخی
یکبار در عمر در جامع گفته که این مختار ست و آن خلاف اجماع لیکن از تحفه گفته که صحیح قول طحاوی ست و تکرار
نام پیغامبری از پیغامبران علیهم السلام در حکم درود چون تکرار آیت ست و در حکم سجده و در خلاصه
گفته اگر نام پیغامبری بوقت خواندن قرآن شنود بروی درود واجب شود و در مطالب گفته که ترضیه
نزدیک ذکر اصحاب واجب ست و در اوراد منیری گفته که مستحب ست و همچنین ترحم نزدیک ذکر سلف و
ترضیه بر غیر اصحاب از سایر مومنان رواست بر صحیح و تعلیم قرآن و فقه محارم را چون مادر و خواهر و زن و فرزندان
و بندگان را بقدر حاجت و فی الحدیث کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیته و خدمت و زیارت والدین
هر یکی از شما چراننده و شبانست و هر یکی از شما پرسیده خواهد شد از رعیت خود ۱۲
اگرچه کافر باشند مگر چون بکفر کشتند و حق والده اعظم ست از حق والد و بر او واجب تر ست و از حق
والدین ست که تملق کند و خدمت کند تا زنده باشند تا بروی راضی شوند و بمکروهی پیش نیامد

و در ظهیری گفته که بر امرا بیدست و بر علما بزبان و بر عوام بدل و این اختیار امام زندویسی ست و
در طهارت خلاصه گفته اگر دانند که خواهند شنود واجب باشد والا نه لیکن امام سرخسی گفته که بی این تفصیل
واجب ست در عین العلم گفته که این بر حسب معروف و منکر ست در مسعودی گفته در خبر ست که مستحقی را بدوزخ
برند فرمان رسد که او را باز گردانید که او را در خزانهٔ ما طاعتی ست یکی در نماز دست تا دوش بر می آورد
او را گفت تا گوش بر آر در مطالب المومنین گفته پسری منکری میکند یکی خواست که بپدر او نویسد
اگر گمان دارد که پدر تغیر آن می تواند نویسد والا نه و همچنین در زوجین و سلطان با رعیت و این از جهت
حق پدری و مادری ساقط نشود یکبار بگوید و اگر قبول نکند خاموش شود و دعا کند اگر یکی گناه بخفیه
میکند روا نبود که او را کشف کند و باید که امر در سر کند اگر تواند تا ابلغ باشد در نصیحت و اگر نافع نشود در
علن بگوید و باید که قاصد وجه الله و اعزاز دین باشد تا نصرت باید نه از جهت حمیت نفس و الا خوار شود و باید
که عالم باشد و احتساب او بلین و شفقت باشد نه بدرشتی و غلظت در و سلام نه سلام طامع و زن بیگانه
در قرآن خوانی گفته اگر جواب نشنواند ساقط نشود و اگر چه بتحریک لبها نماید و همچنین جواب عطسه در شرح حصن
گفته که فاضلتر در دانست که با داو باشد و حذف او روا ست لیکن در شرح جنه گفته که ذکر او در
جواب مسلم واجب ست اما در جواب اهل ذمه او گوید اکثر روایات برینند و عامهٔ محدثان چنین گفته اند
و نزدیک ابن عیینه نگوید خطابی گفته صواب اینست و در مطالب گفته فرق نیست و در جواب بتقدیم
السلام بر علیکم و بتاخیر آن از این و در بستان گفته که از ابن عباس آمده رض که جواب کتابت چون رد
سلام ست و تشمیت عاطس که از و حمد شنود باستماع او و در خلاصه گفته که زن جوان را نشنواند و تا سه بار
جواب گوید و در زیادة نیکوست نه فرض و عیادت مریض در عین العلم گفته نه عیادت صاحب رمد و دمل
و جرب و درد دندان و رشته که تمنی ست در مطالب گفته که باک نیست بعیادت جهود و ترسا که همسایه
باشند و بعیادت فاسق بر اصح و همچنین محبوس بقولی و بقولی نه و در خانه مغصوبه بعیادت نرود و

بسوی کسانی کہ در مساجد و خانقاہات نشستہ اند و انحصار از کسب کردہ اند چشم ہا شان طامع
و دستہای شان مادہ خود را ستوکل می نامند و بیہودہ کانی گفتہ نزدیک علماء سنت و جماعت
توکل مامور بہ آنست کہ اول کسب اسباب کند بعدہ توکل بر خالق اسباب بنظر سباب و افضل اسباب
جہاد ست پس تجارت پس زراعت پس صناعت و بقولی زراعت فاضلہ ست از تجارت و ذخیرہ
گفتہ کہ ہمہ انواع کسب و اباحت برابر اند بر صحیح این قول جمہور ست و خلاصہ گفتہ کہ اگر کسب نتواند
کرد طواف ابواب بر و فرض ست و اگر قادر بر خروج نباشد اعانت او باعطا یا باجبار فرض ست
تا اگر امتناع آورند او ہلاک شد ہمہ آثم شوند و در تفسیر از امام ابو منصور گفتہ کسی کہ برای طلب علم
بر آید کفایت او بر مسلمانان لازم ست و اکل و شرب او اگرچہ حرام نزدیک خوف ہلاک ضرور بر جندی
گفتہ اگر میت یابد و نخورد آثم شود و اما اگر از مال غیر ستود و اجر باشد و اگر خورد ضمان دہد ہم روا بود
و جہاد در نفیر عام بشرط قدرت بر قتال و سلاح و زاد و راحلہ و جز آن در شرح وقایہ گفتہ کہ کفار چون
بر حدی غلبہ کنند بر قریبان آن حد جہاد فرض عین شود و چون قادر باشند بر جہاد اما بر غیر اینہا چون
خبر رسد فرض عین شود اگر حاجت باشد چنانچہ آنہا مقاومت نتوانند یا تکاسل ورزند و ہمچنین بر اہل
شرق و غرب فرض عین شود و بر اساتذہ و علماء والدین و سلطان در ماموراث و مباحات و توبہ از گناہان
و دیگر فرض کفایت کہ بکردن یکی از کردن غیر ساقط نشود چون تعلیم فقہ و اصول فقہ و قرآن
زیادہ از قدر حاجت و وعظ و خطابت و فتوی در خزانہ گفتہ کہ واجب عینیت بر فقیہ کہ جواب از ہر مسئلہ
و بد چون در انجا غیر وی را فتحا باشد و الا لازم ست کہ فتوی و تعلیم فرض کفایت ست و جہاد چون غلبہ
کفار نباشد در جامع الرموز گفتہ کہ بر امام لازم ست کہ ہر سال یک بار لشکر بجائی فرستد و الا آثم باشد
و این آنگاہ ست کہ ظن مکافات باشد و الا قتال مباح نیست و این بر کودک دیوانہ و زن حرہ مطلقا و
مقعدہ و مقطع نیست و فرزندو مدیون بے اذن یکی از والدین و این نزد و امر معروف و نہی منکر و اگرچہ عاصی را شد

ابتدا علامہ سید احمد زینی دحلان مفتی شافعیہ در مکہ معظمہ
بیاری نمونہ از فتاوی علمای حرمین شریفین
در رد وہابیہ
امر بصحت و وقف
فی سنۃ ۱۳۰۲

بر استحباب غیر و تحریمیه آنست که در فعل او محذوری باشد چون حرمان شفاعت نه عقوبت بنار و آتش و خشم و حکم او
نقائصت بترک و بزهکاری بفعل و حرام آنست که ثابت باشد منع از و بدلیل قطعی یا ظنی و حکم او ثوابست
بترک لله تعالی و عقاب بفعل و کفر باستحلال قطعی نه ظنی این همه نزد یک شیخین ست و هو المختار
و هو الصحیح و نزد یک امام محمد اگر منع بدلیل قطعی باشد حرام بود و اگر بدلیل ظنی باشد تحریمیه بود و اگر منع
نباشد لیکن ترک اولی بود و تنزیهیه باشد و بدعت خلاف کرده ست نزد امام محمد رحمة الله علیه
و لا اجب نزد یک کراهیت ست لیکن کم از و و مبنی از ایجاب کتروا استحباب بالاتر پس در وقت سنت با شد
و گفته اند هر کاری که مترو باشد در سنت و بدعت ترک اولی تر ست و هر جا که جمع شود حرام و حلال
غالب ساخته شود و آنرا برین دو رتبه نهج گفته که علما را اختلاف ست درین که امر و نهی را حکم در ضد هست
یا نه و صحیح آنست که اگر مقصود با مر و نهی فوت شود حرام و واجب بود و الا کراهیت و سنت مؤکده فصل دوم
بدانکه فرض دو نوع ست یکی فرض عین که بکردن یکی از کردن دیگری ساقط نشود چنانکه ایمان آوردن
بروجه مسطور و تعلم علم توحید و نماز و روزه و حیض و نفاس و زکوة و حج و بیع و شراء و نکاح و طلاق و عتاق
و هر حرفتی و معاملة که بآن مشغول ست و لهذا علما در اسواق در می آمدند و از مسایل می پرسیدند کسے
که بیان نمیکرد او را امر باخراج میکردند و کسب بقدر کفایت خود و عیال در خزانة المفتیین گفته
فی الحدیث طلب الکسب فریضة علی کل مسلم و انبیا علیهم السلام کسب کرده اند مهتر آدم
علیه السلام زراعت میکرد و مهتر نوح علیه السلام نجار بود و مهتر ابراهیم علیه السلام بزاز بود و مهتر داود
علیه السلام زره میباخت و مهتر سلیمان علیه السلام زنبیل از خوص می بافت و مهتر ادریس علیه السلام
خیاط بود و مهتر ذکریا علیه السلام نجاری کرد و پیغمبر ما علیه الصلوة و السلام راعی غنم و هر پیغامبر غنم چرانید
و صدیق بزازی میکرد و فاروق نکاسی میکرد و عثمان تاجر بود و علی کسب میکرد و بصنعت پیوسته
که خود را باجر بت بیداد و امام اعظم نیز بزازی و تجارت میکرد رضی الله عنهم و التفات کرده نشود

فتاوی بزازیه

۲۸

ثلاثی مجرد

شفاعت یعنی شفاعت پیغمبر

فرض دوم باشد ۱۲

فرض برچهار دو نوع

فرض دانی چنانچه ایمان

فرض قرآنی چنانچه قرائت در نماز

سلام و فرض نخستین

آیت در دین پیغمبر جنابت

تحریم مرد طهارت

کموقوت علیه طهارت سره

بگذارد دلیل قطعی ثابت نشده

مجتهد ثابت شده ست ۱۲ فاضل المفتین

امر ست خلاصا اصابکم و مقصود دین

زجر ست پس اگر آب

وقت میشود و در خصوص

واجب و حکم صناد و سلم و در

صورتیکه آب رسیده ست اگر عمل

در نگذشته مقصود فوت نمیشود پس

و حکم صناد و را بچنین و در سفر

باشد نه از راه مشاهده وعیان که این منافی ابتدا بالایمانست در کراهیت جامع گفته که نزدیک علمای
ماحق یکی ست وبر عامی لازم ست که متابعت یک امام کند واگر از هر مذهب چیزی بگیرد فاسق تمام
باشد در جواهر گفته که در مذهب خود صلابت کند یعنی عمل کند بر آن واو را حق وصواب داند وتعصب
نکند یعنی سفاهت وجفا در مذهب دیگر وانچه رجوع کند بنقصان او واین روا نیست که ائمه مسلمانان
همه در طلب حق بوده اند در مصفی گفته اگر پرسیده شویم از مذهب خود در اعتقادیات گوئیم که مذهب
ماحق ست ومذهب خصم باطل ودر فرعیات گوئیم که مذهب ما صواب ست احتمال خطا دارد ومذهب
مخالف خطاست احتمال صواب دارد والله اعلم بالصواب باب دوم در احکام شریعت ودرین باب
نه فصل ست فصل اول بدانکه احکام شریعت هفت اند فرض وواجب وسنت ومستحب ومباح و
مکروه وحرام فرض آنست که ثابت باشد لزوم او بدلیل قطعی وحکم او ثواب ست بفعل واستحقاق عقاب
بترک وکفر بانکار متفق وواجب آنست که ثابت باشد لزوم او بدلیل ظنی وحکم او چون فرض ست لیکن ثواب
وعقاب این از آن کمتر ست وعدم کفر بانکار او بر اشهر واصح لیکن ضال ومبتدع باشد وسنت مؤکده آنست
که همواظبت کرده باشد نبود پیغمبر علیه الصلوة والسلام بانرک یکبار یا دو بار یا ثابت شده وبه ترک سنه بار مستحب
باشد ما بر او بی عقاب وحکم او ثواب ست بفعل کم از واجب وعقاب بترک واشم باشد بر صحیح وکافر نشود بانکار
وبعتوله شود وهمچنان بتهاون واستخفاف ومستحب آنست که او را پیغمبر ما علیه السلام گاه کرده وگاه نکرده
ما دوست داشته او را سلف وحکم او ثواب ست بفعل کم از سنت وناعقاب بترک واین را مبتدع وبتطوع
وفضل نیز می نامند بلکه تادب نیز وقسم ثانی از اول خاص ست که آن سیرت پیغمبر ست نه این ومباح آنست
که مخیر باشد در فعل وترک او وحکم او ناثواب وناعقاب گفته اند که مباح خاص ست از حلال که بیع نزد ما
مذا حلال ست ومباح نیست از جهت کراهیت ومکروه بر دو گونه ست تنزیه وتحریمه تنزیه آنست که
در فعل او معذوری نباشد وحکم او اندک ثواب ست بترک واین معقول باشد ترک مستحب وگفته اند که لاباس دلیل ست

۱ فصل در بیان الواح وصحف
۲ در بیان معجزه وکرامت وتفاوت آن دو
۳ در بیان ولی وکرامت
۴ در بیان الهام
۵ در بیان الهام

یا پیغامبران یا ملائکه یا اصحاب که ایشان چیزها دیده اند که از ما غیب اند پس در یقین و ثبات تفاوت
باشد نه در اقرار و تصدیق در فقه اکبر گفته که ما مسلمانان می شناسیم خدای تعالی را چنانچه حق شناختن است
ما می شناسیم او را چنانچه وصف کرده نفس خود را در کتاب خود بهمه اوصاف و حق معرفت همین ست و
اشعریه میگویند که خدای تعالی را هیچ مخلوقی نمی شناسد حق شناختن و اگرچه نبی مرسل یا ملائک مقرب باشد
و او خود را خود می شناسد و این مردود باطل ست و هیچ یکی قادر نیست بر عبادت حق تعالی حق عبادت
و برابر اند همه مومنان در معرفت و یقین و توکل و محبت و خوف و رجا در امور ایمانی و متفاوت اند در غیر ایمانی
بتفاوت ترک علایق و هوا و معاصی و توجه حضرت احدیت که اینها را تاثیر تمام ست در تصفیه باطن و چون مشکل شود
بر یکی چیزی از دقایق علم توحید باید که اعتقاد کند در حال آنچه صواب باشد نزدیک حق تعالی تا عالمی بیابد
و از وی پرسد و تاخیر نکند از طلب و توقف هم نکند که کفر ست در سراجی گفته که عامی را از ایمان نباید پرسید
لیکن باید که خود بیان کند و او را گوید که آیا ایمان این ست چون نعم گوید ایمان وی درست شود و در عمده
گفته که حکم ایمان درین جهان آنست که جان و مال او را از قتل و اسیر و نهب ایمن شود و ایذا و گمان بد بروی
روا نبود و در آنجهان آنست که از عذاب ابد اخلاص یابد و عاقبت بهشت رسد در تحفه گفته که ایمان را شرایط ست
چنانچه ایمان بغیب آوردن نه بمعاینه عذاب و احوال آخرت که این ایمان یاس ست و علامت او آنست
که کسی نتواند شنید مگر بفرشتگان و باختیار و عقل نه در جنه و خواب اما ایمان مکره در آخرت نفع نکند لیکن
وی را در دنیا بر اسلام جبر کنند و خوف و رجا پس ایمنی بغیر دلیل و نومیدی کفر ست و نیت تابید بر اسلام
پس ناوی کفر بعد از هزار سال کافر شود در حال و حلال را حلال دانستن و حرام را حرام دانستن
و بزرگ داشت اوامر و نواهی و آنچه او را حق تعالی تعظیم داده پس تحقیر معظم و تعظیم محقر چون کفر و ضلالت
کفر ست و امام ابو شجاع گفته که شفقت بر مسلمانان از شرایط ست یعنی غم بغم ایشان و فرحت بفرحت
ایشان و از حصن الایمان گفته که آرام دل شرط صحت ایمانست یعنی آرامی که از طریق دلایل و اخبار

چنانچه اهل حدیث گفته اند و ایمان زیاده و کم نشود و زیادتی منقول محمول ست بر زیادتی ثمرات و ایمان مخلوق نیست
که بنده بهمه افعال خود مخلوق ست و روا نیست که ایمان نام هدایت و توفیق باشد و اگر چه بی این یافته نشود
چنانچه قائل بعدم خلق گمان برده که ما مامور یم با یمان و امر نمی باشد مگر بمقدور و مَا هٰذَا اِنَّمَا کُنَّا نُکْرِنُ
مخلوقاً این در اعتماد گفته و صفرا مصدق مومن ست حقاً و صحیح نیست که بگوید انا مومن ان شاء الله تعالی
چنانچه اما حی ان شاء الله تعالی کلکران مار بنا ی شک ست کفر ست و اگر از برای تادب و احاله امور بمشیت حق تعالی
ست یا از جهت شک در عاقبت نه در حال یا از جهت تبرک بذکر حق تعالی یا از جهت تبری از اعجاب خود درهمه وجوه
ترک اولی ست که آن موهم شک ست این در شرح عقاید گفته و در شهابیه گفته که اگر قایل اول باشد اکثر صحابه
مانع منع اند بخلاف بعضی و کسی که مرتد شود ظاهر نشود که مومن نبود در علم خدا تعالی پس مومن در حال از اولیا ست
چون ابلیس اگر چه سیداند که کافر خواهد شد و کافر از اعدا است در حال و اگر چه بعد ازین مسلم شود و سعید گاه شقی شود
و شقی گاه سعید گردد و تغیر در سعادت و شقاوت ست و نه در اسعاد و اشقا و نزدیک اشعری اعتبار مر خاتمه را ست
و ایمان و رسالت و نبوت باقی باشند بعد از موت که انبیا صفات روح اند و این باقی ست و ایمان مقلد صحیح است
و ترک استدلال معصیت ست این آنگاه ست که تقلید صحیح باشد چنانچه باو بی نوع تفکری باشند تفکری کنند
در آلای او و تسبیح گوید نزدیک رعد و برق و رعد و نور و ظلمت اما تقلید فاسد باتفاق فاسد ست لیکن در عدم
از اصول صفار گفته که صحیح آنست که چون کلمه گوید و او را گویند که چه گفتی که این کلمه ست که مسلمانان میگویند
قایل مسلمان می شود و من نیز میگویم برای اسلام اما اگر گوید من نمیدانم که این چیست نه ایمان و اسلام
یکی ست در تمهید گفته که بقول عامه اهل سنت فرق نیست در ایمان و اسلام و معرفت و توحید پس هر که
یکی دارد همه چهار دارد اگر پرسیده شوی که آیا ایمان تو چون ایمان صدیق ست گوئی که ایمان من و صدیق
و پیغامبران و فرشتگان یکی ست نه بصورت لیکن بصفت که من ایمان آورده ام بهمه آنچه ایشان ایمان آورده اند
و نگوئیم که ایمان من چون ایمان ایشان ست و از امام محمد رحمه الله آمده مکروه ست که گوید ایمان من چون ایمان جبرئیل

[illegible]

و درکات بحسب اعمال و دخول در بهشت و دوزخ در آخرت باشد نه در برزخ و جزای کفر مختص ست
بآخرت و در تمهید در باب اول گفته شک نیست که اطفال مومنان مومن اند در دنیا و آخرت و از اهل بهشت
اند اما اطفال کفار اینجا به تبع ابوین حکم بکفر کرده میشود و آنجا بقول اهل سنت و جماعت معذب نباشد
بقولی خادم بهشتیان و بقولی از اصحاب اعراف و بقولی از اصحاب یمین و امام توقف کرده امام محمد گفته
من میدانم که خدا تعالی هیچ یکی را بغیر از گناه عذاب نکند و بر اصح حکم کرده نشود بکفر ایشان قبل از بلوغ و
همچنین اطفال جن و در حافظیه گفته که جنی کافر معذب باشد بنار باتفاق و مسلم مثاب بود
به بهشت چون انسی نزدیک صاحبین و امام در کیفیت ثواب ایشان توقف کرده و در تمهید گفته که نزدیک
امام جنی را نجات باشد نه ثواب و اصح آنست که او را اکل و شرب نباشد لیکن نفع گیرند بنظر و شم و سماع چون
دنیا و بر اصح جماع کنند با اهالی خود نه با اهل بهشت اما ملائکه از بهشت ممنوع نیند و اکنون نیز در می آیند باذن حق تعالی
لیکن راحت نمیگیرند از و غیر از نظر و رویت خدا تعالی جایز ست بعقل و واجب ست بنقل بعد از دخول
در بهشت و در خانیه گفته در رویت ملک و جن اختلاف کرده اند لیکن بر اصح هر که در بهشت در آید ببیند
آدمی باشد یا فرشته یا جن و در شرح قصیده گفته که این متفاوت باشد بحسب اعمال پس حاصل شود
بدیده هر جهت و بی کیفیت هر سالی و هر ماهی و هر هفته و هر ساعتی و هر بار که محظور شود و علی الدوام
رزقنا الله بفضله فصل سوم در حافظیه گفته که ایمان بخدا تعالی فرض ست باتفاق و موجب
او خدا تعالی ست لیکن بواسطه عقل تا امام گفته لا عذر لاحد فی الجهل بخالقه و اگر پیغامبری
نیامدی بر عاقلان معرفت او واجب بودی و ایمان عبارتست از تصدیق و اقرار شرط ست برای
اجرای احکام بر نیند محققان و نص امام و اختیار ابی منصور ماتریدی اینست لیکن در فقه اکبر گفته
که ایمان اقرار ست و تصدیق پس ایمان را دو رکن باشد تصدیق که احتمال سقوط ندارد و
اقرار که محتمل ست سقوط او و این قول مختار امام شمس الائمه فخر الاسلام ست و اعمال از ایمان نیند

اطفال مومنان و کافران

اطفال جنی

روایت حق تعالی انس و جن را

طرح سیات برایشان حق ست وحوض حق ست وفی الحدیث حوضی میسر ة شهر ایا ما وعرضه
انگندن گفت وه دی مبلد دوری ۱۲ یعنی طول یا نه شهرست وگرفته الجزیرت
وماؤه ابیض من اللبن وریحه اطیب من المسك وکیزانه اکثر من نجوم السماء من
داب او سفید از غیر خوشبوست تا نه مشک ۱۲ واکوزها او بسیار از ستاره آسمان
یشرب منه فلا یظمأ ابدا واین براصح غیر کوثرست که حوض در موقف ست وکوثر در بهشت
هر شبه ایدان پیر تشنه نشود وگاهی دیهوده اهی تباکه آنها دان خلق برای حساب مرجعات
این در حاشیه خیالی گفته وشفاعت پیغامبر وپیغامبران علیه وعلیهم السلام برای اهل کبایر حق ست
وفی الحدیث شفاعتی لاهل الکبائر من امتی وحکم نکنیم بوجوب این تا امن وانکاء وجرات
در حدیث شفاعت من برای اهل کبایر کرد از امت من اند
لازم نیاید بلکه جایز ومتصورست در هر فرد نا راجی باشد تا ایس ودر شرح قصیده گفته که شفاعت اهل خیر
امید واثق نا امید
اعم انبیا وملائکه وعلما وشهدا وصلحا واساتذه وتلامذه وآبا وابنا واقربا مرجوست برای عفو صغایر
وکبایر ودفع احوال وتعجیل حساب وادخال بغیر حساب واخراج از نار ورفع درجات وشفاعت کسانی را باشد
که جزا ایشان عملی دارند وآنها که ندارند حق تعالے آنها را بفضل عمیم انا تش خلاصی بخشد وبهشت دوزخ حرمت
والکنون موجود اند در دوزخ را هفت درکست جهنم ولظی وحطمه وسعیر وسقر وجحیم وهاویه وهبوطی ست قومے
معین نام خازن او مالک ست ودر انهاست عذاب گوناگون چون زقوم وحمیم وحیات وعقارب وسلاسل
واغلال وانکال وقانا الله بفضله من عذاب النار وبهشت بر مختار فقیه ابی اللیث چهار اند وهر یکی را دو
در جنت العدن وجنت النعیم مقرر بانرا که طالب حقند وجنت الفردوس وجنت الماوی اصحاب یمین را
کطالب جنت اند واز ابن عباس آمد که هفت اند چهار مذکور دار الخلد ودار السلام وعلیون نام اواب
اورصنوانست ودر انهاست حور وقصور وغلمان وولدان وظل ظلیل وانهار واشجار واطعمه واشربه
دفواکه وصیاغات وفی الحدیث یقول الله اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین
رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی بال بشر وفقیه ارشدی گفته که اگر اسمانها وزمینها بمقدار
دانه سپند ساخته شوند حق تعالی را بشمار هر دانه بهشتی ست که عرض او چون عرض اسمانها وزمینها
ودخول در بهشت محض بفضل خدا تعالے ست ودرجات باعمال وهمچنین دخول در دوزخ بعدلست

تا قیامت باشد مگر شب جمعه و ماه رمضان و مر فاسق را شب جمعه منقطع شود بل عود و اگر دران شب
بمیرد یک ساعت بس و باز همه را زنده گرداند و اعاده کند اجساد را جمله اجزاء اصلیه لیکن حکیم ترمذی حدیثی
روایت کرده مگر ملک الموت که او را حشر نباشد و همچنین بهایم بالقولی و بقولی اینها نیز کند و بعد از عدل
در بینها خاک گرداند و بر مختار حافظه بهایم و طیور و حشرات همه را حشر شود و حساب جست ای اعلام اعمال
خیر و شر و مسلم ملائکه باشد هر یکی را ملکی و بقولی حق تعالے ست مستوجبان رحمت را و ملائکه مستوجبان
غضب را و عینی را نیز حساب شود نه انبیا را براصح مطیعان را آسان شود که از و تجاوز باشد و فاسقان و
کافران را دشوار شود که مطالبه باشد بکم و بیش و ترک سامحت و فی الحدیث ان اللہ یدنی المؤمن فیضع
کنفه و ستره فیقول اتعرف ذنب کذا اتعرف ذنب کذا حتی قرره بذنوبه و رای فی نفسه انه
قد هلک قال سترتها علیک فی الدنیا و انا اغفرها لک الیوم فیعطی کتاب حسناته
و اما الکافر و المنافق فینادی بهم علی رؤس الخلائق هؤلاء الذین کذبوا علی ربهم
الا لعنة اللہ علی الظالمین و میزان حق ست و این امت راست براصح نه انبیا را و نه گناه دل را
براصح مگر بعد از عزم اگر گویند که اعمال اعراض اند و اینها بقا ندارند گویم ایمان آریم و مشغول بکیفیت نشویم و بقولے
صحایف را وزن کنند و بقولے اعمال را اجسام نورانی و ظلمانی کنند لیکن در تمهید گفته که بنده را با عمل وزن کنند
و میزان بقول اکثر یکی ست بدستهای میکائیل له شاهین و لسان و کفتان یکی از نور و دیگرے
از ظلمت و عرض هر یکی چون عرض آسمان و اعطا رکتب حفظه حق ست مومن را بیمین و کافر را بشمال
یا و را ظهر و صراط حق دان پلی ست ممدود بر دوزخ یک عامه او زمین و دیگر بهشت و هر یکی از و سیاب
بهشت بتفاوت عمل گذرد و چون ساعت و برق و باد و جواد و رکاب و پیاده و تنگم و بسیاری بدوزخ
افگنده شوند کافر مخلد باشد و مومن در نگ کند ساعتی یا زودی یا باهی با سالی و آخر مومنان مدت
دنیا هفت هزار سال در فقه اکبر گفته که قصاص در میان خصوم بحسنات روز قیامت حق ست و اگر نباشد

آیات قیامت اول مهدی پس کسف قمر سه شب پس خسف میان حرمین پس دابه پس
دجال پس عیسی پس دابه ثانیاً پس یاجوج و ماجوج پس موت عیسی علیه السلام پس هدم کعبه
پس طلوع آفتاب پس دابه ثالثاً پس رفع علم و قرآن پس بقای مردم صد سال ناگوینده کلمه
توحید پس نفخ در صور در مدارک گفته که این سه بار باشد نزد جمهور یکی از برای فزع و دیگر از برای
اماتت و دیگر از برای احیا مسئله بدانکه حق تعالی همه خلق را بقهر بمیراند و در شرح قصیده گفته
مگر عرش و حمله او و کرسی و لوح و قلم و ارواح را که در برزخ اند ارواح مطیعان در ریاض بهشت باشند
ناظر بدو و ارواح عاصیان میانه آسمان و زمین و ارواح کافران در اجواف طیر سیاه در سجین
زیر زمین هفتم و اتصال ایشان باجسام چون اتصال گوشت بدندانست و دیگر بهشت و دوزخ و ما فیها
که اینها را فنا نباشد اما قول ابی القاسم کعبی از معتزله یهلکهما ثم یخلقهما درست نیست این در
زاهدی گفته اگر گویند کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ اِلَّا وَجْهَهُ گوییم که ماسوی حق تعالی ممکن بنظر ذات خود
مستحق وجود نیست نه آنکه بر ماسوا او عدم طاری خواهد شد این در شرح طوالع گفته و سوال منکر و نکیر
حق ست باعاده حیات در تن و در اعاده روح توقف کرده اند گویند مَنْ رَبُّکَ وَ مَا دِیْنُکَ وَ مَنْ نَبِیُّکَ
پس اگر جواب باصواب گوید قبر او را فراخ کنند هفتاد گز و منور سازند و گویند نَمْ کَنَوْمَةِ الْعَرُوْسِ
اِلَّا مُعَذَّبٌ شود این در اعتماد گفته و این هر انس و جن صغیر و کبیر راست در گور بر ماخوذ و اگرچه
بیرون از و چند روز باشد بعد از غیبت مردم و غریق و ماکول سبع را نیز باشد نه انبیا را علیه السلام بر اصح
و امام و رسول اطفال مشرکان توقف کرده و حکیم ترمذی گفته که سوال مختص ست باین امت لیکن در ظهیری
گفته که بقول عامه متقدمین عام ست و ضغطه گور در گور و عذاب گور کفار و بعضی عصات را حق ست و فی الحدیث
اَجْزَاءُ عَذَابِ الْقَبْرِ ثَلٰثَةٌ ثُلُثٌ مِنَ الْغِیْبَةِ وَ ثُلُثٌ مِنَ النَّمِیْمَةِ وَ ثُلُثٌ مِنَ الْبَوْلِ و این
روح و تن را باشد بر اصح و بقولی آنرا و بقولی این را لیکن ما مشغول بکیفیت او نشویم گفته اند که کافر را

سال زندگانی کنند و در اثنا این دجال بمکه رسد و مسلمانان مستعد قتال او شوند و تسویه
صفوف کنند که اقامت فجر گفته شود عیسی علیه السلام نازل شود بر اجنحه ملکین نزد مناره
بیضا امامت کند مردم را و مهدی بوی اقتدا کند بر اصح و چون آن لعین او را ببیند
چون نمک گداختن گیرد و اگر او را بگذارد بگدازد تا هلاک شود لیکن او را به نیم نیزه بکشد زمین
را باسلام پر کند و قرار مردم بر شریعت ما شود که او صحابی ست در قرن رابع ملحق بقرون
ثلثه و ادیان باطله را ناچیز کند خاصه دین نصاری را و تحاسد برخیزد و دنیا معمور
شود تا قابل زکوت یافته نشود و زن کند و او را ولد شود چهل و پنج سال درنگ کند
پس بمیرد و او را در روضه شریفه خلف عمر دفن کنند فطوبی للرجلین بین النبیین و دیگر دابة
الارض طول او شصت گز باشد کسی باوی نتواند رسید و کسی از و نتواند گریخت با مردم بسخن
در آید مومن را مومن گوید کافر را کافر و دیگر یاجوج و ماجوج پسران یافث بن نوح علیه السلام
بعضی از هر بلندی بلندتر و بعضی بقدر بالشت و دیگر طلوع آفتاب از مغرب در شرح
حصین گفته که از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما آمده که چون فواحش منتشر شوند و امر معروف
و نهی منکر برخیزد آفتاب سه شب محبوس شود با ماه بعد از مغرب هر دو مسلوب النور
برآیند تا میانه آسمان برآیند و باز گردند و صباح آفتاب چون معتاد برآید و این زمان
در توبه بسته شود یعنی بر کافران لیکن توبه مومن و ایمان کودک و مولود بعد از آن قبول
باشد چنانچه در عین المعانی و مکمل گفته و خسوف ثلثه بمشرق و بمغرب و بجزیره عرب
و عاشر تازی که از یمن برآید و خلق را بمحشر براند و عمدة الواعظین گفته عن ابن مسعود رضی الله عنه
قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان اول آیات الساعة طلوع الشمس من مغربها
اول علامت طلوع آفتاب باشد از مغرب پس دجال و دیگر معلوم نیست و در شرح قصیده گفته که ترتیب

نه وراست عفو او بی توبه واین ندمست بر گنا ه ازجهت گناه وبقولی باعزم بر ترک او ابداً وقبول او فضل موعود ست ورد انیست خلف در وعد ونه در وعید او بر صحیح وبقولی این کرم ست در حقه فظیه گفته هر همی که عقل ازان ابی بود قبول او واجب ست چنانچه لوح وقلم وانچه در وم رقوم شده وجفاف قلم بانچه کاین ست یعنی از احکام فارغ شده اگر گویند یَمْحُوا اللّٰهُ مَا یَشَآءُ وَیُثْبِتُ وَکُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ گوییم جَفَّ الْقَلَمُ بِالْمَحْوِ وَالْاِثْبَاتِ در فقه اکبر گفته که کتابت در لوح بوصف ست نه بحکم تا جبر لازم نیاید وچنانچه اشراط ساعت وَفِی الْحَدِیْثِ اِنَّهَا لَنْ تَقُوْمَ حَتّٰی تَرَوْا قَبْلَهَا عَشْرَ اٰیَاتٍ ویکی ازانها دخانست وآن دو دیست که پر کند میان شرق ومغرب را ودرنگ کند چهل شبانروز مسلمانان چون زکام میشوند ودماغ کفار بجوش آید ودیگر دجال کوربن داود متولد شده در زمان پیغامبر علیه السلام اولاد عوی ایمان وصلاح کرد پس نبوت پس آلمیت بدر آید واز جزایر شام ویمن سوار بر حمار وسلطنت او در بحر وبر رسد تا احیا را اموات وکنوز زمین وامطار سماء وانبات زمین بامر او باشد باقِدِ اَمْرِ اللّٰهِ تَعَالٰی اَسْتَدْرَاجًا لَهٗ ومثل بهشت ودوزخ باوی باشد ودر حقیقت بهشت او دوزخ باشد ودوزخ او بهشت وبسیاری بر او ایمان آرند وخضر علیه السلام را بکشد وهمه بلاد را ضرر رساند الا مکه ومدینه وبیت المقدس وطور سینا درنگ کند در زمین چهل روز روزی چون سالی وروزی چون ماهی وروزی چون هفته وباقی چون معهوده وبروایتی چهل سال واین واقعه آنگاه شود که این امت فاسد شود وهیچکس پناه از ظلم نیابد حق تعالی امام محمد مهدی بن عبدالله را پیدا کند از فرزندان فاطمه رضی الله عنه بر سر او ابری باشد دران فرشته ندا کند که این مهدیست او را بیعت کنید وبروایتی آنکه آوازاز مغرب تا مشرق شنوند دنیا را مالک شود ومسلمانان او را اطاعت کنند بی جنگ پر کند زمین را بالعدل چنانچه پر بود بجور راضی شوند ازو ساکنان زمین وآسمان هفت

فتاوی برهنه

خلاف وقت نماز نشاید ادا کرد

پیش او مستحبات او را قضا نیست

گر دیر در رکوع قنوت کند نشاید

چنان در سجود نشاید کرد

در خلاف وقت نماز نشاید

مستحبات او را قضا نیست

اگر کسی در رکوع قنوت فراموش کند

نماز وی بر هم نخورد

احسن الله مقرونا نیز مکروه است

چنان در خلاف وقت نماز نشاید

در نماز خواندن بیاد کردن پس

در لوح محفوظ چنان نوشته

گر زنده در خلاف نماز خواند

زنا کند نا شاید باشد و خلاف

نسخ باشد چنان نوشته

که اگر زید در خلاف وقت

نماز خواند کردیاد در خلاف

وقت نماز خواند کرد

تا جبر لازم نیاید ۳ آنچه موجود

۳ بدانکه امام محمد مهدی

از سادات حسنی باشد

وظهور او در مکه باشد

۱ بعضی از اصحاب ۲ مثل آفتاب ۳ آیا کشنده

کہ مرد ولایت پیغامبر ست و در شہابیہ گفتہ کہ ولایت غیر باتفاق فاضلتر از نبوت نیست
و ولایت پیغامبر بقولی فاضلتر ست از نبوت کہ بآن تصرف در خلق ست و باین اخبار از حق تعالی
و آن فاضلتر ست کہ مقصود ست و بقولی نبوت او فاضلتر ست از ولایت کہ آن توجہ بحق تعالی
ست و این بخلق و نمی رسد ہیچ ولی بدرجہ پیغامبر و نہ بمنزلت کہ تکالیف از و ساقط شوند و خوارق
چہار اند معجزہ پیغامبر و کرامت ولی و معونتہ عوام و استدراج متالہ نوع منہ بدانکہ حق تعالی
افعال عباد ست و بندہ در افعال اختیاریہ مختار ست در صورت و مضطر در معنی بآن اعتبار فعل
منسوب باو ست و این را کسب گویند و باین اعتبار منسوب بحق تعالی ست و این را خلق نامند و
اصلح بر حق تعالی واجب نہ و رزق گاہ حلال می باشد و گاہ حرام و ہر یکی مستوفی رزق خود ست و
نمیخورد ہیچ یکی رزق دیگری و تکلیف ما لیس فی الوسع ردا انہ اما تکلیف مریض و شیخ فانی بر صوم
و حج تکلیف ایجاب ست نہ تکلیف اتیان کما فی التمہید و افعال حق تعالی معلل نیند باغراض یعنی
محتاج نیند بآنہا نہ آنکہ قابل نیند و استطاعت مقارن فعل ست و تکلیف معتمد ست بر سلامت
اسباب و آلات نہ برین و حسنات مذہبہ سیات اند نہ عکس مگر کفر اما آنچہ وارد ست در اغتیاب
صایم و حسد و منت مصدق و ایذاء او ماول ست کما فی عقیدۃ النجاح و دعا را تاثیر کثیر ست و دعا
کافر نزد جمہور مستجاب نیست و نزد امام ابو القاسم حکیم و ابو نصر دبوسی رواست استجابت آن ہو المختار
لیکن در عقیدہ گفتہ آنچہ از قبیلہ اعطا ست رواست و آنچہ از قبیلہ اکرام ست نہ ہو الصحیح قال
الصدر الشہید و بہ یفتی و روا نیست اکفار اہل قبلہ تا آنگاہ کہ بدعت او بکفر نرساند و بقولی این مذہب متکلمین ست
و تکفیر قایل بخلق قرآن و استحالت رویت و مثل این مذہب فقہا ست و مقترف کبیرہ مومن ست و اگر چہ بی توبہ
میرود اگر خواہد عفو کند و اگر خواہد عذاب کند بقدر گناہ و عاقبت جاء او جنت ست و رحمت کردہ شود او را نہ لعنت
و توبہ او قبول ست ہر چند کہ بآس باشد و علیہ الفتوی کما فی مجموعہ خانی و از توبہ صغایر بی نیازی

نه وراست عفو او بی توبه واین ندم ست بر گناه از جهت گناه و بقولی با عزم بر ترک او ابداً و قبول
او فضل موعود ست و روا نیست خلف در وعده و نه در وعید او بر صحیح و بقولی این کرم ست در حافظیه
گفته هر سمعی که عقل از ان ابی نبود قبول او واجب ست چنانچه لوح و قلم وانچه در و مرقوم شده
و جفاف قلم بانچه کاین ست یعنی از احکام فارغ شده اگر گویند یَمْحُو اللّٰهُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ وَ
کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ گوییم جَفَّ الْقَلَمُ بِالْمَحْوِ وَالْاِثْبَاتِ در فقه اکبر گفته که کتابت
در لوح بوصف ست نه بحکم تا جبر لازم نیاید و چنانچه اشراط ساعت وَفِی الْحَدِیْثِ اِنَّهَا لَنْ
تَقُوْمَ حَتّٰی تَرَدَّ قَبْلَهَا عَشْرَ آیَاتٍ و یکی از انها دخانست و آن دودیست که پر کند میان مشرق
و مغرب را و درنگ کند چهل شبانروز مسلمانان چون زکا میشوند و دماغ کفار بجوش آید و دیگر
دجال کور بن داود متولد شده در زمان پیغامبر علیه السلام اولا دعوی ایمان و صلاح کرد
پس نبوت پس الهیت بدر آید و از جزایر شام و یمن سوار بر حمار و سلطنت او در بحر و بر رسد
تا احیاء اموات و کنوز زمین و امطار سما و انبات زمین بامر او باشد باقدار الله تعالی استدراجاً له
و مثل بهشت و دوزخ با وی باشد و در حقیقت بهشت او دوزخ باشد و دوزخ او بهشت
و بسیاری بر و ایمان آرند و خضر علیه السلام را بکشد و همه بلاد را ضرور رساند الا مکه و مدینه و بیت
المقدس و طور سینا درنگ کند در زمین چهل روز روزی چون سالی و روزی چون ماهی و
روزی چون هفته و باقی چون معهوده و بروایتی چهل سال و این واقعه آنگاه شود که این امت
فاسد شود و هیچکس پناه از ظلم نیابد حق تعالی امام محمد مهدی بن عبدالله را پیدا کند از فرزندان
فاطمه زهرا رضی الله عنه بر سر او ابری باشد در ان فرشته ندا کند که این مهدیست او را بیعت
کنید و بروایتی آنکه آواز از مغرب تا مشرق شنوند دنیا را مالک شود و مسلمانان او را اطاعت
کنند بی جنگ پر کند زمین را بعدل چنانچه پر بود بجور راضی شوند از و ساکنان زمین و آسمان هفت

که مراد ولایت پیغامبر ست و در شهابیه گفته که ولایت غیر باتفاق فاضلتر از نبوت نیست
اما ولایت پیغامبر بقولی فاضلتر ست از نبوت که بآن تصرف در خلق ست و باین اخبار از حق تعالی
و آن فاضلتر ست که مقصود ست و بقولی نبوت او فاضلتر ست از ولایت که آن توجه بحق تعالی
ست و این بخلق و نمی رسد هیچ ولی بدرجه پیغامبر و نه بمنزلت که تکالیف از و ساقط شوند و خوارق
بیمار اند معجزه پیغامبر و کرامت ولی و معونته عوام و استدراج متاله نوع منه بدانکه حق تعالی
افعال عباد است و بنده در افعال اختیاریه مختار ست در صورت و مضطر در معنی بآن اعتبار فعل
منسوب باوست و این را کسب گویند و باین اعتبار منسوب بحق تعالی ست و این را خلق نامند و
اصلح بر حق تعالی واجب نه و رزق گاه حلال می باشد و گاه حرام و هر یکی مستوفی رزق خود ست و
نمیخورد هیچ یکی رزق دیگری و تکلیف ما لیس فی الوسع روا نه اما تکلیف مریض و شیخ فانی بر صوم
و حج تکلیف ایجاب ست نه تکلیف اتیان کما فی التمهید و افعال حق تعالی معلل نیند باغراض یعنی
محتاج نیند بآنها نه آنکه قابل نیند و استطاعت مقارن فعل ست و تکلیف معتمد ست بر سلامت
اسباب و آلات نه برین و حسنات مذهبه سیات اند نه عکس مگر کفر اما آنچه وارد ست در اغتیاب
صایم و حسد و منت مصدق و ایذاء او ماول ست کما فی عقیدة النجاح و دعا را تاثیر کثیر ست و دعا
کافر نزد جمهور مستجاب نیست و نزد امام ابو القاسم حکیم و ابو نصر دبوسی رواست استجابت آن هو المختار
لیکن در عقیده گفته آنچه از قبیله اعطاست رواست و آنچه از قبیله اکرام ست نه هو الصحیح قال
الصدر الشهید و به یفتی و روا نیست اکفار اهل قبله تا آنگاه که بدعت او بکفر نرساند و بقولی این مذهب متکلمین ست
و تکفیر قایل بخلق قرآن و استحالت رویت و مثل این مذهب فقهاست و مقترف کبیره مومن ست و اگر چه بی توبه
میرد و اگر خواهد عفو کند و اگر خواهد عذاب کند بقدر گناه و عاقبت جاء او جنت ست و رحمت کرده شود او را نه لعنت
و توبه او قبول ست هر چند که بآس باشد و علیه الفتوی کما فی مجموعه خانی و از توبه صغایر بی نیازی

اگرچه یزید را طایفه ساخته بود اما بسیاری از اهل اعتبار باوی بیعت نکردند و بقول امام بفسق متنزل میشود و وی شارب خمر و آمر ملاهی و غناء و مانع حق و فاسق بود پس امام حسین باغی نباشد در شرح لامیه گفته که لعنت و دشنام کرده نشود بر یزید را بر اصح که حال او معلوم نیست و اگر یقین شود که امر کرده اگر مستحل بوده کافر شده والا نه که قتل غیر به کفر نیست و اگر امر نکرده بجرد گمان تفسیق کرده نشود و علیه المحققون و شیخ الاسلام زمانه با شیخ عبد الله سلطانپوری فتوی داده بود بر تقدیر او در فی الحدیث لا یرمی رجل رجلا بالفسوق ولا یرمیه بالکفر الا ارتدت علیه ان لم یکن صاحبه کذلک و کرامته ولی ای عاقل بامر و نهی حق ست ای خارق عادت از ملتزم متابعت چون قصه اصحاب کهف و حضور رزق بمریم و ردیدن فاروق جیحون جوی نیل بالقار کتابت عمرو نوشیدن خالد زهر را و تسبیح کاسه و مسجی علی خضر صحابا ران بر دریا و حدیث اویس و ملاقات او با هرم بن حبان و رویت حبیب عجمی بصره روز ترویه و بعرفات روز عرفه و تحرک کوه فضیل و دوران تخت در خانه ذوالنون و مار ابن ادهم و بر علیل سبیل الکل فی الاعتماد و طیران در هوا و کلام جماد و اجماع و اندفاع بلاء و کفایت صم اعدا الکل فی العقاید و فرق میان کرامت و معجزه آنست که این واجبت الاظهار ست و آن واجبت الاخفاء لیکن در حافظه گفته که اظهار کرامت روا ست از جهت ترغیب مستمر شده نه از هر فخر و اعجاب و پیغامبران قاطع ست نه ولی که او عالم نبوت خود ست بخلاف ولی که خاتمه هیچ یکی را معلوم نه و هیچ ولی از پیغمبر افضلتر نی و تفضیل کفر ست و از تجهیت تکفیر کرده شده در ین قول که ولایت افضلیت ست از نبوت و اگر نه تاویل کرده شد

Property of Princeton University Library

غیر از امیرین و بقولی بسلم و در عدہ نہ نسب کمافی الجواہر و در شرح قصیدہ گفتہ کہ یار پیغامبر در شرف بیعت
امام حسن و حسین رضی اللہ عنہما ۱۲
ہو من ست ممیز کہ پیغمبر علیہ السلام را دیدہ باشد چون عیسی و خضر علیہما السلام و مجنین بعضے از جن نہ آنکہ
ہر ای فرق کنندہ از بشر و ملائکہ علیہم السلام عاقل و بالغ ۱۲
او را در شب معراج دیدہ از انبیا و ملائکہ و نہ راہی در خواب و مرتد و نہ طفلی کہ بی تمیز بمیرد و در شرح عقاید گفتہ
کہ یاد نکنیم اصحاب را مگر بخیر و فی الحدیث لا تسبوا اصحابی فوالذی نفسی بیدہ لو ان احدکم انفق مثل احد
ذہبا ما بلغ مد احدھم و لا نصیفہ اللہ اللہ فی اصحابی اللہ اللہ فی اصحابی لا تتخذوھم
اغراضا من بعدی فمن احبھم فبحبی احبھم و من ابغضھم فببغضی ابغضھم و من اذاھم فقد اذانی و من اذانی فقد اذی اللہ
و من اذی اللہ فیوشک ان یاخذہ و آنچہ در میان شان از حرب و نزاع افتاد معامل و تلاویلات
دارد پس سب شان اگر مخالف قطعی باشد کفر بود و چون قرائن صدیقہ دالہ بدعت و فسق و منقول نیست
از سلف جواز لعن بر معاویہ رضی اللہ عنہ و اعوان او کہ غایت کار او بغی ست و این موجب لعن نہ در شرح لامیہ گفتہ
کہ اہل حق ہر دو اند و ہو الصحیح پس معاویہ نہ ظالم بود و نہ فاسق و بقولے باغی بود کہ پیغمبر علیہ السلام عمار
را گفتہ یعنی تقتلک الفئۃ الباغیۃ اما جواب داد و اند کہ باغی نام خاطی در اجتہاد نیست و اجابت
طلب ست یعنی القوام الطالبۃ لدم عثمان رضی اللہ عنہ و فی الحدیث انہ قال لمعاویۃ
اللھم اجعلہ ھادیا مھدیا و اھد بہ اللھم علم معاویۃ علم الکتاب والحساب وقہ
العذاب و او بست سال امیر بود و ہشتاد و ہست سال خلیفہ بود و در تمہید گفتہ کہ معاویہ و تابعان او
در عہد علی رضی اللہ عنہ مخطی بودند در دعوی امارت و بیعت کہ دران وقت علی اعلم و افضل بود و احق از و
بود و وقت او بعد از علی بود و باغی بودند بسبب قتال نہ فاسق و توبہ معاویہ در زمان علی رضی اللہ
عنہ ظاہر شد اما علی عم کاوی صلح کرد و بعد از علی خلیفہ بحق بود و عادل در دین و حسن رضی اللہ عنہ
باوی صلح کرد و بیعت کردند باوی ہمہ یاران پیغامبر علیہ السلام و جمیع اہل اسلام و حسین نیز بیعت
کرد و تسلیم خلافت نمود کمافی الجواہر اما حسین رضی اللہ عنہ بر حق بود و بظلم کشتہ شد کہ معاویہ

ترجمہ
دشمن مومن بہشت نرود یاران ہم از پس ہم اند
کہ نقش نہ بہشت نرود و بہشت نرود اوست اگر بہ
از شمار نقطہ کہ نہ کہ نقطہ ہا حذف کہ
دشمن مومن یکی از نشان و نہ نصف آن ہم
از ما دیاران من بگیر یا از نشان
بعد از من پس ہر کہ دوست دارد نشانہا
پس دوست دارم من ہر کہ دوست دارد نشانہا
دشمن دارد نشانہا دشمن دارم من ہر کہ
چہ کہ صحابہ را بغض کردن بغض من
من تا او ۱۲ آن کہ این
کہ کردہ این فاسق بود

قال ابوہریرہ رضی اللہ تعالے عنہ کنا قعودا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فجاء ابوبکر فقال مرحبا
بسماسی بسمالہ مرحبا بمن اشری بنفسہ فجاء عمر فقال مرحبا بوزیری مرحبا بالمفرق بین الحق والباطل مرحبا
بمن اعز اللہ بہ الدین وسماکم اللہ المومنین ثم جاء عثمان فقال مرحبا بختنی وزوج ابنتی
والذی جعل لہ النوران السعید والشہید ویل لقاتلہ بالنار ثم جاء علی فقال مرحبا باخی
وابن عمی واب ولدی والذی خلقت انا وھو من نور واحد یا معاشر الناس ھولاء اربعۃ
لا یتفق حبھم الا فی قلب مومن ولا یتفرق فی احد الا من کان منافقا فمن احبھم و
من ابغضھم یجی حبھم فیغضی البغضھم ھولاء سادات المومنین فی الدنیا والاخرۃ
لا یغضھم الا شقی ولا یحبھم الا من تقی اللھم انی قد بلغت پس جوانب عطیان و
آستانہ در مسجد گفتند اللھم العن مبغضھم دیوار گفت امین و دران روز سی یہودی و پنجاہ منافق اسلام
آوردند و بعدہ اہل بیت رضی اللہ تعالے عنھم و بعدہ ستت باقیۃ العشرۃ مبشرۃ طلحۃ زبیر و عبدالرحمن بن عوف
وسعید بن زید و سعد ابن ابی وقاص و عبیدۃ ابن الجراح رضی اللہ تعالے عنھم و بعدہ اہل بدر و انہا سیصد و سیزدہ کس
بودند بعدہ اہل حدیبیہ وفی الحدیث انتم الیوم خیر اہل الارض وانہا یکہزار و پنجاہ صد مرد بودند کما فی
المشارق بعدہ سائر اصحاب بعدہ تابعین بعدہ تبع تابعین و در شرح لامیہ گفتہ کہ امیر المومنین حسن و امیر
المومنین حسین رضی اللہ تعالی عنہما فاضلتر اند از عایشہ صدیق رضی اللہ تعالی عنہا وفی الحدیث
ان الحسن والحسین سید اشباب اھل الجنۃ واین از ہمہ زنان اولین و آخرین وفی الحدیث
فضل عایشۃ علی النساء کفضل الثرید علی الطعام واز فاطمہ زہرا تیز رضی اللہ عنہا وعلیہ
الفتوی کما فی المجمع عن خانی وفی الحدیث یا بنیۃ الا تحبین ما احب قالت
بلی قال فاحبی ھذہ وزہرہ فاضلتر ست از سائر دختران پیغمبر علیہ السلام وفی الحدیث
فاطمہ سیدۃ نساء اھل الجنۃ اما تفضیل اولاد خلفاء راشدین بقولے چون اصول ست

قال ابوہریرہ ... من ... آنرا ... ابوبکر ... عمر ... بن ... عثمان ... علی ... ابن عمی ... ولدی ... ابوالمومنین ... حسن ... حسین ... عایشہ ... فاطمہ ... زہرا ... اولاد

ودر بیداری بر اصح و در شمایل گفته که پیغامبر علیه السلام حق تعالے را بچشم سر دید جمهور برین است
و بقولی بر صحیح بدیده دل و هو مختار التمهید و هجرت او در پنجاه و سوم سال بود یوم الاثنین ثامن
ربیع الاول و وفات او صلی الله علیه وآله وسلم بر سر شصت و سه سال بود براصح در وقت ضحی روز اثنین
ثانی عشر ربیع الاول و دفن او در شب اربعا بود و در خطبه جامع الرموز گفته که پیغمبر ما افضل ست از همه پیغامبران
و فرشتگان یعنے از مجموع ایشان و سائر پیغامبران فاضلتر انداز فرشتگان یعنے از هریکی و اگرچه مجموع
ملایک فاضلتر انداز هر پیغامبر جز پیغامبر ما علیه السلام و در حافظیه گفته که رسل ملک فاضلتر انداز عوام بشر
امی انبیاء و ایشان فاضلتر انداز عوام ملک و در تمهید گفته علماء سنت و جماعت گفته اند که افضل خلق بعد از
انبیاء رسل ملک امیر المؤمنین ابوبکر صدیق ست رضی الله عنه و فی الحدیث لم یفضلکم ابوبکر بکثرة
صلوة ولا بکثرة صوم و انما هو شیء وقر فی قلبه و نگوییم که علی رضی الله عنه بشجاع تر بود
بلکه علی شجاع بود و شجاع تر کسانی بجهاد تعالی فی سنته الثالثة عشر فی جمادی الاخری عن
ثلث وستین سنته و بعده امیر المؤمنین عمر فاروق رضی الله تعالے عنه و فی الحدیث اول من یصافح عمر اول من سلم
علیه و اول من یاخذ بیده فیدخله الجنة لو کان بعدی نبی لکان عمر انا و ابوبکر و عمر بذا و اشار تکریسبابه
و میانه و بصر و سبابه پیغمبر صلی الله علیه وسلم طول ابوبکر ثانیه لسانی فی شرح الامیة توفی شهیدا سنته ثلث وعشرین
فی ذی الحجة عن ثلث وستین سنته و بعده امیر المؤمنین عثمان ذوالنورین رضی الله تعالے عنه
و فی الحدیث لکل نبی رفیق و رفیقی یعنے فی الجنة عثمان توفی شهیدا سنته خمس
وثلثین ثانی عشر ذی الحجة عن بضع وثمانین سنته وقیل تسعین و بعده امیر المؤمنین علی عمر
رضی الله عنه و فی الحدیث انت منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی
انا مدینة العلم و اساسها ابوبکر و جدرانها عمر و سقفها عثمان و بابها علی رضی الله تعالے
عنهم توفی سنته اربعین صبیحة لیلة الجمعة سبع عشرة خلت من رمضان عن ثلث وستین سنته

---

۱ بدریکه آنکه غیر ست که در زمان او پیغامبر
امام ما و وشما ست او را در دل آنکه نخوانده
۲ اول آنکه که ظاهر کرد دین را
عمر بود رضی الله تعالے بسبب دین ما و
۳ اول آنکه که اسلام آورد
بران حضرت و اول آنکه که گریخت
آنحضرت او ما بود
در حدیث بسبب حضرت عمر
۴ من بضع بسبب
۵ بسبب

چنانچه اهل حدیث گفته اند و ایمان زیاده و کم نشود و زیادتی منقول محمول ست بر زیادتی ثمرات و ایمان مخلوق ست
که بنده بهمه افعال خود مخلوق ست و روا نیست که ایمان نام هدایت و توفیق باشد و اگرچه بی این یافته نشود
چنانچه قائل بعدم خلق گمان برده که ما ماموریم بایمان و امر نمی باشد مگر بمقدور و ما هذا شانه یکون
مخلوقا این در اعتماد گفته و مقر مصدق مومن ست حقا و صحیح نیست که بگوید انا مومن ان شاء الله تعالی
چنانچه انا حی ان شاء الله تعالی که اگر آن از برای شک ست کفر ست و اگر از برای تادب و احاله امور بمشیت حق تعالی
ست یا از جهت شک در عاقبت نه در حال یا از جهت تبرک بذکر حق تعالی یا از جهت تبری از اعجاب خود در همه وجوه
ترک اولی ست که آن موهم شک ست این در شرح عقاید گفته و در شهابیه گفته که اگر قائل باول باشد اکثر اصحاب
ما بر منع اند بخلاف بعضی و کسی که مرتد شود ظاهر نمیشود که مومن نبود در علم خدا تعالی پس مومن در حال از اولیا ست
چون ابلیس اگرچه میداند که کافر خواهد شد و کافر از اعداست در حال و اگرچه بعد ازین مسلم شود و سعید گاه شقی شود
و شقی گاه سعید گردد و تغیر در سعادت و شقاوت ست و نه در اسعاد و اشقا و نزدیک اشعری اعتبار مر خاتمه را ست
و ایمان و رسالت و نبوت باقی باشند بعد از موت که اینها صفات روح اند و این باقی ست و ایمان مقلد صحیح است
و ترک استدلال معصیت ست این آنگاه ست که تقلید صحیح باشد چنانچه با وی نوع تفکری باشد تفکری کند
در آلای او و تسبیح گوید نزدیک ریح و برق و رعد و نور و ظلمت اما تقلید فاسد باتفاق فاسد ست لیکن در عمده
از اصول صفار گفته که صحیح آنست که چون کلمه گوید و او را گویند که چه گفتی که این کلمه است که مسلمانان میگویند
قایل مسلمان می شود و من نیز میگویم برای اسلام اما اگر گوید من نمیدانم که این چیست نه و ایمان و اسلام
یکی ست در تمهید گفته که بقول عامه اهل سنت فرق نیست در ایمان و اسلام و معرفت و توحید پس هر که
یکی دارد هر چهار دارد اگر پرسیده شوی که آیا ایمان تو چون ایمان صدیق ست گوئی که ایمان من و صدیق
و پیغامبران و فرشتگان یکی ست نه بصورت لیکن بصفت که من ایمان آورده ام بهمه آنچه ایشان ایمان آورده اند
و نگویم که ایمان من چون ایمان ایشان ست و از امام محمد رحمه الله آمده مکروه ست که گوید ایمان من چون ایمان جبرئیل

و درکات بحسب اعمال و دخول در بهشت و دوزخ در آخرت باشد نه در برزخ و جزای کفر مختص ست
بآخرت صور تمهید در باب اول گفته شک نیست که اطفال مومنان مومن اند در دنیا و آخرت و از اهل بهشت
اند اما اطفال کفار اینجا به تبع ابوین حکم بکفر کرده میشود و آنجا بقول اهل سنت و جماعت معذب نباشد
بقولی خادم بهشتیان و بقولی از اصحاب اعراف و بقولی از اصحاب یمین و امام توقف کرده امام محمد گفته
من میدانم که خدا تعالی هیچ یکی را بغیر از گناه عذاب نکند و براصح حکم کرده نشود بکفر ایشان قبل از بلوغ و
همچنین اطفال جن و در حاقطیه گفته که جنی کافر معذب باشد بنار بالاتفاق و مسلم شاب بود
به بهشت چون انسی نزد یک صاحبین و امام در کیفیت ثواب ایشان توقف کرده و در تمهید گفته که نزد یک
امام جنی را بجنات باشد نه ثواب واصح آنست که او را اکل و شرب نباشد لیکن نفع گیرند بنظر و شم و سماع چون
دنیا و براصح جماع کنند با اهالی خود نه با اهل بهشت اما ملائکه از بهشت ممنوع نیند و اکنون نیز دری آیند باذن حق تعالی
لیکن راحت نگیرند از وغیر از نظر و رویت خدا تعالی جایز ست بعقل و واجب ست بنقل بعد از دخول
در بهشت و در خانیه گفته در رویت ملک و جن اختلاف کرده اند لیکن براصح هر که در بهشت در آید ببیند
آدمی باشد یا فرشته یا جن و در شرح قصیده گفته که این متفاوت باشد بحسب اعمال پس حاصل شود
بدیده محبت ولی کیفیت هر سال و هر ماهے و هر هفته و هر ساعتے و هر بار که مخطور شود و علی الدوام
رزقنا الله بفضله فصل سوم در حاقطیه گفته که ایمان بخدا تعالی فرض ست بالاتفاق و موجب
او خدا تعالی ست لیکن بواسطه عقل حا امام گفته لا عذر لاحد فی الجهل بخالقه و اگر پیغامبرے
نیامدی بر عاقلان معرفت او واجب بودی و ایمان عبارتست از تصدیق و اقرار شرط ست برای
اجرای احکام بر بنده محققان و نص امام و اختیار ابی منصور ماتریدی اینست لیکن در فقه اکبر گفته
که ایمان اقرار ست و تصدیق پس ایمان را دو رکن باشد تصدیق که احتمال سقوط ندارد و
اقرار که محتمل ست سقوط او و این قول مختار امام شمس الائمه فخر الاسلام ست و اعمال از ایمان نیند

اطفال مومنان و کافران

اطفال جن

در ایمان بخدا تعالی و رسول او صلعم و در ایمان بقیه ضروریات دین را

طرح سیات برایشان حق ست وحوض حق ست وفی الحدیث حوضی مسیرۃ شہر ثم ازایاہ سواء
انگلند ن گفتہ و مدی بلد دورے ۱۲ یعنے طول ماندہ شہرست وگرد شہ ایں چہارست
وماءہ ابیض من اللبن وریحہ اطیب من المسک وکیزانہ اکثر من نجوم السماء من
داب او سفید از خیر خوشبوست ماندہ مشک ۱۲ وآنکہ ۱۲ او بیشتر ازستارہ آسمان
یشرب منہ فلا یظمأ ابدا واین براصح غیر کوثر ست کہ حوض در موقف ست وکوثر در بہشت
بنوشد بعد ازان پرسد تشنہ دگاہی وہمواره ای بیاساید ازان خلق برای حساب وفصاد
این در حاشیہ خیالی گفتہ وشفاعت پیغامبر وپیغامبران علیہ وعلیہم السلام برای اہل کبایر حق ست
وفی الحدیث شفاعتی لاہل الکبائر من امتی وحکم نکنیم بوجوب این تا امن وانکار وجرات
در حدیث شفاعت من برائے اہل کبائر کہ از امت من اند
لازم نباید بلکہ جایز ومتصور ست در ہر فرد تا راجی باشد بہ ایس ودر شرح قصیدہ گفتہ کہ شفاعت اہل خیر
اسید وایشا نائب سید ۱۲
ای انبیاء وملائکہ وعلماء وشہداء وصلحا واساتذہ وتلامذہ وآباء وابناء واقربا مرجوست برای عفو صغایر
وکبایر ودفع احوال وتحمیل حساب وادخال بغیر حساب واخراج از نار ورفع درجات وشفاعت کسانی را باشد
کہ جزایشان عملی دارند وآنہا کہ ندارند حق تعالے آنہا بفضل عمیم انا تش غلامی بخشد وبہشت ودوزخ حق ست
والکنون موجوداند ومر دوزخ را ہفت درکہ ست جہنم ولظی وحطمہ وسعیر وسقر وجحیم وہاویہ وہبوکی ست قولے
معین نام خازن او مالک ست ودرانہاست عذاب گوناگون چون زقوم وحمیم وحیات وعقارب وسلاسل
واغلال وانکال وقانا اللہ بفضلہ من عذاب النار وبہشت بر مختار فقیہ ابی اللیث چہار اند وہر یکی را دو
درجنت العدن وجنت النعیم مقر بانرا کہ طالب حقند وجنت الفردوس وجنت الماوی اصحاب یمین را
کہ طالب جنت اند واز ابن عباس آمد کہ ہفت اند چہار مذکور ودار الخلد ودار السلام وعلیون نام ابواب
در ضوانست ودرانہاست حور وقصور وغلمان وولدان وظل ظلیل وانہار وانہار واشجار واطعمہ واشربہ
غلامان دختران چاہا ہا
فواکہ وضیافات وفی الحدیث یقول اللہ اعددت لعبادی الصالحین ما لا عین رأت
ولا اذن سمعت ولا خطر علی بال بشر وفقیہ ارشدی گفتہ کہ اگر آسمانہا وزمینہا بمقدار
پسند ساختہ شوند حق تعالے را بشمار ہر دانہ بہشتی ست کہ عرض او چون عرض آسمانہا وزمینہا
ونزل در بہشت محض بفضل خدا تعالے ست ودرجات باعمال وہم چنین دخول در دوزخ بعدلست

تا قیامت باشد مگر شب جمعه و ماه رمضان و مر فاسق را شب جمعه منقطع شود بی عود و اگر در آن شب
بمیرد یک ساعت بس و باز همه را زنده گرداند و اعاده کند اجساد را بهمه اجزاء اصلیه لیکن حکیم ترمذی حدیثی
روایت کرده مگر ملک الموت که او را حشر نباشد و همچنین بهایم را بقولی و بقولی اینها نیز کند و بعد از عدل
در اینها خاک گرداند و بر مختار حافظیه بهایم و طیور و حشرات همه را حشر شود و حساب حقست ای اعلام اعمال
خیر و شر و معلم ملائکه باشد هر یکی را ملکی و بقولی حق تعالی ست مستوجبان رحمت را و ملائکه مستوجبان
غضب را و جنی را نیز حساب شود نه انبیا را بر اصح مطیعان را آسان شود که از و تجاوز باشد و فاسقان و
کافران را دشوار شود که مطالبه باشد بکم و بیش و ترک مسامحت و فی الحدیث اِنَّ اللّٰهَ یُدْنِی الْمُؤْمِنَ فَیَضَعُ
کَنَفَهُ وَسَتْرَهُ فَیَقُوْلُ اَتَعْرِفُ ذَنْبَ کَذَا اَتَعْرِفُ ذَنْبَ کَذَا حَتّٰی قَرَّرَهُ بِذُنُوْبِهٖ وَرَاٰی فِیْ نَفْسِهٖ اَنَّهٗ
قَدْ هَلَکَ قَالَ سَتَرْتُهَا عَلَیْکَ فِی الدُّنْیَا وَاَنَا اَغْفِرُهَا لَکَ الْیَوْمَ فَیُعْطٰی کِتَابَ حَسَنَاتِهٖ
وَاَمَّا الْکَافِرُ وَالْمُنَافِقُ فَیُنَادٰی بِهِمْ عَلٰی رُؤُسِ الْخَلَائِقِ هٰؤُلَاءِ الَّذِیْنَ کَذَبُوْا عَلٰی رَبِّهِمْ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَی الظَّالِمِیْنَ و میزان حق ست و این امت راست بر اصح نه انبیا را و نه گناه دل را
بر اصح مگر بعد از عزم اگر گویند که اعمال اعراض اند و اینها بقا ندارند گوییم ایمان آریم و مشغول بکیفیت نشویم و بقولی
صحایف را وزن کنند و بقولی اعمال را اجسام نورانی و ظلمانی کنند لیکن در تمهید گفته که بنده را با عمل وزن کنند
و میزان بقول اکثر یکی ست بدستهای میکائیل له شاهین و لسان و کفتان یکی از نور و دیگری
(ڈنڈی ترازو و زبان پله ۱۲)
از ظلمت و عرض هر یکی چون عرض آسمان و اعطاء کتب حفظه حق ست مومن را بیمین و کافر را بشمال
یا وراء ظهر و صراط حق و آن پلی ست ممدود بر دوزخ یک عانه او زمین و دیگر بهشت و هر یکی از و بجانب
بهشت بتفاوت عمل گذرد چون ساعت و برق و باد و جواد و رکاب و پیاده و بشکم و بسیاری بدوزخ
افگنده شوند کافر مخلد باشد و مومن درنگ کند ساعتی یا روزی یا ماهی یا سالی و آخر مومنان مدت
دنیا هفت هزار سال در فقه اکبر گفته که قصاص در میان خصوم بحسنات روز قیامت حق ست و اگر نباشد

آیات قیامت اول مهدی پس کسف قمر سه شب پس مسخ مکیان حرمین پس دابه پس
دجال پس عیسی پس دابه ثانیا پس یاجوج وماجوج پس موت عیسی علیه السلام پس هدم کعبه
پس طلوع آفتاب پس دابه ثالثا پس رفع علم وقرآن پس بقای مردم صد سال ناگوینده کلمه
توحید پس نفخ در صور در مدارک گفته که این سه بار باشد نزد جمهور یکی از برای فزع ودیگر از برای
اماتت ودیگر از برای احیا مسئله بدانکه حق تعالے همه خلق را بقهر بمیراند در شرح قصیده گفته
مگر عرش وحملهٔ او وکرسی ولوح وقلم وارواح راکه در برزخ اند ارواح مطیعان در ریاض بهشت باشند
ناظر بدو ارواح عاصیان میانهٔ آسمان وزمین وارواح کافران در اجواف طیر سیاه در سجین
زیر زمین هفتم واتصال ابشان باجسام چون اتصال گوشت بدندانست ودیگر بهشت ودوزخ وما فیها
که انبیا را فنا نباشد اما قول ابی القاسم کعبی از معتزله یهلکهما ثم یخلقهما درست نیست این در
زاهدی گفته اگر گویند کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ گوییم که ماسوی حق تعالے ممکن نیظر ذات خود
مستحق وجود نیست نه آنکه برماسوا را وعدم طاری خواهد شد این در شرح طوالع گفته وسوال منکر ونکیر
حق ست باعادهٔ حیات در تن ودر اعادهٔ روح توقف کرده اند گویند مَنْ رَبُّكَ وَمَا دِيْنُكَ وَمَنْ نَبِيُّكَ
پس اگر جواب ما صواب گوید قبرها فراخ کنند هفتاد گز ومنور سازند وگویند نَمْ كَنَوْمَةِ الْعَرُوْسِ
الَّا معذب نشود این در اعتماد گفته واین هر الس وجن صغیر وکبیر راست در گور برما خود واگر چه
بیرون از وجود روزها باشد بعد از نفخیت مردم وغریق وماکول سبع را نیز باشد نه انبیا را علیه السلام براصح
وامام ورسول اطفال مشرکان توقف کرده وحکیم ترمذی گفته که سوال منقطع ست باین امت لیکن ظهیری
گفته که بقول عامهٔ متقدمین عام ست وضغطه گور ودر گور وعذاب گور کفار وبعضی عصات راحق ست وَفِي الْحَدِيْثِ
اَجْزَاءُ عَذَابِ الْقَبْرِ ثَلٰثَةٌ ثُلُثٌ مِنَ الْغِيْبَةِ وَثُلُثٌ مِنَ النَّمِيْمَةِ وَثُلُثٌ مِنَ الْبَوْلِ واین
روح وتن را باشد براصح وبقولی آنرا وبقولی این را لیکن ما مشغول بکیفیت او نشویم گفته اند که کافر را

سوال منکر ونکیر حق ست

واجب الوجود
ای ذات بار یتعالے
ممتنع الوجود ای صنما
باطل کرشن ممتنع گشته
ممکن الوجود ای پرتو
وما یکون الوجود ای پرتو
چیزی سوای ذات او
فاکهه صالح اولیا
ثانی و ثالث
دیباچه
دیباچه

سال زندگانی کنند و در اثنا این دجال بمکه رسد و مسلمانان مستعد قتال او شوند و تسویه
صفوف کنند که اقامت فجر گفته شود عیسی علیه السلام نازل شود بر اجنحه ملکین نزد مناره
بیضا امامت کند مردم را و مهدی بوی اقتدا کند بر اصح و چون آن لعین او را ببیند
چون نمک گداختن گیرد و اگر او را بگذارد بگدازد تا هلاک شود لیکن او را به نیم نیزه بکشد زمین
را باسلام پر کند و قرار مردم بر شریعت ما شود که او صحابی ست در قرن رابع ملحق بقرون
ثلثه و ادیان باطله را ناچیز کند خاصه دین نصاری را و تحاسد برخیزد و دنیا معمور
شود تا قابل زکوت یافته نشود و زن کند و او را ولد شود چهل و پنج سال درنگ کند
پس بمیرد و او را در روضه شریفه خلف عمر دفن کنند فطوبی للرجلین بین النبیین و دیگر دابة
الارض طول او شصت گز باشد کسی باوی نتواند رسید و کسی از و نتواند گریخت با مردم سخن
در آید مومن را مومن گوید کافر را کافر و دیگر یاجوج و ماجوج پسران یافث بن نوح علیه السلام
بعضی از هر بلندی بلندتر و بعضی بقدر بالشت و دیگر طلوع آفتاب از مغرب در شرح
حصین گفته که از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما آمده که چون فواحش منتشر شوند و امر معروف
و نهی منکر برخیزد آفتاب سه شب محبوس شود با ماه بعد از مغرب هر دو مسلوب النور
برآیند تا میانه آسمان برآیند و باز گردند و صباح آفتاب چون معتاد برآید و این زمان
در توبه بسته شود یعنی بر کافران لیکن توبه مومن و ایمان کودک و مولود بعد از آن قبول
باشد چنانچه در عین المعانی و مکمل گفته و خسوف ثلثه بمشرق و بمغرب و بجزیره عرب
و عاشر تازی که از یمن برآید و خلق را بمحشر براند و عمدة الواعظین گفته عن ابن مسعود رضی الله عنه
قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ان اول آیات الساعة طلوع الشمس من مغربها
اول علامت طلوع آفتاب باشد از مغرب پس دجال و دیگر معلوم نیست و در شرح قصیده گفته که ترتیب

نه وراست عفو او بی توبه واین ندم ست بر گنا ه از جهت گناه و بقولی باعزم بر ترک او ابداً و قبول او فضل موعود ست و روا نیست خلف در وعد ونه در وعید او بر صحیح و بقولی این کرم ست در حق فظیه گفته هر همی که عقل ازان ابی بنود قبول او واجب ست چنانچه لوح و قلم و انچه در و مرقوم شده و جفاف قلم بانچه کاین ست یعنی از احکام فارغ شده اگر گوید یَمْحُوا اللّٰهُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ وَ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ گوییم جَفَّ الْقَلَمُ بِالْمَحْوِ وَالْاِثْبَاتِ در فقه اکبر گفته که کتابت در لوح بوصف ست نه بحکم تا جبر لازم نیاید و چنانچه اشراط ساعت وَفِی الْحَدِیْثِ اِنَّهَا لَنْ تَقُوْمَ حَتّٰی تَرَوْا قَبْلَهَا عَشْرَ اٰیَاتٍ و یکی از انها دخانست و آن دود یست که پر کند میان شرق و مغرب را و درنگ کند چهل شبانروز مسلمانان چون زکام شنوند و دماغ کفار بجوش آید و دیگر دجال کور بن داود متولد شده در زمان پیغامبر علیه السلام اولاد عوی ایمان و صلاح کرد پس نبوت پس آلمیت بدر آید و از جزایر شام و یمن سوار بر حمار و سلطنت او در سجستان بر رسد تا احیاء اموات و کنوز زمین و امطار سماء و انبات زمین بامر او باشد باقدر الله تعالی استدراجاً له و مثل بهشت و دوزخ باوی باشد و در حقیقت بهشت او دوزخ باشد و دوزخ او بهشت و بسیاری بر و ایمان آرند و خضر علیه السلام را بکشد و همه بلاد را ضرور رساند الا مکه و مدینه و بیت المقدس و طور سینا و درنگ کند در زمین چهل روز روزی چون سالی و روزی چون ماهی و روزی چون هفته و باقی چون معهوده و بروایتی چهل سال و این واقعه آنگاه شود که این امت فاسد شود و هیچکس پناه از ظلم نیابد حق تعالی امام محمد مهدی بن عبد الله را پیدا کند از فرزندان خاطمه زهرا رضی الله عنه بر سر او ابری باشد دران فرشته ندا کند که این مهدیست او را بیعت کنید و بروایتی آنکه آواز از مغرب تا مشرق شنوند دنیا را مالک شود و مسلمانان او را طاعت کنند بی جنگ پر کند زمین را بعدل چنانچه پر بود بجور راضی شوند از و ساکنان زمین و آسمان هفت

که مراد ولایت پیغامبر ست در رشحات بیان کرده که ولایت غیر باتفاق فاضلتر از نبوت نیست
اما ولایت پیغامبر بقولی فاضلتر ست از نبوت که بآن تصرف در خلق ست و باین اعتبار از حق تعالی
و آن فاضلتر ست که مقصود ست و بقولی نبوت او فاضلتر ست از ولایت که آن توجه بحق تعالی
ست و این بخلق و نمی رسد هیچ ولی بدرجه پیغامبر و نه بمنزلت که تکالیف از و ساقط شوند و خوارق
پیدا رانند معجزه پیغامبر و کرامت ولی و معونته عوام و استدراج متابعت نوع منه بدانکه حق تعالی
افعال عباد ست و بنده در افعال اختیاریه مختار ست در صورت و مضطر در معنی باین اعتبار فعل
منسوب باو ست و این را کسب گویند و باین اعتبار منسوب بحق تعالی ست و این را خلق نامند
اصلح بر حق تعالی واجب نه و رزق گاه حلال می باشد و گاه حرام و هر کی مستوفی رزق خود ست و
نمیخورد هیچ کی رزق دیگری و تکلیف ما لیس فی الوسع روا نه اما تکلیف مریض و شیخ فانی بر صوم
و حج تکلیف ایجاب ست نه تکلیف ایتان کما فی التمهید و افعال حق تعالی معلل نیند باغراض یعنی
محتاج نیند بآنها نه انکه قابل نیند و استطاعت مقارون فعل ست و تکلیف معتمد ست بر سلامت
اسباب و آلات نه برین و حسنات مذهبه سیات اند نه عکس مگر کفر ما انچه وارد ست در اغتیاب
صایم و حسد و منت مصدق و ایذا را و اول ست کما فی عقیدة النجاح و دعا را تاثیر کثیر ست و دعا
کافر نزد جمهور مستجاب نیست و نزد امام ابو القاسم حکیم و ابو نصر و بوسی روا ست استجابت آن الخ
لیکن در عقیده گفته انچه از قبیل اعطاء حسنت روا ست و انچه از قبیل اکرام ست نه هو الصحیح قال
الصدر الشهید و به یفتی و روا نیست اکفار اهل قبله تا انگاه که بدعت او بکفر نرساند و بقولی این مذهب تکلین ست
و تکفیر قایل بخلق قرآن و استحالت رویت و مثل این مذهب فقهاست و مقترف کبیره مومن ست و اگر بمیرد
میرد و اگر خواهد عفو کند و اگر خواهد عذاب کند بقدر گناه و عاقبت جبار او جنت ست و رحمت کرده شود او را نه
و توبه او قبول ست هر چند که یاس باشد و علیه الفتوی کما فی مجموع عبد خانی و از توبه صغایر بنمازے

سلام این گفتن شب و روز — مخاطب و مخاطب باید فرق کند — کور شدن کی کنند بوالدین حرمت — تکلیف بما لا یطاق نزد — ملازمت نمودن کسی را تکلم — بوسه گرفتن کار ملایم خود — بوسه گرفتن دندان و انگشت — بوسه دادن آن بقاعده تحیت اللقی — معجز خارق عادت — جایز گردانیدن بیان آن امر ست — خارق عادت — فضیل عیاض بر کوه نشسته بود — محل ذکر کرامت در میان باد و قوز — نسبت بود مذکر اگر کوه را گوید رو بگرد — سقوف دین اشارت بر کوه که در گشته بود و نه
در حرکت آمده باز گشته بود و ساکن شد ساکنان
یعنی از قوم ما این سخن بگوش ما رسیده
خارق عادت و امثال ما خوارق عادت نامند
بر فعل صحت نیز اگر مقارن باشد لازم
می آید تکلیف حاصل چه وقت تکلیف متحقق
مقارن فعل ست و تکلیف بدین معنی
که مقارن فعل ست نیست بلکه بر اسباب
بر قولی که مقارن فعل ست
امده پس ان اطلاق او
بسلامتی اسباب
تکلیف نیز بر اطلاق لازم نیست
کسی فوت شد استطاعت مقارن فعل ست
بسبب استطاعت بسلامت اسباب
تکلیف عجز بر بعضی اسباب
دلالت ۱۲ الا بالمشارکة
قرار گیرد یا بالاستقلال
باین دلالت می کند بالاستقلال
استکمال عمل بسلامت اسباب
زنده صحیح یا ان ان فعل ست
بیش نسبت کفر بعضی مومنان
سه قتال ست نسبت
عذاب آن ست

اگرچه یزید را خلیفه ساخته بود اما بسیاری از اهل اعتبار باو بیعت نکردند و بقول امام بحق متوکل
میشود و وی شارب خمر و آمر ملاهی و غناء و مانع حق و فاسق بود پس امام حسین باغی نباشد در شرح الیه
گفته که لعنت و دشنام کرده نشود بر یزید را بر اصح که حال او معلوم نیست و اگر یقین شود که امر کرده اگر
مستحل بوده کافر شده والا نه که قتل غیر نبی کفر نیست و اگر امر نکرده بجرد گمان تفسیق کرده نشود
و علیه المحققون و شیخ الاسلام زمانه با شیخ عبد الله سلطانپوری فتوی داده بود بر تقدیر او در فی الحدیث
لا یرمی رجل رجلا بالفسوق ولا یرمیه بالکفر الا ارتدت علیه ان لم یکن صاحبه
کذلک و کرامته ولی ای عامل بامر و نهی حق ست ای خارق عادت از ملتزم متابعت چون
قصد اتصف و حضور رزق بمریم و ردیت فاروق بزبیر و جری نیل بالقار کسابت عمرو نوشیدن خالد زهر را
و تسبیح کاسه و مشی علی حضر مجابا ران بر دریا و حدیث اویس و ملاقات او با هرم بن حیان و رویت حبیب عجمی
بیصره روز تردیه و بعرفات و زرعفرد و تحرک کوه فضیل و دوران تخت در خانه ذو النون و مار ابن ادهم
و بر علیل سبیل الکل فی الاعتقاد و طیران در هوا و کلام جماد و اجماع دانه فاع بلا رو کفایت صم اعمدا اکل
فی العقاید و فرق میان کرامت است و معجزه آنست که این واجبت الاظهار ست و آن واجبت الاخفاء
لیکن در حافظه گفته که اظهار کرامت روا ست از جهت ترغیب ستر شده نه از جهت فخر و اعجاب و میان ایشان قاطع است
نه ولی که او عالم نبوت خود ست بخلاف ولی که خاتمه هیچ یکی را معلوم نه و هیچ ولی از پیغمبر فاضلتر نی و تفضیل
کفر ست و از جهت تکفیر کرده شده در بین قول که ولایت فاضلتر ست از نبوت و اگرچه تاویل کرده شد

غیر از امیرین و بقولی بعلم و ورعہ نہ بنسب کما فی الجواہر در شرح قصیدہ گفتہ کہ یار پیغامبر در شریعت
امام حسن و حسین رضی اللہ عنہما
ہو من بست ممیز کہ پیغمبر علیہ السلام را دیدہ باشد چون عیسی و خضر علیہما السلام و مجنبین یعنے از جن بنی انکہ
ہم ای فرق گفتہ از نظر حاشیہ السلام عاقل و بالغ ۱۲
او را در شب معراج دیدہ از انبیا و ملائکہ و نہ راہی در خواب و مرتد و نہ طفلی کہ بی تمیز بمیرد و در شرح عقاید گفتہ
کہ یاد نکنیم اصحاب را مگر بخیر و فی الحدیث لا تسبوا اصحابی فان الذی نفسی بیدہ لو ان احدکم انفق مثل احد
ذہبا ما بلغ مد احدھم و لا نصیفہ اللہ اللہ فی اصحابی اللہ اللہ فی اصحابی لا تتخذوھم
القطعا ۱۲
عرضا من بعدی فمن احبھم فبحبی احبھم و من ابغضھم فببغضی ابغضھم و من اذاھم فقد اذانی و من اذانی فقد اذی اللہ
و من اذی اللہ فیوشک ان یاخذہ پس شک دیدہ است کہ بگیرد او را ۱۲ و آنچہ در میان شان از حرب و نزاع افتاد و محامل و تلاویلات
دارد پس سب شان اگر مخالف قطعے باشد کفر نبود و چون قذف صدیقہ والا بدعت و فسق و بمنقول نیست
زبردست تقنین آخر خلاف قطعی نباشد بدعت نہیں ہوتا ۱۲ القشام ۱۲
از سلف جواز لعن بر معاویہ رضی اللہ عنہ و اعوان او کہ غایت کار او بغی ست و این موجب لعن نہ در شرح لامیہ گفتہ
مردکاران ۱۲
کہ اہل حق ہر دو اند و ہو الصحیح پس معاویہ نہ ظالم بود و نہ فاسق و بقولے باغی بود کہ پیغمبر علیہ السلام عمار
معنی شد تر اگر وہ باغیہ یعنی گروہ کہ اطاعت امام حق پیروں آئندہ ۱۲
را قشر بود تقتلک الفئۃ الباغیۃ اما جواب داد او ہ اند کہ باغی نام خاطی در اجتہاد نیست و ہجا بمعنے
طلب ست یعنے القوام الطالبۃ لدم عثمان رضی اللہ عنہ و فی الحدیث انہ قال لمعاویۃ
وہ حدیث پیر بے شان است ۱۲
اللھم اجعلہ ھادیا مھدیا و اھد بہ اللھم علم معاویۃ علم الکتاب والحساب وقہ
العذاب و او بست سال امیر بود بشام و بست سال خلیفہ بود در تمہید گفتہ کہ معاویہ و تابعان او
در عہد علے رضے اللہ عنہ مخطی بودند در دعوی امارت و بیعت کہ دران وقت علی اعلم و افضل بود و احق ازو
بود و وقت او بعد از علے بود و باغی بودند بسبب قتال نہ فاسق و توبہ معاویہ در زمان علی رضے اللہ
عنہ ظاہر نشد اما علی کاوی صلح کرد و بعد از علے خلیفہ بحق بود و عادل در دین و حسن رضے اللہ عنہ
باوی صلح کرد و بیعت کردند باوی ہمہ یاران پیغامبر علیہ السلام و جمیع اہل اسلام و حسین نیز بیعت
کرد و تسلیم خلافت نمود کما فی الجواہر اما حسین رضے اللہ عنہ بر حق بود و مظلوم کشتہ شد کہ معاویہ

موجب لعنہ
دشمن ما خواہید یاران ما را پس ما خواہیم ترا
کہ نقش تن ما بست قدرت او
از شما نقشہ کہ نیست ما نخواہیم
فرمان بردیم کہ از شما نیست
از ما و یاران من
بعد از من پس ہر کہ دوست دارد یاران مرا
پس دوست دارد مرا و ہر کہ
دشمن گیرد یاران مرا
بر کہ عداوت
حق تعالیٰ او را ۱۲ آن
کہ او را این خاصیت

قال ابوہریرۃ رضی اللہ تعالے عنہ کنا قعودا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فجاء ابوبکر فقال مرحبا
بسماسی بماله مرحبا بمن اشری بنفسه فجاء عمر فقال مرحبا بوزیری مرحبا بالمفرق بین الحق والباطل مرحبا
بمن اعز الله به الدین وسماه المومنین ثم جاء عثمان فقال مرحبا بختنی وزوج ابنتی
والذی جمع له النورین السعید والشهید ثم جاء علی فقال مرحبا باخی
وابن عمی واب ولدی والذی خلقت انا وهو من نمر احدیا معاشر الناس هولاء اربعة
لا یتفق حبهم الا فی قلب مومن ولا یتفرق فی احد الا من کان منافقا فمن احبهم و
من البغضهم یحبهم فیبغضهم هولاء سادات المومنین فی الدنیا والاخرة
لا یغضهم الا شقی ولا یحبهم الا من تقی اللهم انی قد بلغت پس جوانب مطیان و
آستانه در مسجد گفتند اللهم العن بعضهم دیوار گفت آمین و دران روز سی یهودی و پنجاه منافق اسلام
آوردند و بعده اهل بیت رضی الله تعالے عنهم و بعده ستت باقیة العشرة مبشرة بالجنة طلحه زبیر و عبد الرحمن بن عوف
و سعید بن زید و سعد بن ابی وقاص و عبیدة ابن الجراح رضی الله تعالے عنهم و بعده اهل بدر و انها سبعمائة و سیزده کس
بودند بعده اهل حدیبیه و فی الحدیث انتم الیوم خیر اهل الارض و انها یکهزار و چهارصد مرد بودند کما فی
المشارق بعده سائر اصحاب بعدة تابعین بعده تبع تابعین و در شرح لامیه گفته که امیر المومنین حسن و امیر
المومنین حسین رضی الله تعالی عنهما فاضلتر اند از عایشه صدیقه رضی الله تعالی عنها و فی الحدیث
ان الحسن والحسین سید اشباب اهل الجنة و این از همه زنان اولین و آخرین و فی الحدیث
فضل عایشة علی النساء کفضل الثرید علی الطعام و از فاطمه زهرا نیز رضی الله عنها و علیه
الفتوی کما فی المجمع عن خانی و فی الحدیث یا بنیة الا تحبین ما احب قالت
بلی قال فاحبی هذه و زهره فاضلتر ست از سائر دختران پیغمبر علیه السلام و فی الحدیث
فاطمة سیدة نساء اهل الجنة اما تفضیل اولاد خلفاء راشدین بقولے چون اصول ست

فتاوی برهانیه

۱ ای مشرف بجمیع ۲ ای بشارت دهنده ۳ ای دیوار خانه ۴ ای بارنده ایانت تا نزل من کسی را که بعض دارد ایشانرا ۵ ای بخشنده ۶ ای بخشنده ۷ ای بخشنده ۸ ای بخشنده ۹ ای بخشنده ۱۰ ای بخشنده ۱۱ ای بخشنده ۱۲ ای بخشنده ۱۳ ای بخشنده ۱۴ ای بخشنده ۱۵ ای بخشنده ۱۶ ای بخشنده ۱۷ ای بخشنده ۱۸ ای بخشنده ۱۹ ای بخشنده ۲۰ ای بخشنده ۲۱ ای بخشنده ۲۲ ای بخشنده ۲۳ ای بخشنده ۲۴ ای بخشنده ۲۵ ای بخشنده ۲۶ ای بخشنده ۲۷ ای بخشنده ۲۸ ای بخشنده ۲۹ ای بخشنده ۳۰ ای بخشنده ۳۱ ای بخشنده ۳۲ ای بخشنده ۳۳ ای بخشنده ۳۴ ای بخشنده ۳۵ ای بخشنده ۳۶ ای بخشنده ۳۷ ای بخشنده ۳۸ ای بخشنده ۳۹ ای بخشنده ۴۰ ای بخشنده ۴۱ ای بخشنده ۴۲ ای بخشنده ۴۳ ای بخشنده ۴۴ ای بخشنده ۴۵ ای بخشنده ۴۶ ای بخشنده ۴۷ ای بخشنده ۴۸ ای بخشنده ۴۹ ای بخشنده ۵۰ ای بخشنده ۵۱ ای بخشنده ۵۲ ای بخشنده ۵۳ ای بخشنده ۵۴ ای بخشنده ۵۵ ای بخشنده ۵۶ ای بخشنده ۵۷ ای بخشنده ۵۸ ای بخشنده ۵۹ ای بخشنده ۶۰ ای بخشنده ۶۱ ای بخشنده ۶۲ ای بخشنده ۶۳ ای بخشنده ۶۴ ای بخشنده ۶۵ ای بخشنده ۶۶ ای بخشنده ۶۷ ای بخشنده ۶۸ ای بخشنده ۶۹ ای بخشنده ۷۰ ای بخشنده ۷۱ ای بخشنده ۷۲ ای بخشنده ۷۳ ای بخشنده ۷۴ ای بخشنده ۷۵ ای بخشنده ۷۶ ای بخشنده ۷۷ ای بخشنده ۷۸ ای بخشنده ۷۹ ای بخشنده ۸۰ ای بخشنده ۸۱ ای بخشنده ۸۲ ای بخشنده ۸۳ ای بخشنده ۸۴ ای بخشنده ۸۵ ای بخشنده ۸۶ ای بخشنده ۸۷ ای بخشنده ۸۸ ای بخشنده ۸۹ ای بخشنده ۹۰ ای بخشنده ۹۱ ای بخشنده ۹۲ ای بخشنده ۹۳ ای بخشنده ۹۴ ای بخشنده ۹۵ ای بخشنده ۹۶ ای بخشنده ۹۷ ای بخشنده ۹۸ ای بخشنده ۹۹ ای بخشنده ۱۰۰ ای بخشنده

وروبیداری براصح وورشہابیہ گفتہ کہ پیغامبر علیہ السلام حق تعالے را بچشم سر دید جمہور برین ست
وبقولی بر صحیح بدیدۂ دل وہو مختار التمہید وہجرت او در پنجاہ وسوم سال بود یوم الاثنین ثامن
ربیع الاول ووفات او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر سر شصت وسہ سال بود براصح در وقت ضحی روز اثنین
ثانی عشر ربیع الاول ودفن او در شب اربعا بود ودر خطبہ جامع الرموز گفتہ کہ پیغمبر ما افضل ست از ہمہ پیغامبران
وفرشتگان یعنے از مجموع ایشان وسائر پیغامبران فاضلتر انداز فرشتگان یعنے از ہریکی واگرچہ مجموع
ملایک فاضلتر انداز ہر پیغامبر جز پیغامبر ما علیہ السلام درحافظیہ گفتہ کہ رسل ملک فاضلتر انداز عوام بشر
ای اتقیاء وایشان فاضلتر انداز عوام ملک در تمہید گفتہ علماء سنت وجماعت گفتہ اند کہ افضل خلق بعد از
انبیاء رسل ملک امیر المومنین ابوبکر صدیق ست رضی اللہ عنہ ودر الحدیث لم یفضلکم ابوبکر بکثرۃ
صلوٰۃ ولا بکثرۃ صوم وانما ہو شیء وقر فی قلبہ ونگوئیم کہ علی رضی اللہ عنہ شجاع تر بود
بلکہ علی شجاع بود وشجاع ترکسانی انجا ہم تواند ثانیہ عشر فی جمادی الاخری عن
ثلث وستین سنتہ وبعدہ امیر المومنین عمر فاروق رضی اللہ تعالے عنہ ودر الحدیث اول من یصافحہ الحق عمر اول من سلم
علیہ وادل من یاخذ بیدہ فیدخلہ الجنۃ لو کان بعدی نبی لکان عمر انا وابوبکر وعمر بکذا واشارت کرد بسبابہ
وسیانہ وبصر وسبابہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم طول بود از میانہ کما فی شرح الامیۃ توفی شہیدا سنتہ ثلث وعشرین
فی ذی الحجۃ عن ثلث وستین سنتہ وبعدہ امیر المومنین عثمان ذو النورین رضی اللہ تعالے عنہ
ودر الحدیث لکل نبی رفیق ورفیقی یعنے فی الجنۃ عثمان توفی شہیدا سنتہ خمس
وثلثین ثانی عشر ذی الحجۃ عن بضع وثمانین سنتہ وقیل تسعین وبعدہ امیر المومنین علی
رضی اللہ عنہ ودر الحدیث انت منی بمنزلۃ ہارون من موسیٰ الا انہ لا نبی بعدی
انا مدینۃ العلم واساسہا ابوبکر وجدرانہا عمر وستفہا عثمان وبابہا علی رضی اللہ تعالے
عنہم توفی سنتہ اربعین صبیحہ لیلۃ الجمعۃ سبع عشرۃ خلت من رمضان عن ثلث وستین سنتہ

۱ بیدار کنانکہ خبر نیست کہ قرار دادہ شدہ است او را در دل او تخلیق بیند
امام داده شده است او را در دل او تخلیق بیند
۲ اول آنکے کہ ظاہر کرد حق را
عمر بود رضی اللہ تعالے بخلق دین را ۱۲
۳ اول آنکے کہ اسلام آورد
براں حضرت واول آنکے کہ بگیرد
آنحضرت او را بدست
۴ حق سبحانہ وتعالے بسبب
۵ حق سبحانہ وتعالے بسبب
۶ زندہ ۱۲

پس ہر کہ بعد از دعوی نبوت کند یا از مدعی معجزہ طلب کند کافر شود کما فی التمہید اما عیسی روح اللہ علیہ السلام بعد از نزول یکی از امامت او باشد و عمل کند بمنصوصات قرآن و مجتہدات امام ابی حنیفہ رضی اللہ عنہ در خلاصۃ السیر گفتہ کہ پیغامبر ما ابن عبد اللہ ست بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد مناف و نام والدہ او آمنہ بود بنت وہب بن عبد مناف و میلاد او عام فیل بود بر اصح روز اثنین ثامن ربیع الاول بر اصح و بعثت او بعد از چہل سال بود و دیگر روز اثنین ثامن ربیع الاول وحی در غار حرا مشغول بود کہ جبریل علیہ السلام در رسید و گفت اقرء و بعد ازان بہ پنجاہ و دو سال کم از سہ ماہ معراج او بود و این تا بمسجد اقصی قطعی ست منکر او کافر ست و تا باسمان ہفتم ثابت ست بمشاہیر و ازین تا بسدرۃ کہ حق تعالے خواستہ ہست ثابت ست باحاد و قصہ او آنست کہ قبل از ہجرت بہ یکسال در شب بیست و ہفتم ماہ ربیع الاول بارجب برده شد فرمود علیہ السلام کہ میان خواب و بیداری بودم کہ جبریل آمد و امر کرد مرا بتوضی پس گفت بیا بسوی خدای خود براق آورد دابہ خلیل اللہ فوق حمار و دون بغل کام او منتہی نظر او فرود شد و من بر و سوار شدم تا بمسجد اقصے رسیدم چون در آمدم ناگاہ پیغامبران و ملک را دیدم خواستم کہ دو رکعت نماز گذارم گفت کہ با ایشان گذار پس با ایشان گذاردم و این امامت ارواح پیغامبر ما نبود کما فی السراجیہ و بعد براق مرا باسمانہا برد پس دیدم آدم را در اول و یحیی و عیسے را در دوم و یوسف را در ثالث و ادریس را در رابع و ہارون را در خامس و موسے را در سادس و ابراہیم را در سابع و این عرض ارواح بود و تمثل ست بصور انسان کما فی المبارق پس بسدرہ رفتم و میان او مقام جبریل و از نبع او نیل و فرات بسوی زمین ست پس رفرف آمد و مرا از جبریل گرفت و بجانب عرش پرید تا مرا بہ پروردگار من رسانید مروی ست کہ دران شب ہزار بار خطاب شد او دنی و ہر بار ترقی کرد تا بمقام قاب قوسین او ادنی رسید فرای ما اوحی پس او حی بمن ما اوحی و چون بمقام انصراف شد رفرف او را گرفت و بجبریل رسانید و این ہمہ بتن بود

وانیها همه رجوع بقاری دارند اگر گویند که حق تعالی تکلم بقرآن بیک قرات کرد یا بهفت گویم بی قرات
و بی لغت اما جبرئیل کلام او را بهر پیغمبر صلی الله علیه وسلم بزبان او فرود آورد و بامر او و قرآن را بهفت قرات
آورد و در شرح عقاید گفته که قرآن مکتوبست در مصاحف ما محفوظ است در قلوب ما و مقروست بالسن
ما مسموع است باذان ما لیکن حال نیست درینها لفظ و کلام الله مشترک است میان کلام نفسی قدیم
و میان کلام لفظی حادث که معجز است و روا نیست نفی اسم کلام الله از هر یکی و معنی نسبت در کلام
نفسی آنکه صفت اوست و معنی اضافت در کلام لفظی آنکه مخلوق اوست از تالیفات مخلوق نیست
و ازینجهت معجز است و در حافظیه گفته که سلف در متشابه بر آنند که تصدیق کنیم او را و تفویض کنیم تاویل
او را بحق تعالی و خلف بر آنند که تاویل کنیم بانچه لایق او باشد و قطع نکنیم آن اسلم است و این احکم و در تمهید
گفته که تاویل نزدیک معتزله واجب است و نزدیک اهل سنت و جماعت جایز و اشعری و متقدمان
مشایخ بخارا گفته که متشابه صفت خداست بی کیفیت و گفته اند که او موصوفست بصفت بدو وجه
و نزول و قدم و این مستقیم نیست که این زمان مفسر میشود نه متشابه و علماء سنت گفته اند که چنین نگویم
که او موصوفست بدین صفت بل گویم که این کلام خداست و آمنا به کما اراد و این خبر رسول الله و آمنا به
کما اراد و از امام محمد آمده که امروا بها کما جاءت علی ما اراد الله سبحانه نوع منه
و در شرح لامیه گفته که پیغامبران علیهم السلام معصومند از گناه صغیره بقصد و از کبیره مطلقا قبل از وحی
و بعد آن و آنچه از ایشان منقولست بطریق احاد مردودست و اگر بطریق تواترست او را زلت و سهو گویند
و ایشان پیغامبرند قبل از وحی و بعد از موت بخلاف اشعری و این خطا عظیم است و در نبوت اسکندر و لقمان
و خضر و ذی الکفل اختلاف است لیکن اکثر بر آنند که این دو پیغامبر اند نه آن دو و اول پیغامبران ابو البشر
آدم است صفی الله و خاتم ایشان پیغامبر ماست امام الانبیاء و تاج الاصفیاء و هو ابو القاسم احمد
المجتبی و محمد المصطفی النبی الامی العربی القرشی الهاشمی صلی الله علیه و آله وسلم کما یجری

بسوی خلق چون جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل علیهم السلام و بعضی مقیم اند بر طاعت و
بعضی رقیب اند بر بنی آدم و بعضی موکل اند بر مصالح بشر و همه ملائکه در درجه نبوت و رسالت اند و
لهذا شاتم و محقر ایشان کافر میشود و در شرح قصیده امالی لمولانا شمس الدین قهستانی گفته که هر یکی
راست مقام معلوم و عبادت معلومه متعلق ست بجبرئیل القاء علوم و تبلیغ وحی و بمیکائیل اعانت
ارزاق و باسرافیل نفخ صور و بعزرائیل قبض ارواح و نمیداند عدد ایشان مگر حق تعالی و گفته اند
که آدمیان عشر جن اند و هر دو عشر حیوانات بر و همه عشر حیوانات بحر و همه عشر ملائکه زمین و همه عشر ملائکه
آسمان دنیا و همچنین تا سابع و همه اندکی در برابر ملائکه کرسی و همه عشر ملائکه یکی از سرادقات عرش و او
شش هزار سرادقات دارد و همه چون قطره از دریا بمقابله طایفان عرش و همه مخلوق اند از نور چون
جن از آتش نوع منه بدانکه در تمهید گفته که کتابهای حق تعالی همه کلام اوست و وحی او و تنزیل
او و همه یک کلام ست و کسی که انکار چیزی ازین کتب کند یا کلمه گوید کافر شود و فرق نیست درینها باعتبار
کلام و نه تفضیل یکی بر دیگری اما باعتبار کتابت و تلاوت تفضیل رواست کما فی القرآن و همچنین
قرآن کلام خداست تفضیل بعض بر بعض روا نه اما در حق تلاوت و کتابت رواست کما فی الآیة
الکرسی و الاخلاص که درینها دو فضیلت ست فضیلت ذکر و فضیلت مذکور و در قصه کفار فضیلت ذکر ست
نه فضیلت مذکور لانه لیس للکفار فضیلت کما فی الفقه الاکبر و افضل
کتب چهار اند توریت و انجیل و زبور و فرقان و فاضلتر ازینها قرآن ست و باجماع قرات و کتابت
سائر کتب منسوخ شده به نزول قرآن و اجماع کرده اند که کلام معنی ست که مفهوم میشود از تکلم و این معنی
بقرات و کتابت و سماع و حفظ یکسان مفهوم میشود از تکلم تا اگر بهزار لغت خوانده شود یا در هزار مصحف
نوشته شود یکی باشد و نیز گفته اند که قرآن کلام خداست غیر مخلوق پس کسی که مخلوق گوید کافر شود
و نیست قرآن را آواز و نه حرف و نه کلمه و نه آیت و نه سوره و نه تقطیع و نه تفصیل و نه نهایت و نه بدایت

خدا تعالے و نزد شیخ ابوالحسن اشعری مسموع ست بخلق حس کہ بآن اہل سماع شنود بحروف
و آواز چنانچہ رویت در آخرت بی کم و کیف در تمہید گفتہ کہ علما رسنت و جماعت گفتہ اند
کہ نامہاے حق تعالی ہمہ قدیم اند غیر او و نہ عین او و روانیست بتفصیل و تفریق در اسماء
چنانچہ در صفت و اجماع کردہ اند کہ اسماء خدا تعالی نہ محدود اند و نہ معدود و نہ متناہیہ اما ذکر
و الفاظ ما محدود اند و معدود پس اسماء باعتبار ذکر و ایمان معدود باشند و ہر اسمی علیحدہ
حتی لو اقر باللہ و انکر من الرحمن کفر و در حقیقت ہمہ یکی اگر ایمان
آرد بسمی و ذکر کند یک اسم را ایمان او صحیح باشد و ہر اسم نہ عین اسم دیگر ست و نہ غیر او
پس اگر گوید اللہ در عبارت غیر رحمن ست یا رحمن غیر رحیم کافر شود و در شرح فقہ اکبر گفتہ کہ اسماء
او باجماع اہل سنت ماخوذ اند از توقیف شرع و روانیست اطلاق ہیچ نامے کہ ماخوذ نباشد از
کتاب یا سنت یا اجماع کہ او موصوف ست باسمائی کہ او موصوف نیست بآنچہ در معنی آنہا ست
کہ رواست اطلاق جواد و عالم و رحیم نہ سخی و فاضل و شفیق و در عقیدہ نجاح گفتہ کہ رواست
اطلاق بعضے از اسماء بعربیہ و فارسیہ چون اسم شی موجود و بعضے از انہا بان نہ باین تاویل
چون اسم نور و وجہ و ید و عین و جنب و اطلاق بعضی باضافت نہ بی او چون رفیع الدرجات
و قاضی الحاجات و نازع الاسراب و فارج الہم و شدید العقاب و اطلاق اسم جمیل نہ اطلاق
اسم مطیع و اسم مطیع و ساکن و یقظان و عاقل و امثالہا و نہ داخل در عالم و نہ خارج
از دو نہ غائب اما غیب از خلق رواست و نہ محجوب اما محتجب بقولی رواست و در عین الاسلام
گفتہ کہ اطلاق محبوب و معشوق و عاشق و سالک و فقیہ و طبیب و جوہر روانہ و نہ نیز ان کما فی العدۃ
و در عقیدہ نجاح گفتہ رواست کہ حق تعالی را نامے یا صفتے باشد کہ خلق آنرا ندانند نوع منہ
بدانکہ محبت ملائکہ فرض ست و عداوت شان کفر ست در تمہید گفتہ کہ بعضے از سنہا رسول اند

۱ محدود ۱۲
اثنا آوینکہ کتابا باشد اثر او خود را
و اثر دیگر را چنانچہ بزبان ناطق
ناطق فیہ ناطق ۱۲ تغیر کردن
اثر ذات مقدس ست ۱۲ نیز
از ذات مقدس ست ۱۲ غیر من عبارت
۳ علما دین گفتہ اند اگر انکار
را ہزار نام ست ہزار نام او و ا
فرشتگان را نود و پس او ہزار نام و
پیغمبران را نود و پس او ہزار نام و
صد نام در تورات
۴ ۵

بذات او بلکه گوییم که ذات او موصوف ست بصفات خویش لیکن در حاشیه فطیه امام ابوالبرکات
نسفی گفته که صفات او قایم اند بذات او یعنی مختص اند و نگوییم که موصوف ست بوصف بلکه بصفت
و نگوییم که قدیم ست بهمه صفات خود بلکه بصفات خود و صفات خدای تعالی نه عین ذات اند و نه غیر ذات
و همچنین هر صفت با صفت دیگر نه عین او ست و نه غیر او و علماء سنت و جماعت گفته اند که صفات او
نه کم راند و نه معدود و نه فنی او فاعل ست بیک فعل و حی ست بیک حیات و سمیع ست بیک سمع
و همچنین همه صفات او والا لازم آید زوال اولی و حدوث دومی و این کفر ست اگر گفته شود که صفات
خدای تعالی همه یک صفت ست یا هر یکی علیحده گوییم اختلاف ست لیکن بر اصح همه یک صفت است
در حقیقت در نمی آید تحت عدد تا اگر گوید حیات و قدرت دو چیز اند یا دو عدد یا آنان یا غیر آن
کافر شود اما باعتبار تاثیر و اسما معدود اند تا اگر صفتی انکار کند یا افزاید کافر گردد و همچنین هیچ
صفت ضد و مناقض دیگر نیست پس رضا نه عین سخط ست و نه ضد او و سخط نه عین رضا ست و
نه ضد او که رضا حق تعالی نازل سخط او نیست و نه شاغل از و که شغل در صفات او روا نه و نه زوال
صفت او در حاشیه فطیه گفته که صانع عالم متکلم ست بکلام واحد ازلی قایم بذات او که نیست از جنس
حروف و آواز و منافی ست مر سکوت را و حق تعالی آن یک کلام آمر ست و ناهی و مخبر که مرجع
همه بسوی اخبار ست و بقولی این تعدد بسبب اختلاف تعلقات ست چنانچه در علم و قدرت
این در شرح عقاید گفته ست و این عبارات مخلوقه اند و تسمیه باعتبار دلالت ست پس اگر
تعبیر کرده شود از و بعبرنیه قرآن بعبرنیه توریت و بسریانیه انجیل و این اختلاف ست در عبارت
نه در کلام و در شما به گفته که کلام حق تعالی نزد امام الورمی و علم الهدی شیخ ابو منصور ماتریدی
غیر مسموع ست که محالست سماع آنچه آواز ندارد و کلیم الله علیه السلام آواز دال شنید نه کلام
و خاص شده باین نام از جهت ناو ساطه ملک و کتاب و همچنین جبریل علیه السلام آواز دال شنید کلام

برایشان فرستاده بخلق رسانیده اند آن حق ست و دران زیادت و نقصان نکرده اند
و هیچ چیز از سر هوا نگفته اند و همه فرزندان آدم علیه السلام و هر یکی احسن و اعقل و اکمل در
عبادت از اهل زمان خود بوده و همه بر یک دین بوده اند و هو الاسلام و از خوف خاتمه ایمن اند
و ایمان آوردم بروز قیامت که آمدنیست و آمدن او هیچ شبهه نے و ایمان آوردم بر نیکه نیکے
و بدی بتقدیر و قضا و ارادت و مشیت حق تعالی ست لیکن نیکی بر رضا و امر و محبت اوست
نه بدی ایمان آوردم بر نیکه همه خلق را فنا کند همه را زنده کند چنانچه درخت و گیاه و در آیت ملک الموت لا یموت ماشاء الله تعالی فضل و هم
بدانکه در فقه اکبر گفته که خدا تعالی همیشه بود و همیشه باشد با همه صفات خود و بصفات خود ذاتیه چون حیات
و قدرت و علم و کلام و سمع و بصر و ارادت و فعلیه چون تخلیق و انشاء و ابداع و صنع و فعل و ایجاد
و احداث و تکوین و حادث نشده اور اهیچ صفت و نه اسم همیشه عالم ست بعلم خود قادر ست بقدرت خود و متکلم ست بکلام خود و خالق ست بتخلیق خود فاعل ست بفعل خود و علم و قدرت
و کلام و تخلیق و فعل صفت اوست در ازل مفعول مخلوق نیست و فعل او غیر مخلوق پس هر که گوید
که صفات او مخلوقه اند یا محدثه یا توقف کند یا شک آرد کافر گردد لیکن در شرح مولانا
علاء الدین بخاری گفته که باسوم آنیه است پس اولی تر آنست که گفته شود که عالیم و لهو علم
و العلم صفة في الازل و تخلیق مخلوق و تخلیق صفت في الازل حق تعالی
خالق بود قبل از خلق پیدا کردن خلق و متکلم بود قبل از کلام و عالم بود باشیای قبل از کون آنها و او سزاست
نه چون اشیای ای موجود ثابت الذات و او راست بد و وجه و نفس و گفته نشود که مراد از ید قدرت
ست یا نعمت اگرچه مختار خلف ست که درین اطال صفت ست و این مذهب معتزله ست
لیکن ید صفت اوست بلا کیف و غضب و رضای صفت اوست بلا کیف در تمهید گفته که خدا تعالی
قدیم ست بصفات خویش گفته نشود با همه صفات خویش و نگوییم که صفات او قایم اند

۱ تقویر ۲ قضا ۳ ازین پاره احادیث ۴ انشاء آفریدن و آفتاد ۵ ابداع ۶ متکلم

عالم بعلم خالق بخلق
قادر بقدرت متکلم بکلام
فاعل بفعل

امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ بیک شہادت تمام شود کہ بگوید لا الہ الا اللہ و بعد ازین بر و واجب ست
ثبات ای اشہد ان محمد الرسول اللہ و تقریر با وصاف مذکور ایمان و نزدیک امام شافعی
بدو شہادت رحمۃ اللہ علیہ لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ در سراجی گفتہ کہ ایمان مجمل بسندہ است
در عمدہ گفتہ کہ نزد فقہا مجمل معتبر ست و نزد متکلمین مفصل و صحیح آنست کہ ایمان مفصل بیارد تا باتفاق
درست باشد ولہذا امام در فقہ اکبر ایمان مفصل را اختیار کردہ و آن این نیست کہ گوئی اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ
وَمَلٰٓئِکَتِہٖ وَرُسُلِہٖ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْقَدْرِ خَیْرِہٖ وَشَرِّہٖ مِنَ اللّٰہِ تَعَالٰی وَالْبَعْثِ
بَعْدَ الْمَوْتِ یعنی ایمان آوردم بخدا تعالے کہ واحد ست نہ بعدد و قادر ست نہ بعدد حی ست
نہ بجان و روان گویا ست نہ بزبان شنو ست نہ بگوش بینا ست نہ بچشم عالم ست نہ باستدلال
رازق ست نہ باحتیال مختار ست در ایجاد حکیم ست در افعال ازلی ست کہ ابتدا ندارد و ابدی
آنست کہ انتہا ندارد وَلَا شَرِیْکَ لَہٗ وَلَا مُلْکَ اِلَّا لَہٗ موصوف ست بصفات کمال
متعالی ست از نقصان و زوال جسم و جوہر و عرض و کل و بعض نیست صورت و جہت و کیفیت
و جای و ماہیت ندارد و از اصل و فرع و زن منزہ ست مخلوق و آنچہ خلق بدان محتاجند محتاج نیست بہیچ چیز
بچیزے نماند و نہ چیزی بوی ماند سبحانہ و تعالی شانہ و ایمان آوردم بفرشتگان کہ بندگان خدا اند
مطیع و معصوم و عاقل در علم و عمل و قدرت کامل روز و شب بعبادت حق تعالے مشغول شدند
و از شہوت و فترت بکلی مصون و ایشان مخلوقند اند و حاجت بطعام و شراب و خواب
حاجت ندارند و موصوف بمردی و زنی نیند و ایمان آوردم بکتابہای خدا تعالے کہ کلام
اوست و فرستادہ او بر پیغامبران علیہم السلام گفتہ پیغامبران و ساختہ ایشان نیند
وانچہ درینہاست ہمہ حق ست و راست و کتابی را بر کتابی فضل نیست لیکن ما مامورم بعمل کردن بقرآن
و ایمان آوردم بہمہ پیغمبران کہ بندگان خدا اند صادق ناصح مطیع معصوم انچہ حق تعالے

کہ شاید برہنہ عبارت از ظاہر روایت باشد و در دل فقیر چنان بود کہ بواسطہ عبارت پارسی
کہ بر ہیچ یکی پوشیدہ نیست چنان فرمود و این حقیر کہ این را فارسی کردہ بود محض بہمین نیت
تا فائدہ عام شود اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّیَّاتِ وَاللّٰہُ عَلِیْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ بدانکہ بندہ
قبل از بلوغ چیزے از شرایع مکلف نیست اما پدر را بحکم حدیث نبوی علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ
مُرُوْا اَوْلَادَکُمْ بِالصَّلٰوۃِ اِذَا بَلَغُوْا سَبْعًا وَاضْرِبُوْھُمْ عَلَیْھَا اِذَا بَلَغُوْا عَشْرًا لازم ست کہ فرزند
تا بالغ را بشرایع امر کند در ہفت سالگی و اگر دہ سالہ شود بجا نیارد بدست بزنند و چون مکلف شود
بعقل و بلوغ اول چیزے کہ بروی فرض شود قبل از ہمہ طاعتہا ایمانست از انکہ شرط
وجوب سائر طاعتہا ایمانست جز ایمان بر ذمہ لازم نشوند بلکہ صحت ندارند و ازینجہت گفتہ اند و ہر کہ
صفت ایمان و احکام و ارکان او نداند ہر عبادتی کہ کند از نماز و روزہ و زکوٰۃ و حج روا نباشد و ہر کہ
از مرد و زن اینہا را نداند نکاح درمیان ایشان روا نبود و فرزندان ایشان حرام زادہ باشند و
قصابی کہ اینہا را نداند کشتہ او میتہ باشد و خوردن از و حرام بود و امام محمد رضی اللہ عنہ ازینجہت
کسانرا مرتد خواندہ و بلوغ غلام باحتلام باشد یا باحمال یا بانزال و بلوغ دختر باحتلام یا بحمل یا بحیض
و بفقدان این علامات بپانزدہ سالگی و فتوی بریں ست و از امام ابو یوسف رضی اللہ تعالیٰ عنہ
آمدہ کہ غلام بموی عانہ و دختر بنہوز پستان نیز بالغ شوند و ادنی مدت در بلوغ غلام دوازدہ سال ست
و در دختر نہ سال بر مختار باب اول در ایمان و درین باب سہ فصل ست فصل اول بدانکہ ایمان
آوردن بدو گونہ ست مجمل و مفصل مجمل آنست کہ بدل التصدیق کنی و بزبان گوئی اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ
وَبِجَمِیْعِ مَا قَالَ اللّٰہُ بِمَا اَرَادَ اللّٰہُ وَاٰمَنْتُ بِرَسُوْلِ اللّٰہِ وَبِمَا قَالَ رَسُوْلُ
اللّٰہِ عَلٰی مَا اَرَادَ رَسُوْلُ اللّٰہِ و مجمل را باین الفاظ نیز گفتہ اند اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ کَمَا ھُوَ
بِاَسْمَائِہٖ وَصِفَاتِہٖ وَقَبِلْتُ جَمِیْعَ اَحْکَامِہٖ و در تمہید امام ابو شکور سلمی گفتہ کہ مجمل نزد یک

لہ ظاہر روایت این ہیچ راتر جمہ نمودہ بعضی روایات یاد کردہ ۱۲
سہ ترجمہ حدیث کہ کودکان خود را بنماز فرمان دہید چون بہ ہفت سالہ شوند بنماز زنید و چون بہ دہ سالہ شوند بزنید ۱۲
صفات ایمانی کہ ہر مسلمان باید دانست ۱۲
سہ ہر کہ ایمان بہ ہیچ یک از ضروریات دین نیاورد کافر شود ۱۲
سہ ہر کہ ایمان بہ ہیچ یک از ضروریات دین نیاورد کافر شود ۱۲
سہ ہر کہ ایمان بہ ہیچ یک از ضروریات دین نیاورد کافر شود ۱۲

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد مر خدای جہانرا کہ یکتاست باوصاف کمال و مبراست از سمات نقص و زوال و صلوٰۃ
بر رسول او محمد کہ مبین حلالست و حرام و بر آل و اصحاب او کہ حامیان دین اند و داعیان
اسلام اما بعد این کتابیست در مذہب شریف و مشرب لطیف امام المسلمین و زینۃ المتقین
شمع ملت و سراج امت امام اعظم صوفی ابو حنیفہ کوفی رضی اللہ عنہ و عن اتباعہ و این فقیر
در اثنا این جمع شبی می بنید کہ بسعادت صحبت حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم رسیدہ
و بشرف مجالست انور مشرف گردیدہ و ایشان از آن محل بخانہ تشریف فرمودند و از خانہ دو کتاب
بدست یکی از اصحاب بجانب این فقیر ارسال نمودند یکی بدست راست نہادہ و دیگری بر دست چپ
میگوید کہ بگیر شمائل و بر ہنہ خود را مشیرا الی ما فی الیمین و الشمال و دران وقت
مخطور شد کہ این کتاب کہ او را بر ہنہ نامیدہ مجموعۂ فقیرست خوشحال شدم و بیدار گشتم و این
واقعہ را بحضرت مخدوم العلماء و عمدۃ الصلحا استاذی و والدی عرض کردم فرمود

در احکام وطی وغیره فصل نهم در رضاع فصل دهم در نفقه باب هشتم در طلاق
فصل اول در تعلیق الطلاق فصل دوم در رجعت فصل سوم در ایلا فصل چهارم
در ظهار فصل پنجم در عدت باب نهم در اعتاق فصل اول در تدبیر فصل دوم ام ولد
فصل سوم کتابت باب دهم در ایمان فصل اول حلف بخدا تعالی سوگند ست فصل دوم
نذر بقربت باب یازدهم در بیع فصل اول در خیار شرط فصل دوم در شراء غیر مرئی
فصل سوم در خیار عیب فصل چهارم در بیع باطل فصل پنجم در بیع مکروه فصل ششم
تولیت و مزارعه فصل هفتم در ربوا فصل هشتم در بیع صرف فصل نهم در سلم باب دوازدهم
در هبه باب سیزدهم در اجاره باب چهاردهم در غصب باب پانزدهم در رهن
باب شانزدهم در کفالت باب هفدهم در مضاربت باب هژدهم در مزارعت
فصل در دفع اشجار باب نوزدهم در ذبایح فصل اول در بیان حیوانات خوردنی
و ناخوردنی فصل دوم در بیان شکار باب بستم در لقیط باب بست و یکم
در لقطه باب بست و دوم در دعوی فصل اول در دعوی دو شخص در یک چیز
فصل دوم ساقط می شود دعوی فصل سوم حجت خارج باب بست سوم
در شهادت فصل دوم شرط قبول شهادت دو چیز فصل سوم در گواهی
بر گواهی باب بست و چهارم در قضا باب بست و پنجم در افتا باب بست و ششم در

ذکر مناقب امام المسلمین امام اعظم

ابو حنیفه نعمان علیه

الرضوان

فصل اول و فصل دوم در معرفت اوقات فصل سوم در طهارت تن و فرائض وضو و سنت
وضو و ادب در وضو و مکروه وضو و نواقض وضو و فرض در غسل سنت در غسل غسل بر چهار گونه است بدانکه
حیض و نفاس چون بمستراح رود احکام آب مسح سوزه مسح جبیره تیمم فصل در طهارت جامه و جای
نجاست بر دو گونه است فصل پنجم ستر عورت فصل ششم قبله فصل هفتم نیت فصل هشتم اوقات
فصل نهم تکبیر تحریمه قیام قرارت رکوع سجود قعود خروج از نماز بفعل اختیار فصل دهم واجبات نماز
فصل یازدهم سنت نماز فصل دوازدهم مستحب نماز فصل سیزدهم آنچه در نماز ناکردنی است
فصل چهاردهم شکننده نماز فصل پانزدهم زلت القاری فصل شانزدهم در جماعت فصل هفدهم
در وتر و نوافل فصل هژدهم در وظایف یومین فصل نوزدهم در اذکار فضیلت تلاوت القرآن نوع منه
نوع فی فضیلت الصلوات نوع منه فی الاستغفار نوع منه فی الدعا آداب الدعا اوقات
اجابت احوال اجابت اماکن اجابت علامت اجابت فصل بستم در سجود سهو فصل بست و یکم
در سجود تلاوت فصل بست و دویم در ادراک فصل بست و سوم مسافر
فصل بست و چهارم در جمعه فصل بست و پنجم در عیدین صدقه فطر تکبیر تشریق قربانی
فصل بست و ششم در جنازه شهید باب چهارم در زکوة فصل اول زکوة الابل
فصل دوم مصرف زکوة باب پنجم در روزه فصل اول شکننده روزه و غیر شکننده فصل دوم
مذر فصل سوم روزه مستحب و مکروه فصل چهارم در ذکر آنهاکه ایشان را روزه مضر
باشد فصل پنجم در آنچه در روزه مباح است فصل ششم اعتکاف باب ششم در حج
فصل اول در کیفیت حج فصل دوم محرمان چهار نوع اند باب هفتم در نکاح
فصل اول در محرمات فصل دوم در کفو فصل سوم در اولیا فصل چهارم احکام کفارت
فصل پنجم در مهر فصل ششم در نکاح بنده فصل هفتم در برابرے میان زوجات فصل هشتم

بسم الله الرحمن الرحیم

باب اول در ایمان سه فصل ست اول ایمان آوردن بر دو گونه است مجمل و مفصل فصل دوم ایمان بخدا نوع منه محبت
ملائکه نوع منه پیغامبران علیهم السلام معصومند نوع آخر منه افعال عباد فصل سوم که ایمان آوردن بخدا تعالی فرض ست باب دوم
در احکام شریعت درین باب نه فصل ست فصل اول در احکام شریعت فصل دوم بدانکه فرض
دو نوع ست فصل سوم احکامی که آنرا بوجوب یاد کرده اند فصل چهارم بدانکه یکی از سنن مؤکده
فصل پنجم بدانکه مستحب ست فصل ششم در مباح فصل هفتم بدانکه مکروه ست
فصل هشتم بدانکه حرام قسم دیگر از حرام که بارتکاب آن کافر شود آنچه متعلق ست بحق تعالی
نوع دیگر که متعلق ست بانبیا و ملک نوع دیگر متعلق بقرآن و جزو علم نوع دیگر که متعلق ست باذکار
و طاعات و قبله نوع دیگر که متعلق ست به بهشت و دوزخ و قیامت نوع دیگر آنچه متعلق است بکفر و
رسوم او نوع دیگر که متعلق ست بمعصیت و حرام و تمنی بدانکه اصل این هفتاد و دو فرقه شش است
فصل نهم در حدود تعزیر زنا عبارت از حد قذف و سرقه مسئله تعزیر باب سوم در نماز

Tuttawae Darahna

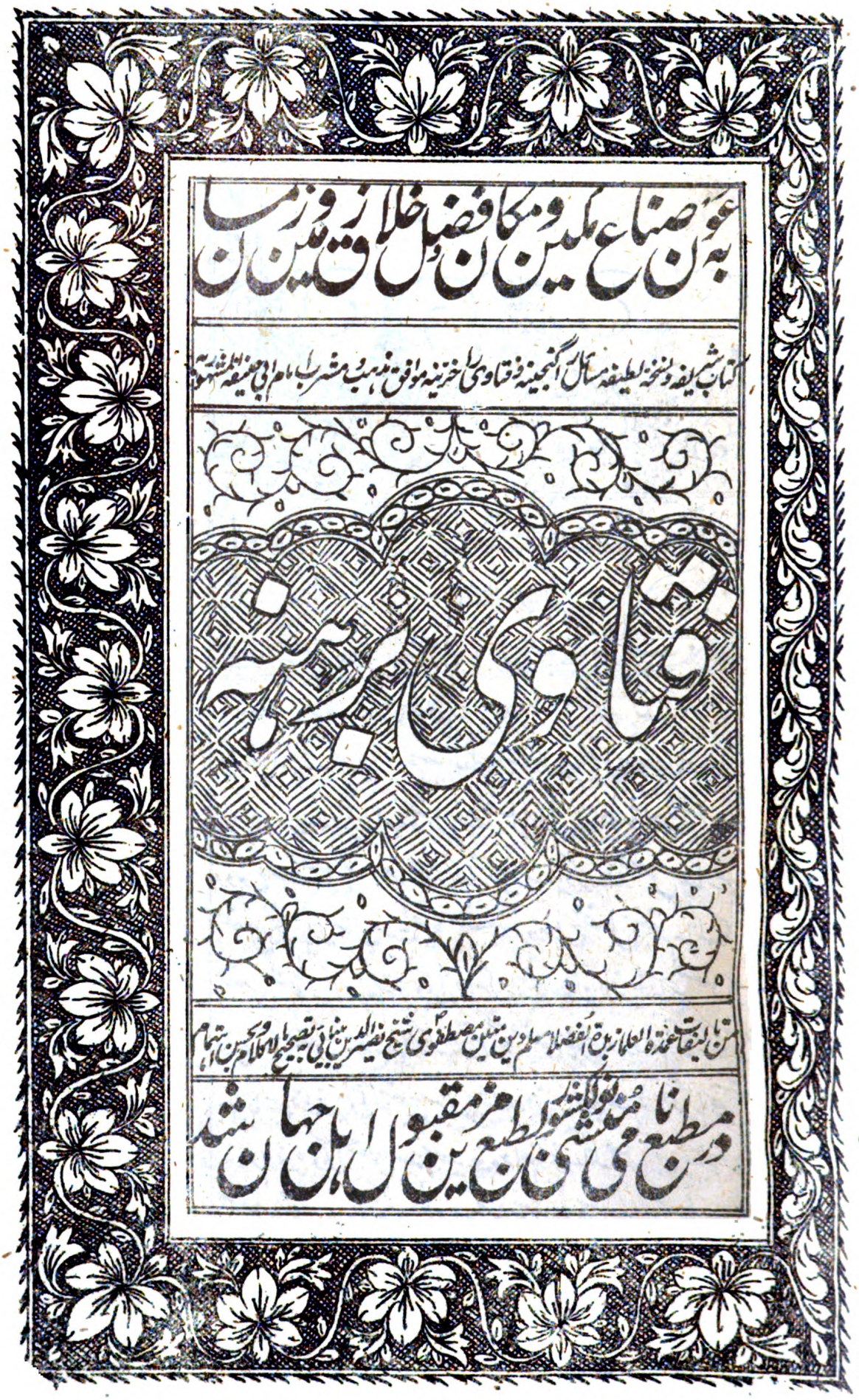

Fatawa Barahnah.

49D 181

[redacted]

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.